IHS

6
30-c
79

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
17 C
6

17
6
3

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

18 - 6 - 22

18
6
23

6 - 30 c. 79

17. 6. 2.

Acidal. in Plautū

K

Colleg. Rom. Soc. Jesu

IN COMOEDIAS PLAVTI,

Catalogo Inscriptus

Quæ exſtant,

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES

VALENTIS ACIDALII,

Nunc primùm in lucem editæ.



FRANCOFVRTI,

Excudebat Samuel Hempelius, Sumptibus Ionæ Rhodii Bibliopolæ.

M. DC. VII.

B. S.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRIBVS, MAGNIFICIS, NOBILISSIMIS, CLARISSIMIS viris,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

JOSEPHO SCALIGERO,
WOLFGANGO FREYMONIO,
JOANNI BARVITIO,
ANDREÆ HANNIWALD,
JOANNI CASELIO,
JANO GRVTERO,
HIERONYMO MERCVRIALI,
DANIELI BVCRETIO,

S.

MAGNO ego me ſcelere aſtringerē, Illuſtres, Magnifici, Nobiliſſimi, Clariſſimi viri, ſi quæ ante pluſculos iam annos veſtro merito vobis à fratre fuerunt dicata, aliò transferrem, voſq; gratiſſimis animi vobis deditiſſimi monumentis priuarem. Præterquam enim quod in vos ſummè iniurius, in illius optimos manes omninò eſſem impius; quorum vtrumq; ego certe ſeriò deteſtor & abhorreo, nec committam vnquam, vt alterutrius meritò accuſari poſſim, quin vel ſic ſatis alterius iam accuſor, quod memoriæ & famæ eius apud multos ſeneſcenti, poſt vndecimum demum annum, cui citius debueram, conſulam & ſuccurram. Sed excuſatum hoc alibi mihi; & ſpero æquos omnes

fore iudices cauſſæ meæ, quam quidem non admodum iniquam cognouerint; neq; iratos vnquam Germani metuo manes, quos metuere meritò poſſim, ſi vel meâ culpâ quid iis indignũ commiſſum foret, vel ſi tanto, quod dixi, ſcelere nunc illos violarem; cuius patrandi quæ mihi cauſſa eſſe queat, non reperio. Ecquem enim tibi, Illuſtris SCALIGER, qui literarum & literatorum omniũ *Princeps* es & Apollo; ecquem tibi Magn. FREYMONI, *BARVITI*, HANNIWALDE, qui ſummum in Auguſtâ *Imperatoris* Aulâ & auctoritatis & dignitatis locum obtinetis; ecquem tibi CASELI & GRVTERE, qui Philologorum Numina; ecquem denique vobis MERCVRIALIS & BVCRETI, qui Medicorum auditis Coryphæi (taceo priuata quorundam in me merita, taceo quorundam etiam publica, quæ iure ſuo totum me ſibi vendicant, coguntque vt quem priuatim cuique veſtrum honorem habeo, publicè etiam auſim prædicare & parte teſtificari.) ecquem vobis, inquam, omnibus, Virtutis & Eruditionis in vnum conſpirantis egregia lumina anteferam, cuius fauorem tanto flagitio exambire coner? Et quinam cuiuſquam fauor tanti à me fiat, vt veſtrum tot & tantorum poſthabeam? qui vel ſinguli omnium cumulatiſſimè mihi explere poſſitis. Eſſet fortè fauor alicuius boni ſat cauſſæ alij quare tantum committere facinus non erubeſceret; qui nunquam mihi fuit, vt alium; ſed nec poſthabenda tamen, vt paucis hiſce vos ſimul omnes compellarem, & vt particellam

ali-

aliquam illius, quo fratrem proſecuti eſtis, eximij fauoris deriuari in me ſuo quiſque loco pateremini, rogarem. Quod ambitioſè tamen facere non ſuſtineo, meæ mihi conſcius tenuitatis, quâ nihil in me, præter obſeruantiam veſtri, quâ nemini conceſſero, deprehendo, quod vel tantillum mereri poſſit. Quod ſi vel hanc, vel alioquin ſolitam illam veſtram promptam atque obuiam erga omnes humanitatem reſpexeritis, meque aliàs indignum planè non repudiaueritis, cum Poëta exclamabo:

Quid me lætius eſt beatiusve?

quin imò iam nunc bonæ ſpei plenus nullus dubito, quin ſi fraterna inſpexeritis, ad me quoque ſitis oculos demiſſuri, lubenteſque accepturi à me reliquam iſtorum Plautinorum partem, ſummis ab ipſo Viris veſtri ordinis, &, quod præcipuum eſt, veſtris quoque amicis, aut pleriſque aut ſingulis inſcriptum. Hos præfeſtinò ſibi ereptos (quantum ex famâ mihi liquet) vt Reſpubl. literaria æternum & meritiſſimo luget, ſic ipſe verè doleo, & ad ſingulorum nomina & fata altè ingemiſco: qui ipſi, licet fraterni iſtâ cultus & amoris arrhâ priuati in vitâ fuerint, non debuerunt tamen vel poſt fata apud vos amicos aut poſteros ceteros priuari. quod ſi qui in Libitinæ cenſum nondum venerunt, vobis eos aſſcriptos volo, qui defunctorum vicem ſubibitis, nunc in cenſendo, & in defendendo quoque, ſi merebuntur, non deſeretis; quin & illorum mihi fauorem ſupplebitis, & quæ perierunt in ijs Reip. literariæ bona

ſarcietis. Quod vt poſſitis, veſtris DEVS Opt. Max. illorum qui defuerunt annos addat, voſq; valetudine firmâ, iugi & perenni felicitate donet. Bene Valete Viri illuſtres, Magnifici, Nobiles, Clariſſimi, & veſtri cultum in ACIDALIIS ne deſpicite.

V.

Omni cultu & obſeruantia

CHRISTIAN. ACIDALIVS.

INDEX
CAPITVM OMNIVM QVÆ IN HOC VOLVMINE CONtinentur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AMPHITR.

CAPVT I. *Plauti, Nauij, Pacuuij epigrammata epitaphia apud Gellium: itemq; Volcatij Sedigiti cenſura in Comicos apud eundem emendata.* pag. 3

CAP. II. *Flocco, an fruſtra habere. Fruſtrari. Letus, hilaris; triſtis, Pace. Periocha & Prologo, leuiter Plautus, pariter apud Gellium Ennius correctus.* pag. 6

CAP. III. *Παρηχήσεις in Plauto crebra & continua multa. Adhuc in Prologo quedam emendata ſimul & explicata.* 8

CAP. IV. *Excitare. Implere, an Impluere aliquem telis ſiue flagris. Hoſpitium pugneum. Fragmentum in ipſa fabula oſtenſum. Ad ſcenam primam aliquot cenſura. Turpilij verſus in Priſciano concinnati.* 10

CAP. V. *Locus prima ſcena errore vario turbatus & turpatus, in numeros, ordinem, nitoremq; ſuum, quantum potuit, reſtitutus.* 12

CAP. VI. *Detexere, an extexere pallio. Igitur, tum igitur, igitur tũ, igitur demum, demũ igitur, tum igitur demũ, poſt igitur demum: harũ particularum vſus exemplis oſtenſus. Hu, olfacientis geſtus. Laſſus è naui. Neſcio-quis, iocosè fictum nomen. Scin' quomodo? minãtis. Qui, qua vocaris? Simili 'ſt, Simileſt. Multa Plauti correcta, illuſtrata: quorundam cenſura caſtigata. Fruteriana Catulli emendatio comprobata.* 13

CAP. VII. *Tis, Timidus, Tumidus. Percutere. Illi. Parcere. Paſcere, compeſcere. Polla, paulla. Plauti verſus unus è fragmentis exemtus: Varronis duo in integrum reſtituti. Scena ordine ſequens variè correcta, tum interpretatione & aliorum auctorum collatione illuſtrata: deniq; à quorundam emendatione defenſa.* 17

CAP. VIII. *Quid hoc hominis, an ominis? Expetere alicui in aliquẽ. Apud hoſtes ſedere; hoſtes vel hoſtibus aſſidere. Domi de me ſcio, conijcio. Se, πυξίλλα. Sarrire, Sartor in obſcenis. Terentius & Cicero tentati; Martialis & Varro emendati. Plauti Amphitruo pluries correcta, explicata.* 20

CAP. IX. *Quàm, i. priuſquam. Haud vidi magis. Iſtic. Intus forà.* 2

Ceterò, i. ceterùm. Ad Amphitruonẽ multa variaque notæ, in vnum ſtipata. 23

CAP. X. *Cœli cœnaculũ. Alcmena verecunda. Abſtinere ſe facto. Madidus ſobrius. Atq;. Plautus nouè pluribus locis emendatus, explicatus. eiuſdem Enniana imitatio.* 26

CAP. XI. *Fores increpare digito. Magna mira. Quod Dij faciant. Stomachum decoquere. Quin, pro quidni? Pugnis ſatur, plagis ebrius. Scena in hac fabula ſuppoſititia examinata: in ijs multa ſuperiorum imitationes, turbæ etiam in Oeconomia notatæ. Correcta ibidem & explicata ſimilium collatione loca plura; tum emẽdationes & notæ quorundam refutatæ.* 29

CAP. XII. *Reliquæ in hanc fabulam paucæ leueſq; notæ, fragmentum indidem in Nonio diuulſum, complutinatum.* 33

ASINARIA.

CAP. I. *Præconum & aliorum, gratis neq; tacentium, duplex merces. Vota coniugum alteris ſuperuiuendi. In prologo & ſcena prima vera quædam lectiones confirmata, illuſtrata; falſa alia refutata: & inſignis locus inſigni verſus vnius deletione, alterius traductione emendatus.* 37

CAP. II. *Eadem ſcenâ iterum verſus vnus eiectus, alter tranſpoſitus: tum leviora quædam ibidem etiam notata vel correcta.* 40

CAP. III. *Impannis, inopia, voces hîc nihili: Capſis, verbum probum. Modus rei, dandi caſu. Piſces patinarij, aſſi; hi verſantur, illi condiuntur. Vt à Plauto, Græca fide mercari: ſic Græca mercede curare, ab alio non fictum aut ſcriptum prouerbium. Verſus continui aliquot in numeros repoſiti: vnius alibi, alibi forte plurium defectus indicatus. Præter hæc, alia in Plauto multa, quiddam & in Pomponio emendatum; in vtroq; virorum doctorum vana correctiones reprobatæ.* 41

CAP. IV. *O & au mutant inter ſe. Pelleus pro Pellæus an dici poſſit, vt quidam in Catullo volunt Dioneus, pro Dionæus. Edere, exedere; vorare. deuorare; commanducare, comeſſe; edere, cacare; omnia obſceni intellectus. Quoniam. Callidè. Multa huius fabulæ, quà verborum, vt verſibus; quà verſuum, vt ſenſibus conſuleretur, traductione; tum alijs modis correcta paſſim & ſcriptorum aliorum collationibus illuſtrata.* 44

CAP. V. *Perrectum in hac Comœdia, pluſculis & varij generis indidem ſublatis mendis. Improbatæ quorundam explicationes; correctiones aliorum probatæ in parte, ſed ſimul adiutæ.* 47

CAP. VI. *Iuſſim, iuſſo. Crura, talos, ceruices diffringere, an defringere. Ciere, perciere. Secundas agere, non facere. Loca pluria, tentata partim ab alijs, quædam aliter correcta, quædam explicata rectius, omnia à maculis ac tenebris ſimul vindicata.* 49

CAP. VII. *Hortat. Caſſus. Conſiſtere, conſtare: Conſtitus. Aduoſtes an Adfoſtes, pro hoſtibus. Inductores, duces. Vi, aduerbialiter. Tamen,*

vt

vt ὅμως, eleganter orationi additum. Prater Plauti multa, & difficilia quadam loca, extricata, emaculata, illuſtrata: Feſtus etiam poſt alios ſemel, iterumq; nunc primò tentatus. 52

CAP. VIII. *Flocco habere, an Defloccare. Argyrippo nomen amatori adoleſcenti, non Agyrippo. Abi. Ambo. Noua & multigeneres emendationes allata: veteres aliorum quadam exacta. Verba tranſpoſita, perſona commutata. Verſus praterea vnus, poſt alterum à Lambino reſtitutum, è fragmentis Caſina in hanc Aſinariam cum Gulielmio reductus: idem ſedis & numerorum incertus ab illo relictus, in vtriuſque nunc primùm ius, neq; certum tamen ipſum, ſed arbitrarium, aſſertus.* 55.56

CAP. IX. *Homines per excellentiam ſexus tantum mares Plauto, vt Gracis interdum ἄνθρωποι. Æpol quin. At polquin. Quaſi ſi. Quaſi vt. Quaſi ſi vt. Aliquanta alia in Aſinariam cenſura. Nonius & Lambinus reiecti.* 59

CAP. X. *Mecaſtor, muliebre; mehercule, virile; edepol commune iuramentum. Sine. Vitium alicui dicere. Funditare. In iactu talorum amicas inuocandi mos. Locus vnus à verſuum ordine grauiter turbatus, aliiq; leuius in verbus corrupti ſua, quod potuit, integritati reſtituti; ſimul, quod debuit, explicati.* 61

AVLVLARIA.

CAP. I. *Emiſſitij oculi, Ædes plena inanijs. Effertus fame. Congrediri. Quid nunc? Aulularia pluries correcta, ſimul declarata.* 68

CAP. II. *Purare, Properàm. Malus mœror. Diſpartire, diuidere, nequioris ſenſus, Pompa: ornatus. Domi, Dimidium diuidere. Lacuna verſus vnius, ſi forte, monſtratur. Multa fabula huius emaculantur, explicantur.* 70

CAP. III. *Hoc mitte, mitte ridicularia: & forma ſermonis ſimiles. Detruſti. Lux & medicina ſapius Aulularia facta. Emendatio quadam aliena, itemq; explicatio aberrans in viam reducta.* 73

CAP. IV. *Scalpturire. Peraceſco, Inaceſco, Peracuo. Verba facere ad parcimoniam, ad virtutem. Grauia quadam, & alia leuiora huiuſdem fabula menda ſublata. Locus traiectus, Fragmenti ab alio inſerti ſedes commodior oſtenſa. Symmachus etiam emendatus.* 75

CAP. V. *Corrigitur adhuc Aulularia multis locis. Verſus vnius ab exilio reſtitutio confirmatur. Alia notantur, haud magna admodum rei.* 77

CAP. VI. *Dare. Conſuetus. Eſpectare, Prater alia correcta, in verſus iterum vnius ab exilio reſtitutione viris doctis aſſenſum; in emendatione eiuſdem ab iiſdem diſſenſum. Hic, & alij diligentius explicati. Petronius inſuper emaculatus.* 79

CAP. VII. *Locus Aulularia magis eximius, à confuſo verſuum & ſenſus ordine grauiter laborans, leui traductione perſanatus.* 80

CAP. VIII. *Apud, ob. Onerare gaudijs. Modò quod. Traiectionis in*

Plauto frequentis exemplum aliud inſigne. Plures ad hanc fabulam emendationes cum locorum ipſorum explicationibus. 82

CAPTIVI.

CAP.I. *Alius & alter ſibi inuicem ſuppoſita. Mutare quid aliqua re. Ad Captiuos ventum. Ii pluſculis mendis liberati. Traiectio mira verſuum aliquot ex ſcena prima in ſequentem. Ordo legitimus ex Oeconomia fabulæ reſtitutus.* 87

CAP.II. *Emin' tu? Commetare. Locus difficilis vnus, alij leuiores emendati & illuſtrati.* 90

CAP.III. *Seruitus herili imperio aut ingenio fera. Coaddere. Fuga officium ſeruile. Fugam fingere. Commentis quibuſdam aliorum refutatis, aliquoties hac fabula Plautus cum locorum illuſtratione corrigitur: ſemel item Lucillius. Rurſum in Plauto turba ac tenebræ à perſonarum mutatione, forſan & lacuna, ſine emendationis ope, ſaltem indicata.* 91

CAP.IV. *Compos aliqua re. Vino cupidus, auidus. Tanta incepta res. Neſcibo. Attinere. Quando. Ferias ſedere, non Ferias aut Serias poſſidere, Plautus & hac fabula ſæpius, & extra ordinem Epidico ſemel; tum Varro Seſquiulyſſe, emendati.* 93

CAP.V. *Prauorti. Inepta duo contra fabulæ Oeconomiã additamenta in vna eademq; ſcenâ monſtrata primùm, deinde & ſublata, cum ratione certâ vtraq;, alterum ex auctoritate etiam vett. editionum.* 95

CAP.VI. *Exitium exitio eſt. Ciſpellere. Nugas. Confidentiam in ventré ſumere. Voraces in ventre cor habēt. Maculas exigere, an eximere. Plauti multa correcta, quædam aliunde illuſtrata.* 97

CAP.VII. *Nunc places: non places. Ain' tu? In ſpe ponere. Facere, fieri, in obſcenis. Virtus, pro merito & dignitate. Præter honeſtiores alios, obſceni quoq; duo loci & ioci in Plauto, tum ſimilis etiam vnus in Petronio, correcti declaratiq;. Martialis denique & Catullus indidem, præterea Iuuenalis & Seneca pater illuſtrati.* 99

CVRCVLIO.

CAP.I. *Lautus. Ita uti occœpi dicere. Eij. Quìpiam. Vt eam cenſes? Vt eum credis? Locus initio Curculionis difficilis viſus, facillimus oſtenſus. Alij deinde hinc, & è Bacchidibus vnus, correcti ſimul & ex ſe inuicem illuſtrati.* 105

CAP.II. *Effligere. Odos, amos, lepos. Hæreditates veniunt & eueniunt. Præmiū. Strena vnde: origo vocis & rei. Plautus Curculione ſæpe, Cornicularia ſemel; tum Pomponius Piſtoribus, & Symmachus Epiſtolis, emendantur omnes, ac mutuò quidam illuſtrantur.* 106

CAP.III. *Minimò. Quædam in Curculione leuiora facilè; alia magis intricata & obſcura vix emendantur vel explicantur.* 109

CAP.IV. *Te, tibi cui. Græci leues, bibaces ac furaces Plauto: à poſtremo crimine hic defenſi, lubetes ſunt thermopolio, ibi calidum ſorbent, inde operto capitulo bitunt. Vitare infortunio. Certum & Aliquid.*

Velle

velle gratiam alicuius. Exefficere. Multa Curculionis emaculata, declarata. 110

CAP. V. *Inſtare, impendere, ſeruire, inſeruire, cum accuſandi caſu. Multa Plauti corrupta in verbis & ſententijs, multa confuſa in perſonarũ vicibus reſtituuntur. Etiam Turpilius emendatur.* 113

CAP. VI. *Iterum perſonæ turbatæ digeruntur, aliaq; ſimul corrigũtur, explicantur.* 115

CAP. VII. *Hodie, Comica additio. Promiſtin'. Liberali ſcilic. cauſſa. Tum. Pluſcula notæ: quibus alia in verbis, alia in perſonarum ſitu, alia in ipſo verſuum ordine turbata & turpata concinnantur ad locorum lucem ac fabulæ nitorem.* 117

CASINA.

CAP. I. *Plautus, latrans nomen ex ſententia Douſiana. Poſtidea. Autem. Ratione uti. Ad Caſinæ prologum explicationes & emendationes aliquot; vna etiam in Appuleium.* 124

CAP. II. *Perſonæ errantes in prima ſcena iuſto ordine diſponuntur: & ſententiæ laborantium locorum exponuntur.* 126

CAP. III. *Præſepe, ſtabulum flagitij. Nihil, omnia cum illo mihi ſunt. Quædam in verbis, alia in perſonis emendata: tum verſus traiectio inſignis oſtenſa. hac reſtituta, & reliqua omnia explicata.* 127

CAP. IV. *Sortitus. Emſim. Aſſulas cit. In aliquot ſcenas pluſcula leues cum inſigniore vna diuinationes.* 130

CAP. V. *Sortes diribere. Euge, catè! Ominis vituperatio. Præter emendationes alias multa in perſonis turbæ compoſita, & ſententiæ locorum ſingulorum explicatæ. In Aſinariam coniectura extra ordinem.* 132

CAP. VI. *A me, à nobis. Nuptiæ, nuptias facere, nubere, intellectus obſcenioris. Hallucinatio Lambini exploſa: Gulielmij correctiones Plautinæ & Arnobianæ pariter acceptæ firmataq;: tum hæc & alia è ſcriptoribus alijs illuſtrata.* 135

CAP. VII. *Cetrùm. Plauti locus vnus è fragmento Feſti, alij aliunde emendati: prætereà in alterius cuiuſdam explicatione diuerſa magnorum virorum ſententia cum noſtra opinione.* 137

CAP. VIII. *Factis. Dolum procudere. Variè correcta multa verſuum, verborum, perſonarumq; errata: loca quædam aduerſus alios explicata.* 139

CAP. IX. *Incanis. Ilicet. Haud ex merito. In plures ſcenas plurium locorum multigeneres emendationes, interpretationibus, vbi opus eſt, adiunctis.* 141

CISTELLARIA.

CAP. I. *Ciſtellaria ancilla nomẽ & Comœdia. Si, ſi: ſi, ſiue. Verſus quidam & ſenſus antehac turbati, nunc conſtituti. Præter Plautũ emendatum alioſq; ſimul illuſtratos, Catullus leuiſſimè tentatus.* 147

CAP. II. *Hoc opere. En vnquam. Et quiſquam. Iniurium, iniurius. Plautus hac fabula ſapiculè correctus item explicatus loco difficili con-*

tra aliorum varias opiniones. In Terentium etiam & Ouidium & Næuium ſingula correctiones. 159

CAP. III. *Nubila mens, an nulla in amore. Parentheſis inepta commodiore verſuum traductione mutata: quædam alia inſuper emendata.* 152

CAP. IV. *Non? hem. Pedatu. Verſus aliquot in pedes ſuos repoſiti: perſonæ ad ſententiam verborum aptatæ. Poſt minuta quædam, quædam grauiora in Plautum; Nonius leui manu purgatus. In Aſinariã quoq; & Pœnulum leues cenſura.* 154

CAP. V. *Blanditijs ſubagitare. Coniectura in hanc fabulam vna: tum alterius loci fracti mutiliq; ex antiquis libris reſtitutio tentata.* 156

CAP. VI. *Conquiniſcere. Puerile officium, corollarium. Terminus. Ceuere. Interpuncta, verba, verſus in melius mutata. Dein liberiores aliquot loci non hîc tantùm Plauti, ſed & Pſeudolo extra ordinem, neq; ſolius Plauti, verum Apuleij quoque & Pomponij correcti, ſimul, quod ſit pace ſeueriorum lectorum, enarrati.* 158

CAP. VII. *Euenire. De verſuum aliquot & verborum menſurã, tum locorum integrorum ſententia & emendatione diſputatum.* 162

EPIDICVS.

CAP. I. *Coaſſolet. Eugepæ. Dixis. Vt vel vtcunque, exin. Emendata multa nouiter, aliorum quædam confirmata, quædam refutata. Plautina aliquot argutiæ ac ioci declarati.* 167

CAP. II. *Puppis pereunda eſt. Depolire, pectere, exornare, exſincerare. Degere, an detegere, an delegere. Vulgatæ lectiones quædã defendũtur, de alijs nouis diſputatur. Aſſertio Nonij & fides in dubiũ vocatur.* 170

CAP. III. *Piſtor. Aſinus. Huic homini. Elocare, conducere: occupatũ, otioſum argentum. Plurium locorum in verbis, perſonis, verſibuſque corruptorum emendationes & explicationes.* 172

CAP. IV. *Fœmina impluuium & fundos induta. Deſtinare, quid? diligenter excuſſum contra Nonium. Plauti multis & inſignibus locis, vni etiam Lucilliano, lux & medicina facta.* 175

CAP. V. *Qui, tibi cui. Hoſtium potiri. Pluries correctus Plautus & declaratus. eiuſdem negligentia notata, error vix excuſatus.* 178

CAP. VI. *Igitur, noua vſurpatione. Verſuum traiectiones in Epidico oſtenſæ binæ, vna leuior, altera grauiſſima: tum legitimus ordo reſtitutus. Etiam Nonij leuiculus error tactus & detectus.* 180

CAP. VII. *Quemne, Vterne, Quantane, Qualine? Verſus vnus iteratus temerè, deletus: alij plures concinnati. Loca integra emendata, illuſtrata.* 182

CAP. VIII. *Compos miſeriarum, culpæ. Animus domum remigrat. Lenocinium facere. Correcta & explicata ſæpe Epidicus. In Symmachum leuis nota.* 185

CAP. IX. *Plus duodecim deis: plus decem minis. Ei, i. Beneficij aut mali ſeges & meſſis. Tranſpoſitio verſus vnius, alterius iteratio oſtenſa. has*

ſa. hæc eiecta, illa correcta. Plures deinde verſus emendati, locaq; difficilia contra & præter alios explicata. 187

BACCHIDES.

CAP. I. *Benè: rectè. Plenus ſanguinis. Iocus latentior aperitur. Verſus iteratus expungitur. Alia corriguntur.* 193

CAP. II. *Verſus plures in vno loco variè diſſecti, in ordinem redacti. Ordo explicatione comprobatus.* 195

CAP. III. *Quámne. Strigo. Trico. Pluſculi verſus in numeros repoſiti: quidam aliter emendati explicatiq;: vnus præcipuè contra virum doctum correctus & aliò traiectus.* 197

CAP. IV. *Multæ variæq; ad Bacchides nouæ cenſuræ: tum emendata quædā aduerſus alios: in quibuſdam aliorum ſententia firmata.* 200

CAP. V. *Fruſtrare. Inimicus in aliquem. Extentare. Ducere ſe aliquò. Præter alias correctiones miſcellas, ſimilia loca Plauti collata inuicem & illuſtrata. Inibi noſcitationis apud eum formulæ notatæ.* 203

CAP. VI. *Ius & mos. Ingenio, non Genio tali aut tali natus. Eia, quin. Ecficere. Mendacij prehendere, & ſimilia, an dicantur. Animus ſperat, ſuperat. Corruptelæ aliquot à Plauto defenſæ, reiectis emendationibus alienis. Nouæ plures emendationes allatæ, quædam aliorum firmatæ. Multa inſuper in Plauto & alijs illuſtrata.* 205

CAP. VII. *Ceterùm. Reliquùm. Eſtne, pro Sitne. Pluries corriguntur Bacchides: locus vnus diligentius contra alios explicatur. Reſtituitur item Captiuorum prætermiſſus locus.* 208

CAP. VIII. *Belli. Lartius. Illicdem. Tetuli. Congreditor. Præter verborum correctiones, in verſibus concinnandis præcipuè laboratum. Silius etiam leuiter interpolatus.* 211

CAP. IX. *Neq; haud. De ſede verſus vnius, de alterius lectione & ſenſu diſputatū. Alij leuius correcti. Scenula tota in numeros repoſita.* 214

CAP. X. *It, abit dies, ſol. Veſper hic eſt. Ingens in animo cohibile. Reliquæ in Bacchides cenſuræ multæ. Scenæ integræ verſus conſtituti. Poſt, alia verſuum, ſenſuum, perſonarum errata remota. Pleraq; explicationibus aduerſus alios illuſtrata. Fragmentum deniq; Bacchidum contra alium emendatum.* 216

MOSTELLARIA.

CAP. I. *Tradere in piſtrinū. Obolere alliū. Arbitrē. In vſu, in ſpecie. Moſtellariæ moſtella pluſcula correctione & interpretatione domita.* 223

CAP. II. *Euge, Tum. Si. Varia loca & inſignia quædam variè inſigniterq; correcta, declarata. Verſus alienus, ſi fortè, monſtratus vnus: alij traiecti. Nonius reprehenſus.* 226

CAP. III. *Anni ſexaginta pro multis. Plurimis locis hæc fabula contra alios emendata, explicata. Verſus vnus eiectus, plures concinnati.* 229

CAP. IV. *Niſi quid. Ne gry quidē. Calida cōſilia deos ſubijcere. Vulnera Plauti multa ſanata. De verſuū pluriū lectione, ſenſu, loco diſputatū. Quatuor omninò eiecti, vnus tranſpoſitus. Alia cōtra aliōs dicta.* 232

CAP. V. *Priuum. Iuerit, iuuerit. Cibo iuuari. Ratis an pars nauis? Nauis confertur. Auſpicio. Correcta pluries moſtellaria, & contra varios explicata, illuſtrata.* 235

CAP. VI. *Peculiũ, es, opes de ſuo, à malo, de vetito. Theſauri è pauxillo, quaſi paxillo. Ferocem facere. Puere. Eij. vitia verborum, verſuum, ordinis, perſonarum varijs modis quamplurima tolluntur. Loca ambigua & ioca nouiter declarantur. Aſſenſũ aliis, ab aliis diſſenſum.* 238.

CAP. VII. *Fores, quod oſtium. Illi. Captare cum aliquo. Captatio in gladiatoriá: inde aliò traducta. Tranius. Plautus ſæpiſſimè, locis etiã difficillimis aliquot, correctus, illuſtratus. Lacuna in eodem ſuſpicio. Quadrigarij apud Gellium emendatio. Aliorum hinc inde correctiones atq; interpretationes reiecta.* 241

MENÆCHMI.

CAP. I. *Epidamnus an & Epidamniũ. De ianua compeditorũ admonitiuncula. Cari paraſitici. Menachmorũ prologus & principiũ nouiter, itemq; cũ aliis, & cõtra alios porrigitur aliquoties atq; explicatur.* 249

CAP. II. *Egere aliquid. Scortum ducere: ad cœnam condicere. Ob induſtriam. Mille paſſuum mora. Expeditè fabulari. Variè multa emẽdantur, & quadam inſigniora. Refutantur aliorum ſuperuacua correctiones, inepta explicationes: noſtra firmantur.* 252

CAP. III. *Iuſſo, iuſſim. Obſonatoris officiũ ac diſciplina. In verbis pauca, multa in perſonis & ſenſu nouãtur. Omnia explicantur, illuſtrãtur. Viri docti ſententia contra Lambinum reprehenſa; Lambini defenſa, cum noua ibidem additione: huiusdem alibi vltrò damnata.* 254

CAP. IV. *Certũ facere. De verbis alicuius metuere, cauere ſibi. Au tergo! Scio, vt me dices. Cenſura noua in loca tacta alijs & intacta: contra illos emendata quadã & explicata. Plauto verſus olim fugitiuus nunc recens reſtitutus. Eadem totidemq; verba Plauti & Varronis in inuitatione ad diſcumbendum oſtenſa, forſan ei rei ſolennia.* 257

CAP. V. *In dies ſingulas eſcas edere. Au, iterum. Argutia in particulis Huic, Mihi, Tibi, cum verbo auferendi & eſuriendi. Leues aliquot emendationes in verbis: grauiores ha deinde in verſu iterato, qui eiectus: tum interpretationes in obſcurioribus, qui correcti contra interpretem & illuſtrati.* 260

CAP. VI. *Nõ audes? Degerere. Se tenere. Pluriũ locorũ noua, nec paucorũ cõtra alios nouata emendationes cũ explicationibus alijs noſtris.* 262

CAP. VII. *Pugnorũ ſatio & meſſis. Cuui. Traducti aliquot verſus: plures à diuerſis vitijs purgati, & luce explicationum illuſtrati.* 265

CAP. VIII. *Satin' hoc pro ſano? Sedatè feruire. Ora cõmentare. Noſcito. Reſtitutio ordinis in verſu traiecto vno; in plurib. corruptis alijs, verborum, ſententia, numerorum; firmata vbiq; & declarata.* 267

MILES.

CAP. I. *Vt qui. Quin vt. Inſanum & inſanè quomodo vſurpentur. Multa Militis labes initio deterſa, pleriſq; interpretamenti fax adhibita.*

bita. Verſus vnus maximè controuerſus, penſiculatiùs examinatus, & reſcriptus è Varrone. 273

CAP. II. Oppida ſcenica. Deridiculo eſſe. Labiorum ductatio, & valga ſuauia poſt alios plenius explicata. Interibi. Quod Dij volunt, vt Dij voluerunt, formulæ excuſſæ. Atq;. In vicem. Verſus traiectus vnus: plures variè correcti aduerſus alios & illuſtrati. 276

CAP. III. Curas, an rugas cogitare. Cõſilia, facinora coquere, decoquere. Inaudire. In maximũ malum cruciatũ inſilire. Illi. iſti. De ſublatione ædium in crucem, & ædium metaphorâ ad hominẽ ſeruum, opiniones aliorũ refutatæ. Ædes, vt domus, pro familia. Pede, capite ſiſtere. Scenæ Militis duæ examinantur: multis locis contra viros doctos, pluribus aliàs emendantur, explicantur. Locus Truculento illuſtratur. 279

CAP. IV. Multæ variæq; in vnam ſcenam diuinationes; interpretationes nouæ, veteribus quibuſdam aliorum probatis & improbatis. 284

CAP. V. Commeatus parietem tranſlinet, vtroque continet, quomodo hic & Sticho accipienda. Scena iterũ integra diligenter expenſa. Multi in ea verſus concinnati, mutata interpuncta, verba emendata, perſonæ diſtinctæ, ſententiæ explicatæ. Locus vnus confuſior, eximiè correctus & enarratus. 286

CAP. VI. Perrectum in Milite emendanda. Correctiones quædam nouiter allatæ: veteribus aliorum detractum, vel additum. Traiectio vna firmata: altera timidè tentata. 289

CAP. VII. Quis homo ſit magis? Vt. Autem. Merces, i. merx. Quiduis ſatis eſt. Scena tota recenſita. In ea traiectio oſtenſa; verſus concinnati; verba, perſonæ, interpuncta, alia atq; alia variè, nec pauca contra alios, correcta, explicata. Ioci quidam etiam enarrati. Etiam Turpilij locus defenſus. 291

CAP. VIII. Niſi quia. Eapſe, bis. Aures merum orationis adbibunt. Regio conſilij. Fundare nauem, non profundare. Rogare? Quin? pr quidni? Aliæ locutiones. Binæ ſcenæ coactæ in vnum caput. Earum plurimæ omnis generis, vt vno verbo comprehendantur, emendationes, cum interpretationibus neceſſarijs. Aliorum commenta ibidem refutata ſparſim aut in melius flexa. 296

CAP. IX. Liberi per impoſitionem feſtucæ, non & ingenui ſtatim per eandem. Ius ingenuitatis aliud, præter libertatem. De quibus incautior aliorum aſſeueratio & cõfuſio notata, correcta. Plautinis aliquot verſibus lux medicinaq; facta. 301

CAP. X. Circus ad ludos. Sermo cinerem non quæritans. Vileſt. Siſti. Multæ porrò in Militem emendationes locorum variorum, vt res & ordo tulit. Defenſa quædam contra alios, quædam aliter mutata. Pleraq; omnia dilucidè expoſita, & firmata. 303

CAP. XI. Quod exercitus. Ordine ire. Tamen-etſi, in tmeſi. Deos teq; ſpero. Vereri alicuius. Aliæ loquendi formulæ, quas non eſt minutatim recenſere. Correctiones aliorum veteres aſſertæ quædam, aliæ refutatæ: nouæ noſtræ plures varij generis, allatæ. Loca ipſa diligenter

excuſſa & interpretationibus illuſtrata. 307

CAP. XII. *De loci inſignis emendatione Gulielmiana diſputatum: ea reprobata: ipſe conſtitutus aliter, eiectis vocibus inſititijs è repetitione, verſibuſq; compoſitis ad ſuam legem. Alia deinde correctiones, in quibus & tranſpoſitio, ſed ambigua.* 310

CAP. XIII. *Labra labellis artè ferruminare. Inueſtigando opera parcere. Diſpennere, Diſtennere, tennere, tenus. Plurima adhuc in Milite variè correcta, ſimul explicata.* 313

MERCATOR.

CAP. I. *Cenſura in Mercatoris initium. Loca quadam dubia poſt alios tentata, atq; alio modo, ſi fortè, conſtituta.* 319

CAP. II. *Balnea veterum à via & aliàs, laſſitudini eximenda. Lubet ſcire me. Traiectiones verſuum, dua oſtenſa: alia multa variè correcta, explicata. locus etiam tenuior interpretatus.* 321

CAP. III. *Porro-ſcena examinata: Multa in ijs emendata verborum perſonarumq; mutationibus: numeri refecti: verſus etiam vnus traductus. Expoſita quibus opus fuit, & declarata.* 324

CAP. IV. *Vnum hoc. Deſerre, dare, ſpondere dotis. Aliorum quadam refutata. Terentij locus defenſus. Plautus ſapiculè correctus, illuſtratus: in eodem repetitio importuna duorum verſuum oſtenſa.* 327

CAP. V. *Plauti multa, magna minuta, vulnera obligata. Loca turbata, conſtituta: fracta & mutila, de ingenio expleta & refecta. Verſus dubia ſedis, vix tandem in certâ conſtitutus. Pſeudolus etiam correcta. Explicationes addita, vbi & quantum opus fuit.* 329

CAP. VI. *Scenula paucorum verſuum, multis grauibuſq; traiectionũ & interpunctionum mendis liberata: tota enarrata.* 333

CAP. VII. *Iterum traiectiò verſus, aliaq; turpes interpolationes remota. Correcta alia quampluri*ma *varijs modis. Quadam loca diligentius excuſſa, & dilucidè explicata.* 334

PSEVDOLVS.

CAP. I. *Pſeudoli initiò verſus concinnati: Lacuna oſtẽſa. Terentij imitatio. Verſus idem Bacchidibus. Horridula papilla. Macrobij inde locus reiectus. Neparcus. Flere drachmis, plorare lacrumis. Perſona eiecta. Pubi. Intus egredi. Loca plurima correcta & interpretata.* 339

CAP. II. *Habere edictionẽ, expurgationem, conuentionem: facere aſcẽſionẽ, reuorſionẽ. ἐχθν ὑπὶ μομφλὰ. Praſterga quid vocis? ea emendata. Hedylium amica nomen, non Sedulium. Malo, à vel de malo rem quarere. Deuinxe, & ſimilia. Quorundã correctiones approbata, quadã reiecta: multa noſtra variorum locorum firmata, locis ipſis diligenter expẽſis & explicatis. Inſuper Pornicularia noſtri leuiter emaculata.* 343

CAP. III. *Animò aliquid auſcultare. Licetne viuere? Lucro pietate nõ obſiſti poteſt. Porcere. Neplacet. Amatores, dũ dant, lenonib. & amicis viuunt: mortui ſunt, cum ijſdem non placent. Explicationes aliorũ & coniectura adiuta quadã, quadam abiecta. Locus mutilus depoſitus.*

Perſo-

Perſonę ſæpius mutatę. Pluria loca emendata, declarata. 348

CAP. IV. *Parum fides, plurimum malefacta, ſatis inſomnia, affatim & parum miſeria, abundè libertas, ſatis præſidia: & ſimiles locutiones. Criminaret, Compecti. Chlamiis viatoris. Mutatę diſtinctiones, perſonę, verba multa. Concinnati non pauci verſus. Aliorum correctiones, interpretationes improbatę. Nouiter emendata quamplurima, ſimul explicata.* 349

CAP. V. *Aliquid & alicui præuorti. Conſiliũ bene accidit. Eugepę. Præter alias emendationes varias, perſonę variantes multoties cõſtitutę. Loca quædam poſt alios aliter tentata. Pleraq; interpretata.* 353

CAP. VI. *Miniſterijs, negotijs præfulciri. Si eras coquus, Si homo eſſes. Drachmâ, nummo, aſſe, gratuitò eſſe. Numerus ſingularis pro plurali, & cõtrà. Cum aliquo cauere, captare, orare, obſecrare. Prouerſus, prorſus, & cognatę voces. De traiectione loci vnius, pluriũ alia correctione, dubiâ quorundam ſententia, & loci explicatione variè diſceptatũ. Verſus vnius in Varrone diuerſa ſcriptura monſtrata.* 356

CAP. VII. *Scenę aliquot percurſę, correctionibus, explicationibus illuſtratę. Binę præterea traiectiones in vna, ſed dubię, propoſitę.* 360

CAP. VIII. *Niſi quid. Bilinguium. Bilinguii inter ſe prehendere. Parcipronus. Commemorare. Irci aliquot explicati: perſonę plures paſſim inuerſę: continui tres verſus eiecti: verba quædam traiecta. Multa alia aliter emendata, ſubinde interpretata.* 362

POENVLVS.

CAP. I. *Pœnuli Periochâ & Prologo variè correcta quædam. Verſus alij aucti, in numeros alii digeſti, alij traiecti. Nonnulla & explicata.* 369

CAP. II. *Domi doctus. Macerare. Mala malitia. Verùm, verò, pro Imò, multis exemplis. Scenę primores duæ totæ emaculatę. In ijs plures verſus vel longiores, vel turbatiores concinnati; vnus dubiæ ſedis, tamen in ſua nunc relictus & conſtitutus; duo ſpurij locis diuerſis eiecti: diſtinctiones & perſonę ſæpius mutatę; vna etiam noua pediſſequa inſerta: locus, in quo quidam nugati, parentheſi explicatus: alia poſt alios aliter correcta, quædam & interpretata.* 372

CAP. III. *Periurium & inceſtus, pro ſimplici mendacio & ſtupro. Conuiuia in ædibus ſacris. Loci inſignis vnius, à multis tentati iam olim, ſententia genuina declarata, falſis aliorum & variis reiectis: plures nouiter, & quidam contra alios, emendati, explicati. Voces aliquot mutatę, nonnullę traiectę.* 378

CAP. IV. *Locus Pœnuli variè iactatus emendatione & explicatione certâ conſtitutus: cum eodem comparati ſimiles alij multi, in quibus duplices ſententię & tectę imprecationes: earumq; formulę hinc inde è pleriſq; Comœdijs auctoris, Captiuis, Caſina, Epidico, Milite, Pſeudolo, Aulularia, Menechmis, Perſa, Mercatore, Rudente, Amphitruo-*

ne collecta omnes, & hic ſimul illuſtrata. ad ſinem de Amphitruonis ambiguo loco contra quendam diſputatum. is ipſe poſtremò aliter correctus, & explicatus. 381

CAP. V. *Comici & Tragici condocti & meditati. Attate. Vacillantes diſtinctiones aliquoties firmata: perſona ſuppoſititia ſæpiſſimè mutata. Verſus qui bis poſitus, poſteriore loco deletus. Occultior loci eximii ſenſus patefactus, alioque ſimili illuſtratus. Interpretis nunc ſupina, nunc ridicula explicationes exploſa. Numeri verſuum tranſpoſitis & diſpoſitis verbis pluries concinnati. Iterum alterius verſus è proxima ſcena in priorem tralati repetitio abſurda confutata, atq; ipſe hinc extruſus.* 384

CAP. VI. *Meditari, pro loqui. Corium aut tergum ſufferre. Tectius tacitius. Surptus. Perdeam verbum non acceptum, aliud ſubſtitutum. Iocus Plautinus per vnius vocula trāſpoſitionē effectus & declaratus. Verſus traiectus. Verba in numeros digeſta. Multa ex antiquis aliter lecta: quadam indidem aucta. Perſona, qua vel omiſſa, reſtituta; vel qua turbata, aliter diſpoſita. Interpunctiones mutata. Qua emendata paſſim, ſimul explicata. Deniq; locus integer vitiatus in perſonis & interpunctis verborumq; ordine, reſcriptus.* 388

CAP. VII. *Impetrare, pro patrare, non probatum. Ficula, fabula, nucula. Surptus. Neuis. In Pœnulo emendandâ explicandaq; proceditur. Verſus in pedes ſuos reponuntur. Iocus tectior in ſeruos ſarcinatos, quos ideò veteres & antiquos Plautus appellet, detegitur. Voces pluſcula verſibus aliquot ex antiquis libris adduntur: nouitiis vna detrahitur. Verſus vnius dubia traductio monſtratur. Solœciſmus, ſi forte, notatur. Alia contra alios corriguntur, explicantur.* 392

CAP. VIII. *Clarus clamor ſine modo. Inter vias, dies, annos &c. Mutata diſtinctiones & verba: hac etiam aliter alicubi digeſta. Turba perſonarum mirifica locis pluribus compoſita. Locus vnus perturbatiſſimus in ordinem ex vero ſenſu reductus: tum aliquot cōtinui verſus è ſcena media reiecti in eius finem.* 394

CAP. IX. *Qua res? Tenere, tenax, Venerea: item Dirumpere. In memoriam habere. Allex. Alium Vlpicum. Multa adhuc in Pœnulo variè emendata. Mutata verba, verſus concinnati. Fœda perſonarum confuſiones iterum quamplurima ſublata. Quadam vt correcta, ſic & explicata aduerſus alios.* 397

PERSA.

CAP. I. *Quadruplari. Albo ariete oppugnare. Perſa principium à maculis pluribus expurgatum. Diſtinctiones, perſona, verba mutata: locus totus intricatiſſimus ope lib. vet. extricatus, & interpretatione clarâ enarratus. Album rete de oppugnatione remotum: albus aries ſubſtitutus. Locutio ipſa hac eleganter explicata: altera cum explicationibus aliorum refutata & damnata.* 407

CAP. II. *Surpta. Interibi. Herilis fides, pro ſeruo, qui hero fidelis. Plinij ad Plautum adſpectus notatus, & in vtroque addubitatum. Alterius error,*

error, alterius defectus emendatione leui fortaſſean ſublatus. Alia plura diuerſi generis menda correcta. 411

CAP. III. Largiri bobus, dictis. Abidum. Reijcere. Perennitare, Superſtitare. Quæ hæres ſunt? Cuiuſmodi. Plautina aliquot loca contenduntur. Traducitur ambiguè verſus. Scenæ aliquot corriguntur, numeris, perſonis, diſtinctionibus mutatis. 413

CAP. IV. Logi dotis: nummi præſidij, dies ſpatij, & talia quâ formâ dicantur. Traloqui, Tralegere, & ſimilia. Mirũ quin. Schema pro quouis habitu, non tantum penula ſeruili. Dos filiarum Homeri & Paraſiti. Dubia verſus vnius traiectio: alterius admodum controuerſi cõſtitutio. Locorum plurium variæ & miſcellæ collationes, emendationes, explicationes in aliquot ſcenas ordine percurſas. 416

CAP. V. Ais & agis ſibi ſæpe ſuppoſita. Prægnauiter. Copiſſimus. Cadere, Labi, in obſcenum ſenſum poſt alios adſtructa. Locus intricatiſſimus, in quo aut ſuperfluit, aut deſit verſus vnus, explicatus. Numeri ſæpiculè cõcinnati. Correcta multa in verbis & perſonis, quà malè diſpoſitis, quà omiſſis. Tibulli carmen emẽdatum, & totũ enarratũ. 420

CAP. VI. Qui. Triginta minæ ſolenne pretium muliercularum. Prorſùm. Re præpoſitio producta. Verò. Fruſtum verſus alteri agglutinatum. Ordinata ſæpe verba. Perſonæ digeſtæ alibi, alibi exemtæ. Lambiniana verſus inſertio probata, argutatio Gulielmiana improbata. Duplex loci diſtinctio, de elegantia inter ſe certans. Alia ad lucem & ſinceritatem Plautini textus dicta. 423

CAP. VII. Aquula in initio cõuiuiorum. Me, particula antiquè abundat. Bene nobis omnibus, formula in Plauto hactenus fallens, luce diſtinctionis iam protracta. Eijcere vehiculum. Manũ adire. Hem, verberantis. Staticulum dare. Promiſcè. κολαφίζειν. Nummi ſciunt. Multæ in reliquas ſcenas emendationes, inibi verba, interpuncta, perſonæ, variè omnia traiecta, abiecta, mutata: Verſus ipſi concinnati; horum vnus traductus. Lambini abſurdæ gloſſæ ſæpius exploſæ. Ioca nonnulla declarata. 425

RVDENS.

CAP. I. Rudens inchoata. Ibi Arcturi ortus & occaſus nouo ſenſu. Quæſtus meretricibus. βωμολόχοι. Varijs modis oratio ſæpe cõplanata. Contra Lambinum locus vnus atq; alter correctus, explicatus: quidã traductione ordinatus: alij cum alijs collati. Plutarchus etiam emendatus. 433

CAP. II. Loca Rudentis aliquot collata: quædam emendata. Verſus cõcinnati. dimenſio indicata. Lambini interpretatio reiecta. Imprecatio occultior in ambiguitate verbi, eruta & illuſtrata. 436

CAP. III. Deripere, Venire, Euenire. Mœnia hunc. Aridũ argentũ pro vuidis mulierculis, Eſcit. Quine. Medicina pluriũ porrò verſuum. Loci vnius ἀλογία cõfutata, & ad rectã ratione emendatione reducta. 438

CAP. IV. Amplecti crura fuſtibus. Ampectere. Totum cum puluiſculo: Proficiſci: Profectus ire. Pariter qualis. Nequi. Inuentuſt, mentituſt,

communeſt, qualia. Exurgeri. Exſugebo. Mutata interpuncta, verba, numeri ad concinnitatem. Carrionis argutia reiecta. Locus rationi aduerſus ad ſanitatem correctus. Multa, nec exiles omnes, emendationes, explicationibus paſſim annexis. 441

Cap. V. Primarius vir: rem faceſſens. Abs te, contra te. Ab re. Cibit. Solutuſt. Hoc habet. Properè. Placidè. Promiſcàm. Promiſcus. Locus vnus intricatior, expeditius; alij multi variè correcti. Lambini interpretationes & cenſura quadam ventilata. Verba traiecta: verſus cõpoſiti. Perſonæ ſæpius errantes ſub legitima ſua ſigna reuocata & in ordines rurſum diſtributa. 445

Cap. VI. Tamen. Infelicito. Licet. Præda prædatũ irier. Or vltima verborum ſyllaba Plauto interdu longa. Numeri verſuum, & interpuncta aliquoties aptata. Lambini quædam inepta explicationes damnata: alia cum emendationibus ſubſtituta. 442

Cap. VII. Conſionem facere. Os calens frigefactare. Git. Quid iſtuc? Ni, riue. Promiſti. Mirũ quin. In correctione & ſenſu loci vitiati Lipſio ſubſcriptum. Verſus quidam expleti. Contra Lambinũ & alios multa emendata & explicata. Pœnuli locus ad exemplum Rudentis reſtitutus. Iuramentum malæ fidei & defectus argutum, Eius formula de nouo concepta & præita ex conſilio magni amici. 451

STICHVS.

Cap. I. Saluéne amabo? Saluè agere: & de eius formula ſcriptura. Exangeri. Animum augere. Augeri, Creſcere, Foueri, Expleri, noua ſignificatione. Implere apud IC. Mureti verſificatio in prima Stichi ſcena non cum alijs approbata. Ibidem vnus alterq; locus excuſſus, & recens emendatus. Firmata vetus Palmerij in Terentiũ alibi, & hic in Plautum correctio: noua à nobis Panegyrico Nazarij imputata. 458

Cap. II. Voluntate. Igitur deinde. Poſtidea igitur deinde. Illico, quot modis accipiatur. Penſior conditio. Alia quædam verborũ nota. Multa verò loca quædam contra Lambinum, emendata, explanata: interpunctis, verbis, numeris mutatis. Præter hoc perſonis ſæpius ſui verſus redditi, & ipſi aliter conſtituti. Plauti etiam inconſtantia notata. Et Nonius caſtigatus & expletus. 460

Cap. III. Inter. Ex vero, facili. Ex pictura. Paupertas ridicularia. Supellex paraſitica. Locus ab additamẽtis inquinatiſſimus, expurgatus. Mox verſus vnus tranſpoſitus: plures in numeros repoſiti. Iuuenalis cum Plauto compoſitus. Mutata diſtinctiones. Alius integer locus de paraſitica auctionis præconio diligenter examinatus, mirificè traiectis aliquot verſibus correctus, perſpicuè explicatus. Aliorum quædam approbata, quædam refutata. 464

Cap. IV. Confundere, an contundere alicuius facta. Contemnere, pro contemni facere: & ad eum modum pluſcula, Intermittere, Reſultare, Decipere, Deſidere, Cohærere, Decidere, Recidere, ex noſtro & alijs. Inter, Intercidere, Interbibere, Intertrahere, Interſtringere, cum ſimilibus.

libus, ex noſtro. Contumelia, vnde. Contemtim conterere. Spatiũ breue curriculo. In Plauto traiectię verborum, atq; alia plura in verſibus & verbis correcta. Contra alios quędã dicta, & explicata. Appuleius, Petronius, Manilius, Næuius emendati, aut illuſtrati. 469

CAP. V. *Multo tanto vanius, impẽſius. Nimio tanto plus. Nimio multo tanto plus. Nimio minus multo parum. Perbibere & percipere. Vita & Genius paraſitorum, rex eorum. Ridiculiſſimus. Ilicet. Perſonarum crebri ac turpes errores pluribus & inſignibus quibuſdam locis caſtigati: Alia prater id multa correcta: & in ijs verſus traductio perſpicua. Sæpius alij refutati. Pluſcula interpretata & illuſtrata, ex alijs etiam fabulis, Curcul. Menæchm. Captiu. Epid. Appuleius deniq; gloſſemate liberatus: & Seneca contra alium, non eiectione, ſed traiectione emendatus.* 473

CAP. VI. *Plautus ſibi collatus. Reiecta aliquot aliorum coniecturæ & explicationes, melioribus ſubſtitutis. Præterea multa variè emendata. Augurium & auſpicium muſtela fecit. Quene? Obnoxius, Obnoxioſus, & quæ alia inde omnia, quid ſint, quomodo vſurpentur. Diſputatum de ijs ad Gellij caput, quod totum illuſtratur, & in parte emendatur. De iiſdem ibidem exemplum Ennij correctum: reliquorum auctorum pleraq; explicata: maximè alia Plauti plura, & vnum eximium in Trinumi loco difficili aliàs & intricato, qui ſimul explanatur.* 477

CAP. VII. *Apologum agere. Cibũ contruncare, an contrucidare. Hercle quin. Habere rem factam, pactam. Ducere ſe eſſe pro adoleſcẽte, pro libero: facere ſe eſſe venuſtum, & ſimilia, in Plauto & Catullo. Perdere & dare interdum æquiparata. Ita vt occœpi dicere. Suſtentare ſedulo. Stas, proſtans. Obſtrudere. Contra Lambinum & alios correcta multa & explicata. Loci aliquot integri numeris & diſtinctionibus conſtituti: Scenæ cuidam principium deeſſe oſtenditur. Perſonæ multoties permutantur. Tragœd. Hercul. Oet. emendatur. Alia ſparſim, vt res tulit, addita.* 481

CAP. VIII. *Nimiè liquidò. Facetia. Satis eſſe alicui, Pollucttum, polluctura. Verſus aliquot in numeris, plurimi interpunctis correcti. Verba quædam tranſpoſita, quædam inſerta. Somnia multorum diſcuſſa. Cõtra Lambinum & alios plura emendata, interpretata. Perſonæ loci totius ordinatæ. Verſus vnus traiectus, alter eiectus. Spectatores à Grege hiſtrionio ſub finem fabulæ huius ad cœnam ipſorum feſtiuè remiſſi: alibi ad ſuam vltrò ridiculè vocati. Quæ reliqua in Stichum erant, diligenter emaculata, & ſi fas ita dicere, extenebrata.* 487

TRINVMVS.

CAP. I. *Notum malum, optimum. Vt bene viuitur, diu viuitur. Vt diu viuitur, benè viuitur. Diſputatum accuratius de loci prolixioris initio Trinumi lectione, ſed magis diſtinctione in perſonas: q̃ aliter ex ordine rei in ordinem digeſta. In verbis tamen etiam quędã immutata.* 496

Cap. II. *Ægrotant artes, mores, ſama. Quoniam. Aduerſum quod: præter quod: præ quod. Quidquid, pro quidq;. Similia Plauti loca. Eiuſdem oſcitantia notata in contrariis iiſdem Perſonæ tribuendæ. Perſonarum aberratio non ſemel & hic in viam reducta. Nõ pauci verſus fracti ſarciuntur, conſtituuntur: plurimi paſſim rectius interpunguntur ad verum ſenſum. Sententiæ contra Lambinum aliquoties, & ſæpe vltrò declaratæ. Multa loca contra alios, plura nouiter emendata, traductio inibi verſus vnius vſurpata.* 499

Cap. III. *Ars & pars. Pendentem ferire. Pendens habena. Pendere in verbera. Munire, munerari. Nox ducitur. Abhibere, procul habere. Expetere. Per pietatem, obteſtatio. Coſident. Vtrum itant, tmeſis. Homo familiariter prædicatus. Neuuare. Plauti quædã gemina. Interpunctiones ſæpius redditæ. Palmeriana loci vnius atq; alterius emendatio firmata, ſed & amplius adiuta. Contra alios nonnulla correcta, explicata. Pleraq; alia recens obſeruata.* 504

Cap. IV. *Ne multa. Poſt Muretum locus Trinummi valde eximius aliâ adhuc traiectione verſus alterius nunc demũ integratus & totus conſtitutus: eiuſdem ſententia inſignior haſtenus Interpretes fallens, de Sapientiæ condimento & ætatis cibo, perſpicue enarrata.* 508

Cap. V. *Quaſi, pro quamſi. Quaſi ſi. Quaſi vt. Tamquam ſi. Ibidem vnà trahere. Eódem & iuxtà ponere. Opino. Exigi rem aliquam. Cõuenit me, vt decet me. Trinummo verſus aliquot expleti, diſtincti: verba etiam nonnulla mutata. Simul aliæ leues emendationes, in Mercatorem & Militem noſtri, tum & in Martialem, ſingulæ.* 510

Cap. VI. *Celeri, grandi, vegrandi gradu eſſe. Exignauero verbum nihili, interpolatũ. Facileſt, pro facilis eſt. Grauis & leuis. Acer ad ſummos bellatores, Grammaticus ad Scaurum, Rhetor ad Probum & ſimilia. Mutatæ ſæpius perſonæ in illuſtribus alicubi locis, de quorum ſententia & diſputatum. Verba interdum tranſpoſita: diſtinctiones item concinnatæ. Fragmentum corruptum integrum in ipſa comœdia monſtratum. Collatus Plautus ſibi, & Auſonio: qui eadem opera emendatur.* 513.514

Cap. VII. *Iurator, pro Cenſore. Multa in verbis mutata, neq; pauca in explicationibus aliorum, quæ reiecta. Perſonæ aliter alicubi diſtributæ. De locorum aliquot inſignium emendatione, tum illuſtratione, ſedulò agitatum & decretum.* 518

Cap. VIII. *Poſtquam pòſt. Memoriâ oblitus. Probare, pro æſtimare. Tutelam tergo aut foribus gerere. Ab re. Dignus cum gignendi caſu. Ius orare. Subitum eſt. Rectè: reſponſio ad interrogationem de ſalute. Vxores iuuentuti incontinentiori in pœnam aut caſtigationem datæ. Verſus plures variè corriguntur, numeris, interpunctis, verbis ipſis ſæpius interpolatis: ab vno mutilo Lambini additamentum reiectũ. Difficilis locus facili emendatione reſtitutus. Perſonæ ordinatius digeſtæ. Contra alios quædam, plura nouiter vltrò dicta. Leuiter & Auſonius interpolatus.* 522

TRV-

TRVCVLENTVS.

CAP. I. *Parſimonia, res cõparſæ: Frugalitas, item. Potior, in amoribus. Alteri. Damnoſus. Accepti, nõ expenſi ratio apud meretrices: inibi locus inſignis correctus. Senium ac odium. Verſus nuperis editionibus reſtituti. Interpuncta mutata, verba eiecta. Alia diuerſimodè emendata, explicata. Curculio & Epidicus illuſtrati.* 530

CAP. II. *In voce Publicani latens obſcenitas. Alter pro aliis. Longè alter. Obſecro, an & affirmantis. Reciſiſſis. Proficiſci. Vrbicũ pecus. Quia tibin'. Suaſum. Ar, ad. Sanus ſi videare; Herus ſi domi ſit; dicam: Plautinæ locutionum formulæ contra alios defenſa. Ne, pro nonne. Viuere, pro eſſe. Mutatæ diſtinctiones; verba ablata alia, alia addita, quædam traiecta. Verſus cõcinnati. Diuerſæ præterea correctiones. Militis locus retractatus. Corruptiſſimus hac fabula verſus poſt alios variè tentatus.* 534

CAP. III. *Varronis ad hanc fabulam obſcurus & corruptus locus, emẽdatus, explicatus. Illud, hoc vide. Bene ambulare. Dan'. Geſti. Præter alias correctiunculas varias, locus in ſe pugnans permutatione perſonarum extricatus.* 538

CAP. IV. *Malè, pro aſtutè. Argutus. Munerigeruli. Frictio genuum in humili & blanda ſupplicatione. Quid eſt negotij? Manceris, pro manſeris. Comparatus aliquoties ſibi Plautus. Diſtinctiones mutatæ. Verſus vnus traiectus: plures aliter conſtituti. Perſona reddita. Corruptiſſimus locus emaculatus. Aliorum commenta quædam reiecta. Petronius à mala correctione defenſus.* 542

CAP. V. *Poſt illuc veni quàm. Exponere ictu, cubito. Metuuere. Interbitere & Interbitare. Diſtinctiones concinnatæ. Lambini aliorumque hallucinationes remotæ. Verſus tranſpoſitus. De Cyamo ſeruo quæſitum. Plures aliæ correctiones.* 546

CAP. VI. *Secundare. Præſidere. Ne oblitus, oblituſne. Manum inijcere aliquem. Hillum penſi. Calces ciere. Pectus aculeo aut ſtimulo punctum. In perſona erratum. In verſibus quibuſdam ordinandis diuerſi concurrerunt: vnus à nobis in locum multo ſuperiorem retractus: multi alij aduerſus alios emendati & explicati.* 549

CAP. VII. *Audere, pro velle, item poſſe, nouè. Paries, homo intermedius alios diſtinens. Vino carere, ſcatere. Manſiutor reiectus. Conſexim. Nugæ interpretis ſpretæ. Loca plura præterquam quod correcta poſt alios, etiam expoſita. Verſus quidam traductus. Numeri refecti. Perſona variata. Alia notata.* 551

CAP. VIII. *Potene eſt. Magno. Pecua in crumena. Muretus, Turnebus, Lambinus refutati. De lectione & explicatione plurium locorum contra hos ipſos diſputatum. Perſona exacta. Verſus aliquot exemti, alioqui ordine alibi collocati. Finis Comœdiæ totus traductione verſuum interpolatus, & enarratione illuſtratus. Inſignes quædam in extremo emendationes.* 554

CAP. IX. Extraordinarium. *Quæ ſuis paſſim locis in Plauto nos fu-*

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI AMPHITRVONEM DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

Ad
Illuſtrem & ampliſſimum virum
CAMILLVM PALEOTTVM
incl. Reip. Bononienſis Senatorem
primarium.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

*I*TALIÆ *veſtræ quoties recordor, Illuſtris & Ampliſſime* PALEOTTE, *cuius quidem recordari me neſcio, ſi rectè dico, quando non ex interuallo recurrit eius mihi tam recens adhuc memoria, verùm ipſa perpetuò ante oculos ipſos obuerſatur: ſed tamen quoties & illius, & in illa veſtra præcipuè vrbis, in qua maximam ferè partem egi, memoriam repeto mecum, & vitam illic retexo meam viris cum doctis & magnis; toties, id eſt aſſiduò tu mihi in mente præter alios, fruorq́ incundiſſima contemplatione maximarũ virtutum, eruditionis, prudentiæ, auctoritatis, meritorum deniq́ in patriam Remp. & alteram quaſi Remp. ibidem ſcholam, remq́ literariã vniuerſam, & verò ſuper alia cuncta beneuolentiæ incredibilis in me & humanitatis, etiamq́ beneficiorum tuorum: quæ omnia neque cogitatione tantùm vſurpo tacitus intra me, ſed oratione interdum & ſermonibus ad amicos: qui vel eadem antè iuxtà mecum docti libenter recognoſcũt, tui memores cultores; vel ex mea prædicatione diſcen-*

tes primùm cupidè cognoſcunt, his etiam in locis tam procul à te diſſiti tui admiratores. Quod ita fieri teſtis ipſe mihi ſum primũ, dein amici, quos laudare nihil opus eſt, plures hîc mei: meritò fieri, ſunt & arbitri communes amici noſtri è veſtra gente non pauci, & es ipſe tu religioſiſſimus vnus optimuſque iudex. Etenim nec illi magnam partem neſciunt, & tu conſcius es maximè tibi ſolus, quãtopere me quibus modis deuinxeris, & obnoxium tibi feceris exterum hominem: in quẽ cum magna quadam contuliſſes dictis & factis benè, quoad vobiſcum eram, maiora obtuliſti ſub abitum, quæ accipere verecũda tenuitas mea non audebat, vetabat etiam ratio temporum iſtorum & mearum rerum: etſi tu fortaſſis & hæc & alia pro magnitudine animi tui non adeò computas, nec imputas mihi, quæ tamquam ſi imputentur, ſic à me computantur: atque ita ſanè par eſt, eo maioris à me fieri ſingula & ſollicitius æſtimari, quo tu minoris eadem & curæ minori habes. In quo ita me gero, vt facilius tibi, quàm mihi ſatisfaciam, qui ſatago iam diu modis omnibus, hunc gratum, ſi poſſim, aliquo modo animum probare. Et egi quidem hoc in ipſa etiam Italia, cum literarii neſcio quid monumenti pararem illuſtris auſpicio nominis tui vulgare: quod impeditum ſubitò illic fuit & aliis interuenientibus rebus & abitu meo properatiore. Poſtquam autem in Germaniam rediĳ, nondum licuit etiam huic voluntati meæ morem gerere, neque dum licet planè, niſi quòd occaſionem arripui ex horum, quæ in Plautum nuper fui commentatus, editione, partem inde tibi aliquam, & quam niſi primam? inſcribendi. Id quidquid eſt, accipere non dedignaberis interea, dum maius & te dignius aliquid, perque profectum in literis vberiorem meum, perque temporis deinceps opportunitatem meliorem, queam. Hoc enim profectò tenue nimis eſt, & minimè tale, quo ſoluere debiti mei partem aliquantillam poſſe ſperem, aut debiti ipſius adeò magnitudinem rectè putem in publicum profiteri. Quod tamen ita paruum à ſe, fiet ab animo tuo benignè interpretantis ſatis magnum: & qualecumq; non ingratum certè erit à meo offerentis animo grato. Sic enim ab humanitate tua ſpero, de qua non

niſi

niſi optimè debeo ſperare. Quòd ſi quando otium à perpetuis in Rep. maximarumq; tractatione rerum occupationibus tuis nactus in ARGENTINAM *villam tuam, villarum pulcherrimam, tibi recreando natam & cultam, ab vrbe diuertes, vti ſolere te memini crebriuſculè; non grauaberis hunc tibi libellum eò comitem, hoſpitemque non dedignaberis, illum non cibi multi, ſed ioci, eiuſque Plautini, nec epulis accipiendum, ſed fabulis vltrò accepturum: quibus haud inuitus attendes, vt animum remittas; atque vt viciſſim leuiter intendas, iudicio acerrimo tuo cenſuram facies, an auctoris ſui genium aliquem ſpirent, & ecquod operæ pretium fecerim ijs concinnandis. Hac in illum ſola comitas oro ſit, eritque ſcio tua, cuius omne genus in me ibidem olim hoſpitem acceptiſſimum benigniſſimè effudiſti. Viue, vale, immortalitate digne ſenex, & memoriam mei cum beneuolentia, quarum vtramque ſic in abſentem ſeruas hactenus, vt non ſalutem modò nunties in amicorum literis aliquoties, ſed ad reditum inuites etiam humaniſſimè, porrò mihi ſplendidiſſimi tui nominis æternùm obſeruantiſſimo conſerua.*

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI AMPHITRVONEM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Plauti, Næuij, Pacuuij epigrammata, epitaphia apud Gellium: itemque Volcatij Sedigiti cenſura in Comicos apud eundem emendata.

Φθέγξομαι, οἷς θέμις ἐστί· θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις
Πᾶσιν ὁμῶς.

IVuat enim cum Orpheo ſic ordiri, vt iam nunc ab his Diuinationum initiis arceam profanum vulgus, & excludam quicumque a Plautinis ſacris alieni. Diuinamus, ſed non niſi myſtis eiuſ-

dem Decimæ Muſæ, vel certè candidatis. In his quotquot eſtis, adite & audite. Nec alia præfabor ante rem præter ipſam rem: ne huius auidum lectorem otioſa & odioſa verborum pompa morer. Vnde tamen initium potiſſimum capiemus? Detur hoc primum Plauti noſtri manibus, vt epigramma ipſius de ſe ipſo, quod incidendum ſepulcro ſuo reliquiſſe fertur, ante omnia corrigamus. Id à Varrone fruſtrà nobis primò traditum, à Gellio deinde vix conſeruatum, non agnoſcat, opinor, ipſe nunc ſi redeat paullisper ab inferis auctor. Eſt enim eius adeò tota facies immutata, vix vt lineam vllam retineat aut veſtigium priſtini coloris. In verbis enim primò quæ varietas? quæ deinde, quod maximum eſt, confuſio in numeris? Hos quidem cùm alios alii, tum qui rectius aliis omnibus ſibi facere videntur, Hexametros faciunt: & illa verò mirificè interpolata ſic iidem conſtituunt:

Poſtquam eſt mortem aptus Plautus, Comœdia luget:
Scena eſt deſerta. hinc ludus, riſuſque iocuſque,
Et numeri innumeri ſimul omnes collacrumarunt.

Sed egon' vt vnquã credam verſibus longis & heroicis vſum Plautum? non poſſum: neque magis hoc, iſtud ab eo loquendi genus, *mortem aptus:* quod mihi tantum abeſt ut Plauto linguæ atq; elegantiæ Latinæ principe, vt nec inſubidiſſimo alio ſcriptore dignũ videatur. Equidem quiduis potius admiſerim, ac vel ipſam Stephanicæ ſcripturam editionis, *morte datus.* Ita namque illo adhuc ſeculo, pro *morti datus:* quod neq; poſteriore planè reprobatum. Alias aliorum ineptiores lectiones nec attingam: ſimpliciter quid ipſe ſentiam, exponam, & planè

——— μαντεύσομαι, ὡς ἐνὶ θυμῷ
Ἀθάνατοι βάλλουσι.

Numeros, tam miſerè diſtractos & coactos, ego ſenarios fuiſſe conijcio, & ipſos numero quatuor; in verbis, tam variè mutatis, ipſum prænomen & nomen latere Plauti. E *mortus* enim vocabulo, & huius quocunque flexu, *Marcus* elicio: ex illis, ſiue *aptus*, ſiue *datus*, ſiue *captus*, ſiue *raptus*, ſiue quouis alio ſimili, *Attius*. His feliciter eductis & reductis, verſum iam primum quomodo redintegrabimus? Hic, non diffitebor, hæreo ſtatim: ſed non abeſt, quin verbum abſit, quod vix aliud fuerit, niſi *demortuus:*

Poſtquam Marcu' Attius Plautus eſt demortuus.

vel *demortuuſt.* Vtrumque enim menſura patitur: quam vel aure vel digitis facilè percipiet, qui conſimilem verſum meminerit ex Aſinariæ Prologo:

Diphilus ſcripſit, Marcu' Attius vortit barbarè.

Nam ſic hunc ipſum ibi reſcribendum è ſcriptis libris docuit ante decennium, & quod excurrit, optimè, ſi quis alius, de Plauto meritus, Ianus Gulielmius noſter: cuius à tanto interuallo veſtigia non æmulandi (quamquam ô!) ſed imitandi ſtudio nos ſequimur,

&illius

& illius exemplo maximè ad benè de eodem ſcriptore merendum incitari palàm fatemur. Vt ſecundum verſum refingam, traiectione verborum opus habeo:

Deſerta ſcena eſt & luget Comœdia.

Tertio non ego medicus. defectus enim aliquot membris eſt: quippe cuius ferè nihil ſuperſit nobis, præter has voculas, *Ludus, Riſus, Iocus.* Vltimum leuiſſima facillimaq; mutatione vocis vltimæ reſtituo:

Et numeri innumeri ſimul omnes collacrumant.

Atque de hoc quidem epigrammate ita cenſeo: quam cenſuram tamen vltrò cenſendam doctioribus ſubmitto. Quid aût vetat eodem hoc loco, reliquorum etiam, quos Plauto comites & ſodales fecit Gellius, item de ſe ipſis ab ipſis facta epigrammata leuiter emendare? Lubet hercle, vel in Gellii, cui debemus; vel Plauti, & ipſorum, quibus æquè volumus, gratiam. Næuii ergo ſic legendum puto:

Mortaleis immortaleis flere ſi foret fas;
Flerent diuæ Camœnæ Næuiom poetam.
Ita qui poſtquam eſt Orcino traditus theſauro,
Oblitei ſunt Romæ loquei lingua Latina.

Parum à vulgata ſcriptura hîc demutamus: neque multò magis in Pacuuii:

Adoleſcens, tametſi properas, te hoc ſaxum rogat,
Vti ad ſe aſpiciens endo quod ſcriptum eſt legas.
Heic ſunt poetæ Marcei Pacuuiei ſita
Oſſa. hoc volebam neſcius ne eſſes, abei.

In vtroq; rationes reddere mutationis nihil attinet: ipſæ per ſe apparent facile, quæ potiſſimæ numerorũ, fuerunt tamẽ & expeditæ conſtructionis. Iam antequam caput primum claudamus, etiam Plauti noſtri cenſorem cẽſuræ noſtræ ſubiiciamus. Volcatium Sedigitum dico: cuius non ſententiam tamen culpo, qua Plautum in luſtro Comicorum ſecundo collocauit ordine, ſed verba quædam vitii arguò, quę fuerit operę pretium hîc quoque repurgare. Nam Cæcilio quod palmam ex omnib⁹ Comicis vni tribuit, eò facilius ferimus, quia & Varronẽ videmus eidem eandem, ſed in argumentis, aſſignaſſẽ. Et hoc ipſo iudice quoniam in ſermonibus Plautus princeps; non ineptè Volcatius ab illo ſecundum huic locum dat: vt rerum argumentorumque ſcilicet omnium prima, verborum deinde & ſermonis proxima ratio ducatur. Neq; parum hoc Plauto: cui nimio hercle ſatis, in eo iudicio ſecundum ſine controuerſia & dubitatione omni ſtatui, in quo & certatu ambiguè diu fuerat, & difficilimũ huic Cenſori erat inuenire, cui iure tandẽ principatus deferretur. Atq; ita eſt ꝓfectò: quicumq; primus a quocũque legi poterat, ſecũdus ab eodẽ Plautus legendus fuit. Iam Volcatio credamus, & Cæcilio cedamus. Sit penes hunc iudicio illius

palma, dum omniũ conſenſu reliquorũ, gloria penes noſtrũ Plautum. Quo alii deinceps ordine eſſent, & minus retuliſſe arbitror, & facilius potuiſſe definiri. Næuiũ tamen idẽ ille tertium facit, apertâ quidẽ omninò ſentẽtiâ, ſed verbis in parte ſubobſcuris. Ait,

Dein Næuius, qui ſeruet, pretio in tertio eſt.

Quid autem hoc vult ſibi, *qui ſeruet?* nihil in meis auribus ſonat. Et video nec aliis placuiſſe, qui reſcripſerunt, *qui ſeruet pretiom tertiuſt.* Ita enim Stephanici libri: non multò tamen rectius. Nam *pretium ſeruare* nemo quiſquam alius dixerit, hoc quidem ſignificatu. Me ſi audias, ita ſcribas:

Dein Næuius, ſi quis erit, pretio in tertio eſt.

Quod mutamus *ſi quis erit*, ex illo *qui ſeruit*, exiſtit facillimè: tum vt vulgatum, *in pretio eſſe*, ita nec inuſitatum & elegans, *in primo, ſecundo*, & deinceps pretio eſſe. Luſit in eo pulcrè ipſe Plautus Pœnulo, Scenâ, *Negoti:*

——— primùm prima ſalua ſis,
Et ſecunda tu ſecundo ſalue in pretio, tertia
Salue extra pretium.

Qui ſequitur apud Sedigitum verſus, nec ipſe ſine menda: quã vel ipſa diuerſitas arguat lectionum. Pleriq; ſic ſcribunt, non malè;

At ſi quid quarto detur, dabitur Licinio.

H. Stephanus, omiſſo etiam verbo, peſſimè:

Si erit, quod quarto; dabitur Licinio.

Mihi coniectura, ſi fortè melior:

Si quid quarto debetur, dabitur Licinio.

quamquam & acquieſcere poſſim vel ei, quã primò dedi, vel Stephanicæ, reſtituto verbo *detur* in ſuum locum, ſcripturæ. In ſequẽtibus turbæ etiam & mutatiunculæ: ſed quæ lõgius nos abducant à noſtra re, nec mihi ſanè tanti, vt de iis curioſius diſputetur.

CAPVT II.

Flocco, an fruſtra habere. Fruſtrari. Lætus, hilaris, triſtis. Pace. Periocha & Prologo leuiter Plautus, pariter apud Gellium Ennius correctus.

ARgumenta quæ Comœdiis pleriſq; ſingula, nonnullis etiam bina præfiguntur, eorum ego nullũ a Plauto cenſuerim: nec vidi qui eſſe auderet affirmare. Studioſè ex ipſo Plauto ad exemplũ eius efficta video: neque rarò vel ipſos integros verſus, vel imitatione paullùm immutatos, vel certè de iis leuiter adumbratos vbique deprehendo. Velut hîc in Acroſtichide penultimus iſte:

Vter ſit, non quit, Amphitruo, decernere:

factus omninò eſt ex illo, qui in fragmentis diu fefellit, donec à Gulielmio noſtro velut iniecta manu ex iure Quiritium vindicaretur in ſuum locum, legendus porrò continuè cum hoc, Scenâ, *Vos inter vos:*

Quid

Quid opuſt me aduocato? qui utri ſim aduocatus neſcia,
Qui nequeo, voſtrorum vter ſit Amphitruo, decernere.

Nam hūc auctorē, quiſquis is eſt, reſpexiſſe nemo negarit: ꝙ idem in plurimis demonſtrare poteram, ſi vel operæ pretium putarē, vel iſto adeò loco facere prorſus inſtituiſſem. Nunc hac ſaltem cauſſa monere breuiter hîc hoc volui, vt oſtenderem, aut *decernere* in periochā retinēdum contra eos, qui *diſcernere* ſupponunt, aut in ipſa fabula rurſum contra Nonium *diſcernere* mutandum. Quorū quidem hoc potius cenſeā, quia & ad ſententiā paullò aptius vtrobiq; *diſcernere*, & Nonius hîc etiā Plautum oſcitāter legiſſe poteſt, quē tam multis & huius & aliorū auctorū locis per ſupinā negligentiā vel inſcitiā pænè plus q̃ barbaram à mente pariter & ſcriptura ſcimus aberraſſe. Deinceps aūt hic ibidem aliud interpolari non patiemur: in quo diſſentiendū nobis ab eo, cū quo libentiſſimè ſemper aliàs ſentimus. Ægrè mihi eſt, aduerſus illum: ſed res poſcit, vt affectum condonem veritati. Is eſt, quem paullò iam antè nominaui, popularis olim noſter, nunc μακαρίτης, ſanctus & carus apud memoriam meam doctorumq; omnium & bonorum. In verſu:

Is aduenientes ſeruum & dominum fruſtra habet:

ille reſcribi voluit ex Baptiſtę Pii mēbranis, *flocco habet*. nō malè, ſi aut huius loci ſententia de cōtemtu & deſpectu ſaltē eſſet, aut eius locutionis vis etiā ludibrium ac ludificationem ſignaret. Et valere quidē ille in hanc partē cenſuit, idoneo tamen nō ꝓbauit exēplo: ꝙ nec vllum poterit ſatis idoneū vſquam reperiri. Nam Plauti idipſum ꝙ affert, nō ita capiendum planè, de quo ſuo loco nos etiā aliud, cùm illò erimus ꝓgreſſi. Senſus hîc irriſionē & fruſtrationē omnino poſcit, cui vnicè aptū hoc *fruſtra habere*, ꝙ vno verbo aliàs fruſtrari. Hac occaſione non prętermittā inſignē Ennii locum, in Gellio nō ſatis emēdatè ſcriptū: quo venuſtiſſimè luditur in varia eius verbi ſignificatione, verſib⁹ ipſis vno eodē iſto multifariā verbo, vt Gellius inquit, cōcinniter implicatis. Eorū exemplum hoc eſt:

Nam qui lepidè poſtulat alterum fruſtrat;
Quem fruſtratur, fruſtra eum dicit fruſtra eſſe.
Nam qui ſeſe fruſtrari quem fruſtra ſentit,
Qui fruſtratur, is fruſtra eſt, ſi non ille eſt fruſtra.

Sic editio recentiſſima & optima. Nos in primo verſu *Nam* alienū putamus, & ex tertio inſcitè repetitum: excidiſſe autem voculam *ſe*, occaſione literarum ſimilium in capite ſequentis vocis. Requirit eam non tam ſenſus, quàm loquendi in eum ſenſum conſuetudo priſca. Etiam *fruſtrat* ibidem malè, pro quo vetuſtiores libri rectè *fruſtrari*. In poſtremo *ſi* abundat, turbatque non ſententiam minus quàm verſum. Et illa tota clara, & hi omnes expediti, ſi in hunc modum iam reſcribantur:

Qui ſe lepidè poſtulat alterum fruſtrari,
Quem fruſtratur, fruſtra eum dicit fuſtra eſſe.

Nam qui ſeſe fruſtrari quem fruſtra ſentit,
Qui fruſtratur,is fruſtra eſt, non ille eſt fruſtra.

Non difficile,aut obſcurum ita nimis acumē loci, ꝙ eludit ac fruſtratur hebetiores tātum,nec tum potuit,cum emendatū haberetur,vel Gelliū,vel eius ſodales valdę pro ſoluēdo nodo quæſtionis exercere. Mercurius apud Plautū,ut illuc redeamus,nō tam flocci facit aut nihili pendit,etſi hoc etiam ſanè,q̄ ludos & fruſtrationes facit herū pariter ac ſeruum. quod argumenti ſatis,in argumento *fruſtra habere* retinēdum. Vt hoc autem ille,quē dico,non ſatis benè:ſic illud in Prologo deinceps optimè,cum *Lætum* primus explicauit ꝓpitium ac fauentem, quomodo poſt eum ferè & Centurio nobiliſſimus: eiq; oppoſuit *Triſtem*, pro irato. Quorū hoc ſic uſus etiā præter infinitos alios Cæcilius,ſed idem è diuerſo nouiter,ac, quod ſciam,ſolus,in vicem τοῦ *lætus*,collocauit *Hilarus:* & utraque ſic elegantiſſimè coniunxit ac diſparauit in contrariam mentem :

Hi ſunt inimici peſſimi, fronte hilaro,corde triſti,
Quos neque tu apprehendas,neque vitare ſcias.

Amicos inimicos deſcribit, qui vultu beneuolentiam ac prothymiam ſimulant,animo maleuoli interim & auerſi. Porrò in Prologo,locum inter ſe mutare poſſunt iſti verſus :

Bonoq; atq; amplo auctare perpetuo lucro
Quaſq; incepiſtis res quaſque inceptabitis.

quorum nihil intereſt vtrum priorem habeas aut poſteriorem. Inferius :

Propterea pace aduenio, & pacem ad vos affero :

numeri ſimplex *fero* requirunt : niſi in vos extrito ſibilo vocalem elidi a ſequenti facias, quod aliquoties vſu venire in Plauto ſcio, nec aliter eſt in Periochæ,de qua egimus,vltimo :

Omnem rem noſcunt: geminos Alcmena enititur.

Non enim niſi hoc pacto verſum excuſabis. Ceterùm quòd & *pace* quidam mutare nuper in *pacem* conati ; nihil agunt. Non ait ſe aduenire ad pacem, ſed per pacem, vt loquitur ſcena illa prima & ordine & prolixitate :

Obſecro vt per pacem liceat te alloqui,vt ne vapulem.

Et hoc ipſum eſt *pace*, aduerbiali forma: qua multa conſimilia ubique, in noſtro quidem, *Salute oria*, & *Noſtrûm ſalute ociûm :* in Tullio etiam & aliis *ſilentio*, prorſus vt Græci σιγῇ, neque minus iidem εἰρήνῃ.

CAPVT III.

Παρηχήσεις in Plauto crebra & continua multa. Adhuc in Prologo quædam emendata ſimul & explicata.

Lepidè Plautus,& ſuas planè ſuatim delitias facit in totmoda iteratione vocum earundē, quas multifariā, vt Gellius ſuprà de Ennio dicebat, aliquot iſtis Prologi verſibus concinniter implicauit :

In..

Iuſtam rem & facilem eſſe oratum à vobis volo.
Nam iuſtè ab iuſtis iuſtus ſum orator datus.
Nam iniuſta ab iuſtis impetrare non decet:
Iuſta autem ab iniuſtis petere inſipientia eſt.

Quod hac comœdia deinceps frequens, ſed breuius, vt Scena principe: *Optumè optumo optumam operam das.* Et vbique in aliis creberrimum, vix prolixè tamen ita vſquam, certè nuſquam copioſius & elegantius, quàm Pſeudoli, & ipſo Prologo, cuius illam totam partem non poſſum quin hîc adſcribam:

Studete hodie mihi, bona in ſcenam affero.
Nam bona bonis ferri reor æquum maxumè,
Vt mala malis. vt qui mali ſunt, habeant mala;
Qui boni, bona. bonos quòd oderint mali,
Sunt mali: malos quòd oderint boni, bonos
Eſſe oportet. voſq; ideo eſtis boni, quandoquidem
Semper odiſtis malos, & lege & legionibus
Hos fugitaſtis, Quirites, ſucceſſis bonis.
Huic vos nunc pariter bonam boni operam date gregi,
Qui bonus eſt, & hodie ad bonos affert bona.

In noſtro hîc Prologo tamen iſtum verſum:

Nam iuſtè ab iuſtis iuſtus ſum orator datus:

lubentius ita legerim, vt conuenientius omnia ſibi reſpondeant inter ſe:

Nam iuſtè ad iuſtos iuſti ſum orator datus.

Id enim dicit: iuſtè ſe à iuſtis iuſtum oratum venire. Quamquam è vulgato idem ferè ſenſus efficietur, ſi iūgas, *Orator ab iuſtis*; non, *datus ab iuſtis*. Ita tamen nihilominus *iuſti* ſcribendum ſit. Nam *iuſtum oratorem*, pro rei iuſtæ oratore accipere, videtur inſolentius. ſed & illud certè duriuſculum etiam, verba ſic iungere, vt monſtraui, ne *datum ab iuſtis*, ſed *oratorem ab iuſtis* interpretemur. Omninò igitur mutandum potius exiſtimarim. Deinceps quod eſt:

Sed mos illic nunquam fuit patri meo,
Vt exprobraret quod bonis faceret boni.
Gratum arbitratur eſſe id à vobis ſibi,
Meritoq; vobis bona ſe facere quæ facit.

Non concoquo vel hoc *Gratum*, vel Lambini *Gnatum*: quorum neutrum ſenſui accommodatum. Quod veteres editiones habent, *Datum*, facilius interpreteris in hanc non ineptam mentem, vt Iuppiter in bonos beneficia conferens ipſe ſibi ab illis accipere videatur, iuxta Mimi verſum:

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Neſcio tamen quid aliud latet, quod nec alii dum, nec ipſe potui hactenus exputare. Viſum aliquando mihi fuit:

Grauc arbitratur eſſe id vobis ac ſibi:

nimirum exprobrare, quæ benè fecerit. Haud tamen acquieſco, & aliorum maneo feliciorem medicinam. Ibidem mox:

Quid contraxiſtis frontem? quian' tragœdiam
Dixi futuram hanc? Deus ſum: commutauero
Eandem hanc, ſi voltis: faciam ex tragœdia
Comœdia vt ſit, omnibus iiſdem verſibus.

Qui Plautinum dictum probius nouit, ſic libentius diſtinguet mecum: ——— *Deus ſum, commutauero.*

Eandem hanc, ſi voltis, faciam ex Tragœdia
Comœdia vt ſit.

Et ſtatim; *Vtrum ſic, an non, vultis?*

quantumuis Lambinus *ſic* prætulerit, elegantius eſt tamen *ſit* in veteribus libris. Ait: vtrum vultis, ſit, an non ſit Tragœdia? Illud aliquanto inferius:

Quàm liber harum rerum multarum ſiet:

neque Lambinus in commentariis, neq; nuperi editores ad marginem librorum ſuorum rectè ſatis interpretantur. Res multæ vtriſque ſunt, quæ vulgò fieri ſolent; Lambino etiam, quę impunè. Satis id equidem & nobis acceptum, adulteria & ſtupra intelligi; verba tamen ita ſimpliciter accipies, vt multarum huiuſmodi rerum liberum Iouem interpreteris, qui liberè, imò licenter multa talia faciat. Denique non tacebo & illud hîc in Prologo, quamquam æquè leue: verſum,

Dum ille qua cum volt voluptatem capit,

vt ſententia pariter ac numeri pleniores ſint, ita legendũ videri:

Dum illic quam qua cum volt voluptatem capit.

Neq; tamen id neceſſe, nec opꝰ quidem valde ipſe fateor: quando & ſenſus ita quoque perfectus, & numeris nihil deeſt, ſi vocem ſyllabamq; primam non elidas.

CAPVT IV.

Excitare. Implere, an Impluere aliquem telis ſiue flagris. Hoſpitium pugneum. Fragmentum in ipſa fabula oſtenſum. Ad ſcenam primam aliquot cenſura. Turpilij verſus in Priſciano concinnati.

AGgrediamur primam huius fabulæ, eandem & huius, & omnium fabularum longiſſimam ſcenam: in qua primò rectè illud emendauit Gulielmius noſter:

Hac heri immodeſtia coegit, me qui hoc
Noctis à portu ingratiis excitauit.

idemq; vltimum verbum venuſtè explicauit: cuius exempla dabo ego pauca, quando ille dedit nulla. Sic Turpilius igitur Epiclero, cuius hos elegantes verſus apud Priſcianum de Metris Comicis luxatos eâdem hîc concinno:

S. Quæſo edepol, quò antę lucem te ſubitò rapis
Here, cum vno puero? H. nequeo eſſe intus Stephanię.
S. Quid ita? H. vt ſolent me curæ ſomno ſegregant,

Foras q;

Foraſq; noctis excitant ſilentio.

Excitant enim & hîc valet, exigunt, pellunt. Facit vir magnus id theatrale ſaltem verbum, quod communiter alibi tamen vſu creberrimo frequentatum. Sanè Martialis in theatro propriè vſurpauit aliquoties, vt lib. 5.

Sedere primo ſolitus in gradu ſemper,
Tunc cum licebat occupare, Manneius,
Bis excitatus terq;, tranſtulit caſtra.

Nec alii impropriè tamen alibi, vt Turpilius, & hîc Plautus, iterumque Rudente:

Nam vox precantum me huc foras excitauit.

Ciceronis etiam iſta non diſſimilia. De Oratore lib. 2. *Qui in cauſſa peroranda non dubitauit excitare reum conſularem, & eius diloricare tunicam.* Ad Att. ep. 1. lib. 2. *Ac nunc quidem otium eſt: ſed ſi paullò plus furor Pulchelli progredi poſſet, valdè ego te iſthinc excitarem.* Q. Curtius lib. 6. *Non contentus muſica artificum, quos è Græcia excitauerat.* ſed exemplorum iam horum ſatis. Porrò iſtâ ſcenâ iſtius verſus:

Prius ipſe mecum etiam volo hic meditari. ſic hoc proloquar.

prior pars in fragmentis adhuc malè recenſetur, eximenda inde vel noſtro indicio, ſi detulit alius nemo. Deinceps:

Vertentibus Telebois telis complebantur corpora,

quis auſit mutare? Vide tamen, quàm facile poſſis, *compluebantur:* vt acutiſſimus Palmerius Aululariâ iam olim legit:

Tempori, poſtquam impluiſti fuſtibus iſtorum caput.

Nam & ibi vulgò *impleuiſti*: pro quo ſtat equidē ille locus Caſinâ:

Quæ niſi erunt ſemper plena, ego te implebo flagris.

Sed & pro illo alius Moſtellariâ:

Malum cum impluit ceteris, mihi ne impluat,

Et hic Epidico:

Quem quidem hominem irrigatum plagis piſtori dabo.

Tueri igitur vtrumque pariter poſſis: niſi quòd aliquo genere melior illius cauſſa, qui receptam lectionem defendit, quam qui nouam ſine magna neceſſitate quantumuis aptam confingit. Quod & hîc opponi nobis poſſe ſentio, itemque inferius ibi:

Certè aduenientem hic me hoſpitio pugnæ accepturus eſt.

Nam & illud teneri poteſt, quamquam ego ſanè malo leuiſſima mutatione, *hoſpitio pugneo.* Mirum hoc quanto elegantius: & profectò non aliter ſcripſiſſe Plautum adiurarim, maximè quia ſimiliter in eadem voce ludit Rudente:

——ſi attigeris oſtium,
Iam hercle tibi meſſis in ore fiet mergis pugneis.

Nec autem vel propriè pugnam hîc dixeris, vel cum aliqua gratia pugnæ hoſpitium; pugneum, venuſtiſſimè, & eò, quod pugnis accipiebatur poſtea non ſanè nimis hoſpitali comitate. De iis ipſis pugnis egregius infra locus, vbi ſe expedit Mercurius, & minuit manus ad feriendum.

——MER. peſſimum eſt
Facinus,nequiter ferire malam malè diſcis manus.
Alia forma eſſe oportet,quem tu pugne legeris.

Quem alii aliter legunt,& ferè ſinguli rectius alteris,nemo dum mea ſententia planè rectè. Nos ita de eo ſtatuimus:

——MER. peſſimum en
Facinus!nequiter ferire malam mala diſcit manus.
Aliâ formâ oportet eſſe,quem tu pugne læſeris.

Nam & ſic verſus cauſſa traiicimus in poſtremo verba, & eius eorum poſtremum ipſum ex antiqua ſcriptura corrigimus, niſi tamen verius fortaſſe *tetigeris*, aut ferri etiam debet ipſum *legeris*: de quo nihil definimus.

CAPVT V.

Locus primæ ſcenæ errore vario turbatus & turpatus, in numeros, ordinem,nitoremq́; ſuum, quantum potuit, reſtitutus.

NON iiſdem numeris ſcena,in qua ſumus,procedit,certis tamen & expeditis, niſi ea parte,qua prælii narratio abſoluitur. Eam ego ſenariis conceptam omninò iudico, quibus ſolent pleræque narrationes: ſed magnæ inibi turbæ, verbis his laceris, illis traiectis, toto denique loco ſic turbato & confuſo, vt interfuiſſe ipſi prælio, de quo agit,videatur, & vulnera tam varia accepiſſe. Quæ fuit aliquando cùm ſanare meditarer, & per tentamentum verſus iſtos omnes in ſenariorum legem reponerem; ſimul quæ traiecta,in locum ſuum reducerem:ad hoc non genuina etiam quædam de aliorum partim exemplo eiicerem. Si veniam ſperare poſſim non audaciſſimi conatus, ſubiiciam adeò modum ipſum, quo tum reſtitui, nec adhuc me pœnitet attentaſſe. Et confido, beneuolè accipient operam noſtram omnes, qui cogitabunt,melius ita tandem compoſitos,quàm diuulſos; rectius illigatos certis carminum legibus, quam exleges perpetuò verſus legi. Et ad hoc exemplum olim refinxeramus.

Poſtquam exitum eſt vtrinq; copiâ maximâ,
Nos noſtras more modoq; noſtro inſtruximus
(Vel, *Nos noſtras more noſtro inſtruximus & modo*)
Legiones: contrà item hoſtes ſuas ſuo inſtruunt.
Diſpertiti viri, diſpertiti ordines.
Deinde imperatores vtriq; in medium exeunt,
Simul extra turbam colloquuntur ordinum.
Conuenit, vtri victi ſient eo prœlio,
Vrbem,agrum,aras,focos,ſeſeq; vti dederent.
Poſtquam actum id eſt, vtrinq; canunt tubæ, efferunt
Clamorem vtrinq;: terra contrà conſonat.
Induperatores vtriq; hinc illinc Ioui
Suſcipere vota: hortari vtrinq; exercitum.

Pro ſe quiſq; ibi cadit, ferit: tela fragunt,
Boat cœlum fremitu virûm, eq; ſpiritu
Anhelituq; nebula conſtat: vulnerum
Vi crebri hoſtes cadunt, noſtri contrà ingruunt.
Sed enim fugam in ſe nemo tamen conuortitur,
Nec decedit loco, quin ſtatim rem gerat.
Animum amittunt priuſquam demigrent loco.
Vti quiſq; ſteterat, tacet, atq; ordinem obtinet.
Hoc vbi Amphitruo herus conſpicatus eſt meus,
Dextrâ illico iubet equites inundere.
Equites citi parent: ab dextra maxumo
Cum clamore inuolant, alacriq; impetu
Fœdant & proterunt ita hoſtium copias
Iure iniuſtas: noſtra, vt voluimus, deniq;
Superat manus: feroces vi, vi vincimus.
MER. Nunquam etiam quidquam, &c.

Non hæc natiua omnium, fateor, facies eſt: ſed & medici membra aliquãdo fractis cùm priſtinam reparare figuram nequeunt, reparant quàm minimè indecentem poſſunt: & cum multis gratiis laudamus eos, adeò non vituperamus. Liceat & mihi in hoc medicinæ genere eodem iure frui.

CAPVT VI.

Detexere, an extexere pallio. Igitur, tũ igitur, igitur tum, igitur demum, demum igitur, tum igitur demum, poſt igitur demum: harum particularum vſus exemplis oſtenſus. Hu, olfacientis geſtus. Laſſus è naui. Neſcio-quis, iocosè fictum nomen. Scin' quomodo? minantis. Qui, qua vocaris? Simili'ſt, ſimileſt. Multa Plauti correcta, illuſtrata: quorundam cenſura caſtigata. Fruteriana Catulli emendatio comprobata.

PRÆTERIIMVS in ordine verſum:

Illic hoc homo denuò volt pallium detexere:

quem & Lambinus commodè ſatis, & commodius explicat Douſa pater: idem hic tamen incommodiſſimè poſteà ipſum mutat, auctoritate Seruii motus, qui conſimile tale dicendi Plautinum genus ex incerta fabula laudet:

Ego hunc hominem detexam pallio: hoc eſt, exuam & ſpoliabo. Quæ mihi quidem auctoritas dubia: ac neſcio an in hac phraſi non *extexendi* potius verbum vſurpaturus fuerit noſter, quàm *detexendi*. Illo enim, eo ſignificatu, vſus Bacchidib:

Extexam ego illum pulcrè iam, ſi Dij volunt.

Vt hoc igitur ambiguum, ſic illud mihi certum, retinendum planè verſum, vt vulgò ſcribitur: in quo pulcra tralatio à textrina, illis, quos dixi, pridem explicata. Iam pergimus ordine:

Igitur magis modum in maiorem in ſeſe concipiet metum.

Miror hoc tam diu ita legi:quamquam non eſt ineptiſſimum. Sed certè aptius ego:

Igitur demum magis maiorem in ſeſe concipiet metum.

Qui in Plauto leuiter verſati, ſciunt quàm ſæpè vices inter ſe mutent, *modum* & *domum*, aliaque his cognata: quorum aliqua nos & infra ſuis locis oſtendemus. *Igitur demum* autem prorſus Plautina dictio. Scenâ, *Bene proſpereq;:*

Igitur demum omnes ſcient.

Moſtellar: ——*miſerum eſt opus,*

Igitur demum fodere puteum, vbi ſitis fauces tenet.

Iungit aliquando, *poſt igitur demum*. Infrà ſcenâ, *Ego ille ſum:*

Poſt igitur demum faciam res fiat palàm.

Etiam, *tum igitur demum.* Trinummo:

Tum igitur demum id adoleſcenti aurum dabis,
Vbi erit locata virgo in matrimonium.

Moſtellaria, *igitur tum*, habes, quod alii mutant:

Vnum vbi emeritum eſt ſtipendium, igitur tum
Specimen ſpecitur, quò eueniat ædificatio.

Nam vel abiiciunt *tum*, vel reponunt *demum*: vtrumq; fruſtrà. Anaſtrophe eſt pro *tum igitur*: vt contrà Mercatore *demum igitur* legis, quod alias *igitur demum*. ſcenâ, *Tandem impetr: Demum igitur cum ſenex ſis, tunc in otium, &c.* Quamquam nec opus ad anaſtrophen confugere: quando ſic planè eadem Moſtellariâ iterum:

Igitur tum accedam hunc, quando quid agam inuenero.

Deniq; ſimpliciter etiam *igitur*, pro *tum* reperies. Caſinâ:

Mox magis cum otium mihi & tibi erit,
Igitur tecum loquar. nunc vale.

Milite: *Quando habebo, igitur rationem mearum fabricarum dabo.* Atque ad id exemplum non ineptè Frutenus Catullum emendabat iſto loco:

Cui faucam potius? Cœli, tibi. nam tua nobis
Perſpecta eſt igitur vnica amicitia,
Cum veſana meas torreret flamma medullas.

Quæ omnia volui ſub vnum aſpectum ponere, magis vt innoteſcat hæ formulæ, neu quid in iis temerè dehinc quisquã auſit immutare. Nõ longè hinc ſincer⁹ verſus non eſt, vt maximè videatur:

M E. Exoſſatum os eſſe oportet, quem probè percuſſeris.

Editiones veteres *os* non habent, & rectè non habent. Non os enim, ſed totum hominem vult exoſſari. Patet ex Soſiæ ſubſequis verbis. At verſus ita labat. Fulcrum ei dabo à tranſpoſitione:

Exoſſatum oportet eſſe, quem probè percuſſeris.

Porrò hac ſcena:

M E. Olet homo quidam malo ſuo. S. hei! numnam ego obolui?

Suſpicor leuiter, ſcribendum ſic potius & diſtinguendum:

M E. Olet homo quidam malo ſuo. hui! S. numnam ego obolui?

Nec

Nota particula *hu*, in geſtu venaturam naribus facientis, vel ex Ariſtophane. Nec adfirmo tamen hîc poſitam, etſi potuiſſe poni tam aptè aio, nihil vt potuerit aptius. Sed neque *hei* ineptum, in metu Soſiæ ſibi trepidantis. Mox ibidem poſſunt hi verſus, ſi lubeat, tranſponi: *SO. Laſſus ſum hercle è naui vt vectus huc ſum. etiam nunc nauſeo.*

Vix incedo inanis, ne ire poſſe tum onere exiſtimes.

Mihi quidem placeat: ſed aliis relinquo. Priorem autem qui nunc eſt verſum puto aliter diſtinguendum, ſi è debeat retineri:

Laſſus ſum hercle è naui: vt vectus huc ſum, etiam nunc nauſeo.

Sic alibi *laſſum de via* dicit. Quamquam deleri ſanè cum Lambino malim: ſed amplius, cum alia nihilominus diſtinctione: *Laſſus ſum hercle: naui vt vectus huc ſum, etiamnunc nauſeo.* Alibi *in* præpoſitionem addit, Bacchidib: *Nam vt in naui vecta es, credo timida es.*

Proximè ſequitur: ——*SO. ſaluos ſum, non me videt,*

Neſcio quem loqui autumat: mihi certò nomen Soſia eſt.

Hîc argutari mihi non libeat, referendum ad nominis mutationem, de qua ſuprà: ——*S. formido male,*

Ne ego h:c nomen commutem meum, & Quintus fiam è Soſia.

vel reſpici ad ἔτυμον nominis ipſius Soſiæ. quaſi dicat, ſum quod nomen cluit, id eſt, ſaluus. Soſia enim ἀπὸ τοῦ σώζειν vel σώειν apud Græcos, vt ſerui apud Latinos communi opinione à ſeruando. Sed nec ita tenuiter cum Lambino explicem illud *Neſcio quem*, pro homine ignoto & quaſi ſine nomine. Quid enim? an ſi de homine non noto loquitur Mercurius, ſequitur non loqui de Soſia? Non neceſſe fuit, nec potuit adeò ille notus eſſe. Mihi iocus ſubeſſe videtur, ſed is non magnæ rei, in illo ipſo *Neſcio quem.* Accepit *Soſia* hoc, tanquam eſſet ipſum illius nomen, quem loqui diceret Mercurius. Aiebat ille, *Neſcio quis loquitur.* Iam hic inde infert, non ergo de me ſentit, nec me loqui dicit. nam ego non *Neſcio quis*, ſed *Soſia* vocor. Ludit ſe ſciens fictitio nomine, vt imprudens ille Homericus Cyclops, cui οὔτις ridiculè imponebat. Et argutatur in particula etiam *certò*, quam repetit ex Mercurii ſermone. Viderint alii, ſi poterunt hoc probare.

Poſt aliquammultos verſus hi ſunt:

SO. Hic, inquã, habito ego, atq; horum ſum ſeruus. M. at ſcin' quomodo
Faciam ego hodie te ſuperbum, ni hinc abis?

qui malè accipiuntur, quàm diu hæc obtinet diſtinctio. Sic illam muta: ——*M. at ſcin' quomodo?*

Faciam ego hodie te ſuperbum, ni hinc abis.

Errori dedit occaſionem ſequens *quonãmodo?* At non idem illud eſt. *Scin' quomodo*, formula minandi eſt, crebra Plauto. Rudente, Scen. *vtrum tu leno.*

LA. Tangam hercle verò. DÆ. tange, ſed ſcin quomodo?

Pœnu-

Pœnulo,ſcenâ *Negotij ſibi:*

A D. Abſcede hinc ſis ſycophanta. M I. pareo. A D. ſcin quomodo?

Aulularia,ſcenæ vltimæ ipſo fine:

S T R. Soleo hercle ego garrire nugas,ita loquor. L Y. at ſcin' Quomodo? S T R. vel hercle enica, &c.

Eadem integra exprimitur Aululariâ,primâ ſcenâ:

At ſcin' quomodo tibi res ſe habet?

Nec tamen eadem hæc eſt planè. Nam aliud alibi ſubintelligendum, de proximis vbique verbis. Hîc ita expleas, At ſcin' quomodo horum ſeruus ſis? Plenum eſt Bacchidibus, ſcena *Quid iſtuc?*

P. Nimis iracundè. P I. At ſcin' quàm iracundus ſiem?

Na tibi hercle haud longè eſt os ab infortunio.

Tot igitur his exemplis, Amphitruone ne aliter accipiatur. Iam illîc:

M E. Quid igitur? qui nunc vocare? S O. nemo, niſi quem iuſſeris.

tolle apicem de particula *qui*, ne aduerbiali forma capias, ſed ipſa pronominali. Semper ita Plautus: apertiſſimè Bacchidibus, ſcenâ *Nunc experiar:*

M N. Vbi ea mulier habitat? LY. hîc. MN. vnde eam eſſe aiunt? L Y. ex Samo.

MN. Quæ vocatur? LY. Bacchis.

Terent. Adelphis Act. 5. ſc. 6. *D. oh, qui vocare? G. Geta.* Propius finem:

Nonne hac noctu noſtra nauis ex portu Perſico
Venit, quæ me aduexit?

Syllaba verſui deeſt: nec expleas commodius, niſi vt apponam:

Nonne noſtra nauis hacce noctu ex portu Perſico.

Vel potius: *Nonne hac noctu noſtra nauis huc ex portu Perſico.*

Etiam propius:

M E. Cadus erat vini: inde impleui cirneam. SO. ingreſſu'ſt viam.

M E. Eam ego vt matre fuerat natum, vini eduxi meri.

Notæ hîc argutiæ noſtri Gulielmii: quas præter ipſius morem nimias docti omnes libenter ferimus, probare nec ego poſſum, qui maximè velim. Simplex in apertis verbis ſententia: qua vult id omninò Mercurius tantùm, non infucatum vinum, ſed merum ſe obduxiſſe. Nam quòd ille ait, & à ſententia vocem, & à verſu fulcimentum requiri; neutrum concedo. Intelliges enim *Eam*, cirneam, vel, vt alii ſcribunt, hirneam vini; vt poculum vini: deinde verſui conſulitur, ſi non elidatur in *vini* vltima. quod qui nolit, ei facile reſcribere ex MSto. *eduxi clam meri.* Sed porrò etiam nunc propius:

Itidem habet petaſum, ac veſtitum: tam conſimile'ſt atq; ego.

Malunt & in hoc & præcedenti verſu quidam ſcribi, *ſimiliſt*, & *conſimiliſt*, vel *conſimil' eſt*: quaſi quidquam interſit. Fungus Nonius magis turbat, qui in his talibus generis ſomniat mutationem.

nem. *Simileſt, Qualeſt*, aliaque neutrorum flexu ait eſſe, pro *ſimilis, qualis eſt*. Bona venia Magiſter: non generis, ſed ſcriptionis hæc ratione diſtant. Veteres ſyllabam vocis præcedentis integram, nos huius extremum ſaltem ſibilum, & ſequentis vocalem exterimus primam: quod in iis videre eſt clarius, in quibus extrema *us* ſyllaba & *eſt* vel *es* concurrunt. Veluti *probus es*, & *optimus eſt*, quæ illis ſcribebantur *prob' es* & *optum' eſt*: nobis multò dilucidius hodie *probu's* & *optumu'ſt*. Atque de his & huiuſmodi omnibus in vniverſum ita cenſeo.

CAPVT VII.

Tis. Timidus, Tumidus. Percutere. Illi. Parcere. Paſcere, compeſcere. Polla, paulla. Plauti verſus vnus è fragmentis exemtus: Varronis duo in integrum reſtituti. Scena ordine ſequens variè correcta, tum interpretatione & aliorum auctorum collatione illuſtrata: deniq; à quorundam emendatione defenſa.

VIx aliquando nos expediuimus à prima ſcena, quamquam necdum expediuimus: & inſunt nonnulla etiam de quibus ipſi ampliamus, neque pauca, quæ temerè ab aliis mutata. Eorum neutra perſequi nunc operæ eſt: nec operæ omninò noſtræ, aliorum omnia, in quibus diſſentimus, refutare. Longum id nimis, & nobis inuidioſum, neque cum vllo ferè lectorum fructu: quamquam requirunt hæ tam variæ & diſſentaneæ ſæpè in toto Plauto vndique ab omnibus collatæ Emendationes Cenſorem aliquem induſtrium, qui lineâ albâ ſignet, & diſcriminet à veris aut veriſimilibus falſas, à certis aut quæ pro certis incertas, à tolerabilibus apertè improbandas. Sed quis hoc ſibi regnum in eruditos ſumat, aut cui vltrò ipſi permiſerint? in tali quippe re, in qua neque conueniunt vnquam ferè ſententiæ diuerſorum, & quiſque ſuo ipſius omninò iudicio vult vbique ſtare, vt alteri nec de ſua, nec de aliena, ſi quæ arriſerit, opinione concedat. Et Dii melius igitur, quàm vt hoc nobis hac ætate, hac eruditione arrogemus: qui ſi quid alicubi tale tamen inſpergimus, ferti poſſe remur, quando & modeſtè facimus, & iudiciũ illud ipſum noſtrum vltrò in iudicium aliorũ mittimus, deq; noſtris cenſeri æquè volumus, ac ipſimet de alienis. Nunc pergam' ad ſequentẽ ſcenam, in qua nihil video poſt alios, niſi è fragmentis tollendũ iſtũ verſ.

Vno vt labore abſoluat ærumnas duas:

qui liquidò in ipſa fabula hîc comparet. Et tamen primo verſu,

Bene proſpereq; hoc hodie operis proceſſit mihi:

neſcio ſi rectè alii viderunt, *hodie* delendum, numerorum ſcilicet cauſsâ. Mihi potius ſit, hoc relicto, copulam eiicere, & *Bene proſperè* interpretari valdè proſperè, vti ſolet aduerbium id ſæpè intendendi quoq; ſignificatu, vt vocant, poni. quod qui non cogitarent, eos veriſimile eſt τὸ que intruſiſſe. Legas ergò,

Bene proſperè hoc hodie operis proceſſit mihi.

Scenâ, quæ huic deinceps proxima:

IVP. Edepol haud quòd tui me, neq; domi diſtadeat:

vacillant quidam veteres in particula *neq;*: vt ſuſpiceris, an non fuerit *meaq;*. Sed cùm ſcripturarum varietatem etiam reputo diligentius, labor vt dubitem, ſi fortè ſic ſcribendum:

IVP. Edepol haud quòd me domi, neq; quòd tis tadeat.

Vt turbas eas dederit hoc *tis*, pro tui. de quo tanti habui monere, qui non neſcio pridem aliter hîc noſtrum Guilielmium.

Ibidem:

ME. Edepol na illa ſi iſtis rebus te ſciat operam dare,
Ego faxim te Amphitruonem eſſe malis, quàm Iouem.

Fallit adhuc acumen, quod Lambinus non expedit, imò malè ad Iunonem torquet, ad quam non pertinet hilum. De Alcumena prorſus interpretandum, quod neque commodè poterit ſine emendatione. Particula enim excidit, meo animo, quæ excidere potuit facillimè, *ne*, ſic inſerenda denuò poſteriori verſu:

Ego faxim Amphitruonem ne eſſe malis, quàm Iouem.

Hoc ait: ſi te talem Alcumena norit, ita profectò te accipiat, vt ſimulationis huius pœniteas, ac malis Iuppiter manſiſſe, quàm falſus Amphitruo veniſſe. Oppidò pulcrè, nec in quo putem vllum mihi aduerſaturum. Eadem ſcenâ Mercurius iterum ad ſpectatores:

ME. facitne vt dixi? timidam palpo percutit.

Quomodo *timidam*? imò *tumidam*, id eſt iratam. Placat enim palpando, quam præpropero abitu ſibi inconciliabat. Et antè dixerat,

Verùm quod tu dicis mea vxor, non te mihi iraſci decet.

Tumere autem Plauto millies iratum eſſe, æquè ac turgere, itéq; in fermento eſſe. Statius etiam Papinius ita 2. Siluar. in Glauc. Melior.

Accenſum quis bile feret, famulisq; tumentem
Leniet?

Nam quòd aliter hîc in Plauto interpreteris, & conſimile quid habere putes alterius Statii iſtum in Synephebis locum, quem Cicero habet 3. de Nat. Deor.

Aut tu illum fructu fallas: aut per literas
Auertas aliquod nomen: aut per ſeruulum
Percutias pauidum:

nugas egeris. Alia ibi percuſſio, in fallaciis & circumuentione: quomodo & ferire, & tangere, & circumducere, & alia multa vſurpantur. Nec illud *pauidum* facit ad hoc *timidam*: quod ipſum iam vereor ne non mutandum, ſed explicandum potius aliter, vt apud Donatum memini, qui *timidum* aliquando ægrum exponit

&per-

& perturbatum. Et hoc hîc certè verum eſt. Turbatur & dolet abitu viri coniux: & eò mox ſubiicit,

Lacrumantem ex abitu concinnas tu tuam vxorem.

ſolaturq; Iuppiter: *tace. ne corrumpe oculos: redibo actutum.* Quod vt magis credas, ſæpe Plautus eam vocem ea mente capit. Bacchidib. ſcena principe:

Nam vt in naui vecta es, credo timida es.

Curculione:

Ego pertimeſco: tum ibi me neſcio quis arripit
Timidam atq; pauidam, nec viuam nec mortuam.

Rudentis prologo:

De naui timida deſiluerunt in ſcapham.

Et ibidem, alibiq; exempla multò plura. Hac adhuc ſcenâ:

Nunc tibi hanc pateram, quæ dono mi illic ob virtutem data eſt.

Videtur flagitare verſus *illi*, quod ſæpe Plauto illic, nec eget probatione.

Mox etiam:

IVP. Pergin' autem? nonne ego poſſum furcifer te perdere?

Sollicitat extremum verbum ſuſpicione vir doctiſſimus, & tentat *parcere*, id eſt compeſcere. Primùm nihil hîc mutari debet. Ita enim planè Aſinariâ, Scen. *Quid hoc eſt negotij:*

Abſcede, & ſine me hunc perdere, qui me ſemper incendit irâ.

Et hîc infrà: *Certum eſt mihi hunc ſceleſtum perdere.*

Deinde nec ſcio, ſi probanda omnia, quæ de *paſcendi* & *parcendi* vicibus ex Feſto ille notat. Paſcere pro parcere dictum conceſſerim facilè, non contrà. Nam oderant caninam literam antiqui, vt pro ea ſibilum ſerpentinum vterentur: non eandem ſic amabant, vt ipſam ſupponerent huius loco. Inde adeò iſta, *Valeſius, Fuſius, Quæſere*, & ſimilia innumera: vix è diuerſo quidquam. Iam viderit etiam Feſtus, quàm rectè *compeſcere* à paſcendo & paſcuis ducat. A parco & hoc & eius cognata mihi videntur, quod veteres ſtruebant & cum caſu accuſandi, cui præter noſtrum Curculione,

Qui homo maturè quæſiuit pecuniam,
Niſi eam maturè parſit, maturè eſurit.

iunxit Virgilius etiam & Symmachus. Ille, *——talenta*
Gnatis parce tuis.

Hic lib. I. ep. 33. ad finem: *Ego tamen, quantum per commeantes licebit, iſtius muneris operam non reparcam.* Et huc omnia commodè accommodes Feſti loca: etiam ipſum illud *Paſcito linguam*, quod acceperis, parce linguæ: prorſus vt Plautus, *parce voci, parce muliebri ſupellectili.* Sed nolim tamen in his pugnare. *Paſco*, pro compeſco apud Varronem inuenio, ſed corrupto loco, Seſquiulyſſe: *Vbi nitidi ephebi, veſte pulla candidi, modeſtè amictus paſcunt pectore*: quem operæ pretium fuerit hîc ſimul emendare. Nam *candi-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EM.

di, & *pulla veſte* qui cohærent? Neque Nonium quis mihi dicat, in quem nihil dici tam acerbum aut contumelioſum poteſt, quin hominis inſcitia & ignauia omne id exſuperet. Legam *veſte pura*: niſi *pulla* eſt pro *polla*, id eſt paulla ſiue paruula, quod ſequentia innuant de modico amictu, corrupta & ipſa, meoq; iudicio ſic reſtituenda cum reliquis, vt ſenarii verſus exeant, quibus vnus tamen pes deſit ad integram dimenſionem. Sed & hunc addere non ineptè liceat:

Vbi nitidi ephebi veſte polla candidi
Modico & modeſto amictu paſcunt pectora.

Paſcunt hîc eſt indubiè compeſcunt, continent, coercent, contegunt. Verùm ad Plautum redeamus, & ipſam eius adhuc ſcenam, vnde digrediebamur. Inibi leue eſt, ſed tamen nota dignum. Verſu,

IVP. *Nunquid vis?* AL. *vt quum abſim, me ames, me tuam abſentem tamen.*

fruſtra mutant *abſis*: quod ſi Plautus voluiſſet, maluiſſet porrò *abſens*. nunc quando *abſentem* voluit, maluiſſe credamus *abſim*. Eſt & aliud ibidem, quod non fero:

Nunc te nox, qua me manſiſti, mitto, vt concedas die,
Vt mortalibus illuceſcas luce clara & candida.

Duriuſculum enim, imò ineptum, noctem illuceſcere, & quidem clara & candida luce. quin potius ſcribis *illuceſcat*, dies ſcilicet. Vltimos verſus:

Atq; quanto nox fuiſti longior hac proxuma,
Tanto breuior dies vt fiat, faciam aquè diſparet.
Et dies è nocte accedat. ibo & Mercurium ſubſequar.

ſic malui ſcribere aliquando, cum ſententiæ, tum numerorum cauſsâ:

Atq; quanto nox fuiſti longior hacce proxuma,
Tanto breuior dies vt fiat; faciam vtraq; aquè diſparent.
Sed dies è nocte accedit. ibo & Mercurium ſequar.

Vbi *dies è nocte accedit*, eſſet, luceſcit iam. Ferè ſimiliter Apuleius lib. I. Aſin. *Et nox ibat in diem*. Idem lib. II. *Diem, qui dies ex iſta nocte naſcetur, æterna mihi nuncupauit religio.* Sed minus nunc placet omnis illa mutatio: malimque priſtina manente ſcriptura, paulliſper aptata diſtinctione, ſaltem in poſtremo *diei* ſcribi pro *dies*: niſi quòd ſimplex etiam *ſequar* in fine numeri malunt. Locum obſcuriorem dicebat Lambinus: non eſt amplius. Vt dies, inquit, tanto fiat breuior, quanto longior nox fuit, æquam faciam hanc diſparilitatem, atque ita, vt quod nocti ſupereſt, diei accenſeatur.

CAPVT VIII.

Quid hoc hominis, an ominis? Expetere alicui, in aliquem. Apud hoſtes ſedere; hoſtes, vel hoſtibus aſſidere. Domi de me ſcio, coniicio. Se, παρίλκει. Sar-

XII. Sarrire, Sartor in obſcœnis. Terentius & Cicero tentati; Martialis & Varro emendati. Plauti Amphitruo pluries correcta, explicata.

SCenâ, *Age, i tu ſecundum*, leue peccatum eſt, nec pænè videtur, eſt tamen peccatum.

AM. Rogas me improbe etiam, qui ludificas me?
SO. Meritò maledicas mihi, ſi id ita factum eſt.

Nam capere poſſis, ſed inficetè, ſi ita factum eſt, ſi re ludifico. Quanto autem verius ſcribes? *niſi id ita factum eſt.* & capies, niſi geſta omnia ſic ſunt, vti narro. Vult hoc omnino ſequens verſus:

Verùm haud mentior, reſq; vti facta, dico.

Ibidem mox hæreo:

SO. Nuſquam equidem bibi. AM. quid hoc ſit hominis?

hæreo, inquam, an *ominis* potius hîc, itemq; ſcenâ quæ huic proxima:

SO. Neq; edepol ego dixi, neq; iſtam vidi, niſi tecum ſimul.
AM. Quid hoc ſit hominis? AL. vin' proferri pateram?

Sed & apud Terentium in ſimili affectu perturbationis, itidem *hominis* legitur Eunuch. Act. 3. ſc. 4.

Is eſt, an non eſt? ipſus eſt. quid hoc hominis? qui eſt hic ornatus?
Quid illud mali eſt? nequeo ſatis mirari neq; conicere.

In illo autem iam deinceps non hæreo cum Lambino:

Quôius ego hodie in tergo faxo iſta expetant mendacia.

Dubitauit ille, an planè *tergum* reponeret. Ego planè aut hoc ſcribo, aut *in* deleo. Duplex enim tantum phraſeos iſtius forma, nec extulit quiſquam aliter, niſi vt vel in aliquem, vel alicui expetere aliquid diceret. Exẽpla in mũdo plurima: ſed ſingula vtriuſq; modi contenti erimus afferre, & ex hac ipſa quidem Comœdia:

Suamq; culpam in mortalem expetere vt ſinat.

Item: *Nam mea ſit culpa, quod egomet contraxerim*
Id Alcumenæ ſi innocenti huic expetat.

Tertii illius exemplum nullum reperias. Sed noua facie primum extuliſſe Cicero videtur Oratione de prouinciis Conſularibus, ſi Gulielmii quidem noſtri ſatis vera correctio, q̃ ad Mercatorem Plauti dedit è libris partim, partim ex ingenio, & corruptiſſimum locum feliciter inſtaurauit: niſi tamen, quòd noua, vt dixi, facies ibi ſimilis locutionis: *Miſerandum in modum milites pop. R. capti, necati, deſerti, diſſipati ſunt; incuria, fame, morbo, vaſtitate conſumti: vt, quod eſt indigniſſimum, ſcelus imperatoris in pœnam exercitus expetiſſe videatur.* Nam inſolitum, vt *pœna* vox addatur, cuius eſt in ipſo *expetendi* verbo incluſa ſignificatio. Itaq; veritus aliquando ſum, ne gloſſema eſſet, quod & eiici non incommodè, ſententiâ tamen integrâ, poſſe videretur. Sed non tam audax ego nunc, vt affirmem: neq; illud tamen affirmare non auſim, vix vnquam id vocabuli additum, cum alia nihilominus addantur, in caput, in tergum alicuius, & ſimilia. In Plauto quod ſequitur:

Ordine omne vt i quidq; actum eſt, apud hoſtes dum ſedimus,
Ediſſertauit.

Valet *apud hoſtes ſedere*, hoſtes vel hoſtibus aſſidere, vt Plinius loquitur Panegyr: *Qui ſciant te aſſediſſe ferociſſimis populis eo ipſo tempore.* Cum quibus paria faciunt iſta. Virgil. Ciri:

Ille vides noſtris qui mœnibus aſſidet hoſtis.

Val. Max. lib. 7. cap. 4. *Ad vltimam ei ſenectutem apud mœnia Cantabria armatoq́ ſedendum foret.* Silius lib. 9.

——Vt qui caſtella per altos
Oppugnat munita locos, atq; aſſidet arces.

Idem lib. 12. *Aſſeſſos Capua muros.*

Sed hinc iam ad ſcenam ſequẽtem; vbi primò nobis occurrit verſ.

Nam ego id nunc experior de me, atq; ipſa de me ſcio, cui voluptas
Parumper data eſt.

In quo Muretus iampridem *de me* prius mutauit in *domo*, quaſi ſit οἴκοθεν. Ego alterutrum mutandum quidem cenſeo, non vt *domo* tamen, ſed *domi* reponatur. Ita. n. potius noſter: & frequentia ſunt exempla, quorũ nunc duo ſubueniũt. Caſinâ, ſcen. *Omnibus rebus*

Hanc ego de me coniecturam domi facio magis quàm ex auditis.

Ciſtellar: ſcen. *Credo ego:*

Hanc ego de me coniecturam domi facio, ne foris quæram.

Deinceps ibidem:

Atq; id ſi vult experiri, ſuum abitum vt deſiderem.
Ecaſtor med haud inuita ſe domum recipit ſuam.

Dicam, quod ſentio; non hi mihi continenter ſic legendi verſus ſub vna diſtinctione videntur, ſed eorum prior cũ proximè ſuperiore nectendus, vt alter ſententiã per ſe abſoluat. Eleganter id ita ſit, non ſine leui correctione poſſit tamen, particulâ *ſi*, in *ſe* mutatâ, & interpunctis aliter concinnatis, ad hoc exemplum:

——A L. nam quid ille reuertitur,
Qui dudum properare ſeſe aiebat? an ille me tentat ſciens,
Atq; id ſe vult experiri, ſuum abitum vt deſiderem?

Abundat veterum more *ſe*, cuius hic creberrimus vſus neq; pueros iam latet ingenii & profectus mediocris. Sed pretium eſt, eandem locutionem in Martiali adhuc fallentem, geminaq; planè mendâ obſcuratã, in lucem hîc protrahere, non quæſitã, ſed ſponte oblatã occaſione. Lib. 3. epigr. 93. in Vetuſtinam: cuius, vt modeſtè dicam, inuenuſtum ſenium & alienum iam prorſus Veneriis rebus cùm prolixè deſcripſiſſet, ita porrò viroſitatem eiuſdem adeò pruriginoſam & vriginoſam exagitat:

Gaudes ducentas nupturire poſt mortes,
Virumq; demens cineribus tuis quæris
Prurire. quid ſarrire ſi velit ſaxum?

At hîc quoq; *ſi*, in *ſe* mutandum, pariterq; non *quid*, ſed *quis* legendum: *quis ſarrire ſe velit ſaxum?* qua figura interrogationis ſtatim ſubiicit: *Quis*

Quis coniugem, quis te vocabit vxorem?

Et *ſarrire* in obſceno intellectu, vti poſtea & *ſcalpere*:

Quòd ſi cadauer exigis tuum ſcalpi.

atq; alia huius generis in Martiali aliiſq; multa, quæ aceruare pudor meus non permittit. Hunc tamen vincam, vt egregium Varronis locum non tam exempli vice, quàm ipſius etiam emendandi cauſsâ, addam. Apud Nonium in *Sartores*. Varro Vinalibus, an Iuuenalibus, περὶ ἀφροδισιῶν: *Etenim ſic vide vtrum mercedem accipit is, qui meas venit ſegetes vt ſarriat, an ego ab illo. Sic ego centuſſim ſartor, ſi tu plus laboras, quam ego do.* In numeris verbiſq; corruptis lepidiſſima latet & planè Aphrodiſia ſententia, quam oſtendam cum bona Catonum venia, & ſic verſus, qui octonarii fuerunt, antè conſtituam:

———*Etenim hoc vide: vtrum mercedem accipit*
Is, qui meas venit ſegetes vt ſarriat, an ab illo ego?
Sic age, cùm tuus ſim ſartor: ni tu plus laboras, quamde ego.

Vel, *Sic, ego cum tuus ſim ſartor.* Cum amica queritur: iniquè comparatum, ipſam mercedem capere aut poſcere, quæ ſibi potius debeatur. Id ſimilitudine docet ab agricultura petita. Non, inquit, ego à ſartore, ſed à me mercedem ille fert. Ita ſit inter nos etiam, quorum eadem eſt ratio. Tuus enim ego ſartor. Niſi fortè obiicias, plus in opere communi te laborare, quàm me: quod minimè tibi conceſſerim. Tu quidem enim criſſas: at ego: ſed non vltra te violo Pudor. Ouidius in Arte & alibi querelam ſimillimam inſtituit: ſed & hanc verecundius diſſimulauero.

CAPVT IX.

Quàm, i. priuſquam. Haud vidi magis. Iſtic. Intus foràs. Ceterò, i. ceterũ, Ad Amphitruonem multæ variæq; notæ, in vnum ſtipatæ.

QVam ſuperiore capite ſcenam orſi ſumus, hoc porrò detexemus. Sequitur ergo:

A M. Grauidam ego illanc hîc reliqui quom abeo.

Mutat Gulielmius noſter *quàm*, vt *prius* ſit omiſſum. Non abnuo: tamen ita ad extremum fabulæ:

———*Tu grauidam item feciſti, quum in exercitum*
Profectus.

Niſi & illîc *quàm* reſcribendum, quod non ſit abſque ratione. Et ſic omninò Prologo:

Is priuſquam hinc abijt ipſemet in exercitum
Grauidam Alcumenam fecit vxorem ſuam.

Vtrobiq; ergò idem pariter mutetur. Hîc deinceps:

A M. Valuiſtin' vſq;? exſpectatus ne aduenio. S O. Haud vidi magis
Exſpectatum. Eum ſalutat magis haud quiſquam, quàm canem.

Benè Muretus eam formulam, *Haud vidi magis*, & explicat, & illuſtrat exemplis: id oblitus eſt tamen, ſeparare eandem a pro-

xima voce *Exſpectatum.* Nam abſolutè, vt cum Grammaticis loquamur, amat poni: neq; aliter vſquam in Plauto, nec in ipſis Captiuis & Pœnulo, quos adducit. Interpunctio ergo ſic aptanda:

——Exſpectatusne aduenio? S O. Haud vidi magis.

Exſpectatum eum ſalutat magis haud quiſquam, quàm canem.

Et acerbior irriſio eſt: Qui ſe tam exſpectatum putat venire, ne ſalute quidem excipitur à quoquam. Non procul hoc loco:

A M. Quamdudum iſtuc factum eſt? A L. tentas. iamdudum, pridem, modò.

Legendum videtur: *A L. tentas. dudum, iam, pridem, modò.* Cui vel illud argumento eſſe poteſt, quòd infra, Scenâ, *Dij voſtram fidem,* ſic perſcriptum:

—— A M. quis te miſit

Furcifer? S O. qui me rogat. A M. quando gentium? S O. dudum, iam, pridem, modò.

Imitatum enim hoc & tralatum inde, vti pleraq; alia è ſuperioribus his in ſubditiuis illis ſcenis. Etiam ſequens hîc verſus:

A M. Qui iſtuc potis eſt fieri quaſo, vt dicis, iam dudum, modò?

vt reſpondeat iſti priori, ſic pariter reſcribendus:

A M. Qui iſtuc pote fieri, quaſò, vt dicis, dudum, iam, pridem, modo?

Repetit enim eadem omnia coniugis verba mirabundus Amphitruo. nec numeros mihi quis dicet, intelligens ſaltem Comicam eorum rationem. Longo hinc interuallo:

A L. Imo mecum cœnauiſti, & mecum cubuiſti. A M. quid eſt?

A L. Vera dico. A M. non quidem hercle de hac re, de aliis neſcio.

Languet priori verſu, *quid eſt?* in tam graui plaga, quam è mentione concubitus accipit Amphitruo; nec erigit, imò deiicit magis, quod è manuſcripto, ſi Diis placet, vir doctus ſupponit, *quid id eſt?* quod neque numeri ferunt. Lego, *A M. quid? hem.* Inopinatò percutitur, & hem, quid ais? inquit. egone tecum cubui? Poſteriore, ſic eiuſdem verba interpretabere: non quidem hercle de hac re, ſcilicet vera dicis: de aliis neſcio, ſupple, an vera dicas. Id quoque monui, ne aliter, & malè caperetur: de aliis, at non de hac re, neſcio: quaſi dicat, vtcunque de aliis ſit, hoc certò ſcio minimè ita ſe habere. Pergo;

A M. Egone iſtuc dixi? A L. tute iſtic, etiam aſtante hoc Soſia.

Non interpreter *iſtic,* iſto in loco: ſed accentu demto habeā idem cum *iſt*: vt eadem *illic* & *ille,* Scenâ, *Age, i tu:*

A M. Optas quæ facta. S O. egone? A M. tu iſtic, vbi bibiſti?

Pergo vlterius;

A M. Quin nunc mulier audin' illum? A L. ego verò, ac falſum dicere.

Literulâ vnâ minus hoc ſanum eſt. Scribo, *Quid* vel *Qui nunc mulier? audin' illum?* Elegans autem ἔλλειψις, *Ego verò,* ſcilicet audio: quæ & paullò poſt:

A M. Tun' me heri aduaniſſe dicis? A L. tun' te abiiſſe hodie hinc negas?

A M. Ego

AM. Ego enimuerò, & me aduenire nunc primum aio ad te domum.

Etſi veteres hîc non minus eleganter, *Negô enimuerò:* quod iſti pænè prætulerim hoc in loco. nam fortius eſt in contentione. Etiam vlterius:

AL. Fiat. tu Theſſala intus pateram proferto foras.

Hiant numeri, niſi tale quid inſeras: *Fiat. heus tu Theſſala:* vel potius, *Fiat. i tu.* Nam adfuit ei ſine dubio ancilla. Sed ibidem non iunxerim *intus pateram, τὸ ἐντὸς ποτήριον,* vt quidam volunt: verius eſt, *proferto intus foras.* Habet enim *intus* etiam motum de loco: quod aliis pridem dictum, nos & infra iterum tangemus. Hîc vnũ Plauti ſuffecerit exemplum. Bacchidib.

Ego tibi argentum iam iubebo intus efferri foras.

Cui Varronis addo: Epitaph.

Donec foras nos intus euallauerunt.

Porrò etiam vlterius:

AM. Vbi tu cubuiſti? AL. in eodem lecto tecum vnà in cubiculo.

Melius *vno* fuerit: quando & infra ſic:

Meus Amphitruo vno cubiculo Alcmenam complexus tenet.

Parum tamen hoc retulerit: nec illud multò plus, quod mox ſequitur:

AL. Quid iam? amabo. AM. ne me appella. SO. quid tibi eſt? AM. perij miſer.

ſi legatur, *Quid ita?* etſi & ipſum melius puto. A paucis verſib⁹ ille:

AM. Tute edictas facta tua, ex me quæris quid deliqueris?

rectius ſine interrogatione legetur. Et qui continuò hunc ſequitur: *AL. Quid ego tibi deliqui, ſi cui nupta ſum, tecum fui?*

Venuſtè in eo *tibi παρέλκει*: neque inuenuſtius tamen aliquot veteres legunt *ibi.* Et ab hoc alter:

Saltem tute, ſi pudoris egeas, ſumas mutuum:

ſic diſtinguendus: *Saltem, tute ſi pudoris egeas, ſumas mutuum.*

Euaneſcit alioqui vis illius *tute.* Etiam ab iſto alter:

Tu ſi me impudicitia captas, non potes capere:

benè à Mureto verbis tranſpoſitis correctus, *capere non potes:* ſed non optimè. Deeſt enim vna numeris adhuc ſyllaba, quam abſorpſit vltima verbi *captas.* Ego redono:

Tu ſi me impudicitia captas, at capere non potes.

Gradum hîc nobis Muretus ad verum fecerat, non item in eo, qui poſt paucos:

Namq; de illo ſubditiuo Soſia mirum nimis eſt.

Voluit idem, *mirum eſt minus:* fruſtrà. verbum tamen *eſt* præponi non fruſtrà maluit, etſi poteſt ſuo etiã loco ferri, ſi per apoſtrophũ ſcribatur *nimi'ſt.* De quo vtcunq; ſtatues, *nimis* accipies Comico more pro valdè: ſed vt ſenſus ipſe totus eluceſcat, nectes verſum hunc ſequenti, cuius initio corrigendum etiam *ceterò,* pro *certo:*

Namq; de illo ſubditiuo Soſia mirum eſt nimis:
Ceterò de iſto Amphitruone iam alterum mirum eſt magis.

De Soſia, inquit, eſt ſanè valdè mirum: ſed multò magis de Amphitruone. *Ceterùm* autem & *Ceterò* promiſcua veteribus, vt hodieque nobis *primùm* & *primò*, taliaq; infinita. Porrò in illo:

AM. Satis audacter. AL. vt pudicam decet. AM. tu verbis probas.

amplecterer eruditiſſimi Gruteri coniecturam *proba es*, niſi neque ſententiam admodum, & verſum prorſus non iuuari ſic viderem. Claudicat hic etiam: qua cauſſa malo: *vt te verbis probas.* Oratio contentioſa eſt & præſenti litigio aptiſſima: vt pudicam decet; vt te verbis ſaltem probas. Iam ille quidem integer:

Quid ſi adduco tuum cognatum huc à naui Naucratem?

tamen plenior, inuerſo duûm verborum ordine, *cognatum tuum*. Nec in illis ſanè quidquam vitioſum:

——atque is ſi denegat,
Facta quæ tu facta dicis, quid tibi æquum eſt fieri?

paullò tamen aliter editio quædam vetus; *te ibi*, pro *tibi:* quod nô verius dixero, ſed eiuſmodi, vt dubiam facere poſſit alterius veritatem. Familiaris enim locutio iſta quoq; Plauto, Terentioque, & aliis, *Quid me fiet? quid te factum? quid illo futurum eſt?* quæ tam nota omnibus, vt exemplis mihi nullis aſtruenda. *Ibi* autem æquiualere ſæpe τῷ *tum*, neque pueri ſunt docendi. Atque ita ſcenam hãc percurrimus, cuius è ſuperiore capite reliqua omnia in hoc congeſſimus, leuia maximam partem, & eò potiſſimum iuncta ſic & ſtipata, vt quæ ſingula ponderis habent nihil, aliquid haberent multa ſimul.

CAPVT X.

Cœli cœnaculum. Alcmena verecunda. Abſtinere ſe facto. Madidus ſobrius. Atque. Plautus nouè pluribus locis emendatus, explicatus. eiuſdem Enniana imitatio.

CVm nouo Actu caput iam nouum ordiamur. Hîc ſcenâ primâ de ſe Iuppiter:

In ſuperiore qui habito cœnaculo.

quod vt accipiant Turnebus & Lambinus, eſt in commentariis eorum promtum: nec ego negauerim, ambiguitate ſententię captatum quem alter vult iocum: tamen quia tam conſtanter in multis editionibus priſcis, inter has Aldina & Colonienſi, mirificè ſæpe bonis, eſt vox *cœli*; videri hæc ipſa poſſit iniuriâ neglecta. Me quidem, vt fatear, mouit quaſi quædam eius miſeratio, nec patior amplius ſic deſtitutam. Reſcribo:

Qui in ſuperiore habito cœli cœnaculo.

Perit ita iocus, inquies: pereat potius (etſi non omnis perit) ille, quam hæc venuſtas dictionis. Equidẽ nihil dubitãdum puto, quia

Plauti

Plauti ſit hæc compoſitio *cœli cœnaculo:* quem ſonum antiquitas omnis in deliciis habuit, & noſter maximè: qui, fallor, aut hoc ipſum ab Ennio habet. Illius enim hemiſtichium tale laudat aduerſus Valentinianos Tertullianus,

—— cœnacula maxima cœli.

vbi conſimilis quidam ſcriptoris eius iocus in Deum neſcio quem ad ſummas tegulas in cœlorũ tabulatis, id eſt, Plautinis hiſce verbis, in ſuperiore vel ſupremo cœli cœnaculo habitantem. In eo, quod ſequitur, vix audeo à viris doctis diſſentire:

Huc autem quom extemplo aduentum apporto, illico
Amphitruo fio, & veſtitum immuto meum.

Iam enim recepta locutio *aduentum apporto*, & approbata exemplo ſimilis Lucretianæ. Durior illa mihi tamen & crudior, quam vt concoquam, nec adiuuat huic tam debilem ſtomachum iſta ſimilitudo, quam à ſe non ſperno. Quin omninò cupiam in Plauto mutari; quod videor ipſe non ineptè facturus:

Huc autem quem extempulò aduento, à porta illico
Amphitruo fio.

Ait, huc aduenientem ſe, ſimul ac limen egrediatur cœli, mutari in Amphitruonem. Licuerit hoc verecundè poſuiſſe, non confidenter adfirmaſſe. Proximâ huic ſcenâ pendet ſententia iſtius verſus:

Quando ego quod feci, id factum Amphitruoni obfuit.

& deeſſe videtur alter, qui abſoluat: niſi tamen ipſe cum ſequenti, mutata vulgari interpunctione, iungendus, ꝙ commodè poterat, ſi porrò, vbi *autem* eſt, *adeò* legeretur. Sed nec *autem* illud impedit omninò. Ceterùm *illi* cum veteribus in ſequenti, quàm *ille* malim:

Atque illi dudum meus amor &c.

Deinceps pulcrè nugatur Nonius, cùm iſto verſu:

IVP. Nimis verecunda es. AL. potin' vt abſtineas manum?

verecundam, audacem & cõfidentem interpretatur: quod ei nemo credit, & interpolare quidam in Plauto maluerunt, *iracunda*: ſiue quòd in hoc ſenſus clarior, ſiue quòd illud excludere numeri viderentur. Nos etiam tentauimus aliquando, *Nimis verò tumida es:* quod eſſet, ſuperba vel irata. Et alium ſcio, qui *Nimis ferocula es*, exemplo Turpilii apud Nonium in *Attigas:*

Ne me attigas, atque aufer manum. Eia, quàm ferocula es!

Qui ſanè verſus huc mirificè facit, At omnes falſi ſum*. Et numeri *verecunda* ferunt, extritos in præcedenti *Nimis:* & ſentẽtia non repudiat. Inuerecunda fuiſſet Alcumena, ſi aduerſus illum humana: nunc per inhumanitatem verecunda, vt matronam decet: etſi nimiam ille verecundiam ait, qui maiorem in ſe velit comitatem. Neſcio quid ſimile habet huic loco Senecæ patris in Controuerſ. vlt. lib. 2. *Ferat iacentes in terram oculos: aduerſus officioſum ſalutatorem inhumana potius quàm inuerecunda ſit.*

Digitized by Google

Mox ibidem:

IVP. Si dixi, nihilo magis es, neque eſſe arbitror.

Verſui conſulas, ſi *te* inſeras, *neq, te eſſe arbitror.* Cui proximè hac ſententem Colonienſis liber ſic plenius, quàm vulgò, legit:

Et id huc reuorti, vt me de hoc purgarem tibi.

Quod porrò iſthîc:

Nunc quando factis me impudicis abſtines,
Ab impudicis dictis auorti volo.

ita interpretantur *abſtines*, alienam ab iis ipſe confiteris: neſcio ſi voluit hoc Alcumena. Senſus certè melior ſit, *abſtineo* ſi reſcribas. Nam quod verſus hic ſupra mẽſuram trahet, abſorbebit ſequens, vt ſolet in noſtro ſæpè. Vita mea, inquit, criminationes tuas refutat: & quando à factis impudicis procul abſum, abeſſe pariter à dictis volo. Taceo, quòd inuſitatum prorſus *abſtinere* ſignificatu, quem illi faciunt: vulgatiſſimum eo, quem & quo nos reddimus. Ibidem ſtatim:

Ibo egomet, comitem pudicitiam duxero:

numeri vacillant, & trochæus contra leges ingreditur iambum. Mutato verborum ordine vites, *comitem duxero pudicitiam:* vt tamen extremæ ſyllabæ in vnam coaleſcant. Ad finem eiuſdem ſcenæ mutilum verſum,

Is adeò impranſus ludificabitur:

Gulielmius noſter expleuit pridem adiectione voculæ *dolis:* aptè ſanè, niſi mihi veriſimilius hoc incidit, in verbo *ludificabitur* latere coalita tria, *ludis hic ſatiabitur.* Sentẽtia venuſtior ſit: at verba neſcio ſi pro germanis habenda. Scenâ deincipe, *Amphitruo aſſum:* tranſpoſitionem videre videor iſto verſu:

SO. Iam hic ero, quum illic cenſebis eſſe me. IVP. actutum huc redi.

Nam prius oporteat mandare Iouem, *Actutum huc redi*, quàm ille reſpondeat. Scribo igitur:

IVP. Tu gubernatorem à naui huc euoca verbis meis
Blepharonem, vt re diuina facta mecum prandeat.
Actutum huc redi. SO. iam hic ero, quum illic cenſebis eſſe me.
AL. Numquid vis.

Verſui nulla iniuria fit, & ſententiæ verò quàm optimè conſulitur. Scenæ, quæ hanc ſequitur, eo verſu:

Ille aut nauem ſaluam nuntiat, aut irati aduentum ſenis.

Argumenta fabularum ſuadent, *ingrati* potius ſcribamus, quàm *irati.* Ingratus enim plerumque aduentus ſenum, non ipſi ſemper irati: quod in medio tamen ſic relinquo. Eadem ſcenâ:

De ſupero quum huc acceſſerit faciam vt ſit madidus ſobrius.

Elegans ambiguitas in voce *madidus*, quæ & ebrium aliquando ſignat, vti contra *ebrius* madidum: atque ita Caſinâ cœnam ebriam legimus pro madida & benè cocta. Sed quòd ſobriam ebrietatè hic Mercurius minatur, inde eſt, quia effudit in Amphitruo-

nem

nem poſteà matellam aquæ: quod ex fragmento colligitur apud Nonium in *Matella:*

Ne tu poſtules matellam vnam tibi aqua infundi in caput.

Quem adeò verſum miror inſerere quoſdam voluiſſe inferius inter illa dubia: cùm neque ſtructurâ hæreat, etſi ſententiâ quidem conuenerit, iſti loco; & ſtultum ſit, germana Plauti fictitiis aſſuere. Claudam hoc caput leuiore notatiuncula in ſequentem ſcenam: cuius verſu,

Apud emporium, atq; in macello, in palæſtra atq; in foro:

iteratò repetenda fortè particula *atque*, & ibi inſerenda etiam, *atque in palæſtra.* Cùm numeri ſic pleniores, tum ipſa per ſe venuſta perquam iteratio: quam eiuſdem particulæ videntur in deliciis habuiſſe priſci. Cato certè Cenſorius apud Gell. lib. 7. c. 3. in Oratione pro Rhodienſib. *Scio pleriſque hominibus rebus ſecundis atque prolixis atque proſperis animum excellere, ſuperbiam atq; ferociam augeſcere atq; creſcere.*

CAPVT XI.

Fores increpare digito. Magna mira. Quod Dii faciant. Stomachum decoquere. Quin, pro quidni? Pugnis ſatur, plagis ebrius. Scena in hac fabula ſuppoſititia examinata: in iis multa ſuperiorum imitationes, turba etiam in Oeconomia notata. Correcta ibidem & explicata ſimilium collatione loca plura; tum emendationes & notæ quorundam refutata.

VEnio nunc ad ea, quæ non immeritò diuerſis characteribus excuſa, vt magis à Plautinis dinoſcerentur. Nec tamen adhuc repertus, qui damnare penitus ſuſtineret: nec is ego verò, qui tantum mihi ſumere præ ceteris auſim aut velim. Plauti quidem pleraque non eſſe, non dubitem affirmare: tam inſunt multa inepta, languida, putida: quorum aliqua turbant Oeconomiam fabulæ, plurima de ſuperioribus inſcitè adumbrata ſunt, vt imitatio falſitaſque ipſa manifeſtò appareat. E diuerſo nō ſunt nulla Plauto digna, quædam etiam Plauti germana, ſcilicet è fragmentis, vt fucum quiſquis auctor eſt facilius faceret, non nimis tamen diligenter collecta & inſerta. Ceterùm qualia ſunt cunque tandem, non nuper nata cenſeo, ſed benè vetera: quibus & ipſis multum nocuerit iniuria temporis & inſcitia negligentiaque deſcriptorū. Ea partim & nos aliorum exemplo conabimur emendare, vt aliquanto cùm ipſa puriora ſint, tum minus Plautina reliqua deuenuſtent. Primùm ergo vbi legitur:

Si minuſculo digito increpuerint fores, hac tegula
Tuum deminuam caput.

rectius putem ſcribi *increpueris*: nec id deſiderat probari. Statim:

AM. Tun' furcifer meis me procul prohibeſtis ædibus?
Tun' meas pultare fores? haſce illico toto demoliar cardine.

dubito an potius:

Tun' veteſ pultare? foras haſce ill. t. d. card.

Iam illîc:

AM. Num formam perdidi? mirum quin me norit Soſia.

vides apertam imitationem: quam interpolare ſic mâlim tamen:

AM. Ni formam perdidi, mirum quin me norit Soſia.

Illo verſu:

AM. Soſia. ME. quid (malum) Soſia? AM. num me nouiſti verbero?

certò ſcribendum, *AM. non me nouiſti, verbero?* Deinceps obſcurus adhuc ſenſus & dubia lectio illorum:

AM. Cupio accerſi. vtinam pro benefactis, dij, patriam,
Ædes, vxorem, familiam, cum forma vnà perduam:

etſi Douſa iamnunc patri certans filius haud incommodè ſanè parua mutatione explicat, *perduant*. Sed nec imprecatio talis cõuenire videtur, & verſus prior vno pede mancus eſt. Igitur mihi viſum ſcribere:

AM. Cupio accerſi. Vtinam ne pro benefactis hodie patriam,
Ædes, vxorem, familiam, cum forma vnà perduam.

Vouet & deprecatur, ne pro benefactis hoc ſibi pretium reddatur, vt vnà cum formâ reliqua ſua perdat omnia. Mox ille penultimus:

Credò iam quæ volebat ſacrificia ad epulum conduxit.

inter alios, de quibus dicere longum foret, maximè turbat Oeconomiam. De ſacrificiis enim ad epulum conducendis ſuprà, ſcenâ, *Amphitruo aſſum,* Iuppiter ad verum Soſiam dixerat: hîc de iiſdem Mercurius agit, cui nihil horum conſtabat. Niſi ſi ſcire vltrò putabimus, quia Deus eſt: quod mihi quidem nimis dilutum videatur. Et hercle ſi vel ſcierit, an hoc adeò loco dicere debuit? Nihil ad ſententiam: quam & ipſam turbat: ſiquidem cohærent præcedens hunc & ſequẽs verſus, quos intermedius importunè diuellit. Cui adde, quòd nec iiſdem pedibus incedit: vt alienus omninò ſit habendus. Ego audacter eijciam: ſed quorſum reijciam, non inuenio. Scenæ proximæ ſecundo verſu:

——Nam verum eſt quod olim eſt auditum fabulatier.

melius, *Iam verum eſt.* Nunc, inquit, facilè vera credam, quæ olim facta incredibiliter mira memorantur, poſtquam hoc video in mea familia exemplum. Mox in eadem ſequitur:

—BL. quid illuc Soſia? magna ſunt, quæ mira prædicas,

ſed alio ordine verba collocãda: *magna mira ſunt, quæ prædicas.* Sic vbique, & hîc ſæpe, *tanta, nimia, maxima mira.* Huic illud hæret:

Ain' tu alterum te reperiſſe domi conſimilem Soſiam?

vbi veteres quidam adiiciunt in fine alterum *domi.* Scias, heic quoque, vt ſolent, voculas has turbaſſe, quarum altera mutanda in *modo*:

Ain'

Ain' tu alterum te reperiſſe modò conſimilem Soſiam domi?

quod & verſus flagitat, alias defectus iuſto ſpatio ſyllabarum. Ab hoc ipſo ſtatim:

SO. Aio. ſed heus tu, quum ego Soſiam, Amphitruonem Amphitruo,
quid ſcis an
Tu forte alium Blepharonem pariss? ô Dij faciant, vt tu quoque
Conciſus pugnis, & illiſis dentibus, id impranſus creduas.

Manifeſtò etiam id adumbratum de illo loco ſcenæ, *Satin parua?*

Tu peperiſti Amphitruonem, ego alium peperi Soſiam:
Nunc ſi patera pateram peperit, omnes congeminauimus.

Sed hîc legendum primò, vt Plautinum videri poſſit, *quod Dij faciant.* Fine primæ ſcenæ:

Niſi & is quoque me ignorabit. quod ille faciat Iuppiter,
Vt ego hodie raſo capite caluos capiam pileum.

Horat. lib. 1. ep. 7.

Quod te per Genium dextramq; Deoſq; penates
Obſecro & obteſtor, vita me redde priori.

Deinde nec *illiſis* ſanum: pro quo ſit *eliſus*, vel *eliſis*. Porrò habetur:

——AM. ecquid aliena
Fabulor? in noſtro olim &c.

Diſpeſce *& quid.* Pendet à ſuperiore Amphitruonis ſermone, quo exemplum μεταμορφώσεως peregrinum recenſuerat: quo nunc omiſſo, Et quid aliena, inquit, perſequar? cùm domi noſtroque in genere nimis quam mira euenerint, ne foris quæram. Si *ecquid* retines, inconcinnior eſt & ſenſus & ſtructura. Deinceps illa, quæ Soſiæ continenter aſſcribunt libri:

Si me audias, obſerues. neſcio quid ſecum ſolus, puto
Rationes colligit.

veriùs forte tribueris Blepharoni, qui ſeruum inquietum & garrulum compeſcat. Vlterius ibidem:

Hominem ne congrediamur quæſo, priuſquam ſtomachum detexerit.

Nihili verbum *detexerit*, pro quo meditabar ipſe *deiecerit*, vel *reiecerit*, cùm multo melius vidi, quod I. DouſaF. coniecit, *decoxerit*: quod Græcis tamen exemplis firmare facilius poſſis, quàm Latinis. Apud illos enim frequens πέψαι ὀργήν: & Homerus multis locis, χόλον θυμαλγέα πέσσει. Eadem adhuc ſcenâ:

SO. Qua de re? num ſatis tempori? non ocius quiui.

Malè hic quoque *num* pro *non*: quod hoc ipſo capite emendauimus in ſuperiore ſcena. Denique hîc ibidem etiam:

Negas ſceleſte? SO. quin negem? en teſtis ampliter, qui cum venio.

Mutat princeps noſtræ iuuentutis, quem plus ſemel hîc antè nominaui, *Quid ni negem?* paullò inconſideratius, qui non cogitauerit, id ipſum *Quin* à Plauto pro altero *Quidni* quandoque poni. Sic certè Mil. Glor. Scena *Inde ignem.*

SC. Men rogas, hem, qui ſim? PH. quin ego hoc rogem, quod neſciam?

Iterumque eadem fabula: ſed de quo iterum ad ipſam. Progredior ad conſequentem hîc ſcenam, vt vno capite ſuppoſititia ſiue dubia iſta omnia comprehendam. In ea vereor, ne fruſtra ſit Gulielmius noſter, poſt duos iſtos,

AM. Imò ego hunc Thebani ciues, qui domi vxorem meam
Impudicitia impediuit, (per quem) teneo theſaurum ſtupri:

tertium hunc è fragmentis inculcans:

Cuique med abſente corpus vxor vulgauit ſuum.

Licenti enim nimis additione ſeptenarium verſum facit è ſenario: qui neque nimis facit ad plenam iam antè ſententiam priorum. Vereor item, ne fruſtra item nobiliſſ. Douſa in noua verbi *impediui* explicatione, cuius ἔτυμον neſcio rectène duci poſſit a *Pœdore.* Nonius quidē quòd *ſordidauit* explicat, nihil me mouet, quin ſimpliciter hîc æquè accipiā, ac alibi, inuoluit, implicauit. Loquitur enim tanquam de venefico & præſtigiatore, ſimul ipſo mœcho. Supra *implicisci* pæne in re ſimili vſurpabat:

AM. Vbi primum tibi ſenſiſti mulier impliciſcier?

Quod niſi ita eſt, malim etiam contra Nonii auctoritatem inuertere:

——*qui domi* (vel, *modò*) *vxorem meam*
Impudicitia impleuit, quem teneo theſaurum ſtupri.

Phraſis noſtro familiariſſima, qui vbique plenū ſtupri, adulterii, faſtidii, gloriæ dicit. Abſtineo tamen, neque tam veterem lectionem temerè damnarim, in verſu præcipuè, quē Plauti germanum ferè agnoſco: vti ſequentem etiam hunc:

SO. Here. ſi tu nunc eſuris, ego ſatur pugnis ad te volito.

in quo elegans iſtud *ſatur pugnis*, quia ſupra de cœna & hoſpitio pugneo actum. Loquendi autem ſimili genere Theocritus Idyll. 22. *plagis ebrium* dicit Amycum:

ἔστη δὲ πληγαῖς μεθύων, ἐκ δ᾽ ἔπτυσεν αἷμα.

vbi venuſtè ſupra modum de ſputo & quaſi vomitu ſanguinis adiectum. Porrò hîc Plautus, ſiue Pſeudoplautus:

——*AM. proh ſumme Iuppiter! vbi hodie*
Mihi formam adimus? pergo quærere: tun' Amphitruo? IVP. tu negas?

Vbi cum anteà *perge* foret, *pergo* nunc fecerunt commodius, vt ipſis viſum. At illud melius, ſub perſonarum tamen alio poſitu, quas ita vario: ——*AM. proh ſumme Iuppiter! vbi hodie*
Mihi formam adimus? IVP. perge quærere. AM. tun' Amphitruo? IVP. tu negas?

In Iouis præſentis inuocatione locus eſt. Hunc cum Amphitruo cieret, ille coràm pergere iubet interrogando. Sed & deinceps in perſona erratum puto:

—SO.

—— SO. vterque

Rem tenent probè. intus in crumena clauſum alterum eſſe oportuit.

Nam Blepharoni arbitro magis ea conueniunt, cui & tribuit vetus editio Florentina. Sanè poſcere ſic videtur etiam verbum ſtatim Iouis, *Attende ſis:* quo non ſeruum, ſed Blepharonem compellat, & auerſum forte, cum ad ſpectatores, vel ſecum iſta loqueretur, reuocat & attendere porrò iubet. De cetero, & hic imitatio non obſcura, quando ſanè liquet paria ſibi inuicem & hoc, *intus in crumena clauſum alterum eſſe oportuit,* & illud primâ ſcenâ, *Mira ſunt, niſi latuit intus illic in illa cirnea:* ſiue iam ipſe noſter, quod placuerat ſemel, iterum vti voluit, ſiue alius de eo ſic expreſſit.

CAPVT XII.

Reliqua in hanc fabulam pauca leueſq; nota: fragmentum indidem in Nonio diuulſum, conglutinatum.

GAudeo euaſiſſe tandem ſuſpecta iſta & ſubleſta, nec minus lætor proſpicere iam portum in hac fabula: cuius extremam oram leui velificatione percurremus. Scenâ, *Vos inter vos:*

Seu patrem, ſiue auum videbo, obtruncalo in ædibus:

Obſeruemus numeros, & traductim verba ſic ordinemus:

Seu patrem videbo, ſiue auum, obtruncabo in ædibus.

Ipſi ibidem vltimi cum hac interpunctione ſcribendi:

Neq; me Iuppiter, neq; Dij omnes id prohibebunt, ſi volent,
Quin ſic faciam vti conſtitui. Pergam in ædes nunc iam.

Nec enim *Quin* ſententiam velut nouam orditur, vt ſit corrigendi particula vel hortandi: ſed hæret priori, pro *quominus* accipienda. Iam quæ ſcena ſequitur, eius iſto verſu:

Ibi me inclamat Alcumena, tam ea res me horrore afficit.

pro *tam*, alii *tum* faciunt; ego *iam* malo. Senſus enim: Cum Alcumena me inclamaret, iam inde ſtatim inhorreſcebam. Ibidem eſt: *Ibo & cognoſcam quiſquis eſt:* ſed veteres leuiter demutant, *Ibo vt cognoſcam:* itemque alio verſu,

Sed puer ille quem ego laui, vt magnus eſt, vt multum valet!

non *& multum*. Sed hoc notare non fuerat tanti. Forte nec illud, vbi legitur:

AM. Hæc ſola ſanam mentem geſtat mearum familiarium:

legendum *meorum:* quo tamen nihil certius. De omnibus enim familiaribus ſentit, tam ſeruo, quàm ancilla & vxore. Qui in voce *ſanam* hîc turbant, & *ſagam* vel *ſartam* præferunt, non videre videntur, quæ proximo verſu repetatur:

BRO. Imò omnes ſani ſunt profectò. AM. at me vxor inſanum facit.

Satin' hinc liquet, eandem ipſam præceſſiſſe? Iam in Amphitruonem quæ habuimus, exhibuimus omnia: niſi antequam hunc libellum componamus, fragmentum indidem, fœdè apud Nonium

diuulſum, lubet etiam componere, ſi fortè Fortuna conatum adiuuabit. Nonius in *Ceriti. Ceriti & laruati malè ſani, aut Cereris ira, aut laruarum incurſatione animo vexati. Plautus Amphitr. Laruatus edepol hominem miſerum medicum quaritat. Idem qui ſuprà: Quaſi adueniente morbo medicnti iuuenem, tu certè aut laruatus es aut ceritus.* Idem in *Aduenire. Aduenire, incipere. Plaut. Amphitr. Quaſo aduenienti morbo iure medicabis.* Vides, quam turpiter hæc & luxata & deformata, vix vt eadem diuerſis in locis agnoſcas. In priore primùm illud Nonii *Idem qui ſuprà*, mutandum, *Idemque ſupra.* Vnde patet, quæ poſterius citat, præceſſiſſe. Quo dato, non difficulter ordinem reliquorum inueniam & nexum vniuerſi. Concinno:

Quaſe adueniente morbo nunc medicum tibi.
Enim tu certè aut laruatus aut ceritus es.
Edepol hominem te miſerum! medicum quærita.

Varietatem ſcripturæ variè ſecutus ſum, & collatis diligenter locis, nunc hinc, nunc inde ſumſi, quod magis conueniret. Ac ſpero nec audacem me fuiſſe nimis vlla parte, vel in toto ſi fui, tamen ita fortunam adſpiraſſe, vt temeritas in laudem ſit ceſſura.

* * *

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI ASINARIAM DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

IO. VINCENTIVM PINELLVM virum genere, virtute, doctrinâ verè Illuſtrem.

ITA eſt: *ſum in eo, quod aggreſſurum me primis à reditu in Germaniam literis ſignificabam, quodque tu non ſemel hortatus es præſentem, ac nuper etiam abſentem admonuiſti* PINELLE *præſtantiſſime, vir vſquequaque virtute, doctrinâ, genere, famâ Illuſtris. Acceſſi, inquam, ad ea conſcribenda vulgandaq; ſuo, aut quo tempus fert, ordine, quæ molitum apud vos etiam me & in manibus habuiſſe noſti. Factum autem initium eſt, vnde minimè olim deſtinaram, à Q. Curtio: in quem Animaduerſiones noſtras vidiſſe iam te opinor, & indiciũ de iis quotidie tuum exſpecto, cum religioſo ſanè horrore quodã & arcano metu. Iure enim vereor & reuereor cenſuram tuam viri in omni literarum genere ſic præſtãtis, vt quod tu iudicium de quocunq; ſcripto tuleris, id non ab homine, ſed Deo profectum, nec ſententia, ſed oraculum videatur ac debeat videri. Noſtra quidem illa ſcriptio tenuis, & quæ non multum oſtendat profeciſſe me poſt Velleianam apud vos leuiſſimam editionem: quod ipſe ſentio, nec refugio fateri. Quid enim vel ego negem, quod alij tamen ſciant, vel ipſe tribuam meis, quod præter me nemo ſit tributurus? Atqui ſic ſtatuo, modeſtiâ maximè & ingenuitate mea poſſe ſuſtineri à me iudicia aliena: ſicque facio, vt quo minus,*

ipſe arrogo mihi, tanto alij plus aſſignare vltrò tantoque libentius velint. Nunc in Plauto fui, quem mihi cordi & curæ fuiſſe vobiſcum ſcis, & agitatum inter nos iam tum de Diuinationibus edendis meminiſti: quarum & ſpecimen aliquando Bononiâ ad te tranſmiſi pauculas Notas, cum velles in anteceſſum videre, quid poſt tam multos ſcriptoris huius emendatores præſtitiſſem. Ac illæ probatæ tum quidem tibi ſunt: editio autem earum cum differretur, quòd nec occaſio commoda ſatis eſſet, & alijs ibi ſtudijs attinerer, ab eo tempore creuerunt ſemper, inque iuſtam voluminis magnitudinem exceſſerunt. & quamquam augeri porrò etiam poterant, ut in hoc genere fit, aſſidua lectione plurium ſcriptorum & meditatione frequentiore: viſæ mihi tamen ſunt non diutius continendæ, vt his emiſſis & planè tandem miſſis ad alia me libero magis animo curaque ſecuriore darem. Quandò igitur nunc prodeunt vniuerſæ, quarum particellam olim cupidiſſimè vidiſti, vide libenter etiam reliquam turbam: & tamen ne in his te nimis occupem in grauioribus & pluribus occupatum, vide iterum partem aliquam ſaltem, & hanc eò diligentius, quòd illuſtri præſcripta nomine tuo venit in publicum, teque tutorem ſibi quærit, ſi inuenerit approbatorem. Et inueniet illum te ſpero: qui ſi non poteris eius omnia tuo puncto dignari, dignabere tamen patrocinio; quo potes omnia tueri. Mihi quidem, qui nomen ei ſtatim præſcripſerim tuum, vt commendatior in vulgus exiret, non iraſcere. Quid autem, iraſcere, dico? non cadit in humanitatem tuam & amorem erga me verbum hoc, neque rem deprecari neceſſe habeo, cui non cauſſa, non locus in iſta re. Quid enim iram nunc metuam, qui beneuolentiam initio captabam? Sic enim animus erat, gratum hac inſcriptiunculâ tibi facere, quem confidebam omninò gratum habiturum, quidquid à me proueniſſet. Et tu quidem non ſpernes fortaſſis officium tenue, qui maioribus me beneficiis demeruiſti: mihi verò ſit etiam voluntas digniore te ratione percolendi, ſi facultas adeò non deſit. Nunc quando & debeo grati animi tibi quandam ſignificationem, & hanc neq; potui aliter, &

ter, & ita ſperaui oſtendere qualemcunq; poſſe, quam tu agniturus eſſes non inuitus; fac quaſo, ne vel ſpem meam refutaſſe, vel ſtudium contemſiſſe, vel ipſum debitum reſpuiſſe videaris. Id quod tu certè non committes, meque amabis etiam amplius hoc nomine, tuamque augebis in me beneuolentiam: quam ego maximam coràm expertus vt tantam modò retineas opto, atque iſti veteri humanitati tua perpetuam ſemperque nouam tui obſeruantiam meam commendatam eſſe patiaris oro.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI ASINARIAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Praconum & aliorum, gratis neque tacentium, duplex merces. Vota coniugum alteris ſuperuiuendi. In prologo & ſcena prima vera quadam lectiones confirmata, illuſtrata; falſa alia refutata: & inſignis locus inſigni verſus vnius deletione, alterius traductione emendatus.

VAriæ olim & diſſentientes eruditorum ſententiæ fuerunt ſuper huius in Prologo loci vera lectione:

Face iam tu praco nunc omnem auritum poplum:
Age nunc reſide, caue modò ne gratijs.

Nunc quin hæc ſit vera dubitari quidem amplius non puto: meritò non poteſt ſanè, quando validiſſimè firmat ſimilis Pœnuli locus, quem ab aliis laudatum nihil tamen vetat etiam hîc adſcribere:

Exſurge praco, fac populo audientiam.
Iam dudum exſpecto, ſi tuum officium ſcias.
Exerce vocem, per quam viuis & colis.
Nam niſi clamabis tacitum te obrepet fames.
Age nunc reſide, duplicem vt mercedem feras.

Sed & alia probant aliorum dicteria: vel quale Martialis iacit in magiſtrum ludi: lib. 9.

——Vis garrule, quantum
Accipis, vt clames; accipere vt taceas?

Idemque lib. 1. ad Helium:

Quod clamas ſemper, quod agentibus obſtrepis, Heli,
Non facis hoc gratis: accipis, vt taceas.

Præ ceteris autem, quod de tibicine Arabio Græcorum verſus ait:

Δραχμῆς μὲν αὐλεῖ, τέτταρας δὲ παύεται.

Deſinant igitur vlterius hoc ſollicitare, quib⁹ vbique manus prurit ad nouationes. Primore primâ ſcenâ iſte locus:

Si quid med erga tu hodie falſum dixeris,
Vt tibi ſuperſtes vxor ætatem ſiet.
Atque illa viua viuus vt peſtem oppetas:

docere nos poteſt, votum apud veteres fuiſſe maritorum, vxoribus ſuperuiuere: vti contrà & vxorum, maritis. Ita enim accipiendum videtur hoc Caſinâ:

Senſim ſuperattolle limen pedes noua nupta: ſoſpes
Iter incipe hoc, vt viro tuo ſemper ſis ſuperſtes.

Viri quidem in Comœdiis ſæpe citam mortem vxoribus optant, nec quidquam magis auerſantur, quàm vnà conſeneſcere. Inde apud Terentium Hecyr. Act. 2. ſc. 1.

——SO. Non ita me Dij bene amant, mi Laches,
Itaque vnà inter nos agere ætatem liceat. LA. Dij mala prohibeant.

Sed in eam rem non illuſtrior locus eſt illo, qui Trinummo noſtri, vbi certant inter ſe duo ſenes imprecationibus & ominibus malis,

CA. Quid agit tua vxor? vt valet? ME. plus quam ego volo.
CA. Bene hercle eſt, illam tibi bene valere & viuere.
ME. Credo hercle te gaudere, ſi quid mihi mali eſt.
CA. Omnibus amicis, quod mihi eſt, cupio eſſe idem.
ME. Ehò, tua vxor quid agit? CA. immortalis eſt:
Vivit victuraq; eſt. ME. bene hercle nuntias,
Deosq; oro, vt vitæ tuæ ſuperſtes ſuppetat.
CA. Dum quidem hercle tecum nupta ſit, ſanè velim.

Eòdem Epidico reſpicitur:

At pòl ego te credidi vxorem, quam tu extuliſti, pudore exſequi,
Cuius quoties ſepulcrum vides, ſacrificas ilico Orco hoſtijs:
Neq; adeò iniuria, quia licitum eſt eam tibi viuendo vincere.

Et Ciſtellariâ:

Ea diem ſuum obijt: facta morigera eſt viro.

Iam audax facinus porrò molior eiuſdem ſcenæ verſibus continuis aliquot, ſanis quidem illis, ſed turbatis, vt ego iudico, nec ordine ſuo ſcriptis, eorum etiam vno bis ibidem male ſcripto. Ponam ipſos prius, vt vulgò vulgantur:

LI. Num me illuc ducis, vbi lapis lapidem terit?
DE. Quid iſtuc eſt? aut vbi eſt iſtuc terrarum loci?

LI. Vbi flent nequam homines, qui polentam pinſitant.
DE. Quid iſtuc ſit, aut vbi iſtuc ſit, nequeo noſcere.
Vbi flent nequam homines, qui polentam pinſitant.
LI. Apud fuſtitudinas, ferricrepinas inſulas,
Vbi viuos homines mortui incurſant boues.
DE. Modò pol percepi, Libane, quid iſtuc ſit loci.
Vbi ſit polenta te fortaſſe dicere. LI. ah.
Neque hercle ego iſtud dico, nec dictum volo.
Teque obſecro hercle, vt quæ locutus deſpuas.

Sentio & ſcio, non incommodè prorſus ita legi: ſed commodius multò legi poſſe, vix equidem auſim dicere, ſcio; certè quidem ſentio: nec aliorum iudiciis ſic diffido, quin huius ſententiæ meæ aliquos mihi ſperem ſuffragatores. Nam vt de repetito verſu nihil dicam, qui non ſine gratia ſanè omni, vt nunc eſt, iteratur: illud vrgeo præcipuè, quod & vnum me mouet, & in quo ratio maxima eſt, continenter inſequi iungique oportere eum Libani verſum,

Vbi flent nequam homines qui polentam pinſitant:

& iſtos Demæneti,

Modò pol percepi, Libane, quid iſtuc ſit loci.
Vbi ſit polenta te fortaſſe dicere.

De illis enim Libani ſolis verbis, in quib' polentę mentio, coniicit tandem ſenex, de piſtrino eum loqui, vbi polenta fiat. Qui niſi cõiungantur, omnis argumentorum ratio iacet & venuſtas ſenſuum perit. Nec verò tã Oedipus hic ſenex, vt ænigma ſerui de viuis hominib' & bobus mortuis interpretatione tam liquida trahere poſſit ad piſtrinum: non hercle magis, quàm idem Dauus cœcutiuit ad argutias priores. Ergo, quod ſine mea, ſine Plauti fraude, ſine præiudicio denique cuiuſquam eruditioris fiat, hoc ordine digeſtum locum integrum reſcribam.

LI. Num me illuc ducis, vbi lapis lapidem terit?
DE. Quid iſtuc eſt, aut vbi eſt iſtuc terrarum loci?
LI. Apud fuſtitudinas, ferricrepinas inſulas,
Vbi viuos homines mortui incurſant boues.
DE. Quid iſtuc ſit, aut vbi iſtuc ſit, nequeo noſcere.
LI. Vbi flent nequam homines, qui polentam pinſitant.
DE. Modò pol percepi, Libane, quid iſtuc ſit loci,
Vbi ſit polenta, te fortaſſe dicere. LI. ah. &c.

Dixi, quod ſentirem: neque fallor, niſi tota fallit hæc coniectandi ratio. fallere quidem alios neutiquam volui, qui conſiderabunt ipſi diligenter etiam antequam probent, ne omnes fallamur. De cetero, quòd hîc ibidem verſu,

Apud fuſtitudinas ferricrepinas inſulas:

vir doctus mutat, *fuſtitundinas*; factum & ipſius & Plauti cauſſâ nollem. Reſpuunt enim numeri; & antiqui *tudo* dixerunt

omiſſo *n*, vt in multis aliis, *tago, frago*, quæque longum ſit & minimè neceſſum omnia receſere. Sed nec cauſſa vlla coegit eundem, vt mutaret etiam *ferricrepidas*: quod magis admittam tamen illâ patronymicâ formâ, qua & in ſimilibus alibi multis, & hoc ipſo verbo memini vſum noſtrum infra Trinummo:

O culicrepidæ, cruricrepidæ, ferriteri, maſtigiæ.

Ceterùm hîc vno eodemque flexu procudiſſe videtur Plautus vt à *tudo, tudinas*; ſic a *crepo, crepinas*.

CAPVT II.

Eadem ſcenâ iterum verſus vnus eiectus, alter tranſpoſitus: tum leuiora quædam ibidem etiam notata vel correcta.

FVi ſemel hîc audacior, ſed ero ſæpius idem in toto deinceps Plauto, nec in hac ipſa fabula mutabo: quin idem eâdem hac iterum ſcenâ ſum, ne pœnitere facto vix initio videar ſtatim. Me verò neque nunc, nec vnquam pœnitebit, qui tot vbique traiectiones deprehenderim, quas vt miror ab aliis non animaduerſas, ita per me non ſtare patiar, vt diutius ignorentur. In iis licet audax ſanè videar, & eſſe planè cogar: temerario nuſquam eſſe mihi ipſe permittam, nec tentare quid niſi cum ratione ſuſtinebo. Hîc quidem in iſtis verſibus:

Cupio eſſe amicæ quod det argentum ſuæ.
LI. Demiror quid ſit, & quò euadat ſum in metu.
DE. Equidem ſcio iam filium, quòd amet, meum.
LI. Cupis id quod cupere te nequidquam intelligo.

mouendi cauſſam habeo manifeſtam. Quid liquidius enim poteſt eſſe, quam primum horum & poſtremum ita cohærere, vt diuelli nullo pacto debeant? Nec igitur inſeri duo alii debuerunt: quorũ poſterior omninò delendus videtur mihi, qui quidem repetitus ſit, & idem antè legatur hac ipſa ſcena ſuperius:

Equidem ſcio iam filium, quòd amet, meum
Iſ. hanc meretricem è proximo Philenium.

Quàm autem ineptum, eundem tanto pòſt interuallo iterari, videre omnes puto, qui proceſſum colloquii inter herum & ſeruum reſpiciunt. Iam quidem illi eò deuenerant, vt in hanc ſententiam nihil ſeni amplius dicendum. Conſenſerat enim, & ſine tergiuerſatione iam dudum faſſus erat ſeruus de filii familiaris amore. Quamobrem eiiciatur hinc iſte, & penitus obteratur: alter ille verò pariter hinc remoueatur, ſed in alium locum ſaluus reſeruetur. Hunc ei dum quæro, non commodiorem inuenio, quam ſuperiùs poſt verſum LVII. vt illis inſeratur:

Neque puduit eum id ætatis ſycophantias
Struere, & beneficiis me emere gnatum ſuum ſibi.
LI. Demiror quid ſit, & quò euadat ſum in metu.

DE. Eò

D E. Eos me decretum eſt perſequi mores patris.
Nam me hodie.

Nihil aptius. Dum narrat ſenex, ſuſpenſus interim ſeruus miratur apud ſe, quò tandem euaſura ſit hæc tam inopinata oratio, metuitque paternum iſtud exemplum quid velit. Prorſus inquam nihil aptius: & quouis pignore cum quouis contenderim, veram eam verſus eius ſedem, certè nullam totâ ſcenâ aptiorem. Vbi nunc eſt, putidè hæreat. Nam ſatis iam ſe explicauerat ſenex, & apertè ſciebat Libanus heri mentem, vt nihil plane dubitaret. Ita igitur de hoc quoque turbato loco cenſemus, in quo momenti plurimum eſſe nemo neget. Ibidem leuius eſt, quod non negligam notare. Nam quo loco legitur:

DE. Omnes parentes, Libane, liberis ſuis,
Qui mihi auſcultabunt, facient obſequelam iam:

malim legi *obſequelam eam*, etſi neque *iam* vel numeri vel ſenſus refutat. Sed certè, vt dico, malim *eam:* nempe in amationibus, vt indulgeant & ſumtus ſubminiſtrent. Niſi forſan *itan'* alii malint, perſonis etiam variatis:

—— facient obſequelam. L I. itan'?
D E. Quippe qui mage amico vtantur gnato & beneuolo.

Etiam leuius ibidem iſto verſu,

L I. Vbicunq; libitum fuerit animo meo:

Vocali geminatâ *fuuerit* ſcribendum, vt prima producatur. Id frequens in Plauto; quod ſemel monitum vbique obſeruetur, nec hac tantum in voce, ſed & in *fieri, fieret* aliisq; ſimilibus nonnullis. Illorum vtrumq; ſic Amphitruone poſitum. Scenâ, *Bene proſp.*

Pater curauit vno vt fœtu fieret,

Scenâ, *Satin' parua,*

Facta quæ tu facta dicis, quid tibi æquum eſt fieri?

CAPVT III.

Impannis, inopia; voces hîc nihili; Capſis, verbum probum. Modus rei, dandi caſu. Piſces patinarii, aſſi; hi verſantur, illi condiuntur. Vt à Plauto, Græca fide mercari; ſic Græca mercede curare, ab alio non fictum aut ſcriptum prouerbium. Verſus continui aliquot in numeros repoſiti: vnius alibi, alibi forte plurium defectus indicatus. Præter hæc, alia in Plauto multa, quiddam & in Pomponio emendatum: in vtroq; virorum doctorum vanæ correctiones reprobatæ:

SCenæ ſecundæ principium excidit è numeris ſuis, quos fuiſſe generis eiuſdem cum ſequentibus apparet: neque difficile ſit eos recolligere & cogere in antiquas leges. Sumam adeò id ego mihi, & effectum dabo, nihil addendo temerè, nihil detrahendo. Vt diſtracti vulgò ſint verſus, in libris vulgatis promtum eſt, nec hîc opus adſcribi: ſatis exhibere noſtræ reſtitutionis exemplum, quod iſtud:

Siccine hoc fit? ædibus eiici me? promerenti optumè
Hoccine pretij reddi? benemerenti mala, male merenti bona es.
At malo cum tuo. nam iam ex hoc loco ibo ad tres viros: ibi
Veſtra nomina faxo erunt. capitis te perdam & filiam.
Perlecebra, pernicies, adoleſcentum exitium. Nam mare haud
Eſt m ire, vos mare eſtis, atq; acerrumum. namq; in mari
Reperi, hic elaui bonis. Ingrata atq; irrita omnia
Eſſe intelligo, quæ dedi, & quod benefeci. at poſthac tibi
Male quod potero facere faciam, meritoq; id faciam tuo.

Sanè vtramque ſtili partem, & ſcriptoriam dico & deletoriam alicubi, ſed leuiter adhibui, nec niſi cum numeris ſententia pariter cogente. Et hæc iam apertior, ſat aperta tamen antè omnibus; & illi verò nunc primùm ex impeditiſſimis expeditiſſimi, ſed iis tantum, qui dimetiendi comicam rationem probè tenent: quam qui non percalluerint, nolim in his iudicium ſibi vſurpare. Verſu eiuſdem ſcenæ, qui ſtatim ſequitur:

Ego pol te redigam eodem vnde orta es, ad egeſtatis terminos,

vetus editio ſcribit *eoſdem*, non malè. Ad eoſdem egeſtatis terminos, vnde orta es. Mox autem illic:

Quæ priuſquam iſtam adij, atq; amans ego animum meum iſti dedi,
Sordido vitam oblectabas pane, in pannis, inopia.
Atq; ea ſi erant, magnas habebas omnibus Diis gratias,

nihil proficit vir magnus iſta correctione, *impannis, inopia*: quin officit vel ipſi ſententiæ plurimum. Nam qui ſic reſcribat, quomodo quod ſequitur, *Atq; ea ſi erant, &c.* iis ipſis verbis aptet, vt ſenſus vllus exeat? Ad hoc ſine exemplo eſt, *inopiam* dici *inopem*: vt *impannem* ſanè admittamus. Ego verò defectum hîc odoror, neſcio ſi plurium, certè vnius verſus. Nam poſt hæc verba, quæ ſic ſcribenda, *in panis inopiâ*, vt habent libri veteres, ſequi aliud omninò debet, quod cœptam ſententiam abſoluat. Ait, ante ſuam conſuetudinem atro pane vitam eam toleraſſe, in cuius inopia neſcio quibus aliis pro cibo vſam, quæ tamen ipſa ſi eſſent, magnas Diis gratias habuiſſe. Deinceps leuiſſimè peccat is verſus:

Nam iſti quid ſuccenſeam ipſi nihil eſt, nihil quidquam meret.

Non *quid* enim, ſed *quod* ſcribendum. In extremo etiam illi:

Atq; eccam, illecebra exit tandem, opinor hic ante oſtium.
Meo modo loquar quæ volam, quoniam intus non licitum eſt mihi.

ſic interpungendi, quomodo & in editione veteri memini me videre:

Atq; eccam, illecebra exit tandem. Opinor hic ante oſtium
Meo modo loquar quæ volam, quoniam intus non licitum eſt mihi.

Scenâ proximâ non malè vulgatur illud:

Remigio veloq; quantum poteris feſtina & fuge:
Quam magis te in altum capeſſis, tam æſtus te in portum refert.

neque ſcio tamen an non melius *capſis*, id eſt, ceperis, antiquo fle-

,ſcribatur, quo Bacchidibus etiam noſter vſus:

Si id capſo, geritote amicis voſtris aurum cordibus.

Rudente: *Niſi quid concharum capſimus, incœnati ſumus profectò.* ſi quia Nonius disertim *capeſſis* hic laudat: quem potius audias. Non longè deinde:

L E. Quid modi eſt? ductando, amando nunquamne expleri potes?

Quòd diſtinctionem mutat Gulielmius noſter, rectè: quod & ipſa erba, *ductandi, amandi*, non rectè. Lectio vera eſt:

Quid modi eſt ductando, amando? nunquamne expleri potes?

Atqui non reſpondent hæc iam illis:

A R. Qui modus dandi? nam nunquam tu quidem expleri potes.

Scilicet ibi quoque *dando* ſcribendum: nec aliter infra ad fabulæ huiuſdem finem:

A R. Quid modi pater amplexando facies?

Non enim, vt vulgò, *amplexandi*: quod vnus ſatis probat locus, qui ſolus integer emendatorum manus euaſit, Milite Glor.

P A. Quid modi flendo quæſo hodie facies? P H. quid ego ni fleam?

Nam etiam Rudente non abſtinuerunt, vbi rectè vulgò:

Aliquando oſculando meliu'ſt, vxor, pauſam fieri.

Qua eadem forma & Pœnulo:

Neq; vnquam lauando & fricando ſcimus
Facere pauſam.

ſiquidem poſtrema hæc vocula prorſus addenda, vt alii pridē cenſuerūt. Aliquāto inferi⁹ interpūctio ſentētiæ venuſtatē obſcurat;

Is habet ſuccum, is ſuauitatem, eum quouis pacto condias:
Vel patinarium, vel aſſum, vorſes quo pacto lubet.

Confunditur enim obſeruata diligenter à Plauto diuerſitas rationis in patinariis piſcibus & aſſis. Nec enim patinarii verſantur, vel aſſi condiuntur. Illorum hoc proprium eſt, vt illud horum. Diſtingue igitur ad hunc modum:

Is habet ſuccum, is ſuauitatem: eum quo vis pacto condias
Vel patinarium, vel aſſum vorſes quo pacto lubet.

Sed quod oblitus ſum antè dicere, cum de amiſſo prioris ſcenæ verſu agerem, eſt etiam hîc meo animo, quamquam multo min⁹ conſpicua lacuna: de qua non temerè ſuſpicari videor, cum attentius rem ipſam puto. Nam vbi continuâ oratione lena;

——nam ſi ea durarent mihi,
Mulier mitteretur ad te, nunquam quidquam poſcerem.
Diem, aquam, ſolem, lunam, noctem, hæc argento non emo:
Cetera, quæq; volumus vti, græca mercamur fide.

ſeatentiarum ἀκολουθία poſtulat, vt interlocutus ſit aliquid Argyrippus antè iſta verba, *Diem, aquā, ſolē, &c.* Vide mihi ſeriē ſermonis, & aſſentieris. Poſcebat argentū lena: non habere ſe, reſpōdet adoleſcens. Ne habeas igitur, inquit illa: dabūt alii, qui habet. At vbi illa, q̄rit hic, q̄ antè dedi? Abuſa pridē, ait. nā ſi durarent, gratis mitterē, nihil poſcerē. Iam ille in hanc ſententiā debet: Age verò,

neque gratis ego cupio: conficiam aliquid, & dabo: tu interea indulge illam mihi, & mercedem certam mane. Hîc propudium feminæ præſentarium argentum poſcit, & ſuo exemplo, quæ Græca fide cogatur omnia mercari, negat illi niſi eâdem vendere. Non credi ſibi mercem ait, niſi æs habeat: item ſuas manus oculatas eſſe, quæ quod videant ſolum credant. Hoc filo texi ſermonis hanc telam oportet, quæ interrupta aliàs & hiulca. Ceterùm quod hîc prouerbium eſt, *Græca fide mercari*, id in alterius me ſimilis inducit memoriam, *Græca mercede curare*: quod veriſimilibus eâdem monetâ procudit olim Gulielmius noſter in Afranio, vt ipſe quidem laudat, etſi Pomponius eſt apud Nonium in *Occupare*. Sed ille prorſus hîc infelix, nec quidquam vnquam magis auerſis Muſis omnibus tentauit. Nonius ſic refert: *Occupare, collocare, Pomp. Piſtorib. Quæ tuleram mecum, nulla deinde victoria tam Græca mercede ilico curaui, vt occuparem.* Quæ vitioſiſſima leuiter ille ſic ait à ſe emendata:

——quæ tuleram mecum millia decem
Victoriatûm Græca mercede illico
Curaui, vt occuparem.

Verè leuiter. quid enim hoc eſt emendationis? & vbi ſententia vel illa, quam voluiſſe videtur, vel vlla adeò, quæ poſſit eſſe? Non inſulto caris & ſanctis mihi manibus: ſed ſiue ſingula verba, ſiue totum orationis corpus expendis, nihil ibi quod prouerbii eius aliquam ſpeciem; nihil, quod boni ſenſus habeat vllum fucum. Emendabimus aliter nos, & ſic reſcribemus.

Quæ tuleram mecum militiæ ſtipendia,
Victoriæ cum relica mercede, illicò
Curaui vt occuparem.

Verba ſunt alicuius, qui cum è bello victoriâ partâ domum cum bona præda rediiſſet, ait & militiæ ſtipendia & reliqua victoriæ præmia ſe fœnori ſtatim collocaſſe. Id enim eſt occupare, quomodo & Nonius exponit, & præter hoc Ciceronis et exemplo mox confirmat. In mutando vim nos verbis nullam fecimus, & nimis quam facilè *militia* exit è *nulla* vel *multa* vel *millia*; paullò difficilius *ſtipendia* ex *deinde*, ſed tamen apparent omninò contracti illius & mutilati in eo veſtigia: de *græca* autem, procliue ſatis formare *relica*, quod ita pro *reliqua* veteres ſcribebant.

CAPVT IV.

O & au mutant inter ſe. Pelleus pro Pellæus an dici poſſit, vt quidam in Catullo volunt Dioneus, pro Dionæus. Edere, exedere; vorare, deuorare; commanducare. comeſſe; edere, cacare; omnia obſceni intellectus. Quoniam. Callide. Multa huius fabulæ, quà verborum, vt verſibus; quà verſuum, vt ſenſibus conſuleretur, traductione; tum aliis modis correcta paſſim & ſcriptorum aliorum collationibus illuſtrata.

Si nu-

SI numerorum vbique nobis diligenter habenda, quæ nuſquam certè prorſus inſuper habenda ratio; ſcenæ eiuſdem mox ſequente verſu:

Semper oculatæ noſtræ ſunt manus, credunt quod vident.

tranſponenda leniter vna vocula, vt vel hic fiat ordo, *noſtræ manus ſunt*, vel ille, *manus noſtræ ſunt*. Sed aliud ibidem forte mendum etiam, maiuſculo interuallo, quamquam in hunc diem pro mendo, quod ſciam, nemo habuit, nec habebunt fortè quidam vel poſt indicium meum. Tamen ſincerum vix illud ego credo:

Oſculando, oratione vinnula, venuſtula.

Nam de oſculo cur hîc interſerat, de quo poſt demum ſequitur? *Suauium ſi ſumſit, &c.*

Igitur mutabam *oſculando* in *oſcultando*, quod antiqua vice *ſ o* & *au* ſcriptum fuerit pro *auſcultando*, legebamq; porrò:

Auſcultando orationi vinnulæ, venuſtulæ.

quomodo poſtulare vel gradus huius illicii videtur: ſalutari, compellari, auſcultare, tractare, denique oſculari. Sed ad ſcenam, *Vbi ego nunc*, veniamus: in qua primò malè interpunctum illud:

Non placet. metuo in commune, ne quam fraudem frauſus ſit.

Nam non in commune metuit Libanus, ſed ne quam fraudem alter frauſus ſit in commune, cuius ſcilicet ad plures & ipſum quoq; forſan periculum pertineat & pœna. Mutabis ergo iam per te facile: itemq; porrò ibi:

L E. Perij ego oppidò, niſi Libanum inuenio, iam vbi vbi eſt gentium.

Pertinet enim particula *iam* ad verbum *inuenio*, non ad *eſt*. De illo deinceps loco:

Quid iſtuc negotii eſt? L E. certum eſt credere. L I. audacter licet.
L E. Si vis amanti ſubuenire familiari filio.

quidquid alii laborent, vt concinnent; ego ita ſentio, vt fractum mutilumque audeam pronuntiare. Tam enim ſenſus ipſe, quàm ſermo coactus nimis exit, vtcunq; conſtituatur. Vt autem ordine pergo, verſus is laborat à menſura quoq;:

Ariolari quæ occeperunt ſibi eſſe in mundo malum.

Rectè traduxeris, *eſſe ſibi*. Quin & iſtorum prior ab eadem laborat.

Meminiſtin' aſinos Arcadicos mercatori Pellæo
Noſtrum vendere atrienſem? L I. memini. quid tum poſtea?

Quî feras enim in hôc genere penultimam ſyllabam longam? quam nimis inconſideratè intruſit etiam vltrò Gulielmius noſter hîc infrà, cum illum locum ſine vlla cauſſa interpolat:

Hercle verò tu cauebis, me attigas: ſi me taxis
Ne hodie malo cum auſpicio nomen commutaueris:

qui verſus vt vulgò ſcribuntur, rectiſſimè ſcribuntur. Illîc pedem eum non admitto, hîc non fero. Et traducendæ igitur etiam nobis voces, niſi *Pelleo* ſcribi poteſt, exemplo Catulli, qui *Dioneus* pro

Dionæus poſuiſſe creditur à nonnullis: *Vt albulus columbulus Dionæus.*

Sed & in Catullo nimis hoc dubium, in quo ſummo Scaligero emendanti potius fortè ſit accedere: & diphtongus ipſa *œ* vereor vt huiuſmodi correptionem ablationemq; vocalis alterius ferat, quam *ei* ſanè fert, ſed alia & certa probaq; ratione. Quin tranſponimus ergo in Plauto, quod commodiſſimè fieri poteſt:

Meminiſtine aſinos Arcadicos mercatori vendere
Pelleo noſtrum Atrienſem?

Iam in illo, qui mox ſequitur:

L I. Vbi is homo eſt? L E. iam deuorandum cenſes, ſi conſpex[illegible]

Malè Lambinus interpretatur *deuorandum.* Nulla hic tr[illegible]tio à fetis, nec vllius ſæuitiæ intellectus. Nequius id & obſcenius verbum, ea notione, qua *Exedere* Apuleius vſurpauit 8. Metamorph. *Et heus, aiunt, caue ne ſolus exedas tam bellum ſcilicet pullum: ſed nobis quoque tuis palumbulis nonnunquam impertias.* Et *commanducare* & *comeſſe* Lucillius:

Commanducatur totum complexa comeſtq;.

Simplex etiam fortaſſis *edere* Nonius:

Quod editis nihil eſt, ſi vultis quod tacetis copia eſt.

Item Pomponius Proſtibulo:

Ego quæro quod edim: has quærere quod tacent contrà ius eſt.

Vorare quidem omninò ter Catullus:

Neſcio quid certè eſt: an verè fama ſuſurrat,
Grandia te medij tenta vorare viri.

Item: *Non ſi demiſſo ſe ipſe voret capite.*

Item: *Nam dextra pater inquinatiore,*
Culo filius eſt voraciore.

Iocus ergo Plauti turpiculus eſt. Adoleſcentem veniſſe Leonida dicebat: quærit mox Libanus, vbi ille ſit: quod alter accipit, quaſi conditionem eius ambiat, & deſideret vna eſſe: ſimul eâ formâ eum innuit, vt viſus experi poſſit. Eadem adhuc ſcenâ manifeſtiſſimus eſt vnius verſiculi traiectus in iſtis:

L E. Ait ſe ob aſinos ferre argentum atrienſi Saurea.
Viginti minas, ſed eum ſeſe non nouiſſe hominem, qui ſiet,
Quoniam ille elocutus hac ſit. L I. quid tum? L E. auſculta ergo, ſcies.
Ipſum verò ſe nouiſſe callidè Demænetum.

Quis enim non videat, quod nemo tamen omnium vidit hactenus, ordinem germanum hunc eſſe, quem apponam?

L E. Ait ob aſinos ferre ſe argentum atrienſi Saurea,
Viginti minas: ſed eum ſe non nouiſſe hominem qui ſiet,
Ipſum verò ſe nouiſſe callidè Demænetum.
Quoniam ille elocutus hac eſt. L I. quid tum? L E. auſculta ergo, ſcies.
Extemplò facio facetum me atq; magnificum virum,
Dico med eſſe atrienſem.

Simul

mul alia momenti leuioris emendaui, quæ in numeris & interunctione peccabant. Sed tranſpoſitionis ratio maxima eſt in ructura verborum iſtorum, *Quoniam ille elocutus hæc eſt, extemplo tio facetum me.* Sic enim ſenſus poſcit, vt ſe conſequantur. Et *uoniam* valet hîc *poſtquam*, vti ſæpius apud Plautum: quod nec abi infrequens eſſe Feſtus etiam annotauit. Continui autem hus ſermonis interruptio, cum Libanus præ nimia cupiditate & ſtinatione vltrò narrantem interrogando vrgeret, occaſionem ediſſe pôteſt illi turbæ. Ibidem *callide nouiſſe*, eſt pernouiſſe, quaſi ercallere. Sic Terentius *callidè intelligere*, Andr. Act. 1. ſc. 2.

Quid hoc? intellextin'? an nondum etia ne hoc quidem? D. imò callidè?

t rurſum Plautus *callidè facundum* dixit Mercat. Prologo:

Quia nullus vnquam amator adeò eſt callidè
Facundus, quæ in rem ſint ſuam vt poſſit loqui.

emq; *catè nouiſſe* Menæchmis:

Num iſthæc mulier illinc venit, quæ te nôuit tam catè?

d *callidus* etiam apud alios pro ſciente, perito, prudente. Tacis 4. Annal. *Senatuſq; & optimatium ingenia qui maximè perdidicent, callidi temporum & ſapientes credebantur.* Idem 2. Hiſtor. *Quo mo illa tempeſtate militaris rei callidior habebatur.* Salluſt. in Fragntis: *Neq; de futuro quiſquam ſatis callidus ſatiſq; prudens ſit.*

CAPVT V.

rectum in hac Comœdia, pluſculis & varij generis indidem ſublatis mendis. Improbatæ quorundam explicationes, correctiones aliorum probatæ in parte, ſed ſimul adiutæ.

Requens vbiq; mendatum genus, vt binæ in vnam coaleſcant voces, cuius eadē iſtâ ſcenâ nō dubium exemplū hoc occurrit.

Ego me dixeram adducturum, & me domi præſto fore.

um præſto legendum pro *dixeram, dixi herum.* Vel tempus, od vocant, verbi ſuſpicionem poterat mouere: quod inconuens prorſus huic narrationi. *Dixi* res poſcit, & *herum* præcedentfirmant:

ſi herum vis Demænetum,
Quem ego nôui, adducere, argentum non morabor quin feras.

dem adhuc alia ex alio genere menda, ſatis etiam ipſo vulgata, m quod legitur:

Iam hoc opus eſt exaſciatum, nam ſi ille argentum prius
Hoſpes huc adfert, continuò nos ambo excluſi ſumus.

tentia vult vt legatur *exaſciandum.* Scio, vt Lambinus alterqueat, ſed verè torqueat: cui quidem explicationi apertè repunt conſequentia ſtatim verba. Nec vis illa verbi propria, m facit. Videbis ipſe, lector. Senſus germanus eſt: iam iam mora dedolandum eſſe dolum, ne ab hoſpite præueniantur. an omninò tamen *exaſciandum* ſcribi debet? Vereor, ne

exaſciato potius ſit, in eandem planè mentem. Opus eſt, inquit, vt iam ſtatim hoc ſit exaſciatum: neceſſe eſt hanc hoc ipſo momento fabricam paratam eſſe. Deinceps leuiſſimus error in interpuncto:

Nunc tu abi ad forum atque herum, & narra hæc, vt acturi ſumus.

Verius enim, *& narra hæc, vt acturi ſumus.* Ad finem ſcenæ:

L E. Ego abeo. tu iam ſcio patiere. ſed quis hic eſt? is eſt,
Ille eſt ipſus.

apicem faſtigiatum à particula *hic* tolle; quæ prouocabulum, non aduerbium. Proximâ dehinc ſcenâ, *vt demonſtrata ſunt*, rectè pridem Gulielmius noſter docuit ſuperuacuam vocem illic:

——nolo ego fores conſeruas meas
A te verberarier. ſanè ego ſum amicus noſtris ædibus.

Nihil certius enim, quam *ædibus* expungendum: quod apertum gloſſema, verſus etiam ratio refellit. Verùm cùm præſente eo numeri laborant, tum laborant pariter abſente, ſed in initio verſus nunc, vt prius fine. Laborat autem etiam verſus præcedens ipſe, cui in extremo vocula ſupereſt, quæ huic commodiſſimè præfigi poteſt. Mirum, non eundem id animaduertiſſe. Nos cœptum ab illo opus ita perficiemus:

——L I. at cenſebam attigiſſe,
Propterea, huc quia habebas iter. nolo ego fores conſeruas
Meas à te verberarier. ſanè ego ſum amicus noſtris.
M E. Pol haud periclum eſt.

Quia emendatione nihil prorſus verius. Vt ſuperfuit hic autem vocula, ſic paullò inferius alia deeſt.

M E. Quum iuiſſet, poſt non rediit? L I. non edepol. quid volebas?

Nam & hic numeri flagitant fulcrum, quod mirum quàm eriget etiam ipſum ſenſum. Omiſſa præpoſitio *non*, quam admirabundus vel iratus repetere debet Mercator, in hunc modum:

M E. Quum iuiſſet, poſt non rediyt? L I. non edepol. ME. non? LI. quid volebas?

Similis ferè locus ſequentis ſcenæ:

L E. Scyphos quos vtendos dedi Philodamo, rettulitne?
L I. Non etiam. L E. hem non? ſi velis da, commoda homini amico.

Sed & ibi corrigo tranſpoſitione tali, quam ipſe quoque poſtulat verſus:

L I. Non etiam. L E. non? hem. ſi velis, da.

Præterea ſuadet Terentii exemplum Andriâ Act. 1. ſc. 2.

D. Non hercle intelligo. S. non? hem. D. non. Dauus ſum, non Oedipus.

Tamen illo Plauti loco veteres Venetus & Colonienſes libri aliter ducant: qui ſcripturam paullò præferunt diuerſam:

L I. Non etiam. L E. hem nunc ſi velis.

Vnde feceris:

L I. Non

LI. Non etiam. LE. hem, non? nunc, ſi velis, da commoda homini amico.

l ſuperiore ſcenâ, vnde digrediebamur, iſte verſus per ſe optis & numeris, & verbis, & ſenſu:

Truculentis oculis, commoda ſtatura, triſti fronte.

nen melius, certè ordinatius ex veteribus ſcribatur:

Truculentis oculis, triſti fronte, commoda ſtatura.

quæ ipſa re cohærent, frons triſtis & oculi truculenti, ne inſeri ne alieniore diuellantur. Eiuſdem finis, nullius etiam vitii maeſtus:

ME. Si quidem hercle Æacidinis minis expletus animisq; incedit,
Si me iratus tetigerit, hic iratus vapulabit.

amen vnde ſic poſſit interpolari:

ME. Is quidem hercle Æacidinis minis expletu' animisq; incedit.
Sed ſi me iratus tetigerit, hic iratus vapulabit.

i hoc nolit, *incedat* priore ſaltem verſu ſcribet, aut pro iſto ipſo gatum illud capiet, vt alia ſolent ſcilicet, *edit* pro *edat*, *duit* pro *t*, &c. nam ſubiunctiuum modum particulæ *Si quidem* ponr. Ita proximâ ſcenâ:

i quidem hercle nunc ſummum Iouem te dicas detinuiſſe,
Itaq; is precator aſſiet, malam rem effugies nunquam.

CAPVT VI.

m, iuſſo. Crura, talos, ceruices diffringere, an defringere. Ciere, pere. Secundas agere, non facere. Loca pluria, tentata partim ab aliis, uadam aliter correcta, quædam explicata rectius; omnia à maculis c tenebris ſimul vindicata.

Vpponit inuicem ſibi ſæpè tempora verborum Plautus, non amen, vt præteritum vſurpet pro præſenti. Eius hîc tamen mplum, ſcenâ, quæ ordine nunc ſequitur, ſi vera ſcriptura oum librorum:

IE. Nimis imperioſus eſt. LI. væ mihi hodie. LE. ſaluere iuſſi ibanum libertum. iam manune emiſſus? LI. obſecro te.

n *iuſſi* pro *iubeo* accipiendum habemus, quando necdum ceri lutatum nunc primulum ſalutat. Sed non ita eſt, neque vera tura, cui literam vnam deeſſe puto. *Iuſſim* lego, quod valet *rim*, vt *iuſſo* alibi pro *iuſſero*. Non alia dicam argumenta, niſi um vnicè hoc velle. Tu, inquit, nunc mihi velut libertus ſalulus fueris, qui meo dicto tam non es audiens, & pro manuo gerere te videris. Quibus paullò acrius acetum in pectore, im hoc probabunt. Illud quoq;, ſequentiũ verſuum alterum:

E. Siquidem hercle nunc ſummum Iouem dicas te detinuiſſe,
Itaq; is precator aſſiet, malam rem effugies nunquam.

dina editione & aliis, quæ *ad* vel *at* inſeruat, ita leui manu reandum:

Atq; is precator aſſit, ita malam rem effugies nunquam.
Formula locutionis hoc aſtruit, quæ Plauto crebra. Amphitruone ſcena primâ: ——*ME. Quadrigas ſi nunc inſcendas Iouis,*
Atq; hinc fugias; ita vix poteris effugere infortunium.
Epidico, ſcen. *Male morigerus:*
EP. Si vndecim deos præter ſe ſecum adducat Iuppiter,
Ita non omnes ex cruciatu poterunt eximere Epidicum.

Sequitur illa iam acris expoſtulatio, & mox diligens rationum inquiſitio Leonidæ, qua ſe præſtat Atrienſem, & facit omnia ex diſciplina Curatoris etiam & Villici, cui à Catone præſcriptum, *putare rationem vinariam, oleariam, quid venierit, quid exactum ſiet, quid reliquum ſiet quod veneat, quæ ſatis accipienda ſient, quæ ſatis accipiantur, &c.* In eo loco veram ſententiam, quod mireris, è falſa lectione Lambinus extricauit. Nam vt iſte nunc legitur verſus:
Nam vidi huc ipſum adducere ad trapezitam Exaerambum.
intelligitur ille quidem iam rectè: intelligi tamen ita non poteſt, ſi verbis ipſis hæremus. Hæc emendationis egent, vt liquida ipſa liquidiuſculum ex ſe pariant ſenſum. Scribo ego re poſcente:
Nam vidi hunc ipſum abducere ad trapezitam Exaerambum.
Qua in lectione coniungo *ipſum Exaerambum*, & *hunc* accipio Stichum vicarium. Exaerambus enim vltrò Demæneti domum veniens abduxerat inde ſecum Stichum in forum ad trapezitam, vt nummos apud eum reſcriberet. Vt hinc autem non infeliciter ſe expediuit interpres, ita contrà mox obhæſit illic:
LE. Sic dedero priuſquam credidi, vix anno poſt exegi.
Quod vt exponat, apud ipſum quæri malo: nos rectius, ſi poſſumus, exponamus. quod ſanè non poſſumus abſq; leui correctione. Legendum enim ſic cenſeo:
Sic dedero. prius quæ credidi, vix anno poſt exegi.
Hui! inquit Leonida: tam citò vinarius ſoluit? heri, quæ vina vendidi, pro iis iam hodie Sticho ſatisfecit? Equidem ſic lubeat dare. Nam antehac ſanè lentum ille nomen, atq; olim quæ credidi, vix anno ipſo pôſt exigi potuerunt. nunc verò mirè quam facilis ipſe noſtros ad trapezitam abducit, & per eum, quæ debere vix cœperat, reſoluit. In qua explicatione ſequor aliam etiam emendationem meam alius ibidem verſus continui ſuperioribus,
Nunc ſatagit, adducit domum etiam vltrò & reſcribit nummos.
Hic enim ad priorum exemplum ita refingendus:
Nunc ſatagit, abducit domo etiam vltrò & reſcribit nummos.
Sanè illud neceſſarium prorſus, vt ex ædibus Demæneti ſeruum abduxerit Exaerambus ad argentarium, non hunc ipſum illùc. Adeundi enim trapezitæ in foro, vbi eorum menſæ, & omnis negotiatio. Non aliter aut hæc pars conſtat, aut reliquæ: nec illud, *Sic dedero*, vllam hîc aliam admittit explicationem: in qua falſi non Lambinus tantum, ſed & Camerarius & Palmerius, quorum

hic

ti triumphum accipit in Comœdia familiarem iis quibus ·ſſit:vt Terentii Phormione:

c dab o:age age nunc Phormionem qui volet laceſſito.

im refellit hoc totus locus,& maximè verba coniuncta, q̄ pe- s abhorrent triũphalem eiuſmodi exclamationē. Porrò ibid.

E. Quid reliquum 'L I.aiebat reddere quam extemplo redditū eſſet.

ii magis conſulit editio vetus Florentina, quæ *ſibi* inſerit: *m extemplo ſibi redditum eſſet.* Alias verba traducenda ſint, *red- aiebat.* Eadē verſus ratio tranſponi ēt inferius aliquid vult:

:um hercle erit. M E.credam fore,dum quidem ipſe in manu habebo.

meri enim titubant, ni ſcribis, *dum quidem in manu ipſe habebo.* diuinitus aliquanto pòſt inſignem locum Gulielmius noſter ·rſonarum & verborum ordine mirificè turbatum conſtituit: ·m ita miror excudi non iuſſiſſe nuperos editores,qui alia ei· ·tò magis dubia nihil dubitarint pro Plautinis in contextum rre. Nihil enim ferè inter multa eius elegantiſſimi ingenii & ·cii certiſſimi verius: in quo eodem tamen neſcio ſi leuicula nda ſupereſt,eaq; facillimæ emendationis.

M E.Malum hercle vobis quaritis. L E.crura hercle diffringentur,

Ni iſtum impudicum percies. L I.perij hercle.age impudice.

·atius quidem Plauto ſit *defringentur*: quo Milite bis vtitur

1.Cohibete:

Actuerem,ne ibi defregiſſet crura aut ceruices ſibi.

1. Niſi hercle:

Niſi hercle deſregeritis talos poſthac quèmq; in tegulis

Videritis alienum.

men *diffringentur* abſit vt damnem. *Percies* autem caue aut mu- aut in obſcenam ſententiam interpreteris cum Lambino. Ni- hic loci ſubagitationi. Vult impudicum ſaltem appellari & clamari clara voce, quod ſignificat *perciere.* Sic Bacchidibus ·e,ſcen. *Nunc experiar:*

M N.Dij immortales,meum ſodalem hic nominat.

Quid hoc negotij eſt, Piſtoclerum Lydus quòd herum tam ciet?

tamen *accuſat*, etiam ad editionis optimæ marginem expo- it,malè. Tacitus 3.hiſtor. *Tum ad Mœſicos conuerſus,principes tores q; belli ciebat.* Valet & his & pluribus alibi locis tantùm vo- i,nominari. Denique ad finem eiuſdem ſcenæ:

L E.Iamnunc ſecunda mihi facis,ſcibam huic te capitulo hodie Facturum ſatis pro iniuria.

gatur ſuo more Lambinus de ſecũda vel ſuccidanea hoſtia: nec alto melius emēdat vir & Criticus illo melior, omniumq; pænè timus, *ſecundas mihi facis*: etſi rectè interpretatur idē,& alluſum Comœdos primos & ſecundos, ſiue primarum ſecundarumq; tium verè docet. At enim ὑποκρίνεσθαι, ſecundas partes *facere*, qui ini *agere* dicunt. Actio enim hiſtrionum,& agendi ſaltem vox,

omiſſo *n*, vt in multis aliis, *tago, frago*, quæque longum ſit & minimè neceſſum omnia receſere. Sed nec cauſſa vlla coegit eundem, vt mutaret etiam *ferricrepidas*: quod magis admittam tamen illâ paronymicâ formâ, qua & in ſimilibus alibi multis, & hoc ipſo verbo memini vſum noſtrum infra Trinummo:

O culicrepida, cruricrepida, ferriteri, maſtigia.

Ceterùm hîc vno eodemque flexu procudiſſe videtur Plautus vt à *tudo, tudinas*; ſic a *crepo, crepinas*.

CAPVT II.

Eadem ſcenâ iterum verſus vnus eiectus, alter tranſpoſitus: tum leuicra quædam ibidem etiam notata vel correcta.

FVi ſemel hîc audacior, ſed ero ſæpius idem in toto deinceps Plauto, nec in hac ipſa fabula mutabo: quin idem eâdem hac iterum ſcenâ ſum, ne pœnitere facto vix initio videar ſtatim. Me verò neque nunc, nec vnquam pœnitebit, qui tot vbique traiectiones deprehenderim, quas vt miror ab aliis non animaduerſas, ita per me non ſtare patiar, vt diutius ignorentur. In iis licet audax ſanè videar, & eſſe planè cogar: temerario nuſquam eſſe mihi ipſe permittam, nec tentare quid niſi cum ratione ſuſtinebo. Hîc quidem in iſtis verſibus:

Cupio eſſe amicæ quod det argentum ſuæ.
LI. Demiror quid ſit, & quò euadat ſum in metu.
DE. Equidem ſcio iam filium, quòd amet, meum.
LI. Cupis id quod cupere te nequidquam intelligo.

mouendi cauſſam habeo manifeſtam. Quid liquidius enim poteſt eſſe, quàm primum horum & poſtremum ita cohærere, vt diuelli nullo pacto debeant? Nec igitur inſeri duo alii debuerunt: quorũ poſterior omninò delēdus videtur mihi, qui quidem repetitus ſit, & idem antè legatur hac ipſa ſcena ſuperius:

Equidem ſcio iam filium, quòd amet, meum
Iſ. hanc meretricem è proximo Philenium.

Quàm autem ineptum, eundem tanto pòſt interuallo iterari, videre omnes puto, qui proceſſum colloquii inter herum & ſeruum reſpiciunt. Iam quidem illi eò deuenerant, vt in hanc ſententiam nihil ſeni amplius dicendum. Conſenſerat enim, & ſine tergiuerſatione iam dudum faſſus erat ſeruus de filii familiaris amore. Quamobrem eiiciatur hinc iſte, & penitus obteratur: alter ille verò pariter hinc remoueatur, ſed in alium locum ſaluus referuetur. Hunc ei dum quæro, non commodiorem inuenio, quam ſuperiùs poſt verſum LVII. vt illis inſeratur:

Neque puduit eum id ætatis ſycophantias
Struere, & beneficiis me emere gnatum ſuum ſibi.
LI. Demiror quid ſit, & quò euadat ſum in metu.

DE. Eo

D E. Eos me decretum eſt perſequi mores patris.
Nam me hodie.

ihil aptius. Dum narrat ſenex, ſuſpenſus interim ſeruus miratur ›ud ſe, quò tandem euaſura ſit hæc tam inopinata oratio, meiitque paternum iſtud exemplum quid velit. Prorſus inquam ihil aptius: & quouis pignore cum quouis contenderim, veram ım verſus eius ſedem, certè nullam totâ ſcenâ aptiorem. Vbi unc eſt, putidè hæreat. Nam ſatis iam ſe explicauerat ſenex, & pertè ſciebat Libanus heri mentem, vt nihil plane dubitaret. Ita gitur de hoc quoque turbato loco cenſemus, in quo momenti lurimum eſſe nemo neget. Ibidem leuius eſt, quod non negligam notare. Nam quo loco legitur:

D E. Omnes parentes, Libane, liberis ſuis,
Qui mihi auſcultabunt, facient obſequelam iam:

malim legi *obſequelam eam*, etſi neque *iam* vel numeri vel ſenſus refutat. Sed certè, vt dico, malim *eam:* nempe in amationibus, vt indulgeant & ſumtus ſubminiſtrent. Niſi forſan *itan'* alii malint; perſonis etiam variatis:

—— facient obſequelam. L I. itan'?
D E. Quippe qui mage amico vtantur gnato & beneuolo.

Etiam leuius ibidem iſto verſu,

L I. Vbicunq; libitum fuerit animo meo:

Vocali geminatâ *fuuerit* ſcribendum, vt prima producatur. Id frequens in Plauto: quod ſemel monitum vbique obſeruetur, nec hac tantum in voce, ſed & in *fieri, fieret* aliiſq; ſimilibus nonnullis. Illorum vtrumq; ſic Amphitruone poſitum. Scenâ, *Bene proſp.*

Pater curauit vno vt fœtu fieret,

Scenâ, *Satin' parua,*

Facta qua tu facta dicis, quid tibi æquum eſt fieri?

CAPVT III.

Impannis, inopia, voces hîc nihili; Capſis, verbum probum. Modus rei, dandi caſu. Piſces patinarii, aſſi; hi verſantur, illi condiuntur. Vt à Plauto, Græca fide mercari; ſic Græca mercede curare, ab alio non ſictum aut ſcriptum prouerbium. Verſus continui aliquot in numeros repoſiti: vnius alibi, alibi forte plurium defectus indicatus. Præter hæc, alia in Plauto multa, quiddam & in Pomponio emendatum: in vtroq; virorum doctorum vana correctiones reprobatæ:

Scenæ ſecundæ principium excidit è numeris ſuis, quos fuiſſe generis eiuſdem cum ſequentibus apparet: neque difficile ſit eos recolligere & cogere in antiquas leges. Sumam adeò id ego mihi, & effectum dabo, nihil addendo temerè, nihil detrahendo. Vt diſtracti vulgò ſint verſus, in libris vulgatis promtum eſt, nec hîc opus adſcribi: ſatis exhibere noſtræ reſtitutionis exemplum, quod iſtud:

Siccine hoc fit? ædibus eijci me? promerenti optumè
Hoccine pretij reddi? benemerenti mala, male merenti bona es.
At malo cum tuo. nam iam ex hoc loco ibo ad tres viros: ibi
Veſtra nomina faxo erunt. capitis te perdam & filiam.
Perlecebra, pernicies, adoleſcentum exitium. Nam mare haud
Eſt mare, vos mare eſtis, atq; acerrumum. namq; in mari
Reperi, hic elaui bonis. Ingrata atq; irrita omnia
Eſſe intelligo, quæ dedi, & quod benefeci. at poſthac tibi
Male quod potero facere faciam, meritoq; id faciam tuo.

Sanè vtramque ſtili partem, & ſcriptoriam dico & deletoriam alicubi, ſed leuiter adhibui, nec niſi cum numeris ſententia pariter cogente. Et hæc iam apertior, ſat aperta tamen antè omnibus; & illi verò nunc primùm ex impeditiſſimis expeditiſſimi, ſed iis tantum, qui dimetiendi comicam rationem probè tenent: quam qui non percalluerint, nolim in his iudicium ſibi vſurpare. Verſu eiuſdem ſcenæ, qui ſtatim ſequitur:

Ego pol te redigam eodem vnde orta es, ad egeſtatis terminos,

vetus editio ſcribit *eoſdem*, non malè. Ad eoſdem egeſtatis terminos, vnde orta es. Mox autem illic:

Quæ priuſquam iſtam adij, atq; amans ego animum meum iſti dedi,
Sordido vitam oblectabas pane, in pannis, inopia.
Atq; ea ſi erant, magnas habebas omnibus Diis gratias.

nihil proficit vir magnus iſta correctione, *impannis, inopia*: quin officit vel ipſi ſententiæ plurimum. Nam qui ſic reſcribat, quomodo quod ſequitur, *Atq; ea ſi erant, &c.* iis ipſis verbis aptet, vt ſenſus vllus exeat? Ad hoc ſine exemplo eſt, *inopiam* dici *inopem*: vt *impannem* ſanè admittamus. Ego verò defectum hîc odoror, neſcio ſi plurium, certè vnius verſus. Nam poſt hæc verba, quæ ſic ſcribenda, *in panis inopiâ*, vt habent libri veteres, ſequi aliud omninò debet, quod cœptam ſententiam abſoluat. Ait, ante ſuam conſuetudinem atro pane vitam eam toleraſſe, in cuius inopia neſcio quibus aliis pro cibo vſam, quæ tamen ipſa ſi eſſent, magnas Diis gratias habuiſſe. Deinceps leuiſſimè peccat is verſus:

Nam iſti quid ſuccenſeam ipſi nihil eſt, nihil quidquam meret.

Non *quid* enim, ſed *quod* ſcribendum. In extremo etiam illi:

Atq; eccam, illecebra exit tandem, opinor hic ante oſtium.
Meo modo loquar quæ volam, quoniam intus non licitum eſt mihi.

Sic interpungendi, quomodo & in editione veteri memini me videre:

Atq; eccam, illecebra exit tandem. Opinor hic ante oſtium
Meo modo loquar quæ volam, quoniam intus non licitum eſt mihi.

Scenâ proximâ non malè vulgatur illud:

Remigio veloq; quantum poteris feſtina & fuge:
Quam magis te in altum capeſſis, tam æſtus te in portum refert.

neque ſcio tamen an non melius *capſis*, id eſt, ceperis, antiquo flexu, ſcri-

xu, ſcribatur, quo Bacchidibus etiam noſter vſus:

Si id capſo, geritote amicis voſtris aurum cordibus.

Et Rudente: *Niſi quid concharum capſimus, incœnati ſumus profectò.* Niſi quia Nonius diſertim *capeſſis* hic laudat: quem potius audiamus. Non longè deinde:

L E. Quid modi eſt? ductando, amando nunquamne expleri potes?

Quòd diſtinctionem mutat Gulielmius noſter, rectè: quòd & ipſa verba, *ductandi, amandi*, non rectè. Lectio vera eſt:

Quid modi eſt ductando, amando? nunquamne expleri potes?

Atqui non reſpondent hæc iam illis:

A R. Qui modus dandi? nam nunquam tu quidem expleri potes.

Scilicet ibi quoque *dando* ſcribendum: nec aliter infra ad fabulæ huiuſdem finem:

A R. Quid modi pater amplexando facies?

Non enim, vt vulgò, *amplexandi*: quod vnus ſatis probat locus, qui ſolus integer emendatorum manus euaſit, Milite Glor.

P A. Quid modi flendo quæſo hodie facies? P H. quid ego ni fleam?

Nam etiam Rudente non abſtinuerunt, vbi rectè vulgò:

Aliquando oſculando meliu'ſt, vxor, pauſam fieri.

Qua eadem forma & Pœnulo:

Neq; vnquam lauando & fricando ſcimus
Facere pauſam.

ſiquidem poſtrema hæc vocula prorſus addenda, vt alii pridē cenſuerūt. Aliquāto inferiꝰ interpūctio ſentētiæ venuſtatē obſcurat;

Is habet ſuccum, is ſuauitatem, eum quouis pacto condias:
Vel patinarium, vel aſſum, vorſes quo pacto lubet.

Confunditur enim obſeruata diligenter à Plauto diuerſitas rationis in patinariis piſcibus & aſſis. Nec enim patinarii verſantur, vel aſſi condiuntur. Illorum hoc proprium eſt, vt illud horum. Diſtingue igitur ad hunc modum:

Is habet ſuccum, is ſuauitatem: eum quo vis pacto condias
Vel patinarium, vel aſſum vorſes quo pacto lubet.

Sed quod oblitus ſum antè dicere, eum de amiſſo prioris ſcenæ verſu agerem, eſt etiam hîc meo animo, quamquam multo minꝰ conſpicua lacuna: de qua non temerè ſuſpicari videor, cum attentius rem ipſam puto. Nam vbi continuâ oratione lena:

——nam ſi ea durarent mihi,
Mulier mitteretur ad te, nunquam quidquam poſcerem.
Diem, aquam, ſolem, lunam, noctem, hæc argento non emo:
Cetera, quæq; volumus vti, græca mercamur fide.

ſententiarum ἀκολουθία poſtulat, vt interlocutus ſit aliquid Argyrippus ante iſta verba, *Diem, aquā, ſolē, &c.* Vide mihi ſeriē ſermonis, & aſſentieris. Poſcebat argentū lena: non habere ſe, reſpōdet adoleſcens. Ne habeas igitur, inquit illa: dabūt alii, qui habet. At vbi illa, q̃rit hic, q̃ antè dedi? Abuſa pridē, ait. nā ſi durarent, gratis mitterē, nihil poſcerē. Iam ille in hanc ſententiā debet: Age verò,

neque gratis ego cupio: conficiam aliquid, & dabo: tu interea indulge illam mihi, & mercedem certam mane. Hîc propudium feminæ præſentarium argentum poſcit, & ſuo exemplo, quæ Græca fide cogatur omnia mercari, negat illi niſi eâdem vendere. Non credi ſibi mercem ait, niſi æs habeat: item ſuas manus oculatas eſſe, quæ quod videant ſolum credant. Hoc filo texi ſermonis hanc telam oportet, quæ interrupta aliàs & hiulca. Ceterùm quod hic prouerbium eſt, *Græca fide mercari*, id in alterius me ſimilis inducit memoriam, *Græca mercede curare*: quod veriſimilibus eâdem monetâ procudit olim Gulielmius noſter in Afranio, vt ipſe quidem laudat, etſi Pomponius eſt apud Nonium in *Occupare*. Sed ille prorſus hîc infelix, nec quidquam vnquam magis auerſis Muſis omnibus tentauit. Nonius ſic refert: *Occupare, collocare. Pomp. Piſtorib. Quæ tuleram mecum, nulla deinde victoria tam Græca mercede ilico curaui, vt occuparem.* Quæ vitioſiſſima leuiter ille ſic ait à ſe emendata:

——quæ tuleram mecum millia decem
Victoriatûm Græca mercede illico
Curaui, vt occuparem.

Verè leuiter. quid enim hoc eſt emendationis? & vbi ſententia vel illa, quam voluiſſe videtur, vel vlla adeò, quæ poſſit eſſe? Non inſulto caris & ſanctis mihi manibus: ſed ſiue ſingula verba, ſiue totum orationis corpus expendis, nihil ibi quod prouerbii eius aliquam ſpeciem; nihil, quod boni ſenſus habeat vllum fucum. Emendabimus aliter nos, & ſic reſcribemus.

Quæ tuleram mecum militiæ ſtipendia,
Victoriæ cum relica mercede, illicò
Curaui vt occuparem.

Verba ſunt alicuius, qui cum è bello victoriâ partâ domum cum bona præda rediiſſet, ait & militiæ ſtipendia & reliqua victoriæ præmia ſe fœnori ſtatim collocaſſe. Id enim eſt occupare, quomodo & Nonius exponit, & præter hoc Ciceronis ét exemplo mox confirmat. In mutando vim nos verbis nullam fecimus, & nimis quam facilè *militia* exit è *nulla* vel *multa* vel *millia*; paullò difficilius *ſtipendia* ex *deinde*, ſed tamen apparent omninò contracti illius & mutilati in eo veſtigia: de *græca* autem, procliue ſatis formare *relica*, quod ita pro *reliqua* veteres ſcribebant.

CAPVT IV.

O & au mutant inter ſe. Pelleus pro Pellaus an dici poſſit, vt quidam in Catullo volunt Dioneus, pro Dionaus. Edere, exedere; vorare, deuorare; comman:lucare. comeſſe; edere, cacare; omnia obſceni intellectus. Quoniam. Callidè. Multa huius fabula, quà verborum, vt verſibus; quà verſuum, vt ſenſibus conſuleretur, traductione; tum aliis modis correcta paſſim & ſcriptorum aliorum collationibus illuſtrata.

Si nu-

I numerorum vbique nobis diligenter habenda, quæ nuſquam certè prorſus inſuper habenda ratio; ſcenæ eiuſdem mox ſe-uente verſu:

Semper oculata noſtræ ſunt manus, credunt quod vident.

ranſponenda leuiter vna vocula, vt vel hic fiat ordo, *noſtræ manus ſunt*, vel ille, *manus noſtræ ſunt*. Sed aliud ibidem forte mendum et-am, maiuſculo interuallo, quamquam in hunc diem pro mendo, quod ſciam, nemo habuit, nec habebunt fortè quidam vel poſt indicium meum. Tamen ſincerum vix illud ego credo:

Oſculando, oratione vinnula, venuſtula.

N oſculo cur hic interſerat, de quo poſt demum ſequitur?

uanium ſi ſumſit, &c.

Igitur mutabam *oſculando* in *oſcultando*, quod antiqua vice ꝟ *o* & *au* ſcriptum fuerit pro *auſcultando*, legebamq; porrò:

Auſcultando orationi vinnula, venuſtula.

quomodo poſtulare vel gradus huius illicii videtur: ſalutari, compellari, auſcultare, tractare, denique oſculari. Sed ad ſcenam, *Vbi ego nunc*, veniamus: in qua primò malè interpunctum illud:

Non placet. metuo in commune, ne quam fraudem frauſus ſit.

Nam non in commune metuit Libanus, ſed ne quam fraudem alter frauſus ſit in commune, cuius ſcilicet ad plures & ipſum quoq; forſan periculum pertineat & pœna. Mutabis ergo iam per te faciletiteinq; porrò ibi:

L E. Perij ego oppidò, niſi Libanum inuenio, iam vbi vbi eſt gentium.

Pertinet enim particula *iam* ad verbum *inuenio*, non ad *eſt*. De illo deinceps loco:

Quid iſtuc negotii eſt? L E. certum eſt credere. L I. audacter licet.
L E. Si vis amanti ſubuenire familiari filio.

quidquid alii laborent, vt concinnent; ego ita ſentio, vt fractum mutilumque audeam pronuntiare. Tam enim ſenſus ipſe, quàm ſermo coactus nimis exit, vtcunq; conſtituatur. Vt autem ordine pergo, verſus is laborat à menſura quoq;:

Ariolari quæ occeperunt ſibi eſſe in mundo malum.

Rectè traduxeris, *eſſe ſibi*. Quin & iſtorum prior ab eadem laborat.

Meminiſtin' aſinos Arcadicos mercatori Pellæo
Noſtrum vendere atrienſem? L I. memini. quid tum poſtea?

Qui feras enim in hoc genere penultimam ſyllabam longam? quam nimis inconſideratè intruſit etiam vltrò Gulielmius noſter hic infrà, cum illum locum ſine vlla cauſſa interpolat:

Hercle verò tu cauebis, me attigas: ſi me taxis
Ne hodie malo cum auſpicio nomen commutaueris:

qui verſus vt vulgò ſcribuntur, rectiſſimè ſcribuntur. Illic pedem eum non admitto, hic non fero. Et traducendæ igitur etiam nobis voces, niſi *Pelleo* ſcribi poteſt, exemplo Catulli, qui *Dioneus* pro

Dionæus poſuiſſe creditur à nonnullis: *Vt albulus columbulus Dionæus.*

Sed & in Catullo nimis hoc dubium, in quo ſummo Scaligero emendanti potius fortè ſit accedere: & diphtongus ipſa *æ* vereor vt huiuſmodi correptionem ablationemq; vocalis alterius ferat, quam *ei* ſanè fert, ſed alia & certa probaq; ratione. Quin tranſponimus ergo in Plauto, quod commodiſſimè fieri poteſt:

Meministine aſinos Arcadicos mercatori vendere
Pellæo noſtrum Atrienſem?

Iam in illo, qui mox ſequitur:

L I. Vbi is homo eſt? L E. iam deuorandum cenſes, ſi conſpexeris.

Malè Lambinus interpretatur *deuorandum.* Nulla hìc tralatio à feris, nec vllius ſæuitiæ intellectus. Nequius id & obſcenius verbum, ea notione, qua *Exedere* Apuleius vſurpauit 8. Metamorph. *Et heus, aiunt, caue ne ſolus exedas tam bellum ſcilicet pullum: ſed nobis quoque tuis palumbulis nonnunquam impertias.* Et *commanducare* & *comeſſe* Lucillius:

Commanducatur totum complexa comeſtq;.

Simplex etiam fortaſſis *edere* Nonius:

Quod editis nihil eſt, ſi vultis quod tacetis copia eſt.

Item Pomponius Proſtibulo:

Ego quæro quod edim: has quærere quod tacent contrà ius eſt.

Vorare quidem omninò ter Catullus:

Neſcio quid certè eſt: an verè fama ſuſurrat,
Grandia te medij tenta vorare viri.

Item: *Non ſi demiſſo ſe ipſe voret capite.*

Item: *Nam dextra pater inquinatiore,*
Culo filius eſt voraciore.

Iocus ergo Plauti turpiculus eſt. Adoleſcentem veniſſe Leonida dicebat: quærit mox Libanus, vbi ille ſit: quod alter accipit, quaſi conditionem eius ambiat, & deſideret vna eſſe: ſimul eâ forma eum innuit, vt viſus experi poſſit. Eadem adhuc ſcenâ manifeſtiſſimus eſt vnius verſiculi traiectus in iſtis:

L E. Ait ſe ob aſinos ferre argentum atrienſi Saureæ.
Viginti minas, ſed eum ſeſe non nouiſſe hominem, qui ſiet,
Quoniam ille elocutus hæc ſit. L I. quid tum? L E. auſculta ergo, ſcies.
Ipſum verò ſe nouiſſe callidè Demænetum.

Quis enim non videat, quod nemo tamen omnium vidit hactenus, ordinem germanum hunc eſſe, quem apponam?

L E. Ait ob aſinos ferre ſe argentum atrienſi Saureæ,
Viginti minas: ſed eum ſe non nouiſſe hominem qui ſiet,
Ipſum verò ſe nouiſſe callidè Demænetum.
Quoniam ille elocutus hæc eſt. L I. quid tum? L E. auſculta ergo, ſcies.
Extemplò facio facetum me atq; magnificum virum,
Dico med eſſe atrienſem.

Simul

Simul alia momenti leuioris emendaui, quæ in numeris & interpunctione peccabant. Sed tranſpoſitionis ratio maxima eſt in ſtructura verborum iſtorum, *Quoniam ille elocutus hac eſt, extemplo facio facetum me.* Sic enim ſenſus poſcit, vt ſe conſequantur. Et *quoniam* valet hîc *poſtquam*, vti ſæpius apud Plautum: quod nec alibi infrequens eſſe Feſtus etiam annorauit. Continui autem huius ſermonis interruptio, cum Libanus præ nimia cupiditate & feſtinatione vltrò narrantem interrogando vrgeret, occaſionem dediſſe poteſt illi turbæ. Ibidem *callide nouiſſe*, eſt pernouiſſe, quaſi percallere. Sic Terentius *callide intelligere*, Andr. Act. 1. ſc. 2.

Quid hoc? intellextin'? an nondum etia ne hoc quidem? D. imò callide.

Et rurſum Plautus *callidè facundum* dixit Mercat. Prologo:

Quia nullus vnquam amator adeò eſt callide
Facundus, quæ in rem ſint ſuam vt poſſit loqui.

Idemq; *catè nouiſſe* Menæchmis:

Num iſthæc mulier illinc venit, quæ te nouit tam catè?

Sed *callidus* etiam apud alios pro ſciente, perito, prudente. Tacitus 4. Annal. *Senatusq; & optimatium ingenia qui maximè perdidicerant, callidi temporum & ſapientes credebantur.* Idem 2. Hiſtor. *Quo nemo illa tempeſtate militaris rei callidior habebatur.* Salluſt. in Fragmentis: *Neq; de futuro quiſquam ſatis callidus ſatisq; prudens ſit.*

CAPVT V.

Perrectum in hac Comœdia, pluſculis & varij generis indidem ſublatis mendis. Improbatæ quorundam explicationes; correctiones aliorum probatæ in parte, ſed ſimul adiutæ.

FRequens vbiq; mendatum genus, vt binæ in vnam coaleſcant voces, cuius eadẽ iſtâ ſcenâ nõ dubium exemplũ hoc occurrit.

Ego me dixeram adducturum, & me domi præſto fore.

Nam præſto legendum pro *dixeram*, *dixi herum*. Vel tempus, quod vocant, verbi ſuſpicionem poterat mouere: quod inconueniens prorſus huic narrationi. *Dixi* res poſcit, & *herum* præcedentia firmant:

ſi herum vis Demænetum,
Quem ego noui, adducere, argentum non morabor quin feras.

Ibidem adhuc alia ex alio genere menda, ſatis etiam ipſo vulgata. Nam quod legitur:

Iam hoc opus eſt exaſciatum, nam ſi ille argentum prius
Hoſpes huc adfert, continuò nos ambo excluſi ſumus.

ſententia vult vt legatur *exaſciandum*. Scio, vt Lambinus alteram torqueat, ſed verè torqueat: cui quidem explicationi apertè repugnent conſequentia ſtatim verba. Nec vis illa verbi propria, quam facit. Videbis ipſe, lector. Senſus germanus eſt: iam iam ſine mora dedolandum eſſe dolum, ne ab hoſpite præueniantur. Sed an omninò tamen *exaſciandum* ſcribi debet? Vereor, ne

exaſciato potius ſit, in eandem planè mentem. Opus eſt, inquit, vt iam ſtatim hoc ſit exaſciatum: neceſſe eſt hanc hoc ipſo momento fabricam paratam eſſe. Deinceps leuiſſimus error in interpuncto:

Nunc tu abi ad forum atque herum, & narra hæc, vt acturi ſumus.

Verius enim, *& narra hæc, vt acturi ſumus.* Ad finem ſcenæ:

L E. Ego abeo. tu iam ſcio patiere. ſed quis hic eſt? is eſt,
Ille eſt ipſus.

apicem faſtigiatum à particula *hic* tolle; quæ prouocabulum, non aduerbium. Proximâ dehinc ſcenâ, *vt demonſtratæ ſunt*, rectè pridem Gulielmius noſter docuit ſuperuacuam vocem illic:

——nolo ego fores conſeruas meas
A te verberarier. ſanè ego ſum amicus noſtris ædibus.

Nihil certius enim, quam *ædibus* expungendum: quod apertum gloſſema, verſus etiam ratio refellit. Verùm cùm præſente eo numeri laborant, tum laborant pariter abſente, ſed in initio verſus nunc, vt prius fine. Laborat autem etiam verſus præcedens ipſe, cui in extremo vocula ſupereſt; quæ huic commodiſſimè præfigi poteſt. Mirum, non eundem id animaduertiſſe. Nos cœptum ab illo opus ita perficiemus:

——L I. at cenſebam attigiſſe.
Propterea, huc quia habebas iter. nolo ego fores conſeruas
Meas à te verberarier. ſanè ego ſum amicus noſtris.
M E. Pol haud periclum eſt.

Qua emendatione nihil prorſus verius. Vt ſuperfuit hic autem vocula, ſic paullò inferius alia deeſt.

M E. Quum iuiſſet, poſt non rediit? L I. non edepol. quid volebas?

Nam & hic numeri flagitant fulcrum, quod mirum quàm eriget etiam ipſum ſenſum. Omiſſa præpoſitio *non*, quam admirabund' vel iratus repetere debet Mercator, in hunc modum:

M E. Quum iuiſſet, poſt non rediit? L I. non edepol. ME. non? LI. quid volebas?

Similis ferè locus ſequentis ſcenæ:

L E. Scyphos quos vtendos dedi Philodamo, rettulitne?
L I. Non etiam. L E. hem non? ſi velis da, commoda homini amico.

Sed & ibi corrigo tranſpoſitione tali, quam ipſe quoque poſtulat verſus:

L I. Non etiam. LE. non? hem. ſi velis, da.

Præterea ſuadet Terentii exemplum Andriâ Act. 1. ſc. 2.

D. Non hercle intelligo. S. non? hem. D. non. Dauus ſum, non Oedipus.

Tamen illo Plauti loco veteres Venetus & Colonienſes libri aliter ducant: qui ſcripturam paullò præferunt diuerſam:

L I. Non etiam. L E. hem nunc ſi velis.

Vnde feceris:

L I. Non

L I. Non etiam. L E. hem, non? nunc, ſi velis, da commoda homini amico.

Sed ſuperiore ſcenâ, vnde digrediebamur, iſte verſus per ſe optimus & numeris, & verbis, & ſenſu:

Truculentis oculis, commoda ſtatura, triſti fronte.

tamen meliùs, certè ordinatius ex veteribus ſcribatur:

Truculentis oculis, triſti fronte, commoda ſtatura.

vt quæ ipſa re cohærent, frons triſtis & oculi truculenti, ne inſertione alieniore diuellantur. Eiuſdem finis, nullius etiam vitii manifeſtus:

M E. Si quidem hercle Æacidinis minis expletus animisq; incedit,
Si me iratus tetigerit, hic iratus vapulabit.

eſt tamen vnde ſic poſſit interpolari:

M E. Is quidem hercle Æacidinis minis expletu' animisq; incedit.
Sed ſi me iratus tetigerit, hic iratus vapulabit.

Qui hoc nolit, *incedat* priore ſaltem verſu ſcribet, aut pro iſto ipſo vulgatum illud capiet, vt alia ſolent ſcilicet, *edit* pro *edat*, *duit* pro *duat*, &c. nam ſubiunctiuum modum particulæ *Si quidem* poſcunt. Ita proximâ ſcenâ:

Si quidem hercle nunc ſummum Iouem te dicas detinuiſſe,
Atq; is precator aſſiet, malam rem effugies nunquam.

CAPVT VI.

Iuſſim, iuſſo. Crura, talos, ceruices diffringere, an defringere. Ciere, perciere. Secundas agere, non facere. Loca pluria, tentata partim ab aliis, quædam aliter correcta, quædam explicata rectius, omnia à maculis ac tenebris ſimul vindicata.

SVpponit inuicem ſibi ſæpè tempora verborum Plautus, non tamen, vt præteritum vſurpet pro præſenti. Eius hîc tamen exemplum, ſcenâ, quæ ordine nunc ſequitur, ſi vera ſcriptura omnium librorum:

M E. Nimis imperioſus eſt. L I. va mihi hodie. L E. ſaluere iuſſi
Libanum libertum. iam manune emiſſus? L I. obſecro te.

Nam *iuſſi* pro *iubeo* accipiendum habemus, quando necdum certè ſalutatum nunc primulùm ſalutat. Sed non ita eſt, neque vera ſcriptura, cui literam vnam deeſſe puto. *Iuſſim* lego, quod valet *iuſſerim*, vt *iuſſo* alibi pro *iuſſero*. Non alia dicam argumenta, niſi ſenſum vnicè hoc velle. Tu, inquit, nunc mihi velut libertus ſalutandus fueris, qui meo dicto tam non es audiens, & pro manumiſſo gerere te videris. Quibus paullò acrius acetum in pectore, ſtatim hoc probabunt. Illud quoq;, ſequentiũ verſuum alterum:

L E. Siquidem hercle nunc ſummum Iouem dicas te detinuiſſe,
Atq; is precator aſſiet, malam rem effugies nunquam.

ex Aldina editione & aliis, quæ *ad* vel *at* inſerunt, ita leui manu reſingendum:

hic vti triumphum accipit in Comœdia familiarem iis quibus ſucceſſit: vt Terentii Phormione:

Sic dabo: age age nunc Phormionem qui volet laceſſito.

Verùm refellit hoc totus locus, & maximè verba coniuncta, q̃ penitus abhorrent triũphalem eiuſmodi exclamationẽ. Porrò ibid.

L E. Quid reliquum' L I. aiebat reddere quam extemplo redditũ eſſet.

verſui magis conſulit editio vetus Florentina, quæ *ſibi* inſerit: *quàm extemplo ſibi redditum eſſet*. Alias verba traducenda ſint, *reddere aiebat*. Eadẽ verſus ratio tranſponi ẽt inferius aliquid vult:

Saluum hercle erit. M E. credam fore, dum quidem ipſe in manu habebo.

Numeri enim titubant, ni ſcribis, *dum quidem in manu ipſe habebo.* Sed diuinitus aliquanto pòſt inſignem locum Gulielmius noſter a perſonarum & verborum ordine mirificè turbatum conſtituit: quem ita miror excudi non iuſſiſſe nuperos editores, qui alia ei⁹ multò magis dubia nihil dubitarint pro Plautinis in contextum referre. Nihil enim ferè inter multa eius elegantiſſimi ingenii & iudicii certiſſimi verius: in quo eodem tamen neſcio ſi leuicula menda ſupereſt, eaq; facillimæ emendationis.

M E. Malum hercle vobis quæritis. L E. crura hercle diffringentur,
Ni iſtum impudicum percies. L I. perij hercle. age impudice.

Vſitatius quidem Plauto ſit *defringentur*: quo Milite bis vtitur: ſcen. *Cohibete:*

Metuerem, ne ibi defregiſſet crura aut ceruices ſibi.

ſcen. *Niſi hercle:*

Niſi hercle defregeritis talos poſthac quemq; in tegulis
Videritis alienum.

Tamen *diffringentur* abſit vt damnem. *Percies* autem caue aut mutes aut in obſcenam ſententiam interpreteris cum Lambino. Nihil hìc loci ſubagitationi. Vult impudicum ſaltem appellari & proclamari clara voce, quod ſignificat *perciere*. Sic Bacchidibus *Ciere*, ſcen. *Nunc experiar:*

M N. Dij immortales, meum ſodalem hic nominat.
Quid hoc negotij eſt, Piſtoclerum Lydus quòd herum tam ciet?

Vbi tamen *accuſat*, etiam ad editionis optimæ marginem exponunt, male. Tacitus 3. hiſtor. *Tum ad Mœſicos conuerſus, principes auctoresq; belli ciebat*. Valet & his & pluribus alibi locis tantùm vocari, nominari. Denique ad finem eiuſdem ſcenæ:

L E. Iamnunc ſecunda mihi facis, ſcibam huic te capitulo hodie
Facturum ſatis pro iniuria.

nugatur ſuo more Lambinus dè ſecũda vel ſuccidanea hoſtia: nec multo melius emẽdat vir & Criticus illo melior, omniumq; pænè optimus, *ſecundas mihi facis*: etſi rectè interpretatur idẽ, & alluſum ad Comœdos primos & ſecundos, ſiue primarum ſecundarumq; partium verè docet. At enim ὑποσόλοιμον, ſecundas partes *facere*, q Latini *a[illegible]ero* dicunt. Actio enim hiſtrionum, & agendi ſaltem voc-

fortaſſe *Conſtitus*, id eſt conſtitio, vel ſimul-ſtatio. Sed ad Plautum; & illum noſtrum locum redeamus, in quo verbi *conſiſtit* explicationem, quam dedi, planè teneo: correctionem ꝟ *cauſſa* non difficulter omittam: quantumuis locutio noſtra melior, in qua non ineptè quæſita videri etiam alluſio & colliſio vocum *caſteria* & *caſſa* poteſt. Scenâ eadem non dedignabor & hoc quantulicunque momenti monere.

C L E. Non veto ted amare, qui dant, qua amentur gratia.

Appendiculam ꝟ *d* numeri transferri malint à prouocabulo *te* ad alterum *qua*.

Non veto te amare, qui dant, quad amentur gratia.

Sed & illi hærere facilè patiuntur, dum huic pariter adiungatur. Quod ipſum interponi ſequentis etiam ſcenæ verſu illo debet:

Vbi amica, quam amico tuo fueris magis fidelis.

Scribe, *quamd amico*. Sed à capite eandem ſcenam ordiamur, & ordine percurramus. Igitur initio quidquid alii de *virtute vlmorum*, an *armorum*, an *humerorum* conſtituent tandem, in quibus ego adhuc ſanè hæreo; quæ mox ſequuntur intricata admodum nos conabimur expedire. Et horum hic primus eſt verſus:

Qui aduorſum ſtimulos, laminas, crucesq́ʒ, compedesq́ʒ:

in quo prima vox meritò abeſt à veteribus libris, & proxima verò, quamquam ſic in omnibus perſcribitur, abſque dubio tamen eſt corrupta. Si legis enim conſequa ad periodi finem, ἀναπόδοτον eſſe videbis, & nihil habere, quod inchoatum eâ ſenſum abſoluat. Dicam ego liberè, quid cenſeam, & doctis modeſtè proponam iudicandum. Latere videtur in ea quam dico voce *aduorſum*, remotior alia quædam & antiqua. Iam ſciunt, quicunq; Feſtum legerunt, *aduoſem* in eo pro aduorſario vel hoſte nobis explicari: quamquam nec idipſum verbum ſincerum cum aliis ſtatuo, & corrigendum autem *aduoſtem* Fruterio libens credo, libentius huic hoc ſanè, quàm Scheckio noſtro nuper *adſoſtem* facienti, quod ab illo non niſi ſcribendi tamen ratione diſtat. V namque ipſum pro F nonnunquam etiam veteres, vt F porrò pro adſpiratione H ſæpiſſimè vſitarunt. Exempla nihil huc attinet congerere, quæ promta apud alios, & pleriſque omnibus iam nota. Id autem verbi Plauto hîc donandum, vel redonandum verius exiſtimo, ſcribendumq́ʒ,

Aduoſtium ſtimulos, laminas, &c.

Ita hoc conſequemur, non tantùm vt ea pars orationis vniuerſæ quadret, ſed nec illa abhorreat poſteà, quæ mirificas & ipſa turbas dedit, dabitq́ʒ porrò, niſi prior, de qua nunc egimus, conſtituatur. Ecc illum verſum dico:

Eas nunc legiones, copias, exercitusq́ʒ eorum.

Nam quis non ſe torſit hactenus in iſto *eorum?* quod accommo-

dare nemo prioribus vllo pacto potuit, & variè ergo pro ſe quiſq; mutare ſtuduerunt. At quam vanus eorum omnis labor! quàm facilis iam & obuia ſtructura! Capis ſcilicet & repetis *eorum aduoſtium*. Verùm vt magis videas ἀκολουθίαν totius orationis, quam ὑπέρβατον prolixiuſculum nonnihil obſcurat: omnes verſus hîc adſcribam, vt legendos, &, qua parte grauiter etiam peccatum eſt, diſtinguendos puto.

Perfidiæ laudes gratiasq; habemus meritò magnas:
Quùm noſtris ſycophantiis, dolis, aſtutiisq;,
Scapularum confidentia, virtute vlmorum freti,
Aduoſtium ſtimulos, laminas, crucesq;, compedesq;,
Neruos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias,
Inductoresq; acerrimos gnaroſq; noſtri tergi,
Qui ſæpe antè in noſtras ſcapulas cicatrices indiderunt:
Eas nunc legiones, copias, exercitusq; eorum
Vi pugnando periuriis noſtris, euge, potiti.

Nullæ iam ibi ſalebræ, plana & expedita omnia: in quibus *inductores* de Palmerii ſententia rectè ſcripſi. Nam in hac perpetua ἀλληγορίᾳ bellicæ rei, ductores etiam facit, ſed ridicula ambiguitate tales, qui compedes, numellas, pedicas, & reliqua cuncta ſeruilium pœnarum inſtrumenta, ipſorum collis, manibus, pedibuſque, peritiſſimi regionum omnium totius corporis, inducant. Præter interpuncta autem alia mutata, illa penitus ſuſtuli, quibus ea verba diuellebantur,

vi pugnando periuriis noſtris.

Non enim ſigillatim ea proferenda, ſed iunctim vno ſpiritu, & ſic interim capienda, quaſi vi, id eſt fortiter periuriis pugnarint. De *aduoſtibus* quæſo ſobriè iudicetur & clementer. Si qui ex rudiorib. admittere tam caſcum verbum nolent, alterum ipſum *aduerſum* retineant, ſed eadem ſignificatione, tanquam poſitum pro *aduerſorum* ſiue aduerſariorum. Iam de alio ibidem loco non ſententiam, ſed coniecturam meam timidius etiam proponam. Controuerſi enim ille iuris apud magnos pridem viros:

Vbi ſæpe cauſſam dixeris pendens aduerſus octo
Aſtutos audaces viros, valentes virgatores.

Notum enim iam olim *artitos* pro *aſtutos*, & nuper adeò *limaces* in locum ꝗ *audaces* ſuppoſita: de quorum vtroque ſilere malo, quam alterum acerbiuſculè refutare. Ceterùm nec *aſtutos* mutandum mihi videatur: & mirer, ſi non hîc quoq; metaphoram ſemel cœptam perſecutus eſt Plautus, vt cum cauſſæ dictionem tribuat reo, ab altera parte ſtatuerit accuſatores. Ad illam formam quid ſi ſcribas?

Aſtutos, audaces, iuris callentes virgatores.

Sed ego non auſim, nihil fiſus incertæ diuinationi: qua neq; certior deinceps iſthic:

Vbi

Vbi ſæpe ad languorem tua duritia dederis octo
Validos lictores vlmeis affectos lentis virgis.

Necdum enim probare vel hoc vulgatum *affectos*, vel Boſianum *affectus* queo: ſed neq; meum *affectis* præferri volo, quod magis tamen placeat, vtpote quod cum lictoribus ipſas virgas quantumuis lentas in languorem datas innuat. Affectæ virgæ, quæ quaſi morbo afficiuntur & conficiuntur in tergo vlmitribarum: cuius ſimile dicit alibi quoque, nec vno loco, ſed in promtu nullus mihi nunc, præter vbi mortem etiam iis tribuit. Captiuis:

Væ illis virgis mi eris, quæ hodie in tergo morientur meo!

Sequitur à paucis verſibus ille:

Quod ſe abſente mihi fidem habere noluiſſet.

quem iuſto breuiorem, nec igitur integrum, omnes vident. Ego augere & explere venuſto Plautino ſermonis genere poſſim, inſerto ſcilicet *tamen*, ad hanc faciem:

Quod ſeſe abſente tamen mihi fidem habere noluiſſet.

Ita Milite:

Bene quæſo inter vos dicatis & mihi abſenti tamen.

Amphitr.

Vt quum abſim, ames me tuam abſentem tamen.

Caſinæ Prologo:

Sciens eius mater ei dat operam abſenti tamen.

Sticho:

——cum tamen abſentes viros
Perinde habetis, quaſi præſentes ſint.

Captiuis:

Beneq; hero geſſiſſe morem in tantis ærumnis tamen.

Pœnulo:

Facito ſis reddas etſi hic habitabit tamen.

Sed ſatis exemplorum. Græci ſuum ὅμως ſimiliter vſurpant; vt Euripid. Medeâ:

ἐρήσομαι δὲ κακῶς πάσχουσ' ὅμως.

Deniq; eadem ſcenâ nõ rectè diſpoſitæ perſonæ videri poſſint ibi:

L E. os opprime, is eſt, ſubauſcultemus.
Lacrimantem lacinia tenet lacrimans. quidnam eſſe dicam?
Tacitè auſcultemus.

Melius enim intermedium verſum Libano tribuerimus, qui prohitus à Leonida ſemper obloquatur tamen: vt iam ſic ordinetur:

L E. os opprime: is eſt, ſubauſcultemus.
L I. Lacrimantem lacinia tenet lacrimans. quid id nam eſſe dicam?
L E. Tacitè auſcultemus. L I. at at.

Sed vulgatum non ſubſiſtere prorſus, & mutationem neceſſariam minimè affirmarim.

CAPVT VIII.

Flocco habere, an Defloccare. Argyrippo nomen amatori adoleſcenti non

Agyrippo. Abi. Ambo. Noua & multigeneres emendationes allatæ: veteres aliorum quædam exacta. Verba tranſpoſita, perſonæ commutatæ. Verſus præterea vnus, poſt alterũ à Lambino reſtitutum, è fragmentis Caſinæ in hanc Aſinariam cum Gulielmio reductus: idem ſedis & numerorum incertus ab illo relictus, in vtriusq; nunc primùm ius, neq; certum tamen ipſum, ſed arbitrarium, aſſertus.

SÆpius in perſonarum collocatione peccatum, & id vnde, pridem alii obſeruarunt: quorum nos veſtigia ſecuti, quod reliquum eius generis deprehenderimus, tollemus, & pro iudicio noſtro, cui nihil tribuimus tamen præ aliis, conſtituemus. Ambiguè id fecimus paullò antè: certius aliquanto nunc, niſi fallor, eâ ſcenâ, quæ ſubſequitur proximè ſuperiorem. Sed quia prolixior locus eſt, heic non ipſum, vt vulgatur hodie; ſaltem vt concinnandum perſonis aliter digeſtis arbitrer, adſcribam.

L E. ſcio qui periclum feci.
L I. Circumſiſtamus: alter hinc, hinc alter appellemus.
Here ſalue. ſed num fumus eſt hæc mulier, quam amplexare:
A R. Quî dum? L I. quia oculi ſunt tibi lacrumantes, eò rogaui.
A R. Patronus qui vobis fuit futurus, perdidiſtis.
L I. Equidem hercle nullũ perdidi, ideò quia nunquam vllum habui.
L E. Philenium ſalue. P H I. dabunt dij, quæ velitis, vobis.
L E. Noctem tuam, & vini cadum velim, ſi optata fiant.
A R. Verbum caue faxis verbero. L E. tibi equidem, non niſi opto.
A R. Tum tu igitur loquere quod lubet. L E. hercle hunc verberare.
L I. Quiſnam iſtuc accredat tibi, cinæde calamiſtrate?
Tun' verberes, qui pro cibo habeas te verberari?
A R. Vt veſtra fortuna meis præcedunt, Libane, longè,
Hodie qui nunquam ad veſperam viuam.

Collatis his ad vulgata, quædam etiam alia præter ordinem perſonarum à nobis ſimul emendata apparebit. Nam & ſententiam alicubi, interpũctorum; & numeros adiuuimus, verborũ alia poſitione. De perſonis ipſis, quod hîc caput eſt, nemo dubitabit, qui colloquii proceſſum & alternas quæſtionum ac reſponſionũ vbiq; vices diligẽtius penſitabit. Me verò non ratio tantùm, vt ſic digererẽ, in vniuerſum, ſed & libri Colonienſis auctoritas mouit in parte, qui Libano continenter iſta, *Here ſalue: ſed num fumus eſt hæc mulier, &c.* tribuebat: quod ipſa res omninò, tum ea verba flagitant, quæ Libani deinceps conſtanter in omnibus libris: *Quia oculi ſunt tibi lacrumantes.* vt qui hoc dixerit, eundem prius et illud oporteat dixiſſe. Nõ procul inde dubites, an & illic verba ſuis perſonis rectè attributa.

L E. Secede Libane, te volo. L I. ſi quid vis. A R. obſecro vos.
Eadem iſtac opera ſuauius eſt complexos fabulari.

Sanè ego, qui non ineptè Libanum iſta loqui video, *Si quid vis*: tamen vereor, ne melius Argyrippo cum ſequentibus adſcribantur:

—— A R. ſi quid vis, obſecro vos,

Eadem

Eadem iſtac opera ſuauiuſt complexos fabulari.

Mox leuiter ex antiquis ille verſus refingendus:

LI. Cupio hercle. LE. ſequere hac. AR. ecquid eſt ſalutis? ſatis locuti?

Loco enim ſuo bina verba deiecta, vnum verò planè eiectum. Reſcribes:

LI. Cupio hercle. LE. ſequere hac. AR. ſatis locuti iam? ecquid eſt ſalutis?

Vel ſenſus hoc euincit. Cum redeuntes ad ſe videret Argyrippus, miratur ita ſubitò tranſactum inter eos, ſimul ſollicitus, an rectè in ſe conſuluerint. Itaque primò, iamne locuti ſint ſatis; dein, ecquid ſalutis ſit, quærit. Deinceps longo interuallo, poſt verſum CXIII. Lambinus à Camerario ſublatum quendam inſeruit viciſſim,

Aſta igitur, vt conſuetus es puer olim. ſcis vt dicam?

rectè atque ordine: cuius exemplo nos alium etiam exulātem adhuc indidem, & è Caſina laudatū à Nonio reſtituemus. Ac velut digito ille quidem à Gulielmio noſtro monſtratus eſt pridem, qui ad Aſinariam & retulit, & aptè ab Argyrippo dici cenſuit, dum ſeruum vehit; locum tamen neque certum ei planè dedit, & ipſum verò genere ipſo verſuum reliquis diſſimilem non aptauit, vt recipi inter illos poſſit: de quo nec in mētem ei fortè venit, & neceſſe eſt tamen, ſi debet omnino ceteris interponi. Nos & numeros & ſedem ei pariter reddemus. Eſt autem lectionis diuerſitas magna, ſed non in verbis adeò, quàm ordine eorum. Nam & apud Noniū in *Defloccabit* aliter, aliter in Fragmentis Plautinis, & deinceps aliter ſemper ab aliis, quicunque laudant, ſcribitur. Ego ad exemplum totius huius ſcenæ conformo primùm:

Perij. iam illicce homo meos hic lumbos flocco habebit.

Deinde ſedem ei do, vt præcedat illum:

Perij hercle. verùm ſiquidem eſt decorum herum vehere ſeruum,
Inſcende.

vel certè ſequatur iſtum;

Hem ſic, abi. laudo, nec te equo magis eſt equus ullus ſapiens.
AL. Perij. iam illicce homo meos lumbos hic flocco habebit.
Inſcende actutum.

Vtrubi malis, Argyrippi verſus eſt, ſtatuendus hac planè regione, vbi ſe inequitandum præbet: à quo facto nomen etiam ipſum inuenit. *Argyrippus* enim, qui argenti cauſſa inequitatur: ne audiendum putemus, qui *Agyrippum* è libris neſcio quib⁹ mutat, velut ἀπὸ τοῦ ἀγυρεῖν τὸν ἵππον: cui originationi & lectioni locus vbiuis alibi potius, quàm hîc, vbi non res tantum & euentus, ipſumq; fabulæ argumentum, ſed modulus etiam ſyllabæ primæ, quæ longa eſſe prorſus vbique debet, apertiſſimè reclamat. Ceterùm & de Nonio obiter hoc notetur, mutilum ea parte eſſe, vbi cita t hoc exem-

plum, quod cum vnicum eſt, tum titulo ſuo minus reſpondet, & congruentia magis alia innuit præceſſiſſe: niſi quis in hoc ipſo nõ *flocco habebit*, ſed *defloccabit* fuiſſe velit ſuſpicari. quod L. Carrionem video planè cenſuiſſe. cuius aſſeuerationem cenſoriam modeſtiuſculo aſſenſu pænè auſim ſequi. Nam *flocco habere*, ſpernere tantum eſt & nihili facere, vt ad Amphitruonẽ diximus: *defloccare* autem, conterere prorſus & ad nihilũ redigere. quorum hoc nemo non videt ſententiæ Plautini loci melius conuenire. Metuit enim ſibi Argyrippus, nõ tantùm ne parum parſurus ſit ſeruus ſuis lumbis, ſed verò magis, ne penitus eos inſeſſu & agitatione ſua conficiat, & cutem inde ſic deterat, vt à veſtibus ſolent flocci. Iam autem porrò quidam ſanè benè vir doctus, malè in iſtis, *Hem ſic, abi. laudo:* ſpernit *abi*, quia nondum inſcenderit ſeruus, & *age* propterea reponit. O quam vellem Terentii ſaltem meminiſſet! cuius Adelphis illud geminum:

Laudo Cteſipho: patriſſas, abi. virum te iudico.

Exclamatio laudantis eſt vtrobique *Abi*, nõ diſcedere iubentis inclamatio. quod verbo tetigiſſe ſatis ſit, neq; ſanè debet pluribus oſtendi: vti nec illud opus eſt aſtrui, ꝙ idem ibidem mutat, *ſcis vt dicam?* quidquid turbet pluteari libri, quorum fidem hîc ſubleſtam ſcimus. Iis miſſis igitur ad alia pergamus, vt hanc etiam ſcenã hoc capite abſoluamus. Breuior ille verſus vno pede:

AR. Quid nunc quoniam ambo, vt eſt lubitum, nos deluſiſtis.

ſed ſcin' quam facilè ſubueneris? Itera vocem *ambo*, quam bis perſcribere librarius debuerat:

Quid nunc? quoniam ambo, vt eſt lubitum, nos ambo deluſiſtis.

Alterum pro *ambos* poſitum: quod neglectum, a quo non intellectum. Seruorum vterque vtrumque amatorum pro libitu deluſerant. Sed vt huic deerat, ita duobus qui ſequũtur, ſupereſt aliquid contra menſuræ iuſtum modum.

LE. Etiam tu here iſtunc amoues abs te, atq; ipſe me aggredire?
Atq; illa, ſibi qua hic iuſſerat, mihi ſtatuis nunc ſupplicaſq;.

Vt & his conſulas, deme poſteriori *nunc*, quod nec habent Veneta & Colonienſis editiones priſcæ: priori dele *ipſe*: quod ſi renuis, antiqua flexio verbi *aggredire* repudianda, ſcribẽdumque, *atq; me ipſe aggredere*. Verùm *ipſe* quorſum retineas? Nulla eius hîc emphaſis, ac ne vſus quidem vllus: niſi fortè *ipſum* ſcribes, in quo videatur aliqua vis, nec tanta tamen, vt *aggredire* præ ea debeas nolle. Porro Fortunæ & Salutis vocabula literis a capite maiuſculis ſemel atque iterum ſcribenda, vt pro propriis Dearum nominibus habeantur. quod monere me non pudet, quia prætermiſſum ab aliis piget. Illic:

Animum Argyrippe aduorte ſis. pater nos ferre hoc iuſſit
Argentum ad te.

rectius feceris, ſi prouocabulum *hoc* alteri verſui dones: *Argen-*

tum hoc ad te: cuius hiant alioqui numeri. Poſtremò quod ad finem ſcenæ legis:

LI. Iam dudum eſt intus. hac quidem non venit, angiporto
Illac per hortum circuit clam, ne quis ſe videret:

magis placeat, ſi perſonis varietur hoc exemplo;

LI. Iamdudum eſt intus. AR. hac quidem non venit. LI. angiporto &c.

Certè enim Argyrippo conueniunt magis, quæ nunc tribuimus ei, miranti nempe, quòd intus eſſe iam patrem ſeruus dixerat, & dubitanti, quia non veniſſe aduerterat eâ viâ, quæ ad domum meretriciam rectà & palam ducebat: cùm ille obiectioni reſpondens, circuitu & clam iiſſe ait, ne a quoquam conſpiceretur.

CAPVT IX.

Homines, per excellentiam ſexus tantum mares Plauto, vt Græcis interdum ἄνθρωποι. Æpol quin. At pol quin. Quaſi ſi. Quaſi vt. Quaſi ſi vt. Aliquanta alia in Aſinariam cenſura. Nonius & Lambinus reiecti.

NOn plebiſcitum vnquam vllum ſcitius fuit illis legibus, quas in ſyngrapho inter Argyrippum & amicam & lenam Paraſitus, vnicus ille ad eam rem poeta, ſcripſit. Inter eas cùm primò vetat alienum quemquam intromitti, qui verſus vt integer ſit, legi ſic fortè debet,

Hominem alienumq; ad ſe intromittat neminem:

abuti videtur appellatione *hominis*, pro ſolo maſculo: vt vulgus hodie Italorum & Gallorum, patriæ linguæ ἰδιωτισμῷ, niſi mares, homines non dicunt. Quod etſi à Latinis alienum, tamen interdum propter excellentiã ſexus noſtro generi magis id tributum nomen eſt, ſiue temerè, ſiue cõſultò, ſiue denique per luſum. Plautus quidem non hoc tantùm loco, qui dubius aliquãtum, ſed & Ciſtellariâ palam mulierem & hominem diſcreuit. Scenâ *Niſi quid mihi.*

Quid quæritabas? HA. mi homo, & mea mulier, vos ſaluto.

Nec ille tamen hac Comœdia planè dubius locus, qui vt videatur, falſa lectio facit ſequentis verſus:

Aut quòd illa amicam ſuam aut ſororem prædicet.

Nam hunc ipſum correxit iam olim rectè Gulielmius noſter è veteribus libris:

Aut quòd illa amica ſua amatorem prædicet.

Nec enim metuere ſibi tribadas habet & ſubagitatrices feminas: à maribus vnis periculum illi, quos diſertim excludi omnes iubet. Ac ſi libeat, accipere non aliter poſſis apud Iuuenalem Sat. VI.

Illa iubet ſumto iuuenem properare cucullo.
Si nihil eſt, ſeruis incurritur. abſtuleris ſpem
Seruorum, veniet conductus aquarius. hic ſi
Quæritur, & deſint homines: mora nulla per ipſam,

Quo minus impoſito clunem ſubmittat aſello.

Ne iam barbariei nimis accuſemus aliquot in Iuriſconſultorum libris loca, quę femininum ſecus hominum titulo non dignantur. Sed vt de Latinis, quorum incorrupta puritas & caſtitas, ſi verum fateri volumus, hoc totum non admittit, nihil addam amplius; Græci quidem certè *γυναῖκα καὶ ἄνθρωπον* aliquando diſtinguunt: cui teſtando nō Æſchinis illum, quem Lexica vulgata ſolum præferunt, locum, ſed alium non animaduerſum hactenus adferam Dicæarchi è Geographicis fragmentis. qui cum de mulieribus Thebanis loquitur, ſic habet inter alia: *εἰσὶ δὲ καὶ ταῖς ὁμιλίαις ὁλίαν βοιώτιαι, μᾶλλον δὲ Σικυώνιαι. καὶ ἡ φωνὴ δ' αὐτῶν ἐστὶν ἐπίχαρις: τῶν δὲ ἀνθρώπων ἀπεχθὴς καὶ βαρεῖα.* Cui ſimilia reperiri in ſcriptoribus Græcis plura non dubito: & tamen illorum *ἄνθρωπος* communis, vt Grammatici loquuntur, generis eſt, cum Latinorum ſit tantùm maſculini, contra magiſtellos triuiales, qui & hoc commune faciunt, ſed ab aliis pridem refutati. Ad Plautum redeo, cuius in ſcena, quam ingreſſi ſumus, inueterata illa menda eſt, minus feliciter ab aliis tentata;

——ni quatriduo
Abalienarit, quo ex te argentum acceperit.

Mutant è membranis Langii, *quo abs te.* Verius ego retento *ex, te* deleo. Nam præpoſitionis *ἀναστροφὴ* eſt *quo ex*, pro *ex quo*. Latinum hoc, & germanum Plauti, nihil neceſſum habeo probare. Paullò pòſt metuo, ne ſedes inter ſe mutarint duo verſus in illis:

Tecum vna poſtea æquè pocula potitet.
Abs ted accipiat, tibi propinet, tu bibas.
Ne illa minus, aut plus quàm tu ſapiat.

Nam ſententiæ nexus ordinem hunc poſtulare videatur:

Tecum vnà poſteà æquè pocla potitet,
Ne illa minus, aut plus quàm tu, ſapiat, DI. ſatus placet.
PA. Abs ted accipiat, tibi propinet, tu bibas.
Suſpiciones omnes ab ſe ſegreget.

Primùm enim æqualitatem poculorum ſancit, vt tantundem bibat, cui cauſſam hanc ſuam debet ſubiicere,

Ne illa minus aut plus quam tu ſapiat.

deinde porrò, ne à quoquam alio accipiat, nec alii vel propinet, vel præguſtatum porrigat, ſed vnde bibit ipſa, ſolus indidem bibat Argyrippus: cuius itidem addit iſtam cauſſam,

Suſpiciones omnes ab ſe ſegreget.

id eſt, ne in ſuſpicionem vllam incurrat alterius amoris, ſi cum alieno poculum communicet: quamquam ſanè generatim hoc ad ſequentia quoque ſpectat edicta. Iam eo verſu:

Nolo habere illam cauſſam, & vetitam dicere:

planè *vetitam* contra Nonium legendum eſſe vel numeri docent, qui neque ſine leui alia mutatione conſtant:

Nolo

Nolo illam habere cauſſam, & vetitam dicere.

Sequente ſcenâ, *ſequere hac*, leuiculum vnum eſt, quód non prætereo:

Amoris cauſſa percitum id feciſſe te.

Magis quàm ſua cauſſa. DI. at pol. quin dixti rectius.

Non ita non bene: melius tamen, *apol quin dixti rectius.* Ad hunc enim modum *edepol quin* plerumque iungit Plautus. Vel interpuncto ſublato ſaltem, *at pol quin.* Amphitr.

AM. At pol quin certa res Hanc eſt obiurgare.

Ab ea ſtatim in proximam tranſiliamus, vbi rectè illud habet.

DE. Putem ego? quem videam æquè eſſe mœſtum, vt quaſi dies ſi dicta ſit,

quantumuis Lambinus expungendum *vt* cenſeat. Ait ſententiam & verſum eo corrumpi. Neutrum verum. Quomodo enim verſum, ſi quis rectè metiatur? quomodo item ſenſum? niſi ſi inſolitam dices loquendi formulam, *vt quaſi ſi.* At hac idem Plautus vſus etiam Clitellariâ:

Non quaſi ſi vt hac ſunt hîc limaces liuida.

Nam etſi vulgo non legitur inſertum ibi *ſi*, tamen verſus ratio poſcit. In Appuleio *quaſi vt* tantùm, Apolog. I. *Satis, vt puto, criminis crimen, quod illi quaſi vt capitale intenderunt, refutatum eſt.* Apud hũc *quaſi ſi* perſæpe, cuius nunc vnum exemplum contenti dare, cetera in alium reſeruabimus locum. Prologo Caſinæ:

Hera fecit, educauit magna induſtria,

Quaſi ſi eſſet ex ſe nata, non multo ſecus.

Eâdem ſcenâ neſcio ſi ſatis benè iſtud:

Ea res me malè habet, at non eò, quin tibi non cupiam quæ velis:

Verùm iſtam amo.

Scio negationes abundare nonnunquam in Plauto, tamen id hîc ferendum non videtur. Vſus enim particulæ *quin* additum ſibi *non* reſpuit eo ſenſu, qui debet horum eſſe verborum. Non ægrè fero, ait, quin velim, quod tu velis, ſed quia iſthanc amo. Sed numeri negationem retentant. Maneat igitur, dum pro *quin, quia* reſcribatur. Ita enim quoque vera mens, & numeri ipſi pleni.

CAPVT X.

Mecaſtor, muliebre; mehercule, virile; edepol, commune iuramẽtum. Sine. Vitium alicui dicere. Funditare. In iactu talorum amicas inuocandi mos. Locus vnus à verſuum ordine grauiter turbatus, aliiq; leuius in verbis corrupti, ſuæ, quod potuit, integritati reſtituti; ſimul, quod debuit, explicati.

Scena, *Ain tu meum*, reſtat nobis in extremo fabulæ, cui extremum hoc caput ſit dicatum. Eius verſu,

Artemona, ſi huius rei me eſſe mendacem inueneris:

vt numeris ſit integrior, inuerſo verborum ordine ſcribi malim,

me mendacem eſſe, vel *mendacem me eſſe*. Item inferius:

Iube dare vinum, iam dudum factum eſt, quum primum bibi.

verſus cauſsâ *metri* melius ſcribas. Deinceps iam grauis confuſio facta, nec legitima ſeruata ſeries verſuum, nec vera collocatio perſonarum.

ART. Miſer ecaſtor es. PA. mecaſtor dignus eſt. AR. quid ais, pater?

ART. Ain' tandem? Edepol na tu iſtuc cum magno malo tuo

Dixiſti in me, ſine venias modo domum, faxo vt ſcias,

Quid pericli ſit dotatæ vxori conuitium dicere.

AR. Ecquid matrē amas? DE. egone' illam nunc amo, quia nō adeſt.

Ne multa verba faciam, vide exemplum, vt integrum locum reſtituam, interpunctis etiam præter alia correctis.

PHI. Dic amabo, an anima fœtet vxoris tuæ? DE. nauteam

Bibere malim, ſi neceſſum eſt, quàm illanc oſcularier.

ART. Ain' tandem? Edepol na tu iſtuc cum magno malo tuo

Dixiſti in me. ſine: venias modò domum, faxo vt ſcias

Quid pericli ſit dotatæ vxori conuitium dicere.

PHI. Miſer ecaſtor es. ART. mecaſtor dignus eſt. ARG. quid ais pater?

Ecquid matrem amas? DE. egone illam? nunc amo, quia non adeſt.

Cuius emendationis opus non eſt prolixè rationem reddi, quæ ſe facile nunc ipſam prodit & probat. Etenim quis non videat, continuos eos tres verſus Artemonæ collocandos ſtatim poſt ſenis in eam dicterium? neque diuellenda, quæ neceſſariò cohærent, Argyrippi filii verba? Tum quis ferat, de miſeria ſenis Artemoniam & Paraſitum loqui? cui etiam, ſi Diis placet, muliebre iuramentum, *mecaſtor*, tribuerunt. Vt breuiter ἀκολουθίαν germanam oſtendam: poſt Demæneti vocem, qua vxoris animam & oſculum contemnebat, excipit Artemona ſtatim, & eminus pro ſe velut cauſſam dicit: cum tamen eodem quaſi momento miſeratur ſenem Philenium, & irridens, miſerum ait, cui viuendum cum tam odioſa vxore: ſed hîc quoque ſubiicit eadem ſtatim, dignum maritum eſſe, qui ſit verè miſer. Tum Argyrippus infit, & de amore patris in matrem quærit: cui ille abſentem amari, præſentem morti deuoueri reſpondet. Hæc in vniuerſum Plauti ſtructura: de ſingulis verbis non libet, etſi poteram, diſputare. niſi tamen illud repetò, quod antè tetigi, nullo modo Paraſito tribuendum *mecaſtor*: quod mulierum ſolùm iuramentum, ſi Macrobio & Donato fides. Hi namque tradunt, neque viris per Caſtorem, neque per Herculem iurare feminis licuiſſe: per Pollucem ſanè commune vtriſque fuiſſe. Atq; id à Comicis omnibus & Plauto diligenter obſeruatum, niſi ſi quibus locis errore librariorum commiſſum eſt, vt diſcrimen hoc confunderetur: quod in Plauto non ſemel

hîc tan-

hîc tantùm,ſed & ſæpius factum alibi deinceps oſtendemus. Quin factum idem hac etiam ipſa ſcena in perſona Argyrippi, quem loquentem introducunt infra:

Ecaſtor quin ſurreptum pallam promiſit tibi.

Quo ſanè loco hæreo, nec, vt alibi, mutatione perſonarum expedire me poſſum, quando prorſus hunc Argyrippi ſermonem ſequens verſus & ſenis inclamatio teſtatur. Non tamen mihi dubium eſt,quin pro *ecaſtor*, vel *edepol* ſupponendum ſit, vel quauis alia ratione flagitium hoc locutionis declinandum: quod ſuperiore loco commodiſſimè potuit euitari. Sed ibidem verbum; *ne*, ſic à reliquis diſtinxi,vt ſolum proferatur,& pro formula agnoſcatur minandi per quandam conceſſionem,quæ frequenter alias eo ipſo verbo apud Plautum expreſſa. Aulular.

CON. Sine. at hercle cum magno malo tuo, ſi hocce caput ſentit.

Conuitium autem retinere malis, an cum Cl. Grutero *vitium* ex Langianis reſcribere, tui arbitrii facio: dum ſcias, etſi illud ſanè ſcripſi,tamen hoc nunc magis me probare, quando menſura verſus melius capit, tum quia venuſta & antiqua locutio, *Vitium alicui dicere*, pro vitii aliquem inſimulare, accuſare, reum agere, damnare. Gloſſarium vetus H. Stephani pulcrè exponit, *Vitium furi dico*, καταγινώσκω τ̃ κλέπτου. Vſus & Terentius ſolenni imitatione Plauti,vt Gr. monuit,Hecyrâ:

Reddi patri autem cui tu nihil dicas vitij
Superbum eſt.

Hinc porrò illic:

ART. Næ ille ecaſtor fœneratò funditat. nam ſi domum
Redierit hodie.

ne muta cum viro docto *illac*, ſed è veteri libro inſere:

Næ ille ecaſtor fœneratò hac funditat.

Non enim *fundit hac*, vt Lambino videtur, è Nonio ſcribendum, qui Plauti verſum mala fide ſolens deſcripſit. Libentius frequentatiuo,quod vocant,illo noſter vtitur. Amphitr.

Cum cruciatu tuo iſtac hodie verna verba funditas.

Pœnulo: *En monſtrum mulieris: tantula tanta verba funditat.*

Mox vbi legis *Hoc Venerium eſt*, vide ne potius ſit, *Hic Venerius eſt*, vt de iactu ipſo facilius & rectius interpreteris. Neque multis interiectis:

ART. Egopol viuam, & tu iſthac hodie cum tuo magno malo
Inuocauiſti.

vt ſententiam aſſequaris,*iſthanc* ſcribe, pro *iſthac*. Inuocauerat in talorum iactu Philænium ſenex, quò nunc Artemona reſpicit:

Te Philenium mihi, atque vxori mortem.

Atque id de more, cuius in Plauto crebra mentio. Supra in Legibus:

Quum iaciet, TE. ne dicat, nomen nominet.

Captiuis:

——Nam in conuiuio ſibi

Amator talos cum iacit, ſcortum inuocat.

Aliquanto inferius:

——PH. pol me quidem

Miſeram odio enicauit. ART. age ſurge amator, i domum.

Inſititium illud *age* cenſeo, quod nulli habent vetuſtiores libri, nec poſteà cum reliqua verba iterantur, hoc vſquam additum. ſed verſui fulciendo intruſerunt, qui tamen etiam ſic nutat. In Colonienſi veteri *hodie* reperio, pro *odio*: malè quidem, niſi vtrumque recipiendum, quod ſanè arbitror, & ſcribo:

Miſeram odio enicauit hodie. ART. ſurge amator, i domum.

Nos quoque ab hac Comœdia ſurgamus, & non domum, ſed aliam fabulam ſpectatum nunc eamus.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI AVLVLARIAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Illuſtrem atq; incomparabilem virum

IOSEPHVM SCALIGERVM IVL. CÆS. FIL.

MAximo ſiletium diuturnum tuum dolori fuit eruditis omnibus, atque inter eos vnicè mihi, IOSEPHE SCALIGER, *qui multis ab annis perpetuam anteà ſcribendi docendiq; nos publice, quæ diſcere ab alio non poſſemus, conſuetudinem tuam intermiſiſti: ſed maxima viciſſim oborta lætitia nuper eſt nobis, & ſolidum, inſperatò quidem, obiectum gaudium, cùm te ex Galliæ turbis in Bataviæ quietem ſeceſſiſſe, partumq; tibi otium exoptatiſſimum audimus, vbi poteris ac voles ad officium moremq; priſtinum iam redire, nobiſque ex altiſſimis abdita doctrinæ tuæ theſauris ea communicare, quæ diu deſiderata cum ſperare vix auderemus amplius, pænè deſperaueramus. Ac poſſe iam te, quod dixi, quidni credamus in iſta tanta occaſione? Velle etiam ſcimus, quod & literis & ſermonibus hominum doctorum inter mutuas congratulationes quotidie celebratur. Quin factum ac perfectum iam magnum quid accipimus: vt his diebus adeò venit iſthinc adoleſcens doctus, tibi notus, amicus mihi, qui ſollicitè de te tuiſque ſcriptis (non curioſitati meæ ignoſce, ſed exſpectationem tui maximam & deſiderij impatientiam agnoſce) inquirenti narrauit omnia quæ cuperem, & quæ fama*

iactarat in vulgus, eadem confirmauit. O diem illum! qui velut rediuiuum nobis Scaligerum ſiſtet, & in manus noſtras perferet illud primum à tanto ceſſationis interuallo, ſed & dignitate reque ipſa primum opus, quo & antiquorum gloriam, & præſentium inuidiam, & poſterorum famam te ſuperaturum omnes augurantur. Atque hoc quidem nunc auide ſic exſpectamus: ſed obſecro narra nobis, quando in arduis illis ſcientijs & principe diſciplinarum omnium te totum, vt audio, occupaſti; ecquid de minutioribus antiquariæ rei & Philologiæ ſtudijs habemus etiam ſperare? Tot hîc tibi quoque reſtant, benè cœpta pridem, peragenda: quæ promiſiſſe te partim eruditis, & hos exinde laudem æternam tibi repromiſiſſe meminimus, & tu non fueris oblitus. Vt de alijs non admoneam (& patere te, ſumme Scaliger, ab infimo homine admoneri: quamquam hoc non admonendi cauſſa ego dico, ſed quærendi.) quid de P L A V T O *fit tandem? cuius editionem tuam plures ante annos pollicitus, erexiſti omnes & impleſti maxima ſpe Latinæ principem illum linguæ tuo beneficio & legendi integrum & intelligendi. Qua pollicitatione illud etiam effeceras, vt ab eius emendatione ſcriptoris deinceps alij deterrerentur, & ſuperiorum induſtriæ plurimum detraheretur, omniumq; conatus euileſcerent, dum te vnum* ἀλεξίκακον *Herculem animo intuiti homines à te ſolo perfectionem ſperari poſſe tanti operis vero iudicio, & præiudicio quodam non iniuſto in eundem te ſolum laudem transferri debere ſtatuerent vniuerſam. At poſtquam morari te vident longius, & primò non ceſſare quidem, ſed alia tamen agere, deinde neque ceſſare fortaſſis etiam, ſed nec alia, vt videbaris, agere; poſtremò cum diu quieuiſſes & abdicaſſe te à ſcriptionis omni munere à quibuſdam putareris; alacris illa cœpit exſpectatio vbique relangueſcere, & ſpes infringi, donec ipſe ſucceſſit metus: quo moti rurſum alij contulerunt hinc inde vicarias operas, & ne vnius morâ deſereretur ab omnibus talis auctor, conati ſunt non viri tantùm, ſed & iuuenes & adoleſcentes æmulatione quadam varijs ei modis hactenus conſulere. quos inter ipſe quoque accenſus illorum exemplo tentaui meas viriculas,*

riculas, & obſeruata diuerſis temporibus collegi nuper & recognoui, monituſque ab amicis in publicum emittere decreui, ſed hoc antè, quàm de tuo in Batauos aduentu certò cognouiſſem, aut ſperare viciſſim aliquid à te potius ac melius in iſto genere poſſem. Neque nunc per eoſdem mutare mihi conſilium licet: etſi ne nunc quidem, an à te ſperari quidquam huius omninò velis, conſtat. In quo tamen inſtigatores eo loco non deerunt tibi, forſan & ſupererunt: atque ego, cum hæc edenda ſint, eorum partem ad te nominatim dirigo præcipuam ob hanc cauſſam, vt ineptiis noſtris ad tua meliora proferenda magis exciteris. Nam & alia ſanè, fateor, inſcriptionis iſtius ſunt cauſſæ, quas tenuiter haud reddo. Cogitare autem ipſe facilè potes, & iudicio tuo hæc ſubmitti, cuius omnia ſubiici legitima Cenſura debent, vt tu ſi probes, auctoritate tua in publicum nitantur; & à ſplendore celeberrimi tui nominis aliquam rei per ſe tenui commendationem peti, vt tua luce noſtra obſcuritas illuſtretur; & denique honorem quaſi quendam haberi tibi tali monumento, vt à quo profeciſſe in literis plurimum noſtro quiſq; modulo ſentimus, eum nos venerari, colere, ſimul nec ingratos eſſe tantis pro beneficiis, officio quantillo quiſque poteſt, ego quando non alio poſſum, hoc ipſo, quod neque nomen fortaſſe meretur officii, cuius vmbram vix habet, oſtendamus. Tu, ter maxime Scaliger, qualecunque id ingenii noſtri libamentum oblatum diuinitati in eruditionis omni genere tuæ, quam pronus adoro, non ſpernes, & agnoſcere dignaberis ad aram tui Genii proſtratum inter alios hunc deuotiſſimum cultorem: cui tuum ſi propitium numen erit, Apollinem aut Muſas iratas nullus extimeſcam.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI AVLVLARIAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Emiſſitij oculi. Ædes plenæ inanijs. Effertus fame. Congrediri. Quid nunc? Aulularia pluries correcta, ſimul declarata.

AVlulariam ordimur, cuius initio ſtatim menda nulli hactenus animaduerſa. Nam primore Prologo legis:

——hanc domum
Iam multos annos eſt cum poſſideo, & colo:

non hoc quidem malè, quamquam variè ſe torquet interpres in genere ſermonis: ſed tamen non optimè, ſi verſum ſequentē vides:

Patrique auoque iam huius qui nunc hic habet.

Quomodo enim hunc ſuperiori nectes, ſiquidem nectendus eſt planè? Niſi *color* ſcribes, haud ſanè poteris. quod vt reſcribas auctor ſum, non contra libros tantùm omnes, ſed ipſum etiam Nonium. Ait Lar, annos iam multos ſe domum eam poſſidere. & à patre auoque hodierni domini pro Lare cultum. Sententia hæc eſt: quam non euertit, quòd infrà idem ait, non impendiò ſe ab illis cultum. Vtcunque cultus fuerit, Lar tamen ipſorum cultus & habitus fuit. In eiuſdem Prologi extremo:

Et hic qui poſcet eam ſibi vxorem ſenex,
Is adoleſcentis illius eſt auunculus:

neſcio, ſi rectius *Enim hic qui poſcet.* Melius quidem oratio cohæreat, & præcedentium ſenſus magis explicetur. Nam hæc veluti ratio ſunt, eſſe certè debent illorum:

——id eâ faciam gratiâ,
Quò ille eam facilius ducat, qui compreſſerat.

Scenâ primâ rectè tandem conſtituti & explicati ſunt *oculi emiſſitij:*

Circumſpectatrix cum oculis emiſſitijs:

quos variè multi vexauerant. Ne quis porrò moueat, eadem formâ ſciat eſſe Pœnulo *tunicas demiſſitias,* Scenâ, *Si ego minam:*

Sanè genus hoc muliebroſum eſt tunicis demiſſitijs.

Dehinc vitioſa in illis eſt diſtinctio:

Abſcede etiam nunc, etiam nunc, etiam ohe nunc.
Iſtic adeſto.

Senſus

Senſus enim monet iſta coniungenda, *ohe nunc iſtic adeſto*: quibus recedentem vſque & vſque, tandem ſiſtit, & aſtare certo loco iubet. Sic igitur interpunge:

Abſcede, etiam nunc, etiam nunc. etiam. ohe nunc
Iſtic adeſto,

Sequente ſcenâ ridiculè de ædibus dixit:

Ita inaniis ſunt oppletæ atque araneis.

Cùm totas inanes ſignificare vult, ait plenas eſſe inanitate: quomodo Captiuis hominem famelicum & à cibo inanem denotans, fame effertum dicit.

Neq; ieiunioſiorem neq; magis effertum fame Vidi.

Pôſt ibidem diſtinctio mala facit, imò & ſcriptio, ne rectè ſatis illud accipiatur:

Nam non eſt veriſimile, hominem pauperem
Pauxillum parui facere, quin nummum petat.

Quamquam non malè ſanè fateor & legi iam nunc & intelligi. Sed profectò in altero verſu tolli comma, & *nummûm* ſcribi melius eſt, vt ſic ordines verba: Non veriſimile eſt, hominem pauperem parui facere, quin pauxillum nummorum petat. Neque enim de vno, ſed pluſculis nummis ſentit Euclio: quando paullò antè dixerat:

Nam noſter noſtræ qui eſt magiſter curiæ
Diuidere argenti dixit nummos in viros.

Scenâ *Præſagibat*, hic verſus:

ME. Quò abis? EV. iam ad te reuortar. nam eſt quod viſam domum.

vt ſibi conſtet, è vetuſtis, qui habent, *Quo nunc*, ſcribi ita vult:

ME. Quonam abis? EV. iam ad te reuortar. namq; eſt quod viſam domum.

Item illo:

Venit hoc mihi in mentem Megadore, te eſſe hominem diuitem:

vt rectè metiaris, ſcribe *ted.* quod idem paullo pôſt vno iſto verſu bis facies:

Et te vtar iniquiore, & meus me ordo irrideat.

Nam *ted*, & *med* omninò numeri requirunt. Nec aliâ, niſi verſus cauſsâ, porrò etiam illo:

Pauper metuit congredi, per metum malè rem gerit:

ſcribendum *congrediri*, flexu antiquo, ſæpius alibi noſtro frequentato. Tum porrò leue erratum ibi:

ME. Quid? nunc etiam mihi deſpondes filiam?

verius tamen diſtingues, *Quidnunc? etiam m. d. filiam?*

Crebrò diuulſa apud noſtrum & alios hæc interrogandi formula. Nunc è Bacchidibus exemplum vnum ſubuenit, Scenâ, *Meamne hic:*

CH. Quid? nunc ſceleſtus tibi videtur Chryſalus.

quod pariter, vt oſtendi, mutabis. Illa deinceps ſtatim:

——ME. ſponden' ergo? EV. ſpondeo.

Iſtuc Dÿ bene vortant. ME. ita faxint. EV. illud facito vt memineris,

Conueniſſe, vt ne quid dotis mea ad te afferret filia.

cum Florentino & Colonienſi codice ſic perſonis diſtinguere malim. *ME. ſponden' ergo? EV. ſpondeo.*

ME. Iſtuc Dÿ bene vortant. EV. ita faxint: tu illud facito vt memineris.

Eoſdem & veteres alios audio in illis:

—ſed nuptias

Hodie quin facimus? num qua cauſſa eſt?

Legunt illi, *Hodie quin faciamus numqua cauſſa eſt?* melius ad ſtructuram verborum, nec contra numerorum. De mea autem ipſius ſententia perſonas variare velim in proximis:

ME. Ibo igitur, parabo. nunquid me vis? EV. iſtuc fiet, vale.

Malim, inquam.

ME. Ibo igitur, parabo. nunquid me vis? EV. iſtuc. ME. fiet: vale.

Heus Strobile, ſequere properè me.

Cauſſam do: quia non Euclio Megadorum, ſed hic illum deſerit: & magis abeunti conuenit valedictio. Abit Megadorus: Euclio remanet in ſcena. Quærit igitur ille, ſolitâ abiturientium formulâ, numquid ſe velit? & reſpondet alter, nihil, niſi iſtuc ipſum, vt nuptias paret. Futurum id ille rurſum ſpondet, & valedicens abit.

CAPVT II.

Purare. Properàm. Malus mœror. Diſpartire, diuidere, nequioris ſenſus. Pompa: ornatus. Domi. Dimidium diuidere. Lacuna verſus vnius, ſi fortè, monſtratur. Multa fabula huius emaculantur, explicantur.

PArua pleraque ſunt & tenuia, quæ in hac fabula viri docti nobis reliquerunt: non omnia tamen vſque eò vilia, vt non quorundam ſit aliquod pretium, in quibus operam minimè luſiſſe iudicemur. Sed & in illis paruis nõ malè prorſus opera ponetur, neque pretium erit nullum vel talia correxiſſe. In quibus eſt quod ordine ſequitur, ſcenâ, *Vbi tu es.*

Ecquid audis? vaſcula intus purè propera atq; elue:

Filiam deſpondi ego hodie, huic nuptum Megadoro dabo.

Horum verſuum priore in quibuſdam *pura properè*, magis ſignificanter, vt verbum ſit *pura*, non nomen: niſi tamen ex ipſo etiam *propera* faciendum *properàm*, quod alibi Plauto aliiſque pariter vſurpatum. Altero diſtingues,

Filiam deſpondi ego, hodie huic nuptum Megadoro dabo.

Pertinet *hodie* ad poſterius, non prius verbum. Nec enim quia deſpon-

ſponderat illo die filiam, properari neceſſe erat omnia, ſed quia nuptum daturus eodem ipſo. In extremo ſcenæ:

Nam ecaſtor malum mœrorem metuo ne miſtum bibam.

Fruſtrà laborant quidam, vt mutent hoc *miſtum*. Ego ſimpliciter interpreter, de mœrore non ſimplici. Namque malum imminebat & à filiæ probro, & à tarditate ipſius, ſi vaſa non eluiſſet, antequam rediret ſenex. Interim in voce *mœrorem* ad *merum* alluſiſſe non negem. *Malum* autem *mœrorem* ſolenni epitheto dicit. Moſtellar.

Ita mali mœroris montem maximum ad portum modò
Conſpicatus ſum.

Vbi diſtinctione quidam nimis hæc imperitè diuellit. Etiam in infortunio & re mala bibendi verbo ſolens vtitur Plautus, quaſi de potione aliqua loqueretur. Cæſina:

Vt ſenex hoc eodem poculo, quo ego bibi, biberet.

Rudente:

LA. Siccine me ſpernis? CH. ſic ago: ſemel bibo.

quod illic verè Gulielmius noſter in hunc ſenſum explicauit. Initio ſequentis ſcenæ poſt tertium verſum,

Vt diſparticem abſonium hic bifariam,

alius aliquis certò deeſt, in quo Strobilus de tibicinarum etiam & coquorum diuiſione dixerit, vnde ioci obſcenioris occaſionē horum alter captat, & ſe diuidi velle negat. Aliter enim iocandi nulla anſa. Nam quid ad illum, ſi de ſolo obſonio diſpartiendo præcedat? niſi ſi & coquos & tibicinas in obſonio cēſemus: quo quid putidius erit? Quin apertè de ipſis addere debuit, & addidit prorſus, vti deinde ſe explicans repetit:

Ei adeò obſonij hinc dimidium iuſſit dari,
Cocum alterum, itidemq; alteram tibicinam.

Quo poſito, iam illud videndum, vter coquorum hîc argutetur. Equidem confuſæ illorum perſonæ hac totâ ſcenâ, quas rectè ſingulis locis cupiam ſub proprio nomine diſtributas. Hæc autem nihil eſt dubium Anthracis eſſe:

Me tu quidem hercle hic tam palàm non diuides.

Liquet ex Strobili excuſatione,

Atqui ego iſtuc Anthrax aliouorſum dixeram.

Sed Strobili huius opprobratio præcedens an ſic, vt magnus Lipſius legendam cenſuit, ſincera?

STR. Bellum & pudicum verò proſtibulum popli!
Pòſt ſi quis vellet te, hau, non velles diuidi?

Mihi non videtur. Et ſenſum vide, neq; negabis, ita potius emendandum eſſe:

Pòſt, ſi quis vellet te, haud nunc velles diuidi.

Dixerat coquus, nolle ſe nunc in platea tam palàm diuidi: quod ſeruus vicillim arripiens, Egregiæ verò pudicitiæ proſtibulum;

inquit. quippe qui nunc in publico quidem neges, in occulto poſtea non recuſes. Deinceps eſt:

Nempe huic dimidium ducis, dimidium domi?

Vbi *ducis* benè ſanè exponunt per Græcum πέμπεις, quaſi pompam Strobilus duceret, vti reuera duxit. Nā pompa de coquis & culinariis inſtrumentis etiam alibi. Caſinâ:

Redit eccum tandem obſonatu eius adiutor, pompam ducit.

Sed & pro quauis alia multitudine & turba. Truculento de munerigerulis:

Quis homo eſt qui inducit pompam tantam?

De obſonatu iterum Bacchidib.

Quò nunc capeſſis tete hinc aduorsâ viâ
Cum tanta pompa?

Vbi *ornatum* in eandem quoque rem bis habet: quam vocem cum pompa iungit initio Curculionis:

Quo ted hoc noctis dicam proficiſci forâs
Cum iſtoc ornatu cumq; hac pompa Phædrome?

Hæc, inquam, omnia ſanè benè. At quomodo ferent hîc Grammatici, *ducis domi?* quod ſolent audire *domum*. Quòd ſi quis interpretetur, dimidiumdomi, ſcilicet eſt; refelletur ſtatim, quia ſequenti primùm ſcena dimidium pompæ & abire & domum ferre ſeruus iubet. Donatus quidem Trinummi iſto loco:

Pol quamquam domum cupio, opperiar hîc, quam gerat rem:

manifeſtò *domi* legit. Vnde hoc ipſum habere ſignificationem etiam ad locum videatur. Id ſi eſt, & hîc quoque locum habere poteſt, ego ſanè neſcio. Verùm enimuerò, quid obſecro quærat coquus, an Euclioni dimidium, dimidium domum feratur, cùm hoc ipſum verbis apertiſſimis vix modò Strobilus explicarit? Afferam opinationem veterem meam, cuius neque dum me pœnitet in hunc diem. Arbitrabar à coquo ad ſuperiorem iocum reſpici, quo Diuiſionem & Diſpartitionem Strobili aliter, quàm ille voluerat, in obſcenum ſenſum idem torſerat: vti nunc poſt aliquantam velitationem, cùm dictum ſuum explicuit alter, hic interpretamentum acceptans, de hoc nempe, inquiat, dimidio diuidendo & diſtribuendo loquebaris modò. In eam rem verſum ita reſcribebam:

Nempe hoc dimidium dixti diuidi modò?

Iuuant in partem libri, qui *dicis* habent corruptum è *dicſti*, quod æquiualet ſcripturâ τῷ *dixti*, & pro eodem nonnunquam in veteribus reperitur. Quòd ſi quem locutio offendet, *dimidium diuidere*; ſciat ea ipſa Plautum inferius vſum:

I refer, dimidiam tecum potius partem diuidam,

Etſi retineri ſanè vox *dimidium* vtrobique poteſt. Nam de mutatione *domi* & *modo*, quæ tam vbique frequens, verbum non opus eſt fieri. In vniuerſum autem qui lectioni vulgatæ patrocinabitur,

bitur, id remittet nobis tamen, vt *domum* ſaltem pro *domi* ſcribamus, donec & in hoc motum ad locum eſſe certioribus exemplis oſtendatur.

CAPVT III.

Hoc mitte, mitte ridicularia: & forma ſermonis ſimiles. Detruſti. Lux & medicina ſæpius Aulularia facta. Emendatio quædam aliena, itemq; explicatio aberrans in viam reducta.

EAdem ſcenâ, verſuum ſtatim ſequentium poſteriore numeri nutant:

STR. Sicut dicis. COC. quid hic non poterat de ſuo
Senex obſonari filiæ in nuptiis?

Sed facilè fulcrum des ex antiquis inſertione vocis:

COC. quid? hic non poterat de ſuo
Senex ſuæ obſonari filiæ in nuptiis?

Diſſyllabum cenſebis τὸ *filiæ*: vt & infrà:

Vt bene haberem meæ me filiæ in nuptiis.

Deinde quod vulgatur:

COC. Ain' tandem ita eſſe vt dicis? STR. tute exiſtima.

magis ex formula ſit, *Ain' tandem? ita eſt vt dicis?* quomodo rectius ſcribi fatebuntur, qui tritas habent aures Comicorum phraſi. Pòſt ibidem:

STR. Hoc te mihi, ſicut tibi me æquum eſt credere.
COC. Imo equidem credo. STR. at ſcin' etiam, quomodo?

Sic hodiernæ editiones: antiquiores, in quibus Colonienſis, ita:

STR. Hæc mihi te, vt tibi me æquum eſt, credere, credo.
COC. Imo equidem credo.

Inde colligebam aliter omninò ſcribendum, & ſic fortaſſe:

STR. Hoc mitte. id vt mihi te, tibi me æquum eſt credere,
Crede. COC. Imo equid

Præceſſerat iocus turpior de gutture inferiore, quem obturarat Euclio, ne quid animæ dormiens amitteret: eum reiiciens ſeruus, Hoc mitte, inquit: at illud crede mihi, vt credere inter nos alterum alteri par eſt. quam orationem occupans alter, Imò equidem credo, inquit: iterumque ille, At ſcin' etiam quid credas & quomodo? Nec enim etiam rem ipſam aut omnia dixi. Quibus in verbis, *At ſcin' etiam quomodo* nihil ad illam minandi formulam pertinet, de qua ad Amphitruonem. à qua magis demutat alia non inconcinna ipſa quoque, licet haud æquè fortè proba lectio:

COC. Imo equidem credo. STR. at ſcin' etiam? COC. quid modò?

Ceterùm *Hæc* vel *Hoc mitte*, ſolita in iocis præcidendis formula, vbi progreſſuri longius & in illicitum videntur. Pœnulo, *Hæc mitte.* Aſinar. *Mitte ridicularia.* Trinum. *Aufer ridicularia.* Moſtell. *Abſtine ſermonem de iſtis rebus.* Pœnul. *Superſede iſtis verbis.* Et hac fabula infrà, *Aufer cauillum.* Et vt hoc quoque tangam: quod ait Stro-

bilus, crede mihi, vt te mihi, me tibi credere æquum eſt; in eo tacitè ioci quiddam eſt, ſed ciuilioris. Neutri enim innuit ab altero credendum. Similiter Pœnulo cùm miles Anthemonides poſt narratam hominum volaticorum cædem, interrogat: *An hæc mihi non credis?* vrbanè leno Lycus reſpondet, *Credo, vt mihi æquum eſt credier.* quo rectè, quamquam apertè ſatis, indicat habere ſe tantundem militi fidei, quantum ſibi vtpote lenoni æquum ab aliis ſit haberi. Finem huius ſcenæ à perſonarum vicibus laborantem bene vir doctus de ſuſpicione conſtituit: à quo tamen paululum diſcedimus, in verbis etiam neſcio quid mutantes. Ita enim velim totum locum ſcribi:

Sed vter veſtrorum eſt celeriorì memora mihi.
CON. Ego, vt multo melior. STR. Cocum ego, non furem rogo.
CON. Cocum ergo dico. STR. quid tu ais? ANT. ſic ſum, vt vides.
CON. Cocus ille nundinaliſt: in nonum diem
Solet ire coctum. AN. tu trium literarum homo
Me vituperes? fur, etiam fur, trifurcifer.

Vt vni dem hæc poſtrema continuè, cum res monet, tum initium ſcenæ ſequentis, quo deſinere tandem velut à longo conuitio iubetur Anthrax, & dicere potius, vter agnorum ſit pinguior. Sed id ipſum initium vide an non melius ita ſcribas:

STR. Tace nunc iam tu, atq; ai agnûm horum vter eſt pinguior.
ANT. Hic eſt. STR. Tu Congrio eum ſume actutum tibi.

Scio ellipſin in priore, in altero aſſentiendi formulam per verbum *licet*, vttamq; non malam, ſed alibi potius, quàm hîc ferendam. In ea verò ſcena porrò mox ambiguè coquis, vt vtri neſcias, iſta tribuuntur:

——hercle iniuria
Diſpertiuiſti, pinguiorem agnum iſti habent.

quibus Anthracis omninò præfigendum nomen: quia Congrioni iam erat datus, quem pinguiorem ille iudicarat. Et ibidem paullò poſt:

CON. ô Strobile ſubdole,
Huccine detruſiſti me ad ſenem parciſſimum?

verſus requirat *detruſti*. Itemque ſtatim, quod adhuc vulgatur:

ST. ſtultus & ſine gratia es,
Tibi rectè facere, quando quod facias perit.

& Gulielmius noſter pridem, & nuperius Douſa F. tentarunt, vterque cum ſucceſſu aliquo, neuter etiam pleno. Ille incipiebat, *Stultus, & ſine gratia eſt, Ibi rectè facere*: hic pergit, *Stultum & ſine gratia eſt*: nos perficiemus, vt non numeris minus, quàm ſententiæ & verbis ſingulis conſulatur:

Quàm quidquam detur. ST. Stultum eſt & ſine gratia,
Te ibi rectè facere, quando quod facias perit.

Si me-

Si memini ſatis, etiam Amphitruone *tibi* coaluerat ex *te ibi*. Iam quæ deinceps eſt ſcena, *Heus Staphyla*: eius in extremo turbant etiam perſonæ: quando inter alia Strobilo tribuuntur, quæ coquo ipſi Congrioni debent. Vulgò vt ſit, vbiq; eſt obuium: hic, vt reſtituendum cenſeo, apponam ſaltem.

STA. Ligna hic apud nos nulla ſunt. CON. ſunt aſſeres?
STA. Sunt pol. CON. ſunt igitur ligna, ne quæras foris.
STA. Quid? impurate, quamquam Vulcano ſtudes,
Cenane cauſſa aut tua mercedis gratia,
Nos noſtras ædes poſtulas comburere?
CON. Haud poſtulo. STR. duc iſtos intrò. STA. ſequimini.

Non aliter eſt, vt ſententia omni ex parte quadret. Ad coquum omninò anus iſta, *Quid, impurate, &c.* quæ fruſtrà nititur in Centurionatu vir magnus ad Strobilum accommodare. Nam cui argutiam eam probabit, ex coqui mercede partem vendicaſſe Strobilum? Vellem, quàm facetè Lambinum refutauit, & doctè aliàs hoc totum explicauit: tam idem cautè cauiſſet, ne illud excideret ſibi frigidiuſculæ argutationis.

CAPVT IV.

Scalpturrire. Peraceſco, Inaceſco. Peracuo. Verba facere ad parſimoniam, ad virtutem. Grauia quædam, & alia leniora huiuſdem fabulæ menda ſublata. Locus traiectus. Fragmenti ab alio inſerti ſedes commodior oſtenſa. Symmachus etiam emendatus.

Apertiſſimè ſenſuum ratio conuincit, verſuum ordinem turbatum ſcenâ, *Optati ciues*:

At at perij hercle ego miſer, aperitur bacchanal, adeſt,
Sequitur, ſcio, quam rem geram, hoc ipſus magiſter me docuit.
Neq; ligna ego vſquam gentium præberi vidi pulcrius:
Itaq; omnes exegit foras me atq; hos onuſtos fuſtibus.

Horum enim ſanè duo priores claudere ſcenam debent: poſteriores qui nunc ſunt, ſententia cohærent cum ſuperioribus iſtis:

Neq; ego vnquã, niſi hodie, ad Bacchas veni in bacchanal coquinatũ,
Ita me miſerum & meos diſcipulos fuſtibus malè contuderunt:
Totus doleo, atq; oppidò perij, ita me iſte habuit ſenex gymnaſium.

vt ſubiicere iam debeas reliquos hac ſerie:

Neq; ligna ego vſquam gentium præberi vidi pulcrius:
Itaq; omnes exegit foras me atq; hos onuſtos fuſtibus.
At at perij hercle ego miſer. aperitur bacchanal, adeſt,
Sequitur. ſcio quam rem geram: hoc ipſus magiſter me docuit.

Quamquam & in poſtremo ſimul emendabis *docet*. Aliud enim genus verſuum quatuor extremorum ab iis, qui præcedunt. Hæc nullo verborum apparatu velut digito ſaltem oſtendo: quæ probare prolixius & confirmare non libet apud indoctos; apud doctos nihil eſt opus. Sequente ſcenâ:

EV. Quia cultrum habes. CON. cocum decet. EV. Quid comminatus
Mihi? CON. Iſtuc male factum arbitror, quia non latus fodi.

Languet in certamine, *quid comminatus mihi?* Itaque attollit alius eiuſmodi correctione: *quid? quod minatus Mihi?* puto audacius: & malim ſine interrogandi nota, *Quin comminatus Mihi*. quaſi dicat Euclio: non id accuſo, quòd cum cultro es, ſed quod eo minatus mihi. Deinceps alia ſcena, *Illic hinc abijt:*

Vbi erat hæc defoſſa, occœpit ibi ſcalpurire vngulis
Circumcirca. quid opuſt verbis? ita mihi pectus peracuit.

rectius legas *ſcalpturrire:* dubites autem, *peracuit* à *peraceſco* deſcendat potius, vt Lambinus voluit, an à *peracuo:* quorum hoc videatur non diſconuenire, vt dicat, ſtimulaſſe pectus ſuum ſcalpturitione vngularum gallum. Tamen alterum non reiicias, quod magis etiam conueniat, ſi & *ira* ſcribas, nominandi caſu, ſiue auferendi: quamquam nullus hoc ſuadeo, & abſolutè ſcio poni Bacchidib.

Hoc, hoc eſt, quod peraceſcit, hoc eſt demum quod percrucior.

Apuleius *Inaceſco* paullò aliter, ſed mehercules eleganter vſurpauit lib. Metam. 5. *Ac ſi tibi etiam, vt par eſt, inacuit noſtra contumelia, conſilium validum ambæ requiramus.* Illa autem Plauti locutio elegans ſcenâ, quæ hanc proximè ſequitur:

Nimis lepide fecit verba ad parcimoniam.

qua Symmachus etiam vſus ep. 56. lib. 4. *Reſpublica in vetuſtatem ſe recepit, & decrepitos mutauêre animos, poſtquam vos ad virtutem verba feciſtis.* vbi legendum, *& decrepitos mutauit annos*, alibi & ad ipſum Symmachum docebimus. Et ſimilis eſt iterum Plauti extremo Captiuorum:

Spectatores, ad pudicos mores facta hæc fabula eſt.

Sed hîc porrò:

Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius,
Caupones patagiarij, induſiarij:

non concoquo *caupones*, neque poſſum interpretari cum Lambino: neque rurſum audeo mutare, *ſtant ponè:* quod alius videat ſi tentandum. Illic quidem inferius:

Iam hoſce abſolutos cenſeas, cedunt, petunt.
Trecenti cum ſtant phylaciſtæ in atriis,
Textores, limbolarij.

nihil dubito reſcribere:

Iam hoſce abſolutos cenſeâs: ecce dum, petunt
Trecenti. circumſtant phylaciſtæ in atriis.

quamquam *cedunt* fortè non interpolandum, cuius vſurpatio tam ſæpe ſcenâ iſtâ frequentata. Mox:

EV. Compellarem ego illum, ni metuam, ne deſinat:

malo, *Compellem ego illum.* Ceterùm quod fragmentum è Nonio

Gulielmius reprehenſum in extremo ſcenæ huiuſdem collocat, & cohærere facit iſti verſui:

Etiam ipſus vltrò debet argentario,
Pro illis crocotis, ſtrophiis, ſumtu vxorio:

videat alii, nũ commodius interſeri poſſit illis paullũ ſuperiorib⁹:

Vbi nugigerulis res ſoluta eſt omnibus,
Pro illis crocotis, ſtrophiis, ſumptu vxorio:
Ibi ad poſtremum cedit miles, as petit.

Hic quidem ſi non aptior locus; at æquè aptus, vſq; eò, vt ambiguam faciat alterius poſſeſſionem. Quid? quòd nihil ad argentarium, quibus pro rebus illi debeatur? ad nugigerulos autem facit validè, quod ita contentim ait, *Pro illis crocotis.* Vltimus ibidem verſus:

Sed eccum affinem ante ædes. quid ais Euclio?

mutat leuiter in antiquis, *quid agitur.* Scias *agis*, loco *ais* olim fuiſſe.

CAPVT V.

Corrigitur adhuc Aulularia multis locis. Verſus vnius ab exſilio reſtitutio confirmatur. Alia notantur, haud magnæ admodum rei.

QVod initio ſcenæ proximæ vulgatur,

E V. Nimium libenter edi ſermonem tuum:

nemo niſi inſanus damnet: neq; inſaniat tamen, qui potius *odi*, id eſt *audij* ſcriptum ſuſpicetur, quod nunc eſt *edi*, quando Megadorus eodem illo verbo excipit, *An audiuiſti?* Sed hoc tenue, neq; notâ fortè dignum. Ibidē ſtatim adhuc fluctuant cōtinui illi verſus:

M E. An audiuiſti? E V. vſq; à principio omnia. M E. Tamen
E meo quidem animo, aliquanto facias rectius.

quos conſtituiſſe Lambinus ſic planè putat. At mihi, quando alicubi pro *e*, quod ipſum eiiciunt quidam, *&* reperio; id illuc transferendum videatur, ac ſcribendum:

M E. An audiſti? E V. vſq; à principio omnia. M E. & tamen
Meo quidem animo aliquanto facias rectius,
Si nitidior ſies in filiæ nuptiis.

quorum verſuum vltimum fruſtrà ſollicitant etiam nonnulli, *filiai in nuptiis* mutantes. Nam quid eos mouit? Diſſyllabum eſſe *filiæ* debebant ſcire: quomodo contrahi binis iam antè locis huius fabulæ ſuprà monſtraui. Porrò exulantem hinc verſum rectiſſimè C L. Gruterus in integrum reſtituit: qui præterquam quòd in MStis omnibus, vt ille ait, viſitur; in editionibus aliquot antiquis etiam retinetur, inter quas & Colonienſi perbonâ meâ ſic leuiter interpolatus, æquè rectus tamen exſtat:

E V. Illud mihi verbum non placet: quod nunc habes.
Tam hic ſcit me habere, quam egomet. anus fecit palam.

Non lepida quidem eius ſententia tantùm, ſed ipſe ad ſentētiam profectò alterius explendam neceſſarius. Mox illum:

E V. Pol ego te vt accuſem meritò meditabar. M. quid eſt?

Digitized by Google

eſt, vnde, ſi lubeat, mutes:

E V. Pol ego vt te accuſem meditor. M. mene tu? quid eſt?

quamquam vt mutes, nulla te neceſſaria cauſſa cogit. ſtatim,

Qui mihi intromiſiſti in ædes quingentos coquos:

cogitabam *intromiſti*, cùm alium video occupaſſe *immiſiſti*, cui lubens cedo. Mox autem:

Quæ mi interbibere ſola, ſi vino ſcatat,

Corinthienſem fontem Pirenem poteſt:

meritò & rectè diſſentit à Turnebo & Lambino Gulielmius noſter, qui *ſcatet* vulgatum docuit retinendum. Ab hoc tamen alii viciſſim audent diſſentire, & dubium faciunt alterum eius exemplorum, *Nimis hercle inuitus abeo, ſi quid agam ſcio*, in quo legi volunt *ſed*. Hi ex Aſinaria aliud habeant ſibi, quod non euertent:

——nauteam

Bibere malim, ſi neceſſum eſt, quàm illanc oſcularier,

Illa verò, quæ ſtatim inſequuntur:

Tum obſonium autem. M E. pol vel legioni ſat eſt,

Etiam agnum miſi. E V. quo quidem agno ſat ſcio

Magis curionem nuſquam eſſe vllam belluam.

non placet perſonis ſic diſtingui. Tribuo continenter omnia Euclioni, quod fieri debere ſeries orationis ipſa poteſt demonſtrare.

Tum obſonium autem pol vel legioni ſat eſt.

Etiam agnum miſi, quo quidem agno ſat ſcio

Magis.

Diuulſionis occaſionem ſola vox *miſi* dedit; quam rectè nos in *miſti*, prò *miſiſti* commutamus. Ridicula alterius lectionis explicatio apud Lambinum. In extremo:

Fides nouiſti me & ego te: caue ſis tibi,

Ne tu in me mutaſſis nomen, ſi hoc concreduo.

ſententia bona eſt, ſed numeri ſuadent, *Ne tu immutaſſis.* Addam huic capiti etiam ex ſcena, *Tu modo caue:* cuius ipſi duo primi verſus tranſponi inter ſe non incommodè poſſint, quod debere tamen nemo iudicârit. Tertio quidem:

Edepol ne illic pulcram prædam agat, ſi quis illam inuenerit,

legendum omninò, *ſi qui illam*, numerorum cauſsâ. Et propter eoſdem ex illo inferiore:

Tuæ fidei concredidi aurum, in tuo luco & fano modò eſt ſitum:

tollenda particula *modò*, quam nec agnoſcunt libri veteres Florentinus & Colonienſis. Deniq; vt & hoc moneam, illo:

Se aulam onuſtam auri abſtruſiſſe hic intus in fano Fidei:

aut *Fide* liquidò ſcribes antiqua declinatione, aut ipſum *fidei* contrahes tamen in ſyllabas duas, vt rectè verſum metiaris: quod idẽ facies & infrà:

Certum eſt, Syluano potius credam, quàm Fidei.

CAPVT

CAPVT VI.

Dare. Conſuetus. Eſpectare. Præter alia correcta, in verſus iterum vnius ab exſilio, reſtitutione viris doctis aſſenſum; in emendatione eiuſdem ab iiſdem diſſenſum. Hic, & alij diligentius explicati. Petronius inſuper emaculatus.

OCcupauit alius, quod ipſe moliebar, ex editionibus priſcis improbioris ſententiæ verſum in recentioribus omiſſum reſtituere: in quo neq; præuentum me doleo, neq; auctori, doctiſſimo homini, etiam amico, inuideo. Et eſt tamen, quod de eodem poſt hunc ipſum etiam nos dicamus. Vide prius exemplum veterum librorum, ſcenâ, *Foras foras:*

ST R. Hê quid agis? E V. quid agã? auferre non potes. ST. quid vis tibi?
E V. Pone. S T. Dij quidem, pol te datare credo conſuetum ſenex.
E V. Pone hoc ſis, aufer cauillum: non ego nunc nugas ago.

Horum medium loco pulſum reducit V. CL. quem dico, ſic emendatum:

E V. Pone. S T. equidem pol te datare credo conſuetum ſenex.

Idem ambiguitatem latere ait in verbo *Pone*, quod Euclioni pro verbo enuntiatum, ſeruus accipiat pro aduerbio. De emendatione non valdè pugnarim: declarationem penitus non admitto. Latet equidem in eius ambiguitate verbi iocus, non tamen vt aduerbium id capiatur: cuius exempla quæ dat ille, quid huc faciunt? Vtriq; verbum eſt: & ille aulam poni volebat, hîc interpretabatur, quaſi ponere ſe ipſum iuberet, & quod pace dicam honeſtarum aurium, ſubſternere libidini illius. In eam verò mentem legi & aliter poteſt; vel quomodo olim, cariſſimo Bucretio meo, doctiſſimo tum iuueni, nunc viro clariſſimo videbatur:

E V. Pone. S T. tibi quidem? pol te datare credo conſuetum ſenex.

vel vt mihi tunc ipſum, nulla ferè diuerſitate, niſi vt *quidem* diuideretur, & duabus vocibus, *qui dem?* ſcriberetur. quaſi hoc diceret: quid aut quorſum me vis ponere? vti ne tibi dem? Verùm, quod nunc demum video, trahet vtroque modo verſus aliquid ſupra menſuram. Igitur nunc, dum accuratius cogito, preſſius inſiſtens veſtigiis priſcæ lectionis, ita potius ſtatuo:

E V. Pone. S T. Dic quid? epol te dare credo conſuetum, ſenex.

Iubet ſenex aullam, quam nominare non ſuſtinet, ponere: ſimulat ſeruus non intelligere, quid dicat, &, quid ergò poni velit, ſubdolè quærit: mox è re nata iocum captans, obſcenitatis inſimulat ſenem, quaſi ipſe olim impudicus ſe nunc poſtulet impudicare. Quem hic ordinem in reſpondendo etiam ſeruat, & prius quid poni velit, *hoc*, ſcilicet adhuc innominatum, oſtendentis indicat geſtu: deinde cauillum reiicit, & à turpi ioco ad rem ſeriam conuorti iubet. Ita nobis eo de verſu nunc videtur. At hunc etiam qui præcedit, neſcio ſi perſonis rectè interſtinctus. Equidem non incommodè ſic vulgatur:

ST. Hem quid agis? EV. quid agam? auferre non potes. ST. quid vis tibi?

mihi tamen placeat hoc modo magis:

——EV. at illud quod tibi abſtuleras, cedò.

Hem quid agis: ST. quid agā? EV. auferre non potes. ST. quid vis tibi?

Trepido certè ſeni & omnia ſuſpectanti magis conuenerit hoc, *Hem quid agis?* quod in geſtu & actione poſitum eſt totum. Fortè Strobilus vel manum ita commouebat, vt magis occultare inter tunicas velle, quidquid id eſſet, ꝙ ſurripuiſſe putabatur; vel pedē ſtruebat, vt fugam meditari videretur: cùm ſenex id ipſum aut quid ſimile ſuſpicatus, quid agat & moliatur, interrogat: illoque, quid vellet, ignaro, neq; ſtrophæ dum vllius ſibi conſcio, rurſum, quid ſe putaret agere, quærente; quidquid agis, inquit, & quocūq; modo auferre meum hoc cogitas, fruſtrà es, non mitto te manifeſtò nimis deprehenſum. Sed totum illud non erat fortaſſe tanti, cui verborum tantillum impenderetur. Infrà digreſſo ſene, cùm ſolus relictus ſeruus in breui oratione poſtremò ſic ait:

Tantiſper hic ego ad ianuam conceſſero:

melius dicere videatur:

Tantiſper hinc ego ab ianua conceſſero.

Cum enim egrediente ſene foris creparet, abeundum inde ſibi longius cenſebat, ne reuideretur. Ad fani quidem fores omnis ratio diſſuadebat accedere: niſi aliam dicit ianuam, quod ineptè quis argutetur. Idem ſeruus poſteà, ſurreptâ iam aullâ, cum factum ſuum in ſcena narrat, ita narrat:

Nam vt dudum hinc abij, multò illò adueni prior,
Multoq; prius me collocaui in arborem,
Inde expectabam vbi aurum abſtrudebat ſenex.

In quibus poſtremis neſcio cur ferre nequeant *Indeq;*, ſcriptum ſic & in ſcriptis Langianis, & caſis veteribus pleriſque. Numeros fortè dicent: nihil dicant. Per eoſdem ſuprâ an minus idem ſtetit?

Indeq; obſeruabo, aurum vbi abſtrudat ſenex.

Deinde *aſpectabam* fecerunt: cur non potius *eſpectabam?* quò magis & ſcriptura vulgata ducit, & ἀρχαισμὸς conſuadet, alibi Plauto libenter in ſimilibus vſurpatus. Ego non hîc tantum hoc repono, ſed idem & Petronio redono, in quo pariſſimè corruptum. *Tacentibus adhuc nobis, & ad neutram partem aſſentationem flectentibus, intrauit ipſa vnà comitata virgine: ſedensq; ſuper torum meum, diu fleuit, ac ne tunc quidem nos vllum adiecimus verbum, ſed attoniti eſſpectauimus lacrimas ad oſtentationem doloris paratas.* Scribes *eſpectauimus*, quod eſt tamen idem cum *aſpectauimus*. Sed veteres, quorum & Petronius ſæpe imitator, in his talibus *e* molliuſculum præ aſperiore *a* diligebant: quorum exempla non hîc plura congeram, aliò pridem deſtinata.

CAPVT VII.

Locus Aulularia magis eximius, à confuſo verſuum & ſenſus ordine grauiter laborans, leui traductione perſanatus.

Ridicu-

Ridicula trepidatio eſt exanimati ſenis, dum aullam ablatam queritur & quærit. Oratio ipſa luculenta & perſpicua: in qua tamen, aut ego vehementer fallor, inſignem traiectionem deprehendo. Vide, oro te, ſeriem hanc vulgatam:

E V. Perij, interij, occidi! quò curram? quò non curram?
Tene, tene: quem? quis? neſcio, nihil video, cœcus eo, atq;
Equidem quò eam, aut vbi ſim, aut qui ſim, nequeo cum animo
Certum inueſtigare. Obſecro vos ego, mihi auxilio,
Oro, obteſtor, ſitis, & hominem demonſtretis, qui eam abſtulerit.
Qui veſtitu & creta occultant ſeſe, atq; ſedent, quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt. nam eſſe bonum è vultu cognoſco.
Quid eſt? quid ridetis? noui homines, ſcio fures eſſe hîc complures.
Hem nemo habet horum? occidiſti. dic igitur, quis habet? neſcis?
Heu me miſerum! miſerè perij, malè perditus, peſſimè ornatus eo.

Si legiſti accuratius, ecquid hîc offendiſti? Me quidem ſæpiuſculè relegentem ille verſus offendit maximè:

Qui veſtitu & creta occultant ſeſe, atq; ſedent, quaſi ſint frugi.

Etſi enim ſententiæ per ſe bonæ (vtcunq; de ea variet & hallucinetur vir magnus in Electis:) non habet tamen cui cohæreat. Habebit autem, ſi traducatur non ipſe quidem, ſed alius inferior, qui præcedere hunc debebat. Illum dico:

Quid eſt? quid ridetis? noui homines: ſcio fures eſſe hîc complures.

cui ſubiungendũ iſtum alterũ tam mihi certum eſt, q̃ me calamũ hunc tenere. Sed deſcribam tibi rurſum plerosq; omnes ordine, vt magis cum hanc aptiſſimam connexionem, tum reliquam ſeriem totam pulcherrimò nunc demum orationis & ſententiarum curſu limpidi liquidiq; amnis inſtar videas fluentem:

——obſecro vos ego, mihi auxilio,
Oro, obteſtor, ſitis, & hominem demonſtretis, qui eam abſtulerit.
Quid eſt? quid ridetis? noui homines: ſcio fures eſſe hic complures,
Qui veſtitu & creta occultant ſeſe, atq; ſedent quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt. nam eſſe bonum è vultu cognoſco.
Hem, nemo habet horum? occidiſti. dic igitur quis habet? neſcis?
Heu me miſerum! miſerè perij, malè perditus, peſſimè ornatus eo.

Hæc iam etſi declaratione non egent, tamen vt rudibus & præfractis quibuſdam ſatisfaciam, tria ſaltem etiam verba faciam. Quærebat Euclio furem, & demonſtrari eum ſibi in ipſa cauea petit. Quem cum ſpectatores mirari & ridere viderentur, qui inter ipſos furem eſſe inſimularet: nihil eſt, quod rideatis, inquit: nec ego vel inſanio, vel fruſtrà quæro. Noui vt morati homines ſint: ſcio complures inter vos, qui ſub hominum frugi ſpecie fures occultant, veſtitu honeſto & togis luculenter incretatis ſplendidisq; perſonam quantiuis pretii mentientes, extrorſum cādidi, intus atra pice nigriores. Dehinc ad vnum aliquem conuertitur: & te tamen, inquit, bonum eſſe iudico, cui fidem rectè habeam.

quæſo te, demonſtra mihi, ſi ſcis. quid ais autem? nihil reſpondes? nemo eſt horum, qui habeat? Hic abnuiſſe cum videretur; occiſum ſe clamat, & vrget tamen porrò, donec fruſtra interrogando fatigans & fatigatus ad querelas & lamenta recidit, eiulatu caueam totam complens. Quid liquidius nunc & elegãtius? Omnis ars diuinandi falſa, imò nulla prorſus ars, ſi non iſthæc diuinatio vera: quam ingenuè fatebor non mihi tantùm, ſed & alii ſubueniſſe, doctiſſimo iuueni, cuius amici mihi quondam in Italia libenter vſurpo memoriam hoc etiam loco, quam vbique mecum iucundiſſimam mihi circumfero, nunquam dum vixero, neq; niſi cum Plauti ipſius & horum ſtudiorum memoria depoſiturus. Is Carolus Piſo Lotharingus eſt, Philoſophiæ ac Medicinæ cognitione exquiſita iam tum præditus, & amœnioribus hiſce literis iuxtà mecum deditus: cum quo Patauii familiariter agens à grauioribus illis ſtudiis ad Plautum noſtrum ſæpe diuertebar: inque eo cùm alter alterum erudientes ad hunc locum perueniſſemus, ſubſtitimus vterque: nec expedito, ampliauimus deliberaturi ſeorſim: tum proxima congreſſus vice coniecturam attulimus vterque prorſus hanc, quam expoſui, eandem. Quod & fidei & amoris cauſſa nolui tacere.

CAPVT VIII.

Apud, ob. Onerare gaudiis. Modò quod. Traiectionis in Plauto frequentis exemplum aliud inſigne. Plures ad hanc fabulam emendationes cum locorum ipſorum explicationibus.

CRebriores omnino, quàm quiſquam opinetur, certè hactenus eſt vix vllus ſuſpicatus, in Plauti Comœdiis verſuum, & horum ſæpe aliquot iunctim etiam, traiectiones: quarum exempla & dabimus vbiq; deinceps luculenta, & dedimus in ſuperioribus quædam non obſcura, proximo certè capite vel omnium luculentiſſimum vnum: cui non abſimile iam nunc in hoc quoque proponemus. Scena ſequente: *Quis homo hic:*

EV. Niſi refers. LY. quid tibi ego referam? EV. quod ſurripuiſti meum.

Iam quidem ad prætorem hercle te rapiam, & tibi ſcribam dicam.

Priore verſuum horum ἀποσιώπησιν eſſe notant, *Niſi refers.* Non negem in iis verbis eam vel eſſe poſſe, vel eleganter etiam poſſe: tamen eſſe hoc in loco negò, imò pernegò prorſus. Inuerte verſuum ordinem, & poſteriorem ſcribe prius:

EV. Iam quidem ad prætorem hercle te rapiam, & tibi ſcribã dicam,

Niſi refers LY. quid tibi ego referam? EV. quod ſurripuiſti meum.

Vbi iam ἀποσιώπησις, quam fecerant? Ordinem ſic mutandum cùm ipſa verborum ſtructura & ſententiæ ſequela in his, tum ſequentis etiam verſus connexio demonſtrat. Iſta enim interroga-

tio Lyconidis, *Surripui ego tuum?* pendet ab Euclionis hac aſſeueratione, *Quod ſurripuiſti meum*: quam proximè, &, vt loquuntur, immediatè neceſſum eſt præceſſiſſe. Plura argumenta rei tam perſpicuæ non dicam. Sequitur ibidem:

——E V. ita te amabit Iuppiter,

Vt tu neſcis. L Y. niſi quidem tu mihi, quid quæras, dixeris.

Hîc per interrogationem efferri debet adiurandi formula, quam Lyconidi Euclio præit: quod & ipſum nimis manifeſtum verbo monuiſſe ſat eſt. Etiam illîc leuiter noto:

——L Y. neq; edepol ego dixi, neq; feci. E V. negas?

L Y. Pernego, immò neq; ego aurum, neq; iſta aula quæ ſiet

Scio.

diſtinguendum ita, *L Y. Pernego imò: neq; ego aurum.* fortè & ſcribendum, *neq; iſtam aulam.* Sed dum reſpicio, ſcenæ huius initio præteriſſe me video, quod notari etiam mereatur. Ipſum enim initium libri omnes hodie ſic concipiunt:

E V. Quis homo hic loquitur? L Y. ego ſum. E V. imo ego ſum miſer, & miſerè perditus,

Cui tanta mala mœſtitudoq; obtigit:

neſcio quo auctore: ſed ineptè, hoc ſcio; itemq; alterum, contra veteres editiones. Eæ ſic habent:

E V. Quis hic loquitur? L Y. ego ſum miſer. E V. imo ego ſum miſer & miſerè perditus.

Illud omnino rectè, quod vocem *miſer* Lyconidi aſſignant: quam ille certò prior emiſit, vnde ſenex excipiens ſe miſerum potius quiritatur. At verſus exorbitat eâ receptâ. Scin' quid facias? Euclioni eandem eripe, ne bis ſcribas, quæ per ſe nec iterata ſubintelligitur tamen. Ego audacter lego:

E V. Quis homo hic loquitur? L Y. ego ſum miſer. E V. imò ego ſum, & miſerè perditus.

Conſcius ſibi Lyconides facinoris ſui, trepidanſque in aduentum ſenis, apud quem deprecari culpam & volebat & neceſſe habebat, illo, quis tam propè loqueretur, interrogante, conturbatus iam magis, ego ſum, inquit, ego miſer ille: quo audito ſenex, imò ego ſum, ſcilicet miſer, neq; miſer tantum, ſed & miſerè perditus omninò. Sed & illud obliti ſumus eadem ſcenâ pôſt:

E V. At ego Deos credo voluiſſe, vt apud te me in neruo enicem.

In quo cauſſam non video, cur apud Lyconidem ſe dicat enecaturum. Si nulla eſt, videatur *apud* mutandum hîc in *ob*, vti contrà mutauit hoc alibi ſæpiſſimè in illud: quippe quæ & ſignificationem inuicem communicent. *Ob te* fuerit, propter te, tua cauſſa. Leuis tamen hæc ſuſpicio eſt, in qua nihil, niſi imperitiæ mantellum, vt ſolemus, quærimus. Etiam proximè ſuperioris ſcenæ verſum vltimum illum

imprudenter neglexímus præ nimia ſcilicet feſtinatione:

Quid agam? abeam an maneam? an adeam an fugiam? quid agam edepol neſcio.

cui detrahes vno loco ter eandem repetitam particulam *an*, vt bis ſaltem exprimatur: *abeam, an maneam? adeam, an fugiam?* Vult hoc ſermonis elegantia & concinnitas ſtructuræ. Iam poſtremam quoq; ſcenam, non à Plauto quidem illam, ſed à temporis iniuria poſtremam abſoluamus. Eius primò verſu:

Di immortales, quibus & quantis me donatis gaudiis?

quis Latinum aut Plautinum etiam neget, *donare gaudiis*? Comicum tamen ſit magis, quod cum dico, Plautinum eſſe magis per ſe ſimul intelligitur, *onerare*, nec ego quidquam ferè dubito, ſic hîc ſcriptum, *med oneratis gaudiis*. Exemplorum huius ſeges eſt. Captiuis:

Sed ego ceſſo hunc Hegionem onerare lætitia ſenem?

Ibidem:

Ita hic me amœnitate amœna amœnus onerauit dies.

Milite Glor.

Es, bibe, animo obſequere mecum, atq; onera te hilaritudine.

Sticho:

Itaq; onuſtum pectus porto lætitia lubentiaq;.

Ibid.

Noſmet potius oneremus viciſſatim voluptatibus.

Terent. Phorm.

O fortuna, ô fors fortuna quantis commoditatibus,
Quam ſubitò hero meo Antiphoni ope veſtra hunc oneraſtis diem!

Sed quid pergam? omnes in hanc ſententiam tanquam de onere plerumq; loquuntur. Eâdem:

LY. Vbi id eſt aurũ? ST. in arca apud me. nunc volo me emitti manu.

tranſponi verba verſus poſtulat, qui iambum in fine non admittit. Scribo, *nunc volo manu me emitti.* Ad finem:

Redde inquam, vt huic reddatur. ST. ah vnde? LY. quod modo faſſus es eſſe
In arca. STR. ſoleo hercle ego garrire nugas, ita loquor. LY. at ſcin' Quomodo?

Efficacius ſit, *quin modò faſſus es*: niſi traducere malis, *modò quod*, id eſt, vix iam: de qua forma locutionis ad Aſinariam Gulielmius noſter, cum gemina vulgatiore altera, *tantum quod*, rectè eam conferens. Deinceps ibidem, *ita loquor*, habes, pro quo qui volet, *ita iocor*, legat: ego non mutabo.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CAPTIVOS

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Magnificum, nobiliſſimum, & ampliſſimum virum IOAN. WOLFGANGVM FREIMONIVM IN MYLFELDA ET OBERNHAVSEN, Sac. Cæſ. Mai. à Conſiliis ſanctioribus, & Scriniorum ſacrorum Præfectum.

AMo vbiq; verecundiam & modeſtiam naturâ: in ambienda clarorum hominum notitia & amicitia paranda non amo quadam inſtitutione. Sic enim ſum edoctus, ad tales viros, qui quoquomodo conciliati & decori eſſe poſſint & præſidio, non arte tantùm omni irrependum, ſed penè vi quoq; irrumpendum, nec vſquam meliore damno frontem poni, aut iacturam pudoris eſſe lucroſiorem. etſi neq; hic exuere aut excutere poſſum ego naturam, nec præcepta eiuſmodi planè ſequi, reluctante ſemper ingenua pudoris ignauia & pertinaci tarditate frontis: cuius igitur imbecillitati ſic conſulo, vt non affectem, niſi quorum obuia humanitas vltrò alliciat, & ad ſe vocet hæſitantem. Quod in te eſſe, mihiq; euenire nunc verè poſſum affirmare, Vir Magnifice: cuius amplitudo ac dignitas vt audaciſſimum quemuis abſterrere poteſt, ita comitas inuitat omnes, & animum timidiſſimo facit illa tui animi propenſio & facilitas voluntatis. Ac me quidem illâ non tam allici ſentio

& inuitari, quàm duci & rapi: cum ipſe curro interim & appropero magis, agitatus ſtimulis varia cohortationis ab amicis, magnis illis & doctiſſimis hominibus, quorum familiam nobiliſſimus ampliſſimuſque vir IO. MATTHÆVS WACKERVS, *Sac. Cæſ. Maj. Conſiliarius, atque idem Illuſtriſſimi Reuerendiſſimiq; Principis ac Domini, Epiſcopi Vratiſlau. Cancellarius ducit: qui tuas mihi & has & maiores alias virtutes ita deprædicant, ſimul & ipſum me inſtigant pluribus argumentis, vt acquieſcere non antè poſſim, quàm tuum conſequutus amorem, in quo & mihi ornamentum, & ſtudiis adeò meis habeam munimentum. At dum viam ad te quæro, conſilium iidem ſubiecerunt, vt quemadmodum vites ſibi fulturas ac pedamenta quærere videmus, auxilio quorum ſurrigantur, eaq; clauiculis quibuſdam quaſi captare: ſic ego quando in manibus haberem neſcio quid libri, quem eſſem editurus, eius adminiculo eniterer ad notitiæ tuæ arcem. Intellexi, quid vellent, ſtatim, ac ſum ſecutus, inſcriptâ nobiliſſimo tuo nomini Commentatione in Plautinam nobilem Comœdiam ignobili noſtrâ. Quod tu factum, Vir Ampliſſime, non reprehendes, & hunc tenuem libellum fungi patieris officio Conciliatoris: cuius operâ quamquam inuitus vterer, qui te cogitarem tam magnum virum maiori, & in illuſtri poſitum dignitate dignioris argumenti ſcripto adeundum: tamen vſus eò ſum facilius, quòd audirem, iſtud etiam ſtudiorum genus à te amari, literatoſq; ex hoc ordine diligenter & honorificè foueri. Audiebam hoc, & credebam; libenter vtrumq;: conijciebam etiam tacitus apud me facillimè, non aliter eſſe poſſe, quando tam diu in Italia, & verò in Galliis, vbi literæ iſtæ præcipuè, & tam familiariter illis cum hominibus vixiſſes, qui literarum iſtarum laude non minus, quàm altiorum diſciplinarum gloria floruerunt, hodieq; magnam etiam partem florent. Et quamuis ab eo tempore peregrinationibus aliis per Europam attentus, mox ad res gerendas in ſupremum ſacri Imperij tribunal Spiræ Iudex adlectus, inde in ipſam auguſtiſſimi Imperatoris aulam Senator & Conſiliarius accerſitus, in qua nunc ſummi gradum honoris, bo-*

ris, bonis omnibus plaudentibus & congratulantibus adſcendiſti, ſanctiſſimos intra Cancellos ſacra ſcrinia religioſiſſimè curans, occupatior fuiſti ſemper, & nunc autem es maximè, cum quidquid arduum in tanta Imperij mole vndecunque imminet, in tuos vnius humeros, humeros fide & robore ſpectatos, potiſſimum reclinatur: etſi igitur inquam occupatior es & fuiſti, quàm vt reſpicere ad hæc vel adeò meminiſſe talium videaris: tamen alienum prorſus ab iiſdem non fuiſſe te nec eſſe mihi perſuadebam & ex aliis, & illa maximè ratione, quod in quibus illa ſunt, eos amas adhuc conſtanter, & quibus potes, quibus autem iam non potes? beneficiis ornas. Inter quos ſi me quoq; non tueri nunc dicam, ſed tueri aliquando poſſe aliquem locum iſte libellus, quem quaſi pararium ad te mitto, ſidem ſeueriſſimo atq; integerrimo iudicio tuo fecerit; accenſebis eorum numero me quoq;, & à iugi beneuolentiæ beneficentiæq; tuæ fonte riuulum aliquem in arentia & ſicca ſtudia noſtra deduci ſines: quæ irrigata refectaq; ſi creſcent ac matureſcent ad optatam frugem ſub patrocinio tuo, non oblita per quem creuerint maturuerintq;, eidem frugem omnem debere ſe ſuam fatebuntur & grato ſemper animo prædicabunt.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CAPTIVOS

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Alius & alter ſibi inuicem ſuppoſita. Mutare quid aliqua re. Ad Captiuos ventum. Ii pluſculis mendis liberati. Traiectio mira verſuum aliquot ex ſcena prima in ſequentem. Ordo legitimus ex œconomia fabulæ reſtitutus.

EXimia inter Plauti fabulas eſt hæc, quam nunc ingredimur, CAPTIVI: cui profectò, quod ipſe dicit, expedit operam dare, propter argumenti caſtitatem maximè, &

puram (qualem quo ſenſu Heautontimorumeno etiam ſuæ tribuit Terentius) orationem. Eius adeò ipſo Prologo gloſſa ſubrepſit in locum germanæ vocis, cuius reſtituendæ nobis ex Periochę copia, quæ deperditæ indicium & ipſa fecit. Ita vulgant;

Seni huic fuerunt filij nati duo,
Alterum quadrimum puerum ſeruos ſurpuit.

Non dicam à verſu repudiari hîc *alterum*, quod ille non ſanè reſpuit omnino, nec quidquam aliud afferam cauſſæ, cur germanum non ſit, mihi quia in Argumento non idem ſcriptum eſt eo verſu:

Alium quadrimum fugiens ſeruos vendidit.

Inde ſcilicet & hîc *Alium* reponendum, quod *alterum* interpretandum. Quid hoc rationis? inquies. nimium. Alibi ſuprà docui, periocharum verſus ex ipſis Comœdiis plerumque petitos, aut adumbratos indidem certè: quod hîc quoque factum nemo auſus fuerit inficiari. Manifeſtius enim eſt, quam vt negari poſſit. Quando igitur *alium* illic; idem hîc, vnde petitum, fuiſſe ratio vincit. Vt *alius* autem pro *altero*, ſic *alter* contra pro *alio* interdum reperitur. Exempla illius in Plauto crebra, bina quidem in perioche hac ipſa; huius è Claudiano memini nunc vnum, Paneg. 4. in Conſul. Honor.

Altera Romanæ longè rectoribus aula
Conditio.

Deinceps in Prologo poſt multa ſequitur:

Et quoniam heri indaudiuit, de ſummo loco
Summoq; genere captum, etiam equitem alterum,
Nihil pretio parſit, filio dum parceret.

Quorum medio verſu reſcripſit item Lambinus *Alium* pro *alterum*, non eo tamen, quo nos iam, ſenſu, neque ſcio ſatiſne rectè. Mihi ſuſpectum etiam *equitem:* & vereor ne legendum potius, *etiamq; item alterum:* vt duos dicat, ſummo quendam genere, itemque alterum, non ita nobilem ſcilicet, & viliorem: quod verum erat. Atq; omnino locutum non de vno, mox ille ſequens oſtendit verſus;

Emit hoſce de præda ambos de quæſtoribus.

Hæreo tamen etiam, & oſtendo potius mendum quàm tollo. Prologi fine;

Abeo, valete iudices iuſtiſſimi,
Domi belliq; duellatores optumi.

Peccat in ſenſum diſtinctio. Quî enim domi eos dicat bonos bellatores? imò iuſtiſſimos iudices domi vult, & belli optimos duellatores. Itaq; interpunge hoc modo:

Abeo. valete iudices iuſtiſſimi
Domi, belliq; duellatores optumi.

Primâ ſcena, ad ipſum item finem:

Homines

Homines captiuos commercatur, ſi queat
Aliquem inuenire, ſuum qui cum mutet filium.

Peccat lectio in verſus & Latinitatis rationem. Neque enim vel hæc, vel ille fert additam præpoſitionem *cum.* Mutare quid aliquo rectè ſaltem, aut permutare aliquid cum vel pro aliquo etiam dixeris: quas locutiones peſſimè quidam aduerſus Iuonem quendam confundit, & exemplis ineptiſſimis barbariem ſuam putidè tuetur: homo, qui malè coràm acceptus à me ter maximi Scaligeri nomine, hîc etiam meritiſſimo ſuo vapulat, & à doctis boniſque omnibus ſacer violatæ Scaligerorum famæ deuouetur. Sed idem id vitium hæret etiamnum in Prologo, quod indicare non obliti ſumus, ſed diſtulimus, vt vtrumque locum iungeremus. Ibi ſic;

Cœpit captiuos commercari hic Alios,
Si quem reperire poſſet, cum quo mutet ſuum.

Tu *cum* pariter dele, quod nec hîc menſura verſus ferre poteſt: à qua ſola mirum eſt non alios admonitos pridem ſuſtuliſſe. Non addidit Plautus infrà certè:

Hoc illum me mutare confido fore.

Poſt illos autem, de quibus agebamus, primæ huius ſcenæ verſus, alii pluſculi ſequi debent, in ſcenam ſequentem peſſimo librariorum facinore reiecti. Quid miraris? quaſi non idem alibi factum. Factum hercle, neque ſemel. quod ſuis locis opportunè demonſtrabo. Nunc mihi vide, an hæc retracta & conglutinata viciſſim à me debuerint ab aliis diſtrahi & diuelli.

Nunc hic occœpit quæſtum hunc filij gratia
Inhoneſtum, maximè alienum ingenio ſuo.
Homines captiuos commercatur, ſi queat
Aliquem inuenire, ſuum qui mutet filium.
Quod ego quidem nimis quam cupio, vt impetret:
Nam ni illum recipit, nihil eſt quò me recipiam.
Nulla eſt iuuentutis ſpes, ſeſe omnes amant.
Ille demum antiquis eſt adoleſcens moribus,
Cui nunquam voltum tranquillani gratijs.
Condignè eſt pater eius moratus moribus.
Nunc ad eum pergam. ſed aperitur oſtium,
Vnde ſaturitate ſæpe ego exij ebrius.

Si quid ſapis, lector, hæc in hunc modum cohæſiſſe per te iudicabis; ni es inuidus, mihi non negabis. Quàm verò aptè iunctim hîc leguntur, tam ineptè ſcenâ proximâ inſeruntur, eo quidem loco, qui interrumpi aliena interlocutione nec ipſe prorſus vlla ratione debet. Continuus enim & continuandus omnino Hegionis ibi ille ſermo.

HEG. Ita vt dicis. nam ſi (non, *ne*) *faxis, te in caueam dabo.*
Sed ſatis verborum eſt. cura quæ iuſſi, atque abi.

Ego ibo ad fratrem: ad alios captiuos meos
Viſam ne nocte hac quippiam turbauerint.
Inde me continuò recipiam rurſum domum.

Poſt quę demum verba, tacente iam Hegione & viam ineunte, Paraſitus in proximo ſtans eum miſeratur, & exauditus ab eo ſtatim, deinceps colloquitur. Ita vult Oeconomiæ ratio, quam qui conſtare aliter putat, cum eo rei mihi nihil eſſe volo, nec ipſi quidquā cum his Diuinationibus meis.

CAPVT II.

Emin' tu? Commetare. Locus difficilis vnus, alij leuiores emendati & illuſtrati.

SCenâ, vnde irreptitia modò expulimus, non malè cuditur iſtud porrò:

HEG. Non pol mirandum eſt fugitare hanc prouinciam,
Multis & multigeneribus opus eſt tibi
Militibus:

tamen vix eſt, quin melius *ibi* legas pro *tibi*: itemque paullò pôſt idem pro eodem

Iam maritum omnes milites opus ſunt tibi.

Nam *ibi* venuſtius exponas in ea prouincia: quamquam, vt dico, non repudio vulgatum. Inferius certò legendum:

——*HEG. ſed ſi pauxillo potes*
Contentus eſſe. PAR. ne perpauxillum modò.

Neque enim accipies nunc *eſſe pauxillum*, pro edere. Iam ſtatim locus difficilis excipit, in quo multi tam fruſtrà, quàm anxiè laborarunt:

HEG. Nam iſtoc me aſſiduo victu delecto domi.
PAR. Age ſis roga. HEG. emtum, niſi qui meliorem afferet.
PAR. Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis?
Quaſi fundum vendens meis me addicam legibus.

Nota, quæ hîc Turnebus, quæ Palmerius, alii. Nam Lambinum mittamus, qui nihil mutans, explicatione tortuoſa locum totum inuoluit. Mihi (pudenter & modeſtè dicam) nec verba ſana omnia, nec perſonarum collocatio videtur. Quî enim iſte verſus Hegioni conuenerit?

Nam iſtoc me aſſiduo victu delecto domi.

qui manifeſtò paraſiticus eſt, & continenter ab Ergaſilo cum ſuperiore dimidio pronuntiandus. At præcipua turbarum origo illud *emtum:* quod corrigo decenter, *emin' tu?* locumque integrum ſic refingo:

PAR. Facetè dictum. HEG. ſed ſi pauxillo potes
Contentus eſſe. PAR. ne perpauxillum modò.
Nam iſtoc me aſſiduo victu delecto domi.
HEG. Age ſis, roga. PAR. emin' tu? HEG. niſi qui meliorē afferet.

PAR.

PAR. Quæ mihi atq; amicis placeat conditio magis?

Conſtabant & perficiebâtur vt alii contractus, ſic & emtio interrogationibus & reſponſionibus: de quibus Palmerius ad hunc locum erudite. Quando igitur in animo habebat Hegio obnoxium ſibi facere venalem paraſitum, iubet eum interrogare palam, an emtorem ſe profiteatur? Is interrogat, *Emin' tu?* reſpondet alter, *Emo*; cum additiuncula ſolita, niſi quidem alius conditionem attulerit meliorem. Negat ille reperiri poſſe aut curare meliorem vllam: atque ita ſe protinus addicit. Similis ferè locus Sticho, vbi Gelaſimus emtorem logis ſuis quærit, anxiis & aſſiduis interrogationibus:

Logos ridiculos vendo: agite, licemini.
Qui cœna poſcit? ecqui poſcit prandio?
Hercules te amabit prandio? cœna tibi?
Ehem annuiſtin'? nemo meliores dabit.

in quibus menda etiam nō parua, quam videbimus an tollere poſſimus ſuo loco. Deinceps qui verſus eſt,

Quaſi fundum vendens meis me addicam legibus:

eo legendum fortè non *meis*, ſed *eis*: liquidiore ſententia tali. Ita me, id eſt, iis legibus, ſeu illo ritu meipſum addicam, quaſi ſi fundū venderem. Non enim fert peculiares de ſe leges aut conditiones: tantùm quo more fundi & alia ſolent, eodem ſemet vendit. Alii tamen hoc viderint. Illo autem:

Nam meus ſcrupoſam victus commeat viam;

nihil dubito, quin veteres libri veriùs *commetat*: quod probum ex antiquitate verbum. Nonius apud Nonium:

——— cur ad lupam
Noſtram tam multi crebro commetant lupi?

Item Afranius; *Quò tu commetas? vbi confixus deſides?*

CAPVT III.

Seruitus herili imperio aut ingenio fera. Coaddere. Fuga officium ſeruile. Fugam fingere. Commentis quibuſdam aliorum refutatis, aliquoties hac fabula Plautus cum locorum illuſtratione corrigitur: ſem el item Lucillius. Rurſum in Plauto turbæ ac tenebræ à perſonarum mutatione, forſan & lacuna, ſine emendationis ope, ſaltem indicata.

ELegans & ſapiens admonitio eſt, quam Lorarius ſequente ſcęna captiuis nouitiis præit:

Nunc ſeruitus ſi euenit, ei vos morigerari mos bonus eſt,
Eamq; herili imperio ingenijs veſtris lenem reddere.

Eadem verbis expreſſa valdè illuſtribus: niſi quòd ſubobſcura iſtorum ſtructura, *herili imperio*, quæ Lambinum mouerunt vt mutaret:

Atque herile imperium ingenijs veſtris lene reddere.

Nimis ille quidem licenter: nec abeſt tamen, quin ad complanandam orationem debeat aliquid mutari. Nos iſta relinquimus, & pro *Eamq;*, facimus *Feramq;*. Seruitus herili imperio dura & cruda placidis ſeruientium ingeniis mitigatur. Quamquam & pro *imperio* cogitaui quondam *ingenio:* quæ locutio elegantior, & Liuianæ iſti gemina: *Sed cura fuit Conſulibus & ſenioribus patrum, vt imperium ſuo vehemens manſueto permitteretur ingenio.* Qui locus ab hoc neque ſententia prorſus diſſidet, & magis conuenit ille Curtii lib. 8. *Regum ducumq; clementia non in ipſorum modo, ſed etiam in illorum, qui parent, ingenijs ſita eſt. Obſequio mitigantur imperia.* Sequitur ibidem verſus:

LOR. Eiulatione haud opus eſt, oculis multam miſeriam additis.

qui & variè exercuit alios, & ipſe viciſſim exercitus eſt ab illis. Vt alia mittam, eſt qui *muſtam miſeriam*, ſunt qui *cuditis*, vt in antiquis, vel *accuditis* ſcribant. Hoc poſtremum vt probent, alius prouerbiale illud affert, *In te iſthac cudetur faba:* alius locum ex Moſtellaria, vnde & huius explicatio ſit petenda. quippini? iunctim ibi de dolore oculorum agitur, & nummorum cuſione. Nimium ſubtiles, imò futiles nugæ. Quid igitur verbi aliud fuit? inquies. Si licet & mihi dicere liberè, nihil fuit niſi *coadditis*. Id inſolentius hærere librarios fecit, qui pro ſuo inde captu hic *cuditis*, ille *additis* emendarunt. Vſus eo tamen alibi Plautus, ſi rectè Gulielmius noſter diuinauit. Caſinâ:

Cano capite, ætate aliena, coaddito ad compendium.

Sed ille verò rectè: & eadem formâ Curculione diſertim auctor, *Pro ijs decem coaccedunt minæ.* Poſt pauca non eſt mendoſum illud:

CAP. Quid à nobis metuit? ſcimus nos
Noſtrum officium quod eſt, ſi ſolutos ſinat.

Nam *eſt*, Plauti more pro *ſit* poſitum: cuius exempla ad Aululariam dedi. Procliue tamen id in hanc mutationem,

——*ſcimus nos*
Noſtrum officium quoque, etſi ſolutos ſinat.

Officium autem id, quamquam per ambiguitatem hoc loco, fuga eſt, quæ Aſinariâ palam ſeruile officium dicitur;

Quin tu tuum officium facis ergo ac fugis?

Itemque Pœnulo:

AG. Fugio. MI. meum eſt iſtuc magis officium, quàm tuum.

Officium ergo pro more, & eo quod quis facere ſolet. Ita enim & Ciſtellariâ, conquiniſcere puerile officium vocatur, quod quale ſit, illic potius dicatur. In proximo verſu:

LOR. At fugam fingitis, ſentio quam rem agitis.

venuſtè Gulielmius noſter *fingere* moliri interpretatur, vt Nonius etiam parare, ex quo Lucillii exemplum depromſit:

Sed fuga fingitur, timido vadit pede percitus.

quod in numeros ego reponam:

Sed

Sed fuga fingitur, ac timido pede percitu' vadit.

Illa deinceps:

LOR. Fiat, abſcedite hinc, nos concedamus huc.
Sed breuem orationem incipiſſe.
PHI. Hem iſtuc mihi certum erat, concede huc.
LO. Abite ab iſtis.

malim ita legere:

PHI. Enim iſtuc mihi certum erat. LO. concedite huc, abite ab iſtis.

Quæ dehinc ſequuntur, mirificè turbata ſunt, non tam quod ad verba tamen & verſus ipſos, quamquam hi ſanè confuſiſſimi; quàm quod ad diſcrimina perſonarum. Accuratius enim ſi legas, neſcias quid ſeruo, quid hero potius tribuendum. Ea difficultas & tenebræ ortæ ex ſimulatione & permutatione perſonarum inter ipſos. Alicubi etiam lacuna non minima ſe prodit, ante illum verſum nempe:

TYN. Quod tibi ſuadeo, ſuadeam meo patri.

Præceſſiſſe enim, certè debere videntur aliqua, quibus gradus fiat ad eum ſermonem, quo herus contrà ſeruum moneat, vti ſeruus anteà monuerit herum. Sed quibus opis afferre nihil poſſumus, de iis fruſtrà neque verba ſic faciamus.

CAPVT IV.

Compos aliqua re. Vino cupidus, auidus. Tanta incepture res. Neſcibo. Attinere. Quando. Ferias ſedere, non Ferias aut Serias poſſidere. Plautus & hac fabula ſæpius, & extra ordinem Epidico ſemel; tum Varro Seſquiulyſſe, emendati.

SVnt tamen eadem ſcena leuia adhuc quædam, quibus mederi videmur poſſe, nec libet ſubticere. In illis:

——— *cum quod volumus nos,*
Copia eſt, & facitis eius nos compotes.

Variat ſcriptura veterum editionum, Florentinæ, Colonienſis, Aldinæ: quæ habent, *atq; ea facitis nos compotes.* Vide ne ſcribendum igitur *eo*, cuius gloſſa *eius:* vt ſic *compos* auferendi caſu iungatur, quomodo paſſim in Plauto alia, quæ vulgò cum patrio ſaltem leguntur. Memineris, vti *more expertem* Alcumenam in Amphitruone dicat, & Pſeudolo lenonis ancillas *vino cupidas:* quomodo & Varro Cyclopem *auidum vino*, ex perſona Vlyſſis, niſi non rectè locum eum ſic reſtituimus: *Ipſum auidum vino, inuitaui poculis largè atq; benignè:* qui vulgò peſſimè ſcribitur, *Ipſum audiui vino inuitari poculis.* Quin illud ipſum *compos* ſexto caſu iunctum legimus in Salluſtii Fragmentis: *Septimium neque animo neque lingua ſatis compotem.* Niſi tamen ibi vel *competentem* vel *competere* potius legatur. Alibi ſic namq; Salluſtius, apud Nonium ex hiſtor. lib. I. *Formidine attonitus, neq; animo neq; auribus aut lingua competere.* Et hunc imitatus Tacitus Annal. 3. *Neq; oculis neq; auribus ſatis competebant.* Pòſt autem in Plauto:

Tanta incepta res eſt, haud ſomniculoſè hoc
Agendum eſt.

putem verius ſcribi *inceptu*. Nec enim dum incepta res erat, quam tum primulùm moliebantur. Denique vbi legitur:

Non ego herus tibi, ſed ſeruus ſum. nunc obſecro te hoc vnum.

Etſi de compecto ſeruus iam erat Philocrates, tamen ad eam fallaciam reſpicere nunc non videtur, ſed de captiuitate ipſa ſua loqui, vt fortè fuerit *conſeruus*: quod ex ſequentibus duobus locis aſtruatur:

Vt qui herum me tibi fuiſſe atq; eſſe conſeruum velint.

Item: *Perq; conſeruitium commune, quod hoſtica euenit manu.*

Proximâ porrò ſcena, *Iam ego reuortar*, cum Hegio ſciscitaturus ex Philocrate, de quibuſdam occupat monere ne falſiloquus earum rerum ſit, reſpondet ille:

——*non ero,*

Quod ſciam. ſi quid neſciui, id neſcium tradam tibi.

Sed indubiè legendum *neſcibo* pro *neſciui*. Et erroris originem quis non videt? *neſciuo* ſcriptum antiquitus erat: hinc, quod futurum erat, in præteritum degenerauit. Ibidem ſequente ſtatim verſu:

TYN. Nunc ſenex eſt in tonſtrina, nunc iam cultros attinet.

Malè mutatur à quibuſdam *atterit*, quod ipſum inepta locorum collatione confirmatur. Ego non muto, ſed explico vulgatum, in quo noua, ſed Plautina ſignificatio. Vt enim noſter *abſtinere* pro remotum tenere, ſic *attinere* dixit pro admotum tenere. Ait omninò hîc, Philocratem iam admouiſſe cultros & tenere admotos capiti ſenis. Poſt multos in illo:

PHI. Imo edepol propter auaritiam ipſius atq; audaciam.

non genuinum eſt hoc *audaciam*. Quid huc enim audacia? Fuit omninò vox alia, quam non facilè diuinando aſſequaris, niſi fortè *tenaciam*, quæ ipſa literis primoribus abhorret longius. Tamen hanc firmare validè videtur, quòd Hegio quaſi vocem eandem excipiens ſubiicit:

HEG. Quid tu ais? tenax ne pater eius eſt?

Deinceps proximo fine cauſſa vir doctus turbat:

Quin etiam vt magis noſcas, Genio ſuo vbi quando ſacrificat:

Nunc *ſuo ſibi* legit, nunc *quando* pro gloſſemate τοῦ *vbi* habet & exturbat. Miror. An non quiuis intelligat, *quando* valere *aliquando*, & *vbi quando* idem eſſe quod *ſi quando*? Neceſſariò ſic capies. Nam id Plautus eo innuit, rarò eum ſacrificare, & ſi tamen aliquando, Samiis tum vaſis vti. Inferius:

Qui imperare inſueueram, nunc alterius imperio obſequor.

verſum ſi conſulis, ille ut *inſueram* ſcribas conſulit. Itemque ſcenâ, *Miſer homo eſt*, ille verſus:

Itaq; venter gutturq; reſident eſuriales ferias:

vt ſui

vt ſui rationem habeas, *ſedent* reſtitui monet pro *reſident*. Phraſi autem *ferias ſedere* vſus Plautus etiam Epidico, ſed ſic vt eo loco non agnoſcatur. Scenâ, *Caue præterbitas*, editur:

Sexaginta mihi ſi denumerantur minæ,
Tuas poſſidebit mulier ſaxo ferias.

quod hîc extra ordinem emendo, *Tuas pôſt ſedebit mul. fax. ferias.* Neque diſſimulo tamen, *ſedebit* olim Palmerium ibidem cogitaſſe. Verùm non negligenda eidem prima corruptæ vocis ſyllaba fuerat, è qua verè nos fecimus *Pôſt*. Ex *pôſt* enim & *ſedebit* coitu ſolenni natum *poſſidebit*. quod ipſum verbum vir magnus retinet, & *ferias* in verſus fine legit. Malè, ne quid grauius dicam. Nugæ & gerræ germanæ ſunt, quæ ad explicationem & confirmationem affert. Noſtræ correctioni fundus & ſubſcriptor certiſſimus hic Captiuorum locus eſt, quem vnâ conuellere debebit, ſi quis illam euertere molietur. Ferias ſedere, otioſè feriari vtrobique eſt: nec Epidico aliud dicit Periphanes, niſi hoc: numeratis mihi ſexaginta minis, tua mulier erit, tibi ſemper feriata, tuis vt vnius rebus tota vacet, aliorum omnibus ſoluta.

CAPVT V.

Prauorti. Inepta duo contra fabulæ œconomiam additamenta in vnâ eademque ſcenâ monſtrata primùm, deinde & ſublata, cum ratione certa vtraque, alterum ex auctoritate etiam vett. editionum.

PErgimus, ordine ſcenarum ſeruato, in quo nunc illa porrò ſequitur, *Quid eſt ſuauius?* Hic vel Plautum ſui oblitum leges Oeconomiæ migraſſe conuincemus, vel inſignia duo audaciſſimorum nebulonum additamenta oſtendemus. Narratio eſt ſenis eorum, quæ hactenus geſta:

Vix ex gratulando miſer iam eminebam,
Tandem abij ad prætorem: ibi vix requieui: rogo ſyngraphum:
Datur mihi. illicò dedi Tyndaro. ille abijt domum.
Inde illicò reuortor domum. poſtquam id actum eſt, eo
Protinus ad fratrem, inde abij, mei vbi ſunt alij captiui.
Rogo, Philocratem ex Alide &c.

Inibi vetus Colonienſis primùm non *reuortor* legit, ſed *prauortor*, qua de voce nuper ad Curtium: hîc quidem non peius, ac fortaſſe melius, ſi tamen illud totum, *Inde ilico reuortor domum*, benè legitur. Ego enim cenſeam, peſſimè: nec putem à Plauto ſcriptum, niſi ſi, quod intendebam, violauit œconomiæ legem, & cum ipſi rei, tum ſibi pugnantia ſcripſit. Vide mecum, & cogita. Credesne ſenem hunc, poſtquam ſyngraphum ſeu diploma impetraſſet, ac Tyndarum ſimulatum amiſiſſet, domum rediiſſe? Qua verò cauſſa debuit? aut quo potuit modo? Quin à prætore ſtatim ad fratrem iit, inde demum ad ſe reuorſurus, ita vti

nunc reuortitur. Quod ita futurum quidem prædixerat etiam ad finem ſcenæ, *Quæ res benè vortat:*

——— iam ego apparebo domi.

Ad fratrem modò captiuos alios inuiſo meos.

Tum enim ad Prætorem cum Pſeudotyndaro tendebat: quo expedito, ad fratrem abiit percontatum de adoleſcente altero, quem retinuerat: eo quoque facto, iam domum redit vnà cum Ariſtophonte, qui noſſe Philocratem dixerat & voluerat conuentum. An non igitur hoc mendacium, quod inſeritur, *Inde ilico reuortor domum?* Iam alterum quoque vide. Ait, cum ad fratrem veniſſet, inde abiiſſe eò, vbi alii eſſent captiui ſui. Vbi autem alios habuit præterea captiuos, niſi apud ipſum fratrem? Nuſquam vllos. Sanè quoties mentionem de aliis facit, eos apud fratrem aſſeruari palàm dicit. Loca plura ſunt: pro pluribus hic ſit vnus, ſcenâ, *Aduortite animum:*

Ego ibo ad fratrem, ad aliòs captiuos meos,

Vi jam ne nocte hac quippiam turbauerint.

Quid? quòd aliò nuſquam iiſſe conuincitur ex iiſdem, quæ paullò antè attulimus ex ſcena, *Quæ res bene vortat:* in quibus teſtimonium item clarum de captiuis apud ipſum fratrem in cuſtodia detentis. Liquet ergo falſa & hæc duo verba, *inde abij:* quæ a Plauto non ſcripta ſcio, vti ſuperiora non credo. Vtriuſque argumēta dicam. Hæc manifeſtò in vetuſtioribus libris, inter quos editio Colonienſis & Florentina, non exſtant: quæ ſic, omiſſis iis, legant, vt quæ ab horum tergo alibi ſunt, cum iis iungant quæ a fronte:

——— poſtquam id actum eſt, eo

Protinus ad fratrem, mei vbi ſunt alij captiui.

Rectiſſimè ad ſcripturam, ad ſententiam veriſſimè. Vt enim diximus, apud fratrem omninò hi captiui. Priora illa, *Inde illico reuortor domum,* ſunt etiam ſanè in antiquioribus libris: mihi tamen à Plauto nec ipſa eſſe certum eſt vel inde adeò, quòd ſubiungitur, *Poſtquam id actum eſt.* Ita ſcilicet loqueretur Plautus, ſi de domuitione ſentiret. Imò capienda ea verba de ſenis prioribus actis, de ſyngraphi nempe apud Prætorem impetratione, & captiui alterius ablegatione. Vt eiectis iſtis, continenter & hæc legenda ſint cum reliquis in hunc modum:

——— rogo ſyngraphum.

Datur mihi. ilico dedi Tyndaro. ille abijt domum.

Poſtquam id actum eſt, eo

Protinus ad fratrem, mei vbi ſunt alij captiui.

Sic omninò debet ex ipſa rei veritate, quam prolixè ſatis demonſtrauimus. Miretis, à quo inſerta igitur hæc tam abſurda: miror ego quoque: niſi quòd ab aliquo eſſe ſuſpicari licet, qui verſibus, vt ipſe cenſuit, imperfectis; vt res eſt, turbatis; fulcimentis eiuſmodi voluerit ſubuenire. Quod ad me attinet, nec hac parte, nec

totâ

totâ ſcenâ numeros legitimos agnoſco: quorum rationem inire fortaſſis aliquam poſſim, reſtitutionem moliri non audeo, quam præſtare deſperarim, ita quidem, vt nec alium quemuis vnquam præſtiturum ſperem.

CAPVT VI.

Exitium exitio eſt. Ciſpellere. Nugas. Confidentiam in ventrem ſui mere. Voraces in ventre cor habent. Maculas exigere, an eximere. Plauti multa correcta; quædam aliunde illuſtrata.

ARgutatur neſcio quid Lambinus de exilii ratione ad illuſtrationem verſus ſic à ſe reſtituti ſcena ſequente:

Neque exilium exitio eſt, neque adeo ſpes quæ mihi hunc aſpellat metum.

Affert Ciceronis locum, qui non video quid ad hunc Plauti faciat: vti neque video, quæ ſententia bona ſubſit huic ipſi, niſi leuiter emendem, & pro *exilium, exitium* reponam, vt ſenſus hic emergat: exitium & interitum nulla ratione poſſum vitare vel effugere. Id enim eſt *exire* interdum. Virgil.

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Exitio autem nomen ita formatum, vt hæc cognata, abitio, initio, reditio. Ad ipſum loquendi modum, *exitium exitio eſt*, quod ſpectat; idem eſt, qui in ſimilibus multis Plauto frequentiſſimus. Truculento:

——— Quid tibi huc ventio eſt?

Quid tibi hanc aditio eſt? quid tibi hanc notio eſt, inquam, Amicam meam?

Ac eadem formâ nunc in Gellio probo, quod damnabã olim, lib. 14. c. 2. *Quæ dictio quæſtioq; opus eſt.* Tribuuntur enim & nominibus verborum ſuorum caſus. Eodem verſu neſcio ſi potius *ciſpellat*, quod item pro *aſpellat* alii malunt Mercatore:

Simul autem planiſſimè eos, qui aduerſum eunt, ciſpellito.

Deinceps ſcenã huic proximâ vulgatur:

TY. Non equidem me liberum, ſed Philocratem eſſe aio.

AR. quid eſt?

Vt ſceleſtus, Hegio, nunc iſte ludos hîc facit.

quod malè ſic vulgari vidit, qua eſt ingenii elegantiâ, Douſa F. itaque emendat:

Vt ſceleſtus Hegioni huic iſte ludos hîc facit!

Quod eius pace liceat, non tanta mutatione opus erat. Facilius & melius, diuidi voculam *iſte*, quæ diuiſa legitur in antiquis. Sed & præcedentia verba, *quid eſt*, non tribuerim Ariſtophonti, ſed Hegioni, totumque ſic legam:

TY. Non equidem me liberum, ſed Philocratem eſſe aio. HE. quid eſt?
AR. Vt ſceleſtus, Hegio, nunc is te ludos hîc facit!

Ad Hegionem omninò ipſum dicit Ariſtophontes hæc poſtrema:

quod vel ſequens verſus probat. Qui ſeni dare nolit iſta *quid eſt?* tribuat Ariſtophonti ſanè, ſed vt reſcribat ex illis *viden'?* A multis verſibus ille eſt:

HE. Quid ais? quid ſi adeam hunc inſanum? TY. nugas ludificabitur.

in quo ſcio *nugas* capi poſſe *nugax*: tamen diſtingui magis ita placeat, vt *nugas* ſeorſum cenſeatur poſitum, cui ſubintelligendum ſit, agas vel egeris: vt Moſtellar:

——*TH. ſeruos pollicitus eſt dare*
Suos mihi omnes quaſtioni. TR. nugas. nunquam edepol dabit.

Sequenti quidem verſu:

Garriet, quod neq; pes vnquam neq; caput compareat:

non dubito planè ſcribere,

Garriet. quoi neq; pes vſquam neq; cap. compareat.

Sed hinc magno interuallo, ſcenâ, *Quanto in pectore,* non benè interpungitur:

HEG. Qua illac eminatio eſt? nam nequeo mirari ſatis.

Sic enim oportebat, *Qua illac eminatio eſt nam? neq. m. ſatis.* vt τῷ *nam* ad prouocabulum *qua* relato, *quanam* exaudiatur. Ita Plautus hoc ſæpe diuidit & traiicit. Aulular.

Sed in ædibus quid tibi meis nam erat negotij?

Ibidem: *ME. Da mihi optima femina manum. EV. vbi ea eſt? quis ea Eſt nam optuma?*

quod immiſsâ ſuperfluâ interrogationis notâ malè diſſociauit Lambinus. Fuit ſic forſan & Epidico, ſcenâ, *St. tacete.*

——*EP. quid tu autem Apœcides?*
AP. Quid ego nam? niſi te commentum nimis aſtutè intelligo.

Vulgo ibi *iam,* quod alii tranſponunt. Pertinet huc illud etiam è Perſa: *Quando hac innata eſt nam tibi?*

Deinceps lepidè iocatur in Paraſitum ex ſaturitate animos ſumentem:

HEG. Mira edepol ſunt, ni hic in ventrem ſumſit confidentiam.

Cui dicto ſimile quadamtenus illud Clementis Alexandrini 2. Pædag. c. 1. vbi Voraces & eos qui mentem in ventre infodiunt, aſſimulari ait Aſino piſci, quem Ariſtoteles ſolum ex aliis animantibus in ventre dicit cor habere. De cuius Ariſtotelici dicti ſenſu doctè & eleganter diſputat lib. 4. Variar. Cl. Mercurialis, magnum Italiæ ſuæ lumẽ, & inter Medicos ipſos ſic hodie ſolus, vt Medicorum quiuis inter reliquos mortales, πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων. Quod Clemens de voracibus dicit, ad Plauti Paraſitum ſcitè accommodes, qui & ipſe animum in ventre habebat. Multis interiectis verſibus, illi leguntur:

HEG. Pol mœrores mi anteuortunt gaudijs. ER. noli iraſcier.
Iam ego ex corpore exigam omnes maculas mœrorum tibi.

quorum priore non ſunt germana Ergaſili verba, *noli iraſcier.* Neque enim illi iraſcebatur nunc ſenex, ſed ſuas fortunas miſerabatur.

batur. Et perperam huc traducta videntur ex alio quinto abhinc verſu:

Tuan' cauſſa me ædes incenſurum cenſes? ER. noli iraſcier.

Quod ſi eſt, ne mutanda quidem videantur, ſed delenda: quippe quæ corrupta non ſint, ſed aliena, perditis & extritis illis, quorum locum occuparunt. Tamen alii viderint, ſi poteſt aut debet aliud exſculpi. Mihi nunc leuiter conanti hoc proueniebat, *non ita'ſt. ſcies.* Altero verſu fuit olim qui *eluam* reponeret, quod alios nuper video comprobaſſe, me calculum adhuc ſuſtinente, qui verbum *exigendi* in re ſimili reperio apud Suetonium quoque, in Auguſt. c. 94. *Et ſtatim in corpore eius exſtitiſſe maculam, velut depicti draconis: nec potuiſſe vnquam exigi.* Sic enim libri vetuſtiores, quos probo; non recentiores, qui præferunt *eximi*: quod ſi quis ibi potius pertendet, idem in Plauto pariter *eximam* reſcribet: qui *curam eximere* ſanè dixit Caſinâ:

Curam eximere, caſtigare, id ponito ad compendium.

Atque iterum *laſſitudinem eximere* Mercatore:

Nunquam edepol omnes balneæ mihi hanc laſſitudinem eximent.

Eluere autem in hac re planè Horatius lib. 4. Od. 12.

Spes donare nouas largus, amaraq;
Curarum eluere efficax.

CAPVT VII.

Nunc places: non places. Ain' tu? In ſpe ponere. Facere, fieri, in obſcenis. Virtus, pro merito & dignitate. Præter honeſtiores alios, obſceni quoq; duo loci & ioci in Plauto, tum ſimilis etiam vnus in Petronio, correcti declaratique. Martialis denique & Catullus indidem, prætereà Iuuenalis & Seneca pater illuſtrati.

EAdem ſcenâ verſum obſceniorem à Camerario quondam ſublatum, rectè Lambinus inſerit viciſſim, nec tamen emendatè ſcribit:

HE. Eſurire mihi videre. ER. mihi quidem eſurio, non tibi.
HE. Crede. tuo arbitratu. facile patior. ER. conſuetus puer.
HE. Iuppiter te Diique perdant.

Medius horum eſt: quem miror in nupera editione, ſed per incuriam credo, nō quòd aſpernarentur, omiſſum. Is ita, meo iudicio, traducta voce legendus:

HE. Tuo arbitratu, facile patior. ER. Credo conſuetu's puer.

Magis certè paraſito id verbum debetur, qui credere ſe dicit, Hegionem facilè pati, quando & puer olim cōſuetus ſit. quamquam & paullò aliter, multò fortè melius interpreteris: quaſi de verbis Hegionis coniiciat paraſitus, illum olim pathicum. Nam quia ſe pati poſſe dixerat, vt eſuriret ſuo arbitratu; nequā homo torquens aliò, credo conſuetum te puerum, ait, qui & nunc alterius arbitratu pati poſſe fatearis. His continua iam ſunt:

HEG. Iuppiter te Dijq́ perdant. ER. te hercle mihi æquum eſt gratias
Agere ob nuntium. tantum ego nunc porto à portu tibi boni.
Nunc tu mihi places. HE. abi ſtultus, poſt tempus venis.
ER. Igitur olim ſi aduenîſſem, magis tum tu iſtuc diceres.

in quibus mirificam gloſſam nuper appinxerunt illi, *Nunc tu mihi places.* Eam videat, qui volet: nam vt rideat, non addam, à tanto profectam viro. Nos ipſa hæc verba eripimus paraſito, & editionum veterum iuſſu reddimus Hegioni, ſic tamen, vt à nobis ſimul emendemus. *Non* pro *nunc*, & reliqua ſic ſcribimus:

HE. Non tu mihi places: abi ſtultus, poſt tempus aduenis.

hoc poſtremum, verſus cauſsâ. nam vt *venis* ex libris vetuſtioribus introducerem, non ſuſtinebam, quòd ipſum gloſſam ſcilicet arbitrarer. Formulæ *Non places*, *Nunc places*; hæc approbandi, illa reiiciendi; notæ ex Plauti ſexcentis locis, neque prolixè vel explicandæ verbis, vel exemplis confirmandæ. Pòſt ibidem in ridiculis adiurationibus paraſiti per barbaricas vrbes, & Hegionis hæſitantis anxia interrogationum frequentatione:

HEG. Iam diu? ER. νὴ τὴν πραινέστην. HE. venit? ER. νὴ τὴν σιγνίαν.

non placet illud *iam diu.* Non enim ſenex quærit, quam dudum; ſed an omninò redierit ſuus gnatus. Emendo, *Ain' tu?* quòd exprimit optimè dubitationem & diffidentiam in inopinato nuntio, neque literis abhorret à vulgata lectione. Scenâ, *Ioui Dijſq́*, non dignus mihi Plauto videtur verſus iſtorum poſterior:

Quemq́ ex miſerijs plurimis me exemerunt,
Qua adhuc te carens, dum hic fui, ſuſtentabam.

Nam quidquid Lambinus de vocula *qua* ſollicitus ſit; illam verò mutari & facilius & æquius erat, *quas*. Sed ea me non mouet. Illud quid ſibi vult; *dum hic fui?* non conuenit prorſus in Hegionem: niſi iungas fortè, *dum te fui carens*, quod ſit, dum te carui. Sed quis & hoc Plautinum credat? Aut delendus, aut ſic emendandus totus verſus:

Quas, dum te carendum hic fuit, ſuſtentabam.

Sic reſcriptus probare ſe vtcunq; pro Plautino poteſt. Eadem ſcenâ, Plauti quidem illa phraſis ſit, *ſpem ponere*, in illis:

Fui ego bellus, lepidus, bonus vir nunquam, neq; frugi bona,
Neq; ero vnquam, ne tu ſpem ponas me bona frugi fore.

& ſic plerìq; libri: tamen neſcio quomodo placebat magis, quod in vno reperi, *ne tu in ſpe ponas*: vt Epidico:

——Hoc quidem iam perijt,
Ne quid tibi hinc in ſpem referas.

Infrà locus conſimilis eſt ei, vnde caput hoc orſi ſumus, obſcenitate nimis vbique in Plauto obuiâ:

STA. Vt vis, ſi it. HE. bene morigerus fuit puer, nunc non decet.

Vbi quamquam vis ioci conſiſtit in ipſa morigeratione maximè,

quæ

quæ illis verbis, *Vt vis fiat*, exprimitur: tamen eſt partim in ſolo etiam hoc verbo *fiat:* quod per ſe notat inuerecundius aliquid interdum, vt *facere* frequentiſſimè. Martialem ambiguè ludentem, & pæne eludentem, niſi aduertas, ſic accipies: lib. 2.

Sæpe ego Chriſtinam futui. det quàm benè, quæris?
Supra quod fieri nil Mariane poteſt.

Idem manifeſtius in verbo *faciendi*; lib. 1.

Cum dicis, Propera, fac, ſi facis, Ædila: languens
Protinus & ceſſat debilitata Venus.

Catullus:

Auſilena, bona ſemper laudantur amicæ:
Accipiunt pretium quæ facere inſtituunt.

In Petronio crebrum. *Non taces nocturne percuſſor? qui ne tum quidem cum fortiter faceres, cum pura muliere pugnaſti.* Idem: *Si quid vis, fac iterum.* Et mox: *Quare non facimus?* Quæ attuli, non quòd talia mihi placeant, ſed vt locum eiuſdem Petronii in hac ipſa voce illuſtrem, qui, vt nunc diſtinguitur, intelligi rectè nequit:

——— non ſanguine triſti
Perfuſus venio: non templis impius hoſtis
Admoui dextram: ſed inops, & rebus egenus
Attritis, facinus non toto corpore feci.

Includenda parentheſi vox *facinus*, quam interiicit, inuidioſè nimis exaggeratum facinus ſuum eleuans: quod hoc ſaltem fuerat, quia non toto corpore, id eſt, vt ſupra loquebatur, fortiter feciſſet. Ita namque verbum illo nequiore ſenſu & hîc interpretandum, quod in obſcuro delituerat hactenus, & eguit omninò luce quadam ſimilium locorum. Quibus addo poſtremò Iuuenalis illuſtrem è Satyra VII.

Exigite, vt mores teneros ceu pollice ducat.
Vt ſi quis cerâ vultum facit. exigite, vt ſit
Et pater ipſius cœtus, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. non eſt leue tot puerorum
Obſeruare manus, oculoſque in fine trementes.

Huius tamen intellectum aliquantò diuerſum Haterii illa ſententiola magis aperit apud Senecam patrem Præfatione Controuerſ. lib. 4. *Inter pueriles condiſcipulorum ſinus laſciua manu obſcena luſiſti.* Quem locum pæne eſt vt imitatum dicam Iuuenalem: adeò verba etiam ferè eadem ſublegit, ac maximè phraſin *turpia* ſiue *obſcena ludere.* Scenâ proximâ, *Hegio aſſum*, poſt eos verſus:

PHI. Dic mihi, is ne iſthic fuit, quem vendidiſti meo patri,
Qui mihi peculiaris datus eſt, huius filius?

deſiderari videatur vnus, quo Stalagmus de quæſito reſpondeat, atque ita eſſe fateatur: niſi ſolo nutu aut vultu putabimus aſſenſiſſe, aut ad finem verſus, cum perſonæ eius indicibus literis apponemus voculam *is*, quæ perire facilè potuit:

——huius filius? ST. is.

Verſus id ſanè patitur etiam. nam aut diſſyllabum more Plautino *filius* erit, aut vltima ſyllaba eiuſdem elidetur. Huius ſcenæ finis optimè ſic emendatur:

Sed eccum, incedit huc, ornatus haud ex ſuis virtutibus.

cuius tamen emendationis gloriolam nollem alios ſibi nuper adſcripſiſſe, quam Mureto fama publica vindicat à multis annis. Hic ſcilicet iam olim ad illum ipſum Terentii Adelphis locum,

Si poſſiderem, ornatus eſſes ex tuis virtutibus:

quem locutionis exemplum adducunt, Plauti. hũc ita correctum dedit: cui nos alia Plauti ipſius exempla meliore fide ſubiungemus. Milite:

Nunc volo obſonare, bene vt hoſpes te virtute ex tua
Mea domi accipiam, benignè, lepidè, & lepidis victibus.

Item: *Saltem mihi voluptas eſt, cum ex virtute forma euenit tibi*
Mea opera ſuper hac vicina, quam ego nunc concilio tibi,

Item paullò alia facie:

Sicut merci pretium ſtatui, pro virtute vt veneat.

Pœnulo:

Cumq; è virtute vobis fortuna obtigit.

In quibus omnibus virtus, pro merito & dignitate.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CVRCVLIONEM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Illuſtrem & Reuerendum virum

FVLVIVM VRSINVM ROMANVM.

NON *ſum oblitus, nec obliuiſcar vnquam, Fvlvi Vrsine, ſumma humanitatis in me tuæ, cum Roma ante biennium te ſalutarem, aditum facientibus mihi magnorum ad te virorum literis, Io. Vincentii Pinelli, & Hieronymi Mercurialis, quibus amantiſſimis mei cum aliàs debeo plurimum, tum hoc quoque nomine permultum: etſi frui quidem humanitate illa tua non licebat eo tempore, vt vellem, ac tu cupere etiam te ſignificabas, cum & te neſcio quo morbo decumbẽtem & affixum lectulo offenderem, nec ipſe valerem optimè, correptus in itinere febri moleſtiſſima, vt neq; tua tum valetudo longo ſermoni ſaltem faceret, & mea vetaret etiam pòſt ad te reuiſere, quæ mox Vrbem ipſam, cui temporis dare pluſculum conſtitueram, ſubitò relinquere inuitiſſimum coegit. Quod etſi maximo dolore meo ſic euenerat, abundè tu tamẽ oſtendiſti mihi multis ſignis eximiam in me beneuolentiã, cui⁹ nec omni fructu careo, & memoriam cõſeruo iucundã atq; immortalem. Neq; verò tu mei non memineris omninò, aut amorẽ repente natũ repentinò occidere paſſus fueris: cuius vt te leuiter admonerem, ſed magis vt ipſe memorẽ gratumq; me ꝓbarem, obſeruationes in Plau-*

tum meas quaſdam ad te deſtinaui, quæ clariſſimo inſcriptæ nomini tuo cum in tuas inciderint manus, & in quorumcumque inciderint vbique, de animo meo prolixè teſtabuntur. Volo enim etiam publicum id eſſe monumentũ obſeruantiæ meæ, quam ſi priuatim debeam tibi minus, publicè agnoſco me debere maximè cum omnibus, qui dediti ſtudio Antiquitatis adiutos eſſe nos mirificè doctiſſimis ſcriptis tuis vt ingenuè ſentimus, ita fatemur abſque inuidia, & confeſſi liberè, liberaliter, infra meritorum tamen magnitudinem tuorum, quæ laudibus impleri nullis queunt, prædicamus. Accipe igitur hoc, Vrſine Cl. quo nomine defertur, quidquid eſt, & acceptum patrocinio tuo defende. namque & hoc quæritur, ne neſcias, & ſi per te vides ipſe, & facies vltrò diligenter, aduerſus imperitos & malignos huius ſeculi multos, qui alieni partim ab hac Muſa, nullum, niſi quod ipſis ſtudiorum genus placuit, æſtimant; addicti partim & eidem ſanè, nihil in iſto genere tamen, niſi quod inuenerunt ipſi, probant, aliorum operam vel occultè vel licant, vel palàm traducunt, occaſione vndique captata, quæ capi vndecunque poteſt. Hos iam antè præſcriptione tui nominis terrere volui, qui porrò auctoritate tua planè fugabuntur: quam tamen vt hic mihi commodes, ita demum ambio, ſi non indigna prorſus iſta noſtra videbuntur eiuſmodi officio tuo: digna autem videri poſſe ſpero non equidem ex iis omnia, ſed pleraque, & illa ipſa non tam ex ſuo merito, quàm tuo in conatum iuuenilem fauore & noſtri ob tui cultum ac reuerentiam amore. Verùm & hoc integerrimo iudicio tuo integrum relinquo: nec eò minus id ipſum ceteris iam nunc quaſi præiudicium oppono, vt abſtineant iniquiorem in his cenſuram ſibi vſurpare, quæ à tua pendeant æquitate, nen audeant improbare, quæ tu videaris probaturus, &, quod eſt conſequum, defenſurus.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CVRCVLIONEM DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Lautus. Ita vti occœpi dicere. Eij. Quipiam. Vt eam cenſes? Vt eum credis? Locus initio Curculionis difficilis viſus, facillimus oſtenſus. Alij deinde hinc, & è Bacchidibus vnus, correcti ſimul & ex ſe inuicem illuſtrati.

QVantilla res quantas ſæpe tenebras acutiſſimis etiam & perſpicaciſſimis obiiciat ingeniis, multi multis exemplis & alibi & in Plauto pridem oſtenderunt: cuius generis vnum in ipſo veſtibulo Curculionis etiam nobis hîc occurrit, quo vix illuſtrius aliud & efficacius ad arguendam vim bonæ malæue interpunctionis. Ecce enim ille locus, minimo diſtinctiunculæ vitio laborans, quam multos quàm grauiter exercuit!

PA. Iſtuc quidem nec bellum eſt nec memorabile,
Tute tibi puer es lautus, luces cereum,

Turbauit omnes iſtud *lautus*, ex quo magni viri concinnarunt nobis vocabula, quæ legiſſe piget, meminiſſe non libet. Alii de ſenſu loci totius anxii, eò ineptiarum venerunt, vt ſimile quid habere, vel idem eſſe ſuſpicarentur cum Terentiano illo,

Tute lepus es & pulpamentum quæris.

Quid multa? nemo vidit, interpunctum leuiſſimum parere omnem hanc obſcuritatem. Id ita transfer, vt ante, non poſt vocem *lautus* collocetur:

Tute tibi puer es, lautus luces cereum,

Quid nunc clarius & facilius? Nihil .n. profectò aliud Palinurus dicit, q̃ non decere, vt puer ipſe ſibi ſit Phædromus, & homo tã lautæ fortunæ ſerui munus in lucendo ſibi cereo fungatur. Ad quam ſententiam acceſſit Lambinus omnium ſanè proximè, tantum tamen & ipſe abſuit, vt nec quid in hero ſeruus reprehenderet propriè videret, & puerum lautum alieniſſima mente mollem & delicatum explicaret. Eant alii nunc, & ſua expient abſurdiora interpretationum & lectionum monſtra: nos ad alia porrò mentem manumq; conuertamus. Sequitur ergo:

Id vti occœpi dicere, ei ancillula eſt:

quo loco veteres plerique *inducias*: vnde Gulielmius noſter, *Inde vti iam occepi.* Sed Plautinum & Comicum magis eſt, *Ita vti iam occœpi dicere.* Sic enim de integro ordiuntur interruptam narra-

tionem pertexturi. Pœnulo, ſcen. *Dij illum infelic.*

——A N. ita vt occepi dicere

Lenulle de illac pugna.

Sticho: *Ita vt occœpi narrare vobis,cum hic non adfui.*

Simul autem eodem verſu, verſus cauſsâ *eij* ſcribes, *i* geminato, quod Plauto ſolens,vt prior ſyllaba producatur. Deinceps:

PH. Tam à me pudica eſt,quaſi ſoror mea ſit,niſi

Si eſt oſculando quippiam impudicior.

malim *quipiam*, auferendi caſu, qui vſitatior in eo genere ſtructuræ. Mox ibidem etiam:

P H. Imo vt illam cenſes? vt quaq; illi occaſio eſt

Surripere ſe ad me,vbi ſauium oppegit,fugit.

Perperam Lambinus, qui mutát, *imo quid cenſes?* Venuſtiſſima locutio eſt vulgata, quæ eadem & Bacchidibus, ſed nec ibi rectè intellecta. Transferam adeò inde locum huc, vt vterq; collatione alterius illuſtretur. Scen. *Mirum eſt.*

C H. Vt iſtuc eſt lepidum! proxime vicinia

Habitat. ecquidnam meminit Mneſilochi? P I. rogas?

Imò vnicè vnum plurimi pendit. C H. papæ!

P I. Imò,vt eum credis,miſera amans deſiderat.

Hîc ita interpretantur: vt ipſum Mneſilochum deſiderio Bacchidis macerari facilè credis, ita prorſus illa mutuò illum ardentiſſimè deſiderat. Ineptè, certè falsè. quod tamen ignoſco doctis viris: nam lectio ipſa falſa, quam ad hoc exemplum etiam illîc emendabis:

P I. Imò, vt eam credis? Formula eſt, mirum aliquid & inopinatum de aliquo narrare parantium. Bacchidibus ergo valet, quomodo Bacchidem erga Mneſilochum eſſe credis? Curculione, quî Planeſium affectam, & quid facere cenſes? quaſi dicat vtrobique, vix fidem habiturus es mihi de eo, quod verè ſum dicturus. Tenuem & adumbratam ſimilitudinem habet illud Terentii Andriâ Act. 5. ſc. 2.

S. Ehò non tu dixti eſſe inter eos inimicitias, carnufex?

D. Sunt. S. cur igitur hic eſt? C H. quid illum cenſes? cum illa litigat.

Itemq; Adelphis Act. 4. ſc. 5.

Quid ipſe? quid aiunt? M I. quid illas cenſes? nihil.

Multò ſimilius hoc, Mercatore noſtri: Scen. *Homo me.*

Nunc ſi dico, vt res eſt, atq; illam mihi me Emiſſe indico, quemadmodum exiſtimet me?

CAPVT II.

Effigere. Odos, amos, lepos. Hereditates veniunt & eueniunt. Præmium. Strena vnde: origo vocis & rei. Plautus Curculione ſæpe, Corniculariâ ſemel; tum Pomponius Piſtoribus, & Symmachus Epiſtolis, emendantur omnes, ac mutuò quidam illuſtrantur.

Pulcrè

PVlcrè ad antiquum religionũ morem alludit Palinurus, cum herum quò ſe vorteret neſcire dicentem ſic illudit:

Si deos ſalutas, dextrouorſum cenſeo.

Quo loco credam ſequentem etiam verſum continuè à ſeruo pronuntiatum. quippe cui ioci huius occaſionem ipſa ara proxima ſubminiſtraſſe videatur. Ego fidenter illum ei dederim, ſed & reliquos paullò aliter ſcripſerim, totumq; locum ſuo lepori ſic reſtituerim:

PH. Nunc hinc Paraſitum in Cariam miſi meum
Petitum argentum à meo ſodali mutuum:
Quod ſi non affert, quò me vortam neſcio.
PA. Si deos ſalutas, dextrouorſum cenſeo.
Nunc ara Veneris heic eſt ante horum fores,
PH. Enim inferre Veneri volui iam ientaculum.
PA. Quod antepones Veneri iam ientaculum?
PH. Me, te, atq; hoſce omnes. PA. tum tu Venerem vomere vis?

Quid mutarim, omnes vident; cur, non niſi ingenii elegantioris. Deinceps ibidem:

PA. Ei ne hic cum vino ſinus fertur? PH. niſi nevis.
PA. Nolo hercle. nam iſtunc qui fert, afflictum velim.

ſententiæ ratio ſuadet magis vt ſcribas, *nam iſthuc qui fert*, id eſt, ad anum. Cur enim male illi velit, qui ſinum ferat, niſi quia anui ferat? *Efflictum* etiam forte potius ſit, de quo verbo ad Ciſtellariam Gulielmius noſter. Extremo primæ ſcenæ:

Viden' vt aperiuntur ædes feſtiuiſſimæ?
Non mutit cardo. eſt lepidus. PA. quin das ſauium.

veteres editiones, in quibus interrogationis nota poſt vocem *cardo*, faciunt vt cogitem, *Num mutit cardo?* Scenæ proximæ principio verſus ſunt:

Flos veteris vini meis naribus obiectus eſt.
Eius amos cupidam me huc prolicit per tenebras.

quorum numeri numeroſiores in vetuſtis aliquibus, & magis ad leges Iambicorum:

Flos veteris vini meis obiectuſt naribus.
Eius amos cupidam me huc per tenebras prolicit.

Neq; dubium, à Plauto ſic relictos. ſed nec illud dubium, vicino verſu,

Nam omnium vnguentûm odor præ tuo nautea eſt,

ſcriptum à Plauto *odos*: quo terminatu in ſimilibus aliis hîc vtitur, vt ſermonem anuis blæſulæ exprimat, admodum-quam decorè. Nam caue alia de cauſſa putes *amos* & *lepos* dixiſſe potius, quàm *amor* & *lepor*. Illa porrò verba,

Sed hac abijt, hac perſequar,

vix eſt, vt ſuo loco legantur. Certè commodius ante iſta paullo inferiora ſtatuantur:

Canem eſſe hanc quidem magis par fuit: ſagax
Naſum habet.

Nam iocus iſte ducitur ex illis, quæ niſi proximè præcedant, hic non eſt ſatis manifeſtus. Tamen de eo non pugnem: nec affirmo ſanè, quod poſui, ſed propono, doctioribus iudicium relinquens,

εἰ μὲν φέρτερόν ἐστι νοῆσαι τε κελεύει.

Inferius illa damnatur à quodam locutio: ——*mihi haud ſæpe*
Eueniunt tales hæreditates.

Ait, non Plauti mundiſſimam ſuppellectilem, ſed anuis alicuius ſordidatam ſallulam redolere: corrigitq; *Veniunt*, è Pandectarum ſcilicet libris, qui ſic venuſtius loquantur. Bona verba. An non Plautus igitur & Menæchmis, ipſo prologo?

Illi tum diuitiæ euenêre maximæ.

Et loquitur pariter ibi de hæreditate. Niſi dicet, ibi quoque *venêre* corrigendum. Fruſtrà. Pro eodem ſunt vtraq;, nec hoc, an illud malis, refert, tam in hæreditatis re, quàm extra eam vbiuis alibi. Quod Plautus dicit infrà:

Ne forte tibi eueniat malum:

Terentius Eunucho ſic extulit: ——*id gaudeo*
Propter me hiſce aliquid eſſe venturum mali.

Plautus Cornicular. apud Nonium in *Luculentum:*

Pulcrum & luculentum hodie euenit prælium:

quod fragmentum ſimul emendo:

Pulcrum & lucentum mi hodie euenit præmium.

Senarius enim verſus eſt, & *præmium* in eo præda: cuius notionis exempla non placet hîc cumulare. In altero, de quo nunc agimus verbo, alium etiam locum alterius Comici apud Nonium item corrigamus. Nonius in *Strena: Strena dicta eſt à ſtrenuitate. Pompon. Piſtorib.*

Aſſide, ſi qua ventura eſt alia ſtrena ſtrena.

Inibi non mutem *ventura*, niſi verſus *euentura* magis requirat. Nam in numeros verba cum vlteriore mutatione ſic repono:

——*accipe,*
Si qua euentura eſt alia ſtrena ſtrenuo.

Et tamen ſi *qua* malis, *ventura* non opus ſit repudiare. *Strenuo* autem ſcribo prorſus, quia ſtrenæ originem docere Nonius hoc exemplo vult, quo Pomponius ad eam alluſerit. Alluſit autem ad eandem & Symmachus Ep. 28. lib. 10. *Maneat anum talis circa vos vſus officij: & honorem clementiæ veſtræ interminus annorum recurſus inſtauret. Libenter ſtrenis ſolennibus Præfectura fungetur, ſtrenuis deferenda.* Vbi corrigemus olim, quod ſenſus poſcit, *delatura*, vel (nam nunc etiam hæſitamus) *deferendis*. Hoc quidem dicit: libenter functuros ſolennitate ſtrenarum Præfectos, qui ſtrenuis, & quibus ob virtutem conueniant, ſint delaturi. Sed idem Symmachus eiuſdem epiſtolæ initio, ſtrenarum etiam vſum & ortum primæuum

memo-

memorat: qui non vbique obuius, ex illo diſcatur & notetur. Verba eius ipſa digna, quæ hîc apponantur: *Ab exortu pane vrbis Martiæ ſtrenarum vſus adoleuit, auctoritate Tatij regis. qui verbenas felicis arboris ex luco Streniæ anni noui auſpices primus accepit, DD. Imperatores. Nomen indicio eſt, viris ſtrenuis hæc conuenire ob virtutem: atq; ideò vobis huiuſmodi inſigne deberi.*

CAPVT III.

Minimò. Quædam in Curculione leuiora facilè; alia magis intricata & obſcura vix emendantur vel explicantur.

SCenâ, *Placide egredere*, non ſatiſdum fortaſſe valet is locus, vbi malè ex amore ſuum dominum valere ſeruus non paullò ſapientior queritur:

PAL. Malè valere te, quod mihi ægrè eſt. PH. male mihi morigerus tace.

Nec enim Lambinianum multi probant *te quidem*: qui neſcio ſi meum magis, *Malè vales, ere, quod mihi ægrè eſt.* Aſpirationem ſolenniter omittebant veteres, vt *ere* ſcriberent quod eſſet *here*. Poſt multa ibidem Planeſium, inhibitura Phædromum, nimis blandè deterret à verberatione ſerui:

Noli amabo verberare lapidem, ne perdas manum.

Cui ſimile quid Ouidius epiſtola Acontii ad Cydippen:

Ipſa meos ſcindas licet imperioſa capillos,
Oraq; ſint digitis liuida noſtra tuis:
Omnia perpetiar: tantum fortaſſe timebo,
Corpore lædatur ne manus iſta meo.

Deinceps huic puellæ interrogationi:

——*quouſque ad hunc modum*
Inter nos vtimur amore ſemper ſurreptitio?

non reſpondet commodè ſatis adoleſcens, *Minimè*: pro quo legendum credam *Minimo*, vt vel ſubintelligas *vſq;*, vel explices, minimo temporis ſpatio. Scenâ proximâ, benè ſic hodie legitur:

Paues, paraſitus quia non rediit Caria.
Afferre argentum credo.

nec tamen veterem lectionem ſpernas, quæ verbum *Afferre* diuidit, & facit *At ferre*, cum ſententiæ quadam luce. Sed ibidem ille verſus videtur poſitus non ſuo loco:

CA. Lien dierectuſt. PA. ambula, id lieni optimum eſt.

Qui enim huic ſubiicitur, melius hæret iis, qui hunc ipſum antecedunt, ad quos reſpicitur omnino, quando ait Cappadox, *Aufer iſthæc quæſo*: iocum ſcilicet auertens de inteſtinorum putredine & ſalſura. Nec verò incommoda ei ſedes ſit poſt illum ſtatim:

PA. Tum te igitur morbus agitat hepatarius.

Nam cum de ſymptomatibus variis & inconditè congeſtis ridiculè conîicit Palinurus, hepatarium morbum eſſe: non indecorè

contradicere videbitur ille, & non tam hepatis, quàm lienis affe-ctum cauſſari, qui ſanè potiſſimus erat, vt ex ſuperioribus cogno-ſcimus, & illo maximè loco:

Nam iam, quaſi zona, liene cinctus ambulo.

Quid igitur, ſi hoc ordine verſus digeras?

Sed quid tibi eſt? CA. lien necat, renes dolent,
Radices cordis pereunt, hira omnes dolent,
Pulmones diſtrahuntur, cruciatur iecur.
PA. Tum te igitur morbus agitat hepatarius.
CA. Lien dierectuſt. PA. ambula, id lieni optumum eſt.
CA. Facile eſt miſerum irridere. PA. quin tu aliquot dies
Perdura, dum inteſtina exputreſcunt tibi.
Nunc dum ſalſura ſat bona eſt, ſi id feceris,
Venire poteris inteſtinis vilius.
CA. Aufer iſthæc quæſo, atq; hoc reſponde quod rogo.

Quod vt facias, non omnino ſuadeo tamen: ſaltem vt diſpicias accuratius, hortor. Ceterùm quis eſt, qui in iiſdem ſententiam ioci de inteſtinis intelligere ſe poſſit affirmare? Nunc quidem vt verba leguntur, ego minimè capio. & Lambinus, dii boni, quàm ſe pariter ac Plautum torquet! Audeo dicere, non ille quid hîc Plautus, ſed nec quid ipſe diceret, intellexit. Nec erit, puto, qui elicere ſenſum aliquem bonum & ſibi conſtantem ex hodierna lectione poſſit. Mihi ſcribendum ſic iam olim videbatur:

——PA. quin tu aliquot dies
Dura dum, ne inteſtina putreſcant tibi.
Nondum ſalſura ſat bona eſt, ni id feceris,
Venire poteris inteſtinis vilius.

Quomodo ſanè iocus ſit apertior: neq; germanam tamen eam Plauti ſcripturam aſſeuerabo. Coniecturæ ſunt hæ meræ, quibus ignoſci poteſt, ſi errant: quando neq; pro oraculis venditantur, & auctori noſtro nullam inducunt temerariam mutationem. Vt e-nim hîc opinionem noſtram ponamus, nihil ea minuit aut violat integritatem vulgati textus, in quo controuerſa quæ ſunt, licet eodem aliis iure amplius diſceptare, & verum qua poſſunt via por-rò veſtigare.

CAPVT IV.

Te, tibi cui. Græci leues, bibaces ac furaces Plauto: à poſtremo crimine hic defenſi, lubentes ſunt thermopolio, ibi calidum ſorbent, inde o-perto capitulo bitunt. Vitare infortunio. Certum & Aliquid. Velle gratiam alicuius. Exefficere. Multa Curculionis emaculata, de-clarata.

QVo loco ſomnium ſuum leno Cappadox narrat, poſt alia ſic ait:

Neq; eum ad me adire, neq; me magnipendere
Viſuſt.

Hîc

Hîc extremum verbum non cum Lambino & vulgo reſoluerim in *viſus eſt*, ſed *viſum eſt*, ne ad priora repetendum aliquid ſit ἀπὸ κοινοῦ de ſuperioribus: quomodo minus oratio fuerit confragoſa: Sed & in reſponſo & conſilio coqui non illa rectè ſcribuntur:

Namq; incubare ſatius te fuerat Ioui,
Tibi qui auxilium in iureiurando tulit.

Neq; quidquam iuuat, qui vett. editionum ſcripturam reducit,

Tibi qui auxilio in iureiurando fuit.

Quippe ſententia prorſus eadem vtriuſq; lectionis. Atqui talem aliquam præceſſiſſe oportet, quæ periurii lenonem apertè arguat: quod ipſius euincunt proxima verba:

Siquidem incubare velint qui periurauerint,
Locus non præberi potis eſt in Capitolio.

Nos quid? editiones priſcas ſequimur partim, partim noſtram coniecturam, atq; ita ſcribimus:

Tibi cui auxilium in iureiurando fuit.

Verecundè & quaſi honeſtè eum inſimulat, cum ſic loquitur coquus. Auxilium autem lenonibus in periuriis ſæpe, quibus in lingua ſita plerumq; ſalus, qua nunc negent, nunc aiant, vt ex vſu eſſe rerum ſuarum vident: vnde patronam eandem alibi noſter dicit hominibus eiuſmodi, quæ, ſi quid ipſi commiſerint, pro illis peieret. In quam rem exempla colligi nihil eſt neceſſe. Ne quem autem locutionis inſolentia moueat, *Te, tibi cui*: ſciat eam Plautinam. Sic enim aliquoties & alibi & Aulular.

ME. Ego te hodie reddam madidum, ſi viuo, probè,
Tibi cui decretum eſt bibere aquam.

Neq; mihi dubium, hanc ipſam minus notam formulam corrumpendo loco maximè fuiſſe. quamquam excuſari vulgata quoq; lectio poteſt, ſed excuſari, non defendi. Scenâ proximâ ſalsè irridet luculenteq; deſcribit Græculorum inter vias philoſophantium leuitatem & ebrioſitatem:

Tum iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant,
Qui incedunt ſuffarcinati cum libris cum ſportulis,
Conſtant, conferunt ſermones inter ſeſe drapetæ,
Obſtant, obſiſtunt, incedunt cum ſuis ſententiis,
Quos ſemper videas bibentes eſſe in Thermopolio.
Vbi quid ſurripuere operto capitulo calidum bibunt,
Triſtes atq; ebrioli incedunt.

Leuitatem, dixi, tangit & bibacitatem: ſed & furacitatem, vt poſtrema iſta volunt. Ego tamen ab hoc vitio defenſor illis hoc quidem loco veniam, qui video non eius à Plauto factam, ſed ab alio neſcio quo nimis inuidioſè fictam criminationem. Profectò enim non illa recte ſic hodie legimus, ſed vt hîc à me rectiſſimè, vt confido, emendata ſubſcribam:

Quos ſemper videas lubentes eſſe in thermopolio,

Vbi quùm ſorbuêre calidum, operto capitulo bitunt,
Triſtes atq; ebrioli incedunt.

In quibus *lubentes* à veteribus libris eſſe teſtor, qui ſanè habent etiam *in*, etſi poterat omitti. Nam Plautinum alias, lubentem eſſe alicui rei. Ciſtellar.

Qui ſemper malo muliebri ſunt lubentes.

Sed expreſſior ſenſus eo retento. In reliquis ad talem emendationem ſingula pæne verba manu me duxerunt, quæ ſententiam aliam ſubeſſe tacitè ſignificabant, & in hanc, quam feci, omnia conſpirabant. In Thermopolio calidum ſorbent: poſt ſorbitionem largiuſculam operto capite eunt, qui mos Græcis, idem paullò ante perſtrictus ibidem, *capite operto qui ambulant.* Iam *bitunt* & facillimè confieri ex *bibunt*, & Plauti vocabulum eſſe, nemo docendus, niſi qui planè hoſpes ſit in his vniuerſim literis: quem ne lectorem quidem, tantum abeſt vt iudicem mihi velim. In fine edictionis huius paraſiticæ, ſed plus quam ędilitiæ, imò baſilicæ:

Proinde ſe domi contineant, vitent infortunia.

nihil ambigo, quin antiqua editio melius *infortunio.* Sic enim libenter Plautus, vt hunc caſum iungat illi verbo: cuius exempla quiſque notarit & meminerit vltrò ſibi. Porrò eadem ſcenâ quod eſt:

PH. Iam edes aliquid. CV. nolo hercle aliquid: certum quàm aliquid mauolo:

inde Terentius duxit, vt *Aliquid nihil eſſe* diceret. Deinceps ſequitur:

Video tuum ſodalem, argenti rogo vti faciat copiam.
Scires velle gratiam tuam, noluit fruſtrarier,
Vt decet velle hominem amicum amico atq; opitularier.

vbi non Lambinus tantùm ambiguè vel diſtinguit vel ſcribit aliter: ſed magnus item vir planè poſt eum æquè mutat, *velle gratia tua*: cùm vulgatum manifeſtè probetur alio gemino ſequentis ſcenæ loco:

Quod iſtic ſcriptum eſt, id te orare iuſſerat,
Profecto vt faceres, ſuam ſi velles gratiam.

Et elegans omnino loquendi modus hic, quem vſurpare poſſumus, cum amici gratiam & fauorem aut ſpernere ipſi n[illegible]mus videri, aut noſtrum illi, ne ſpernatur, vltrò commendamus. Pertinere videtur huc etiam illud Epidici:

P. Epidice, habeas gratiam. EP. ſed ego iſtuc faciam ſedulo.

Sub extremam ſcenam deniq; :

PH. Laudo. CV. laudato, quando illud quod cupis effecero

verſus poſtulat *exeffecero*: quo verbo alibi vtitur, & [illegible] plenum notat.

CAPVT

CAPVT V.

Inſtare, impendere, ſeruire, inſeruire, cum accuſandi caſu. Multa Plauti corrupta in verbis & ſententiis, multa confuſa in perſonarum vicibus reſtituuntur. Etiam Turpilius emendatur.

INitio ſequentis ſcenæ, *Beatus*, qui genus antiquum dicendi mutant:

Si magis me inſtabunt, ad Prætorem ſufferam:

& *mi* faciunt pro *me*; temerè faciunt, nec alibi ſic locutum Plautum meminerunt. Is autem Pœnulo:

——Dij immortales meum herum ſeruatum volunt,
Et hunc diſperditum lenonem: tantum eum inſtat exitij.

Item Epidico:

Tanta te impendent ruinâ.

Nam rectè ſic editiones priſcæ, quibus recentiores *in* inferſerunt. Atqui & Terentius omiſit,

Tanta te impendent mala.

Moſtellariâ noſtri bis *inſeruire* cum eodem caſu.

Matrona, non meretricium eſt, vnum inſeruire amantem.

Item:

At hoc vnum facito cogites, ſi illum inſeruibis ſolum,
Dum tibi nunc hæc ætatula eſt; in ſenecta malè querêre.

Ad quod exemplum indubiè Turpilius apud Nonium *ſeruire*, ſi rectè emendetur. Turpil. Demiur.

Ego epol docta dico, quæ mulier volet
Sibi ſummum amicum eſſe indulgentem & diutinum,
Modicè atq; parcè eius ſerui ad cupidines.

Reſtituerim enim *ſeruiat cupidines*, non *cupidini*, vt Iunius volebat. Sententia cum Enniano ferè verſu coincidit, qui ibidem ex Hecuba laudatur:

Quæ tibi in concubio verecundè & modicè morem gerit.

Sed Turpilii medio verſu corrigam etiam *ſuum* pro *ſummum*. In Curculionis ſcenâ, quam ordiebamur, vlterius cum perges, ad illud offendes, vbi de amiſſo ob rempublicam oculo ſic vnoculus Paraſitus:

Adoleſcens, ob rempublicam hoc intus mihi
Quod inſigne habeo, quæſo ne me incomities.

Nam *intus* quid illic notat? Neque tam audax fueris, vt *incuſſum eſt* cum viro docto reſcribas. Leuius & lenius, vnâ literulâ mutatâ, legeris *ictus*. Inſigne ictus, veſtigium cape vulneris catapultâ icti. Ob id virtutis pro republicâ acceptum inſigne noli, inquit, calamitati meæ inſultare. Scenâ, *I tu pra virgo*, non ſatis aptè concipiuntur ita perſonæ, vt trapezita lenonem promiſſi ſui tam accuratè moneat: quæ Curculionis partes ſunt, velut heri ſui cauſſam diligenter agentis, cuius & perſonam ſuſtinere deinceps videri

vult, cùm tam acerbè & liberè multa in Cappadocem pariter ac Lyconem. Quæ igitur vulgò Lyconi aſcribuntur, ea Curculioni transſcribo ad hoc exemplum:

C V. I tu pra virgo: non queo quod ponè me eſt, ſeruare.
Et aurum & veſtem omnem ſuam aiebat, quidquid hac haberet.
C A. Nemo it inficias. C V. attamen meliuſculum eſt monere.
Memento promiſiſſe te, ſi quiſquam hanc liberali
Cauſſa manu aſſereret, mihi omne argentum redditum iri,
Minas triginta. C A. meminero: de iſtoc quietus eſto.
Et nunc idem dico. C V. & commeminiſſe hac ego volam te.
C A. Memini, & mancipio tibi dabo. C V. Egon' vt ab lenone
Mancipio accipiam?

Vt dixi, ſub heri militis perſona loquitur hic luſcus Summanus: nec ad Lyconem quidquam triginta illæ minæ attinebant. Militi enim ipſi leno repromiſerat: quod ipſus infrà præſens repetit:

Et leno hic debet nobis triginta minas.
P H. Quamobrem iſtuc? M I. quia ille repromiſit mihi,
Si quiſquam hanc liberali aſſeruiſſet manu,
Sine controuerſia omne argentum reddere.

Sed vt hìc in principio paraſiti locum argentarius occupauerat, ita contrà ſub finem argentarii paraſitus. Ecce enim ſic edunt:

L Y. Nunquid vis leno? C A. iſtas minas decem, qui me procurem,
Dum melius ſit mihi, des. C V. dabuntur. cras peti iubeto.

Quis autem non videt, à Lycone argentum flagitari, vt idem pro ſe debeat reſpondere? Muta: *L Y. dabuntur. cras peti iubeto.* Meridie clarius hoc, & teſtem tibi tamen eccillum locum è ſcena, *Quoi homini.*

Poſtquam rem diuinam feci, venit in mentem mihi,
Ne trapezita exulatum abierit, argentum vt petam,
Vt ego potius comedim quàm ille.

Loquitur hæc leno, qui petitum it eas ipſas decem minas à Lycone. Sed ibidem ſtatim cum à milite occupatur,

M I. Iuſſeram ſaluere te:

neſcio ſi ſcribendum potius *iuſſerim*, tum quia non iuſſerat ſanè, tum quia pulcrè id exprimat faſtidioſum aut iratum ſalutatorem. Ea quidem facie & Aſinariâ corrigebamus, *Iuſſo ſaluere Libanum libertum*: quo loco erat item præterito tempore *iuſſi*: pro quo poſſis etiam *iuſſim* illìc reponere, contractum è *iuſſerim*, vt alia multa ſolent, & in illis *dixim* pro *dixerim*. Porrò autem ſcenâ, cuius id ipſum initium.

P L. Phædrome propera. P H. quid properem? P L. paraſitum ne amiſeris.

Magna

Magna res eſt. PH. nulla eſt mihi. nam quam habui abſumſi celeriter.

Vide ne poſtremum hoc *celeriter* Planeſio tribuendum, quæ cum proximo verſu ſic continuet:

——P H. nulla eſt mihi. nam quam habui abſumſi. P L. celeriter
Tene inquam. PH. quid negotij eſt? P L. rogita vnde iſtunc habeat annulum.

Et quod his adhæret:

Pater iſtum meus geſtauit. C V. at mea matertera.
P L A. Mater ei vtendum dederat. C V. pater tuus rurſum tibi.

id quoque vix eſt vt ſincerè ſic ſcribatur. Ego quidem de luxatione grandi ſuſpicor, qua membra poſteriora verſuum locum inter ſe mutarint. Sed ſuſpicor tantum, neque auſim vlla cum aſſeueratione ſententiam pronuntiare. Quin ipſam pronuntiare vix audeo: quamquam ſententia non erit, ſed opinio tenui veriſimilitudine ſuffulta. Dicam prius, vnde ſuſpicionem ducam. Verſus prior in voce *mea* claudicat, etſi vetuſtæ editiones ſubueniunt inſertione tali, *at pol mea*: tum in eodem *matertera* non aptè videtur opponi *patri*. In altero *quit* vulgò legitur, quod Lambinus iuſſit expungi: ibidem ſtatim lectionem diuerſam Palmerius reperit in antiquis, *pater mios riſum tibi.* Hinc ad emendationem eiuſmodi moueor, vt tranſlatis verſuum membris, leuiſſimeq; mutatis vno atq; altero verbis, ita refingam:

——P L. rogita vnde iſtunc habeat annulum.
Pater iſtum meus geſtauit. C V. quin pater meus iſtum ſibi.
P L. Mater eij vtendum dederat. C V. at meo matertera.
P L. Nugas garris.

Vim, niſi ſi traductione ipſa, nullam verbis facimus. E *quit* ſponte naſcitur *quin*; è *mios*, *meus*; è *riſum*, *iſtum*: quamquam ex hoc facilius ſanè *ruſum*, pro rurſum. At ſenſum ſi vides, eleganter Paraſitus Planeſium eludens patri eius patrem ſuum, eiuſdemque matri ſuam item materteram opponit. Sed nihil huius, iterum dicam, affirmo: ſtabitque aut cadet opinio noſtra dubia certiſſimo iudicio aliorum.

CAPVT VI.

Iterum perſona turbata digeruntur, aliaq; ſimul corriguntur, explicantur.

IN eadem interiore ſcena neſcio quid etiam aliud videre mihi videor, quod magnam illi venuſtatem afferat, ſi reſcribatur ex mea ſententia. Nam quo loco legis:

M I. Ego dicam. ſurge. hanc rem agite, atq; animum aduortite.
Pater meus habuit Periphanes, Planeſium.
Is priuſquam moritur, mihi dedit tamquam ſuo.

Vt æquum fuerat, filio.

etſi non inuenuſtè Planeſium præ ceteris compellat miles, dum Phædromo ſimul & Curculioni narrat: tamen id Plautum non puto voluiſſe: qui mihi quidem bis ſcripſiſſe Periphanis nomen videtur, quod à milite auditum inopinatâ mentione percuſſa & admirabunda Planeſium repetat hoc modo:

Pater meus habuit Periphanes. P L. Periphanes?

M I L. Is priuſquam moritur.

Quod tam profectò lepidum, vt iſtac iteratione tota ſcena colluſtretur. Rem cogita, quæ in geſtu poſita. Nominabat miles patrem ſuum Periphanem, qui idem Planeſii pater: hinc hæc nouitate rei excitata primùm miratur ſecum Periphanem & illi parentem: mox, pergente illo, & interim filium ſe eius appellante, magis commota mulier, *prò Iuppiter* exclamat: denique non ſe ſuumque gaudium tenens amplius, in affectum penitus effunditur, & repertum ſibi fratrem gratulabunda conſalutat. Et erit ne, qui non hanc reſtitutionem ambabus quod dicitur, manibus acceptet? Error, ſi quis requirit, inde fluxit. Hæſitans librarius, cum iterari vocem vnam omnibus literis videret, eam ſcribendam potius cenſuit, quæ notis erat deſignata. Sic ex *P L.* abiecto nomine altero, natum nobis *Planeſium*. Sequitur ibidem alius in perſonarum vice error:

——M I. Cedò vt inſpiciam. PH. ſanan' es,

Quæ iſti committas? P L. ſine modò.

Credesne, tantopere militi, quem tacitè affinem ſibi iam ſperabat, diffiſum Phædromum, vt annulum illi noluerit committi? Quin paraſito potius ea verba tribuis, qui decorè admodum nec immeritò timere inducatur, ne vt ipſe prius militem, ſic hic Planeſium viciſſim annulo circumducat. Etiam deinceps vix eſt, vt rectè iſthæc habeant, etſi non habent nimis malè.

——P H. Deos volo bene vortere

Iſtam rem vobis. C V. & ego nobis omnibus,

Tu vt hodie aduenient cœnam des ſororiam:

Hic nuptialem cras dabit. P H. promittimus.

M I. Tace tu. C V. non taceo, quando res vortit bene.

Quanto enim concinnius perſonam hîc quoq; alteram ſuſtuleris, alteram mutaris?

Hic nuptialem cras dabit. promittitin'?

P H. Tace tu.

quamquam militis relinquere ſanè potes: vti contrà & Phædromi, ſi velis, in huius conuertere paullo pòſt: *M I. Quid dotis?* Sed horum nihil neceſſe. Illud autem, niſi fallor: vt in ſequentibus militis verbis:

M I. Verum hercle dico, me lubente feceris.

ſcribas dicit. Conſuadet enim Phædromo, de paraſito dum viuat alendo.

alendo. Et *verum* ibi eſt æquum.quaſi dicat,ius orat,nec immeritò impetrauerit, qui quidem nobis occaſio fuerit huius inter nos agnitionis. Atq; hinc ad finem ſuſpicor,ne quod vulgò ſic abſque vllo ferè ſenſu:

PH.Spondeſne miles mihi hanc vxorem? MI.ſpondeo.

CV.Et ego hoc idem vnum ſpondeo. MI.lepidè facis.

emendandum ſit in hanc ſententiam:

PH.Et ego huic cibum vnà ſpondeo.

Reſpexerit enim ad ſuperiorem perpetui cibi flagitationem Phædromus, cui verba correcta tribuimus: & illum miles, qui antè ſuaſerat, nunc promittentem opportunè collaudarit, *Lepidè facis.* quod militis dictum paraſito & eius vulgatæ conſponſioni vix aliquo modo queat accommodari. Sed ante iſta, vt regrediamur, nec hæc perſonis rectè digeſta:

PH.Nunc eamus ad lenonem. MI.laudo. PH.hic prius volo
Meam rem agere.

Si conſideras enim attentius, quid cuique conueniat magis, ita cum ſuperioribus connectenda primùm, deinde & ipſa diſponenda iudicabis:

PH.Quamobrem iſtuc? MI.quia ille repromiſit mihi,
Si quiſquam hanc liberali aſſeruiſſet manu,
Sine controuerſia omne argentum reddere.
PH.Laudo. MI.nunc eamus ad lenonem. PH. hic prius volo
Meam rem agere. MI.quid id eſt? PH.vt mihi hanc deſpondeas.

CAPVT VII.

Hodie, Comica additio. Promiſtin'. Liberali, ſc. cauſſa. Tum. Pluſcula notæ: quibus alia in verbis, alia in perſonarum ſitu, alia in ipſo verſuum ordine turbata & turpata concinnantur ad locorum lucem ac fabulæ nitorem.

VNA nobis hìc ſcena ſupereſt, cui dabimus iſtud caput. Malè inibi recentiſſimæ recenſionis optima editio:

——MI.heus tu, leno, te volo.
PH.Et ego te volo. CA.at ego vos volo ambos. MI.ſta ſis illicò.

quod aliæ omnes rectè, *CA.at ego vos nolo ambos.* Nolebat enim leno, metuens quod futurum erat: atque ideo ſtare mox à milite iubetur. At quod ſequitur, nec hæc, nec illa, ſcribunt ſatis aptè:

——CA. quid mecum eſt tibi?
Aut tecum? aut? MI. quia ego ex te faciam pilum catapultarium.

Interpres explicat ſanè, vt debuit: at idem cur non diſtinxit ad illam ipſam ſuam explicationem? Quomodo autem & alii, ſecuti eundem, tamen hoc non animaduerterunt? Certè enim *aut* illud ſolitarium militi tribuendum eſt, qui per iracundiam abrumpens lenonis argutationem, repetit hanc eius vocem: & quid, inquit, *aut* mihi oggeris, & diſputas quid rei nobis & mihi præcipuè te-

eum? Vt ſcias, catapultarium ego te pilum faciam, niſi argentum mihi properas reddere. Scribes ergo:

——C A. quid mecum eſt tibi?
Aut tecum? M I. aut? quia ex te hodie faciam pilum catapultarium.

Sic enim etiam præterea veteres editiones, eiecto *ego*, *hodie* inſerunt, quod Comicè additur, & abundat in ornatum, vti ſtatim quoque, *Delicatum te hodie faciam.* Inferius hac fabula:

Cui homini hodie peculi nummus non eſt plumbeus.

Terent. Phorm.

An quidquam hodie eſt factum indignius?

Deinceps fortaſſis illud de lenoniâ linguâ rectè:

Dicendi, non rem perdendi hac gratia nata eſt mihi

tamen in ſuſpicionem leuiter inclinabam: *Ditandi rem, non perdendi.* cuius ſimile Rudente:

Iuſiurandum rei ſeruandæ, non perdendæ, conditum eſt.

Huic hæret verſus:

M I L. Nihil agit: collum obſtringe homini. P H. iam iam faciam vt iuſſeris.

cuius alteram partem quo iure Phædromo aſſignant? Lenoni debetur, qui minaciis perterrefactus ſupplex nunc quodammodo fit, & facturum omnia pollicetur quæ iubeatur. Nec errorem hunc antiquiores libri errant, qui ſic liquidò Cappadocem his præfigunt:

——C A. iam iam faciam vt iuſſeris. Statim:
M I L. Promiſiſtin', ſi liberali quiſquam hanc aſſeruiſſet manu,
Te omne argentum redditurum.

Verſus gratia ſcribe *Promiſtin'*. Omittit autem ſolens vocem *cauſſa*, quæ *liberali* iungatur, ne hanc putes referendam ad *manu.* Superiore proximâ ſcenâ:

Si quiſquam hanc liberali aſſeruiſſet manu.

Deinceps manifeſtam tranſpoſitionem video verſus vnius inter iſtos:

M I. Tu autem in neruo iam iacebis, niſi mi argentum redditur.
C A. Hercle iſtam rem iudicaſti perfidioſè Phædrome.
Et tibi oberit; & te, miles, dij deaq; perduint.
Tu me ſequere.

Horum ſecundus ſequi omninò debet eum, qui primum antecedit, vt ſtatim poſt ſententiam à Phædromo pronuntiatam, perfidiæ eum arguat & refutet leno. Qui ordo flagitatus ab ipſa ſententia, interiectu primi huius verſus impeditur. Id vt ne ſit amplius, traducendus ille ponenduſq; ante eum, cuius extremi partem hîc aliquam aſſcripſimus, variata ſimul & aptata perſonarum collocatione. Totus locus ita reſtituetur:

Nunc adeò, vt tu ſcire poſſis leno meam ſententiam:

Libera

Libera hæc eſt, hic huius frater eſt, hæc autem illius ſoror:
Hæc mihi nubet, tu huic argentum redde. hoc iudicium meum eſt.
CA. Hercle iſtam rem iudicaſti perfidioſè Phædrome.
Et tibi oberit: & te, miles, dij deaq; perduint.
MIL. Tu autem in neruo iam iacebis, niſi mi argentum redditur.
CA. Tum me ſequere. MI. quò ſequar ergo te? CA. ad trapezitam meum,
Ad prætorem.

In quibus videas alia quoq; leuicula duo pariter emendata: *tum*, pro *tu*; *ergo*, pro *ego*: quorum tamen hoc non æquè vt alterum neceſſarium. Imprecationem lenonis eludit miles, & tibi quidem malum in mundo iam eſt, inquit, vt in neruo iaceas, niſi ſtatim nummos reddis. quibus minis velut fractus ille ſequi igitur eum iubet ad ſuum trapezitam. *Tum* enim eſſe, igitur, nemo fuerit monendus. Exodium verò & ſcenæ & fabulæ huius etiam ipſum turbat in perſonis, vt hodie vulgò diſponuntur:

——MI. quid tum? rogitas? hiſce ego, ſi tu me irritaueris,
Placidum ted hodie reddam. CA. age ergo, recipe actutum. PH. licet.
Tu miles apud me cœnabis, hodie fient nuptiæ.
MI. Quæ res bene vortat mihi & vobis. ſpectatores plaudite.

Verùm antiquæ editiones diligentius obſeruarunt & fideliter nobis aſſeruarunt poſitum germanum. Ex *licet* tribuunt militi: cuius eſt hæc planè vox, qua reſpondet Cappadoci argentum offerenti. Nam inter eos pecuniarium negotium, & ad militem directa vt reliqua, ſic & iſta lenonis verba: *age ergo, recipe actutum.* Ad hunc igitur modum ex antiquis corrigatur:

——MI. licet.
PH. Tu miles apud me cœnabis,

Atque hîc in Comœdiæ fine finem etiam nos diſputationum ad eam noſtrarum faciamus.

Digitized by Google

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CASINAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nobiliſſimum & Excellentiſſimum virum

HIERONYMVM MERCVRIALEM

Medicum, Philoſophum, & Philologum præclariſſimum.

NON *humanius omni genere benignitatis habuiſti me præſentem*, *Cl.* MERCVRIALIS, *quàm nunc abſentem etiam proſequeris epiſtolari comitate. Nam quæ nuper à te literæ, bone Deus, quo affectu ſcriptæ! quàm ſpirant illam veterem beneuolentiam, & amorem, quem comparare non niſi paterno poſſum! Et auxiſſe tibi quidem ille videtur, adeò nõ relanguiſſe à locorum tanto, maiore ſanè quàm temporis, interuallo: mihi autem obſeruantia tui & cultus itidem quotidie creſcit: & vtrinque hoc video euenire, vt è mutuo deſiderio magis inuicem amemus & colamus, qui ex ipſo inter nos amore cultuq; magis deſideramus. Ego enim ægerrimè ſanè, atq; ægrius indies à tali me viro abeſſe ſentio, cui perpetuò adeſſe cum fructu meo maximo neque nulla dignitate, non deerat occaſio, ſi vti licuiſſet: & tu qui hoc agebas, vt me retineres, vltroque deferebas honorificam manendi conditionem, fateris impatientiam negátæ conſuetudinis meæ tuam, atq; optas eam poſtliminio: de qua cum ſperes non item, eò laberis, vt in ſcriptis tamen frui me cupias, & ad edendas horteris ingenioli noſtri commentatiunculas in varios auctores, quibus apud vos etiam fuiſſe me deditum in-*

tellexiſti. Non mediocriter, *aiebat Pliniorum alter ad neſcio quem amicum*, ad noua opera tu me lector hortaris: *quid, tu me quàm accendere debet*, τελαμίγγε *Mercurialis, hortator idem qui es & lector es futurus? Equidem propero iam, & propero tanto magis, quanto minus tibi vitæ reliquum eſſe ſpatium ais, vt neq; te voluptate quadam priuem, neq; me ipſum eo fructu, quem ex ſtudijs meis ſummum percipiam, ſi à te ſcriptiunculæ meæ tenues legantur, & fortaſſis etiam probentur. Atque vtinam, vtinam ſint vllæ meæ tales, quas cùm lectione digneris tua, dignari & approbatione poſſis! Hic verò fructus multò maximus, & vnicus, non ſtudiorum tantùm, ſed ipſius meæ vitæ. Cuius etſi fructus ſpes exigua mihi, conſcio meis ſua indignitatis: haud eſt tamen nulla, cum tuam cogito procliuem in nos æquitatem & voluntatis ac iudicij facilitatem. quamquam intereſt ſanè multum, ſuo quis merito quid, an gratia & alterius fauore, & vtro magis horum, conſequatur. Sed de nobis tu videris: ac vidiſti iam abſque dubio in parte. Nec enim vidiſſe te dubito, quæ animaduerſa nuper in Curtium dedimus, immatura fortaſſe, ſed tua incitati, quam dixi, cupiditate: quam neque nunc morari voluimus in Plauto. Hunc Diuinationibus & Interpretationibus illuſtrare conati dudum ſumus, & meminiſti iam apud vos de quibuſdam eius locis inter nos agitatum: cùm tuo iudicio libenter ego vterer, quoties ad hæc minora deſcendere tibi libuiſſet, & tu contrà volens erudires me quibuſcunque de rebus interrogaſſem: vt fateri debeam, ac fatear ingenuè, plurimum in his quoque literis tuo beneficio me profeciſſe: ſed interim neſcio, pluſne de ſermonibus & viua auditione tui, an è ſcriptis tuis eruditiſſimis, quæ cum omnium ſibi ſtudia variè deuinxerint & meruerint laudatorem vnumquemque, neminem inueniunt parem & dignum ſatis: ne humili præconio ſequi vnus ego illa coner, quibus omnem prædicationem ſupergreſſis inferiores alij ſe agnoſcunt. Age verò tu vir tantus, & talibus in omnes meritis, quandoquidem amore deſiderioq; nugarum mearum ſic teneris, inſpice nunc hæc Plautina noſtra, nõ exſpectationi tantæ reſponſura: ſed etſi*

minus

minus reſponſura, tamẽ futura grata: quorum tibi partem inſcribimus etiam & hac & pluribus de cauſſis. Nam quæ tu ſic auidè cupis, & quæ te iubente proferuntur, eorumne debuit ad te mitti dirigiq; nominatim nihil, cum in alijs hanc rationẽ tenuiſſem? Imo debuit ad te maximè quidquid hoc erat totum, vt auctoritate vel vnius tua niteretur: ſed diſſuaſit cum alia multiplex, tum illa ſimpliciſſima ratio, ne te nimis onerarem & obruerem iſta ineptiarum mole, quam non poſſes ſolus vniuerſam ſuſtinere. Diſtribui igitur in plures: & ſat, ſcio, negotij tibi faciet hæc particula tantilla, in qua tuenda ſola non defugies auctoritatem, quam in edendis omnibus ſum ſecutus. Accipe eam tuo debitam & deditam patrocinio, ſi non qualem, at quia voluiſti: & ſi deſperas adeò in publicum tueri, tuo arbitratu refinge, innoua, orna, quo maximè habitu poſſe videbitur placere. Permitto in eam tibi ius omne, planeque id vſurpari à te volo, ne pudorem incutiat aut maculam fortaſſis aſpergat aliquam illuſtri tuo nomini: quod inſcitus ego cogitabam initiò illâ ipsâ inſcriptiunculâ velut ornare, certè quidem honorare. Namque & hæc erat inſcribendi quædam cauſſa: itemque alia, vt innumeris maximiſque in me beneficiis tuis vnam hanc minimamque non gratiam, ſed vmbram gratiæ referrem, quam veram atq; illis parem apud animum meum habeo & habebo ſemper,

—— εἰσόκ' ἀϋτμὴ
ἐν ϛήθεσσι μένῃ, καί μοι φίλα γούνατ' ὀρώρῃ.

Sic enim meritus es de me,

Et quæcunque homines benè cuiquam aut dicere poſſunt
Aut facere, hæc à te dictaq; factaq; ſunt:
Omnia quæ gratæ manſerunt credita menti,

vtque manſiſſe nec periiſſe tu ipſe, & à te alii cognoſcant, volo hoc tenue monumentum exſtare, quod animi memoris ac grati priuatim publiceque mihi perhibeat teſtimonium ad poſteros etiam, ſi ad aliquam hæc talia ſcripta durare poſteritatem queant. Erant denique & alia cauſſæ nonnullæ, ſed præcipua omnium, quam primam poſui, quamque tu vnam agnoſces, etſi reliquas nec aſpernaberis, & meum tibi ſtu-

dium placere modis omnibus patieris. Ipſe quidem libellus hic, imperio quaſi tuo euocatus, tuo emiſſus auſpicio, tuæ tutelæ commiſſus, amplius commendari tibi non debet: multo minus ego, quem tu ſemel in cariſſimorum tibi numerum humaniſſimè receptum, benigniſſimè fotum hactenus, in perpetuum conſtantiſſimè retinebis.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CASINAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Plautus, latrans nomen ex ſententia Douſiana. Poſtideà. Autem. Ratione vti. Ad Caſinæ Prologum explicationes & emendationes aliquot; vna etiam in Appuleium.

AD CASINAM ex ordine deuenimus, non ipſam; ſed Plauti cum latranti nomine. Sic enim iungenda primùm hæc Prologi verba: ——*Diphilus*

Hanc Græcè ſcripſit, poſt id rurſum denuò
Latinè Plautus cum latranti nomine.

Deinde ſi me deceat arbitrum agere diuerſiſſimarum opinionum, quas viri docti plures ad hunc locum attulerunt, non accipienda prorſus aliter putem, quàm V. N. Douſa Centurionatu ſuo diſertiſſimè explicauit: poſt quem miror alios vel hiſcere aliud auſos, & mirabor, ſi qui pòſt audebunt. De cetero, vix eſt, vt ipſa ea verba rectè vulgò ſic. vt exhibuimus, legantur: quando in Edd. Vett. aliquantò diuerſa ſcriptura reperitur:

——*Diphilus hanc*
Græcè ſcripſit: pòſt id, eam rurſus denuò.

Et profectò nihil hinc procliuius atque etiam verius, quàm *poſtideà* Plautinum aduerbium concinnare, prouocabulo *hanc* vel abiecto, vel in finem præcedentis verſus reiecto, vt quidem in antiquis ipſis fieri videmus. In eodem autem Prologo, quem Plauti non eſſe ſatis conſtat, ſed talem mehercule, cuius nec pudere ipſum poſſit, leuia ſunt præter hoc alia quæ notemus. Sub initium, poſt ſcitam illam comparationem vini veteris & veterum fabularum, additur:

Antiqua

Antiqua opera & verba cùm vobis placent,
Æquum placere eſt antè veteres fabulas.

Quorum verſuum priore numeris leui traductione conſulas, *Antiqua verba & opera:* altero deinceps *autem* legere malim pro *ante.* Quamquam enim hoc interpretari non ineptè potes, quaſi ſit prius, magis, potius: illud tamen elegantiæ neſcio quid maioris ſpirat, & ſapidiorem guſtum habet Plautinæ cuiuſdam vſurpationis: quæ cùm alibi frequens, tum Aululariæ itidem Prologo eadem:

Illa illum neſcit, neq; compreſſam autem pater.

Moſtellar. *Vehit hic clitellas, vehit hic autem alter ſenex.*

Lucret. lib. 6.

Nec ſunt multa parum tactu vitanda, neq; autem
Aſpectu fugienda, ſaporeque triſtia quæ ſint.

Appuleius ad finem Floridor. primi: *Patior & ipſe in meis ſtudijs aliquam pro meo captu ſimilitudinem. Nam quodcunq; ad vos protuli, excerptum ilico & lectum eſt: nec reuocare illud, nec autem mutare, nec emendare mihi inde quidquam licet.* Rectè enim ſic eruditiſſimus Colvius, cùm pariter mutatum eſſet *antè.* Sed facile fuit ibi reponere: quia ibidem præceſſerat: *Proconſulis autem tabella ſententia eſt: quæ ſemel lecta, neq; augeri litera vna, neq; autem minui poteſt: ſed vtcunque recitatum eſt, ita prouinciæ inſtrumento refertur.* Ex quibus ipſis & loci totius ſententia clarum eſt, emendandum priore etiam loco *exceptum*, pro *excerptum.* quod cum vltrò conieciſſem olim, vidi poſtea & in Aldino codice liquidò exſtare, quem ſequi debuerat idem quem dixi editor, non modò non hîc planè præterire. Ceterùm *autem* ſic ferè & hoc ipſo Caſinæ prologo iterum poſitum:

Ratione vtuntur: ludis poſcunt neminem,
Secundum ludos reddunt autem nemini.

Vbi *ratione vtuntur*, meo animo, non melius interpreteris, quàm Italorum lingua, *hanno ragione.* Nam & ad verbum reſpondet, & prorſus quod hac phraſi illi dicunt, dictum voluiſſe auctorem, quiſquis hic eſt, cenſeo. vt fruſtrà ſe torſerint Boſius & Lambinus in tam variis & monſtroſis gloſſematis confingendis. Porrò benè ſcribitur iſtud:

Id ni fit mecum pignus, ſi quis volt, dato
In vrnam mulſi.

nec peius in veteri quodam, *Id ni ſit.* Clauſula verò huius Prologi:

Tantum eſt. valete, bene rem gerite & vincite
Virtute vera, quod feciſtis antidhac.

tota non adumbrata leuiter, ſed expreſſa penitus & tranſlata eſt ex Ciſtellaria:

Hæc res ſic geſta eſt. bene valete & vincite
Virtute vera, quod feciſtis antidhac.

CAPVT II.

Perſonæ errantes in prima ſcena iuſto ordine diſponuntur: & ſententia laborantium locorum exponuntur.

QVÆ in fine ſcenæ primæ ſub perſonis Chalini & Olympionis concepta leguntur, vereor vt concepta rectè ſub ſuis quæq; perſonis legantur:

CHA. Nunc, ne tu te mihi reſpondere poſtules,
Abeo intrò: tædet ſermonis tui. OL. te ſequor.
Hic quidem pol certò nihil ages ſine me arbitro.

Nam priora quæ Chalino tribuuntur, ſententia ſuadet, vt Olympioni dentur, qui cum ſuperioribus ea continuet hoc exemplo:

Quam mihi hæc dicentur dicta, tum tu furcifer,
Quaſi mus, in medio parietis verſabere.
Nunc ne tu te mihi reſpondere poſtules,
Abeo intrò: tædet ſermonis tui.

Præter ſententiam vniuerſim, etiam verba ſingulatim hoc volunt. Etenim *Nunc* omninò præcedẽtibus adhæret, tranſitiua particula, vel magis præcidens. Deinde *poſtules*, quod nõ intellectum bardis exſcriptoribus, cauſſa mutationis huius ipſa fuit; illud inquam *poſtules* non aliter interpreteris commodè, niſi in Olympionis perſona. Senſus enim & huius, & totius loci germanus iſte. Cum enumeraſſet Olympio, quæ cum moleſtia & cruce ſua auditurus in feneſtra Chalinus eſſet, né ille reſpondere ad ſingula prolixâ odioſaq; ſibi oratione pararet, abit intrò, atque ait: Hæc euenient tibi, quæ dixi: Iam ne reſponſionem coneris, aut horum occipias refutationem, abeo: non poſſum auſcultare ſermoni tuo. Quod cum ita ſit, reliqua iam Chalino viciſſim aſſcribenda, quæ erant anteà Olympionis.

——*CH. te ſequor.*
Hic quidem pol certò nihil ages ſine me arbitro.

Sed, inquiet aliquis, huic perſonarum mutuæ traiectioni ſcenæ eiuſdem priora omnia reclamant, initium ipſum maximè, vnde liquet, ab Olympione obſeruari Chalinum, quem contrà nos ſectatorem & veluti cuſtodem facimus Olympionis. Video hoc, & ſcio: ſed quando demonſtraui, neceſſariò cohærere, quæ iunctim Olympioni nunc aſſignauimus; ſequitur, non, quæ ſuperſunt, in fine mutanda ſaltem, vt proxima proximis reſpondeant: ſed vt pariter etiam alia congruant, omnia refingenda, quæ præcedunt, illi ſententiæ contraria. Ex fine inquam corrigendum initium: & huc ibam, cum extrema ſcenæ vitii arguerem, vt indè porrò etiam prima. Iam illis conſtitutis, hæc ad eandem rationem conformanda: quæ dico mutatis inuicem perſonis ita ordine ſcribenda.

OL. Non mihi licere meam rem me ſolum, vt volo,

Loqui

Loqui atque cogitare, ſine ted arbitro?
Quid tu (malum) me ſequere? CH. quia certum eſt mihi,
Quaſi vmbra, quoquò ibis, te perſequi.
Quin edepol etiam ſi in crucem vis pergere,
Sequi decretum eſt te: hinc conijcito ceterum,
Poſſisne, nec ne, clam me ſutelis tuis
Præripere Caſinam vxorem, perinde vt poſtulas.
OL. Quid tibi negotij mecum eſt? CH. quid ais impudens?
Quid in vrbe reptas villice hic magni pretij?
OL. Libet. CH. quin ruri es in præfectura tua.

Sectatur omnino Chalinus Olympionem, quod & ordo nunc iſte vult, & alioqui veriſimile eſt magis. Nam cum in vrbem villicus aduenisſet, conditionem Caſinæ ambiturus, alter ſibi repulſæ metuens vbique eum obſeruat aſſiduus comes aut aſſecla, ne quid eius rei ſecretò poſſit attentare. Certum hoc eſt & perſpicuæ veritatis: quamquam non diſſimulabo, ſpeciem aliquam defenſionis pro vulgata lectione peti ex antiquis ſanè quibuſdam editionibus poſſe, quæ ad finem non legunt *te mihi*, ſed *me tibi*: vt inde Chalini reſpondentis hæc eſſe verba, & retinenda cum vulgari vbique diſtinctione perſonarum videantur:

CHA. Nunc ne tu me tibi reſponderе poſtules,
Abeo intrò: tædet ſermonis tui. OL. te ſequor.

Sed nemo tam, opinor, erit infirmi animi aut iudicii, qui permoueri tantillùm vano ſe hoc ictu patiatur, neque cõſtanter cenſeat nobiſcum, ad illum quem oſtẽdimus modum & hæc & reliqua refingenda. Quòd ſi quis tamẽ erit; at pro me firmiter vniuerſa loci ſententia ſtat, & in extremo illa præcipuè verba, *Nunc, & poſtules:* quę Chalino vt conueniant, nunquam a quoquam vllis machinis efficietur. Latinè ac Plautinè qui ſciunt, ſolos mihi iudices depoſco: alios & hîc deprecor, & abominor vbique. Ceterùm eadem ſcenâ perſonis laboratur etiam iſto loco:

CH. Ex ſterquilinio effoſſe, tua illæc præda ſit?
OL. Scies hoc ita eſſe. CH. væ tibi. OL. quot te modis,
Si viuo, habebo in nuptijs miſerum meis?

Abundat, meâ ſententiâ, & temerè Chalino tribuitur hoc, *væ tibi*, quod Olympioni verius quadrat, vt continuè ſic iſta pronuntiet:

OL. Scies hoc ita eſſe. væ tibi! quot te modis &c.

Atque de hoc dubitare ne is quidem poterit, qui nihil habere ſoleat certum.

CAPVT III.

Præſepe, ſtabulum flagitij. Nihil, omnia cum illo mihi ſunt. Quædam in verbis, alia in perſonis emendata: tum verſus traiectio inſignis oſtenſa. hæc reſtituta, & reliqua omnia explicata.

SCenâ, quæ primam ſtatim ſequitur:

PAR. Prandium iuſſerat ſenex ſibi parari.

CL. St, tace, atq; abi. neq; paro, neq; hodie loquetur.

ſuboffendit me ſilentii nota, qua nihil ſanè opus. Quis enim metus hîc aut trepidatio? *Sta* referunt veteres libri: quod ſuſpicor vel relictum ex integro nomine *Cleoſtrata*, vel certè decurtatũ ex *Sceleſta*: qua voce iraſcatur ancillæ, & eam increpet hera, quòd prandii & ſenis meminiſſet. Ibidem habes:

—Faciam vti, proinde vt eſt dignus,
Vitam colat, Acherontis pabulum, flagitij
Perſequentem, ſtabulum nequitiæ.

Hîc non concoquo vocabulum *Perſequentem*, neque magis, quod alibi ſcribitur, *Perſequens*: vnde tamen opinabili diuinatione faciebam *Præſepe*. Non inficetè: vt cum ſtabulum & pabulum nominat, præſepe nominet etiam quod his affine. Et præſepe flagitii quidni dicat eadem ratione, qua flagitii aut nequitiæ ſtabulum? Hoc quidem ſæpe, & Truculento, cuius vnum exemplum habeo in numerato:

Tune ais impudentem me eſſe, quæ ſis ſtabulum flagitij?

Deinceps ſtatim: *——Nunc hinc*

Meas fortunas eo queſtum ad vicinas,

vnitatis numero verius ſcribes, *vicinam*. Et ſtatim:

Sed foris increpuit. atq; ea ipſa eccam egreditur
Forâs. non pol per tempus iter incepi.

dubito, an non aptius, *egreditur Forâs nunc. pol per temp. it. incepi*: ſententiâ contrariâ, ſed quæ mihi veriſimilior videatur, etſi ambigua eius ſanè ratio, quæ poſſit vtrinque ſtare. Quia enim egreditur Murrhina commodùm, opportunè videri Cleoſtrata poteſt iter incepiſſe, quæ conuentam illam cupiebat. At ſi domi eam ſuæ voluit conuenire, vt otioſè ibi ſimul garrirent; iam rurſus haud per tempus eſt profecta. Quæ poſterior opinio tamen leuior, & nullo nixa argumento: prior & à ſe ſolidior eſt, & ſequenti ſcena confirmatur. In qua primùm hoc noto, non mutandam cum viro docto lectionem iſtorum:

Nam vicinam neminem amo meritò magis, quàm te:
Nec qua cum plura ſint mihi, quæ ego velim.

Venuſtum dicendi genus eſt, Multa vel omnia mihi cum illo ſunt: cui vulgatius hoc reſpondet, Nihil eſt mihi cum illo. Cicero ad Famil. lib. 13. *Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt: niſi quòd in Philoſophia vehementer ab eo diſſentio*: vnde ſpurciſſimum gloſſema, vocem *communia* rectè pridem expulerunt. Idem ad Attic. lib. 12. *Mihi ante Ædilitatem meam nihil erat cum Cornificio.* Deinde nec Gulielmium noſtrum audio, qui in illis:

CL. Vir me habet peſſimis deſpicatam modis,
Nec mihi ius meum obtinendi copia eſt.

mutat *optio eſt*. Errant libri, quicunque ſic hoc loco ſcribunt: neque conuenit nominis ſignificatio rei, quam Cleoſtrata dicit. At verò ille ipſe verſus, in quo hoc mutat, loco ſuò motus eſt, qui legitimus ei fuit à paucis verſibus, ac poſt illum planè, qui hic idem ſcriptus, illic iteratur:

Vir me habet peſſimis deſpicatam modis.

Seriem vide ſermonis, & pedibus huc mecum ibis. Petit Murrhina & iubet Cleoſtratā dicere, quid ægrè ſibi ſit. reſpondet illa hoc, à viro ſe deſpici & contemni. quod cùm altera non acciperet ſatis, clarius & planiùs exprimi vult hanc querelam. Ibi igitur Cleoſtrata, prioribus repetitis, addit porrò, non eſſe copiam ſibi obtinendi ſui iuris. Hæc neceſſariò ſic ordinanda. Quòd ſi non; minus Cleoſtrata dicit, plus iuſſa dicere, quàm prius: nec rem clarius explicat, ſed eloquitur obſcurius. Id quam ineptum, omnes vident. Sed aliud etiam eſt maius traiectionis argumentum. Murrhinæ verba,

Mira ſunt, vera ſi prædicas. nam viri
Ius ſuum ad mulieres obtinere haud queunt;

manifeſtiſſimè demonſtrant, hîc illa Cleoſtratæ præceſſiſſe:

Nec mihi ius meum obtinendi copia eſt.

Poteram & alia dicere: ſed quid morer in re clara? Sic locum integrum ex hac emendatione noſtra reſcribendum poſthac curabunt:

MV. Amo te, atque iſtuc expeto ſcire quid ſiet.
CL. Vir me habet peſſimis deſpicatam modis.
MV. Hem quid eſt? dic idem hoc: nam pol haud ſatis meò
Corde accepi querelas tuas, obſecro.
CL. Vir me habet peſſimis deſpicatam modis,
Nec mihi ius meum obtinendi copia eſt.
MV. Mira ſunt, vera ſi prædicas. nam viri
Ius ſuum ad mulieres obtinere haud queunt.
CL. Quin mihi ancillulam. &c.

Sed & quæ nunc ſequuntur, vt aſſcribam amplius, ipſa requirunt, medicinæ etiam noſtræ indiga.

CL. Quin mihi ancillulam ingratis poſtulat, quæ mea eſt,
Quæ meo educata ſumtu eſt, villico ſuo dare.
Sed ipſus eam amat. MV. obſecro tace. nam hîc nunc
Licet dicere. nos ſumus. CL. ita eſt. MV. Vnde ea tibi eſt?
Nam peculi probam nihil habere addecet
Clam viro.

Nam offuſcant ſententiam germanam perſonæ non leuiter confuſæ. Eas ſic digero:

Sed ipſius eam amat. MV. obſecro tace. CL. nam hîc nunc
Licet dicere: nos ſumus. MV. ita eſt, vnde ea tibi eſt?

Et illa iam ſatis eluceſcit. Incuſabat ancillarii amoris virum Cleo-

ſtrata: turbata Murrhina iubet tacere hoc velut in publico. Atqui nemo, inquit illa, præter nos hîc eſt: ſolæ ſumus: nemine audiente quiduis dicere licet. Simile Ciſtellaria:

—LE. Amabo, hiccine iſtuc decet?

GY. Ius faſq; eſt. nemo alienus hîc eſt.

Quæ reliqua in hanc ſcenam erant, alii diligenter ſatis excuſſerunt: etſi non omnibus omnia prorſus aſſentimur.

CAPVT IV.

Sortitus. Emſim. Aſſulas cit. In aliquot ſcenas pluſcula leues cum inſigniore vna diuinationes.

QVód ſcenâ, *Omnibus rebus*, notauimus, leue eſt, & hîc enotari vix dignum. Tamen quod inibi legitur,

Namque vbi amor condimentum inerit, cuiuis placiturum credo:

non peius antiquior liber, & magis ad ſententiam fortè, refert, *quiduis*, pro *cuiuis*. Item inferius:

—— CL. Vbi in luſtra iacuiſti?

ST. Egone in luſtra? CL. ſcio plus, quã tu me arbitrare. ST. quid id eſt? Quid tu ſcis?

Vetuſti plerique minima mutatione. *ST. quid id eſt Quod tu ſcis?* quod magis amplector: etiamque *luſtro* malim pro *luſtra* vtrobique. Nec in hanc plura: & in ſequentem æquè leuia, æquè pauca. Ibi quod ſcribitur:

CH. Quod velis modò, id velim me ſcire. ST. auſculta, ego loquar.

mutetur, *auſculta ergo: loquar.* Et ad finem:

Si non impetrauit, etiam ſpecula in ſorti reſtat mihi.

Variant cuſi & ſcripti: iamque notum quid ex Langianis confecerit Gulielmius noſter, à quo leuiter abeo, ſcripturæ tamen eiuſdem veſtigiis inſiſtens. Nam vt Langiani MSS. ſic vett. etiam editiones: *ſpecula etiam in ſortita ſunt mihi.* Hinc vereor ne legendum potius,

Si non impetrauit, ſpecula etiam in ſortitu eſt mihi.

Sortitus, ipſe ſortiendi actus: qua voce Tullius etiã vſus, pro Domo ſua: *Quid ſi etiam pluribus de rebus vno ſortitu retuliſti?* Sequitur alia ſcena, cuius ipſum hoc initium non ſatis ſanum:

OL. Vna edepol opera in furnum calidum condito,

Atq; ibi torreto me pro pane rubido, hera,

Quam iſtam operam à me impetres, quod poſtulas.

Neq; verba tamen culpo, ſed verſum vltimum: qui vt conſtet, ſcribe: *Quàm iſtanc operam à med impetres.*

Statim etiam:

OL. Quid tu me verò libertate territas?

Quid ſi tu nolis, filiuſque etiam tuus &c.

lege, *Quin ſi tu nolis*, vel certè *Qui ſi.* Pluribus interiectis:

Sed tandem ſi tu Iuppiter ſis emortuus:

ſententia reſpuit illud *ſed:* igitur facio *Et.* tum deinde vel *mortuus*, abiecto *e*, vel tranſlato, *ſies mortuus*: ne verſus claudicet. Propiùs finem verbum eſt, quod variè vbique, nuſquam dum rectè ſcribitur, illo verſu:

OL. Non ego iſtud verbum emiſſim titiuilitio.

quem ipſum verſum dixerim de illo ipſo verbo *emiſſim*, & reliquis omnibus eius geminis. Quid fluctuant docti viri? *Emſim* omninò ſcribendum, quod vnum antiquo vero flexu eſt emerim. Et hac forma Epidico *ademſit*, ademerit?

ST. Vno perſuadebit modo, ſi illam, quæ adducta eſt mecum
Mihi ademſit Orcus.

Caue enim aliter illic interpreteris: & mirum, vel inde non hîc correctum. Sed ſatin' etiam hæc in iſtam ſcenam leuia? Sanè verendum mihi, ne totum hoc caput faſtidioſior aliquis ſic *vno difflet ſpiritu, Quaſi ventus folia aut panniculum tectorium*, niſi grauius aliquid addam: quod opportunè ſe offert ex principio ſcenæ proximè ſequentis. Ibi legis:

CL. Face Chaline me certiorem, quid meus vir me velit.
CH. Illum edepol videre ardentem te extra portam Metiam,
Credo ecaſtor velle. CL. at pol ego haud credo, ſed certò ſcio.

Sic enim editio Douſica, cuius hîc vbique lectiones laudo. Ante eam omnes, *Ille edepol.* Latet aliquid nemini adhuc viſum. Detegã ego, qui ſimile anteà ad Aſinariam. Ecce enim iterum *ecaſtor* femininum iutamentum tribuitur mari. Tum bina ſimul vni dantur, *edepol* & *ecaſtor*. Vel inde poterant de vitio ſuſpicari. Nos perſonas variamus, & verè ſic reſcribimus:

CL. Face Chaline me certiorem, quid meus vir me velit.
CH. Ille edepol videre ardentem te extra portam Metiam.
CL. Credo ecaſtor velle. CH. at pol ego haud credo, ſed certò ſcio.

Ἔλλειψις eſt in reſponſione ſerui: cui cum aſſentiretur hera, & ſe credere diceret, ille amplius non credere ſe tantùm, ſed ſcire. Vnde ſenex in hunc iocatur,

Plus artificum eſt mi, quàm rebar: ariolum hunc habeo domi.

In hunc inquam, ſeruum, non vxorem: & in hanc proximam ſerui affirmationem, non priorem illam, ad quam Lambinus ineptè trahit. Eius autem reſponſum prius attollere magis etiam poſſis, ſi interrogatione vocem primam efferas: *CH. Ille? edepol videre ardentem.* quod mirificè placere mihi teſtor. Non longè ab hoc initio:

CH. Tibi quidem edepol ita videtur, ſtimulus ego nunc ſum tibi,
Eo quod corculum aſſudaſſit iam ex metu. ST. maſtigia.

Glacie frigidior & fragilior interpretatio eſt Lambini in verbo *aſſudaſſit*, quod per antiphraſin poſitum vult, pro conglaciarit: & in eâ tamen aſſudaſſe videtur haud parum. Etiam alii ſe torſerunt ibidem, quorum qui optimè, ſic ſcribit, *Eoque corculum aſſu-*

daſcit: neque dum tamen vel hic optimè, niſi protſus ego fallor. Sed nec ego forſan melius, qui olim faciebam, *Eoq; corculum aſſultat ſic iam ex metu.* Etenim ſaltum in metu ſæpe cordi tribuit noſter. Captiuis:

Quin quieſcis: i directum cor meum ac ſuſpende te.
Tu ſuſſultas, ego miſer vix aſto præ formidine.

Et hac ipſa fabulâ, imò eadem ſcenâ pòſt:

Perij! cor lienoſum opinor habeo: iam dudum ſalit.

qui verſus ambiguæ adhuc lectionis, etſi Lambinus omninò quidem *lienoſum* acceptat, aliis excluſis. Verùm nec hoc ego probare poſſum, non magis hercle, quàm vel Iunii *tineoſum,* vel antiquiorum codicum *ludioſum:* quorum hoc tamen ad ſententiæ veritatem propius accedit. Nam hoc planè vult dicere, hiſtrionium ſe cor habere: quod, vt alibi loquitur, artem ludicram faciat, ſaltando ſcilicet, vt hìc quoque, vnde abiimus modò. Sed ibi lectio nunc alia in mentem venit, fors fuat an non deterior priore. Seruato *eoque,* ex *aſſudaſſit* vel *aſſudaſcit, aſſulas cit* videtur opportunè fieri poſſe. Certè vehementer illi fauet, quod de ſtimulo præcedit, quaſi recalcitret cor, & aſſulas faciat ſtimulo aduerſo. Tamen hoc quoque lubricum: & in medio relinquo planè vulgatam ſcripturam, vnde pro ſuo ſibi quiſque captu aliam exſculpat.

CAPVT V.

Sortes diribere. Euge, catè! Ominis vituperatio. Præter emendationes alias multa in perſonis turba compoſita, & ſententia locorum ſingulorum explicata. In Aſinariam coniectura extra ordinem.

EST ibidem nullo interuallo:

OL. Tace Chaline. CH. comprime iſtum. OL. imo iſtunc, qui didicit dare.

In quo, meâ ſententiâ, perſonæ turbant. Cur enim Chalinus Olympionem comprimi velit, qui verbum fecerat adhuc nullum? Commutandæ videntur, vt Olympio contrà iubeat illum:

OL. comprime iſtum. CH. imo iſtum.

Meritò: quippe qui ſeni erat oblocutus, *Tibi quidem edepol ita videtur, &c.* Niſi hæc ad Olympionem quis dicta velit: & non ſeni, ſed villico iſta tribuat: *te vno adeſt plus quam ego volo:* cui nullo modo poſſim aſſentire. Nam ad ſenem directum Chalini dicterium fuiſſe, ſatis probat eius increpatio, *maſtigia.* Sunt igitur & ſenis illa, quibus grauem ſibi præſentiam Chalini queritur. Igitur nec Olympio quidquam in ſcena dum prolocutus eſt. Igitur denique mutandæ perſonæ, vt oſtendi. Porrò ad ſortes vbi deuenitur, occultum eſt mendum in illo verſu:

ST. Nam igitur ego ſortes vtrinq; iam mittam. CL. quis vetat?

quem

quem ſic exponunt, quaſi ſenex ipſe pro vtroque ſeruorum in ſitulam ſortes immiſſurus ſit. id quod apertè falſum. Nec enim ſortes dum coniiciuntur, neque ſanè pòſt à ſene, ſed ab ipſis pro ſe quoque. Et id iubentur ab eo verſibus aliquam multis interiectis ibi demum:

ST. Euge caue, con'jcite ſortis nunc iam ambo huc.

Accedit, quòd in libris ſuis & Lambinus & Camerarius nullum veſtigium exſtitiſſe verbi *mittam* profitentur: quod palàm ſententia repudiat, vt monſtraui. Quid ergo? Vetuſtæ editiones, ad quas confugio ſemper in manu ſcriptorum inopia, nec ipſæ *mittam* habent, ſed eius vice *ponam*. Inde faciebam aliquando:

ST. Tum igitur ego ſortes vtrique iam do. CL. nam quis te vetat?

vel in eandem mentem, *vtrique iam danam*, id eſt dabo. Mens enim hæc iſta prorſus, vt diſtribuere ſe velle ſortes vtrique dicat ſenex: ac non abnuente vxore, diſtribuit ille quidem ſtatim, ſed neo illud apparet ex vulgata lectione: cui antequam medicinam aliam quæramus, huic propoſito loco ſuam integram faciamus. Nam vereor, vt emendatione, quam poſui, ſatis adhuc illi fecerimus. Latet abſque dubio verbum occultius aliquod: ac mirum, niſi *diribam* fuit, quo proprio antiquis in diſtributione verbo ſimul reſpexerit ad tabellarum in comitiis & alias diribitionem. Sed ambigua leuiſque coniectura tantùm hæc eſt, quam afferre vt probabilem licuit, affirmare tanquam certam non licet. Iam diſtributionem ipſam videamus, quæ in obſcuro deliteſcit ac ſub tenebris vitiatarum perſonarum:

CH. tene ſortem, tene,
Vide quid ſcriptum eſt. OL. vnum. CH. iniquum eſt, quia iſti priuſquam mihi eſt.

Quod per me videram, antiqui etiam libri arguunt, Stalinoni aſſcribenda, quæ nunc Chalino. Huius illi perſonam omittunt, rectè: quos & in aliis minutioribus audio, ac ſcribo totum locum:

ST. Optimum atq; æquiſſimum iſtud eſſe iure iudico:
Poſtremò, ſi illud quod volumus eueniet, gaudebimus:
Sin ſecus, patiemur æquis animis. Tene ſortem tibi:
Vide quid ſcriptum eſt. CH. enim iniquum eſt, quia iſti priuſquam mihi eſt.
ST. Accipe hanc ſis. CH. cedò.

Dat primò ſenex Olympioni ſuo: hoc Chalinus altero verſu indignabundus ſtomachatur. *Vnum* erat, quod ineptè referri videbatur ad numerum ſorti inſcriptum: inde *enim* factum. Plerumque hæc vice inter ſe mutuâ vertunt: ac Aſinariâ, vbi *enim*, contrà fortaſſis *vnum* reponendum. Scena, *Perfidia:*

Tacitè auſcultemus. LI. at at enim modò hercle in mentem venit.

Sanè *Vnum* probet, quod in hac eius fabulæ ſcena ſtatim legitur:

mane, vnum venit in mentem modo. Et ſic alibi infinitis locis. Pergamus in inſtituto hîc propriè negotio. Vix aliquod interuallum intercedit, & ſtatim in perſonis iterum error. Nam quî hæc, vt vulgantur, ferri queunt?

——ST A. verbero,
Men' te cenſes eſſe? nulla eſt, habe quietum animum modo.
Quod bonum atq; fortunatum ſit mihi, tuum magnum malum.
OL. Tibi quidem edepol credo eueniet: noui pietatem tuam.

Vtin' vel ſenex Olympioni malè ominetur, vel hic omen in illum cum irriſu retorqueat? Abſurdiſſimum eſt. Chalini illa verba ſunt:

Quod bonum atq; fortunatum ſit mihi, tuum magnum malum.

& perſonam huius nihil cunctatus appones. Serui inter ſe, vt ſolent, velitantur: quorũ hic ſibi bonum, alteri malum imprecatur; ille vanam in ſe imprecationem viciſſim in auctorem per iocum auertit. Inter illos hæc iactari, probant etiam quæ ſunt his continua deinceps, non à nobis prolixius examinanda. Sed ſub ea illud haud rectè ſcribitur tamen:

ST. Euge caue, conijcite ſortes nunc iam ambo huc, eccere,
Vxor aqua.

Lego, *ST. Euge, cate! conijcite ſor.* Plaudit ſenex Olympioni ſuo, qui tam cautè ſibi caueat. *Catè*, an *cautè* malis, hilum nõ intereſt, dum antiquiorem vocem lubentius vſitaſſe Plautum ſcias. Nondum omnes tranquillauimus ſeruiles turbas: noua & magna ecce ingruit in proxima concertatione.

—— CH. tace.
OL. Taceo. Deos quaſo, tu vt quidem hodie canem & furcam ferat
CH. Mihi vt ſortitio eueniat, vt quidem hercle pedibus pendeas.
OL. At tu, vt oculos emungare ex capite per naſum tuos.
Quid times? paratum oportet eſſe iam laqueum tibi.
ST. Periiſti. animum aduortite amabo. OL. taceo.

Hanc quà ingenii, quà veterum editionum ope ſic compono:

OL. Taceo. Deos quaſo, tu vt quidem hodie canem & furcam feras,
Mihi vt ſortitio eueniat. CH. tu vt quidem hodie pedibus pendeas.
OL. At tu vt oculos emungare ex capite per naſum tuos.
Quid times? paratum oportet eſſe iam laqueum tibi:
Periiſti. ST. animum aduortite ambo. OL. taceo.

Vix dum hinc emerſimus, & iterum ecce alia, ſed minor:

ST. Quod bonum atq; fortunatum mihi ſit. OL. ita vero, & mihi.
CH. Non, imò hercle. OL. imo mihi hercle. ST. hic vincet, tu viues miſer.

Neruoſius certamen erit, ita perſonis variatis:

CH. Non. OL. imo hercle. CH. imo mihi hercle.

Ceterùm ab hac mutua obſceuatione pendet intellectus eius dicti, quod paullò inferius malè interpretantur de pulſatione:

OL. cur

OL. cur omen mihi Vituperat?

Vituperauerat illi Chalinus oblocutione ſua, quam hîc habemus, *Non, &, Imo mihi hercle.* Inde etſi ad manus veniunt, tamen huc potius, vti ad cauſſam, referenda vitiati ominis interpretatio. Sed iam in languorem hæc ſcena me dedit tam multiplicibus erratis: in qua vnum tamen etiam indicabo, quamquam erratum fortaſſe non eſt. Nam eſſe quis hîc dicat?

CL. Victus es, Chaline. ST. tum nos diu viuere, Olympio, Gaudeo.

neque minus tamen ſuſpicari alicunde ſic ſcribendum poſſis: *ST. tum nos hodie vincere.* quod aliis arbitrandum linquo: me hîc tædet diutius hærere.

CAPVT VI.

A me, à nobis. Nuptiæ, nuptias facere, nubere, intellectus obſcenioris. Hallucinatio Lambini exploſa: Gulielmij correctiones Plautinæ & Arnobianæ pariter acceptæ firmatæq; tum hæc & alia è ſcriptoribus alijs illuſtrata.

Lepidè & facundè Chalinus ita ſecum de ſe victo ratiocinatur:

Si nunc me ſuſpendam, meam operam luſerim,
Et præter operam, reſtim ſumti fecerim,
Et meis inimicis voluptatem creauerim.
Quid opus eſt, qui ſic mortuus? equidem tamen
Sorti ſum victus.

In quorum poſtremis hallucinatur & variat Lambinus de ſententia: quæ nec apta ſatis videtur effieri poſſe, niſi verba paullò aliter diſtinguantur: aptior certè fiet, ſi diſtinguantur, & hoc exemplo:

Quid opus eſt, qui ſic mortuus quidem tamen?
Sorti ſum victus: Caſina nubet villico.

Nec iam opus vlla explicatione. Quid liquidius, quàm hoc dici ſaltem? Nullo mihi opus eſt ſuſpendio, qui quidem ſic mortuus ſim tamen. Hæc enim mors ipſa mihi, victum eſſe me; villicũ, imò magis ſenem viciſſe. In extremo breuiculæ huius ſcenæ nihil erat certius Gulielmii noſtri emendatione:

At at concedam huc: audio aperiri fores:
Mihi beneuolentes atque amici prodeunt.

pro quo vulgò, *atque à me*: Lambinus, *ad me.* Tamen ei non acquieuerunt alii poſteà, qui plus ſibi viſi ſapere fecerunt, *atq; ambo prodeunt.* Vellem os, aut manum potius tenuiſſent: aut ſi quid illi derogare voluiſſent tamen, vulgatum *à me* defendere ſtuduiſſent, quod poſſe videatur ex Stichi loco, quem ego, ne nihil moueam, dabo. Illîc ſcenâ, *More hoc fit.*

Cadum modò hinc à me huc cum vino transferam.

Loquitur ibi item ſeruus, & *à me* dicit, nõ *à nobis*, quomodo dicẽdũ eſſe & Gulielmius & Latinitatis ratio volunt, de herili domo.

At non diſſimulandum mihi contrà, flectẽdum illic hoc interpretatione, vt de cella potius ipſius ſerui, quàm dominicis totis ædibus accipiatur. Scenâ, *Sine modo*, nõ habere videtur, ſed habet occultiorem is verſus intellectum:

Tantiſper dum ego cum Caſina faciam nuptias.

Vernilius enim quid notat, *nuptias facere*, quam vt vulgari vſu frequentatur. Non conuentionem tantùm in coniugium ſignat, ſed in ipſum cœtum, vt Arnobius loquitur ex Gulielmii noſtri correctione. lib. 5. *Niſi fortè dicetis, conuentiones in huiuſmodi cœtum genus vitat atq; exſecratur humanum.* Quæ locutio magis vt firmetur, & ab omnibus acceptetur, eandem in Auſonio deprehenſam hic aſſcribam: qui Periochâ Odyſſeæ XXIII. ſic planè loquitur; *Quadam cubiculi lege, & genialis lectuli poſitu ſibi tantum & Vlyſſi cognito, an ipſe ſit maritus, explorat. In cœtum deinde conueniunt, totamque noctem mutuo ſermone conſumunt.* Reſpondet ei Græcum vnum verbum συνεριάζουσι. Nam res eſt, de qua idem illud Homerus:

——— οἱ μὲν ἔπειτα
ἀσπάσιοι λέκτροιο παλαιοῦ θεσμὸν ἵκοντο.

Et mox: τὼ δ' ἐπεὶ οὖν φιλότητος ἐταρπήτην ἐρατεινῆς,
τερπέσθην μύθοισι πρὸς ἀλλήλους ἐνέποντες.

Hæc Auſonius interpretatus eſt. Sed vt de *Nuptijs* probem, quem potius teſtem appellem, quam Petronium? Aliquoties ille in hanc mentem, ſed exempla duo ſuffecerint. *Continuoque producta eſt puella ſatis bella, quæ non plus quam ſeptem annos habere videbatur, & ea ipſa, quæ primùm cum Quartilla in cellam venerat noſtram. Plaudentibus ergo vniuerſis & poſtulantibus, nuptias fecerunt. Obſtupui ego, & nec Gitona verecundiſſimum puerum ſufficere huic petulantiæ affirmaui, nec puellam eius ætatis eſſe, vt muliebris patientiæ legem poſſit accipere.* Item: *Iacuerunt ergo vnà non tantùm illa nocte, qua nuptias fecerunt, ſed poſtero etiam ac tertio die.* Quid autem ni *nuptias facere* ſic vſurpetur, cum verbum ipſum quoq; *nubere* eodem ſenſu? Notum virginis Veſtalis carmen:

Felices nuptæ! moriar, niſi nubere dulce eſt.

quod non vulgariter capiendum ex illa Declamatoris neſcio cuius, qui inceſti eam inde arguebat, apud Senecã patrem interpretatione liquet: *Felices nuptæ; cupientis eſt. Moriar niſi: affirmantis eſt. Nubere dulce eſt: aut experta iuras, aut inexperta peieras.* Et poſt alia: *Dulce eſt: quàm expreſſa vox, quàm ex imis viſceribus emiſſa, nõ expertæ tantùm, ſed delectatæ. Inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprũ.* Nec alia de cauſſa impudica *verba Nuptæ* vocantur, niſi quia velut deuirginatæ. Hîc quidem apud Plautum ſenex, qui ſe nuptias facturum dicit, non vxorem ducturus eſt Caſinam, ſed ab Olympione ducẽdam deflorare prior cupit. Vnde *nuptias* pro ipſo συνουσιασμῷ poſitas à Plauto conuincitur. *Nubere* autem & hac, & aliis Comœdiis Plauti ſic perſæpe: ſed Ciſtellariâ potiſſimùm:

Hæc

Hæc quidem ecaſtor cotidie viro nubit, nupſitq; hodie,
Nubetq; mox noctu. nunquam ego hanc viduam cubare ſiui.
Nam ſi hæc non nubat, lugubri mihi fame familia pereat.

CAPVT VII.

Cetrùm. Plauti locus vnus è fragmento Feſti, alij aliunde emendati: præterea in alterius cuiuſdam explicatione diuerſæ magnorum virorum ſententiæ cum noſtra opinione.

PRincipium ſcenæ eſt in ordine conſequentis:

ST. Nunc amici, anne inimici ſis imago, Alceſime, mihi
Sciam: nunc ſpecimen ſpecitur, nunc certamen cernitur.

quod in leges verſuum peccat, atq; vt ne peccet, ita ſcribi debet:

ST. Nunc amicine, anne inimici ſis imago, Alceſime,
Mihi ſciam: nunc ſpecimen ſpecitur, nunc certamen cernitur.

At qui proximus his eſt verſus:

Curam mi exime, caſtigare, id ponito ad compendium.

non ſic malè, & melius etiam a Gulielmio noſtro legebatur, *Curam eximere*; tamen quia in antiqua editione reperi, *Carum at exime*, ſuſpicio mihi ſuboritur haud fortaſſe contemnenda, ne reſirgendus ſit amplius, atque initium hoc exinde ſic mutandum, *Cetrùm Alceſime.* Ceterùm vel ceterò non ſemel ita Plautus contrahit: & hic aberratio naſci potuit a maiore librariorum contractione, qui compendio ſcripſerunt *Crum.* Nam *Alceſime* quam procliuiter ex *at exime* fiat, in aperto eſt videre. Senſus etiam huc aſpirat, vt præoccupatione tali tamque blanda ſeueriorem aliquam vicini reprehenſionem declinet. Sed quid ſuſpicer, dixi: dictumque volo, quaſi ſuſpicer tantùm. Verſu, qui etiam huic proximus:

Cano capite, ætate aliena, eò addito ad compendium.

etſi Gulielmius item noſter eleganter mutabat *coaddito*, quod amplexum quoque alibi me, vt verum, ſcio, neq; nunc pœnitet: tamen vel ipſum vulgatum *eò* defendi quadam ratione poſſit, eadem ſcilicet, qua ſequenti verſu *illuc* poſitum:

Cui ſit vxor, id quoq; illuc ponito ad compendium.

vel reſcribi etiam *ea*, quomodo *id* vtroq; verſuum cohærentium: & *ea*: nempe dicta hæc duo, *Cano capite, ætate aliena.* Illi autem paullò inferiores?

Sed facito dum, memineris verſus quos cantat Colax, cibo
Cum ſuo quiqui facito vti veniant, quaſi eant Sutrium.

vtcunque interpolentur ab aliis, mihi verò, vt numeros ſuos pariter habeant & verba, ex Feſti fragmento concinnandi ſic videntur:

Sed facito dum, memineris ſat, verſu quod cantat Colax:
Cum cibo ſuo quiq; facito vti veniant, quaſi eant Sutrium.

In fragmento quod legitur *merula*, feci inde *memineris ſat.* Etenim

meru, *meru* fuiſſe puto, quod compendio ſcripturæ eſt ipſum *meminerit*: ex ſyllaba reliqua *la* quid pronius fieret, quàm quod dedi, non exputaui. De ceteris curioſè non eſt ratio reddenda: nec vlla verò habenda ibidem ſyllabæ *per* vel *ber*, quæ ſuperflua, & ex ſyllaba priore vocis adſitæ, *verſus*, perperam nata. Proximæ porrò ſcenæ initio:

C L. Vt properarem arceſſere hanc ad me vicinam meam, hoc erat
Ecaſtor, quod me tanto vir opere orabat meus,
Libera ædes vt ſibi eſſent, Caſinam quò deduceret.

Medius verſus ruit, niſi præpoſita ſyllaba fulciatur. Itero particulam *hoc:* ——*hoc erat, Hoc ecaſtor*: cuius tam efficax ad ſenſum, quàm in ſermone venuſta geminatio. Sed excipit ibidem nos ſtatim locus admodum tenebroſus:

Sed eccum ingreditur, ſenati columen, præſidium popli,
Meus vicinus, meo viro qui liberum præbet locum.
Non ecaſtor vilis emtu eſt modius, qui venit, ſalis.

in quo vt exerciti ſint non Turnebus & Lambinus tantùm, ſed poſt eos & alii, commentarii omnium loquuntur. Vnus Douſa V. N. ad Plauti mentem proximè acceſſit, eamq; non tetigit quidem, ſed ſub ictu certè habuit, cùm ſic phraſi Plautinâ explicat: carum eſſe ſenem modio ſalis contrà. Sed is vt hoc eliciat tamen, interpolat leuiter, & *modio* emendat. Fas ſit mihi ſententiam dicere: cum fruſtrà mutat, tum ſenſum neq; dum penitus aſſequitur. In diſtinctione ſola mendum eſt, quæ eſſe debet iſta:

Non ecaſtor vilis emtu'ſt, modius qui venit ſalis.

Iam hic ſenſus: non vilis, id eſt carus eſt ſenex eo pretio, quî ſiue quo modius ſalis venditur, qui eſt viliſſimus. Vſque adeò vilem & nullius pretii hominem ſignificat, vt neque viliſſimæ rei pretium æquet, nec vel argento tantillo ſit dignus emi, quo ſalis modius perhibeatur. Hoc omninò teneo, nec interpretationem iſtam vllâ permutem aliâ, ne illâ quidem C L. V. Hier. Mercurialis, quam tamen auctoris cauſſa ſic amo, vt ipſum propter eius in me multa & magna merita colo. Memini enim in ſermone olim Bononiæ, cum de Liuiano loco (qui de ſalis pretio lib. 2.) agitaremus, vt frequentes ac eruditæ ſemper apud illum mihique tam vtiles quàm iucundæ de his quoque literis noſtris inter nos collocutiones, etiam Plauti verſum iſtum in controuerſiam venire: de quo lectis & perpenſis opinionibus aliorum, accuratius ille cogitans in hanc tandem ſententiam abibat, quam & acriter aduerſus meam propugnabat: nihil indicari ſcilicet aliud, quàm inſulſum ſenem eſſe. Requiri ad eum ſaliendum tantum ſalis, vt excandefacere annonam ſalariam poſſit. Itaque reſpectu ipſius inſulſitatis, non vilem fore modium ſalis. Quin imò nec eſſe iam vilem vel eo pretio, quo tùm vulgò veneat, etſi veneat viliſſimo. Nàm adeò inſulſum eſſe hominem, vt ſi copia ſpectetur ſalis inſumendi, et-

di, etiamſi minimè carum ſit, tamen ſit nimis carum, quia tantum perſaliendo ei requiratur. Hæc doctiſſimi viri ſententia erat, meis quàm commodiſſimè potuit verbis expreſſa: quam vt referrem grata memoria me induxit obliuiſcendæ nunquam amicitiæ noſtræ, & familiaris illius deſideratiſſimæ nunc conſuetudinis: ſimul hortata eſt ea cogitatio, ne Plauto quamcunque lucem inuiderem, ſi forte locus eius obſcurior clarius hinc irradiaretur: quod iam homines eruditi, & nec ipſi ſalis egentes, neq; Plautini ſalis non intelligentes, collatis & mea & aliorum explicationibus, arbitrabuntur.

CAPVT VIII.

Factis. Dolum procudere. Variè correcta multa verſuum, verborum, perſonarumq; errata: loca quædam aduerſus alios explicata.

NVnc alia perſequamur eiuſdem ſcenæ. Verſibus his:

——operam vxoris polliceor foràs,
Quaſi catillatum: flagitium hominis, qui dixit mihi
Suam vxorem hanc arceſſituram eſſe: ea ſe eam negat morarier.

rectius conſulas, ſi demtam alterius initio vocem fini alterius appendas:

——flagitium hominis! qui dixit mihi ſuam
Vxorem hanc arceſſituram.

Sed hoc leue: grauius, quod ſequitur.

CL. Ibo intrò, vt ſubducam nauim rurſum in puluinarium.

Legiſti, lector, interpretamentum Lambini ad hunc verſum? & vnquamne quidquam ineptius legiſti? De me, fateor non legiſſe: quamquam multa eius multò ineptiſſima. Sed in omnibus vix reperi, quod huius vanitatem ſuperaret. Cleoſtrata ſcilic. à periculo rem abeſſe, vel inibi certè eſſe, vt poſſit eſſe, ſignificat. quomodo? rationem addit, quam neq; capio, & piget ea deſcribenda vel tantillum chartæ perdere. Nego illi, Cleoſtratæ eum verſum eſſe; Alceſimi, cõtrà affirmo: cui video tribui et in veteri Florentino. Res & ſenſus id requirũt. Cum negaſſet Cleoſtrata, domi ſe in ornandis nuptiis operam Murrhinæ morari, neq; velle ſibi adiutricem venire; indignabundus ſenex, poſt conuitia in vicinũ ſenẽ amatorẽ iacta, ait intrò ſe iturũ, vt vxorẽ ſuam, q̃ paullò antè excitauerat & tranſire ad vicinã iuſſerat, reducat ab itinere ꝓpoſito, & quieſcere denuò iubeat domi. Hoc ἀλληγορικῶς dicit ꝑ nauis comꝑarationẽ, q̃ vix deducta, ſtatim ſubducatur rurſus & in puluinario viciſſim collocetur. Nihil mihi credes, niſi hoc planè verũ. Falſum certè manifeſtò nimis, vt de ſentẽtia reliqua iã nihil ampliꝰ dicã, ꝙ Cleoſttata domũ redire fingitur, q̃ manet in ſcena, cũq; marito mox expoſtulãte digladiatur. At abit intrò Alceſimꝰ cũ, q̃ ex verbis

interpretatus ſum: & abeunti deinde callida mulier inſultat. Integer locus ſic ergo reſcribatur:

AL. Quid ego nunc faciam? flagitium maximum feci miſer.
Propter operam illius hirci improbi & edentuli,
Qui hoc mihi contraxit. operam vxoris polliceor foras
Quaſi catillatum flagitium hominis! qui dixit mihi ſuam
Vxorem hanc ai ceſſituram: ea 'e eam negat morarier.
Atq; edepol mirum, ni ſubolet hoc huic vicina mea.
Verùm autem altrouorſum cum iam mecum rationem puto,
Si quid eius eſſet, eſſet mecum poſtulatio.
Ibo intrò, vt ſubducam nauim rurſum in puluinarium.
CL. Iam hic eſt lepide ludificatus. Miſeri vt feſtinant ſenes!
Nunc ego illum, &c.

Et corruptum, nec intellectum fuiſſe hactenus, omnes fatebuntur. Scenâ, *Nulla ſum.*

Tanta factis modo mira miris modis intus vidi.

Veteres libri *facta*, quod neſcio ſi verſus admittit: ceteroqui melius putem. Sin is negat; *factis* ſeorſim accipies, pro re ipſa. Sic enim Comici interdum. Plautus Pœnulo:

Lepidi mores turpem ornatum facile factis comprobant,

Rudente:

Atq; vt gratum mihi beneficium factis experiar,

Terent. Hecyr.

BA. Benefactum, & volupe eſt. PAM. factis, vt credam, facis.

Deinceps:

ST. Reſpice modò ad me. PA. here mi. ST A. quid tibi eſt?

Inuenio, *Reſpice dum ad me*: quod alteri non poſthabeam. Pluribus interiectis illa ſunt:

PAR. Imitatur malarum malam diſciplinam, viro ſuo qua inter
Minatur vitam. ST. quid ergo? PA. ah! ST. quid? PA. interimere ait velle
Vitam: gladium. ST. hem! PA. gladium. ST. quid eum gladium? PA. habet. ST. hei miſero mihi!

In quibus primò ſuperfluere cenſeo vocabulum *vitam* altero loco, & iubeo deleri iſthìc: *viro ſuo qua inter Minatur. ST. quid ergo?* Verſus & ſententia ſimul ſpernunt. Poſt verbum *inter Minatur*, excipit ſtatim ſenex, & quid ergo minetur, quærit. atq; illa deinceps clarius de vitæ interemtione ſubdit. Hoc primum. Deinde pro *ah, vah*, malim. Poſtremò ſublatis in poſtremo perſonarum indicibus literis aliquot, ſeni continenter iſta dono:

ST. hem! gladium? quid eum gladium?

Affectui ſenis magis ab ipſo iunctim pronuntiata ſeruiunt. Aliquantò pòſt:

——*PA. audi: per omnes deos & deas*
Deiurauit, occiſurum eum hac nocte, qui cum cubaret.

Lego,

Lego, *occiſuram*. Nam aliorum ad alterum id exemplum alia ratio eſt: vt Amphitruone:

Iuſtam rem & facilem eſſe oratum à vobis volo.

Et hac ſcena inferius: *Niſi ſe ſciat villico datum non iri.* quæ Grammaticè diducere non libet. Statim:

ST. Me occidet. PA. an quidquam ad te attinet?

interrogatione cum antiquis editionibus efferri malim, *Me occidet?* Alioqui nimis ſe manifeſtò proderet ſenex: & ipſa interrogatio neſcio quam & quantò maiorem emphaſin in ſe habet. Adhuc eadem ſcenâ, mendum non minimę rei omnes libros obſidet:

PA. Ludon' ego hunc facetè? nam quæ facta dixi, omnia huic
Falſa dixi. hera, atq; hæc dolum ex proxumo hunc protulerunt.

Sic hoc exauditur, quaſi dolus ex proximo ſit prolatus. Malè. *Procuderunt* legendum, non *protulerunt*: & voces *ex proxumo* iungendæ cum particula *hæc*. Hæc ex proximo, vicina Myrrhina eſt. Is Comicus ſermo. Fine huius fabulæ:

Hæc Caſina huius reperietur filia eſſe è proxumo.

Dolũ autem procudere, nihilo minus Plautina phraſis. Pſeudolo:

Nam hic mihi incus eſt: procudam ego hodie hinc multos dolos.

CAPVT IX.

Incanis. Ilicet. Haud ex merito. In plures ſcenas plurium locorum multigeneres emendationes, interpretationibus, vbi opus eſt, adiunctis.

QVæ ſuperſunt nobis è reliqua Caſina, in hoc caput, velut vnum faſcem congeremus. Igitur ſcenâ, *Vide fur*

——OL. ſeruus ego? ST. atq; meus. OL. non ſum ego liber?
Memento, memento. ST. mane, atq; aſta. OL. omitte, ſeruus ſum tuus.

Minationis affectus atque ipſe geſtus magis intetrogatione exprimatur: *ſeruus ſum tuus?* Niſi ſi verba hæc non Olympionis, ſed, quod ſuſpicor, ſenis, qui ſeruum ſe paullò etiam pòſt ſerui ſui dicit: *Tuus ſum equidem.* Quod ipſum facit, vt & hîc dicentem idem faciam, ceteris hunc in modum accommodatis:

——OL. omitte. ST. ſeruus ſum tuus.
OL. Optimè eſt. ST. obſecro Olympiſce mi, mi pater, mi patrone.
OL. Hem ſapis ſanè. ST. tuus ſum equidem. OL. quid mihi ſeruo opus eſt tam nequam?

In huiuſdem ſcenæ extremo:

——OL. tam mihi vita mea, quàm tua
Tibi cara eſt. ST. verum i modò. OL. ſi tu iubes, inibitur tecum.

metuo, ne ſcribendum, *ſi tu ibis, inibitur tecum.* Non enim iturus eſt niſi illo comitante: quem ad ſenſum nihil facit verbum *iubes*. Proximâ ſcenâ luxati & fracti, tum deinde interpolati verſus ſunt:

Illa autem in cubiculo armigeram ornant mulieres,
Quem dent pro Caſina nuptum noſtro villico.
Sed nimium lepidè diſſimulant.

Fore huius quod futurum eſt. dignè autem coqui
Nimis lepidè ei rei dant operam, ne canet ſenex.

Quos aliter ſcribunt editiones priſcæ:

Quem dent pro Caſina nuptum noſtra. ſed nimium
Lepide diſſimulant fore hoc futurum huius quod eſt.
Condignè autem nimis lepidè huc conducti coqui
Ei rei dant operam, ne canet ſenex.

non ipſæ quidem rectiſſimè, ſed rectius, & vnde, poſtremis duobus ita planè, vt exhibent illæ, acceptis & retentis, ſuperiores concinnare eſt, ſi verba disiecta in ordinem ſuum & verſuum modum recolligas:

Quem dent pro Caſinâ nuptum noſtrâ: ſed nimis
Lepide huius quod futurum eſt diſſimulant fore.
Condignè autem nimis lepidè huc conducti coqui
Ei rei dant operam, ne canet ſenex.

Mox etiam antiquum verbum extruſerunt inde:

Illarum oratu faciunt: illa autem ſenem
Cupiunt extrudere incanatum ex ædibus.

quod ſeruant fideliter iidem ſuperiorum temporum euſi. Nam *incanem* habent loco ꝟ *incanatum*, & ſic verſum ordine verborum alio, nec malo ſcribunt:

Incanem extrudere cupiunt ex ædibus.

At ſi malis aliter, ita poſſis: *Incanem ex ædibus cupiunt extrudere*: ſiue etiam ita: *Ex ædibus cupiunt incanem extrudere*: etiamq; aliter & aliter. Vox quidem *incanis* quin proba, nec temerè nata ſit, haud dubitabis. Sequente ſcena, *Si ſapitis*, illic diſtinctio & lectio peccat leuiter:

S T. Quid hic ſpeculare? A N. nihil equidem ſpeculor. S T. abi
Tu hinc. cunctas? intus alij feſtinant. A N. eo.

Nam melius, vt opinor: ———*S T. abi.*

Tu hic cunctas: intus alij feſtinant. A N. eo.

Quæ hanc ſequitur, eâ ſcenâ falſum illud eſt:

O L. Eſurio hercle, atq; adeo haud ſitio. S T. at ego amô.

Falſum, etſi Lambinus vt veriſſimum ex ſcripturis omnibus, quæ hîc diuerſæ plures, amplexus eſt: cuius etiam interpretatio falſa magis, cum eſuriem Olympionis eſſe tantam dicit, vt ſiti nulla vrgeatur. Quaſi qui inediâ afficiuntur, eos ſitis non tentet: quod adeò contra eſt, vt illa durante, ſic hæc increſcat, vt cibi ſolidioris appetitum ferè deleat. Sed lectionem ipſam falſam aiebam, hoc argumento, quia ſitire ſe quoq;, non tantùm eſurire queſtus eſt anteà, ſcenâ, *Videtur.*

———*O L. tu amas,*

Ego eſurio & ſitio.

Veteres ergo quidam auctiores vna voce legunt, *atq; adeò haud parum ſitio.* Verè ad ſenſum: fortaſſis & ad ſcripturam. Ibidem nequiſſimus

quiſſimus ſenex Hymenæum adiutans ſuo compari commarito villico:

——S T. perij hercle ego miſer, dirupi
Cantando hymenæum: licet illo morbo, quo dirumpi cupio,
Non eſt copia.

Vbi emendandum putem, *ilicet. illo morbo, quo.* Exclamatio eſt, gemina ei, quæ præceſſit, *perij*. Niſi magis placebit hunc in modum:

——dirumpi
Cantando hymenæum licet: illo modo, q. d. c. N. e. c.

vt oppoſitione ludat: cantando quidem dirumpi licet: at ſic vt volo, non licet. Neq; hoc inuenuſtè: quin verius forſan. Etenim diruptus non erat: ſed poterat, ſi vellet, cantare vel vſque dum ſe rumperet, qui tamen non ita, ſed aliter rumpi vellet, quomodò queritur ſibi non licere. Sequitur alia ſcena, cuius reliqua tranſſiliens, vltimum verſum adiutum ab alio porrò adiutum eo:

O L. Quin imus ergo? S T. bella bella tu mea.

Mutauit prius *bella* V. N. in *belle*, rectè: ſed inſerere debuit etiam *i*: vt, *i belle bella tu mea*, reſpondeat illi Curculionis, *Sequere iſtum bella belle*. Et ite prædam ſuam iubet, cui iam dudum impatiens moræ imminebat. Porrò autem ſcenâ abhinc ſecundâ, *Neq; quo fugiam*, fragmentum verſus:

Ita quidquid erat, grande erat:

niſi omittendum, quod Palmerium ſanè video feciſſe; traducendum in ſedem ſuperiorem, vbi veteres libri diſertim collocant, vt coniunctum legatur iſti.

Niſi quidquid erat, calamitas profectò attigerat numquam:
Ita quidquid erat, grande erat.

Inde iam non longe:

Amabo mea vxorcula, cur virum tuum ſic me ſpernis?
Nimis tu quidem hercle audax es. immerito meo mihi hac facis.

Sic de viri docti ſententia ediderunt: etſi alterius etiam addiderunt, qui *audacter* mauult. Neutri acquieſco ego: putoque in voce *audax* idem hîc vitium latere, quod Capriuis illic:

Sed eccum, incedit huc ornatus, audax ſuis virtutibus.

Atque vt verè illud emendatur, *haud ex*: ita non dubito, quin hoc quoq; ſic rectiſſimè:

Mea es tu quidem hercle: haud ex merito meo mihi hac facis.

Mutauimus alia ſimul, audacter fortaſſe, minimè certè violenter. Arbitros tamen doctos volo. Finis huius ſcenæ fouet occultum etiam mendum, non tam in verbis, quam perſonarum ſitu:

C L. Quid nunc? ſatin' lepidè adita eſt vobis manus merito?
Sed concrepuerunt fores? O L. num illa me nunc ſequitur?

Sententia duce corrigo:

C L. Quid nunc? ſatin' lepidè adita eſt vobis manus? O L. meritò.
Sed concrepuerunt fores: num illa me nam ſequitur?

Quàm bellè timido Olympioni iunctim omnia dentur, omnes puto elegantiores ſentire. Nam *meritò* huius eſſe, non Cleoſtratę, quis vel ex illis inuenuſtis non ſentiat? Deinde autem, *num illa me nam*, traiecta ſunt Comicè pro *numnam illa me*: qua de figura ſuprà alicubi plura. Sequentis etiam ſcenæ fini nimis apertum vitium in recentius editis.

S T. Occidi, reuocor. quaſi non audiam, adibò.

Vetuſtiores enim, *abibo:* quod ſenſus poſcit, & cum pipulo repoſcit ab illis, qui mutarunt. Ac mireris eos, vbi mentem habuerint, cùm præferre huic alterum ſuſtinuerunt. Sed & hos, & iſtam fabulam iam mittemus, vbi duo monuerimus etiam ſcena ſequente. Vocula videtur inſerenda illi verſui:

Nulla cauſſa eſt, quin pendentem, vxor, virgis verberes.

& ſcribendum, *quin pendentem me, vxor:* non ſenſus adeò, quàm numerorum cauſsâ. Deinde illic.

Propter eam rem hanc tibi nunc veniam minus grauatè proſpero,
Hanc ex longa longiorem ne faciamus fabulam.

Non placere mihi poteſt *proſpero*, vt vt interpretentur, præ quod in veteribus eſt *propero:* quod tamen vt proximus verſus poſtulat, ita ſuus repudiat. Verùm vt recipiat, verba tranſponenda putem in hunc modum:

Propter eam rem minus grauatè hanc propero nunc veniam tibi.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CISTELLARIAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nobiliſſimum & Excellentiſſimum virum VLYSSEM ALDROVANDVM, PHILOSOPHVM ET POLYHISTORA Clariſſimum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

IN *Italiam veſtram*, ALDROVANDE *nobiliſſime, multa me illexerant: inter iſta multa non tam ille, quo ducuntur omnes, amor viſendi perluſtrandique regionem vnam omnium totius Europæ conſenſu publico florentiſſimam, itemq; cultiſſimæ illius gentis inſtituta, mores, vitam, propiùs intuendi, quamquam & horum tenebar incredibili deſiderio; quàm cupiditas quædam ſingularis viros illic doctos, quibus etſi quondam felix iſta terra magis abundauit, etiam nunc ad inuidiam aliarum nationum inſtructa eſt & ornata, videndi coràm, alloquendi, familiariusq; cognoſcendi. Et ſanè diuina quaſi virgula contigiſſe mihi videtur, vt quocumq; me darem, in doctiſſimorum quorumq; notitiam, & ſi morarer aliquandiu, amicitiam facillimè, quæ præter eruditionem humanitas eſt natiua & velut indigena toti genti, penetrarem. Quod cum alibi mihi, tum Bononiæ apud vos, vbi & hæſi longiſſimè, ſenſi maximè euenire & cedere feliciſſimè. quando non prius panè pedem in vrbem veſtram poſui, quam in maximorum, non tantum doctiſſimorum hominum amorem &*

familiarem quandam conſuetudinem penitus inſinuaui: qui aduenientem me exterum hominem, adoleſcentulum etiam tum, eruditione nulla, minori etiam fortaſſis ingenio commendabilem, non ipſi tantùm recipere dignati ſunt in ſuam gratiam, ſed & aliis porrò conciliarunt ſtudioſè, abeuntemq́ omnes ægrè dimiſerunt. Nolo hîc ſingulos commemorare nominatim, ne facere videar ambitioſè: qui iam id, quod dixi, dixiſſe videri poſſum iactantius. etſi cum felicitatem iſtam meam prædico, non eâ me extollo, ſed illorum debita laude proſequor comitatem: quorum & amorem & beneuolentiam ergà me grato animo colo intra me, & in publicum teſtatam etiam monumentis quibuſdam volo. Atq; id cùm his diebus agerem, pleriſq; ſignificationem aliquam affectus huius mei publicam deſtinans, non fuiſti tu mihi prætereundus, optime & doctiſſime virorum, qui amaſti me quoq; non vulgariter & humanitate complexus es inter ceteros ſingulari. Nata mihi enim occaſio eius rei nunc eſt ex commentationum quarundam editione in Comœdias Plauti: quod genus etſi videtur à tuorum genere ſtudiorum alienius (quamquam quod eſt ſtudiorum genus alienum tibi, aut quæ pars literarum non cognita & pertractata?) nihil dubito tamen, quin beneuolè ſis accepturus, & qui me amas ob ingenium, vt aiebas, ingenij noſtri fœtum qualemcumq; minime contemturus. Tu verò, cùm vacabit, & hæc minuta noſtra vide; & tua multò grauiora, in quibus dies noctésq; occuparis, multò magis vrge: vt tandem quorum laborum, ſanè maximorum, exſpectationem iuxtà maximam vbiq; iampridem concitaſti, eorum fructum aliquem & eruditi omnes in ſtudiis ſuis, & tu inprimis ad immortalitatem tui nominis ac gloriam ſempiternam conſequaris. Namq; vt vrgeas, vrgent te & alia multa, & hæc ipſa, ne vel exſpectatio tanta præclariſſimorum operum eludatur, vel profectus ſperatus intercipiatur hominibus doctis huius futuriq; ſeculi, vel ipſarum vigiliarum perpetuarum, immenſorum ſumtuum, infinita moleſtia cùm in itineribus per orbem terrarum periculoſiſſimis, tum aliis in rebus plurimis à prima iuuenta variis modis exhauſta, & in iſto

adhuc

adhuc ſenio quotidie perſeuerantis, vnicum maximumq; tibi ipſi præmium & ſola condigna merces pereat, illa ſcilicet æternit.ás famæ, quam certò à te præparatam, aliorumque iudicio deſtinatam, & vltrò ipſam ſe ſpondentem tibi & in apertum gloriæ campum ex anguſtis anguſti tamen Muſei tui, quod Naturæ Theatrum appellare ſoleo, te carceribus euocantem, obſecro caue maturè, dum etiam licet, ne ipſe tibi videaris inuidiſſe. Scimus ætatem iam tuam grauem, eoq; grauius tibi nobisq; metuimus: at tu effice tamen, quantum potes, vt per te ſaltem ſtetiſſe res tanta non putetur. cui molienda magis & emolienda valetudinem tibi firmam, quæ hactenus benigna mirum in modum fuit, ipſa nimirum fauens quoq; egregiis tuis cœptis, & vitam, quantum rei magnitudini ſatis eſt, diuturnam precor: optoq; poſtremùm, vt hic libellus non tam ſit obſeruantiæ in te meæ, cuius eſſe maximè volo, quàm deſiderij illius & mei communis omnium index ac teſtis, adeoq; monitor & exactor eorum, quæ nobis promiſſa tam pridem, & tam diu exſpectata, non patimur vlterius deberi.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI CISTELLARIAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Ciſtellaria ancillæ nomen & Comœdia. Si, ſi: ſi, ſiue. Verſus quidam & ſenſus antehac turbati; nunc conſtituti. Præter Plautum emendatum alioſq; ſimul illuſtratos; Catullus leuiſſime tenſatus.

NVnc Ciſtellariam examinemus, appellatam ſit & à Ciſtella deperdita, & ab ipſa ſimul ancilla, quæ perdiderat. Erat hæc enim Ciſtellaria, ſiue Ciſtellatrix: quod nomen & munus inter ancillaria Trinummo refertur:

Veſtiſpica, vnctor, auri cuſtos, flabellifera, ſandaligerula.
Cantrices, ciſtellatrices, nuncij, renuncij, raptores panis &, cis

K a

Scilicet vt aliis ſingulatim rebus ſuus in familia curator, ita peculiaris etiam ciſtellarum alicui præfectura. Magis tamen à ciſtella ipſa titulum Comœdia traxit, in qua præcipuæ argumenti partes ab eadem ductæ. Huius primâ ſcenâ:

GY. Rarò nimium dabat, quod biberem, id merum
Infuſcabat.

copulam deſiderat ſermo, quam opportunè veteres inſerunt, *atq; id merum.* Duo grauatur, & quòd rarò, & quòd neque merum datum ſit. *Infutabat* autem cum Palmerio ibidem volo: ſperno hoc, quod Lambinus frigidè explicat, itemq; aliorum *infucabat.* Interuallo magno confragoſior & ſcrupoſior locus eſt, quem parentheſi voluerunt ſic complanare:

GY. Equidem hercle addam operam ſedulò. ſed quid tu inter iſthac verba.
Meus oculus, mea Silenium (nunquam ego te triſtiorem
Vidi eſſe) quid, cedo, te obſecro tam abhorret hilaritudo?

Sed magis exaſperarunt. Equidem multo lenior oratio erat, hac diſtinctione: *——ſed quid tu inter iſthac verba,*

Meus oculus, mea Silenium? nunquam ego te triſtiorem
Vidi eſſe: quid, cedò &c.

Neque tamen vel ſic aures non radit. Mihi traiecta pluſcula verba, & integra verſuum confuſorum membra videntur, quæ dimenſionis obſeruata lege, & ſententiæ concinnitate ſic auſim reſtituere:

——ſed quid tu inter iſthac verba,
Meus oculus, mea Silenium? quid, cedò, te obſecro, tam abhorret
Hilaritudo? nunquam ego vidi ted eſſe triſtiorem:
Neq; munda adaquè es, vt ſoles.

Mox etiam numeri peccant:

——hoc ſis vide, vt petiuit
Suſpirium altè? & pallidula es. eloquere nobis vtrumq;.

non dico, quia *es* produxit, quod Plauto ſolens: quamquam & facile reponi poterat, *vt pallidula eſt!* ſed quòd ſupra menſuram trahit extrema ſyllaba in *vtrumq;*: licet hæc quoque videatur ab initio ſequentis verſus abſorberi. Verum concinnius opinor: *eloquere vtrumq; nobis.* Vtrumq; autem id, quod ſequitur:

Et quid tibi eſt, & quid velis noſtram operam, vt nos ſciamus.

Ita pòſt Auxilium Prologus:

Vtrumq; hæc, & multiloqua; & multibiba eſt anus.

Non longè ſequitur:

GY. Indidem vnde oritur, facito vt facias ſtultitiam ſepelibilem.

Vbi legam, *Ibidem*, ſententia magis probante. Deinceps:

SI. Si quid eſt, quod doleat, dolet: ſi autem non eſt, tamen hoc hic dolet?

Apage interrogationis notam, quæ in nupera obrepſit editione: tum

tum ſcribe, *Si quod eſt. quod*, id eſt, aliquod, nempe cor. *Si* autem vtrobique, ſi voles, *ſiue* interpretaberis: quod non hic tamen opus adeò, atq; pòſt ſcenâ, *Rem elocuta ſum*:

Tu nunc, ſi ego volo, ſeu nolo, ſola me vt viuam facis.

Ita ſcribendum enim ibi libri veteres docent, qui *ſi*, non *ſiue*, omnes habent: quod Rudente remanſit integrum, ſcenâ *Quam mox*:

At ego Deos quæſo, vt quidquid in illo vidulo eſt,
Si aurum, ſi argentum eſt, omne id vt fiat cinis.

Et Captiuis, ſcen. *Aduortite animum.*

Sinito ambulare, ſi foris, ſi intus volent.

Quin concepta ſic etiam formula precum & ſacrorum, quę ignoto numini fiebant, SI DEO, SI DEÆ: apud Gellium lib. 2. cap. 28. in quo fruſtra dubitat vir maximus, qui formulas collegit, an ita rectè, cum alibi, vt Arnobii lib. 3. efferatur, SIVE DEO, SIVE DEÆ. Idem eſſe *ſi* monſtrauimus: & hoc illo tanto fortaſſe potius, quanto antiquius. Antiqui enim ſic: & vt leges, ita formulæ plerumque lingua veterum conceptæ & conſcriptæ. Vt geminetur tamen hoc ſignificatu hæc particula, rarius eſt: quamquam præter ſuperiora exempla Gellii quoq; illud huc traho lib. 9. cap. 16. *Si placet lex, reddo: ſi non placet, reddo.* Et ſi fortè lubeat alicui, hoc etiam Plauti Rudente, ſcen. *Quid iſtuc eſt.*

Iuppiter te perdat, & ſi ſunt, & ſi non ſunt tamen.

Vulgatius, vt vni *ſi*, *ſeu* vel *ſiue* ſubiiciatur. Atque ita eſt loco ſuprà correcto ex inferiore huius fabulæ ſcena. Ita Truculento:

——Verùm qui improbus eſt, aquam ſi bibit,
Siue adeò caret temeto, tamen ab ingenio eſt improbus.

Ita Curculione:

Si media nox eſt, ſiue eſt prima veſpera.

Ita Ennius:

——Si viuimus, ſiue morimur.

Propertius etiam lib. 2.

Quod ſi tu Graias, ſiue es imitata Latinas.

Et quis ſcit, an non & Catullus ſic potius ſcripſerit in Egnatium:

Egnatius, quod candidos habet dentes,
Renidet vſquequaq; ſi ad rei ventum eſt
Subſellium, quum orator excitat fletum,
Renidet ille: ſeu pij ad rogum filij
Lugetur.

Sic inquam potius, quàm verbis audacius traductis, *ſeu rei ventum ad Subſellium eſt.* quomodo nuper, vt verſus ratio habeatur, legendum nos credere ſibi quidam voluerunt.

CAPVT II.

Hoc opere. En vnquam. Et quiſquam. Iniurium, iniurius. Plautus

hac fabula ſapicule correctus. item explicatus loco difficili contra aliorum varias opiniones. In Terentium etiam & Ouidium & Næuium ſingula correctiones.

PRoximè illi loco, vnde ad alia delapſi ſumus, hæret:

GY. Amat hac mulier. SI. ehò, an amare occipere amarum eſt, obſecro?

in quo ſuſpectum mihi verbum *occipere*: quia non de amoris inceptione, ſed vniuerſim de amatione agitur. Et ſanè dulce eſt amare occipere: amare porrò autem amarum. Subit enim cum voluptate primùm amor, cum dolore deinceps hæret. Neque verò & Silenium incipiebat nunc primùm, ſed amauerat iam aliquandiu. Igitur quid ſubſtituemus? non facilè dixero, niſi ſi *hoc opere*: id eſt adeò, tam: vti formantur, magno, multo, tanto opere. Nam inquit imperita Silenium, Adeone amarum eſt amare? Cui reſpondet altera doctior & amoris omnes iam vias tenens Gymnaſium, verum imprudentis adoleſcentiæ gymnaſium:

Nam ecaſtor amor & melle & felle eſt fœcundiſſimus:
Guſtu qui dat dulce, amarum ad ſatietatem vſq; oggerit.

Quorum verſuum priore vel *Namque* legendum è veteribus, vel *Nam mecaſtor* numerorum gratiâ: poſteriore lubens emendem, vt magis dulcedinem dulcacido amori detraham, *Guſtu vix dat dulce*: vero nimium, & valdè efficace ſenſu. Vix primoribus labris delibandum datur, quod in amore, ſi quid eſt, ſuaue eſt: partem alteram potiſſimam & maximam plenis vſque faucibus haurias, & haurire cogeris vel inuitus non ad ſatietatem modò, ſed nauſeam & faſtidium quoq;. Fugiamus, mea iuuentus, fugiamus hunc pocillatorem: & ne illud ſitiamus,

——vnde laboris
Plus haurire mali eſt, quam ex re decerpere fructum.

Inferius porrò vulgatur hodie:

LE. Stulte ecaſtor fecit. ſed tun' vnquam cum quiquam viro Conſueuiſti?

Paullùm mutant vetuſtiores libri: *ſed tu, en vnquam*: paullùm ad literas, ad elegantiam dictionis permultum. Ita Trinummo:

——o pater,
En vnquam aſpiciam te?

Menæchmis:

Dic mihi, en vnquam inteſtina tibi crepant.

Vbi ſic non Brixienſis tantùm codex, quem Gulielmius noſter laudat, ſed & Aldinus, & Colonienſis, aliique. Varro lib. 1. c. 2. de re ruſt. *En ibi tu quidquam naſci putas poſſe, aut coli natum?* Virgil. Eclog.

En vnquam patrios longo poſt tempore fines, &c.

Terent. Phormione Act. 2. ſc. 2.

En vnquam cuiquam contumelioſius

Audiſti

Audiſtis factam iniuriam, quàm hæc eſt mihi?

Item ibidem Act.5.ſc.8.

En quidquam hodie eſt factum indignius?

Ita namque & hîc manuſcriptus diſertè. Quid quod conſimiliter Ouidius? Lib.3. Amor. Eleg.7.

En quiſquam ingenuas etiamnum ſuſcipit artes?
Aut tenerum dotes carmen habere putat?

etſi quidem apud hunc emendandum puto, *Et quiſquam*. Id enim & in exordio elegiæ vehementius ſit, & illi certè rei eſt accommodatius. Scilicet illa exclamandi forma hîc eſt ſtomachantis, quæ eadem eleg.3. eiuſdem libri:

Et quiſquam pia thura focis imponere curat?

Item de Remed. Amor.

Et quiſquam præcepta poteſt mea dura vocare?

Ac indignatur Ouidius, quod amator ingenioſus & poeta excludatur tamen ab amica: in quam ſententiam porrò etiam lego *ſuſpicit*, pro *ſuſcipit*, quod in libris, quos vidi omnibus adhuc hæret, planè contra venuſtatem Ouidianam. Spernit ac reiicit elegantiorem iam omnem eruditionem, neq; ſuſpici aut coli vult amplius, quæ nihil adeò valeat in puellis flectendis & amoribꝰ conciliandis. Sed in Plauto progrediamur, vbi ſtatim habes:

Quo is homo inſinuauit pacto ſe ad te. S I. per Dionyſia.

Tollenda στιγμὴ, vt continua narratio fiat cum ſequentibus, *per Dionyſia Mater pompam me ſpectatum duxit*. Atque ita vetus meus Colonienſis. Deinceps etiam in diſtinctione peccatum, etſi leuiter:

L E. Aſſimulare amare oportet. nam ſi ames extempulò,
Melius illi multo, quem ames, conſulas, quàm rei tuæ.

Ita enim potius erat: *nam ſi ames, extempulò Melius illi &c.* Mox, quamuis error in ſermone nullus:

Nam eum pater eius ſubegit:

tamen non dubito, quin *ſuus* à Plauto ſcriptum, non *eius*, vt proximo ſuperiore verſu, *Ei nunc alia ducenda eſt domum Sua cognata Lemnienſis.* Mutaſſe puto, qui numeris ſtudebant. At hi ſic quoq; procedunt tamen. Nunc locus ſequitur, in quo plurimum ſe plurimi torſerunt.

L E. Nihil amare iniurium eſt.

Dionyſius primùm ἀπροσδιόνυσος prorſus in omnibus interpretationibus, quas varias & vanas congerit ſuo more. Dein Gulielmius noſter in πιθανοῖς item fruſtrà, qui *Nihil* pro homine nihili accipit: eoque matri iniuriam fieri, quòd amet filia, à quo nihil abradi poſſit. Et vt alios mittam, V. N. in Centurionatu denique, *nihil amore iniuriu'ſt* legit, explicatq; iniurioſius. Ne is quidem ſatis ad rē aptè. Nam huc valere debent verba lenæ, vt periurū Alceſimarchū criminetur: qui cōceptis verbis Silenio iurauerat, du-

ctum eam eſſe vxorem, vt proximè præceſſit. Igitur inquit, Nihil eſt, iniurium amare, verbis ſic ordinatis, vt in illo Catulli, *Nihil feciſſe benignè eſt. Iniurium* autem veteribus fuiſſe periurium Feſtus ait: quod hîc ꝓ periuro poſitum, nota figura, qua & ſcelus pro ſceleſto. Quæ ſi dura nimis alicui videbitur interpretatio, ſequatur aliam, quæ nunc hæc commentanti in mentem venit. Nam de illa, ſic olim ſtatueramus: cui ſanè incipio minus ipſe fidere, cum recentem magis expendo. Notat Lambinus in omnibus ſuis MStis fuiſſe, *nihil amore iniurium eſt*: vnde ſcilicet & Douſa coniecturam ſuam hauſerat. Quid ſi leuiori literæ vnius mutatione ſcribamus? *Nihil amori iniurium eſt*: hoc elegantiſſimo, tum omnibus decantato in re amatoria ſenſu: amori nihil aut pro nihilo eſſe iniurium ſiue periurium. Eleuet ita lena iuramentum adoleſcentis: & quid tu, inquit, amatori iuranti credebas, cum in amore iuramentis, vt pila, ludatur, quæ quidem nec ipſi Dii reſpiciunt, imò rident & pro ioco luſuq; ſibi habent? Noti in hanc ſententiam Poetarum multi verſus: quos ſciens prætermitto. Vtrãuis iam explicationem malis, in vtraq; *iniurium* eſt periurium, quod ita Feſtum diximus interpretari. Alias *iniurius* pro iniurioſo valet, apud Plautum creberrimè: & *iniuriè* Nonius exponit iniurioſè, Næuii exemplo adducto, quod corruptum hîc corrigatur. Næuius Lycurgo: *Oderunt Dÿ homines. Iniurioſè egone, an ille iniuriè facimus?* Quid hoc? Omnes in vniuerſum homines oderunt dii? & quidquam diſcriminis eſt inter iniuriè, & iniurioſè? Quid Nonio igitur viſum alterum altero interpretari? Quòd ſi eadem ſunt, inſuauiter hercle coniunguntur. At tu literulâ vnâ detractâ ſcribe:

——Oderunt dÿ homines iniurios.

Egone, an ille iniuriè facimus?

Sermocinatio eſt duorum, huius accuſantis, illius excuſantis & in ipſum neſcio quem alium, in quem iniurius arguebatur ab altero, culpam retorquentis. Ceterùm de Plauti loco quidquid eſt, *nihil* quidem cum *amare* non ſtruendum: quod eſſet fruſtrà amare, vt Perſâ: *Nihil amas, cum ingratum amas.*

CAPVT III.

Nubila mens, an nulla in amore. Parentheſis inepta commodiore verſuum traductione mutata: quædam alia inſuper emendata.

VNum reliquimus primâ ſcenâ, quod hîc dabimus, etſi perquam leue. Sequitur ſtatim ambiguum illum locum:

SI. Nunc tu amabo, vt hanc triduum hoc ſolum ſinas
Eſſe & hic ſeruare apud me.

Verſus & ſermonis, ſed verſus maximè cauſsâ ſcribo:

Nunc te amabo, vt hanc hoc triduum ſolum ſinas
Eſſe hic & ſeruare apud me.

Secun-

Secunda iam ſcena parum negotii nobis exhibebit: niſi quòd traiectionem inſignem video, nec fero, quantumuis alii parentheſi voluerint mederi. Nihil ad ſcenam parentheticus is ſermo, nimis obſcurus & implicatus: cuius nec aliud vſquam in Comœdiis exemplum, nec ferunt earum leges. Quî enim conuenit in theatro tam multos verſus continuo ſermoni interfari? que interruptum vix è populo quiſquam ſciat connectere, nemo certè æquis auribus redeuntem in orbem tanto tractu exſpectarit. Abhorret vt à familiari, ſic Comicâ oratione diligens & exacta illa ſtructuræ ratio: qua ſuſpendi diutius animos noſtros vix legentes aliquando ferimus, quo magis recuſamus audientes. Itaque bonâ omnium veniâ, quatuor continuos hîc in Plauto interiectos verſus, iſtos dico:

(Quin ego nunc quia ſum onuſta mea ex ſententia,
Quiaq; adeò me complexi flore Liberi,
Magis libera uti lingua collibitum eſt mihi,
Tacere nequeo miſera quod tacito vſus eſt.)

retraho fidenter ante tres illos præcedentes:

Nam illanc ego olim, quæ hinc flens abijt, paruulam
Puellam proiectam ex angiportu ſuſtuli.
Adoleſcens quidam hic eſt apprimè nobilis.

& totum locum, vt concinnitatem eius magis videas, ordine illo verſuum hîc tibi deſcriptum appono.

Idem mihi, magnæ quod parti eſt vitium mulierum,
Quæ hunc quæſtum facimus: quæ vbi ſaburratæ ſumus,
Largiloquæ extemplo ſumus: plus loquimur, quàm ſat eſt.
Quin ego nunc quia ſum onuſta mea ex ſententia,
Quiaq; adeò me compleui flore Liberi,
Magis libera vti lingua collibitum eſt mihi:
Tacere nequeo miſera, quod tacito vſus eſt.
Nam illanc ego olim, quæ hinc flens abijt, paruulam
Puellam, proiectam ex angiportu ſuſtuli.
Adoleſcens quidam hic eſt apprime nobilis
Sicyone, ſummo genere: ei viuit pater:
Is amore miſerè hanc deperit mulierculam,
Quæ hinc modo flens abijt.

Quis eſt obſecro, qui orationis hac æquabili cõtinuitate interruptam illam, vt ſic dicam, confragoſitatem mutare nolit? aut germanum illum Plauti ordinẽ lubens mecum non agnoſcat? Agnoſcet profectò, aut neq; Plautum, neq; Comicum vllum noſcet. Verùm hanc in rem verborum ſatis eſt: ad alia, ſi quæ ſunt ibidem, conuortamur. Eſt verò vnum leuiculum etiam, quod tanti tamen, vt annotetur.

Eam mea ego amica dono huic meretrici dedi,
Quæ ſæpe mecum mentionem fecerat.

Puerum aut puellam alicunde vt reperirem ſibi
Recens natum, eapſe quod ſibi ſupponeret.

Verſu ſecundo, *Quia ſæpe* lego, vel vt veteres editiones, *Quod*: vltimo, *Recens natam, eapſe quò ſibi ſuppon.* Nec enim placent vulgatæ generum mutationes. Reliqua hic & in Prologo alii viderunt: niſi ſi monere debeo, malè in editione Douſica diſtinctos verſus hos, qui rectius alibi ſic habent:

Is eam proiecit. hac puellam ſuſtulit.
Ille clam obſeruauit ſeruus, qui eam proiecerat,
Quò aut quas in ædes hac puellam deferat.
Vt eampſe vos audiſtis confiterier,
Dat eam puellam meretrici Melænidi.

ſcilicet vt iungantur hi poſtremi duo, quorum prior ad ſuperiores nihil ſpectat. Nec enim de ſeruo quidquā lena confeſſa erat, quem neque ſcierat prorſus inſidiatum ſibi. Scenâ, *Credo ego amorem*, in graphica deſcriptione carnificinæ amatoriæ:

Exanimor, feror, differor, diſtrahor, diripior: ita nullam mentem
Animi habeo.

Emendat Gulielmius noſter è Langianis *nubilam mentem:* quod loco Trinummi firmare poſſim:

Scio te non ſponte tuapte erraſſe, ſed amorem tibi
Pectus obſcuraſſe.

Et Iuuenal. Satyr. 6. de amore philtris inducto:

——quod deſipis inde eſt,
Inde animi caligo, & magna obliuio rerum,
Quas modò geſſiſti.

Neque tamen *nullam* damnem, quod ipſum aſtruxerim etiam Virgiliano exemplo, Cyri:

Ne tantum in facinus tam nulla mente ſequaris.

At quod mox ibidem:

Modò quod ſuaſit, diſſuaſit: quod diſſuaſit, id oſtentat.

omninò lego, ſententia non aliter ferente, *Modò quod ſuaſit, diſſuadet:* vti liquido in veteribus exſtat: quibus credā potius, quàm coniecturæ olim meæ *diſſuaſum it:* quæ vera tamen videri poterat, abſque illis foret.

CAPVT IV.

Non? hem. Pedatu. Verſus aliquot in pedes ſuos repoſiti: perſona ad ſententiam verborum aptata. Poſt minuta quædam, quædā grauiora in Plautum; Nonius leui manu purgatus. In Aſinariam quoque & Pœnulum leues cenſura.

EAdem ſcenā nimis apertum mendum eſt, quod emendare cuiuſuis fuerat, ſi vel numeros diligentius metiretur, vel altero oculo veteres inſpiceret editiones:

Haud metuo, ne iuſiurandum noſtrum quiſquam

Culpi-

Culpitet: tu iam, ſi quid tibi dolebit, ſcias qua doleat gratiâ.
Breuiorem pluſquam vno pede verſum priorem, altero pluſquam vno longiorem quis non mediocriter attentus vltrò deprehēdat? & tamen etiam libri manifeſtè indicant, & ingerunt ipſam emendationem: inter quos Colonienſis meus maximè ſic verba digerit, vt primum poſterioris verſus apponat vltimo prioris, quomodo planè reſcribendum. Ita nempe:

Haud metuo, ne iuſiurandum noſtrum quiſquam culpitet:
Tu iam ſi quid tibi dolebit.

Mox non neceſſaria Gulielmii noſtri tranſpoſitio in illo:

AL. Si illam vxorem duxero mihi vnquam, quam deſpondit pater.

ſiue numeris conſulere ſe putauit, ſiue ſententiæ. Conſtat verſus, contracto *mihi* in monoſyllabum: itemque ſenſus æquè patitur idipſum vocabulum vel cum verbo *duxero* iungi, vel cum *deſpondit*. Supra Prologo huius fabulæ:

Huc commigrauit, duxit vxorem hic ſibi
Eandem.

Infrà: *Ego inſpectaui. herus hanc duxit poſt ſibi.*
Sibi enim illic melius: etſi neque malè prorſus *ibi*. At qui proximus huic verſus:

ME. Et me, ſi vnquam tibi vxorem filiam deſpondero:

leui eget vnius voculæ traductione, *ſi tibi vnquam vx.* Et qui hunc ſequitur, *patieris* poſcit in vicem *patiere*. Nec procul alius iſte:

Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum eſt, non dabo.

inſeri ſibi velit minimum verbulum, *id* (vel *tibi*, quod eſt in Colonienſi) *non dabo:* ne media in *reliquum* ſyllaba vim patiatur à productione: quam pati ſanè videatur Aſinariâ quoque:

Non omninò iam perij, eſt reliquum quo peream magis.

niſi & illic ſcribendum, *eſt reliquum quid quo peream magis:* quod varietas librorum ſuadet, quorum alii *quod*, alii *quo* habent, vt ſcilicet vtrunque recipiatur. Quanquam alias recurrere ad neglectam vbique eliſionem poſſis. quod planè quidem faciēdum Pœnuli Prologo, in eadem voce:

Hem panè oblitus ſum reliquum dicere.

niſi *fuui* ſcribendum, vice *ſum*. Sed has minutas obſeruationes relinquamus. Sequitur poſt pauca:

AL. Non? hem quid agis? ME. igitur animum aduorte, vt quid agas, ſcias.

Vbi rectè pridem Gulielmius noſter è Langianis *agam* repoſuit: ego porrò diſtinguendum aliter etiam monſtro:

AL. Non? hem. quid agam igitur? ME. animum aduorte, vt.

De formula *Non? hem:* vel *hem, non?* ad Aſinariam pluribus egi. Hîc deinceps perſonis malè diſtinguuntur iſta:

Tu me delenis, propter te hæc pecco. ME. perge dicere.

AL. An nec etiam quid conſultura ſis, ſciam? ME. perge eloqui.
Non remittam, definitum eſt.

Continenter omnia ſunt Alceſimarchi præter hæc poſtrema, *Non remittam, definitum eſt.* Reliquis contemnificam & faſtidii plenam meretricem, quæ reſpondere non dignabatur, vrget, & inſtat aſſiduò, donec vocem & ſententiam extorqueat. Sed inibi *conſultura ſis*, male ſenſui quadrat, etiamque verſui ipſi. Correxerim *conſultaris.* quærit enim non quid conſultura ſit in futurum, quod ridiculè quærat, ſed quid conſultum apud ſe iam decreuerit. Ita igitur reſcribes:

AL. Iuno filia, & Saturnus patruus, & ſummus Iuppiter.
Tu me delenis, propter te hac pecco. perge dicere.
An nec etiam quid conſultaris, ſciam? perge eloqui.
ME. Non remittam, definitum eſt.

Statim leuius interpunctum errat:

Ita quid dicam neſcio.
Iam ſcio: imò mulier audi meam vt ſcias ſententiam.

Tamen errat: & melius, *Iam ſcio imo: mulier audi.* Denique vt hanc ſcenam abſoluam:

Et quidem hercle niſi pedatu tertio omnes afflixero:

Iam ſuprà puto dixi, verius *efflixero* à Gulielmio noſtro ſcribi, quod habent plures antiqui libri, Flor. Ald. Colon: hîc nunc huius occaſione verſus Nonium in voce *Pedatu*, ſiue ὀρχαϊκῶς *Pedato* leuiter corrigamus: qui cum ait, *Pedatu poſitum pro repetitu vel acceſſu. quaſi per pedem, ſicuti nunc vulgò dicitur tertio pedatu:* abundant poſtremæ duæ voces, quę perperam è proximo Catonis exemplo iteratæ. niſi tolerari tamen ſub alia poſſunt diſtinctione: *quaſi per pedem, ſicut nunc vulgo dicitur. Tertio pedatu, Cato Origin. lib. I. Igitur tertio pedato bellum nobis fecere.* Vulgo quidem ætate Nonii non vſurpabatur hoc *tertio pedatu*, ſed alterum *per pedem*, quo explicat ipſum *pedatu.*

CAPVT V.

Blanditijs ſubagitare. Coniectura in hanc fabulã vna? tum alterius loci fracti mutiliq; ex antiquis libris reſtitutio tentata.

VIx eſt, vt perſonæ rectè habeant, ſcenã *Audire vocem.*

LA. Dico ei, quo pacto eam ab Hippodromo viderim
Herilem filiam noſtram ſuſtollere.
PH. Extimuit tum illa? ME. iam horret corpus, cor ſalit.

Certè non nimis aptè, nimis autem callidè, ideoque non aptè ſatis, Phanoſtrata quærat, an extimuerit anus, velut indicium conſcientiæ captans; magiſque conuenerit, vt id ſponte ſeruus continua narratione dicat. Ita demendum tibi Phanoſtratæ nomen: niſi forte neque ſeruo tribuenda ea verba, quæ profectò meretrici Melænidi competere potius videntur, ob ſimilitudinem ſequentium,

tium, quæ ſunt eiuſdem, *iam horret corpus, cor ſalit.* Verùm id non proceſſerit tamen, niſi leuiter immutes:

ME. Extimui in filiâ: horret corpus, cor ſalit.

Aptius ita nihil ad ſententiam. *In filia*, id eſt in filiæ nomine, ſeu ad mentionem eius turbatur meretrix, & in memoriam redit veteris ſui facti. Neque verba, ſingularumque adeò literarum ductus ab emendatione tali abhorrent. Quid enim facilius, quàm vt *filia* fiat ex *illa iam?* quod alibi, fabulaque etiam proxima corruptum planè ſimiliter obſeruaui. Nam *tum* quod extrudimus, illi intruſerunt, qui *iam* fecerant aut repererant factum ex vltimis literis degenerantis vel abolitæ vocis *filia*: præclarè, ipſorum iudicio: quaſi quærente Phanoſtrata, an anus tum extimuiſſet, Melænis ſubiiciat, iam ſe extimuiſſe. Valdè mihi poſterius hoc noſtrũ placet: neq; facile quis eripiet mihi, quin rectè animaduerſum à nobis ſit, Melænidis integrum eſſe verſum, tum ſagaciter indagatum & inuentum erutumque feliciter τὸ *filia* è veſtigiis ſcripturæ vulgaris. Sed iam locus excipit nos, in cuius voraginem ſi me immiſero, deſpero vel cum mea, vel ipſius emergere ſalute. Nam neque integra illa ſunt, vt vulgò cuduntur:

LAM. Pergo puellam his alloqui dictis: illac anus
Fortuitò matrem, ne ſe deſeras vocat.
Nam illac tibi nutrix eſt, ne matrem cenſeas.

Manifeſta enim in ſententia lacuna. Neque Lambini ſatis explet emendatio:

Pergo. puellam his colloquor dictis: iſtac anus,
Fortuitò inuentam, ne ſe deſeras, vocat.

quam quidem nec vnde hauſerit, dignatus eſt nobis indicare: ſiue tanti non putauit, quod ignoſcam, licet ægrè; ſiue non è libris, vt vereor, vllis, ſed ingenio depromſit, eoque tacet callidus, quod nullo ignoſcam modo. Quin idem hoc quoque nomine notam fortè meretur, quòd ne verſum quidem priorem ſatis ad leges fecit, æquo ſcilicet longiorem. Rurſum autem quàm hæ lectiones horum conciſæ & abruptæ, tam illa vetuſtiorum codicum laxa & fluxa, neque multò ſanè minus vitioſa:

Pergo illo ſubagito blandis & benedicis
Dictis: illac (Venetus hic inſerit etiam, *te anus*) *forti fortuna fortius*
Aures obſerat. ego Lemniam fores voco:
Nam illac tibi nutrix eſt.

Horum vt omnia Plauti non germana, ſic pleraque nec à gloſſis, meo quidem animo. Nam primùm hoc, *ſubagito blandis & benedicis dictis*, quin Plauti ſit, nemo perſuaſerit mihi: qui quidem Apuleium ſciam eadem vſum phraſi: cuius imitatione, niſi, quæ ſolennis ipſi, Plauti? Apol. 2. *Cur autem tam abſurdis tamque tabernariis blanditiis ſubagitarem, quem iidem aiunt verſibus amatoriis ſatis ſcitè*

laſciuire? Quamquam in hoc quoq; ferre nolunt id verbi, & quidam *ſublaterarem*, de quo nihil dicam, quia nihil condignum poſſum, vt tam inhoneſta emendatio meretur; alius etiam neſcio qui *ſubulcitarem*, quod item cum auctore ſuo mitto, ſubſtituere ſunt conati. Sed ſatis ſe vterque vtriuſque locus altero probat ac tuetur. Deinde nec *aures obſerat* eſſe Plautinum dubitem, etſi verba non memini in eam ſententiam eadem: ſententiam ipſam quidem memini crebriuſculam. Supra hac fabula:

Non edepol iſtac tua dicta nunc in aures recipio.

Epidico: *Neq; ego id immitto in aures meas.*

Scilicet ad verba ſerui claudebat anicula aures & velut obſerabat. Iam *forti fortuna* & *Lemniam* perſpicuè quidem falſa, nata tamen magis ex dubia manuſcriptorum lectione, quam ineptorum gloſſographorum inculcatione. *Foras voco* deniq; vel ſentētia probet: quæ ex ratione Oeconomiæ vult, cùm aniculā ſeruus clamore per viam ſectatus eſſet, eum eam inſecutum ad ipſas ædes, atq; ibi cum parum etiam ꝓficeret, ipſam tandem puellam euocaſſe, & ei rem totam, ſpe certa abalienandi, denarraſſe. De re, quæ geritur, & verbis in parte, quæ libri veteres habent, ſic eſſe, res ipſa loquitur, & verba pleraq; conſentiūt: ceterùm ex lectionū omnium collatione locum ipſum cōcinnare, ſic vt integer ad ipſum Plauti exemplū̄ reſtituatur, inſanus tantùm conari audeat, ſanus autem nemo vel ſperare poſſit; tantum abeſt, vt quiſquam omnium, niſi ſi planè diuinus, aut deus ipſe, præſtare. Nos tamen animi ſaltem gratiâ, ludibundi tentauimus, an ſelectis vndiq; verbis, quæ maximè conuenirent, explere ſententiam & connectere verſus poſſemus: atque in hunc modum quaſi ferruminauimus:

PH. Age perge quaſo, animus meus audire expetit
Vt res ſit geſta. ME. vtinam exaudire non queas.
LAM. Ergo (vel *Ego*) *illam ſubagito blandis & benedictis*
Dictis: at illac fortius aures obſerat.
Ego puellam foras voco, atq; his colloquor.
Illac te anius fortuitò inuentam filiam,
Fortuitò matrem ſe, ne dejeras, vocat.
Nam illac tibi nutrix eſt, ne matrem cenſeas.

Scio Plauti non eſſe hæc, nec videri volo: ſed ludere libuit, vel eò, vt quæ in vulgatis libris lacuna hic eſſet, oſtenderē ex ſenſuum & œconomiæ ratione, quàm ex codicum vetuſtiorum lectione deprehendiſſemus.

CAPVT VI.

Conquiniſcere. Puerile officium, corollarium. Terminus. Ceuere. Interpuncta, verba verſus in melius mutata. Dein liberiores aliquot loci non hic tantùm Plauti, ſed & Pſeudolo extra ordinem neque ſolius Plauti, verùm Apuleij quoq; & Pomponij correcti, ſimul, quod ſit pace ſeueriorum lectorum, enarrati.

Alia

ALia nunc eiuſdem ſcenæ quanto leuiora, tanto certiora perſequamur.

Ego te reduco & voco ad diuitias, vbi
Tu collocere in luculentam familiam.

Verſus poſcit, *& reuoco*, quod ſuggerunt veteres etiam editiones. Ac ſtatim : —*Non enim hic, vbi ex Tuſco modo*
Tute tibi indignè dotem quæras corpore.

Sententia pendet, quam abſoluerim parua mutatione, vt retrò legatur particula *enim*, ac ſcribatur, *Non mane hic.* Manſionem ei & vitam meretriciam diſſuadet. Poſt aliquammulta :

LA. Vbi locuta eſt, ego continuò anum interrogo,
Vbi habitat, inquam.

Vt numeris obſequar, excludo vocē *anum*, quæ nec ad ſenſum neceſſaria, & gloſſema videtur: item *elocuta* malim ex vetuſtis. Mox verſus iterum cauſſa, pariterque ſententiæ, lego :

——*ſiccine*
Agis nugas? periiſti hercle, ni hoc, vel *hoc ni edifferis.*

vbi vulgò, *ni hercle hoc ediſſ.* Deinde:

LA. Seruatur: ſed illac ſe quandam aiebat mulierem:

numeri quodammodo grauantur etiam particulam *illac*, quam ſanè veteres nec habent. Ibidem porrò :

— *ME. me indicabit, & ſuas*
Ad meas miſerias addet.

Videri ſcribendum poſſit *mi*, niſi verius eſſet non de communicatione miſeriarum accipere, ſed de indicio ipſo & delatione, vt inferius hac quoque ſcenâ:

Nunc egomet potius hanc inibo gratiam
Ab illis, quàm illac indicet me.

Poſt alia pauca:

LA. perfectum ego hoc dabo negotium.
PH. Deos teq; ſpero. LA. eoſdem ego, vti abeas domum.

Languidum per ſe hoc eſt, & frigidè explicatur. Ego corrigendum aio : *LA. eoſdem ego. potin' abeas domum?* Domum ire iubet hærentem & ſe precibus morantem. Sequitur alia ſcena: cuius vt primus verſus,

Rem elocuta ſum tibi omnem: ſequere me mea Silenium:

reſpuit abundans alterutrum, *me* vel *mea:* ſic tertius ſanè recipit *meum*, quod veteres inculcant:

Quamquam inuita te carebo, meum animum ego inducam tamen.

Itemque inferior *atque*, quod ingerunt iidem :

Accipe hanc ciſtellam, Haliſca, atq; agedum pulta illas fores.

Deinde quos rogat accurrere Silenium, vt Alceſimarchū ſeruent?

AL. Ecquid agis? remorare? lumen linque. SI. amabo, accurrite
Ne ſe interimat.

Quin ipſa accurrit, quod neque præ amore non potuit, & feciſſe proxima oſtendunt:

AL. ô ſalute meâ ſalus ſalubrior.

Ergo legendum nè *accurrero?* quaſi veniam à Melænide præfetur, vt per eam liceat: niſi ſi putabimus ipſam iuſſiſſe, vt legatur: *ME. amabo accurrito*, vel *accurre tu*. In proximis quidem maiuſcula litera ſcribendum *Salute* & *mea* ſine accentu. Silenium ſuam ſalutem Alceſimarchus dicit ipsâ deâ Salutè ſalubriorem. Nec idem negligendum fuerat fine ſequentis ſcenæ:

In tempore ipſo ſpes mihi ſancta ſubuenit.

quæ verba diſtinguenda etiam cum præcedentibus ſic videntur:

Aut quis Deus obiecit hanc ante oſtium noſtrum, quaſi
Deditâ operâ, in tempore ipſo? Spes mihi ſancta ſubuenit.

At eiuſdem initio quoque ſic interpuncta potius diſponam:

Nullam ego me vidiſſe credo magis anum excruciabilem,
Quam illæc eſt. quæ dudum faſſa eſt mihi, quæ ne inficias eat?

ſtructura & ſenſu ſimili, cum alio verſu ibidem:

Omnia inficias ire ea, quæ dudum confeſſa eſt mihi.

Sed illum porrò verſum benè partim, partim malè, id eſt totum non rectè interpretantur:

Faciundum eſt puerile officium, conquiniſcam ad ciſtulam.

Conquiniſcere, de Nonii ſententia, eſt ſanè inclinare ſe: puerile autem officium facere, vnde eſt aluum exonerare? An quia pueri tantum (ignoſcite honeſtæ aures) cacant? Aliud multò obſcenius etiam latet, etſi hoc erat obſcenum ſatis. Sed germanam ſententiam nos quærimus, pace ſeueriorum Catonum. *Officium puerile* facere, eſt, facere, quod pueri ſolent, more puerorum. Ita *ſeruile officium* interpretati ſumus ad Captiuos, nempe fugam, de conſuetudine & natura ſeruorum, qui plerique fugitiui. Nec aliter officium Lenonium dicitur perfidia, Pſeudolo, *SC. Pſeudole.*

Si is non aderit, poſſe opinor facere officium me meum.
CA. Quid id eſt? BA. ſi tu argentum attuleris, cum illo perdiderim fidem.
Hoc meum eſt officium.

Pueri autem quid ſolent, ii dico, qui ſolent? Intelligit hoc, qui *ſolere* verbum apud Plautum. Apuleius id in muliebri ſexu *puerile corollarium* vocat. De Fotide ſua Miloniana lib. 3. *Omnibus abiectis amiculis hactenus denique intecti bacchamur in Venerem: cum quidem mihi iam fatigato de propria liberalitate Fotis puerile obtulit corollarium.* In quibus duo verba ſuo loco exſulant, quæ hîc per occaſionem reſtituo, & emendo: *Omnibus abiectis amiculis, intecti bacchamur in Venerem: cum quidem mihi iam fatigato hactenus, denique de propria liberalitate Fotis puerile obtulit corollarium.* Martialis eandem rem *puerile* ſimpliciter nominat Epigr. 69. lib. 9.

Laſci-

Laſciuam tota poſſedi nocte puellam,
Cuius nequitias vincere nemo poteſt.
Feſſus mille modis, illud puerile popoſci:
Ante preces totus primaque verba, dedit.

Hæc de voce *puerile*: iam *officium* magis etiam eôdem conuenit, ſi quis meminerit, quid de eo Seneca pater: vnde *officioſus* apud eundem; & Petronium etiam, ni fallor. Denique conſpirat in eandem mentem ipſum verbum *Conquiniſcere*: quod non ſimpliciter eſt inclinare ſe, verùm ita, vt admiſſatio præbeatur inſcenſus. Et hoc ſchema expreſſurus erat ſeruus inclinato corpore ad ciſtellam humo ſuſtollendam: quo reſpectu puerile ſe officium facturum dicit, & conquiniſcendi verbo vtitur in ea re proprio. Nam huc abeunt omnia eius apud Nonium exempla, etiam illa dico, quæ habes in *Ocquiniſcere*. Pomponius Proſtibul.

Vt nullum ciuem pædicaui per dolum,
Niſi ipſus orans vltroque ocquiniſceret.

Vbi quis corrigendum non videat *pædicaui*? Idem Piſtore:

— Niſi nunc aliquis ſubito obuiam occurrit mihi,
Qui ocquiniſcat, quò compingam terminum in tutum locum.

In quibus quem *terminum* dicat, facile omnes diuinarint: ſi tamen ſana ea vox; quod hîc diſputare non attinet. Potiùs alterum Plauti noſtri locum videamus è Pſeudolo, quem inde apud Nonium eſſe magnus Lipſius oſtendit, & correxit, vt in ipſa fabula vulgò legitur, quod mihi contra faciendum videbatur. Nam vt ille reſcribit, & pleriquè libri legunt:

Si conquineſcet iſtic, conquiniſcito ſimul:

verſus in menſuræ leges peccat, abundantiâ vnius pedis: in Florentino autem veteri vnius item pedis defectu, qui ſcilicet *conquiniſcito* verbum poſteriore loco non iterat: vt vel hinc appareat, aliud neſcio quid ſubeſſe: imò ſcio quid. Etenim cur dubitem, quod in Nonio eſt *ceueto*, hîc recipiendum? quod tam pulcrè iocum Plautinum iuuet, in eandem cum reliquis omnibus ſententiam. Huc enim ibi quoque Plautus reſpicit: & ad ſeruum, ſi oquum, inquit, videris conquiniſcere, tu pariter ceueto: quod idem; imò plus eſt. *Ceuere* & *criſſare* ſibi reſpondentia quis non apit? ne ego diutius operam in hac, cuius me pudet & piget, obſcenitate explicanda ſumere cogar. Quâ miſsâ, apud Nonium in *conquiniſcere*, verba: *Idem: & doloſ: idem conquiniſce, ſis, iſtic ceueto ſimul:* ita concipienda dico: *Idem Pſeudolo: Si conquiniſcet iſtic, ceueto ſimul.* dein quod conſequum eſt, in Plauto verſum eundem eodem planè modo reſcribendum edico.

L

CAPVT VII.

Euenire. De verſuum aliquot & verborum menſura, tum locorum integrorum ſententia & emendatione diſputatum.

VT vt explicatione torqueat interpres, non eſt ſana tamẽ vox *petulantia*, horum verſuum priore:

Itaq; petulantia mea me animi miſeram habet:
Qua in tergum meum ne veniat, male formido.

Negligentiam dixit Plautus aut ſocordiam: quod ex illo patet,

Si hera mea ſciat, tam ſocordem eſſe, quam ſum.

Haud facile tamen in eum ſenſum aliam congruentem vulgatæ literis vocem reperias, qua mutes. Altero verſu planè ſcribendum, *ne eueniat*. Id enim compoſitum idem eſt cum *expetendi* verbo, de quo ad Amphitruonem. Ouidius Heroid. Acont. Cydip.

Inq; caput noſtrum dominæ periuria quæſo
Eueniant: pœna tuta ſit illa mea.

Deinceps eſt:

Non ſum ſcitior, quæ hos rogem aut quæ fatigem.

quod plenius & melius libri veteres cum emendatione Gulielmii noſtri: *Sed nonne ecaſtor ego ſum mulo inſcitior?* Ibidem non improbo *fatigem*, neſcio tamen an non & probandum *flagitem*. Et ſtatim:

Nam ſi nemo hàc præteriit, poſtquam intrò abii,
Ciſtella hic iaceret. quid hic? periit opinor.
Actum eſt, ilicet me illicem & ſceleſtam.

Aliter hoc alibi diſtinguitur, partim & ſcribitur,

Ciſtella hic iaceret: quia hic periit opinor.

de quo non pugno. Verba poſtrema cogito an ſana ſint: ne videntur. Quid enim hic *illicem?* An fuit *infelicem?* Ni ſic; vel abundare putem, iteratum ſupina negligentia ex præcedenti *ilicet*, vel ex eo ipſo iterato corruptum, iterandumque denuò, *ilicet me, ilicet me ſceleſtam*. Porrò:

Haliſca, hoc age, ad terram aſpice, & deſpice,
Oculis inueſtiges, aſtutè augura.

Licet poſt Lambinum & nobis coniectare. Quid igitur, ſi legas, *& deſpice Oculis in veſtigia.* nam veteres, *veſtiga*. Vel ex vulgato, *& diſpice Oculis: è veſtigiis aſtutè augura*, ſiue *aucupa*. Sanè veſtigia deinceps perſequitur, & ex iis conicit iter eius, qui ciſtellam inuentam abſtulerit. Poſt paucula:

Actam rem ago. quod periit, periit, meum corium,
Ciſtella, redeo intrò.

Ex veteri ſcriptura concinno: *quod periit, periit: meum quidem corium Cum ciſtella. redeo intrò.* Poſt pluſcula:

LA. At enim ille quidam argentum expetit. HA. at nequidquam argentum expetit.

Trahit ſupra menſuram verſus. Neque ſanè repetiturus fuiſſe videtur Plautus vocem *argentum:* qua tamen & extrita numeri labant in fine. Vt ſubueniam, ſcripſerim: *HA. at nequidquam expetiſſit.* Omninò penultima ſyllaba longa debet eſſe: qua cauſſa productim efferenda eadem in *gratuita* ſequentis verſus:

LA. At pol ille quidam, mulier, in nulla opera gratuita eſt.

Quomodo Horatius in ſimili voce:

Nec fortuitum ſpernere ceſpitem
Leges ſinebant.

Quod illic in Plauto minus neceſſe tamen, ſi cum Lambino inſeras, *in re nulla.* Qui proximè hos ſequitur verſus, ei præfigenda Phanoſtratæ perſona, cui magis conuenit iſte ſermo, quàm Lampadioni:

PH. Commoda loquelam tuam: tibi nunc prodimus & confitemur
Ciſtellam habere.

Monuit hoc & Camerarius olim, ille non primus tantum benè, ſed optimè inter alios deinceps meritus de Plauto. Atque idem non malè etiam ad finem huiuſdem ſcenæ verſum Phanoſtratæ adſcriptum rurſus eripit & tranſſcribit Haliſeæ:

HAL. Illius ego iſtanc eſſe malo gratiam.
Sed iſtanc ciſtellam te obſecro vt reddas mihi.

Quamquam neque diſconuenit, vt Phanoſtrata gratiam & beneficium debere ſe malle dicat ipſi heræ, quàm ancillæ. At rurſum modeſtæ ancillæ, quæ quidem ſe ſeruam vltrò profiteatur, & exquiri antè iuſſerit ex ipſa domina, videtur hoc quoque tribuendum, vt benemerendi occaſionem à ſeſe in heram transferat, & ab ea præoptet hanc totam gratiam iniri. Id quidquid eſt; regrediamur ad verſum à fine ſcenæ paullo remotiorem:

PH. Mea eſt. LA. ea eſt, vt numerus annorum attulit.

Inibi malim, *vti numerum annorum attulit:* ſcilicet Haliſea. Vt hæc, inquit, annos dicit, certè tua illa eſt. Suprà:

Hanc ſcire oportet, filia tua vbi ſit, ſigna vt dicit.

Sed iam vltimum huius fabulæ erratum eſt in vltimo penultimæ ſcenæ verſu:

DE. Abi citò: præuorti hoc certum eſt rebus alijs omnibus.

Quod hîc, inquies, erratum? Verba non culpo, ſed non dici ab iis omnia dico, a quibus debeantur. *Abi citò* non ſenis ſunt, qui quorſum ire ſeruum iubeat? ſed ipſius ſerui, qui properare hunc iubet in affinis ædes. Ita inquam perſonarum indices literæ collocandæ.

——*LA. propera ire intrò huc ad affinem tuum,*
Filiam tuam iam cognoſces. intus ibidem vxor tua eſt.
Abi citò. DE. præuorti hoc certum eſt rebus aliȷs omnibus.

Hoc ab aliis non viſum anteà, non miror, etſi quidem etiam miror: oſtenſum à nobis ſi verum non videbunt iam nunc omnes, id verò mirabor ac demirabor.

* *
*

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI EPIDICVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD IVSTVM LIPSIVM CELEBERRIMVM, ET SVMMA DOCTRINA, ſummiſque in Remp. literariam meritis virum.

VEnio ad te, IVSTE LIPSI, *principem Senatus Critici nouitius ac pedaneus ſenator, & de Plautina Comœdia ad te refero, quam multis in locis poſt accuratas aliorum cognitiones manifeſtò adhuc vitioſam deprehendiſſe mihi viſus ſum, & conatus emendare Diuinationibus, etiamque obſcuram alicubi Interpretationibus illuſtrare. Viſus ego ſum & conatus, quod dixi: tu an vtrumque rectè, conſiderabis, & de locis ipſis, deque mea ibidem opera ſententiam dices ante alios, principe ſcilicet loco Senatus noſtri Princeps. Iterum enim hoc te nomine, merito tuo maximo, appello: quidquid obſtrepant mihi maligni quidam & inuidi tuæ famæ: cuius odiſſe fulgorem non hercle tam videntur, quòd oculos ſibi præſtingui coràm clariſſima nunc luce ſentiunt, quàm quòd à tuo quondam Sole ſuas ſtellulas offuſcatum iri adeò verentur, vt poſteritati non modò conſpiciantur minus, ſed vix appareant etiam, & tuo præ nomine ipſi* σκιᾶς ἀϊστῶσι. *Itaque obtrectationum tibi nebulas offundere & aſpergere maculas calumniarum ſatagunt: fruſtrà; quia nec maculæ adhæreſcunt tibi, non magis quàm ſolaribus radijs, & his ipſis tuis omnes etiam nebulæ vix dum natæ abſumun-*

L 3

tur, inque nihilum ſoluta ſubitò vaneſcunt. Equidem poſteritas, inuidiâ & affectu quocumq; libera, vera iudex & æſtimatrix ſeria ſuperioru temporum, bona fide ſuum cuiq; præmium ex merito & ſtatuet & ſoluet: nec illis aut quibusuis alijs, ſi quid iure ſuo poſcunt aut ſperant ſibi, negabitur olim; & te verò merces ea manet, Lipſi, quam meritis tuis parem, id eſt maximam plurimi iam nunc tibi ſinceriore iudicio & animo fauentiore ſpondent. Nec enim tam ſunt omnes hoc ſeculo vel animi improbi, vel iudicii corrupti, vel quouis modo ingrati & iniqui, vt LIPSIVM *non æſtiment rectè, æſtimatum non agnoſcant libenter, agnitum non fateantur ingenuè, liberè denique virtutes eius & promerita digno honore non proſequantur. Ego certè is ſum & videri volo, qui ſi fortè minus intelligam & diuinos in ſtudiis progreſſus tuos, & præſtantiſſimos ex iis fructus publicos; at colam, adeoque venerer vnus maximè: cupioque iſtius animi mei qualecumque hoc exſtare monumentum, quod optem ad poſteritatem quoq; ipſam perſtare, vt teſtatum de me ſit, non fuiſſe in illorum numero, qui ſic impiè in te ſunt ingrati. Quod quando ſperare de hoc genere ſcriptorum non licet, quæ paulliſper ſunt tantùm, vt herbæ ſolſtitiales; eſto, quiſquis is eſt, libellus apud te ſaltem & hos qui nunc ſunt homines teſtis & quaſi obſes obnoxiæ meæ voluntatis, & quam meritò debiti, tam libenter præſtiti tibi cultus. Atque illi quidem vt hoc in te ſtudium meum accepturi ſint vniuerſi, non moror; pleroſque non improbaturos confido: tibi autem ſcio gratum planè futurum; qui ſi nec antè noſſes me, non ignoti tamen officium reſpueres aut contemneres affectum. Iam non me noſti tantùm, quod erat mihi magnum, & in quo meritò gaudeam: ſed & amas, quod eſt maius, & in quo exſulto: quin æſtimas etiam, quod maximum eſt, & in quo triumpho, quamquam neutro horum ego me effero, & vtroque non ſanè dignum puto, aut ſi meruerim amorem fortaſſe, quem obſeruantia tui potuiſſe videar mereri, non equidem iudicium tale ſcio meruiſſe. Tu tamen & hoc & illum largiter in me confers, alterum in literis ad alios magis.*

gis, alterum in iis, quas ad me vnas humaniſſimas dediſti: etſi vtrumque etiam in vtriſque. ſed amor in meis expreſſior, in aliorum amicorum iudicium liberius. Quo tibi nomine priuatim quoque nunc debeo multum, qui publicè iam olim plurimum: & fas eſt denique, priuatum hoc ſimul eſſe tibi pro iſta beneuolentia, quòd initio publicum deſtinabam pro beneficiis exiguum gratitudinis monumentum. Accipe, Lipſi, accipe tenuem libellum, vtroque iam nomine tuo nomini inſcriptum: quod felix æternumque nomen illud etiam mihi polliceri videtur, quod optare me ſuprà dicebam, vt poſſit hoc qualecumque in te animi mei teſtimonium ad poſteros durare. Non enim facilè peribit, quod tibi conſecratum tui nominis auguſtum titulum præfert: cuius & ab ipſo tanta erit vis, vt ſecum adhærentia ſibi omnia feliciter æternet; & veneratio ab omni poſteritate, vt intercidere non modo totam eius memoriam, ſed quamuis memorationem nullo tempore patiatur. In quo læto omine lætus deſino, tuæque immortalitati comitem hunc in ſecula, ſolenni inauguratione, liquidiſſimis auſpiciis, dimitto.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI EPIDICVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Coaſſolet. Eugepæ. Dixis. Vt vel vtcunque, exin. Emendata multa nouiter, aliorum quædam confirmata, quædam refutata. Plautina aliquot argutiæ ac ioci declarati.

EPidico primore ſanum illud aliis fortaſſe, mihi quidem vix eſt:

Venire ſaluum gaudeo. TH. quid ceterum? EP. quod eo aſſolet,

Cœna tibi dabitur.

Geſtio nãq; & hîc reſcribere ꝙ *coaſſolet*, eâ formâ, qua *coaccedere*, &

coaddere: de quibus ad Caſinã Gulielmius noſter olim, nos ad Captiuos etiam ſuprà. Neq; tamẽ abiicio vulgatum *eò*, ꝙ interpreteris, ad id. ſed noſtrum certè venuſtius fuerit. Statim ille locus:

EP. Quid tu? agis, vt velis? TH. exemplum adeſſe intelligo. EP. euge Corpulentior videre atque habitior.

Palmerio debet, qui verbis perſoniſq; commutatis emendabat:

———TH. exemplum habes. EP. intelligo. euge!

Rectè: niſi ego ſanè malim, *exemplum adeſt*; ſed illius omnino retentâ perſonarum collocatione, ſine qua ſententia friget. Hoc autem prætereà moneo, *eugepæ* ſcribendum etiam, verſus cauſsâ: quæ interiectio geſtientis item, itemque Plauto familiaris. Tertium abhinc verſum:

EP. Dij immortales te infelicitent, vt tu es gradibus grandibus!

neſcio ſi rectè omnes capiũt, explicauit quidem nemo. Ineſt Plautinus iocus, occultior & fallens, niſi diligenter attendas. *Dij immortales* exclamatio plerumq; eſt admirantis: hîc & imprecantis oratio: ſed diuerſimodè cum reliquis iuncta. Admirabundus Epidicus ad Theſprionem ita perfert, *Dij immortales, vt tu es gradibus grandibus!* interim eidem vel ſecum, vel ad ſpectatores auerſus imprecatur, *te infelicitent:* ob rapacitatẽ nempe, de qua præceſſerat. Ita bis exaudiendum illud *Dij immortales*, ad vtramq; ſententiam abſoluendam; quam ſi confundas, nihil erit hîc elegantiæ Plautinæ. Tacitarum autem huiuſmodi imprecationum alia ſunt paſſim exempla multa, ſed alius generis, quæ per occaſionem meliorem alibi infrà dabo. Heic deinceps ſequitur:

EP. Quid agis? perpetuon' valuiſti? TH. variè. EP. qui variè valent,
Caprigenum hominum non placet mihi neq; pantherinum genus.
TH. Quid tibi vis dicam, niſi quod eſt? EP. vt illi reſponde. TH. probè.

Verſu horum primo legendum, *Quid ais?* Vltimus peſſimè diſtinguitur perſonis, neque ſcriptura eſt tolerabili, quam Lambinus effecit multo nequiorem. Ego ſub vna Theſprionis perſona totum lego:

TH. Quid tibi vis dicam, niſi quod eſt? vt illi reſpondi probè!

Nam ad ſpectatores poſtremã dirigit, & quam benè, inquit, interrogationem illius eluſi! quippe eluſerat, cum quærenti de valetudine, variè valuiſſe reſponderet: quo non dicit certè quod alter volebat: etſi non contento illo, tamen pertendit, dixiſſe, quod eſt. Si Lambinianum ſequare ſenſum, melius tum ſcripſeris: *EP. at illi reſponde probè: Quid herilis &c.* Me nihil à meo facilè dimouebit. Illo mox:

EP. Quem me dicis digniorem eſſe hominem hodie Athenis alterum.

nihil intereſt, *dicis*, an è veteribus *dices* malis: an verò vtriq; etiam horum præponas *dixis*, id eſt dixeris. Sed *dicis* in re ſimili Bacchidibus etiam:

BA. Mi-

BA. Miſerius nihil eſt, quam mulier. PI. quid eſſe dicis dignius?
Interuallo plurium verſuum prouerbii ſpeciem gerit iſte:
TH. Vtcunq; in alto ventus eſt, Epidice, exin velum vortitur.
quo caue probandum vllo modo putes Turnebi & Lambini *ex imo*, pro *exin*. Inanis argutia eſt de ima veli parte, nec quidquam faciens ad rem. *Exin* ſincerum eſſe, vel inde liqueat, quòd ita planê ſcribitur & Pœnulo, vbi eadem iſta ſententia cum iiſdem verbis. Scen. *Suſpendant*:
Tranquillitas euenit, quaſi naui in mari.
Vtcunq; eſt ventus, exin velum vortitur.
Nec eſt exin aut exinde aliud, niſi, pro ea ratione, vel ita: iungiturque & reſpondet τῷ *vt*, etiam Moſtellariâ:
Vt fama eſt homini, exinde ſolet pecuniam inuenire.
Paullò poſt elegantem locum eleganter elegantiſſimus Gruter• emendare occupauit in hunc modum:
EP. Quid? iſtanc quam emit, quanti eam emit? TH. vili. EP. haud iſtuc te rogo.
TH. Redde igitur. EP. quot minis? TH. tot. EP. quadraginta minis!
TH. Id adeò argentum.
à quo tamen abeo, vt vides, cum *Redde* retineo: quo mutato magna pars intercidit venuſtatis. Non placet illi ſeruum argutari in eo verbo: nego argutari in iſto. Certè iocus non in hoc, ſed in altero, quod Epidicus dixerat, *rogo*, conſiſtit. Illius ambiguitas argutandi occaſionem dedit. Nam cum alter pro interrogo vſurpaſſet: alter ſic accipit, quaſi mutuum aut commodatò rogo. Atque ita cum ille aliud velle innuiſſet, hic reddi id ipſum iubet. Idem ferè iocus infrà etiam hac fabula, ſcen. *Si quid eſt.*
PE. Salua ſis. MV. ſalutem accipio mihi & meis. PE. quid ceterum?
MY. Saluus ſis, quod credidiſti reddo. PE. haud accuſo fidem.
De computandi ratione per digitos & ille & CL. Coluius ante eum benè: poſt quos nihil attinet exempla plura aggerare. Nec hinc lōgè Gulielmii noſtri emēdatio occurrit, quam item probo:
——TH. neſcio edepol, quid tu timidus es,
Trepidas Epidice: ita voltum tuum video, videre commeruiſſe
Hic, me abſente, in te aliquid mali.
niſi quòd malo etiam, *vti voltum tuum video*. nam ſic & ſermo cohæret melius, & magis ſenſus eluceſcit: vt ex vultu tuo coniicio. Paucis interiectis illud habes:
EP. Iuppiter te perduit. TH. mitte nunc iam me. nam ille me ad vos ire vetuit domum.
Niſi me digiti iſti fallunt dimetientem, longior eſt verſus quàm pro lege, nec factus omninò ad legem in fine, ſi *domum* quidem conſtituet vltimum pedem. At hoc ego abiicio, & gloſſam ſcio appictam ad ſuperiores voces, *ad nos*. *Nos* enim etiam lego, non *vos*: quandoquidem ex eadem familia vterq; hi collocutores ſer-

ui. Eorum alter abiturus, ne ſe comitem ad heriles ædes alter poſceret, aliò ſibi diuertendum ait, & vetitum ab hero minore domum rectà ire. Sed verſus laborant etiam in proximo:

Eò venturus eſt ipſe. E P. quid ita? T H. dicam, quia patrem
Prius ſe conuenire non vult, neq; conſpicari, quam id argentum,
Quod debetur pro illa, dinumerarit. E P. heu edepol res turbulenta eſt.

Priorum priori deficit aliquid, alteri ſupereſt: vtrumq; conſtitues additione & detractione alterna:

Eò venturuſt ipſe. E P. quid ita? T H. dicam. quia patrem prius ſe
Conuenire non volt, neq; ſe conſpicari, quam id argentum id &c.

Vltimo etiam emendandum, *res turbulentas!* quomodo in Langianis MSS. diſertè: nec longè abeunt veteres editi, è quibus eandem coniecturam feceram. Locutio autem talis & Milite, ſcena, *Iam eſt: Heu hercle odioſas res!* Et ſimilis Menæchmis, ſcen. *Vt atas:*
S E. Heu hercle morbum acrem ac durum!

CAPVT II.

Puppis pereunda eſt. Depolire, pectere, exornare, exſincerare. Degere, an detegere, an delegere. Vulgatæ lectiones quædam defenduntur, de aliis nouis diſputatur. Aſſertio Nonij & fides in dubium vocatur.

ETiam doctos antiquarios interdum fallunt antiquariæ locutiones. quod hic in prima etiam ſcena doctiſſimo cuidam accidit, iſto loco:

T H. Mitte me, vt eam nunc iam. E P. haccine vbi ſcibit ſenex? puppis
Pereunda eſt probè.

Neq; Camerarium dico iam, *periunda* reponentem: ſed illum, qui hoc amplius, *pupis Pereundum eſt probè*, mutabat. Vterq;, bona eorum pace, lapſi: hic magis, tanto ſcilicet, quanto maior illo. *Pereunda puppis* valet, neceſſe eſt puppim perire: vt Trinummo:

Si illa tibi placet, placenda dos quoq; eſt, quam dat tibi.

De puppi autem ſeu naui ἀλληγορικῶς frequenter Plautus. Vel Moſtellaria inſignem locum vide, ſcen. *Melius anno:*

Sed Simo, ita nunc ventus nauem noſtram ſubito
Deſeruit: & quæ ſequuntur. Bacchidib. etiam:
Bene nauis agitatur, pulcrè hæc confertur ratis.

Et Ouidius Epl. Sapph. Phaon.

Non agitur vento noſtra carina ſuo.

Hæc igitur etſi remotior à vulgato vſu, nihilo tamen proba minus lectio non fuerat ſollicitanda. Mox ibidem eſt:

Neq; ego nunc quomodo me expeditum ex impedito faciam
Conſilium placet.

Placere ſanè haud poterat vllum, qui nullum adhuc reperiſſet aut cogitaſſet. An ergo placebit nobis hic ipſum verbum *placet*? Mihi vix poteſt: qui *licet* fuiſſe ſuſpicer, id eſt *liquet*. Ex ſcribendi enim ea

ratione

ratione veteri natum ſit fortaſſe mendum. Paullò pòſt omninò legendum:

——nam iam vbi ſenex ſenſerit

Sibi data eſſe verba, virgis dorſum depoliet meum.

non *deſpoliet*, quod perſtitit hactenus contra aliorum etiam accuſationem. At hercle non vſurpabitur in eum ſenſum, qui ſuperius hac ſcenâ:

Detegetur corium de tergo meo:

qui & ipſe locus dubius: nec ſcias, *detegetur* legendum potius, an *degetur*, quod Nonius voluit: etſi Nonio minus ego credo, nimis nos ſæpe decipienti. Nam exemplum etiam alterum non firmum, quod affert ex Aulularia:

Nunc ego iſtum ſoror laborem degam & deminuam tibi.

Demam enim ibi plerique omnes libri: quod facilè ſe præ altero probat. Quid autem *detegetur*? an & ipſum ſincerum ſatis? Memini, cum *delegetur* anteferrem: quod pro carpere & deripere vſitatum. Propert. lib. 2.

Altaq; mortali deligere aſtra manu.

Horat. Sat. 8. lib. 2.

Poſt hoc me docuit melimela rubere minorem

Ad lunam delecta.

Sed ad propoſitum locum: quo *deſpoliabitur* dicendum fuerat, ſi in eam mentem id verbum poneretur. At hoc numeri ſpernunt: vt *depoliet* verum eſſe conſtet. Id pro eo quod alibi *pectere* dicit. Rudente:

Audio tumultum: opinor, leno pugnis pectitur.

Pſeudolo: *Sed vide ſis ne tu oratorem hunc pugnis pectas poſteà.*

Menæchm. *Quid me vobis tactio eſt? Pecte pugnis.*

Quæ adduxi, vt Captiuis eadem lectio firmaretur:

Nam hercle niſi manticulatus probè ero, fuſti pectito.

Vbi *plectito* adhuc vulgò: & ibidem non omnes libri *manticulatus*, quod rectum tamen Feſtus, ſiue Paullus ſatis probauerit in *Manticulis*. Terentius depectere & exornare iungit, Heautontimor:

——adeò exornatum dabo,

Adeò depexum, vſque dum viuat meminerit ſemper mei.

Plautus etiam peculiarem ſibi vocem in hac re vſurpat, *exſincerare*. Moſtellar.

Lubet cauere malam rem prius,

Quàm vt meum tergum exſinceratum fiat.

Vt adhuc fuit, mihi corium eſſe oportet ſincerum.

In quo ludit & Pœnulo:

Si herus meus me eſſe locutum cuiquam mortali ſciat,

Continuò is me ex Sinceraſto exſinceratum fecerit.

Sic enim rectè illic emendatur. Ad hæc exempla quis iam non aſcribat hoc *Depolire*, qui Nonii quidem inſuper legerit *politiones*

& *depoſitiones?* de quibus ſuperuacuum arbitror aliquid hîc referre. Secundâ ſcenâ, non abnuam rectè Gulielmium noſtrum emendaſſe iſto verſu:

S T. Qui inuident, omnes inimicos mihi iſtoc facto repperi.

emendaſſe inquam illum, *Quin vide.* imò dixerim emendaſſe rectè. Tamen pronius fuerat, *Qui vident:* vt Captiuis.

Vbi quiſq; vident, eunt obuiam,
Gratulanturq; eam rem.

Pronius hoc fuerat, literas quidem ſi reſpicias: ſed & ſenſum. Nec enim omnes prorſus habere potuit inimicos, ſaltem qui vidiſſent: & videre dũ potuerunt ꝑpauci, cùm vix in patriam rediiſſet. Niſi aliam longè ſententiam ſubeſſe putabimus, aliamque requiri correctionem non horum in principio verborum, ſed illius, in fine verſus: pro *repperi,* ſcilicet vt *reperiam* ſcribatur. Et vt rem dicam, rem magis hæc lectio tangit. Id enim metuebat verecundus adoleſcens, ne vitio ſibi vorteretur amor captiuæ, neu maligniores & qui talem prædam minus æquis oculis eſſent viſuri, inimica in ſe odia ſuſciperent ex inuidiæ dolore. Atque hoc planè apud Chæribulum queſtum fuiſſe apparet ex illius iſta, quæ hanc obiectionem præcedit, reprehenſoria oratione:

C H. Præter ætatem & virtutem ſtultus es Stratippocles.
Idne pudet te, quia captiuam genere prognatam bono
In præda es mercatus? quis erit, vitio qui id vortat tibi?

CAPVT III.

Piſtor. Aſinus. Huic homini. Elocare, conducere: occupatum, otioſum argentum. Plurium locorum in verbis, perſonis, verſibusq; corruptorum emendationes & explicationes.

QVod piſtori ſe daturum ſeruum Stratippocles eadem ſcenâ dicit:

Quem quidem ego hominem irrigatum plagis piſtori dabo:

id ipsâ loquendi formâ ſimile videtur illi Catulliano:

Et non piſtrino traditur atq; aſino?

Nec videtur tantùm, ſed eſt. Vt enim aſinus pro aſinario labore, ſic pro ipſo piſtrino ſumitur piſtor. Ita certè malim interpretari, quàm cum Lambino de allegoria panificii argutari. Nam quòd *irrigandi* verbo vtitur, non de induſtria factum putem, vt ad farinæ madefactæ ſubactionem trahatur, ſed temerè, nec alio ſenſu, niſi quo alibi *impluendi*; de quo, & ſimilibus ad Amphitruonem aliquid nobis dictum. Inferius hîc autem non tribuuntur iſta ſuæ perſonæ:

CH. Quid iſtic verba facimus? huic homini opus eſt quadraginta minis
Celeriter calidis, Daniſta quas reſoluat, & citò.

Stratippocli ipſi danda ſunt, cui veteres etiam quoſdam video aſſignare:

ſignare: in his Ald. Flor. & Colon. Qui mutarunt, illo ſunt impulſi, *huic homini*: quaſi Chæribulus ſodalem Stratippoclem deſignaret. Imperiti homines! qui id in Plauto, Terentio, aliiſque pro *mihi* ſæpiſſimè poni non obſeruarunt. Poſitum enim hîc ita quoq; ſerui, quæ ſubiiciuntur, iſta probant:

E P. Dic modò, vnde auferre me vis, à quo trapezitâ peto.

quæ directa ad ipſum herum liquet, tanquam qui proxima ad eum dixiſſet. Et dixiſſe, argumentum ex verbis ipſis, ſi diligentius rimeris; aliud etiam peti poteſt. *Facimus* enim ait, vter ait. Vter autem verba cum Epidico fecerat? Herus equidem Stratippocles, non ſuppoſititius Chæribulus. Ergo reſcribe iam: *ST. Quid iſthæc verba facimus?* nam *iſtæc* malim ſimul. Statim ſequuntur a Lambino ſic expleti verſus:

ST. Vnde libet. nam ni ante ſolem occaſum hoc argentum eloces,
Meam domum ne imbitas: tu te in piſtrinum rectà inferas.

In quibus fidei eius non diffidimus, etſi ſequitur ipſe fidem, vt fatetur, alienam: viri docti nempe, qui in antiquo ſuo ſic repererit. Accipimus, inquam: ſiquidem & in optimis C. Langii membranis ipſum verbum *eloces* diſertim habetur: hec tamen pariter *argentum*. Sed hoc aliunde ſuppletum rectè: in illius autem explicatione Lambino nequeo ſuffragari. *Eloces* inquit eſt, ex loco eruas. Non veriſimile mihi fit, de ſignificatu eius ſic in oratione ſeria luſiſſe Plautum. Potius credam pro alio poſitum verbo, quod ipſi reſpondeat ex aduerſo. Nam daniſtæ quidem argentum elocant: quibus elocant, hi, cùm ſumunt fœnore, velut mercede quadam conducunt. Neque nouum aut rarum hoc apud noſtrum in relationibus huiuſmodi alterum pro altero capi. Aululariâ in hoc ipſo verbo, & ei oppoſito idem factum:

ME. Cædundum illum ego conduxi. EV. tum tu idem optimum eſt
Loces efferendum: nam iam credo mortuuſt.

Nec aliter hac fabulâ infrà fortaſſis in voce *occupatum*, quæ pro contrariâ *otioſum* poſita videtur:

Atq; id non decem occupatum tibi erit argentum dies.

Neque enim fœnori ibi collocatur argentum: ſed quod quaſi otioſum erat in emta muliercula nulli rei, ſpondetur breui per venditionem receptum iri, vt alibi occupari poſſit. Ita hîc igitur etiam *ni argentum eloces*, fuerit, niſi conducas, niſi vnde vnde quouis fœnore concilies. Quod in medio conſiderandum aliis relinquo: neque certius de ſequentibus pronuntio, in quibus difficultas tamen nulla, ſed varietas ſaltem aliqua ſcripturæ, & talis, in qua momenti ſit perparum. Tamen quæ ſic leguntur hodie:

ST. Quid de illa fiet fidicinâ igitur? E P. aliqua reperibitur:
Aliqua ope exoluam, extricabor aliqua.

alibi ſic concipiuntur, vt in priore verſu neque *de* ſit, & ſit *aliquid*; in altero verò *euoluam*. Hoc ſanè poſtremum optimum: quam-

quam bonum etiam vulgatum. Impeditis enim & inuolutis rebus tam exſoluere conuenit, quam euoluere. Sic in Terentii Phormione, vbi vulgò:

Ego nullo poſſum remedi: m: exſoluere ex his turbis:

notum eſt, *euoluere* Faernum è libris antiquis repoſuiſſe. Nec autem alia in priore verſu fruſtrà: quem exinde ſic ſcripſeris eleganter:

ST. Quid illa fiet fidicinâ igitur? E P. aliquid repperibitur.

Nota phraſis, Quid me, quid illo fiet? de qua ſupra alicubi memini dixiſſe. Et certè τῷ *repperibitur, aliquid* rectius hæret. Sed hæc leuia, vt quod ſequitur etiam non longè:

At eundem ſenem oppugnare certum eſt conſilium mihi.

Malim, *At tandem.* Poſt conuocatum & habitum in corde ſenatum conſiliarium, cui bellum indicatur, decernit denique de oppugnando ſene. Languidius eſt *eundem*: & longiuſculè petita eius interpretatio de priore expugnatione ſenis in falſa ſibi filia emenda. Scenæ quartæ deinceps hoc eſt initium:

St. tacete. habete animum bonum. liquido exeo foras
Auſpicio: aui ſiniſtra. acutum cultrum habeo, ſenis qui exenterem
Marſupium. ſed eccum ipſum ante ædes conſpicor Apœciden.

Douſicæ recenſionis editio ſic legit: aliæ, quas viderim, omnes *Apœcida.* Neutræ, credo, rectè. Cur enim vel hæ ante Apœcidæ potius ædes conſtituunt Periphanem, quam ipſius, & quidem ſolum; vel illa Apœciden potius, & æquè ſolum, quam Periphanem? De hoc ſanè cura Epidico maxima: de altero nulla aut parua. Sed de vtroque hic loquitur, vt ex ſequenti apparet verſu: *Quales volo, vetulos duos.* Emendandus igitur qui præcedit, vt ambos & ipſe complectatur. Fiet hoc copulæ immiſſione:

——*ſed eccum ipſum ante ædes conſpicor & Apœciden.*

Nihil verius: herum ſuum ipſum cum vicino ſiue amico ante ædes, heriles credo, conſpicatur. Verùm laborat etiam intermedius horum, quos adduxi, verſus: quem oneratum ſuperflua dictione releuo, vt numeris ſit expeditioribus, & hanc in proximi transfero non tergum, ſed caput:

——*acutum cultrum habeo, qui exenterem*
Senis marſupium. Sed eccum ipſum.

De quo non iudicabit, niſi callens numerorum, & eam Plautinam, rationem. Porrò errat etiam, niſi fallor, vna in illis perſona:

A P. Epidice. E P. Epidicum qui reuocat? P E. ego ſum Periphanes.

Primam enim Periphanis malim: cui magis conuenerit ſeruum ſuum reuocare: & reuocaſſe liquet inde, quòd dicit mox, *Ego ſum Periphanes*: quod vt rectè capias, neque tenuis te iocus deinceps fugiat, inſerendum tibi comma ante ipſum ſenis nomen. Hic enim quærenti Epidico hoc reſpondet, ſe eſſe, qui reuocet, herum ſcilicet ipſius Periphanem. Ita minima mora interceſſerit ante nomi-

nominis ſui profeſſionem. At ſenex alter, quaſi tractu vno omnia pronuntiaſſet, & ſimpliciter Periphanem ſe dixiſſet eſſe, in iocum id vertit, ſubiicitq; & ipſe quis ſit, neque deeſt ſeruus etiam continuare iocum eundem ſimili ſui profeſſione; tanquam ignoti aliàs inuicem omnes forent. Minutum hoc eſt, ſed abſque minutiis etiam talibus non conſtant Plauto ſui ſales, qui ſæpe nos nimis prçterfugiunt, ibi nonnunquam de induſtria maximè ſparſi, vbi minimè ſuſpiceris, ægréque, niſi diligenter ſyllabis & apicibus propè literarum ſingulis conſideratis, perſentiſcas.

CAPVT IV.

Fœmina impluuium & fundos induta. Deſtinare, quid? diligenter excuſſum contra Nonium. Plauti multis & inſignibus locis, vni etiam Luciliano, lux & medicina facta.

PErgo eadem ſcenâ, in qua dubium etiam nunc illud:

Eos captabant: id adeo quam maximè animum aduorterim:

etſi pridem alii reponendum *qui* ſiue *quî* cenſuerũt: quorum hoc, quamobrem, interpretantur; malè: cùm potius, quomodo: ad illud, *ſcio* referunt tacitè, quod expreſsè legitur in antiquis. Mihi ex illis antiquis libeat porrò interpolare:

——*id adeò, ſcin' qui maximè animaduorterim?*

Nam argumentum dicturus eſt, vnde captari ſenſerit: neque id poteſt elegantius niſi cum tali interrogatione prius inſinuare. Dubium etiam deinceps binis verſibus, hoc,

Quum ad portum venio, atq; ego illanc video præſtolarier

& illo:

Ea præſtolabatur illum apud portam:

vtro vtrum verius, *portum* an *portam*, quorum alterum quidem ſcribendum vtroq;. De me; *portum* præferam, quando Athenis hçc geruntur. Mox vitium maius occurrit, quod eluemus tamen facilè:

P E. Quid erat induta, an regillam, induculam an mendiculam?
E P. Impluuiatam, vt iſtæ faciunt veſtimentis nomina.
Vt in impluuium induta erat.

Quorum poſtrema quid ſibi volunt? Non enim id volunt certè, quod Lambinus ariolatur. Faciam multa verba compendii, & quomodo ſit emendandum, breuiter oſtendam: Lego, & ſi quid mihi credis, tu lege:

P E. Quid erat induta? an regillam induculam, an mendiculam,
An impluuiatam? vt iſtæ faciunt veſtimentis nomina.
E P. Vt in' impluuium induta eat? P E. quid autem iſtuc mirabile eſt?
Quaſi non fundis exornatæ multæ incedant per vias.

Vim verbis nullam fieri, vides: iam neque ſententia coacta, vt antè, quæ nunc talis. Quærebat ſenex de pluribus veſtium generibus, quibus tam varia & ridicula imponeret nomina luxurioſus iſte ſexus: an aliquod horum amica fuiſſet induta filii ſui. Inibi cùm poſtremò nominaſſet *impluuiatam*, ſeruus indè ioci occaſionem arripiens, mirabundus interrogat, fierine poſſit, vt impluuium induta aliqua eat vel incedat? Reſpondet ille, nihil iſtuc mirabile de impluuio, cùm totos fundos quædam corpore ſuo ferant: elegantiſſimè perſtringens veſtiariam ambitionem & ſumtus incredibiles, qui fundorum pretia ducant, imò patrimoniorum vires & cenſus ipſos æquent. Id quod Ouidius etiam & Propertius ſuo ſeculo conqueruntur: quid facturi omnes, ſi hoc noſtro reuiuiſcant? Propert. lib. 3.

Matrona incedit cenſus induta nepotum,
Et ſpolia opprobrij noſtra per ora trahit.

Ouidius æquè 3. de Arte:

Quid de veſte loquar? non iam ſegmenta requiro:
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.
Cum tot prodierint pretio leuiore colores:
Quis furor eſt cenſus corpore ferre ſuos?

Rectè hoc emendatum nemo dubitabit: & eſt omninò ſenis oratio ſequens tota de ineptiis muliebribus in veſtitu; non ſerui, contra veteres libros: qui tamen audiendi deinceps fortè, cùm quem verſum Epidico noſtri aſſcribunt,

Hæc vocabula auctiones ſubigunt vt faciant viri,

dant Periphani contrà, qui pulcrè ſtomachationem hanc ſic concludat, & ab ea rediens ad rem, perſequi iam ſeruum iubeat, & à diuerticulo repetere cœptam antè narrationem. Pluſcula interiecta ſunt, & habes:

Quin hodie allatæ ſunt tabellæ ad eam à Stratippocle, eum
Argentum ſumſiſſe apud Thebas ab daniſta fœnore,
Id paratum, & ſeſe ob eam rem id ferre. P E. cedò, ego occidi?

Quàm frigidè ſenex quærit, an occiderit? Certa quidem res erat, & facta, quæ memorabantur, & facta eius malo: Quin ſcribis, *P E. credo ego. occidi!* Ait, omnia ſe iſthæc credere, & certò periiſſe. Poſt in illis:

Nunc occaſio eſt faciundi, priuſquam in vrbem aduenit,
Sicut cras hîc aderit, hodie non venerit. P E. qui ſcis? E P. ſcio.

non opus tanta mutatione, vt verba pluſcula traiiciantur: ſaltem iſta inter ſe commuta, *aduenit* & *venerit*: verſuq; priore fac *aduenerit, venit* poſteriore. Iam ille:

Vt enim præſtines argento priuſquam veniat filius:

monet me, vt ſupra in acroſtichide periochica *præſtinat* item ſcribam, vbi *deſtinat* excuſum. Nec enim Nonio, cui quotidie minus credo, credo veteribus idem & hoc planè valuiſſe. Vix inuenias

certè, præterquam in eo, quod ipſe ponit, exemplo: quin nec in illo quidem, ſi diligentius rimeris. Atque aio Lucillium non illo, ſed vulgato ferè ſenſu id verbum vſurpaſſe. Lib. 27. *Facio ad lenonem venio, tribus in libertatem millibus Deſtinet*. Id vt liqueat magis, vna traiicienda vox eſt, quæ ſuo excidit loco:

Ad lenonem venio, facio tribus in libertatem millibus
Deſtinet.

Ades Noni iam, & interpretare. Deſtinet, eſt paret, emat? Vbi mens tua? Leno ſcilicet in libertatem mercabitur ſuam mercem, meretricem. Non emit hîc leno, ſed alii emturienti vendere deſtinat pretio dicto. Hoc enim ait Lucillius: veniſſe ſe ad lenonem, & effeciſſe, vt ancillam neſcio quam ſibi venditurum promitteret, eo pacto, tribus vt acceptis millibus in libertatem ſineret ire. Denique *deſtinare* in vtramque partem valet, venditoris & emtoris. Ab vna parte illius, deſtinare mercem alicui, nihil aliud eſt, niſi ſub certo pretio conſtituere illi de certa venditione, & addicere ſic, vt emtores porrò alii excludantur. Hoc in Lucillio hîc Nonium quî fugit? imò quî non fugerit talem: in quem parco tamen acerbè dicere, meritum hoc vno nomine de nobis benè, quòd fragmenta ipſa vetuſtiſſimorum ſcriptorum, quæ potuit, conſeruauit, non etiam, quòd eadem, vt potuit, explicauit. Ab altera parte emtoris eſt deſtinare quidem emere, ſed ita, vt deſtinatione quadam & certa pretii conuentione contractus ſaltem abſoluatur, non etiam pretium ſimul ipſum numeretur. Huius tamen vel pars aliqua ſoluitur arrabonis vice, vel alio quouis modo venditori cauetur, ipſa integra ſolutione in diem dilatâ, & merce vel acceptâ, vel detentâ. Hoc ex aliis exemplis Plauti colligere eſt. Moſtellariâ, de ficta emtione ædium, quæ & traditæ permiſſæque ſtatim, datis arraboni quadraginta minis: ſcenâ *Sceleſtiorem*:

Quid? eas quanti deſtinat?

Rudente, de puella emta, ſed poſt arrabonem etiam retenta, Prologo:

Minis triginta ſibi puellam deſtinat
Datq; arrabonem & iureiurando alligat.

Dubius tamen alius Moſtellariâ locus eſt, qui difficulter huc accommodetur:

TH. Ain' minis triginta amicam deſtinatum Philolachem?

Nam & ſolutum pretium erat, & merx recepta. Sed loquitur ibi ſenex ignarus ordinis rei vniuerſi, qui imprudens illo verbo vti potuit, ſi fortè ſic putes detorquendum. Etenim haud pugnem nimis pro stricta hac acceptione, quam labefactare videntur & alii loci, vt Perſâ, ſcenis, *Cui homini*, & *Satin' Athenæ*, quos ibi ſpectare eſt: nec item de illa duplici in vtramque, vt dicebam, partem. Nam in alteram venditoris, exemplum nô habemus, niſi Lucillii iſtud, quod facilè quis eripuerit nobis, ſi vulgato verborum ordi-

ne retento, mutato tamen eorum vno, legi velit: *Facio, ad lenonem venio, tribus in libertatem millibus deſtino.* Iam enim planè contrà erit, emo: & id quocunque pacto, ſiue præſenti pecunia, ſiue dato arrabone, ſiue alia conditione. Vt vt ſit, non vana ac ſuperuacua tamen fuit hæc in id verbum diligentior inquiſitio: nec Nonium cauillati præter meritum ſumus, qui ſi hîc innocens, alibi multo tanto plura commeretur. Sed extremo huius ſcenæ videtur etiam illud non vna parte vitioſum:

Tace modò, eſt lucrum hic tibi amplum. P E. deos quidem oro. EP. impetra.

Primùm enim *impetras* omnino legendum in fine, quod neſcio ſi alii monuerunt: in principio deinde malim *Face*, id eſt fac. Altero hortatur, altero felicem euentum ſpondet.

CAPVT V.

Qui, tibi cui. Hoſtium potiri. Pluries correctus Plautus & declaratus. eiuſdem negligentia notata, error vix excuſatus.

SEquamur ad ſcenam *Exſpectando*: in qua ferè nihil niſi numeri aliquoties peccant. Hic enim verſus:

Nunquam irridere nos illum inultum ſinam, ſeruum hominem:

vt ſit verſus, ita eſt ſcribendus:

Nunquam nos irridere illum inultum ſeruum hominem ſinam.

Et illo:

Alicunde, ab aliqui, aliquà tibi ſpes eſt fore mecum fortunam:

in finem reiici debet verbum *fore: ſpes eſt mecum fortunam fore.* Item vltimi iſti:

Quod nuſquam eſt: neq; ego id immitto in aures meas,
Nec mihi plus adiumenti ades, quàm ille qui nunquam etiam natus eſt:

Sic in numeros reponendi:

Quod nuſquam eſt: neq; ego id immitto meas in aures, nec mihi
Plus ades adiumenti, quàm ille, qui nunquam etiam natus eſt.

Et qui hos præcedit,

Quippe tu mihi aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus blatis:

eo *ab aliqui* malim, non tam verſus cauſsà, quam quia ſic Chæribulus, cuius ipſa verba repetit Stratippocles. At ſuperius caue illos audias, qui *tibi* delent iſtic:

Quid illum facere (ita cum veteribus ſcribo ſimul) *vis? qui; tibi cui diuitiæ domi maxumæ*
Sunt, is nummum nullum (ſiue, *nullus*) *habes.*

De Plautino genere hoc loquendi, *qui, tibi cui*; vel *te, tibi cui* diximus ad Curculionem. Sequentis autem ſcenæ initio grauius eſt mendum:

Feciſti iam officium tu tuum, me meum nunc facere oportet.
Per hanc curam quieto tibi licet eſſe. hoc quidem iam periit.
Niſi quid tibi hinc in ſpem referas. hoc oppido politum eſt.

Nam

Nam vltimum horum verſum quomodo explicat interpres? pueriliter profectò, ne quid acerbius dicam. Non ad ſeipſum ſeruus, ſed ad herum, abſentem tamen, loquitur, dum ex ædib' in ſcenam prodit cum argento. Emendo igitur primùm, *Ne quid tibi hinc in ſpem referas.* Ne quid, inquit, ex hoc argento ſperes deinceps tibi: ne quid eius in integro tibi fore putes. Deinde etiam, *hoc hoſtium potitum eſt*: audaciore, ſed neceſſaria mutatione. quî tamen audace nimis? quaſi non facillima ſit in altero verbo, in altero neque difficillima. nam *hoſtium* ex *oppido* etiam conuerti, ductus omnes literarum inſpicienti mirum non poterit admodum videri. Senſus autem eſt, veniſſe iam quinquaginta iſtas minas in hoſtium poteſtatem. Ea phraſi ſæpe vtitur Plautus, & infra ſcenâ *Si quid eſt:*

Ita gnata mea hoſtium eſt potita.

Et vtitur huius ſimilibus vbiq; ferè in ſeruorum fraudulentis machinationibus. Hîc autem id iuuat præterea maximè, quòd ſuprà de bello inferendo, & oppugnando ſene dixerat: tum quòd in eadem figura perſtat etiam porrò hîc, & vbi ſeruus triumphans victoriâ abiturum ſe ait, vt in coloniam commeatum importet, & vbi Stratippocles accepto argento non minus ouans in caſtra ſe redire cum præda, Epidici auſpicio & virtute, iactat. In penitiore ſcena deinceps legimus:

Nunc iterum vt fallatur pater, tibiq; auxilium apparetur,
Inueniam:

non rectè. Rectum erit *Inueni iam*, diuiſis quæ coaluerant vocib'. Etenim inuenerat iam aſtum, quem quidem apud ſenem ipſum inſtituerat, inſtiteratq; paullò antè, & nunc hîc ordinem eius totum narrat. Ibidem ſtatim:

ST: Euge, euge. EP: ea iam domi eſt pro illa. ST. teneo.

Quid, ſi *filiâ* legas hîc quoque pro *illâ*, vt alibi eandem vocem memini mutare? Non tamen affirmem ſeriò: quia *teneo* ſubiicitur: vnde videri queat non tam expreſsè ſuo nomine rem dixiſſe, ſed verbulo ſaltem innuiſſe, quod alter intellexerit tamen ſatis, & intelligere ſe, vt ſolet in his dialogiſmis, profiteatur. Porrò cauillari Plautum, ſi libeat, poſſimus: qui prudens an imprudens falſum ſcripſerit, & in leges exactæ œconomiæ peccarit eo loco:

Deueniam ad lenonem domum egomet ſolus: eum ego docebo,
Si qui ad eum adueniat, vt ſibi datum eſſe argentum dicat
Pro fidicina, argenti minas ſe habere quinquaginta:
Quippe ego qui nudiuſtertius meis manibus dinumeraui
Pro illa tua amica, quam pater ſuam filiam eſſe retur.

Ait hîc quinquaginta minas lenoni datas: at conſtat de triginta ſaltem ex vltima ſcena:

PE. Dedin' tibi minas triginta ob filiam? EP. fateor datas.
Et eo argento illam me emiſſe amicam filij fidicinam

Pro tua filia. iſtis adeò te tetigi triginta minis.

Quæ conciliari nullo modo poſſunt: excuſari tamen Plautus forſan iſto, ſi egiſſe hoc cum lenone ſeruum putemus, vt quamquam triginta tum ſolùm accepiſſet, tamen apud alios de quinquaginta nunc fateatur. At inſerere Plautus id debuerat, ſi factum: factum autem omninò nec videtur ex reliqua Epidici oratione, quæ ſimulatò nihil, omnia ſeriò geſta, & geſtum iri à lenone imprudente monſtrat. Error igitur hic Poetæ certus & magnus, cui velum nullum habeo aut colorem.

Non procul inde minor error in verbis, auctori ipſi non imputandus:

Eam ducet ſimul Apœcides ad tuum patrem. ST. vt paratè.
EP. Eam permeditatam meis dolis aſtutiisq; onuſtam
Mittam.

Scripſit enim ille, puto; *ST. vt peritè!* Rectius certè ſic collaudarit adoleſcens fabricam ſerui. Verſu altero *præmeditatam* benè emendatur (& legunt ſic veteres libri:) malè, quod alii ſciò placuiſſe, diuiſa voce in plures, *per me ditatam meis dolis*. Poſt etiam falſum in illo ſermone quiddam:

CH. Nimis doctus ille eſt ad malefaciendum. ST. me quidem certò
Seruauit conſiliis ſuis.

Nondum ſeruauerat, ſed in eo erat, vt ſeruaret. Neque iam ſaluum ſe Stratippocles cenſet, ſed futurum per hæc conſilia ſperat. Igitur ſcribo, *Seruabit*: cum quo tamen idem alterum ex antiqua ſcribendi ratione: quam mutari nihil intererat, ſi ab omnibus rectè caperetur.

CAPVT VI.

Igitur, noua vſurpatione. Verſuum traiectiones in Epidico oſtenſæ binæ, vna leuior, altera grauiſſima: tum legitimus ordo reſtitutus. Etiam Nonij leuiculus error tactus & detectus.

TRaiectionis integrorum verſuum in hac fabula nondum habuimus exempla: nunc ſe vnum atque alterum dat ſequentibus iſtis ſcenis. Quæ proxima ſuperiori eſt, eius principio ſtatim vnum deprehendo.

Non oris cauſſa modò homines æquum fuit
Sibi habere ſpeculum, vbi os contemplarent ſuum:
Sed qui perſpicere poſſent cor ſapientiæ,
Igitur perſpicere vt poſſent cordis copiam.
Vbi id inſpexiſſent, cogitarent poſteà
Vitam vt vixiſſent olim in adoleſcentia.

Inter hos verſus mirum eſt neminem vidiſſe quàm ſit iſte importunus:

Igitur perſpicere vt poſſent cordis copiam.

Apertè nimis ſententiæ turbat, & verborum etiam ipſorum ἀκολουθίαν, qua concinnius nihil erat, niſi is interiiceretur. Eximendum

dum cum amico doctiſſimo, de quo ſupra alibi memoraui, Carolo Piſone conueniebat olim mihi: non conueniebat prorſus, in quem locum reponendus. Ille hunc ei dabat:

Profectò deliramus interdum ſenes.
Igitur perſpicere vt poſſent cordis copiam,
Fuit conducibile hoc mea quidem ſententia.

Vt clauderet ita ſenex de ſpeculo diſputationem. Quod non diſplicebat mihi, ſed magis placebat, ſi quem nunc præcedit verſum, potius ſequeretur. Atq; ita collocabam:

Fuit conducibile hoc mea quidem ſententia,
Igitur, perſpicere vt poſſent cordis copiam.

Nouus & Plautinus iſto particulæ *igitur* vſus, vt mediæ orationi ſic nudè inſeratur. Amphitruone idem fuit:

Verùm certum eſt confidenter hominem contrà colloqui,
Igitur, qui poſſim videri huic fortis, à me vt abſtineat manum.

Fuit & Aſinariâ:

Iam diu eſt factum, quom diſceſti ab hero atq; abijſti ad forum
Igitur, inueniundo argento vt fingeres fallaciam.

Nec alibi plura forſan exempla deſunt, quæ mihi tamen haud in promtu nunc, & ſufficiunt iſta ad elegantem loquendi modum reuocandum & firmandum: qui ignoratus non dubiè cauſſam præbuit huic traductioni. Eius aliud exemplum inſignius ad finem huiuſdem ſcenæ. Leguntur illic quatuor iſti verſus:

Atq; hac ſtultitia eſt me illi vitio vortere,
Egomet quod factitaui in adoleſcentia,
Quum militabam pugnis memorandis meis:
Eradicabam hominum aures, quando occeperam.

Quorum duo priores videantur vtcunq; præcedentibus hærere: poſteriores hærere nullo queunt modo. Demus enim illa ſe conſequi benè, nec ſententiâ abhorrere:

——*itaq; me albis dentibus*
Meus derideret filius meritiſſimò.
Atq; hac ſtultitia eſt me illi vitio vortere,
Egomet quod factitaui in adoleſcentia.

Quid reliqua? nonne pugnant manifeſtò?

Quum militabam pugnis memorand. &c.

De amoribus & paternis defraudationibus intelligi priora volebant: hæc ad militiam & militares iactationes trahunt. Vis breuiter abſoluam, & quod ſentio plenè dicam? Omnes illi illo loco ſunt alieni, & ad ſequentem ſcenam pertinent, inſerendi illic, vbi miles prædicare pugnas ſuas geſtit, & à ſene reiicitur, qui recogitans tamen, idem in adoleſcentia ſe feciſſe, ignoſcendum ei putat, & ſtultè a ſe reprehendi. Ordo & ſeries ibi loci totius hæc debet eſſe:

P E. Non repperiſti adoleſcens tranquillum locum,

Vbi tuas virtutes explices, vt poſtulas.
Nam ſtrennuiori deterior ſi prædicat
Suas pugnas, de illius ore fiunt ſordidæ.
Sed iſtum quem quæris Periphanem Platenium.
Ego ſum, ſi quid vis. M I. nempe quem in adoleſcentia,
Memorant apud reges armis arte duellica
Diuitias magnas indeptum? P E. imò ſi audias
Meas pugnas, fugias manibus demiſſis domum.
M I. Pol ego magis vnum quæro, meas cui prædicem,
Quàm illum, qui memoret ſuas mihi. P E. hic non eſt locus,
Proin tu alium quæras cui centones farcias.
Atq; hæc ſtultitia eſt, me illi vitio vortere,
Egomet quod factitaui in adoleſcentia,
Quum militabam. pugnis memorandis meis
Eradicabam hominum aures, quando occeperam.
M I. Animum aduorte, vt quod ad te venio intelligas.

Cùm militem magniloquum increpuiſſet ſenex, ad ſpectatores auerſus quatuor illos verſus pronuntiat: poſt quos, non ferens quaſi aliud agentem miles reuocat, & attendere ſibi iubet, vt cauſſam aduentus ſui negotiumq; ipſum ſciat. Hanc non coniecturam, ſed meram veritatem, certè veriſſimam coniecturam eſſe res ſic ipſa loquitur, vt verbum mihi amplius nullum faciendum. Sed non aptius hæc hîc omnia quadrant, quàm rectius illis excluſis prior ſcena ſic iam clauditur:

——itaq; me albis dentibus
Meus derideret filius meritiſſimò.
Sed hic quis eſt, quem huc aduenientem conſpicor,
Suam qui vndantem chlamydem quaſſando facit?

Quorum verſuum poſtremum, vt obiter hoc dicam, falsò Nonius citat ex Milite in voce *Quaſſum.*

CAPVT VII.

Quemne, Vterne, Quantane, Qualine? Verſus vnus iteratus temerè, deletus: alij plures concinnati. Loca integra emendata, illuſtrata.

ILlis conſtitutis locis, alia nunc in iiſdem ſcenis perſequamur. Priore ſuperuacuus etiam verſus eſt, temerè iteratus, & delendus iſto loco:

A P. Imo ipſus ille dixit, conductam eſſe eam
Quæ hic adminiſtraret ad rem diuinam tibi,
Facturum dixit rem eſſe diuinam domi.

Poſtremus horum, inquam, delendus, cuius nullus ibi vſus: & qui eſſe poſſit, fuit ante pauca:

P E. Mirum, hoc qui potuit fieri. A P. te pro filio
Facturum dixit rem eſſe diuinam domi.

Illic

Illic ſententia eum requirit, iſtic ſpernit. Et abeſt in libris veteribus poſteriore, quo nos volumus, loco, ſed cum ipſo verſus tres alii ſimul, qui abeſſe neutiquam debent: cui fraudi occaſionem ea ipſa geminatio dediſſe videtur. Expungatur ex hac decuria quamprimum, ne quid iterum aliquando turbet. Ante eum locum ſuperius eſt:

Quid fit? A P. dij deaq; te adiuuant. P E. omen placet.
A P. Cui homini omnes ſuppetunt res proſpera.
Sed tu hanc iubeas intro abducier.

Gulielmius noſter ita conſtituit, rectè: niſi tamen *omini*, quod veteres habent, malim, verſui vt melius conſulatur, & ſententiæ ſimul. Meritò, inquit, omen hoc tibi placet, quod proſpera quidem in ſe continet & adducit omnia. At *homini* ſi retinere libeat, per interrogationem ita potius inſertâ particulâ ſcribendum ſit,

Cui homini magis omnes ſuppetunt res proſpera?

Ita in Comœdiis ſolet, cum fortunam alicuius extollunt, re benè geſta: cui exempla non conquiro. Sequitur ibidem mox:

Edepol na iſtam tempore gnato tuo ſumus
Pramercati. P E. quid iam? A P. quia dixit mihi.

Verſus prioris vltima vox ad ſequentis initium pertinet, cui præfigenda. Breuior alioqui alter eſt, nec alteri deceſſiſſe videbitur quidquam, ſi è veteribus corrigatur. Hi legunt additâ voculâ *ſuo tempore*. ſed arbitror ſic emendandum:

Edepol na iſtam nos tempori gnato tuo
Sumus pramercati.

Tempori vetus aduerbium, eſt in ipſo tempore, maturè. Scenâ earum, quas dixi, alterâ porrò ſcribitur:

Ego ſum, ſi quid vis. M I. nempe quem in adoleſcentia
Memorant apud reges armis &c.

Langianis abeſt *nempe*: quod ſuſpicari me facit, ipſo deleto, *quĕne* ſcribendum. Sanè & verſus melior eſt, neq; Plauto familiarius quidquam hoc loquendi modo: qui nec aliis inuſitatus, præſertim Poetis. Catull. Nuptiis Pelei aliquoties:

——Quemne ipſa reliqui?

Et mox:

Quine fugit lentos incuruans gurgite remos.

Horat. Satyr.

——ô ſeri ſtudiorum, quine putetis
Difficile & mirum.

Item:

Quone malo mentem concuſſa?

Et: *——vterno*
Ad caſus dubios fidet ſibi certius?

M. 4.

Itemque: ——*illa rogare, Quantane? num tandem ſe inflans ſic magna fuiſſet.* In quibus poſtremis nihil ad ſignificatum adiicit adie-cta particula *ne*, vt Trinummo etiam noſtri:

——*ô Callicles,*

Qualine amico mea commendaui bona?

Deinde locus eſt, quem multi vexarunt:

——*MI. volo te verbis pauculis,*

Si tibi moleſtum non eſt. PE. non edepol ſcio.

Moleſtum non eſt mihi, ſi dicis, quid velis.

Alius: *PE. non edepol ſcio; Moleſtum non eſt.* Alius, relictis ceteris, *velim.* Ex Langii optimis membranis, quæ referunt, *niſi dicis*, ita concinnes; ——*non edepol ſcio,*

Moleſtumne eſt mihi, niſi dicis, quid velis,

Niſi rem ipſam dicas, inquit, ſcire non poſſum, an moleſtum mihi ſit. Plautinum eſt, *Moleſtumne eſt*, pro ſitne moleſtum.

Hoc non contemnam ego: neque rurſum è vulgatis poſſim non benè in alium interpolare modum:

——*non edepol ſcio,*

Moleſtumne eſt mihi. ſed dic ſis, quid velis.

Eligat quiſq; quod volet ſibi. Mox ſequitur:

MI. Mihi illam vt tramittas, argentum accipias.

Rectum eſt *tramittas*, non *remittas*. Suprà idem:

Continuò te orabit vltrò, vt illam tramittas ſibi.

De illo verſu in proximo,

Tuas poſſidebit mulier faxo ferias,

ad Captiuos egimus, vnde emendatio petatur. Inferius aliquantò diuinè Gulielmius noſter hæc reſtituit;

——*ipſe hanc in eo articulo emit. MI. hem iſtic homo*

Articulatim te concidit, ſenex, tuus

Seruus. PE. quid? concidit? MI. nihil, ſic ſuſpicio eſt.

in quorum extremo, quod non tetigit, ita corrigendum amplius, *MI. mihi ſic ſuſpicio eſt.* Nam Lambini, *nihil: ſed ſuſp. eſt*, non placet. Non enim dubitat miles aut diſſimulat, ſed certò ſuſpicari ſe ita dicit. Deinde vulgatur ibidem:

Mercatus te hodie eſt de lenone Apœcides?

FI. Ehodum. ego iſtunc hominem nunquam audiui ante hunc diem.

Puellæ dant *Ehodum*, quod ſeni interroganti & vrgenti debetur, ſi debetur tamen. Etenim verſus reſpuit: quamquam eius vix habenda ratio in tali additione. Sæpiuſculè namq; talia adiiciuntur, extra verſuum menſuram, quod alii & in Græcis obſeruarunt. Nihilominus emendandum videri poſſit:

FI. Egodum iſtunc hominem nunq. a. a. h. diem.

in quod inclinare me ſanè fateor, non tamen vt trahere mecum alios, ſi nolint, velim. Paullò autem pòſt, illorum verſuum iuſto longior vterq; eſt:

FI. Tam

FI. Tam facile quam me. PE. vbi habitat? FI. poſtquam libera eſt, vbi

Habitet dum, incertò ſcio. PE. eho, quis eam liberauerit, &c.

Neque iis conſulas, niſi ex altero vocẽ vnam deteras penitus, quaſi gloſſam, vt in eius locum ſuccedat alia, quæ in prioris fine. Sic enim numeri proceſſerint:

FI. Tam facile quam me. PE. vbi habitat? FI. poſtquam libera eſt,
Vbi dum, incertò ſcio. PE. eho.

Subintelligitur *habitet* ad explendam ſententiam, quod inculcatũ à gloſſographo corrupit vtrumque verſum. Deniq; iſtic:

Eamne ego ſinam impune?

Lambinus *eam* fecit. Cur non reliquit *eum?* Non enim vel iniuriam, quod ipſe; vel pecuniam, quod poſt eum alii voluerunt, interpretandum: ſed oratio ſic explenda, eumne ſeruum impune ſinam deriſui me habuiſſe? vel, eumne impune abire ſinam? vel quouis alio modo in eundem ſenſum.

CAPVT VIII.

Compos miſeriarum, culpa. Animus domum remigrat. Lenocinium facere. Correcta & explicata ſæpius Epidicus. In Symmachum leuis nota.

PRoximâ his ſcenâ leuis diſtinctiuncula peccat in iis, quæ primò nobis occurrunt:

——noſcito ego hanc.
Nam videor, neſcio vbi, me vidiſſe prius. eſt ne ea, an non?
Eſt, quam animus retur meus.

Cohærere enim illa debent, *eſt ne ea, an non Eſt quam animus retur meus:* Quibus deinde ſubiungit, *Certè ea eſt.* Aliquo pôſt interuallo inſerenda particula *me*, quæ omittitur in vulgatis:

Nouin' ego te? MV. ſi ego te noui, animum inducam me vti noueris.

Mox illa: *——commodè*

Fabulata es. MV. mira memoras. PE. hem iſtuc rectius.
Meminiſtin'? MV. memini id. PE. in Epidauro. MV. ah guttula
Pectus ardens mihi adſperſiſti.

non repræſentant ſatis rem, quæ geritur inter hos noſcitantes. Etiam verſus vnus menſuram non implet. Quid autem hoc vult, *mira memoras?* cum nihil dum memorarit. Nec illud bonam habet ſententiam, *iſtuc rectius.* Omnia & hæc & alia concinno facili emendatione:

——PE. commodè
Fabulata es. MV. mira ni me noris. PE. hem, iſtuc rectius
Meminiſtin'? MV. memini. PE. id in Epidauro. MV. ah.

Paullatim agnoſcunt inuicem: cumque mulier dixiſſet, mira ſunt, ni me noris (ita facimus ex *mira memoras:*) ille vt certum argumentum ſibi capiat, propius admouet lineas, quærens, an rectius

ſiue occultius illud, quod inter ipſos geſtum, & ſolis cognitum erat, meminerit: atque illa annuente, illud ſe porrò dicere innuit, quod actum in Epidauro. tum apertè ſe produnt mutuò, & profeſſi denique pro notis conſalutant. In ea conſalutatione porrò legitur:

PE. Cedo manum. MV. accipe. ærumnoſam & miſeriarum compotem
Mulierem retines. PE. quid eſt, quod vultus te turbat tuus?

Sed nec legitur, nec emendatur rectè, prouocabulo *te* deleto. Veteres non id habent, ſanè: at habent *interturbat*, ex cuius prioribus ſyllabis id ipſum reliquum factum. Hoc autem verbum integrum repone, extrito ſibilo in voce *vultus*, ne numeri te morentur. *Compotem miſeriarum* ibidem dicit eâ formâ, qua *compotem culpæ* Truculento:

Ego me tibi obnoxium eſſe fateor, culpæ compotem:

Sequitur:

Domi meæ eccam ſaluam. nam poſtquam audiui ilicò
Ex meo ſeruo, illam eſſe captam, continuò argentum dedi.

Quid *ilicò* illic, cum mox dicat *continuò*? Sed nec *audiui ilicò* bene hærent. Fallor, an pro eo legendum *Epidico*? Ita pòſt etiam ſerui nomen exprimit ad hanc eandem: —*ſeruus Epidicus dixit mihi.* Nihil tamen affirmo. Quod in fine ſcenæ ſcribitur:

MV. remigrat animus nunc demum mihi:

non multum intereſt, ſic, an cum Gulielmio *domum*, an, vt mihi viſum olim, *denuò* ſcribatur. Ita Symmachus quidem loquitur etiam lib. 7. epl. 77. *In tranquillũ denuò animus remeauit.* vbi Schotti liber melius fortè, *remigrauit*, vt & Plautino huic congruat magis, & alteri Symmachi ipſius loco lib. 1. epl. 5. *Tunc mihi animus ab ægritudine remigrauit.* Scenâ, *Quid eſt pater*, verſuum partim ratio, partim vetus lectio vitii arguit iſta:

PE. Scio quid erres, quia veſtitum atque ornatum immutabilem
Habet hæc. MV. aliter catuli longè olent, aliter ſues. nego
Eam me nouiſſe quæ ſit. PE. prò deum atq; hominum fidem!
Quid ego lenocinium facio? qui habeam alienos domi?

Vt verbis parcam, emendandum:

Habet hæc. MV. habeat. aliter catuli longè olent, aliter ſues.
Nego eam me nouiſſe quæ ſit. PE. prò deum atque hominum fidem!
Quid ego lenocinium facio, qui alienas habeam domi?

Sed *alienas* alii fecerunt pridem, quod firmo tamen è MSS. Langianis. *Lenocinium facere* in re ſimili dixit & Mercatore:

Atq; vt nunc ſunt maledicentes homines, vxori meæ
Mihiq; obiicient, lenocinium facere.

Deinceps hîc immittenda *te* particula:

Non patrem te ego nominem, vbi tu tuam me appelles filiam?

Atque

Atque ad finem: *MV. hinc Athenis ciuis eam emit Atticus:* lego *heic*, ſententia non aliter patiente. Porrò aliâ ſcenâ, *Malè morigerus*, etſi non malè hoc interpretantur:

ST. Pernumeratum eſt. D. tene crumenam, huc inde. ST. ſapienter venis.

vt ſcilicet ſapiẽter eum feciſſe dicat, qui cum crumena venerit: tamen hercle malim, *ſapienter mones*; vt ad illud referatur, *huc inde*. Simplicior hic & ſenſus, & dictio magis eſt Plautina.

CAPVT IX.

Plus duodecim deis: plus decem minis. Ei, i. Beneficij aut mali ſeges & meſſis. Tranſpoſitio verſus vnius, alterius iteratio oſtenſa. hac eiecta, illa correcta. Plures deinde verſus emendati, locaque difficilia contra & præter alios explicata.

SCenâ, quam primulùm exorſi ſumus, nouum habemus tranſpoſitionis exemplum.

EP. Non me nouiſti? VI. quod quidem nunc veniat in mentem mihi.
EP. Lunulam atque anellum aureolum in digitum? VI. memini, mi homo.
EP. Non meminiſti me auream ad te afferre natali die?
VI. Tune is es? EP. ego ſum, & iſtic frater tuus eſt.

Interruptam orationem eſſe vidit Lambinus, ſed quid faceret non vidit. Idem in horum penultimo *in aurem auream* nobis ſcripſit, & verſum extendit vltra ſpatium legitimæ dimenſionis. Id quàm malè, magis patebit ex noſtra emendatione, quæ intermedios verſus commutat locis inter ſe, diſtinctionibus aliter attemperatis. Sic enim ſcribo:

EP. Non me nouiſti? VI. quod quidem nunc veniat in mentem mihi.
EP. Non meminiſti, me auream ad te afferre natali die
Lunulam, atque anellum aureolum in digitum? VI. memini, mi homo.
Tu ne is es? EP. ego ſum.

Quod qui verum non videt, quid ei homini oculis opus? Ego me talibus his non iacto: quæ tamen ab aliis non obſeruata miror, ſæpe mecum & indignor. Etiam aliud alſius mendi exemplum ſequenti ſcena eſt, cuius in hac fabula ſimile vnum ſupra, & vbique plura notauimus, item aliis neglecta: quæ, ſi paullum non ingenium excitaſſent, ſed animum ſaltem aduertiſſent, fieri non poterat, quin viderent. An autem vidiſſe, ſed verecundia putabimus impeditos, vt eloqui non auderent? Non putem ego: qui nec ipſe ſum audaciſſimus, & in tam manifeſtis & craſſis erroribus ſilentium tamen imperare mihi non poſſum. Hoc genus, verſuum eorundem repetitiones ſunt: quarum vltimâ ſcenâ, vt inceperam dicere, perſpicuum eſt exemplum. Illis enim:

EP. Eho, quid agis? PE. tuon' arbitratu? EP. meo hercle verò, atque haud tuo.

Colligandæ hæ ſunt tibi hodie. PE. at non lubet. non colligo:

ineptiſſimè ſubiicitur hic:

At mihi magis lubet ſolutum te rogitare. EP. at nihil ſcies.

qui paullò pòſt iterum legitur, & legi ſuo demum loco iſthîc debet:

EP. Tibi moram facis, cum ego ſolutus aſto. alliga, inquam, colliga.

PE. At mihi magis lubet ſolutum te rogitare. EP. at nihil ſcies.

PE. Quid ago? AP. quid agas?

Obſecro vos, lectores, iterationem hanc æquo animo feretis? Eiicite priore loco, me auctore, heic nunc quem monſtraui, nec alibi deinceps oculis velut clauſis ſimilia præterite. Ad præcedentem ſcenam regredior ego, vt quod reliqui etiā illîc, tollam. Difficilis locus eſt, nec vllius ſenſus, ad quem ſilent tamen quaſi de compecto omnes:

EP. Theſprio, exi iſtac per hortum, affer domum auxilium mihi.

Magna eſt res. minoris multo facio quàm dudum ſenes.

Niſi fortè conſeruum etiam in ſubſidium vocat, qui cum Stratippocle & eius inuenta iam ſorore ſuppetias vna ferat. At quid opis à ſeruo poterat hic exſpectare? Quin nec egebat aliorum auxilio, nec ferre vllus vllum poterat, præter heriles liberos in ea quidem re. Sed neque ſuâ cauſsâ tranſire Theſprionem iubet, ſed illorum, quibus præſto ſit ille interim, dum ipſe incertus adhuc, an domum ſit iturus: de quo mox ſtatuit tamen, & illos è veſtigio conſequitur, ſpreto vtroq; ſene. Quid verbis igitur illis faciendum tandem? Emendanda iudico, & in hunc modum:

EP. Theſprio, exi: iſtàc per hortum abei (id eſt, abi) *domum, auſculta mihi:*

Magna eſt res.

Quod dicitur & agitur, hoc eſt. Euocat Theſprionem Epidicus ex ædibus vicini Chæribuli, quò conceſſerat familiarium conſpectum fugiens heri iuſſu, cum rediret; inde eum per hortum abire nunc domum iubet. at illo reſtitante, nec cauſſam mutatæ vicis intelligente, ſubinde vrget; cumq; non deceret ordine rem ipſam in ſcena, vix inibi iam geſtā, renarrare, ſaltem innuit de ea, & magnam ſubitamque eſſe ait, omninò perſuadere laborans, vt ignotâ cauſsâ tamen ſibi credat & auſcultet. Vltimâ ſcenâ ſupereſt etiam nonnihil, quod nunc, quidquid eſt, videbimus. Illud mutare Lambinus voluit:

EP. Duodecim deis plus quam in cœlo eſt deorum immortalium

Mihi nunc auxilio adiutores ſunt, & mecum militant.

Idem in ſententia hæret, ex impedita, vt ait, conſtructione ſe non euoluens. Ego verò non hic (item vt ſupra illo loco:

Si vn-

Si vndecim deos præter ſe ſecum adducat Iuppiter,
Ita non omnes ex cruciatu poterunt eximere Epidicum.)

reſpici credam, quod tamen & Camerarius ante Lambinum cenſuit, ad duodecim maiorum gentium deos, quorum nomina verſibus illis notiſſimis Ennianis comprehenſa: verùm hoc dici ſaltem, præter omnes deos, quantum eorum ſit, alios etiam duodecim adiutores ſibi eſſe, id eſt, plures omninò, quàm vulgò ſint, poſito duodenario certo numero, pro quouis alio, vt ſolet, incerto. Loquendi forma, *plus duodecim deis*, ea eſt, quà ſuprà vſus eſt hac fabula:

Decem minis plus attuli, quam tu daniſtæ debes.

Attulerat ibi minas quinquaginta, cum quadraginta ſaltem deberentur: ita decem minis plus erat, ſiue ſupernumerariæ erant decem minæ. Simile eſt & Caſinâ:

Te vno adeſt plus quam ego volo.

Non aliter hîc accipi verba poſſunt. Et omnes deos, nec hos tantùm, ſed & plures ſecum ait militare. Seruilis exſultatio eſt, animique præ nimio gaudio à ratione aberrantis, nec quid dicat ſatis cogitantis oratio. Deinde autem quod vbique ſic vulgatur:

Abi modo intrò. PE. hei, non illuc temerè eſt. aſſerua iſtunc Apœcides.

in eo leuiter ſuſpicor, *hei* neque ſincerum, nec ſenis eſſe. Certè rei præſenti non conuenit interiectio iſta, potius *hem*. Neque tamen hanc putem reponendam, ſed *ei*, id eſt, *i*, cum præcedentibus ſub Epidici perſona continuandum:

Abi modò intrò, ei. PE. non illuc temerè eſt.

Multis locis id verbum ἀρχαϊκῶς ſcriptum in alia atq; alia ſubinde degeneraſſe Gulielmius noſter oſtendit pridem: cuius exemplis poterit & hoc annumerari. Mox honeſta locutio illa:

Sed vt acerbum eſt, pro benefactis cum mali meſſem metas!

in qua vt ex beneficiis meſſis malorum dicitur, ſic eadem metaphorâ apud alium poëtam veterem ſatio beneficiorum. Accius Andromedâ:

Quod beneficium haud ſterili in ſegete, rex, te obſeſſe intelliges.

Statim ſequens verſus ambiguæ ſententiæ, imò nullius eſt, niſi malæ, quamdiu ſic ſcribitur:

AP. Quamne hodie per vrbem vterq; ſumus defeſſi quærere?

Quid intelliges ſub iſto *quamne?* Filiam Periphanis? nugas. meſſem mali? maiores nugas. Scribe *Quemne*. Seruum Epidicum quæſierant per vrbem totam ambo ſenes: quod clarum eſt. Suprà:

nam per vrbem duo defloccati ſenes
Quæritant me, in manibus geſtant copulas ſecum duas.

Et de laſſitudine conqueritur initio huius ſcenæ hic idem ſenex:

——— ita dum te ſequor,
Laſſitudine me inuaſerunt miſerum in genua flemina.

Itaque cum de mala gratia pro bona opera quæreretur ſeruus, auget Apœcides indignitatem rei hac quaſi commiſeratione: quam in iocum tamen ille vertit,

Ego ſum defeſſus reperire, vos defeſſi quærere.

ſed & ego iam quærendo pariter & reperiendo fine mendarum in hac fabula æquè ſum defeſſus. Eo igitur ad Bacchides, quarum illecebroſo ſermone viſcatiſque blanditiis laſſitudo mihi omnis eximatur.

* * *

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI BACCHIDES

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum

JOANNEM BARVITIVM

Sac. Cæſ. Mai. à Conſiliis aulicis & ſecretis ſanctioribus.

MAgnos magna decere, vulgò ferunt: ſed eoſdem nec parua puto dedecere. Non equidem quemquam litera qualeſcunque minus deceant: quibus quanto tenuioribus tanto maiorum in auctoritate præſidium eſt quærendũ. Eo nomine viam ego, vir magne, cum minutis ad te affecto literulis hiſce, quibus ex omni ſtudiorum genere tenuius vix vllum in eruditionis omni cenſu æſtimatur. ſed æſtimatur à plebecula tantum, & illo doctorum vulgo, quod earum vim præſtantiamq; non intelligit, aut ab inuidis quibuſdam & ambitioſis, qui cum in ſe doctrinæ genius hoc non habeant, & ipſum, & in quibus eſt, ſpernunt, tantoque videri volunt ipſi ſublimiores, quo magis illos depreſſerint, ſimulque ſuarum creſcere dignitatem ſpecioſarum nugarum arbitrantur, ſi ſteriles & aridas iſtas fecerint viliores. Et viliores, ſanè quoquomodo ferendum erat: id agunt etiam, vt inanes habeantur prorſus, & fiant omnibus exoſæ. Itaque quotus eſt iam è numero ſtudioſorum, qui vel amet Philologiam, vel ſi amet, amorem eius præ ſe ferre audent, & Philologum ſe profiteri? Fu-

giunt hoc nomen omnes, & tanquam dedecoris ſit nota, non titulus laudis, in aliarum ſe diſciplinarum induunt appellationem. atque etiam ij, qui tincti imbutiq; doctrinis alijs & ornati inſignibus honorum, vileſcere metuunt tamen, & vileſcunt, ſi ijdem & Philologi dicantur. O imperitiam inhumanam! ô barbaram iniquitatem! Quid autem, ſi & Criticus quis indigetetur? Id verò nomen ferre non poſſumus, & hominem eum deteſtamur, vt hoſtem publicum literarum, quarum conſeruator eſt & ipſa ſalus. O, quid dicam neſcio: ſed turpem notam temporum noſtrorum! quibus imperiti & ambitioſi quidam id effecerunt tandem, vt quibus literulis lux & honos debetur literarum ceterarum, quibuſque ſtudiis acceptam ferre coguntur altiora ſtudia ſuam dignitatem, imò vitam, ea in tenebras deiiciantur, omnique non honore tantùm ſpolientur, ſed ignominia contumeliaque notentur, & quid propius abeſt quàm morte iam multentur? Adeſte vos, adeſte, qui felicius inſtituti, rectius ſentitis; & euecti in ſublimius, eruditione valetis pariter & auctoritate. Retinete labantem diſciplinam, fulcite ruentem literarum gloriam, defendite earum decus, aduerſus ingratos, vt leuiter dicam, iſtos; iſtos, vt paullo dicam grauius, impiè audaces, quos in exitium noſtrum effrons imperitia accendit, armat ambitioſa inuidia, veſana temeritas impellit. Aduerte mentem præter ceteros, tu BARVITI, *cuius eam doctrinam ſcimus, vt pepererit iſtam tibi dignitatem; eam dignitatem, vt tueri poſſis omnem viciſſim doctrinam. Suſcipe communem literarum cauſſam, & vtere ad eam defendendam illa auctoritate, quã ipſæ tibi in parte conciliarunt. Tuum patrocinium implorant, quem patronum ſibi prepararunt. Vindica ſpretum earum decus, quæ tantum in te contulerunt decus, vt ne poſſent aliquando ſperni. Age iam, cum ſpernuntur, noli deſidere tacitus, ne & ipſe ſpreuiſſe videaris. Abſit hoc vltimum ab illis malorum, & à te primum iſtud malefactum. Sed facies, quod tuum eſt, & quidquid eſt in te toto: neque profectò committes, vt illis defuiſſe dicaris, quibus ſi defueris, ipſi tibi dicêris defuiſſe. Patere verò te admonitum à me communis*

cauſſa,

cauſſa, priuata occaſione mea: cuius eſt ratio nata ab editione Plantinarum commentationum: quas cùm his diebus in vulgus proferre ſtatuiſſem, & ipſis mihiq; validè metuens ab illis, quos iam hoſtes & aduerſarios his ſtudiis apud te accuſaui, vndecunque patrocinium conquirerem, parti earum tuum quoq; nobiliſſimum nomen præſcripſi. Nec id tu commodare mihi recuſabis in eum vſum, cui lubentes alij ſuppeditarunt. Sit eius titulus tutela quaſi nauiculæ huic noſtræ, cui in altum immiſſæ iudiciorum publicorum mare, quia ſignum præfert tam illuſtre, non metuam calumniæ Auſtrum & æſtum obtrectationis, ſed Fauonium fauoris & auram beneuolentiæ placidiſſimumq; curſum ſperem. Mercem illa vehit, varias ad Plauti vulnera poſt tot curatores à tot annis ſananda medicinas: quas in grauiſſimis occupationibus tuis explorare tu quoque velis, ad animi remiſſionem, & ſi probabis, adiuuare deinceps, vt procuretur ijs optimi Comici ſanitas: quæ vna portus eſt, ad quem nauicula noſtra tuo iam auſpicio è littore ſoluta plenis bonæ ſpei ventis contendit.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI BACCHIDES *DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.*

CAPVT I.

Benè: rectè. Plenus ſanguinis. Iocus latentior aperitur. Verſus iteratus expungitur. Alia corriguntur.

PRincipio Bacchidum rectè ſic hoc diſtinguitur ab aliis, ſed neſcio ſi & accipitur rectè:

——quid agunt duæ germanæ meretrices cognomines?
Quid in concilio conſuluiſtis? BA. benè. PI. pol haud meretricium eſt.

Nec enim hoc reſpondent meretrices, benè ſe conſuluiſſe, quamquam ſic interpretatur adoleſcens: ſed eius interrogationem reiiciunt honeſtâ illâ formulâ reticendi aliquid ſine iniuria quærentis: de qua Donatus ad illum Hecyræ Terentianæ locum:

Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam triſtis? P. rectè, mater.
Nam pro eodem in tali re *benè* & *rectè:* quamquam hoc ſæpius inuenias ita vſurpatum. Noſter Mercatore:

DE. Vnde incedis? quid feſtinas gnate mi? CH. rectè, pater.

Et Terentius iterum, Adelphis:

Huic leges cogunt nubere hanc. Æ. perij. M. quid eſt?
Æ. Nil. rectè. perge.

Itemque Eunucho:

Rogo, numquid velit. rectè, inquit. abeo.

Iocus eſt igitur in ambiguitate reſpõſionis. Illæ nihil ad eum pertinere videri volebant, quod conſuluiſſent: hic benè eas conſuluiſſe, quidquid eſſet, interpretatus cauillatur, ac mores earum conditionemq; ſugillat. Illud autem mox accipitur rectè, ſed non ſcribitur in optimis aliàs libris:

BA. Hæc ita me orat, ſibi, qui caueat, aliquem vt hominem repperiam,
Ab iſtoc milite.

Coniunctim & ſine accentu mediæ vocis iſta legenda, *ſibi qui caueat.* Ordo ſenſuſque verborum à Lambino diligenter oſtenſus, qui per ſe liquet tamen, niſi iis, quibus per ſe nihil liquet. Atque illa niſi paullò obſcurior altera lectio eſſet, poterat etiam ferri: quam nec ego damnare planè velim. In proceſſu colloquii huius lepidè & ſapienter de ſuadelis ac corruptelis meretriciis Piſtoclerus:

——quia iſtæc lepida ſunt memoratui,
Eadem in vſu, atq; vbi periclum facias, aculeata ſunt:
Animum fodicant, bona deſtimulant, facta & famam ſauciant.

Vbi verius editiones priſcæ, *diſtimulant.* & verſu primo legendum verſus ſermoniſque cauſsâ:

——quia enim iſthæc memoratu lepida ſunt.

At qui ſtatim his ſubiungitur verſus:

Apage à me, apage. BA. ah. nimium ferus es. PI. mihi ſum.
BA. malaciſſandus es.

abfuerit hinc, meo iudicio, melius: ineptiuſculè repetitus ex inferiore iſto loco:

Vbi mihi pro equo lectus detur, ſcortum pro ſcuto accubet.
Apage à me, apage. BA. ah. nimium ferus es. PI. mihi ſum.
BA. malaciſſandus es.

Illîc commodiſſimam habet ſedem, neq; tamen & hîc prorſus incommodam, niſi & iteratio ipſa inſuauis eſſet, & rectius alia cohærerent ſuperius, eiuſmodi inſertionem vix ferentia: tum quod maximum eſt, niſi affectus tam vehemens iſti adhuc rei minus conueniret. Nec enim dum incaluerat adoleſcens adeò: quem collatio palæſtræ & militiæ cum meretriciis agonibus & armis, omniumq; inibi damnorum ac dedecorum contemplatio ſic accendit,

tendit, vt exclamet denique, *Apage à me, apage.* Qui ſobriis iudiciis hoc expendent, mecum facturos ſcio: reliqui quid æſtiment, non laboro. Teneant, qui volent: ego fidenter eiicio priore, quo dixi, loco. Sequenti ſcenâ:

LY. O barathrum, vbi nunc es, vt ego te vſurpem lubens?

Diſtinguendum paullò aliter:

O barathrum, vbi nunc es? vt ego te vſurpem lub[illegible]

Sententia non apparet alioqui ſatis. Non longè in[illegible]:

Nihil moror diſcipulos mihi eſſe iam plenos ſanguinis:
Valens afflictat me vaciuom virium.

Interrogationem rectè detraxerunt nuper, & *iam* melius omninò quam *tam*: quod tamen ipſum quaſi legeretur, aut legendũ eſſet, ita Lambinus explicat *plenos ſanguinis*. Interpretatur enim, tam animoſos, tam calidos, &c. At non hoc Lydus dicit, quamquam conſequitur ex eo quod dicit. Iam pleni ſanguinis ei ſunt adulti, robuſti, & validi, quos nõ vult ſibi diſcipulos amplius, quãdoquidem valentiores illi affligent ipſum ætate iam infirmum. *Afflictet* enim etiam ſcribo ad hanc ſententiam, elatam per modum, vt vocant, potentialem. Ac *iam* fortaſſe potius ad priora reſpicit, vt iungatur *iam eſſe*, vel *nihil iam moror*.

CAPVT II.

Verſus plures in vno loco variè diſiecti, in ordinem redacti. Ordo explicatione comprobatus.

SVb finem eiuſdem ſcenæ:

Iſtactenus tibi, Lyde, libertas data eſt
Orationis. ſatis eſt, ſequere me hac, ac tace.

Aliter, & ſanè rectius interpungit Douſa F. *data eſt. Orationis ſatis eſt.* non tamen hoc ſatis. nam & *hac* delendũ verſus cauſsâ, ꝙ neq; libri veteres agnoſcũt. Sed nec illud ſatis omninò. Neſcio n. quid maius ſupereſt, ita quidẽ magnæ molis, vt tentare vix auſim. Audacia tamen ſumenda, ne tanta res intacta prætereatur. His ipſis verſibus claudi debere ſcena videtur, vt q; ſequuntur alii duo, aliò pertineant: imò claudi non vtroq; illorum, ſed altero ſaltem, vt prior & ipſe aliò referatur. Id quî poteſt? Vt poſſit, videro: prius alieno loco etiam illum eſſe ſuperiorem monſtrabo:

PI. Iam exceſſit mihi ætas ex magiſterio tuo.

Nimium, inquies, turbas, & moliris, quòd vix emolieris. Ita ſoleo; cum mea commoui ſacra: nec de ſucceſſu equidem deſpero. Mane modò, & vide mecum ſodes hoc primùm: an nõ aptius illa cohærebunt, ſi non interrumpantur inſerto Piſtocleti verſu?

PI. Omitte, Lyde, ac caue malo. LY. quid? caue malo?
O barathrum, vbi nunc es? vt ego te vſurpem libens!

Ad minas diſcipuli ſic miſer exclamat pædagogus, & de iis quæ tantum apparet ex deincipe verſu:

Magiſtron' quemquam diſcipulum minitarier?
Quòd ſi & illud ille addidiſſet hîc, exceſſiſſe ſibi ex magiſterio eius ætatem; hic certè id quereretur etiam, & multò miſerabilius lamentaretur. Iam veſtigium in oratione huius nullum eſt, vnde colligas indignam illam vocem cum minis pariter emiſſam. Quid igitur eo [illegible]ſu faciemus? Dicam tibi, ſi audire vis: quod auditum ſeq[illegible]rum cuiuis erit, aut negligere, quaſi obauditum. Non enim auſcultari me poſtulo: neque tamen ſententiam noſtram ſperni, aut ſi ſperni feram, non feram irrideri. Quod mihi videtur, ingenuè communico, animo Plauti aliorumque iuuandi: nec alio accipient liberalia ingenia, quibus ſolis hîc deſudamus, & gratiam ab iis ita benè meritorum exſpectamus, vt interim & veniam ſperemus errorum. Illum ergo verſum cum altero hoc ſociandum iudico,

Iſtactenus tibi, Lyde, libertas data eſt:

& horum vtrumq; ſic collocandum, vt vltimos iſtos alios duos ſtatim ſequantur. Eos autem ipſos ſequi facio poſt illos ſuperiores:

Compendium edepol haud ætati optabile.
Feciſti, cum iſtanc nactu's impudentiam.

ſed vt ordinem vniuerſum, ordiniſque rationem in omnibus facilius perſpicias, integer locus prolixius adſcribendus eſt, vbi leuiora ſimul alia concinnauimus:

PI. Omitte, Lyde, ac caue malo. LY. quid? caue malo?
O barathrum, vbi nunc es? vt ego te vſurpem libens!
Video nimio iam multo plus quàm volueram.
Vixiſſe nimio ſatius eſt quàm viuere.
Magiſtron' quemquam diſcipulum minitarier?
Nihil moror diſcipulos mihi eſſe iam plenos ſanguinis.
Valens afflictet me vaciuom virium.
PI. Fiam ego, vt opinor, Hercules: tu autem Linus.
LY. Pol metuo magis ne Phœnix tuis factis fuam,
Teque ad patrem eſſe mortuum renuntiem.
PI. Satis hiſtoriarum eſt. LY. hic vereri perdidit.
Compendium edepol haud ætati optabile.
Feciſti, cum iſtanc nactu's impudentiam.
Edepol feciſti furtum huic ætati malum,
Quum iſtac flagitia me celauiſti & patrem.
PI. Iſtactenus tibi, Lyde, libertas data eſt:
Iam exceſſit mihi ætas ex magiſterio tuo.
LY. Occiſus hic homo eſt. ecquid in mente eſt tibi,
Patrem tibi eſſe? PI. tibi ego, aut tu mihi ſeruus es?
LY. Peior magiſter te iſtac docuit, non ego.
Nimio es tu ad iſtas res diſcipulus docilior,
Quàm ad illa quæ te docui, vbi operam perdidi.
PI. Orationis ſatis eſt. ſequere me ac tace.

Omnia

Omnia ſic apta inuicem ex ſe, nec quidquam interruptum, omnes vident: quorum rationes ſigillatim nihil opus eſt dari, & in parte iam dedimus ſuprà: vnumque monemus nunc ſaltem, in quo maximum momentum totius traductionis. Accuſabat acriter adoleſcentem Lydus amiſſæ verecundiæ, acquiſitæ impudentiæ, denique furtiuæ calliditatis in flagitiis celandis, quæ omnia eſſent præter & contra ætatem. hanc ille non ferens diutius reprehenſionem, Hactenus, inquit, libertate monendi caſtigandique in me vſus fueris: nunc iam parce, poſtquam è magiſterio tuo ætas me eximit & ferulæ ſubducit. Ita dum ſub diſciplina pædagogi ſe amplius eſſe aut futurum negat: quid? inquit Lydus: Si ſub præceptore non es vlterius, ecquid patrem meminiſti te habere, ex cuius quidem poteſtate nondum exiiſti? Sed nihil proficit, & contumacius ſpernitur, pro ſeruo etiam increpatus: lapſuſque ad querelas perditæ in docendo operæ, & corruptæ aliunde inſtitutionis, tandem reuocatur & reprimitur ab imperioſo καθητῇ olim, nunc οἰκέτῃ, ſequique iubetur ac tacere. Is expoſtulationis modus, is eiuſdem ſcenæ finis.

CAPVT III.

Quámne, Strigo. Trico. Pluſculi verſus in numeros repoſiti: quidam aliter emendati explicatique: vnus præcipuè contra virum doctum correctus & aliò traiectus.

SCenâ, *Mirum eſt*, rectè putant ſcribendum inſerto *ſi:*

CH. Quia ſi illa inuenta eſt, quam ille amat, viuit rectè & valet.

ſed id qui putant, eximere rurſus *ille* potuerant, quod in veteribus non eſt, vt numeri eſſent faciliores, qui ſic quoque non tamen faciles nimis. Ablato enim etiam hoc, amphimacer in medio manet, ſine quo reliquos pedes vſitatos non explicabis. Vt demunt hîc autem, ſic ibi addunt *ea* veteres iidem:

Anima eſt amica amanti: ſi ea abeſt, nullus eſt.

plenioribus ſanè numeris, neque tamen alias defectis. Quod ſequitur:

PI. Egon' vt quod ab illo attuliſſet nuntius,
Non impetratum id aduenienti redderem?
Regiones colere mauellem Accheronticas.

in eo viri magni πρὸς παραδοξίαν argutia mihi accidit, *colere* interpolantis, vt ſententia ſit ipſa præter exſpectationem. Relinquamus *colere*, nec vel alium audiamus, qui *me vellem* malit, etſi nihil id ſenſui detrahit, addit autem etiam ſermonis venuſtati. Sed ibidem *ab illo* non ego verbo iunxerim *attuliſſet*, ſed ipſi nomini *nuntius*, inductus locutione ſimili, quæ infra;

Nam illud animus meus miratur, ſi à me tetigit nuntius.
Quid remoratur.

Et alibi: *Credo hercle te eſſe ab illo: nam ita nugas blatis.*
De illo loco diximus aliquid ad Curculionem:

——— ecquid nam meminit Mneſilochi? PI. rogas?
Imo vnicè vnum plurimi pendit, CH. papæ!
PI. Imò vt eum credis, miſera amans deſiderat.

Vnum obliti illic ſumus, etiam *miſerè* corrigendum videri: vt totus ſic ſcribatur vltimus verſus:

Imò vt eam credis? miſerè amans deſiderat.

Nam ingentem amorem vehemenſq; deſiderium voluit exprimere, cui magis aduerbium ſeruit quàm nomen. Paullo pòſt *hercle* delent illic veteres libri poſteriore loco:

CH. Tantò hercle melior Bacchis. PI. imo. CH. imo hercle abiere Potius.

quod numeri tamen ferre videntur poſſe. At proxima ſcenâ neque numeri, neque ſenſus *hoc* ferunt illo loco, vnde iidem tollunt:

Volcanus, Sol, Luna, & Dies, dei quattuor.
Sceleſtiorem nullum hoc illuxère alterum.

De numeris liquet: de ſenſu vt videas, ſequens verſus prius etiam emendandus. Is ita vulgò ſcribitur:

NI. Quemne? Archidemidem? CH. quàm, inquam, Archidemidem.

Si *hoc* præceſſerat, interrogare nihil neceſſe habebat, aut certè ſic debebat Nicobulus, *Quone? Archidemide?* Et ſit fortè, qui reſcribere ſic malit, vt illud retineat contra nos. At contra eum viciſſim ſerui reſponſum eſt, *Quàm, inquam, Archidemidem.* Ex quo fit, quod ego volo: *Quámne Archidemidem?* mutandum ſcilicet. Ambiguum erat ſerui illud prius, *Sceleſtiorem nullum alterum.* itaque ſenex interrogat, an alterum nullum, quàm Archidemidem? & ille iterum, ita verò inquit, aio, quàm Archidemidem. Reſcribes ergò ſic planè:

Sceleſtiorem nullum illuxère alterum.
NI. Quámne Archidemidem? CH. quàm, inquam, Archidemidem.

Eâdem illâ ſcenâ porrò libri, quos viderim, omnes, & vidiſſe videor omnes:

Damnatus demum vi coactus reddidit
Ducentos & mille Philippûm. NI. tantum debuit?

Omnes, inquam, ita cum interrogatione legunt: ineptè. Quid enim ſenex quærat, quaſi neſciat, quantum ſibi debeatur? Et non quæſiſſe patet ex ſerui ſequenti oratione, qua nihil reſpondet huius. Tolle notam igitur illam, & ſenem intellige, cùm de mille ducentis Philippis ſeruus inieciſſet, aſſentientem ſubieciſſe, rectè reddi-

redditam ſummam: nam tantum omninò debuiſſe. Tantundem ſuprà memorauit idem ſeruus:

Mille & ducentos Philippos attulimus aureos
Ephe ſo, quos hoſpes debuit noſtro ſeni.

Iam in illum ibidem incidimus locum, cuius emendatione Muretus olim ſe iactitauit:

CH. Poſtquam aurum abſtulimus, in nauem conſcendimus,
Domum cupientes. fortè vt aſſedi in ſtega,
Dum circumſpecto, atq; ego tum lembum conſpicor:
Longum eſt rigorem maleficum exornarier.

Horum vltimo verſu egregiè ſe putabat reſtituiſſe, *ſtrigonem*: atque ita planè reponendum. Ego, quid alii, neſcio: me fateor equidem dubitare. Non dubitem enim *ſtrigonem* apud Latinos hominem dici maleficum? & id de lembo vſurpari? Dare exemplum debebat, ſi vellet omninò ſibi credi. Nam quòd Italorum ita vulgus hodie, nihil ad veterem linguam. in qua Strigones tamen ſiue Strigores agnoſco, ſed alio longè ſignificatu, apud Feſtum, & eius Caſtigatorem ter maximum Scaligerum, promto. Quid autem *exornarier* ad eius emendationis ſenſum? Liceat mihi contra talem virum liberè, quod ſentio, pronũtiare: Vana nobis hæc correctio videtur: ad quam longè nos alia nitimur via. Primùm alienum eo loco verſum eum dico, ne diuellantur iſti:

Dum circumſpecto, atq; ego tum lembum conſpicor.
MI. Perij hercle. lembus ille mihi ladit latus.

inter quos nihil interueniſſe ratio conuincit alluſionis. Friget hæc enim, nec apparet ſatis, niſi ſtatim vix mentione facta lembi, de latere læſo queratur exclamans & prætimens ſibi ſenex. Deinde locum ei alium habeo, cui dabitur opportuniſſimè, leuiter antè emendatus. *Rigorem*, vnde Muretus ſuum *ſtrigonem*, falſum manifeſtò: cuius vice, literarum iiſdem veſtigiis inſiſtens, ſcribo *triconem*. Nota viciſſitudo ſolennis inter G & C ex figuræ cognatione. T initio deperiit, occaſione verbi præcedentis *eſt*, cuius eadem vltima, quæ prima illius, litera. Nam de R & N verbum fieri non opus. Iam totum retraho ad iſta ſuperiora, vnde excidiſſe certò conſtabit, vbi, quàm conueniat, demonſtraro:

NI. Quid, vbi ei oſtendit ſymbolum? CH. inſit dicere,
Adulterinum, & non eum eſſe ſymbolum:
Quotque innocenti ei dixit contumelias.
Adulterare eum aiebat rebus ceteris.
Longum eſt, triconem maleficum exornarier.
NI. Habetin' aurum? id mihi primum dici volo.

Occipiebat ſeruus memorare contumelias, & facinora quæ feciſ-

ſet Archidemides in filium herilem: ſed præfatur, longum fore, ſi exornandus & exactè deſcribendus ſit maleficus ille trico. Tum ſenex, ante omnia, relictis ceteris, id ſibi primum dici iubet, an ipſum tandem aurum habeant. Quæ ſententiæ ἀκολουθία nonne probat, & ſedem illam verſus huius germanam, & ipſam vocis æquè correctionem? *Triconem* dicit, lentum nomen: & iure *maleficum*, qui tam malis ſtrophis circumducere creditorem machinabatur. Lucillius ex eadem farina hominem eodem nomine cenſet apud Nonium, qui verſus eius hos laudat è Satyrar. lib. xi.

Lucius Cotta ſenex Craſſi pater huius Panatij
Magnus trico fuit nummarius, ſoluere nulli
Lentus.

Et Gellius (lib.11. c.7.) alium indidem:

Hic tricoſus, bouinatorq; ore improbus duro.

Ita namque rectè ſcribunt in Gellio meliores editiones, non *frigoſus*: quod maximus vir tamen ad Virgilii Catalecta tenet & arguta explicatione tuetur: aduerſus quem Dii melius quàm vt aſſurgam. nec eo minus ab eo diſſentio, quod integrum omnibus ſcio. Quippe cuiuis vbique licet in his aliiſque ſtudiis ἀμφισβητεῖν; ſed ἀμφισβητεῖν μὲν, ἐρίζειν δὲ μή. Ceterùm in hac reſtitutione vnum eſt de quo quis dubitet: an commiſſis in eum modum verſibus, diſtinctio horum ſic etiam potius mutanda:

Adulterare eum aiebat: rebus ceteris
Longum eſt triconem maleficum exornarier.

CAPVT IV.

Multa variaq; ad Bacchides noua cenſura: tum emendata quædam aduerſus alios: in quibuſdam aliorum ſententia firmata.

MEndoſum eâdem ſcenâ illud omnes poterat videre, nec quiſquam vidit tamen: at corrigere neque mihi quiuis potuit, nec ego ſanè poſſum.

Quoniam vident nos ſtare, occeperunt ratem
Turbare in portu.

Cedò enim, in portu nauem turbarunt, qui iam inde exierant, & auibus ventiſque citius nauem alteram inſequebantur? Ita enim iam iam narrauit:

Vix portu exijmus, homines re[...]gio ſequi,
Neq; aues, neq; venti citius.

In altum nempe iam prouectos aliquantum apparet: vnde ſub veſperam ſe receperunt deniq; ad terram, vti mox ſubiungit:

Reuerſionem ad terram faciunt veſperi.

Niſi ſi medio in mari portum tibi exſtrues artificio nouo. Vlcus aperui; ceteram medicinam non tento. Tentaui olim *in ponto*.

ſed

ſed non placet nunc,ne olim quidem placitum ſatis. Hic autem verſus:

Nos apud Theotimum omne aurum deponimus:

paullò ſcribitur aliter in antiquis:

Nos ibi apud Theotimum omne aurum depoſuimus.

vtrubi ſincerius? neutrubi ſincerè fortè. Neque ſcias,vtro reſcribas horum modo: vel,

Nos ibi apud Theotimum omne aurum deponimus:

vel, *Nos apud Theotimum omne aurum depoſiuimus.*

Scenâ *Multimodis.*

Nam vt in Epheſum hinc abij, hoc factum eſt, fermè abhinc biennium,

Ex Epheſo huc ad Piſtoclerum meum ſodalem literas

Miſi.

diſtingui ſic volo,vt parentheſi iſta includantur (*hoc factum eſt fermè abhinc biennium:*) liquidiore ſenſu,magisq; ſtructurâ exquiſitâ. Deinde:

Condignè is quam technam de auro aduorſum meum fecit patrem.

Alii *qui* pro *quam* ſupponunt: quorum neutrum in veteribus aliquot libris. Ego certè malim *quoq;*. Talem enim particulam addere ſolet alteri *condignè*. Aulular.

Condignè etiam meus med intus gallus gallin. &c.

Sed & *quam* alius defendat, ſi per admirationem ſententia efferatur. Denique & abeſſe quodcunque poſſe,numeris ſenſuq; pariter integris,alius affirmet. Poſt pauca ſequitur:

Nimio praſtat impendioſum te quam ingratum dicier:

Illum laudabunt boni,hunc etiam ipſi culpabunt mali.

In priore verſu *te* non quadrare videtur ſatis cum ſententia poſterioris:magis certè quadret,ita ſi interpoles:

Nimio praſtat impendioſum,quam de ingratum dicier.

Scenæ ſequentis initium eſt:

Nunc experiar,ſitne acetum tibi cor acre in pectore.

in quo diuerſæ quorundam opiniones, aliis *aceto* ſcribentibus, aliis vti gloſſam delentibus hæc verba *cor acre*. Eorum illis non repugnem: his nunquam acceſſerim omninò,qui nullam adeò verſus habent rationem. Tamen aliquando fuit, cum ipſe *cor* ſolum ex additamento interpretationis eſſe iudicarem. Totum enim illud, an acetum acre tibi ſit in pectore, nihil ſonat aliud, niſi an cor habeas, vt noſter alibi loquitur,id eſt,an ſapias. Itaque ſic reſcribebam:

Nunc experiar,ſitne,necne acetum tibi acre in pectore.

cuius me coniecturæ neq; dum pœnituit: quia ſic planè ſimilis ſit locus illi,Pœnulo:

Ecquid habet is homo aceti in pectore? CH. atq; acidiſſimi.

Tum *necne* perire hîc potuit facilè,nihil vt vſquam magis. Sed per

me ſanè valeat & præualeat aliorum *aceto*: quo ſcillite qui cor decies purgarit, is demum videatur melius inuenturus. In ipſa deinde interiore ſcenâ verſui iſti:

Eademne erat hac diſciplina, cum tu adoleſcens eras?

nollem ademtum *olim*, quod veteres neq; ſententiæ planè ſuperuacuum, & verſui pænè neceſſarium habent. *Eademne erat hac diſciplina olim, cum tu.* Et iidem melius ſtatim:

Idq; vbi obtigerat, hoc etiam ad malum accerſebatur malum.

maximè, ſi verſus eo collocentur ordine, quo traducendos cenſeo cum Hier. Groſlotio, cuius ad aliquot Plauti locos eruditæ prorſus & elegantis ingenii teſtes à Douſa F. nobis exhibitæ coniecturæ. Nam ſenſus equidem concinnior, ita & verſibus coniunctis, & reſcriptis verbis:

Nego tibi hoc annis viginti fuiſſe primis copia,
Digitum longè à pædagogo pedem vt efferres ædibus,
Idq; vbi obtigerat, hoc etiam ad malum accerſebatur malum,
Et diſcipulus & magiſter perhibebantur improbi.

Id vbi contigerat, pedem nempe ſi puer ædibus extuliſſet ſine præceptore. *Quoi* illi fecerunt, qui retulerunt ad eum qui pœnas penderet Gymnaſii præfecto, ſecundum ſeriem vulgatam. At de diſcipulo & magiſtro quî congruit in illos? optime in puerum & pædagogum. Iam illa etiam rectius cohærebunt, planâ nec vſquam ſententiâ interruptâ:

Ante ſolem exorientem niſi in palæſtram veneras,
Gymnaſij præfecto non mediocres pœnas penderes.
Ibi curſu, luctando, haſta, diſco, pugilatu, pila &c.

Quæ diſertim adſcripſi, vt & ordinem illum nouum Groſlotii, qui meus idem iam olim, ſimulq; lectionem veterem, quam nunc reſtitui, magis confirmarem. Hinc non procul & lectio & diſtinctio optima illorum:

——*iſtoccine hic pacto poteſt*
Inhibere imperium magiſter, ſi ipſus primus vapulet?

Tamen paullò alia, nihilo deterior eſſe poſſit in eundem ſenſum.

——*iſtoccine hic pacto poteſt*
Inhiberi imperium, magiſter ſi ipſus primus vapulet?

Inferius Lambini hoc eſt, quod alii ſunt ſecuti:

MN. Quid factum eſt? LY. meretricem indignè deperit. MN. non tu taces?
LY. At quæ acerrimè ac aſtuosè abſorbet, vbi quemq; attigit.

Non ſequor ego: Gulielmium potius noſtrum, qui iam olim vulgatam aſſeruit:

Atq; acerrimè ea eſt, abſorbet, vbi quemq; attigit.

A quo tamen non diſſentio quidem vel hilum, ſed amplius neſcio quid muto, veterum auctoritate librorum, & verſus ipſius ſubiectione. Nam & hic breuior ſic eſt integro pede, & illi vocem inſerunt

ſunt nimium quantum opportunam, ſi leuiter emendetur. Scribunt, *abſorbet viros, vbi quemq; attigit*. En quiſquam dubitabit, verum eſſe *viuos?* cuius ſunt veſtigia in illo ipſo etiam Lambiniano *æſtuosè*. Nam ſi reglutines malè coalitas voces, *eſt vos* prodibunt, quarum poſterior è noſtro *viuos* decurtata. Repone igitur vel *abſorbet viuos*, vel *viuos abſorbet*, vtro verborum ordine males, quorum alter ex antiquorum diſerta ſcriptura fluit, alter ex corrupta, ſi quis eius habendam tamen aliquam rationem putet, Dionyſiaca lectione. Vehementiam & acritudinem, de qua ſermo eſt, meretriciæ voraginis auget valdè addita vox illa, vt viuos dicatur ſtatim, vbi vix, & quemcunque attigerit, abſorbere. De Bacchidum vtraque ſimile quid ſupra dixit idem pædagogus:

Bacchides, non Bacchides, ſed Bacchæ ſunt acerrimæ,
Apage iſtas à me ſorores, quæ hominum ſorbent ſanguinem.

CAPVT V.

Fruſtrare. Inimicus in aliquem. Extentare. Ducere ſe aliquò. Præter alias correctiones miſcellas, ſimilia loca Plauti collata inuicem & illuſtrata. Inibi noſcitationis apud eum formula notata.

Certiſſima inter alias & deprehendendi vitii & corrigendi ratio eſt ſimilium obſeruatio locorum, & in iis cum verborum ſingulorum, tum ſtructuræ ipſius vniuerſæ conſideratio collatioque. Ex ea locum nunc ſcenæ, *Reddidi patri*, & arguemus erroris, & emendabimus, qui minimè vitioſus alioqui poterat videri.

PI. Eſt ne hic meus ſodalis? MN. eſtne hic hoſtis, quem aſpicio, meus?
PI. Certè is eſt. MN. is eſt. adibo contrà & contollam gradum.
PI. Saluus ſis Mneſiloche. MN. ſalue.

Vt quadrent omnia, quæ vides geminis vbique & iiſdem vtriuſq; noſcitantium inuicem ſententiis conſtare, dico delendum & medio verſu, perſonasq; in hunc modum alternandas:

PI. Certè is eſt. MN. is eſt. PI. adibo contrà. MN. contollam gradum.

Is Plauti modus eſt in noſcitatione, ſæpè vſurpatus ab eo: cui, etſi plura fortè ſunt, hæc tamen illuſtrando ſuffecerint exempla. Aulular. ſcenâ vltimâ:

ST. Herumne ego aſpicio meum? LY. videon' ego hunc Strobilum ſeruum meum?
ST. Ipſus eſt. LY. haud alius eſt. ST. congrediar. LY. contollã gradum.

Rudente, ſcen. *Intelligo.* ——*TR. cuia ad aures*
Vox mihi aduolauit? AM. obſecro quis hic loquitur? quem ego video?
TR. Eſtne Ampeliſca hæc quæ foras è fano hoc egreditur?
AM. Eſtne hic Trachalio, quem conſpicor, calator Pleuſidippi?
TR. Ea eſt. AM. is eſt. Trachalio ſalue. TR. ſalue Ampeliſca.

Perſæ initio:

Quis illic eſt, qui contra me aſtat? TO. quis hic eſt qui contra me aſtat?
Similis eſt Sagariſtionis. SA. Toxilus hic quidem meus amicuſt.
TO. Is eſt profecto. SA. eum eſſe opinor. TO. congrediar. SA. contrà aggrediar.
TO. O Sagariſtio, dij ament te. SA. o Toxile, dabunt dij quæ exoptes.

Deniq; & Epidico, ſcen. *Si quid eſt homini.*

——PE. noſcito ego hanc.
Nam videor, neſcio vbi, me vidiſſe prius. eſtne ea an non
Eſt, quam animus retur meus? MV. Dij boni! Viſitaui antidhac.
PE. Certè ea eſt, quam in Epidauro pauperculam memini comprimere.
MV. Planè hic ille eſt, qui mihi in Epidauro primus pudicitiam
Pepulit. PE. quæ meo compreſſu peperit filiam, quam domi
Nunc habeo. MV. quid ſi adeam? PE. haud ſcio an congrediar, ſi hæc ea eſt.
MV. Sin is eſt homo, ſicut anni multi me dubiam dant. PE. longa
Dies meum incertat animum. ſin ea eſt, quam incertò autumo (ita diſtinxerim nunc ſimul) *hanc*
Congrediar aſtu. MV. Muliebris adhibenda mihi malitia nunc eſt.
PE. Compellabo. MV. orationis aciem contra conferam.
PE. Salua ſis. MV. Salutem accipio mihi & meis.

Porrò iam eadem ſcenâ iuſtiſſima eſt, iniuſtè ſemetipſum velut accuſantis interim, querela Piſtocleri?

PI. Multi more iſto atq; exemplo viuunt, quos cum cenſeas
Eſſe amicos, reperiuntur falſi falſimoniis,
Lingua factioſi, inertes opera, ſubleſta fide.
Nullus eſt, qui non inuideat rem ſecundam obtingere,
Sibi ne inuideatur ipſi ignaui rectè cauent.

Inibi neſcio ſi *ſubleſti ſide* ſcribendum, vt reſpondeat ceteris omnibus, *inertes opera, factioſi lingua, falſi falſimoniis.* Illud ſcio, rectè emendatum a V. N. præſtantiſſimoq; Douſa, *quoi non inuideant*: itemque à nobis vltimum verſum ad legem verſuum horum reconcinnatum;

Ne ſibi inuideatur ipſis, ignaui rectè cauent.

Sed addit de moribus eorundem φίλων ἀφίλων ipſe Mneſilochus;

Sed etiam vnum hoc ex ingenio malo malum inueniunt ſuo:
Nulli amici ſunt, inimicos ipſi in ſeſe omnes habent.
Atq; ij ſe cum fruſtrantur, fruſtrari alios ſtolidi exiſtimant.

Etiam hic poſtremus verſus non ſatis ad regulam factus: cui imperitorum, credo, manus nocuerunt, *fruſtrantur* & *fruſtrari* tritiore flexu reponentium, quæ poſuiſſet auctor minus hodie vſitato *fruſtrant* & *fruſtrare.* Nam vt verba traiiciantur etiam, *Atq; ij ſe fruſtrant, cum fruſt.* nihil opus. Certè ſi *fruſtrari* quidem Plautus hîc, quod patitur verſus, non tamen & alterum eâ formâ, quam reſpuit

ſpuit & longè ſpernit. Atqui illam ibidem notabis elegantem locutionem, *inimicos in ſe*: cuius ſimili Terentius dixit Phormione:

Nunquam tam graues caperem inimicitias in veſtram familiam.

Nec autem iſta mox in hac ſcena valdè diſſimilis:

Ille quod in ſe fuit, accuratum habuit, quod poſſet mali
Facere, & in me inconciliare copias omnes meas.

Etſi malim ibi ego, *Facere in me, & mi inconciliare:* de veterum vtiq; codicum ſcriptura, quæ manifeſtò talis eſt, niſi quòd *& mi* pro fulcimento verſus addidi, pro quo tamen *ac* vel *atq;* ſolum ſteterit ad ruinam adeo leuem ſuſtinendam. Scenæ, *Quid iſtuc*, ſecundus tertiuſq; verſus ſic legendi:

Qua te mala crux agitat, ad iſtunc qui modum
Alieno vires tuas extentes oſtio?

libros vt veteres ſimul & Lambinum alibi ſequaris. *Extentes*, experiaris omninò eſt, non tamen à *tendo*, vnde ille ducit. nam quî poteſt? Credo illum verſum ruminauit ſomnians, qui ſuperius ſcenâ *Nunc experiar*:

Ibi ſuam ætatem extendebant, non in latebroſis locis.

Deinceps illic habes:

P L. Non it. negato eſſe ituram. abi & renuntia.
Alium illa amat, non illum. duc te ab ædibus.

Fallor, an legendum? *negat eſſe ituram.* non puto falli. nam & verſus melior, & oratio Plautinior, & ſententia nonnihil etiam concinnior. *Duc te* autem *ab ædibus*, honeſtiſſima phraſis: cui ſimilis Amphitruone:

Nam iam ad regem rectà me ducam, reſq; vt facta, eloquar.

Vbi notant Pollionem Aſinium ſic quoque locutum lib. 10. Ep. Famil. 32. *Duxit ſe à Gadibus.* At cur Plautum non contulerunt Plauto? qui ſic iterum & Aulular. ſcen. *Picos*:

Vbi ille abijt, ego me deorſum duco de arbore.

Terentius etiam Hecyr. Act. 4. ſc. 1.

Vxor vbi me ad filiam ire ſenſit, ſe duxit foras.

CAPVT VI.

Ius & mos. Ingenio, non Genio tali aut tali natus. Eia, quin. Efficere. Mendacij prehendere, & ſimilia, an dicantur. Animus ſperat, ſuperat. Corruptela aliquot à Plauto defenſa, reiectis emendationibus alienis. Nouæ plures emendationes allatæ, quædam aliorum firmatæ. Multa inſuper in Plauto & aliis illuſtrata.

ALia ſcena ſequitur, cuius hoc initium, *Petulans*, & ille proximus primo verſus:

Sine modo & modeſtia ſum, ſine bono iure atq; honore.

Eius vltimam vocem non malam, damno tamen, & repono *more*. Ius enim & mos iungi ſolent in eum modum, vel ſexcentis vnius Plauti locis: vix alterum vſquam apud quemquam. Statim in

tollo digitum, & cedo iam iis, qui in priori verſu corrigant, *bene* vel *en parata*: quod alter probat. Aliàs ipſe feceram pridem:

Quod imperauiſti (imperatur benè bonis:) factum ilico eſt.

Parentheſis ſententiæ non ſanè ineptæ, quæ Milite, ni fallor, eadem ſic effertur, *Facile eſt imperium in bonos*. Altero verſu vel tranſpones verba, *quæ tu parare*: vel inſeres ex antiquis, *quæ parare tu mihi iuſſ.* Ibidem adhuc:

MN. Loquere porrò. CH. aſſcribe dum. MN. etiam loquere quid ſcribam modò.

Non ſollicitem hoc, niſi veteres paullo aliter: *etiam loquere, dum id ſcribam, modò.* valdè mehercule conuenienter. Interſcribendum pergere dictando Chryſalum vult, cuius tamen omnia ſe ſatis aſſecuturum. Cum poſceret enim plura; at prius hoc, inquit ille, aſſcribe. Tum iterum adoleſcens: quin tu verò, dum vel id ſcribo, loquere tamen interim, quod porrò ſcribam. Finis eius ſcenæ ſic conceptus eſt vbiq;:

PI. Nunquid aliud? CH. hoc. atq; etiam, vbi erit accubitum ſemel,
Ne quoquam exſurgatis, donec à me erit ſignum datum.
PI. O imperatorem probum! iam bis bibiſſe oportuit.
MN. Fugiamus. CH. voſtrum curate officium, ego efficiam meum.

Nec ego quidquam inibi culpo: niſi perſonam omiſſam vnam, qua penultimus verſus diuidatur. Aio enim Chryſalo verba iſta danda, *Iam bis bibiſſe oportuit*: quo nihil fuerit elegantius. In laudes ſerui erumpente Piſtoclero, morantibuſq; nonnihil vtriſque increpat ille, & quin imperata facitis potiùs, inquit, quàm laudatis imperatorem? Abitum iam dudum, & bis bibitum oportebat: & adhuc ſtatis? Ibi, fugiamus, inquit alter, & cum dicto fugiunt vterq;. Repones igitur:

PI. O imperatorem probum! CH. iam bis bibiſſe oportuit.
MN. Fugiamus.

CAPVT VII.

Ceterùm. Reliquùm. Eſtne, pro Sitne. Pluries corriguntur Bacchides: locus vnus diligentius contra alios explicatur. Reſtituitur item Captiuorum prætermiſſus locus.

PVſillum & vnicum hoc non præteribo tamen Scenâ, *Conſtringe*:

CH. Quid illam, meretricemne cenſes eſſe? NI. quippini.

Mutandum leuiter verborum duûm ordinem & verſus & libri veteres indicant: *meretricemne eſſe cenſes?* Illam autem quæ ſequitur, paullò in ea plura, neque momenti multò maioris obſeruaui. Repetitur inibi verſus,

Faxo ſe haud dicat nactam quem derideat:

qui ſuperius idem ferè ſcenâ *Amiciorem*:

Ego faxo haud dicet nactam quem derideat.

vt Plau-

vt Plautum videas ſui in eadem quoque fabula imitatorem. Sed poſt hunc, illi ſunt ſtatim:

CH. Paciſci cum illo paullulâ pecuniâ
Potes. NI. paciſcere ergo obſecro, quod tibi lubet,
Dum ne manifeſtò hominem opprimat, neue enicet.

Malim ſcribere, *quo tibi lubet*, vel ex antiqua lectione *quid*, antiquum caſum *qui*. itemque mox:

NI. Hem illoc paciſcere ſi potes, perge obſecro,
Paciſcere quiduis:

lego *quiuis*. Auferendi enim caſus vtrobique reponendus. Illinc autem:

NI. Quid fit? CH. ducentis Philippis rem pepigi. NI. Vah ſalus
Mea ſeruauiſti me.

eiicienda vocula *rem*, quæ in verſu pariter & ſententia ſuperfluit. Ante hoc non omiſerim iſta:

Vis tibi ducentos nummos iam promittier,
Vt ne clamorem hic facias neu conuicium?
CL. Nihil eſt quod malim. CH. Atq; vt tibi mala multa ingerāt
CL. Tuo arbitratu. NI. vt ſubblanditur carnufex!
CH. Pater hic Mneſilochi eſt. ſequere, is promittet tibi.
Tu aurum rogato. ceterum verbum ſat eſt.

In iis primùm quòd Nicobulo ſeni tribuunt hæc, *vt ſubblanditur carnifex*, & interpretantur, quaſi de ſeruo εἰρωνικῶς dicta: mihi parum placet. Melius credam, Chryſalo ipſo dari: qui nullâ ironiâ, ſed graui conuicio in militem inuehatur. Eum enim ſubblandiri ait, quia *tuo arbitratu* dixerat velut palpans. Accedit, quòd tam propè ſtetiſſe ſenex non videtur, vt horum ſermonem exaudierit. Non exaudiit certè pactionem ipſam, vt è ſequentibus apparet: nec igitur reliquæ collocutionis etiam quidquam. Si tamen audiit, quod non dabo, & verba illa dixit, quod non dato priore non conſequitur; dixit is de milite quoque ipſo, non de ſeruo. Nam omninò militis illa non militaris & ſubmiſſa velutique blandiloquens oratio reſpicitur ac tangitur: ab vtro id demum fieri rectius exiſtimabis. Ego in Chryſalo maneo, cui conſtanter aſcribo. Deinde *ceterum verbum ſat eſt*, rectè vt accipias vide. Non hoc dicitur, vnum in rem totam verbum ſufficere, quo aurum miles ſtipuletur: ſed *verbûm* poſitum pro verborum: vt Rudente, Scen. *Meamne ille.*

In iure cauſſam dicito, hic verbum ſat eſt.

Et Truculento, Sc. *Date ſoleas:*

Sequere me hac, verbum ſat eſt.

Iam ſenſus iſte: ceterùm, id eſt de cetero, ſiue quod ad cetera attinet, verborum ſatis eſt: quaſi dicat, de rebus aliis nihil opus ad lenem meminiſſe: nummos ſaltem rogato, id ſatis eſt, nec vltra in ſermonem alium deſcendes. Quippe metuebat ſeruus, ne ſi plura

ſet Archidemides in filium herilem: ſed præfatur, longum fore, ſi exornandus & exactè deſcribendus ſit maleficus ille trico. Tum ſenex, ante omnia, relictis ceteris, id ſibi primum dici iubet, an ipſum tandem aurum habeant. Quæ ſententiæ ἀκολουθία nonne probat, & ſedem illam verſus huius germanam, & ipſam vocis æquè correctionem? *Triconem* dicit, lentum nomen: & iure *maleficum*, qui tam malis ſtrophis circumducere creditorem machinabatur. Lucillius ex eadem farina hominem eodem nomine cenſet apud Nonium, qui verſus eius hos laudat è Satyrar. lib. XI.

Lucius Cotta ſenex Craſſi pater huius Panatij
Magnus trico fuit nummarius, ſoluere nulli
Lentus.

Et Gellius (lib. II. c. 7.) alium indidem:

Hic tricoſus, bouinatorq; ore improbus duro.

Ita namque rectè ſcribunt in Gellio meliores editiones, non *ſtrigoſus*: quod maximus vir tamen ad Virgilii Catalecta tenet & arguta explicatione tuetur: aduerſus quem Dii melius quàm vt aſſurgam, nec eo minus ab eo diſſentio, quod integrum omnibus ſcio. Quippe cuiuis vbique licet in his aliiſque ſtudiis ἀμφισβητεῖν; ſed ἀμφισβητεῖν μὲν, ἐρίζειν δὲ μή. Ceterùm in hac reſtitutione vnum eſt de quo quis dubitet: an commiſſis in eum modum verſibus, diſtinctio horum ſic etiam potius mutanda:

Adulterare eum aiebat: rebus ceteris
Longum eſt triconem maleficum exornarier.

CAPVT IV.

Multa variaq; ad Bacchides noua cenſura: tum emendata quædam aduerſus alios: in quibuſdam aliorum ſententia firmata.

MEndoſum eâdem ſcenâ illud omnes poterat videre, nec quiſquam vidit tamen: at corrigere neque mihi quiuis potuit, nec ego ſanè poſſum.

Quoniam vident nos ſtare, occeperunt ratem
Turbare in portu.

Cedò enim, in portu nauem turbarunt, qui iam inde exierant, & auibus ventiſque citius nauem alteram inſequebantur? Ita enim iam iam narrauit:

Vix portu exijmus, homines remigio ſequi,
Neq; aues, neq; venti citius.

In altum nempe iam prouectos aliquantum apparet: vnde ſub veſperam ſe receperunt deniq; ad terram, vti mox ſubiungit:

Reuerſionem ad terram faciunt veſperi.

Niſi ſi medio in mari portum tibi exſtrues artificio nouo. Vlcus aperui; ceteram medicinam non tento. Tentaui olim *in ponto.*

ſed

ſed non placet nunc,ne olim quidem placitum ſatis. Hic autem verſus:

Nos apud Theotimum omne aurum deponimus:

paullò ſcribitur aliter in antiquis:

Nos ibi apud Theotimum omne aurum depoſuimus.

vtrubi ſincerius? neutrubi ſincerè fortè. Neque ſcias,vtro reſcribas horum modo: vel,

Nos ibi apud Theotimum omne aurum deponimus:

vel, *Nos apud Theotimum omne aurum depoſiuimus.*

Scenâ *Multimodis.*

Nam vt in Epheſum hinc abij, hoc factum eſt, fermè abhinc biennium,

Ex Epheſo huc ad Piſtoclerum meum ſodalem literas

Miſi.

diſtingui ſic volo,vt parentheſi iſta includantur (*hoc factum eſt fermè abhinc biennium:*) liquidiore ſenſu,magisq; ſtructurâ exquiſitâ. Deinde:

Condignè is quam technam de auro aduorſum meum fecit patrem.

Alii *qui* pro *quam* ſupponunt: quorum neutrum in veteribus aliquot libris. Ego certè malim *quoq;*. Talem enim particulam addere ſolet alteri *condignè*. Aulular.

Condignè etiam meus med intus gallus gallin. &c.

Sed & *quam* alius defendat, ſi per admirationem ſententia efferatur.Denique & abeſſe quodcunque poſſe,numeris ſenſuq; pariter integris,alius affirmet.Poſt pauca ſequitur:

Nimio praſtat impendioſum te quam ingratum dicier:

Illum laudabunt boni,hunc etiam ipſi culpabunt mali.

In priore verſu *te* non quadrare videtur ſatis cum ſententia poſterioris:magis certè quadret,ita ſi interpoles:

Nimio praſtat impendioſum,quamde ingratum dicier.

Scenæ ſequentis initium eſt:

Nunc experiar,ſitne acetum tibi cor acre in pectore,

in quo diuerſæ quorundam opiniones, aliis *aceto* ſcribentibus,aliis vti gloſſam delentibus hæc verba *cor acre*.Eorum illis non repugnem: his nunquam acceſſerim omninò,qui nullam adeò verſus habent rationem. Tamen aliquando fuit, cum ipſe *cor* ſolum ex additamento interpretationis eſſe iudicarem. Totum enim illud, an acetum acre tibi ſit in pectore, nihil ſonat aliud,niſi an cor habeas, vt noſter alibi loquitur,id eſt,an ſapias. Itaque ſic reſcribebam:

Nunc experiar,ſitne,necne acetum tibi acre in pectore.

cuius me coniecturæ neq; dum pœnituit: quia ſic planè ſimilis ſit locus illi,Pœnulo:

Ecquid habet is homo aceti in pectore? CH. atq; acidiſſimi.

Tum *necne* perire hîc potuit facilè,nihil vt vſquam magis. Sed per

me ſanè valeat & præualeat aliorum *aceto*: quo ſcillite qui cor decies purgarit, is demum videatur melius inuenturus. In ipſa deinde interiore ſcenâ verſui iſti:

Eademne erat hæc diſciplina, cum tu adoleſcens eras?

nollem ademtum *olim*, quod veteres neq; ſententiæ planè ſuperuacuum, & verſui pæne neceſſarium habent. *Eademne erat hæc diſciplina olim, cum tu.* Et iidem melius ſtatim:

Idq; vbi obtigerat, hoc etiam ad malum acceſſebatur malum.

maximè, ſi verſus eo collocentur ordine, quo traducendos cenſeo cum Hier. Groſlotio, cuius ad aliquot Plauti locos eruditæ prorſus & elegantis ingenii teſtes à Douſa F. nobis exhibitæ coniecturæ. Nam ſenſus equidem concinnior, ita & verſibus coniunctis, & reſcriptis verbis:

Nego tibi hoc annis viginti fuiſſe primis copia,
Digitum longè à pædagogo pedem vt efferres ædibus.
Idq; vbi obtigerat, hoc etiam ad malum acceſſebatur malum,
Et diſcipulus & magiſter perhibebantur improbi.

Id vbi contigerat, pedem nempe ſi puer ædibus extuliſſet ſine præceptore. *Quoi* illi fecerunt, qui retulerunt ad eum qui pœnas penderet Gymnaſii præfecto, ſecundum ſeriem vulgatam. At de diſcipulo & magiſtro quî congruit in illos? optimè in puerum & pædagogum. Iam illa etiam rectius cohærebunt, planâ nec vſquam ſententiâ interruptâ:

Ante ſolem exorientem niſi in palæſtram veneras,
Gymnaſij præfecto non mediocres pœnas penderes.
Ibi curſu, luctando, haſta, diſco, pugilatu, pila &c.

Quæ diſertim adſcripſi, vt & ordinem illum nouum Groſlotii, qui meus idem iam olim, ſimulq; lectionem veterem, quam nunc reſtitui, magis confirmarem. Hinc non procul & lectio & diſtinctio optima illorum:

——*iſtoccine hic pacto poteſt*
Inhibere imperium magiſter, ſi ipſus primus vapulet?

Tamen paullò alia, nihilo deterior eſſe poſſit in eundem ſenſum:

——*iſtoccine hic pacto poteſt*
Inhiberi imperium, magiſter ſi ipſus primus vapulet?

Inferius Lambini hoc eſt, quod alii ſunt ſecuti:

MN. Quid factum eſt? LY. meretricem indignè deperit. MN. non tu taces?
LY. At quæ acerrimè ac æſtuoſè abſorbet, vbi quemq; attigit.

Non ſequor ego: Gulielmium potius noſtrum, qui iam olim vulgatam aſſeruit:

Atq; acerrimè ea eſt, abſorbet, vbi quemq; attigit.

A quo tamen non diſſentio quidem vel hilum, ſed amplius neſcio quid muto, veterum auctoritate librorum, & verſus ipſius ſubiectione. Nam & hic breuior ſic eſt integro pede, & illi vocem inſerunt

ſunt nimium quantum opportunam, ſi leuiter emendetur. Scribunt, *abſorbet viros, vbi quemq; attigit*. En quiſquam dubitabit, verum eſſe *viuos?* cuius ſunt veſtigia in illo ipſo etiam Lambiniano *aſtuosè*. Nam ſi reglutines malè coalitas voces, *eſt vos* prodibunt, quarum poſterior è noſtro *viuos* decurtata. Repone igitur vel *abſorbet viuos*, vel *viuos abſorbet*, vtro verborum ordine males, quorum alter ex antiquorum diſerta ſcriptura fluit, alter ex corrupta, ſi quis eius habendam tamen aliquam rationem putet, Dionyſiaca lectione. Vehementiam & acritudinem, de qua ſermo eſt, meretriciæ voraginis auget valdè addita vox illa, vt viuos dicatur ſtatim, vbi vix, & quemcunque attigerit, abſorbere. De Bacchidum vtraque ſimile quid ſupra dixit idem pædagogus:

Bacchides, non Bacchides, ſed Bacchæ ſunt acerrimæ,
Apage iſtas à me ſorores, quæ hominum ſorbent ſanguinem.

CAPVT V.

Fruſtrare. Ire inimicus in aliquem. Extentare. Ducere ſe aliquò. Præter alias correctiones miſcellas, ſimilia loca Plauti collata inuicem & illuſtrata. Inibi noua citationis apud eum formula notata.

Certiſſima inter alias & deprehendendi vitii & corrigendi ratio eſt ſimilium obſeruatio locorum, & in iis cum verborum ſingulorum, tum ſtructuræ ipſius vniuerſæ conſideratio collatioque. Ex ea locum nunc ſcenæ, *Reddidi patri*, & arguemus erroris, & emendabimus, qui minimè vitioſus alioqui poterat videri.

PI. Eſt ne hic meus ſodalis? MN. eſtne hic hoſtis, quem aſpicio, meus?
PI. Certè is eſt. MN. is eſt. adibo contrà & contollam gradum.
PI. Saluus ſis Mneſiloche. MN. ſalue.

Vt quadrent omnia, quæ vides geminis vbique & iiſdem vtriuſq; oſcitantium inuicem ſententiis conſtare, dico delendum & medio verſu, perſonasq; in hunc modum alternandas:

PI. Certè is eſt. MN. is eſt. PI. adibo contrà. MN. contollam gradum.

Is Plauti modus eſt in noſcitatione, ſæpè vſurpatus ab eo: cui, etſi plura fortè ſunt, hæc tamen illuſtrando ſuffecerint exempla. Aulular. ſcenâ vltimâ:

ST. Herumne ego aſpicio meum? LY. videon' ego hunc Strobilum ſeruum meum?
ST. Ipſus eſt. LY. haud alius eſt. ST. congrediar. LY. contollă gradum.

Rudente, ſcen. *Intelligo.* ——*TR. cuia ad aures*
Vox mihi aduolauit? AM. obſecro quis hic loquitur? quem ego video?
TR. Eſtne Ampeliſca hæc quæ foras è fano hoc egreditur?
AM. Eſtne hic Trachalio, quem conſpicor, calator Pleuſidippi?
TR. Ea eſt. AM. is eſt. Trachalio ſalue. TR. ſalue Ampeliſca.

Perſæ initio:

Quis illic eſt, qui contra me aſtat? TO. quis hic eſt qui contra me aſtat?

Similis eſt Sagariſtionis. SA. Toxilus hic quidem meus amicuſt.

TO. Is eſt profectò. SA. eum eſſe opinor. TO. congrediar. SA. contrà aggrediar.

TO. O Sagariſtio, dij ament te. SA. o Toxile, dabunt dij quæ exoptes.

Deniq; & Epidico, ſcen. *Si quid eſt homini.*

——PE. noſcito ego hanc.

Nam videor, neſcio vbi, me vidiſſe prius. eſtne ea an non

Eſt, quam animus retur meus? MV. Dij boni! Viſitaui antidhac.

PE. Certè ea eſt, quam in Epidauro pauperculam memini comprimere.

MV. Planè hic ille eſt, qui mihi in Epidauro primus pudicitiam

Pepulit. PE. quæ meo compreſſu peperit filiam, quam domi

Nunc habeo. MV. quid ſi adeam? PE. haud ſcio an congrediar, ſi hæc ea eſt.

MV: Sin is eſt homo, ſicut anni multi me dubiam dant. PE. longa

Dies meum incertat animum. ſin ea eſt, quam incertò autumo (ita diſtinxerim nunc ſimul) *hanc*

Congrediar aſtu. MV. Muliebris adhibenda mihi malitia nunc eſt.

PE. Compellabo. MV. orationis aciem contra conferam.

PE. Salua ſis. MV. Salutem accipio mihi & meis.

Porrò iam eadem ſcenâ iuſtiſſima eſt, iniuſtè ſemetipſum velut accuſantis interim, querela Piſtocleri?

PI. Multi more iſto atq; exemplo viuunt, quos cum cenſeas

Eſſe amicos, reperiuntur falſi falſimoniis,

Lingua factioſi, inertes opera, ſubleſta fide.

Nullus eſt, qui non inuideat rem ſecundam obtingere,

Sibi ne inuideatur ipſi ignaui rectè cauent.

Inibi neſcio ſi *ſubleſti fide* ſcribendum, vt reſpondeat ceteris omnibus, *inertes opera, factioſi lingua, falſi falſimoniis.* Illud ſcio, rectè emendatum a V. N. præſtantiſſimoq; Douſa, *quoi non inuideant*: itemque à nobis vltimum verſum ad legem verſuum horum reconcinnatum;

Ne ſibi inuideatur ipſis, ignaui rectè cauent.

Sed addit de moribus eorundem φίλων ἀφίλων ipſe Mneſilochus;

Sed etiam vnum hoc ex ingenio malo malum inueniunt ſuo:

Nulli amici ſunt, inimicos ipſi in ſeſe omnes habent.

Atq; ij ſe cum fruſtrantur, fruſtrari alios ſtolidi exiſtimant.

Etiam hic poſtremus verſus non ſatis ad regulam factus: cui imperitorum, credo, manus nocuerunt, *fruſtrantur* & *fruſtrari* tritiore flexu reponentium, quæ poſuiſſet auctor minus hodie vſitato *fruſtrant* & *fruſtrare.* Nam vt verba traiiciantur etiam, *Atq; ij ſe fruſtrant, cum fruſt.* nihil opus. Certè ſi *fruſtrari* quidem Plautus hîc, quod patitur verſus, non tamen & alterum eâ formâ, quam reſpuit

ſpuit & longè ſpernit. Atqui illam ibidem notabis elegantem locutionem, *inimicos in ſe*: cuius ſimili Terentius dixit Phormione:

Nunquam tam graues caperem inimicitias in voſtram familiam.

Nec autem iſta mox in hac ſcena valdè diſſimilis:

Ille quod in ſe fuit, accuratum habuit, quod poſſet mali
Facere, & in me inconciliare copias omnes meas.

Etſi malim ibi ego, *Facere in me, & mi inconciliare:* de veterum vtiq; codicum ſcriptura, quæ manifeſtò talis eſt, niſi quòd *&* *mi* pro fulcimento verſus addidi, pro quo tamen *ac* vel *atq;* ſolum ſteterit ad ruinam adeo leuem ſuſtinendam. Scenæ, *Quid iſtuc*, ſecundus tertiuſq; verſus ſic legendi:

Qua te mala crux agitat, ad iſtunc qui modum
Alieno vires tuas extentes oſtio?

libros vt veteres ſimul & Lambinum alibi ſequaris. *Extentes*, experiaris omninò eſt, non tamen à *tendo*, vnde ille ducit. nam quî poteſt? Credo illum verſum ruminauit ſomnians, qui ſuperius ſcenâ *Nunc experiar*:

Ibi ſuam ætatem extendebant, non in latebroſis locis.

Deinceps illic habes:

P L. Non it. negato eſſe ituram. abi & renuntia.
Alium illa amat, non illum. duc te ab ædibus.

Fallor, an legendum? *negat eſſe ituram.* non puto falli. nam & verſus melior, & oratio Plautinior, & ſententia nonnihil etiam concinnior. *Duc te* autem *ab ædibus*, honeſtiſſima phraſis: cui ſimilis Amphitruone:

Nam iam ad regem rectà me ducam, reſq; vt facta, eloquar.

Vbi notant Pollionem Aſinium ſic quoque locutum lib. 10. Ep. Famil. 32. *Duxit ſe à Gadibus.* At cur Plautum non contulerunt Plauto? qui ſic iterum & Aulular. ſcen. *Picos*:

Vbi ille abijt, ego me deorſum duco de arbore.

Terentius etiam Hecyr. Act. 4. ſc. 1.

Vxor vbi me ad filiam ire ſenſit, ſe duxit foras.

CAPVT VI.

Ius & mos. Ingenio, non Genio tali aut tali natus. Eia, quin. Ecficere. Mendacij prehendere, & ſimilia, an dicantur. Animus ſperat, ſuperat. Corruptela aliquot à Plauto defenſa, reiectis emendationibus alienis. Noua plures emendationes allatæ, quædam aliorum firmatæ. Multa inſuper in Plauto & aliis illuſtrata.

Alia ſcena ſequitur, cuius hoc initium, *Petulans*; & ille proximus primo verſus:

Sine modo & modeſtia ſum, ſine bono iure atq; honore.

Eius vltimam vocem non malam, damno tamen, & repono *more*. Ius enim & mos iungi ſolent in eum modum, vel ſexcentis vnius Plauti locis: vix alterum vſquam apud quemquam. Statim in

quarto rectum eſt, *Maleuolente ingenio natus.* Et rectè Lambinus, quòd non probat *Genio* mutantes: vti nec ego, qui apud Terentium ſimiliter interpolant eandem locutionem. Heautontim. Act.3.ſc.1.

Aut ego profectò ingenio egregie ad miſeriam
Natus ſum.

Nam & ibi ſunt, qui maluerunt *Genio egregio:* nulla ſanè cauſſa. Ingenio tali vel tali natum eſſe, merum Latium.
Plautus infra:

Sicut eum ſi conuenit, ſcio feciſſe: eo eſt ingenio natus.

Ennius:

Eo ingenio natus ſum: amicitiam atq; inimicitiam in fronte promtam gero.

ſed exemplis quid fuerat opus? Ibidem porrò legitur etiam rectè:
——P I. militis
Paraſitus modo venerat aurum petere: hinc eum ego meis
Dictis malis &c.

rectius tamen diſtinxeris, & quidem cum antiquis, *aurum petere hinc: eum ego.* niſi Gulielmium potius audis *hunc eum* facientem. Qui continui ſequuntur ad finem vſq; pluſculi verſus, eos ita conſtituo, vt trochaici ſeptenarii omnes fiant.

M N. Quid mihi id prodeſt? quid faciam? nihil habeo miſer illic quidē
Hanc abducat ſcio. P I. ſi mihi ſit, non pollicear. M N. ſcio, dares.
Noui. ſed enim niſi amares, non habeam tibi tantam fidem.
Nunc agitas ſat tute tuarum rerum. egone vt putem opem mihi
Ferre poſſe inopem te? P I. tace modo, Deus nos aliquis reſpiciet.
M N. Nugæ. P I. mane. M N. quid eſt? P I. tuam copiam eccum video Chryſalum.

Conferre cum vulgatis vltrò iam poteris, etiamſi non hîc aſſcribam tibi quem vocant textum, aut ſingulorum exhibeam rationem minutatim. Nec improbabis, ſcio, qui intelligis: nihilque ſecutum me videbis, niſi quò numeri ipſi rapiebant. Scenâ, quæ dehinc eſt:

Non placet, nec eſt temerè etiam. quin mihi reſpondetis?

ſcribendum cenſeo, *Non placet, nec eſt temerè. eia, quin reſp. m?* Tacitos & defixos aliquandiu mœſtitiâ, laceſſit hac noua compellatione, iubetque tandem reſpondere. Verum *eia* credo: poterat tamen, *etiam quid reſp. m?* quod ſi quis malet, per eum mihi liceat alterum tenere. Ibidem porrò:

Iſthoc dicto dediſti hodie in cruciatum Chryſalum.

Numeri flagitant *dedidiſti:* quo verbo vtitur etiam in hac re alibi: Aulular.

Continuò hercle ego te dedam diſcipulam cruci.

Mox etiam:

C H. Vix videtur fieri poſſe. M N. perge, ac facile hac feceris.

C H. Quàm,

CH. Quàm malùm facile quem mendaciȷ prehendit manifeſtò modò. Priore verſu non dubito quin rectè Palmerius *facile ecfeceris*: altero adhuc dubito an iuſtâ cauſsâ Gulielmius *manifeſtom*. Ei Latinum non videbatur *mendacij prehendere*, nec exempla huius locutionis vſpiam inueniri. Inueni tamen ego, in Apuleio quidem, cui non derogauerit auctoritatem ille, ſi alii fortaſſis, Apuleio non amici. Hic lib. 9. Metam. *Ac ponè eum Myrmex vinculis obrutus, non quidem coràm noxa deprehenſus, conſcientia tamen peſſima permiſtus lacrumis vberibus ac poſtremu lamentationibus inefficacem commouet miſerationem.* Quamquam auctoritatem ipſe fortaſſis Apuleius hîc defugerit, qui non iunxiſſe ſe *noxa deprehenſus*, ſed *coràm noxa*, poſſit dicere, ſuo quodam peculiari more, cuius exempla ſcio apud eum plura, nec vllum tamen habeo nunc ad manum. At vtcunque tergiuerſante illo, non defugiet mihi Gellius, cuius adſiſerint item omnes. Is liquidò ſic lib. II. c. 18. *ſeruos item furti manifeſti prenſos verberibus affici & è ſaxo præcipitari, ſed pueros impuberes prætoris arbitratu verberari voluerunt.* Niſi audaculus quis vt & hoc euertat, aiet vitioſam ſcripturam, & *furto manifeſto* legendum, quomodò paullò ibidem antè Gellius ſit locutus. *Nam furem qui manifeſto furto prenſus eſſet, tum demum occidi permiſerunt.* Suſpicetur ita, qui volet: mihi ſatis exemplum monſtraſſe, cui minimè, quod ad me, diffido. Quin eo nixus, in Plauto deinceps auſim loquendi genus idem alibi reſtituere, non hîc tanrum tueri. Infrà ſcenâ *Atridæ duo:*

Dolis ego deprenſus ſum, ille mendicans pane inuentus interijt.

Legerim *Doli ego deprenſus ſum*: quod non auderem tamen, niſi verſus hortaretur ipſe, qui vt porrò iuuetur, in fine ſimul ſcribo, *inuentu' interit.* Numeros quidem vix aliter conſtitues: quos magis Lambinus deſtruit, cum *In dolis* edit. Sed ad noſtram nunc ſcenam reuortor: vbi quod vulgatur:

Si id capſo, geritote amicis noſtris aurum corbibus,
Si cui animus ſperat. P I. apud te eſt animus noſter Chryſale.

emendari vix debet. Cur enim mutes phraſin optimam, quam & ſuperius habuiſti?

Sperat quidem animus, quò eueniat Diis in manu eſt.

Si tamen debet, quod velle Piſtocleri verba videntur; non debet equidem ita, vt quidam cenſent, *Si cui animus ſiet. P I. at apud te eſt:* ſed leuiore mutatione, vel imo mutatione nulla, ſaltem literulæ vnius inſertione, vt *ſuperat* fiat ex *ſperat*. Atque ita credam planè à poeta ſcriptum, cui *ſuperat* valet, ſupereſt: nec quidquam ad ſententiam loci magis aptum. Nihil ſupererat illis animi, qui totus erat apud ſeruum. Deinceps:

P I. Quæ imperauiſti, imperatum bene bonis factum ilico eſt.
C H. Quid parauiſti? P. quæ parare tu iuſſiſti omnia.

tollo digitum, & cedo iam iis, qui in priori verſu corrigunt, ***hem*** vel ***en parata***: quod alter probat. Aliàs ipſe feceram pridem:

Quod imperauiſti (imperatur benè bonis:) factum ilico eſt.

Parentheſis ſententiæ non ſanè ineptæ, quæ Milite, ni fallor, eadem ſic effertur, ***Facile eſt imperium in bonos.*** Altero verſu vel transpones verba, ***qua tu parare***: vel inſeres ex antiquis, ***qua parare tu mihi iuſſ.*** Ibidem adhuc:

MN. Loquere porrò. CH. aſſcribe dum. MN. etiam loquere quid ſcribam modò.

Non ſollicitem hoc, niſi veteres paullo aliter: ***etiam loquere, dum id ſcribam, modò.*** valdè mehercule conuenienter. Inter ſcribendum pergere dictando Chryſalum vult, cuius tamen omnia ſe ſatis aſſecuturum. Cum poſceret enim plura; at prius hoc, inquit ille, aſſcribe. Tum iterum adoleſcens: quin tu verò, dum vel id ſcribo, loquere tamen interim, quod porrò ſcribam. Finis eius ſcenæ ſic conceptus eſt vbiq;:

PI. Nunquid aliud? CH. hoc. atq; etiam, vbi erit accubitum ſemel,
Ne quoquam exſurgatis, donec à me erit ſignum datum.
PI. O imperatorem probum! iam bis bibiſſe oportuit.
MN. Fugiamus. CH. voſtrum curate officium, ego efficiam meum.

Nec ego quidquam inibi culpo: niſi perſonam omiſſam vnam, qua penultimus verſus diuidatur. Aio enim Chryſalo verba iſta danda, ***Iam bis bibiſſe oportuit***: quo nihil fuerit elegantius. In laudes ſerui erumpente Piſtoclero, morantibuſq; nonnihil vtriſque: increpat ille, & quin imperata facitis potiùs, inquit, quam laudatis imperatorem? Abitum iam dudum, & bis bibitum oportebat: & adhuc ſtatis? Ibi, fugiamus, inquit alter, & cum dicto fugiunt vterq;. Repones igitur:

PI. O imperatorem probum! CH. iam bis bibiſſe oportuit.
MN. Fugiamus.

CAPVT VII.

Ceterùm. Reliquùm. Eſtne, pro Sitne. Pluries corriguntur Bacchides: locus vnus diligentius contra alios explicatur. Reſtituitur item Captiuorum prætermiſſus locus.

PVſillum & vnicum hoc non præteribo tamen Scenâ, ***Conſtringe:***

CH. Quid illam, meretricemne cenſes eſſe? NI. quippini.

Mutandum leuiter verborum duûm ordinem & verſus & libri veteres indicant: ***meretricemne eſſe cenſes?*** Illam autem quæ ſequitur, paullò in ea plura, neque momenti multò maioris obſeruaui. Repetitur inibi verſus,

Faxo ſe haud dicat nactam quem derideat;

qui ſuperius idem ferè ſcenâ ***Amiciorem:***

Ego faxo haud dicet nactam quem derideat.

vt Plau-

vt Plautum videas ſui in eadem quoque fabula imitatorem. Sed poſt hunc, illi ſunt ſtatim:

CH. Paciſci cum illo paullulâ pecuniâ
Potes. NI. paciſcere ergo obſecro, quod tibi lubet,
Dum ne manifeſtò hominem opprimat, neue enicet.

Malim ſcribere, *quo tibi lubet*, vel ex antiqua lectione *quid*, antiquum caſum *qui*. itemque mox:

NI. Hem illoc paciſcere ſi potes, perge obſecro,
Paciſcere quiduis:

lego *quiuis*. Auferendi enim caſus vtrobique reponendus. Illinc autem:

NI. Quid fit? CH. ducentis Philippis rem pepigi. NI. Vah ſalus
Mea ſeruauiſti me.

eiicienda vocula *rem*, quæ in verſu pariter & ſententia ſuperfluit. Ante hoc non omiſerim iſta:

Vis tibi ducentos nummos iam promittier,
Vt ne clamorem hic facias neu conuicium?
CL. Nihil eſt quod malim. CH. atq; vt tibi mala multa ingerãt
CL. Tuo arbitratu. NI. vt ſubblanditur carnufex!
CH. Pater hic Mneſilochi eſt. ſequere, is promittet tibi.
Tu aurum rogato. ceterum verbum ſat eſt.

In iis primùm quòd Nicobulo ſeni tribuunt hæc, *vt ſubblanditur carnifex*, & interpretantur, quaſi de ſeruo εἰρωνικῶς dicta: mihi parum placet. Melius credam, Chryſalo ipſo dari: qui nulla ironia, ſed graui conuicio in militem inuehatur. Eum enim ſubblandiri ait, quia *tuo arbitratu* dixerat velut palpans. Accedit, quòd tam propè ſtetiſſe ſenex non videtur, vt horum ſermonem exaudierit. Non exaudiit certè pactionem ipſam, vt è ſequentibus apparet: nec igitur reliquæ collocutionis etiam quidquam. Si tamen audiit, quod non dabo, & verba illa dixit, quod non dato priore non conſequitur; dixit is de milite quoque ipſo, non de ſeruo. Nam omninò militis illa non militaris & ſubmiſſa velutique blandiloquens oratio reſpicitur ac tangitur: ab vtro id demum fieri rectius exiſtimabis. Ego in Chryſalo maneo, cui conſtanter aſſeribo. Deinde *ceterum verbum ſat eſt*, rectè vt accipias vide. Non hoc dicitur, vnum in rem totam verbum ſufficere, quo aurum miles ſtipuletur: ſed *verbûm* poſitum pro verborum: vt Rudente, Scen. *Meamne ille.*

In iure cauſſam dicito, hic verbum ſat eſt.

Et Truculento, Sc. *Date ſoleas:*

Sequere me hac, verbum ſat eſt.

Iam ſenſus iſte: ceterùm, id eſt de cetero, ſiue quòd ad cetera attinet, verborum ſatis eſt: quaſi dicat, de rebus aliis nihil opus ad ie nem meminiſſe: nummos ſaltem rogato, id ſatis eſt, nec vltra in ſermonem alium deſcendes. Quippe metuebat ſeruus, ne ſi plura

miles fabularetur, ac de filii facto, quod futurum quidem videbatur, quereretur, ex verbis eius ſenex intelligeret, non eſſe vxorem Bacchidem, vti erat ab ipſo perſuaſus. Id ſi eueniſſet, patefactus & irritus fuiſſet omnis dolus ſtatim, qui pòſt demum meliore Chryſali tempore, per militem tamen ipſum innotuit ſeni, querenti miſerè & lamentanti ſcenâ *Quicunq; vbi ſunt*. Illîc, ſi lubet, ordinem rei vide. *Ceterùm*, abſolutè ſic poni, vulgatiſſimum eſt: non item *Reliquùm* eadem formâ, quo Clitellariâ noſter vſus:

Pol ad cubituram mater mage ſum exercita:
Reliquùm ad curſuram ſum tardiuſcula.

Sed altera particula vti crebrior, ſic omiſſa videtur Captiuis, qui locus opportunè nunc incidit, vt de eo moneam, quod illîc neſcio quomodo ſum oblitus. *S C. Quò illum:*

Ornamenta abſunt, Aiacem hunc cum vides ipſum vides.

Sententia quidem vult, ceterùm Aiacem ipſum vides, cùm hunc vides: ſed inferi verſus ſpernit. Non ſpernet, ſi vox ei ſua reſtituatur, pro qua malo iure irrepſit aliena. *Ornamenta* nunc legunt, & arma, clypeum, veſtitumque militarem interpretantur. Atqui vetus lectio eſt, *Armenta*: quam aſſerere non dubitem è fabella, qua fertur Aiax Vlyſſem in armentis perſecutus, atque ea occidiſſe, cum putaret ipſum, inſanus ex ira, quòd interemti Achillis arma ſibi negata ille impetraſſet. Huc reſpicitur aperte, atque aſſimilationis huius non occulta, & apta cauſſa: quòd Ariſtophontes item inſanus alium videre inſimulabatur, quàm reuerâ quem videret. In Philocrate quippe falſo verum Tyndarum videbat, verè tamen, haud falsò. Cuius elegantiam alluſionis qui non intellexêre, nec fabulam ſciuêre; corruperunt Plauti germaniſſimam hanc ſcripturam:

Armenta abſunt: ceterùm Aiacem, hunc cum vides, ipſum vides.

Ita igitur reſtitue Captiuis, & *ceterùm* vel in verſus dimenſione contrahe in diſſyllabum, vel ipsâ ſcripturâ *cetrùm* repræſenta, quod alibi quoque memini nos factitaſſe. Porrò hîc ad alia. Illo verſu:

Si tibi eſt machæra, & nobis veruina eſt domi.

malim, *at nobis*. Machæræ militari verutum ſeu veru culinarium opponit etiam Truculento:

Machæram longiorem habes, quàm hæc eſt: ſed verum
Sine dum petere, ſiquidem belligerundum eſt tecum.

Vbi & illud:

——ſi tu
Ad legionem bellator clues, at ego in culina clueo.

Deinceps hoc:

Illa autem in arcem abiuit ædem viſere
Mineruæ: nunc aperta eſt. i, viſe, eſtne ibi.

nisi

non debet aut poteſt in fine per interrogationem efferri, quam appoſuit Lambinus. *Eſtne* Plauto valet, ſitne. Aulular.
Ne perſentiſcat, aurum vbi eſt abſconditum.
Ac fortaſſis ita fabulæ huius proximâ huic ſcenâ:
Noſce ſignum, eſtne eius.
Etiam illud malè diſtinguitur & apud illum & vbiq;:
Quos dare promiſi militi: quos non dabo
Temerè: & iam priuſquam filium conuenero,
Nunquam edepol quidquam temerè credam Chryſalo.
In hunc modum debet, particulis etiam compulſis:
——quos non dabo
Temerè etiam, priuſquam filium conuenero.
Nunquam edepol.

CAPVT VIII.

Belli. Lartius. Illicdem. Tetuli. Congreditor. Præter verborum correctiones, in verſibus concinnãdis præcipuè laboratum. Silius etiam leuiter interpolatus.

PRima ſequentis ſcenæ pars exſultationem continet ſerui iactabundi & quaſi ἐπινίκιον canentis ante victoriam. Ea verſibus concepta pleriſque omnibus fuiſſe Iambicis Octonariis videtur: quod non animaduertentes alii multa mutarunt imperitius, in editionibus antiquis rectè ſcripta. Sed & in ipſis mutanda ſunt etiam alia: quorum generis vtriuſque præcipua nos hîc dabimus nullo in re tam ſterili ieiunaque verborum apparatu.
Nunc priuſquam huc ſenex venit &c.
Hunc cum ſequente verſum antiqui melius ita:
Nunc prius, huc quam ſenex venit, lubet lamentari, dum exeat:
O Troia, ô patria, ô Pergamum, ô Priame! periiſti ſenex.
Continuus illis iſte:
Qui miſerè malè multabere quadringentis Philippis aureis:
non patitur immutari ſibi *miſer*, quod alii voluerunt, niſi ex reliquo *e* facias *hei*. Poſt aliquot, hi cohærent:
Hic ipſum exurit. ego ſum Vlyſſes, cuius conſilio hæc geruntur.
Tum quæ hic ſunt ſcripta litera, hoc in equo inſunt milites
Armati atq; animati probè. ita res ſucceſſit, meliusq; adhuc.
Quorum primo reſtituendum *gerunt*, quod Lambinus interpolauit: Alter ſic ſcribendus totus:
Tum quæ ſunt ſcripta litera heic, in hoc equo inſunt milites.
Vltimo nec commodè explicatur illud *meliuſque adhuc* neque rurſus commodè mutatur, *meliuſculè adhuc*. Quidquid vocis fuit ſub literis *meli*; certè *vſque* ſeparatum ab illis fuit, cum *adhuc* iungendum. Suſpicor fuiſſe *veli*, id eſt *belli*. Nam neque conſonantes geminabant priſci ſemper, & β τῷ υ, viciſſimque hoc illi

ſupponebant. *Belli* autem aduerbialiter, vt alibi ſæpè. Senſus omninò iſte: Ita rem vſque adhuc ſucceſſiſſe, vt probè, quod dixerat, non armati tantum milites ſint, ſed & animati. Succeſſus enim animos facit. In illo:

Miles Menelauſt, ego Agamemnon; idem Vlyſſes Laërtius.

ita vocem vltimam contrahit, quaſi eſſet *Lartius*. Homeri exemplo, qui non ſemel Λαερτιάδης. Deinceps ſunt:

Is Helenam abduxit, cui cauſſa nunc facio obſidium Ilio.

Nam illic eidem audiui Vlyſſem, vt ego ſum, fuiſſe & audacem & malum.

Priore vel *cuia*, vel *quoius* legendum cum antiquis, aliorum λιπτολογήμασι ſpretis. Altero *eidem* nec habent veteres, neque numeri ferunt: ferant tamen, ſi ſcribatur *illicdem*, nouo, imò veteri aduerbio: vel *illic item*. Mox:

Dum ibi exquirit fata illorum. aſſimiliter mi hodie obtigit.

Vinctus ſum, ſed dolis exemi: item ſe ille ſeruauit dolis.

Eorum hoc, *me exemi* prorſus inſere: illo *Iliorum* ſcribe de Gulielmii noſtri ſententia. & ſi voles, è libris veteribus etiam *ſibi*. Sequuntur tres, quorum eſt diuerſum à reliquis genus:

Ilio tria fuiſſe audiui fata, quæ illi forent exitio.

Signum ex arce ſi periſſet, alterum etiam eſt Troili mors.

Tertium cum portæ Scææ limen ſuperum ſcinderetur.

Quos interpolare mihi ſanè religio ſit: neq; tamen valdè reluctantes in habitum refingas ceterorum:

Tria audiui fuiſſe Ilio fata, illi quæ exitio forent:

Ex arce ſignum ſi periſſet; alterum etiam eſt Troili

Mors; tertium, cum portæ Scææ limen ſuperum ſcinderet.

Si tamen vltimum hoc verbum agendi formâ ſenſum habere patiendi admittes, quod ego non detrectauerim. Statim:

Paria item tria eis tribus ſunt fata noſtra huic Ilio.

Ante omnia *noſtro* emendabis: & dein verſum conſiderabis. Antiqui libri ſic: *Paria item tria tribus eis ſunt nunc fata.* Rectè ad legem horum tetrametrorum.

Deinde nec longè:

Iam duo reſtabant fata tum, nec magis id ceperam oppidum.

Poſt vbi tabellas ad ſenem detuli, ibi occidi Troilum.

Horum altero videris, ſi males *tetuli*, quod & ſuprà veteres illîc præferebant:

Egomet tabellas tetuli vt vincirer ſine,

Vbi *detuli* item vulgò. Priore ſcribes planè, *Iam duo reſtabant fata dum*. Minimo interuallo:

Cognitum ab Helena eſſe, proditumq; Hecubæ. ſed vt olim ille ſe

Blanditiis exemit, & perſuaſit, ſe vt amitteret:

Item ego dolis me illo exſuli periculo & decepi ſenem.

Ne exorbitét a cõmuni reliquorum via duo priores horũ, feceris:

Ab He-

Ab Helena cognitum eſſe proditumq; Hecuba: ſed vt ille ſe
Blanditiis olim exemit, & perſuaſit, vt ſe amitteret.

Tertio emendabis *exſolui periclo.* Nihili enim ad eam rem verbum *expuli.* Alterum paullò antè vſurpauit: *Ibi vix me exſolui.*
Tamen non diſſimiliter admodum Silius lib. I.

At parte ex alia, quas ſe inſperata iuuentus
Expulerat portis.

At corrigendum ibi moneo *Extulerat.*
Sequentes ita ſcribo:

Poſt cum magnifico milite, vrbes verbis qui inermis capit,
Conflixi, atq; hominem reppuli: dein pugnam conſerui ſeni.
Ego eum adeo vno mendacio deuici, vno ictu extempulò
Cepi ſpolia, is iam nunc ducentos nummos Philippos militi,
Quos dare ſe promiſit, dabit.

Denique ne tricer hîc vlterius, proximos illos nimis aberrantes manifeſtò:

Nunc alteris etiam ducentis vſus eſt, qui diſpenſentur
Ilio capto, vti ſit mulſum, qui triumphent milites.

verbis tranſpoſitis pauculis concinno:

Nunc alteris etiam ducentis vſus eſt, capto Ilio
Qui diſpenſentur, vti ſit mulſum, qui triumphent milites.

Neque inter omnes vlla mihi reſtitutio melior videatur hac poſtremâ. Iam cum oratione ſerui, ratio verſuum pariter mutatur: & ex alio genere illi ſunt:

NI. Cuia nam vox prope me ſonat? CH. ô Nicobule. NI. quid fit? quid,
Quod te miſi, ecquid egiſti? CH. rogas? congredere. NI. congredior.

Sed iidem in hunc conſtituendi modum:

NI. Cuia nam vox prope me ſonat? CH. ô Nicobule. NI. quid fit? quid, quod
Te miſi, ecquid egiſti? CH. rogas? congredere. NI. congreditor.

Deerat priori ſyllaba: *congreditor* altero feci, cuius penultima longa, iuxta flexum ἀρχαϊκὸν, in eo ipſo verbo Plauto familiarem. Et vterque iubet inuicem alterum congredi ſiue congrediri. Mox etiam:

Tacitus conſcripſit tabellas: obſignatas mihi has dedit:

numeri volunt, *obſignatas has dedit mi.* Sed deinceps variè verſus miſcentur, & ille quaſi triumphalis ex genere ſuperiorum eſt tetrametrorum:

Nunc ſuperum limen ſcinditur, nunc propè adeſt exitium Ilio.

Ita namque & legendum inſerto *propè*: tum valdè decorum, tali verſu rem eam hîc dici, qualibus antea fuerat prædicta.
Illis in extremo variantium verſuum:

Verùm qui ſatis videat, grandes ſatus ſunt. NI. animum aduorte, igitur.

CH. Nolo inquam. NI. at volo inquam. CH. quid opus eſt? NI. at enim id, quod iubeo, facias.

CH. Iuſtum eſt. tuus tibi ſeruus tuo arbitratu ſeruiat.

partim deeſt, partim ſupereſt aliquid. Quantum ego rationem omnium video, ſic optimè componentur:

Verùm qui ſatis videat, grandes ſatis ſunt. NI. aduerte igitur.

CH. Nolo inquam. NI. at volo inquam. CH. quid opuſt? NI. at enim id, quod te iubeo,

Facias. CH. iuſtum eſt. tuus tibi ſeruus tuo arbitratu ſeruiat.

Contrahitur vltima vox in diſſyllabam.

CAPVT IX.

Neq; haud. De ſede verſus vnius, de alterius lectione & ſenſu diſputatum. Alij leuius correcti. Scenula tota in numeros repoſita.

EMerſimus è fluctibus æſtuantium numerorum, qui placidiores & conſtantiores excipiunt nunc, negotii nobis nihil, aut parum facturi. Sed verſus ecce dubius ſe offert, dubius inquam ſuę ſedis, vt mihi quidem videtur. Nam quod Chryſalus dicit, *Inde à principio iam impudens epiſtola eſt,* Vulgò poſt iſta Nicobuli:

Auſculta porrò, dum hoc quod ſcriptum eſt pellego:

vereor, ne dicere debeat anterius paullò. ſed illic rurſum hæreo, magiſne conueniat hoc ordinari modo:

CH. Malum quidem hercle magnum, tibi dico. NI. quid eſt?

CH. Inde à principio iam impudens epiſtola eſt.

Non prius ſalutem ſcripſit? NI. nuſquam ſentio.

an iſto:

CH. Malum quidem hercle magnum, tibi dico. NI. quid eſt?

CH. Non prius ſalutem ſcripſit? NI. nuſquam ſentio.

CH. Inde à principio iam impudens epiſtola eſt.

Non dabis, ſi ſapies.

Vtrouis ſanè horum loco fuerit benè: neq; malè tamen eſt prorſus, quo vulgò collocatur. Vbi malet quiſq;, ſedem ei aut faciet nouam, aut veterem relinquet. Ex illo:

NI. Prius te cauiſſe ergo, quàm pudere æquum fuit.

eximendum *te*, numerorum denuò cauſſâ: at ex iſto, *abs*, non niſi quia poteſt abeſſe, & abeſt alicunde:

NI. Nunc ſi me fas eſt obſecrare abs te pater.

Poſt plures, hi leguntur:

CH. Nihil ego tibi conſilij hodie quidquam dabo,

Neq; ego haud committam, vt ſi quid peccatum ſiet,

Te iſſe dicas de mea ſententia.

In primo verba pones ordinatius: *Nihil ego tibi hodie conſilij*; altero

non

non mutabis *haud*, vt neſcio qui: nec item *Neq;*, cuius loco Lambinus cogitabat *Namq;*, ſi ſcriptura non eſſet emendata. Eſt verò illa: nec Plauto inſolens duas iungere negationes Græcorum more. Sic Epidico habuimus:

Non fugio. domi adeſſe certum eſt. neq; ille haud obijciet mihi,
Pedibus ſeſe prouocatum.

Mox: *Duæ conditiones ſunt, vtram tu accipias vide.* Inuerte, *tu vtram ac.* Pauculis interiectis:

NI. Næ ille edepol Epheſi multò mauellem foret,
Dum ſaluus eſſet, quàm reueniſſet domum.
Quid ego iſtuc quod perdundum eſt properem perdere?

Miram nobis comminiſcitur Lambinus vltimi verſus explicationem: imò ridiculam verius, quàm miram. Diſtinctio induxit illum, quam non aptam videre poterat homo tam argutus, ſi quam aciem in interpretationibus abuſus eſt ſæpe, fuiſſet vſus potius ad emendationes. Interpunges:

Quid ego iſtuc? quod perdundum eſt, properem perdere.

Optabat ſenex, Epheſi hærere filium, quàm domum rediiſſe: quod deinde vanum votum reiicit: & quid ego, inquit, hoc fruſtra? ſatius eſt perdere feſtinem, quod eſſe video perdundum. Itaque ſtatim argentum abit promere, Chryſalo manere iuſſo. Veriſſima hæc & ſimpliciſſima ſententia: ſimplicior autem fortaſſe, ſi ſcribatur, *Quid ago? iſtuc quod perd.* non tamen, an verior etiam, ſcio. At argutari ſi mihi libeat, variare perſonas poſſim ad iſtud exemplum: *CH. Quid ego? NI. iſtuc quod p.* Cum de filio dixiſſet ſenex, malle domum non rediiſſet, laſciuus & inſultans hero ſeruus ad ſpectatores, vel ſecum (nam ipſe ſenex non exaudierit omninò:) quid de me, forſan inquit, cenſes? etiamne me Epheſi adhuc malles, qui ſi non rediiſſem, hoc te argento tanto tam pulcrè non emungerem? Callidè & facetè, de quo docti iudicabunt: quibus teſtor inantè, primò quod attuli tam ſimplex nondum diſplicere, imò per adhuc placere mihi præ iſto argutiore. Sed iam noua tempeſtas oritur in ſequente ſcena verſuum turbatorum, quam tranquillabo facilè tamen, ac totam ſcenam, vt reſtituendam ſuis numeris puto, ſimul aliis quibuſdam emendatis, hîc apponam: quæ omnia per ſe quiſque dein ad vulgatas editiones comparabit.

PHILOXENVS.

Quàm magis in pectore meo foueo, quas meus filius turbas turbet:
Quam ſe ad vitam, & quos ad mores præcipitem inſcitus capeſſat:
Magis cura eſt, magisq; aſſormido, ne is pereat, neu corrumpatur.
Neq; placitant mores, quibus video vulgò gnatis parentes
Eſſe. ſcio ego, fui illa ætate, & feci illa omnia, ſed modeſto more.

Duxi, habui ſcortum: potaui, edi: donaui, ſed enim id rarò.
Ergo ego dare me ludum meo nato inſtitui: vt animo obſequium
Sumere poſſit: æquum eſſe puto. ſed nimis nolo deſidiæ
Eij dare ludum. Nunc ad Mneſilochum, quod mandaui, viſo,
Ecquid ad virtutem eum, aut ad frugem opera ſua compulerit:
Sicut eum ſi conuenit, ſcio feciſſe: eo eſt ingenio natus.

CAPVT X.

It, abit dies, ſol. Veſper hic eſt. Ingens in animo cohibile. Reliqua in Bacchides cenſura multa. Scena integra verſus conſtituti. Poſt, alia verſuum, ſenſuum, perſonarum errata remota. Pleraq; explicationibus aduerſus alios illuſtrata. Fragmentum deniq; Bacchidum contra alium emendatum.

TRaduco me fortaſſis apud quoſdam induſtriâ meâ, quibus vel ſtultum videbitur, alienos verſus ſcribere; vel irritum, in Plautinis adeò laborare. Non tamen eo reuocor, vnam quin eius hîc etiam ſcenam totam demereat mihi, dehinc leuius iſta huius generis, nec leuia vbique omnia, ſed enormia maximè curaturus; ita quidem vbertim nuſquam vno loco, quantumuis obſeruata pluria, congeſturus. Hæc autem, cui nunc immineo, ſcena vehementer habet opus iſta caſtigatione, cuius laceri plerique verſus, potiſſimùm ſub finem. at ne ſingulis excerpendis fruſtillatim comminuatur, aſſcribetur hîc integra, vt in aliis fecimus antè, miſtis & quæ ſana erant, & quæ nunc ſanata. quæ videre ſingulatim vnuſquiſq; tamen & iudicare poterit ac debebit ex collatione vulgarium librorum.

NI. Quicunq; vbi vbi ſunt, qui fuere, quiq; ſunt futuri poſthàc
Stulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones: hos
Solus ego omnes longè anteeo ſtultitia & moribus indoctis.
Perij. pudet. hoccine me ætatis ludum bis factum eſſe indignè?
Magis quàm id repeto, tam magis vror, quæ meus filius turbauit.
Perditus, atq; etiam eradicatus ſum: omnibus exemplis crucior.
Omnia me mala conſectantur, omnibus exitiis interij.
Chryſalus me hodie lacerauit, Chryſalus me miſerum ſpoliauit.
Is me ſcelus vſq; attondit dolis doctis indoctum, vt libitum eſt.
Ita miles memorat meretricem eſſe, ille quam vxorem eſſe aiebat.
Omniaq;, vt quidq; actum eſt, memorauit. eam ſibi hunc annum conductam,
Reliquum id auri factum, quod ego ei ſtultiſſimus homo promiſiſſem.
Hoc eſt, hoc eſt, quod peraceſcit: hoc eſt demum, quod percrucior.
Me hoc ætatis ludificari. imò edepol ſic ludos me factum
Cano capite atq; albâ barbâ? ſic miſerum me auro eſſe emunctum?
Perij! ſeruum meum me non nauci facere eſſe auſum? atq; ego, ſi alibi

Plus

Plus perdiderim, minus ægrè habeam, minuſque adeo id mihi damno ducam.

PH. Certò hîc propè me mihi loqui neſcio quis viſuſt. ſed quem video,

Hic quidem pater Mneſilochi eſt. NI. euge, ſocium ærumnæ & mali mei video.

Philoxene ſalue. PH. & tu. vnde agis? NI. vnde homo miſer & infortunatus.

PH. At pol ego ibi ſum, eſſe vbi miſerum hominem decet atque infortunatum.

NI. Igitur pari fortuna, ætate vti ſumus, vtimur. PH. ſic eſt: ſed tu,

Quid tibi eſt? NI. pol mihi prorſus idem eſt quod tibi. PH. numquid nam ad filium

Ægritudo hæc attinet? NI. admodum, PH. idem in pectore mihi eſt morbus.

NI. At mihi Chryſalus optimus homo perdidit filium, me, atque omnem

Rem meam, PH. quid tibi ex filio nam, obſecro, ægrè eſt? NI. ſcies, id: periјt,

Cum tuo, ambo æquè habent amicas. PH. qui ſcis? NI. vidi. PH. hei mihi, diſperij.

Hactenus vnius omnes verſus generis, cuius fuerunt & ſcenæ ſuperioris, trochaici nempe tetrametri acatalectici: qui ſequuntur iam vltimi tres, catalectici ſunt, vnâ ſyllabâ prioribus impares: quos non apponerem, niſi mendum ſimul inde non contemnendum ablaturus:

NI. Quid dubitamus pultare, atque huc euocare ambos foras?

PH. Haud moror, NI. heus Bacchis, iube ſis actutum aperiri fores,

Niſi mauoltis fores & poſtes comminui ſecuribus.

Scripſi *ambos*, non *ambas*. Nec enim Bacchides euocaturi erant, ſed filios ſuos: quos & produci emittique ſibi vnà cum ſeruo poſtulant ſequente ſcena. Qua ſcena quæ non rectè videntur habere nobis, huic capiti adiungam, & Bacchides dein, germanum ſororium iugum, abiungam. Scribitur in ea:

BA. Soror, eſt quod te volo ſecretò, SO. ehò amabo. NI. quò illæ abeunt?

Vocanti ſorori non aptè reſpondet altera, *ehò amabo*: quod ipſum eſt vocantis. An igitur nihil eâ reſpondere faciemus, & ſeni dabimus iſta verba? *NI. eho amabo, quò illæ abeunt?* Non ineptè: quanquam nec admodum ſeni conuenerit hoc *amabo*, lene ſcilicet nimis pro irato. Fortè traducendum ita:

BA. Soror, eho amabo, eſt quod te volo ſecreto? NI. quò illæ abeunt?

Vtrum malis, neſcio quãtum; vtrouis modo nihil alteram reſpondere, nihil intereſſe iudicabis. Poſt multa:

NI. Niſi abeas, quamquam tu bella es, malum tibi magnum dabo iam. BA. patiar.

Non metuo ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. vt blandiloqua eſt?

Hei mihi metuo. SO. hic magis tranquilluſt.

I hac mecum intrò, atque ibi, ſi quid vis, filium concaſtigato.

Quid cauſſæ eſt, cur ſenex metuat ſibi? an ne & ipſe inducatur blanditiis meretricis, & iam labaſcat? Non opinor. nec enim è ſequentibus hoc apparet: vbi diutiuſculè conſtat adhuc in ſuo rigore. Magis credã, meretricis ipſius ea verba: quæ cùm minas ſenis & verbera nihil ſe metuere dixiſſet, ad ſororem iam conuerſa, tamen metuere fateatur, ſiue ne ab irato ſene vapulet, ſiue ne fruſtrà conetur eum labefactare. Cui opportuniſſimè ſubiunxerit altera mox, *hic magis tranquillus eſt*: ſed ſubiunxerit hoc tantum. Nam quæ ei reliqua aſcribuntur, eius non ſunt, ſed ſororis, cuius nomen literis BA. notatur: in quo diſcrimine deinceps etiam error, vbi perſonæ huius indices literæ ſcriptæ pro alterius, quæ per iſtas SO. deſignari aliàs ſolet. Huic Philoxenum tractandum delegarat illa, quæ Nicobulum ſibi legerat iratiorem. Ne res igitur & ſenſus ipſi confundantur, ita perſonas ſuis, vt alibi, peculiaribus notis hîc quoque diſtingues.

——BA. patiar.

Non metuo, ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. vt blandiloqua eſt!

BA. Hei mihi metuo. SO. hic magis tranquilluſt.

BA. I hac mecum intrò, atque ibi, ſi quid vis, filium concaſtigato.

NI. Abin' à me ſcelus? BA. ſine, mea pietas, exorem. NI. exores tu me?

SO. Ego quidem ab hoc certè exorabo. PH. imò ego te oro, vt me intrò abducas.

SO. Lepidum te! PH. at ſcin' quo pacto me ad te intro abducas? SO. mecum vt ſis.

PH. Omnia quæ cupio commemoras.

Deinceps fruſta illa verſuum duo:

Quem quidem ego vt non excruciem,
Alterum tantum auri non meream.

non incommodè coniunxeris, & verſum vnum reliquis ſimilem feceris, additione perquam leui facilique:

Quem quidem ego vt nõ excruciem, alterum tantum auri non meream mi.

Sequitur aliud, ſed in interpuncto, erratum:

NI. Age iam id, vt vt eſt, & ſi eſt dedecorum, patiar facere: inducam
Animum.

Durius

Durius *patiar facere*, nec à Plauto, qui *facere* ſequentibus iunxit, vt ſic diſtinguas: *patiar: facere inducam Animum.* Terent. Andr. *Per ego te deos oro; vt ne illis animum inducas credere.* In illis vitii prorſus nihil, quæ ſaltem vt intelligantur rectè, cōtra Lambinum nobis interpretanda:

NI. Quod ſemel dixi, haud mutabo. BA. it dies, ite intrò accubitum.

Filij vos exſpectant intus. NI. quam quidem actutum emoriamur.

Hæc enim poſtrema nihil ille vult aliud valere, quam: Satius eſt, nos continuò emori, quàm talia flagitia admittere filiis & ſeruis noſtris arbitris. Nihil alienius: nec vlla vi talis inde ſenſus poteſt extorqueri. Quantum ego video, Plautus hoc vult, iocans quidem ſuo more. Cum Bacchis diceret, exſpectant vos filii; ſubiicit argutans ſenex, id exſpectant quidem illi, quàm mox emoriamur: non aduentum noſtrum deſiderant, ſed mortem, vt ſcortari liberè, ſuaque ex ſententia ſine metu agere omnia poſſint, & vobiſcum voluptuantes benè ſibi facere ſuo modo. Sæpè tales in Comœdiis filii amatores, quibus vnicè paterna mors in votis. Ex iis Philolaches ſequenti fabulâ:

Vtinam meus nunc mortuus pater ad me nuntietur,
Vt ego exheredem meis bonis me faciam, atq; hæc ſit hæres!

Imò hac ipſa Piſtoclerus:

Scribe. MN. quid ſcribam. CH. ſalutem tuo patri verbis tuis.
PI. Quid ſi potius morbum & mortem ſcribat? id erit rectius.

Eam igitur illis verbis ſententiam ſubeſſe puto. Quod ibidem autem *it dies*, id Pſeudolo quoque, *SC. Pſeudole:*

LE. It dies. ego mihi ceſſo, i præ puere. & Rudente, *SC. Heus mane.*

Catulli hoc aliis notatum, *Abit dies*: cui Plauti item ſimile, *ſol abit*, quod Mercatore, SC. *Diuum atq; hominum.* Sed vnum hîc etiam nobis ſupereſt, in quo Lambinus æquè turpiter allucinatur.

BA. Veſper hic eſt, ſequimini.

Interpretatur *hic*, domi noſtræ, & *veſperem*, nuptias. Veſperi enim ſponſa viri domum deducebatur, & cantabatur Hymenæus. Ita prorſus. Sed quid iſta huc? aut quò tam longè explicatio ducta? Malam rem iſtis nugis: quas miror & indignor aliis probatas. *Hic* prouocabulum eſſe debet, non aduerbium, & δεικτικῶς pronuntiari: vt *Hoc* alibi ſolet. Terent. Heautontim. *Luciſcit hoc iam.* Curculione noſtri: *Nam hoc quidem edepol haud multò poſt luce lucebit.* Nec aliud hîc quidquam intelligitur, niſi veſperem iam eſſe, vel aduentare veſpertinum tempus, in quem ſenſum, ire diem, paullò antè dixerat: & hac ſubiectione, cœnæ horam eſſe monet, vt introeant tandem & accumbant. Claudamus Bacchides fragmento Bacchidum, quo ipſo, ni fallor, eaſdem Gulielmius noſter inchoauit. Apud Nonium in *Modicum:*

Quibus ingens in animo vtibile eſt modicum & ſine vernilitate. Ille noſter corrigebat, *Quibus ingenium animi vtibile, eſt modicum*: cui non oblucter, maximè quia ſententiam facit non ineptam: vix germanam tamen illam è verbis nec ipſis fortè germanis. Opinor à Plauto ſcriptum, *cohibile eſt & modicum.* Neque forſan *ingens in animo* mutandum, quod ſonat τὸ μεγαλόψυχον, & illud ferox atque vix domabile animi iuuenilis. Agitur planè de iuuenibus ex eo genere, quibus animi illud ingens non ſit effræne, ſed cohibile, modeſtum, & ſine laſciuia procaciori.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MOSTELLARIAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD
Nobiliſſimum & Excellentiſſ. virum
ALEXANDRVM MASSARIAM
Philoſophum & Medicum Clariſſimum.

IPſum hoc anni tempus, ALEXANDER MASSARIA V. CL. *admonet me & periculi olim mei ſummi, & tuæ iuxtà maximæ in me benignitatis: cuius quidẽ numquã tamẽ obliuiſcor, & vtrũq; ante oculos verſatur aſſiduò mihi; dum neq; diſcriminis illius imago, quo ad ipſum limen fati ſic acceſſi propè, vt non poſſe propius opinione omnium putarer; neq; fidelis opera, quam in reſtauranda tu ſalute mea tam diligenter, imò ſollicitè ponebas, perit. Sed vt alia ſunt aliorum temporum bene merita in me huius & alterius generis tua, quæ recolo ſolenni ſemper ſua vice: ſic huius nunc maximè celebro memoriam, cuius iſti dies ingerunt annuam recordationem & quaſi præſentem contemplationem. Memineris enim tu quoque, vt ante triennium hodie Patauij apud vos graui diuturnoq; morbo decubuerim, vbi ſalus à pleriſq; iam mea deſperata erat, & à te quoq; ipſo penè depoſita: cum reniterereris tamen ſolus omnibus ingenij induſtriæq; viribus, neq; concederes, vt in me ſuperato tuam ſuperaſſe morbus experimentis innumeris teſtatam medendi peritiam diceretur. Ibi tum quam mei curam*

egeris, quid præſtiteris mihi ſigillatim enumerare non poſſum: & dixero ſatis vniuerſim, ſi ſalutem ac vitam debere me tibi profitear. Id quod ex animo profectò facio, feciq; antehac ſæpe, quoties ad quemcunque mentio incidit iſtius temporis mei: nec omitto, cum res fert, alia tua prædicare plura beneficia, tum illam præcipuè incredibilem humanitatem, qua me ſemper & ſodalem meum D. Bucretium, V. Cl. ante Germanos illic omnes complectebaris. Ac ſolemus hoc inter nos admirabili cum voluptate ſæpius commemorare, ſimul alter alterum ad animi grati non priuata tantum, ſed publica etiam tibi ſigna prodenda incitare: quam ego quidem in partem vltro ſemper inclinaui, diuque hoc egi mecum, vt haberes aliquod à me monumentum, qualecunque poſſet à tenuitate noſtra proficiſci. Sanè in ipſa iam Italia ſuſcepi cogitationem eius rei, deſtinauique planè tum votiuam aliquam tuo nomini tabellam ſuſpendere prius adeò quàm à vobis in Germaniam redirem, vt abiens relinquerem certum obnoxiæ voluntatis meæ pignus. Verum interceſſerunt ei deſtinationi multa illîc impedimenta, neque mihi licitum peragere quod vehementiſſimè cupiebam, ingenti ſanè cum dolore, nonnullo etiam pudore, cum turpe cenſerem mihi diſcedere ſic velut ingratum. A quo tempore manſit tamen eadem voluntas, & cura excubauit in occaſionem: quam nunc tandem adeptus ſum neſcio quàm bonam, amittere quidem nolui qualem qualem. In Plautum quædam commentati ſumus, & iam edimus, vt amicis gratificemur. Hic opportunum ratus etiam te inſerere, partem eorum atque in vnam adeò Comœdiam, vt reliquis, inſcribo tibi: quam tu paruam momentique parui non aſpernabere tamen; & patieris in hac moneta tantum tibi debitum perſolui. Abhorret quidem à ſublimitate tuæ profeſſionis humile genus hoc literarum: ſed idem à te non contemni ſcio, qui te amare & æſtimare liberaliores etiam Muſas ipſe mihi crebrò teſtatus es, & fidem in re præſenti facilè feciſti. quo maiore fiducia cuſum in iſta officina libellum hunc offero tibi, tuoq; celeberrimo nomini conſecro non ingratum gratiſſimi teſtamentum

animi

animi futurum. Hoc enim ſolo titulo meum in te ſtudiũ nunc cenſebis, quod ſi declarare porrò illuſtrioribus argumentis potero, ſenties ita te coli, vt talis ac tantus vir, iſtâ eruditione, iſto inter ampliſſimos Academiæ veſtræ collegas loco, iſtâ vbique famâ, iſtis in omnium gentium homines ad audiendum te Magnum Medicorum Alexandrum vndique concurrentes beneficus, mereris.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MOSTELLARIAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Tradere in piſtrinum. Obolere allium. Arbitrem. In vſu, in ſpecie. Moſtellariæ moſtella pluſcula correctione & interpretatione domita.

QVæ Moſtellariæ nomen fecerunt monſtra, ſunt in ea præter ipſa Plautina generis alterius adhuc multa, ſpuria atq; irrepertia, quibus domandis non ſuffecerunt tot viri fortes & eximio eruditionis ingeniiq; robore: nec ego ſat dignus illis ſubſidiarius vel optio, tantum abeſt, vt Hercules aliquis ἀλεξίκακος vel ἀποτρόπαιος. Adnitar tamen poſt illos & ipſe quod poſſum, experiarque non claua, ſed calamo quid poſſim, ea quidem ſpe, vt ſubigere pleraq; confidam, a multis hanc fabulam purgaturus, donec exiſtat ille tandem Hercules, qui ab omnibus & hãc & reliquas totumq; Plautum ad talos à vertice perpurgabit. Ac initio moſtella ſunt leuia quædam, a quibus initium commodè faciemus. Primâ ſcenâ leuiſſimum eſt in verſu:

TR. Quid tibi, malum, hic ante ædes clamatio eſt?

qui ſibi poſcit *clamitatio:* & in manuſcripta habuerunt, vnde *clamitas* in excuſis priſcis. Paullò grauius ſequitur ibidem in continuis aliquot, fluxæ ac malè vinctæ ſententiæ:

GR. Tu vrbanus verò ſcurra, deliciæ popli,
Rus mihi tu obiectas? ſanè credo Tranio,
Quòd te in piſtrinum ſcis actutum tradier,
Cis hercle paucas tempeſtates, Tranio,
Augebis ruri numerò genus ferratile.
Nunc dum tibi libet licetq;, pota, perde rem.

Languet nimis etiam contentio, quam ſic animabis:

——ſanè cedo, Tranio:

Quid? te in piſtrinum ſcis actutum tradier?

Cis hercle paucas tempeſtates &c.

Tu me ruris, inquit, colonum increpas? cedo & concedo ſanè. quid te futurum autem putas? An breui te neſcis catenarum fore & piſtrini? Ominor ac ſpondeo tibi, paucos intra dies ad heri reditum ruſticus tu quoque fies, ſed ferratus, & ex genere annulatorum. *Tradier* autem in *trudier* non mutandum: Rudente:

Quos mecum duxi, hunc qui ad carnificem traderent.

Mox habes: *——at te Iuppiter,*

Dijq; omnes perdant, oboluiſti allium.

Cuius ſimiles locutiones in Sueton. Veſpaſ. cap. 8. *Adoleſcentulum fragrantem vnguento, cum ſibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aſpernatus, voce etiam grauiſſima increpuit, Maluiſſem allium oboluiſſes: literaſque reuocauit.* Caligul. cap. 23. *Ille antidotum oboluiſſet, quaſi ad præcauenda venena ſumtum.* Ad finem rectè:

Paucorum menſium ſunt relicta reliquia.

nec male *relicta* ſiue *reliqua*. Finis ipſe non concipitur in hodie vulgatis, vt debet:

Nunc rus abibo. nam herilem filium

Video corruptum hic ex adoleſcente optimo.

Reſtituendus ex antiquis, inſerto *eccum*, ac diſtinctiunculâ iuuandus:

Nunc rus abibo. nam eccum herilem filium

Video, corruptum hic ex ad. opt.

Verſus ſenſuſq; volunt. Nec enim corruptum iam videt demum aut intelligit, ſed corruptum illum aduenire nunc commodùm videt in ſcenam prodeuntem. itaque *eccum* addit, & ne conſpiciatur, abit. Alterâ ſcenâ non multò potiora ſunt, quorum emendatione gloriari haud poſſis. Tamen videantur. Abſolutâ ædiũ ſtructurâ, dictiſque ædificiorum argumentis ingreditur alteram inſtitutæ orationis partem adoleſcens:

——nunc etiam volo

Dicere, vt homines ædium eſſe ſimiles arbitremini.

Credo *arbitrem* ſcribendum. Nam de ſe ſolo ait, quem diu ſecum hoc diſputaſſe profitebatur ſuprà ſcenæ principio:

Eam rem volutaui & diu diſputaui,

Hominem cuius rei, quando natus eſt,

Similem eſſe arbitrarer ſimulacrumq; habere.

Id repperi iam exemplum.

Quas abieci literas, illi appenderunt, quos inuſitatior offendebat verbi, Plauto creber ille tamen, flexus. Statim:

Ei fundamenta ſubſtruunt liberorum,

Extollunt, parant ſedulò in firmitatem,

Vt &

Vt & in vſu boni, & in ſpeciem populo
Sint, ſibique aut materiæ neparcunt,
Nec ſumtus ibi ſumtui eſſe ducunt.

Parum intereſt, *in vſu* ſcribas hîc, an *vſum*: itemque infrà:

Ergo ſum in vſu Factus nimio nequior.

Vbi caue feceris *inuſu*, vna voce, quòd nuper ſunt commenti. Senſus abhorret, qui eſt idem illîc cum hoc ſuperiore: valetque, vel in vtendo, vt Bacchidib.

—— Quia iſtæc lepida ſunt memoratu:
Eadem in vſu, atq; vbi periculum facias, aculeata ſunt.

vel ipſam notat vtilitatem, vt Manil. lib. 2.

Effectu minor in ſpecie, ſed maior in vſu.

Qui locus in Plauto *ſpeciem* confirmet etiam, pro qua voce malim omninò tamen ego *ſpecimen*. Id enim intellectus loci totius poſtulare videtur, vbi liberi ſic ædibus conferuntur, vt in exemplum hi quoque ſint populo pariter vt illæ: vnde quiuis ſpecimen ſibi expetat, & ſimiles ſuo vſque ſumtu procudant. Vim allegoricæ comparationis vniuerſæ cum reſpicis, & ſingula mutuò aptas, vides hoc requiri. Eodem loco nihil retulerit, *ibi* malis, an è veteribus *ſibi* in verſu, qui fractus turbatuſque cum reliquis ipſe temerè factus eſt hendecaſyllabus: *Nec ſumtus ſibi ſumtui eſſe ducunt.* Paullo pòſt.

Vnum vbi emeritum eſt ſtipendium, igitur tum
Specimen cernitur, quò eueniat ædificatio.

Vix abeſt, quin in iſta verſuū confuſione voculæ hîc aliquot perierint, & ſuo more Plautus ſcripſerit, *Specimen ſpecitur, certamen cernitur:* quod alibi repetit ſæpiculè. Sub finem:

Quo neq; induſtrior de iuuentute erat
Arte gymnaſtica, diſco, haſtis, pila,
Curſu, armis, equo: victitabam volupe,
Parſimonia & duritia diſciplinæ alijs eram.

Laudes eaſdem Philolachi tribuit ſuprà villicus Grumio:

Quo nemo adæquè iuuentute ex omni Attica
Antehac eſt habitus parcus nec magis continens.

Et Atys apud Catullum de ſe ipſo item:

Ego gymnaſii fui flos, ego eram decus olei.
Mihi ianuæ frequentes, mihi limina tepida,
Mihi floridis corollis redimita domus erat,
Linquendum vbi eſſet orto mihi ſole cubiculum.

Cui poſtremo verſui è Bacchidibus illos contuleris:

Ante ſolem exorientem niſi in palæſtram veneras,
Gymnaſii præfecto haud mediocres pœnas penderes.

Vbi genera etiam armorum eadem ferè, quæ hîc, pædagogus enumerat Lydus:

Ibi curſu, luctando, haſta, diſco, pugillatu, pila,

Saliendo ſeſe exercebant magis quàm ſcorto aut ſauijs.

Sed iis miſſis, in hoc Moſtellariæ loco, quē propoſui, an credemus ita ſcripſiſſe Plautum, vt vulgatur? *victitabam volupe.* Negationē addidit ille, quam omninò ſententia repoſcit, *victitabam haud volupe.* Minimè delicatum in victu fuiſſe ait, qui quidem parſimonia & duritia fuerit aliis exēplo & diſciplinæ. Scio Lambini interpretationem: vixiſſe duriter, & tamen ita iucundè. Sed interpretatio eſt Lambini, qui prorſus hîc Lambinus.

CAPVT II.

Euge! Tum. Si. Varia loca & inſignia quædam variè inſigniterq́; correcta, declarata. Verſus alienus, ſi fortè, monſtratus vnus: alij traiecti. Nonius reprehenſus.

SCena *Iampridem* ſequitur: in qua errores mixti paruis magni. Minimus ille principio:

——quam mihi amor & cupido
In pectus perpluit meum, neq; iam me vnquam obtegere poſſum.

vbi nemo non malet *vſquam*. Deinceps nullus iſte forſan:

PHILO. Ergo ob hoc verbum te, Scapha, donabo ego profectò hodie aliqui.

Nam quis *Ergo* repudiarit? Nihilo minus, *Euge!* potuit auctor ſcripſiſſe, quomodo infra in hac ipſa ſcena:

PHILO. Lepidè dictum de atramento atq; ebore. euge! plaudo Scaphæ.

Paullo pòſt omnino commutari perſonæ ſic debent, vt alii quoque, ni fallor, olim voluerunt:

PHILE. Nolo ego te aſſentari mihi. SCA. nimis tu quidem ſtulta es mulier.
Ehò, mauis vituperari falsò, quàm verò extolli?
Equidem pol, vel falsò, tamen laudari multò malo,
Quàm verò culpari aut alios meam ſpeciem irridere.
PHILE. Ego verum amo, verum volo mihi dici, mendacem odi.

Pugnat in ſe locus aliàs confuſo diſcrimine perſonarum: cui dedit occaſionem illud *malo*, quod ancilla de ſe temporis, vt vocat, præſentis flexu, præteriti ſignificatu: niſi ſi *malui* planè reſcribēdum, contractis extremis vocalibus in ſyllabam vnam. Senſus enim is eſt, olim ita ſe animatam, cùm forma ſua amoribus idonea fuiſſet. Nam nūc hac ætate non poteſt, vbi nec laudi, nec vituperationi tali in ipſa locus. Et fuerat eadem olim, quæ Philematium hodie: vt ipſa teſtatur infrà:

——rem vide, qua ſim, & qua fui antè.
Nihilo ego, quàm nunc tu, amata ſum, atq; vni modò morem geſſi,
Qui pòl me, vbi ætate hoc caput colorem commutauit,
Reliquit, deſeruitq; me. tibi idem futurum credo.

Vbi *crede* ſimul emendetur. Nam alteram perſuadere vult, vt credat: eoque prædixerat:

Poſtre-

Poſtremò ſi dictis nequis perduci, vt vera hæc credas,
Mea dicta ex factis noſce.

Ante quæ fuit illud:

SCA. Ecaſtor erras, qua quidem illum exſpectas vnum, atq; illi
Morem præcipuè ſic geris, atq; alios aſperneris.

Hîc ſi mutandum *exſpectas* neſcio: quod vſurpari ſic potuit, vt ſolent, manes aut moraris. Si tamen *expetas* non præoptarim, quod alii fabricantur, ſed *exoptes* potius, quoniam & libri veteres *expectes.* Ac verſus hoc poſtulat magis, alterum pænè ſpernens: itaque Ciſtellariâ planè noſter:

Quia ego illum vnum mihi exoptaui, qui cum ætatem degerem.

Sed an temerè eſt, quòd in antiquis omnibus *Tu* præfixum legitur hic τῷ *Ecaſtor?* Alii putarunt, qui reiecerunt: non ego. *Tum* inde faciendum mihi ſedet: quod ad ſenſum mirificè facit. Orabat Philematium moneri, ſi quid erraret: igitur (id valet, *tum*) hoc erras, inquit illa, quandoquidem vis moneri. Longè infra:

SCA. Video te nihili pendere præ Philolachete omnes homines.
Nunc ne eius cauſſa vapulem, tibi potius aſſentabor.
Si acceptum ſat habes, tibi fore illum amicum ſempiternum.

Dubito, an non vltimus hîc verſus alienus, & è ſuperioribus repetitus, vbi ferè idem:

SCA. Si tibi ſat acceptum eſt, fore amicum tibi ſempiternum,
Atq; illum amatorem tibi proprium futurum in vita,
Soli gerundum cenſeo morem, & capiundas crines.

Nam in quam ſententiam hîc iteretur? Et plena eſt eorum, quibus hæret: nec ipſe nouam aliam abſoluit. Niſi fortè ſic illis iungetur, vt *ſi* quoniam interpretemur: vti ſolet interdum in Plauto, alibiq; ſolere itèm in Virgilium Seruius notauit. Id niſi eſt, ineptus ille planè: ac ne ſic quidē ſatis aptus. vt verear, eiiciendum eſſe: quod profectò malim etiam, ſi doctus aliquis mecum velit. Aliud huius mox iſtic ſedet:

PHILO. Ob iſtuc verbum, ne, nequidquam, Scapha, tam lepidè dixeris,
Dabo aliquid hodie tibi peculi, Philematium mea.

Quorſum voces adduntur, *Philematium mea?* Scaphæ peculium promittit, vnde ad amicam nihil. Et puncto ſententia claudenda poſt *peculi.* Reliqua an exclamatio ſunt impotentis amatoris? Ita videatur: ſed ſit nimis illa quidem nuda. Quid ergo? periit ne quis alius verſus? Neſcio. An Scaphæ danda hæc cum ſequentibus iſtis? *SCA. Philematium mea,*
Suo quidque loco eſt. PHI. vide.

Nec iſtud ſcio: multoq; minus credā. At quidquid de illis eſt, proximi verſus altera pars ſcribenda ſic planè:

Vide capillum, ſatin compoſitu'ſt commodè.

abſq; interrogationis etiam notâ. Nec enim Nonium nugatorem audies, qui generis mutationem ſomniat nobis in voce *capillum.* Plautina phraſis illa eſt: vide capillum, eſtne ſiue ſitne compoſitus cōmodè ſatis. Induxit eum & illius ignoratio, & ſcriptio hæc ambigua, *compoſituſt.* Iam maiore interuallo ſequitur inſignis locus, inſigni nobis emendatione demerendus:

PHI. Lubet & edepol mihi tecum. nam quod tibi lubet, idem mihi lubet,
Mea voluptas. PHILO. hem iſtuc verbum vile eſt viginti minis.
Cedò, amabo, decumbe. na emtum tibi dare hoc verbum volo.

Hæc Lambinus quomodo interpretatur? nolle Philolachem gratuitum ſibi iſtud verbum, ſed amicæ pretium pro eo redditurum. Nugæ. Verba quî patiuntur? Emtum aliquid alicui dare, eſt ſcilicet, emere ſibi. O Plaute, non es Plautus, ſi ſic loqueris. Sed & priora, *Cedò, amabo, decumbe,* quid ſibi volunt? Interpres ibi quidem ſilet: an tamen ad decubitum inuitabit amicam in ipſa via? Nihil abſurdius: nec falſius quidquam hodierna lectione. Nos aliam tibi damus, tanto ſermonis elegantiâ (præfiſcinè dixerim) venuſtiorem, quanto ſententiâ commodiorem. Nec vllam vim affero verbis, etſi vnum diuido, cuius reliquum alii neſto. Vide:

——*PHILO. hem iſtuc verbum vile eſt viginti minis.*
PHILE. Cedò, amabo, decem: benè emtum tibi dare hoc verbum volo.
PHILO. Etiam nunc decem minæ apud te ſunt: vel rationem puta.
Triginta minas pro capite tuo dedi.

Perſonis etiam variaui: quod pariter oportet. Exſultabat amicæ verbo adoleſcens, quod tam charum ſibi ait, vt viginti minis non ſit carum. Ibi illa, iocône an ſerio? ſi emere velit, non viginti ſe poſcere, ſed vel decem, ac pulcrè vendituram, vt benè emat. At hic callidus æquè aduerſus obrepentem meretriculam, emtum ſibi iam tum id verbum reſpondet: ac ſi ratio ineatur, etiam vltrò reſiduas ſibi apud ipſam decem minas, præter illas viginti, quibus nunc verbum æſtimarit. Nam dediſſe pro eius capite, cum liberaret, minas triginta: quibus ſi viginti iſtas demat, ſupereſſe ſcilicet etiam decem, quas poſcat. Hæc vera loci ſententia, quam eruere non potuit; vt vt ſe torſerit miſer Interpres: nec potuit alius, ſine emendatione noſtra: quæ *decem & bene,* opportuniſſimè eduxit ex *decumbe: na.* In iis enim cardo verſatur vniuerſæ rei. Quando autem hoc benè ſucceſſit, attentemus aliud in eadem adhuc ſcena. Proximè fini verſus ita digeruntur:

PHI.

PHI. Age accumbe igitur, cedo aquam manibus, puer. appone hic menſulam.

PHILO. Qui inuident, ne vnquam eorum quiſquam inuideat prorſus commodis.

PHI. Vide, tali vbi ſint, vbi vnguenta. PHILO. quid opus eſt? cum ſtacta accubo.

Quos aio traiectos, & extimos duos cohærere, medium item cum illo, qui primum proximè antecedit. Ordo is omuium eſſe debet:

PHILO. Bene igitur ratio accepti atq; expenſi inter nos conuenit.
Tu me amas, ego te amo: meritò id fieri vterq; exiſtimat.
Hac qui gaudent, gaudeant perpetuo ſuo ſemper bono:
Qui inuident, ne vnquam eorum quiſquam inuideat prorſus cõmodis.
PHILE. Age accumbe igitur. Cedò aquam manibus, puer, appone hic menſulam:
Vide, tali vbi ſint, vbi vnguenta. PHILO. quid opus eſt? cum ſtacta accubo.

Quis non vider, & Philolachetis orationẽ & Philematii continuã ſic habendam? Ad puerum illa iunctim omnia de diſcubirus apparatu: ille de amoris ſui felicitate, & huius vel inuidis, vel amicis: quæ eadem ipſa verba in illos uſurpare mihi lubeat, qui reſtituta hæc à nobis gaudebunt, aut inuidebunt.

CAPVT III.

Anni ſexaginta pro multis. Plurimis locis hæc fabula contra alios emendata, explicata. Verſus vnus eiectus, plures concinnati.

SVauiter & eroticè prorſus, ſi Veneri placet, argutatur Lambinus ad verſum proximæ ſcenæ:

Sine cadere me. DE. ſino: ſed & hoc quod mihi in manu eſt.

Quid credas id eſſe, quod in manu Delphio fuit? Florem ille cẽſet purpureum, vel aureum potius illum, quẽ Moly ſcriptor Priapeius indigetat, ipſámque radicem Callidamatis, aut ſuum ſibi fortaſſis etiam hortulum, vt alii opinenrur, in quo mereatur illa ſcilicet pangi. O interpretationem dignam cachinno Catonis non ſeueri illius, ſed Catulliani, imo & illius, cui certè riſum expreſſerit inuito tam bellum & feſtiuum hoc commentum. Nec tamen errauerit fortaſſe longius, ſi ſcriptura ſit ſincera. De ea cum diligentius cogito mecum ego, legendum *tibi* videtur, non *mihi*. Potius enim Callidamares tenuerit aliquid Delphii, quidquid id fuiſſe tandem arbitremur. Forte mammam ſaltem aut manum: quo maximè viderur ſenſus ire. Nam cùm ſineret iuberet ille ſe cadere; facturam ita hęc ait, vt ipſo cadente cadat id quoque, quod reneat ſimul. Ipſa autem vna caſuram iunuit ſe: quod liquidò verſus ſequens interpretatur:

Si cades, non cades, quin cadam tecum.

Illius ergo aliquid, aut ipſam amplexus etiam tenuerit adole-

ſcens,& erit *tibi* reſcribendum. Sed tenue nimis hoc & friuolum, quod haud poteram tamen præterire. Non multo momenti plus in ſequenti:

— DE. Cedò manum: nolo equidem te affligi.
CA. Hem tene,age,i ſimul quòd ego eam, an ſcis?
DE. Scio.

At tamen hîc quoque non taceo, diſtinguendum ſermonem perſonis ſic videri:

CA. Hem tene. DE. age,i ſimul. CA. quò ego eam an ſcis?

Verùm nugatoriam iſtam ſcenam mittamus, & ſequentem perluſtremus. Ibi primum:

Vbi ſunt iſti plagipatidæ, ferritribaces viri?
Iſti, qui haſtis trium nummorum cauſſa ſubeunt ſub falas?
Vbi aliqui quindenis haſtis corpus transfigi ſolent.

Meritò Lambinus ſuſpectã habet in verſu medio vocem *haſtis*, quę ex proximo malè inſerta. Deleo cum illo ego, tãtò audacius, quia nõ exſtare video in antiquis Veneto & Colonienſi, quos ſæpe laudo, libris: ſed ex iiſdem ad caput verſus refero particulam *vel*, quã neglectam temerè reflagitat ipſe ſenſus: *Vel iſti, qui trium nummorum.* Diſcriminat enim, vt debet, hos, qui ſub falis, à verberonibus & ferriteris illis. Mox autem vbi de cruciariis:

Sed ea lege, vt affigantur bis pedes, bis brachia:

quia veteres alii libri *offringantur*, credam verum, quod habent iidem illi, quos modo dixi, *offigantur*. Sed hæc quoq; tenuia: grauius igitur aliquid propè finem eiuſdem ſcenæ. Locus primùm integer aſſcribetur: pòſt de eo noſtra cenſura.

TRA. Pluma haud intereſt, patronus an cliens propior ſiet
Homini, cui nulla in pectore eſt audacia.
Nam cuiuis homini, vel optumo, vel peſſumo,
Quamuis deſubitò facile eſt facere nequiter:
Clauim cedò, atq; abi intrò, atq; occlude oſtium.
Verùm id videndum eſt, id viri docti eſt opus,
Quæ deſignata ſint & facta nequitiâ,
Ne quid patiantur, quamobrem pigeat viuere:
Tranquillè cuncta, & vt proueniant ſine malo.
Sicut ego efficiam, quæ facta hîc turbauimus,
Profectò vt liqueant omnia & tranquilla ſint,
Neq; quidquam nobis pariant ex ſe incommodi.

Horum qui quintus eſt verſuum, aio hinc delendum. Non ei locus hoc loco, cui verè ſuus eſt propius ad ipſum finem, vnde perperam iteratus & huc relatus. Illîc ecce legitur idem, legiq; planè debet:

Clauim cedò, atq; abi intrò, atq; occlude oſtium;
Et ego hinc occludam.

Iuſſerat efferri ſibi clauem Tranio ſuprà;

— da-

— clauem mihi harunc adium Laconicam
Iam iube efferri intus, haſce ego ædes occludam hinc foris.

Eam puer nunc fert demum: qui dum mitteretur a Philolache, ſecum interim ipſe ſolus omnia iſta quæ poſui. Et verò rumpi tam aliena inſitione quî tela ſermonis illa poteſt, quæ arctiſſimè ex ſe nexa?

Nam cuiuis homini, vel optimo, vel peſſumo,
Quamuis deſubitò facile eſt facere nequiter.
Verùm id videndum eſt, id viri docti eſt opus,
Quæ deſignata ſint & facta.

Sed eorum reliqua nihil attinet iteratò ſcribere, niſi quia & ipſa emendationis egent non vnius, atq; vnus fortè verſus etiam tranſpoſitionis. Itaq; reſcribo eadem in hunc modum:

Verùm id videndum eſt, id viri docti eſt opus,
Quæ deſignata ſint & facta nequiter,
Tranquillè cuncta vti proueniant ſine malo,
Et ne quid pariant, quamobrem pigeat viuere:
Sicut ego efficiam, quæ facta hic turbauimus,
Profectò vt liqueant omnia & tranquilla ſint,
Neq; quidquam nobis pariant ex ſe incommodi.

Nequiter legi primùm cum Douſâ F. nec pugno, ſi quis cum Palmerio malit *nequia*, vel retineat idipſum quod vulgatur. Ordinem deinde verſuum ſententiæ mihi præiuit ordo, qui talis in altero membro *Sicut ego efficiam*. Confer & videbis. Reſpondent ſibi mutuò verſus: huic

Tranquillè cuncta vti proueniant ſine malo;
ille *Profectò vt liqueant omnia & tranquilla ſint:*
illi *Et ne quid pariant, quamobrem pigeat viuere;*
iſte *Neq; quidquam nobis pariant ex ſe incommodi.*

Vnde præter æqualem ſeriem ipſorum, verbum etiam *pariant* reſtituimus, reiecto vulgari *patiantur*, & Lambiniano *patiatur*. Nam & verba ſe reſpiciunt inuicem: qua ratione non tamen auſus ſum in altero *tranquillent* facere, cum *liqueant* ſit in altero. Alioqui poterat venuſtè quoq; ſcribi: *Tranquillent cuncta & vt proueniant ſine malo*. Sed de his iamdudum ſatis. Alia ſcena ſequitur, *Habeo Neptune*: in qua non erat opus fortaſſe tam accuratâ annorum computatione, quam vir magnus inſtituit de Theuropidis & alterius, qui huic ædes vendidiſſet, ætate, ad iſtum locum:

TH. In ſomnis? TR. mirum quin vigilanti diceret,
Qui abhinc ſexaginta annis occiſus foret.

Sed nec altero opus, quò confugit: ad decorum ſcilicet in perturbatione ſerui mendaciũ. Non enim exactè ſubducendi ad liquidũ ſexaginta iſti anni, nec habẽdi planè pro ſexaginta: quos ꝓ multis poſuiſſe ſaltẽ hîc auctor poteſt, vt pariter eoſdẽ ꝓ ætate lõgiuſcula

Mercatore, ſcenâ *Amicè amico.* Fracti autem & interpolati verſiculi iam proximi:

Interdum ineptè ſtultus es.

TH. Taceo. TR. ſed ecce qua ille inquit.

Quid verſiculos dixi? non ſunt: & verba vagantia ſine lege ſaltem, nec Plauti genuina. Leguntur alibi enim alia: ex quibus iſta eligo, & in vnum hunc verſum illigo:

Interdum ineptè ſtultu's. TH. taceo. ſed ille quid?

Inferius de induſtria Lambinus ineptiuit, cum optimam lectionem veterem mutauit:

TH. Quid tute tecum loquere? TR. abſcede ab ianua.

Fuge obſecro hercle. TH. quò fugiam?

Fugam clarè ſeruus ſuadet cum obſecratione: tamen ille fecit *Euge, obſecro hercle?* Quorſum hîc *Euge*, laudantis vox adeoque exſultantis? Nihil importunius: quod ſequutos miror illos, qui recenſitum cum iudicio Plautum aliàs dederunt. Paullò pòſt omnes libri:

Ita me Dij amabunt, mortuum illum credidi

Expoſtulare, quia percuſſiſſes fores.

At ratio ſuadet *percuſſiſſem* ſcribi. Non de ſene cauſſatur, qui neq; tetigerat: ſed de ſe ipſo, quem ſimulabat inſimulatum à mortuo, cum ab hero vocaretur:

TH. Heu Tranio. TR. non me appellabis ſi ſapis.

Nihil ego commerui, neq; iſtas percuſſi fores.

Mox etiam:

TH. Scio, quid modò igitur cur tantopere extimueras?

Vel *quid* eiicies veterum auctoritate, vel potius diſtingues ex meo arbitrio:

TH. Scio. quid modò igitur? cur tantopere extimueras?

Vltimo verſu:

Quid ego hodie negotij confeci, malùm?

Quomodo conuenit in ipſo fine interiectiua particula, quam eſſe vult Lambinus? Magis emendari deceat?

Quid ego hîc hodie negoti confeci malus?

CAPVT IV.

Niſi quid. Ne gry quidem. Calida conſilia deos ſubijcere. Vulnera Plauti multa ſanata. De verſuum plurium lectione, ſenſu, loco diſputatum. Quatuor omninò eiecti, vnus tranſpoſitus. Alia contra alios dicta.

IMmemor eſt ſui noſter ille, qui ſcenæ proximæ verſu:

Manifeſta res eſt, niſi quid occurro prius:

mutauit, *niſi quod' occur*, idemq; in Terentio genus alterum dicēdi probauit aſtruxitque Phormione, cum ſic emendaret:

Ne quid propter tuam fidem decepta potiretur mali.

Sed &

Sed & Plauti oblitus erat, qui hac ipſa iterum ſcena ſic:

Ne inconciliare quid nos porrò poſtules.

Et Pœnulo:

Id ego, niſi quid dij aut parentes faxint, qui ſperem haud ſcio.

Tacitus etiam in iſtum modum Annali 14. *Quod contrà ſubſidium ſibi? niſi quid Burrhus & Seneca expergiſcerentur.* Abſtineatur igitur à non ſano tantùm, ſed pulcro etiam membro medicina: quam rectius ad ſequentia conuerterimus, vbi igne & ferro videtur opus. Vrendum enim & ſecandum in iſtis:

T R. Numquid dixiſti de illo quod dixi tibi?
T H. Dixi hercle verò, atq; omnia. T R. va miſero mihi.
Etiam fatetur de hoſpite? T H. imò pernegat.
T R. Cape hercle te obſecro cum eo vnà iudicem.
Sed eum videto vt capias, qui credat mihi.
Tam facile vinces, quàm pirum volpes comeſt.
Metuo ne techna mea perpetuò perierint.

Irrepſerunt hîc iterati è ſequentibus quatuor verſus: quorum primus ſtatim, reliqui tres paullò inferius ſuo loco exhibentur. Eam repetitionem à Plauto cur eſſe non putem, duo dicam argumenta. Primo conſilium dat hero ſeruus, quod nullus ille dum petierat: nec venuſtè per ordinem rei vltrò ingeratur. Illîc demum illo quærente:

Quid nunc faciendum cenſes?

opportunè Tranio, *egon' quid cenſeam?* cum reliquis, hîc præmaturè collocatis. Ad hoc, malè diuellitur intempeſtiuâ illâ conſiliatione ſerui trepidatio, continuis his expreſſa verbis:

——va miſero mihi!
Metuo ne techna mea perpetuò perierint.

Quæ cohærere prorſùm debent, atq; ita, deletis inſititiis, ipſe locus ordine germano reſcribi:

T R. Nunquid dixiſti de illo, quod dixi tibi?
T H. Dixi hercle verò, atq; omnia? T R. va miſero mihi!
Metuo ne techna mea perpetuò perierint.
T H. Quid tute tecum? T R. nihil enim. ſed dic mihi,
Dixtin' quaſo? T H. dixi inquam, atq; ordine omnia.
T R. Etiam fatetur de hoſpite? T R. imò pernegat.
T R. Negat? TH. negat, inquam. T R. perij oppidò, cum cogito.
Non confitetur? T H. dicam ſi confeſſus ſit.
Quid nunc faciundum cenſes? T R. egon' quid cenſeam?
Cape obſecro hercle te cum eo vnà iudicem:
Sed eum videto vt capias, qui credat mihi.
Tam facile vinces, quam pirum volpes comeſt.

Non iudicet mihi quiſquam, niſi diligenter inſpectâ ſermonis ſerie, per quam videbit haud conſtare prorſus eiuſmodi inculcationem. Infrà corruptus alio modo locus iſte eſt, vbi clamantem da-

niſtam compeſcere & abſterrere fruſtrà Tranio laborat:

T R. Quid? tute hominem, hominum omnium teterrime,
Veniſti huc externatum? agas quod in manu eſt.
Non dat, non debet. D A. non debet? T R. nec erit quidem.

In eo legendum primò:

T R. Quid tu te homo hominum omnium teterrime
Veniſti huc extentatum?

Ita Lambini ſententia rectè fit, quam veram elicuit è non rectis omninò verbis. Aliorum ſcripturæ, quas affert & interpretatur idem, vanæ. Sed vltimum deinde hoc quid eſt? *nec erit quidem*. Variè mutant varii: nemo aptè. Nos emendamus, *ne gry quidem*. Non amo me aut mea, ſed aptiſſimè ſic emendamus ac veriſſimè. Literas vide; huc eunt: ſententiam; multò magis. Nihil planè deberi ſeruus ait: cui facit vnicè *gry* iſtud, notum & ex aliis, & Ariſtophane vel vno.

Statim nec hoc ſanum eſt:

Ferre hoc poteſ? an mauis, vt aliquò abeat foràs?
Vrbem exul linquat factus hinc cauſſa tui?
Cui ſortem vix dare licebit. D A. quin non peto.

Nec ſatisfacit Gulielmii coniectura, *actus hinc*. Aliud latet in *factus hic*: vt ego opinor, ipſum *fœnoris*. quo repoſito clariſſimus eſt ſenſus:

Vrbem exſul linquat fœnoris cauſſa tui,
Cui ſortem vix licebit dare?

Verba enim ſic in altero etiam verſu tranſponenda. Quòd ſi literarum ſingulos apices rimaris, haud difficilem mutationem noſtram iudicabis, quam ſententiæ aptiſſimam aſpectu primo iam vidiſti. Non magno deinceps interuallo facinus iterum audax molior, & verſum exturbare paro, cuius hîc non eſſe veram ſedem aſſentientur omnes mihi, cum veram demonſtraro. Illorum alterum dico:

D A. Non edepol nunc me tu tuis verbis territas.
Calidum hoc eſt, etſi procul abeſt, vrit malè.

Quodnam hoc illud calidum? Infelix explicatio Lambini, cuius me miſeret ac tædet. Apage tam exſenſos ſenſus. Non eſt Daniſtæ verſus: Tranionis eſt, cui peſſimo facinore à temerariis ſcriptoribus ereptus. Illi infrà de calido mendacio argutanti reſtituendus:

Calidum hercle audiui eſſe optimum mendacium:
Calidum hoc eſt, etſi procul abeſt, vrit malè.

Quomodo niſi Plautus iunxit, nihil humani aut diuini à quoquam mihi credi volo. Quis dubitet autem, cui palatum vel leuiter ſapiat ad Plautinos iocos? Calidum mendacium ſeruus inſtituit, quod in re ſubita optimum dicatur: hoc verò verè calidum eſſe, quod è longinquo etiam vrat. Ludit nempe in vocis ambiguitate,

nate, quæ & calorem notat & celeritatem. Vnum tamen in verſus eius non traductione quidem, ſed lectione dubium. *Abeſt* an de mendacio ipſo, an magis de ſene, cui imminet, accipiendum? Vix equidem de neutro putem: ſcribamque lubentius *abes*, vltimâ, quod Plauto frequens, productâ: vel *aſtes*, vt per ſecundam perſonam ſententia exprimatur ad quemuis pertinens generatim. Simillimus quidem locus eſt Epidico, qui videatur hoc quodammodo ſuadere: ſcena, *Satin' ille.*

A P. Apage illum à me. nam ille quidem Vulcani irati eſt filius.
Quaquà tangit, omne amburit: ſi prope aſtes, æſtu calefacit.

De hoc, vt cuique videbitur: de traductione, nihil ambigi patiar aut mutari. Quid autem ſenſus illi ſubeſſe verſui dicemus, qui hos à nobis recens iunctos proximè iam conſequetur?

Quidquid Dei dicunt, id rectum eſt dicere.

An, vt Lambinus voluit, deorum ſubiectionem accipiemus, qui trepidis ac ſubitaneis in rebus vltrò conſilium ſuggerant? Atqui *dictant* tum, non *dicunt*, ſit legendum. Ac ſanè diuinitus obiici videatur, quod incogitabiles ipſi arripimus in anguſta neceſſitate. Non tamen huc reſpexiſſe Plautum hîc cenſeam, ſed corrupta eius verba, quæ in aliam longè ſententiam poſſint emendari. Mihi ſubit: *Quidquid dein ſit, nunc id certum eſt dicere.*

Videbat Tranio, diſcrimen imminere ſibi à tam calido mendacio, quod vreret iamnunc malè: contemtor illius tamen & huius ſemel placiti retinens, quidquid erit poſteà, inquit, nunc ne deprehendar, omninò dicam, quod in mentem vnum venit. Appoſitum id quis neget; verba, ſiue ſenſum ſpectet? De hoc quidem clarius: ſed de illis nec obſcurum. *Dein* quam facilè *dei* parit! *Dicunt* aliquanto ægrius, *ſit nunc:* tamen ſine vi maiore, leuiuſculè mutatis literis & traductis. Nam *certum* à Douſa F. mutuati ſumus, qui verè ſic, inuerſâ item priore ſyllaba vulgati *rectum*. Firmat, quod eſt in veteribus *decretum*: alterius quaſi lectionis, vt ipſe ait, interpretamentum.

CAPVT V.

Priuum. Iuerit, iuuerit. Cibo iuuari. Ratis an pars nauis? Nauis confertur. Auſpiciò. Correcta pluries Moſtellaria, & contra varios explicata, illuſtrata.

NOndum omitto ſcenam, in qua modò fui: quia eſt etiam in ipſa, quod non debeat omitti. Illud haud ineptè ſanè vulgò nunc legitur:

T H. Quod illud argentum eſt? T R. huic debet Philolaches
Paullum. T H. quantillum? T R. quaſi quadraginta minas.
D A. Ne ſanè id multum cenſeas, paullum id quidem eſt.

At in antiquis ineptius quidem ita:

——T R. quaſi quadraginta minas.

Ne ſanè id multum cen eas. T H. paullum id quidem eſt?

ſed vnde aptius nos aliquid extricamus. Illi verè Theuropidis verba faciunt, *paullum id quidem eſt:* non verè, præcedentia Tranionis. Daniſtæ enim ea prorſus. Iam nobis faciendum quid putes? Membra verſus ipſius aliter collocanda, vt ſenex prior, daniſta poſterior loquatur:

T H. Paullum id quidem eſt? D A. ne ſanè id multum cenſeas.

Rem diuinaui. Seni de argento quærenti, paullum eſſe reſpondebat ſeruus: vrgentique ſummam, ad minas quadraginta fatebatur. ibi ille admirabundus & in iram pronus, Paullum tibi quidem tot minæ videntur? inquit. Sed occupat Daniſta opportunè, blandeque palpat, ne multum id ſanè arbitretur: cui bonam gratiam Tranio refert, & capta inde occaſione inuehitur in ipſum, vt commotum ſenem aliò auertat ab inſtituta expoſtulatione:

T R. Audin? videturne obſecro hercle idoneus,

Daniſta qui ſit? genus quod improbiſſimum eſt.

Tamen, vt fœneratorem illudat, herum non eludit: qui cauillii ac nugarum impatiens premit eum rurſus, & rem dicere iubet, verſibus, qui nec ipſi videntur incorrupti:

T H. Non ego iſtuc curo, quis iſte ſit, vnde ſit:

Illud volo mihi dici, id me ſcire expeto.

Interpolatos quidem è veteribus apparet: vnde pauculis leuiter mutatis ſic fortaſſe fuerint concinnandi:

T H. Non ego iſthunc curo qui ſit: illud vnde ſit,

Volo mihi dici, id me priuum ſcire expeto.

Diſtinctionem talem ſenſus flagitat vniuerſim: de verbis ſingulis non pugno. *Priuum* tamen è *primum* non malè ſcripſiſſe videor. id enim quod quærit, non primum, ſed ſolum cupit ſcire. Forſan eadem vocula ſuperius hac ſcenâ ſic mutanda:

T R. Sortem accipe. D A. imò fœnus, id primum volo.

Namq; fœnus ibi priuum poſcit, abſq; ſorte, quam deinde palàm ſe ait nolle. Sed iam hinc ad ſequentem ſcenam veniamus. Eius principium eſt hoc ipſum:

Melius anno hoc mihi non fuit domi,

Nec quando eſca vna bene meruerit magis.

In quo ſtatim offendo ad verbum *meruerit*, quod nulli bonæ ibi rei. Corrigo, *me iuerit*, id eſt iuuerit. Catull. *Non ita me Diui, vera gemunt, iuerint.*

Veriſſimè. Iam diu nullâ ſe eſcâ magis ait delectatum. *Iuuandi* verbum ſcitè in ea re vſurpatur, quia & voluptatem notat & vtilitatem. Iuuamur enim cibo, qui Græcis exinde ὄνεαρ appellatus: vt eruditè notarunt ad illum Captiuorum locum:

Neq; vnquam quidquam me iuuat, quod edo domi:

Foris aliquantillum etiam quod guſto, id beat.

Progre-

Progrediens non prætergredior illum locum:

Sed Simo, ita nunc ventus nauem noſtram ſubitò
Deſeruit. S I. quid eſt? quomodo peſſimè potuit?
Quæ.e ſubducta erat tuto in terram antehac?

Vbi malè emendant; *peſſum ire potuit.* Non enim periiſſe dicitur, ſed periclitari nauis à vento deſerta. Poſſim vulgatam defendere ſed malo aliter ipſe, perſona interiectâ:

——S I. quid eſt? T R. quomodo peſſimè potuit.
S I. Quane ſubducta erat.

Quæritur ἀπαγγελικῶς, quid naui ſit? reſpondetur, ita eſſe, vt peius non potuerit. Quod mirum deinde videtur in ea, quæ quaſi in terram fuerit ſubducta. Quid autem in ſequentibus ſtatim iſtis:

T R. Hei. SI. quid eſt? T R. me miſerum! occidi. S I. qui? T R. quia
Venit nauis, noſtra naui qua frangat ratem.

quid inquam eſt ratis? An non ipſa etiam pro naui? Velut pars tamen eius hîc vſurpatur. An rectè? Cenſent viri docti, quos video locutionem hanc vt Plautinam in ſcriptis ſuis imitati. At mihi mutandum aliquando viſum *noſtram vi qua frangat ratem:* Fortè non fruſtra: facilis enim in iis literis iſte error. Suſtineo tamen approbationem. Bacchidibus etiam vtraque iunguntur quidem:

Bene nauis agitatur, pulcrè hac confertur ratis.

ſed indiſcreto ibi ſignificatu. Conferri dicitur agitata nauis alteri naui, vt concurrant ſcilicet ac mutuò impingant. Is enim verus ſenſus, quem nec Lambinus aſſecutus eſt, de appulſu ad portum nugatus; nec qui hunc reprehendit poſtea nobilis vir, qui ad compagines & coagmenta, ſtructuramque ipſam ratium trahit. Nihil vterque dicunt. De periculo ibi quoque imminente, imò præſente Chryſalus figuratè ſic loquitur, cum malum ſibi ſtrui videret ab hero, qui ſeruos arceſſebat ad ipſum vinciendum. Porrò eadem Moſtellariæ ſcenâ:

Si quid erit quod illi placeat, de exemplo meo
Ipſe ædificato. T R. eon' voco huc hominem? S I. voca.

Scribes: *T R. Eon', voco huc hominem? S I. i, voca.* Et *eon'* accipies plane verbum, non aduerbium cum Lambino. Deinceps in iis verbis, vnde nouæ initium ſcenæ perperam in antiquis factum:

Nunc hunc haud ſcio an colloquar: congrediar:
Heus Theuropides.

nimium quantum variant iidem antiqui, quibus ea quæ poſui Lambinus ſuppoſuit: rectè quidem, ſed in his etiam ipſis occultius adhuc videtur aliquod mendum. Non enim placet ea forma locutionis hoc loco, quam Lambinus eſſe vult, vt *haud ſcio*, ponat & affirmet. Quid huic & Ciceronis exemplis inter ſe ſimile? In modeſta affirmatione vtitur ille, nec alii quicunque minus: at ei quî locus hîc in tali re? Sed nec deliberat ſecum ſeruus, an herum ſit aditurus. Imò verò non aliâ cauſsâ veniebat, niſi vt alloquere-

tur,& vocaret ad ædes inſpiciendas. Patet ex ordine geſtæ & gerendæ rei. Haud ſcio igitur ego, an pro *haud ſcio an* deletis, vna voce reſcribendum *auſpicio*. Sanè & alibi ſic hæc vox diſſiluit ac mutauit, vt proueniret ex ea vel *haud ſitio*, vel etiam hoc ipſum *haud ſcio*: quod ſciunt in Plauto & eius emendatione verſati. Iam ſenſus pulcher & aptiſſimus rei. Ait ſeruus, bono ſe auſpicio herum compellaturum. *Auſpicio* enim valet *auſpicatò*, vt Epidico:

Vt importem in coloniam hunc auſpicio commeatum.

Infra ſequitur:

T H. Non videor vidiſſe poſtes pulcriores pol mihi.

S I. eo pretio emti fuerant olim.

Nollem veterum editionum lectionem mutatam, quæ verba *Pol mihi* Simoni tribuunt rectius. Huic enim magis debentur, etſi conueniunt & illi. Cum pulcros poſtes laudaret alter, hic reſpondet, ſanè tali, id eſt pulcro pretio ſibi olim emtos. Nam ſic explicabis ſimpliciter: non cum Lambino, tali pretio, vt debeant pulcerrimi eſſe. Pulcrum, luculentum pretium: item pulcrè vendere, & ſimilia vbiq; in noſtro frequentata. Inferius:

S I. Quid quid eſt? T H. errabo potius quam perductet quiſpiam.

S I. Ædes dico. T H. ergo intrò eo ſine perductore. S I. i, licet.

Non inuitus patiar ex antiquis addi *Per ædes*. nam & ſenſus clarior ſit, & numeri poſſunt ferre. Reliqua autem per interrogationem efferenda: *T H. ergo intrò eo ſine perductore?* Denique vbi delicias Tranio facit in canicula abigenda:

T R. abi directa. abin' hinc in malam crucem.

At etiam reſtas? abi iſtinc. S I. nihil periculi eſt, age.

Tam placida eſt quam eſt aqua.

Suſpectum in reſponſione ſenis vltimum verbum *aqua*: & reperio alibi *aquila*, quod eſt tamen pro eodem. Sed an temerè fecerim ex hoc *ouicula*? Mihi non videar. Etenim facilis & mutatio talis, & res magis ſuadet ouiculam dici placidam, quàm aquam, tum tranquillam canem illi potius, quàm huic comparari. Non canem, ſed ouiculam meram eſſe ait ſenex. Vidento tamen alii, ſi quid aliud latet in vulgatioribus antiquis. Nam hi neſcio quid de fœta cane referunt, & mox etiam legunt, *Quando vis ire intrò, audacter licet*: vbi noſtri hodie, *Viſe: ire intrò audacter licet.*

CAPVT VI.

Peculium, æs, opes de ſuo, à malo, de vetito. Theſauri è pauxillo, quaſi paxillo. Ferocem facere. Puere. Eij. Vitia verborum, verſuum, ordinis, perſonarum variis modis quam plurima tolluntur. Loca ambigua & ioca nouiter declarantur. Aſſenſum aliis, ab aliis diſſenſum.

Vnum

VNum eſt ſcenâ *Quid tibi viſum*, quod reliqua pura omnia conturbat:atq; id in inſigni loco iſto:

T R. Egone te ioculo modò auſim dicto aut facto fallere?

T H. Egon' abs te auſim non cauere ne quid committam tibi?

T R. Qui tibi nunquam quidquam, poſtquam tuus ſum, verborum dedi.

T H. Ego enim caui rectè. T R. eam mihi debes gratiã atq; animo meo.

T H. Sat ſapio, ſi abs te modò vno caueo. T R. tecum ſentio.

Vitium in perſonis, inquam, eſt & verbis, ſed maius in illis. Senſus arguit manifeſtò. Nam quomodo Tranioni gratiam vllam debet ſenex, ſi ipſe rectè cauit? Quin ſibi debet omnem, atque ita ſenſit dixitq;. Scribo perſonis aliquot ſublatis, vnaq; inſuper literulâ mutatâ, cum alia interpunctione:

T H. Ego enim caui rectè: eam mihi debeo gratiam. atq; animo meo,

Sat ſapio, ſi abs te modò vno caueo. T R. tecum ſentio.

Nunquam deceptum me, inquit, id equidem non tuæ fidei debeo, ſed meæ prudentiæ: qui tum rectè deniq; & quod ſatis eſt ſapio, ſi poſſum a te mihi ſaltem & ſtudeo cauere. Certa & perſpicuę veritatis emendatio hæc, cui nemo refragetur. Eiuſmodi eſt & illa proximâ ſcenâ, quam aliis debitam, non aſſcribo mihi, ſed vt incertam à nuperis editoribus relictam, aſſero Plauto. Quid enim iſta lectione verius, quid elegantius, cui vulgatam ineptiſſimam prætulerunt?

Sed hi ſi reprehenſi ſunt, faciunt à malo

Peculium, quod nequeunt facere de ſuo.

Non ſenſus aliter fit vllus idoneus, & locutionem non ſimilis Apuleii tantum probat Aſini lib. 9. *Niſi nos putatis as de malo habere.* Sed & Ouidii Faſtor. 5.

Sed iam de vetito quiſq; parabat opes.

Imò Plauti ipſius Ciſtellar:

Item vt alia pariunt, quæ à malo quærunt ſibi.

Nam ſic emendatur etiam illic rectè, quod aliis æquè non eripiò, ſed acceptum ab illis, illiſque referens acceptum, meo pariter aſſenſu firmo. Animaduertes autem, in hoc noſtro iam loco, non id planè phraſin eam valere, quod in aliis: ſed ambiguè & per iocum ad ſeruiles cruciatus ac pœnas accommodari. Serui enim ex fuga reprehenſi à malo peculium faciunt, id eſt, è verberibus theſaurum mali colligunt: quod ſequenti verſu magis explicatur:

Augent ex pauxillo, theſaurum inde parant.

Vbi non equidem corrigendum planè cenſeam cum Gulielmio noſtro *paxillo*, ſed quod vulgatur, id ambigua pronuntiatione ſimul pro hoc ipſo capiendum. Iocus enim hîc quæſitus etiam, vt ſpectatores vtrumque exaudirent, dubii, magiſne è palo ſeu paxillo, an paullo ſeu pauxillo peculium augeri diceretur. Hæc argutia Plautina: quam non eſt illè ſatis aſſecutus: ſecutum

autem eſſe Plautum nemo negabit mihi; qui rem conſiderabit attentius & ipſa verba. Ducunt enim hæc etiam eò ſingula. Et ordinem vide: Peculium faciunt: id ex pauxillo augent: ita theſaurum parant. Parantur enim theſauri paullatim augendo, & σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ apponẽdo. Neceſſe fuit hoc vel breuiſſimè oſtendi, ne iocus amplius falleret inſcientes. Infra in illis, quæ iungi cum hac ſcena debere Lambinus cenſuit, & cum illo ego, ſublatis è medio perſonis, quæ notatæ quaſi nouam ſcenam ordiuntur, & ad caput huius aſſcriptis ſimul vniuerſis. Nec enim interrumpit vel leui etiam interſpiratione Phaniſcus orationem continuam ſuam, priuſquam ab alio ſeruo reuocetur. Sed in illis traiectionem noto verſus vnius; ſi tamen vllus ibi legitimus verſus, ac non verborum dicere potius debui. quod vtcunq; ſit; hæc, quæ aſſcribam, traiecta videntur.

P H. Mihi ſum, libet eſſe, quid id curas?

Eorum ſedes non vera, quam nunc habent: ſed quam habebunt, ſi hoc ordine omnia reſcribantur:

——S E R. mane tu, atq; aſſiſte illico.
Etiam reſpice. (f. reſpicis?) P H. mihi moleſtus ne ſis.
S E R. Vide vt faſtidit ſimia.
Maneſne ilico impure paraſite?
P H. Qui paraſitus ſum? S E R. ego enim
Dicam: cibo perduci poteris quouis.
P H. Mihi ſum. libet eſſe. quid tu id curas?
S E R. Ferocem facis. quia te herus tam amat.

Vbi inſeruimus; ab vtraque parte cohærentia ſibi volunt. Cum paraſitum alter increpuiſſet, & vnde, oſtendiſſet: ſubiicit hic, ſibi ſe eſſe, qui ſit, atq; ita libêre, nec quidquam illius intereſſe: Quod tam liberum reſponſum pro ſuperbia accipit ille, & ferocem ſe ſibi facere ait, quod ab hero tam ametur. Caue enim cum Lambino mutes *facit*. *Facis* omninò retine; contra quod exemplum nullum ſtat eorum, quæ in diuerſum ab illo afferuntur. Non planè ſimile, ſed nec diſſimile prorſus eſt hoc illis, ſi commodè interpreteris. Atque ferocem alicui ſe facere, dixit alibi quoque noſter. Ad hæc, *ſum* & *eſſe*, quia paraſiticus ſermo, vergunt hic in edendi ſignificatum, decora ambiguitate. Multa porrò minuta ſunt in hac ſeruorum confabulatione, ſed haud tanti, vt diligentius notentur. Sene interueniente, verſus eſt inter alios:

P H. Puer nimium es delicatus. P H. ei aduerſum venimus.

quo ſcribes, *Puere*, verſus ipſius cauſsâ: & eadem ibidem *eij*. Deinceps iam quoque ſunt friuola quædam, à quibus malo abſtinere. Sequitur ſcena *Perij hercle*: in qua de lacuna ſuſpiceris inſigni ante iſtum verſum:

S I. Quaeſo edepol huc me ſpecta, & reſponde mihi.

Nam abruptus ſermo videtur, & debent alia præceſſiſſe, quibus ab ar-

ab argenti debitione ad ædium inſpectionem gradus fiat. Scilicet de ædium emtione alterum contendere, alterum negare prius, aliaque oportuit inuicem agere, quàm ad extremum hoc delaberentur. An verò de induſtria Plautus iſta diſſimulauit? Ita eſt. Conſultò reiecit omnem tam narrationem, ne ſæpius in ſcena contra legem Comicam, & cum ſpectatorum tædio, eadem iterarentur. Atq; id ipſe in fine innuit:

TH. Eadem ego opera hac tibi narrauero,
Quis me exemplis hodie ille ludificatus eſt.

Ceterùm paullo ante eum finem quod legis:

TH. Hei mihi, diſperij, vocis non habeo ſatis.
Vicini, interij, perij.

Vide ne ſcribendum tibi ſit, *Vicine:* vt ad hunc ſolum Simonem exclamet. Statim perſonæ malè mutarunt in nouitiis omnibus libris:

Te ludificatuſt & me hodie indignis modis.
Quid tu ais? SI. hac res ſic eſt, vt narro tibi.

Eas ex veteribus ita rurſum digeres:

SI. Quid tu ais? TH. hac res ſic eſt vt narro tibi:
Ludificatuſt med hodie in perpetuum modum.

Abſurda lectio altera: nec Theuropidi conuenit quærere, quid alter aiat: ſed cum ipſe ludificatum ſe diceret, miratur id Simo, & interrogat, vti ſolemus in re inopinatâ: atque ille ita prorſus eſſe reſpondet, vt dixerit, idemque iterum verbis fermè iiſdem dicit.

CAPVT VII.

Fores, quod oſtium. Illi. Captare cùm aliquo. Captatio in gladiatoriâ: inde alio traducta. Tranius. Plautus ſæpiſſimè, locis etiam difficillimis aliquot, correctus, illuſtratus. Lacuna in eodem ſuſpicio: Quadrigarij apud Gellium emendatio. Aliorum hinc inde correctiones atq; interpretationes reiecta.

Difficilior eſt ſententia ob intricatiorem verborum ſtructuram; malamque ſimul interpunctionem iſtius loci Scenâ, *Qui homo*:

Abij illà per angiportum ad hortum noſtrum clanculum,
Oſtium, quod in angiportu eſt horti, patefeci fores,
Eaq; eduxi omnem legionem, & mares, & feminas.

In quorum medio verſu ordinando cum fruſtrà Camerarius & Lambinus laboraſſent, ad mutationem confugerunt; neque ſic tamen ſententiam ſatis expedierunt. Nos diſtinctionem aberrare leuiter dicimus primùm, quæ ſic concipienda:

Oſtium quod in angiportu eſt, horti patefeci fores:

deinde iam ordinem & ſenſum hunc eſſe patet: patefeci fores horti, quod eſt oſtium in angiportu. Figurata ſyntaxis; *fores, quod oſtium.* Horti fores erant oſtium in angiportu. Rem & narratio-

nem totam non aliter intelligere eſt, niſi hac mente. Ait ſeruus, per angiportum adiiſſe ſe ad hortum: eius horti fores, quæ ſint domus oſtium in angiportu, id eſt, per quas ibi commeatus ad ædes ipſas & retrò pateat, eas inquam fores patefeciſſe, atque illà manipulares ſuos quaſi ex obſidione in tutum eduxiſſe. Verſu deinceps illo:

TH. Illico intra limen aſtate illic, vt cum extemplo vocem.

ſcribes propter verſum *illi*, quod ſignificatu eodem Plauto alibi frequens, nec hîc tantùm interpolatum. Mox:

TH. Doctè atq; aſtutè mihi captandum eſt cum illo, vbi huc aduenerit.

Malè Lambinus, *captandus eſt cum illo:* quaſi dicat ſenex, cum Simone adiutore ſuo captandum ſibi eſſe Tranionem. *Captandum eſt* retineri prorſus debet: neſcio ſi & *cum illo*, quod valet cum Tranione. Durum enim, cum aliquo captare. Nam abſolutè poni magis amat. Actius Philocteta apud Nonium in *Cautim:*

Contrà eſt eundum cautim & captandum mihi.

Ac gladiatorium planè verbum eſt, vt hinc apparet, & magis è Lucani Poematio ad Piſonem:

Arma tuis etiam ſi forte rotare lacertis,
Inq; gradu clauſis libuit conſiſtere membris,
Et vitare ſimul, ſimul & captare petentem.

Quin *captatio* in diſciplina gladiatoria etiam apud Quintilianum lib.5.c.14. *Vt gladiatorum manus, quæ ſecunda vocantur, fiunt & tertiæ, ſi prima ad euocandum aduerſarij ictum prolata erat: & quartæ, ſi geminata captatio eſt, vt bis cauere, bis repetere oportuerit.* Quæ non temerè attuli, ſed vt per occaſionem hanc Quadrigarii loco variè lancinato id ipſum verbum reddam, apud Gellium, in deſcriptione certaminis ſingularis Galli cum T. Manlio: *Ita vt antè dixi conſtiterunt. Gallus ſua diſciplina ſcuto proiecto cantabundus. Manlius animo magis quam arte confiſus, ſcutum ſcuto percuſſit, atque ſtatum Galli perturbauit.* Pro *cantabundus* inepta voce, *contabundus* alii, alii *cautabundus*, alii neſcio quid ineptius etiam. Mihi certum, *captabundus* reponendum. Ita enim ex diſciplina ſe compoſuerat, vt aduerſarium captaret, proprio, vt oſtendi, in ea re verbo. Sed in Plauto non damnes tamen *cum illo*. Sic enim eadem formâ locutionis *cauere cum aliquo* dixit vltimâ ſcenâ:

TH. Hercle mihi tecum cauendum eſt, nimis quam es orator catus.

Porrò ibidem eſt:

TH. Nunc ego illę huc veniat velim.

Veteres *illum*, Plautiniſſime: & malum illis, qui mutarunt. Non longè ſequitur:

Dixi ego iſtuc idem illi.

quod ridiculè Lambinus interpretatur. Ego cenſeo, verſum vnum & fortaſſis alterum hic deeſſe. Nam Tranio quædam interfatus eſt ad

eſt ad Simonem redarguendum, quæ eadem iam ſenex dicit ſe quoque ipſi dixiſſe. Non vana ea ſuſpicio, quam ipſa quidem res ingerit. Nam quis è verbis eum extorqueat ſenſum, in quem Lambinus torquet? Nunc verò ad alium ſcopulum deferimur, vbi metuo, ne infelicius hæreamus. Statim eſt hic locus:

——T R. quid ait? T H. ſeruos pollicitus eſt dare
Suos mihi omnes quæſtioni. T R. nugas. nunquam edepol dabit.
T H. Dat profectò. T R. quin & illum in ius iube ire. T H. iam mane.
Experiar, vt opinor, certum eſt. T R. mihi huc hominem cedo.
T H. Quid ſi igitur ego acceрſam homines? T R. factum iam eſſe oportuit,
Vel iube ades mancipio poſcere. T H. imo hoc primum volo,
Quæſtioni accipere ſeruos. T R. faciundum edepol cenſeo.
Ego interim hanc aram occupabo.

Et hæremus in vno ſanè: quo abſque foret, omnia facillimè conſtitueremus. Sed & ita non omittemus, & quod poſſumus, emoliemur. Quicunque verborum iſtorum ſenſus, *Vel iube ades mancipio poſcere*, in quibus & alii obhæſerunt; is quidem verſus,

T H. Quid ſi igitur ego accerſam homines? T R. factum iam eſſe oportuit:

tranſpoſitus eſt omninò: & verba præterea quædam non ſuæ perſonæ aſcribuntur. Sic autem omnia putamus reſtituenda:

T H. Dat profectò. T R. quin & illum in ius iube ire. T H. itan'? mane
Experiar, vt opinor: certum eſt. mihi huc hominem cedo.
T R. Vel iube ades mancipio poſcere. T H. imo hoc primum volo,
Quæſtioni accipere ſeruos. T R. faciundum edepol cenſeo.
T H. Quid ſi igitur ego accerſam homines? T R. factum iam eſſe oportuit.
Ego interim hanc aram occupabo.

Res ita geritur, quæ per ſe tamen clara. Non credere ſimulabat Tranio, ſeruos in quæſtionem datum iri: quod cum ſenex certus aſſeueraret; etiamſi dentur, inquit ille, tamen & ipſum in ius voca. Ibi quid faciundum ſibi, ſenex deliberat: & itane cenſes? inquit: mane, vt mecum etiam cogitem. Cumque cogitaſſet aliquandiu, inclinat eò, vt iure experiri velit: mox idem planè ſtatuit, &, vti ſolet in Comœdiis, poſcit hominem ſibi dari, vt ſtatim ad iudicem cum illo. Tum ſeruus vt magis incitaret, ſubiicit de ædibus mancupio poſcendis: ſed, vt nunc verba leguntur, dubiè, vti neſcias, quem poſcere eas velit. Lambinus ad filium Theuropidis trahit: incommodè, vt opinor. De Simone magis capi queat: neque commodè tamen hoc quoq; ſatis. An autem *iubeo* legendum? vt herum Theuropiden ipſum iubeat ſeruus vel mancipio negatas ſibi ædes poſtulare. Quidquid huius eſt; vbi Tranio hæc dixiſſet, differt ſenex itionem in ius, ne ſic elaberetur ille interim, quem comprehendere per ſeruos quaſi

quæſtionarios vellet, ac prius hos accipere velle quæſtioni ait, deinde legibus experiri. Quid faciat? aſſentit Tranio:cumq; vocaturus illos ſenex eſſet, id quoque permittit,ſed de loco ſibi cauet,non imprudens inſidiarum,quæ velut inſcio ſtruerentur. His quæ continua ſunt:

——TH.quid ita? TR.nullam rem ſapis.

in iis melius ſcribas, *nullam ad rem.* vt Perſâ, *Sapis multum ad genium.* quamquam *nullam rem* ſimpliciter interpretari potes, *nihil.* Inferius,admodum eſt controuerſa lectio in hoc verſu:

Nunquam edepol hodie inultus deſtinauerit tibi.

Nota enim Lambini aliorumque commenta. Rudem ego ſententiam dicam, ſed quæ fortè præualeat iſtis nimium argutis. Nam quid ſi ſcribatur?

Nunquam edepol hac hodie inultus deſignaueris mihi.

Nuper ad Curtium oſtendimus errorem perpetuum in verbis *deſtinare* & *deſignare*: quem quis neget hîc committi quoque potuiſſe?Mens quidem ſenis ita commodiſſimè exprimatur. E proximo iſto:

TR.Ne faxis ſis.nam elixus eſſe quàm aſſus ſoleo ſuauior.

deleto *ſis*, quod in antiquis eſt nullum, & verſus iubet non eſſe. Venimus ad vltimam ſcenam, quam leuiter hoc etiam capite percurremus. Primo eius verſu:

Vbi ſomnum ſepeliui omnem atq; edormiui crapulam.

dubites, an non *ſomno* verius. Nam mollius certè, crapulam ſomno, quàm ſomnum ipſum ſepelire. Niſi verba fortaſſis ipſa, commutatis eorum ſedibus,aliter iungenda:

Vbi ſomnum edormiui omnem,atq; ſepeliui crapulam.

Sed neutrum horum ego affirmarim. Poſt pluſcula ſanum illud quoque ſit:

Fateor peccauiſſe,amicam liberaſſe,abſente te
Fœnori argentum ſumſiſſe.

tamen inclino, vt *potauiſſe* putem reſcribendum pro *peccauiſſe.* Nam ordine omnia facinora commemorat, & peccata ſanè non vult videri. quamquam infrà nihil etiam de potatione, ſed hercle de delicto Callidamates idem:

——nos deliquimus:

Fœnus,ſortem,ſumtumq; omnem,quanti amica eſt,omnia
Nos dabimus.

Illo verſu:

CA.Tace parumper,ſine me viciſſim loqui,auſculta.TH.licet.

tranſpone verba, *ſine viciſſim me loqui.* Vides numeros flagitare. Subinde locus iſte non habet optimè:

Si hoc pudet,feciſſe ſumtum,ſupplicij habeo ſatis.
TR.Diſpudet dari iſtam veniam.quid me fiet nunc iam?
TH.Verberibus cadere lutum pendens,tametſi me pudet,

Inter-

Interimam hercle ego,ſi viuo. CA.fac iſtam cunctam gratiam.
Camerarius ita ſuppleuit, *Diſpudet dari*: quem Lambinus & alii pòſt ſecuti. At *Diſpudet* Tranionis profectò verbum non eſt, ſed Callidamatis: qui, cum ſenex ſatis eſſe ſibi diceret, ſi filium puderet, imò diſpudere eum, amplius aſſeuerat. Nec rationis eſt quidquam, cur vel pudeat veniæ iſtius ſeruum. Sed & reliqua ſic vitioſe cuduntur, quæ melius aliquantò in Lambinianis. Omnia ſic velim concinnari:

Si hoc pudet, feciſſe ſumtum. ſupplicij iam habeo ſatis.
CA, Diſpudet. TR. dat (vel, *dedit*) *iſtam veniam. quid me fiet nunc iam?*
TH. Verberibus cadère lutum pendens. TR. tamen, ſi me pudet?
TH. Interimam hercle ego, ſi viuo.

Quia Philolachi veniam pudor conciliauerat, ipſe quoq; ſeruus indidem eundem ſibi ſperat: & cum verbera minaretur ſenex; tamenne, inquit, verberabor, ſi & me pudet? Simul irridet facilitatem ſenis, & inanes minas. Statim:

Tranioni remitte quæſo hanc noxiam cauſſa mea.

Aut in triſyllabum *Tranioni* contrahetur, aut *Tranio* reſcribetur, illo ſæpe in ſimilibus vſurpato flexu, quaſi *Tranius* eſſet nominandi caſus. Exempla vbique promta. Adhuc verſus ille peccat:

——*TH. tu quieſce hanc rem modò*
Petere: ego illum verberibus, vt ſit quietus, ſubegero.

ſed in ſola dimenſione, quæ verba traduci ſuadet in hunc modum:

Petere: ego illum, vt ſit quietus, verberibus ſubegero.

Adhuc etiam ille peccat idem ferè:

Ibi vtrumq; & hoc & illud poteris vlciſci probè.

ſed vocula ei excidit, quam ex veteribus repones:

Ibi tum vtrumq; & hoc &c.

Et tandem à moſtellis parta nobis quies.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MENÆCHMOS

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nobiliſſimum Virum

ABRAHAMVM ORTELIVM Geographum Regium.

NON *miraberis aut quæres*, ORTELI CL. *quis unde cur ad te quibus cum nugis veniam. Neque enim ſic aut nomen tibi iam ignotum meum; aut hoc literarum genus, quod affero, incognitum; aut cauſſa, cur affero, eſt obſcura, vt eiuſmodi me verſu ſis excepturus:*

Τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν; τί φέρεις; τί δέ σοι ξένε ζητεῖς;

Me quidem iam non hoſpitem planè in notitia tua lubenter agnoſces, in quam inductum ab optimo clariſſimoq; MONAVIO *tuo, vel potius noſtro (dat enim hoc mihi viri humanitas, vt etiam meus audiri non recuſet) memineris ante pluſculum temporis: cum tu non ſpreuiſti quaſi Myſtagogum eiuſmodi, neque me difficulter admiſiſti tanto non notore ſolum, ſed conciliatore nixum: quin vltrò complexus es ſtatim, habuiſtique comiter exinde crebris ad eundem mei ſalutationibus, quæ quidem humaniſſimæ indices mihi teſteſq; ſunt non beneuoli tantùm erga me animi, verùm amici, ac prorſus eximiæ cuiuſdā voluntatis, de qua non vereor & eximia mihi multa polliceri. Venio igitur ad te nūc*

ab ignoto tam procul remotus, quàm propè admotus ad amicum: cuius tu nomen neque mihi negabis, & ſi das, ita geram, vt omnibus modis tuear, nec indignus eo puter. ac veniendi cauſſa eſt non alia, niſi quam tu ipſe facilè cogitas, vt propius innoteſcam tibi, meque arctius ipſe conciliem per epiſtolam, cuius mittendæ fuit idem mihi Monauius noſter auctor, & hoc audenti maiorem fecit animum tua prauiis in me teſtata multis indiciis beneuolentia, quæ ſpem fiduciamque porrò dat amicitiæ tam vltrò inclinantis & pronæ, ſollicitatæ iam meis inſuper literis, vno iſto quaſi ictu facillimè in nos collapſuræ: iamque ei pectus hoc paro & aperio, locum, vbi molliter excipiatur, excepta iucundiſſimè requieſcat, requieſcens officioſiſſimè foueatur. At ne ſolis cum iſtis literis venire viderer inanior ac nudus, vtque momenti haberent ea plus ad te percellendum; adiunxi mihi & ipſis comites quaſique ſatellites Plautinas quaſdam commentationes: quæ ſua te mole magis vrgebunt, & ſi recuſes, extorquebunt id, quod à volente te tamen males impetrari; meque velut honeſtiorem facient honore ſuæ ſtipationis, vt dignior appaream illo amicitiæ tuæ, quam ambio ſolenniter, honore. Id verò commentationum genus eo depromtum vides ex genere literarum ſtudiorumque, quod, vt dicebam, non incognitum etiam eſt tibi, quamquam alienius videtur à ſublimiore tua profeſſione. Tu quidem maiora illa tractas, & orbem hunc terrarum animo tuo verſas vniuerſum, quem nobis exactiſſimè dimenſus es totum iam olim, & partes eius ſingulas, quas remotiſſimas & in obſcuro penitus iacentes admirabili vi ingenij, induſtria incredibili, ſtupenda felicitate perſecutus inueniſti, in claram lucem protraxiſti, radioque tuo ſolaribus æmulo radiis deſcriptas accuratiſſimè ſubieciſti omnium oculis in illuſtri ampliſſimoque Theatro tuo, & Herculis longè ſuperaſti fabuloſam gloriam verus Orbis Domitor, & domitor, quà patet, vniuerſi, cuius ille particulas neſcio quas perpaucas à poetis prædabundus obÿſſe & à monſtris repurgatas ſuperaſſe fertur: in his tamē tantis rebus occupa-

occupatus, nunquam liberaliorem animi cultum neglexiſti, & auſteras inter iſtas ac ſpinoſas curas humaniorum diſciplinarum ſemper admiſiſti oblectationem, quarum tibi melle meracum illud etiam nunc temperas, & præ iſtis grauioribus has tenuiores minimè contemnis. Vnde mihi certa ſpes, nec has te meas leuiculas ad Plautum Diuinationes ſpreturum, quæ remiſſioni interdum tuæ poſſint inſeruire: nec indignas autem habiturum, quæ vel offerantur tibi priuatim, vel & publicè nomini tuo inſcribantur. Ego quidē id vtrumq; feci: alterum cauſſis, quas ſatis expoſui prius; alterum, vt non ſolum inter nos conficeret hic libellus arctiorem nexum, ſed & publicus eſſet animi aduersùm te mei teſtis, & cultus à doctorum omni cœtu præclariſſimis tuis meritis debiti, à me ſoluti ſic in parte, & in totum agniti, monumentum, illud quidem non æternum, ſed nec ſtatim periturum, nec vno hæſurum in loco: quod nempe tui vis nominis vt appendicem ſibi conſecratam rapiet ſecum per omnes oras, ſuaq; per veſtigia vbiq; ducet, & ſi ſperare fas eſt, ſibi faciet coæuum, quod ipſum huic orbi coæuum erit, nec niſi cum illo obnoxio ſuo interibit. quod ſi meo non modò non ſperare, ſed nec optare licuit, uti profectò neutrum ego ſumo aut licere puto mihi; at tuo, Cl. Orteli, & augurari licuit, & libuit gratulari.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MENÆCHMOS

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Epidamnus an & Epidamnium. De ianua compeditorum admonitiuncula. Cari paraſitici. Menæchmorum prologus & principium nouiter, itemq; cum aliis, & contra alios corrigitur aliquoties atq; explicatur.

VIx à moſtellis aliqua nobis quies, & ecce rurſus ab inſanientibus Menæchmis ſollicitamur. Aggrediamur hos quoque

& in tempore, priuſquam inſania percipit, adhibeamus aliquid medicinæ. quod melius certè faciemus & opportunius, quàm ille Medicus ibidem. Nec perfacile tamen id eſt nobis, vt hic de ſe iactitabat, neque planè

Sanos futuros, meo ego id promittam fide.

Sed quod eſt in nobis, ſedulò fiet, & magna cum cura, ſine ſuſpiratione quamuis vlla, curabuntur. Age, ſublimes deferantur in noſtram medicinam, etſi quidem non inuiti, lubentes imò potius & volentes: quippe qui morbum ſuum agnoſcant iam, non negent, nec diſſimulent hodie, quod olim ſimularunt: poſtquam verè in eos expetiit inſania temerè quondam affectata. Iamq; deliramenta quæ loquuntur, ab initio, & ordine ad finem auſcultemus. Periochâ fabulæ:

Hic fuerat auctus ille ſurreptitius.

Negat hoc ſanum varietas in voce *auctus*, quæ quanquam non malè, coactè ſanè tamen explicatur, *adoleuerat*: & ſi iſtum ſenſum volumus, cur non veterem ſcripturam malumus, *altus* vel *alitus*? At ego non hanc intrudo: iſtam vulgatam emendem libentius, & ſcribam:

Huc fuerat ductus ille ſurreptitius.

Ea mens prorſus eſt, raptum illuc abductum: niſi tamen *auctus* etiam coniicias indidem: quod non excludunt quidem numeri, licet difficilius admittant. *Auctus* qui retinebit contra nos, videat ne cum Lambino præter ætatis incrementum etiam de iure ciuitatis interpretetur. Si illuc trahi tam laxa vox poteſt, quidni debeat aliò vlterius, vt & hæreditate, & vxore, & liberis etiam fortaſſis, & aliis rebus multis auctus intelligatur? Valeat ineptum adeò commentum, & vapulet eius auctor. In Prologo qui verſus ſic ſcribitur:

Ei nati ſunt filij duo gemini:

verbo tranſpoſito rectius ſcribatur, *filij gemini duo*: quod vt vt tenue, magis tamen eſt ad numeros Plautinos: à quibus nimium quantum aberrat inferior iſte:

Puer inter homines aberrauit à patre.

Trochæum enim in Iambico quî feremus? Is equidem nunc tamen tertia regione. Mutes facilè, diſpoſitis aliter aliterque verbis: quorum hic præ omnibus ordo, qui poteſt multiplex iniri, mihi placet:

Puer aberrauit inter homines à patre.

pes primus vt tribrachys conſtituatur. Statim quo exemplo Plautus dixerit *Epidamnium*, quæ vrbs *Epidamnus* vbique, nec alio vſquam flexu nominata?

Is puerum tollit auehitque Epidamnium.

Sed ita non niſi per eos ſcriptum videtur, qui verſum refinxerunt. Huius enim cauſsâ, cum extrema illa vox eſſet, *i* literam effi-

efficiendo iambo immiſerunt. Atque id nuper adeo: cum veteres *Epidamnum* habeant, qui iidem *in* addunt, haud temerè, & vnde ſpero verſum aliter inque priſtinum habitum reconcinnaſſere. Sic faciam:

Is puerum tollit, in Epidamnumque auehit.

Traiectio non inſolens: minus adiectio *in* particulæ, quæ bis hoc ipſo prologo deinceps iterata:

Nunc in Epidamnum pedibus redeundum eſt mihi,

Item: *Hodie in Epidamnum venit cum ſeruo ſuo.*

Mirum verò in illo verſu:

Eumque heredem fecit, qua ipſe obijt die.

Mirum inquam factum, ſi eadem demum die, qua caſu obiit raptor, raptus eſt hæres inſtitutus. Hoc enim verba ſanè volunt: quod quî fieri potuit? aut ſi potuit, quid ita fingere Plauto fuit neceſſe? Valdè vereor ne ſit corrigendum, *quòm ipſe obijt diem;* alio, nec tam adſtricto ad ipſum fatalem diem ſenſu. Atque ita Pœnuli Prologo noſter: vbi hic idem omnibus verbis, literis, & apicibus verſus:

——— *eumq; adoptat ſibi pro filio,*
Eumq; heredem fecit, cum ipſe obijt diem.

Primâ ſcenâ in Paraſiti circumſpecta de cuſtodia fugitiuorũ cautione prudentique conſilio, variè de verbi *ianuam* ſanitate aut ſanatione fuit agitatum:

Tum compediti ianuam lima proterunt,
Aut lapide excutiunt clauum.

Nihil ego coniecturis aliorum derogabo, nihil addam: niſi moneam ſanè eos, qui porrò correctionem molientur (nam adhuc quidem nemo verum tetigit, vt ego iudico:) non obſtinatè laborent in peculiari aliqua voce exſculpenda, cui neceſſariò adiuncta verba *lima proterunt* iungantur: quaſi prorſus aliò referri hæc non queant. Poſſunt enim, ac fortaſſe debent ad ſequentem *clauum.* Nam hunc vel excutere lapide, vel lima proterere compediti dicentur. Id ſi obſeruetur, faciliorem emendandi viam fore credo. Atque ipſe cogitaui aliquid in hunc modum: ſed non probo, locumque felicioribus ingeniis relinquo, quibus vſui ſine dubio erit hæc admonitiuncula noſtra, ſi non alii, certè quidem illi, vt ne temerè in quærendo, quod fortè non eſt, ſe defatigent. Ad eiuſdem ſcenæ finem, in explicatione eius verſus accedo planè Palmerio:

Id quoque iam, cari qui inſtruuntur deſerit.

ſed abeo leuiter in ſcriptura. Nam *quoniam* volo ex *quoque iam,* nectoque hanc ſententiam verbis verſus proximi, ne ſic abſoluta malè pendeat:

Id quoniam, cari qui inſtruuntur, deſerit,
Nunc ad eum inuiſo.

Aiebat paraſitus, interuallum dierum plurium interceſſiſſe, cum Menæchmi cœnas nō frequentarit, ac domi interim de ſuo benè, an malè victitarit: iam autem poſtquam (id enim valet *quoniam*, vt alibi ſuperius oſtenſum) ſumtus & præſidium vitæ familiaris defecerit, ad illum reuiſere ſe velle, vt in antiquam Saturitatis almæ ſodalitatem recipiatur.

CAPVT II.

Egere aliquid. Scortum ducere: ad cœnam condicere. Ob induſtriam. Mille paſſuum mora. Expeditè fabulari. Variè multa emendantur, & quædam inſigniora. Refutantur aliorum ſuperuacua correctiones, ineptæ explicationes: noſtra firmantur.

Parcè, nec ſemper, vbi opus erat, aliorum refuto emendationes: interim non abſtineo tamen, ſi quæ occurrant vaniores & inſignitè falſæ, maximè quæ ſine cauſſa vulgatam lectionem mutant, quin vno verbo aſſeram hanc & defendam. Sicut hîc Sc. *Ni mala;*

Lanam, aurum, veſtem, purpuram benè præbeo, nec quidquam eges.

fruſtrà corrigitur *quiquam*. Antiquè enim *egere* cum accuſandi etiam caſu: nec exemplum Catonis ignotum illis eſſe potuit apud Gellium lib. 13. cap. 22. quod ita ſcribendum, vt ſubiiciam: *Si quid eſt, quod vtar; vtor: ſi non eſt; egeo. Suum cuiq; per me vti atque frui licet. Vitio vertunt, quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.* Mox eadem ſcenâ illud emendationis eget, quam nemo tamen attentauit:

Atq; adeo, ne me nequidquam ſerues, ob eam induſtriam
Hodie ducam ſcortum ad cœnam, atq; aliquò condicam foras.

Malè verba *ad cœnam* prioribus nectuntur, poſterioribus nectenda. Scortū enim ducere, ſingularis eſt phraſis, omnibus ferè Plauti comœdiis vſurpata: & ad cœnam condicere, pariter ſingularis, nec minus frequens. Traiice igitur verba:

Hodie ducam ſcortum, atq; aliquò ad cœnam condicam foras.

Quod ibidem eſt *ob eam induſtriam*, Plautina item eſt locutio, aliis non ita familiaris. Infrà hac fabulâ:

Ob iſtanc induſtriam etiam faxo amabit amplius.

Diuerſi paullùm ſenſus ab hac illa *ob induſtriam* ſimpliciter, ſaltem pro de induſtria: cuius vnum hîc exemplum ſatis. Caſinâ:

——— illa autem quaſi ob induſtriam
Mihi aduorſatur.

Sed hæc adhuc leuia errata, & quaſi primæ mentis aberrationes: plenum delirium in iſtis eſt:

ME. Perge. PE. non pergo hercle ego, niſi ſcio qua gratia
Litigium eſt tibi cum vxore. ME. hoc mihi abs te caueo cautius.
Clam vxorem vbi ſepulcrum habeamus, & hunc comburamus diem.

Et delirat æquè Lambinus interpretatione. Quid paraſiti intereſt,

eſt, cauſſam litigii ſcire quod Menæchmo cum vxore? Tum quomodo cauet hic ab illo ſibi, cui manifeſtò ſe prodit? Denique vltimus verſus vnde pendet? niſi ſic a paraſito caueur, ſi vxor celatur. Nugæ. Longè latet aliud, quod ſagaciter è parte ſententiæ ſum odoratus, ac veſtigiis eius tenaciter hærens in totam abditiorem denique penetraui. Peccant interpuncta ſimul & perſonæ. Primùm ſic emenda:

ME. Perge. PE. non pergo hercle ego, niſi ſcio qua gratia.
Litigium eſt tibi cum vxore: hoc mihi abs te caueo cautius.
ME. Clam vxorem vti ſepulcrum habeamus, & hunc comburamus diem.

Iam ita cape. Iubet Menæchmus ſuppatraſitari ſibi paraſitum: at ille renuit blandiri gratis, niſi ſciat qua mercede: atque ob eam cauſſam, inquit, diligentius abs te mihi caueo & præſcire certò præmium cupio, quia litigium tibi audiui cum vxore eſſe, vt haud facilè me domum ſis ad cœnam vocaturus. Reſpondet Menæchmus, Eo pretio, quidquid dices, dices, vt hunc diem luculentum nobis & hilarem, ipſa vxore clam, ſumamus. Quid elegantius & verius fuerit hac reſtitutione? Similem in errore ſimili ad ſcenæ finem dabo. Ibi vulgatur:

ME. Nunc ad amicam deferetur hanc meretricem Erotium:
Mihi, tibi, atq; illi iubebo iam apparari prandium,
Inde vſque ad diurnam ſtellam craſtinam potabimus.
PE. Expeditè fabulatus, iam fores ferio? ME. feri.
Vel mane etiam mille paſsûm commoratus cantharum.
Placidè pulta. PE. metuis, credo, ne fores Samiæ ſient.

In quibus æquè turpiter errat Interpres: neque potuit non errare in tam vitioſa lectione. Sed vitioſam ille nesciit, aut quiſquam poſt eum ſuſpicatus eſt. Tu ſcies, perſonas hîc quoque malè diſpoſitas, itemq; malè interpunctiones: & ad hoc exemplum mihi credes emendandum:

PE. Expeditè fabulatu's, iam fores ferio? ME. feri:
Vel mane etiam. PE. mille paſsûm commoratu's cantharum.
ME. Placidè pulta. PE. metuis credo, ne fores Samiæ ſient.

Liquida iam horum per ſe ſatis ſententia non poſtulat amplius declarari. Tamen hoc dico, quod non omnes videbunt; quid innuant iſta, *mille paſſuum commoratus es cantharum:* à quorum obſcuritate priſtina fluxit omnis deprauatio. Indicant ea paraſiti feſtinationem, & impatientiam moræ: qui cantharo & potationi deſtinatæ imminens, ægrè fert cohiberi ſe, quin ſtatim fores pulſet. Ait autem, *mille paſſuum commoratus es,* ſolitâ Plauto phraſi, qui ſic Truculento quoq;:

AS. Quid iam me reuocabas improbe nihilique homo?
Qua tibi mille paſſuum peperit mora mora.

Præter id, notabis, opponi Expeditè fabulari, & Mille paſſuum

commorari, per tacitum iocum, quo ludit in metaphora ab itineribus ducta. Nam itinerum verbum propriè eſt *expedite*, à quo cum cœpiſſet, pergit in eadem figura, & de mora tot paſſuum ſubiungit. Ipſce ſcenæ finis an liber erroris?

ME. Mane mane obſecro, hercle ab ſe ecca exit. PE. ô! ſolem vides,
Satin' vt occæcatus eſt præ huius corporis candoribus.

Mihi non videtur: & legam ſanè diſtinguamque priore verſu in primùm:

Mane, mane obſecro hercle: eapſe ecca exit.

deinde perſonam etiam paraſiti ſuſtulerim, & reliqua continuem omnia ſub Menæchmi, cui cenſeo magis conuenire, ſed cum leuiſcula etiam mutatione:

ME. Mane, mane obſecro hercle: eapſe ecca exit. oh, ſolem vide:
Satin' vt occæcatuſt præ huius corporis candoribus!

Hoc tamen docti prius arbitrabuntur: quorum iudicia non aliena à noſtro ſpero. Tenue quid in hac ſcena præterii, quod tamen hîc nunc dicatur:

ME. Olfacta igitur hinc, Penicule lepidè, vt faſtidis? PE. decet.

Non placet reſponſio paraſiti, *decet*, languida: & quî eum faſtidire decet? Fortè *licet* fuit, aſſentiendi formula ſolennis, quia nunc denique olfacturus eſt: aut *cedò*.

CAPVT III.

Iuſſo, iuſſim. Obſonatoris officiũ ac diſciplina. In verbis pauca, multa in perſonis & ſenſu notantur. Omnia explicantur, illuſtrantur. Viri docti ſententia contra Lambinum reprehenſa; Lambini defenſa, cum noua ibidem additione: huiuſdem alibi vltrò damnata.

PRincipium ſcenæ ſequentis in libris noſtris ſic conceptum legimus:

ER. Anime mi, Menæchme, ſalue. PE. quid ego? ER. extra numerum es mihi.
PE. Idem iſtuc aliis adſcriptiuis ad legionem fieri ſolet.
ME. Ego iſtic mihi hodie apparari iuſſi apud te prœlium,
Hodie vt fieret, in eo vterque prœlio potabimus.

Hæreo ego primùm de ſecundo verſu, an nõ Erotio tribui debeat, quo argutiſſima meretrix cœptam ſemel allegoriam ipſa perſequatur. Id verò non ſuſpicarer, niſi ſequẽtia Menæchmi verba inducerent eò. Is enim ex illo Erotii reſponſo ducere videtur occaſionem porrò allegoriæ eiuſdem continuandæ: quod tamen non videtur apertè ſatis, niſi verba priùs emendentur, vti cenſeo ego prorſus emendanda:

ME. Ergo iſti ac mihi hodie apparari iuſſi apud te prœlium.

Lego, vt vides, *iſti ac mihi:* verè. Senſit ita planè Menæchmus, & de ſe ac paraſito etiam proximo verſu *vterque* capit, vti Lambinus olim interpretabatur, immeritò hîc a V. N. Douſa exploſus, qui de Me-

de Menæchmo & Erotio contendit accipiendum, eo argumento, quia Peniculus extra numerum eſſe dictus ſit paullò antè. Ratio non ratio: quam cum alia, tum illud maximè refutat, quod ſequitur de adiudicatione, cum vtro noctem meretrix ſit futura. Neceſſariò ibi capies cum vtro iſtorum, Menæchmone ipſo, an paraſito. Nam quid abſurdius, quàm vt Erotium iudicare debeat, cum Menæchmo ſuo, ān ſecùm ipſa velit eſſe? Et quid erit, ipſam ſecum eſſe? Tum quæ paraſiti partes erunt, ſi cum amica ſolus Menæchmus eſt potaturus? Enimuerò illi promiſſa erat potatio iam anteriore ſcenâ:

ME. Nunc ad amicam deferetur hanc meretricem Erotium.
Mihi, tibi, atque illi iubebo iam apparari prandium,
Inde vſq; ad diurnam ſtellam craſtinam potabimus.

Et infrà certè non excluditur:

ME. Iube igitur nobis tribus apud te prandium accurarier.

Nec excludi profectò debet: & quia caſu poſteà excluſus fuit, inde nimirum omnes Menæchmo huic cum vxore & meretrice turbæ. Sed quid hæc talia colligo ad probandum, quod eſt per ſe diligentius intuenti manifeſtum? Ibidem *iuſſo* ſcripſi, ſiue tu males *iuſſim*: quorum vtrumuis alibi ſuprà repoſuimus. Nondum iuſſerat hic, ſed erat iuſſurus: vt conſtat ex hiſdem locis, quos iam iam notaui ex hac & priore ſcena. Altero iuſſurum ſe dicit, altero demum iubet. Atque ita Menæchmus ad Erotium ait: quia commodùm de re militari & aſſcriptiuis argutata es, vt ſermonem meum tuo attemperem, ac perſiſtam in comparatione, iuſſero mihi & aſſcriptitio huic alteri militi, quem extra numerum tu habes, tanquam integræ legioni prœlium parari: in quo hodie mox committendo, potando pugnemus, ac vter bellator melior inueniatur cantharo decertemus: teque adeò, cuius hæc eſt legio, victoriæ ſtatuo arbitram, quæ cum alterutro, cui adiudicabis, ex arbitrio tuo noctem iſtam agas. Quam paraphraſin adhibui, vt ſententia vniuerſa magis omnibus liqueſceret: ac facilius quiuis aſſentiretur mihi ſic iam initium totum reſcribendum:

ER. Anime mi, Menæchme, ſalue. PE. quid ego? ER. extra numerum es mihi,
Item vt alijs (vel, *illis*) *aſſcriptiuis ad legionem fieri ſolet.*
ME. Ergo iſti ac mihi hodie apparari iuſſo apud te prœlium,
Hodie vt fiat: in eo vterque prœlio potabimus.
Vter ibi melior bellator erit inuentus cantharo,
Tua legio eſt, adiudicato cum utro iſtanc noctem ſies.

Porrò in vna Douſica editione vitium eſt, quod ne latius ſerpat ac propagetur in alios libros, maturè euellendum & extirpandum:

PE. Meretrix tantiſper perblanditur, dum illud quod rapiat videt.
Verſus ſenſuſque *blanditur* expoſcunt, abiecto *per*, quod adhæſit à fine particulæ præcedẽtis. At in omnibus eſt grauius aliud in proximo, de quo nemini in mentem vnquam venit. Aperiemus nos, & oſtenſum eiiciemus.

ME. Suſtine hoc, Penicule, exuuias facere, quas voui, volo.
PE. Cedò. ME. ſed obſecro hercle ſalta ſic cum palla poſteà.
PE. Ego ſaltabo? ME. ſanus hercle non es. PE. egone an tu magis?
ME. Si non ſaltas, exue igitur.

Grauiſſimè perſonæ errant: nec bonum vllum ſenſum erueris è verbis, ita diſtributis. An Menæchmus exuit pallam, & Paraſito dat induendam, vt in ea ſaltet? Ita volunt: ſed falsò. Nec exuit ille, nec dat paraſito. Quid hic ergo poſcit, cum ait *cedò?* & quid huic ille ſuſtinendum tradit? Ego dicam. Exuuias facturus Menæchmus, id eſt pallam Erotio deſtinatam exuturus, pallium dat interca peniculo ſuſtinendum: pallium, inquam, quod pallæ ſuperinduxerat occultandæ, & in quo alias prodibat in ſcenam, vt ſolet in Comœdiis palliatis. Id cum Peniculus reciperet, ſimul orat Menæchmum, vt exuto hoc, nudatâ illâ ſaltet iam in ſcenâ aliquantulum antè, quàm & ipſam deponat. Vbi hoc negat alter, adhuc quippe ſobrius, exuere ſtatim iubetur, & exuit, exutâque Erotium ſuum ex voto donat. Ita igitur, verbis nihil immutatis, perſonas ſaltem reconcinnabis:

PE. Cedò. ſed obſecro hercle, ſalta ſic cum palla poſteà.
ME. Ego ſaltabo? ſanus hercle non es. PE. egone an tu magis?
Si non ſaltas, exue igitur. ME. nimio ego hanc periculo
Surripui hodie. Meo quidem animo &c.

Quòd diſputant, vter minus ſanus, ſic accipiendum. Inſanum Menæchmus paraſitum arguebat, qui ſaltare ſe ſobrium & ſic palàm iuberet: at hic illum contrà, qui ſaltare nollet, & pallam tamen indutus eſſet, quæ non ſumebatur niſi in hunc ipſum præcipuè vſum. Et hoc ſanè alii docuerunt: mentem tamen intimam Plauti non viderunt. Paullò pòſt:

ME. Scin' quid volo ego te accurare? ER. ſcio. curabo quæ voles.

Non ſcit Erotium, nec credam ſimulanter affirmare: potius diſtinctione mutatâ aliter interpretandum, *ER. ſcio, curabo quæ voles.* Omiſſa particula *ſi* fuerit, vti crebrò venuſteque ſolet, atque exſtiterit hic ſenſus: ſi ſciam, aut ſciero, curabo. Addam huc, quod in ſequente ſcena pariter corruptum. Vltimi verſus ſunt:

ER. Elocuta ſum, conuiuas ceterùm cura. CY. licet.
Cocta ſunt, iube ire accubitum. ER. redi citò. CY. iam ego hic ero.

Eorum priore Lambinus putidè exponit hæc, *conuiuas ceterùm cura:* quæ ſumi ſimul haud debent, ſed diſtinctione tali ſeparari: *ER. Elocuta ſum conuiuas: ceterum cura.* Atque ita libri veteres diſertim,

ſertim, qui & *tu* in fine adiiciunt, nõ ſanè penitus reſpuente verſu, ſenſu autem pænè flagitante. Quærit de conuiuis Cylindrus, quot & qui ſint futuri: his enumeratis, Erotium, dixi, inquit, illos: cetera iam tuum eſt curare, & vt cures vide. Reſpondet ille, curaturũ: imò cœnam iam paratam, nec per ſe moram eſſe, quin vel accubitum ſtatim eatur. Id adeò ex diſciplina Obſonatoris, quem pulchrè Martialis in hunc modum deſcribit nobis in Apophoretis, ſub eo ipſo lemmate *Obſonator.*

Dic quotus, & quanti cupias cœnare, nec vnum
Addideris verbum: cœna parata tibi eſt.

Qui locus mirè cum hoc Plautino conſentit: & eſt non diſſimilis alius Pſeudolo noſtri:

Hem illic ego habito. intrò huc abi, & cœnam coque
Properè. CO. quin is accubitum? i, conuiuas cedò:
Corrumpitur iam cœna.

CAPVT IV.

Certum facere. De verbis alicuius metuere, cauere ſibi. Au tergo! Scio, vt me dices. Cenſura noua in loca tacta aliis & intacta: contra illos emendata quadam & explicata. Plauto verſus olim fugitiuus nũc recens reſtitutus. Eadẽ totidemq; verba Plauti & Varronis in inuitatione ad diſcumbendum oſtenſa, forſan ei rei ſolennia.

LEpida diſputatio eſt initio proximæ ſcenæ, de nautarum voluptate, vbi terram conſpiciant ex alto:

ME. Nulla eſt voluptas nauitis, Meſſenio,
Maior, meo animò, quàm quando ex alto procul
Terram conſpiciunt. MES. maior, non dicam dolo,
Quàm ſi adueniens terram videas, quæ fuerit tua.

In quâ friget tamen altera pars Meſſenionis, qui aduerſus herum, maiorem contendit neſcio quam, non illam certè, quam Lambinus interpretatur. Quid enim hic locus ad decoctores, quos perſtringi putat ac notari? Dico, quod apud me ſentio: ſuperflua particula *Quàm* eſt, quę a ſtolidiſſimo homine adiecta pulcherrimam ſententiam euertit. Abiice tu, & lege:

——ME. maior, non dicam dolo,
Si adueniens terram videas, quæ fuerit tua.

Maximã voluptatem cẽſet Menæchmus, ſi terra ſaltem videatur: at maiorem hãc ſeruus, ſi terra patria videatur. Et verè hoc ex ipſa re, & magis è ſerui perſonã, qui itinerum & diutinæ circumuectionis pertæſus, deſiderat vnicè patriam, & redire domum perpetuò ſuadet, vrgetq; herum magnã inſtantiã, vt deinceps eſt videre. Argutiola in verbo *fuerit* inanis eſt: nec in ea vllum ſententiæ huius impedimentum. Nec abnuam tamen, ſi quis emendare malit *fuat*: vt omnis ambiguitas tollatur. Deinde Plautinam tenuem phraſin non ſperne obſeruare:

Ergo iſtuc quæro certum qui faciat mihi.

qua vſus infra iterum hac fabulâ, Scen. *Vt atas:*

Nec quid ſit, certius mihi facit.

Et Pſeudolo: ———*nimis velim, certum qui*

Mihi faciat, Ballio leno vbi hic habitat.

Mox illo verſu:

Verùm aliter viuus nunquam deſiſtam exſequi.

emendant *vivum:* quod etſi confirmare ſimilis locus poſſit Rudente, Sc. *Quid mihi mel.*

Neq; ſi viuit, eam viuam vnquam quin inueniam deſiſtam.

tamen & *viuus* retineri poteſt, bono etiam ſenſu, vt dum ipſe victurus ſit, fratrem viuum an mortuum quærere ſit exſecuturus. Atq; hoc caſu Amphitruone dixit:

MER. Tu me viuus hodie nunquam facies quin ſim Soſia.

quamquam & ibi quidam mutat *viuo*, temerè & nec verſu nec ſententiâ conſultâ. Sed præter exemplum, ratio eſt etiam hîc illius vulgati retinendi. Non enim viuum tantùm exſequi ſtatuit, ſed & mortuum, vſq; dum mortuũ ſaltem certò ſciat, atq; in id vel omne vitæ ipſius ſuæ tempus impenſurus. Addo, niſi retineatur, inutilem vocem eſſe *aliter:* quod tenuius explicare nimis hercle tenue ſit ac ieiunum. Ad finem ſcenę magnâ negligētiâ verba quædam ac verſus integer in hodiernis libris eſt omiſſus:

ME. Ego iſtuc cauebo: cedo dum mihi huc marſupium.

MES. Quid eo vis? ME. ne mihi damnum in Epidamno duis.

Omiſſum enim negligentiâ puto, non eiectum de induſtria: qui ſententiæ abſoluendæ ſit neceſſarius, & planè Plautinus, & in pleriſq; veteribus exſtet. Reduco, & repono:

ME. Ego iſtuc cauebo. cedo dum mihi huc marſupium.

MES. Quid eo vis? ME. iam abs te metuo de verbis tuis.

MES. Quid metuis? ME. ne mihi damnum in Epidamno duis.

Occaſionem negligentiæ dedit affinitas verborum initialium in vtroq; poſteriore verſu, *Quid eo vis*, & *Quid metuis:* itemq; finaliũ, *tuis* & *duis*. Metuebat autem herus, quia ſeruus ἔτυμον Epidamni deduxerat à damno. Id valet *de verbis tuis:* quæ Plautiniſſima locutio, & inferius hac Comœdiâ iterata:

Nunc homo inſanire occœptat: de illis verbis caue tibi.

Magnum flagitium commiſiſſem, ni ſuum tam elegantem verſum auctori vindicaſſem: quem miror in tot libris expoſitum, à nullo agnitum aut ſublatũ. Scenâ ſequenti, *Bene obſonaui*, ridiculæ ſententiæ, quin hercle nullius iſte verſus:

Sed eccum Menæchmum videon' à tergo meo?

Quomodo enim à tergo ſuo videre poſſit Menæchmum, niſi reſpiciat? Quid reſpiciat autem, cum ante eum ſit ille, non à tergo? Stabat enim vel ambulabat ad oſtium, quo pergebat ipſe rediens obſonatu. Ita directò eum antę ſe vidit, quod ſanus

nus iam quiuis per ſe videt. At non quiuis mihi corrigat:

Sed eccum Menachmum videon'? au tergo meo!

Tergo ſuo metuit tam tardus obſonator, etſi minimè quidem tardus, cum ante fores prius conuiuas adeſſe videt, aut videre potius videtur exſpectantes, quam è foro redierit ipſe cœnamq; apparârit. *Au* Plauti interiectio in metu & alia perturbatione, adeoque commiſeratione, ſæpius vſurpata. Nec quidquam verius iſtâ coniecturâ: neſcio ſi item illâ:

Menachme ſalue. ME. di te ament. ſcis quis ego ſum?

CY. Non hercle verò. vbi conuiua ceteri?

Malim equidem, *CY. Noui hercle verò.* Neque tamen per εἰρωνείαν ſubſiſtere lectionem alteram negarim. Vlterius, benè emendarunt hoc:

——ME. reſponde mihi

Adoleſcens, quibus hic pretijs porci veneunt

Sacres ſinceri? CY. nummo. ME. eum à me accipe.

Sed melius adhuc poteſt, & debet forſan ex antiquis editionibus: *CYL. nummo vno. ME. en à me accipe.* Liquidò enim ex, *nummum vnum en.* Mutatio ſaltem facta caſus eſt, quæ eadem infrà,

Nummum illum quem mihi dudum pollicitus dare &c.

quamquam ibi profectò minimè neceſſe eſt ad hanc formam iterum mutare, quod quidam faciunt audacius, non conſiderata locutione, quæ Plauto boniſque ſcriptoribus aliis frequens, vt pluribus exemplis Lambinus oſtendit ad hunc Amphitruone verſum:

Naucratem quem conuenire volui, in naui non erat.

Adhuc ibidem:

CY. Iam ergo hæc madebunt ſaxo; nihil morabitur.

Malo, *Iam ego.* Nam *ergo* non video cur probetur. Sequitur ſcena, *Sine fores.* In ea primùm verba:

Vbi lubet, ire licet accubitum:

totidem eademq; ſunt apud Varronem Ταφῇ Μενίππου: *Vbi lubet, ire licet accubitum. Accedo ſtrenuus, ſuſſilimus, quòd eſurigo findebat coſtas.* Vnde ſolennia ſuſpicari liceat fuiſſe vocationi vel inuitationi ad diſcumbendum. Inde longo interuallo:

ME. Hercle quin tu rectè dicis: eâdem ignorabitur,

Ne vxor cognoſcat te habere, ſi in via conſpexerit.

Forte melius interpungas, *Ne vxor cognoſcat, te habere ſi in via conſpexerit.* Sed id ſi melius; melius etiam ſcribas *agnoſcat.* Paullò pòſt:

Eho Meſſenio accede huc. MES. quid negotij eſt? ME. ſcire vis?

MES. Quid ergo opuſt? ME. opus eſt. MES. ſcio, vt mendicus. ME. tanto nequior es.

Habeo prædam, tantum incepi operis,

Non vnum in his peccatum, etſi nullum agnoſcit interpres ideoq; mirificas comminiſcitur explicationes. Primùm trāſpoſita verba cum perſonis ſunt: *MES. Quid ergo opuſt? ME. opus eſt.* deinde corrupta illa, *ſcio vt mendices.* Emendo:

ME. Opus eſt. MES. quid (vel *quod*) *ergo opuſt? ME. ſcio, vt me dices. ME. tantò nequior (es.)*

ME. Habeo prædam.

Ait Menæchmus, cum ſeruū vocaſſet, Opus ſibi eſſe, vel vt poſteà loquitur, Opus ſe incepiſſe. quærit ille, quodnam? Veretur hic ꝓfiteri ſtatim, & reprehenſionē conuiciaq; metuit à ſuo ſibi ſeruo. Itaq; præfatur, ſcio, quē me dicturus ſis: nequam ſcilicet ac nihili hominem. at ille, tanto igitur nequior es, qui ſciens tamen nō caueas. Obſcurum illis fuit, *vt me dices*, qui mutarūt: & qui id mutarunt, reliqua etiam traduxerunt, vt iſta ſcilicet cohærerent, *Opus eſt, vt mendices.* Egregiè. Terentium non meminerant ſaltem, nec vel illum intellexerant ita quoq; loquentem Phormione: *Videas, te atq; illum vt narres.* Nam Plauti ſimilia plura dedimus alio loco: quibus hoc nunc addatur è Perſa: *PÆ. Satis iam dictū habeo. SO. ſed quid tu? confitēre, vt te autumo? PÆ. Fatear, ſi ita ſim.*

CAPVT V.

In dies ſingulas eſcas edere. Au, iterùm. Argutia in particulis Huic, Mihi, Tibi, cum verbo auferendi & eſuriendi. Leues aliquot emendationes in verbis: grauiores hæ deinde in verſu iterato, qui eiectus; tum interpretationes in obſcurioribus, qui correcti contra Interpretem & illuſtrati.

NE illud quidem rectè Interpres, quod erat facilius tamen; ſcenā *Plus annos.*

Affatim eſt hominum indies, qui ſingulas eſcas edunt.

Quos ille nobis fingit eſcarum ſingularum eſores? non vnius generis: vel qui domi prandent, vel ſoli cænant, vel qui cibo vno cōtenti dapes plures aut lautiores ſibi non apponunt. Nullos horum Plautus dixit, vt quos dixerit facilius tu videas, verba ſic ſcribo & interducito:

Affatim eſt hominum, in dies qui ſingulas eſculas edunt.

Et quid ego iam interpreter, illos dici, qui ſemel in die cibum ſumant? Alia ſcena eſt, *Potin vt quieſcas.* Ibi interpolata iſta:

Non hercle is ſum, qui ſum, niſi hanc iniuriam
Meq; vltus pulcrè fuerò. obſeruabò, quid agat,
Hominem. poſt deinde adibo ego hunc atq; alloquar.

cognoſcimus è priſcis libris, qui ita: *Hunc primum. poſt hunc hominem adibo.* Ac facile eſt emendare:

—— obſeruabò, quid agat,
Hinc primùm: poſt deinde hominem adibo atq; alloquar.

Poſtea non laborant hæc, niſi fortaſſis ab interpunctione:

PE. Ne-

PE. Nequeo, qua loquitur, exaudire, clanculum,
Satur nunc loquitur de me & de parti mea.

Sed ab ea quoque leuiter: & leuis correctio,

PE. Nequeo qua loquitur exaudire. clanculum
Satur nunc loquitur.

Rurſus alia ſcena, in qua vnum hoc notamus:

ME. Nunquam hercle factum eſt. AN. an non meminiſti obſecro?

Corrigendum hîc quoque ſcilicet *au*, quod item ſuperius paullò: *AN. au! non meminiſti obſecro?* Sed addatur & alterum, ſic ſcribendos iſtos verſus:

ME. Non habeo. AN. at tu quandoq; habebis, tum dato.
Numquid vis? ME. hac me curaturum dicito.

quamquam in priore, *quandoq;* inuito nemini obtrudam: in altero, *me* alterum audacter quamuis expungo. Magnis nũc gradibus, vt vides, imus, ac facilè multa tranſimus. Sed erit breui, vt denuò adhæreſcamus, Scenâ, *Vt hoc:*

Qui neq; leges, neq; æquum bonum vſquam Colunt.

Inſerunt veteres, *neq; æquum neq; bonum.* Quis adeò recipere tergiuerſetur? Poſt pluria ibidem:

ME. Dic mea vxor, quid tibi nunc ægrè eſt? PE. bellus blanditur tibi.

non etiam ſpernas, quod quidam vetus habet, *quid tibi nam ægrè eſt?* Ac ſupra de ea forma non ſemel.

Ellus etiam, pro *bellus* queas ſuſpicari. Poſt pauciora:

—ME. quid hoc eſt vxor? quid nam hic narrauit tibi?
Quid id eſt? quid taces? quin dicis quid ſit? VX. quaſi tu neſcias.
Palla mihi eſt domo ſurrepta. ME. palla ſurrepta eſt tibi?

Hic iam incipimus obhærere: ſed haud difficulter eluctabimur. Aio delendum poſtremum horum verſum, qui præmaturè poſitus hîc & ſuperuacuè, paullò pòſt iterum, & ſuo demum loco ſcriptus:

—— VX. quando nihil pudet,
Neq; vis tua voluntate ipſe profiteri, audi atq; ades:
Et quid triſtis, & quid hic mihi dixerit, faxo ſcias.
Palla eſt mihi domo ſurrepta. ME. palla ſurrepta eſt tibi?

Vides, nunc demum effari vxorem, poſtquam ipſe fateri nihil vltrò voluit: atque id ipſa atteſtatur. vt mireris, quo iudicio quis idem ſuprà dicentem fecerit, & quo animo tulerint hactenus alii, nec aduerterint ineptiſſimam repetitionem. Tu obterere nõ dubitabis: & obtrito, reliqua ſic nectes:

Quid id eſt? quid taces? quin dicis, quid ſit? VX. quaſi tu neſcias,
Me rogas. ME. pol haud rogem te, ſi ſciam.

Sed alteri loco, vbi rectè is verſus, quid argutiæ porrò ineſt?

Palla eſt mihi domo ſurrepta. ME. palla ſurrepta eſt tibi?
PE. Viden' vti ſceleſtus captat? huic ſurrepta eſt, non tibi.

Nam profectò tibi ſurrepta ſi eſſet, ſalua nunc foret.

Mirificè, vt ſolet, torquet ſe Lambinus: nec tamen proficit vel hilum. De ſcripturæ ſinceritate videndum primùm, mox de interpretatione. Germanam Plauti lectionem, vt ego iudico, non habemus: igitur nec ioci ſenſum aſſequimur ſatis. In particulis *huic* & *tibi* obſcuritas, quam diſcutere poſſum ſimilibus exemplis: ſed non poſſum ſine correctione. Cum enim Plauti argutationem alibi in iiſdem voculis iteratam conſidero, permutatæ hîc mihi videntur, & altera ſuppoſita alterius loco. Quòd ſi ita reſtituamus;

PE. Viden' vti ſceleſtus captat? tibi ſurrepta eſt, non huic.

Nam profectò huic ſurrepta ſi eſſet, ſalua nunc foret:

facile ſit mentem odorari. Sed prius ſcire & hoc oportet, ad Menæchmum iſta paraſitum loqui, non eius vxorem: quod præter ſententiam ipſam, quæ verbis nunc ineſt, probat etiam ſequens Menæchmi ad illum ſermo: *Nihil mihi tecum eſt.* Senſus autem nunc iſte: Cum mirabundus per ſimulationem quæreret ab vxore maritus, an ſurrepta ei palla eſſet, atque ibi particulam *tibi* vocalius extuliſſet; nequam paraſitus, & vbique intentus ad inuidiam illi faciendam, cauillatur eam in aliam ex ambiguitate partem à captabundo ſic prolatam. Nam torquet *tibi*, quaſi ſit in tuum vſum, vel tuo bono: atque igitur redarguens eum, non huic, inquit, vxori tuæ, ſed tibi, vt tu loqueris, eſt ſurrepta: ſiquidem huic ſurrepta ſi eſſet iſtâ mente, ſalua ſcilicet eſſet. Ita ludere Plautum in ea phraſi, non mirabitur, qui ſimilia cogitabit loca. Tria nunc eorum mihi in memoria: nec ſcio ſi plura apud eum reperiuntur. Simillimus iſte Aululariæ ſcenâ *Foras foras:*

STR. Quid tibi ſurripui? EV. redde huc ſis. STR. quid tibi vis reddam? EV. rogas?

STR. Nihil equidē tibi abſtuli. EV. at illud quod tibi abſtuleras cedò.

Nec diſſimilis Captiuor. Scen. *Quanto in pectore:*

HE. Eſurire mihi videre. ER. mihi quidem eſurio, non tibi.

Et Pſeudolo, Sc. *Si vnquam:*

Iuppiter te mihi ſeruet. ST. immo mihi.

Hæc de hoc loco noſtra opinio: quam non ægrè feram ab alio conuelli, ſi melior afferatur. Oro autem, qui iudicaturi ſunt, ne temerè traductionem particularum in nobis damnēt, aut putent licentiorem. Equidem aliter quî poſſent tam intricatæ tricæ ſolui, nullam viam vidi.

CAPVT VI.

Non audes? Degerere. Se tenere. Plurium locorum noua, nec paucorum contra alios nouata emendationes cum explicationibus aliis noſtris.

Dum

DVm falsò repetitum verſum vtrobiq; perſequor, & in ſuo denique cubili, vberiore cohærentium explicatione premo, neglexi interim prudens imprudens intermedium locum, cui debita nunc emendatio reddetur:

——PE. ô hominem malum!
Vt diſſimulat! non potes celare: rem noui probè.
Omnia hercle ego edictaui.

Lego *nouit:* vt de muliere capiatur. Nam hanc nouiſſe iam ait omnia, ſe edictante, nec poſſe, quamuis diſſimulet, celari. *Nouit* inquam lego: niſi tu males vxoris perſonam inſerere ex vetuſtis:

Vt diſſimulat! VX. non potes celare; rem noui probè.
PE. Omnia hercle ego edictaui.

Ego me, quàm libros, hîc ſequi malo: & ſentire me rectius ſcio, qui continuam orationem agnoſco. Scenâ eadem infrà legimus:

ME. Ego faxo referetur. VX. è re tua, vt opinor, feceris.
Nam domum nunquam introibis, niſi feres pallam ſimul.
ME. Ego domum?

Vltimum ſcilicet hoc per ἀποσιώπησιν explendum, Ego domum nunquam introibo? vt Lambino videtur. Mihi illa friget: & ſanè lubens immutata paullum ea verba annectam ſequentibus paraſiti:

PE. Eho dum, quid mihi futurum eſt, qui tibi hanc operam dedi?

Nam poſt vxoris verba diſcedit Menæchmus, reſtitanſque paraſitus abeuntem etiam illam quaſi reuocat, & mercedem operæ poſcit. Etſi forſan & quæ ſunt vxoris nunc verba, poſſunt eſſe paraſiti: qui priora ad Menæchmum abeuntem, quaſi conſulens & adſuadens, id quod videntur innuere voces *vt opinor*; reliqua ſic, vt correximus, ad vxorem nec ipſam vlterius morantem. Sed hoc vtro ſit modo, parum refert. Proxima ſcena, *Quis hic me*, ſine vitio prorſus ſit, abſque illo ſit vno grandi ſatis & enormi:

ME. Nimis iracundè hercle. tandem heus tu, tibi dico, mane,
Redi. ER. etiamne aſtas? etiam audes meâ reuorti gratiâ?
ME. Abiit intrò, occluſit ædes: nunc ego ſum excluſiſſimus.

Perſona Erotii tollenda, quæ nihil amplius nunc loquitur in ſcena, ſed irata in ædes ſe proripit, deſertumque miſerum Menæchmum nec verbulo dignatur. Ille autem fruſtra ſic fugientem reuocat, vt aſſcribam, interpunctis leuiter etiam correctis.

ME. Nimis iracundè hercle tandem. heus tu, tibi dico, mane:
Redi: etiamne aſtas? etiamne audes meâ reuorti gratiâ?
Abijt intrò, occluſit ædes.

Verbum *audes* decepit alios correctores, quod neſciebant valere, vis ſiue etiam dignaris. Ita enim ſuprà quoque:

ME. Dic modo quod te iubeo. PE. dico, homo lepidiſſime.

ME. Ecquid audes de tuo iſtuc addere? PE. atq; hilariſſime.

Nam exempla alia pueris nota quid perſequamur? Ad ſcenam vltimi, vt diſtribuunt, actus primam veniamus. In ea quoq; vnum adhuc ſaltem, & id leuiſſimum:

MV. At mihi negabas dudum ſurripuiſſe te,

Nunc eandem ante oculos attines. num te pudet?

Muto, *non te pudet?* Nec adeò nihil intereſt, vtrum hîc horum malis: quæ quàm diuerſa ſint ſignificatione, vulgus haud aduertit, Pergo ad ſubſequentem, *Vt ætas.* Verſum,

Neſcio quid vos velitati eſtis inter vos duos:

vna voce tranſpoſita reddas meliorem:

Neſcio quid velitati eſtis vos inter vos duos,

Deinde:

Vna opera prohibere ad cœnam ne promittat poſtules;

Neue quemquam accipiat alienum apud te.

Cur *te* maluit, quàm *ſe?* Statim: *—ſeruiren' tibi*

Poſtulas viros? dare vna opera penſum poſtules.

Veteres immittunt, *vnâ illi operâ:* & ego verſus cauſſa, neq; excludente ſententia, admitto. Porrò ego nil muto:

MV. At ille ſuppilat mihi aurum & pallam ex arcis modo:

Me deſpoliat, mea ornamenta iam ad meretrices degerit.

Nulla enim cauſſa, cur *modo* & *iam* improbem. Sed nec abnuam pro illo, *domo*; pro hoc, *clam* ſupponi. Illud plerumq; hîc additũ leges: *Ferebat, hodie tibi quam ſurripuit domo.* Item: *Palla eſt mihi domo ſurrepta.* Item: *Palla inquam perijt domo.* Item: *Cum pallam atque aurum meum Domo ſuppilas uxori tua, & tua Degeris amica.* Vbi *degerendi* verbum ſimul iterum vſurpat. Sed quid hæc ſuperſtitioſius inculco? Pòſt, omnes libri exhibent:

ME. Tun' ſenex ais habitare me hîc in illiſce ædibus?

SE. Tu negas? ME. nego hercle verò. MV. nimio hac impudenter negas,

Niſi quò nocte hac emigraſti. SE. concede huc ſis filia.

Quid tu ais? num hinc emigraſti? ME. quem in locum autem obſecro?

SE. Non edepol ſcio. MV. profectò ludit te hic. SE. non tute tenes?

Sed omnes malè, nec vno modo. Præcipuum id erratum, quòd non obſeruatur, hactenus cum Menæchmo ſolo colloqui ſenem, & deſtitiſſe paullò longius filiam, vt hæc omnia non exaudierit, nec interloquatur, niſi a patre vocata ibi demum, cum ait, *Concede huc ſis filia.* Tamen illam, quaſi propè aſtans ſermones vnà miſceret, ad virum fecerunt loquentem ea, quæ ſenex ipſe ad generũ: vti contrà, cum vltrò interrogatur, pro illa reſpondentem ſubſtituunt virum: omnia turpiter, & fœda confuſione. Repone ad noſtrum hoc exemplum:

SE. Tun'

SE. Tun' negas? ME. nego hercle verò. SE. nimio hoc impudenter negas,
Niſi quò nocte hac emigraſti. concede huc ſis filia:
Quid tu ais: num hinc emigraſtis? MV. quem in locum.

Ecce, negante falſo genero de habitatione, miratur eius impudentiam ſenex, & interim emigraſſe hac ipſa nocte aliò ſuſpicatur: quo nomine filiam vocat, & quærit, an igitur emigrarint? *Emigraſtis* enim ibi lego. Reſponſum autem huius non improbo, vt à Gulielmio noſtro conſtitutum: malo tamen ſcribere, vt libri veteres non mutilati planè referunt: *MV. quem in locum, aut quam ob rem obſecro?* Quod ſanè verſus tantum non flagitat, hians nonnihil, ſi *autem* Gulielmianum ſolum, elegans alioqui & ſententiæ aptum, recipiatur. Etiam diuido ibi vocabulum *tu te.* Nam bina ſunt, atque veteres quidam diſiunxerunt. Interrogat ſenex, an non ſe teneat, id eſt ædes ſuas norit. At bonus Lambinus mulieri tribuit, quæ miretur patrem ipſum non ſentire deriſionem Menæchmi illudentis.

CAPVT VII.

Pugnorum ſatio & meſſis. Cuui. Traducti aliquot verſus: plures à diuerſis vitiis purgati, & luce explicationum illuſtrati.

VErſuum integrorum traductiones in hac Comœdia necdum monſtrauimus: offert ſe nunc exemplum vnum, & infrà ſuo loco alterum oſtendemus. Ille verſus:

ME. Hei mihi, inſanire me aiunt, vltrò cum ipſi inſaniunt.

multò legitur inferius, quàm vbi debet. Et pignus dem quoduis; niſi poſt hos ſuperiores ſtatim fuit collocandus:

MV. Viden' tu illi oculos virere? vt viridis exoritur color
Ex temporibus atq; fronte! vt oculi ſcintillant! vide.
ME. Hei mihi. inſanire me aiunt, vltrò cum ipſi inſaniunt.

Ac fortaſſis amplius, qui nunc ſequuntur etiam traiiciendi, vt ſit iſte deinceps ordo:

MV. Vt pandiculans oſcitatur! quid nunc faciam mi pater?
SE. Concede huc, mea nata, ab iſtoc quam potes longiſſimè.
ME. Quid mihi melius eſt, quàm quando illi me inſanire prædicant,
Ego me aſſimulem inſanire, vt illos à me abſterream?
Euoë, Euie, Bromie, quò me in ſiluam venatum &c.

De poſterioribus tamen his non affirmem, etſi valdè ſic concinna ſtructura: ſed concinna quidem, non & planè neceſſaria: quod de priore contendo, nec diſſenſurum quemquam puto diligentius examinantem. Iam illic:

SE. Filia. MV. heus quid eſt? quid agimus?

Non conuenit *heus*: magis *heu*, vel *hem*. Aut detur ipſum *heus* patri. Paullò pòſt diſtinguendum ita:

Ibo adducam, qui hunc hinc tollant, & domi deuinciant,

Priuſquam turbarum quid faciat amplius. ME. enimuero niſi
Occupo aliquod mihi conſilium.

Nam ſenis etiam eſt illud *amplius*, non Menæchmi. Mox mihi rectum eſt:

Pugnis me vetas in huius ore quidquam parcere?

quod ſcio qui mutare velit, *pugnos paſcere*, & alium, qui *ſpargere*: quia tanquam de ſatione & meſſe in hunc modum alibi. Hac fabula inferius:

Hiſce ego iam ſementem in ore faciam, pugnoſq; obſeram.

Rudente: *Iam hercle tibi meſſis in ore fiet mergis pugneis.* Abſtineo hîc, & velim vbique ipſe, mecumq; omnes, vbi neceſſitas nulla cogit. Ea cogere videtur, vt illic verbum inſeratur, quod eſt in aliquo veteriorum codicum:

ME. Haud male illanc amoui: nunc hunc ego perimam impuriſſimum.

Nec verſus admodum reluctatur: quamquam hoc aliàs pleno, plena ſententia quoque eſt, ſi *amouebo* ſubintelligatur ἀπὸ κοινοῦ repetendum: aut pro *ego*, ſcribatur *ago* vel *agam*. Id in medio ſit. A paucis verſibus legendum planè ex antiquis:

ME. Faciam quod iubes, ſecurim capiam ancipitem, atq; hunc ſenem
Exoſſabo, deinde dedolabo aſſulatim viſcera.

Non enim rectè dices exoſſari viſcera ſeni, ſed ipſum: & illa ſaltem dedolari. Scenâ *Quid eſſe*:

SE. Magna cum cura ego illum curari volo.
MED. Quin ſuſpirabo plus ſexcentos in dies.
Ita ego illum cura magna curabo tibi.

Nec hæc, nec alia Lambini planè recta lectio: nec habet vllum locum illud *in dies*. *Sexcenties*, è cuius vltimis ſyllabis illud enatum, ſimpliciter ſcribendum: atq; ita verba deinceps iu verſus digerẽda:

MED. Quin ſuſpirabo plus ſexcenties. ita
Ego illum cum cura magna curabo tibi.

Inſerui *cum* de librorum veterum auctoritate, & ea ratione, quia repetere eum aliis verbis ſenis hoc quoque medicus debebat. Vltimum verſum:

Atq; eccum ipſum hominem. obſeruemus quam rem gerat.

totum medico aſſcribunt: vix puto rectè. Nam ille qui norit Menæchmum, niſi præmonſtratum? Igitur ſeni priorem partem demus, alteram ſaltem ipſi:

SE. Atq; eccum ipſum hominem. ME. obſeruemus, quam rem gerat.

Sequenti ſcenâ in perſonis itidem erratum:

ME. Quin tu te ſuſpendis? MED. ecquid ſentis? ME. quidni ſentiam?
MED. Non poteſt hac res ellebori iugere obtinerier.

Ridiculum eſt, medicum interrogare, an ſentiat Menæchmus: & hic verò nimis reſpondeat molliter, ſi illud ab eo quæſitum. Rogat non niſi ſenex, & ipſum medicum, & nihil aliud, quàm ecquid ſentiat inſanum eſſe, qui ſic ſalutantem exceperit: tum medicus,

ſe verò

ſe verò ſentire,& tautum,inquit,eſſe morbum, vt ellebori iugere vix poſſit expugnari. Sic ergo reſtituatur:

M E. Quin tu te ſuſpendis. S E. ecquid ſentis? M E D. quidni ſentiam? Non potest hac res.

Paullò pòſt neſcio ſi verba ſenis etiam medico potius tribuenda:

Iam hercle occeptat inſanire primulum.

Suadet ratio ſanè quædam,& ſimilis deinde locus:

M E D. Nunc homo inſanire occeptat.

Mox illud vitioſum:

M E D. Mane modo.etiam percontabor. S E. aliam occipis fabulam.

Nec ſine vitio reſtituunt *occipias* vel *occipiſſe*. Non enim iubet alium ordiri ſermonem, qui a verbis ad rem veniri vult, & omnem moram damnat. Ego tentarim:

M E D. Mane modo: etiam percontabor alia. S E. occidis fabulans.

Et puto verum tetigiſſe. Cum alia percontari etiam velle diceret medicus,grauatur hoc ſenex,&,occidis hominem, inquit,tuis fabulis: ad vulgi dictum fortè ſimul alludens, quo medicus importunè garrulus fertur alter ægroto morbus.Ille tamen pergit,& inter alia quærit etiam iſtud:

Perdormiſcin' vſq; ad lucem?

ac reſpondet Menæchmus: *facilin' tu dormis curans?*

Perdormiſco,ſi reſolui argentum,cui debeo.

Sed nec quærit ille,nec hic reſpondet benè. Vt alia non arguam, verſus qui conſtat? Illene fert in fine verbum *curans?* quod ineptè interpretantur etiam, cùm aliquâ curâ vrgeris. Curare ſcilicet à quoquam ſic vnquam vſurpatum:& ſi ſit; verſus,inquam,an id feret?Mittam vel hoc, vel alia ibidem exagitare: magis operam dabo,vt omnia emendentur. Atque emendata ſic opinor fore:

Perdormiſcin'? M E. vſq; ad lucem. M E D. facilen' obdormis? M E. cubans

Obdormiſco,ſi reſolui argentum,cuui debeo.

Ne mihi quiſquam nugas alias ad hunc locum. Duo Medicus interrogat, & reſpondet alter ad vtrumque: & vtrumque vterque rectè,aptè,verè. Primùm,totamne noctem continuè dormiat,an ſomno interuigilet interrupto, aut diu vigilet abrupto: deinde, quàm facili vtatur illo deo, & an promtè, aut ægrè obdormiſcat. Hic de ſe ita fatetur: & facillimè vix dum lecto compoſitum incipere ſtatim condormire, ſed ſi curis argentariis ſit liber; & hunc tam benè conciliatum ſomnum vno quaſi tractu perducere ad ipſam lucem. *Cuui* ſcripſi cauſsâ verſus, vt alibi *fuuit*, *pluuit*: quod qui nolet, vocalium in medio concurrentium alteram non elidat.

CAPVT VIII.

Satin' hoc pro ſano? Sedatè ſeruire. Ora commentare. Noſcito. Re-

ſtitutio ordinis in verſu traiecto vno; in pluribus corruptis aliis, verborum, ſententia, numerorum; firmata vbiq; & declarata.

Alia in eadem ſcena leuiora ſunt, quæ nolo tamen reticere. Iſte verſus ſcribitur ita rectè:

Satin' hac pro ſano maledicta maledictis reſpondeo?

& ſe tuetur alio ſuprà ſimili;

Hoc quidem edepol haud pro inſano verbum reſpondit mihi.

Nec ego quidquam cupio mutare: tamen quia nonnullis in libris *hoc* reperitur, vide ſi ferri & illud poteſt diſtinctiunculâ mutatâ;

Satin' hoc pro ſano? maledicta maledictis reſpondeo.

Ferè clarior & planior ita ſenſus. An non, inquit, hoc tamquam ſanus facio, quod maledictis reſpondeo maledicta? Nonne oratio mea ſanitatis indicium eſt meæ, qui quidem parem regeram pro pari? Sed hoc nimis leue forſan, & potuerat taceri. Non nego: quin potuerat & illud;

Ad me face vt deferatur. S E. itan' cenſes? M E D. quippini?

neque tamen muſſo. Verſus enim nonnihil intereſt, vt plenius planiuſq; duæ voculæ ſcribantur:

Ad me face vti deferatur. S E. itane cenſes?

Etiam iſtud grauius non eſt, & nihilominus dicetur, vt ne Lambino concedamus:

M E D. Elleborum potabis faxo aliquot hos viginti dies.

Ita contendo legendum, quidquid ille contra amicum ſuum de altero *aliquos* argutetur. Hoc quoq; par ceteris:

——tu ſeruos iube, hunc

Ad me ferant. S E. iam ego illic faxo erit. M E D. ego abeo. S E. vale.

Sed non negligo propter verſum, qui *dejerant* requirit. Et ſignificantiore hoc compoſito bis anteà in hac re vſus. Denique iam illud ſuperat, atque vt ita dicam, præponderat alia leuitate:

Quid illuc eſt, quod me hic homines inſanire prædicant?

Imitor Lambinum. is *hice* fecit: ego amplius *med' hice*. Quid autem? an non ſatis cauſſæ, quod illud etiam iubet verſus?

Atqui vltimo iam verſu magnus error:

Hic ergo vſq; ad noctem.

Magnus? imò nullus. Omiſſum enim de induſtria verbum ſubintelligendum. Eſto. Libri tamen veteres aiunt non omiſſum, & legendum, *Hic ero.* Nunc ſi quid grauius in ſequenti ſcena, videamus. Scribunt hodierni libri:

——propterea heri imperium

Exſequor benè & ſedatè ſeruio.

Priſci pro *ſedatè, ſedulò.* Sed nolo hîc illos præualere. *Sedatè* pendet à ſuperiore iſto: *Cui cor modeſtè ſitum eſt.*

Deinceps recentes vetereſq; pariter omnes ſcribunt:

Metuam ego haud multum quidem, propè eſt, quando
Herus, quod ſtrenuè faciam, pretium exſoluet.

Ego

Ego autem ita velim: *Metuam ego, haud malum quidem.* Non enim leuiter ſeſe metuere dicit, qui valde ſanè metuit, vt ſuperior oratio teſtatur: ſed metuere quidem, non tamen malum. Herum metuit, ne peccet: non pœnam, vbi peccârit. Atque id contra morem ſeruorum aliorum: quos nihil alias metuentes tum demum ait metuere, poſtquam promeruerint malum. Se verò ad eorum exemplum eſſe, qui cum culpa carent, tamen interim metuunt, ſoli vtibiles heris, vt hîc, & iiſdem verſibus in Moſtellariâ prædicantur. Sed iam vnum aliquod maiuſculi momenti penſet aliorum tenuitatem. Verſus vltimi ſcenæ eius tranſpoſiti ſunt, atque in ordinem verum ita reponendi:

——nunc fores pultabo, adeſſe vt me ſciat.
Sed metuo, ne ſerò veniam depugnato prœlio,
Neq; vtrum ex hoc ſaltu damni ſaluum ſcio eliciam foras.

Qui nunc poſtremus eſt, in Colonienſi libro omiſſus erat: qua putes niſi traiectionis huius occaſione? Venetus habet ſanè: ſed *meum* legit pro *vtrum*: quo firmari videatur aliorum coniectura, *vt eum* reſcribentium. etſi quidem *vtrum* nunc hoc ordine magis mihi placet. Scenâ, *Per ego*: vbi nunc legimus:

M E. Ecquis ſuppetias mihi audet afferre? M E S. ego, here, audaciſſimè.

Plautus ſcripſerat:

M E. Ecquis ſuppetias mi audet ferre? M E S. Egò, here, atque audaciſſimè.

Ac ſtatim:

Mittitis? M E. nunc obſecro te, quiſquis es, operam vt des mihi.

perſonâ non mutatâ, ſed retractâ: *M E. Mittitis nunc? obſecro te.* Liberatorem nactus Menæchmus ad raptores ſuos confidentiuſculè, Videtis hunc, inquit, & iam me mittitis? Inferius:

Nimis autem benè ora commentaui atq; ex mea ſententia.

Non de mento aut commentatione commenta aliorum probo: *carmentaui* tamen aut *carminaui* nec admittam. Quin eò vſque Lambini interpretationem ſequar, vt dicat, ora iis verberibus conſcribillaſſe, tamquam librum commentarium literis. Longius non traham. Ora illorum pro commentario habuit, & in illis commentauit, quod hodie dicimus commentatus eſt. Porrò vbi manumiſſus Meſſenio tamen pro ſeruo futurum ſe ait patrono, atq; orat vt recipiatur:

——ſed patrone te obſecro,
Ne minus imperes mihi, quàm cum tuus ſeruus fui.
Apud ted habitabo, & quando ibis, vnà tecum ibo domum.

languidè & ineptè Menæchmus reſpondet, *Minimè*, quaſi abneget palàm: quod ſi feciſſet, aliam ſeruus orationem ſubtexuiſſet, non iſtam; *Nunc ibo in tabernam &c.* Quin tu deles perſonam inculcatam, & coalitum id verbum diuidis viciſſim, continuato ſermone ſeruus vt ita narret:

——& quando ibis, vnà tecum ibo domum.
Mane me: nunc ibo in tabernam: vaſa & argentum tibi
Referam.

Iubet eum exſpectare ſe, dum eat & redeat: quod mox iterat, *hei me mane.* Neque de hac correctione vlli dubitandum. Mox:

Alij me negant eum eſſe, qui ſum, atq; excludunt foras.
Etiam hic ſeruum eſſe ſe meum aiebat, quem ego emiſi manu.

Scribo, *At iam hic.* Opponit varia & diuerſa contrariaque mira. Proxima ſcena, *Men hodie*:

——M E S. quin modò
Eripui homines, qui te ferebant ſublimem, quattuor,
Apud haſce ades.

Mira locutio, eripui homines: cùm hominibus eripuiſſet ipſum. Traiice verba:

Eripui te, quem homines ſublimem ferebant quattuor.

Hypallagen alii volunt, contra quos Lambinus putidius explicat, & de voce *quattuor* nugatur, vnico *t* ſcribenda. O hominem acutum! Qualem autem verſum facit, ſi breuem ſyllabam iſtam? non equidem par ceteris erit, vti debet. Sed corruperat eum traiectio, vt alius videretur: nunc ſimilem reliquis è noſtra traiectione rurſus agnoſcis. Mox ibidem ediderunt nuper, *Quin ego accurro, teque eripio*: atque ita veteres ſanè: verùm placet impenſius *Quòm* recentiorum. Contrà eadem particula in veteribus eſt ſequente ſcenâ *Si voltis*, vbi noſtri *quoad* ſuppoſuerunt:

M. S O. Pol profectò haud eſt diſſimilis, meam quoad formam noſcito.

Vtrum melius hîc cenſebis? Ego *quòm* antiquom. Nam ſenſus eſt, non, quoad noſco; ſed, cum recognoſco meam formam. Id valet noſcitare: quod qui non ita ceperunt, particulam mutarunt. Eadem vltimâ ſcenâ:

Tanquam ſi me emeris argento, liber ſeruibo tibi.

malo verba collocare, vt in veteribus digeruntur, *ſi emeris me argento.* Et ibidem:

O ſalue inſperate multis annis, poſtquam conſpicor, Frater.

Lego diſtinguoq;:

O ſalue inſperate, multis annis pòſt quem conſp.

Neſcio ſi quis hoc alius anteà monuit, vti dubiâ memoriâ ſuſpicor. ſed eſt tanti, denuò moneri, quia vera emendatio, & immeritò ſpreta, ſi antè nota. Simile Pacuuii Teucro:

Quàm te pòſt multis tueor tempeſtatibus!

In fine:

Venibit vxor quoq; etiam, ſi quis emtor venerit.

Verſus hunc ordinem verborum magis velit: *Venibit quoq; vxor etiam.* etſi vltimam in *venibit* poſſe produci equidem & ſolere in noſtro quoq; plura alia ad eum modum non ignoro.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MILITEM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Clariſſimum Virum

ALDVM MANVTIVM P. F. A. N.

Antiquarium & Oratorem.

QVANTO *cum gaudio,* MANVTI CL. *Romam ſuperioribus annis properaueram, tanto cum dolore diſceſſi indidem, ſanè quidem vtroque maximo, fortaſſe tamen hoc acriore, quem quidem intimas fibras cordis animiq; ſinum omnem mihi ſenſerim penetrare, magis quàm illud anteà, quod ſummum quaſi pectus tantummodo pertentarat. quippe cuius egregij ſpe fructus erectus veniebam, eo maximam panè partem non potitus abibam. Nec enim in Vrbe quæſieram id tantum, quod plerique ſolent, eoq; contenti redeunt, vt antiqua illîc monumenta & quæ monſtrari cunq; poſſunt inanima veteris magnificentiæ ſuâ iam ruinâ ſepultæ ſigna, quæ nec ipſa quidem omnia mihi licitum meo modo perluſtrare: ſed hodierna & viua cum priſco ſplendore certantia decora viderem. viros inquam claros & doctos: quorum cum perpaucos mihi conuenire daretur & noſcere familiarius, te Manuti ne ſalutare quidem coràm aut intueri propius datum fuit. Impedimentum erat non aliud, niſi deplorata mea valetudo, quæ poſt Neapolitanum iter importuniſſimo ibi tempore me deprehenderat, atq;*

inuitiſſimum ante diem cœlo Romano cedere, priſtinumque refouendi mei locum reuiſere cogebat. Itaq; cum menſem mihi illic deſtinaſſem non vnum, vix paucis exactis diebus, itinere ſubito Bononiam remigraui. Hic quantam me cum aliorum, tum tui non neglecti, ſed neceſſariò poſthabiti iacturam feciſſe non ipſe putas, ſed me putare cenſes? tantam omninò, quantam reparare me poſſe non confido. quantum dolorem hinc atq; inde multis modis hauſiſſe? quantum profectò nec in hunc diem potui ſuperare. Neq; tamen in te fructus omnis periit mihi, quantumuis nec vidi ipſe nec conueni: percepi aliquid ex te per internuncium, comitem meum, cui cum dediſſem meas ſalutandi tui & compellandi vices, tam multa mihi retulit ex te humana & amica, vt non multo plura præſens potuiſſe videar experiri, neq; defuerit mihi quidquam præter ipſum conſpectum tuum & viuam imaginem exoptatiſſimæ faciei. Narrabat idem non de beneuolentia tantum in me inſigni, ſed ſtudiis quoq; tuis literarum: in quibus quid molireris, & diu agitaſſes, etiam monſtraueras comiter & mihi iuſſeras communicari. Et audiui ex eo iſta gratiſſima auditu omnia: inter cetera de Plauto, quem infinitis te poſt omnes correctores locis emendaſſe dixiſſes ſimul & prolato libro, variè quidem illo conſcribillato, oſtendiſſes. Percuſſit hoc me, qui in eodem auctore non indiligenter iam tum fuiſſem, & mirificè affecit: ſed percuſſit affecitque deſiderio maximè, & incredibili cupiditate videndi, quid præſtitiſſes: cuius exſpectationem ægerrimè tuli hactenus, & ferre quidem vlterius non poſſum. Quamobrem cum ad te ſcribere, literiſq; confirmare quam tecum præſens abſens ad eum modum inij amicitiam, dudum conſtituiſſem, diſtuli ſemper eam operam, vſque dum mearum aliquid in eundem Plautum commentationum vnà poſſem mittere: quod occaſione nunc tandem nata facio, facioq; ſolam ob iſtam cauſſam, vt his noſtris, quæ qualia ſint iudicare tu debes, ad edenda tua, quæ futura ſperamus optima, vehementius inciteris, & ſoluas aliquando tam diuturnas, præcidaſq; longiores omnes, tibi quidem non minus indecoras, quàm nobis moleſtas & inui-

ſas mo-

ſas moras. Sit hic libellus tuorum flagitator, beneuolus tamen & à beneuolente: quem tu contrà humaniter audies, ac monitus promtè ſatisfacies omnium doctorum magna, mea verò maxima exſpectationi. De amicitia id te oro, recorderis initium eius, & quam tum erga me pronum oſtendiſti te, tam & fuiſſe conſtantem interea demonſtres, & eſſe deinceps eundem probes. Ego me ſic viciſſim geram, quomodo geſſi ab illo interuallo & antè ſemper, vt obſeruantia cultuq; tui perpetuo, quem egregiis in has literas & propriis & maiorum meritis ab ignoto etiam quouis tibi clariſſimoq; familiæ tuæ nomini vendicare potes, amorem tuum ac cœptam illam beneuolentiam tum iuſtè meritus videar, tum magis in poſterum mereri.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MILITEM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Vt qui. Quin vt. Inſanùm & inſanè quomodo vſurpentur. Multa Militis labes initio deterſa, pleriſq; interpretamenti fax adhibita. Verſus vnus maximè controuerſus, penſiculatiùs examinatus, & reſcriptus è Varrone.

MEnæchmi, non pro inſanis falsò vel inſimulati, vel ſimulantes, ſed verè inſanientes, reſipuerunt maximam partem ab aliorum noſtraq; medicina: nunc Glorioſi Militis Clypeum videamus, quem ſi curare de mandato ipſius ita non poterimus, vt ſplendor ei clarior ſit,

quàm ſolis radij eſſe olim, cum ſudum eſt, ſolent,

vtque oculorum præſtinguat aciem lectoribus; à ſitu ſaltem & rubigine vindicabimus, exterſumque diligenter in nitorem tamen aliquem dabimus, vt hebetiorum oculos non feriat, ſed iuuet, & circumfuſam vndique caliginem illuſtratus illuſtret, aſpectuque ſui commendet ſe magis acutioribus etiam, exuto priſtino horrore. Acroſtichide periochica, ſententia verſus eius claret ſatis:

S

Licere vt quiret conuenire amantibus:

ſed verba ſunt maculis interpolatorum nonnihil offuſcata. Nec enim *Licere vt quiret* à Plauto eſſe, cognoſcas ex antiquiore lectione, quæ diuerſa quidem nunc *Liceret vbi quiret*, nunc *Liceret vtique*: & ſcias indidem verum eſſe, *Liceret vt quî.* Plautina particularum harum coniunctio fefellit hactenus hîc: quæ alibi tamen apud ipſum crebra. Captiuis S C. *Quò illum:*

Et eum morbum mihi eſſe, vt quî me opus ſit inſputarier.

Aſinariâ S C. *Nequeon.*

An ita tu es animata, vt quî expers matris imperij ſies?

Bacchidib. S C. *Ibo.*

Adeon' me fuiſſe fungum, vt quî illi crederem?

Non inſolens nimis accidet hoc ei, qui vulgatum cogitabit *vt ne*, itemque Plauti aliud *Quin vt*: in quibus vtriſque ſuperfluit *vt*, particularum geminatione: ſed magis in altero, ſiquidem *Quin* ipſum, vbi reſoluis, eſt *quine*: cui tamen etiam *vt* additum Aulular. S C. *Velim te:*

Neq; occultum id haberi, neq; per metum muſſitari,
Quin participem pariter ego te & tu me vt facias.

Iam primâ fabulæ ipſius ſcenâ, magna loci iſtius obſcuritas:

P Y. Iſtuc quidem edepol nihil eſt. A R. nihil hercle quidem hoc,
Praut alia dicam: tu quæ nunquam feceris.
Periuriorem hoc homine ſi quis viderit,
Aut gloriarum pleniorem, quàm illic eſt,
Me ſibi habeto, & ego me illi mancupio dabo.
Ni vnum Epityrum edam apud illum, eſuriens inſanè benè.

Obſcuritas inquam eſt: etſi Lambino, cui vbiq; omnia, hoc quoq; liquet. Sed per Muſas, qualis interpretatio eius eſt ad poſtremum horum verſum? Eum cogit ſententiâ cohærere cum ſuperioribus, à quîs planè diſſidet, & nullo poteſt modo iungi. Non per ſe poteſt, quia abſurdus, vt mox oſtendemus: non per illos, quia ſenſus eorum iam abſolutus non admittit. Etenim iſta plena oratio eſt, & omnia à ſe vlterius excludit:

Periuriorem hoc homine ſi quis viderit,
Aut gloriarum pleniorem, quàm illic eſt,
Me ſibi habeto, & ego me illi mancupio dabo.

Quis ferat his caudam illam ſuperuacuam appendi? quam vt poſſent quoquo modo ſubnectere, *Ni* fecerunt primò, deinde & amplius interpolarunt, abiectâ voce vnâ, reliquis aliquot traiectis:

Ni vnum epityrum apud illum eſuriens inſanè edam.

At in vetuſtioribus omnibus *Si* legitur, nec aliter apud Varronem lib. VI. de L L. vbi planè etiam ſcribitur integer his omnibus verbis, quorum poſtremum tamen & antiquæ editiones omiſerunt:

Si vnum

Si vnum epityrum edam apud illum eſuriens inſanè benè.

Ita fluctuatum iam olim hîc videmus: atque id opinor, quòd numeros non expedirent, qui difficillimi ſunt ſanè, neque tamen vt eorum ratio iniri nulla ab intelligente poſſit. Ad hoc neque illud viderunt, cui hæreret aduerbium *inſanè*. itaq; cum *eſuriens* iunxêre quidam, alii cum *edam*, inter quos eſt & Lambinus. Atqui velim ab his exemplum, vbi vſurpata locutio hæc ad id exẽplum. Quod ego memini; nunquam *inſanè* iſtâ formâ, cum pro *vehementer*, vt interpretatur ipſe Varro, ſumitur: nunquam aliis orationis partibus reperi iunctum, niſi nominibus, vt iſti, cum quibus loquẽdum iam mihi eſt, loquuntur, adiectiuis, aut inde aduerbiis formatis. Hinc apud Plautum, *inſanùm magnum negotium* Bacchidibus, *inſanè bonam porticum* Moſtellariâ *inſanùm malum* Trinummo: tum *inſanùm valdè* Neruolaria, è qua Nonius citat *Inſanùm valdè vterq; deamat*: vnde vir magnus tamen eiicit ipſum *valdè* tanquam gloſſema, paullò inconſideratius. Quidni enim vtraq; iſta, quantumuis eiuſdem ferè ſignificatus, iunxerit Plautus? & verò iunxit neceſſariò, quando vt aio nunc & opinor, dicturus non fuit *inſanùm deamat*: quod non credam vſque eò, dum alio doceat exemplo, cui nihil inſit dubitationis. Itaque nec hîc admitto dum, aut committo *inſanè* vel *eſuriens* vel *edam*, ſed prorſus *inſanè benè*. Atque eò diſtinctionem poni volo poſt *eſuriens*, ne ſententia confundatur amplius: quæ talis eſt iam denique totius verſus. Totius, inquam, & ſolius huius verſus. nam nouum diuerſumque à præcedentibus orditur ipſe & perficit ſenſum. Hunc vt clarius perſpicias, verba ſic ordinabis: *inſanè benè, ſi eſuriens vnum epityrum apud illum edam.* Elliptica locutio eſt, & ad particulas eas intelliges, eſt vel erit: vti ſolet vulgò, cum dicimus: Benè, ſi hoc vel illud. Cum dixiſſet paraſitus, mancupio ſe futurum illius, qui periurum & glorioſum magis hominem vidiſſet: ſubdit, in iſta ſeruitute benè ac nimis benè futurum ſibi, ſi eſuriens vel epityrum vnum edat. Et iam plura de hoc verba fieri nihil eſt opus, oſtenſa lectiõne pariter & ſententiâ verâ. Nam veram illam, Varro probauerit ſatis; hanc etiam, verba ſingula totuſque locus accuratiùs examinatus. Ac de numeris iam ante dixi, difficiles quidem, ſed tamen à perito poſſe redigi in ſuas quoque leges. Illud leuius, ſed monendum poſtremò tamen, primo verſu integri loci huius, vt eum hîc adduxi, non *hercle quidem hoc*, ſed *hercle hoc quidem* verbulo tranſpoſito legendum verſus cauſsâ, quomodo veteres ipſi planè. Porrò autem alia quoque leuiora huiuſdem ſcenæ hoc ipſo capite complectamur. Proximus priori loco verſus:

PY. Vbi tu es? AR. eccum edepol. Vel elephanto in India:

rectius diſtinguetur: *AR. eccum. Edepol vel eleph.*

Inferius:

Factum eſt hercle, memini fieri.

traiicienda, vt paullò antè, particula: *Factum hercle eſt.*
Etiam inferius:

Triginta Sardi, ſexaginta Macedones
Sunt homines, tu quos occidiſti vno die:

non ſcio ſi mutandum,

——Macedones
Sunt, omnes tu quos occ. v. die:

Etiam nunc inferius:

A R. Rogitabant: hiccine Achilles eſt, inquit, tibi?
Imo eius frater, inquam. innuit illarum altera:
Ergo mecaſtor pulcher eſt, inquit, mihi
Et liberalis viſu. caſaries quàm decet!

Hîc primò non aptè quæſiſſe videtur quæcunque femina fuit, ſi fuit tamen aut quæſiuit vlla, an iſte miles paraſito pro Achille ſit. Rectius quæſierit, an is ipſe ſit Achilles: quod & reſponſo quadrat magis, cum non Achilles quidem, ſed eius frater affirmatur. Deinde, *innuit* valdè ſuſpectum, neque probius *annuit* Lambinianum, niſi cum alia diſtinctione. Poſtremò vetus lectio mutata imprudenter eſt: *vide caſaries quàm decet.* Melior hæc alterâ, quam & verſus damnat. Eratque in conſpectu miles, cum iſta de eo dicerentur. Ergò totum locum reſcripſerim hunc in modum:

A R. Rogitabant. hiccine Achilles eſt? inquit mihi.
Imò eius frater, inquam. annuit illa. tum altera,
Ergo mecaſtor pulcher eſt, inquit mihi,
Et liberalis. Vide, caſaries quàm decet!

CAPVT II.

Oppida ſcenica. Deridiculo eſſe. Labiorum ductatio, & valga ſuauia poſt alios plenius explicata. Interibi. Quod Dij volunt, vt Dij voluerint, formulæ excuſſæ. Atq; In vicem. Verſus traiectus vnus: plures variè correcti aduerſus alios & illuſtrati.

PAlæſtrio iam deinceps in hanc fabulam ἀπολογίζεται, non optimo poetæ conſilio, neque præmeditatè aut cautè ſatis ad indecorum euitandum, quod oſtendit iam olim Gulielmius noſter. Sed is Palæſtrio cum ita narrat:

Hoc oppidum Epheſuſt: inde eſt miles meus herus.

multi variè locutum eum volunt. quidam *inde*, vt hîc excuſum, alii *indidem*, alii *ibidem*, vulgus librorum *idem*. Rursùm veteres editiones nihil habent horum, ſed ita ſcribunt omiſſo quocunque verbo:

Hoc oppidum Epheſus eſt: miles meus eſt herus.

Omnium fortaſſis hæ rectiſſimè. namque & verſus eſt ita plenus, & ſanè ad ſenſum quid addi referat aliud, ego non video. Quin ineptam cenſuerim additionem qualemcunq;. Cum enim Epheſi res tota fingatur agi, quorſum dicatur *ibidem* miles eſſe, quem ibi

quidem

quidem neceſſe eſt fuiſſe? aut quid ad rem pertinet, Epheſium eum eſſe, vt *inde* vel *indidem* ſcribatur, quorum hoc verſus etiam difficilius admittit? Nugæ ſunt: quæ ſi non ſunt, aliud latere quid putem in vulgato *idem*. Forſan *in diem* fuit. vt in iſtum diem oppidum iſtud Epheſus fore dicatur per iocum, qualis in Prologis alibi ſæpè. Vt Menæch.

Hæc vrbs Epidamnus eſt, dum hæc agitur fabula.
Quando alia agetur, aliud fiet oppidum.

Et Truculento:

Athenæ iſtæ ſunto, ita vt hoc eſt proſcenium,
Tantiſper, dum tranſigimus hanc Comœdiam.

Sed nec hoc probo: lubentiſſimeq; veteres, quas dixi, editiones ſequar. Ex quibus illo ſtatim verſu:

Is deridiculuſt quaquà incedit omnibus:

colligo non ſincerum planè *deridiculus*: & quia *deriſui* habent, eſſe gloſſam credo iſtam alterius æquiualentis vocis *deridiculo*: quæ Plautina proſus. Vt iam dehinc ſcribatur *Is deridiculo eſt*. De quo nec ipſo pugnauero tamen. Quantulum enim intereſt, hoc, an alterum, quod nunc libros obtinet, præferatur? Sequitur continuò locus à pluribus iactatus:

Itaq; hic meretrices labiis dum ductant eum,
Maiorem partem videas valgis ſuauiis.

Nam quis non de valgis ſuauiis aliquid dicendum putauit ſibi? Nec omnia dixerunt tamen, & non omnes apta. Poſt omnes aptiſſima præter omnes N.V. Douſa pater in Præcidaneis ad Petronium: ſed hic omiſit etiam (pace viri dixerim) vnum, in quo præcipua vis ſententiæ vniuerſæ. *Suauia* non baſia, ſed ipſa labia cum ſummo Scaligero accipit rectè: rectè idem *ductationem labiorum* pro contumelioſa non baſiatione, ſed ſubſannatione: minus rectè *valga ſuauia* pro ipſa oris, inter ſubſannandum, obtortione. Non enim hoc ait Plautus, valgis ſauiis militem à meretricibus aſſiduò rideri, ſed inde adeò, quòd aſſiduò labiis eum ductent, valga ſuauia ipſis eſſe. Dum perpetuò, quaquà incedit miles, per deridiculum faſtidientes meretrices oris eum non laſciua, ſed contemnifica obtortione inſectantur, obtorta ſibi ipſis ora fecerunt, vt maxima earum pars ex ſannarum illa frequentatione videatur iam valgis ſuauiis, ſeu labia prauè diſtorta gerat. Hoc voluit poeta, poeticè ferè nimis; quod nemo tot interpretum animaduertit; aut animaduerſum, atque ita ſentire ſe, certè non expreſſit. Porrò quod vulgatur:

Interim vt hic miles forte Athenas aduenit:

ex antiqua lectione *Interim iuit hic*, emendandum eſt, *Intcribi hic*. Mutatio ſolennis V & B huic etiam errori inter infinitos ſimiles mater. Et aduerbium priſcæ Plautinæq; notæ pro *interea* nemini ignotum. Mox:

Eamq; inuitam huc mulierem in Epheſum aduehit.
Ego, quanto citius poſſum, mihi nauem paro,
Vbi amicam herilem Athenis auectam ſcio.

Malo primùm *auehit* in primo verſu cum veterib*, etſi parua cauſſa. Altero Latinum vix agnoſcam, *quanto citius poſſum*, quod eſt à Lambino: cui nec optime ſubſtituebat Gulielmius noſter *quantocyus*. Omnes veteres, *quantum vnus poſſum*. Accipio inde *quantum poſſum*, quo nihil Plautinius poteſt. At *vnus* an abiiciemus? Liceat, quando verſus abſque eo quidem conſtat. Quid autem, ſi traiiciamus potius? vt illis hæreat, *vnus mihi nauem paro*. Conuenienter hoc ſane rei: ne comites diu exſpectauerit, ſed ſolus conduxerit ſibi ſtatim nauim, vt quàm citiſſimè ad herum perueniret. Eliges, vtrum horum malis. nam vulgatum planè debes nolle. Dicam verè vnum etiam: tranſponendum videri eum ipſum verſum, vt iſte ſit ordo:

Vbi amicam herilem Athenis auectam ſcio,
Ego quantum poſſum, mihi nauem paro,
Inſcendo, vt eam rem Naupactum ad herum nuntiem.

Et hunc ordinem meliorem, mihi iam perſuaſi: fortè nec ægrè tibi. Statim eſt:

Vbi ſumus prouecti in altum, id quod Dij volunt,
Capiunt prædones nauim illam, vbi vectus fui.

Sic magnus Lipſius conſtituit, & ait in rebus ſubitis ita ſolitos loqui. Vellem exempla dediſſet. nam quæ ego legi, non eò ſpectant. Apuleius Apolog. 2. *Verùm, vt Dij voluêre, quaſi cæca beſtia in caſſum hiauit*. Horat. lib. I. Od. 12. *Et minax (ſic Dij voluêre) ponto Vnda recumbit.*

Virgil. 5. Æneid.

Iamq; dies, ni fallor, adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic Dij voluiſtis) habebo.

Valer. Cato Diris:

Tanta mea vitæ, cum diis, fecêre rapinam:

vt Scaliger quidem legit, & ad Græcorũ σὺν θεοῖς trahit, quod in malam etiam partem vult, ſine exemplo tamen is quoque, vſurpatum. Mihi, dicam apertè, nunquam potuit iſta formula in hoc loco ſe probare: nec multum dubito, quin è vulgato *id quod volunt*, corrigendum potius ſit *atq; aduolant*. Intende in literarum ductum, ſenſum verborum: nec à meo iudicio lõgius abibit tuum. Interim ego mihi ſcribam:

Vbi ſumus prouecti in altum, atq; aduolant
Prædones, capiunt nauem illam, vbi vectus fui.

Vſus elegantiſſimus particulæ *atq;*, & iam notiſſimus. Bina tamen habe ſimillima exempla. Bacchidib.

——forte vt aſſedi in ſtega,
Dum circumſpecto, atq; ibi tum lembum conſpicor,

Merca-

Mercatore:

Poſtquam illic quod volui tranſegi, atque ego conſpicor
Nauem ex Rhodo.

Vſurpatur non planè pro *continuò*, *ſtatim*, vt vbique interpretantur; ſed ita in re inopinata & improuiſa, ſubitaneaq;.

Propius finem difficile eſt vt illud ſanum ſit:

Et mox ne erretis, hæc duarum hodie vicem
Et hic & illic mulier feret imaginem.

Bis repeti quidem *duarum*, & iungi cum *vicem* ſimul & *imaginem*, durum eſt: neque ſententiâ valdè bona. Plautum ſcripſiſſe credo *in vicem*, id eſt per vices. Nam vicibus, nunc hîc, nunc illîc, ferebat imaginem duarum. Manifeſtò autem corruptum iſtud ibidem:

Ita ſublinitum eſt os cuſtodi mulieris.

Non enim dum ſublinitum erat: & omnia dicuntur in futurum. Veteres *ſublinitur*: quod bonum, niſi melius *ſublinibitur*.

CAPVT III.

Curas, an rugas cogitare. Conſilia, facinora coquere, decoquere. Inaudire. In maximum malum cruciatum inſilire. Illi, iſti. De ſublatione adium in crucem, & adium metaphorâ ad hominem ſeruum, opiniones aliorum refutata. Ædes, vt domus, pro familia. Pede, capite ſiſtere. Scena Milıtis dua examinantur: multis locis contra viros doctos, pluribus aliàs emendantur, explicantur. Locus Truculento illuſtratur.

SCenâ, *Niſi hercle*, parua ſunt etiam menda quædam, aliis non ſublata. Nos analecta, vt vbiq;, item illîc conuerremus.

PE. Quare, ego hinc abſceſſero abs te huc interim. illuc ſis vide
Quemadmodum abſitit, ſeuera fronte, curas cogitans.

Correctio facilis *aſtitit* vel *adſtitit*, quam libri quoque ſuggerunt vetuſtiores. Non à ſene Palæſtrio, ſed ab hoc ille abſiſtebat, qui priore verſu ſe dicit abſceſſurum. Et ſtatus ſerui deſignatur: vt infra per idem verbum: *Euge, euge, euſchemè hercle aſtitit.* Ibidem placet Douſica interpretatio ꝑ *cogitans*, vt ſit, cogens, quæ prima genuinaque verbi eſt ex origine ipſa ſignificatio. Sed ego *curas* etiam mutare tentabam, vt *rucas* fieret tranſpoſitis literis, quod eſt *rugas*. Rugarum quidem coactio ſeueræ iſti fronti maximè conuenerit: neq; curarum tamen congregatio minus.

Illicò ſequitur:

Dextera digitis rationem computat, feriens femur
Dexterum ita vehementer, quod tactu ægrè ſuppetit.

Non poteſt ferri lectio hæc, quæ magni tamen viri correctio. Verba ſenſuſque abſurda. Veriſſimum, quod Lambinus excudit, non quia Lambinus probet, ſed quia veteres idem excuſi: *ita, vehementer quod facto opus eſt, ægrè ſuppetit.* Ita namq; diſtinctione iuuabis, vt ordo ſit verborum manifeſtior, & ex illo ſenſus. Femur, inquit,

ferit, per iram fortaſſis aut pænè deſperationem: adeò ægrè ſuppetit, quod vehementer eſt facto opus. Atq; ita demum verſus integer eſt, qui breuior aliàs vno pede. Mox etiam:

Eccere autem capite nutat, non placet quod repperit.

Mutat vir doctus, *nunc placet:* malè. Nondum repererat, quod placeret. Cur enim deinceps tantoperè laboret etiam in quærendo? Quin ipſa adeò nutatio capitis indicat diſplicere: nec conquieuit antè, quàm ſenex acclamat, *Habet opinor.* Repererat aliquid iam tum, ſed necdum probabat. Itaque amplius de eo deliberat: quo nomine ſubiicitur,

Quidquid eſt, incoctum non expromet: benè coctum dabit.

Sic enim illo verſu lego, non *expromit:* & diſtinguo cum illo, quem in altero non ſequor. Quidquid id conſilii eſt, inquit, benè percoquet, vt maturum det, non crudum. Qua metaphorâ libenter vtitur Plautus, aliiq; cum eo, in re conſiliorum. Noſter. Perſâ:

Vſq; ero domi, dum excoxero lenoni malum.

Porcius Latro Declamatione in Catilinam: *Conſilia nefaria facinoris in ampliſſimi ciuis M. Leccæ domo decoquebantur.* Sæpè Sidonius Apollinaris: vt lib. 1. Epl. 11. *Cumq; de capeſſendo diademate coniuratio Marcelliana coqueretur, nobilium iuuentutis ſigniferum ſe in factione præbuerat.* Deinde:

Apage, non placet mihi profectò illa ædificatio.

Nam os columnatum poetæ ineſſe audiui barbaro.

Optimè de hoc loco N. Douſa: cui nihil ego, niſi veterem lectionem ab illo neglectam reſtituo. Ea habet, *inaudiui eſſe*: quin melius ac verius, nemo dubitarit. Illud poſteà male interpunctũ eſt:

Arripe opem auxiliumq; ad hanc rem properè, hoc non placidè decet.

Tu facito: *ad hanc rem. properè hoc, non placidè decet.*

At de iſto verſu quando tandem conuenietur?

Magnum illic honorem incipiſſis, magna munis mœnia.

Omnes aliquid dixerunt: nec mihi lubet meum ſomnium tacere. Quid, ſi mutes? *Magnam illic, homo, rem incipiſſis.* Vide, ſi placebit. Ego, an ſit emendatio verior, neſcio: ſed certè vix facilior eſt, id ſcio. Dicamne verò, quid illic deſideretur?

PA. Vt ſi illic concriminatus ſit aduerſus militem:

Quidni dicam? A verſu enim deſideratur *ſiet:* id quod in veteribus exſtat. Inferius:

At quem hominem inueſtigando ſumam operam, hinc diſſimulauero,

Qui fuerit conſeruus, qui hodie fuerit ſectatus ſimiam.

Verſu poſteriore, poſteriore loco ſcribe *fuit*. Numeris plurimum conſules, ſimulque ſententiæ nonnihil: quæ vt vniuerſa magis iuuetur, auſim & priorem verſum ita legere:

At quam hominem inueſtigando ſumam operam, hanc diſſimulauero,

Iam ordinatior equidem verborum ſtructura: Diſſimulabo operam,

quam

quam ſumam inueſtigando hominem, quis fuerit, qui ſimiam ſectatus fuit. Propius a fine:

Res parata eſt, vi pugnandoq; hominem capere certa res eſt.

Verſus cauſsâ voculas poſtremas duas in vnum contrahe, *reſt.* At ipſum verſum memini olim in ſcenam proximã ablegare: de quo nunc quieſco. Poſtremo:

Nam illic eſt Philocomaſio cuſtos meus conſeruus, atq; it foras.

Emenda, *conſeruus, qui it foras.* Hæc in hanc ſcenam. Alia ſequitur, & in ea non pauciores adhuc mendæ, quædam etiam grauiores. Initio ſtatim:

Certò edepol ſcio me vidiſſe hic proxima vicinia
Philocomaſium herilem amicam ſibi alium quærere.

Vel verſus indicet vitium, quod & verba innuunt defectiora. Deeſt enim vox, quæ cum *alium* iungatur. Quæ inſerenda autem? an, *ſibi virum alium?* an, *amicam amicum ſibi alium quærere?* Ni verſus habenda ratio foret, non inſererem quidquam, ſed mutarem, *ſibi malum quærere.* Nunc quis ſcit, an non optimum fuerit, *clam* ſaltem particulam immittere, quæ deliteſcere videatur in vltima ſyllaba τῦ *amicam?*

Philocomaſium herilem amicam clam ſibi alium quærere.

Nam ad *alium* ſubintelligi facilè aliud quid poteſt, quod exprimi non adeò neceſſe. Mox deinde:

SC. Metuo. PA. quid metuis? SC. ne hercle hodie quantum hic familiarium eſt
Maximum in malum cruciatumq; inſiliamus. PA. tu ſali
Solus.

Si hiatum admittis, quem non vbique cauit Plautus, in verſu; dele copulam appenſam voci *cruciatum*, vti ſine illa ſcribũt eam nobis codices antiqui. Et *maximus malus cruciatus* nonne ſic eleganter, vt *maxima mala crux* vel *res?* Poſt pauca;

Atq; ego illà aſpicio oſculantem Philocomaſium cum altero.

Non damno *illà*, malo tamen *illi*: quod eſt Plauto illîc, vt inferius hac ſcena *iſti*, pro iſtîc.

PA. Nempe tu iſti ais eſſe herilem concubinam?

Nam ita ſcribẽdum ibi quoque, cum vulgò alterum vſitatius ſcribatur. Corrupta ſæpiſſimè illa, quæ verſuum ratio plerumq; nec rarò libri veteres produnt. Illo verſu tantùm ſuſpicor:

Tuis nunc cruribus capitiq; fraudem capitalem hinc creas.

Suſpicor, *cruribus ſcapuliſq;*. & hoc inde, quia nec eleganter capitĩ capitalis fraus creari dicitur, nec aptè in ſupplicio verberali caput & crura iunguntur. Suſpicor etiam deinceps:

Iterum ſi id verum eſt, tu ei cuſtos additus perieris.

legendum, *additus, eo perieris*: vt reſpondeat ei, quod in præcedenti verſu, *hoc perieris*: tum vt verſus perficiatur, debilis alias & mancus. Sed mitto ſuſpicari: & iam de iſto loco iudico:

Edepol facinus fecit audax. hoccine ſi miles ſciat?
Credo hercle has ſuſtollat ædes totas, atq; hinc in crucem.

Tollunt ex altero verſu comma, & *atq;*, continuò interpretantur, hoc viris & iuuenibus doctis aſſentiar, ſi ſit opus. in *ædiũ* metaphora non poſſum, nec eſt opus. Quod illud enim metaphoræ genus, aut quæ figura tandem alia, vt pro ædibus homo vnus capiatur? Atqui, aiunt, Pœnulo, Sc. *Quid nunc*, manifeſtum eius exemplum. Huccine ibatis? nec ſatis erat ibi ineptiſſe, niſi huc eædem nugæ accommodarentur? Sed quàm illa vana Pœnuli explicatio, ſuo loco oſtendemus: nego ſaltem nunc hîc eidem locum. Quid igitur eſt, quod ædes in crucem ſublatum iri dicuntur? aut tolli qua ratione poſſunt? Labitur eò vir doctus, vt ad morem priſcum trahat, quò in magnis ſceleribus damnati non ipſi tantùm ſupplicio plecterentur, ſed ædes eorum quoque dirueruntur. Id quid huc faciat, ego non video: nec ipſe fidit ſibi, cum tandem è Truculento ſimilem, vt videri vult. atq; eſt ſanè, quamquam nõ ex illius ſententia. locum affert, vbi de ædibus tanquam de homine Plautus etiam loquatur. Sc. *Date ſoleas.*

Quantillo mihi opere nunc perſuaderi poteſt,
Vt ego his ſuffringam talos totis ædibus?

Loquitur ille verò, ſed non tanquam de vno homine, nec quaſi quæ de homine alioqui propriè, μεταφορικῶς ibi de ædibus dicantur. Quin ædes & hîc & illic pro ipſis ſumuntur hominibus, ſed pluribus, nec alio malo, niſi quo domum vulgò familiam appellamus. Ideò *totæ ædes* vtrobique, vt totam familiam intelligamus. Atque in Milite familiares omnes capi debere, teſtes ſunt loci ibidem plures, qui cruciatum domui toti minitantur. Eius ipſius ſcenæ, in qua ſumus, initio verba erant, quæ paullò antè corrigebamus;

——ne hercle hodie quantum hic familiarium eſt,
Maximum in malum cruciatum inſiliamus.

Scenâ *Niſi hercle* fuit:

PA. Sis iube tranſire huc quantum poſſit, ſe vt videant domi
Familiares: niſi quidem illa nos vult qui ſerui ſumus
Propter amorem ſuum omnes crucibus contubernales dari.

Alia ſunt etiam loca: ſed cui rei cumulemus? Certum ſatis, familiç toti militis crucem hanc imminere: quod cum ſit certũ, quid dubitationis relinquitur, ædes ibi totas ita prorſus interpretandas? Nec aliter eſt Truculenti loco: vbi familiæ meretriciæ miles talos ſuffringere minatur ita, quomodo Periplectomenes ſenex fieri iubet hac fabula militis hominibus:

Niſi hercle defregeritis talos poſthac quemque in tegulis
Videritis alienum.

Atque illa talorum eliſio crebra in Plauto alibi, vt appareat inter ſupplicia ſeruilia ſic talifragium, vt crurifragium fuiſſe. Hæc de

locis

locis his opinio eſt noſtra, quam mihi non tantùm nouitas turbat vſurpationis huiuſce ædium pro familia domus, quantùm ſtabilit conſpirans in eam mentem ipſorum locorum ſententia: quam aliam eſſe non poſſe ſatis eſt demonſtratum. Hic in Milite tamen quòd aiebam aſſenſurum me iis, qui *atque* pro ſtatim accipiunt, ſi opus ſit: aio nunc, opus non eſſe, ſi *hunc*, ex *hinc* legatur. Per *hunc*, ſcilicet hominem, ſe deſignet, vt reliquos familiares per *has totas ædes*. Sed aiet alius contrà, nec hac mutatione opus eſſe: quod non negabo, patiarq́; facilè ſententiam aliorum iſta parte præualere, dum noſtra præualeat alterâ potiore. Nunc huiuſdem ſcenæ reliqua ſubtexamus.

PA. Sceledre, Sceledre. SC. quis homo interminat? PA. eſt te alter audacior?

Quis magis dijs inimicis natus, quàm tu, atq; iratis? SC. quid eſt?

Audebon' ſollicitare verbum *interminat?* Audacem me dixerint: tamen ſollicitabo. Non faciam autem temerè, ſed cauſsâ certâ neque paruâ. Ea eſt, quia nulla præceſſit interminatio, ſed inclamatio ſeu inuocatio nuda. Quod ſatis cauſſæ eſſe, qui cogitabunt, ſentient. At emendandum etiam planè mecum ſentient, ſi veſtigia conſiderabunt literarum, quas in hunc modum, eiectis perſonis inſititiis, mutamus:

PA. Sceledre, Sceledre: quis homo in terris nam alter eſt te audacior?

Præter literarum ductum, etiam ſententiam mihi nunc vide: qua nihil aptius fatebere, niſi malignus es aut imperitus. De diuulsione τῦ *quiſnam* alibi ſuprà non ſemel egimus. Et in fine verſus vna atque altera vocula traiicienda neceſſariò fuit, vt conſtaret verſus: cui ſic conſulendum erat etiam ſi vetus lectio retineretur. Infrà:

Vin iam faciam, vt ſtultiuidum te fatearis? SC. age face.

Non imperfectus hic quidem eſt verſus, perfectior tamen, è veteribus addito alio verbo, *SC. age face, volo:* quod ſententiam illuſtrat etiam, & hîc fuiſſe pareat ex ſequenti verſu, vbi idem hoc repetit, ſcilicet quia præceſſit:

PA. Neq; te quidquam ſapere corde, neq; oculis vti? SC. volo.

Pòſt, verſus quoq; cauſsâ:

PA. Quid nunc, ſi ea domi eſt, ſi faciam vt eam hinc exire videas domo:

tranſpones verba, *exire hinc.* Porrò ibidem:

SC. Conſilium eſt ita facere. PA. pedes ego iam illam huc tibi ſiſtam in viam.

Non aptè cum Lambino *pedes* accipietur, pedibus iter faciens, nō alis ſublatus. nam quid hoc ioci intempeſtiui? *Pede* aut *pedibus* ſcribendum puto, vt iocetur in loquendi modo, quo aliàs *capite ſiſtere* dixit. Curculione:

Quin cadat, quin capite ſiſtat in viam.

Captiuis: *Nam qui obſtiterit, ore ſiſtet.* Infrà hac Milite:

Hui illecebroſe! capite ſiſtebas cadum?

Iam vltimum hîc mendum, præpoſitionis omiſſæ in libris noſtris:

Neq, cuiquam, quam illi noſtra meliùs ſit famulo familia.

quam è veteribus induco rurſùm, *quàm illi, in noſtra.*

CAPVT IV.

Multa varieq, in vnam ſcenam diuinationes, interpretationes nouæ, veteribus quibuſdam aliorum probatis & improbatis.

PLenius & longius aliquanto caput hoc prius fuit: quam prolixitatem faſtidire pleroſq; ſcio. Sed abſoluere volui quas orſus eram ſcenas: neq; me ſanè iuuat inanitas in his maximè, quæ leuiora, numero debent, quando pondere non poſſunt, æſtimari. Sequitur Sc. *Præcepta*, & in ea primum iſtud:

PA. At metuo, vt ſatis ſis ſubdola. PA. cedo vel doctas, docebo.
Memini malas, vt ſint malæ, mihi pol è quo ſuperſit.

Hanc ſcripturam prætulerunt omnes: ego Col. Flor. & Aldinam, *mihi ſola ego ſuperſum.* Ait, ad alias malas collatam ſe à nulla, niſi à ſe ipſa ſuperari. Niſi tamen ex altera faciendũ cenſeas potius, *mihi epol quoq, ſuperſit.* Aliis malitiæ multum eſt: mihi vni plus ſatis & nimio nimis. *E quo* non fero prorſus. nam vnde? Nuſquam referas ſatis aptè. Sed ad alia.

PH. Vbi iſte bonus ſeruus, qui propudij me maximè innocentem
Falsò inſimulauit? PA. hem tibi. hic mihi id dixit. PH. tibi quæſo?
dixti
Tuten' vidiſſe in proximo hîc, ſceleſte, me oſculantem?

Verſu primo ſcribam *maximei*, antiquo flexu: vt non *maximè innocentem*, ſed *propudij maximi* iungas. Altero ridiculè Philocomaſium mirabunda quidem interrogat Palæſtrionem, ipſine Sceledrus dixerit: quaſi vel alii cuiquam, ille, vel hæc ab ipſo Palæſtrione delatum ad ſe voluerit diſſimulare. Quin is eâ cauſsâ introierat, vt eam videret & de illius verbis, ipſo ſciente, inſimularet: quæ vnà exiens ſtatim quærit nunc hominem ſibi illum dari, qui detulerit ad ipſum. Corrigas non vno modo. Namque *tibi* vel omittere poſſis, quod non legitur illîc in veteribus, & iungere *quæſo dixti*: vel his iunctis, quia legitur illud tamen in illis ſuperius. iſtîc collocare: *Falsò tibi inſimulauit?* Benè: tibi inſimulauit, id eſt, apud vel aduerſum te. Rurſum, quia blandius videtur ad criminatorem pro ſceleſto increpatum *quæſo*; retraxeris id quoq; aliò cum ipſo *tibi* leuiſſimè mutato:

PH. Vbi iſte bonus ſeruus, qui propudij me maximi innocentem
Falsò inſimulauit? vbi quæſo? PA. hem tibi. hic mihi id dixit.
PH. dixti
Tuten' te vidiſſe.

Namq;

Namq; & in tertio malim vt hîc ſcripſi, quàm vt in vulgatis: etſi minimi id inter reliqua momenti. Deinceps eſt:

PA. Pergin' ſceleſte intendere atq; hanc arguere? PH. ecaſtor ergo
Mihi haud falſum euenit ſomnium, quod noctu hac ſomniaui.
PA. Quid ſomniaſti? PH. ego eloquar. ſed amabo aduortito animum.

Verſus & loquendi ratio in horum primo tranſponi iubent Philocomaſii iſta *Ergo ecaſtor.* Vltimo *aduortite* legendum, & fortaſſis etiam *ambo*. Nam ad vtrumque ſanè ſomnium narrat, non vnum Palæſtrionem, quod audire & credere Sceledrum plurimùm referebat, nec aliâ niſi huius cauſsá narratur. Quamquam patrocinari vulgatæ lectioni videtur illud Sceledri paullò pòſt:

Palæſtrioni ſomnium narratur.

Sed longè aliter eſt: & aliam non ita pridem illîc quoque lectionem fecit N. Douſa: *Palæſtrionis ſom. narratur.* Huic tamen accedere non poſſum ego. Contra enim omnem rationem eſt, Sceledrum ſcire aut ſuſpicari, Palæſtrionis hæc omnia conſilio & aſtu fingi, dici, geri. Muto perſonam, & Palæſtrionē ipſum facio dicere illum totum verſum:

PA. Palæſtrionis ſomnium narratur. perge porrò.

Ita eſt, nec poteſt lepidius. Ad ſpectatores verſus Palæſtrio ſomnii huius auctorem ſe iactat: mox illam narrare porrò iubet. Et verò fuerat ille auctor, qui fallaciam hanc de ſorore gemina cum ſene prius inſtitutam, ingreſſus ad Philocomaſium paullò antè, ei præmonſtrauit: niſi tamen ipſa ſcenam vltrò iuuat ſomnii fictione, cùm rem tantùm vniuerſim informatione rudi ab illo accepiſſet. Atq; ita nihilominus emendatio noſtra procedit. Transfert enim, & meritò, commenti totius in ſe primam laudem primus auctor. Inferius:

Ita me inſimulatam perperam falſum eſſe ſomniaui.

Lambinus *falsò*. ſed aduerbia bina vt iungantur? Antiquam lectionem reducendum potius, *perperam fuiſſe ſomniaui.* Statim:

Pieus hercle quàm præſentia omnia! abi intrò & comprecare.

Accepto Cl. Paſſeratii *omina*, ſi non erunt meliora *ſomnia*: quibus nihil detrahit multitudinis numerus pro vnitatis. Sic quidē *apologus* etiam *præſens* Sticho dicitur, SC. *Ita me dij*, vt hîc ſomnium, quæ pariter quaſi coràm geri viderentur. Ibidem mox:

SC. Timeo quid rerum geſſerim hic, ita dorſus totus prurit.
PA. Scin' te periiſſe nunc quidem domi certò? SC. certa res eſt,
Nunc noſtrum obſeruare oſtium voluiſſe. PA. at Sceledre quæſo.

A doctiſſimo noſtrate Camerario eſt hoc *voluiſſe*, vnde Gulielmius noſter *volup eſt*. Nam Lambini *ne euolet*, obſecro taceatur. Nec tamen noſter ille rectiſſimè, qui reliqua interpretatur etiam ex ſua magis quàm Plauti mente. Vetus ſcriptura eſt, *vbi eſſet*. Inde nihil exſculpo aptius, quàm *vbi eſt*. Oſtium vult obſer-

uare herilis domus, vbi tum Philocomaſium erat. Ita loquebatur initio fabulæ:

Pradones capiunt nauem illam, vbi vectus fui.

Sed de hoc quidquid eſt; priora malè diſtincta perſonis, malè intelliguntur: quæ certum eſt ſic reſcribenda:

PA. Scin' te periiſſe? SC. Nunc quidem eſt domi certò. certa res eſt,
Nunc noſtrum obſeruare oſtium.

Non domi periiſſe Palæſtrio Sceledrum ait; ſed hic, domi certò eſſe iam Philocomaſium, quæ iam iam ipſo vidente erat ingreſſa: itaque certò ſtatuit oſtium nunc obſeruare. Maior autem turba in ſequentibus ibidem:

SC. Me eam non vidiſſe arbitraris? PA. na tu hercle, obſecro, opinor,
Reſipiſce. ſi ad herum hac res peruenerit, peribis pulcrè.

Viderunt omnes, & quis non videat? non cohærere locum, & illa maximè verba *obſecro, opinor.* Itaque variè varii mutant, hic è Vaticano, ille aliter indidem, alius etiam aliter aliunde. Nihil omnium probo. Veteres editiones hoc legunt ordine: *Na tu hercle opinor obſecro reſpice.* Dico ſedem verborum mutatam, & fuiſſe in autographis, *opinor obſecro reſpice, na tu hercle.* Hinc ad emendationem pergo:

SC. Me eam non vidiſſe arbitraris? PA. opiner? obſecro reſipiſce.
Na tu hercle, ſi ad herum hac res peruenerit, periſti pulcrè.

Quid poteſt ordinatius, ſeu verba, ſeu ſententiam, ſeu verſus ipſos ſpectes? Omnia in vnum conſpirant: vt qui probaturus hoc non ſit, ei pauca noſtrorum futura ſint proba.

CAPVT V.

Commeatus parietem tranſtinet, vtrôq; continet, quomodo hic & Sticho accipienda. Scena iterum integra diligenter expenſa. Multi in ea verſus concinnati, mutata interpuncta, verba emendata, perſona diſtincta, ſententia explicata. Locus vnus confuſior, eximiè correctus & enarratus.

LEntè pergo, vt in tam lenta materia poſſum: dum vbique teneor & circumuenior à multitudine vitiorum, quibus plenior eſt cognominis hæc Militi fabula, quàm ipſe olim gloriarum. Initio tamen ſcenæ ſequentis illud vitium fortè non eſt, & ſi eſt, leue eſt, nec niſi à diſtinctione:

Qua me in locis Neptuniis templiſque turbulentis
Seruauit ſauis fluctibus, vbi ſum afflictata multum.

Nam & hæc vulgaris bona, præ qua nihilominus malle poſſit alius iſtam:

Seruauit, ſæuis fluctibus vbi ſum affl. multum.

Leuius etiam erratum in verſus dimenſione deinceps:

Sed facinus mirum eſt, quomodo hac hinc nunc potuerit tranſire.

Syllaba ſupereſt: & monoſyllabam voculam eximũt veteres libri, *nunc*,

hunc, qua nec ad ſenſum quidquam opus. Nec eſt in ſimillimo geminoq; planè verſu ſcenæ præcedentis:

Niſi mirum eſt facinus, quomodo hæc hinc potuerit tranſire.

Pòſt item quis mendoſum illud affirmatit?

SC. Men' rogas, hem, qui ſim? PH. quin ego hoc rogem quod neſciam?

Veriſimile valdè tamen eſt, *homo qui ſim* ſcripſiſſe Plautum: ideò, quia ſic rogauerat Philocomaſium, *quis tu homo es?* Quæ ſequũtur pluſcula magnam habẽt ſimilitudinem cum illis Amphitr. ſc. primâ, vbi Soſiam ſic fecerat Mercurius, vt dubitaret de ſe ipſo, quis eſſet, an idem, qui ſemper, an mutatus, an deniq; ſe ipſum perdidiſſet ſui oblitus: quæ collata magnam lectori parient voluptatem. Inferiùs nec illud vitioſum manifeſtò:

At iſtuc non decet, & meo adeò hero facis iniuriam.

PH. Egone? PA. tute.

quamquam multò magis Sceledro tam vehementi accuſatori cõuenerit illud *tute*, quam Palæſtrioni, ſecundas velut agenti, & ex ſimulatione leuiter interdum ſcenæ ſeruienti. Sed iſte verſus planè iam in verſus legem enormiter peccat:

An iſta non ſit Philocomaſium, atq; eius alia ſimilis.

Verba collocant aliter antiqui, *atq; alia eius ſimilis ſit:* rectè, ſi *ſiet* in ipſo fine ſcribas. Porrò autem grauius & occultius mendum:

PA. Sceledre, manibus amiſiſti prædam. SC. tam ea eſt, quàm potis,
Noſtra herilis concubina. vin' tu hoc facere ſtrennuè?
PA. Quid faciam? SC. affer mihi macharam huc intus. PA. quid facies ea?

In his, & quę ſequũtur aliquantò plura, perſonæ vices inter ſe mutarunt. Nam vt nunc res eſt, Sceledrus Palæſtrionem in ædes ad machæram efferendam ire iubet, qui ipſe tamen iit, in ſcena illo reſtitante. Patet hoc ex inferiore loco:

SC. Heus Palæſtrio, machara nihil opus. PA. quid iam? aut quid opus eſt?
SC. Domi eccam herilem concubinã. PA. quid? domi? SC. in lecto cubat.

Quid clarius, quàm Sceledrum redire, & renuntiare quæ vidiſſet intus? Ad hoc, iiſſe liquet eundem ad machæram efferendam, qui nunc non allatâ nihil opus eâ dicit. Tum, Palæſtrio certè, dum ille abeſt, ad ſpectatores interim iſta loquitur:

Neq; eques, neq; pedes profectò quiſquam tanta audacia,

cum reliquis quæ adhærent. Tamen hunc ab illo mitti faciunt in ædes: quo fieri nihil abſurdius poteſt. Primùm adeò perſonas tibi concinnabo: dein artificium & aſtum Palæſtrionis in hac tota re monſtrabo.

—— SC. tam ea eſt, quàm potis,
Noſtra herilis concubina. PA. vin' tu hoc facere ſtrennuè?
SC. Quid faciã? PA. affer mihi macharã huc intus. SC. quid facies ea?

PA. Introrumpam rectà in ædes, quemq; hic intus videro
Cum Philocomaſio oſculantem, eum ego obtruncabo extempulò.
Viſane eſt ea eſſe? SC. Imo edepol planè ea eſt. ſed quomodò
Diſſimulabat? PA. abi machæram huc effer. SC. iam faxo hic erit.
PA. Neq; eques neq; pedes profectò quiſquam tantâ audaciâ,
Qui æquè faciat confidenter quidquam, quàm quæ mulieres
Faciunt: vtrobiq; orationem doctè vt edidit!
Vt ſublinitur os cuſtodi cauto, conſeruo meo.

Simulat Palæſtrio vindicaturum ſe iniuriam illatam hero, ſi ſit ea Philocomaſium, quæ ad vicinum introiiſſet: itaque in ædes heriles abire Sceledrum iubet & machæram efferre ſibi, qua obtruncet quemcumque oſculantem cum ea vidiſſet. Id autem hoc vaferrimo conſilio: vt, quando Philocomaſium in vicini domum ingreſſa nunc primùm eſſet, ille ſtatim in heri ædibus offenderet eampſe, atque ita non eſſe eandem perſuaderetur. Sed callidiſſimus mortalium & ad omnia fingenda promtiſſimus, vbi hoc conſtituiſſet, iamq; iturus eſſet alter; repente dubitare de conſilio iſto ſe ſimulat, an introrumpendum omninò cum gladio ad vicinum ſit: quippe non explorata ſatis re, neque certò agnita muliere, ſi ſit prorſus herilis illa amica. Inde quaſi ſui pœnitens impetumque reuocans, amplius à conſeruo quærit, *Viſane eſt ea eſſe?* qui vt labantem erigat & impellat hæſitantem, reſpondet, *imò edepol planè ea eſt.* Sed idem addit, *Sed quomodo diſſimulabat!* id quod non interpretabere, tanquam interroget vltrò, quomodo potuerit diſſimulare? Non interrogatio eſt, ſed admiratio: & hoc ait, Planè quidem illa eſt: ſed quàm vafrè & aſtutè diſſimulabat! Ibi Palæſtrio cõfirmatus abire denuò ad efferendũ iubet: atq; illo abeunte, manens in proſcenio pronuntiat illos ſex proximos continuos, vt iam antè dixi, verſus. Quorum poſtremus,

Nimis beat, quod commeatus tranſtinet iam parietem:

creditur ab omnibus rectè ita legi, à quibus vnus excludo me, nec aſſentior, quomodo ligna tranſtinere duos parietes dicuntur, ſic & commeatum dici poſſe parietem hunc tranſtinere. Quæ enim commeatus & tigni in hanc mentem ſimilitudo? Neq; tamẽ mutatione magna opus ſit: ſed vocula *iam* in *trans* mutata rem confecerit. id adeò magis, quia eius loco veteres hanc ipſam diſertè habent, qui verbum tamen ipſum *tranſtinet* non habent. Commeatus tranſtinet trans parietem, locutio eſt, ſimillima illi quæ Sticho, SC. *Cum benè.*

Eà ibo obſonatum, eâdem referam obſonium
Per hortum: vtroq; commeatus continet.

Ex quo loco volebam etiam olim hîc *continet:* ſed nunc cauſſam fuiſſe vanam intelligo. Quin iam neque *iam* fortaſſis immutandum videatur, ſi *tranſtinet parietem* reſoluas, & præpoſitionem a verbo compoſito, vt ſæpè ſolet, ablatam nomini iungas: vt commeatus

meatus tenere trans parietem intelligatur. Ac *tenere* non aliter etiam Stichi illo loco forſan vſurpatū. nam *continet* eſſe Plauti more poteſt, ſimul tenet: cui opinioni & particula *vtroque* & tota ibi ſententia fauet. At ſi qui ſuperiore in loco Palæſtrionis illam, quā fecimus, hæſitationem minus eſſe cōmodam cenſeant, illis alium proponam dirigendarum perſonarū modum: qui ſanè mihi quoque nunc vehementius probetur:

PA. Sceledre manibus amiſiſti prædam. tam ea eſt, quàm potis,
Noſtra herilis concubina. Vin' tu hoc facere ſtrennuè?
SC. Quid faciam? PA. affer mihi macharam huc intus. SC. quid facies eâ?
PA. Introrumpam rectà in ædes, quemq; hic intus videro
Cum Philocomaſio oſculantem, eum ego obtruncabo extempulò.
SC. Viſane eſt ea eſſe? PA. imo edepol planè ea eſt: ſed quomodo
Diſſimulabat! abi macharam huc effer. SC. iam faxo hic erit.
PA. Neq; eques neq; pedes profectò &c.

Hæc explicatione iam vlteriore non egent, tam ſunt omnia clara; ſed nec confirmatione, tam vidētur eſſe certa & indubitata. Quod autem eâdem adhuc ſcenâ ſic excuditur prope finem:

SC. Quid iam? PA. quia hanc attingere auſus mulierem hic in proximo.

ſententia melior in ea ſuadet, *hinc è proximo*. Nā non id dicere vult, quòd in publico alicubi mulierem attigiſſet, quam attigerat in eo ipſo quo nunc vterque abſtabant loco: ſed quòd è vicini proximi ædibus aliquam ſic tractaſſet.

CAPVT VI.

Perrectum in Milite emendanda. Correctiones quædam nouiter allatæ: veteribus aliorum detractum, vel additum. Traiectio vna firmata: altera timidè tentata.

RECtiſſimè vir magnus viderat, ſequente ſcena, *Satin' abijt*, tranſponendum inter illos verſum:

SC. Ita ſum coactus Periplectomene, vt neſciam
Vtrum me poſtulare prius tecum æquum ſiet,
Niſi iſtæc non eſt hæc, neq; iſta ſit mihi:
An me expurgare hic tibi videatur æquius.

Sed reliquos etiam corrigendos leuiter non videat: quos è veteribus libris partim, partim ex verſuum ſenſuſque conſiderata ratione ſic reſtitui nos velimus:

SC. Ita ſum coactus, Periplectomene, vt neſciam
Vtrum ne poſtulare tecum æquum prius,
An me expurgare hic tibi videatur æquius.
Niſi ſi iſtæc non eſt iſtæc, neq; iſtæc eſt mihi:
Sicut etiam nunc neſcio quid viderim.
Ita iſtæc huius ſimilis eſt noſtra tua.

In eadem deinde quamquam illud eſt non peſſimum:

PE. Vidiſtin' iſtam? SC. vidi, & illam & hoſpitem
Complexam atq; oſculantem.

tamen ſcribi interpungique malo: *SC. vidi & illam, & hoſpitem Complexum atq; oſc.* Porrò etiam quæ in Vaticano fuit, eadem eſt in pleriſque antiquioribus iſtius verſus lectio:

SC. Nunc demum à me inſipienter factum eſſe arbitror.

de qua nemini hærendum amplius, vti nihil habendum inſipientius vulgatâ. Probat vnicè quod ſubditur, *at non malitioſè tamen Feci.* Vlterius:

Dato excruciatum me, egomet me dedam tibi.

ἐμφατικώτερον, *Da tu excruc.* Egomet, inquit, tibi me dedam: tu me porrò da excruciandum tuo arbitratu. Adhuc vlterius:

PE. Na tu hercle, ſi te dij amant, linguam comprimes.
Poſthac etiam illud, quod ſcies, neſciueris,
Nec videris, quod videris. SC. benè me mones.
Ita facere certum eſt me. ſatin' oratus abijt?
Nunquid nunc aliud me vis? PE. ne me noueris.

Priores hîc verſus ita ſcripſi, vt vellem ſcriptos vbique: de poſterioribus etiam videndũ. In iis, quis oculis ſincerè vtilitatem obtinens ineptiam non peruiderit illorũ? *ſatin' oratus abijt?* Nec interloqui ſeruum ſic deceat, neq; ſenex abierat certè: qui nec abit vſquã ante abitũ illius. Manet enim poſt ipſum: & digreſſurus hic ab eo, quærere id voluit, ſatis ne ſibi exoratus eſſet & placatus. In eam mentem ſcribo, leuiſſimè à veteribus adiutus:

Ita facere certum eſt. ſed ſatin' oratu's? PE. ſatis.
SC. Nunquid nunc aliud me vis?

Niſi tamen coacta minus ſcriptura videbitur: *ſed ſatin' oratu's! PE. abi.* quam numeri non abhorrent planè. Solet enim Plautus interdum producere verbum *es*; ne trochæum putes cõtra ius faſque iambis immiſceri. Ibidem ſtatim:

Vt miles cùm extemplo à foro aduenit domum,
Domi comprehendat vnà.

Corrige: *Domi comprehendar. vnà hic & Paleſtrio*
Me habent venalem.

Ac diſtinguit ita quidem Colonienſis vetus: à nobis autem *t in r* conuertimus ſaltem. Statim etiam:

Nam nunc ſatis & plus nimio merui mali.

Verſus *commerui* requirat: ſed veteres melius inſerunt, *Nam iam nunc ſatis.* Ita igitur potius expleatur. Iam abiit Sceledrus, & remanens ſenex de ἀναισθησίᾳ eius ita infit:

PE. Illic hinc abſceſſit. ſat edepol certò ſcio,
Occiſam ſæpe ſapere plus multò ſuem,
Cum manducatur, ne id quod vidit viderit.

Parentheſin hîc nobis Lambinus ſtruit: nolo eam ego. Nihil enim

ſenis

ſenſu cohærent illa, *Illic hinc abſceſſit, ne id quod vidit, viderit.* Quid veteres autem? Per interrogationem efferunt hæc ſeparatim, *ne id quod vidit viderit?* quaſi miretur ſenex, & hoc dicat: Vtine non viderit id, quod vidit? Quam ſententiam non abſurdam difficulter ex iis verbis integram confieri putem. Et eſt aliud, quod ſuſpicor. Quid hoc? ne ſ[illegible]lem commutauerint inter ſe bina diuerſorum verſuum membra. Fluxerit enim oratio percommodè ab hac traiectione:

Cum manducatur. vſque adhuc actum eſt probè.
Nam illius oculi atq; aures atq; opinio
Transfugêre ad nos, ne id, quod vidit, viderit.

Tamen ægrè patior diuelli iam hæc:

——— *vſq; adhuc actum eſt probè:*
Nimium feſtinam mulier operam præbuit.

Sed potius quàm à tam commoda traiectione deſiſtam, vnà cum parte illa verſus hunc integrum eódem tranſtulerim: quod etſi non neceſſarium, tamen ſi quis velit, non incommodum fore dico. Poſtremus eius ſcenæ verſus quot medicos ſortitus eſt & interpretes?

Ibo intrò: ne, dum abſum, illis ſortito fuam.

Nec abſurda magnorum virorum ingenioſa commenta, quantumuis diuerſa, cenſeo: ſimplicem tãtùm ex veteri ſcriptura proferam ſententiam, de qua doctiores illi ipſi ſententias porrò ferant. Legunt priſci libri, *illi in ſortito ſiem.* Si *ſient* ſcripſeris, an non alia toleraueris? *Sortito* ἀρχαϊσμὸς in inflexione, pro ſortitu: quo de nomine ad Caſinam ſuperius agebamus, atque actum ipſum ſortiendi interpretabamur. Iam verò ſenex hic nihil aliud metuit, quàm ne reliqui ſenatores illi, dum ipſe abſit, in ipſo opere ſint, ſortitionem iam aggreſſi. Qui ſenſus idem facilior etiam è vulgatiore lectione, *illi ſortiti fuant.* Sed non addo amplius, nec iudicium interpono de tam controuerſo loco: qui hoc ipſum quidquid eſt quod dixi, iam vltrò dixi in iudicium à me mitti aliorum.

CAPVT VII.

Quis homo ſit magis? Vt. Autem. Merces, i. merx. Quiduis ſatis eſt. Scena tota recenſita. In ea traiectio oſtenſa; verſus concinnati; verba, perſonæ, interpuncta, alia atque alia variè, nec pauca contrà alios, correcta, explicata. Ioci quidam etiam enarrati. Etiam Turpilij locus defenſus.

LOngam & longè lepidiſſimam illam ſcenam iam ordiamur, in qua tam pro iuuene ſe gerit facetiſſimus noſter ſenex. Huius principio turpiſſimam deprehendo luxationem eius quidem loci, in quo magni viri ſe exercuerunt, neque de illa, quod admirari cogor, quidquam tamen fuere ſuſpicati.

——— nam opus eſt nunc tuto loco,
Vnde inimicus ne quis noſtris ſpolia capiat conſilijs,
Vnde inimicus ne quis noſtra ſpolia capiat auribus:
Nam bene conſultum, inconſultum eſt, ſi inimicis ſit vſui:
Neq; poteſt, quin, ſi id inimicis vſui eſt, obſit mihi.
Nam bonum conſilium ſurripitur tibi ſæpiſſime,
Si minus cum cura aut catè locus loquendi lectus eſt.

Vt de binis minimo ſecus ſimillimis & iiſdem pænè verſibus nihil dicam, quos non ſic à Plauto factos, ſed ab hæſitatione deſcriptorum natos geminos timidè ſuſpicor: ceterorum ordinem confuſum ſententiæ cōuincit ordo, qui quidem talem illum retexi vult, vt ipſe retexatur ac retegatur:

——— nam opus eſt nunc tuto loco,
Vnde inimicus ne quis noſtr. &c.
Nam bonum conſilium ſurripitur tibi ſæpiſſimè,
Si minus cum cura aut catè locus loquendi lectus eſt.
Iam (vel Tum) bene conſultum, inconſultum eſt, ſi inimicis ſit vſui:
Neq; poteſt, quin, ſi id inimicis vſui eſt, obſit tibi.
Quippe ſi reſciuerint inimici conſilium tuum,
Tuopte tibi conſilio occludunt linguam & conſtringunt manus:
Atq; eadem quæ illis voluiſti facere tu, faciunt tibi.

Iam demum ſenſus omnis in aperto: quem qui verum aut anteà vidit, aut nunc non videt, vterq; non ſcio quo ſit ipſe ſenſu. Sequitur ab exiguo interuallo:

PE. Ecce nos tibi obedientes. PA. facile eſt imperium in bonis.

Legendum *bonos:* quod videor alibi monuiſſe. Continuò ſequitur:

Sed volo ſcire, eodem conſilio, quod intus meditati ſumus,
Si gerimus rem. PE. magis ad rem non poteſt eſſe vtibile.
PA. Imò quid tibi Pleuſides? PL. quodne vobis placeat diſpliceat mihi?
PE. Quis homo ſcit magis vſquam, quàm tu, loqui lepide & commodè?

Variè, ſed leuiter omnes peccant verſus. Longior hic, ille breuior, alius alias non ſatis expeditus. In conſilium veteres adhibui, qui nonnihil aſſuaſerunt præter quod ipſe ſtatuiſſem:

Sed volo ſcire, eodem conſilio, quod meditati intus ſumus,
Si gerimus rem. PE. imò: magis adeò ad rem eſſe vtibile non poteſt.
PA. Quid tibi Pleuſides? PL. quodne placet vobis, diſpliceat mihi?
PE. Quis homo ſcit magis vſquam, quàm tu, commodè & lepidè loqui?

Quamquam de poſtremo melius fortè conſuli poterat, ſi ſcriberetur:

PE. Quis homo ſit magis vſquā, quàm tu? loquere lepidè & commodè.

Noua locutio, *hominem eſſe*, crebra M. Tullio etiam, & quibuſcunque priſcis. Rurſum interuallo paruo:

Eaq;

Eaq; expetere te ex opibus ſummis mei honoris gratia.
Benè *honoris*, quoniam erga hoſpitem. *Amoris* tamen antiqui, nec id peius: atq; ita ſæpius poſteà de re eadem. Iam maiuſculo:
PE. Vt apud te exemplum experiundi habeas, ne petas foris.
Nam qui ipſe haud amauit, ægrè amantis ingenium inſpicit.
Poterat deſiſtere Lambinus à perſonarum mutatione, ſi quomodo & ſeni verſus prior conueniret, attendiſſet. Eum ei ſic accommodare par eſt. Non foris exemplum petendum eſt, qui ipſe habeat in ſe, in ſe olim expertus. Ita mihi non aliunde amantium rationes diſcendæ, notæ mihi ipſi pridem & vſu pernotæ: vt facilius ſeruire tuis & indulgere nunc poſſim. Qui enim ipſe nunquam amauit, ægrè amantis ingenium perſpexerit, nec rectè aut promtè conſuluerit. Ego verò vetus amator ab adoleſcentia percallui omnia, & ſcio comitatem in te exercere: qui ne nunc quidem hoc æta tis exaruerim è voluptariis rebus, nec planè ab amoribus ſim alienus. *Vt* in initio horum neque mutari attinebat, etiamſi veteres ipſi *Quum*. Valet illud, quando, vel vbi, quomodo ſæpiculè in Catullo. *At* autem proximo verſu facilè conceſſerim:
Et ego amoris aliquantum habeo humoriſq; meo etiam in corpore.
qui longior eſt iuſto, niſi *meo* eximas exemtum editionibus priſcis. Quæ eædem inſerunt rurſus, *vnquam*, minus tamen alias defecto illi:
Item ero: neq; ego vnquam oblocutor ſum alteri in conuiuio.
Sed pleniores numeri, cum id receptum. Eiuſmodi verſuum minutiora errata plura atq; infinita ſunt: quæ nec omitti, nec annotari omnia decet. Longius hinc, rectè Cl. Pithœus:
Tum ad ſaltandum non cinædus malacus aquè eſt quam ego.
Sed vel *atq; ego* ſcribes etiam, vel *quamd' ego*. Pòſt:
Liberæ ſunt ædes, liber ſum: ego me vti volo liberè.
Lambinus ita: veteres aliter, quorum elegantiſſimum *autem* doleo ſic extruſum. Repono:
Liberæ ſunt ædes, liber ſum autem ego, me vti volo liberè.
Diximus alibi de eo: & hîc exemplum tamen iterum habe ex inferiore Milite:
Facile iſtuc quidem eſt, ſi & illa vult, & ille autem cupit.
Ait ſenex, & ſe & ædes liberas eſſe: tum velle, vt liberè quiſque ſe & ſuis vtatur. *παθητικῶς vti* poſuit. Numeros autem explicabis, ſi pedem primum amphimacrum capias, aut ipſum *liberæ* in diſſyllabū contrahas pro ſpondæo. Multò inferius:
Illi inter ſe certant donis, ego mecum muſſito.
Bona mea inhiant, certatim dona mittunt & munera.
Priore verſu non *at ego* cum Lambino, ſed *egomet mecum* facito. Altero *nutricant & munerant* è Vaticano accipiendum: præter hoc ex ſyllaba priore *τῦ dona*, quæ inſuper habetur, *ideò* legendum: *certatim ideo nutricant & munerant*. Sequenti proximè:

PA. Nimis bona ratione, nimiumq; aperta tu multum vides.

Propter verſum, *nimiſq; aperta.* Hunc ſequenti:

Et tibi ſunt gemini & trigemini, ſi te benè habes, liberi.

Malim *Ei tibi ſunt:* nempe cognati. Atq; etiam, *ſi te benè habent,* nutricando nempe certatim, vt dixit, & munerando. Deinceps:

PL. O lepidum caput. ita me dij deaq; ament, æquum fuit
Deos parauiſſe, vno exemplo ne omnes vitam viuerent.
Sicut merci pretium ſtatui, pro virtute vt veneat,
Quæ improba eſt, pro mercis vitio dominum pretio pauperat,
Itidem diuos diſpertiſſe vitam humanam æquum fuit.

Oratio non concinna. Facio:

Sicut merci pretium ſtat, uti pro virtute veneat,
Quæ improba eſt merces, pro vitio dominum pretio pauperet:
Itidem diuos diſp.

Veteres apertè *ſtat* habent, cui cum iunctum *vti*, denegarunt vtraque in vnum *ſtatui. Merces* autem, pro merx, nominandi caſu dictũ Cariſius notat. Non multis interiectis:

Nam hoſpes nullus iam in amici hoſpitium diuerti poteſt.

Volebam *nullus vſquam in amici.* ſed veteres, *tam in amici:* benè, Nemo ad tam amicum deuerterit, quin, quæ continuò narrat, experiatur. Ille verſus:

Commodulum obſona, ne magno ſumtu, mihi quiduis ſat eſt.

in mentem reuocat mihi Turpilianos iſtos;

Profectò vt quiſq; minimo contentus fuit,
Ita fortunatam vitam vixit maximè:
Vti Philoſophi aiunt iſti, quis quiduis ſat eſt.

In quibus locutionem hanc vir maximus corrupit, ſubſtituens, *quis vis* (ſiue *vix*) *ſat eſt.* Peſſimè, & contra Poetæ omnem mentem, ipſiuſque rei veritatem. Lucillius ſic alicubi quoque:

Cum tectum eſt, quiduis ſatis eſt.

Sed de Plauto tantùm nunc curemus, & hanc adeò ſcenam porrò, quantum poteſt, percurramus. Igitur vbi voracium hominum ſimulatam abſtinentiam, & deinde manifeſtam ingluuiẽ deſcribit:

Sed percellunt ſe & procumbunt, dimidiati dum appetunt.

malim diſtingui, *& procumbunt dimidiati, dum appetunt.* Genuinam ſententiam ſi attendis & diſcubitus rationem cogitas; aſſentieris. Dum ſuperiore toto corpore, id eſt dimidiati procumbũt, ac proni imminent iis, quæ poſita longiuſculè fortè ſunt, præ nimio appetendi ſtudio, ſe veluti percellunt. Mox:

—— PE. haud centeſimam
Partem dixi, atq; otium nunc ſi ſit, poſſim expromere.

Veteres, *otium rei ſi ſit:* rectè, vt *nunc* ſequenti verſui reddatur, vnde malo iure irrepſit in hunc anteriorem. Illius & numeri poſcũt, & librorum auctoritas tranſſcribit addicitque viciſſim ei ſuum iſtum fugitiuum:

PA. Igi-

PA. Igitur id quod agitur, nunc huic primùm præuorti decet.

Inde non procul:

PA. Herus meus ita magnus mœchus mulierum eſt, vt neminem
Fuiſſe aquè, neq; futurum credam. PL. credo ego iſtuc idem.

Quæ nunc Pleuſidis verba ſunt, eſſe Periplectomenis velim: cui magis certè conueniunt, vel ea ratione, quòd militem ciuem & vicinum benè noſſet, de cuius moribus nihil magnoperè Pleuſidi conſtare potuit in Epheſo hoſpiti nouitio & rudi. Firmare id poſſit ſequens etiam ſeni huic proprius locus:

PE. Edepol quin te de iſto multi cupiunt non mentirier.
Sed ego ita eſſe, vt dicis, teneo pulcrè.

Qui ipſe difficilis, impeditus, & obſcurus Lambino viſus ſententiam non videnti. Tamen conatur: ſed vt qui in tenebris palpant, fruſtrà. Lego primùm ego *nunc*, in vicem τοῦ *non*: iam facilè ſic expono. Cùm ambigua locutione Palæſtrio ſectari omnes vltrò mulieres in Epheſo militem dixiſſet, hic bonus ſenex eſſe quidem ita ſubiicit, & verum ſe ſcire, ſed eſſe multos vel hîc nunc in iſto theatro, qui mentiri eum cupiant, optentque falſum vtrumuis, ſiue ab vxoribus eorum appeti herum ſuum, ſiue contrà ab hoc illas prædicaſſet. Nolint omninò militem talem, qualis memoratur, vxoribus ſuis, atq; etiam vel amicis & filiabus metuentes. Porrò iam:

Vtiq; eam hic ornatam adducas matronarum modo.

Verſus & libri ſuadent, *hùc ornatam add. in matr. modum.*

Poſteà: ——— *PE. audio.*

PA. Ne me ſurdum verbera: tu ſi audis, ego rectè militi
Dabo, à tua mihi vxore dicam delatum & datum,
Vt ſe deamet conciliarem.

Iocum ſubeſſe ſuſpicor, quem non aſſequor, in verbis, *Ne me ſurdum verbera, tu ſi audis.* Interea dum quæram amplius, facilè patior à Lambino partem eorum dari Periplectomeni: ſed tum Palæſtrionem dicere ſtatim malim: *tum, ſi audis.* Ceterùm Gulielmium noſtrum non ſequor *meis* reponenti pro *militi*, quantumuis ita veteres quidam libri. Sed verſus alterum non patitur. Benè. Quid ſequenti autem verſu fiet, ſi ratio ducetur huius ſaltem? Is enim etiam laborat: nec vtrique rectius ſubueneris, niſi vocibus permutatis:

——— *ego rectè dabo*
Militi: à tua mi vx.

Nec in reliquis eundem noſtrum probo: magis, & omnium maximè, Pii lectionem, *Vt ſeſe ad eum conciliarem.* Tamen nec meum damnare poſſum ſomnium, *Vt ſed eomet conciliarem.* Eomet, id eſt eo ipſo annulo: aptè. Quòd ſi veſtigia vulgata etiam vides, nihil ad ea propius accedat. In fine:

Vt nunc etiam hic agit, actutum partes defendas tuas.

Malo *defendes.* ſed quantillum auxilium iſtud? Ipſe totus verius cuius eſt ſententiæ? Tacet Lambinus, aliique. Mihi perſtringere videatur actorem, vti ſæpe ſolet in ipſos hiſtriones obiter inuehi, ſi poſſint omnia illuc trahi. Priora quidem ſponte eunt, *Vt nunc etiam hic agit*: ſed reliqua non ſequuntur. Igitur in aliam mentem emendarim:

Vnus etiam hic aget, actutum partes defendas tuas.

vel, *ac tu tum partes defendes tuas.* Iubet eum properare, ac partes ſuas celeriter curare. nam vnum ſaltem etiam interim acturum, dum neceſſe ſit eſſe ipſum & mulierem cum ancillula paratos. Vnus quidem Lucrio puer in proſcenium venit, & illi mox compoſitâ fallaciâ ſtatim: ſi id eſt, quod Palæſtrio ſentit, vti ſanè certo non poſſum iudicare.

CAPVT VIII.

Niſi quia. Eapſe, bis. Aures merum orationis adbibunt. Regio conſilij. Fundare nauem, non profundare. Rogare? Quin? pro quidni? Aliæ locutiones. Bina ſcena coacta in vnum caput. Earum plurimæ omnis generis, vt vno verbo comprehendantur, emendationes, cum interpretationibus neceſſarijs. Aliorum commenta ibidem refutata ſparſim aut in melius flexa.

Tandem emenſi ſumus illam enormis ferè prolixitatis ſcenam: ſequentes duas hoc iam capite perreptabimus, quando percurrere non licebit. Priore *Quantas res*:

LV. Non opera eſt Sceledro. PA. quid iam? LV. ſorbet dormiens.
PA. Quid? ſorbet? LV. illud, ſtertit, volui dicere.
Sed quia conſimile eſt, quod ſtertas, quaſi ſorbeas.

Iocus ipſe claret: verſus poſtremus non ſincerus. Suſpendit lectorem, quaſi alius ſit exſpectãdus, ſententiam abſoluturus. At Plautus ita ſcripſit, quod eſt plenius:

Niſi quia conſimile eſt, quòm ſtertas, quaſi ſorbeas.

Sic ſolet vſurpari *Niſi*: cui gloſſema ſuppoſuerunt *Sed*, non eiuſdem vſus. Et quamquam vulgò per id interpretantur, non reſpondet tamen omninò. Dein:

Dimiſit Nardini vini amphoram cellarius.

Omnes offendit hoc *dimiſit*: quidni me? Nolo tamen quidquam eorum, quæ comminiſcuntur, etſi N. Douſæ *demiſit* in ſpeciem valdè probum. Simplicius eſt & verius *Demſit*. *Vini* eiiciunt ibidem propter verſum: ego muto è veteribus *vnam*: ſcriboque totum ex antiqua etiam diſtinctione:

——tetigit calicem. clanculum
Demſit nardini vnam amphoram cellarius.

Quæ denique ipſa verba vereor ne Palæſtrioni danda ſint, ex hoc pueri ſermone rem ſuſpicanti, & porrò ſtomachanti, *Eho tu ſceleſte.* Poſt alia:

Neq;

Neq; equidem heminas octo expromſi in vrceum,
Neq; ille hic calidum ebibit in prandium.

Verſus & ſententia ducunt ad correctionem:

Neq; ego quidem h. octo exp. in vrceum,
Neq; illic illinc calid. ebib. in prandium, aut *prandio,*

Statim excuditur:

—— L V. quia enim obſorbui,
Nam nimis calebat, amburebat gutturem.
Alij ebrij ſunt, alia poſtquam potant via.
P A. Bono ſupp romo & promo cellam creditam.

Hærent in emendatione τῶν *poſtquam* & *via*, nec pergunt, quaſi nihil aliud vitioſum. Et *poſcam* quidem verè: *trua* vel *ama* nimis acutè. Ceterùm transpoſitos verſus eſſe quis vidit? Nos ita concinnamus.

—— amburebat gutturem.
P A. Bono ſuppromo & promo cellam creditam!
Alij ebrij ſunt, alij poſcam potitant.
L V. Tu idem hercle faceres.

Aut ſi tranſpoſitos non concedes, illud quidem cogêris, Palæſtrionis eſſe binos verſus, quos ei coniunctim aſſeruimus. Quid clarius, quam eum ſtomachari in mores & inæqualem conditionem conſeruorum, indignarique aliis poſcam potandam, alios vino optimo inebriari? Infra:

Ne dixeritis obſecro huic veſtram fidem.

Veterem ordinem verborum quis aut cur mutauit?

Ne dixeritis huic, obſecro veſtram fidem!

Ibidem poſtremò:

Quia Sceledrus dormit, hunc ſubcuſtodem ſuum
Foras ablegauit à ſe, dum huc tranſiret, placet.

Verſus alter exorbitat: redibit in viam traductione, *dum à ſe huc:* quamquam & illud ipſum *à ſe* mutari in *eapſe* debet. Debet, inquam: cùm in antiquis ita ſit liquidò perſcriptum. Repones ergo:

Foras ablegauit, dum eapſe huc tranſiret: placet.

Ad alteram nunc ſcenam, quæ hoc capite nobis inſtituta. Ei inter collocutorum perſonas præfigitur etiam *Milphidippa* ancillula: cui⁹ nomẽ deleri melius ſit, quia nullæ eius in ipſa ſcena ſermonis partes, ſed adhuc κωφὸν πρόσωπον heram ſaltem pediſſequio comitatur. Inibi verò primùm:

A C. Stultitia atq; inſipientia inſulſa atq; maxima hæc ſit.

credo emendandum *inſulſitas q; maxima*: etſi nihil quidem cogit. Quis tamen elegantius illud non agnoſcat? Sequitur:

P E. At melius eſt monerier. A C. meretricem commoneri
Quàm ſanè magni referat, mihi clam eſt. quin ego me fruſtra,
Poſtquam admi ero aures meas tua moram orationis.
Ibi dixi, miles quemadmodum potis eſſet aſſecari.

Notæ aliorum hîc notæ: *adhibere* & *oram*. illud accipio, non hoc item: pro quo ipſe faciebam olim *merum*: vt in tralatione maneret, merum orationis adhibere. Viderint alii, ſi benè. Quæ turbæ autem vbique in his verbis, *aſſecari, deartuari, deaſciari, deruncinari, detruncari*, & ſimilibus? Hic *deaſciari* verum eſſe inde puto, quòd manuſcripti Lambiniani *dea'dare* habuerunt. In eo ſi *d* coalitum reſoluas in *ci*, vides idem verbum eſſe. Sed nihilne aliud in toto loco? Præcipuum nondum etiam dixi. *Fruſtro*, quod maximè putant, minimè ſincerum. *me fruſtro* mutari vult, *met vltrò*. Iam vide vt omnia ſint perpurgata:

——quin egomet vltrò,
Poſtquam adhibêre aures mea tua merum orationis,
Tibi dixi, miles quemadmodum potis eſſet deaſciari.

Sententiam quid ingeram tibi? quæ nunc commoda demum & clara. Nihil ſe meretrix arguta monédam ait, quæ ipſa, cum paullum audiiſſet ex ſene rei deſtinatæ, vltrò modum ei dixerit perficiendæ. Sed ſubiicit ille:

P E. At nemo ſolus ſapit. nam ego multos ſæpe vidi
Regionem fugere conſilij prius, quam repertam habere.

Vbi rectiſſimè præeunte Palmerio corrigimus:

Regionem fugere conſilij, prius quam compertam habuêre,

ſiue cum Lambino etiam *haberent*. Sed non in eo tantum momenti: maximum in ſententia eruta: multos aberrare ſæpè à conſilii regione, quam compertiſſimam habuerint antè. Nam apage, qui *Rationem* mutant. Illa voce libenter in conſiliis & fraudibus vtitur noſter. Supra:

Dum in regionem aſtutiarum mearum te induco,

Et Pœnuli prologo alias ſimiles coniungit:

Eius nunc regiones, limites, confinia
Determinabo, ei rei ego ſum factus finitor.

Lambini interpretatione nihil abſurdius. Abſurda autem parò vulgi lectio:

P E. Ergo iſtuc metuo, quo venit vobis faciundum vtrumq;:
Nam id proderit mihi malitia, malè quod facietis ambæ.

Quidam *malitia* tentauit: ſed non hoc ſatis, neq; verum. Scribo:

P E. Ergo iſtuc metuo, quòd venit vobis faciundum vtrumq;.
Nam id proderit mihi, militi malè quod facietis ambæ.

Dixerat Acroteleutium: malè, memoriter agere mulieres; benè, obliuiosè. Tum igitur, inquit ſenex, idipſum in vobis metuo, quibus vtrumque eſt agendum, malè & benè ſimul. Etenim dum militi malè facietis, mihi facietis bene: quando quod illi obeſt, idem mihi prodeſt. At rurſus illa:

A C. Dum neſcientes quid bonum faciamus, ne formida.
P E. Mala nulla meretrix eſt. A C. ne paue, peioribus conueniunt.

Quorum

Quorum valdè controuerſa lectio, maximè verſus poſterioris. Ego variè conieci, ſed plerorũq; pœnitet. Quod vnum hìc afferri dignum mihi viſum, illud eſt:

A C. Dum nè inſcientes quid bonum faciamus, ne formida.

Mala nulla meretrix eſt; ne paue: peiora ibus conueniunt.

Eludit alteram metus & cautionis eius partem: & noli formidare, nequid bonum faciamus, inquit, dum ne faciamus inſcientes. Non malæ vocandæ meretrices ſunt, ſed peiora iis nomina conueniunt. Quid autem reuerear tamen apponere & aliam coniecturam, ſi cui magis ſe probare poſſit?

A C. Dua ne ſcientes quid bonum faciamus, ne formida.

Mala vna meretrix eſt: nunc duæ peiores huc conueniunt.

Sed ex ariolationibus noſtris erit fortaſſis alius, qui verum eliciat exemplum: atque eo nomine lubentius incerta talia communicamus. Ex quo tamen genere non illud eſt, quod ſtatim:

——— *P A. ceſſo ego illis obuiam ire?*

Venire ſaluum gaudeo, lepido hercle ornatu incedit.

P E. Bene opportuneq; obuiam is Palæſtrio: hem tibi aſſunt

Quas me iuſſiſti adducere, & quo ornatu. A C. heus noſter eſto.

P A. Palæſtrio Acroteleutium ſalutat.

Ante alia corrigendum hìc *incedis*, quomodo veteres ipſi legunt. Alloquitur ipſum ſenem Palæſtrio prior: & in ſalutatione *te* omiſſum eſt, *Venire ſaluum gaudeo*. Pòſt deinde correctum bene verbis coniunctis, *heus noſter eſto*: quæ tamen Acroteleutio data, non rectè. Vt quid enim illa pronuntiet? & ad quem? Non ad ſenem: quia nulla in eo ſic collaudando cauſſa. Non ad Palæſtrionem: quia non norat hominem, neq; conſcium ſciebat adeò non auctorem & architectum eius omnis rei. Palæſtrionis ipſius ſunt, me iudice: qui ſenem collaudat ob bene conciliatas tam lepidas mulierculas. Sub eius igitur perſona continuanda hæc cum ſequentibus: ——— *P A. heus noſter eſto.*

Palæſtrio Acroteleutium ſalutat. A C. quis hic amabo eſt?

Nam ſene prius ob diligentiam laudato, conuertitur ad mulierem mox & familiariter etiam ſalutat. Porrò:

P E. At tua precepta: de meo nihil his nouum appoſiui.

Bona, nec mutanda fortè ſcriptura: tamen quia *ipſe* veteres habent, vide an ſic fuerit:

P E. Ad tua precepta de meo nihil ipſe nouum appoſiui.

Ex iiſdem, proximo verſu:

A C. Nempe ludificari militem tuum herum vis? P A. elocuta es.

colligas *rem locuta es*. Deinde:

P A. Atq; huius vxorem eſſe te volo aſſimulari. A C. fiat.

probo magis aliorum *aſſimilare*: tum corrigo *fiet*. Ita enim ait ſemper, futurum eſſe, quod ille præit. Mox:

Quem ego militi darem tuis verbis. A C. nunc vera dicis.

Inſulsè *nunc* additur: quaſi, quæ antè non vera dixiſſet. Fortè *cun-ƈta* fuit: aut ipſum *nunc* antecedentibus eſt nectendum Palæſtrio-nis. Et ſtatim:

Bene lineatam ſi ſemel carinam collocauit,
Facile eſſe nauem facere, vbi fundata & conſtituta eſt.
Nunc hæc carina ſatis profundata bene & ſtatuta eſt.

Ignotum verbum *profundare*: & cuius vis, ſi qua eſt, abhorret ab hoc loco. Valeat enim profundum facere, quomodo explicaſſe video & rideo Lambinum. At hîc ſenſus requirit, fundamentum ponere, quod dixit priore verſu *fundare*. Mirum eſt, niſi diuinaui verum. *Pro* decurtatum ex *probè*; quod proximo deinde verbo agglutinatum. Reſtituo:

Nunc hæc carina ſatis probè fundata & benè ſtatuta eſt.

Quamquam in antiquioribus veſtigium nullum eius eſt, ſed hæc lectio, non dubium quin interpolata: *ſatu & fundata eſt bene & ſtatuta.* Poſt pauca:

P A. Nempe tu nouiſti militem meum herum? A C. rogare mirum eſt.
Populi odium quin nouerim?

Diſtinguebat aliter & legebat Guliemius noſter: *A C. rogare? mirum, Populi od. quin nouerim.* Non aliàs malè. Atque ita principio fabulæ, ſi emendes:

P Y. Habes tabellas? A R. hui rogare? habeo & ſtilum.

Sic enim melius ex τοῦ *vis*, quàm Palmerianum *vah*. Et Terent.

Ah rogitare? quaſi difficile ſiet.

Et Horat. Epod.

Rogare longo putidam te ſeculo,
Vires quid eneruet meas?

Atqui licet aliàs, vt dixi, non malè: non tamen & hoc loco benè. Præſto enim ſcripturam vulgatam ſanam: quam non videri fecit ignotior particulæ *Quin* ſignificatus. Eam pro *Quidni* poni dicebamus ad Amphitruonem, vbi item non intellecta mutabatur. Sed ita perſpicuè & indubitatò hîc ſupra, S C. *Inde ignem.*

S C. Men rogas homo qui ſim? P H. quin ego hoc rogem quod neſciam?

Ibi dum nemo ſollicitauit: & Muſis gratia, cum etiam nemo. Ne tamen tralatitiam nimis putent locutionem, *rogare mirum eſt*: vſurpauit eandem & hîc ſuprà Plautus:

P A. Præcepta facito vt memineris. P H. toties monere mirum eſt.

Iam illa hîc in proximo:

——*P A. num ille etiam te nouit? A C. nunquam vidit.*
Qui nouerit me, quis ego ſim?

potes abſque interrogatione, coniunctimque legere: *numquam vidit, Qui nouerit me quis ego ſum.* Dein verſus cauſſa è veteribus:

P A. Vos modo curate, ego illum probè iam oneratum huc acciebo.

non *accibo.* Poſtremò: ——*hunc ſi delu- a dolamus,*

Quid tibi ego mittam muneris? A C. datne abs ſe r. .ulier operam?

P E. Lo-

PE. Lepidus ſum, & comis ſum. AC. confido confuturum.
Vir magnus in nequiorem iſta ſententiam commutauit, *datne mulier ab ſe operam:* contra Plauti ſenſum. Non quærit enim ſenex, quid mittendum mulierculæ ſit muneris, aut illa reſpondet, quid velit: ſed quaſi per admirationem, quantum, ait, muneris tibi mittam! Notum ita *quid* vbique frequentari. Locus ſimilis Pſeudolo, SC. *ſi vnquam:*

PS. Taceo. ſed ego quæ tibi bona
Dabo & faciam, ſi hanc rem ſobriè accuraſſis!

In meretriculæ autem verbis *eapſe* corrigendum pro *ab ſe:* quod ſæpè & alii & nos interpolatum ſic in hac etiam Comœdia capite hoc ipſo oſtendimus. Inepta verò etiam ſenis iſta: *Lepidus ſum & comis ſum.* nec aptiora Palmerius fecit, *Lepida eſt & comis eſt.* Emendabis aptiſſimè, *Lepidiſſimam & comiſſimam:* operam ſcilicet, de qua quæſitum erat ab Acroteleutio, an vllam Philocomaſium ipſa daret. Lambino enim ſuum *Lepida ſunt & comes ſunt* condonemus: qua de lectione dicendum alias, quod ipſe de Camerariana. Hæc ſcripturæ compendio peccant ſolùm *Lepidiſſam & comiſſam.* Talia autem epitheta *operæ* quis addi neſcit? Vbiq; in Plauto, lepida, feſtiua, benigna, amicabilis, adiutabilis. Et hic verum, operam à Philocomaſio talem dari, qualem ſenex prædicat è noſtra correctione. Sed & reliqua verba non ſatisfaciunt, *AC. confido confuturum,* maximè, ſi ſequentibus ſententiâ copulentur. Aldinus codex caſu, an de induſtria, habet, *ac confido:* quaſi ſenex etiam loquatur hæc, neque *ac* nota ſit perſonæ nouæ. Id adeò placet. Nam confidere ſe dicit ſenex omninò rem confuturam, quando omnes eum ipſa Philocomaſio ſimul tam bonam operam nauent. Ita ſequentibus præponenda Acroteleutii perſona: cui certè non conueniunt hæc magis, quam ſeni, de fallacia tota rectius iudicanti.

CAPVT IX.

Liberi per impoſitionem feſtuca, non & ingenui ſtatim per eandem. Ius ingenuitatis aliud, præter libertatem. De quibus incautior aliorum aſſeueratio & confuſio notata, correcta. Plautinis aliquot verſibus medicina luxq; facta.

V*oluptas eſt quod agas, ſi id procedit lepidè ex ſententia,* ait noſter proximâ ſcenâ: verè. Nec igitur mihi voluptas, quod hîc ago, quando procedit neſcio an lepidè, non certè prorſus ex ſententia. Tardè nimis enim progredior, & minuta pleraque errata morantur inuitum, quæ vt ipſi mihi fatigationem, ita lectori metuo nauſeam ac tædium obiectura. Sed duremus: & parua quoq; non paruum habere momentum putemus, ſine quibus ipſa conſtare magna non poſſunt. Ergo vt quidque ſub manus venerit, leue ſit aut ponderoſius, expendamus: & in iſta Milite porrò ſi non mili-

gnis item porrò hîc eiuſdem elegantiſſimi Douſæ emendatio:

Sed quæ ea eſt? P A. ſenis huius vxor Periplectomeni in proximo.

Ea demoritur te, atq; ab illo incipit abire, odit ſenem.

Ita ſublatis interſecantibus perſonis reſtituit, pulcherrimè. Videatur autèm etiam *incipit* mutandum, *hinc cupit*: quod tuear ego tamen ſimili infrà locutione. S C. *Quid modi.*

Quæſo vt memineris, ſi fortè liber fieri occœperim.

Deinde eſt: ——*P Y. cupio hercle equidem ſi illa vult.*

P A. Quæ cupit.

Veteres cum interrogatione omnes, *Quæ cupit?* melius omninò præ iſto altero languore. Sed quidam & *ña cupit.* Inde verum *Quane cupit?* Quid ais, inquit, ſi illa velit? quæ quidem non vult, ſed cupit. In triuiis decantatum plus eſſe cupere, quam velle: vnde multum differunt etiam cupiditas & voluntas. Et *Quane* ſimileſque dictiones cum ab aliis, tum à nobis ſatis alibi illuſtratæ. Scenâ eâdem ſubſiſtit verſus infra menſuram & deficit vno ipſo pede:

Dono habere ſibi, auferre abs te quo lubeat ſibi.

Sed melius haud expleas, quàm *auferre abs te, abire quò lubeat ſibi.* Cui proximus:

P Y. Placet vt dicis. ſed ne iſtam amittam, & hæc mutet fidem.

requirit *iſtanc*, vel *ſed enim ne iſtam.*

CAPVT X.

Circus ad ludos. Sermo cinerem non quæritans. Vileſt. Siſti. Multa porrò in Militem emendationes locorum variorum, vt res & ordo tulit. Defenſa quædam contra alios, quædam aliter mutata. Pleraq; omnia dilucidè expoſita, & firmata.

SVperuacuam moliti ſunt emendationem viri docti primo ſcenæ proximæ verſu, qui rectiſſimè ſcribitur ſic:

Iam eſt ante ædes circus, vbi ſunt ludi faciendi mihi?

niſi quòd interrogatio detrahenda etiam, & multò fugienda magis aliorum lectio *Iamne*, quam vel ipſa carminis mẽſura damnat. Ancillula cum prodiiſſet, vidit ſtatim adeſſe quos volebat: neque igitur quærit ſibi circum, ſed paratum ait eſſe, vt ludos ſubitò committat. Quod dicendi genus etiam in Corniculariæ fragmento noſtri inuenimus:

Quid ceſſamus ludos facere? circus noſter ecce adeſt.

Mox verſus excurrit & ſyllaba amplius trahit iſte:

MI. Numquirnam hinc propè adeſt, qui rem alienam potius curet quàm ſuam.

Subueneris facili medicina, *qui aliena potius curet quàm ſua.* In eodem etiam vel *hic* legendum, vbi iam *hinc*; vel cum Douſa F. *abeſt*, vbi *adeſt*. Sed in proximo ille nimis exorbitat, nec vlla tenetur, in principio potiſſimùm, lege:

tione tam perſpicua nihil vides me permiſiſſe mihi magnopere, præter verborum trium traductionem, vnius inſertionem, & vnius denique mutationem. Quorum poſtremum libri veteres, in quis apertè *ſubigit*, ſuaſerunt: reliqua ſententiæ ratio coegit, aliàs defecta turbatáq;, nec aliter aut vix concinnandæ. Poſt multa, in quibus leuiuſcula quædam tranſilio.

P Y. Age age, vt tibi maximè concinnum eſt. P A. nullum eſt hoc ſtolidius ſaxum.

Redeo ad te. quid me voluiſti? M I. quo pacto hoc dudum accepi;

Iſtuc fero ad te conſilium. P A. quaſi hunc depereat. M I. teneo iſtuc.

Scribunt; *Redeo ad te*, &, ad militem, interpretantur, inconuenientiſſimè. *Venio* debebant, & ad Milphidippam. A milite dimiſſus iam erat, cum is diceret, *Age age vt tibi maximè concinnum eſt:* & abierat, interque eundum illud in eum conuicium fuderat, *nullum eſt hoc ſtolidius ſaxum.* Non ſatis verò ſcio, ſi perſonæ deinceps aliter ibidem tribuendæ. Videntur quidem ita locari melius:

Iſtuc fero ad te conſilium, quaſi hunc depereat. P A. teneo iſtuc.
Collaudato formam.

Ac ſtatim veteres in eis mutant, ancillæ continenter aſſcribentes hos verſus:

M I. Ad eam rem habeo omnem aciem, tibi vt dudum demonſtraui.

Tu contrà curà, & contempla, & de meis venator verbis.

Ita quoque melius, niſi valdè iudicii fallor. Ait, inſtructam ſibi omnem dolorum aciem; nec amplius ſe monendam: ipſe modò contrà ſit intentus, & de ſuis verbis captet occaſiones adiuuandi. Porrò illic:

——*P Y. magnum me faciam*
Nunc, quoniam illac me collaudat. P A. viden' ignauum, vt ſeſe inferat?

Verſus de alia paullò ſcriptura ſententiaq; monet: *P A. vide ignauum, vt ſeſe infert.* Et ſequenti è veteribus inſerendum prouocabulum:

Quin tu huic reſpondes? hac illac eſt ab illa, quam tibi dudum.

Plurium interuallo:

Minus à nemine accipiet. M I. heu ecaſtor nimis vile eſt tandem.

Lege *vileſt*, pro vilis eſt: qua de ſcribendi ratione diximus ad Amphitruonem. Non hinc longè:

M I. Heu ecaſtor hominem periurum! P A. vt ludo? M I. quid ego vt ſublecto os? P A. ſcitè.

M I. Sed amabo mitte me actutum.

Trahit verſus prior vltra menſuram integro pede. Non ergo ſuſpicari liceat, vltimam vocem eius abiiciendam, quæ gloſſema

poſſit eſſe? Imò ita verò: ſed & altera demenda fortaſſe, quæ irrepſerit peiore iure. Nec enim *ſublectare* puto dicimus *os*, vt *ſublinere*: ſimpliciter autem ſublectare: quod hîc aptiſſimum. Scribo igitur:

M I. Heu ecaſtor hominem periurum! P A. vt ludo? M I. quid ego? vt ſublecto?

Sed amabo mitte.

Deinde ſequitur:

Dic me omnia quæ vult facturum. M I. facis nunc vt facere æquum,

Quum quæ vult, eadem tu vis. P A. non hic inſulſum habet ingenium.

M I. Quumq; me oratricem haud ſpreuiſti, ſiuiſtiq; exorare ex te.

Palæſtrio interiectus de quo loquitur? Si de milite, interrogationis addenda nota: ſi de ancilla, quod magis opinor; *hæc* ſcribendum. Verſus autem vltimus, ne non ſit verſus, ita reponendus:

M I. Quumq; me oratricem haud ſpreuiſti, ſiſtiq; te exorare.

Huic etiam proximus *admoderari* poſtulat in fine, non *admoderarier*. Sequitur ſcena, *Quid mihi nunc.* A principio non procul:

Aurum atq; veſtem omnem muliebrem habeat ſibi,

Quæ illi inſtruxiſti, ſumat, habeat, auferat.

Bis *habeat* poni ſanè nolim: atque altero verſu correxerim, *ſumat, abeat, auferat.* Dein:

Quibuſcum comitata rectè deueniat domum.

Fortè, *Quibus concomitata.* Porrò autem:

P A. Cubare in naui lippam atq; oculis turgidis

Nauclerus dixit, qui illas aduexit, mihi.

P Y. Is ad quos nauclerus hoſpitio diuortitur?

P A. Quid vis? P Y. ecquid fortis? P A. abi ſis hinc.

Veteres vbi conſulo, naſcitur alia mihi lectio, quam vulgatæ præfero fidenter:

Nauclerus dixit, qui illas aduexit, mihi.

Is ad hos nauclerus hoſpitio diuortitur.

P Y. Quid is? ecquid fortis? P A. abi ſis hinc.

Ita plane illi, de verbis: perſonas à nobis accommodatas ſcies, quæ turpiter in illis etiam errant. Deinceps:

P Y. Hoc age nunc iſtuc, quod das conſilium mihi?

P A. Te cum illâ verba facere de iſtâ re volo.

Libet etiam perſonas variare:

P Y. Hoc age nunc. P A. iſtuc. P Y. quod das conſ. mihi?

Reuocat à dicterio ſeruum miles, & iubet hoc agere. reſpondet ille, agere ſe iſtuc ipſum. Inferius:

P Y. ibo igitur intrò. tu hîc ante ædes interim

Speculare, vt vbi illæc prodeat, me prouoces.

P A. Tu modo iſtuc cura, quod agis. P Y. curatum id quidem eſt.

Quid, ſi & hîc eaſdem mutes:

P A. Tu modo iſtuc cura. quod ais, curatum id quidem eſt.

Tu tuum cura negotium, ait ſeruus: nam quod me iubes, vt hîc ſpecu-

ſpeculer ante ædes ac te prouocem, id quidem iam curo. Sed ego hic nolo quidem auctor tibi fieri, cùm nihilo deterior vulgata ſit lectio, quæ poſſit vel vt melior defendi. Verſu poſtremo:

Vna exeuntes video hinc è proxumo.

transpone ſi vis, *Vnà video exeuntes.*

CAPVT. XI.

Quod exercitus. Ordine ire. Tamen-etſi, in tmeſi. Deos teq; ſpero. Veri alicuius. Alia loquendi formulæ, quas non eſt minutatim recenſere. Correctiones aliorum veteres aſſertæ quædam, alia refutatæ: noua noſtra plures varij generis allatæ. Loca ipſa diligenter excuſſa & interpretationibus illuſtrata.

INuitus facio, vt ab aliis dicta repetam: faciundum in hac opera tamen eſt aliquando, cũ optimè à quibuſdam monita ſperni video, quibus aſſertionem negare non poſſum, quam merentur. Velut hac ſcena ſequente *Sequimini*, non ſemel emendationes repudiarunt Gulielmii noſtri & Palmerii, quibus elegantius tamen erat nihil neque certius. Tribus verbis has vindicabo: poſt nouas à me dabo. In illis:

——ſi præſenſerit
Miles, nihil hinc ferri poterit. huius nunc quam maximè
Opus eſt dolis.

explicare maluerunt *huius*, Acroteleutii, quàm diſtinguere, vt erat præmonſtratum, *nihil hinc ferri poterit huius. Nunc quàm max.* Quaſi verò ſoliùs Acroteleutii dolis opus foret, quod ſequentia refellunt pariter & præcedentia. Vim ſimilitudinis primò non attenderunt: qua ſicut aſcendenti ſurſum ex alto puteo periculum maximum eſt in ſummo, ne recidat, ita hic præcipuè cauendum nunc ſeruus ait, vbi rem propè perduxerint ad ſupremum. Deinde omnium requiri vigilantem operam & inde patet, cum Pleuſides enumerat, qui, quot, & quales excubent in eam rem induſtria communi. Mox cum Palmerio fuit omninò ſcribendum, cuius nos tamen correctionem leuiter adiuuamus:

PA. Quod apud nos fallaciarum exercituſt, certò ſcio,
Oppidum quoduis videtur poſſe expugnari dolis.

Quantus exercitus, inquit, fallaciarum nobis eſt, facilè quoduis oppidum poſſit expugnari. *Quod exercitus*, pro quantum exercitus, cur admittere noluerunt? cur item nec illam dictionem *Ordine is*, in ſequenti veriſſima eiuſdem coniectura?

AC. Quaſiq; iſtius cauſſa amoris ex hoc matrimonio
Abierim, cupiens iſtius ſummè nuptiarum. PA. ordine is:
Niſi modo vnum hoc: haſce etiam &c.

Cum per ſingula iiſſet Acroteleutium capita doli, ſeruus, ordine, inquit, & rectè omnia narras, niſi tamen vnum etiam tibi hoc addendum. Ante hoc erat:

PA. Militem lepidè & facetè & lautè ludificarier

Volo. A C.voluptatem mecaſtor mihi imperas. P A.& ſcin quem ad modum?

Emendauit alius, *at ſcin.* non valdè neceſſarium id, aut verſui non ſufficiens tamen. Is vt pedibus bonis ſit, *Voluptatem ecaſtor mi imperas* legendum, & ſecundam in *voluptatem* etiam ſyllabam Plauti more corripiendum. Deinde:

A C.Bene mones. P A.ſed vbi ille exierit intus, iſtuc te procul
Ita volo aſſimulare.

Scribas *iſtic*, cum antiquis. Et ſtatim:

Quaſiq; eius opulentitatem reuerearis, & ſimul
Formam amœnitatis illius, faciem, pulchritudinem
Collaudato.

Mutare tentant *Formam* in *Famam.* Potius *amœnitatis* capiamus amœnitates. quamquam diſertè reponere malim ego:

Formam, amœnitatem illius, fac. pulchr.

Dehinc in proximo:

P A.Sat habeo, nunc tibi, auſculta, quæ imperabo. P L.dicito.

emenda: *nunc tu auſculta, tibi quæ imper.* Item propè:

Facito vt venias ornatus huc ornatu nauclerico:

fac tranſpoſitâ particulâ, *venias huc ornatus orn.* Et inferius:

Vt ſi itura eſt Athenas, eat tecum ad portum citò.

traducto item verbulo, *itura Athenas eſt.* Quæ omnia verſus ipſi poſcunt, & libri veteres in pleriſque aſſentiuntur. Scenâ, *Quod volui.*

P A.Etiam me? quomodo ego viuam ſine te? P Y.age, es bono animo,
Idem ego te liberabo. nam ſi poſſet vllo modo
Impetrari vt abiret, ne te abduceret, operam dedi;
Verùm oppreſſit. P A.deos ſperabo, teq; poſtremo. tamen
Etſi iſtuc mihi acerbum eſt.

Totum hoc ſic reſtituo:

——*P Y.age, es animo bono:*
Idem ego te liberabo. nam ſi poſſem vllo modo
Impetrare vt abiret, ni (vel etiam, nec) te abduceret, operam dedi:
Verùm oppreſſit. P A.deos ſperabo, teq;. Poſtremò, tamen-
Etſi iſtuc mihi acerbum eſt.

De aliis dici nihil eſt opus. Aduerbium vetus *tamenetſi* in tmeſi hîc eſt, vt Caſina oſtendit eſſe noſter Gulielmius fine ſcenæ *Maximo.* Formula *Deos teq; ſpero*, Ciſtellariâ etiam SC. *Audire.*

P H.Deos, teq; ſpero. L A.eoſdem ego.

Poſtremò nouam ſententiam inchoat apud Plautum ſolenniter. Scenæ porrò ſequentis initium eſt:

M I. Hera eccum præſto militem. A C. vbi is eſt? M I. ad læuam.
A C. video.
M I. Aſpicito limis oculis, ne ille nos ſe videre ſentiat.
A C.Video. M I.edepol nunc nos tempus eſt malas peiores fieri.

A C.Tuum

A C. Tuum eſt principium, obſecro. tute ipſum conueniſti.
Ne parce voci, vt audiat. M I. cum ipſo pol ſum locuta
Placidè ipſa, vt libitum eſt mihi.

Multa hîc inepta: quæ ne refutem longius, vide quomodo corrigam: vnde perſpicies etiam pòſt ineptitudinem priorem.

M I. Hera eccum præſto militem. A C. vbi is eſt? M I. ad læuam videto.
Aſpicito limis oculis, ne ille nos ſe videre ſentiat.
A C. Video. edepol nunc nos tempus eſt malas peiores fieri.
M I. Tuum eſt principium. A C. obſecro, tute ipſum conueniſti?
Ne parce voci.

Prior ancilla militem videt, nec hera ſtatim, ſed tertio verſu, poſt illius aſtutam cautionem. Tum ipſa ad dolos ſe illamque incitat: illa autem, incipe ſaltem, inquit: nam tuum eſt ordiri. Orditur ergo, clara voce: quam vt imitetur & ancilla, monet. Initium autem callidè ſumunt ab admiratione, quòd magnificus homo miles ab ancillula ſe paſſus ſit conueniri: quod anteà non ſic intelligebatur. Sanè omnia languida erant & exanima, quæ nunc viuunt vigentque, poſita in ſcenâ rei & actione. Sed & ſtatim malè ad hanc veram loci ſententiam illud:

P Y. Audin' quæ loquitur? P A. audio. quàm læta eſt, quia adit ad te!
M I. O fortunata mulier! P Y. vt amari videor! P A. dignus es.

Dant Milphidippæ verba, *O fortunata mulier!* quaſi beatam exclamet heram, quæ amore potiatur iſtius herois. At contrà Acroteleutium ipſa hæc dicit, & felicem ancillam prædicat, quæ ab eodem illo tam benignè admiſſa ſermonem cum eo miſcuerit ita placidè & ſuo, vt iactabat, arbitratu. Huc quadrant magis omnia, quæ cum Palæſtrione miles interim, ducta ex illarum oratione, & eius iſto ſenſu. Scribes autem in fine poſterioris verſus *dignu's* contractis vocibus, numerorum cauſsâ. Poſteà:

A C. Veneri pol habeo gratiam, tandemq; & oro & quæſo,
Vt eius mihi ſit copia quem amo quemq; expetiſſo.

Non placet *tandem: eandem* emendo: vti contrà Epidico SC. *Rem tibi*, faciebamus *tandem* ex *eundem*. Pauculis hîc interiectis:

A C. Si pol me ducere volet vxorem, genua amplectar
Atq; obſecrabo aliquo modo: ſi non quibo impetrare,
Conſciſcam letum.

Aut verbum mutabis *obſecrabo* in *exorabo*: aut interpunges aliter, *Atq; obſecrabo: aliquo modo ſi non quibo impetrare, Conſc.* Nam quid eſt, aliquo modo obſecrare? Omnibus modis ait ſe tentaturam: ſi non poſſit aliquo impetrare, morituram. Forſan & *velit* legendum, vbi *volet*. *Exorabo* ſi males, alia diſtinctione non opus: nec opus eâdem, ſi velis *exobſecrabo*. Nam horum vtriuis rectè iungetur *aliquo modo*. Statim:

P Y. Prohibendam mortem mulieri video. mulierem adiben'? P A. minimè.

Nam tu te vilem feceris, ſi te vltrò largiere.

Verſus prior excurrit vltra ſpatium huic generi finitum. Eius vlti-mam vocem in caput alterius retrahe: qui tamen ipſe tum peccabit idem viciſſim. Sed dimenſione apta ſuccurrendum illi. In *feceris* exteratur ſibilus, in triſyllabum *largière* contrahatur. Statim etiam:

Sine vltrò veniat, quæritet, deſideret, te exſpectet.

Summouere iſtam vis gloriam quam habes? caue ſis faxis.

E Camerarii libris hæc lectio: vnde Lambini & vulgi nimium recedit. Nos illam ſequimur magis, quibus fides & religio viri illius in tractandis manuſcriptis explorata. Nec tamen in iis *ſummouere* fuiſſe planè credimus, aut ſi fuit, emendandum fuiſſe *Niſi imminuere*. Ita namq; velim:

Niſi imminuere iſtam vis gloriam quam habes: caue faxis.

Statim etiam nunc:

A C. Eo intrò. abi tu, illum euocato foras, mea Milphidippa.

Rei aptius ſit, *Ehò, intrò abi tu.* Nec enim ipſa it, ſed ire ancillam iubet. qua recuſante, eundum ſibi ait eſſe. nam non poſſe longius durare. Iam hinc longiuſculè:

P Y. Naſo pol iã hæc quidem videt plus quam oculis. P A. cæca certè eſt.

Non multum intereſt, continuet hæc miles, an vltima Palæſtrio ſubiiciat: etſi illuc è veteribus quidam inclinant. Deinde:

M I. Non edepol tu illum magis amas, quam egomet, ſi per te liceat.

Fortaſſis *ames*: ſed fortaſſis. Iam rarà gemmulâ ſermonis hoc caput obſignemus. Eſt ibidem:

A C. Mea Milphidippa, adi obſecro & congredere. P Y. vt me veretur!

In veteri quodam vidi, *vt mei veretur!* non, vt opinor, temerè. Sic certè Appuleius imitator vbiq; Plauti, lib. 2. Aſin. *Quin, inquit, etiam ipſe parentem tuam accedis & ſalutas? Vereor, inquam, ignotæ mihi feminæ.* Et quis renuat veteres plures ſic locutos, etſi plura non facilè inueneris apud alios exempla?

CAPVT XII.

De loci inſignis emendatione Gulielmiana diſputatum: ea reprobata: ipſe conſtitutus aliter, eiectis vocibus inſititiis è repetitione, verſibusq; compoſitis ad ſuam legem. Alia deinde correctiones, in quibus & tranſpoſitio, ſed ambigua.

NON negligendus eſt nobis eadem ſcenâ locus iſte:

M I. Verbum hercle non facere potis, ſi acceſſerit propè ad te.
Dum te obtuetur, interim linguam oculi præciderunt.
P Y. Leuandum morbum mulieri video. M I. viden' vt tremit atque extimuit,
Poſtquam te adſpexit? P Y. viri quoq; armati idem iſtuc faciunt,
Ne tu mirere mulierem. M I. iube domum ire, melius eſt. P Y. ſed quid vult me facere?

MI. Ad ſe vt eas: tecum viuere volt atq; ætatem exigere.

Verſu primo notarunt ad oram librorum, *poteris* ſcribendum. Erraſſe typographum puto, & *poterit* ipſos voluiſſe, quod res vult, etſi non admodum. Altero recepi veterem lectionem, quam olim magnus Lipſius aſſeruit: cui probandæ quamquam librorum auctoritas & ſententia verborum ſatis eſt, valdè facit tamen etiam ſuperior non diſſimilis orationis forma, cùm animum per oculos deficere ſibi Acroteleutium quereretur. In tertio metricum erratum eſt. Toto.n. pede ſuperat hic ceteros æquales. Et ab eo libens mutuetur aliquid aliquantò defectior quartus. Tmeſin admiſit iterum Plautus, & in *extimulit* ſyllaba prima tertii adhuc ſola eſt, reliquæ deinde quarti. Quintum ex emendatione Gulielmii noſtri in optima nuper editione ſic reſcripſerunt: de quo vellem tamen ab vtriſque aliter conſultum. Nam vt vt argutè Gulielmi* commentum ſuum explicet, ipſum verſum quomodo vel ipſe vel poſt eum ſuffraganei editores explicabunt? Numeri inquam non aſtipulantur, quos neglectos non oportebat. Iam quæ illorum menſuratio? Si generis eiuſdem cum reliquis capiemus, vti neceſſe eſt; tres omninò pedes abundabunt, quos in leges cogere non poſſis vlla contractione. Superfluit totum iſtud, *ſed quid vult me facere*. Id autem ad ſenſum maximè eſt neceſſarium. Ideoq; vt locus ei ſit, alia potius videntur abiicienda. Hîc dum omnia circumſpicio, prodit vltrò ſe quiddam alienum. Eſt enim profectò alienum, quod Gulielmius ablatum à fine prioris verſus in hunc medium inculcauit. Ille ſic legebatur antea:

Poſtquam te aſpexit. PY. viri quoq; armati idem iſtuc faciunt. iube domum ire.

Cui noſter adimenda optimo conſilio cenſuit iſta, *iube domum ire*: ſed eadem peſſimo tranſtulit in ſequentem. Verùm, quid aliud faceret, inquis, ſententia ſic ſuadente? Non ſuaſit illa tantopere, quanto verſus ipſe diſſuaſit: & huius omninò pace fieri debuit, quidquid illius potuit. Non potuit autem eius quidquam, ſi recta rem via reputaſſet. Ac miror, qua ingenii perſpicacitate fuit, non vidiſſe, irreptitias hîc illas ipſas tres voculas, quæ paullò quidem pòſt ſuo loco iterum leguntur:

MI. Quia ædes dotales huius ſunt. PY. itane? MI. ita pol. PY. iube domum ire.

Hinc quocunq; modo repetitas, & illîc perperam collocatas audacter affirmo. Quod qui difficilius credet, ille verò ſimilia multa in Plauto loca neſcit, vbi prorſus idem contigit, ad quæ non amplius ſtupemus. Sic ſcilicet æui ſuperioris deſcriptores graſſatos in auctore noſtro ſcimus, vt tam incredibile nihil obiici nobis poſſit, quin ab eorum temeritate partim, partim negligentia prouenire potuiſſe credamus, adeoq; miremur, id quantillum eſt, quod ſanum habemus, ita ſanum ad nos perueniſſe. Deletis igitur hîc illis, iam verſum faciſè conſtituemus. Habent editiones ante hanc Douſicam omnes:

Ne tu mirere melius mulierem.ſed quid vult me facere?

Rectè,niſi quòd emendandum *melius*,& *plus* ſcribendum. Quam mutationem ne mireris, eadem adhibita ab ipſo Gulielmio Moſtellariâ,& à doctis comprobata. SC. *Illi bucedæ.*

Vide ſis ne forte ad merendam quopiam deuorteris,

Atq; ibi ne pluſculè quam ſat fuerit biberis.

Illîc eſt etiam vulgò *meliuſculè*: quæ mendæ ſimilitudo magis vtrobique veriſimilem facit emendationem. Ita cenſemus nos de toto loco, cuius maximè controuerſam iſtam partem ita dehinc reſcribes:

PY. Leuandum morbum mulieri video. MI. viden' vt tremit atq; exTimuit,poſtquam te aſpexit? PY. viri quoque armati idem iſtuc faciunt,

Ne tu mirere plus mulierem.ſed quid vult me facere?

MI. Ad ſed eas,tecum viuere vult atq; ætatem exigere.

Nam in vltimo quidem planè cum Gulielmio ſcribimus ita, numerorum cauſſa, & quia conſtat lectionem alteram ex ſimplici vetere interpolatam. In fine huius etiam ſcenæ vix illa perſonis ita legimus diſtincta, vt Plautus voluit:

PY. Sed quid ego video? PA. quid vides? PY. neſcio quis eccum incedit,

Ornatu quidem thalaſſico. PA. iam nos, volt hic profectò:

Nauclerus eſt hic quidem, videlicet accerſit hanc hinc credo.

Melius ad ſcenam certè fuerit in hunc modum:

Nauclerus eſt hic quidem. PY. videlicet accerſit hanc hinc. PA. credo.

Cum nauclerum eſſe Palæſtrio diceret, ſtatim miles de illo ſuſpicatur, qui concubinam ſit arceſſiturus: idq; diſſimulator ille ſubiicit etiam ſe credere, cum eſſe planè ſciret. Alternari ſermonem verba ipſa quoque ſuadent, *videlicet* & *credo*, quæ inelegantius coniunguntur. Scenâ, *Si alium.*

Verùm cum multos multa admiſſe acceperim

Inhoneſtum propter amorem atq; alienum à bonis.

Multò verior, quæ veterior lectio:

Inhoneſta propter amorem atq; aliena à bonis.

quam poſthabitam nouitiæ miror. Indecorè de inhoneſto amore Pleuſides meminerit: niſi ſic argumentari eum putant, ſi propter illum fecerint alii alia, ſibi hoc licere magis propter ſuum honeſtiorem. At non eſt ita. Multa alios inhoneſta atque à bonis aliena feciſſe dicit amoris cauſſa: quæ ſi condonata ſint illis, veniam ſibi faciliorem fore non inhoneſtæ huius aſſimilationis. Poſt verſum autem hunc deeſſe alium explendæ ſententiæ, mihi non dubium eſt: vti neque parentheſin in illo fero, qui nunc proximus. Abſoluit Pleuſides inſtitutam ſententiam: cui cum ſubiungere exempla vellet, ac de Achille ordiretur, aſtantem cum Palæſtrione militem videt, atque eo repreſſus commutandam ſibi ait orationem,

tionem,& commutat. Ibidem in iſtis ſuſpicionem veterem meam dicam,quæ nunc minus placet,& ferè ſuperuacanea videtur:

PY. Iamdudum res parata eſt. heus Palæſtrio
Aurum,ornamenta,veſtem pretioſam omnem ferat.
Duc adiutores tecum ad nauim, qui ferant.
Omnia compoſita ſunt. quæ donaui, auferat.

Offendebat me toties iteratum idem in verſuum aliquot fine verbum,& exaſperabant magis aſperiuſculi numeri in ſecundo. Denique mutabam ſic & traducebam;

——heus Palæſtrio
Duc adiutores tecum ad nauim, qui ferant
Aurum,ornamenta,veſtem pretioſam omnem hera.
Omnia compoſita ſunt. quæ donaui,auferat.

Ex *ferat, hera* fit clementiſſimè: & erat Palæſtrio nunc Philocomaſio ſeruus,à milite ſuprà illi datus:

——donauiq; ei
Quæ voluit,quæ poſtulauit. te quoq; ei dono dedi.

Atque hinc infra queritur ipſe muliebres ſibi mores diſcēdos. Sed non probare nitar aliis, quod mihi non antè ſatis.

CAPVT XIII.

Labra labellis artè ferruminare. Inueſtigando operæ parcere. Diſpennere,diſtennere,tennere,tenus. Plurima adhuc in Milite variè correcta,ſimul explicata.

SEnſim iam magis magiſq; fini propinquamus,& breui Militem amittemus,verberatum tamen etiam nonnihil, vt boni conſulat,ſi vaſis ſaluis abeat ſaltem nec inteſtatus. Punctiones aliquot adhuc ſtili noſtri ſentiet: quo fieri certè poteſt vt vulnera vltrò faciam ei,dum meditor medicinam. Sed innoxia erunt,ſpero,ſi quæ erunt: & ſectionem quidē abſtinemus omninò, neq; de induſtria nihili factum cupimus virum bonum. Scenâ *Quid modi.*

PH. Ibo,quamquam inuita facio. pietas ſic cogit. PL. ſapis.

Mœchiſſat hîc verbum *cogit*,quod à Lambino conciliatore. Veteres ſcribunt *ſic cohibet*. Legitimi iuris eſt credo, *ſicce iubet*. Adultera deinde Lambini eiuſdem interpretatio iſtorum;

——PY. nimium hæc flet. PH. nequeo
Cum te video.

Ait, non poſſe lacrumis Philocomaſium temperare ad militis aſpectum. Minus id eſt quàm pro re. Cum ipſe diceret miles,nimis eam flere: illa hoc ait, non poſſe nimis ſe flere, vbi illum talem virum videat vltimò,& cogitet amplius non videndum. Mox Palæſtrio:

Nam nihil miror ſi libenter Philocomaſium hîc erat.
Forma huius,mores,virtus animum attinuere hîc tuum,
Quom ego ſeruus,quando aſpicio hunc, fleo, quia dijungimur.

Quorum medius verſus niſi parentheſi claudēdus, vltimus eſt eorundem faciendus. Nam illi quidem ſententiâ cohærent prorſus;
Nam nihil miror, ſi libenter tu Philocomaſium hic eras ...
Quom ego ſeruus, quando hunc aſpicio, lacrumor, quia ſeiungimur.
Ita ſimul enim ex antiquis ſcribendi fortè potius, parua diuerſitate, quæ non ſenſum, ſed numeros ſpectat. Deinceps non fuit ipſe miles manifeſtò magis in adulterio depreſus, quàm is locus, aliorum pridem ſuperuentu & incuſatione:
PA. Nihil aquam moror. PY. cur? PA. malo ne ipſe interueneris,
Quæſo dum reſpicit e, capita inter ſe nimis nexa hice habent.
Non placet, labra & labella inter ſe ferunt admodum.
Ac de ſingulis hîc erratis abundè dixerũt plures: quos inter ad reſtitutionem veram proximè Palmerius acceſſit, luculentiſſimè totum inſuper locum interpretatus. Eius recipimus pleraque, & addimus à nobis iſtud. Antiqui codices in poſtremo verſu omnes, *labra labellis ferruminauit acre malum.* inde præter alia ſumtum aptiſſimum huic rei verbum *ferruminauit*, probo. ſed amplius, *acre* negligendum non fuiſſe contendo. Nos *artè* facimus ex eo, quod eſt arctè. Totum autem ſic ſcribo:
— PA. malo merum. ne ipſe interueneris
Quæſo, dum reſipiſcit. PY. capita inter ſe nimis nexa hice habent.
Non placet. labra labellis ferruminant artè admodum.
Perſonas ita diſtinguere cur maluerim, à Palmerio pete. Sequitur:
PL. Tentabam ſpiraret an non. at eam ad nos iam oportuit.
Sin magis vis, ambos mittam. PA. nolo retineat, fleo miſer.
De his ille, quem ſecutus ſum prius, non optimè. Mihi liquet è veteribus, militis eſſe verba, *nolo retineat.* quæ ſub eius perſona diſtingues, *PY. nolo retineat.* Aiebat nauclerus, vel ambos ſe miſſos factum (quod rectè de Philocomaſio & Palæſtrione capiunt) ſi miles ita velit. nam ſua nihil intereſſe. Tum ille, nolo, inquit: & retineat Philocomaſium etiam ſeruum, quem dono ſemel dedi. Reliqua Palæſtrio ipſe aſſens dicat, *fleo miſer*; an Pleuſides, *flet miſer*, in haud magno diſcrimine ponam. Poſt illa:
PY. Age Palæſtrio, bono animo es. PA. heu, nequeo quin fleam.
Geminandum erat *heu heu*, niſi veteres inſererent *heu mihi.* Statim:
PH. Sed quid hoc, quæ res eſt? quid video? lux ſalue.
PL. Iam reſipiſti? PH. obſecro quem amplexa ſum
Hominem? perij! ſumne ego apud me?
Primus verſus integer non eſt, alter alterius generis: qui tamen conformari ceteris poſſit ex antiquis, traducto in eius initiũ Philocomaſii nomine, quod inſertum illîc præcedenti:
PL. Philocomaſium, iamne reſipiſti? PH. obſecro q. a. ſum.
At primo nihil, me iudice, niſi lucis epithetō aliquod abeſt. Fortè,
lux

lux ſalue candida, aut alia talis. qua addita ſit & ipſe reliquis par & plenus. Etſi mutationem numerorum non alias abſurdam hîc aſſenſero, ſi quis contra tendet: ſed & idem, quales ſint igitur, oſtendet. Illis mox verbis, *PY. Quid iſtuc negotij?* inſerendũ verbum è priſcis, *Quid iſtuc eſt negotij?* Ridebis, id moneri. ſed ride numeros, qui poſcunt: atq; paullò pòſt etiam traduci illa volunt, *Ne quis hoc tibi vitio vortat*. Iidem vitium & iſtic indicant:

Cum venit in mentem, vt mores mihi mutandi ſient,
Muliebres mores diſcendi, obliuiſcendi ſtratiotici.

Fortè ſic Plautus reliquit:

Cum venit in mentem, mores vt mihi mutandi ſient,
Diſcendi muliebres, obliuiſcendi ſtratiotici.

Deinde certè gemino *u* ſcripſit iterum *fuerim*, eorundem cauſſa.

PA. Cogitato identidem, tibi quam fidelis fuuerim.

Pòſt, rectè illud emendatur, ſi & rectè diſtinguatur:

PY. Scio & perſpexi ſæpe, verùm cum antehac, tum hodie maximè.
PA. Scis imo hodiè: verùm factis faxo pòſt diſces (aut etiam *dices*) *magis.*

Finis ſcenæ manifeſtò interpolatus:

Stultè feci, qui hunc amiſi. ibo nunc intrò nunc iam
Ad amores meos. et iam ſenſi hinc, ſonitum fecerunt fores.

Priore verſu bis habes *nunc*, malè. Melius veteres, *ibo hinc intrò nũc iam*. Altero ſcribendum erat, *& iam* diuiſim, aut *ſed iam*, niſi aliud lateret, quod non educo. Veteres illi enim *quis exit hinc*, ad ſenſum commodè, non ad verſum. Penultimâ ſcenulâ quod eſt:

Inueſtigabo, opera ego non parcam mea.

eſt vnde potius legas, *Inueſtigando ego opera n. p. mea*. Sic dictũ, operæ inueſtigando parcere, vt ſuprà, operam inueſtigando ſumere. Scenâ vltimâ mirum eſt vbique ſic malè interpungi iſtud:

PY. Perij. CA. haud etiam numero hoc dicis. iamne in hominem inuolo.

Ait, nondum numerò, id eſt citò nimis dicere. Dicebat imò, nequedum perierat. Diſtingue poſt *haud etiam*. Nondum periiſti, inquit, *numero hoc dicis*: præmaturè periiſſe te dicis, præut peribis. Hoc ſenſu nihil venuſtius, nihil abſurdius vulgato. Deinde:

PY. Ita me dij ament, vltrò ventum eſt ad me. PER. mentitur. PY. perij.

Non diſplicet iſta tam crebra militis exclamatio periiſſe ſe quiritantis. Hîc tamen veteres libros cenſeo magis audiendos, qui legunt: ——*PER. mentitur. feri.*

PY. Mane dum narro.

Verſus ſequentis ſic verba digeres:

PE. Dic. PY. oratus ſum huc venire ad te. PE. quare auſus? hem tibi.

In illo:

PE. Vbi lubet, diſtendite hominem diuorſum & diſpendite.

non lubet argutari cũ Nonio in *diſpennite*, quod pro *diſpendite* nobis ſupponit: alioqui poteramus & in altero *diſtendite*, quod mutare facillimum erat in *diſtennite*. *Tennere*, verbum antiquũ, quod in Terentii Phormione Donatus notat: vnde & *tenus*, quod Nonius in Bacchidibus noſtri laqueũ interpretatur in aucupio tendi ſolitum ſiue tenni. Proximum ſic ſcribe:

Obſecro hercle te, mea verba vt audias priuſquam ſecer.

Mox negatio ſupereſt in iſto:

PE. Iura te non nociturum eſſe homini de hac re nemini.

Eam in *nunc* mutari debere certum: quod Lambini libri habeat etiam illâ retentâ. Sed ita compones:

Iura te nociturum eſſe homini nunc hac de re nemini.

Hunc in vicinia ſcribes ex antiquis pleniorem:

Si te ſaluum hinc mittimus ire Venerium nepotulum.

Paullò inferius:

PE. Si poſthac prehendero, ego te hîc arcebo teſtibus.

Sententiæ verſuſque cauſsâ diſtinguito ac ſcribito:

PE. Si poſthac prehendero ego ted hîc, arcebo teſtibus.

Poſtremo propter etiam verſum:

Namq; illic, qui lanam ob oculum habebat, nauta non erat.

Non *ille*. Iamque & nos tandem ſoluimus ac mittimus mitem ſatis Militem, qui viderit, mihine cognoſcenti, an ignoſcenti ſeni gratiam debeat maiorem.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MERCATOREM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD Clariſſimum virum JOANNEM CASELIVM IVRISCONſultum, Philoſophum, & Oratorem.

DRama tibi viſa fuit nuper epiſtola quædam mea, Cl. Caseli: *quod non mihi tantùm, ſed ipſi Bucretio etiam noſtro perſcripſiſti. Ne hoc fruſtrà dixeris, ecce tibi verum* δρᾶμα, *Plautinam fabulam: in quam illud cenſorium mihi iùs ſumſi, quod tu multos in multa ſibi ſumere interdum ſtomacharis. Etenim memini, quid ad alios ſæpè, quid ad me olim & in ſermonibus coràm & per literas in eos, quos hodie Criticos inuidioſo nomine appellamus, indignanti propior dixeris, quaſi nugas quaſdam inutiles pleriq; conſectarentur, & eruditionem ſolidam rerumq; cognitionem negligerent, in verbulis ſolis occupati: cùm de me quoque idem veritus aut ſuſpicatus, egiſti diligenter, vt inde me abſtraheres & reduceres, qui calore iuuenili temerè prolapſus atque altius immerſus viderer in iſtam ſectam. At ego, optime Caſeli, monita tua & libenter audiui, & audita numquam ſpreui: neque tamen efficere id potuiſti, quod neque voluiſti credo penitus, vt relinquerem prorſus id ſtudiorum genus, quod maximè & naturam mihi ſentiebam conciliaſſe. quamquam vt inter illos Criticos eſſem,*

ego quidem nunquam affectaui, nec eo titulo volo me cenſeri, & qui cenſentur, eos nec ipſe omnes probo, neque certè vel animus mihi vel facultas eſt tueri: qui ipſi quiſque viderint, in his literis quid quatenus ſequantur, & quam ſibi, verborumne an rerum, ſolidam an inanem, ſtudeant cognitionem comparare. Me ſcio nec vmbram doctrinæ venari, & quamdiu bonorum auctorum lectioni fui deditus accuratiori, non neglexiſſe potiora alia: quæ neq; nunc negligo, adeoq; ſpero cõſtituram mihi operæ vbiq; meæ rationem. Nunc Plauto menſes aliquot dedi, quem à puero amaui iuxta (non enim dicam, ante) Ciceronem: & in illum quæ diuerſo tempore, vt quidq; legeram, ſum ab aliquot annis commentatus, ex aduerſarijs meis hinc inde ſparſa collegi, in vnum volumen digeſſi, & hortatibus aliorum iam edo. Quod ſanè factum minimè tu reprehendes, qui Latinæ linguæ & ipſe, imò vnus præter alios vis optimè, vtq; ſit, annos iam plurimos inter cetera tui muneris enixè docendo ſcribendoq; laboras, atq; idem eandem è Plauto iuuari præcipuè non infiteris, quem ideò Comicum & amas vnicè, vt vnà cum Terẽtio, noſtri non tam æmulo, quàm imitatore, in delicijs habes. Vt verò videas tamen propius, in hoc nunc poeta ſitne reprehendendum tibi ſtudium meum, accipe particulam hanc noſtrarum Commentationum: quarum quantum eſt in vnam Comœdiam eo peculiariter ad te nomine mitto, ſed & alijs pluribus in publicum inſcriptione ſolenni tibi dico. Nam cenſere quidem inprimis iſta noſtra debes, vt & tu, quod hîc operæ pretium à me factum, quidque laudis aut culpæ meritum; & ego, quouſque ſuſtinere ſerium ſeuerumque iudicium tuum in his literis vniuerſis poſſim, experiamur: ſed vbi cenſuram eam priuatam peregeris, illud mihi cõcedes non inuitus, vt in publico vtar præſcriptione tui apud doctos omnes clariſſimi, bonis grati, malis etiam venerandi nominis ad eorundem commendationem ac tutelam: ſimul, vt hunc ex humaniore literatura depromtum libellum exſtare faciam quaſi monumentum animi grati cum vt erga præceptorem, à quo ei literaturæ primò ſim legitimè initiatus, & ſub quo progreſſus inibi verâ deinceps viâ, profe-

profecerim id totum, quantulumcumque eſt quod profeci; tum vt aduerſus amicum, qui patroni mihi ſemper ab vltima pueritiâ poſt demortuum parentem loco fuerit, & conſilijs, officiis, beneficiis perpetuis præſentem, abſentem, iuuerit, fouerit, ornarit, etiamq; nunc humaniſſimè & benigniſſimè complectitur: quæ merita omnia & plurima & maxima agnoſco, nec poſſum niſi hoc vno genere remunerari: quamquam neq; ſic remuneror: & tamen ita volui ac tentaui, ne cum omni remunerandi facultate voluntas etiam ipſa mihi deeſſe videretur: deniq; vt tenebras obſcuri huius ſcripti luce diſcuterem clariſſima tuæ famæ: cui inſuper etiam quaſi ſoli nubem velut iſtam humentem obiicio & ſtatuo exaduerſum, vt illius exceptis radiis, colorem ducat à fulgore veſtro, nouamq; nouo exemplo Iridem mihi pariat, quæ cum tuo nomine numquam occaſurô ipſa duratura perpetuò poſteris in ſignum ſit mutuæ inter nos gratiæ, meiq; tuis æternis meritis æternùm obnoxii affectus.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MERCATOREM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Cenſura in Mercatoris initium. Loca quædam dubia poſt alios tentata, atq; alio modo, ſi fortè, conſtituta.

MErcator Plautinus adulterinas & improbas quaſdam bonis incorruptiſq; mixtas diu merces venditauit, quas Ædiles noſtri non diligenter ſatis omnes inſpexêre. Nos quæ ſic fefellerũt, ventilabimus hîc & excutiemus, æſtimabimuſque, pro virtute vt cuique pretium ſtet, nec amplius tam dolo malo incauti decipiantur emtores. Prologo exponitur:

Sed ea vt ſim implicitus dicam, ſi opera eſt auribus,
Atq; ad aduertendum animum adeſt benignitas.

Volo. A C. voluptatem mecaſtor mihi imperas. P A. & ſcin quem ad modum?

Emendauit alius, *at ſcin.* non valdè neceſſarium id, aut verſui non ſufficiens tamen. Is vt pedibus bonis ſit, *Voluptatem ecaſtor mi imperas* legendum, & ſecundam in *voluptatem* etiam ſyllabam Plauti more corripiendum. Deinde:

A C. Bene mones. P A. ſed vbi ille exierit intus, iſtuc te procul
Ita volo aſſimulare.

Scribas *iſtic*, cum antiquis. Et ſtatim:

Quaſiq; eius opulentitatem reuerearis, & ſimul
Formam amœnitatis illius, faciem, pulchritudinem
Collaudato.

Mutare tentant *Formam* in *Famam*. Potius *amœnitatis* capiamus amœnitates. quamquam diſertè reponere malim ego:

Formam, amœnitatem illius, fac. pulchr.

Dehinc in proximo:

P A. Sat habeo, nunc tibi, auſculta, quæ imperabo. P L. dicito.

emenda: *nunc tu auſculta, tibi quæ imper.* Item propè:

Facito vt venias ornatus huc ornatu nauclerico:

fac tranſpoſitâ particulâ, *venias huc ornatus orn.* Et inferius:

Vt ſi itura eſt Athenas, eat tecum ad portum citò.

traducto item verbulo, *itura Athenas eſt.* Quæ omnia verſus ipſi poſcunt, & libri veteres in pleriſque aſſentiuntur. Scena. *Quod volui.*

P A. Etiam me? quomodo ego viuam ſine te? P Y. age, es bono animo,
Idem ego te liberabo. nam ſi poſſet vllo modo
Impetrari vt abiret, ne te abduceret, operam dedi,
Verùm oppreſſit. P A. deos ſperabo, teq; poſtremo. tamen
Etſi iſtuc mihi acerbum eſt.

Totum hoc ſic reſtituo:

——P Y. age, es animo bono:
Idem ego te liberabo. nam ſi poſſem vllo modo
Impetrare vt abiret, ni (vel etiam, nec) te abduceret, operam dedi:
Verùm oppreſſit. P A. deos ſperabo, teq;. Poſtremò, tamen-
Etſi iſtuc mihi acerbum eſt.

De aliis dici nihil eſt opus. Aduerbium vetus *tamenetſi* in tmeſi hic eſt, vt Caſina oſtendit eſſe noſter Gulielmius fine ſcenæ *Maxime.* Formula *Deos teq; ſpero*, Ciſtellariâ etiam SC. *Audire.*

P H. Deos, teq; ſpero. L A. eoſdem ego:

Poſtremò nouam ſententiam inchoat apud Plautum ſolenniter. Scenæ porrò ſequentis initium eſt:

M I. Hera eccum præſtò militem. A C. vbi is eſt? M I. ad læuam.
A C. video.
M I. Aſpicito limis oculis, ne ille nos ſe videre ſentiat.
A C. Video. M I. edepol nunc nos tempus eſt malas peiores fieri.

A C. Tuum

AC. Tuum eſt principium, obſecro, tute ipſum conueniſti.
Ne parce voci, vt audiat. MI. cum ipſo pol ſum locuta
Placidè ipſa, vt libitum eſt mihi.

Multa hîc inepta: quæ ne refutem longius, vide quomodo corrigam: vnde perſpicies etiam pòſt ineptitudinem priorem.

MI. Hera ecce eum præſto militem. AC. vbi is eſt? MI. ad læuam videto.
Aſpicito limis oculis, ne ille nos ſe videre ſentiat.
AC. Video. edepol nunc nos tempus eſt malas peiores fieri.
MI. Tuum eſt principium. AC. obſecro, tute ipſum conueniſti?
Ne parce voci.

Prior ancilla militem videt, nec hera ſtatim, ſed tertio verſu, poſt illius aſtutam cautionem. Tum ipſa ad dolos ſe illamque incitat: illa autem, incipe ſaltem, inquit: nam tuum eſt ordiri. Orditur ergo, clara voce: quam vt imitetur & ancilla, monet. Initium autem callidè ſumunt ab admiratione, quòd magnificus homo miles ab ancillula ſe paſſus ſit conueniri: quod anteà non ſic intelligebatur. Sanè omnia languida erant & exanima, quæ nunc viuunt vigentque, poſita in ſcena rei & actione. Sed & ſtatim malè ad hanc veram loci ſententiam illud:

PY. Audin' quæ loquitur? PA. audio. quàm læta eſt, quia adit ad te!
MI. O fortunata mulier! PY. vt amari videor! PA. dignus es.

Dant Milphidippæ verba, *O fortunata mulier!* quaſi beatam exclamet heram, quæ amore potiatur iſtius herois. At contrà Acroteleutium ipſa hæc dicit, & felicem ancillam prædicat, quæ ab eodem illo tam benignè admiſſa ſermonem cum eo miſcuerit ita placidè & ſuo, vt iactabat, arbitratu. Huc quadrant magis omnia, quæ cum Palæſtrione miles interim, ducta ex illarum oratione, & eius iſto ſenſu. Scribes autem in fine poſterioris verſus *dignu's* contractis vocibus, numerorum cauſsâ. Poſteà:

AC. Veneri pol habeo gratiam, tandemq; & oro & quæſo,
Vt eius mihi ſit copia quem amo quemq; expetiſſo.

Non placet *tandem: eandem* emendo: vti contrà Epidico SC. *Rem tibi*, faciebamus *tandem* ex *eundem*. Pauculis hîc interiectis:

AC. Si pol me ducere volet vxorem, genua amplectar
Atq; obſecrabo aliquo modo: ſi non quibo impetrare,
Conſciſcam letum.

Aut verbum mutabis *obſecrabo* in *exorabo*: aut interpunges aliter, *Atq; obſecrabo: aliquo modo ſi non quibo impetrare, Conſc.* Nam quid eſt, aliquo modo obſecrare? Omnibus modis ait ſe tentaturam: ſi non poſſit aliquo impetrare, morituram. Forſan & *velit* legendum, vbi *volet*. *Exorabo* ſi males, alia diſtinctione non opus: nec opus eâdem, ſi velis *exobſecrabo*. Nam horum vtriuis rectè iungetur *aliquo modo*. Statim:

PY. Prohibendam mortem mulieri video. mulierem adibon'? PA.
minimè.

Volo. A C. voluptatem mecaſtor mihi imperas. P A. & ſcin quemad modum?

Emendauit alius, *at ſcin.* non valdè neceſſarium id, aut verſui non ſufficiens tamen. Is vt pedibus bonis ſit, *Voluptatem ecaſtor mi imperas* legendum, & ſecundam in *voluptatem* etiam ſyllabam Plauti more corripiendum. Deinde:

A C. Bene mones. P A. ſed vbi ille exierit intus, iſtuc te procul
Ita volo aſſimulare.

Scribas *iſtic*, cum antiquis. Et ſtatim:

Quaſiq; eius opulentitatem reuerearis, & ſimul
Formam amœnitatis illius, faciem, pulchritudinem
Collaudato.

Mutare tentant *Formam* in *Famam*. Potius *amœnitatis* capiamus amœnitates. quamquam diſertè reponere malim ego:

Formam, amœnitatem illius, fac. pulchr.

Dehinc in proximo:

P A. Sat habeo, nunc tibi, auſculta, quæ imperabo. P L. dicito.

emenda: *nunc tu auſculta, tibi quæ imper.* Item propè:

Facito vt venias ornatus huc ornatu nauclerico:

fac tranſpoſitâ particulâ, *venias huc ornatus orn.* Et inferius:

Vt ſi itura eſt Athenas, eat tecum ad portum citò.

traducto item verbulo, *itura Athenas eſt.* Quæ omnia verſus ipſi poſcunt, & libri veteres in plerisque aſſentiuntur. Scenâ, *Quod volui.*

P A. Etiam me? quomodo ego viuam ſine te? P Y. age, es bono animo,
Idem ego te liberabo. nam ſi poſſet vllo modo
Impetrari vt abiret, ne te abduceret, operam dedi,
Verùm oppreſſit. P A. deos ſperabo, teq; poſtremo. tamen
Etſi iſtuc mihi acerbum eſt.

Totum hoc ſic reſtituo:

——P Y. age, es animo bono:
Idem ego te liberabo: nam ſi poſſem vllo modo
Impetrare vt abiret, ni (vel etiam, nec) te abduceret, operam dedi:
Verùm oppreſſit. P A. deos ſperabo, teq;. Poſtremò, tamen-
Etſi iſtuc mihi acerbum eſt.

De aliis dici nihil eſt opus. Aduerbium vetus *tamenetſi* in tmeſi hic eſt, vt Caſina oſtendit eſſe noſter Gulielmus ſine ſcenæ *Maximo.* Formula *Deos teq; ſpero*, Ciſtellariâ etiam SC. *Audire.*

P H. Deos, teq; ſpero. L A. eoſdem ego.

Poſtremò nouam ſententiam inchoat apud Plautum ſolenniter. Scenæ porrò ſequentis initium eſt:

M I. Hera eccum præſtò militem. A C. vbi is eſt? M I. ad læuam.
A C. video.
M I. Aſpicito limis oculis, ne ille nos ſe videre ſentiat.
A C. Video. M I. edepol nunc nos tempus eſt malas peiores fieri.

A C. Tuum

A C. Tuum eſt principium, obſecro. tute ipſum conueniſti.
Ne parce voci, vt audiat. M I. cum ipſo pol ſum locuta
Placidè ipſa, vt libitum eſt mihi.

Multa hîc inepta: quæ ne refutem longius, vide quomodo corrigam: vnde perſpicies etiam pòſt ineptitudinem priorem.

M I. Hera eccum praſto militem. A C. vbi is eſt? M I. ad læuam videto.
Aſpicito limis oculis, ne ille nos ſe videre ſentiat.
A C. Video. edepol nunc nos tempus eſt malas peiores fieri.
M I. Tuum eſt principium. A C. obſecro, tute ipſum conueniſti?
Ne parce voci.

Prior ancilla militem videt, nec hera ſtatim, ſed tertio verſu, poſt illius aſtutam cautionem. Tum ipſa ad dolos ſe illamque incitat: illa autem, incipe ſaltem, inquit: nam tuum eſt ordiri. Orditur ergo, clara voce: quam vt imitetur & ancilla, monet. Initium autem callidè ſumunt ab admiratione, quòd magnificus homo miles ab ancillula ſe paſſus ſit conueniri: quod anteà non ſic intelligebatur. Sanè omnia languida erant & exanima, quæ nunc viuunt vigentque, poſita in ſcenà rei & actione. Sed & ſtatim malè ad hanc veram loci ſententiam illud:

PY. Audin' quæ loquitur? P A. audio. quàm læta eſt, quia adit ad te!
M I. O fortunata mulier! P Y. vt amari videor! P A. dignus es.

Dant Milphidippæ verba, *O fortunata mulier!* quaſi beatam exclamet heram, quæ amore potiatur iſtius herois. At contrà Acroteleutium ipſa hæc dicit, & felicem ancillam prædicat, quæ ab eodem illo tam benignè admiſſa ſermonem cum eo miſcuerit ita placidè & ſuo, vt iactabat, arbitratu. Huc quadrant magis omnia, quæ cum Palæſtrione miles interim, ducta ex illarum oratione, & eius iſto ſenſu. Scribes autem in fine poſterioris verſus *dignu's* contractis vocibus, numerorum cauſsâ. Poſteà:

A C. Veneri pol habeo gratiam, tandemq; & oro & quæſo,
Vt eius mihi ſit copia quem amo quemq; expetiſſo.

Non placet *tandem: eandem* emendo: vti contrà Epidico SC. *Rem tibi*, faciebamus *tandem* ex *eundem*. Pauculis hîc interiectis:

A C. Si pol me ducere volet vxorem, genua amplectar
Atq; obſecrabo aliquo modo: ſi non quibo impetrare,
Conſciſcam letum.

Aut verbum mutabis *obſecrabo* in *exorabo*: aut interpunges aliter, *Atq; obſecrabo: aliquo modo ſi non quibo impetrare, Conſc.* Nam quid eſt, aliquo modo obſecrare? Omnibus modis ait ſe tentaturam: ſi non poſſit aliquo impetrare, morituram. Forſan & *velit* legendum, vbi *volet*. *Exorabo* ſi males, alia diſtinctione non opus: nec opus eâdem, ſi velis *exobſecrabo*. Nam horum vtriuis rectè iungetur *aliquo modo*. Statim:

P Y. Prohibendam mortem mulieri video. mulierem adibon'? P A. minimè.

Nam tu te vilem feceris, ſi te vltrò largiere.

Verſus prior excurrit vltra ſpatium huic generi finitum. Eius vltimam vocem in caput alterius retrahe: qui tamen ipſe tum peccabit idem viciſſim. Sed dimenſione apta ſuccurrendum illi. In *feceris* exteratur ſibilus, in triſyllabum *largière* contrahatur. Statim etiam:

Sine vltrò veniat, quæritet, deſideret, te exſpectet.

Summouere iſtam vis gloriam quam habes? caue ſis faxis.

E Camerarii libris hæc lectio: vnde Lambini & vulgi nimium recedit. Nos illam ſequimur magis, quibus fides & religio viri illius in tractandis manuſcriptis explorata. Nec tamen in iis *ſummouere* fuiſſe planè credimus, aut ſi fuit, emendandum fuiſſe *Niſi imminuere*. Ita namq; velim:

Niſi imminuere iſtam vis gloriam quam habes: caue faxis.

Statim etiam nunc:

A C. Eo intrò. abi tu, illum euocato foras, mea Milphidippa.

Rei aptius ſit, *Ehò, intrò abi tu*. Nec enim ipſa it, ſed ire ancillam iubet. qua recuſante, eundum ſibi ait eſſe. nam non poſſe longius durare. Iam hinc longiuſculè:

P Y. Naſo pol iã hæc quidem videt plus quam oculis. P A. cæca certè eſt.

Non multum intereſt, continuet hæc miles, an vltima Palæſtrio ſubiiciat: etſi illuc è veteribus quidam inclinant. Deinde:

M I. Non edepol tu illum magis amas, quam egomet, ſi per te liceat.

Fortaſſis *ames*: ſed fortaſſis. Iam rarâ gemmulâ ſermonis hoc caput obſignemus. Eſt ibidem:

A C. Mea Milphidippa, adi obſecro & congredere. P Y. vt me veretur!

In veteri quodam vidi, *vt mei veretur!* non, vt opinor, temerè. Sic certè Appuleius imitator vbiq; Plauti, lib. 2. Aſin. *Quin, inquit, etiam ipſe parentem tuam accedis & ſalutas? Vereor, inquam, ignotæ mihi feminæ.* Et quis renuat veteres plures ſic locutos, etſi plura non facilè inueneris apud alios exempla?

CAPVT XII.

De loci inſignis emendatione Gulielmiana diſputatum: ea reprobata: ipſe conſtitutus aliter, eiectis vocibus inſititiis è repetitione, verſibusq; compoſitis ad ſuam legem. Alia deinde correctiones, in quibus & transpoſitio, ſed ambigua.

NON negligendus eſt nobis eadem ſcenâ locus iſte:

M I. Verbum hercle non facere potis, ſi acceſſerit propè ad te.
Dum te obtuetur, interim linguam oculi præciderunt.
P Y. Leuandum morbum mulieri video. M I. viden' vt tremit atque extimuit,
Poſtquam te adſpexit? P Y. viri quoq; armati idem iſtuc faciunt,
Ne tu mirere mulierem. M I. iube domum ire, melius eſt. P Y. ſed quid vult me facere?

M I. Ad

MI. Ad ſe vt eas: tecum viuere volt atq; ætatem exigere.

Verſu primo notarunt ad oram librorum, *poteris* ſcribendum. Errasse typographum puto, & *poterit* ipſos voluiſſe, quod res vult, etſi non admodum. Altero recepi veterem lectionem, quam olim magnus Lipſius aſſeruit: cui probandæ quamquam librorum auctoritas & ſententia verborum ſatis eſt, valdè facit tamen etiam ſuperior non diſſimilis orationis forma, cùm animum per oculos deficere ſibi Acroteleutium quereretur. In tertio metricum erratum eſt. Toto.n. pede ſuperat hic ceteros æquales. Et ab eo libens mutuetur aliquid aliquantò defectior quartus. Tmeſin admiſit iterum Plautus, & in *extimulit* ſyllaba prima tertii adhuc ſola eſt, reliquæ deinde quarti. Quintum ex emendatione Gulielmii noſtri in optima nuper editione ſic reſcripſerunt: de quo vellem tamen ab vtriſque aliter conſultum. Nam vt vt argutè Gulielmi* commentum ſuum explicet, ipſum verſum quomodo vel ipſe vel poſt eum ſuffraganei editores explicabunt? Numeri inquam non aſtipulantur, quos neglectos non oportebat. Iam quæ illorum menſuratio? Si generis eiuſdem cum reliquis capiemus, vt neceſſe eſt; tres omninò pedes abundabunt, quos in leges cogere non poſſis vlla contractione. Superfluit totum iſtud, *ſed quid vult me facere.* Id autem ad ſenſum maximè eſt neceſſarium. Ideoq; vt locus ei ſit, alia potius videntur abiicienda. Hìc dum omnia circumſpicio, prodit vltrò ſe quiddam alienum. Eſt enim profectò alienum, quod Gulielmius ablatum à fine prioris verſus in hunc medium inculcauit. Ille ſic legebatur antea:

Poſtquam te aſpexit. P Y. viri quoq; armati idem iſtuc faciunt. iube domum ire.

Qui noſter adimenda optimo conſilio cenſuit iſta, *iube domum ire:* ſed eadem peſſimo tranſtulit in ſequentem. Verùm, quid aliud faceret, inquis, ſententia ſic ſuadente? Non ſuaſit illa tantoperè, quanto verſus ipſe diſſuaſit: & huius omninò pace fieri debuit, quidquid illius potuit. Non potuit autem eius quidquam, ſi recta rem via reputaſſet. Ac miror, qua ingenii perſpicacitate fuit, non vidiſſe, irreptitias hìc illas ipſas tres voculas, quæ paullò quidem pòſt ſuo loco iterum leguntur:

MI. Quia ædes dotales huius ſunt. P Y. itane? MI. ita pol. P Y. iube domum ire.

Hinc quocunq; modo repetitas, & illìc perperam collocatas audacter affirmo. Quod qui difficilius credet, ille verò ſimilia multa in Plauto loca neſcit, vbi prorſus idem contigit, ad quæ non amplius ſtupemus. Sic ſcilicet æui ſuperioris deſcriptores graſſatos in auctore noſtro ſcimus, vt tam incredibile nihil obiici nobis poſſit, quin ab eorum temeritate partim, partim negligentia prouenire potuiſſe credamus, adeoq; miremur, id quantillum eſt, quod ſanum habemus, ita ſanum ad nos perueniſſe. Deletis igitur hìc illis, iam verſum facilè conſtituemus. Habent editiones ante hanc Douſicam omnes:

Ne tu mirere melius mulierem. ſed quid vult me facere?

Rectè, niſi quòd emendandum *melius*, & *plus* ſcribendum. Quam mutationem ne mireris, eadem adhibita ab ipſo Gulielmio Moſtellariâ, & à doctis comprobata. SC. *Illi bucedæ.*

Vide ſis ne forte ad merendam quopiam deuorteris,

Atq; ibi ne pluſculè quam ſat fuerit biberis.

Illic eſt etiam vulgò *meliuſculè*: quæ mendæ ſimilitudo magis vtrobique veriſimilem facit emendationem. Ita cenſemus nos de toto loco, cuius maximè controuerſam iſtam partem ita dehinc reſcribes:

PY. Leuandum morbum mulieri video. MI. viden' vt tremit atq; extimuit, poſtquam te aſpexit? PY. viri quoque armati idem iſtuc faciunt,

Ne tu mirere plus mulierem. ſed quid vult me facere?

MI. Ad ſed eas, tecum viuere vult atq; ætatem exigere.

Nam in vltimo quidem planè cum Gulielmio ſcribimus ita, numerorum cauſſa, & quia conſtat lectionem alteram ex ſimplici vetere interpolatam. In fine huius etiam ſcenæ vix illa perſonis ita legimus diſtincta, vt Plautus voluit:

PY. Sed quid ego video? PA. quid vides? PY. neſcio quis eccum incedit,

Ornatu quidem thalaſſico. PA. iam nos, volt hic profectò:

Nauclerus eſt hic quidem, videlicet accerſit hanc hinc credo.

Melius ad ſcenam certè fuerit in hunc modum:

Nauclerus eſt hic quidem. PY. videlicet accerſit hanc hinc. PA. credo.

Cum nauclerum eſſe Palæſtrio diceret, ſtatim miles de illo ſuſpicatur, qui concubinam ſit arceſſiturus: idq; diſſimulator ille ſubiicit etiam ſe credere, cum eſſe planè ſciret. Alternari ſermonem verba ipſa quoque ſuadent, *videlicet* & *credo*, quæ inelegantius coniunguntur. Scenâ, *Si alium.*

Verùm cum multos multa admiſſe acceperim

Inhoneſtum propter amorem atq; alienum à bonis.

Multò verior, quæ veterior lectio:

Inhoneſta propter amorem atq; aliena à bonis.

quam poſthabitam nouitiæ miror. Indecorè de inhoneſto amore Pleuſides meminerit: niſi ſic argumentari eum putant, ſi propter illum fecerint alii alia, ſibi hoc licere magis propter ſuum honeſtiorem. At non eſt ita. Multa alios inhoneſta atque à bonis aliena feciſſe dicit amoris cauſſa: quæ ſi condonata ſint illis, veniam ſibi faciliorem fore non inhoneſtæ huius aſſimilationis. Poſt verſum autem hunc deeſſe alium explendæ ſententiæ, mihi non dubium eſt: vti neque parentheſin in illo fero, qui nunc proximus. Abſoluit Pleuſides inſtitutam ſententiam: cui cum ſubiungere exempla vellet, ac de Achille ordiretur, aſtantem cum Palæſtrione militem videt, atque eo repreſſus commutandam ſibi ait orationem,

tionem,& commutat. Ibidem in iſtis ſuſpicionem veterem meam dicam, quæ nunc minus placet,& ferè ſuperuacanea videtur:

PY. Iamdudum res parata eſt. heus Palæſtrio
Aurum ornamenta, veſtem pretioſam omnem ferat.
Duc adiutores tecum ad nauim, qui ferant.
Omnia compoſita ſunt. quæ donaui, auferat.

Offendebat me toties iteratum idem in verſuum aliquot fine verbum,& exaſperabant magis aſperiuſculi numeri in ſecundo. Denique mutabam ſic & traducebam;

——— heus Palæſtrio
Duc adiutores tecum ad nauim, qui ferant
Aurum,ornamenta,veſtem pretioſam omnem hera.
Omnia compoſita ſunt. quæ donaui,auferat.

Ex*ferat, hera* fit clementiſſimè: & erat Palæſtrio nunc Philocomaſio ſeruus,à milite ſuprà illi datus;

——— donauiq; ei
Quæ voluit,quæ poſtulauit. te quoq; ei dono dedi.

Atque hinc infra queritur ipſe muliebres ſibi mores diſcẽdos. Sed non probare nitar aliis, quod mihi non antè ſatis.

CAPVT XIII.

Labra labellis artè ferruminare. Inueſtigando operæ parcere. Diſpennere,diſtennere,tennere,tenus. Plurima adhuc in Milite variè correcta,ſimul explicata.

SEnſim iam magis magiſq; fini propinquamus,& breui Militem amittemus,verberatum tamen etiam nonnihil, vt boni conſulat,ſi vaſis ſaluis abeat ſaltem nec inteſtatus. Punctiones aliquot adhuc ſtili noſtri ſentiet: quo fieri certè poteſt vt vulnera vltrò faciam ei,dum meditor medicinam. Sed innoxia erunt,ſpero,ſi quæ erunt: & ſectionem quidẽ abſtinemus omninò, neq; de induſtria nihili factum cupimus virum bonum. Scenâ *Quid modi.*

PH. Ibo, quamquam inuita facio. pietas ſic cogit. PL. ſapis.
Mœchiſſat hìc verbum *cogit*, quod à Lambino conciliatore. Veteres ſcribunt *ſic cohibet*. Legitimi iuris eſt credo, *ſicce iubet*. Adultera deinde Lambini eiuſdem interpretatio iſtorum;

——— PY. nimium hæc flet. PH. nequeo
Cum te video.

Ait, non poſſe lacrumis Philocomaſium temperare ad militis aſpectum. Minus id eſt quàm pro re. Cum ipſe diceret miles, nimis eam flere: illa hoc ait, non poſſe nimis ſe flere, vbi illum talem virum videat vltimò,& cogitet amplius non videndum. Mox Palæſtrio:

Nam nihil miror ſi libenter Philocomaſium hìc eras.
Forma huius,mores,virtus animum attinuere hìc tuum,
Quom ego ſeruus,quando aſpicio hunc, fleo, quia diiungimur.

Quorum medius verſus niſi parentheſi claudēdus, vltimus eſt eorundem faciendus. Nam illi quidem ſententiâ cohærent prorſus:

Nam nihil miror, ſi libenter tu Philocomaſium hic eras,

Quom ego ſeruus, quando hunc aſpicio, lacrumor, quin ſeiungimur.

Ita ſimul enim ex antiquis ſcribendi fortè potius, parua diuerſitate, quæ non ſenſum, ſed numeros ſpectat. Deinceps non fuit ipſe miles manifeſtò magis in adulterio depręſus, quam is locus, aliorum pridem ſuperuentu & incuſatione:

PA. Nihil aquam moror. PY. cur? PA. malo ne ipſe interueneris,

Quæſo dum reſpicite, capita inter ſe nimis nexa hice habent.

Non placet, labra & labella inter ſe ferunt admodum.

Ac de ſingulis hîc erratis abundè dixerūt plures: quos inter ad reſtitutionem veram proximè Palmerius acceſſit, luculentiſſimè totum inſuper locum interpretatus. Eius recipimus pleraque, & addimus à nobis iſtud. Antiqui codices in poſtremo verſu omnes, *labra labellis ferruminauit acre malum.* inde præter alia ſumtum aptiſſimum huic rei verbum *ferruminauit*, probo. ſed amplius, *acre* negligendum non fuiſſe contendo. Nos *artè* facimus ex eo, quod eſt arctè. Totum autem ſic ſcribo:

— PA. malo merum. ne ipſe interueneris

Quæſo, dum reſipiſcit. PY. capita inter ſe nimis nexa hice habent.

Non placet. labra labellis ferruminant artè admodum.

Perſonas ita diſtinguere cur maluerim, à Palmerio pete. Sequitur:

PL. Tentabam ſpiraret an non. at eam ad nos iam oportuit.

Sin magis vis, ambos mittam. PA. nolo retineat, fleo miſer.

De his ille, quem ſecutus ſum prius, non optimè. Mihi liquet è veteribus, militis eſſe verba, *nolo retineat.* quæ ſub eius perſona diſtingues, *PY. nolo. retineat.* Aiebat nauclerus, vel ambos ſe miſſos factum (quod rectè de Philocomaſio & Palæſtrione capiunt) ſi miles ita velit. nam ſua nihil intereſſe. Tum ille, nolo, inquit: & retineat Philocomaſium etiam ſeruum, quem dono ſemel dedi. Reliqua Palæſtrio ipſe afflens dicat, *fleo miſer*; an Pleuſides, *flet miſer*, in haud magno diſcrimine ponam. Poſt illa:

PY. Age Palæſtrio, bona animo es. PA. heu, nequeo quin fleam.

Geminandum erat *heu heu*, niſi veteres inſererent *heu mihi.*

Statim:

PH. Sed quid hoc, quæ res eſt? quid video? lux ſalue.

PL. Iam reſipiſti? PH. obſecro quem amplexa ſum

Hominem? perij! ſumne ego apud me?

Primus verſus integer non eſt, alter alterius generis: qui tamen conformari ceteris poſſit ex antiquis, traducto in eius initiū Philocomaſii nomine, quod inſertum illîc præcedenti:

PL. Philocomaſium, iamne reſipiſti? PH. obſecro q. a. ſum.

At primo nihil, me iudice, niſi lucis epithetō aliquod abeſt. Fortè,

lux

lux ſalue candida, aut alia talis. qua addita fit & ipſe reliquis par & plenus. Etſi mutationem numerorum non alias abſurdam hîc aſſenſero, ſi quis contra tendet: ſed & idem, quaies ſint igitur, oſtendet. Illis mox verbis, *PY. Quid iſtuc negotij?* inſerendũ verbum è priſcis, *Quid iſtuc eſt negotij?* Ridebis, id moneri. ſed ride numeros, qui poſcunt: atq; paullò pòſt etiam traduci illa volunt, *Ne quis hoc tibi vitio vortat.* Iidem vitium & iſtic indicant:

Cum venit in mentem, vt mores mihi mutandi ſient,
Muliebres mores diſcendi, obliuiſcendi ſtratiotici.

Fortè ſic Plautus reliquit:

Cum venit in mentem, mores vt mihi mutandi ſient,
Diſcendi muliebres, obliuiſcendi ſtratiotici.

Deinde certè gemino *u* ſcripſit iterum *fuerim*, eorundem cauſſa.

PA. Cogitato identidem, tibi quam fidelis fuuerim.

Pòſt, rectè illud emendatur, ſi & rectè diſtinguatur:

PY. Scio & perſpexi ſæpe, verùm cum antehac, tum hodie maximè.
PA. Scis imo hodie: verùm factis faxo pòſt diſces (aut etiam *dices*) *magis.*

Finis ſcenæ manifeſtò interpolatus:

Stultè feci, qui hunc amiſi. ibo nunc intrò nunc iam
Ad amores meos. et iam ſenſi hinc, ſonitum fecerunt fores.

Priore verſu bis habes *nunc*, malè. Melius veteres, *ibo hinc intrò nũc iam.* Altero ſcribendum erat, *& iam* diuiſim, aut *ſed iam*, niſi aliud lateret, quod non educo. Veteres illi enim *quis exit hinc*, ad ſenſum commodè, non ad verſum. Penultimâ ſcenulâ quod eſt:

Inueſtigabo, opera ego non parcam mea.

eſt vnde potius legas, *Inueſtigando ego opera n.p. mea.* Sic dictũ, operę inueſtigando parcere, vt ſuprà, operam inueſtigando ſumere. Scenâ vltimâ mirum eſt vbique ſic malè interpungi iſtud:

PY. Perij. CA. haud etiam numero hoc dicis. iamne in hominem inuolo.

Ait, nondum numerò, id eſt citò nimis dicere. Dicebat imò, nequedum perierat. Diſtingue poſt *haud etiam.* Nondum periiſti, inquit, *numero hoc dicis:* præmaturè periiſſe te dicis, præut peribis. Hoc ſenſu nihil venuſtius, nihil abſurdius vulgato. Deinde:

PY. Ita me dij ament, vltrò ventum eſt ad me. PER. mentitur. PY. perij.

Non diſplicet iſta tam crebra militis exclamatio periiſſe ſe quiritantis. Hîc tamen veteres libros cenſeo magis audiendos, qui legunt: ——*PER. mentitur. feri.*

PY. Mane dum narro.

Verſus ſequentis ſic verba digeres:

PE. Dic. PY. oratus ſum huc venire ad te. PE. quare auſus? hem tibi.

In illo:

PE. Vbi lubet, diſtendite hominem diuorſum & diſpendite.

non lubet argutari cū Nonio in *diſpennite*, quod pro *diſpendite* nobis ſupponit: alioqui poteramus & in altero *diſtendite*, quod mutare facillimum erat in *diſtennite*. *Tennere*, verbum antiquū, quod in Terentii Phormione Donatus notat: vnde & *tenus*, quod Nonius in Bacchidibus noſtri laqueū interpretatur in aucupio tendi ſolitum ſiue tenni. Proximum ſic ſcribe:

Obſecro hercle te, mea verba vt audias priuſquam ſecer.

Mox negatio ſupereſt in iſto:

PE. Iura te non nociturum eſſe homini de hac re nemini.

Eam in *nunc* mutari debere certum; quod Lambini libri habeat etiam illâ retentâ. Sed ita compones:

Iura te nociturum eſſe homini nunc hac de re nemini.

Hunc in vicinia ſcribes ex antiquis pleniorem:

Si te ſaluum hinc mittimus ire Venerium nepotulum.

Paullò inferius;

PE. Si poſthac prehendero, ego te hic arcebo teſtibus.

Sententiæ verſuſque cauſsâ diſtinguito ac ſcribito:

PE. Si poſthac prehendero ego ted hic, arcebo teſtibus.

Poſtremo propter etiam verſum:

Namq; illic, qui lanam ob oculum habebat, nauta non erat.

Non *ille*. Iamque & nos tandem ſoluimus ac mittimus mitem ſatis Militem, qui viderit, mihine cognoſcenti, an ignoſcenti ſeni gratiam debeat maiorem.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MERCATOREM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD Clariſſimum virum JOANNEM CASELIVM IVRISCONſultum, Philoſophum, & Oratorem.

DRama tibi viſa fuit nuper epiſtola quædam mea, CL. CASELI: *quod non mihi tantùm, ſed ipſi Bucretio etiam noſtro perſcripſiſti. Ne hoc fruſtrà dixeris, ecce tibi verum* δρᾶμα, *Plautinam fabulam: in quam illud cenſorium mihi ius ſumſi, quod tu multos in multa ſibi ſumere interdum ſtomacharis. Etenim memini, quid ad alios ſæpè, quid ad me olim & in ſermonibus coràm & per literas in eos, quos hodie Criticos inuidioſo nomine appellamus, indignanti propior dixeris, quaſi nugas quaſdam inutiles pleriq; conſectarentur, & eruditionem ſolidam rerumq; cognitionem negligerent, in verbulis ſolis occupati: cùm de me quoque idem veritus aut ſuſpicatus, egiſti diligenter, vt inde me abſtraheres & reduceres, qui calore iuuenili temerè prolapſus atque altius immerſus viderer in iſtam ſectam. At ego, optime Caſeli, monita tua & libenter audiui, & audita numquam ſpreui: neque tamen efficere id potuiſti, quod neque voluiſti credo penitus, vt relinquerem prorſus id ſtudiorum genus, quod maximè & naturam mihi ſentiebam conciliaſſe. quamquam vt inter illos Criticos eſſem,*

profecerim id totum, quantulumcumque eſt quod profeci; tum vt aduerſus amicum, qui patroni mihi ſemper ab vltima pueritia poſt demortuum parentem loco fuerit, & conſilijs, officiis, beneficiis perpetuis præſentem, abſentem, iuuerit, fouerit, ornarit, etiamq; nunc humaniſſimè & benigniſſimè complectatur: quæ merita omnia & plurima & maxima agnoſco, nec poſſum niſi hoc vno genere remunerari: quamquam neq; ſic remuneror: & tamen ita volui ac tentaui, ne cum omni remunerandi facultate voluntas etiam ipſa mihi deeſſe videretur: deniq; vt tenebras obſcuri huius ſcripti luce diſcuterem clariſſima tuæ famæ: cui inſuper etiam quaſi ſoli nubem velut iſtam humentem obiicio & ſtatuo exaduerſùm, vt illius exceptis radiis, colorem ducat à fulgore veſtro, nouamq; nouo exemplo Iridem mihi pariat, quæ cum tuo nomine numquam occaſurò ipſa duratura perpetuò poſteris in ſignum ſit mutuæ inter nos gratiæ, meiq; tuis æternis meritis æternùm obnoxii affectus.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI MERCATOREM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Cenſura in Mercatoris initium. Loca quædam dubia poſt alios tentata, atq; alio modo, ſi fortè, conſtituta.

MErcator Plautinus adulterinas & improbas quaſdam bonis incorruptiſq; mixtas diu merces venditauit, quas Ædiles noſtri non diligenter ſatis omnes inſpexêre. Nos quæ ſic fefellerũt, ventilabimus hîc & excutiemus, æſtimabimuſque, pro virtute vt cuique pretium ſtet, nec amplius tam dolo malo incauti decipiantur emtores. Prologo exponitur:

Sed ea vt ſim implicitus dicam, ſi opera eſt auribus.
Atq; ad aduertendum animum adeſt benignitas.

Id initio ſtatim non ſincerum veteres arguunt libri, & ipſi numeri, qui mihi ſuadent interpolare ſola tranſpoſitione particulæ vnius: *Atq; aduertendum ad animum.* In hoc tamen nō erat magna fraus: in verſibus proximis admodum ſanè magna:

Et hoc parum etiam more maiorum inſtiti.

Per me ea percontatus ſum vos, ſumq; index illico.

Nam quid hîc omnino ſanitatis? Et Dii ne ſirint, vt Lambini & Alciati recipiamus emendationes, quibus vix putidius aliquid poterat dari. Dicam ego meam, ſed ambiguā, ac duplicem adeò ſententiam, cum venia doctorum, ſi neutra acceptabilis; etſi quidem vtraque magis, vt ipſe iudico, quàm illorum quos damnaui. Lacuna mihi viſa hîc olim fuit aliquot verſuum, qui inter hos & ſuperiores interiecti cōtinuiſſent principium narrationis illius, quam inſtituebat adoleſcens de nouitiis his & veteribus etiam amoribus ſuis in ipſa patria, quamque ab initio repetit poſteà,

Illuc reuerti certum, vt conata eloquar.

Hoc poſitò, verſus iſtos ſic ſcribebam:

Et hoc parum etiam more maiorum inſtiti,

Pergræcatus ſumtuoſusq; fui inde illico.

Et capiebam, quidquid præceſſiſſet, quod diceret à ſe factum, id quidem parum etiam eſſe. nam aliorum exemplo & quaſi de maiorum more pergræcari ſe incepiſſe & ſumtuoſum illico fieri: quæ vitia mox hac occaſione præcipua ſectari narraret amorem, maximè de elegantiæ damnoſiſſimo ſtudio queſtus. Hæc olim mens fuit: quam etſi non improbo nunc prorſum, tamen quod recens cogitaui, multo placet impenſius, eò quia lacunam abolet, quam prius inducebam. Nullus enim videbitur eſſe defectus, ſi mutatione minori quoque & omnium facillima legatur:

Et hoc parum etiam more amatorum inſtiti:

Percontatus ſum vos, neq; ſum index illico.

Cum narraturus Charinus eſſet amorum ſuorum initium atque ordinem, præfatus veniam velut quæſierat, an vacaret ſpectatoribus, & benignè ſe eſſent audituri. Id nunc percontatum ſe eſſe prius, damnat, neque feciſſe ait amatorum modo, qui cum ratione parum agant ſcilicet, & quod ipſis lubeat dicant ſine reſpectu, vt loquuntur, aliorum. Indicare decuiſſe potius ſtatim, quàm delicias facere præfatiunculâ & modeſtiâ amatoribus alienâ. Quò pertineat, quod infrà de multiloquio & pauciloquio affert: quāquam illud excuſat etiam ibi, æquè præter amantium morem. Videant eruditi, quid in vtraq; coniectura ſit, & vtram, aut adeò an aliquam harum velint amplexari. Voces, quas vtrobique neglexi, *Per me ea*, ſpumæ ſunt prorſus & à librariorum interpretumq; hæſitatione natæ. Iam ab hoc ſcrupoſo loco ad planiora alia progrediamur. Eſt etiam in Prologo:

Inhæret etiam auiditas, deſidia, iniuria.

Nec

Nec eſt malè: ſit fortè melius tamen *incuria*, quàm *iniuria*, ſi verba vtrinque proxima ſpectentur. Ibidem mox:

Principio atq; animus ephebis ætate exij,
Atq; animus ſtudio amotus puerili eſt meus.

rectè vidit elegantiſſimus Douſa F. repetitum in priori verſu *animus* è ſequenti. neque ceteram correctionem eius improbo. moneo tantùm, ipſe aliique videant, an non repetitum ſimul & *atque*, iunctum hîc & illîc alteri: quo abiecto pariter, etiam leuius emendari poſſit,

Principio vt ex ephebis ætate exij,
Atq; animus ſtudio.

Minor hæc mutatio, neque minus Plautina locutio. Deinde:

Summo hæc clamore: interdum mihi ſe colloqui
Abnuere, negitare adeò me natum ſuum.

Planè cenſeam è veteribus reponendum, *interdum muſſans, colloqui Abnuere.* planè inquam. nam cur mutemus vlterius cum aliis idipſum, quod ſic liquidò ibi ſcriptum, & rei maximè aptum? Interuallo maiuſculo, vt nos facimus interualla:

Nauim, metretas quæ trecentas tolleret,
Paraſſe, atq; eapſe merces vectatum vndiq;,
Adeo dum, quæ tum haberet, peperiſſet bona.

Magni Scaligeri hoc, quod in textum à Lambino receptū iam olim. Non ſecutus eſt Gulielmius noſter, cuius nec ipſe ſequor æquè ingenioſam coniecturam. Hic faciebat, *atq; ea ſe in Perſis vectatū vndique.* At diſſentaneus à ſe ipſo ſenſus. in Perſis ſimul & vndiq; vectari. Nec dicturus fuiſſe Plautus videtur, in Perſis. Ab altero etiā, ne ſequar, deterret me *vectatū* agendi ſignificatu. Mihi ipſi ſuccurrebat, *atq; ea ſemet Sic vectatū vndiq;. Cis* inuecti, & in reliquis proxime item ad veſtigia vulgata accedo. Scenâ primâ:

Simul autem planiſſimè eos, qui aduerſum eunt, aſpellito.

Præter quæ alii hîc mutant, etiam *erunt* malim ego, quod in veterum aliquo vidi. Eſſe & fieri aduorſum alicui, crebra Plauto phraſis. Atque mox:

Et currendum & pugnandum & ante iurgandum eſt in via.

Credo *& autem* potius ſcriptum; quod ſic mutarat in *ante* Caſinæ quoque Prologo, vbi de particula ea diximus ſatis. Ibidem:

Quam reſiſto, tam maximè res in periclo vortitur.

Alio verborum ordine veteres, *Quam maximè reſiſto, tam res in p. v.* & indubitatò meliore. Iambicus tetrameter ita verſus eſt, quales & priores eſſe videntur, & ſequentes ad illum vſque,

AC. At tu edepol calidam picem bibito, ægritudo abſceſſerit,

à quo mutari in ſeptenarios trochaicos incipiunt.

CAPVT II.

Balnea veterum à via & aliàs, laſſitudini eximendæ. Lubet ſcire me,

Digitized by Google

Traiectiones verſuum duæ oſtenſæ: alia multa variè correcta, explicata. Iocus etiam tenuior interpretatus.

ORdo verſuum ille non peſſimus eſt eâdem primâ ſcenâ:

Perij, animam nequeo vortere, nimis nihili tibicen ſiem.
CH. At tu edepol ſume laciniam atq; abſtergè ſudorem tibi.
AC. Nunquam edepol omnes balneæ mihi hanc laſſitudinem eximent.

Vix ſcio tamen, an non melior futurus à tranſpoſitione, vt poſt mentionem laſſitudinis ac balnearum ſubiiciatur de ſudore abſtergendo: quod fore commodius videtur, quàm vbi ſe nihili tibicinem ſeruus dixit. Hunc in modum, inquam, verſus fortè diſponendi:

Perij! animam nequeo vortere. nimis nihili tibicen ſiem.
Nunquam edepol omnes balneæ mihi hanc laſſitudinem eximent.
CH. At tu edepol ſume laciniam atq; abſterge ſudorem tibi.
AC. Domin' an foris.

Sed hoc valdè quidem dubium. Quòd autem ait balneas laſſitudinem ſibi non exemturas, ſcire licet, veteres ita ſe lauacris refouere ſolitos à defatigatione quacunque: vt Truculento Sc. *Piſces.*

AS. Non quis parumper durare opperirier:
DI. Quin hercle laſſus iam ſum durando miſer.
Mihi quoque præ laſſitudine opus eſt vt lauem.

Atque hinc potiſſimum inter cauſſas tamen alias illæ peregrè venientium lauationes: quarum in Plauto exempla multa. Amphitr. Sc. *Satin' parua.*

Ain' heri nos aduenisſe huc? AL. aio, aduenienſq; illico
Me ſalutauiſti, & ego te, & oſculum tetuli tibi.
AM. Iam illud non placet principium de oſclo. perge iam exſequi.
AL. Lauiſti. AM. quid poſtquam laui? AL. accubuiſti.

Epidico Sc. *Male morigerus.*

ST. Epidice fateor. EP. abi intrò, ac iube huic aquam calefieri.

Etiam apud Appuleium lib. I. Metamorph. *Et vocatâ ancillulâ, Fotis, inquit, ſarcinulas hoſpitis ſuſceptas cum fide conde in illud cubiculum; ac ſimul è promtuario oleum vnctui, & lintea terſui, & cetera huic eidem vſui profer ocyter, & hoſpitem meum produc ad proximas balneas ſatis arduo itinere atq; plixo fatigatus eſt.* Et apud alios vbiq; ſcriptorum. In Plauto ibidem porrò non videtur & hoc mendoſum:

—— *CH. ego animi pendeo,*
Quid illud ſit negotij, lubet ſcire, ex hoc metu vt ſim certior.

tamen & hoc è parua veterum librorum diuerſitate ſic amplius lubenter mutarim:

—— *CH. ego animi pendeo,*
Quid illud negotij ſit: lubet ſcire ex hoc me, vt ſim certior.

Locutio, *lubet ſcire me,* Plautiniſſima, & ex earum genere, in quibus

bus additæ verbis infinitiuis particulæ *me, te, ſe,* ac ſimiles abundant. quorum exempla étſi non erat opus vlla poni, duo tamẽ hîc leguntur. Infra hac fabula:

Non poſſum durare. certum eſt exulatum hinc ire me.

Milite ſuprà: ——— *verear magis*

Me amoris cauſſa iſtoc ornatu incedere.

Vbi malè, qui *Mei* volunt emendare. Deinceps: —*CH. liberum*

Caput tibi faciam, paucos menſes, AC. palpo percutis.

Rectè inſerunt viri docti *cis*, ſed non ſuo loco. Is autem eſt, *faciam paucos cis menſes.* Nam latet ea particula in poſteriore ſyllaba vocis iam antecedentis. Inferius vix eſt vt ſuo loco verſus ille totus ſit:

Hoc quidem te interrogo, reſponde. AC. quin tu ſi quid vis roga.

Ac me ſi audias, hunc facias ſeriem omnium iſtorum:

AC. Eloquar, quandoquidem me oras. tuus pater. CH. quid meus pater?

AC. Tuam amicam. CH. quid eam? AC. vidit. CH. vidit? væ miſero mihi.

Qui potuit eam videre? AC. oculis. CH. quo pacto? AC. hiantibus.

CH. I hinc directus à me. (hæ voculæ cauſsâ verſus ex antiquis inſerendæ.) *nugare in re capitali mea.*

AC. Qui, malùm, ego nugor, ſi tibi, quod me rogas, reſpondeo?

CH. Hoc quidem te interrogo, reſponde. AC. quin tu ſi quid vis roga.

CH. Certen' vidit? AC. tam hercle certè quàm ego te ac tu me vides.

Nihil audacius affirmo, ſed omnino germanus hic auctoris ordo: qui tam clarus, vt explicatione non debeat vlla comprobari. Pòſt, locutionem non ego iſtam damno:

Neq; quiſquam hominem conſpicatus eſt, donec in naui ſuper.

neque minus amo coniecturam amici, *donec in nauim ſubis.* Vltimum ſit hoc hac ſcena quod nunc dicam. Tribus continuis iſtis verſibus immittendæ ſingulæ voculæ, quas adeò numeri ab editionibus priſcis repoſcunt:

Perij. AC. hem iſtuc nunc vnum verbum dixiſti veriſſimum.

Stultitia iſtæc eſt. CH. quid faciam? cedò: nam non credet pater,

Si illam matri meæ me emiſſe dicam.

Vide iam ipſe, quid atque vbi cuique acceſſerit. Sequitur ſcena *Multis modis:* cuius initium planè idem & Rudente, ſed illic auctius vno verſu, qui mirum niſi debuit hîc quoque non omitti. Si tanti eſt, vltrò confer & expende. Hîc ſub initium autem in ſomnij narratione:

Ei ne noceret, quam domi antè habui capram,

Neu diſcordarent, ſi ambo in vno eſſent loco,

Poſteritis, quàm mercatus fueram, viſus ſum

In cuſtodiam eam Simiæ concredere.

Digitized by Google

corrigendum fortaſſis *amba* primò : deinde certò, *Poſterius quam mercatus fueram*, ſine accentu, ſine alia interpunctione. Senſus eſt. Cum iam antè capram haberet domi, veritus eſt illi alteram nouitiam committere, ne inter ambas non conueniret, & altera noceretur. igitur hanc, quam poſterius fuerat mercatus, in cuſtodiam Simiæ dedit. Mox tenuis eſt iocus in verbo *ambadedere*, quem vix quiſquam hactenus attendit.

Dicit capram, quam dederam ſeruandam ſibi
Suæ vxoris dotem ambadediſſe. oppidò
Mihi illud videri mirum, vt vna illæc capra
Vxoris Simiæ dotem ambadederit.

Ludit in verbo, quod dixi. Sonus in eo eſt vocis *ambo* : cui opponit *vnum*. Et ait mirari ſe, quomodo vna capra dotem ambadederit. Hoc ita niſi accipias, nihil in iis verbis ſalis eſt: quamquam & illud ſimul ridiculè miratur, quomodo capra vnica totam dotem arrodere circumquaque potuerit. Id quod manifeſtius apparet : neque minus tamen occultior ille iocus ibidem captatur. Scena *Profecto ego*.

DE. Decide collum, ſi falſum eſt vti loquar.

Non Lambini, non aliæ lectiones placent. Vellem ſcriptum, *ſi falſum eſt, nec vti loquor.* Ibidem pòſt :

Neſcis? ne obiurga. hoc non voluntas me impulit.

Melior lectio, *Ne ſis, ne obiurga* : de qua monitum ab aliis puto. *Hoc* alii volunt eſſe *huc* : optimè : atque ita Seruius ac Priſcianus in Marone :

Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.

Libri tamen veteres aliter, neq; malè, diſtinguunt, *ne obiurga hoc* : quaſi ſit, propter hoc. Ad finem :

——*Sed optimè gnatum meum*
Video eccum, opperior hominem, hoc nunc mihi viſo eſt opus.

Scribi interpungique aliter verſus ac ſententia volunt :

Video, eccum. opperiar hominem : hoc nunc mihi viſo opuſt.

Ni ſic *eſt* in fine traiicias, *hominem* ſit delendum. Sed traiiciendum magis illud, atque idem pariter penultimo verſu :

Nam ei dono aduexe audiui. ſed precauto eſt opus.

Fac, *ſed precauto opuſt.*

CAPVT III.

Porro—ſcena examinata. Multa in ijs emendata verborum perſonarumq; mutationibus : numeri refecti : verſus etiam vnus traductus. Expoſita, quibus opus fuit, & declarata.

SVbauſcultemus nũc riualium patris ac filii de muliercula ſibine, an aliis ? imò ſibi ridiculo certamine laborantium verecundam contentionem. Ea ſcenâ proximâ, *Homo me*, continetur : in qua hoc leue mendum, ſi eſt mendum tamen :

DE. Ita

DE. Ita volo. ſed iſtuc quid eſt tibi? quid commutatuſt color?

Dices eſſe, quantulumcumque eſt, ſi lectionem meliorem hanc agnoſces: *ſed iſtuc quid eſt, tibi quòd commutatuſt color?* Inde porrò maiuſculo interuallo:

DE. Vt morata eſt? CH. nullam vidi melius mea ſententia.
DE. Mihi quidem edepol viſa eſt, cum illam vidi. CH, eho an vidiſti pater?

Magis adhæream veteribus, qui verſu altero *Sic quidem edepol viſa eſt.* Elegans deinde locutio:

Vellicent, vocent, moleſti ſint, occentent oſtium.

quæ eadem Perſâ:

At enim illi noctu occentabunt oſtium, exurent fores.

Statim: *Mihiq; obijcient lenocinium facere.*

potius ſit, *obijcıant*: quo flexu reliqua ſunt omnia verba. Porrò:

CH. Dixit ſe redhibere, ſi non placeat. DE. nihil iſtoc opuſt.
Litigare ego nolo vos, quàm tuam autem accuſari fidem
Multo edepol, ſi quid faciendum eſt, facere damni mauolo,
Quàm opprobramentum aut flagitium muliebre efferri domo.

Inconcinnum, vt diuerſæ ſententiæ vtrinqueſecus adhæreant iſti vni, *Multò mauolo.* Mutandæ paululum & interpunctiones, & vocula vna:

Litigare nolo ego vos, neq; tuam autem accuſari fidem.
Multò edepol ſi quid f. e. f. d. mauolo,
Quàm opprobr.

Ex altero *quam, neque* feci: & ſubintelligitur, neque volo. De particula *autem* ſic poſita & hîc & alibi ſuprà dictum. Verſu vltimo ſuſpectum etiam *efferri domo*, pro quo ſubſtituant alii melius, qui poſſunt. Mox inde:

DE. Tace modo, ſenex eſt quidam, qui illam mandauit mihi
Vt emerem ad iſtam faciem.

Non *illam* Plautus, ſed *olim* videtur ſcripſiſſe. Et hinc mox:

DE. Eccum illum video, iubet quinq; me addere etiam nunc minas.
CH. Hercle illunc dij infelicitent, quiſquis eſt. DE. ibidem mihi
Etiam nunc annutat, addam ſex minas. CH. ſeptem mihi.

Fuit cum paullò hîc aliter vellē: *quiſquis eſt. totidem mihi. DE. Etiam nunc an.* vt filius contra patris illas triginta quinq; minas, totidem licitetur, eadem ratione, qua ſtatim contra ſex alias, ſeptem. Sed ſuperuacuum id fortè, quamuis admodum ſanè decorū. Verſui illi vocula in libris omnibus deeſt, quam hic inſerui:

Potin' vt ne licitere aduerſum animi mei ſententiam?

in quo turpiter etiam vna ſupereſt in optima editione, *Potin' ne vt ne.* Pòſt, vbi multa comminiſcitur adoleſcens, quæ venditionem impedire poſſe ſperat, ante alia patri obiicit, non poſſe mancupio illam tradi mancupio non acceptam:

CH. Non ego illam mancupio accepi, ſed ille illam accepit. DE. ſine.

Vbi cum ſe accepiſſe negat, quis ille eſt, quem affirmat accepiſſe? An, cum quo communem ſibi poſtea dicit? Nugæ. Corrigendum aio:

CH. Non ego illam mancupio accepi. DE. ſed iſte illam accipit: ſine.

Reiicit pater obiectionem filii. Nihil referre de mancupio: quoniam licet ipſe non acceperit, accipere tamen illum ſenem: id eſt, ita emere, tanquam ſi mancupio vendatur, nec eo deterreri ab emtione, quòd euictionis periculum non præſtetur. Propius ſcenæ finem:

Ibi venibit. CH. vin' me tecum illò ire? DE. nolo. CH. non placet.

DE. Meliuſt te, quæ ſunt mandata res, tibi prauortier.

Tolle comma, quo nunc loco eſt; & poſt *tibi* repone. Verborum enim hic ordo ac ſenſus: melius eſt te præuorti iis rebus, quæ tibi ſunt mandatæ. Verſu priore neſcio ſi tollenda Charini perſona: cui etſi minimè quidem placebat, ad portum vnà non ire, tamen leuior eſt ea dictio quàm pro eius affectu. Senex igitur iſta potius continuet: *nolo, non placet. Melius eſt te.* Proxima ſcena vnum noto, quod eſt perpuſillum.

——— EV. atque eximam

Mulierem pretio. CH. qui potius, quàm auro expendas? EV. vnde as erit id?

Gloſſema eſt verbum *erit*, quod cum non habent meliores libri, tum verſus omnino iubet abolere. Scenæ, quæ deinceps, principium hoc ipſum diſtingui ſic quidam volunt:

Amice amico operam dedi. vicinus quod rogauit,

Hoc emi mercimonium. mea es tu, ſequere ſanè.

Sed fruſtrà abhorrent locutionem, *dedi operam quod rogauit*, Plauto perquam familiarem. Satis vnum exemplum Caſinâ.

Quàm iſtanc operam à med impetres quod poſtulas.

In ſcena deinceps interiore turbatus ordo verſuum peruulgatus:

PA. Ecaſtor iam biennium eſt, cum mecum rem cœpit habere.

Nunc, quando amicum te ſcio eſſe illius, indicabo.

LY. Quid ais tu? &c.

Reſtituo fidenter hunc à me nouum.

PA. Ecaſtor iam biennium eſt, cum mecum rem cœpit habere.

LY. Quid ais tu? iam biennium eſt cum tecum habet rem? PA. certo.

Nunc quando amicum te ſcio eſſe illius, indicabo:

Inter nos coniurauimus, ego cum illo &c.

Qui ſapit, probabit: atque etiam illud fortè deinceps, vbi verba perſonis ſic interpartiri velim:

———PA. amabo an maritus ille eſt?

Neq; eſt neq; erit. LY. nolim quidem. homo hercle periurauit.

PA. Nol-

PA. Nullum adoleſcentulum plus amo.

Magis profectò conuenit, Lyſimachum loqui ſecum de periurio vicini ſenis, quàm de adoleſcentis Paſicompſam. Ille ſciebat enim certò periuraſſe, ſi vera mulier narrabat: hæc dubitare tamen poterat, & noto amatori plus adhuc fidere, quàm ante iſtum diem non viſo ſeni. Scenulâ, quæ continenter hanc inſequitur, *Tandem impetraui*, non probus alter iſtorum verſus:

Demum igitur cum ſenex ſis, tunc in otium
Te colloces, dum poteſtur: id iam lucro eſt.

Verba traduces, *Te, dum poteſtur, colloces.* ita pedibus incedet quibus debet.

CAPVT IV.

Vnum hoc. Deferre, dare, ſpondere dotis. Aliorum quadam refutata. Terentij locus defenſus. Plautus ſæpiculè correctus, illuſtratus: in eodem repetitio importuna duorum verſuum oſtenſa.

Scenâ *Addam*:

Quid ſi igitur vnum, factum hoc ſi cenſes, coquum
Aliquem arripiamus, prandium qui percoquat.

De emendatione Gulielmio magis aſſentior quam aliis; de diſtinctione verò mihi potius etiam quàm illi. Scribendum:

Quid ſi igitur vnum faciam hoc? ſi cenſes, coquum
Aliquem arrip.

Et *faciam* quidem apertè libri veteres: *vnum hoc* ſic apud Terentium Adelph.

SY. Labaſcit. vnum hoc habeo: vide ſi ſatis placet.

Quod ipſum illic aggreſſus eſt mutare quidam, ineptè ſic ſcribi ratus, & id certò ſe ſcire affirmans. At nos contra ſcimus, elegantiſſimum rectiſſimumque hoc: quod ipſe ſubſtituit, alieniſſimum à loco, neque vel cum numeris quidquam validius pugnare. Frequentius *vnum* ſolum in oratione ſic Comici vſurpatunt. Noſtri Bacchidib.

Magis vnum in mente eſt mihi nunc, ſatis vt commodè
Pro dignitate obſonij hæc concuret coquus.

Caſinâ: *Cedò. mane, vnum venit in mentem modò.*
Menæchm. *Nihil equidem pauco, niſi vnum, palla pallorem incutit.*
Suprà hîc: *Vnum quidem hercle iam ſcio, periiſſe me.*
Terent. Heautont.

Magis vnum etiam inſtare, vt hodie conficerentur nuptiæ.

Proximâ huic ſcenâ inſititios eſſe duos verſus cenſeo:

Diuum atq; hominum quæ ſpectatrix atq; hera eadem es hominibus
Spem ſperatam cum obtuliſti hunc mihi, tibi grates ago.

qui iidem infrà conſtituunt initium Scenæ ſecundæ quinti Actus: vbi germana eorum ſedes: non hîc. Etenim qui tanta conuenerit hîc exſultatio? Viſone vix ſodali rapiatur in gaudiū tantum

Charinus, vt re, quam ferret, neque cognitâ triumphet? Et quàm repente deiicitur viciſſim! Nec hærent his commodè, quæ ſequuntur; Illa verò commodiſſimè reliquis, ſi quæ volumus eximantur:

Sed iſne eſt, quem currentem video? is ipſus eſt. ibo obuiam.
Numquid reſtat? eheu diſperij. Vultus neutiquam huius placet.

Propono tamen hoc, non quia prorſus audiri me velim & haberi pro ſententia quod dixi: ſed quaſi refero ad Senatum literatorum, quorum iudiciis examinetur & ſtet cadatque ſuſpicio noſtra. Ante hæc:

Sed tandem ſi podagroſis pedibus eſſet Eutychus,
Iam à portu rediiſſe potuit.

Ne produxiſſe primam videatur Plautus in *podagroſis*, aut aliàs nõ conſtet verſus, deme voculam alterius verſus initio, & huic inſere:

Sed tandem iam, ſi podagroſis pedibus eſſet Eutychus,
A portu red. pot.

Pòſt, cum verſum ſenſumque conſidero:

Odioſa eſt oratio, cum rem agas, longinquum loqui:

Labor, vt ſcribendum putem, *cum rem aueas.* Minuta alia ſcenæ eiuſdem pudet conſectari: niſi vnum, quod a fine propius abeſt:

Si id fore ita, ſi ita animo acceptum eſt certum, id pro certo ſi habes.

Ecquis eſt qui ferre ταυτολογίαν tam inſulſam poſſit? Ego de magna interpolatione olim ſuſpicatus ſum: nunc cenſeo mitius, & Plautum ſic ferè ſcripſiſſe perſuaſum & acceptum habeo:

Si id fore ita ſat animo acceptum eſt certò, id pro certo ſi habes.

quamquam etiam dubitando locus, ne fuerit, *certum id aut pro certò ſi habes.* De prioribus certum, *ſat* conficiendum ex alter[o] *ſi ita.* Sequimur ad ſequentem ſcenam:

SY. Da ſanè hanc virgam lauri. DO. abi tu intrò. SY. eo.

Eſt qui perſonas deleat libet, & cõtinenter omnia Dorippę aſſeribat, præter extremum Syræ *eo.* Non damno: & fuerit tum *da*, porrige; non, in aram impone. Sed neq; vulgatum noſtrum ſuſtineo mutare: cui è veteribus aliis inſerere tutius eſt, *abi iam tu intrò.* Ne alterum quidem ibidem auſim reiicere:

DO. Quid? mulier? SY. mulier meretrix. DO. verón' ſerio?

Et tamen eleganter perſonæ varientur: *DO. veron'? SY. ſeriò. Nimium ſcis ſapere.* Porrò alia ſcenula *Parumne.*

——ſed coquos quaſi in mari
Solet hortator remiges hortarier,
Ita hortabatur.

Deeſſe videtur, *Solet olim hortator*, ne claudicet verſus: etſi non neſcio produci interdum in *t* deſinentia eiuſmodi verba, maximè, ſi, vt hic, aſpiratio excipiat, quæ quaſi ſit pro conſonante. Sed in hoc genere vix id putem admittendum, atque *olim* ſic ſolet interiici in re comparationis. Milites:

Quàm

Quàm ſolis radij eſſe olim cum ſudum eſt ſolent.

Iterum alia ſcena, quæ huic proxima:

Hem cui decem talenta dotis detuli.

Notare iuuat locutionem non protritam, *deferre dotis.* Ita verba enim hîc iunxerim; vt *dare dotis* eadem formâ dictum & à noſtro, & à Catone apud Nonium in verbo *Receptitium.* Ibi ille: *Mulier & magnam dotem dat, & magnam pecuniam retinet. Ex ea igitur re familiari, ex qua ſibi dote data retinuit pecuniam, à viro fortè irata repetere instituit. Apponit ei flagitatorem receptitium, hoc eſt, proprium ſeruum, quem reliqua pecunia receperat, nec dederat dotis, & exceperat.* Plautus noſter Perſâ, S C. *Qua res.*

Si hoc accuraſſis lepide, cui rei operam damus,

Dabuntur dotis tibi inde ſexcenti logi.

Idem Ciſtellar. SC. *Audire.*

Vnde tibi talenta magna viginti pater Det dotis.

Nec aliter Aululariâ nunc capio, SC. *Praſagibat.*

At q. eam deſponde mihi. E V. at nihil eſt, dotis quod dem.

Ita diſtinxerim, nec aliorum aliam admiſerim lectionem. *Spondere* etiam *dotis* eſt Trinummo, SC. *Neq; fuit.*

——L Y. ſponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?

C H. ſpondeo, & mille auri Philippûm dotis. L Y. dotem nil moror.

Vbique interpreteris, in dotem: & ſubintelligas, nomine ſeu loco dotis.

CAPVT V.

Plauti multa, magna minuta, vulnera obligata. Loca turbata, conſtituta: fracta & mutila, de ingenio expleta & reſecta. Verſus dubia ſedis, vix tandem in certâ conſtitutus. Pſeudolus etiam correcta. Explicationes addita, vbi & quantum opus fuit.

ACriter & inſtanter eadem ſcenâ vrget Dorippa maritum trepidantem, neque aut cuia deprehenſa mulier ſit, aut quod eius nomen, vel illi fatentem, vel apud ſe inuenientem. Ea pars turbata videtur nonnihil:

L Y. Illa eſt, num etiam vis nomen dicam? D O. nihil agis.

Manifeſtò teneo in noxia. L Y. qua noxia?

Iſta quidem illa eſt. D O. qua illa eſt? L Y. illa. D O. io illa.

L Y. Iam ſi nihil vſus eſſet, iam non dicerem.

D O. Non tu ſcis qua ſit illa? L Y. imo etiam ſcio.

De iſtac ſum iudex captus. D O. captus? iam ſcio.

At mei arbitrii ſit, ita refingam:

Iſta quidem illa eſt, D O. qua illa eſt illa? illa io!

Non tu ſcis qua ſit illa illa? L Y. imò etiam ſcio.

D O. Iam. L Y. ſi nihil vſus eſſet, iam non dicerem:

De iſtac ſum iudex captus.

Exagitat vxor hæſitationem viri, & eò toties vocem eius illam re-

petit, quæ velut effutitia & nugatoria in eo dicendo quod neſcitur. Ita Trinummo, cum Sycophantam Charmides teneret:

———CH. quod eſt ei nomen? SY. quod edepol homini probo.
CH. Lubet audire. SY. Illi edepol, illi illi illi, væ miſero mihi.

Dein, cum ſcire tamen ſenex diceret, illa quæ eſſet; hæc, *Iam*, inquit: quo verbo vno vehementiſſimè premit, & extorquet tandem aliquam confeſſionem. Itaque tergiuerſari non auſus amplius miſer ille, non tamen ſe dicturum ait eſſe, niſi plane ſibi neceſſe iam videret: atque commentus interim, quodcunque ſubuenire potuit, id profitetur. Scena ſequente:

CO. Non [illegible]is cenaturi? LY. iam ſaturi ſumus.
Sed interij. DO. quid ais tu?

Languidum nimis hoc, *Sed interij*. Fortè ſcriptum, *St. interij*. Silentii nota ſilere iterum iubet coquum, vt prius:

LY. Abi. CO. quid abeam? LY. ſt. abi. CO. abeamne? LY. abi.

Deinde minus etiam mendum:

Non ego ſum, qui te dudum conduxi. CO. quid eſt?
Imo hercle tu iſtuc ipſus.

Tamen mendum: & ſcribes *iſtic*, vt eſt in antiquis, & ſexcenties in Plauto, pro iſte. Forſan & ibidem, *conduxit*. Paullò inferius:

LY. Cras petito, dabitur. nunc abi. DO. heu miſera mihi.

Melius ex iiſdem veteribus ipſi ſeni relinquas verba, quæ Dorippæ nunc legimus aſcripta: vt continuet ille:

———nunc abi. heu miſero mihi!
Nunc ego verum illud verbum eſſe experior vetus.
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum.

Proximæ ſcenæ initio:

Hera quem me miſit ad patrem, non eſt domi.

Magis etiam figurata, neque Plautina minus locutio in priſcis, *Hera quò me miſit ad patrem*. Et hanc reſtitui velim.

Poſteà ibidem:

SY. Sua quidem ſalute ac familia maxima.

Veteres quos vbique laudo, inſerunt *omni*. Scribo, *familia omnis*: id eſt totius. Iam ad illam progredimur ſcenam, cuius initium alibi in media ſcena temerè inſertum ſupra cenſebamus. Eſt autem alter iſtorum verſus:

Spem ſperatam quoniam obtuliſti hanc mihi, grates ago:

ſcribendus fortaſſe potius ad illud prius exemplum:

Spem ſperatam quom obtuliſti hanc mihi, tibi grates ago.

Meliores enim numeri, plenior q; ſenſus. Ac deinceps æquè numeris ac ſenſui deſit aliquid in iſto:

Domi erat quod quæritabam: ibi ſex ſodales repperi.

Facilè ſuppleam à me: *Domi erat quod foris quæritabam.*

Nec abnegabis id germanum, qui Plauti perpetuum morem in parti-

particulis iis ſic iungendis noſti. Inferius iterum contrahes *certa re*, quod non ſemel antea notaui:

EV. Cogito, quonam ego illum curram quæritatum. CH. certa res eſt.

Porrò deinde locus mutilus fortaſſe, certè quidem manifeſtò interpolatus:

Recipe te ad terram Charine huc. nonne ex aduerſo vides?
Nubis ater imberq; inſtat, aſpice nunc ad ſiniſtram
Cœlum vti ſplendore eſt plenum ex aduerſo vides.

Inculcatum primò eſt poſterius hoc *ex aduerſo vides*: deinde & illud *aſpice nunc ad ſiniſtram.* Alterum repetierunt, quia neceſſarium viſum eſt in vtraque parte, cum nihil pugnet contra rationem magis. Alterum fecerunt illi, qui antea legiſſent *Reſpice ad dextram*, quod eſt in antiquioribus libris. Quid autem dextrum aut ſiniſtrum hîc faciat, ego hercle non video. Sed neque de terra conuenit admodum: quando erat ipſe ſanè adhuc in terra. Latet alia vox in vtrauis iſtarum: quam quis ingenii acie ſe peruidere ſperet, ac in reliquis genuinam item aſſequi ſcripturam? Totum nos tamen in duos verſus coegimus, non Plautinos ipſos, ſed è Plautinis noſtros, vt reſectis alienis iſtis ſententia tantũ nuda compareret:

Recipe te retrò Charine huc: non ex aduerſo vides?
Nubis atra imberq; inſtat. cœlum hic plenum ſplendoris eſt.
CH. Religionem illic obiecit.

Deinceps vulgatur:

EV. Maximè quod vis audire, id audies quod gaudeas.
Sta illico. amicus aduenio multum beneuolens. CH. quid eſt?

Verſus alter labitur, & ſententia volente quoque reſtituas ſanè *nuncius* pro *amicus*. Nec longè illud:

CH. Ego iſtum in tranquillo & tuto ſiſtam tibi, ne time.

numeris non optimis. Eximunt veteres *tibi*, qui ſcribunt iidem *tranſquieto*. Mirum ni in vna voce duæ latent, & verſus ſic legendus, Eutychi præfixâ perſonâ, quæ in optima, quam hîc ſequimur, editione malè mutauit in Charini:

EV. Ego iſtum in tranquillo & quieto & tuto ſiſtam, ne time.

quamquam ex vulgata lectione verſum etiam optimũ ſic cõficias:

EV. Ego tibi iſtunc in tranquillo & tuto ſiſtam, ne time.

Etiamq; paullò pòſt:

EV. Faciam. CH. longinquum iſtuc amanti eſt. EV. etiam metuis? omnia
Commonſtrabo, amicior mihi nullus viuit atq; is eſt
Qui illam habet.

Ait Eutychus, vt hæc diſtinctio eſt, omnia ſe commonſtraturum: quæ qualia ſint, non ſcio. Nihil præter amicam videre cupiebat Charinus, & hanc ſolam it ei monſtratum. Neque melior autem interpunctiò in Lambinianis: *etiam metuis omnia. Commonſtrabo*. Particula interpoſita liticulam hanc dirimet:

——*EV. etiam metuis? CH. omnia.*

E V. Commonſtrabo.

Sic Terent. Heauton. *C. ita aiunt, & tu credis? M. omnia.*

Statim:

C H. Non curo iſtuc, illam quæro. E V. de illa ergo ego dico tibi.

Sanè hoc non in mentem venit dudum vti tibi dicerem.

Verſu priore ſcribendum fortè *iſtunc*. Alter alienus hoc loco mihi videtur, nec planè ſcio quid eo faciam. Nam quid eſt quod dicere ſe prius oblitum dicit? An hoc de amica reperta? non poteſt. Nunc enim ipſum repererat illam primùm & hunc conuenerat. Quomodo igitur aut obliuiſci dudum potuerit, aut narrandi, ſi meminiſſet, habuerit occaſionem? Sed aliud quid fuiſſe oportet. Si aliud omninò; nihil id profectò ad hunc locum. De amica enim ſola agitur & ſatagitur. Quòd ſi delendus hinc, in hac quidem Comœdia locum illi vix alium diſpicio. Sed an planè delendus, alii diſpiciunto. Sed & hoc deinde vidento, an non dari commodiuſculus eidem locus poſſit tamen hac ipſa ſcenâ, vt illùc referatur:

E V. Mane parumper, atq; hoc audi. C H. cape ſis puer hoc pallium.

E V. Sanè hoc non in mentem venit dudum vti tibi dicerem:

Mater irata eſt patri vehementer.

Diſtulit diu cauſſam Eutychus profiteri, cur adeò rectà ad amicam ſtatim ſodalem non introduceret: nunc quia videt tandem, vt retineatur fugitiuus, celari non poſſe; ſimulat hactenus in mentem ſibi non veniſſe vt dudum diceret, quod dicturus planè de induſtria non erat, verecundiâ præpeditus in parentes, quorum iras ac diſſenſum ſuper iſta ipſa amica prodere erubeſcat. Sequitur alius porrò locus, cui ſedem, quam obtinet, etiam negem ſuam:

C H. Vera dicis. E V. nihil Charine te quidem quidquam pudet.

Nec enim ſententiâ conuenit admodum iis, quibus interſeritur: atque hi multò melius cohæreant non interrupti, ſcriptique in hunc modum:

E V. Egomet vidi. C H. quis eam adduxit ad vos? quis? E V. iniquè rogas.

Quid tua refert, qui cum iſtac venerit. C H. dum iſtic ſiet.

Alteri *quis* immiſi, propter verſum, quod ſi males, Eutycho tribui etiam poteſt: altero ſcripſi propter ſenſum *iſtic*: id eſt, domi veſtræ, vbi quidem eſſe ille dixerat. Iam autem ſi mihi dabis, abeſſe melius hinc eum intermedium verſum: locum in hac ſcena commonſtrem alium, vbi commodius adeſſe videatur. Sed leuiſſima opus eſt antè mutatione, vt *dixi* ſcribam vice *dicis*. Et hoc cur grauerîs, nihil eſt cauſſæ. *Dicis* enim traiectâ ſaltem literulâ *dicſi* gignit: quod eſt ipſum *dixi*. Quæ antiqua ſcriptura non intellecta potuit occaſionem dediſſe & mutandi in *dicis*, & deinde aliò verſus traducendi. Sed nihil affirmo. Tantùm non malè collocatum iri dico poſt inferiorem multò verſum iſtum:

CH. Nam

C H. Nam hic quod dixit, id mentitum eſt. E V. vera dixi equidem tibi.

Vera dixi. nihil Charine te quidem quidquam pudet.

Hoc quoque doctiorum ac magis ingenio valentium iudiciis æſtimandum linquo. Interim illud aio, verſu, cui alterum nunc adiunximus, ſcriptum olim *id mentitu eſt*: nec id reſoluendum fuiſſe in *mentitum eſt*, ſed *mentitus eſt*. Quod idem vitium Pſeudolo hæret etiam SC. *viſo*.

Malum & ſceleſtum, & periurum aiebat eſſe me.

S I. Pol haud mentitum eſt.

Ibi pariter emenda. Sed hac etiam ſcenâ noſtrâ quædam ſunt minuta, non prætermittenda, cum non ſuppetunt grauiora.

E V. Quid ſi optabo? C H. deos orato, vt eius faciant copiam.

Iocus elegantior, credo, fuerit, & irriſio apertior, ſi *orabo* cum veteribus legamus. Nam cum optare iuſſiſſet Charinus, ipſius erat, optatum præſtare. Is autem in miſeria etiam ſua facetus, non ſe præſtiturum, quod ſodalis exſpectabat, ſed, quod non exſpectabar, oraturum deos air, qui præſtent. Deinde mox:

Sed quin ornatum hunc reijcio. heus aliquis, heus actutum huc foras

Exite, illinc pallium mihi huc ferte. E V. hem nunc tu mihi vt places?

Iubente librorum veterum auctoritate, ſuadentibus ſimul numeris, verſu priori demo alterum *heus*, & iungo *heus aliquis actutum huc foras Exite*. poſteriori item demo *vt* cum ipſa interrogatione. Scripſit enim ſolens Plautus, *hem nunc tu mihi places*.

Statim:

C H. Optimè aduenieus puere, cape chlamydem atque hac. iſtinc ſta illico.

Malim *aduenis*, & *iſtic*. Paullulò poſt inſeres particellam non ſenſui, ſed verſui neceſſariam, è priſcis:

C H. Quid maneo? E V. tempus non eſt nunc introeundi. C H. enicas.

Ad finem:

Hic homo non ſanus eſt. C H. medicari amicus quin properas?

Exterendum e de medio verbi *properas*, numerorum cauſsâ.

CAPVT VI.

Scenula paucorum verſuum, multis grauibusq; traiectionum & interpunctionum mendis liberata: tota enarrata.

Singularem ſcenam faciunt iſtos quinque verſus, in quibus tam paucis mirabere, lector, errores committi potuiſſe tot & tam grandes.

D E. Quaſi tu nunquam quidquam aſſimile huius facti feceris.

L Y. Nam mea vxor propter illam tota in fermento iacet.

Edepol nunquam caui, ne quid facerem, vix viuus ſum miſer.

D E. At ego eam expurgationem habebo, vt ne ſuccenſeat.

Sequere me. ſed exeuntem filium video meum.

Primò tranſpoſitos ſecundum & tertium ipſa ſententia clamat, magis quidem, ſi qui nunc tertius eſt rectè ſcribatur ac diſtinguatur. Deinde perſonæ errant in fine. Nec enim Demipho ſuum videt exeuntem filium, ſed Lyſimachus ſuum. Exit enim Eutychus, nec Charini deinceps vllæ in ſcena partes. qua cauſſa delendum etiam huius nomen poſteà, quod ineptè præſcribitur, inter aliorum, vltimæ ſcenæ. Hæc omnia non ab aliis animaduerſa pridem, iuſta eſt equidem admirandi cauſſa. Quibus hoc addas, non cogitatum, indecorè Demiphonem præcedere Lyſimachum in ipſius ædes, & eum ſequi ſe iubere: niſi ſi tanquam conciliator illi viam aditumque fortaſſis facit ad vxorem, atque eò prior ingreſſurus alterum vt obnoxium ducit. Hoc tamen abnegat ea ratio, quæ ab exeunte ſumitur filio: cuius quia pater Lyſimachus, is ſequi Demiphonem iubebit. Quamquam contra viciſſim alius dixerit, *Sequere me* Demiphonis adhuc eſſe verba, reliqua Lyſimachi tantùm. Ei non acceſſerim ego. nam eiuſdem perſonæ totus videtur eſſe verſus, qui duabus diuidi ſe vix feret. Sed iam totam ſcenulam è correctione noſtra ſic reſcribemus:

D E. Quaſi tu nunquam quidquam aſſimile huius facti feceris.
L Y. Edepol nunquam: caui ne facerem. vix viuus ſum miſer:
Nam mea vxor propter illam tota in fermento iacet.
D E. At ego eam expurgationem habebo, vt ne ſuccenſeat.
L Y. Sequere me. ſed exeuntem filium video meum.

Liquida omnium ſententia nunc, & indubitatò ſcriptura vera. In qua iocus tamen fortaſſis occultus, à diſtinctione. Nam cum negat Lyſimachus quidquam ſe feciſſe conſimile, *Edepol nunquam:* ludere potuit ita Plautus, vt ſolet alibi, vt continuè pronuntiari voluerit & iſta, quæ ſunt ab illis ſenſu diſiuncta, *Edepol nunquam caui ne facerem.* Quomodo fit contraria planè ſententia, & dum ſe vult excuſare ſenex, vltrò ſimul accuſat, ad riſum ſpectatoribus mouendum: quò ſunt multa talia Plauti noſtri comparata, certè plura, quàm nos opinamur, hebetes nimis ad omnes tenuiculos hoſce iocos & occultos vbique ſales peruidendos atque intelligendos.

CAPVT VII.

Iterum traiectio verſus, aliaq; turpes interpolationes remotæ. Correcta alia quamplurima variis modis. Quædam loca diligentius excuſſa, & dilucidè explicata.

VLtimæ nunc ſcenæ merces videamus, an ſint omnes Plautinæ: quod ab initio nego. Namque initio in ipſo ſtatim interpolatio ſe prodit, quam item mireris antehac non deprehenſam. Iterum verſus traiecti: quique primus eſt nunc, eſſe ſecundus, & contra debet. Hoc adeò binis argumentis patet. Etenim & veteres ita libri palam ordinant, quorum non eſt pro nihilo ſemper

auctoritás habenda: tum ratio qualemcunque hîc firmat auctoritatem. Quid enim? an ex ſolo iſto Eutychi *Iam redeo*, ſpem bonam capere Demipho potuit, vt diceret, principium ſibi placere? Nihil id principium ad huius & alterius ſenis rem. At in ſecundo ver[illegible] eſt, quod eò facit, & vtrique meritò placet. Ad hoc, an ferri po[illegible]ſt, compellante ſene, adoleſcentem, quaſi non exaudierit, ſe[illegible] cum alio loqui prius, ac deinde velut vltrò conuerti ad illo[illegible] non diuellenda iſta. *Quid agis? quid fit Eutyche?* & *Optima* [illegible]*e*. Planè reſtituendum, vt ſubiiciam:

[illegible]V. Ad patrem ibo, vt matris iram ſibi eſſe ſecuram ſciat:
Iam redeo. D E. placet principium. Quid agis? quid fit, Eutyche?
E V. Optima opportunitate ambo aduenſtis. L Y. quid rei eſt?

Ordinem à libris quibus dixi mutuatus ſum, etſi videram ipſe per me vel ſine libris hunc requiri. nec tamen & verba prorſus illi omnia ſic ſcribunt, & perſonas diſtinguunt, vt hîc nos exhibemus. Res autem non fert aliter: & Eutychus ad Charinum in ædibus Lyſimachi reſtitantem proloquitur iſta prima, quę Demipho placere ſibi ait, nuntii ſane boni omen in ſe continentia: qua ſpe erectus alloquitur eum ſtatim, & rem plenius audire geſtiens, quærit: cum ille viciſſim aduentu ſenum lætus, opportunè ſibi eos offerri gratulatur, ac porrò nuntium ipſum perfert. In qua etiam parte vix eſt vt non aliquid inſinceri:

E V. Vxor tibi placida & pacata eſt. certe dextras nunc iam
L Y. Dÿ me ſeruant. E V. tibi amicam nullam eſſe nuncio.
D E. Dÿ te perdant.

Nam pares equidem & inter ſe reſpondentes ſibi ſenum reſponſiones a Plauto factas putem: & ſi Lyſimachus, *Dÿ me ſeruant*, dixerit; Demiphonem ſubiecisse, *Dÿ me perdunt*: ſin hic ſubiecerit, *Dÿ te perdant*; illum dixiſſe, *Dÿ te ſeruent*. Horum vtrum verius neſcio, elegans vtrumque ſcio: nec niſi alterutrum ſcripſiſſe poetam credo. Malè deinde interrogatio addita verbis illis eſt: *LY. quin tibi ambo operam damus?* quam aufer. Inferius, imaginem prouerbii viſum Lambino eſt habere illud:

D E. Iam obſecro vobis hercle habete cum porcis cum fiſcina.

Et habet: ſed explicatum ab eo non, vt opinor, aptè ſatis. quod neque in nobis eſt: niſi fortè non *porcis*, ſed *porris* aut *ſportis* ſcriptum, quod olim hariolabamur, vt illi noſtrati ſimile ſit, Pecuniam cum crumena. Quidquid autem eſt de verbis & ſenſu; verſum ita concinno:

D E. Iam obſecro hercle, habete vobis cum p. cum fiſc.

Quæ continuò ſequuntur:

E V. Redde filio, ſibi habeat. D E. iam vt vult, per me ſibi habeat licet.
Semper edepol. E V. quoniam vt aliter facias non eſt copia.

occultum fouent mendum, quod non patiar inſignem loci venuſtatem amplius obſcurare. Corrigo:

——D E.iam vt vult, per me ſibi habeat licet.

E V.Temperi edepol, quoniam vt aliter f.n.e.c.

Irridet Eutychus intempeſtiuam ſenis facilitatem, & tandem nūc, inquit, filio concedis, poſtquam aliter non potes: non vltrò ac voluntate, ſed ingratiis & coactus. *Temperi* vel *Tempori* Plautinum aduerbium, pro maturè, ſuoq; tempore: cui per ironiam contrarium hîc notat. Poſt aliquanta:

L Y.Ora vt ignoſcat delictis tuis atq; adoleſcentiæ.

Ipſumne Demiphonem Lyſimachus orare iubet? At quem? filium ſuumne an ipſius? Equidem non aderat Charinus, qui orandus eſſet: & oratorem verò ſibi parat ille Eutychum, non ipſum orat. Nam hic quid oretur? Ignoſcere Charini erat, in quem deliquerat pater. Non conuenit igitur iſta lectio: quam in ſenſum aptiſſimum refingo leuiſſima mutatione. *Huius* emendo pro *tuis*. Inequitat æquali ſuo Lyſimachus, & filium orat, orare atque intercedere apud filium illius pro illo velit. Ora Charinum, mi Eutyche, inquit, vt huius boni ſenis adoleſcentiæ, delictiſque per eam, ignoſcat: ſalſiſſimè rem indignam perſtringens, cùm quo modo quibus delictis quam veniam filii rogare ſolent à patribus, eodem iiſdem eandem patri à filio nunc rogari cupit. Etiam mox apertius eſt mendum:

L Y.Miſſas iam ego iſtas artes faciam. D E.& quidem ego dehinc [illegible].
L Y.nihil.

Facturum ſe miſſas nunc ait artes illas Lyſimachus, qui ab iis iam olim alienus. Scribe: *Miſſas ego iſtas artes feci iam.* aut ſaltem vt veteres omnes manifeſtè præferunt, *Miſſas iam ego iſtas artes feci.* Futurum aiebat Demipho, vt in re ſimili gratiam aliquando parem Lyſimacho referre poſſit. Hic non futurum reſpondet: quia pridem amare deſierit, & à ſe ſpreuerit artes eas ætati ſuæ indecoras: quod idem ſe quoq; alter in poſterum facturum ſubiungit. Inferi:

L Y.Vide. E V.me vide. L Y.ſatis habeo, id quæſo hercle etiam vide.

Scribendum: *L Y.ſatis habeo: at quæſo hercle, etiam vide.* Timidus pater etſi credit filio, vix tamen credit: & ſatis habeo, inquit, tamen adhuc vide, an omninò res certa ſatis. Poſtremò:

E V.Eamus intrò, imò dicamus ſenibus leges cenſeo
Priuſquam abeamus.

Suſpicor, neque de nihilo, perſonas variandas. Nec enim omnia iſta conuenienter vnus Eutychus. Introeundum alius cenſet: & vter ſenum quæſo potius, quam Demipho, qui ſuprà idem vrſerat, Lyſimacho adhuc trepidante, & vxoris conſpectum fugiente magis quàm appetente? Illi iam obnititur Eutychus, & priuſquam abeatur, condi leges etiam vult, quibus ſenes deinceps teneantur. Itaque ſic repones. *D E.Eamus intrò. E V.imò dicamus.*

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI PSEVDOLVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Clariſſimum Virum

ANTONIVM RICCOBONVM Iuriſconſultum & Oratorem.

CVM quod ante diſceſſum ex Italia meum præſtare cogitaueram pridem, vt veſtratibus aliquot magnis doctisq; viris, qui per id tempus ibi præcipuè me amaſſent ac fouiſſent, literarium quoddam animi in eos grati mei monumentum exhiberem, id nunc tandem in Germania præſtare vix aliquando mihi datum ſit, nec id ſanè ipſum, vt velim, ſed quomodocunq; poſſum, iamq; his diebus per occaſionem Plautinarum commentationum diu ſuſceptum illud votum ſoluiſſem pleriſq; ; nefas mihi fuit, CL. RICCOBONE, *te præterire, quem inter illos, ſi ex ſuis quemq; virtutibus æſtimem, loco non poſtremo; ſi ex amore & beneuolentia mei, habeo penè primo. Namq; & tu vir talis es, cuius in illo orbe non admodum hodie multi ſimiles, in his maximè dico noſtris literis, quæ ab Humanitate non humile nomen ac ſordidum, ſed ſublime ſplendidumq; ſunt ſortitæ: & idem mei ſic amans, vt perpaucos Italorum norim, quos in hac tibi parte componam, vix certè vllos anteponam. Ac de eruditione quidem tua nihil eſt mihi prædicandum, qui te iam ipſe pridem ſcriptis pluribus vbique diffuſis celebraſti ſatis, & viua quotidie docendi voce in illuſtri ſchola iſta veſtra laudes tuas in aures*

animoſque nationum omnium te cum ſtupore audientium magis ac magis diſſeminas: de amore autem mei tacere non debeo, neq; poſſum: quem tu non humanitate tantùm ſermonis & ſuauiſſimæ conuerſationis comitate ſemper oſtendiſti, ſed multis inſuper officiis ac ſtudiis ſæpe præſenti mihi comprobaſti: nunc abſenti etiam teſtaris eiuſmodi literis, quæ beneuolentiæ à ſe pleniſſimæ, ſunt eiuſdem eò pleniores, quòd æſtimatione quadam mei ſunt plenæ ſimul & honorifico iudicio, orto ſcilicet ab illa ipſa beneuolentia, quæ quantum ipſa mihi vellet reſpexit magis, quàm quid ego promererer. Earum vnas commodùm accidit vt acciperem hoc ipſo tempore, quo iſtum libellum tibi meditabar: ad quem maturandum fuerunt mihi protelum vltrò ſanè properanti maximum: & confectum ecce mitto nunc ad te ſolenni appenſa dedicatiuncula, quæ tuo eum clariſſimo nomini conſecret in publicum, & quaſi præconium differat vbiq; ſancti amoris in me tui, meæq; deuotæ viciſſim erga te obſeruantiæ & religioſi cultus. Caue, Riccobone, ſpreueris animi gratum ſe probare cupientis hoc teſtimonium: quod eo tu nomine, ſi te noui, libenter accipies, & valere tantum patieris apud te, quantum non ipſe libellus exigui momenti ab acri iudicio tuo, ſed affectus ille ſincerus à candore tuo beneuolo videbitur mereri. Tamen & acrem iudicij vim huc adhibe ſanè, & quæ probare, quæ non poſſis, diſpice ſimul, adeoq; notam impone liberè ſingulis; his laudis, illis culpæ: vt omnia non amoris tui tantùm honoraria prærogatiuâ, ſed & cenſuræ iuſto iure ſint vulgo commendata, nec minus accipiant aduerſus ingenioſiores æmulos à caſtigatione tua ornamentum, quàm aduerſus inuidos maligniores ab approbatione munimentum.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI PSEVDOLVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Pſeudoli initio verſus concinnati: lacuna oſtenſa. Terentij imitatio. Verſus idem Bacchidibus. Horridulæ papillæ: Macrobij inde locus reiectus. Neparcus. Flere drachmis, plorare lacrumis. Perſona eiecta. Pubi. Intus egredi. Loca plurima correcta & interpretata.

NON ſine cauſſa M. Tullio placuit tantopere Plauti PSEVDOLVS, quanto placuiſſe ſibi poſteris etiam voluit teſtari. Is tamen hodie ſi relegeret eandem, neſcio an probaturus & dilaudaturus ad eundem modum foret. Ita multis locis ne nobis quidem placere nunc poteſt cenſoribus minus acutis. Nec enim minus huic fabulæ peſtis illa nocuit, quæ ceteras omnes miſerrimè confecit. Vt autem dignior ſit commendatione tanta Ciceronis, operam quoque noſtram non deſiderabit longius, quæ multam ab aliis opem iam diu ſenſit. Tollemus vitia, quæ poterimus, leuiora pleraque: ſed quibus ſublatis adiutam ſe tamen nonnihil fatebitur & propius ad illam priſtinam dignitatem acceſſiſſe.

Prologo:

Aures, oculi, animus ampliter fient ſaturi.

Verſui numeros ſuos reddes, poſtremas voces ſi retrò legas, ac ſcribas:

Aures, oculi, animus ſaturi fient ampliter.

Quod idem pæne faciundum in ſequenti:

in ſcenam qui ieiunus venerit aut ſitiens.

Nam hic verborum legitimus ordo, *qui ieiunu' aut ſitiens venerit.*

Ad finem vana Lambini interpretatio eſt illorum:

Curas malas abijcite iam, vt otioſi hodie,
Exporgi meliuſt lumbos atq; exſurgier.
Plautina longa fabula in ſcenam venit.

Ait dicturum fuiſſe Plautum, Exporgite frontem: ſed riſui mouendo ſubſtituiſſe, lumbos. Vanè hoc inquam: niſi mea ſuſpicio inanis, abeſſe & deeſſe hîc verſum vnum & fortaſſis alterum ante poſtremos duos, qui cum proximè ſuperiore ceteriſque iſtis ipſis eiuſmodi ſententiam continuarint: Abiicite iam malas curas, vt otioſi nobis operam hodie detis. Si qui autem negotioſi ſunt, eos exſurgere atque abire melius eſt: nam longa

fabula in ſcenam agenda venit. In quam ſuſpicionem me quidem non ſententia ſolùm tam apta ducit, ſed ipſa verborum ſimul & numerorum hiantium incompoſita ſtructura trahit. *Vt otio, hodie*, defecta verba ſunt: eadem ad numeros illius, in quo ſunt poſita, verſus nihil faciunt: & alium potius ordiuntur, quam iſtum claudunt. certè melius ordiantur, quam claudant.

Scenâ primâ:

CA. Idem animus nunc eſt. PS. fac me certum quid tibi
Sit. iuuabo te aut re aut opera aut conſilio bono.

Scripſiſſe videtur Plautus, *quid tibi eſt:* de quâ locutione ſæpè. Reliquum verſum, *Iuuabo te aut re &c.* Terentium imitatum pueri omnes videant. Poſtinde:

Lege vel tabellas redde. PS. imo enim pellegam.
Aduortito animum. CA. non adeſt. PS. at tu cita.
CA. Imo ego tacebo, tu hinc eum ex cera cita:
Nam iſtic meus animus nunc eſt, non in pectore.

Sanus hic locus: in quo tamen olim argutabar & leuiter mutabam: ——*CA. non adeſt: at tu cita:*
PS. Enim ego citabo? CA. tu, hinc eum ex cera cita.

quæ lectio certare cum altera poſſit, ſi vel ex dubiis veterum librorum veſtigiis, non prorſus ex ingenio hauſta foret. Vicinum verſum:

CA. Quaſi ſolſtitialis herba paullisper fui:

non capient rectè, qui non in medio diſtinguent, commate poſito poſt vocem *herba*. Nec enim coniunctim omnia efferenda, quæ morâ quadam interſecari vult ſenſus. Non paulliſper herbam aut velut herbam ſe fuiſſe dicit: ſed fuiſſe paulliſper, vti herba ſolſtitialis eſt paulliſper. Ea enim vt repentè oritur, repentinò occidit: ita ſe quoque vix natum, mox denatum ait, ſui interpres ipſemet ſequente verſu. Porrò:

Cras ea quidem ſunt. CA. propè adeſt exitium mihi.

Ne putes è tabellis etiam iſta verba, *Cras ea quidem ſunt*, recitari. Non ſunt è literis Phœnicii: ſed reliquis ſubiiciuntur à ſeruo. Is cum legiſſet, próxima Dionyſia argento numerando præſtituta eſſe, ad herum verſus, ea ipſa craſtinò eſſe ſubdit: niſi malis ipſi Calidoro tranſſcribere, qui rationem dierum anxiè putans continuè pronuntiet hunc verſum. Phœnicium quidem eas literas ſcripſerat ante plures dies; non iſto, pridie Dionyſiorum: & geſtauerat eaſdem ſecum adoleſcens item multos.

Suprà:

Quid eſt, quod tu examinatus iam hos multos dies
Geſtas tabellas tecum?

Iam deinceps iſte verſus:

Locus, ludus, ſermo, ſuauis ſuauiatio:

idem Bacchidibus SC. *Iamdudum.* In proximo:

Papil-

Papillarum horridularum oppreſſiuncula.

Vocem *horridularum* rectè Lambinus duriuſcularum interpretatur, malè Nonius prominentium: quanquam ita ſunt etiam illæ turgidulæ & ſororiantes. Sed durities reſpicitur hîc magis, quæ contrectanti vel opprimenti quaſi horrere videtur & rigere. Quid illi voluerunt autem ſibi, qui nuper explicamenti vicem Macrobii locum ad librorum marginem appinxerunt? *Poſt quinquies ſeptem incipit lac nutricis horreſcere.* Quid lactis horror ad mamillarum? & autem quis lactis horror? Quin horrere non dicitur ipſum ibi lac, ſed infans id abhorreſcere ſub tempus nominatum. Miror, quo animo Macrobium legerint, qui ſenſum tam apertum non ceperint, & à Plauto tam alienum auſi tamen ſint Plauto comparare. Poſt alia:

PS. Heu id quidem tibi hercle ne parſis dabo.

Fortè *neparcus*: vt *neparcere* Moſtellar.

Sibiq; aut materiæ neparcunt.

Mihi ne parcus ero, inquit, in *heu* commodando ſeu dando, qui iugis mihi theſaurus eſt in noſtra domo. *Ne parſis* valeat, ne peperceris, quod difficulter in idoneum flexeris ſenſum. Vidi autem in quodam tribus verbis, *ne par ſis*: quod aptius iſto, non illo. *Neparcus* omninò melius vtroq;. Deinde:

Sed quid de drachma facere vis?

Eſt in aliquo etiam *te* pro *de.* σφάλμα typographi cenſeat quis, ego Plauti germanam ſcripturam. Tales nimirum particulas addi infinitiuis ſuperuacuò, ſuprà cum exemplis aliquot notaui. Quid vis te facere drachma, pro, quid vis facere drachma? Propè is verſus eſt:

Certum eſt mihi ante tenebras perſequi tenebras.

Voculas tranſpones, *ante tenebras tenebras perſequi.* Poſteà:

Niſi tu illi drachmis fleueris argenteis,
Quòd tu iſtis lacrumis te probare poſtules,
Non pluris refert, quàm ſi imbrem in cribrum geras.

Inclinat animus credere, ſcriptum à Plauto *plorare*, vbi nunc *probare*. Venuſta ſermonis alternatio, flere drachmis, plorare lacrumis. Melior etiam ſenſus: cui peruertendo fuit verbum *poſtulas*, non rectè à ſciolis acceptum. Inferius:

CA. Satis, ſi futurum eſt. PS. roga me viginti minas,
Vt me effecturum tibi, quod promiſi ſcias.
Roga. CA. obſecro hercle. PS. geſtio promittere.

Obſecrare faciunt Calidorum, cum rogari ſaltem Pſeudolus vellet. Et rogandi formula proximo demum verſu expreſſa:

CA. Dabiſne argenti mihi hodie viginti minas?

Mihi certum, eiiciendam perſonam adoleſcentis, vt continuè ſerui ſint iſthæc omnia:

Roga obſecro hercle, geſtio promittere.

Ipſe promittere ſic geſtiens obſecrat alterum vt roget. Hoc verum, ægrè mihi aſſentientur iſti imperitiores, niſi quem ſimilem oſtendero locum: quem ſimillimum, imò prorſus eundem afferre poſſum è fabula hac ipſa. Nam infra S C. *Viſo quid rerum*, planè ita:

Rogato hercle obſecro, geſtio promittere.

Qui niſi fuiſſet ibi locus, ingenuè fatebor, neq; hîc diuinatio mihi talis eſſet nata: quam certiſſimam ille nunc ſatis probat: etſi res comprobat ipſa quoque ſeorſim alterum ſine altero locum vtrobique. Diſtinctiuncula verum ſenſum obſcurat illic etiam:

Si neminem alium potero, tuum tangam patrem.

C A. Dij te mihi omnes ſeruent: verùm ſi potes

Pietatis cauſsâ, vel etiam matrem quoq;.

Sic hoc nunc accipitur, quaſi dicat: ſi pietatis cauſsâ potes, ſi pietas permittit. Id abſurdiſſimum. Aliter interpunge, *verùm ſi potes, Pietatis cauſſa vel etiam matrem quoq;.* Cum patri ſeruus imminere ſe dixiſſet, ita probat hoc bonus filius, vt velit etiam vel matrem inuadi, neque ea in re quidquam obſiſtere pietatem. Pietatis cauſsâ, poſitum ſic, vt Meâ cauſsâ, quod eſt, per me. Per pietatem inquit, liceat tibi non patrem tantùm, ſed matrem quoque tangere, vt lubet. Ea germana Plauti mens: à qua longiuſculè alia abludat, ipſa quoque non inepta. Iocari enim ſic quoque filius poſſit: Si patrem adorieris, etiam matrem ne præteri, pietatis cauſsâ; quaſi impium ſit, vtriſque non idem fieri. Sed prior ſenſus vnicè verus: hunc eò poſui tantùm, ne ſi alii ſubueniſſet, ideo proferret vt nouum, & vt veriorem præferret, quia nobis non eſſet cognitus aut cogitatus. At ne illum quidem attuliſſem ego, niſi Lambinum aſſecutum non viderem, itemque vt aſſequerentur alii rudiores, quibus nos ſcribimus, vererer. Porrò ibidem:

Nunc ne quis dictum ſibi neget, dico omnibus

Pubi præſenti, in concione, omni populo.

Legendum in dimenſione verius *poplo*, quiuis norit. In veteribus eſt *Præſenti pube*: quod melius, niſi *pubi* etiam caſus auferendi, vt *Luci, Parti*, atque alia ab antiquitate plura. Nec enim iunges *Dico pubi*: ſed formula peculiaris eſt *Præſente pube*, quam Feſtus explicauit. Vltimo verſu:

C A. Atq; ipſe egreditur penitus periurum caput,

interpolatum eſt *penitus*. Me non fallit *intus* fuiſſe, cui prima ſequentis vocis præpoſita temerè ſyllaba *penitus* genuit. *Intus egredi* Plautinum qui non agnoſcet, peregrinus in Plauto eſt, nec ſexcenta ſimilia vnquam legit. Vnum tale addo, ſi quis plane hoſpes huc venerit. Caſinâ:

Eccum exit foras Charinus intus cum ſitella & ſortibus.

CAPVT

CAPVT II.

Habere edictionem, expurgationem, conuentionem: facere aſcenſionem, reuorſionem. ἔχειν τινὶ μομφήν. *Præſterga, quid vocis? ea emendata. Hedylium amicæ nomen, non Sedulium. Malo, à vel de malo rem quærere. Deuinxe, & ſimilia. Quorundam correctiones approbatæ, quædam reiectæ: multæ noſtræ variorum locorum firmatæ, locis ipſis diligenter expenſis & explicatis. Inſuper cornicularia noſtri leuiter emaculata.*

FAcile fuit emendatu ſecundâ ſcenâ, quod mendoſê ſic legebatur:

Nunc adeò hanc edictionem: niſi animum aduertitis omnes &c.

cùm alter ibidem locus velut manu duceret ad certam correctionem:

Auditin', vobis mulieres habeo hanc edictionem.

Inde enim & in altero legendum *habeo*, non *adeò*, cuiuſuis erat animaduertere: nec quiſquam videat tamen ante Douſam F. elegantiſſimum iuuenem: cui ſecundas nos agemus nunc, & pluribus loquendi genus iſtud exemplis illuſtrabimus. Fuit idem igitur & Mercatore S C. *Quaſi tu.*

At ego eam expurgationem habebo, vt ne ſuccenſeat.

Et ſimile Varronis eſt lib. 5. de L.L. *Poſt autem conuentionem habet, qui luſtrum conditurus eſt.* Nec alia diſſimilia; vt *Aſcenſionem facere* Rudente S C. *Miris modis.*

Ad hirundini num nidum viſa eſt ſimia

Aſcenſionem vt faceret admoliriet.

Et, *Reuorſionem facere* Bacchidib. S C. *Ibo.*

Reuorſionem ad terram faciunt veſperi.

Ac horum plura vbiq; ſunt obuia: ſuperiora non tam vbiq;. quibus ſimilius hoc Græcum ἔχειν τινὶ μομφήν. Euripides Oreſte:

ἐπίσχες· ἓν μὲν πρῶτά σοι μομφὴν ἔχω.

Deinceps in ea ſcena:

Quin nunc dolet ne? hem ſic datur, ſi quis herum ſeruus ſpernit.

Corrigendum, *Quî nunc? dolet ne?* Quod idem Amphitruone corrigebamus:

A M. Quî nunc? mulier audin' illum? A L. ego verò, ac falſum dicere.

In ſequenti loco:

Hæc, cum ego à foro reuertor, facite vt offendam parata,

Vorſa, præſterga, ſtrata, lautaq; coctaq; omnia vti ſint.

planè ignotum mihi verbum obiicitur *præſterga*, de quo vt notiſſimo omnes, quod ſciam, ſiluerunt. Me non pudet fateri, quod neſcio: ſed idem docere fortaſſe poſſim, quod alii ſciendo neſciunt. Primùm meque aliosque hoc abſoluo, corruptã eſſe vocem. Deinde conflatam è duabus arbitror, & videre videor è quibus. Ac quibus ergo? *Sparſa terſa.* De his vnde didicerim, au-

di. Locus eſt Diomedis lib.1.cap.4. quo reſpexiſſe Grammaticum eum putauit ante nos eruditiſſimus Douſa F. ad hunc Plautinum: ſed is putauit ac notauit aliâ cauſsâ, vt *Vorſa* ſolum explicaret. Atqui Diomedes non id ſolum verbum ponit eo loco, ſed adiunctum aliud, *Vorſa ſparſa*. Iam ſi certum eſt, quod mihi quidem certiſſimum, hunc Plauti locum in animo fuiſſe Diomedi; quid ſequitur, niſi *ſparſa* poſt *vorſa* in Plauto ſcriptum? Igitur id ipſum adeò *ſparſa* latet in prima ſyllaba corruptæ vocis *praſterga*: cuius literæ ſyllabæque reliquæ *terga*, gignunt alterum *terſa*. Quæ corruptio quàm fuerit olim facilis, quid opus eſt monſtrari? Nam quis neſcit G & S literarum cognationem, vt *terga* ſcriptum ſit in vicem *terſa*? Neque eſt qui non videat, vt perire quædam literæ potuerint è *ſparſa*, vt in *pras* deſtrueretur. Nobis quando alterum Grammatici locus tam opportunus ſubiicit, quod per nos fortè non inueniſſemus ipſi, alterum ipſæ vltrò literæ ingerunt; quid dubium relinquitur, quin abolita nihili voce *praſterga*, plane ſit in Plauto iam emendandum?

Vorſa, ſparſa, terſa, ſtrata, lauta, coctaq; omnia vt ſint.

Sed ad eas etiam rationes alia duplex accedit, quæ pariter idem firmat. Namque & numeri nunc tandem veri alacriter exſurgunt, qui trepidabant hactenus vnâ ſyllaba defecti, & ſententia fit germaniſſima, præ qua ſpernit aliam omnem veritas ipſius rei. Scilicet ὕστερον πρότερον hic eſt, & à verriatore ſpargi nimirum aquulâ, deinde ſcopis verri ſolent ædes, quod leno ibi præcipiebat:

Tibi hoc præcipio, vt niteant ædes.

In *terſa, ſtrata, lauta* confunditur etiam ordo: ſed reſpiciunt omnia ac ſingula verſum iſtum:

Tu eſto lecti ſterniator, tu argentum eluito, idem exſtruito.

Nam *cocta* referas ad illum,

Tu qui vrnam habes, aquam ingere, face plenum aenum ſit citò:

& qui ſubditur ei de caudicali prouincia, & ſecandis lignis: imò verò magis ad hunc inferiorem:

Pernam, callum, glandium, ſumen, facito in aqua iaceant. ſatin' audis?

in quo coniectura fortè Gulielmii noſtri vana, qui verbo *audis* abiecto perſonam Pſeudoli inſerebat eleganter, *PS. ſatin'. Magnificè?* Verſus ſic mutilatur, quod non temere committendum. Et cùm hôc abſterret, tum nihil ad eiuſmodi mutationem cogit. Sententia enim ſic etiam nimis apta. At mouit eum, quod *audis* iſtud in veterib⁹ quibuſdam libris nullum exſtaret. Eſt ita: ſed exſtat idem in veteribus etiam non paucis. Nihil igitur hoc argumenti: nec illud firmum, quia poſt ſimile dictum Calidori. Quin ſi magis inſpicias, id ipſum ſit contra eum. Sed quid iſta ventilo? Conſideremus alia deinceps.

Princi-

Principio Hedylium tecum ago, quæ amica es frumentarijs,
Quibus cunctis montes maximi acerui frumenti ſunt domi.

Arguti, qui nuper ad Appuleium interpolarunt, *Principio Ædilis ſum*: quia Ædiles annonæ curatores. ſed falſi. Nominatim appellaturum ſe dixit vnamquamque ancillarum leno: & Hedylium nomen meretricium, quod in fragmento noſtri corruptum ſuſpicor è Cornicularia:

Qui amant ancillam meam Sedulium oculitus.

Nam *Hedulium* ſubſtituam ex hoc loco: & Græcanica plerumque erant iſtæc nomina potius quàm Latina. Verſu altero gloſſam habui aliquando vocem *acerui*, quæ *montes* interpretetur. Sed deleri verſus haud patiatur. Amicus quidam meus diuidebat & traiiciebat: *montes maximi frumenti ac erui ſunt domi*: cui non aſſentiebar, nec alteri, qui *aceruum frumentum* capiebat, vt alii alia Plauti, *lectus locus, cibus commeatus, rete iaculum*. Simpliciſſimum ſit copulã inſerere, *montes maximi ac acerui*. Mox deinde:

Æſchrodora tu, quæ amicos tibi habes lenonum æmulos
Lanios, qui item vt nos iureiurando malo quærunt rem audi.

Murãt vir doctus *malam*: malè, vt puto. Nec iunxerim tamen *malo iureiurando*, ſed *malo quærunt*: quæ ſit locutio ſimilis illis, *de* vel *à malo quærere*, de quibus & ab aliis alibi, & nobis ad Moſtellariam actum. Ac præpoſitio forſan & Ciſtellariæ loco fuerit ad hoc exemplum omiſſa, quam additam ab aliis ſuprà non improbaui:

Item vt aliæ pariunt, quæ malo quærunt ſibi.

Porrò ſtatim? *— cras quaſi Dircam olim (vt memorant) duo*
Gnati Iouis deuinxere ad taurum, item hodie ſtringam ad carnarium,
id tibi
Profectò taurus fiet.

Parentheſis *vt memorant*, nõ placet. Sublatâ eâ legerim libentius:

— cras quaſi Dircam olim memorant duo gnatos
Iouis deuinxe ad taurum.

Crebra Plauto & priſcis forma contractionum eiuſmodi *deuinxe, illexe, aduexe*, pro deuinxiſſe, illexiſſe, aduexiſſe. Paſſim exempla, quæ non deceat hìc cumulari. Verſus prior etiam breuior erat: itaque vocem ei de altero ſubiunxi, qua fortè necdum ei ſatisfactum. Continuò quod ſequitur:

——— CA. nimis ſermone huius ira incendor.
PS. Hunccine hic hominem pati colere iuuentutem Atticam?

In eo non decernam, vtri, ſeruone an hero conueniat magis expoſtulatio vberior illa, cuius hìc initium: id auſim affirmare vtrius iſta tandem erit, eiuſdem & illud eſſe, quod præmittitur, *nimis ſermone huius ira incendor.* Coniunctim enim hæc ab vno eodemque efferenda, quorum ſententia nequit diuelli. Primùm iraſci ſe præfatur alteruter, mox in iram effuſus, idem liberè palàm ſtomachatur. Pſeudolo non eripiam ego ſanè: ſed qui Calidoro daturus eſt,

mutabit infrà ſcilicet perſonas: *PS. vah tace. CA. quid eſt?* & deinceps conſimiliter. At cum magis cogito, nihil hoc opus, & Pſeudolo certè ſuperiora omnia tribuenda. Poſt aliquanta:

Sed vbi vſq; ad languorem. tenes quorſum hac ſe tendant qua loquor.

Vix ita Plautus ſcripſerit, & damnare non poſſum animi mei diuinationem, *quorſum hacce tendant*, Ibidem hoc etiã non præteribo:

—ſed ſcio, tu oleum haud magni pendis, vino te

Deuincis, ſine modo, reprehendam ego cuncta hercle vnâ operâ.

Conieceram, *ſine modò: rependam ego cuncta:* cum eſſe ſic planè vidi in editionibus antiquis. *Deuincis* eruditè explicatur, ſed aptius emendatur *Deunges.* De vino enim, vt de oleo loquitur leno, quia pro oleo vinum Xyſtilis habebat.

CAPVT III.

Animo aliquid auſcultare. Licetne viuere? Lucro pietate non obſiſti poteſt. Porcere. Neplacet. Amatores, dum dant, lenonibus & amicis viuunt: mortui ſunt, cum iiſdem non placent. Explicationes aliorum & coniectura adiuta quadam, quadam abiecta. Locus mutilus depoſitus. Perſona ſapius mutata. Pluria loca emendata, declarata.

NVgatur, vt ſolet, Interpres ad illud ſequentis ſcenæ *Pſeudolc.*

CA. Quid mihi es auctor, huic vt mittam, ne amicam hic meam proſtituat?

PS. Benè curaſſis, liquido es animo, ego pro me & te curabo.

Emendatione prius opus, dein explicatione: imò non hac opus, quia ſatis illa clara: *PS. Ne curaſſis.* ſi tamen ſatis certa. Nam & ſic poſſit, *PS. Sine cura ſis:* & aliter, interpunctione mutatâ, ſyllabaq; geminatâ, *PS. Benè. ne curaſſis.* Elige, quod optimum putabis. In proximo non electioni aut dubitationi locus:

CA. Quid opus eſt? PS. potin' aliam rem vt cures? CA. at. PS. bat.

Vna enim vera emendatio, *CA. Quid opis eſt?* Minabatur lenoni præſens malum Pſeudolus: ibi adoleſcens, quid igitur auxilii ſit, quærit, non quid facto opus. Illud quoque:

PS. In rem quod ſit præuortaris, quàm re aduerſa animo auſcultes.

non dubium, quin ita corrigendum, *quàm rei aduerſa animo auſcultes.* Niſi tamen *re*, pro *rei*, vt *die*, *fide* & ſimilia. Senſus equidem is planè: Potius quod ex re eſt, agas, quàm animo obtemperes iis agendis, quæ abs re ſunt, ſiue rei aduerſa. Animo aliquid auſcultare, ſic dictum, vt Obſequi quid alicui. Lambini hîc quoque futile interpretamentum. Poſt multa, viri docti recepta in textum eſt coniectura:

—— BA. licet

Ne obſecro bitere, an non licet?

At vulgatum *viuere* bono quoque ſenſu eſt: & geminus huic locus Milite:

Mitti-

Mittite me obſecro, ſi poſſum hodie viua à vobis.

Deinde impius leno, cui vnum lucrum Deus, admodum quàm religioſè de ſe narrat:

BA. Reſpiciam iſtoc pretio. nam ſi ſacruficem ſummo Ioui,
Atq; in manibus exta teneam, vt porriciam, intereà loci
Si lucri quid detur, potius rem diuinam deſeram.

quod Pſeudolus auditum his verbis ſubſequitur:

PS. Non poteſt pietate obſiſti huic, vt res ſunt cetera.
Deos quidem quos maximè æquum eſt metuere, eos minimi facit.

In quibus non video, nec alios puto videre ſatis idoneam verſus prioris ſententiam. Mihi non temeraria ſuſpicio, dimidiam eius partem Pſeudolo non aſſcribendam, ſed adhuc continuandam Ballioni:

Si lucri quid detur, potius rem diuinam deſeram.
Non poteſt pietate obſiſti huic. PS. vt vt res ſunt cetera,
Deos quidem quos max.

Leno, cui lucrum ante omnia, nulla pietate obſiſti lucro poſſe ait, nec impediri vel à religione. Tum ſeruus: Vt vt alia ſunt, deorum quidem ſceleratus iſte metum & reuerentiam ſpernit omninò, qui colendi timendique maximè erant: quid ſcilicet hominibus facturus & profanis in rebus, cui diuina ſic & ſacra ludibrio iocoque? *Vt* geminaui ad hanc mentem, quod hauſi tamen ex veterum diſerta lectione. Porrò:

BA. Quid agitur Calidore? PS. amatur atq; egetur atriter.

Calidorus interrogatus ipſe reſpondere debet, *CA. Amatur atq;.* Manifeſtum hoc: ſed manifeſtiùs mox iterum perſona ſuppoſita:

PS. Et id, & hoc quod te reuocamus, quæſo animũ aduorte. CA. audio.
Atq; in pauca.

Non niſi cœcus erratum non animaduerterit: ſed ita negligentes fuerunt, vt quia Lambini ſic editio, caſu forte (nam non vſq; adeò ſtolidus aut inſanus is homo, vt de induſtria mutarit:) imitati ſint inde, tametſi veteres apertè omnes libri. *BA. audio.* Quid liquet, ſi non hóc, Ballionem & compellari & reſpondere? quid abſurdum, ſi non hoc, Calidorum iſta loqui? Porrò etiam:

PS. At dabit, parabit aliquid hos dies, manta modò.

Corrigunt, *aliquid: tres dies m. m.* Ineptè. An verò quidquam aptius iſto?

PS. At dabit, parabit: aliquot hos dies manta modò.

Non tempus hîc certum deſignat: & quamquam in tres denique dies conuenitur, antè tamen de ſex etiam agitur, vt videas de tribus hîc iam tum abſurdè cogitari. Dein vanus eſt labor ingeniorũ ſine codicibus ſcriptis iſtud explendi:

*BA. Heus tu, poſtquam hercle iſti à menſa * ſurgunt,*
Qui ſuum repetunt &c.

Quàm ineptæ, q̃ variæ ſunt in diuerſis libris diuerſorum inculca-

tiones? Mutilus eſt, eritque verſus, vſq; dum nouus Æſculapius è veteri manuſcripto verba quaſi membra deperdita reſtauret. De quo ſi ſpes vlla ſupereſt, neſcio: quæ ſuperſunt ipſa verba non Ballionis eſſe ſuſpiceris, ſed Pſeudoli ad Ballionem, cuius illis & nomen fortè præfigendum. Nam hic in partem hero, qui lenoni ſe excuſabat, de mutuo reperiendo, ſubuenire videtur, ne ab argentariis qui ſe impetrari iam argenti quidquã poſſe dicens. Quamquam ego non ſic ſtatui planè, ſed quid eſſe aut videri non temerè poſſit aliis, indicaui. Vulgatur in ſequentibus:

CA. Perij. an non tum lex me perdit quina vicenaria?
Metuunt credere omnes.

Scio, Lambinus vt hoc interpretetur: ſed Lex profectò non perdebat adoleſcentem, ſi mutuo quid accepiſſet, ſed creditorem, qui dediſſet. Igitur id verbum *perdit*, vt mutandũ cenſuerim aliquando ſuſpicione mera, dicam. Legebam:

CA. Perij. an non me lex dum porcet quina vicenaria?

Adhuc iſta ætate lex, quam dicit, eum prohibebat vti conſilio lenonis. Obſtabat enim, quo minus mutuum ipſi crederetur. *Porcet dum*, id eſt, adhuc prohibet, vetat. Vetabat autem lex, non, vt minor annis quinque & viginti mutuò ſi poſſet alicunde quid impetrare, ſumeret; ſed, ne quis ei daret. nam qui dediſſet, repetendi nullum ius habebat. Eſt ibidem:

Atq; ego te viuum ſaluumq; vellem. PS. ehò an iam mortuuſt?
BA. Illico vixit amator, vbi ille lenoni placet.

Hæreo de ſententia. Nam dum placet, adhuc quidem lenoni viuit amator: quippe qui dare etiam poteſt, & quod perdat habet. At deditis omnibus, cum iam datis non ſuppeditat, ibi demum neque placet lenoni & pro mortuo habetur. An igitur emendandum? *neplacet*. Vbi non amplius placet, mortuus eſt. Locus ſimillimus Truculento, quem aſſcribam. Sc. *Ad fores*.

AS. Dum viuit, hominem noueris. vbi mortuus eſt, quieſcas.
Te, dum viuebas, noueram. DI. an me mortuum arbitrare?
AS. Qui potis es amabo planius? qui antehac amator ſummus
Habituſt, iſtunc ad amicam meras querimonias referre?
DI. Voſtra hercle factum iniuria, quæ properauiſtis olim
Rapere. otioſè oportuit, diu vt eſſem incolumis vobis.

Eadem certè mens vtrobique: etſi nõ neſcio, poſſe quem acutiorem argutari in altero noſtro loco. Periiſſe enim & vixiſſe videri poteſt, eſtque adeò perditus, qui lenoni placet: id eſſet, qui amans a lenone bona apud eum ſua comedit, & vſque perpetuat data. At hæc profectò ſententia loco alieniſſima. Nec enim de amatore quouis agitur hîc, ſed egeno, quique vſui nulli eſt, vt ipſe leno ait. Hic talis ei minimè placet, & quia non placet, dicitur vixiſſe. Nec ſententiâ diſcrepat multum illud in hac ſcena ſuperius:

CA. Qui tibi ſoſpitalis fuit. BA. mortuus eſt, qui fuit: qui eſt, viuus eſt.

Sta-

Statim: *Nam iſtuc quod nunc clamitare.*

Peſſimè retentum in optima editione vitii damnatum & emendatum iam olim verbum *clamitare*. Cur *lamentare*, quod multæ præeunt editiones, neglexerũt? Ea vera lectio: quam, præter alia, verbum deinceps *querere* ſatis probat, vt alteram loquendi ipſa ratio refutat. Interuallo maiore:

CA. Dic mihi obſecro, verum hercle ſerio hoc, quod te rogo, eſt?
Non habes venalem amicam tu meam Phœnicium?

Malo legere:

CA. Dic mihi obſecro, verùm hercle ſeriò, hoc quod te rogo:
Non habes venalem &c.

Et ſcio melius eſſe, nec aliter a Plauto. Non longè:

Militi Macedonio: etiam quindecim hic habeo minas.

Diſpeſce *& iam:* quod quia temerè coniunctum in Lambini libris, temerè inde ſunt imitati. Nam vetuſtiores rectè. Poſt multa:

Sicut hæc eſt præſtituta numerando argento dies.

Lambini hoc eſt, quod veteres damnant: *præſtituta ſumma argentaria.* Vnde olim Lipſius, *ſumma argento dies:* rectè: niſi quòd verſus labat, & neglectæ literæ poſtremæ in *argentariæ*, ex quibus illi opportunum fulcimentum. Feceris rectiſſimè: *præſtituta ſumma argento ei dies.* Pòſt:

Sed nunc Calidore operam te mihi volo dare. CA. quid imperas?

Præopto ſcribere, *CA. quin imperas?* Ita ſe paratum oſtendit, vt ſtatim velit imperari. Sub finem:

Pauci ex multis ſunt amici, homini qui certi ſient.
CA. Egò ſcio iſtuc. PS. ergo vtrumq; tibi nunc delectum para.

Neſcio quid hoc interpretationis eſt ad *vtrumq;* vocẽ, cùm Lambinus aſtutum & incertum deſignari ait. *Vtrûmq;* eſt vtrorumque, certorum ſcilicet amicorum & incertorum. Eorum delectus iubetur. Veteres tamen *vtrinq;:* quod ſenſui æquè aptum: nec ineptum *vtcumq;*, ſi quis ita malit. In ipſo fine:

CA. Iam hic faxo aderit. PS. potin' vt abeas? CA. tibi moram dictis creas.

rectius eximitur in antiquis Calidori perſona, vt Pſeudolus continuet iſta: *potin' vt abeas? tibi moram dictis creas.* Hic enim abire illum quàm citiſſimè vult & hominem parare, qui cum illud ſaltem prius loqueretur *Iam hic faxo aderit*, nimis moratus videtur, & verbis his ſeipſum dicitur morari.

CAPVT IV.

Parum fides, plurimum malefacta, ſatis inſomnia, affatim & parum miſeria, abundè libertas, ſatis præſidia: & ſimiles locutiones. Criminaret. Compecti. Chlamys viatoris. Mutatæ diſtinctiones, perſonæ, verba multa. Concinnati non pauci verſus. Aliorum correctio-

nes, interpretationes improbatæ. Nouiter emendata quamplurima, ſimul explicata.

SCenâ *Si de damnoſis*, lepidè lepidus adoleſcentiæ amanti & genium ſuum percolenti patronus Calipho aduerſus Simonem duriorem:

Sed ſi vera ea ſunt, vt nunc mos eſt maximè,
Quid mirum fecit? quid nouum? adoleſcens homo
Si amat, ſi amicam liberat? PS. lepidum ſenem.
SI. Vetus nolo faciat. CA. at enim nequidquam neuis.
Vel tunc faceres tale in adoleſcentia.

In quibus diſtinctionem aptabis primò, vt ſenſu iungantur verba, *ſi vera ea ſunt maximè*; non, *vt nunc maximè mos eſt*. Deinde cum Lambino non interpretaberis, *Vetus nolo faciat*, tanquam id ſenex dicat, nolle ſe, filium id ita ſæpè facere, vt ſit ei vetus. Ineptiſſima ſententia iſta: vera hæc. Non nouum eſſe dixerat Calipho, amare, amicam liberare adoleſcentem: at ille auſterior non vult vetus & antiquum illud filius faciat ſuus. Poſtremò *tu ne* diuiſim ſcribes. Deinceps:

SI. Tibi auſcultabo. PS. itur ad te Pſeudole.

Veteres habent, *Tibi auſcultabo igitur*. In hoc *igitur*, eſt, *ego itur*. Ergo ſcribe:

SI. Tibi auſcultabo ego. PS. itur ad te Pſeudole.

Pluſculis interiectis:

SI. Mihin' domino ſeruos tu ſuccenſes? PS. iam tibi
Mirum id videtur? SI. hercle quoi, vt tu prædicas
Cauendum eſt mihi abs te irato.

Legerim, *PS. itan' tibi*. Deinde variat in iſto, *SI. hercle quoi*. alibi *qui*, alibi *quin*. Nihil omnium malè: fortaſſis optimè, *hercle quin, tu vt præd*. Statim perſonæ variant etiam in antiquis:

PS. Quid cenſes? CA. edepol merito eſſe iratum arbitror,
Cum apud te parum ſtet fides.

Et melius in illis Caliphoni hæc omnia attribuuntur: *CA. Quid cenſes? edepol meritò eſſ.* Verba deinceps mutari nihil opus erat a viro docto, *parum ſiet fides*. Etenim & *ſtet* ſtare poteſt, vt in illo non diſſimili:

Et benè apud memores veteris ſtat gratia facti.

Et *fides* nō antiquo genitiuo, ſed ipſo vulgatiſſimo capi poteſt nominatiuo. Sic enim etiā loquebantur, *Parum fides*: cui exempla dedit aliquot ad Bacchides Gulielmius noſter, & Colutus ad Appuleium. Similia nos etiam quædam ſubnectemus. Epidico:

——— *aut quaſi non plurimum*
Malefacta mea eſſent ſolida in adoleſcentia.

Vbi Lambinus *plurima* mutabat, fruſtrà. Propertius:

Cum ſatis vna tuis inſomnia portet ocellis,
Vna ſit & cuiuis femina multa mala.

Nam

Nam non aliter exaudio *ſatis inſomnia.* Cui loco pulcrè ſuccinit eadem phraſi noſter Triaummo:

CA. Miſeria vna quidem homini eſt affatim. CH. imò huic parum eſt.

Vxor vna, ait alter, affatim; alter, parum miſeria eſt. Salluſt. Orat. Marci Trib. pl. *Quia neq; gloria mouemini, neq; flagitio, cunctaq; praſenti ignauia mutaſtis, abunde libertatem rati, quia tergis abſtinetur.* Quod idem fortaſſis ita Bello Iugurth. *Dein quòd parem et abunde habemus: amicorum neq; nobis neq; cuiquam omnium ſatis fuit.* Tragœdus Hercule Oetæo:

——Herculis cineres tene,
Complectere oſſa, reliquiæ auxilium dabunt,
Erunt ſatis præſidia: terrebunt tua
Reges vel vmbræ.

Plura ab iis quos dixi, pete, & ipſe tibi nota. Porrò in noſtra hîc ſcena:

CA. Memini. SI. cur hæc tu, vbi reſciuiſti illico,
Celata me ſunt?

Paullo melius antiqui: *SI. cur hæc, vbi tu reſciu. il.* Statim:

Quia nolebam ex me morem progigni malum,
Herum vt ſeruos ſuum criminarer apud herum.

Verſu priore *progigni:* ne alterum puti diuſculè capias, quaſi primò gigni. Poſteriore magna diuerſitas ſcripturæ: Vbique inde omnis, quòd *criminaret* admittere noluerunt. Tu tamen ita corrige, nec aliter conſtitui rectè locum ſcito:

Herum vt ſeruus ſuum criminaret apud herum.

Paullo pòſt:

PS. Quia aliud malum aderat, iſtuc aberat longius.
Illud erat præſens, huic erat diecula.

Vt N. Douſa ſenſiſſe videtur, ita diſtinguendū ſit ad eius mentem:

PS. Quia aliud malum aderat, iſtuc aberat. longius
Illud erat præſens, hoc erat diecula.

Verùm ſimpliciſſimum eſt è veteri lectione partim, partim noſtrâ nouâ:

PS. Quia illud malum aderat, iſtuc aberat longius.
Illud erat præſens, huic erant dieculæ.

Priore ſcripſi *illud:* rectè, vt omnia ſibi reſpondeant. Illud, à filio: iſtuc, à te. Illud aderat præſens, hoc erat in diem, vt Terentius loquebatur. *Erant* autem veteres planè.

Verſu: *Si abſtuleris, mirum & magnum feceris facinus.* traduc, *facinus feceris.* Poſtea:

Tibicinam illam tuus quam gnatus deperit,
Ea circumducam lepide lenonem. SI. quid eſt?
PS. Effectum hoc hodie reddam vtrumq; ad veſperum.

Ineptè Simo interloquitur, *quid eſt?* Sic autem Pſeudolus continuè debet:

——— lepidè lenonem: & quidem
Effectum hoc hodie reddam.

Mox in iſto loco:

Sed ſi non faxis, numquid cauſſa eſt, illico
Quin te in piſtrinum condam? PS. non vnum quidem
Diem modo, verùm hercle in omnes quantum eſt. ſed ſi effecero,
Dabin mihi argentum, quod dem lenoni illico,
Tua voluntate?

Nimium verſus vnus excurrit, cui quòd demes, alteri addes: ſed alteri priùs etiam aliquid demes:

Quin te in piſtrinum? PS. non vnum quidem diem modò,
Verùm hercle in omnes quantum eſt.

Suppreſſit verbum *condam* ſenex, quod è gloſſa inſitum numeros turbauit. Neque hos iam tamen ſatis expedieris, niſi voculas *quidem diem* in vnū cogas pedem, quod minimè duriter & Plauti more fiet. Atq; illo prorſus eodem ad finem ſcenæ huius vnum item pedem conſtituunt verba *Nouo modo*, iſthic:

——— nam qui in ſcenam prouenit
Nouo modo, nouum aliquid inuentum afferre addecet.

Vbi inducendum Douſa F. putabat *inuentum*, non ab alia aut potiori cauſſa opinor, niſi quia verſus excedere menſuram videretur. Id quod non eſt, ſi iſto more metiaris. Sed retrogredior, vt iſtum locum ne omittam:

Quid ſi hice inter ſe conſenſerunt, Calipho,
Aut de compacto faciunt, conſutis dolis,
Qui me argento circumuortant? PS. quis me audacior
Sit, ſi iſtuc facinus audeam facere? imò ſic Simo,
Si ſumus conſpecti, ſiue conſilium vnquam iniuimus
De iſtac re, aut ſi de ea re vnquam inter nos conuenimus,
Quaſi in libro cum ſcribuntur calamo litera,
Stilis me totum vſque vlmeis conſcribito.

Delent veteres in quarto verſu *facere*: quòd eripi ſibi facile & ſenſus & numeri patiuntur. At ſi retineas, ibidem *ſic* expungendum videatur. Videtur autem idem & in ſequentibus duobus faciendū particulæ *vnquam*. Sed maximum eſt, quod emendandum cenſeo *compecti*, ex *conſpecti*. Quis non videt illud aptius? & hoc quis plurimis in locis illi neſcit ab indoctis librariis ſuppoſititium factum? Piget afferre variorum auctorum loca, quibus idem ſic corruptum docti pridem oſtenderūt. Hîc inſimulatus ab hero ſeruus, de compacto ſeu compecto agere cum lenone, negat ſe cōpectos eſſe. nam quid referat, conſpectos? aut conſpici qui potuerant, ſi clam conueniſſent? Scenā *Proh Iuppiter.*

Poſt ad oppidum hoc vetus continuò mecum exercitum protinus educam.

Scripſit auctor, vt coniicio, *meum exercitum*. Coniicio autem aliud in eius Scenæ fine:

—— libet ſcire
Quid hic velit cum machara, & huic, quam rem agat, hinc dabo inſidias.

Valdè ſuſpectum & *huic*. Audebon' dicere, quod timidè mecum ſentio? literas ſaltem pauculas ex integra voce reliquas eſſe, & ſcriptum olim:

Quid hic velit cum machara, & chlamyde, quam rem &c.

Chlamys viatoria veſtis erat, quod omnes iam norunt, & peregrini quicunq; chlamydati inducebantur: infraq; talis hic ipſe Harpax:

Sed quis hic homo chlamydatus? BA. non edepol ſcio.

itemq; Sycophanta, qui huius in locum ſubornabatur:

Etiam opus eſt & chlamyde & machara & petaſo.

CAPVT V.

Aliquid & alicui præuorti. Conſilia benè accidit. Eugepæ. Præter alias emendationes varias, perſonæ variantes multoties cõſtitutæ. Loca quædam poſt alios aliter tentata. Pleraq; interpretata.

PRoximas tres ſcenas hoc capite perluſtrabo. in quibus plura quam grauiora nobis, nec leuiſſima tamẽ omnia relicta. Sunt, qui iſto verſu:

Hoc præuortar principio, illa omnia miſſa habeo, quæ antè agere occœpi.

mutant *Huic præuortar.* ignari: quaſi non vtroq; caſu æquè Plautus vtatur. Hoc ipſum Rudente eſt SC. *Pro Cyrenenſes.*

TR. Obſecro hoc præuortere ergo. DA. quid negotij eſt?

Deinde puer elementa prima doctus emendet, quod infrà vitium nuper admiſerunt:

—— nam equidem Athenis antidhac
Numquam adueni.

Et quid igitur ego moneam, emendandum *Athenas*? Simile prorſus eſt quod ſtatim:

— nam olim cum abijt, argento hic dies
Præſtituta eſt.

Vel *hac* ſcribendum, vel *Præſtitutuſt*: ſed magis illud. Porrò:

HA. Si quidem hercle etiam ſupremi promtas theſauros Iouis
Tibi libellam argenti nunquam credam, dum tu ſtrennuas.
PS. Res erit ſoluta. HA. nunc iam potius ſic ſeruauero.

Video retentare quoſdam à Gulielmio noſtro damnatum verbum *ſtrennuas*: quod ſi teneri planè debet, debet aliter perſona Pſeudoli collocari. vt is iunctim iſta loquatur: *PS. dum tu ſtrennuas, Res erit* (vel *erat*) *ſoluta.* Dum negãdo ita ſtrenuum hominem te oſtentas, interim poteſt res aut iam potuerat ſolui. *Promtes* etiam ibidem liber bonus non malè legit. Sequitur:

HA. Verba multa facimus, herus ſi tuus domi eſt; quin prouocas,
Vt id agam, quò miſſus huc ſum. PS. quidquid eſt nomen tibi,
Si intus eſſet, euocarem.

Sic iam accipere neceſſum hoc eſt, quaſi de nomine ſuo quæſitus Pſeudolus non dignetur de alterius viciſſim interrogare. At hoc putidum eſſe, tum per ſe, tum quia paullò pòſt rogat, omnes ſentiunt. Aberrauit hîc quoque perſona, quam in ſuum locum reduco:

Vt id agam quod miſſus huc ſum, quidquid eſt nomen tibi,
PS. Si intus eſſet, euocarem.

Pſeudolus Syrum ſe vocari dixerat interrogatus: cum faſtidiēs militaris homo, quodcuuq; tibi nomē eſt, inquit, herum ipſum foras prouocato, vt cum eo rem meam agam. nam tecum iam multa facio verba fruſtrà. Scripſi etiam *quod miſſus huc ſum*, vt alicubi inueni. *Quod* enim, propter quod. Statim non ſententiæ, ſed verſus cauſſa particulam *me* inſeres ex antiquis:

Reddere hoc, non perdere, herus me miſit. nunc certè ſcio.

Propius finem:

PS. Tuo arbitratu maximè. HA. nam vt laſſus veni de via,
Me volo curare. PS. ſanè ſapu, & conſilium placet.

Scribes & diſtingues:

PS. Tuo arbitratu, maximè. HA. nam vt veni, laſſus de via
Me volo curare.

Hæc ad illarum primam. In alteram leuiora nunc vide.

Iam inſtituta, ornata, cuncta in ordine animo vt volueram
Certa deformata habebam.

Verborum ordo melior ſit, *cuncta ordine in animo*, vel *cūcta in animo ordine:* ne *in* iungatur cum *ordine*, ſed *animo*. Deinde:

Benè vbi quod conſilium diſcimus accidiſſe, hominem catum
Eum eſſe declaramus: ſtultum autem illum, cui vertit malè.

Durum videtur, *conſilium benè accidiſſe:* certè vſitatius, *cecidiſſe*. Tamen *accidere* etiam in euentu, vt Terent. Andr.

Hoc incertum eſt quorſum accidat.

Atqui & pro *diſcimus*, *ſcimus* vel *reſcimus*. Ibidem:

Euge par pari. aliud autem quod cupiebam conti igit.

Quis hoc mutare auſit? At qui fuerunt auſi iſtud vetus?

Eugepa! porro aliud autem quod cup. cont.

Nihil dico, niſi vtrumque alteri certare: victoriam autem in hoc noſtrum inclinare. Neque in iſtam plura. Tertia in hoc ordine eſt *Dulcia atq; amara:* Vulgatur ibi:

PS. Magnificè hominem compellabo. CA. cuia vox ſonat? PS. io io.
Te te te tyranne, te rogo, qui imperitas Pſeudolo
Quæro.

Ter geminandum verſu primo, *io io io:* quando in omnibus ternario numero ſic paratragœdiatur. At quod Gulielmius altero *te*

ego faciebat, numeri admiſerint ægrè. *Te rogo* tamen etiam non admodum probarim: ſed neque amici coniecturam, *ter regi qui imper. Pſeudolo.* quamquam exſultanti ac triumphanti ſeruo iactatio talis haud aliena. Mox:

CA. Illic homo eſt. vt paratragœdiat carnifex? CH. confer gradum
Contrà pariter.

Confuſas hîc etiam perſonas è libris liquet, & ſenſu. Repono:

CA. Illic homo eſt. CH. vt paratragœdiat carnifex! CA. conf. gr:

Calidorus ad ſeruum ſuum adhuc omnia, cui Charinus ignotus ipſi ignoto. Qui inter alias cauſſâ peſſimè deinceps quoque Charini perſonam ſuppoſuerunt vice Calidori: quod peccatum in aliis aliiſque libris crebrius aut rarius, in omnibus aliquoties, ſæpiſſimè in Douſianis. Atque operæ pretium eſt hîc locum integrum prolixius aſſcribere ad id exemplum, quo perſonis diſtingui plane debet.

CA. Dic vtram Spemne an Salutem te ſalutem Pſeudòle?
PS. Imò vtrumq;. CA. vtrũq; ſalue. ſed quid actũ eſt? PS. quid times?
CA. Attuli hunc. PS. quid attuliſti? CA. adduxi volui dicere.
PS. Quid iſtic eſt? CA. Charinus. PS. euge iam *
CH. Quin tu quidquid opus eſt, audacter imperas. PS. iam gratiam.
Benè ſit, Charine, nolo tibi moleſtos eſſe nos.
CH. Vos moleſtos mihi? moleſtum eſt quidem. PS. tum tu igitur mane.
CA. Quid iſtuc eſt? PS. epiſtolam modo hanc intercepi & ſymbolum.
CA. Symbolum? quem ſymbolum? PS. qui à milite allatuſt modo.
Eius ſeruo qui hanc ferebat cum quinq; argenti minis,
Tuam qui amicam hinc accerſeret, ei os ſublevi modò.
CA. Quomodo? PS. horum cauſſa hæc agitur ſpectatorum fabula.
Hi ſciunt, qui hîc affuerunt, vobis poſt narrauero.
CA. Quid nũc agimus? PS. liberã hodie tuam amicam amplexabere.
CA. Egone? PS. tute, ego ipſus inquam, ſi quidem hoc viuet caput.
&c.

Hæc perſonarum formula ſit vniuerſim: de verbis quædam etiam nunc dicemus. Tertius iſtorum verſus cum quarto defecto, ſic è veſtigiis priſcis debeat fortaſſe ſcribi:

CA. Attuli hunc. PS. quid? attuliſti? CA. adduxi, volui dicere.
PS. Qui iſtic eſt? CA. Charinus. PS. euge! iam χαίρειν χάρινος volo.

Ludit in Charini nomine, quem valere & miſſum fieri vult, nõ vſui nunc illi, cui ſupra iuſſerat eiuſmodi hominem inueniri. Sequentium duorum fractus etiam alter, etſi minus apparet. Vtrumque concinnandum ſic puto:

CH. Quin tu quidquid opuſt audacter imperas. PS. benè: ſet tamen
Gratia eſt Charine. nolo tibi moleſtos eſſe nos.

Verba traduxi leuiter & correxi, quod vtrumque ſententia perſuaſit. *Benè* & *Gratia eſt* N. Douſa pater explicabit tibi, quem adibis. Proximo, inſertâ è veteribꝰ particulâ legendum, *moleſtũ eſt id quidẽ*,

Sic enim magis ſenſus eluceſcit. Id ipſum ſolum erat ei moleſtum, quòd excuſarent, & uti eius opera, ne moleſti eſſent, recuſarent. Vltimo, videantur etiam perſonæ ſic variandæ:

CA. Egone? PS. tute. CA. ego? PS. ipſus, inquam.

Sed verius eſt, abſque illa variatione voculā vnam corrigi: *PS. tute ergo ipſus inquam.* Poſt hæc, illa verba:

——*CA. ſi ſeruos eſt, Numquid refert?*

quid ſi Charino potius dentur? Hic enim quia paratum habebat hominem talem, ſed ſeruum, quod ex ſequentibus ſtatim perſpicitur, eò prius aptè & cautè quærat, an ſeruum eſſe quidquam interſit. Porrò locus iſte fuit à magno Lipſio & Grutero diligenter poſt alios excuſſus, omniumque veriſſimè emendatus, tum explicatus.

Sed iſtic ſeruus ex Caryſto hic qui aduenit, qui ſapit?

CH. Vſq; à cunabulis. PS. manuleatam tunicam habere hominē decet.

A quibus ego non abeo; niſi in ipſis verſibus verbiſque paullò aliter conſtituendis. Numeri ſic enim poſcunt, quibus ſententia nec impeditur, ſed iuuatur:

Sed iſtic ſeruus, ex Caryſto qui huc aduenit vſque, quid ſapit?

CH. A cunabulis. PS. manul.

Etiam ſtatim numeri nutant:

PS. Quid ſi opus ſit, vt dulcè promat indidem ecquid habet?

CH. Rogas? murrhinā, paſſum, defrutum, melinam, mel quoiuſmodi.

Vox prima verſus alterius appendenda fini prioris, quod veteres ipſi libri præeunt, & particella *tum* alteri inſerenda:

——*ecquid habet? CH. rogas?*

Murrhinam, tum paſſum, defr.

CAPVT VI.

Miniſterijs, negotijs præfulciri. Si eras coquus, Si homo eſſes. Drachmā, nummo, aſſe, gratuitò eſſe. Numerus ſingularis pro plurali, & contrà. Cum aliquo cauere, captare, orare, obſecrare. Prouerſus, prorſus, & cognatæ voces. De traiectione loci vnius, plurium alia correctione, dubiā quorundam ſententiā, & loci explicatione variè diſceptatum. Verſus vnius in Varrone diuerſa ſcriptura monſtrata.

PErgo ad alias: & quæro, quid in illa *Cui ſeruitutem* ſit, *miſerijs præfulciri.*

Velut hæc mihi euenit ſeruitus, vbi ego omnibus

Paruis magniſq; miſerijs præfulcior.

Mirum verò, ni emendādum *miniſterijs.* Nā & id conqueritur puer, omnia in ipſum miniſteria imponi, & Plauti lepidiſſima phraſis eſt, miniſteriis vel negotiis aliquem præfulcire. Perſæ initio:

Quin mihi imperet, quin me ſuis negotijs præfulciat.

quem locum optimè contra alios, qui *præfuciat*, id eſt *præficiat*, impruden-

prudenter mutabant, Gulielmius defendit & eruditè illuſtrauit. Iam in ſequenti *Forum*, ſenſus duplex poteſt illorum eſſe:

Sed cur ſedebas in foro, ſi eras coquus
Tu ſolus præter alios?

Nam vt nunc diſtinguitur, coquū ſolum præter alios, præſtantiſſimum interpreteris. At ſi comma poſt ipſum *coquus* colloces, exoritur alia locoq; aptior, vt mihi videtur, ſententia. Quæritur enim, cur ſolus præter alios in foro deſederit: atq; id reſpondetur,

Hoc ego fui hodie ſolus obſeſſor fori.

Seorſim igitur accipienda verba, *ſi eras coquus*, elegantiſſimo quoque ſenſu. Sic nempe hoc dicitur, vt vulgatius iſtud, *ſi eſſes homo*. Subſequitur mox:

Illi drachmis iſſent miſeri, me nemo poteſt
Minoris quiſquam nummo vt ſurgam ſubigere.

Omnium hîc optima N. Douſæ mihi lectio ſit, *Illi drachma iſſent*, niſi magis amoren' an iudicio in Gulielmii noſtri inclinarem, *Illi drachmis ſunt*. Mouet honeſtiſſimum loquendi genus, cuius vni, quod ipſe dat, exemplo paucula hæc ſuperaddo. Tullius Diuinat. in Verr. *Cum eſſet tritici modius HS. II. pro frumento in modios ſingulos duodenos ſeſtertios exegiſſe*. Varro: *Aſſe vinum, aſſe pulmentarium eſt. Eas, quò naturæ aurigatur neceſſitudo*. Sic enim eum locum poſt alios emendatum volo. Ac ad hanc formam Plauti iam quoque Ciſtellariâ legerim, Sc. *Niſi quid:*

At pol ille quidam, mulier, in nulla opera gratuito eſt.

De cetero, volebat & altero verſu quidam amicus meus mutare:

Minori quî, quàm nummo, vt ſurgam, ſubigere:

cui rectum vulgatum non poteram perſuadere. Verborum tamen hic ordo ſententiam eandem facit: me nemo quiſquam ſubigere poteſt, vt ſurgam minoris nummo, ſeu quam nummo. Poſt multa, in ioco iſto elegante, qui pridem ab aliis explicatus:

CO. Vbi omnes patinæ feruent, omnes aperio.
Is odos demiſſis pedibus in cœlum volat.
Eum odorem cœnat Iuppiter quotidie.
BA. Odor demiſſis pedibus? CO. peccaui inſciens,
BA. Quid eſt? CO. quia enim demiſſis manibus volui dicere.

traductio verſiculi vnius poſſit vſurpari, quā indicabo ſaltem ego leuiter, non & audacius approbabo:

CO. Vbi omnes patinæ feruēnt, omnes aperio.
Is (f. Ibi) odos demiſſis pedibus in cœlum volat.
BA. Odor demiſſis pedibus? CO. peccaui inſciens.
BA. Quid eſt? CO. quia enim demiſſis manibus volui dicere.
Eum odorem cœnat Iuppiter cottidie.
BA. Si nuſquam is coctum, quidnam cœnat Iuppiter?
CO. It incœnatus cubitum.

Aptam eſſe, nec indignam, de qua monuerim, quiuis intelligit.

Ac vulgaris ordo quamquam tueri ſe ſanè poteſt, fortè malet tamen huic nouitio concedere, ſi ſollicitetur: quod ego me non facturum antè dixi. Deinceps:

Si quò hic gradietur, pariter progrediminor.

Adnota pro ſingulari numero pluralem, quia facie iſta minus vſitatus, niſi Plauto: cuius & Epidico extremâ:

PE. Cedò manus igitur. EP. morantur nihil. atq; arctè colliga,
Nihil verò obnoxioſè. PE. facto opere arbitraminor.

Contrà pro plurali ſingularis, qui multo minus vſitatus, eidem tamen Epidico à noſtro:

AP. Non edepol faciemus. EP. imò ſi placebit, vtitor
Conſilium: ſi non placebit, reperitote rectius.

Etſi Lambinus illîc damnabat, & *vtiminor* inuitis verſus numeris reponebat. Ibidem porrò:

CO. Habe modò animum bonum. BA. quæſo, qui poſſim doce
Animum habere, qui te ad me adducam domum.

Verſus & ſententia corrigi iubent:

CO. Habe modò bonum animum. BA. quæſo, qui poſſim doce
Animum bonum habere, qui te ad me adducam domum.

Paucis interiectis:

Sed vtrum amicis hodie an inimicis tuis
Daturus cœnam? BA. pol ego amicis ſcilicet.
CO. Quin tu illos inimicos potius quàm amicos vocas.

Quæ ratio eſt, vt inimicos potius appellet? Quæ quidem ſubiungitur, in aliam mentem it, quaſi coquus non amicos, ſed inimicos vocari voluerit ad ſuam cœnam. Cum, inquam, amicos ſe vocaſſe Ballio diceret, ille potius inimicos inuitari iubet: quia conditurus ita cœnam ſit, vt digitos ipſi ſibi prærodant ſuos: quæ pœna magis fuerit in hos, quam beneficium aut officium in illos. At huic tam accommodato ſenſui ſola repugnat *illos* particula: quæ mutetur *illo*, an eiiciatur rectius, haud dum ſtatui mecum. nec alterutrum igitur attento. Denique ibidem leuiſſimum eſt, quod non omitto:

Ita in ædibus ſunt fures, prædo in proximo eſt.
Iam à me hic vicinus apud forum paullo prius &c.

Melior orationis ſententiæque nexus, *Nam à me hic.* Scenâ *Si vnquam:*

Dedit verba mihi hercle, vt opinor, malus cùm malos ſtultè caui.

Affirmo legendum, vt in vetuſtioribus excuſum, *malus cum malo ſtultè caui.* Cauere cum aliquo, locutio Plautina, quæ Moſtellar.

Hercle mihi tecum cauendum eſt, nimiſquam es orator catus.

Ad quã fabulam & *captare cum aliquo* ſic firmaui: ſuntq; alia multa generis huius apud Comicos obuia. Ex illis frequentiſſimum, *cum aliquo orare*: quo exemplo Titinnius Fulloniâ:

Pers

Perij hercle verò. Tiberi nunc tecum obſecro,
Vt mihi ſubuenias, ego ne maialis ſuam.

Poſt multa: ——— *PS. qui poteſt? SY. occidis me,*
Cum iſtuc rogitas. PS. ò hominem lepidum, te quoq; etiam dolis,
Atq; etiam mendacijs, Iuppiter te mihi ſeruet.

Non video, ſententiæ quid illis verbis intermediis ſubſit, *te quoque etiam dolis Atque etiam mendacijs:* maximè, quoad Pſeudolo tribuuntur. Nam ſi Simiæ Sycophantæ; poſſis interpretari de mutua laudatione: te quoque etiam ſcilicet hominem lepidum dolis ac mendaciis. Etſi longè etiam alia tum non ſit abſurda explicatio, ſi dicas, hoc Simiam velle eâdem ellipticâ oratione: te quoque ipſum ita fecerim dolis mendaciiſque, vt eſſe te eum, qui ſis, neges: quod quidem iam iam promiſerat aduenæ militari ſe facturum:

Sic ego illum dolis atq; mendacijs in timorem dabo
Militarem aduenam, ipſe ſeſe vt neget eum eſſe qui ſiet.

Hoc, an illud malueris, ſi volueris tamen alterum; perſonas ipſe tibi coaptato. Deniq; ſi prius arriſerit magis, & laudationem mutuam acceperis, erit eadem in ſequentibus etiam verbis:

———*PS. Iuppiter te mihi ſeruet.*
SY. Imò te mihi.

Nam *te* inſeritur in eam ſententiam aptè: quamquam in longè aliam alibi ſcio me retuliſſe, cum ad Menæchmos agerem de particulis *Mihi, Tibi*, in quibus more peculiari Plautus interdum argutatur. Sed hæc nunc, vt fatear, mihi quidem magis probetur, conſpirantibus ſic verbis in alternam collaudationem & beneprecationem. Reliqua verſus huius verba ſincera minimam tamen quãdam admittunt mutationem, vix animaduertendam: *ſed vide ornatus his ſatiſne condecet?* In propinquo:

— nam ſi exoptem, quãtum dignus, tantum dent
Minus nihilo eſt.

Fortè *quanto dignus.* etſi non exegetim hanc antiquitatem ſtrictè ad noſtrorum canones grammaticorum. Ambiguitas deinde leuis iocum parit nec ipſum magnum, iocum tamen, & eum Plautinum:

SY. Niſi effecero, cruciabiliter carnifex accipito.

Nam *accipito* perſonæ ſecundæ & tertiæ eſt: dumque hac carnificem imprecatur ſibi, ſimul illâ carnificem ipſum Pſeudolum appellat. Verſus vltimus:

Non prorſus, verùm ex tranſuerſo cedit, quaſi cancer ſolet.

aliter Varronis tempore lectus fuit, ſi hunc ille deſignat lib. 6. de L. L. *Apud Plautum, Vt tranſuerſus, non prouerſus cedit, quaſi cancer ſolet.* Et deſignaſſe videtur ex iis, quæ ſubiungit in explicatione: *Dicitur ab eo qui in id quod eſt verſus. & ideo qui exit in veſtibulum, quod eſt ante domum, Prodire & procedere dicitur. quod*

Digitized by Google

cum leno non faceret, ſed ſecundum parietem tranſuerſus iret; dixit: vt tranſuerſus cedit, quaſi cancer, non prouerſus, vt homo. Ecce de lenone verſum capit: hîc autem leno, in quem explicatio conuenit examuſſim. Et rem profectò diſertius aliquanto exprimit illa ſcriptura vetus: quamquã *prorſus* nihil proſus à *prouerſus* iſto differt. Eadem enim ſunt, & hoc hodiernum ex altero contractum. qua forma *quorſum, horſum, aliorſum*, & ſimilia, nata ex integris *quouerſum, houerſum, aliouerſum.*

CAPVT VII.

Scenæ aliquot percurſæ; correctionibus, explicationibus illuſtratæ. Binæ præterea traiectiones in vna, ſed dubiæ, propoſitæ.

NImis ſæpe, nimis apertè cõtra ſenſum ipſum noſtri libri peccant, quibus locis veram retinuerunt editiones illæ, quas vbique laudo, veteres ſcripturam. Vti ſcenã *Minus malum*, quid magis vitii manifeſtum, quàm *iuſſeras* in illis?

> *SY. Habui numerum ſedulò: hoc eſt ſextum à porta proximum*
> *Angiportum, in id angiportum me deuorti iuſſeras.*

Et quis vel vltrò non viderit ſcribendum *iuſſerat*, quod ex antiquis omnes poterant haurire? Receſſerat enim iam à Pſeudolo, ne ad illum loqui putes; & ad eum nõ locutum, proximus, ſi nihil aliud, verſus oſtendit:

> *Quotumas ædes dixerit, id ego admodum incertò ſcio.*

Maiuſculo interuallo ſcribunt omnes editiones:

> *Ipſe ſum adoleſcens quem tu quæritas. SY. tune es Ballio?*
> *BA. Ego enimuerò is ſum. SY. vt veſtitus eſt perfoſſor parietum?*
> *BA. Credo in tenebris conſpicatus ſi ſis me, abſtineas manum.*

Et rectè ſcribunt, ſi tamen interrogationum notæ abſint extremo medioque verſu. Nam vltimo nihil omninò quæritur, nec altero ſanè quidquam. Hunc facilè quiuis ceperit; illum non vſquequaque, niſi leuiter moneatur. Verba enim Simiæ, *Vt veſtitus eſt, perfoſſor parietum*, in medio ſic diſtinguenda, id ſonant: Vt veſtitus & habitus tuus eſt, τοιχωρύχος es ſeu videris, qui te lenónem Ballionem dicis eſſe. Sola omiſſio verbuli *es* in fine, ſenſum hactenus obſcurauit, qui nunc ab interpunctione rurſus eluceſcet. Poſt aliquanta:

> *SY. Accipe, hem, cognoſce ſignum. BA. eho Polymacharoplacides*
> *Purus putus eſt ipſus, noui, heus. SY. Polymacharoplacides*
> *Nomen eſt. ſcio iam tibi me rectè dediſſe epiſtolam,*
> *Poſtquam Polymacharoplacida elocutus nomen es.*

Cenſeat aliquis legẽdum: *Purus putus eſt ipſus, noui. SY. hem, Polymacharopl.* vt Simia militis nomen auditum à lenone nunc eloquatur. At ego contrà perſonis verba ſic tribuo:

Purus putus eſt ipſus, noui. heus, Polymacharoplacides
Nomen eſt. S Y. ſcio iam tibi me rectè d. ep.

Non Simia nomen profitetur heri ficti, quod antè neſcierat, ſed leno iuſſus ab eo memorare. Hic acceptâ epiſtolâ ſignum cognoſcens, militis imaginem agnoſcit: & quaſi ſecum iſta primò, *ehò Polymacharoplacides purus putus eſt ipſus, noui*: tum ad Sycophantam, *heus, Polymacharoplacides nomen eſt*. Atque ibi ille, Iam poſtquam nomen es hoc elocutus, inquit, rectè tibi datam epiſtolam ſcio: Sic enim callidus & aſtutus nebulo, pænè in mendacio deprehenſus, explicabat ſe præter ſpem Pſeudoli, cum de nomine interrogatus interrogaret vltrò captator improuidum Ballionem:

S Y. Noſce imaginem, tute eius nomen memorato mihi,
Vt ſciam Ballionem te eſſe ipſum.

Scenâ *Ne plora*.

P S. Quid tu intus quaſo deſediſti? quàm diu
Mihi cor retunſum eſt oppugnando pectore?

Legas rectius:

P S. Quid tu intus quaſo deſediſti tam diu?
Mihi cor retunſum eſt opp. pectore.

Scenâ *Haba*, vel vt veteres. *Baba:*

Mihi lubet nunc venire Pſeudolum ſcelerum caput.

Verſus grauatur, nec ſenſus deſiderat, quod iidem veteres omittunt initio, *Mihi*, quocircà deleatur. Ex hac autem ſcenâ, fuit, cum primum verſuum illorum:

Conceptis hercle verbis ſatis certò ſcio
Ego periurare mauellem me millies,
Quàm mihi illum verba per deridiculum dare.

argutâ nimis & ſuperuacuâ diuinatione transferrem in ſcenam proximam, & collocarem iſto loco:

S I. Nullum periclum eſt, quod ſciam, ſtipularier.
B A. Conceptis hercle verbis ſatis certò ſcio.
S I. Vt concepiſti verba, viginti minas
Dabin'? B A. dabuntur.

Quod non quia placeret etiamnum mihi, poſui: quamquam diſplicere quî poſſit omninò? ſed vt faterer ipſe, lubricas aliquando & incertas has traiectiones: quibus indulgere nolo tamen, nec indulſi vſquam abſque certa ratione. Hic quidem loco ſuo verſum relinquo: ſed aptum & altero perluſum oſtendo. quod eleganti nulli ingenio erit ingratum. Neſcio enim quid iucunditatis percipitur ex iſta quoque inani contemplatione: qua videbis, abeſſe, quamquam non debet, poſſe tamen illo veteri loco: ſic autem conuenire iſti nouo, vt neque, ſi legeretur hîc ab antiquo, alienum eſſe; neque, niſi iam legeretur illic, illò pertinere ſuſpicio cuiquam vlla ſuboriri poſſe videatur. Sed in quam ſcenam alicna

non temerè introducimus, in ea propria ſi quæ ſunt, conſideremus. Et ſunt quidem, ſed tam parua quam pauca. Verſu:

Si ille hodie illa ſit potitus muliere.

fac è priſcis *Si illic.* Pudet iterare, quod tam ſæpe ſuprà dictum, idem vtrumque vbiq; eſſe, ſed hoc vetus, cui nouum ſuppoſitum, à numeris alicubi poſtulari. Deinde pariter è priſcis inſere, volente verſu:

Meminiſtin' obſecro tibi me dudum dicere.

Nam *obſecro* ni adſit, ille non eſt plenus. Statim:

S I. Memini. B A. hem illius ſeruos hic ad me argentum attulit,
Et obſignatum ſymbolum. S I. quid poſtea?
B A. Qui inter me atq; illum militem conuenerat,
Is ſecum abduxit mulierem haud multo prius.

poſſiſne ferre traiectionem huiuſmodi?

Et obſignatum ſymbolum, conuenerat
Qui inter me atq; illum militem. S I. quid poſtea?
B A. Is ſecum abduxit.

Certè duriter interponitur particula prioris narrationis interrogationi reſponſionique nouæ. Nam omninò quidem ad ſymbolum referenda verba, *Qui inter me atq; illum militem conuenerat*; non ad ſequentem verſum, vt accipias, tanquam homo etiam certus inter eos is conuenerit, qui mulierem abduxit. id quod manifeſtiſſimè falſum. Atq; eò, ſi feras tamen verborum ordinem vulgatum, quem nec ego penitus reiicio, verſus poſteriores interpunctione aliâ diſterminabis, ne ſenſu videantur cohærere. Denique ibidem:

Quin iam quidem illam in Sicyonem ex vrbe adduxit modò.

Puer, ſi videat, aut neq; videat antiquam lectionem, cogitet ipſe tamen & præferat, *abduxit*.

CAPVT VIII.

Niſi quid. Bilinguium. Bilinguij inter ſe prehendere. Parcipromus. Commemorare. Ioci aliquot explicati: perſonæ plures paſſim inuerſæ: continui tres verſus eiecti: verba quædam traiecta. Multa alia aliter emendata, ſubinde interpretata.

QVando ſumſimus hoc nobis, vt neque tenuia negligeremus, ſi ſententiam peruerterent aut impedirent; notabitur hoc quoque S C. *Malus & nequam.*

Sed tu bone vir flagitare ſæpè clamore in foro,
Cum libella nuſquam eſt, niſi quod leno hic ſubuenit tibi?

Nam interrogationis hîc adiecta nota nonne vel obſcurat ſenſum vel exſtinguit? Aufer, & *niſi quid* etiam ſcribe, de qua locutione ſuprà mihi ad Moſtellariam plura dictum. Iocum deinde nimis conſpicuum non vidit tamen Lambinus iſtîc:

S I. Heus memento ergo dimidium iſtinc mihi de præda dare:

Commu-

Commune iſtuc eſſe oportet. B A. quid, malum? id totum tuum eſt.
Sanè interiectiua quaſi particula eſt *malum* in indignatione ſolennis, ſed & nomen ſimul, damnum & cruciatum notans. Dumque hoc dicere videtur: quid adeò commune lucrum iſtuc poſtulas? totum id quidem eſt tuum; illud interim dicit: quid commune tibi poſtulas mecum? malum? id verò totum tuum erit, nec mihi partem inde peto. Quod monui, ne fugeret eos, qui Plautum ex illis tantùm Commentariis intelligunt, ſi quid inde tamen, quod eſſe perparum oportet, intelligunt rectè. Mox perſonas aberraſſe à verbis puto, an verba magis a perſonis:

Quam mox mihi operam das? S I. tibi do equidem. B A. quid nunc
mihi es auctor Simo?
S I. Exploratorem hunc faciamus ludos ſuppoſititium.
B A. Adeo donicum ipſus ſeſe ludos fieri ſenſerit,
Sequere, quid ais?

Puto aberraſſe imò ſcio. Quid enim, obſecro, leno Simonis operam poſtulet, qua vtebatur, vt illum quidem etiam reſpondere fecerunt? Nugæ eæ ſunt. Harpax, à quo leno ſeceſſerat ad Simonem, impatiens moræ, quærit an tandem operam ſibi ſit daturus, cui reſpondet is, ipſi dare ſe iam quidem: quippe qui illum ſenem aduocet etiam in rem præſentem, quod paullo antè cum venia ipſius ſe dixerat facturum.

——B A. video. hunc aduocare etiam volo.
Mane modo iſtic, iam reuortar ad te.

Scribe igitur iſta cum his perſonis:

H A. Quã mox mihi operam das? B A. tibi do equidem. quid nunc &c.

Sed iiſdem nec reliqua diſtribuuntur aptè, quæ tu ſic mecum ordinabis:

S I. Exploratorem hunc faciamus ludos ſuppoſititium
Adeo, donicum ipſus ſeſe ludos fieri ſenſerit.
B A. Sequere. Quid ais? nempe tu illius ſeruos es?

Interuallo magno magnum facinus factum: Repetiti tres continui verſus, qui ſuperius hac ſcenâ leguntur iidem:

Edepol hominem verberonem Pſeudolum, vt doctè dolum
Commentuſt? tantundem argenti quantum miles debuit
Dedit huic, atq; hominem exornauit, mulierem qui abduceret.

Sequuntur optima ſerie, locoq; planè ſuo, poſt illum verſum:

S I. Quid iam? B A. an neſcis quæ ſit hæc res? S I. iuxta cum ignariſſumis.
B A. Edepol hominem verb.

Hìc autem non commodè hercle iterantur; & quia paucis in editionibus antiquis exſtare video, non exſtare autem prorſus in optimis Colonienſi, Aldina, Florentina; fidenter exturbo, ſicque interpoſitu illorum diuulſa coniungi de integro volo, quæ profectò gaudent in vnum coire denuò liberata importuno alienorum interuentu diutinaq; interpellatione:

B A. Meo tu epiſtolam dediſti ſeruo? cui ſeruo? H A. Syro.

BA. Non confidit, ſycophanta hic nequam eſt, nugis meditatur male.
Nam illam epiſtolam ipſus verus Harpax huc ad me attulit.
HA. Harpax ego vocor &c.

Qui defendere contra nos iterationem vulgatam molietur, tam erit ipſe, quam illa eſt, ineptus. Porrò verſu:

Tu, qua facie fuit dudum cui dediſti ſymbolum?

Scribe *fuuit*, de quo ſimilibuſque prius. Hunc qui ſequitur, ei præponere Harpacis nomen in editione Douſica neglexerunt: quod vitium in eadem crebriuſculum nec indicaui vbiq;, nec indicabo, ne & inſectari illam prorſus optimam videar, & quia corrigi ex aliis facillimè poteſt. Iterum perſonæ ſtatim videntur aliquantulum turbaſſe:

Magnis pedibus. SI. perdidiſti poſtquam dixiſti pedes.
BA. Pſeudolus fuit ip ius. actum eſt de me. iam morior Simo.

Sanè cum veteribus ita diſtinctum malim:

SI. perdidiſti poſtquam dixiſti pedes:
Pſeudolus fuit ipſus. BA. actum eſt de me.

Sed iterum ſtatim non videntur, ſed omninò turbarunt, ac grauiter, eædem:

SI. Hercle haud te ſinam emoriri, niſi argentum mihi redditur.
Viginti minæ. HA. atq; etiam mihi aliæ viginti minæ.

Contrà mutandæ ſunt:

HA. Hercle haud te ſinam emoriri, niſi argentum mihi redditur,
Viginti minæ. SI. atq; etiam mihi aliæ viginti minæ.

Nam repoſcit Harpax heri ſui nomine viginti minas, quarum quinque ipſe nunc, quindecim herus dederat iam antè. Repoſcit autem prior, ac poſt eum exemplo illius ſenex Simo viginti alias, quas erat inſtipulatus. Argumenta & alia, & præcipua duo ſunt huius collocationis. Scriptum enim *redditur*, quod verbum Harpaci conuenit magis. Dein proximæ flagitationi reſpondet leno: reſpondet autem ſenis. ſenis igitur flagitatio poſterior. Scena *Quid hoc?*

An id vultis vt me hic iacentem aliquis tollat?

Simile Moſtellar.

Iacentes tollet poſtea nos ambos aliquis.

Sed ad vitia; quorum illud vnum certò credo:

Vbi alter alterum bilingui manifeſtò
Inter ſe prehendunt.

Nec enim vel *bilingui*, vel *bilingues* conuenit admodum verbis, etſi ſententia ſatis clara. Nam quis dici non ſentit, quod alias ſolet, de duplici lingua beſtiæ proſerpentis? Equidem meo animo legatur elegantiſſimè *bilinguÿ*. Iam & iocus in phraſi: *alter alterum bilinguÿ manifeſtò inter ſe prehendunt*. Prehendere aliquem manifeſtò criminis aut rei alicuius, eſt, in ipſa re corām deprehendere: quam locutionem defendimus & aſſeruimus ad Bacchides illuſtribus exemplis.

emplis. Amator autem & amica cum oſculantur & *καταγλωττίζονται*, vterque alterum manifeſtò deprehendunt duplicem habere linguam: & id lingua inter ſe deprehendunt, qua ipſa inter ſe prehendunt. Non potuiſſe videtur mihi, ſi voluerit etiam, venuſtius hac in re loqui poeta. Poſt pauca:

Non enim parcè promi victu cetero, ne quis me roget.

Scio, infinitiuos præcedere ad hoc exemplum multos: ſed id me non abſterret, quin ſcribendum vnâ voce hic cenſeam *parcipromi.* ſubintelligitur, fuimus. Ipſa vox vnicè Plautina. Truculento:

Sed iſti, qui cum geniis ſuis belligerant, parcipromi.

Penultimo ſcenæ verſu:

Nunc ab hero ad herum meum maiorem venio fœdus commemoratum.

Fœdus ſtipulatio eſt: *commemorare*, valet commonefacere, in memoriam reducere, vt Nonius id verbum explicat binis M. Tullii exemplis: quorum alterum prorſus ineptum, prius vix aptum interpretationi: ſolum hoc Plauti aptiſſimum, quod non adduxit. Adduxi autem & notaui hic ego, ne quis id vulgari ſenſu capiens, *fœdus* in *facinus* commutet, quod vidi iam aliquem tentare. Scenâ vltimâ variè ſcribitur iſtud?

P S. Cur ergo me afflictor: S I. quid tu (malum) ergo in os mihi ebrius irructas?

Veteres *Cur ergo me afflictem.* Cenſeam verum, *P S. Cur egomet afflictor?* In eadem penitiore, traiectio verborum facta eſt, quam è ſenſu non difficulter odoreris:

S I. Credo equidem poteſſe te, ſcelus, Maſſici montis vberrimos quattuor
Fructus ebibere in hora vna. P S. hiberna addito. S I. ſed dic tamen. P S. haud male
Mones. S I. vnde onuſtam celocem agere te prædicem? P S. cum tuo filio
Perpotaui modo.

Dico, & edico reponendum, extritâ etiam perſonâ:

——P S. hiberna addito. S I. haud male mones.
Sed dic tamen, vnde onuſtam celocem agere te prædicem?

Cum de hiberna hora ſeruus ſubieciſſet, haud malè monere eum ſenex ait: ſed iubet porrò dicere, vnde ſic veniat probè ſaburratus. In antiquis aliquot hæc verba, *dic tamen, haud male mones*, omiſſa ſunt: quod haud aliunde credendum eſt, niſi per hanc traiectionis occaſionem. Sequitur è veſtigio:

——Sed Simo, vt probè tactus Ballio eſt? quæ tibi dixi
Effecta reddidi. S I. derides? peſſimus homo es. P S. mulier hæc
Facit, cum tuo filio libera accubat. S I. omnia vt quidquam egiſti, ordine
Scio.

Quid *mulier hæc facit?* accubat ſcilicet. Sed quid hoc locutionis?

An verò id facit, vt peſſimus is homo ſit? Nec hoc placeat. Arbitror emendandum:

—P S. mulier hæc,

Feci, vt cum tuo filio libera accubet.

Deinde certè cum veteribus ſcribendum: *S I. omnia vt quidq; egiſti:* non *quidquam:* vel adeo inde, *quidq; iam.* Deinceps eſt:

—onera hunc hominem, atq;

Conſequere hæc. S I. ego iſtum onerem? P S. onerabis ſcio. S I. quid ego huic homini faciam?

Statim vltrò & argentum aufert & me irridet. B A. væ victis.

P S. vorte ergo humerum,

Hem. B A. hoc ego nunquam ratus ſum fore.

Quiſquamne dubitabit, & hic veteres ſequendos? in quibus diſertè:

Satin' vltrò & argentum aufert & me irridet?

ſed ibidem, quod inditlem non haurias, non Pſeudoli verba ſunt, ſed Simonis, *vorte ergo humerum.* Iuſſerat onerari ſe ſeruus, argento ſcilicet, iſtis ex ſtipulatione debitis viginti minis: & cum non a'iter poſſit ſenex, oneraturus eum, iubet nunc viciſſim, aduortere ſibi humerum, vt pecuniam imponat. Alius non eſt verborum ſenſus opportunus vllus: quibus igitur perſonam ſenis, eraſâ Pſeudoli, præſcribes. *Hem* vel ſerui humerum vertentis eſſe poteſt, vel heri argentum in collo collocantis. Iſto verſu:

B A. Non audes quæſo aliquam partem mihi gratiam facere hic argenti?

Scribito *facere hinc.* itemque ſequenti ſtatim:

P S. Noui, me dices auidum eſſe. nam hinc nunquam eris nummo ditior.

Ita veteres hoc poſteriore, non *hoc,* vt in noſtris malè. Poſtremò illi:

B A. redeo. P S. ſimul mecum potatum. B A. egone eam?

inſerendum fortaſſis, *i ſimul mecum.* Atque ita iam & Pſeudolus à nobis abſoluta.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI POENVLVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nobiliſſimum Virum

ANDREAM HANNIWALDVM AB ECKERSDORF, IN PILSNITZ ET ROTSIRBA, Sac. Cæſ. Maj. à conſiliis & ſecretis aulicis.

SI quid eſt, quod in hoc publico literarum antiquiorum contemtu, qui in doctorum paſſim vulgus quaſi gangræna quædam aut ἐπιδήμιος *morbus hodie ſerpit ac ſe latius indies propagat, cum ab ipſarum dulcedine numquam illis degustatâ & præſtantiâ non intellectâ diſceſſi, me conſolatur, illud eſt vel unicum vel præcipuum, quòd eaſdem amari tamen inq; pretio haberi à magnatibus quibuſdam video, maximeq; in Auguſtâ Cæſ. Maieſtatis Aulâ, vbi & in publicum ſtatui ipſis, & ſolui ſæpe cultoribus earum eximia honorum præmia, & priuatim eruditos ex hoc genere vel beneficiis ornari, vel humanitate tamen foueri ſingulari, poteram ferè dicere, experior de meo, ſed adhuc malo modeſtius, ſcio, vt certè magis adhuc ſcio, de aliorum exemplo. Sunt tamen inter Aulæ proceres vnus atq; alter etiam tum mei, quod mihi gaudeo, amantes, & ad ſtudia mea, quod ipſis literis, quas colo, gratulor, ornanda valdè proni. quibus annumerare te quoq;, Vir Nobiliſſime, poſſum deinceps ex nupero congreſſu & ſermone inter nos pleno humanitatis, & qui ſta-*

tim mihi beneuolentiam videbatur à te magnam promittere, cum tu ad extremum vltrò verbis eam explicaſti diſertiſſimis, nec minore doctrinæ, quàm leporis ingenui cuiuſdam ſuauitate conditis, operam inſuper tuam ad commoda quæuis mea prolixè pollicitus: vt animo prorſus exhilarato, & in ſpem eius, quod tum quærebam, erecto diſcederem à te, gratiis quidem pro tempore tibi actis, & ſtudiis viciſſim meis obſtrictis, ſed quarum illas tamen diſertius & clarius demonſtrandas, hæc arctius certiusq; deuincienda, vtrorumq; monumentum aliquod ac pignus obnoxio mihi parandum arbitrarer. Itaq; tum ſtatim lucubratiuncularum mearum aliquid deſtinaui tibi, & id omninò ex Plautinis his commentationibus, quas in manibus habebam commodum, quarumque de opportunâ in præſens, & aliarum in poſterum editione ſatagere me intelligebas. Hoc animi mei gratitudinem ſuam oſtendere cupientis indicium ac monumentum qualecunque, tum ſtudioſi in te cultus è ſtudiis ipſis meis depromtum exile quantumuis pignus affero nunc ad te, vtq; contrà gratum habeas oro, non à ſe tam æſtimatum, quàm ab auctore, quem amare cœpiſti: quamquam & illud non ſpernis ipſum propter ſe ſcriptionum genus, cui meritò ſuo fauere te iudicas: vt vtrumq;, me & libellum hunc, alterius inuicem nomine tibi conciliatum libentius amplectaris: nec interim verò, cum iſtas literulas minimè quidem deſpicias, reſpiciendum tibi magis putes, quo genere dignius in illo poſitus gradu dignitatis poſſis debeaſq; coli, quàm quo à nobis pro noſtræ conditionis modo nunc colaris. Es tu quidem ad illa ſublimia, magnis præcipuè virtutibus tuis & rara eruditione, ſimul autem & paternis ampliſſimis meritis, quorum, viuo etiamnum patre, maximi nominis & auctoritatis viro, te hæredem, & ex domeſtici imitatione exempli æmulum geris, euectus: humiliora tamen nullâ faſtidioſus ambitione, magnâ benè compoſiti caſtigatiq; animi moderatione gratioſus, haud indigna cenſes iſta nunc dignatione tuâ: & ex iis illa potiſſimùm, quæ ad purpuram illam honorum concipiendam paullatim ac ſuſcipiendam à primis annis te quaſi nobilem lanam felicem medicandi imbu-

buer-

buendiq; operâ præpararunt. Ea diſciplinas humaniores eſſe non diffitebere: quas igitur & agnoſces, & tuo viciſſim patrocinio ad altiora iacentes nunc paſſim promouebis: meque & cùm hæc, tum reliqua mea ab iiſdem ita non aliena, vt ſint & cognata & penè gemina germana, ſimul de eadem notâ tibi patieris diligenter eſſe commendata. Quòd ſi & illud, quod me ſcis iſthinc petere, propediem, vt ſpero, tuâ etiam, vt confido, operâ impetratum, & hoc autem meum munuſculum amicè & comiter à te acceptum fuiſſe intellexero; non magis ſtudia mea beneficentiæ veſtræ, quàm ipſum me beneuolentiæ tuæ debere fatebor, neq; committam, vt fructus minor ad te huius ex honorifica prædicatione, quàm illius ad omnes ex inſtitutis porrò ſcriptionibus meis perueniſſe videatur.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI POENVLVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Pœnuli Periochâ & Prologo variè correcta quædam. Verſus alij aucti, in numeros alij digeſti, alij traiecti. Nonnulla & explicata.

QVod oſtendi aliquoties alibi, periocharum verſus ex ipſis plerumque fabulis vel deſumtos integros, vel vtcumque imitatos: idem clarè liquet ex huius initio ipſo. Primus enim verſus totus iiſdem verbis omnibus è prologo deſumtus:

Puer ſeptuennis ſurripitur Carthagine:

quem inueniet illîc qui volet quærere. Tertius argumenti porrò:

Et facit heredem: eius cognatæ duæ &c.

auctior in veteribus eſt & melior, inſertâ voce, *eius pueri cogn.* quam numeri ſenſuſque cupide receptant. Et aliàs ambiguum enim erat, de quo iſtud *eius* diceretur, de ſene, an puero: neque iam hiatus admittitur: vti nec quidquam abundat, ſi Plauti conſuetudinem obſerues idem *eius* in monoſyllabum contrahendi.

Ac ſcilicet eam qui ignorarent, eos alteram vocem extruſiſſe. Prologo ipſo quod legitur:

Scortum exoletum, ne quis in proſcenio
Sedeat, neu lictor verbum aut virga mutiant.

malè de pueris ſaltem Lambinus cepit: ſed Lipſius è veteri more prudentius explicauit. Cenſeam tamen, vt locutio ſit minus aſpera, vocales extremarum in *Scortum exoletum* ſyllabarum faſtigiatis illis apicibus inſigniendas, vt patrii caſus habeantur ex numero pluralitatis:

Scortûm exoletûm ne quis.

Et *quis* ad vtrumque iam ſexum referri poteſt: ſiquidem & pro *qua* vel *aliqua* Plauto frequentatur. In reliquis etiam fortè mutandum,

neu lictor verbo aut virgâ mutiat.

Deinceps ſic legerim:

Neue ambitionis cauſſâ extrudantur foràs,
Quò deteriores anteponantur, boni.

expeditiore ſenſu, quàm ſi neglectâ diſtinctione tali *bonis* ſcribatur.

Etiam in illo:

Nunc dum ſcriblitæ æſtuant, occurrite.

rectius ad ſenſum *accurrite*. Quid autem iam illîc monſtri?

Eius nunc regiones, limites, confinia
Determinabo: ei rei ego ſum factus finitor.

Spondæus in Iambis vltimo loco? Sic eſt quidem, niſi breuis in *finitor* penultima: quod quî poſſit eſſe? Repone verborum ordinem antiquum, vt in pleriſque veteribus ſeruatur:

ei rei finitor factus ſum ego.

In dimenſione, *ei* & *rei* monoſyllaba ſunt: tum pedes priores duos conſtituunt verba *Determinabo ei*: vt leuiter iuuem, qui Plautinam rationem minus callent.

Sequitur:

Sed illi ſeni qui mortuus eſt, filius
Vnicus qui fuerat.

Aio inferendum, *qui mortuuſt, ei filius Vn.* Plauti repetitio eſt *illi, ei*, quam verſus hîc depoſcit.

Atque ille illîc porrò:

Altera quinquennis, altera quadrimula:

propior eſt poſcenti, quàm renuenti particulam in veteribus interiectam, *altera autem quadr.* Tum iſte,

Huc commigrauit in Calydonem haud diu.

malit antiquâ ſerie verborum digeri ſuos pedes;

Haut

Huc in Calydonem commigrauit haud diu.

Sic enim primogeniti, vt ſic dicam, libri ſub ipſam typographiæ infantiam nati. Sequentes etiam:

Suam ſibi cognatam imprudens, neq; ſcit qua ea
Sit, neq; eam vnquam tetigit: ita eum leno macerat.

rectius concinnaueris:

——neq; ſcit qua ea ſiet.
Neq; eam vnquam tetig.

Poſt deinde:

Dat aurum, ducit, noctem rogat. poſt ibi
Vnde ſit, ciuiatis, captane an ſurrupta ſit &c.

ὕστερον πρότερον eſt. Rogatur enim prius nox, quàm ducitur. Et *rogitat* fuerit ſcribendum numerorum cauſsâ. An tamen ſic ordinanda verba?

Dat aurum, noctem rogitat, ducit.

Non arbitror: potius, ad ſequentia pertinere τὸ *rogitat*, quod & liquidò ſic ſcribunt, & iis, quibus volumus, adiungunt editiones priſcæ, poſtulante ſententia, quæ alias defecta: nihil vt dubitari debeat, quin ita reponendum:

Dat aurum, ducit noctem: rogitat poſt ibi
Vnde ſit.

Tam ducere noctem Comici dicunt, quàm velle aut rogare. Trucul.

Si raras noctes ducit, ab animo perit.

Hæc leuia: non nego. ſed ad finem quis traductionem mihi contemſerit, à nemine animaduerſam?

Ita ſcilicet vulgatur:

Is hodie huc veniet, reperiet q; hîc filias.
Et hunc ſui fratris filium, vt quidem didici ego.
Ego ibi ornabor, vos æquo animo noſcite.
Hic qui hodie veniet, reperiet ſuas filias,
Et hunc ſui fratris filium. dehinc ceterum
Valete, adeſte. ibo alius nunc fieri volo.
Quod reſtat, reſtant alij, qui faciant palam.
Valete atq; adiuuate, vt vos ſeruet Salus.

At diſiectum ordinem quis paullo attentior, ſi non videat ipſe, mihi ſaltem indicanti non aſſentiatur? Omninò reſtituendus ille huncin modum:

Is hodie huc veniet, reperiet q; hîc filias,
Et hunc ſui fratris filium, vt quidem didici ego.
Hic qui hodie veniet, reperiet ſuas filias,
Et hunc ſui fratris filium. dehinc ceterum
Quod reſtat, reſtant alij qui faciant palàm.
Valete, adeſte: ibo, alius fieri nunc volo.
Ego ibo, ornabor: vos æquo animo noſcite.

Valete,atq; adiuuate,vt vos ſeruet ſalus.

Quamquam poſtremi verſus etiam diſponi poterunt aliter, & æquè benè:

Quod reſtat,reſtant alij qui faciant palam
Ego ibo,ornabor: vos æquo animo noſcite.
Valete,adeſte:ibo,alius fieri nunc volo.
Valete atq; adiuuate,vt vos ſeruet ſalus.

In primis certum eſt expellendum eum, qui ſe medium interpoſuerat: ne repetitio illa ſenſus & verborum eorundem importunè diuellatur. Vtcunque tamen de omnibus ſtatuetur; *Ego ibo, ornabor* erit prorſus accipiendum? quando vel à numeris *ibi* repudiatur.

CAPVT II.

Domi doctus. Macerare. Mala malitia. Verùm, verò,prò imò,multis exemplis. Scenæ primores duæ totæ èmaculatæ. In iis plures verſus vel longiores, vel turbatiores concinnati; vnus dubiæ ſedis, tamen in ſua nunc relictus & conſtitutus; duo ſpurij locis diuerſis euulſi. diſtinctiones & perſonæ ſæpius mutatæ; vna etiam noua pediſſequa inſerta: locus, in quo quidam nugati,parentheſi explicatus: alia poſt alios aliter correcta,quædam & interpretata.

PRimâ ſcenâ trahit ſupra menſuram verſus prior iſtorum:

A C.Iocare. M I.vin' tu illam hodie ſine damno & diſpendio
Tuo,tuam libertam facere? A G.cupio Milphio.

Quod cum ipſa dimenſio prodit vltrò, tum antiquæ ſubindicant editiones, quibus abſunt voces *& diſpendio*. Eas certum eſt delendas,atq; ita vtrumq; verſum componendum:

A C.Iocare.M I.vin' tu illam hodie ſine damno tuo
Tuam libertam facere?&c.

Neq; verſuum alteri,neq; toti ſententiæ quidquam decedit. Ibidem & ille verò:

Se amare velle atq; obſequi animo ſuo

potius inuerſo ſcribatur ordine verborum, qui ferè eſt in iiſdem antiquis:

Amare velle ſe,atq; animo obſequi ſuo.

Scenâ deinceps alterâ:

Atq; hæc ita loquor,nunc modo docta dico.

legendum è libris melioribus, *vti loquor*: & fortaſſis è coniecturâ noſtrâ *domi docta*, non *modo*; quod pro altero illo ſæpiculè ſubiectum. Locutio ſimilis illi *Domi ſcire*, quod eſt,de ſeipſo,non foris vel aliunde,ſiue ab aliorum exemplo. Statim ſpurium verſum teneo,cui ſtatus controuerſiam à nemine motam adhuc miror:

Nam nos vſq; ab aurora ad hoc quod diei eſt,

Poſtquam

Poſtquam aurora illuxit, nunquam ceſſauimus
Ex induſtria amba nunquam conceſſauimus
Lauari aut fricari.

Nam quis cordatus pro legitimo agnouerit horum ſecundum?

Poſtquam aurora illuxit, numquam ceſſauimus.

quem ex gloſſematiis natum cuiuis erat facillimum videre. Sanè totus ex adhærentibus altrinſecus ſibi verſibus eſt conflatus: è priore pars prior, poſterior è poſteriore: tam manifeſtò, nihil vt mero meridie poſſit eſſe magis clarum. Tamen latuit hactenus, imò propalam ſe pro germano venditauit: quod ne cum auctoris fraude ſit vlterius, indicio meo protractus & accuſatus iuſto iudicio ad dignam pœnam condemnetur. Eos autem quos inter ille medius ſedebat, agnoſces Iambicos, ſi priorem è Colonienſi codice refingas:

Nam nos ab vſq; aurora ad hoc quod eſt die.

Sic enim ibi liquidò *die*, pro *diei*, ἀρχαϊκῶς, verbis ita quoque tranſpoſitis: niſi quod *ab vſq;* à nobis factum.

Porrò legitur:

M I. Coqua eſt hac quidem Agaraſtocles, vt ego opinor,
Scit muriatica vt macerent.

Vbi *macerent* vel παθητικῶς poſitum, vt alia infinita, pro macerentur: vel abſolutè, vt ſubintelligas aliquod nomen, veluti fortè *coqui* aut *coque*: ad exemplum Propertiani illius:

Non ita complebant Ephyrea Laidos olim.

Quorum vtrumuis, æquè bonum. niſi vtrique præponas Colonienſem ſcripturam, *vt maceret*: quod fuerit, quomodo macerare debeat. Porrò:

A N. Eamus ſoror mea. A D. hoc amabo. quid illò nunc properas?
A N. rogas?

Rectius alii libri, *A D. ehò amabo*: niſi vel illis rectius ſic ſit,

A N. Eamus ſoror mea hoc. A D. amabo, quid illò.

Vix iam quiſquam neſcierit, *Hoc* eſſe huc: quod & Varro & Maro vſurparint. Poſt:

Qui hac tanta oculis bona concipio.

Omnes ita, præter vnum, qui *conſpicio*: quem vt audias, non edepol magna vel vlla cauſſa. Perſonæ deinceps errant puellarum, inuicem permuratæ:

A D. Heu ecaſtor, cum ornatum aſpicio noſtrum ambarum, pœnitet
Exornata vt ſimus. A N. imò vero ſanè commode,
Nam pro herili noſtro.

Nec enim oratio pro ingenio vtriuſque, niſi quæ nunc Adelphaſium dicit, Anteraſtilis dicat, & contra. Mirabis. Inducitur ſemper illa minor procacior, cuius laſciuiam corrigit altera maturior & modeſtior. Tum poſteriora ab Adelphaſio pronunciata, probat Agoraſtoclis oratio ſubdita, qua tam ſapiens ac lepidum di-

ctum excipit: atque item priora pertinere ad Anteraſtilin, eiuſdem inferior oſtendit huc reſpiciens in eandem ſententiam ſermo:

A N. Satis nunc lepidè ornatam credo, ſoror, te tibi viderier.
Sed vbi exempla conf.

Nihil autem magis cauendum in Comœdia, quàm ne diſcrepet à ſe perſonarum ſemel ex earum ingenio inſtituta ratio: contra quam æquè peccatum infrà tamen hac fabula in iſtis ipſis perſonis: vt ſuo loco apparebit. Hîc, verſus ſequitur intricatæ ſententiæ:

Eò illud ſatiuſt ſatis, quod ſatis eſt, habitus plus quam ſat eſt.

quam eleganti correctione tamẽ extricauit elegantiſſimus Douſa F. a quo leuiter abeo, maloque ſic reſtitui, vt magis illa ſit aperta:

Eò illud ſatiuſt, ſatis, quod ſatis eſt, habitu, quàm quod plus ſat eſt.

Eam ob cauſſam, inquit, habitu ſatius eſt ſiue melius habetur haberiue poteſt illud ſatis, quod eſt ſatis, quam illud, quod *plus* ſat ſiue plus quam ſat eſt.

Pergo in eadem adhuc ſcena:

A G. I in malam rem. M I. ibi ſum equidem. A G. pergis? M I. taceo.
A G. at perpetuo volo.
M I. Enimuero here meo me laceſſis ludo & delicias facis.

Dubitaui aliquando, an eſſet hæc vera ſedes poſterioris verſus, qui ſententiam loco non ſatis aptam habere videretur. Nam quas delicias Agoraſtocles iſtis dictis facit? Ac cenſui referendum poſt illum aliquanto inferiorem:

M I. Quamobrem? A G. quia nunquam audibis verba tot tam ſuauia.

De quo nunc amplio, & veteri loco facilè relinquo. etſi quidem nihil adhuc ibi deliciarum perſentiſco: niſi fortè illud eſt dicterium, *at perpetuò volo*: quo mortem ſeruo herus imprecari videatur. Nam perpetuam taciturnitatem, cum aliquâ argutiâ quid interpreteris, niſi mortem? Illo verſu nihil vitii:

A D. Inuidia in me numquam innata eſt, neq; malitia, mea ſor.

An alia tamen vitioſa lectio, quæ libri veteris Colonienſis eſt? *neq; malitia mala, ſoror.* Nempe & alibi malam malitiam noſter dicit, & neſcio vbi hominem quem ſine omni malâ malitiâ prædicat: vt malitia ſimplex non planè ſit mala. Quod etſi alibi ſic eſt, hic tamen idem non affirmarim. Omiſſa porrò vocula eſt, ibi:

A G. At ego amo hanc. M I. at ego eſſe & bibere. A D. ehò tu ais? A N. quid rogas?

Reſtitue ex aliis, *ehò tu, quid ais?* In iſtis:

—— A G. primùm prima ſalua ſis,
Et ſecunda tu ſecundo ſalue in pretio, tertia

Salue

Salue extra pretium. M I. tum pol ego & oleum & operam perdidi.

Credemuſne Milphionis eſſe poſtrema verba? Sic libri volunt, & Lambinus cenſet; qui quidem eò interpretatur, quaſi ſeruus herum ab amore fruſtrà ſe deterruiſſe dicat. Ineptiſſimè. quod in mentem ei veniſſe miror, cum anteà ſtatuiſſet, anum aliquam cum puellis fuiſſe tertiam, quæ iubeatur extra pretium ſaluere. Atque ita eſt prorſus: ſiue anicula, ſiue alia ancilla; pediſſequa fuit meretriculis, quæ contemtim ita ſalutatur. ſed eadem loqui iam hæc debet, etſi nomen eius expreſſum non eſt. Pediſſequæ ſunt inquam ea verba, conquerentis, operam ſe perdidiſſe, cum extra pretium nunc habeatur: illam ſcilicet operam, quam Agoraſtocli ſæpe dederit, dum ad amores eum ſuos clanculum & furtim admittit: in quem vſum tales ancillæ ſunt amatoribus, ſed non ſine pretio: è quo hæc velut excluſa, fruſtrà ſe benignam & promtam fuiſſe dicit. Ita locum capio, perſonâ Milphionis abiectâ, repoſitaque notâ aliquâ pediſſequam aut ancillam ſignante. Proximus hinc verſus:

A G. Quò te agis? A D. Egone? in ædem Veneris. A G. quid eò? A D. vt Venerem propitiem.

In veteribus Aldino, Florentino, Colonienſi non habet vocabulum ædem: quod abeſſe ſenſu ſaluo & eleganter poteſt: vt Bacchidibus, *In Diana Epheſia*. Neque numeri contradicant, ſi ex iiſdem libris deinceps ſcribas, *A G. quid eò tu?* Sic enim conſtiterint ſatis. Et ipſum *Tu* blandientis eſt, vt alibi paſſim. Non claudam hoc caput, niſi omnia, quæ ſunt in eadem etiam ſcenâ, huc concluſero. Ergo ſequitur, & id leue:

M I. Bellula hercle. A G. i dierecte in maximam malam crucem.

Inſerendum è veteribus *hercle eſt*: quod ſententiæ nihil, verſus aliquantum intereſt. Illud paullo grauius:

A G. Quid agam nunc? M I. ſi ſapias, curam hanc facere compendi potes.

A G. Quid ego nunc curem? quid agis Milphio? M I. ecce odium meum.

Quid me vis? A G. cur mihi hæc irata eſt? M I. cur hæc tibi irata eſt?

Medius enim verſus hæret ſententiâ, nec vel *agas*, vel *agam*, quod vtrumque in priſcis aliquibus eſt, iuuat. Mihi corrigendum ſic liquet:

A G. Quid ego non curem? quid ais mi Milphio? M I. ecce odium meum.

Conſulebat ſeruus, vt curam compendi faceret amator: eò is interrogat, quam curam mittere, quidue non debeat curare? vrgetque porrò blanda compellatione, vt, quid iſtud aiat, explicet. Ille verò ſe inhumanum præbet, & pro blandiente *mi*, reponit

aſperum iſtud *odium meum.* A nobis repoſuimus hoc *mi*, quod adeò ſenſus, & præterea numeri poſtularent. Verſus horum vltimi voces etiam tranſponendæ, *MI. cur hac irata eſt tibi?* Iam illic porrò non eſt planum:

A G. Non faciam. A D. nos eamus, nunc etiam morare. A G. maleſacis.

Perſona & interpunctio mutatæ component:

A G. Non faciam. A D. nos eamus nunc. etiam morare? malè facis.

Bene promittis multa.

Abire vult Adelphaſium cum ſorore tandem, ſed etiam tunc ab Agoraſtocle retentatur: quò dicit, *etiam morare?*

In proximo eſt:

Dum te exſpecto, neq; vſq; aliam mihi paraui copiam.

Lambini, & qui poſt Lambinum, libri ſic: alii *vſquam* in vicem *vſque.* Tu vtrumque recipies ad hoc exemplum:

Dum te exſpecto vſq; neq; vſquam aliam m. p. c.

Neque longè, turpius erratum eorundem librorum, qui quod erat præter Lambini voluntatem (ſic puto) in eius editione admiſſum, temerè ſunt ſecuti. Nam quid inconuenientius, quàm Adelphaſio iſthæc aſcribi?

Mene ego illac patiar præſente dici &c.

Nimiò liquidò ſunt Agoraſtoclis; cuius perſonæ indices literæ A G. præponendæ, abiectis A D. Incandeſcit adoleſcens & cruciatur in deliciis ſerui cum amica: vt infrà iterum,

A G. Non ego homo trioboli ſum, niſi ego &c.

Sed & illud non rectè accipitur ſub vulgari diſtinctione, peſſimè quidem à Lambino & Turnebo eſt acceptum:

Atq; hic me ne verberet, illud faciet niſi te propitio.

Legunt iſti, *illum faciat*; & interpretantur, ne herus vel ſe faciat illum ſæuum herum, vel me plagigerum illum ſeruum. Parcam Lambino, quia Turnebus ei comes, imò dux ineptiæ iſtius. Aio, in parentheſi pronunciandum ſeorſim illud totum, *illud faciet niſi te propitio:* nam reliqua cum ſequente verſu continuant ſuum ſenſum. Ita fac:

Atq; hic me ne verberet (illud faciet, niſi te propitio:)
Malè formido. noui ego.

Formidat Milphio, ne vapulet: atque id interim certò futurum ſibi, niſi illam propitiet, auguratur. Iam quod initio capitis huius & ſcenæ fecimus, cum verſum alienum oſtendimus & extruſimus, faciendum hîc iterum nobis ad finem eſt: vbi profectò iſte ſuperuacuus eſt, & nunquam à Plauto ſcriptus:

Huius cor, huius ſtudium, huius ſauium, maſtigia.

Nam eadem pleraque verba in præcedentibus duobus iam poſita, quæ inſuauiſſimè ſic iterentur. Et diuinationi meæ ſubſcribunt

bunt antiquiſſimæ editiones, in quibus ille nullus eſt: è quibus nominatim Florentinam & Colonienſem laudo. Furcillis igitur & hic exturbetur. Vltimum verò ſit in hac ſcena quod notari mereatur.

AD. Verumetiam tibi hanc amittam noxiam vnam Agoraſtocles.

Non facit ſententiæ *Verumetiam*. Diuido particulam, atq; etiam interpunctione reſolutam in binas diſtermino: *AD. Verum. etiam tibi hanc am.* Particula aſſentientis eſt *Verum*, qua hîc Adelphaſiū reſpondet Anteraſtilidi ſorori monenti:

AN. Aliquid huic reſponde amabo commodè, ne incommodus
Nobis ſit. nam detinet nos de noſtro negotio.

Talis eius vſus paſſim in Comicis. Noſter Aſinar.

PA. Scio captiones metuis. DI. Verum,

Menæch.

ME. Liberem ego te? MES. verum, quandoquidem, here, te ſeruaui.

In Terentio ſæpe occurrit: atque illîc interpretes aiunt inceptiuam eſſe particulam, non relatiuam. Quanto melius dicerent, affirmatiuam eſſe? Nam certè valet idem vbique prorſus, quod Imò. Eunucho:

PA. Comites ſecuti ſcilicet ſunt virginem?
CH. Verum: paraſitus cum ancilla.

Andriâ:

D. Quemne ego heri vidi ad uos afferri veſperi?
M. O hominem audacem! D. verum, vidi Cantharam
Subſarcinatam.

Iterum ſic Eunucho fortè:

PAR. Si quidem iſtuc impune habueris. PY. verum. PAR. reddam hercle. PY. credo.

Heautont. *—— Matres omnes filijs*
In peccato adiutrices, auxilio in paterna iniuria
Solent eſſe: id non fit? CLIT. Verum.

Atque ibidem:

SO. Facies? CH. verum. SO. non vides, quantū mali ex ea re excites?

Adelphis.

C. Syre. S. quid eſt? C. men quærit? SI. verum. C. perij. S. quin tu animo bono es.

Geminum illi eſt & *Verò*. Eunucho:

G. rex te in oculis. T. ſcilicet.
G. Geſtare. T. verò.

quamquam hoc Palmerius mutabat: ſed fruſtrà. Sic enim & Adelphis.

— HE. mane, nondum audiſti Demea
Quod eſt grauiſſimum. DE. an quidquam eſt etiam amplius?
H. Verò amplius.

CAPVT III.

Periurium & inceſtus, pro ſimplici mendacio & ſtupro. Conuiuia in ædibus ſacris. Loci inſignis vnius, à multis tentati iam olim, ſententia genuina declarata, falſis aliorum & varijs reiectis: plures nouiter, & quidam contra alios, emendati, explicati. Voces aliquot mutatæ, nonnullæ traiectæ.

IN emendatione principii Scenæ ſequentis,

AG. Quid nunc mihi es auctor Milphio? MI. vt me verberes,
Atque auctionem facias. nam impuniſſimè
Tibi quidem hercle vendere haſce ædes licet.
AG. Quid iam? MI. maiorem partem in ore habitas meo.

concurrerunt elegantiſſimè docti viri Lipſius & Muretus, hic Variis, ille Antiquis Lectionibus: ad explicationem alii poſtea accurrerunt, quorum ſententiæ diuerſæ, ab auctoris mente prorſus aberrant. Neque locum planè cepit quiſquam omnium, vt nihil in eo deſideres: niſi in Mureto ſanè minimum, qui proximè acceſſit. Reliqui abeunt alius alio longius: vnus longiſſimè, qui ædes hic, vt ſupra Milite (quò recurres, & noſtra ibi pariter videbis) accipit de ſeruili capite, quaſi ſeruus ipſe ſe vendi velit. Atque vſum eius vocis iſtum & totam locutionem ad Militem ſatis refutauimus: hîc ſatis eſt, ineptum talem ſenſum, iterum dixiſſe, & id oſtenſo ſaltem genuino oſtendiſſe. Hunc enim qui viderit, illum & alios vltrò reprobabit. Eſt verus autem ſimpliciſſimus: licere amatori iam ædes ipſius vendere, quoniam in ore ſuo verberaliſſimo maximam iam partem habitet atque ædes dico ipſam domum, in qua adoleſcens habitabat: quam diſertè ſignat δεικτικῶς particula *Has* quæ tamen in errorem induxit pleroſque, tanquam in ſeruum directa. At cogitandum hoc cuilibet eſt, digreſſis meretriculis, vnà ſeruum atque herum domum tendere: atque in via, vel ante iam ædes ipſas hæc inter eos agitari. Demouſtrat igitur ſeruus iſtas veras ædes: atque iis hero nihil iam opus eſſe dicit, quando ſuum os ipſi pro ædibus ſit, in quo pugnis ferè totus habitet: argutiâ ſermonis eleganti. nam in qua re multum ſumus, in ea dicimur habitare. Per ludum & iocum igitur hoc totum ſeruus, non per indignationem, vt quidam voluerunt. Denique cum de auctione facienda meminit, ad ædium omninò venditionem reſpicit. auctio enim & tum fieri ſolebat: quæ quomodo ſuaderetur hic, ſi ſeruus ſit vendendus? Quid enim ſolennis auctio in hominis vnius venundatione? quamquam non ignoro, paraſitum Sticho præconium auctionis facere de ſeipſo. Sed nempe paraſitum, eumque non re tantùm, ſed & nomine Gelaſimum,

neque

neque tamen ſe venditantem ſolum, verùm cum ornamentis omnibus ſuis & logis, quorum præcipuè nomine auctionem indicit. Sed de hoc iam ſatis. In obſecratione porrò illâ prolixiore:

Perq; meos amores, perq; Adelphaſium meam,
Perq; tuam libertatem. MI. hem nunc nihil obſecras.

Vltimum quoque malè interpretantur. Nam nihil obſecrare per libertatem ideo, dicunt, quia ſeruus ſit, non liber. Imò ideò ſeruus eam obteſtationem vanam dicit, quia liber numquam ſit futurus, & perpetuam ſibi ſeruitutem ominatur. *Nihil*, eſt fruſtra. quamquam in paullò aliam mentem voculam hanc transponebat amicus: *MI. hem nunc obſecras: nihil.* quaſi hoc diceret ſeruus: paullo antè verberabas, nunc obſecras me: nihil eſt. In eum verò ſenſum & Florentinus vetus it, ſed omiſſo iſto *nihil*. Legit per interrogationem, *ehem nunc obſecras?* ſcilicet quem verberibus modò commultabas. Haud ineptè vtrumuis horum. Me tamen vulgata lectio ſibi tenet approbatorem ſub mea, quam dedi, interpretatione. Mirificè verò in iſtius verſus ſcriptura variatur:

A G. Neq; nubes omnes quantum. M I. pergin' pergere!

Lambinus voluit conciliare, *Etiam omnes nubes qu.* Vnde? corrumpitur ſic venuſtas iterationis eiuſdem in initio vbique particulæ *Neq;*. Veterem Colonienſem ego ſequar:

A G. Neq; nubis quantum. M I. pergin verò pergere!

niſi fortè tamen in fine *perdere* melius. Illud in principio ſic rectiſſimè, vt formula ſit eadem ſermonis quæ in proximo vtrinque verſu: Neque quantum aquæ, neque quantum nubis, neq; quantum ſtellæ. Scena *Dij illum*, notamus vnum hoc, *Periurare* pro mentiri ſimpliciter aliquando vſurpatum. Sic enim ibi:

L Y. Cui rei? A N. ne ad fundas viſcus adhæreſceret.
L Y. Perge. optimè hercle periuras.

Atque iterum propius fabulæ finem, SC. *Fuit hodie.*

A G. Da pignus, ni nunc peieres, in ſauium, vter vtri det.

Itidem Milite SC. *Iam eſt:*

Tum argenti montes, non maſſas habet: Ætna non æquè alta eſt.
M I. Heu ecaſtor hominem periurum! P A. vt ludo!

Et Mercatore, SC. *Amicè amico.*

Neq; eſt, neq; erit. L Y. nolim quidem. homo hercle periurauit.

etſi de iureiurando ibi aliquid præcedit, quò tamen hoc ipſum vix refertur. Vt *Periurium* autem pro ſimplici mendacio, ſic eadem hâc fabulâ, S C. *Ain' tu, Inceſtus* pro ſtupro ſimplici aut concubitu nudo:

——— Earum hic alteram efflictim perit,
Neq; eam inceſtauit vnquam. POE. acerba amatio eſt.

Proximâ ſcenâ, *Ita me Dij*, paruum mendum indico:

Scibam ætate tardiores: metuo meo amori moram.

Et tollo. Scrib. *metui*: vt in antiquis etiam exſtat. Non tunc primum, ſed iam antè metuerat, cùm iſtos ſpiſſigrados ſenes ſibi aduocaret. Poſteà eſt ibidem:

At ſi ad prandium me in ædem vos dixiſſem ducere.

quem verſum reſpexiſſe Douſa Iſidorū putat, cum *ædem* ab edendo deducit. Accredo huic: ſed ridiculè quidem ille nimis in iſta originatione nugax. Ædem vero hîc ſacram accipies, ex antiquorum ritu, qui ſacrificantes ad templa ſolebant amicos vocare cōuiuatum. cuius rei illuſtre exemplum Rudentis initio: vbi Labrax leno Pleuſidippum ad ædem Veneris inuitatum per fraudem deſtituit impranſum. Et aliàs conuiuia in templis agitabantur etiam, vt cùm cœna popularis celebraretur, de qua Trinumo:

PH. Quid tu? ſi in ædem ad cœnam veneris,
Atq; ibi opulentus tibi par fortè vt venerit,
Appoſita ſit cœna, popularem quam vocant,
Si illi congeſtæ ſint epulæ à clientibus &c.

Sequitur hîc:

Vbi bibas, edas de alieno, quantum velis, vſq; affatim,
Quod inuitus tu numquam reddas domino, de quo ederis.

De verborum ſitu ſuſque deque eſt, hunc malis, an veterem, *Quod tu inuitus.* at *de quo ederis*, non probo. Non enim de domino ipſo editur. & alio ſenſu Moſtellariâ dicitur *Herum comeſſe*. Scribo, *de quoius*: quod & numeri volunt, in vniſyllabum tamen eo ipſo cōtracto, vt paſſim *cuius* ſolet. ἔλλειψις autem eſt, & ſubintelligitur vel cibo, vel prandio. Locutio quidem planè gemina illi, De alicuius veſperi cœnare. Mox diſtinctio ſenſum nonnihil obſcurat:

Quidquid eſt pauxillum illuc noſtrum, illud omne intus eſt.

Hoc enim iam ſaltem ſonat, vti Lambinus etiam exponit, Quidquid nobis eſt, id omne domi eſt, neq; aliunde petimus. At non id ſatis. Etiam ſuum id eſſe totum, quod habeant, quantillum habeant affirmant. Interpunges ita:

Quidquid eſt pauxillulum illuc, noſtrum illud omne intus eſt.

Vlterius habes:

Horunc hic nunc cauſſa hæc agitur ſpectatorum fabula,
Hoſce ſatius eſt docere, vt quando agas, quid agant ſciant.

Senſus emendationem mihi præit, *quid agas ſciant*. Deinde præ nouitia lectione iſta:

AG. Ita profectò eſt: ſed agite igitur vt ſciam vos ſcire rem
Expeditè, & mihi quæ dudum vobis dixi, dicite.

quamquam minimum intereſt, malo tamen antiquam: *vt ſciam vos ſcire, rem Expedite.* verbum vt ſit hoc verbum, non aduerbium: quod

quod ſi tamen ſit, melius cum altero *ſcire* cohæreat, quàm cum *dicite*, cui Lambinus adiungit. Ibidem etiam legimus:

AG. Hoc cito & curſim eſt agendum, propera iam quantum poteſt.

neſcio ſi rectè. Veteres quidam *properate:* melius ad ſenſum, non ad verſum. Quòd niſi ſingularis hîc iterum numerus pro plurali poſitus eſt, vt factum alibi ſupra monſtrauimus, auſim ita mutare,

Hoc citò & curſim eſt agendum & properam iam qu. pot.

Notum enim aduerbium *properam* ex ea nota, qua ſunt perperam, promiſcam, alia. Adhuc eadem ſcenâ, & ſtatim ab hoc loco:

AD. Bene vale igitur: te aduocatos melius celeres ducere.
Tardi ſumus nos. AG. optimè itis, peſſimè hercle dicitis.

Odoror tranſpoſitionem vocularum, quæ ſententiam in contrarium planè mutauit. Quomodo enim peſſimè dicebant aduocati, vt iam concedamus per εἰρωνείαν eoſdem optimè ire? Contrà voluit Plautus, eos optimè dicere, peſſimè ire. Atque ſic traduce. *AG. peſſime itis, optimè hercle dicitis.* Hoc enim ait: linguâ expediti & celeres, pedibus inertiſſimi & tardigradiſſimi eſtis.

CAPVT IV.

Locus Pœnuli variè iactatus emendatione & explicatione certâ conſtitutus: cum eodem comparati ſimiles alij multi, in quibus duplices ſententiæ & tectæ imprecationes: earumq; formulæ hinc inde è pleriſq; Comœdijs auctoris, Captiuis, Caſina, Epidico, Milite, Pſeudolo, Aulularia, Menæchmis, Perſâ, Mercatore, Rudente, Amphitruone collecta omnes, & hic ſimul illuſtrata, ad finem de Amphitruonis ambiguo loco contra quendam diſputatum. is ipſe poſtremò aliter correctius, & explicatus.

ANte alia ſcenæ conſequentis, egregium ibi locum à multis variè iactatum, nec a Palmerio ſatis dum conſtitutum, perpurgabimus, & largâ ſimilium exemplorũ luce perfundemus, quæ collata inter ſe ipſa plurima pulcherrimum ioci Plautini genus adhuc obſcuriuſculum clariſſimè illuſtrabunt. Sed huius ſcenæ locus, quem dico, iſte eſt:

AD. Di te perdant. MI. vos quidem hercle commendo, quom quiqui tamen
Et benè & benignè facitis, quom hero amanti operam datis.

Principiò iam hoc te abſolui, neminem hîc ſani quidquam extra Palmerium, qui retinet vnus vel eiectum ab aliis vel interpolatum *commendo*, atque idem monſtrauit primus abditam ac latentem hîc imprecationem, quam & paucis alibi locis obſeruarat. Hoc optimè: nõ item illud, cum aſſitam particulam *quom* etiam retinet, vt ſenſui neceſſariam, quam illi æquè, ac verſui nocuam ego exturbo. tum porrò ſic reliqua diſtinguo:

— MI. vos quidem hercle commendo. quiqui tamen,
Et bene & benignè facitis, quom hero amanti operam datis.

Et iam omnia clarius explico. Aduocatorum imprecatio præcedebat: *Dÿ te perdant.* hanc ſeruus in ipſos regerit, ſed rectè, atque aliud ſimul dicens. Nam, *vos quidem hercle Dÿ ſcilicet perdant*, ait: dum ita videtur, *vos quidem hercle commendo.* Commendaſſe autem eos nunc videri vult iſtis, quibus erat inſectatus:

Hodie iuris doctiores non ſunt, qui lites creant;
Quàm ſunt hi, qui ſi nihil eſt litium lites ſerunt.

Quæ ſatis acerba cum & aſperius illi acciperent, malam ideò rem & interitum imprecati; ne verò iraſcimini, inquit: nam in commendationem ac laudem veſtri locutus hæc ſum, non in contumeliam aut culpam. at quicunque quideſcunque tamen eſtis, benè ſanè & benignè facitis in eo, quod hero meo ſic operam datis. Hæc vera mens exterior, & in publicum expoſita: ſimul ibidem interior illa in diſtinctione verborum & ſeorſim relata imprecatione, quæ nec ipſa ſpectatores fefellit, aſſuetos audire talis multa à Plauto; cui frequentiſſimè iteratus hic in eiuſmodi duplicem ſenſum iocus, & paſſim nunc in pleriſque Comœdiis ſuperſtitibus ſuperſtes. Exempla hic omnia ſubiiciam, quæ potui notare, vt ſemel ſimulque vno in loco illuſtrentur. Captiuis S C. *Quanto:*

Iuppiter te Dÿq; perdant. E R. *te hercle mihi æquum gratias*
agere.

Oratio continua eſt, *te hercle mihi æquum gratias agere:* ſed ſuſtentatur in vocibus *te hercle*; & redditur imprecatio repetito velut ἀπὸ κοινοῦ verbo *perdant.* Caſina, initio ſcenæ:

Qui illum Dÿ omnes Deæq; perdant. C H. *te vxor aiebat tua*
Me vocare.

Ratio eadem eſt. & ſiſtitur ſermo in vocula *te.* quamquam ibi poteſt illud totum iungi, *te vxor aiebat tua*, ſcilicet vt Dii perderent. Epidico ſcena prima:

——T H. *Dÿ te perdant.* E P. *te volo*
Percontari, operam mihi da.

Mil. Glor. S C. *Niſi quidem ego:*

Dÿ te perdant. P A L. *te iſtuc æquum, quoniam occœpiſti, eloqui.*

Pſeudolo S C. *Pſeudole:*

B A. *I puere:* P S. *occedamus hàc obuiam.* B A. *Iuppiter te perdat*
quiſquis es.
P S. *Te volo.* B A. *at vos ego ambos.*

Ambiguum eſt *te volo.* quod vſurpabatur, ſi quis colloqui alteri vellet. atque hìc etiam illud ita: ſed ita ſimul, vt perire velit Pſeudolus lenonem, qui prius voluerat ipſum. Quod ſenſit leno ſtatim, eoq; ſubiicit iterum, *at vos ego ambos.* Nam audire quidem neutrum volebat, ſed vtrumq; iam perire. Similia & illa ſunt, etſi paullò aliter elata. Aulular. S C. *Hoc quidem hercle.*

E V. *Lege agito mecum, moleſtus ne ſis. i, & cœnam coque,*

Aut abi in malum cruciatum ab ædibus. C O N.*abi tu modo*

Nam duplicem quoque abitionem ambiguè coquus intelligit: & illam ab ædibus ſimpliciter, vt ne vapulet amplius à ſene, & locum habeat cœnæ coquendæ liberum; & illam alteram in malum cruciatum; in quem à ſene iuſſus ire; ire viciſſim ipſum occultè iubet. Epidico iterum ſcena prima:

———T H.abi in malam crucem à me

Cum iſtac conditione. E P.i ſanè, ſi quid feſtinas magis.

Dimittitur illîc tandem ſeruus alter ab altero diu retentus, vt illud *i ſanè* capias ſine imprecatione: ſed cum ea capies ſimul, ſi reſpicis illam alterius præcedentem; quæ hîc regendo iteratur. Idem eſt Menæchmis SC.*Benè obſonaui.*

Numquid vis? M E.vt eas maximam in malam crucem.

C Y. Ire hercle melius eſt te intrò atq; accumbere.

In iocum frangitur continuus ſermo, Ire hercle melius eſt te; ſcilicet maximam in malam crucem. Pſeudolo SC. *Malus & nequam:*

H A.I in malam crucem. B A.ire licebit tibi tamen hodie temperi.

Temperi ſatis & Sicyonem domum ire cacula licebat, & in malam crucem. Perſa SC.*Satin' Ath.* *(mihi*

D O. I in malum cruciatum. T O. i ſanè, hanc eme atq; auſculta

Dum ad hoſpitem Virginis vendonidem iubetur ire leno, iubetur pariter in cruciatum. Non abhorret ab hoc toto genere etiam illud Epidici vltima ſcena:

A P. Edepol mancipium ſceleſtum. E P.te profectò Apœcides

Nihil moror mihi precatorem.

Nulla hîc quidem imprecatio: ſed duplex æquè ſenſus, & oratio ad priora exempla conformata. Nam Epidici vocula prima *te* ſola accepta retorquet in Apœciden ſceleſti appellationem. Mercatore per ſe clara eſt alluſio, S C.*Ex ſummis:*

C H. Va tibi. A C.tibi equidem à portu apporto hoc.

Item Milite, S C.*Niſi quidem.*

S C.Va capiti tuo. P A.tuo iſtuc Sceledre promitto fore.

Itemque hac Pœnulo infrà, SC.*Suſpendant:*

L Y. Va voſtræ ætati. A D.id quidem in mundo nunc eſt tua.

Sic ex veteribus enim ibi legendum: neq; numeri quidquam obſtant. Rudente obſcurior, S C.*Intelligo:*

A M.Va capiti atq; ætati tua. T R.tuo, mea Ampeliſca,

Sciui lenonem facturum hoc quod fecit.

Sed certa eſt tepreca tio in particula *tuo*, nimirum capiti, quæ ſeparatur in hanc mentem, etſi mox reliquæ orationi videtur annecti: tuo capiti lenonem facturum ſciui hoc quod fecit. Ac tale priſus eſſe voluit Amphitruonis illud Palmerius, qui (non diſſimulamus) ex ſuperioribus locis vnum atque alterum ante nos attulit ad occulta iſta ioca primitus aperienda: SC. *Satin' parum:*

A L. Va capiti tuo. S O.tua iſtuc refert, ſi curaueris.

Sed hîc quidem non aſſentior: & apertum eſſe debere ſtatuo, non tectum ſerui in heram inclementius dictum: quod heræ ipſius euincit querela ſtatim ſubiecta:

AL. Iterum iam hic in me inclementer dicit, atq; id ſine malo.

Neque tamen id conſequemur abſque correctione vocum, quæ ibi profectò non omnes ſinceræ. Mea diuinatio eſt, legendum: *SO. tuo iſtuc erit, niſi curaueris.* Nam *niſi* & veteres libri quidam: & non aliter vlla fit ſententia. *erit* ex *refert* ego feci: in quo ſi negligi quis nolit priores ſuperfluas literas, inde quoque ſibi faciat aliquid: & poſſe fieri videtur *crede.* cuius extremæ vtrinque literæ quiuerint abſorberi à verbi præcedentis & ſequentis initiali. Nam & in *c iſtuc* deſinit, & *erit* ab *e* inchoatur. neque nouum denique *d* in *f* abiiſſe. Vt iam ſcribatur:

SO. tuo iſtuc, crede, erit, niſi curaueris.

Sed verſum obiiciet aliquis ita nimis extendi: quod nec eſſe deprehendet, qui peritè dimetietur. Omninò cum Alcmena in ſerui caput *væ* pronuntiaſſet, ille idem reponens, tuo quidem capiti, inquit, illud certò erit, niſi ſomnium tuum procuraueris, & eius expiatione tibi proſpexeris. Nam hoc eſt, *niſi curaueris.* & de procuratione commodum monuerat:

Sed mulier poſteaquam experrecta es, prodigiali Ioui
Aut molâ ſalsâ hodie, aut thure comprecatum oportuit.

Sic enim ſolebant ſuperſtitioſè veteres expiare ſuſpecta ſibi ſomnia: quo de ritu & nimis multa paſſim ſcriptorum loca ſunt, & ſatis multi iam olim annotarunt. Nos de Amphitruonis hoc loco ſententiam noſtram ita propoſuiſſe ſatis eſt, & ipſam iam de toto illo Plautinarum argutiarum genere ſatis perſpicuè declarato commentatiunculam cum capite, quod dicatum ei propriè voluimus, claudimus & ſignamus.

CAPVT V.

Comici & tragici condocti & meditati. Attate. Vacillantes diſtinctiones aliquoties firmatæ; perſonæ ſuppoſititiæ ſæpiſſimè mutatæ. Verſus qui bis poſitus, poſteriore loco deletus. Occultior loci eximij ſenſus patefactus, alioq; ſimili illuſtratus. Interpretis nunc ſupinæ, nunc ridiculæ explicationes exploſæ. Numeri verſuum tranſpoſitis & diſpoſitis verbis pluries concinnati. Iterum alterius verſus è proxima ſcena in priorem tralati repetitio abſurda confutata, atq; ipſi hinc extruſus.

NVnc reliqua ſcenæ eiuſdem videamus. Sub initium in libris pleriſque omnibus vulgatur:

MI. Fac modo vt conducta tibi ſint dicta ad hanc fallaciam.
CO. Quin edepol conductior ſum, quàm tragœdi aut comici.

Malè *conducta* & *conductior.* Lambinus in commentariis *condocta* & *condoctior* agnoſcit, nulla tamen alterius facta lectionis mentione.

ne. Sed hoc rectè. Condiſcebant hiſtriones à poëtis fabulas, quas ipſi docebãt. Eſt autem locus huic planè geminus Perſâ, Sc. *Numquid moror.*

Sed ſatin' eſtis meditati? SA. tragici atq; comici
Nunquam aquè ſunt meditati.

Statim hîc ſequitur: *MI. Probus homo eſt.* Senſus vult *es*, quod veteres habent. Neque verſui id nocet. Eſt enim & ipſum Plauto ſæpiſſimè longum, vt alibi ſcio mihi dictum. Infra diſtinctiuncula vacillat:

AG. Agite, inſpicite, aurum eſt. CO. profectò ſpectatores Comicum.

Nam ſic quoque poteſt:

AG. Agite, inſpicite aurum. CO. eſt profectò ſp. com.

Deinde non concinnum:

AG. Facite quod iubet, abeamus. ſed uos, ſatis dictum eſt? CO. abi.

Nam *facite* non aptè comprehendit ipſum qui loquitur: quando duo ſunt hîc tantum, ad quos refertur. ad Milphionẽ ſeruum ſcilicet, & ipſum Agoraſtoclem, cuius id volũt eſſe verbum. Niſi ſcribere placet, *Facile, quod iubet:* aliter perſonæ diſtinguendæ ſunt, atq; in hunc modum, quem nunc video Florentinum & Colonienſem ſæpe mihi laudatos libros tenere:

AD. Facite, quod iubet. AG. abeamus. ſed vos &c.

Suadet abitionem Collybiſcus an Colabiſcus hero & ſeruo: quam cum hic probaſſet, hortantur Aduocati porrò, vt vterque pareant, tum herus conſentiens ſubdit, *Abeamus.* Sequenti verſu:

AG. Abeo. quæſo Dij immortales. CO. quin abis? AG. abeo. MI. ſapis.

non etiam ſuæ perſonæ tributa vox vltima videtur. Melius enim detur Collybiſco: ſiquidem ipſa eſt ſincera. quod non eſt certò prima iam ſequentis:

CO. St. tace. AD. quid eſt? CO. fores hæ fecerunt magnũ flagitiũ modò.

Variat enim in antiquis. neq; *tace* ſingulari numero conuenit ad plures: neque *tacete* mutari per verſum poteſt. Sed neque ſilentii nota ſatis apta. Florentinus codex, *Atat tace.* Facilè hinc emendo, *Atate:* quæ interiectio comica in perturbationibus & re inopinata. cuius exempla quid opus ſit afferre? Proximi item principium ſic lege:

AD. Quid id eſt flagitij?

Atque item in antepenultimo *conſuerunt.* Nam minuta hæc quid pluribus oſtendam? Ad aliam porrò ſcenam deſcendo, *Iam iſtuc:* è qua primò verſum eiicio temerè bis ibidem collocatum. Aio autem illic delendum iſtorum alterum:

AD. Quia nos honoris tui cauſſa huc ad te venimus.
Quamquam bene volumus leuiter lenonibus.

Nam & inanis ibi iſta appendix, & ſuprà iam ſuo loco legitur integrius:

—— AD. te ſalutamus Lyce.

Quamquam hanc ſalutem ferimus inulti tibi,
Et quamquam bene volumus leuiter lenonibus.

Ita meus eſt animus: alii ſuum tamen ſenſum, nec impedio, ſequantur. At hi cogitent, neque numeros detracto & conſiſtere, quod ſententia poſteriore loco iuſſerat auferre: neque ſi verſus idem repetitus hic ab Aduocatis eſſet, impune id laturos fuiſſe à lenone, qui aliud & in ipſos dicterium iacere non peperciſſet. Deinceps eſt:

Sed quid nunc vultis? A D. hunc chlamydatum quem vides,
Ei Mars iratus eſt. L Y. capite veſtro iſtuc quidem.

quod obſcurè ac tenuiter Lambinus explicat his verbis: Quaſi Colabiſcus miles ſit & veniat nunc Calydonem locupletatus & præda onuſtus. Aliud quid elegantius latet. Eſt enim alluſio in nomen Lenonis, quæ pateſcit magis è proximo verſu:

A D. Huc nunc Lyce ad te diripiendum adducimus.

Ad lenonem Lycum quaſi lupum adducitur diripiendus villicus tanquam ouis. Ideò dicitur ei Mars iratus eſſe, qui contrà propitius lupo. Lupi enim in tutela Martis, cui & ipſi ſacri. Prædam igitur ſuo Lyco dat iſtum villicum Mars, huic malè, illi bene volens. Quam alluſionem, cum hæc ſic ſcriberet, in mente fuiſſe Plauto, locus ſimillimus teſtabitur è Truculento: SC. *Rus.*

Fuit edepol Mars meo periratus patri.
Nam oues illius haud longè abſunt à lupis.

Qui quidem locus vnus interpretationem veram nobis ſubminiſtrauit. Sed in hoc Pœnuli malè ibidem Lyco dantur iſta verba, *Capiti veſtrò iſtuc quidem.* Sunt Villici ſiue peregrini Chlamydati, qui Martis iram à ſuo capite reiicit in Aduocatorum ipſorum. Notam igitur eius perſonæ præpone, *CO. capiti veſtro iſtuc quidem.* Secum ira ille procul ſtans, & eorum omnem ſermonem exaudiés: cui & mox duos aſſigno verſus, Aduocatis attributos vulgò, quos loqui ad ſpectatores Lambinus ita cenſet:

Cum præda hic hodie incedit venator domum.
Canes compellunt in plagas lepide Lycum.

At ego eadem ad ſpectatores aio dicere Collabiſcum, & ſeſe venatorem facere, vti canes iſtos Aduocatos. *Hic venator* eſt, ego ipſe. Ac lego etiam *incedet*, non *incedit*. Augurat enim, cum bonâ prędâ, id eſt; lepidè, quæ velit, omnibus effectis, domum ſe rediturum.

Vlterius quod legitur:

Tu, ſi te Dy amant, agere tuam rem occaſio eſt.

Non ego damno. quî enim? & tamen ſit mutare,

Tu, ſi te Dij amant, age tuam rem. occaſio eſt.

Mox indignor haud receptam Gulielmii noſtri illîc emendationem:

Trucu-

Trecentos nummos Philippos portat præ ſibi.

Nam quid verius, quàm *præſidij* legendum? Præſidium eſt viaticum.& locutio, portare nummos præſidii, gemina illi eſt, dare tot vel tot talenta dotis: de qua egimus ad fabulam proximè ſuperiorem.

Porrò in iſtis ridiculus Lambinus:

———LY. it ad me lucrum.

CO. Illud quidem quorſum aſinus cædit calcibus.

Putat Lycum ſpei plenum exſultaſſe, & ſolum calcibus inſtar aſini laſciuibundi cecidiſſe. Tu rectè verba interpretare ſic: Illud quidem, ſcilicet lucrum, eò it, quorſum aſinus cædit calcibus: id eſt, retrorsùm. Sermo ſeruilis & ruſticanus eſt. Aiebat leno, ad ſe lucrum ire: contrà villicus ſecum aut ad ſpectatores, minimè illud ad te quidem, ſed in diuerſum, quò calces iactare ſolet ferociens aſellus: retrorsùm, non prouersùm. Qui ſenſus clarior ſit, in vicem *Illud*, repoſito *Illuc*: quod tamen haud neceſſe. Deinceps vitium in menſura verſus prioris:

LY. Vbi tu Leucadio, Leſbio, Thaſio, Coo,

Vetuſtate vino edentulo ætatem irriges.

Syllabæ modulus in *Coo* monet retrò legenda cohærentia tria verba, vt ſic verſus conſtet:

Vbi tu Leucadio, Coo, Thaſio, Leſbio,

Et ſtatim illi quidem pedibus vterque bonis:

Quid multa verba? faciam, vbi tu laueris, ibi

Vt balneator faciat vnguentariam.

Rectius tamen, ni fallor, vltimam prioris vocem ablatam feceris alterius primam: *Ibi vt balneat.* Atque ita nunc video in pleriſque aliis editionibus exſtare. Sed & ille ad finem:

AD. Quid ſi euocemus foras huc Agoraſtoclem?

vult tranſponi particulas, *huc foras Ag.* Denique quo genere emendationis orſi ſumus hanc ſcenam, eodem nobis eſt claudenda. Iterum enim verſus alienus ad eius finem, repetitus non ex ipſa, ſed è ſequenti: quamquam ſequens adeò ſcena meliùs vna ſit cum hac ipſa. Sed repetitum quem dico verſum, is eſt:

LY. Quin ſequere intrò. CO. duc ergo me intrò, addictum tenes.

Eſt enim idem, etſi nonnihil hîc interpolatus, cum illo germano:

LY. Quin ſequere me ergo. CO. abduc intrò. addictum tenes.

Cauſſa, cur priore loco ferendum non putem, magna eſt: quippe ex rei ipſius ordine petita. Is enim turbatur. Nondum enim me deducitur in lenonias ædes villicus: ſed aurum prius numerat in publico. quod cum ex occulto inſpectaſſent Aduocati, atque ipſe herus; tum demum it, neque ante leno eum receptat. etſi totum illud magis de compoſito fiebat, vt teſtes eſſe poſſent auri dati.

Atque eò poſt illa:

Sed hæc latrocinantur, quæ ego dixi, omnia
CO. Quid ita? (f. Quid iam?) LY. quia aurum poſcunt præſentarium.
CO. Quin hercle accipere tu non mauis, quàm ego dare.

ſtatim euocant Aduocati Agoraſtoclem, vt ſit ipſe ſibi cum ipſis vnà teſtis. quo prodeunte, tradit lenoni pecuniam Villicus in manum:

CO. Age accipe hoc ſis: hic ſunt numerati aurei
Trecenti nummi &c.

Tum acceptâ, ducit eum lenò & ſequi iubet: *Age eamus intrò.* Quis ergo dubitârit exturbare turbatorem huius certiſſimi ordinis? in quem ita grauiter peccari adeò non animaduerterunt alii, vt ſpurium iſtum verſum quidam etiam optimi homo alias & acerrimi iudicii ex legitimo altero tentarit alienò illò loco corrigere & confirmare.

CAPVT VI.

Meditari, pro loqui. Corium aut tergum ſufferre. Tectius tacitius Surptus. Perdeam verbum non acceptum, aliud ſubſtitutũ. Iocus Plautinus per vnius vocula tranſpoſitionem effectus & declaratus. Verſus traiectus. Verba in numeros digeſta. Multa ex antiquis aliter lecta: quædam indidem aucta. Perſonæ, quæ vel omiſſæ, reſtitutæ; vel quæ turbatæ, aliter diſpoſitæ. Interpunctiones mutatæ. Quæ emendata paſſim, ſimul explicata. Deniq; locus integer vitiatus in perſonis & interpunctis verborumq; ordine, reſcriptus.

ORdine progredimur: & iam ſcena *Quid eſt*, nonnullis quoque partibus ægra, in hoc quaſi valetudinario ſe nobis offert. Exciditur in hodiernis libris:

AG. Vidiſtis, leno cum aurum accepit? AD. vidimus.
AG. Eum vos eſſe meum ſeruum ſcitis? (f. ſciſtis.) AD. ſciuimus.
AG. Rem aduerſus populi ſæpe leges? AD. ſciuimus.

At neſcio quid ibi nunc faciat iſtud *ſæpe*: quod in vetuſtioribus nullum quidem, & pro eo reperias, *AG. Rem aduerſus populi leges eſſe?* Nec hoc tamen, etſi vulgato melius, agnoſcam pro germano. Credo & ipſum interpolatum: neq; *ſæpe* illud reiectum velim, ſed paullùm modò traiectum. Ita ſcilicet:

AG. Rem aduerſus populi leges? AD. ſæpe ſciuimus.

Quomodo duplex ſenſus, & honeſta ambiguitas, à Plauto de induſtriâ quæſita. Simul enim & grauantur Aduocati tot interrogationes, quaſique impatientes Sæpe iam ac ſatis, inquiunt, iteramus hoc *Sciuimus*: quapropter Agoraſtocles deſinit ſtatim, & ergo meminiſſe eos hæc omnia iubet. Simul iidem ad Plebiſcita alludunt, & cum ille rem aduerſus populi leges eſſe monuiſſet, eaſdem à ſe ſæpe ſcitas; ſed fruſtrà ſcilicet, ſubiiciunt: tacitè publicos mores, & ad id magiſtratuum fortè negligentiam carpentes. Quod ita non argutius puto, quàm verius explicari. Si quis tamen

contra

contrà tendet, ei liceat, quod vult, ſequi, ac vel aliter legere: quod audio quendam iam nunc facere, qui in vulgatum τ *ſæpe* locum, *nempe* reſtitutũ malit. Ego porrò iam non voculæ, ſed verſus tranſpoſitionem ibidem molior inter iſtos:

AG. Homo furti ſeſe adſtringet. AD. haud dubium id quidem eſt.
AG. Quantum quantum ad eum erit delatum. AD. quippini?
AG. Dieſpiter vos perduit. AD. te quippini?
AG. Ibo & pultabo ianuam hanc. AD. ita quippini?
AG. Tacendi tempus eſt.

Quis verò mihi non aſſentietur, imprecationem adoleſcentis vltimo loco melius poni? quippe quam elicuerit illud odioſè frequentatum *quippini:* quod ſenes cum reprecatione iterant tamen. Vt iam hic reſtituatur ordo:

AG. Quantum quantum ad eum erit delatum. AD. quippini?
AG. Ibo & pultabo ianuam hanc. AD. ita quippini?
AG. Dieſpiter vos perduit. AD. te quippini?
AG. Tacendi tempus eſt.

Quamquam & ſecundo loco, vbi *ita quippini*, malim, *ito. quippini? Ianuam* enim, ne quid putes numeris incommodari, quaſi diſſyllabum exauditur in dimenſione. Mox etiam pro hac lectione vulgari:

Adeſte quæſo. AD. quippini ſi tu voles
Operire capita.

ſubſtituam ac reſtituam veterem, *AD. quippini? quin ſi voles.* Omiſſum eſt alterum verbum *volumus*, quod ex ſe ſubintelligitur. Illud *quin* ſanè neceſſarium eſt, & diſertim exprimendum. Sed iam ad aliam porrò ſcenam: in qua proxima nihil ferè, quod multum referat annotari. Tamen iſtorum verſuum ſic verba digerenda:

Qui ad te trecentos modò Philippos detulit.
Idq; adeò in iſtoc aurum ineſt marſupio.

Neque hoc meâ, ſed antiquiorum codicum auctoritate: quæ valeat in re leuiori etiam mox, vbi legunt:

Qui ſi quid boni promittunt: non *benè:* quod ſubiecerunt, qui verſui ſe cenſebant conſulere. fruſtra. Nec enim vel alterũ numeri ſpernunt, ſed ii Plautini. Scenæ, quæ nunc ſequitur, ſecundus verſus, extritâ voculâ ſic ſcribendus:

Eſtne hic ſeruus meus? CO. ſum hercle verò Agoraſtocles.

Alterâ verò ab hac, cui initium *Satis*, is verſus dimidio pede mancus:

Agere ætatem, præpeditus latera forti ferro mea.

Cuius in fine quia Florentinus *meam* legit, adiiciendum idipſum arbitror ei explendo: vt ad *ætatem* hoc referatur, alterum ad *latera*. Deinde in eadem eſt:

Equitem, peditem, libertinum, furem ac fugitiuum velis.
Scribito, *furem an fugitiuum.* Mox item:
Nam id quidem illi, vt meditatur, verba facit emortuo.
Emenda: *Nam is quidem, vt meditatur, illi u. f. e.*
Vel retenta verborum ſerie vulgari, ſaltem mutetur *is.* *Meditari* autem hic eſt memorare, loqui. Sic alibi: *Nugis meditatur malè,* pro nugatur. Inferiùs:
Nunc domum ibo. MI. heus Syncerafte. SY. Syncerastum qui vocat?
Multis in editionibus omiſſa malè perſona eſt, quæ prorſus initio verſus huius præfigenda. Nam non iſta Milphio, qui priora. Syncerastus loquitur, à fano Veneris domum rediens: qui ab altero mox reuocatur. Huic igitur aſſcribe verba, *Nunc domum ibo.* Et apertè veteres ſic habent: quos tu videto an ſequi velis & proximo verſu, qui leuiter in iis mutat:
MI. Tuus amicus. SY. haud amicè facis, quoi cum onere offers moram.
At hunc qui excipiunt, eorum quidem nec cum vulgo, nec cum antiquis perſonas ſcribes:
MI. At ob hanc rem tibi reddam operam, vbi voles, vbi iuſſeris.
SY. Habe rem pactam, ſi futurum eſt. do tibi operam hanc. MI. quomodo?
ſed ex noſtra ordinatione: ——*vbi iuſſeris:*
Habe rem pactam. SY. ſi futurum eſt, do tibi operam hanc. MI. quomodo?
Quam veram eſſe quiuis ſtatim videt. In ſequenti:
SY. Vt enim vbi mihi vapulandum eſt, tute corium ſufferas.
nota phraſin, *corium ſufferre:* qua noſter & in fragmento Caſinæ, vt citatur, vſus:
Intro ad vxorem, ſufferamq; meum tergum ob iniuriam.
vbi potius legatur *ad iniur.* Mox illorum:
——*MI. Dij te & tuum herum perduint.*
SY. Me non perdant, illum vt perdant facere poſſim, ſi velim.
Meum herum vt perdant, ni mihi metuam Milphio. MI. quid id eſt, cedo.
diſtinctio melior etiam noſtra talis:
SY. Me non perdant, illum perdant. facere poſſim, ſi velim,
Meum herum vt perdant.
Et iſta:
MI. Quid iam? SY. quaſi tu tacere quidquam potis ſis rectius.
MI. Tacitus tibi reſiſtam, quàm quod dictum eſt mala mulieri.
poſt Scaligerum & Camerarium, qui fecerunt *Tacitius,* amplius emendamus, perſonis, verbis, & verſibus nonnihil immutatis:
MI. Quid iam? SY. quaſi tacere tu quidquam potis ſis. MI. tectius
Tacitius tibi rem ſiſtam, quàm quod dictum eſt mulieri mala.
A me feci *tectius:* è libris vetuſtioribus, *rem ſiſtam:* & indidem quaſdam voculas tranſpoſui. Rectè, vt confido, omnia. *Rectius* nihil erat:

erat: *Tectum* & *Tacitum* optimè iunguntur. quæ iuncta fortaſſis & aliquanto pòſt: *Sed hoc tu tectum tacitum habeto.* quamquam ibi *tecum* excuditur aliàs benè. Porrò Lambinus ineptiſſimè perſonas digeſſit: in quibus ſi mutari quid debet, ita potius debet:

MI. Scin' tu herum tuum meo hero eſſe inimicum capitalem? SY. ſcio.
MI. Propter amorem. SY. omnem operam perdis. MI. quid iam? SY. quia doctum doces.

Sed à vulgo non facilè hîc abierim. faciliùs illîc:

MI. Quid eſt, quod metuas? SY. dum hero inſidias parem, ne à te perdeam.

Etſi enim *perdeam* pro *peream*, inſerto *d*, collocatum haud pertinaciter negarim: omnino tamen coniectura blanditur magis: *SY. dum hero inſidias paro, ne mepte perduim.* Non procul, ita diſtingues:

Loquere, locus occaſioq; eſt, liberè hic: ſoli ſumus.

Neque hinc procul autem:

MI. Duas illas tanti quæſo emit? SY. nutricem earum tertiam.

obſcuriuſcula poſtrema verba, quæ ſeparari quoque interpuncto integro à ſequentibus debent. Vtq; clareſcant magis, legendum fortaſſe:

MI. Duas illas tanti quæſo? SY. imò & nutricem earum tertiam.

Scirpus enim eſt: Quòd tu miraris, duas illas tam vili emtas; acceſſit etiam ſuper has ipſa nutrix harundem. vt tres mulierculæ venierint octodecim minis: cùm ſolenne alias pretium vnius, vt minimum, triginta. quod multis exemplis in hoc poeta conſtat. Sed puellæ tum ſcilicet etiam fuerant paruulæ: vt ætas minor partem magnam pretii deduxerit: quæ tanta non potuit tamen, ſi rectè venderentur. Eſt deinceps:

Ibidem gnatus inde ſurreptus, ferè ſexennis, poſtibi &c.

Lege planè *ſurptus*, numerorum cauſsâ: quod alibi non ſemel oſtendimus Plauto vſurpatum, & oſtendemus. Iam vltimo loco locum integrum ex hac ſcena aſſcribam, vti perſonis atque interpunctis cenſeo diſtinguendum. Nam & hæc luxata, & illæ omiſſæ alicubi turpiter: & præterea voces quædam etiam traiectæ.

SY. Omnia memoras, quò id facilius fiat. Manu eas aſſerat
Suas populares liberali cauſsâ. MI. tacitus tace modò
SY. Profectò ad incitas lenonem rediget, ſi eas abduxerit.
MI. Quin prius diſperibit faxo, quàm vnum calcem ciuerit.
Ita paratum eſt. SY. ita dij faxint, ne apud lenonem hunc ſeruiam.
MI. Quin hercle meus collibertus faxo eris, ſi Dij volent.
SY. Ita dij faxint. numquid aliud me morare Milphio?
MI. Valeas, beneq; vt tibi ſit. SY. pol iſtuc tibi & hero tuo eſt in manu.

Conferes iam hæc cum vulgatis: in quibus maximum tamen eſt, quòd binos verſus perſonis alternauimus, vni anteà continuè tributos.

***

CAPVT VII.

Impetrare, pro patrare, non probatum. Ficulæ, fabulæ, nuculæ. Surptus. Neuis. In Pœnulo emendandâ explicandaq; proceditur. Verſus in pedes ſuos reponuntur. Iocus tectior in ſeruos ſarcinatos, quos ideò veteres & antiquos Plautus appellet, detegitur. Voces pluſculæ verſibus aliquot ex antiquis libris adduntur: nouitijs vna detrahitur. Verſus vnius dubia traductio monſtratur. Solœciſmus, ſi fortè, notatur. Alia contra alios corriguntur, explicantur.

A Sequente iam ſcena vel inuiti omnes abſtinemus: quamquam non minus in eâ non intellectâ à deſcriptoribus forſaſſe peccatum. Et tamen Africa hæc vnum Proconſulem Scaligerum exſpectat, qui ſolus eam prouinciam ex omnibus iam olim ſortitus vtinâ eat aliquando, & præter alias linguas abolitas ac ſepultas pridem, etiam Punicam nobis reſuſcitet, eiuſq; has qualeſcunq; reliquias animatas interpretatione ſua inſtauret. Interim nos in Latio manentes, leniore operâ verſiculum ibidem in pedes reſtituemus, cuius verba ſic ordinanda;

Eius filium hic eſſe prædicant Agoraſtoclem.

Monoſyllaba vox prima eſt, diſſyllaba ſecunda, per contractiones vſitatas. Aliâ hinc proximâ ſcenâ venuſtam nobis venuſti verſus tranſpoſitionem occupauit Cl. Gruterus, cui deberi eam à Plauti ſtudioſis adeò non doleo, vt æquè, ac ſi mihi, gaudeam. Ibidem autem alii *Impetrare* pro ſimplici ſuo poſitum volunt: quibus, quia ſine exemplo eſt, non aſſentior, & ipſum ſimplex reponendum puto:

AG. Incipere multò eſt, quàm patrare facilius.

Porrò ab omnibus iam legitur:

Seruos quidem edepol veteres antiquoſq; habet.

AG. Quis is? MI. viden' homines ſarcinatos conſequi?

at non in omnibus: & multò verius in priſcis. Vna literula nouitiis deeſt, quæ reſtituta ſenſum faciet nimio quanto concinniorem. Nam hoc loco quid ita quæſierit Agoraſtocles? *quis is?* Ita quæſiit: *Quî ſcis?* Aiebat Milphio, ſeruos illi Pœno vetulos eſſe: id vnde ſciat, ab adoleſcente interrogatus, ipſos homines commonſtrat cum ſarcinis ſequentes. Iocatur autem in ſchema ſarcinatorum: qui ſub onere curui incedentes videntur ſenes aſſimulare, quorum talis eſt habitus, ætatis pondere depreſſorum, quod ipſi grauiſſimum ſæpè tergo ſuo incumbere, alicubi & Ætna grauius ſe ſuſtinere conqueruntur. Atque hunc iocum à nemine dum video deprenſum: neque mirum, quia ſic in occulto latet, nec ſe cuiuis prodit. Vlterius, vocula deeſt verſui, quam è veteribus ei redono:

Quid ais tu? ecquid adhuc commeminiſti Punicè?

Atq; etiam illi, quē Lambinus traductione verborū interpolauit:

POE.

POE.Pro dij immortales!ad hunc plurimi modum
Periere.

Ex iiſdem inſero, *vt ad hunc*: & optimè conſtabit. Ex iſto autem:

MI.Quid tu aut tu? AG.quid vis?

tollendam prius *tu*, quod in optimam editionem irrepſit, ex aliis omnibus & ipſa re liquet. Infra: *MI.Ligulas canales at ,e adduxiſſe & nuces.* Caſſum & nihili verbum *canales*: cui non malè Douſa F. ſubſtituit *venales*. Dubito tamen & de hoc, & de ipſis *ligulis*: quæ quia non ſatis aptè nucibus in commercimonio mihi iungi videntur, labor vt *Ficulas* ſcriptum credam, tralatitiâ ꝙ L & F, item G & S commutatione. Tum *venales* etſi poterat iam minus improbari: tamen aliud ſubit è Stichi loco, vbi ficus, & nuces ad eundem modum, ſed & fabæ, diminutiuâ quidem etiam formâ, coniunguntur. Scen. *Agite ite:*

Pro opibus noſtris, ſatis commodulè, nucibus, fabulis, ficulis.

Iam intelligis, quid ſuſpicer: hic item *fauulas*, quod eſt *fabulas*, ex *canales* fortè faciendum. Quod ſi ita; in dimenſione verſus, *Ficulas* quaſi duarum ſit ſyllabarum, *u* literâ obliteſcente.

Sequitur hinc longiuſculè:

Verùm ego hic hoſpitium habeo, Antidamæ filium
Quæro, commonſtra ſi nouiſti Agoraſtoclem.
Ecquem adoleſcentem tu hic nouiſti Agoraſtoclem?

In quibus ſi veterem ſcripturam attendas, in qua præter alia eſt *hoſpitem* & *Quaſo*, poſſint videri ſic traductim legenda:

Verum hic ego hoſpitem habeo, Antidamæ filium.
Ecquem adoleſcentem tu hic nouiſti Agoraſtoclem?
Quaſo, commonſtra, ſi nouiſti, Agoraſtoclem

Sed non abeam tam procul a vulgatis: quorum ordinem cum apta diſtinctione relinquo. Sequens verſus a Lipſio talis factus, qualis in textum iam receptus:

AG.Siquidem Antidamæ Demarchi quæris adoptatitium.

At iuſto longior eſt: nec, quod ille ſuaſit eliſionibus adiuuandum, id procedit. Nullis enim iuuari ſatis poteſt. Neque ſanè valdè aut locutio Græcanica hîc conuenit, aut ipſa mentio Demarchi: Quis enim ſcit, an de eo ſcierit Agoraſtocles? Nam poſteà quidem non hic, ſed Pœnus eius meminit quaſi ad ipſum ignarum. Vtcunq; autem eſt; è veteri vulgataque lectione malim abſque omni difficultate ſic corrigi:

AG.Siquidem tu Antidamæ hic quæris adoptatitium.

Et deinceps continuos verſus aliquot ex antiquis pleniores melioreſque volo ſcribi:

POE.O mi hoſpes, ſalue multum: nam mihi tuus pater,
Pater tuus ergo mihi hoſpes Antidamas fuit:
Hæc mihi hoſpitalis teſſera cum illo olim fuit.
AG.Ergo hic apud me hoſpitium tibi præbebitur.

Namq; haud repudio hoſpitium, neq; Carthaginem,
Vnde ſim oriundus.

Quibus quid acceſſerit ad integritatem & ornatum, ex collatione ſpecta. In proximo neſcio ſi non ſolœciſmus hæret:

———qui potuit fieri, vt Carthagini
Gnatus ſis, hic autem habuiſti Ætolum patrem?

Sanè *habueris* rectius erat: neque id numeris aduerſetur. Tamen & illud in ſermone fero. Statim:

AG. Surreptus ſum illinc, hic me Antidamus hoſpes tuus
Emit me, & is me ſibi adoptauit filium.

Primò *Surptus* iterum legendum eſt: quam eliſionem & hic ſuprà & alibi monſtraui. dein altrubi *me* delendum, malè bis in eiuſdem ſententiæ nexu poſitum. Poſſis verſu priore: ſed altero faciunt veteres, cui aliam porrò iidem particulam interponunt:

Emit, & is poſt me ſib. ad. fil.

Atque iidem etiam vnam iſti inferiori:

AG. An mortui ſunt? POE. factum, quod quidem agrè tuli.

neceſſariam illam numeris, vtilemque ſenſui: licet vtrumque non omnibus ita videri poſſit.

Mox habes:

AG. Mi patrue ſalue. POE. & tu ſalueto, Agoraſtocles.

Rectè: ſed humanius veteres: *POE. & tu ſalue, mi Agoraſt.* Vt vtrobique *mi* ſit, affectu pari. Et ſtatim:

MI. Pol iſtam rem vobis benè eueniſſe gaudeo.
Et te moneri nonne vis? POE. ſanè volo.

neque malè: ſed ego melius: *Sed te moneri non neuis?* Alieno loco adhæſerat particula *ne*: quæ ad verbum *vis* retrahenda. *Sed* etiam à nexu orationis requiritur. *Neuis, neuult,* & inde plura, paſſim in Plauto. Sequitur:

Quid eſt negotij? MI. potin' fieri ſubdolus?

Verſus cauſsâ Lipſius, *potine*. Benè. Veteres non peius, *potin' tu*. Qui metiri neſcierunt verſum, prouocabulum eiecerunt. Inferius:

MI. Lepidè hercle aſſimulas, iam in principio id mihi placet.

Vide ne fuerit, *iam principium id m. p.* Ita ſolet enim noſter. Amphitr.

Iam illud non placet principium de oſculo.

Sticho: *Principium placet de lectis.*

Neque tamen alterum minus probum.

CAPVT VIII.

Clarus clamor ſine modo. Inter vias, dies, annos &c. Mutatæ diſtinctiones & verba: hac etiam aliter alicubi digeſta. Turba perſonarum mirifica locis pluribus compoſita. Locus vnus perturbatiſſimus in ordinem ex vero ſenſu reductus: tum aliquot continui verſus è ſcena media reiecti in eius finem.

Iam

IAM fores pultamus ſcenæ, *Quis pultat?* Atque ingreſſi turbas offendimus ibi inter perſonas Agoraſtoclis & Giddenemes, cuius locum ille non ſemel occupauit. Eas ſedamus hac noſtra deſignatione:

POE. Noui. ſed vbi ſunt meæ gnatæ? id ſcire expeto.
GI. Apud ædem Veneris. POE. quid ibi faciunt? dic mihi.
GI. Aphrodiſia hodie Veneris eſt feſtus dies:
Oratum ierunt deam, vt ſibi eſſet propitia.

Nihil certius, quàm nutricem reſpondere Pœno, ab eo interrogatam. Nam Agoraſtocles importunè præripiat eius partes. At quæ mox illi tribuerunt, eripio viciſſim, & ſeruo do:

MI. Pol ſatis ſcio impetrarunt, quando hic hic adeſt.

Quæ poteram & Agoraſtocli: ſed magis conueniunt ſeruo: vt videbit, qui totum conſiderabit.
Mox verba verſus ita digere:

Tua pietas planè nobis auxilio fuit.

quæ eadem & infrà, antepenultimâ ſcenâ: *AD. Mi pater, tua pietas planè nobis auxilio fuit.* Paullo pòſt:

POE. Tace atq; parce muliebri ſupellectili.
AG. Quæ ea eſt ſupellex? POE. clarus clamor: ſine modò.

Coniunctim legenda hæc: *Clarus clamor ſine modo.* Non enim verbum eſt *ſine*, neque aduerbium *modo*: dicitque immodicum clamorem. Quæ nunc ſequuntur, & in verbis aliquãtulum corrupta ſunt, & magis iterum in perſonis:

Tu abduc hos intrò, & vnà nutricem ſimul
Iubeto abire hanc ad te. AG. fac quod imperat,
MI. Sed quis illas tibi monſtrabit? AG. ego doctiſſimè.
MI. Abeo igitur. AG. facies, modò quam memores, mauelim.

Ad quem enim illa Pœnus, *Tu adduc hos?* Vt apparet, ad Agoraſtoclem. At quam conuenienter eum iubeat ipſum ſeruos ſuos ad ſe deducere? Tum quid ille reſpondet? *Fac quod imperat.* Et hoc verò ad quem dicit: Ad ſeruum Milphionem: vt ſcribi volunt. Ineptiſſimè. quod ex huius oratione ſubiectâ patet: quæ non eſt huius. Nam ſerui ſcilicet huius erat, puellas hoſpiti demonſtrare. Imò id nutricis. Atque illa iſta loquitur omnia, quæ Milphioni hic adſcripta. Qui porrò Milphio ſi hîc iam abit, vt loquentem eum fecerunt, *Abeo igitur*; quid infrà adhuc reſtitat ad finem ſcenæ? vbi exauditis ſequentibus omnibus & loquitur etiam, *Opino hercle hodie &c.* & in ipſo fine denique iubetur abire cum peregrinis ſeruis:

——tu iſtos Milphio
Abduce intrò, nos haſce hic præſtolabimur.

Omninò nihil in hoc toto loco ſani, ni verba ſcribantur, & perſonæ diſtribuantur, vt hîc præibo:

——POE. clarus clamor ſine modo.
Tu abduci hos intrò, & vnà nutricem ſimul
Iubeto abire hanc ad te. AG. fac quod imperat.
GI. Sed quis illas tibi monſtrabit? AG. ego doctiſſimè.
GI. Abeo igitur. AG. facias modò, quàm memores, mauelim.

Hanno abduci ſeruos ſuos vult, & vna nutricem abire in Agoraſtoclis ædes. Hoc ille aſſentit: & ad Giddenemen, facito, inquit, vt velle iſtum vides: quæ paullùm tricata, mox eò tamen abit. Sed iam in hanc emendationem apertè pugnat ſequens locus: è quo liquet, abire Milphionem velut iuſſum cum Pœnis ſeruis, quos abducat ad heri ædes:

MI. Lachanam vos, quos ego iam detr. &c.

Hæc enim ad illos Hannonis homines, inter vias. Atque id neceſſe, quia ſic voluerat ipſe hoſpes, vt iam è proximis vidimus. Hîc quid nos reſpondemus? Pugnant iſta, nec poſſunt conciliari, ſi leguntur ſuo loco. quod ſtatim iam nego. Pugnant enim magis & in ſcenæ reliqua. Nec enim dum abit Milphio, neque fuit iuſſus: quod paullò antè monſtrabamus. In fine iubetur demum: quò continui quatuor iſti verſus hinc reiiciendi. Ac omni careo ratione, niſi cogit omnis ratio finem ſcenæ ſic conſtituere:

AG. Pol iſtuc quidem iam certum eſt. tu iſtos Milphio
Abduce intrò: nos haſce hîc præſtolabimur.
Patruo aduenienti cœna curetur volo.
MI. Lachanam vos, quos ego iam detrudam ad molas,
Inde porrò ad puteum, atq; ad robuſtum codicem.
Ego faxo hoſpitium hoc leuiter laudabitis.

Vt hæc cohæreant, neque diiungi poſſint, ex ordine rei toto cuiuis non dormitanti perſpicuum eſſe poteſt. Superiora item iam optimè ſe conſequuntur, in hunc modum:

GI. Abeo igitur. AG. facias modò, quàm memores, mauelim.
Audin' tu patrue? dico, ne dictum neges,
Tuam mihi maiorem fil.

Dimiſſâ nutrice, priuſquam & ſerui ablegentur, interiicit alium ſermonem Agoraſtocles & agit cum patruo de filiâ ſibi deſpondenda: porroque alia de ſpectatione filiarum ſubiiciuntur: donec iis ipſis aduenientibus ac viſis, Milphioni abitio, ſeruorum abductio, & cœnæ curatio mandatur: qui inter eundum inhumana oratione non ſatis amicum hoſpitium illis minitatur. Hic ordo verus & germanus: nec aliter tota ſcena conſiſtit. At iam occaſionem quoque traiectionis tantæ dicam. Video enim, nec me fallit. Eſt autem illa ſuperior mutatio perſonarum, vbi Milphio pro Giddeneme ſubſtitutus, errore facillimo in notis GI. & MI. Nam cùm hic putaretur illa priora dicere, & abire: conſequens viſum fuit, vt pronuntiati ab eo inter abeundum verſus illuc transferentur. Atque ita à fine in ſcenæ medium illi peruenerunt: quos

inde

inde refactos à nobis rectiſſimè ſatis eſt hactenus probatum. nec pluribus emendatio tam luculenta verbis eget: quam neque verbis, ſed ipſa re commendatam volo. Concludam autem hoc caput leuiore notatiunculà non protritiſſimæ dictionis. Legiſti in eadem ſcenâ:

——POE. at ne inter vias
Præterbitamus metuo.

Inter vias eſt, in via. vt Aulular.

Deinde egomet mecum cogitare inter vias Occœpi.

Et Terent. Eunuch.

Dum rus eo, cœpi egomet mecum inter vias &c.

Ex quâ eâdem notâ ſunt & hæc. Noſter Ciſtellar.

Inter nouam rem verbum vſurpabo vetus.

Trucul. *Inter tot dies quidem hercle iam actum aliquid oportuit.*

Titinnius Fullon.

——quæ inter decem
Annos nequiſti vnam togam detexere.

Tibull. *Atq; hac ſeu noſtras inter ſunt cognita terras.*

Lucanus, vt volunt, Panegyr. ad Piſonem:

Mira ſubeſt grauitas inter fora: mirus omiſsâ
Paulliſper grauitate lepos.

CAPVT IX.

Quæ rei? Tenere, tenax, Venerea: item Dirumpere. In memoriam habere. Allex. Allium Vlpicum. Multa adhuc in Pœnulo variè emendata. Mutata verba, verſus concinnati. Fœdæ perſonarum confuſiones iterum quampluri mæ ſublatæ. Quædam vt correcta, ſic & explicata aduerſus alios.

Nimiſquam ſæpe negotium nobis faciunt perſonæ, quas rectè diſtributas vbique plurimum refert. Eæ aliquoties ſcenâ ſequente perturbatæ, atque aliter aliis in libris: maximè in orationibus puellarum ſororum: quæ confuſæ, non obſeruato vtriuſque ingenio diuerſo, vt & ſuperius alicubi in hac fabulâ notaui. Dabo autem primò hîc omnia iſta loca ſcenæ huius, quæcunque ſic corrupta: & ſingulis veram prænotabo perſonam, ne tam diſſentanea, & ſæpè contraria ſibi loquantur: deinde ad alia generis eiuſdem vel alterius accedam. Ipſum principium non eſt Adelphaſii, ſed ſororis iunioris, quæ ſemper introducitur procacior. Igitur ſcribatur, vt quidem in nonnullis editionibus eſt:

ANT. Fuit hodie operæ precium eius qui amabilitati animum addiceret &c.

Vbi & dubium, an non *adiceret* ſiue *adijceret* legendum. Atq; Anteraſtilis hæc continuat hunc ſermonem vſque eò, vbi excipit altera maior eam velut caſtigans:

AD. Malim iſtuc alius videatur, quàm vti tute collaudes.

Digitized by Google

——P OE.clarus clamor ſine modo.
Tu abduci hos intrò,& vnà nutricem ſimul
Iubeto abire hanc ad te. A G.fac quod imperat.
G I.Sed quis illas tibi monſtrabit? A G.ego doctiſſimè.
G I.Abeo igitur. A G.facias modò,quàm memores,mauelim.

Hanno abduci ſeruos ſuos vult, & vnà nutricem abire in Agoraſtoclis ædes. Hoc ille aſſentit:& ad Giddenemen, facito,inquit, vt velle iſtum vides: quæ paullùm tricata, mox eò tamen abit. Sed iam in hanc emendationem apertè pugnat ſequens locus: è quo liquet, abire Milphionem velut iuſſum cum Pœnis ſeruis, quos abducat ad heri ædes:

M I.Lachanam vos,quos ego iam detr.&c.

Hæc enim ad illos Hannonis homines,inter vias. Atque id neceſſe, quia ſic voluerat ipſe hoſpes, vt iam è proximis vidimus. Hîc quid nos reſpondemus? Pugnant iſta,nec poſſunt conciliari,ſi leguntur ſuo loco. quod ſtatim iam nego. Pugnant enim magis & in ſcenæ reliqua. Nec enim dum abit Milphio,neque fuit iuſſus: quod paullò antè monſtrabamus. In fine iubetur demum:quò continui quatuor iſti verſus hinc reiiciendi. Ac omni careo ratione,niſi cogit omnis ratio finem ſcenæ ſic conſtituere:

A G.Pol iſtuc quidem iam certum eſt.tu iſtos Milphio
Abduce intrò:nos haſce hîc præſtolabimur.
Patruo aduenienti cœna curetur volo.
M I.Lachanam vos,quos ego iam detrudam ad molas,
Inde porrò ad puteum,atq; ad robuſtum codicem.
Ego faxo hoſpitium hoc leuiter laudabitis.

Vt hæc cohæreant, neque diiungi poſſint,ex ordine rei toto cuiuis non dormitanti perſpicuum eſſe poteſt. Superiora item iam optimè ſe conſequuntur,in hunc modum:

G I.Abeo igitur.A G.facias modò,quàm memores,mauelim.
Audin' tu patrue?dico,ne dictum neges,
Tuam mihi maiorem fil.

Dimiſsâ nutrice, priuſquam & ſerui ablegentur, interiicit alium ſermonem Agoraſtocles & agit cum patruo de filiâ ſibi deſpondenda: porroque alia de ſpectatione filiarum ſubiiciuntur:donec iis ipſis aduenientibus ac viſis, Milphioni abitio,ſeruorum abductio, & cœnæ curatio mandatur: qui inter eundum inhumana oratione non ſatis amicum hoſpitium illis minitatur. Hic ordo verus & germanus: nec aliter tota ſcena conſiſtit. At iam occaſionem quoque traiectionis tantæ dicam. Video enim,nec me fallit. Eſt autem illa ſuperior mutatio perſonarum, vbi Milphio pro Giddeneme ſubſtitutus,errore facillimo in notis G I.& M I. Nam cùm hic putaretur illa priora dicere, & abire: conſequens viſum fuit, vt pronuntiati ab eo inter abeundum verſus illuc transferrentur. Atque ita à fine in ſcenæ medium illi peruenerunt: quos inde

inde retractos à nobis rectiſſimè ſatis eſt hactenus probatum. nec pluribus emendatio tam luculenta verbis eget: quam neque verbis, ſed ipſa re commendatam volo. Concludam autem hoc caput leuiore notatiunculâ non protritiſſimæ dictionis. Legiſti in eadem ſcenâ:

——POE. at ne inter vias
Præterbitamus metuo.

Inter vias eſt, in via. vt Aulular.

Deinde egomet mecum cogitare inter vias Occœpi.

Et Terent. Eunuch.

Dum rus eo, cœpi egomet mecum inter vias &c.

Ex quâ eâdem notâ ſunt & hæc. Noſter Ciſtellar.

Inter nouam rem verbum vſurpabo vetus.

Trucul. *Inter tot dies quidem hercle iam actum aliquid oportuit.*

Titinnius Fullon.

——quæ inter decem
Annos nequiſti vnam togam detexere.

Tibull. *Atq; hac ſeu noſtras inter ſunt cognita terras.*

Lucanus, vt volunt, Panegyr. ad Piſonem:

Mira ſubeſt grauitas inter fora: mirus omiſſâ
Paulliſper grauitate lepos.

CAPVT IX.

Quæ res? Tenere, tenax, Venerea: item Dirumpere. In memoriam habere. Allex. Allium Vlpicum. Multa adhuc in Pœnulo variè emendata. Mutata verba, verſus concinnati. Fœdæ perſonarum confuſiones iterum quamplurimæ ſublatæ. Quædam vt correcta, ſic & explicata aduerſus alios.

NImiſquam ſæpe negotium nobis faciunt perſonæ, quas recte diſtributas vbique plurimum refert. Eæ aliquoties ſcenâ ſequente perturbatæ, atque aliter aliis in libris: maximè in orationibus puellarum ſororum: quæ confuſæ, non obſeruato vtriuſque ingenio diuerſo, vt & ſuperius alicubi in hac fabulâ notaui. Dabo autem primò hîc omnia iſta loca ſcenæ huius, quæcunque ſic corrupta: & ſingulis veram prænotabo perſonam, ne tam diſſentanea, & ſæpè contraria ſibi loquantur: deinde ad alia generis eiuſdem vel alterius accedam. Ipſum principium non eſt Adelphaſii, ſed ſororis iunioris, quæ ſemper introducitur procacior. Igitur ſcribatur, vt quidem in nonnullis editionibus eſt:

ANT. Fuit hodie operæ precium eius qui amabilitati animum addiceret &c.

Vbi & dubium, an non *adiceret* ſiue *adijceret* legendum. Atq; Anteraſtilis hæc continuat hunc ſermonem vſque eò, vbi excipit altera maior eam velut caſtigans:

AD. Malim iſtuc alius videatur, quàm vti tute collaudes.

Digitized by Google

Iam verò quę ſequuntur, vnius non ſunt, vtrius tandem ca **Faciant** omnes libri. Sed tu ſic diſtingue:

——A N. ſpero quidem.

AD. Et pol ego, cùm, ingenius quibus ſumus, atq; alia, cognoſco.

Eo ſumus gnatæ genere &c.

Quanquam hîc ita quoque poteſt.

——A N. ſpero equidem

Edepol ego, cùm, ingenius quibus ſumus, atq; alia, cognoſco.

A D. Eo ſumus gnatæ gen.

Hanc enim poſtremam ſententiam prorſus Adelphaſio tribuendum eſt, quæ eadem repetit eandem infra:

AN. Non eo ſumus genere prognatæ, tametſi ſumus ſeruæ, ſoror,

Vt deceat nos facere quidquam &c.

Verùm prior modus, animo meo, magis aptus. Porrò illa ſic inter vtramq; partienda:

A N T. Vt volupe eſt homini, mea ſoror, ſi quod agit, cluet victoriâ!

Sicut hodie nos inter alias præſtitimus pulchritudine.

A D E L. Stulta, ſoror, es magis, quàm volo. an verò pulhra videre, obſecro,

Si tibi illic non os oblitum eſt fuligine?

Cauſſa eadem hîc eſt: quia minorem ſemper reprehendit & corrigit maior: haud contra. & iuuat, quòd Agoraſtocles ſtatim exclamat iam: *O patrue mi patruiſſime!* quod vbique facit poſt Adelphaſii ſuæ verba: & de hac potiſſimùm mox illud dicit:

Eſt lepida, & lauta: vt ſapit!

Qui porrò locus in alio mendo eſt, cum ita vulgatur:

POE. Quid eſt? A G. eſt lepida & lauta: vt ſapit! POE. ingenium patris habet quod ſapit.

A G. Quæ res iam diu edepol ſapientiam tuam, hæc quidem cum abuſa eſt.

Nunc hinc ſapit, hinc ſentit, quidquid ſapit è meo amore.

Et primo verſu ſcribes, *quo ſapit*: leui mutatione. quam alter requirit grauiorem. Nam & numeri laborant & ipſa verba. Medeor vtriſque:

A G. Quæ res? iam diu edepol ſapientiam tuam abuſa eſt hæc quidem.

Indignatur adoleſcens, aſſcribere ſibi Pœnum, quod ipſe vendicabat ſibi. Et indignantium aut perturbatorum alio affectu formula eſt, *Quæ res?* de qua Gulielmius noſter ad Aulularium. Tertius itidem a numeris corruptus, & defectus ab vno prætereà verbo: quod veteres iteratò ſcribunt, *quidquid ſapit, meo amore ſapit.* Integer verſus ita fit:

Nunc hinc ſapit, hinc ſentit: quidquid ſapit, amore meo ſapit.

eiectâ etiam præpoſitione è, quæ a Lambino. Sic amator amore ſuo ſapere dicit puellam, vt ingenio ſuo pater. Iam porrò non æquè

ſunt peccatum in ſororum diſcriminatione: & tamen aliquando; ſed alio quidem modo. Seruabimus autem nunc ordinem, & cum occurrent, oſtendemus.

Iſto verſu:

Cum ſibi nimis placent, nimiſq; operam dant vt placeant viris.

minime recipienda diuerſa quorũdam lectio, *minuſq; operam add.* quam Lambinus probaſſe videtur, & viros hîc accepiſſe pro maritis. Nihil hîc loci maritis: neque mulieres hîc ſunt vxores. Nimium ſtudium capitur placendi ſexui virili, quod innatum illi ſequiori.

Pòſt omnino legendum:

A G. Mea fiducia hercle aruſpex, patrue, his promiſit, ſcio,
Libertatem.

vt in veteribus exſtare Lambinus dicit: non *patruelis*, vt vulgò; aut, vt Lipſius, *patruelibus.* Vtrumque repudiat verſus: alterum & ſenſus. Iam & verſus ille non conſtat:

Sed quis homo eſt? A G. amicus vobis. A D. qui quidem inimicus non eſt.

Voculam vnam traduc, & conſtabit: *qui quidem non inimicus eſt.*

In hoc:

A G. Multa bona vobis facere volt. A D. bonus bonus benefeceris.

Velim *benefecerit.* Adhuc enim Agoraſtocli reſpondet. Deinceps eſt:

POE. Sed vt aſtu ſum aggreſſus ad eas? A G. lepidè hercle atque commode.
Perge etiam tenta, rem in pauca confer: ſitiunt, qui ſedent.

Cenſeo perſonis hoc variandum: vt quærat Hanno prius, an portò tentandæ videantur, tum paucis id faciendum moneat adoleſcens. Ita enim percommodè poſſit:

POE. Pergo etiam tentare? AG. in pauca confer.

Et vix aliter à poeta ſcriptum credo. In proximo deinde iocus eſt, nòn hactenus animaduerſus:

A G. Nunc tene patrue. POE. tu frugi ſi bona es.
A G. vin' ego hanc apprehendam? POE. tene.

Interpretatur quidem Lambinus, *tu tene, ſi es bonæ frugi.* Sed id non penetrat interiorem mentem: Ambiguitas in verbo *tenendi* eſt, quod & inter Venerea. Cum igitur Agoraſtocles patruum tenere iuberet ſuam ſponſam; patruus illam verò tu, inquit, tene, ſi es frugi bonæ. Verbi ipſius exempla pauca dabo. Appuleius lib. 10. Metam. *Teneo te, inquit, teneo meum palumbulum, meum paſſerem.* Idem lib. 3. *Nec vllum miſeræ reformationis video ſolatium, niſi quòd mihi, iam nequeunti tenere Fotidem, natura creſcebat.*

Martial.

Sæpe ego N. tenui. det quàm benè quæris?

Digitized by Google

Sidon.Apollinaris:

Iamq; Iouem in formas mutat,quibus ille tenere
Mnemoſynem,Europam,Semelen,Ledam,Cynoſuram,
Serpens,bos,fulmen,cycnus,Dyctinna ſolebat.

Atque inde apud noſtrum *Tenax* in Caſina,vbi de equo indomabili.qui & alibi ludit eodem modo: *Iamne hoc tenetis? caue, dirumpatis.* quem locum ad funem in choro ſaltantium trahunt vulgò: non malè.ſed & huc poteſt,imò debet magis: quia & in *dirumpendi* verbo eadem argutia captata. Id enim quoque in Venetio cenſu:vti Caſinâ bis:

S T A. Edepol ego illam mediam diruptam velim.
O L Y. Credo edepol eſſe,ſiquidem tu frugi bona es.

Item: *S T. Perij hercle ego miſer! dirumpi*
Cantando hymenaeum licet:illo modo,quo dirumpi cupio,
Non eſt copia.

Sed hîc porrò ſequitur:

A D. An patruus eſt, Agoraſtocles,tuus hic? A G. iam faxo ſcibitis.

In antiquis eſt *ſcibis*: idque rectè. Nam & vni ſuæ reſpondet Agoraſtocles,& hinc iam verſus incipiunt mutari. Mox ibi:

A D. Etiam me mea latrant canes?

ſine cauſſa Lambinus voluit *allatrant*. Si mutandum quid; accipienda veterum editionum ſcriptura perquam hercule venuſta: *A D. Etiamne mea in me latrant canes?* Et vix eſt, vt non hoc potius ab auctore.Inferius earundem prorſus accipio:

Eas diis eſt aequum gratias nos agere ſempiternas.

In vulgatis *vos*. cur autem ſe excludat? Enimuero non excluſiſſe patet è ſequentibus ſtatim:

Cum noſtram pietatem approbant decorantq; dij &c.

Ad finem propius,iſta non poſſunt eſſe ſana:

——*A G. quaeſo qui lubet tam diu tenere collum,*
Priuſquam te mihi deſponderit? A D. omitto. A G. ſperata ſalue. A D. omitte
Salutem. A G. & tu altera. A N. nolo ego iſtuc,enicas me.

Cur enim ſalutari ab amatore puella nolit? maximè cum in eo iam geſſerit morem, vt patentis omitteret collum. Opinor adulteratas & hîc perſonas, vnamq; prætereà vocem. Atque omnino reſtituerim:

——*A D. omitto. A G. ſperata ſalue. omitte*
Solutum & tu altera. A N. nolo ego. A G. iſtoc enicas me.

Impatiens moræ adoleſcens collum patris ab vtraque vult ſolui, vt liberè ſua ſibi queat deſponderi. Faciente illâ, renuit altera: a qua ſe dicit igitur enicari. Sub ipſum finem:

A G. Patrue facito in memoria vt habeas,tuam maiorem fil. &c.

non indignum moneri de veteri lectione & locutione, *in memoriam habeas*. quæ probè vetus & Plautina. Subnectamus huic capiti

piti & quæ in poſtremas ſcenas habemus, ſed eorum præcipua: quæ ſunt ipſa tenuia tamen ac pauca. Penultimæ illud:

Tune hic amator audes eſſe hallex viri?

non ſapit mihi ex Lambini quantumuis ſalsâ & muriaticâ interpretatione: qua nec meliorem ab aliis ſcio datam. Igitur mutem interim vocem *hallex*, detractâ ſaltem adſpiratione. *Allex viri* ſit, impudicus, effeminatus, qui virum ſibi quærat. Eius quidem vitii Pœnum arguit miles: atque eo indignatur, talem etiam amatorem eſſe, & contrectare id audere, quod mares ament. Sed coniectura ſimplex ea eſt, nec eo minus fortè vera: qua tamen argutiorem qui afferet, ei lubens cedam.

Mox:

——tum autem plenior
Allij vlpiciq; quam ſunt Romani remiges.

Libri veteres abſque copula legunt, *Allij vlpici*, non improbante ſententia; magis probante verſu. Vtrumque enim quidni ſic iunxerit, cum ſint eadem ferè? Species enim allii vlpicum. Quin vlpicum epitheton hic eſſe poteſt allii, quaſi dixerit punicum allium: quod decenter & veriſimiliter in hominem Pœnum. Vlpicum autem, punicum allium vocari Columella docet lib. II. c. 3. *Vlpicum quod quidam allium punicum vocant; Græci autem ἀφροσκόροδον appellant, longè maioris eſt incrementi quàm allium.* Sed hoc quoque ſaltem pono, non decerno. Illud:

——A N. ita me Iuppiter
Bene amet, benefactum gaudeo, & volupe eſt mihi.

aio prorſus aliter interpungendum: *—A N. ita me Iuppiter Benè amet, benè factum: gaudeo; & volup.* Ad ſcenæ exitum iterum perſona, credo, aliena ſuppoſita veræ:

A N. Et mihi hic auri fur eſt. P O E. bellum hominem quem noueris.

Nam miles haud ſanè meritò furem ſibi lenonem dicat, etſi auro ab eo circumductus: nec pro fure vnquam antè vel deinceps compellat. Facit ſæpe Agoraſtocles, & iure ſolus. Huic enim propriè fur erat ex ſuperiore dolo, cùm ſeruum mitteret cum auro, ei receptandum & negandum: id quod ita poſteà euenit. Igitur hæc iam ſub eius perſona continuamus:

——A G. vtrumq; eſt, & leno, & Lycus.
In ſeruitute hic habuit duas filias tuas.
Et mihi (hic) auri fur eſt.

Probabit hoc ſcio, qui fallaciæ inſtitutæ, & locorum meminerit, vbi de furto iſto agitur: quæ plura ſunt paſſim, quàm vt hic neceſſe ſit vlla poni. Et tamen ecce vnum ex vltima ſcena, ſed aliâ cauſsâ mihi referendum, vt ſcil. emendetur:

A G. Duplum pro furto mihi opus eſt. L Y. ſume hinc quidem.

Scribendum in reſponſione lenonis, *ſume hinc quid lubet.* Sic enim

reſpondet deinceps ſemper. Aut in ſequentibus contrà mutandum, *ſume hinc quidem.* Eadem enim prorſus eſſe debet formula vbique. Et hęc poſterior placeat alicui magis, quia videatur ad eam alludi illis quoque ſubſequis verbis, *haud verbum quidem.* Verſui antepenultimo particulam inſeres ex antiquis: *Malum poſtremo hoc omne ad lenonem redit.* & huic fabulæ, ſi noſtra ex emendatione placuit aliquanto plus quàm antè, nouum plauſum dabis.

***

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI PERSAM DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Clariſſimum Virum

ASCANIVM PERSIVM

Philoſophum & Philologum.

MIHI verò aſſiduè in auribus ſonat Homerica flagitationis tuæ vox,

—τελέσον μοι ὑπόσχεσιν, ἥν περ ὑπέστης:

quâ cùm exigis me, CL. PERSI, *quod ex promiſſo debeam, velut incentiuo quodam incitas ad ſolutionem. Atq; ego me ſtimulari mirificè quidem ſentio, neq; leuis haberi ſanè pollicitator aut malæ fidei nomen velim: quid eſt tamen, quod adeo promiſerim aſſeueratò, quodque tam acri tuâ exactione, & incitatione inſuper Homericâ dignum tibi videatur? Opinor, opinationum mearum in varios ſcriptores varias nugas dicis & poſcis. Nec enim potius aliud vel abiens recepi tibi, vel abſens hinc literis iterum quaſi renouatâ ſponſione confirmaui. Ita eſt, inquis: hoc ipſum quæro. Benè eſt igitur. & an ego moror aut tricor? Iam alteris tertiiſq; tibi literis in eo eſſe me nuntiaui: ſed & ipsâ re, fuiſſe hactenus, fidem feci. An tu autem Curtiana noſtra anno edita nondum vidiſti? neq; male viaticata exemplaria Alpes adhuc ſuperarunt? aut has ſi ſuperarunt, Appenninum veſtrum metuunt, fugiuntq; Hypercritici acuminis tui ſeueritatem? Fruſtrà hoc quidem ſit: nec amiciorem illa cenſorem inuenerint, aut iudicem indulgentiorem. Et alter eſſe*

nuper illuſtris Pinellus mihi noſter refert: qui ad ſe profectò perueniſſe, & à ſe ad amicos illîc, ſi linguæ veſtræ tantillum etiamnum ſatis capio, dimiſſa ſcribit. Habueris igitur iam nunc tu quoq; inter communes amicos minimè poſtremus: & cui ab illo præcipue me primitùs conciliatum magna mihi voluptas eſt meminiſſe. At verò ne ſic impleſſe fidem promiſſi mei videri velle & auidam exſpectationem tuam eluſurus exiſtimer; ecce porrò continuò Plautina noſtra ſubmitto: quæ tu quidem magis fortaſſe deſideras, vtpote quæ apud vos etiam edi volueris, & in editione conficienda mecum iuxtà, cùm in hanc cupiditatem ipſe à tua præcipitatus vltrò eſſem, laboraris. Fruſtrà tum tamen vterq; ſolliciti fuimus, & partui nondum maturo temerè Iunonem Lucinam clamauimus. At ab eo tempore creuit vſq; fœtus noſter, & magis efformatus ad lucem tandem ſponte properauit: quando mihi nuper verminari, non venter, ſed cerebrum cœpit, & vrgentibus partionis doloribus, non Vulcano, ſed Minerua obſtetrice diuturnum & pigrum onus effudi. Cui etiam nunc rudi & informi circumſpicio vndiq; & conquiro quaſdam velut vrſas, quæ meam languentis & ægri à puerperij labore vicem lambendo deinceps aliquantulum effingant: vel certè tutores potius aut quaſi compatres ambio, in quorum curam & educationem fideliorem tenellæ prolis infirmitatem committam: vt ipſe ſollicitudine eâ liber liberis iam mox & libris pluribus operam dare poſſim. Hos tales è veſtrâ præcipuè gente mihi deſtino; bono iure, quia in Italia potiſſimum concepi: ſed & alios adiungo; cauſſâ non malâ, vt quocunque locorum veniat aliquando liber hic meus, vbiq; curatores habeat ſibi vitæ & famæ defenſores. Inter autem Italos hoc tempore te ſelegi quoq; præter alios, mi Perſi: etſi plures erant, qui & libenter officium id amicitiæ noſtræ præſtarent, & qui ijdem fortè rogari ſe debuiſſe pariter æquo vobiſcum iure contendent. quos tamen offendi hac omiſſione nolim, neq; poſthabitos aut neglectos ſe exiſtimare. Res, vt omnium haberetur ratio, non tulit: quod tu, vt intelligis, ſic in mei excuſationem apud pleroſque meo nomine explicabis, & de fœcunditate noſtra, quæ quidem vno

aut

aut altero partu non fuerit exhauſta, benè iubebis & in poſterum ſperare. Tu certè adſciſcendus fuiſti mihi nunc multis de cauſſis, quas omnes perſequi putidum videatur. Et quæ verò potior inter omnes illo cupidiſſimo mearum commentationum deſiderio tuo & auidiſſima exſpectatione? Tum autem debuine fruſtrari ipſam tuam exactionem, quã cùm fidem promiſſionis meæ conueniſti, viſus es hoc quoque tanquam debitum vltrò poſtulare? Et ego quidem debere non hoc tantum, ſed plura maioraq; me tibi fateor, non tam ex pollicitatione vllâ, quàm beneficiorum in me tuorum merito; quæ agnoſco, mi amice, gratoq; animo memoriam omnium conſeruo: ſed illa nunc ſeponamus, neq; debiti nomen inuidioſius vrgeatur. Ego amorem hac in re ſpecto maximè, ſpectariq; volo: quem tam mutuũ inter nos ſcio, quàm magnum in te meum ipſe ſentio. & per huic parem tuum quis lubentius ſuſcepturus ſit quodcunque meum? quis humanius habiturus? quis diligentius curaturus? Nihil aliorum affectui detraho: ſed ſine vllius iniuria fecero, ſi non te quidem omnibus, ſed nec tibi quemquam anteponam. vt enim & neminem tibi componam, animum non induco vel ſentire, vel dicere: neque tulerit modeſtia tua, quam obſeruas etiam in amore. Conciliauit ita nos inuicem arctior familiaritas & quotidiana conuerſatio, perque aliquod tempus etiam ipſa cohabitatio, cum in ædibus tuis tecum & cum doctiſſimo optimoq; viro fratre tuo Antonio viuerem, atq; ita haberer à vobis comiter, vt nuſquam melius ſimul & iucundius fuiſſe mihi non vanè poſſe videar affirmare. Complexi tum omni genere officiorum vterque me eſtis, & illo Romam digreſſo, tu dein quomodo me quoque abiturientem Bononiæ apud vos retineres cogitaſti, viamq; adeò feliciter inueniſti. Quam vtinam ego non repudiaſſem! & tuis aliorumq; monitis, illuſtris autem Paleotti noſtri etiam auctoritati fuiſſem in illa conditione amplectenda obſecutus, quã nec honorificentiorem, neq; commodiorem meis, vti nec infrugiferam aliorum ſtudiis poſſum nunc optare! Sed verecundia mea me adoleſcentiorem etiam tum ab illa luce Scholæ veſtræ deterruit, & pulpita cathe-

dramq; prohibuit aſcendere, qui non niſi ſubſelliis adhuc me dignarer: neq; ſanè per eandem nunc quoq; idem muneris vel affectare quaſi poſtliminio poſſim, vel oblatum iterum auſim acceptare. Veſtrum ex illa tum προθυμίᾳ ſummum mei amorem perſpexi: quo coram diutius, atq; vt vos cuperetis, ſiui nō ſinebant mearum rerum in patriam neceſſariò me retrahentes rationes. Quando autem etiamnunc ita mei cupidi eſtis, vt vltrò rurſum ad vos inuitetis, & tu præcipuè reditum hortatu ampliſſimi Paleotti ſuadeas, neq; dum integrum eſt mihi veſtrum ductum & auſpicium ſequi; ne tamen omninò me toto careatis, illâ quoq; cauſſâ libellos hos quaſdam velut imagunculas mei ad vos mitto, interq; vos diſtribuo: è quibus iſtum ſuper cognomine tibi Plauti Comœdia tu tibi habe, atque illo te velut pictura, vel vt ſobole ingenioli mei, dum ipſo me non licet, interim oblecta: ſimul inſpice diligentius, an hæc adeò proles ſimilitudinem aliquam referat patris: illius inquam patris, qualem vos eſſe vobis amico nimis & honorifico iudicio perſuadebatis. à qua facie vereor ne nimis abhorrere deprehendatur, neq; vos ſpem in ea veſtram ſitis agnituri; niſi qui vos amor in ipſo patre indicando occœcarat, vt, qui non eſſet, videretur tamen; idem in prole cenſenda decipiat, illiq; non diſſimilem præſtigiis ſuis probet. Quod vt opto ſanè ego, ſic vero iudicio me meaq; probari vobis malim: atq; id operam vaidè dabo, vt ſi iuſtos cenſores nunc etiam minus, at deinceps magis magiſq; vos queam ſuſtinere. Ad alia enim porro animum adiicimus, nec feriari in ſcribendo conſtituimus; quid aggreſſuri tamen primò ſimus, rationes omnes conſiliorum nondum ſunt ad liquidum ſubductæ. At quidquid erit, maturè ſatis ſcies tu: a quo propediem aliquid viciſſim exſpectamus; & illud præcipuè operoſum opus tuum in patria lingua illuſtrationem cumq; nobiliſſimis quibuſq; linguis aliis & veterum ſcriptorum loquendi formulis comparationem inſtitutum: cuius iam ſpecimen & adumbrationem leuem publicè oſtendiſti. Atq; hic tuum in me dictum commodè in te retorqueo, FAC OPVS APPAREAT. *Fac: & in eo ita perge, vt longa tandem iſta cura abſolutus, ad alia vacuum animum conuertas.*

uertas. quæ quemadmodum nunc ſcribis habere te incepta multa, pauca affecta, confecta nulla: ſic, illo edito, exſpecto vt contrà nunties multa te habere confecta, plura affecta, plurima incepta. Quod idem de fratris quoq; tui magnis magnæque exſpectationis laboribus opto ac ſpero: cuius è veteri Thermopolio nouum Θερμοπότην, *hoſpitem mihi deſideratiſſimum, nondum video aduentare, fortaſſe crapulâ nimiæ eruditionis tardiorem, ac murrhatis antiqui ſaporis, an ſapientiæ antiquæ vinis nimis oneratum. Tu tamen ſpem eius propinquiſſimam mihi feceras: ac ſi nondum profectus eſt, iube viam quamprimum inire, & curriculo peruolare: ſicque tu etiam contrà, vt in quo cœpi finiam,*

——τελέσον μοι ὑπόσχεσιν, ἥν περ ὑπέστης.

ſicque tandem vale, me ama: fratrem & amicos ac beneuolentes reliquos, in his viros eruditionis, virtutis, ac famæ iuxtà præſtantiſſimæ, Spannochium, Taliacotium, Claudinum, Gigantem, Pannonium etiam, mei olim amantiſſimos ſaluere & amare iube.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI PERSAM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Quadruplari. Albo ariete oppugnare. Perſæ principium à maculis pluribus expurgatum. Diſtinctiones, perſonæ, verba mutata: locus totus intricatiſſimus ope lib. vet. extricatus, & interpretatione clarâ enarratus. Album rete de oppugnatione remotum: albus aries ſubſtitutus. Locutio ipſa hæc eleganter explicata: altera cum explicationibus aliorum refutata & damnata.

VEnio ad PERSAM, vt & hunc in Romano theatro doceam latinius & elegantius loqui: neque hoc tamen ſolum, ſed & faciam, id omnino, quod vult, dicere: id eſt ne ſenſus multis locis abhorreant. quod quidem in ipſa ſtatim periochâ fit, vbi ſic plerique libri diſtinguunt:

Profecto domina ſuos amores Toxilus,
Emit, atq; curat leno, vt emittat manu.

An non enim ſententia abſurda, lenonem curare, vt ancillula

ſua manu mittatur? Id quidem Toxilus curabat, ac per ipſam emtionem. Quare nemo fuerit tam puer, qui non videat hoc modo interpungendum: *Toxilus Emit, atq; curat, leno vt em. m.* A lenone hero manumittitur Lemniſelene Toxilo liberâte. Primâ deinde ſcenâ nihil eſt quod offendat magnopere, niſi luxati quidam verſus, quos tamen prætereo; & in ipſo fine perſonarum grauiuſculum peccatum noto. Nam quæ ſic nunc inter ſeruos diuiduntur:

SA. At pol ego abs te conceſſero. TO. iamne abis? SA. bene ambulato.
TO. Sed recipe te quamprimum potes, caue ſuas mihi in quæſtione.

eorum vltima, quantum iudico, melius vni Toxilo continuè dentur omnia, diſpuncto Sagariſtione:

TO. iamne abis? bene ambulato:
Sed recipe te q. p.

Neque leuis ratio: cum non Toxilus abeat vltrò, ſed ab hoc alter, impatiens μακρολογίας ipſius. Atque ait manifeſtè Sagariſtio, conceſſurum ſe ab illo, ſimulque concedit: vbi tum ille, ſiccine abeat? quærit, & eo pergente, bene ambulare optat, ſed ita vt ſe quamprimum recipiat, nec in quæſtione ſibi ſit aut mora. Sic igitur, vt monſtraui, ſunt omninò perſonæ componendæ. Scenâ ſecundâ difficilis eſt locus, quem nemo dum ſatis expediit, etſi plures fuerunt adniſi. Eum prius aſſcribam totum, dein meam ſubiiciam cenſuram ſingulatim.

Neq; quadruplari me volo, neq; enim decet
Sine meo periculo ire aliena ereptum bona:
Neq; illi qui faciunt, mihi placent, planè loquor.
Nam publica rei cauſsâ quicunq; id facit
Magis quàm ſui quæſti, animus induci poteſt,
Eum eſſe ciuem & fidelem & bonum.
Sed legirupam qui damnet, det in publicum
Dimidium, atq; etiam in ea lege adſcribier,
Vbi quadruplator quempiam iniexit manum,
Vt æqua parti prodeant ad treſuiros.
Si id fiat, næ iſti faxo nuſquam appareant,
Qui h c albo rete aliena oppugnant bona.

Sudat Lambinus in mirum modum, nec proficit tantillum: vt de aliis ſileam, quorum nemo fuit, qui germanum ſenſum aſſequeretur, quia nimis omnes receſſerunt a veterum librorum lectione. Hanc ſecutis nobis non erit, vt ſpero, difficile ad verum peruenire. Verſu autem primo, *me* Plauti more abundat, quod locutionis genus alibi neque ſemel attigimus: *quadruplari*, eſt quadruplatorem agere: quem ſe eſſe velle paraſitus negat: & addit rationem, in qua præcipua obſcuritas: eaque ex interpolatione ſcripturæ veteris in contrarium planè ſenſum abeuntis. Vbi enim libri no-

bri noſtri, *quicunq; id facit*; illi habent, *qui non id facit*: vbi noſtri, *animus induci poteſt*; illi negationę itidem inſertâ, *animus haud induci poteſt*: & denique, vbi vulgò, *qui damnet*; in illis, *quidem ni*, notabili diuerſitate. Accedit, quòd fractus & mutilus verſus eſt, *Eum eſſe ciuem & fidelem & bonum*. tum quòd ſententia defecta etiam iſtorum, *atq; etiā in ea lege adſcribier*. Poſtremò ſolœcum eſt, *quempiam iniexit manum*. Quæ tamen omnia ſic etiam leguntur in antiquis. At verſum mutilum iuuare ſic nobis liceat:

Eum & fidelem ciuem eſſe & virum bonum.

itemque ſententiam defectam ſic explere, *atq; æquum etiam in ea lege adſcribier*. Vox enim *æquum* à conſimili *atq;* potuit abſorberi. Pro *quempiam* reponere quiuis ſciat *quoipiam*. Nam eo caſu ſtatim ſubiicitur, *illi rurſus iniiciat manum*. Alterum *quempiam* ab iis natum, qui & pro *iniexit* fecerant *illexit*. Sed omnia nunc reſcribamus, vt de ingenio partim, partim ex veterum codicum auctoritate cenſemus optimè emendari.

Nam publicæ rei cauſsâ qui non id facit
Magis, quàm ſui quæſti, animus haud induci poteſt,
Eum & fidelem ciuem eſſe & virum bonum:
Sed legirupam quidem: niſi det (vel ni duit) in publicum
Dimidium. atq; æquum etiam in ea lege adſcribier,
Vbi quadruplator quoipiam iniexit manum,
Tantidem ille illi rurſus iniiciat manum,
Vt æqua parti prodeant ad treſuiros.

Iam cohæret ſibi mutuò ſententia, quę diuulſa antè non conſiſtebat. Et quid clarius eâdem? Hoc quidem tot verbis Paraſitus dicit: Nolle ſe quadruplari, neque id ſibi genus hominum probari. non enim decere, aliena bona ereptum ire ſine periculo ſuo: neq; poſſe fidelem ciuem aut virum bonum eſſe, qui id faciat non tam reipublicæ, quàm priuati quæſtus ſui cauſſa: verùm profectò legirupam eſſe hunc talem, niſi ſi dimidium det in publicum. nam qui hoc det, ferri poſſe. atque id omninò dandum: vtque detur, lege cauendum eſſe: cui legi illud etiam ſit æquum adſcribi, vt cui manus iniecerit quadruplator, is ipſi viciſſim quadruplatori manum iniiciat, ac quidem tantidem prorſus, vt ad triumuiros æqua parte veniant & æquo iure. Quod ſi ita fiat, nuſquam apparituros illos alienorum bonorum inſidioſos & fraudulentos, iniquiſſimos quidem illos, ſed ſub æqui & honeſti ſpecie, captatores. Ceterùm quibus verbis hoc poſtremum in Plauto effertur, ipſa quoque controuerſæ diu fuerunt inter eruditos ſententiæ, & aliquandiu etiam ſcripturæ. Sed hanc omnes amplexi poſtremò ſunt, vt ſcriberetur, *Qui hic albo rete aliena opp ugnant bona*. & hac tamen approbatâ, nihilominus in illa fluctuarunt. Quis non album illud rete torſit? Alius ad codicillos, dicas, ſyngraphas; alius ad Prætoris ſolius, alius nunc ad magiſtratuum aliorum etiam al-

bum, nunc ad aluum rabularum; alius aliò retulit: quidam & prouerbium fecit, origine eius neſcio vnde, ſed, niſi fallor, à pictis & diuerſicoloribus retibus deductâ. contra quem Florentinum nugatorem Gallus tandem aliquis inſurrexit, communemque iſtam litem ſuam propriè fecit. Atque hic idem optimè omnium, tranſlatitium eſſe ſermonem docuit, & allegoriam in voce *Reti*. Per hanc leges intelligi: eas albas dici, quaſi διαφανοῦντας. Cuius in explicatione conquieſcere omnes hodie puto, vt iam olim in vulgata nunc lectione. At ego cum illam ſanè quoque recipiam, hanc tamen ſolus vix admitto: quod erit præter omnium exſpectationem. Quis enim putet nouam litem moueri nunc poſſe ſcripturæ ſic interpretatæ? Mouebitur ecce tamen: neque tantùm poteſt, ſed debet. Poſſe, lectionis antiquæ prærogatiua facit: debere, certa ratio ſuadet. Priſca lectio eſt, *albo pariete*. Ratio iſta: Non enim Latinum, *retibus oppugnare*. quod ſenſit Yuo quoque, cum Titium interrogat, an Latinum putet, piſces retibus oppugnare? Ac mirum, qui non hoc admiſit, eundem illud admiſiſſe tamen, vt bona reti dicantur oppugnari. Non enim diuerſa ratio in piſcibus & bonis: Manetque idem loquendi genus, dum verbum *oppugnare* iungitur vtrobique voci *reti*. Quis autem paullo elegantior, nedum Plautus elegantiæ princeps, ita loquatur, vt oppugnationem in retibus ponat? nam quid hæc ad pugnam? vt maximè ſit allegoria. quæ quidem nec eſt, niſi tranſlatio ſit cohærentior: Enimuerò talem ex veteri lectione nos faciemus: & vicem retis, arietem oppugnandis bonis acceſſemus. *Albo* inquam *ariete* corrigendum eſt, ex *alto pariete*: ſed ita vt neque *p* literam negligamus. Ea mutanda in *d*: quæ interiectio ſolennis inter voces a vocalibus inchoantes. Atque ita verò numeri poſcunt, *albo d'ariete*. quorum ipſorum cauſsâ plerumque elementum illud interponitur hiatui euitando. Iam *ariete oppugnare*, verius accommodatiuſque dici, nemo erit, qui neſciat, niſi qui bellicam arietis nomine machinam, eiuſque præcipuum in oppugnationibus vſum non norit. Hanc machinam albam dicit Plautus eo prorſus modo, quo rete volebat Yuo. Eſt enim λόγος ἐσχηματοποιημένος certò. Leges & iura ſunt quaſi aries, ſed is albus, id eſt διαφανόντως & prætextu honeſto exornatus: quo callidi quadruplatores oppugnant miſerorum bona. Inuadunt enim ea ſub æquitatis ſpecie, reipublicæ cauſſam ſe agere ſimulantes, cùm ſuo interim quæſtui tantum ſtudent. Hæc de celebri Plauti loco ſententia noſtra eſt, pariter & lectionem & explicationem germanam auctori reddens: quam deinceps non iubeo, quî enim ego? ſed ſuadeo ſequi, confidoque ſecuturos omnes, niſi qui ſponte in alterutra falli, vel aberrare ab vtraque volent.

CAPVT

CAPVT II.

Sarpta. Interibi. Herilis fides, pro ſeruo, qui hero fidelis. Plinij ad Plautum adſpectus notatus, & in vtroque addubitatum. Alterius error, alterius defectus emendatione leui fortaſſean ſublatus. Alia plura diuerſi generis menda correcta.

AVT mutilus eſt hodie Plauti locus iſte proximâ ſcenâ:

Commiſce mulſum. ſtru: hea, colutheaq; appara.
Bene vt in ſcutris concaleat, & calamum inijce.

aut ratio fugit olim Plinium, qui myrrhæ ſeu vini murrhati mentionem hîc fieri ſcripſit Hiſtor. Nat. lib. 14. cap. 3. *Lautiſſima apud priſcos vina erant myrrhæ odore condita, vt apparet in Plauti fabula, quæ Perſa inſcribitur, quamquam in ea & calamum addi iubet.* Liquet, ad hunc planè locum reſpexiſſe magnum illum Naturæ myſten: vbi cum ſane calami mentio exſtet, nulla eſt tamen illius murrhini condimenti. Vtrum dicemus autem, erraſſe Plinium, an Plautum mutilatum? Hoc, qui Plinio magis faueat, dixerit: illud, qui Plauti locum diligentius ponderarit. Neque enim vlla Plautini textus inconcinnitas apparet, vnde quidquam deeſſe deprehendatur, & ſenſus eſt omninò plenus: ad quem neque facere videri poſſit aut murrhati aut vllius adeò vini mentio. quamquam ſanè *mulſum* tamen ibi liquidò perſcriptum: pro qua ipſa voce ſuſpicari liceat Plinium legiſſe *murrham*, atque hanc, vt vtrique ratio conſtet, in Plauto reponendam. Quod vero quidem non abſimile videtur, vtique cum & mutatio non ſit difficilis, & coniectura non vana ex Plinii affirmatione ducatur: ego tamen hactenus probo, vt & mihi & aliis aliter ſentiendi libertatem ſeruatam velim. Itaque quidquid de eo eſt, ſatis mihi ſit hanc nunc ſuſpicionem inieciſſe, quæ vtrumque poſſit, & Plautini loci ſuſtinere integritatem, & auctoritatem Plinii tueri. De cetero, monendus es, lector, ne vel illam loci totius vulgatam interpunctionem, vel hanc in parte Lambinianam lectionis interpolationem ex neſcio quibus veteribus libris amplectare:

Commiſce mulſum, ſtruthea, coluthea: aquam appara.

Vera ſcripta & diſtinctio iſta erit:

Commiſce mulſum: ſtruthea, colutheaq; appara
Bene vt in ſcutris concaleant, & calamum inijce.

Vel adeo iſta, ſi ita vis:

Commiſce murrham, ſtruthea, colutheaq; appara
Bene vt in ſcutris concaleant, & calamum inijce,

Quarum vtramuis ſequêris, omnino *concaleant* multitudinis numero ſcribendum. Sed eâdem ſcenâ porrò multi verſum illum dinexarunt:

Cynicam eſſe gentem oportet paraſitum probè.

neque attinet omnium reſtitutiones vel afferre vel examinare: meam pono,quæ reliquis collata facilè præponderabit:

Cynica eſſe è gente oportet paraſitum probum.

Ait, qui probus eſſe paraſitus velit, eum Cynicæ gentis eſſe oportere:quod quomodo,mox declarat. *Probum* feci,quia probum paraſitum, quem nunc deſcribit, opponit illi alteri nihili,quem deſcripſit prius:

Nihili paraſitus eſt,cui argentum domi eſt &c.

Argutiam noſtri popularis in *Probè eſſe,* non alienam quidem à re aut ingenio poetæ fateor, ſed à vero ſenſu hìc nunc remotiorem aio. Sequitur ibidem:

Nunquam hercle hodie hic prius edis,ne fruſtrà ſis.

cuius ruentes numeros inſertione literulæ ſuſtinebis, & ſcribes *ſies.* Ac deinceps:

Qui ſibi parentes fuerint,vnde ſurrupta ſit:

etſi non neceſſariò, tamen fortaſſe *ſurpta* fuit, in quod numeri & ipſi nonnihil inclinant. Inferius:

TO. Quaſi ſit peregrinus. SA. laudo. TO. & tu tuam gnatam tamen
Ornatam adduce lepidè in peregrinum modum.

Superuacuum hìc *tu* videtur, quod abeſt antiquis: *tamen* autem prorſus inconueniens. Aliquando ſcribebam: *TO. & gnatam autem tuam Orn.add.*
nunc malim tamen, *TO. & tu tuam gnatam item Orn.*
Mutatio hæc lenior: atque *item* eò reſpicit, quòd & venditor ipſe peregrinum in modum iuſſus fuit exornari. Proximi ab vltimo verſus hi ſunt:

TO. Abi, & iſtuc cura,ego puerum volo
Mittere ad amicam meam, vt habeat animum bonum.

quorum prior vno pede deficit. & integrior in vetuſtis ſcribitur quidem;

TO. Abi, & iſtuc cura. SA. me tibi. TO. ego puerum volo.

quid autem vult ſibi interpoſitum iſtud vna cum nouâ perſonâ, *me tibi?* Nihil ad rem:ſed inde coniiciendum, quod ad rem. Conieci, ac veriſſimè, *interibi:* quod aduerbium pro intereà Comicis vbique,& Appuleio etiam in Apologia vſurpatum:

Augetur oppidò familiaritas:interibi reualeſco.

Hoc immiſſo, ſed perſonarum notis exturbatis, reſcribe: *TO. Abi, & iſtuc cura:interibi ego puerum volo Mittere.* Non certius, explendum eſſe verſum, quàm hoc vocabulo explendum, quod rei tam aptum,& veteri tam ſimile ſcripturæ. Scenâ, *Satin' hac tibi,* præter alia aliis obſeruata notabis *herilem fidem* dici ſeruum qui ſit hero fidelis:

PÆ. Scio fidei hercle herili vt ſoleat impudicitia opprobrari.

Delen-

Delendum enim ſic è medio verſu comma, vt quę ſenſu cohærent, interpunctо ne diuellantur. Impudici à conſeruis inſimulantur in Comœdiis perſæpe ſerui, qui dominis ſe ſtudent eſſe fideliores. Mox ibidem:

TO. Abi modo. PÆ. ergo laudabis faxo.

rectius erit *ego* in vicem 𝔈 *ergo*. Multò poſt:

——*SO. ergo hoc mihi expedi,*

Quid agis? PÆ. quo tu? SO. dic tu. prior rogaui. PÆ. at poſt ſcies.

Inſeri volunt, *Quid te agis*: neſcio, an verſûs tantùm cauſsâ. nam alioqui ſæpe Plautus eam particulam omittit. At veteres libri ſcribunt hîc tamen *Quo abis?* verius fortaſſe. Nam verſui aliter etiam conſulendum. ita dico, vt pro *poſt*, adiectis aliquot literis, *poſterior* ſcribatur. Quod ita neceſſe. Nam inconcinna aliàs ſententia: *Prior rogaui, poſt ſcies*. Quanto autem & ſermo venuſtior? *Prior rogaui. poſterior ſcies*. Nullum eſt dubium, quin ſic debeat reponi. Verſu vltimo:

SO. abeo. PÆ. at ego abiero. SO. ambula.

legendum *PÆ. & ego abiero*. Abeunte ancilla, ſe quoque puer abiturum dicit.

CAPVT III.

Largiri bobus, dictis. Abi dum. Reijcere. Perennitare, Superſtitare. Quæ hæ res ſunt? Cuiuſmodi. Plautina aliquot loca contenduntur. Traducitur ambiguè verſus. Scenæ aliquot corriguntur, numeris, perſonis, diſtinctionibus mutatis.

SCenâ *Ioui opulento*, ne mihi quis mutandum cenſeat genus id loquendi, quo verbo *largiri* caſus iungitur non, vt ſolet, accuſandi, ſed auferendi:

Nunc amico homini bobus domitis mea ex crumena largiar.

Non enim hîc ſemel ita Plautus, ſed & Pſeudolo itidem:

Quid nunc acturu's, poſtquam herili filio

Largitus dictis dapſilis? vbi ſunt ea?

Quem locum ante nos ita cepit N. Douſa P. defenditque contra Lambinum & alios exemplo quidem vno ſimili, ſed quo multo elatius & firmius eſt hoc noſtrum. De bobus autem ipſis ex crumenâ depromendis ludit auctor ſuo more, quo etiam Aſinariâ de aſinis ex crumena clamantibus. SC. *Perfidia:*

Nimis vellem habere perticam. LE. quoi rei? LI. qui verberarem

Aſinos, ſi forte occeperint clamare hinc ex crumena.

Atque iterum hac fabula de bobus hiſdem. SC. *Paratum.*

——*SA. abi, atq; caue ſis*

A cornu. TO. quid iam? SA. quia boues bini hîc ſunt in crumena.

TO. Emitte ſodes, ne enices fame.

Nec aliter Truculento: *SC. Rus mane. Ego properam minas. Oues in*

Google

crumena hac in vrbem detuli. Et ibidem in extremo Comœdiæ:

Pecua ad hanc collo in crumena ego obligata dejero.

Quæ loca non iniucunde, nec inutiliter inter ſe comparantur. VItimus huius ſcenæ verſus leuiter vna voce traiecta ſic forte melius ad numeros ſcribetur:

Offerr: poteſt, quin ſim peritus, ſed Toxili eccum puerum Pægnium.

Sequitur alia ſcena, cui initium, *Penſum meum.* In huius principio videor vnius verſus tranſpoſitionem animaduertiſſe. Neque enim alter iſtorum admodum commodè hæret iſtic:

——*SA. ſcelerate, etiam reſpicis?*

PÆ. Scio ego quid ætatu ſim, eo iſtuc maledictum impune auferes?

At traductus poſt eum, qui nunc octauus, optime quadrabit. Vt hic ſcilicet ordo ſit:

——*SA. ſcelerate etiam reſpicis?*

Vbi Toxilus eſt tuus herus PÆ. vbi illi libet, neque te conſulit.

SA. Etiamne dicis, vbi ſit, venefice? PÆ. neſcio inquam, vlmitriba tu.

SA. Maledicis maiori. PÆ. prior promeritus perpetiare.

Scio ego quid ætatu ſim: eo iſtuc maledictum impune auferes?

Seruam operam, linguam liberam herus meus me iuſſit habere.

Iam is verſus illi Sagariſtionis dicto reſpondet, *SA. Maledicis maiori.* Nam ægrè hoc ferente, minorem maiori ſi. i maledicere; ſcio, inquit alter, ætatem meam, ſcio minorem me, te maiorem: ſed eamne ob cauſſam tibi licebit impune quidlibet in me dicere, mihi reponere fas erit nihil? Hoc accommodatum videnti omnes: neque tamen ego transferendum omnino verſum affirmabo. Neque enim ſic ſentio diſtrictè. Quin & ſuo loco non ineptè relinquetur: ſed detrahenda tum ei nota interrogationis, vt *eiρωνικῶς* proferatur. Pro ſcelerato enim increpatus, ſcire & recordari ſe dixerat ætatem ſuam: eò modeſtius honorem habiturum illi, nec maledictum maledicto penſaturum. Nec deinde tamen parcit: atque cum non parcat, huc reſpexiſſe Sagariſtio poteſt, cum ait, *Maledicis maiori*, quaſi obiectans illi impudentiam, homini, qui ſe feciſſet antea tam pudentem. Tu, lector, vtrum males, ſequeris. Ego traductioni magis aliquanto adhærerem, niſi cohærerent illa tenacius, *Prior promeritus perpetiare,* & *Seruam operam, linguam liberam &c.* neque diffindi ſe paterentur hac inſertione, quæ & ſequi iuſtius debebat ipſum ſtatim illud *Maledicis maiori.* Cui præterea leuiuſculum aliud accedit, quòd is verſus eſt generis ab his, quibus nunc interponitur, diuerſi, eiuſdem autem cum illis, quibus vulgò ſociatur. Eadem verò ſcenâ tenue quiddam aliud, non tamen prætereundum.

——*SA. itane? ſpecta*

Quid dedero. PÆ. nihil, tam nihil habes. SA. dij deaque te omnes perdant.

Niſi

Niſi te hodie, ſi prehendero, defigam in terram colaphis.

Leges primò: *PÆ. nihil. nam nihil habes.* dein *me* repones in locum alterius *te. SA. dij deaq; me omnes perdant.* Ea enim communis formula deiurationum: à qua deflexiſſe per iocum Plautus hîc videri poſſet, niſi ſubiiceretur mox à Pægnio, *Eueniant volo tibi quæ optas.* Optauit igitur ſibi Sagariſtio, ac *me* dixit: qui ſi *te*, non fefelliſſet id argutum puerum, atque idem longè aliud reſponſum repoſuiſſet. Proxima ſcenâ nihil etiam magni momenti. Quod de callo aprugno ibi dicitur:

Satin' ea tenes? SO. magis calleo quàm aprugnum callum callet.

Idem fuit Pœnulo:

Iam tenes præcepta in corde? CO. pulcrè. MI. vide ſis calleas.

CO. Quid opuſt verbis? callum aprugnum callere æquè non ſinam.

At ſtatim leuiter in ſcriptura noui priſcique libri diſſentiunt. Hodierni, *TO. propera, abi domum:* Vetuſtior vnus: *abidum.* Vtrumque rectè. Plauti tamen hoc hîc fortaſſe. Tum infra:

SA. Enim metuo vt poſſim in bubilem reijcere ne vagentur.

parum refert, *bubilem* nouo, an *bubile* vulgati genere ſcripſerit auctor: *reijciendi* verbo appoſitè vſus eſt bis ibidem, vti & Virgilius:

——*A flumine reijce capellas.*

neque audiendus, qui *reigere* & *reigam* hîc eſſe voluit, quaſi melior ſit ab *agendo* compoſitio in illum ſenſum. Progredior ad illam bono cum omine, *Quæ res bene vortat:* cuius ſecundo verſu, *Perennitatisq; adeo huic perpetuo cibo:* mirum ni voci *perennitatis* cauda præruncanda, vt *perennitatiq;* ſcribatur, quod eſt *perennitantiq;*, litera *n* omiſſâ, vt in *Prægnas* aliiſque multis ſolet. *Perennitare* quidem verbum eâ formâ procuſum, quo ſtatim ſubſequens *ſuperſtitare*: quo Ennius etiam vſus, *Menalip.*

Regnumq; noſtrum vt ſoſpitent ſuperſtitent.

Ac melius mihi verba caſu eodem omnia poni videantur, *perpetuo perennitanti cibo:* quia ſic aptior aliquanto ſenſus. Etſi non damno etiam cibum *Perennitatis*, quaſi alicuius Deæ. Inferius in perſonis nonnihil variatur:

——*at nequidquam neuis:*

Meo modo iſtud potius fiet quam tuo.

VIR. Fiet? PA. quæ hæ res ſunt? VIR. cogita hoc verbum pater.

Ita vulgò: contra quod Lambinus voluit:

VIR. Fiat. quæ hæ res ſunt? cogita h. v. p.

At ego veteres editiones ſequar, illas quas ſoleo præ ceteris plerumque ſequi, & reſtituam:

Meo modo iſtud potius fiet, quam tuo

Fiat. quæ hæ res ſunt? VIR. cog. h. v. p.

Stomachantis patris eſt *Quæ hæ res ſunt?* cui formulæ geminam, *Quæ res?* habuimus & notauimus ad Pœnulum: eademque hîc eſt vltimâ ſcenâ:

Hiccine eſt qui fuit quondam fortis? DO. quæ hæc res eſt? hei colapho me icit.

Et Caſinâ:

——OL. hei hei, fœtet
Tuus mihi ſermo. ST. quæ res? OL. hæc rès. ST. etiamne aſtas?

Et Aſinar.

Quæ res? tun libero homini ſeruos male loquere?

ad quam fabulam aliquid huius generis & olim Gulielmius noſter. Ibidem ſcenæ poſt:

PA. Tace ſtulta, non tu nunc hominum mores vides,
Quoiuſmodi hic cum fama facilè nubitur?

Vt rectè intelligas, aliter diſtingue:

PA. Tace ſtulta. non tu nunc hominum mores vides?
Quoiuſmodi hic cum fama facilè nubitur.

Affirmanter enim poſterior verſus efferendus. & *Quoiuſmodi* non quærit, ſed valet hîc cuiuſque modi, cuius vis modi. Nam ſenſus eſt, cum qualicumque, ſeu cum omnis generis fama, tamen facilè nubi, ſi dos non deſit. Is particulæ eius vſus noſtro familiaris. Nam cum alibi, tum Pſeudolo ita:

Murrhinam, paſſum, defrutum, melinam, mel cuiu modi.

Pro quo apud Gellium & Appuleium frequentatur ferè *cuiuſcemodi.*

CAPVT IV.

Logi dotis, nummi præſidij, dies ſpatij, & tali: quâ formâ dicantur, Traloqui, Tralegere, & ſimilia. Mirum quin. Schema pro quouis habitu, non tantum penula ſeruili. Dos filiarum Homeri & Paraſiti. Dubia verſus vnius traiectio: alterius admodum controuerſi conſtitutio. Locorum plurium variæ & miſcellæ collationes, Emendationes, explicationes in aliquot ſcenas ordine percurſas.

EAdem adhuc ſcenâ ridiculè Paraſitus filiæ ſuæ dotem promittit ex artis ſuæ libris, ſexcentos logos. Ridiculè ſed Homeri ſcilicet exemplo, qui ſuæ quoque filiæ propter inopiam Cypria ſua carmina dediſſe in dotem perhibetur. Id ex Æliano cognoſcimus, qui habuit ex Pindaro, & aliis non nominatis. Verba autem eius iſta Variar. lib. 9. c. 15. λέγεται δὲ κἀκεῖνο πρὸς τούτοις, ὅτι ἀπορῶν ἐκδοῦναι τὴν θυγατέρα, ἔδωκεν αὐτῇ προῖκα ἔχειν τὰ ἔπη τὰ Κύπρια· καὶ ὁμολογεῖ τοῦτο Πίνδαρος. Sed audiamus & Plautinum paraſitum:

——PA. caue ſis tu iſtuc dixeris.
Pol deûm virtute dicam & maiorum meûm,
Ne te indotatam dicas, cui dos ſit domi.
Librorum eccillum habeo plenum ſoracum.
Si hoc accuraſſis lepidè, cui rei operam damus,
Dabuntur dotis tibi inde ſexcenti logi,

Atque

Atq; Attici omnes, nullum Siculum acceperis.
Cum hac dote poteris vel mendico nubere.
In quibus traiectionem moliri liceat huiuſmodi:
——*P A. caue ſis tu iſtuc dixeris:*
Ne te indotatam dicas, cui dos ſit domi.
Pol Deûm virtute dicam & maiorum meûm,
Librorum eccillum habeo plenum ſoracum.

Atque in hanc cum ego ſanè inclinem, retinent tamen antiquæ editiones, quæ & ordinem vulgatum ſeruant, & cum ſententiæ arctius vinciendæ, tum verſui magis explendo, particulam *enim* inſerunt ita:

Ne te indotatam dicas cui dos ſit domi.
Librorum enim eccillum habeo plenum ſoracum.

Sed iam pendet, nec habet quò referatur iſte verſus,

Pol Deûm virtute dicam & maiorum meûm.

cui quidem aliud præterea quid fuerat ſubiiciendum. Ceterùm *Dabuntur dotis* alibi coniungendum dixi: nunc potius videtur, vt *logi dotis* iuncta capiantur, eodemque modo omnia, de quibus hoc genus ad ſuperiorem neſcio quam fabulam pluribus egi. Sic & Pœnulo iam *trecentos nummos præſidij* capio: & in Appuleio *trecenta millia dotis.* Apologiâ: *Pudentilla locuples femina trecentis millibus dotis fuit contenta.* Nec aliter Cæſar lib.1.bel. Ciuil. *Sex dies ad eam rem conficiendam ſpatij poſtulant.* Quæ omnia conuerſim vulgus diceret, ſpatium ſex dierum, præſidiũ trecẽtorum numûm, dote trecẽtorũ milliũ, ſexcentorũ logorũ, atque ita deinceps. Vltimo verſu pulcherrimũ eſt, ꝙ παρὰ προσδοκίαν mendicũ ſuppoſuit homini nobiliſſimo & ditiſſimo. Nam auditores exſpectabant, vt cum tam præclara dote nubi poſſe diceretur vel præclariſſimo alicui & primori ciuitatis. At ille, quod verius erat, mendici conditionem inueniri poſſe ait: in quo & ipſo honeſtiſſima ambiguitas ſenſus. Dum enim hoc innuitur, vilitate dotis non niſi mendicum conciliatum iri; ſimul eiuſdem præſtantia commendari videtur: atque ita interpretari licet, quaſi tam opulenta lautaque dos ea ſit, vt ſi puella vel egentiſſimo & prorſus inopi alicui viro nubat, tamen abundè ſatis habeat ad vitam inde cum marito & familia commodiſſimè ſuſtentandam. Omiſimus verò ſuperius:

VIR. Futura. P A. ſcis nam tibi quæ præcipio? VIR. omnia.

in priſcis legi, *præcepi*, paullò melius. Nunc curam noſtram flagitat ſcena *Curate*, qua leuiſſimè defungemur.

Eo verſu:

Pecunia accipiter, auide atq; inuide:

veteres ſcribunt *Pecuniarum*, atque ita numeri quoque iubent. Mox *Traloqui* verbum habes, quod eſt ordine eloqui, ſeu percenſere: ad quod exemplum alibi formatum *Tralegere*, & hîc poſteà

Tranſcindere:& in Appuleii Apologia *Tranſuorare*.Inferius non interpungitur,ideoque non capitur,rectè ſatis iſtud:

> *TO.Fortaſſe metuis in manum concredere.*
> *DO.Mirum,quin citius iam à foro argentarij*
> *Abeunt,quàm in curſu rotula circumuortitur.*

Tu *Mirum quin* coniunge,& integro puncto à reliquis ſeparato. E præcedentibus enim ἀπὸ κοινοῦ ad hoc repetes, Mirum quin tibi in manum concredam, vel Mirum quin metuam:id eſt omninò metuo. Sic enim Plautus vbique formulâ iſtâ vtitur, in qua fruſtra Lambinus ſe multis locis torquet.Fuit hîc paulò antè: *DOR. Mirum quin tibi ego crederem.* Et ſuperius:

> *Mirum quin regis Philippi cauſſa aut Attali*
> *Te potius vendam.*

Et vbique exemplorum copia: quæ commodè accipere ſatius eſt, quàm de interpretatione per æquiualentia verba fruſtrà ſatagere. Reliqua iam hîc, *Citius argentarij &c.* ſimillima ſunt iſtis prioribus:

> *Vbi quid credideris, citius exemplo à foro*
> *Fugiunt,quàm ex porta ludis cum emiſſuſt lepus.*

Et tale quid fuit & Pſeudoli fracto hodie loco:

> *Heus tu,poſtquam hercle iſti à menſa * ſurgunt,*
> *Qui ſuum repetunt,alienum reddunt nato nemini.*

Scenæ conſequentis initium eſt:

> *Si quam rem accures ſobriè aut frugaliter,*
> *Solet illa rectè ſub manus ſuccedere.*
> *Atq; edepol firmè,vt quiſq; rem accurat ſuam,*
> *Sic ei procedit,poſt principia deniq;*
> *Si malus aut nequam eſt,male res vertunt quas agit &c.*

Vbi primò emendabis *fermè*.quid enim hîc firmè,quod omnes tamen libros obſidet? In reliquis Scaliger legi voluit, *Sic ei procedunt poſt principia deniq;*. Cui non repugno,ſed oppono veterem lectionem, *pòſt principiò deniq;*, & ex ea nonnihil traiectâ ſententiam aptiorem:

> *Atq; edepol,fermè vt quiſq; rem accurat ſuam*
> *Principiò,ſic ei procedit pòſt deniq;.*

Namque hoc planè vult,vt initio quiſque rem accuret, ita poſteà prouenire:malè, ſi malè; benè, ſi benè. Ibidem mox non margini adiiciendum, ſed ipſi textui interiiciendum fuit, quod veteres libri obiiciebant,vt verſus perficeretur:

> *Nunc ego lenonem ita hodie intricatum dabo.*

Scenula iterum noua eſt, *Numquid moror*, quæ ſit rectius vna cum ſuperiore. Huius ille verſus diuerſiſſimè ſcribitur à diuerſis:

> *Tiara ornatum lepidè condecorat tuum.*

Et

Et quid omnium commenta recenſeamus? E Priſciani vetere ſcriptura, quæ hæc lib. 6.

Theatrum lepidum cum decora ſchema,

etſi mirificè quoque corruptâ, integerrimâ tamen omnium, nouam integriorem, & non dubiè Plauti germanam iſtam facio:

Tiara vt lepidam lepidè condecorat ſchemam!

Geminandam vocem, ſemel in Priſciano ſcriptam, Canterus etiam & Palmerius olim vidit: ſed in reliquis vterque nimium deinde aberrauit, etſi magis ille, ac pueriliter quidem, cum *theatrum* è Grammatico arreptum in theatrum & ſcenam huius fabulæ pertraxit. Alii vocabulum *ornatum* mordicus tenuerunt, quia ad menſuram verſus implendam quadrabat. Id tamen manifeſtum gloſſematium eſt alterius *ſchemam*. quod ipſum ideò vitatum, quia numeris videbatur repugnare. Sed, ô boni, corripitur, inquo ſine verſus ponitur & Amphitruone:

Quod ego huc proceſſi ſic cum ſeruili ſchema.

Neque Latini ſemper, & minus Comici, naturam ac modulum originis Græcæ ſunt ſecuti. Quod poſui autem, *ornatum* eſſe huius vocis gloſſam, audacter poſui: nec moueor auctoritate magni viri, qui *ſchemam* in Amphitruone penulæ ſeruilis genus interpretatur. Fallitur. & vnde autem ſic interpretatur? quiſue ita vnquam vſus? Plautus vtrobique pro habitu accipit, quem Græca vox ipſa ſonat. Hic Perſicum reliquum habitum tiara impoſita lepidè condecorare dicitur: illic Mercurius, qui Deus ſit, excuſat, quòd ſeruili habitu ſeu ornatu, Soſiæ ſcilicet æmulus, in ſcenam procedere non dubitarit. Nec iuuat, quòd fortaſſe penulam indutus ibi tamen, vtpote peregrè venientem aſſimulans. Quid enim? ideò generis ſignificationem adſtringemus ſpeciei? Comprehendit in ſe ſchema & penulam & alium quemuis ornatum. Neque poſtea depoſitâ penulâ, cum omnem habitum ſerui Soſiæ porrò Mercurius imitaretur, non inceſſit cum ſeruili ſchemâ. ſed rem claram non neceſſe eſt acrius premere, nec fas adeò illum, contra quem hæc dicuntur, inſectari. Porrò ibidem illud:

SA. Age illuc aſpice deprocul in conſpectum. TO. tace.
Vbi cum lenone me videb.

refinxit elegantiſſ. Douſa F. ad exemplum gemini loci, qui infrà. De verbis; non ille quidem malè: ſed vtrobique vitium aliud in collocatione perſonarum. quod mihi cum ſententia aperuiſſet, tum retexit magis editionum veterum ſcriptura, quæ vtroque loco Sagariſtionem, quem huc ex altero illatum ille cupit, omittunt. Et verò continuè pronuntiat hic illa Toxilus:

——TO. lepide hercle adiuuas.
Age illuc abſcede procul è conſpectu, & tace.
Vbi cum lenone me videbis colloqui,
Id erit adeundi tempus.

Eodemque modo reſcribendum eſt & illic: fine, inquam, ſcenæ *Poſtquam illic:*

TO. Age illuc abſcede procul è conſpectu, & tace.
Vbi cum lenone me videbis colloqui,
Tum turbam facito.

Sic enim, vt dixi, veteres libri, Colonienſis & Florentinus: niſi quòd *&* inſerui ego, ſententiæ vtile, quamquam non hercule neceſſarium: ſed à Plauto quidem non omiſſum.

CAPVT V.

Ais & agis ſibi ſæpe ſuppoſita. Pragnauiter. Copiſſimus. Cadere, Labi. in obſcenum ſenſum poſt alios adſtructa. Locus intricatiſſimus, in quo aut ſuperfluit, aut deſit verſus vnus, explicatus. Numeri ſæpiculè concinnati. Correcta multa in verbis & perſonis, quà malè diſpoſitis, quà omiſſis. Tibulli carmen emendatum, & totum enarratum.

QVam paruum, tam frequens erratum eſt paſſim in mutua permutatione verborum *ais* & *agis*: quorum illud huic ſuppoſitum etiam puto SC. *Satin' Athenæ.*

TO. Quid ais hoſpes? SA. venio, adduco hanc, vti dudum dixeram.

Nam *agis* ibi quidem opportunius haud paullò. Qua ſcenâ ſeruant adhuc pertinaciter omnes editores aduerbium *prognariter*, à Lambino meritò damnatum, qui *prognauiter* & hîc & apud Ennium reſtituebat, aptiſſimo ſenſu, atque vnicè cum interpretatione Nonii conueniente. Nam *gnauiter* eſt ſtrenuè: cui præfixa particula *pro* ſignificatum intendit, vt ſit, valde ſtrenuè. quamquam dubito, an non *præ* potius auctores præfixerint, ac *prægnauiter* ſit in Nonio & exemplis ipſis reſcribendum. At ibidem poſt intricatæ admodum ſententiæ locus eſt.

——D O. ſatis rectè mones.
Hoſpes, volo ego hanc percontari. S A. à terra ad cœlum quid lubet.
TO. Iube dum ea huc accedat ad me. SA. i ſanè ac morem illi gere,
Percontare, exquire quiduis. T O. age age nunc tu i pra, para.

In quo perſona primùm Toxili fallit, qui nunc ad ſe vult puellam venire, prorſus ineptè. Lenonis enim ea poſtulatio eſt. Sed ineptius ſubdit Sagariſtio, *I ſanè, ac morem illi gere,* puellam iis alloqui viſus, quæ procul tamen abſtiterat, adeunda vltrò, vt adduceretur Atque etiam alia ſunt in iis, quæ porrò, abſurda, quæ non exeutio. Turba autem omnis ab iſto vno verſu:

T O. Iube dum ea huc accedat ad me. S A. i ſanè, ac morem illi gere.

qui aut ipſe ſuperfluit: nam eo remoto plana res fuerit:

——S A. à terra ad cœlum quid lubet
Percontare, exquire quiduis. T O. age age nunc i, præpara.
Vide vt ingrediare auſpicato &c.

Aut

Aut alius illi deeſt, qui ſententiam expleat expliceţque. & id potius. Nam omninò poſt hunc in perſonas ita tribuendum,

D O. Iube dum en huc accedat ad me. T O. i ſanè, ac morem illi gere:

ſequi debuit alius, quo faſtidioſus Sagariſtio renuerit adducere lenoni puellam, quod ille petierat, ac Toxilus ſuaſerat, atque ipſum adire iuſſerit, quæque vellet, ex aſtante iſthìc percontari: cuius quidem orationis reliqua particula eſt in deincipe verſu, *Percontare, exquire quiduis.* Tum enim, illo ſuperbius officiolū id negante, Toxilus ipſum igitur lenonem ire iubet: atque age age, inquit, ipſe nunc ito, & ad quæſtionem inter eundum te præpara, ſimul vide prius, vt auſpicatò iter ingrediare. At illum auſpicio ſatis, vt putabat, liquido profectum reuocat idem ſtatim, & conſilio neſcio quo ſe potius iturum ait, & illam adducturum. quod Dordalo facilè permittente, adit ipſe virginem, ad quam iſtud ſolum pronuntiat, *Sequere me:* rediensque & adducens, ad lenonem porrò iſta,

Adduco hanc, ſi quid vis ex hac percontarier.

In hunc modum totus locus accipiendus, in quo inexplicabiles alias abſurditates. Iam porrò nec illic perſonæ diſpoſitæ ſatis rectè:

T O. Do ergo tibi operam. D O. tibi ibidem das, vbi tu tuum amicum adiuuas.

Exquire. T O. heus aduigila.

Quid enim leno Toxilum exquirere iubet? qui planè contrà debet illum. Ita repone: *T O. Exquire. heus aduigila.* Tandem poſt multas tricas, Hoc agere & lenonem & virginem ſeruus conciliator iubet: & illo, vt initium exquirendi faciat, admonito, callidè huic quoque mandat, vt aduigilet, ambiguo ſanè dicto. Nam & hoc clam innuit, vt fraudi ſuæ attendat, & illud palàm, vt quæſitis lenonis. quò hic quidem tantùm reſpici putat: at illa alterum quoque intellexit, & æquè ſubdolè reſpondet, *Satis eſt dictum.* Ita miſerum lenonem paullatim in foueam illiciunt, & dolis ſuis, quò lubet, offrenatum ducunt.

Inferius, vbi vulgatur:

——nata eſt in calido loco,

Vbi rerum omnium bonarum copia eſt ſæpiſſimè.

languere mihi videtur hoc *ſæpiſſimè.* quæro, an fuerit *copiſſima?* an potius ad ſequentem verſum pertineat: *——copia eſt. T O. ſcitiſſimè* *Tactuſt leno.* Iterum verò perſonæ vitiatæ ſunt illic:

T O. Ita me Dij bene ament, ſapienter atq; equidem miſeret tamen.

D O. Sed tamen virgo, quæ patria eſt tua? age nunc actutum expedi. quid taces?

Sed & alter verſus eſt aliquanto longior. Abiicienda verba *Sed tamen*, & omnia continuè lenoni Dordalo attribuenda:

DO. Ita me Dij bene ament, ſapienter. atq; equidem miſeret: tamen

Virgo, quæ patria eſt tua? age actutum expedi. quid nunc taces?

Quam reſtitutionem ſententia ſatis ipſa per ſe manifeſta probat: ne quid ego verborum inaniter appingam. Pòſt, ita numerorum cauſsâ verſum illum ſcribes:

Cum propè ipſus perditus't, & beneuolentes perdidit.

Et qui hunc ſtatim ſequitur:

DO. Etiam opinor. TO. etiam opinor? DO. ſummo genere eſſe arbitror.

eius initio corriges è veteribus, *DO. Emam, opinor.* Alterum inuenuſtum eſt, nec exprimit integrum ſenſum. Dubitat adhuc leno, an ſit emturus: ſed tamen, emam opinor, inquit Ibi Toxilus, etiamne opinaris? nec ſtatim quod tibi Dii obiiciunt boni apprehendis? Mox omiſſa perſona eſt:

——a leit hi:, & me abſentem redimet. quid nunc? DO. quid eſt?

Toxilus iſta pronuntiat, *Quid nunc?* Atque hoc etiam clarum eſt. Igitur eum prænotabis. Altero abhinc verſu:

DO. Ne ſis plora, libera eris actutum, ſi crebrò cades:

Senſu obſceniore poſitum verbum *cades* negarunt quidam, alii affirmarunt. Inter hos ego: & præter huius exempla, quorum vni è Declamatore apud Senecam: *Fortaſſe pœna ſe præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit*: à Gulielmio noſtro primitus allato. addidit alterum poſteà Tibulli N. Douſa P.

Gratum eſt, ſecurus multum quod iam mihi de me
Permittis, ſubito ne male inepta cadam.

adiicio ipſe nunc Propertianum *Labi*, quod eodem modo ſic poeta elegantiſſimus vſurpauit lib. I.

Vt ſoles amoto labi cuſtode puella
Perfida, communes nec meminiſſe deos.

Sed & de Tibulli loco amplius moneo, leuiter in voculis binis corruptum eſſe, quas hîc per occaſionem emendemus, & ipſum illud totum elegiarion, quod doctis aliquot viris negotii non parum fecit, explicemus. Ita autem reſcribendum eſt:

Gratum eſt, ſecurus multum quod iam tibi de me
Promittis, ſubitò ne male inepta cadam.
Sit tibi cura togæ potior, preſſumq; quaſillo
Scortum, quàm Serui filia Sulpitia.
Solliciti ſunt pro nobis, quibus illa dolori eſt,
Ne credam ignoto, maxima cauſſa, toro.

Vides pro *mihi*, ſuppoſitum *tibi*; pro *Permittis*, *Promittis*. Ita ſententiam exigere videbis & ex hac paraphraſi noſtra, qua totum ſic breuiter ac ſimpliciter reddo. Gratum mihi eſt, quòd iam tantum de me tibi promittis, vt animo ſecuro poſſis omittere curam & cuſtodiam mei. Atque haud immeritò ſanè illam potius cures quaſillariam amicam tuam, quàm me nobilem adeò viri nobiliſſimi filiam. Et tamen me quoque ſatis obſeruant nunc riuales tui

apud

apud rogatam iſtam. Hi enim cum excluſi ab illa ſint, te ſolo recepto; in me oculos coniiciunt & fixos habent aſſiduos: quæ etiam maxima quidem mihi cauſſa eſt, vt peccare ſollicitius caueã, aliique me toto ignoto prorſus abſtineam committere. Sed amplius ibidem legendum videtur etiam *Solliciti ſunt de nobis.*

CAPVT VI.

Quî. Triginta minæ ſolenne pretium mulierculaꝛum. Prorſum. Re præpoſitio producta. Verò. Fruſtum verſus alteri agglutinatum. Ordinata ſæpè verba. Perſonæ digeſtæ alibi, alibi exemta. Lambiniana verſus inſertio probata, argutatio Guilielmiana improbata. Duplex loci diſtinctio, de elegantia inter ſe certans. Alia ad lucem & ſinceritatem Plautini textus dicta.

SVpereſt eâdem ſcenâ vnum alterumque etiam mendum: quæ noſtro more, ſine verborum pompa, correcta lectori proponemus. Literula vnica abundat hoc verſu:

DO. Tum tu pauca in verba confer, quid datur, tanti indica.

Legendum enim *quî*, non *quid*, iſta cum diſtinctione:

DO. Tum tu pauca in verba confer: quî datur, tanti indica.

Vno verbo, inquit, abſolue: & tanti ſaltem indica, quo ſeu quanto es daturus. Idem eodem genere dictum ſuperius:

Indica, minimo daturus quî ſis, quî duci queat.

Reſpondet nunc Perſa:

SA. Faciam ita vt te velle videam, vt emas, habe trecentis minis.

Priora lege & interpunge: *SA. Faciam ita, vt te velle video, vt emas.* Iam reliqua nimis ſtatuunt grande pretium, cuius & mox nimia deductio, cum à minis trecentis ad octoginta ſtatim venitur. Nec ita inſaniunt aliæ plereque editiones: quarum ex recentibus optimæ indicant tantum *centum*, & vetuſtiores addita voce, *habe tibi centum minis.* Vtrouis modo rectè, quod ad numeros pariter & ſenſum. A centum ad octoginta, & denique ad ſexaginta labuntur, in quibus pretium conſiſtit, illud quidem tolerabile, duplo maius tamen vulgari, quod alibi notauimus eſſe plerumque minas triginta. Sed hæc duarum æquauit, propter ampliſſimam lucri ſpem, cui totus inhians leno quacunque conditione præcipitat emtionem. *Trecentis* illud ne mireris vnde ſit: operâ bardiſſimi alicuius correctoris huc tranſlatum eſt ex inferiore illo verſu:

Non edepol minus trecentis cara eſt: feciſti lucri.

cum quo quidem fruſtulum præcedens conglutinare poſſis, vt in vnum ſic coeant:

Abi, argentum effer. non edepol trecentis cara eſt: feciſti lucri.

Ante quæ, diſtinxeris illa rectius ita:

———DO. quid id eſt ergo? eloquere actutum, atq; indica.

Poſt eadem, ſi lubet, legeris æquè rectè, *decem accedent minæ:* atque in fine ipſo ſcenæ, *argentum effero:* quomodo quidam leuiſſi-

mo diſcrimine à vulgatis recedunt. Proximâ deinceps ſcenâ:

Simulato quaſi eas prorſum in nauem:

interpretor *porſùm*, rectà, quaſi prouersùm, directâ viâ. Quæ hanc proximè ſequitur, eius verſu tertio legis *remigrat*, initiali ſyllabâ productâ: quod veteribus in præpoſitione *re* frequens, vt ab aliis alibi oſtenſum: atque ita erat in ſuperiore ſcena *Satin'*:

Age, ſi quid agis. ego ad hanc redeo. ſequere, reduco hanc tibi.

Deinde hic verba verſus illius ita digere:

Nihil mihi tam parui eſt, quin me id pigeat perdere.

Cui adhærent:

Age accipe hoc ſis. S A. hunc in collum, niſi piget
Impone. D O. verò fiat.

Vbi Florentinus liber *hanc* legit, vt crumenam ſubintelligas: quamquam *hunc collum* ſuo more potuit auctor voluiſſe. *Verò fiat* iunctim potes, & ſeparatò capere, virgulâ interiectâ. De particulæ enim *verò* tali vſu ad Pœnulum nobis dictum. Deinde verborum ordinem iſtum fac:

Eum ego vt requiram, atq; vt redimam, volo pergere.

Nam adiectâ quidem voce planè explendus verſus ex antiquis. Mox:

T O. Quid attinet nomen ſcire? S A. auſculta ergo ſcies.

Veteres loco ꝰ *nomen* habent *nos*. Inde ſcribe:

T O. Quid id attinet nos ſcire? Illud neceſſarium viderant atque inſeruerant, quibus non conſtabat de præcedente verſu:

D O. Sed ſcire velimus, quod tibi nomen ſiet.

quem perperàm omiſſum rectè atque ordine Lambinus ex libris ſuis reſtituit. Alia ſcena procedit, *Poſtquam illic abijt.* Hic fruſtra Gulielmium noſtrum argutatum credimus in illis:

——*nam ſenſi te ſedulo*
Mihi dare bonam operam. T O. tibin' ego? imò ſeriò.

Potius enim quàm *ſerui* mutetur, in quo nimis exilis, ſi quis eſſe poteſt, iocus; aliter perſonas ordinandas cenſeo. Neque fallor, ita Plautum diſtinxiſſe, aut diſtinctum voluiſſe:

——*T O. tibin' ego? D O. imò ſeriò.*
Atat oblitus ſum intus dudum edicere.

In quo ſimplex & apertus ſenſus: quem, qui ſapiat, mutare nolit illo argutiore, quantumuis eleganti. Quæ ad finem ſcenæ huius, attigimus ſuprà & cum loco gemino ſuo correximus. Fine proximæ, verba digere cum libris ſeculi & fidei melioris:

T O. Pol iſtuc quidem iam ego omne vſurpabo domi.

Ita verſus poſcit. At initium porrò proximæ dubiam admittit correctionem:

Niſi ego illunc hominem perdo. D O. perij. S A. atq; optimè
Eccum ipſum ante ædes.

Nam & ſic elegans eſt, vt ἀποσιώπησις ſit, apta quidem mirificè illa

mini-

minitanti: *Niſi ego illunc hominem perdo.* Neque non ruſum gratia pænè maior ſit in ſententia, quam multò diuerſam efficient perſonarum notæ exturbatæ, vt Saturionis continuetur ita ſermo:

Niſi ego illunc hominem perdo, perij. atq; optimè Eccum ipſum.

Perierat enim hercule paraſitus, niſi lenonem perderet, abductâ in ſeruitutem filiâ, neque patratâ fallaciâ, vnde vna illi vitæ in poſterum promiſſa ſpes, & capta iam fiducia perpetui perennitantis cibi. Vt de me fatear; vulgato acrius, hoc nouo blandius afficior: & tandem cùm illud ægrè dimiſero, iſtud cupidius acceptarim. Eligat & ſibi lector alterutrum: qui ſerio iudicio cum vtrumque expenderit, non poterit tamen non præuaricari, & noſtro impenſius fauere. Vltima ſcenæ eiuſdem ſic omnia ſcribenda:

DO. Sine dicam. SA. nolo. DO. audi. SA. ſurdus ſum, ambula:
Sequere hàc ſceleſte, feles virginaria:
Sequere hàc mea nata me vſq; ad prætorem. VIR. ſequor.

perſonis intermediis vtrinque remotis, quarum cum editio optima eieciſſet vnam priore loco, debuit nec alteram ferre poſteriore.

CAPVT VII.

Aquula in initio conuiniorum. Me, particula antiquè abundat. Benè nobis omnibus, formula in Plauto hactenus, fallens, luce diſtinctionis iam protracta. Eijcere vehiculum. Manum adire. Hem, verberantis. Staticulum dare. Promiſcè. κολαφίζειν. Nummi ſciunt. Multæ in reliquas ſcenas emendationes, inibi verba, interpuncta, perſonæ, variè omnia traiecta, abiecta, mutata: verſus ipſi concinnati: horum vnus traductus. Lambini abſurdæ gloſſæ ſæpius exploſæ. Ioca nonnulla declarata.

CVM fabulæ Cataſtrophe inclinat in cataſtrophen noſter etiam in ea labor. Quinti, vt diſtinguunt, Actus ſcenæ ſunt hîc duæ tantùm: quarum priore quis primus illa ſic mutarit haud ſcio nunc, neque vnde noſtri imitati:

Statuite hîc lectulos, ponite hîc quæ aſſolent, hîc ſtatui volo, primum
Vnde ego omnes hilaros, lubentes, lætificantes faciam vt fiant aliqua mihi.

Veteres quidem ſic legebant, *hîc ſtatui volo primùm aquilam mihi:* quorum poſtrema verba malè nunc ad finem verſus alterius reiecta. Quid enim hîc ſententiam iuuant? At ea ſine illis illîc non conſtat. Exprimat enim Toxilus, oportet, quid ſtatui primum velit, cùm ſe dicit primum aliquid ſtatui velle. Aquilam ſiue aquam vilem credo nimis arbitrati ſunt, quæ ante omnia collocaretur. Hi tamen ſcire debebant, eam in conuiuiorum ingreſſu principem locum vel lauandis manibus tenuiſſe. Ac poſt aquam ſumtam, menſa demum apponebatur: quod cum vndique, tum è Moſtellaria patet: vbi Philolaches cum Philematio ſuo accubiturus, aquam prius, deinde menſulam apponi poſcit, Scena *Lampridem*

Atque ita paullò pòſt hîc quoque rurſus: *date aquam manibus, a[illegible] ponite menſam.* Adhæreo igitur veteribus libris, & paullâ tam e mutatione ſic reſcribo:

Statuite hîc lectulos, ponite hîc quæ aſſolent. hîc ſtatui volo primùm
Aquilam mihi: inde ego omnes hilaros, lubentes, lætificantes facia[m]
vt fiant,
Quorum operâ hæc mihi facilia factu facta ſunt, quæ volui effieri.

Feci *inde*, quaſi deinde, vt reſpondeat τῷ *primùm. Lubentes* iam olim Gulielmius veriſimilibus emendarat, etſi poſteà ſibi alii vendicarunt. Porrò autem & interpunctorum, & perſonarum, & deniq; verborum vitio laborat hic locus, etſi maximè perſonarum: quem tamen ita, vt vulgò legitur, non hîc adſcribam, ſed vt à nobis ſaltem eſt correctus:

——T O. agedum ergo,
Accedin' ad me atque amplecteris? L E M. ego verò. oh nihil magis
dulce eſt!
Sed amabo, oculus meus, quin lectis nos actutum commendamus?
T O. Omnia quæ tu vis, ea cupio. L E. mutua fiunt à me. T O. age, age,
age ergo,
Tu Sagariſtio accumbe in ſummo. S A. ego nihil moror, cedo partem
quam pepigi.

Fruſtrà deinde eſt, qui *me* particulam delet iſthinc:

Optatus hic mihi dies datus hodie eſt à Dijs, quia te licet liberam me
amplecti.

Dixi & hîc & alibi adiectionem illam eſſe veteribus tam aliis, quam Plauto familiarem. Quod autem reſpondet hîc ſtatim Lemniſelene:

L E M. Tuâ factum operâ benè omnibus nobis: hoc mea manus tua
poculum donat.

Sic in omnibus quos viderim libris interpunctum eſt, nec vulgo aliter accipitur, quàm ſi ſtructurâ verborum & ſenſu cohæreat hoc totum *Tuâ factum operâ benè omnibus ſuis.* At mihi diſpeſcendum videtur in membra duo: vt prius ſit, *Tuâ factum operâ.* Id eſt, quod à Diis tibi datum eſſe ais, vt me liberam tibi liceat amplecti, id tua tibi ipſius operâ euenit. Alterum iam, *Bene omnibus nobis*; habeo pro ſolenni bene precandi formulâ in propinationibus: qualis ab ipſo iam iam Toxilo vſurpata, *Bene mihi, bene vobis, bene amica mea.* Hoc ſic cogitaram, cum ad Briſſonii Formulas reſpicio: atque ecce ibi ſic planè locum diſtinctum, qui credam niſi de induſtriâ? reperio. Gauiſus ſum iudicium tanti viri cum meo conſpiraſſe: & rurſum dolui, neminem id hactenus ſecutum, ac forte necdum obſeruaſſe. Atq; idcirco moneo nunc ego iterum omnes hîc, ne illîc diutius prætereatur. Ceterùm exempla vberiora ipſius formulæ ex inſtructiſſimo illo peti iubeo penu Formularum. Finis ſcenæ mutilus eſt:

——T O.

——*TO.bene ei qui inuidet mihi,*
*Et ei qui hoc gaudet.**

vbi Lambinus inſipidiſſimam gloſſam appinxit.quam vno verbo reiiciens, negationem inſerendam illîc eſſe dico, *qui non inuidet mihi:* & ſententiam in vniuerſum fuiſſe ferè talem, qualis iſta Moſtellariæ ſcenâ iam antè à nobis hîc citatâ, vt quidem verſus ibi nos etiam coniungebamus:

Hæc qui gaudent,gaudeant perpetuo ſuo ſemper bono:
Qui inuident,ne vnquã eorum quiſquam inuideat prorſus commodis.

Vltimæ ſcenæ ſecundus verſus interpungendus hoc potius modo:

Solus ego omnibus antideo facilè,mi, errimus hominum vt viuam.

Quintus vereor ne gloſſemate ſit oneratus:

Vehiculum argenti miſer eieci, amiſi: neque quamobrem eieci, habeo.

Nam *amiſi* illud cui rei? Deleo audacter ego:& *eieci vehiculum* ſimile eſſe illi dico, *plauſtrum perculi.* Tralatitius enim ſermo eſt: quem non agnouit Interpres, cum explicat de magna vi argenti, atque adeo tanta,vt ei portandæ vehiculum ſit opus.in quo riſum difficile tenemus. Idem alibi nugatoriè phraſin hanc interpretatur,*Manum adire*,quæ & hîc paullo pòſt:

Vt me intricas coniecisti? quomodo de Perſa,manus mihi adita eſt?

Neque tamen illo ſanius alii, qui mutandum etiam *adeundi* verbum neſcio quomodo putarunt. At vbiq; ſic liquidò literis omnibus perſcriptum: neq; ſenſum vſquam alium admittit,niſi de callida deceptione & fraudulenta fruſtratione. Loca noſtri quid opus omnia afferri? Duo tantum ponam, quæ videantur ægrius in hanc mentem flecti. Aulular. S C.*Volui.*

Abeo illinc iratus,quoniam nihil eſt,qui emam.
Ita illis impuris omnibus adij manum.

Pœnulo SC. *Dij illum:*

Quoniam litare nequeo,abij illinc illico
Iratus.vetui exta proſicarier,
Neq; ea aſpicere volui,quoniam illa non bona
Aruſpex dixit:deam eſſe indignam credidi.
Eo pacto auara Veneri pulcrè adij manum.
Quando id quod ſat erat,ſatis habere noluit,
Ego pauſſam feci.

At his quoque locis palàm eſt,eſſe fruſtrari. Et Pœnulo quidem ipſe leno dicertè ſatis explicat, quomodo Veneris auaritiam eluſerit: Aululariâ triparcus Euclio cum æs non haberet tamen emturiens in forum proceſſiſſet, vt honeſto prætextu vacuus a macello diſcederet, irâ ſeu verâ ſeu ſimulatâ, caritatem annonæ fugiens, improbos lanios & piſcarios fruſtrabatur. Ipſa loquendi ratio vnde ſit ducta,non video, niſi ſi ab athlethica re, in qua manum adire forſan artis præcipuæ fuit & induſtriæ callidioris ad aduerſarium occupandum. Sequitur:

DO. Quin elude, vt ſoles, quando liber locuſt hic.
TO. Hui babæ, baſilice te intuliſti & facetè.

Quæ hîc appoſitæ verſibus perſonæ, libri veteres omittunt, ac meo iudicio rectè: vt rurſus hæc Toxilo iunctim aſſcribantur:

TO. vin' cinædum nouum tibi dari, Pægnium?
Quin elude, vt ſoles, quando liber locuſt hic.
Hui babæ! baſilicè te intuliſti & facetè.
PV. Decet me facetum eſſe.

Non enim dubium, quin inſtigantis Toxili ſit, non permittentis Dordali, *Quin elude*: cuius exemplo non mutandum ſuperius fuit, *SA. Quin iube adire*: vbi *iubes* ſuppoſitum ierunt. Deinceps eſt:

TO. Perge vt cœperas. PV. hoc leno tibi.
DO. Perij, perculit me propè. PV. hem ſerua rurſum.

Scribo, *hem leno tibi.* nam iſta interiectione verberātes vtebantur, quæ ſexcentis locis apud vnum noſtrum. Atque hîc ibidem eccam iterum eandem: *hem ſerua rurſum.* vbi corrigendum *ſeruo.* Feriebat puer lenonem. is ab eo ſe perculſum propè queritur. igitur ille iterum ferit, atque iſto ictu reſtituere illum rurſus in gradum dicit & ſeruare. Mox in illis:

DO. Caue ſis me attigas, ne tibi hoc ſcipione
Malum magnum dem. PV. vtere, te condono.

ſuauis etiam Interpres, cum poſtrema verba de ſcipione capit, quaſi puer lenoni permittat, vt ſe feriat iſto ſcipione. Tu de *magno malo* intelliges: quod cum Dordalus puero daturum ſe minaretur; ille recuſat iſtiuſmodi munus, eoque ipſum condonat, vt ſibi fruatur. Non minus idem ridiculus, & aliquanto ineptior ad illa:

PV. Nequeo, leno, quin tibi ſaltem ſtaticulum, olim quem Hegea
Faciebat.

Pro verbo accipit *ſaltem*, quod aduerbium. Quis verò dixerit *ſtaticulum ſaltare?* At ipſum verbum ibi deeſt, magno librariorū flagitio: quod è veteribus libris facilè reduco. In illis enim opportuniſſimè inuenio, *quin tibi ſaltem ſtaticulum dem, olim quem &c.* Dare ſtaticulum à Catone dictum etiam memini, ſed non ſuppetit locus. Hîc autem *dandi* verbum fuiſſe vel ex eo colligitur, quod mox ſubiicitur illi reſpondens *reddendi*:

SA. me quoque volo Reddere, Diodorus quem olim faciebat in Ionia.

verſui, *Iam taceo hercule &c.* Dordali perſona præfigenda, quam optima editio peſſimè omiſit. Illi verò:

LEM. Attamen non tamen. TO. caue ergo ſis malo, & ſequere me.

conſtant ſuæ perſonæ vbique, ſed nuſquam ſuo loco Toxili ponitur, præter in antiquis, vnde reſtituo:

LE. Attamen. TO. non tamen: caue &c. quomodo verba pæne eadem in aliam ſententiam diſterminari prorſus eſt neceſſe. Et nihil enim aliàs ſignificant: & nunc excuſaturam oppoſituramque

neſcio

neſcio quid amicam cohibet ſeruus, nec paſſus abſoluere ſententiam, Non oggere mihi, inquit, tuum *attamen*, ac mitte de priore hero, maloque caue, quam nunc meam meo dicto decet eſſe audientem.

Non longè hinc:

Sed ita pars libertinorum eſt, niſi patrono qui aduerſatus eſt,
Nec ſatis liber ſibi videtur, nec ſatis frugi, nec ſatis honeſtus.
Ni id efficit, ni ei maledixit, ni grato ingratus repertus eſt.

Neſcio an non poſtremus horum collocari ante medium debeat: certè quidem pro *Ni id efficit* in eo, legendum ex veteribus eſt, *Ni illi officit*. Sed interim & tranſponamus:

Sed ita pars libertinorum eſt: niſi patrono qui aduorſatus eſt,
Ni illi officit, ni ei maledixit, ni grato ingratus repertus eſt,
Nec ſatis liber ſibi videtur, nec ſatis frugi, nec ſatis honeſtus.

Fortè autem nec *officit* ſcribendum, ſed *offuit*, quia præteriti ſunt reliqua temporis omnia: tum & primo verſu *qui* capiendum auferendi caſu. Proximè vulgatur:

Prohiſce hunc volo ludificari.

quod venuſtè ſanè Lambinus emendat, *Graphicè*: vix adducor tamen vt credam, verè. Propius ad literas fuerit *Promiſcè*: idemque nonnihil aptius ad ſenſum. Promiſcuè ſiue promiſcam, vt alibi loquitur, ab omnib. ſimul voluiſſe lenonem miſerum ludificari, patet ex Lemniſelenes reſponſo: *Meo ego in loco ſedulò curabo*. Nam ſe non defuturam ſuis partibus ideò ait, quia Toxilus pariter omnes ac ſingulos ad ludos imperauerat accingi. Vides, ſi *Graphicè* aut aliud quid malis, non ita conuenienter ſequentia ſubiungi. Superius cùm hunc verſum laudarem:

Hiccine eſt, qui fuit quondam fortis? DO. quæ hæc res eſt? hei colaphum icit.

non ſequebar vllam è Lambini coniecturis, ſed propriâ ſcribebam *colapho me icit*. Neque eam repudio nunc: tantùm, quod ibi res non tulit, moneo de alia, quæ Græcum verbum ſupponat, Latinis hîc literis ſcriptum κολαφίζει. quippe ſolet miſcere Græca ad hunc modum Plautus, & in Latina vocabula alibi quoque non diſſimiliter alia abierunt. Proximè finem:

DO. Malè diſperij, ſciunt referre probè inimico gratiam.

Verbum *ſciunt* de nummis accipe, qui quid agerent quærebatur. Ita ſuprà verbum idem de iiſdem vſurpatum, huius fabulæ ſcenâ *Probati:*

Duobus nummis minus eſt. SA. quid ei nummi ſciunt?
DO. Crumenam hanc emere.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI RVDENTEM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nobiliſſimum atque eruditiſſimum iuuenem

IANVM DOVSAM

FIL.

NON *me tenere diutius potui, Iane Douſa, iuuenum nobiliſſimorum eruditiſſime iuuenis, quin his adeo diebus amorem meum, quo ab vltima vtriuſque noſtrûm pueritia te mirifice ſum ob raram ingenij tui inde vſque effloreſcentis indolem, maturamque ſenilis in adoleſcentia doctrinæ frugem proſequutus, aperirem literis quibuſdam, & pro affectus mei prolixitate prolixinſculè explicarem: quibus has nunc aliàs ſubmitto ſtatim, ſeriùs ad te peruenturas tamen. vnà cum munuſculo, quo tentata prius amicitia tua me propius applicem, & beneuolentia occupata penitius inſinuem. porrò atq; arctius inuoluam. Quod vtrumque tu factum meū ingenuæ mentis in optimam partem candidè accipies: ac pro animi ingenijq; tui nobilitate nec animi in te mei honeſtiſſimū affectum illum, nec hoc ingenioli noſtri qualecunque monumentum aſpernabere. id quod non deprecor hîc oratione lōga: nec, quod cupio ex te mihi, opto magis, q̃ ſpero; neque ſpero magis, quàm confido, certus humanitatis ac comitatis in alios tuæ: quorum tamen nec exemplo magis, quàm ipsâ re ac cauſsâ fretus audaciam mihi hanc aſſumſi. Quid enim? amoremne cuiuſquam tu ſpreueris, in Amorū cōtubernio Gratiarū manibꝰ educate Veneris pupe? ſpreueris aūt cuiusq̃ munꝰ, & mu-*

nus ab ingenio, & ad hoc munus è Plauto? Iam iam ſatis eſt, cum Plautum nominaui: nec egemus ampliore commendatione. Videbam equidem hoc callidè: & iſtum ideò mihi pararium apud te paraui. Non enim iam nego aut tego meas artes. Plautum mihi conciliatorem eſſe ad te volui, cui Plauto nemo amicior eſſet, apud quem impetrabilior nemo Plauto. Et quis verò quemuis alium facilius pelliciat aut corrumpat? Hic quidem mihi vel inhumaniſſimum Suadà ſuâ flexerit: nedum te, Douſa humaniſſime, qui ab illo ipſò fonte humanitatis omnes lepôres hauſiſti, mellitiſſimoſq; mores imbibiſti. Plautinam ecce Comœdiam ad te mitto, proxenetriam inter nos futuram. dabis ei libens oculos, aures, animum; atque eadem omnia Notis ad illam meis: teque ipſum vnà mihi ipſi. quanquam vereor interim, ne te Notæ iſtæ ruſticiores & Plautinis elegantiis impares ſuboffendant nonnihil, aut fortaſsis etiam auertant. quod auertere Plauti ipſius Genius velit, & ſuis te lentiſſimis blanditiis teneat, ac ſi quid peccauimus etiam in ipſum vltrò, tamen apud te corrigat, qui quidem conſcius ſit nobis, non in ſe peccare quidquam, ſed corrigere apud ſe multa voluiſſe. tuo ſcilicet id atque aliorum exemplo, ſed tuo potiſſimum: quo vnius incitari me maximè ſenſi poſtea, quàm reliquorum ſenſiſſem inuitari. Certè enim iampridem aliorum induſtria meam ſollicitauerat, inprimis popularium tuorum aliquot, & ante hos pleroſque omnes tui adeò præſtantiſſimi patris, tum & ex aliis gentibus quorundam, & ex noſtris Germanis, Camerarij ab antiquo, recentiùs Palmerij, denique Gulielmij, & huius præter ceteros benè meriti, præcipuè: tuâ verò nuperrimâ editione ſum vehementiſſimè accenſus & inflammatus, non in æmulationem quidem, ſed imitationem,

Nec tibi certandi ſtudio, ſed propter amorem.

Vtinam tam felicitatem tuam ſim aſſecutus, quàm diligentiam ſum ſecutus: & merita non emendationum numero, ſed pondere exæquem. Verùm tu, quid à te, quid poſt omnes vos effecerim, videbis: & in hanc maximè Rudentem intendes, cui Vidulus alligatus noſtrarum Diuinationum te arbitrum

ſibi

ſibi poſcit, & quid boni, maline contineat, optat examinari. Forſan inueneris pleraque in eo Plautina: quæ agnita, reddenda auctori adiudicabis: aliena ſi qua etiam inerunt, excuties, dinoſces, & legitimas Notas à nothis certiore aliquâ tuâ notâ diſpunges. Omninò tui iudicij noſtrum hoc iudicium: quod meritò concedit tantum tuo, quantum ipſe ingenio & doctrinâ à te relinquor. Habe tamen hoc amoris, amoris inquam potius, quàm eruditionis pignus: quod à me quanto minus eſt te Plautoq; dignum, tanto fiet vtroque dignius à tua cenſura. Me non amplius commendo tibi, fiduciâ Plautinæ conciliationis: magis à te, fiduciâ tua iam ipſius etiam beneuolentiæ, commendari cupio magno parenti tuo & termaximo Scaligero, quos humili, ſed gratâ per te ſalute veneror, tibi vtrumque gratulor, alterum à Natura datum inuidere non poſſum, alterum à Fortuna, poſſim, niſi te tantum amem: quanquam neque debeam, ſi minus amem, qui fructum beatiſſimæ illius conſuetudinis in publicum ſciam, & ad vnumquemq; priuataque ſingulorum ſtudia, & mea igitur etiam, multò largiſſimè redundaturum.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI RVDENTEM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Rudens inchoata. Ibi Arcturi ortus & occaſus nouo ſenſu. Quæſtus meretricibus. βωμολόχοι. Variis modis oratio ſæpe complanata. Contra Lambinum locus vnus atq; alter correctus, explicatus: quidam traductione ordinatus: alij cum aliis collati. Plutarchus etiam emendatus.

E Plautino infeliciſſimo naufragio cum paucis tabulis miſerè diſiectis ac laceratis euaſit tamen etiam RVDENS, non ille quidem planè ſaluus, ſed minus lacer & corruptus, præut aliarum Comœdiarum fatum fuit. Ad hoc, operam illi feliciorem multò quàm reliquis induſtria multorum nauauit. Vnde minor in eo nobis labor, & ſic tamen ſatis quoque magnus. Etiamnunc enim non paucis partibus vitia illi priſtina è madore & tempeſtate ma-

Ee

ritima contracta hærent, & noua inſuper acceſſerunt ab imperitis Cenſoribus, qui fractum hîc, ibi putreſcentem refecturi, magis vltrò corruperunt. Sed iam de integro nos eum excutiemus, & hinc incipiemus explicare, atque interim vbi opus eſt, quodque eſt in nobis opis, reſtaurare. Prologi initio ita de ſe Arcturus:

Ita ſum, vt videtis, ſtella ſplendens candida,
Signum quod ſemper tempore exoritur ſuo
Hic atq; in cœlo.

dubiâ ſententiâ, & interpunctione. Sic enim diſtinguunt veteres quidam, vt iſta *Hic atq; in cœlo* à præcedentibus ſeparata coniungant ſequentibus verbis *nomen Arcturo eſt mihi*: quaſi idem in terris & cœlo nomen ſibi eſſe dicat. quod ego non valdè quidem probem. vti neque multo magis illud, quòd ſententiam priorum eſſe vult Interpres de vero ſideris ortu, qui motu cœleſti ratoque ſtellarum ordine & vicibus conuerſionum fit vndecim diebus ante æquinoctium Auctumnale. Non illud Plautus hîc reſpicere videtur, qui ſeriò quidem de Arcturi ortu & occaſu inferius:

Namq; Arcturus ſignum omnium ſum acerrimum,
Vehemens ſum exoriens, cum occido, vehementior.

Verùm hîc ſimpliciter intelligitur fortaſſe talis ortus, quo per vices nunc in cœlo, nunc in terra adſit: atque eò vulgata hæc diſtinctio retinenda ſit vetere contemta. Noctu in cœlo, de die in terra ſe verſari dicit. Et ad hanc mentē exoritur, quoties in cœlū redit: cum in terram deſcendit, occidit. Id enim mox vocari cenſeo *de cœlo ad terram occidere*, cum & alia ſigna inquit idem munus obtinere, vt noctu quidem in cœlo luceant, interdiu autem in terra obambulent, hominumque facta notent, & ad Iouem de ſingulis referant. Sed huic interpretationi obſtat aliquantulum illud *tempore ſuo*: quamobrem nondum prorſus à Lambiniana recedo. Deinceps cohærentior & æquabilior oratio fuerit ex antiquis ita concepta:

Cotidie ille ſcit, quis hic ſibi quærat malum.
Qui hic litem apiſci poſtulant periurio
Mali, res falſasq; impetrant apud iudicem;
Iterum ille eam rem iudicatam iudicat. &c.

Et paullò pòſt:

Idcirco moneo vos ego hac, qui eſtis boni.

melius crediderim:

Idcirco moneo vos ego, heic qui eſtis boni.

Et poſterius ita interpungendum:

Ibi eſſe quaſtum maximum meretricibus.
Perſuadet. nauis clanculum conducitur.

Talibus enim commatis oratio perpetuò decurrit. Ipſe verſus autem prior eſt totidem verbis idem infrà ſcenâ *Qui homo.* & vtrobique *quæſtus meretricibus*, pro eo, qui fit habendis meretricibus, vel ex me-

ex meretricibus, per lenocinium. A Prologo iam ad ſcenas ipſas. Secundâ non difficilis intellectus eſt illius loci, ſed lectio & interpretatio controuerſa:

PL. Peculioſum eum eſſe decet ſeruum & probum,
Quem hero præſente prætereat oratio,
Aut qui inclementer dicat homini libero.

Lambinus hanc ſcripturam tenet, & *probum* παρ' ὑπόνοιαν ait dictum pro *improbum*, quod expreſsè veteres habent: tum reliqua ſic explicat: cui hero præſente excidat oratio, qui hero præſente loqui audeat. Non ſatisfacit. Emendandum:

PL. Peculioſum eum eſſe decet ſeruum probè,
Quem hero præſente haud prætereat oratio,
Quique inclementer dicat homini libero.

Et iam interpretandum: Benè peculiatus ſit neceſſe eſt is ſeruus, qui, fiduciâ ſcilicet peculii ſui, præſente hero orationem audeat occupare, libereque in liberum hominem contumelioſè dicere. *Probè* vulgatiſſimum eſt pro valdè: quod huic τῷ *probum* rectè ſubſtituimus, vt contra proximè ſuperiore fabula *probum* in locum τῷ *probè*. Neque *decet*, pro oportet, exemplis paucis eſt in noſtro. Denique *haud* in vicinum verſum è ſuo excidiſſe, atque in *aut* mutaſſe, nemini videbitur nouum.

Ibidem mox iſtis verbis:

SC. Heus tu, qui fana ventris cauſſa circuis,

βωμολόχος circumſcribitur: è quo genere hominum perditiſſimorum honeſtum adoleſcentem ruſticus ſeruus cenſet. Erant autem βωμολόχοι & propriè dicebantur ſcurræ, qui templa & aras frequentabant, ſacrificiorum nidorem ſecuti, vt dicacitate ſua victum ſibi emererentur, cumque alios oblectarent, offenderent alios, ſemet interim victimarum partibus explerent, & ingluuiem ſuam ſacerrimam ſacris ſcilicet epulis & vino effercirent. De quibus non inelegans Plutarchi locus eſt, cuius partem mendoſiorem hic adſcribam, vt nuper in eum incidens correxi: πλείστης μέντοι ποιητικὴ ἐνέπλασεν ἀδεξίας τὸ ἀγυρτικὸν καὶ ἀγυρεῖον καὶ περὶ τὰ μητρῷα καὶ σεράπεια βωμολοχοῦν καὶ πλανώμενον γένος. Vbi potiſſimum eſt, quòd ἀγυρτικὸν reſtituimus pro inepto hîc verbo ἀργυρεῖον. Sequitur commiſeratio naufragorum cum ſententia in miſeriam mortalitatis, quæ non apparet ſatis ex hac vulgari interpunctione:

Homunculi quanti eſtis eiecti, vt natant!

ſed ex hac noſtra clariſſimè:

Homunculi, quanti eſtis! eiecti vt natant!

cui ſimilis Captiuorum Prologo:

Homunculi quanti ſunt, cum recogito!

Et Ciſtellar: *Illo ſunt homines miſerè miſeri.* Sed Petronii eſt

maximè geminus locus itidem in naufragum: *Hæc ſunt conſilia mortalium, hæc vota magnarum cogitationum. En homo quemadmodum natat!* Interiectis paucis, verè notat Lambinus haud conſequentem eſſe orationem:

——euge, euge, perbenè
Ab ſaxo auortit fluctus ad littus ſcapham:
Neq; gubernator vſquam illis eſſe potuit.

Sed explicatione ſua locum non reſtituit. Mihi traiectus videtur vnus verſus, cui perſonæ quoque ſuæ ademtæ.

Lego totum:

Quod facinus video? DÆ. quid vides? SC. mulierculas
Video ſedentes in ſcapha ſolas duas.
DÆ. Neq; gubernator vſquam illis? SC. eſſe potuit.
Vt afflictantur miſeræ! euge, euge, perbene,
Ab ſaxo auortit fluctus ad littus ſcapham.
Non vidiſſe vndas me maiores cenſeo.
Saluæ ſunt.

Ad ſolitudinem muliercularum commotus ſenex, quærit an nullus illis gubernator ſit: reſpondet obliquè ſeruus, potuiſſe aliquem eſſe: id eſt, non eſſe nunc quidem, ſed fuiſſe forſan, & nunc amiſſum. Ibidem poſtremo:

SC. ſi ad ſaxum quod capeſſit, ea deorſum cadit,
Errationis fecerit compendium.

inutilis mutatio Lambini, *cadet.* *Cadit* enim ἀρχαϊκῶς pro *cadat*, vt edidit. Potius autem, pro *ea*, ſcribendum *eo*, videlicet ſaxo.

CAPVT II.

Loca Rudentis aliquot collata: quædam emendata. verſus concinnati. dimenſio indicata. Lambini interpretatio reiecta. Imprecatio occultior in ambiguitate verbi, eruta & illuſtrata.

SC. *Nimio hominum:* non dubiam per ſe correctionem præſtantiſſimi Lipſii,

Hoc, quod induta ſum, ſunt meæ opes oppidò.

vbi vulgò erat *ſummæ opes*: confirmat ſimilis infrà locus SC. *Qui ſunt*:

Neq; hoc amplius, quam quod vides, nobis quidquam eſt.

Vbi & alia quædam his porrò valdè affinia. Sed præter puellas idem hoc quoq; leno ac Siculus hoſpes poſtea conqueruntur SC. *Qui homo*:

Eheu redactus ſum vſq; ad hanc vnam tuniculam,
Et ad hoc miſellum pallium &c.

Sequitur autem ſuperiorem illum verſum ſtatim iſte:

Nec cibo, nec loco tecta quo ſim ſcio.

Quem

Quem Lambinus incommodè ſanè explicat, nec ego poſſim aptius, niſi mutem:

Nec cibom, nec locom, tecta quo ſim, ſcio.

In ſolis iis locis neque vnde cibum habitura ſit, neque vbi recipi & tegi contra cœli iniurias poſſit, nouit. Equidē *tecta* non video quî iungi queat *cibo*: & *quò* aduerbialiter, *ſim* de futuro capienda ſtatuo. Frequenter autem caſuum accuſandi forma vetus per *o*, deſtructa pòſt in auferendi, occaſione literæ iſtius ipſius. SC. *Quid mihi.* verſus vltimos ita ſcribendos reor:

AM. Haud longè abeſſe oportet homines hinc, ita hic
Lepiduſt locus. nunc quiſquis eſt, veneror, deus, (vel deu' veneror)
Vt nos ex hac ærumna miſeras eximat,
Inopes, ærumnoſ'as aliquo auxilio adiuuet.

Sic Iambicorum leges non violabunt.

Tranſilio nunc duas ſcenas, quod admodum quidem inſolens mihi. Verùm ita res eſt: quàm tenuia, tam pauca nobis in hanc fabulam relicta: quorum tamen quod ſupereſt cumque,

Animo aduerſaui ſedulo, ne quid vſquam præterirem,

ſi modò eſſet ei mederi in noſtra manu. Iam cuius ſcenæ primum verſum poſui modò hîc aliud agens, eius ſecundo fruſtra delendum *τὸ ſe* putauit quidam:

Nam cum modò exibat foras, ad portum ſe aiebat ire.

quod ait verſum reſpuere, non ſatis cautè. Nec enim animaduertit *aiebat* locis plurimis apud noſtrum in dimenſione contrahi ita, vt quaſi diſſyllabum exaudiatur. id quod infinitis poterat exemplis oſtendi. Satis vnum è Pſeudolo S C. *Viſo.*

Malum & ſceleſtum & periurum aiebat eſſe me.

cuius ſimilia paſſim vnicuiq; obuenient, numeros vel leuiter attendenti. Quamquam hunc Rudentis locum & aliter metiri licet, ad *foras* eâdem contractione vel potius eliſione remiſsâ. Mox ibidem:

Famelica hominum natio, quid agitis? vt peritis?
PI. Vt piſcatorem æquum eſt, fame, ſiti, ſpeq;.

Non puto *nationem piſcatorem* hîc dictam: ſed ſcriptum, *vt piſcatores æquum eſt.* Pro omnibus enim reſpondet vnus de omnibus, vt erat vniuerſim interrogatum. Ad finem:

Numquid mihi meliuſt, quàm illico hîc operiar herum dum veniat?

Diſpeſce primam vocem, *Nunc quid.* S C. *Intelligo*: miror *auferendi* verbum ſic vſurpatum:

Quo pacto leno clanculum nos hinc auferre voluit.

modò ſit illîc vſurpatum. Et mihi quidem *auehere* videatur emendandum. id enim nauigationi appoſitum magis. Nunc binas iterum præterimus ſcenas: neque abhinc tertiâ noto niſi vnum:

L A. Quin tu hinc is à me in maximam malam crucem.
CH. Eas, easq; res agebam commodum.

Locum interpolatum videri, qui multo aliter in veteribus ſcribatur:

CH. Da quas res tecum in naui agebam commodum.

à Lambino autem, vt vulgò legitur, ineptè explicetur. Prius *eas* ſatis benè in lenonem dirigit: reliqua hoc ait ſonare: Atque ego commodùm nunc id ipſum cogitabam & optabam, vt ires in malam crucem. Apage inficetam gloſſam. Nos verba primum genuina recolligemus, mox ſenſum germanum reddituri. Sanè neque vetus lectio ſincera: ſed ex vtraque hanc concinno, ſinceram, vt confido:

CH. Eas quidem res tecum agebam commodùm.

Vtrinque quid ſumſerim, vides. Nam illud *in naui* apertè ſenſus aduerſatur, & gloſſematis conuincit. Ipſe autem hic eſt: Quòd tu me in crucem ire iubes; eam quidem rem iam iam commodùm vterque agebamus, cum naufragi in alto iactaremur, directi in omnium maximam malam crucem. Sed enim *eas res*, non *eam rem* dixit Plautus de induſtria: atque hoc conſilio, vt ambiguam rurſus ſententiam faceret, ſuo quodam peculiari modo & genere, de quo multis exemplis copioſè mihi actum ad Pœnulum capite quarto. Nam dum continuare verba hæc omnia in vnam ſententiæ illius, quam dixi, comprehenſionem videtur; intetim interſpiratione quadam prima iſta, *Eas quidem*, à reliquis diſtinguit, & his viciſſim ire lenonem ſolum in crucem iubet, vti priore verſu erat ab ipſo iuſſus. Ita *eas* & verbum ſimul eſt & prouocabulum. Vide, quæ de toto illo tacitarum imprecationum, duplicisque intellectus genere ad Pœnulum dixi: quibus hoc quoque nunc exemplum accenſebis, eo loco, cum omnia ſedulò colligerem, tamen imprudenter à me omiſſum. Fine proximæ ſcenæ ſola ferè optima editio errat in verbo *edormiſſemus*, pro quo aliæ omnes *obdorm:*

——ſi inuitare nos paullisper pergeret

Ibidem obdormiſſemus. Rectè hoc. Nec enim crapulæ edormitio intelligitur, ſed perpetuus ſomnus, id eſt mors, de qua & Lambinus interpretatur.

CAPVT III.

Deripere. Venire, euenire. Mœnia hunc. Aridum argentum pro viridis mulierculis. Eſcit. Quine. Medicina plurium porrò verſuum. Loci vnius ἀλογία confutata, & ad rectam rationem emendatione reducta.

TErtium Actum tertio capite inchoemus: cuius primâ ſcenâ non malè Dionyſius *deripere* ſupponit illic,

Neq; eas eripere quibat inde.

Plerumque enim eo verbo deinde Plautus vſus: quamquam de altero SC. *Exi,*

Quæ has hirundines ex nido volt eripere ingratiis.

niſi etiam ibi illud reſcribendum. Ibidem, non quidem muto:

Atq; illa animo iam fieri ferocior.

velim tamen *Atq; illa nimio iam f. f.* Et alterâ ſcenâ *Pro Cyrenenſis*, neque illud damno:

Facite hic lege potius liceat, quàm vi, victo viuere.

ſed melius item arbitror, *vitam viuere.* Nequaquam verò pòſt cum Lambino mutandum *venturam* ibi:

Eamq; euenturam exagogam Capuam ſaluam & ſoſpitem.

Cur enim? Etſi idem fortè alterum ſit, hoc tamen libentius vſurpat noſter, atque eſt ipſum illo ſignificantius. De vtroque, ni fallor, etiam ad Curculionem aliquid dictum. Hic infra leges:

Miroq; modo atq; incredibili hic piſcatus mihi lepidè euenit.

Itemque inferius:

Credebam edepol turbulentam prædam euenturam mihi,
Quia illa ſic mihi turbulenta tempeſtate euenerat.

Et hac ipſa ſcenâ:

Vt tibi vlmeam vberem eſſe ſperes virgidemiam,
Et tibi eſſe euenturam hoc anno vberem meſſem mali.

Vbi corrigi porrò volo, *Si tibi vlmeam vberem eſſe ſperas virgid.* Sententia vult: nec patitur aliter ſermo, qui reſpondere debet illi ſuperiori:

——TR. teq; oro & quæſo, ſi ſperas tibi
Hoc anno multum futurum ſirpe & laſerpitium &c.

Prope finem: *——ite iſthinc foras*

Turbalio, Sparax, vbi eſtis? TR. i obſecro intrò, ſubueni
Illis. DÆ. iterum haud imperabo, ſequimini hac.

Veteres omnes habent, *iterum autem imperabo.* quod nimio quanto melius appoſitâ interrogandi notâ:

DÆ. iterum autem imperabo? Euocabat Dæmones Lorarios ſuos: qui cum morari viderentur, minaciter eos increpat illo dicto. SC. *Nunc id eſt,* omnes libri edunt:

Bonum animum habete. PA. nam obſecro vnde animus mihi inuenitur?

TR. Ne inquam timete.

niſi quòd veteres quidam, *inueniatur.* At ego ſic ſcio perſonam etiam aliter collocandam:

——PA. nam obſecro vndè animus mihi? TR. inuenietur.
Ne inquam timete.

Deſpondet animum puella: tum ſeruus inuentum aliquid iri dicit, vnde bonum habere poſſit. Indidem non longè:

TR. Sedete hic modò, ego hinc vos tamen tutabor, aram habete hanc
Vobis pro caſtris, mœnia, hinc ego vos defenſabo.

turbat vox *mœnia*, cui multi quæſierunt quod iungendum eſſet, nemo feliciter inuenit: Ego autem, niſi fallor. Scribo diſtinguoque, *mœnia hunc, ego vos defenſabo.* Aram pro caſtris, ſe pro mœnibus futurum ait. Se namque notat δεικτικῶς *hunc*: quod fa-

miliare Comicis vbique. Sequitur ſcena *Exi.* Eius initio:

DÆ. Optumè. LO. iſtuc volueramus, iube modò accedat propè.
DÆ. Tun' legirupionem hîc nobiscum Diis facere poſtulas?

quæ turpiſſimè Interpres explicat: melius L. Carrio, qui & corrigi voluit:

——accedat propè
Hunc legirupionem. Hîc nobiſcum Diis facere poſtulas?

Sed neque is aſſequitur verum: quod iſtud eſt ſine dubio:

——TR. Huc reſpice.
DÆ. Optimè. iſtuc volueram. iube modò accedat propè
Legirupionem hunc TR. tun' hîc nobiſcum Diis facere poſtulas?
DÆ. Pugnum in os impinge.

Nunc demum omnia ſibi reſpondent inuicem, tamq; ſunt clara, vt non egeant vllius interpretationis. At verſum medium vt rectè metiaris, ne iuſto plures habere pedes videatur, obſeruabis, in duos primos duo prima verba *Legiruponem hunc* coarctanda: quod commodiſſimè fieri poteſt. Mox deinde:

Si tuas eſſe oportet, niue eas eſſe oportet liberas,
Neu te in carcerem compingier eſt æquum.

Non aptum ibi *Neu*, quod eſt *Neue*, vbi *Niue* requiritur: pro quo & ipſo illud poni non eſt, quod ſciam, vſitatum. Ego verò hoc ſtatim reſcripſerim, nihil illius exemplum moratus, quod inueniri nuſquam credo. Porrò autem manifeſta nimiſque grauis ἀλογία in hiſce:

——LA. mihi cum veſtris legibus
Nihil eſt commercij, equidem iſtas iam ambas educam foràs.
Tu ſenex ſi iſtas amas, huc arido argento eſt opus.

Quomodo Labrax educturum ſe foràs dicit mulierculas, cum omnia hæc non intra fanum, ſed exterius agantur, apud eam Veneris aram, quæ in publico præ foribus fani? Mira corruptio, & contra omnem rationem. Nam Plautus ita quidem non ſcripſit: cuius hanc ego ſcripturam veſtigiis quam proximè conſequor:

——Equidem iſtas iam ambas abducam. vuidas
Tu ſenex ſi iſtas amas, huic arido argento eſt opus.

Abducturus leno minatur eodem modo, quo & infrà heic:

Atqui quia vetas, vtramq; iam mecum abducam ſimul.

Vuidas è *foras* exſculpſi, quod ſenſui neceſſarium. Nam contemtim mulierculas hoc epitheto deſignat, quæ verè madebant à Neptunio balneo: atq; his *aridum* argentum deinde opponit: quod vtcunque Nonius interpretetur purum & lucidum, non habet locum, aut certè ſine gratia eſt, niſi contrarium illud præcedat, quo alludatur. *Huic* iterum eſt pro *mihi:* quod idem paullò ante notabamus. Et quia vuidas puellas leno dixit, eò ſenex ſubiungit: *Hæ autem Veneri complacuerunt*: quantumuis ſcilicet humidæ & incultæ. Nam quaſi excuſabundus hæc profert, atque omninò lenonis dicterium reſpicit. Statim,

——LA.

—LA. habeat, ſi argentum dabit.

DÆ. Do tibi argentum. nunc adeo vt ſcias &c.

Pro Lambini *Dem tibi*, multis modis malo meum, *DÆ. Ehò, tibi argentum?* quod proximius vulgatæ lectioni, & affectus vehementioris. Inferius:

Iam tanta eſſet, ſi viuit, ſcio.

Pro *eſſet*, *eſt* Lambin. Quid ſi *eſcit*? antiquum pro erit. de quo Gellius & Feſtus. Aliquanto longius inde:

LA. Ignem magnum hic faciam. DÆ. quin vt tu manum exuras tibi.

Lego, *DÆ. quine vt tu*, cum intèrrogatione poſt *tibi?* Interrogat, cur ignem facturus ſit: anne, vt eo manum ſibi exurat? *Quine* pro *quone*, & horum vtrumq; eâ loquendi formâ iam tritiſſimum auribus Plautinis. Prope finem:

DÆ. Quare herum, atq; adduce. TR. at hic ne?

Interrogationem abiice, quæ libris melioribus & nulla. Ellipticam orationem benè Lambinus interpretatione ſupplet. Vltimo verſu, numerorum cauſsâ ex antiquis ſcribe:

Carnifici aut talentum magnum, aut iſtunc hodie ſiſtere.

CAPVT IV.

Amplecti crura fuſtibus. Ampectere. Totum cum puluiſculo. Proficiſci: Profectus ire. Pariter qualis. Ne qui. Inuentuſt, mentituſt, cõmuneſt, qualia. Exurgeri. Exſugebo. Mutata interpuncta, verba, numeri ad concinnitatem. Carrionis argutia reiecta. Locus rationi aduerſus ad ſanitatem correctus. Multa, nec exiles omnes, emendationes, explicationibus paſſim annexis.

MInimus interpunctionis error non minimam elegantiam inuidet huic loco Scenæ *Vtrum tu:*

Age alter iſtinc, alter hinc aſſiſtite.

Aſſiſtite ambo ſic, audite nunc iam.

Quanto enim venuſtius, ſi interuallum aliquod interueniat in ſermone ſenis, ad hunc modum?

Aſſiſtite ambo. ſic. audite nunc iam.

Altrinſecus aſſiſtere ſeruos iubet: iuſſis, moratur aliquantulum, dum aſſiſtant. cum aſtitiſſent, vt voluerat; ſubiicit *ſic*: id eſt, rectè aſtitiſtis, ita volebam: nunc iam audite porrò. Mox editiones quædam:

——ſi appellabit quempiam:

At *quampiam* melius ex, quæ meliores. Niſi & *quiſpiam* vtroque genere dici permittis, vt *quis* interdum: quod non impugno. Non de aliis quidem, quàm de mulierculis ipſum verbum capiendum. Statim eſt:

Extemplo amplectitote crura fuſtibus.

Vtitur hac phraſi etiã Captiuis, ſed alio orationis habitu, SC. *Qui illum:*

——TY. quid ceſſatis compedes

Currere ad me,meaq; amplecti crura,vt vos cuſtodiam?

Non enim auſim deletâ literulâ facere *ampectitote*: quod eſſet circumpectite,à pectendo: etſi ſic crebrius Plautus: vt Pſeudolo,

Sed vide ſis ne tu oratorem hunc pugnis pectas poſtea.

Et exempla pluria ſuperius alicubi dedi. Non longè: diſcrepant a veteribus libri noui, inter quos arbiter ego ſi adigar,in hac lectionem vtrinque conueniri velim:

LA. Heu hercle,na iſtic fana mutantur citò.

Iam hoc Herculiſt, modò Veneris fanum quod fuit.

Nullo pæne interuallo excuditur in omnibus:

Palaſtra? LO. quiduis? LA. apage,controuerſia eſt.

Hæc equidem Palaſtra,quæ reſpondit,non mea eſt.

In quibus ſcio quam argutiam olim Carrio captârit ex ambiguâ voce *Palæſtra*, quæ & mulierculæ nomen ſit, & aliam ſimul veram ſignet palæſtram, qua duo lorarii cum clauis erant ad demulcendum caput lenonis à ſene deſtituti. Ad quam mentem legebat, *abſq; controuerſia eſt Hæc equidem paleſtra.* Mihi acutum hoc ſemper viſum eſt,nũquam verum. atque adhuc ſimplicitati meæ conſto,legoque potius:

——LA. apage controuerſias.

Hæc quidem Palæſtra, quæ reſpondit,non mea eſt.

Pro muliercula compellata lorarius reſpondebat. ibi leno conteſtatus nolle ſe controuerſias, agnoſcere pro ſua negat & nihil ad ſe pertinere profitetur eam Palæſtram quæ reſpondiſſet. Nec aliud ibi quidquam occultioris ioci. Iam vbi alteram appellat:

Heus Ampeliſca. CO. caue ſis infortunio.

LA. Vt poteſt ignaui homines ſatis recte monent.

non ſanum eſſe poteſt altero verſu iſtud *Vt poteſt*. Emendauerim: *LA. Id potiuſt: ignaui homines ſatis recte monent.*

Certè potius erat infortunio cauere, monebantque lorarii rectè: quos ignauos ideo vocat, qui monerent potius, quam malum ſibi darent, quod ſtrenuè facere ab hero erant iuſſi. Ad finem:

LA. Quæſo hercle abire vt liceat. LO. abeas ſi velis.

LA. Bene hercle factum,habeo vobis gratiam.

LO. Non, accedam potius,illic tu aſta illico.

Memini, ne abitum quidem permiſiſſe lenoni ſuperius ſenem: nec malè ad hanc ſententiam à Lambino perſonas mutatas aſſentior. Sed non mihi leno videtur abire voluiſſe, cui certum erat obſidione vſque eas uincere. Quod dum cogito,venit in mentem lectio vixdum audeo dicere commodior,verùm nõ minus hercule conſtanter affirmo commoda:

LA. Quæſo hercle adire vt liceat. LO. adeas,ſi velis.

LA. Be-

LA. Bene hercle factum, & habeo vobis gratiam.
Nunc, accedam? LO. potius illic tu aſta ilicò.

Perſiſtit in precibus adeundi leno. quod permittunt lorarii tandẽ, ſed ipſius periculo. atq; hoc ille metuens, trepidat, iterumque interrogat, an nunc igitur bona fide poſſit accedere? tum negant denuò, & quieſcere potius ac ſuo loco aſtare pro imperio iubent. Aliquanto ſuperius copula inſeratur:

——— *atq; curriculo affer huc*
Duas clauas. LA. clauas? DÆ. at probas. properà, citò.

Nunc pergamus ad Sc. *Meamne:*

Conuerret iam hoc me totum cum puluiſculo.

Scribatur ex antiquis *hic*, Sc. Pleuſidippus. Eadem autem locutio Truculenti Prologo:

Quo citius rem ab eo auferat cum puluiſculo.

Deinde mox:

PL. Etiamne in ara tunc ſedebant mulieres,
Cum ad me profectus ire?

Mutant quidam *ires*. Malè. Nec enim attendunt ſatis vim verbi *proficiſci*, quod eſt non ire propriè, ſed eundi facere initium, ſe commouere primùm ad iter. Atque hîc ſcribendum fuerat *profectu's*. quæ nota verbi *es* omiſſa ſæpius, atque iterum hac ſcenâ mox:

——— *CH. Vt nactus, habe*
Bono animo, melius eſt te in neruum correpere.

Fac verſus cauſsâ, *vt nactu's*. Nec enim aliter ea ſyllaba producetur. Sed & ſenſus cauſsâ diſtingue paullo aliter:

——— *CH. vt nactu's, habe.*
Bono animo melius eſt te in neruum correpere.

Singulare dictum eſt, *Vt nactu's, habe*: quod alibi effertur, *Habeas, vt nactus*. Priore loco neq; vim phraſeos attenderant in verbo *ire*: qui infinitiuus poſitus, pro ad eundum. Ibidem ſequetur:

PL. Abi ſanè ad littus curriculo, Trachalio,
Iube illos in vrbem ire obuiam ad portum mihi,
Quos mecum duxi.

Exſenſa lectio, *ad portum*. An enim ad portum adoleſcens erat, aut ire cogitabat? Ille verò in vrbem. Iam ſi in vrbem ſibi volebat obuiam veniri, quomodo iubet & ad portum? Niſi ſi portus is in vrbe: quod inſanus dicat aut credat. Enimuerò ad littus & portum erant, quos prius eò ductos à ſe vult nunc in vrbem ſibi reuocari, quò ipſe lenonem in ius rapere feſtinat. Igitur quid certius, quàm *à portu* ſcribendum? Ita repone ſine omni dubitatione. Nam quòd dicas, iungenda verba *illos ad portum*, pro qui ad portum nunc ſunt; ſtructura non patitur orationis; nimiſque violenter ac duriter coacta ſit ſententia. Indidem non procul:

Quine arrabonem à me accepiſti ob mulierem, &
Eam hinc abduxiſti. LA. non auexi. PL. cur negas?

Eſt qui elidit *abduxti.* Non improbo: ſed aio aliud eadem formâ verbum ibi fuiſſe *auexti.* Eo enim reſpondet, *non auexi*: in eademq; perſiſtit deinde ſemper. Etiam *&* particula retrahenda à fine prioris verſus ad alterius caput. In illis ibidem verſibus caue Lam aliarumque editionum diſtinctionem, qua fingi nihil ineptius poteſt, ſequaris: ſed hanc tene:

LA. ſequere obſecro me. CH. pariter ſuades, qualis es.
Tu in neruum rapere: eò me obſecras vt te ſequar.
Etiam retentas?

Non concoxerunt illud *pariter qualis*, pro quo tuliſſent *taliter qualis.* ſed illud Plauto magis placet: qui hoc ait, tale prorſus cõſilium das, qualis ipſe es, id eſt aequam. SC. *Benefactum.*

Ne quid ſignificem quippiam mulierculis.

Durè iunguntur *Ne quid quippiam.* Igitur ſcribo *Ne qui*, id eſt aliquo modo. Sc. *Heus mane:*

TR. Non edepol piſces expeto, quàm tui ſermonis ſum indigens.

Non vltrò damnem *quam*: ſed quia veteres non habent, facilè ſinam deleri. Et certè ſenſum nihil iuuat: impedit etiam, ſi *tam* ſic intelligas. Nam planè non expetebat Trachalio piſces, ſolum conferre ſermonem cupiebat. Mox:

GR. Non audio. TR. at pol quin audies poſt. GR. quin loquere quiduis?

Traiicienda particula eſt: *TR. at pol quin audies. GR. quin poſt loquère quiduis. TR. Ehò modò. eſt opera pretium &c.* Abſtrudere prædam cupiebat antè Gripus, quàm cum Trachalione colloquium inire. Igitur is differri vult, & paullò pòſt locuturū quiduis ait. Sic enim accipio *loquère* in futuro, vt reſpondeat *τῷ audies.* in qua contentione vis eſt iteratarum vtrinque particularum *quin*. alter vrget, vt audiatur iam nunc ſtatim: idque valet, *ehò modò.* Deinceps omnes editiones præter vnam, optimam alioqui, rectè:

GR. Ecquid eſt quod mea referat? TR. ſcilicet. ſed boni conſilij
Ecquid in te mihi eſt?

quomodo & in illa quilibet ſibi reſcribet: niſi in ſenſu ſolus errare, quàm cum reliquis rectè ſentire malet. Porrò:

TR. Et quo pacto perijt. GR. at ego quo pacto inuentum eſt ſcio.

Non ſum ego qui negem *vidulum* neutro quoque genere potuiſſe vſurpari: ſed ſequor, qui negant, vetuſtiores libros. In iis enim *inuentuſt*: & hoc ſcio verum. Erratum enim in elidendi ratione, quæ ſæpius has turbas dedit. Ita quippe & Mercatore & Pſeudolo, quæ nunc loca ſuccurrunt, vtrobique *mentitum eſt* fecerant, vbi priſci rectè *mentituſt*, pro mentitus eſt. Atq; ecce hìc iterum idem *inuentuſt* eodem modo corruperunt à pauculis verſibus:

In mari inuentum eſt, commune eſt.

Sed

Sed quid facio? Contra me locum hunc adducere videbor, & in me ipſe pugnare. Neutro enim genere hîc adiungitur *commune eſt*. Neſcis, quò eam, ô bone. Dico & illud falsò ita ſcriptum diuiſim, cum iunctim debuiſſet *communeſt*: quod veteri ſcribendi ratione eſt pro hodierna *communiſt*: id eſt, communis eſt. Ita enim antiquitus ſolitum docui ad Amphitruonis illos verſus Sc. primâ:

Quemadmodum ego ſæpe in ſpeculum inſpexi, nimis ſimileſt mei.
Itidem habet petaſum ac veſtitum: tam conſimileſt atq; ego.

Quò recurre, & eius totius generis cum exempla plura, tum rationem ipſam vide. Propero hîc ad alia, neque neceſſe pluribus locis eadem inculcari. Poſt pluſcula ſequitur:

Vide ſis cuius arbitratu nos facere vis? GR. viduli
Arbitratu. TR. ita enimuerò ſtultus es. GR. ſalue Thales.

Conuicio Trachalionis non cohærere debent verba *ita enimuerò*; ſed hæc per interrogationem prius efferenda, tum illud ſubiiciendum: *TR. ita enimuero? ſtultus es.* Deinceps ſic Douſica editio:

GR. Ego iam hic te itidem quaſi penicillus nouos exurgeri ſolet,
Ni hunc amittis, exugebo quidquid humoris tibi eſt.

quæ euariauit de induſtria ab aliis, in quarum pleriſque *exſugeri* & *exſugebo*. Rectè illa verò mutauit *exurgeri*: ſed cum hoc amplexa eſſet, cur retinuit alterum tamen *exugebo?* Et illud mutari debet in *exurgebo*: vt vtrumq; ſit ab vrgendo, non ſugendo. Exurgetur enim ſeu exprimitur peniculus, haud exſugitur. Et profectò in metaphoræ imagine perſiſtendum fuit. Alias *ſugendi* verbum inflexione ſecundâ quoq; futurum format. Nam Epidico quidem:

Iam ego me vortam in hirudinem atq; eorum exſugebo ſanguinem.

Sed hîc ſenſui non id aptum eſſe patet. Quærendum autem, cur Plautus de nouo peniculo potius quàm quouis hîc loquatur: ſi vox *nouos* ſincera eſt habenda. Propius finem:

TR. Vin' qui in hac villa habitat, eius arbitratu tu fieri?

Eiiciendum quidem *tu*, ſed *rem* viciſſim à Lambino non recipiendum: multo minus cum aliis legendum *fiat hoc*. Nihil additum ab auctore verbo *fieri*, cuius ſyllabam primam ſolenniter produxit. Poſtremus verſus ita denique ſcribendus:

Etſi ignotuſt, notuſt: ſi non; notus ignotiſſimuſt.

Aliter in numeris obhæreſces.

CAPVT V.

Primarius vir: rem faceſſens. Abs te; contra te. Ab re. Cibit. Solutuſt. Hoc habet. Propere, placidè. Promiſcàm, promiſcus. Locus vnus intricatior, expeditus: alij multi variè correcti. Lambini interpretationes & cenſura quædam ventilata. Verba traiecta: verſus compoſiti. Perſonæ ſæpius errantes ſub legitima ſua ſigna reuocatæ & in ordines rurſum diſtributæ.

INitio proximæ ſcenæ *Seriò*, tam malè editiones noſtræ:

Metuo propter vos, ne vxor mea me extrudat pedibus.
quàm veteres benè, *ædibus*: vel numeris, ne ſententiâ dicam, iudicibus. At *p* litera non inanis tamen, ſed inuerſa particulæ *me* eſt addenda, vt fiat, *med extrudat ædibus.* Porrò ſenex domo progreſſus cum puellis incidit in ſuum & adoleſcentis ſeruum inter ſe de vidulo certantes:

GR. O here ſalue. DÆ. ſalue Gripe: quid fit? TR. tuuſne hic ſeruus eſt?
GR. Haud pudet. TR. nihil ago tecum.

Quorum verborum illa, *Haud pudet*, peſſimè Lambinus interpretatur, cum per interrogationem effert, & obiurgari à Gripo Trachalionem cenſet, quem non pudeat ſecum in præſentia ſenis heri ipſius contendere & rem alienam ſibi vendicare. Friget hic ſenſus adeò, vt ad ipſum meritò dicatur, Haud pudet? Profectò enim pudere debebat huius & ſimilium paſſim ineptiſſimarum explicationum. Sententiâ autem germanâ vt facilius, ſic elegantius etiam nihil. Interrogante Trachalione Dæmonem, eſſetne is ipſius ſeruus; ipſe pro hero occupat reſpondere, & ait affirmanter *Haud pudet*: id eſt, ſum verò illius, neque mei pudet eum, vt eſſe ſuum neget. Interuallo aliquanto, traiectis verbis erunt verſus ita concinnandi:

——*TR. vt nequitur comprimi!*
Ita vt occœpi dicere, illum quem tu dudum Veneris è
Fano lenonem extruſiſti, hic eius eccillum vidulum.

Si Lambini quidem fidem ſequimur in ipſis verbis, quæ defecta aliquot ſuppleuit. Paullò pòſt:

TR. Quoad primarius vir dicat, comprime hunc ſis, ſi tuuſt.

nota *primarium virum* dici accuſatorem, cuius primæ ſunt agendi partes: quas Trachalio ſibi vindicat & ſuperius eodem modo:

——*TR. eloquar.*
GR. Imò ego eloquar. TR. ego opinor, qui rem faceſſo.

Inferendum enim illic ita planè ſtatuo prouocabulum *qui* ex editionibus aliis haud alias planè bonis. At porrò:

Hoc neq; iſti vſus eſt, & illi miſeræ ſuppetias feret,
Si id dederis, qui ſuos parentes quærat.

monitore nemo indiguerit, perſonâ tertiâ ſcribendum *dederit*, vt in pleriſque. Nam id omnibus, etiam ſine aliorum librorum inſpectione, ſubiecerit illud ſubiectum ſtatim, *Faciam vt det.* Porrò etiam:

GR. Omnia iſtæc ego facile patior, dum hic hinc à me ſentiat.
TR. Atqui nunc abs te ſtat: verum hinc tibi teſtimonium.

Verſu priore ſine cauſſa delet quidam *hinc*, etſi plena abſque eo ſententia in *à me*, cum quo paria facit. At contra id ipſum, *abs te*. Vt enim illud eſt, pro me: ſic hoc, contra te. Quiviſus particulæ *ab*

& abs

& *abs* venuſtus ac frequens, ſed aliquot locis non intellectus. Vt Trinum. Sc. *Multas res:*

— eos cupit, eos conſectatur, ſubdole blanditur, ab re
Conſulit, blandiloquentulus.

Vbi Lambini contrariam interpretationem meritò Douſa P. exploſit. Aſinariâ:

Si papillam pertractauit, haud id eſt ab re aucupis.

quod benè Gulielmius noſter contra vulgum oſtendit olim accipiendum, addito & Captiuorum loco:

Quiduis, dum ab re ne quid roges, faciam.

& altero Terentii Adelph.

— At enim metuas ne ab re ſint tamen
Omiſſiores.

quem melius omiſiſſet iudicio meo, neque huc eòdem trahendum affirmaſſet. Ceterùm noſtro Rudentis loco, reliquorum verborum, *verum hinc tibi teſtimonium*, Lambinus explendam ita ſententiam cenſuit, vt *ſumendum* vel *depromendum* ſubintelligatur. contra quem Centuriator Nob. *ibit* ex τοῦ *tibi* legi vult. rurſum contra vtroſque ego, *cibit:* quod ad ſenem æquè referendum, vt prius *ſtat*. E viduſo Dæmones teſtimonium cibat ſeu ciebat. Ibidem etiam nunc verſus ordinem vocum hunc ſuadet:

Quibus cum parua Athenis perijt, ſicuti dixi prius.

Et inferius:

Ibi ego dicam quidquid inerit nominatim, tu mihi
Nullum oſtenderis.

Si *Nullus* minus velis, *Nihilum* poſſis. Etiam mox:

——— DÆ. placet.
Ius merum oras, meo quidem animo. TR. at meo hercle *
GR. Quid ſi iſta aut ſuperſtitioſa aut ariola eſt &c.

Feliciter Camerarius noſtras expleuit primus ſenſum verſumque mutilum appoſitis vocibus *iniuriam meram:* quem diſſimulato nomine Lambinus eſt ſecutus. At neuter attendit, perſonas minus conſtare. Non enim Trachalioni videri poterat iniuriam dicere Palæſtra, cuius ipſe partes adiutabat. Contra Gripum id erat: cuius perſona ſubſequens ad hæc quoque retrahenda, relegata procul Trachalionis:

Ius merum oras, meo quidem animo. GR. at meo hercle iniuriam meram.
Quid ſi iſta aut ſuperſtitioſa &c.

Atque iterum paullo poſt malè perſonæ diſpoſitæ, ſi verba incorrupta:

GR. Hoc habet, ſolutum eſt, aperi, video ciſtellam. DÆ. hæccine eſt?

Non enim Gripo conuenit *Aperi:* magis ſeni, qui hinc incipiat, & reliquum porrò verſum abſoluat. ſed aliter veteres ſcribunt vnum verbum, & hoc ipſum *aperi*, quod certè nullius

boni ſenſus, aperto iam vidulo & ſoluto. Pro eo igitur illi, *ah perij?* quod quis non aptiſſimum aſſentiatur? Enimuerò præterieram & hîc pæne imprudens, quod præcedenti capite non debebam omiſiſſe. Pro *ſolutum eſt* hic quoque ſcilicet ſcribendum *ſolutuſt*: câ formâ, cuius ibi pluſcula exempla cum origine & cauſsâ mutationis indicabamus. Solutus vidulus genere maſculino dicitur: cui nô incommodat vox ſoluentis, *Hoc habet.* Ita enim Gripus tralatitio more exſultantium exclamat in ipſa vel ſtatim à ſolutione. Mirum autem deinceps, ni denuò in perſonis & illic erratum:

PA. Sunt crepundia. DÆ. ee: a video. GR. perij in primo prælio.

DÆ. Mane ne oſtenderis. qua facie ſunt? reſponde ex ordine.

Ad quem enim Dæmones hæc? *Mane, ne oſtenderis.* quæ mihi profectò Gripo aſſcribenda videntur, herum ipſum monenti, & ſibi callidè caventi. ——— *GR. perij in primo prælio.*

Mane, ne oſtenderis. DÆ. qua facie ſunt? reſp. e. o.

Sic, qui me audiet, reponet. At nec ibi quidem verba rectè perſonis ſuis ſingula diuiſa:

DÆ. Pergite obſecro continuò placidè. GR. aut ite in malam crucem.

Quod & imperfecta & in ſe pugnans ſententia poterat monuiſſe. Nam nô plenus Gripi ſermo, quem liquet priore membro defici, cui alterum ſubiiciatur, *aut ite in malam crucem.* Dein *placidè & continuò* qui hærent? Contraria ea ſunt: & alibi paſſim *properè* ac *placidè* opponuntur. vt Milite Sc. *Niſi hercle.*

Arripe opem auxiliumq; ad hanc rem: properè hoc, non placidè decet.

Diſtingue igitur hîc, ſed & corrige leuiter aliud ſimul:

DÆ. Perge, te obſecro continuò. GR. placidè: aut ite in mal. cr.

Properat auidus ſuæ ſpei ſenex, & filiam ſperatam pergere celeriter iubet & pendentem ſe abſoluere: tum Gripus veritus ne cauſſæ ſuæ damnum ferat hæc properatio, inhibet eam, & placidè modeſteque rem cupit agi. Id vno verbulo exprimit, *placidè*: quo item Mercatore, Sc. *Ex ſummis*:

Loquere id negotij quidquid eſt. AC. placidè: volo acquieſcere.

Quem ibi locum, nè diſſimulem, iam olim ſic Gulielmius noſter interpunxit & explicauit. Alia ſunt etiam in hanc ſcenam, ſed minutiora: ac tandem vltimum ſit non minutiſſimum iſtud:

TR. Eamus intrò omnes, quando operam promiſcam damus.

Mancus eſt verſus integro vno pede. ac iam olim doctiſſimus Camerarius aliquid deeſſe videri cenſuit: ſed is quidem ante vocem *promiſcam.* fortè quia illic ſpatium in libris ſuis vacuum deprehendiſſet. Ego verò potius ante *operam*: ſiquidem id deeſt, quod ego iam pridem mihi perſuaſi. Statuo enim geminandum fuiſſe τὸ *omnes*: & hercule ſententiæ id non minus quàm numeris neceſſarium.

TR. Eamus intrò omnes, quando omnes operam promiſcam damus.

Ideò ſcilicet hortatur omnes ſimul introire, quia ſimul omnes ope-

operam dent promiſcam. quod vocabulũ *promiſcam* vtrum voles, aut aduerbium, aut nomen potes accipere. Nam & *promiſcus*, nõn ſolum *promiſcuus* vſurparunt Latini, vnde *promiſcè* proximè ſuperiore fabula: quod alibi iterum commodius oſtendam.

CAPVT VI.

Tamen. Infelicito. Licet. Præda prædatum irier. Or vltima verborum ſyllaba Plauto interdum longa. Numeri verſuum, & interpuncta aliquoties aptata. Lambini quædam inepta explicationes damnata: alia cum emendationibus ſubſtituta.

ETiamnunc aliquantis porrò locis ſcabra aut hiulca Rudens hæc eſt, quam vt à capite cœpimus, ad extremum euoluemus, totamque conabimur ita reficere, vt & in ſpeciem honeſtior ſit, & firmior in vſum. Scenâ igitur *Proh Dij*, quamquam relinqui poterat, vt hactenus eſt vulgò:

Iuſſiq; exire huc ſeruum eius, vt ad forum
Iret: nondum egreſſum eſſe eum id miror. tamen
Accedam opinor ad fores.

tamen melius ad numerorum alicubi legem verba, ad ſententiæ nexum interpuncta in hunc modum collocabis:

Iuſſiq; exire huc eius ſeruum, vt ad forum
Iret: nondum egreſſum eſſe eum id miror tamen.
Accedam opinor ad for.

Latuit hactenus hîc vis particulæ *tamen*: q̃ ſuperiore aliquâ fabulâ plurib. ſum perſecutus. atq; eam interiectio ſaltẽ obſcurauit horũ verborũ, *id miror*. Proximâ dein ſcenâ rectum illud quoq; ſane ſit:

DÆ. Sed propera. TR. licet. DÆ. iam hic fac ſis, cœna vt curetur.
TR. licet.

at rectius exiſtimem nihilominus, *iam hic fac ſit*, vnius literulæ mutatione. *Sis* enim non adeò ſenſui aptũ: quando nec ipſius præſentiam tantopere, quãto heri cupit; nec eiuſdem, alieni quidẽ ſerui, operâ vel eguit, vel vſurus fuit in cœna curanda. Facere autẽ hunc iubet, vt herus eius quamprimum ibi *ſit*, cuius cauſſa cœnam erat paraturus, quemque ideo adeſſe ſtatim cupit, vt maturè cœna, ac forte nuptialis illa quidem, curari etiam in iſtam veſperam poſſit. Ibidem poſtremis verſibus ita legendum diſtinguendumque:

Hercules iſtum infelicitet cum ſua licentia:
Ita meas repleuit aures, quidquid memorabam, licet.

Aliquoties in optima etiam editione *infelicet* & eiuſdem originis alio flexu plura, quaſi *infelico* θέμα ſit, quod per Grammaticos canones eſſe non niſi *infelicito* poteſt. Sed numeri multis locis incautos in fraudem induxerunt, à quibus etſi contractum aut eliſum illud in dimenſione poſtulatur, integrũ tamẽ ipsâ ſcriptione vbique debet exhiberi. Nam hîc quidem etiam ſine illorum ipſorum damno decurtari nequit. *Licet* illud, quo moleſti ſibi inuicem col-

locutores hi fuerant, eſt hîc vel τὸ, vel τοῦ Nam vtrumque idoneum ſenſui. quidquid memorabam; vox *licet*, aut ſeruus voce *licet* repleuit meas aures. Alia ſcena ſequitur, *Quam mox*. In ea non ferenda Lambini ſtolida audacia, qua duos verſus hos ex ſermone Dæmonis exemtos Gripo aſſcribit:

Mihi iſtac videtur præda prædatum irier,
Vt cum maiore dote abeat quàm aduenerit.

atque eos ita interpretatur, vt profectò nec obſcurius, nec ineptius potuerit. Ego Dæmoni ereptos iuſta vindicta viciſſim aſſero, ac ſenſum hunc eſſe puto. Docebat pius ſenex impium ſeruum, periculosè quamuis prædam appeti. nam ſæpe dolum ſubeſſe, per eamque inſidias de induſtria incautis ſolere tendi. Atque idem ſibi de hac præda videri nunc porrò ait. Videtur, inquit, mihi fore, vt hæc præda viciſſim prædetur, id eſt præda fiat, παθητικῶς. Nam *irier*, non *ire* legitur. atque vt ita quidem præda ipſa fiat, vt aliam vltrò prædam ſecum trahat, abeatque multò cum maiore dote, quàm venerit. Id fieri poterat, ſi quis datâ operâ prædam eam obieciſſet: cui, ſi recepta & celata eſſet, repoſcenti ac furti nomine agenti, duplum pro furto ex populi lege reddendum erat. Itaque nullo modo celari vult iſtum vidulum, quocunque fato ad ſe deueniſſet. Hanc ſententiam omninò reor. etſi durior ſtructura verborum, *præda prædatum irier:* non tamen aduerſus regulas aut ſine exemplis. Eodem enim modo dic, Iſte liber ſcriptum itur: itemque, videtur iſte liber ſcriptum iri. Nihilo verò minus expeditior res fuerit, ſi *præda* caſu auferẽdi accipiatur, & ſcribatur *iſtæc*. Sic enim omnes facillimè, quod dicitur, apprehendent, nulla locutionis inſolentiâ turbati. Sed hoc poſſe dico, in rudiorum gratiam; debere non dico, vt Plauto ſua ſcriptura ſeruetur. Atq; adeò longiùs huic loco inhæſi, vt cum ipſe omnibus clariſſimè paterer, tum magis, vt ſtupor quorundam à Lambini Commentariis tantummodo pendentium excitaretur. Iam ibidem hodiè vulgatur ſtatim:

Egone vt, quod ad me allatum eſſe alienum ſciam,
Celem? minimè iſtuc faciet noſter Dæmones.

& haud malè *noſter* de ſe ipſo: melius autem meo animo, *voſter*, quod ſcribunt veteres plerique. Ad ſeruum enim ſuum loquitur herus. Et mox iterum:

Ego mihi cum luſi, nihil moror vllum lucrum.

iterum, inquam, tidiculus Interpres: qui ipſe videatur. Senſus hic verus eſt. Cum, id eſt, poſtquam mihi luſi, ſeu poſtquam mihi non modo non damno, ſed & vſui ſic feliciter ſatis fuit hic vidulus, inuentâ nempe & agnitâ filiâ, nullum præterea lucrum inde quæro. Non tranſponenda autem, quod cenſeas, verba, *nihil vllum moror lucrum*. Longa enim vltima in *moror*, ex Plauti conſuetudine, qua paſſim *or* in fine producit. Hîc ſuperius:

Si tu proreta iſti naui es, ego gubernator ero.

Sticho:

Hoſtis eſt vxor, inuita quæ ad virum nuptum datur.

Pœnulo:

I ſoror: abſcede tu à me. AG. perij. eho, quid agis Milphio!

Plura vbique inueneris, ſi veneris. Illius autem verſus:

Ego daturus tibi nihil ſum, ne tu fruſtrà ſis.

traiiciendæ aliquot voculæ, atque vna eiicienda, tum altera leuiter augenda:

Ego tibi daturus nihil ſum, ne fruſtra ſies.

CAPVT VII.

Cenſionem facere. Os calens frigefactare. Git. Quid iſtuc? Ni, nisi. Promiſti. Mirũ quin. In correctione & ſenſu loci vitiati Lipſio ſubſcriptum. Verſus quidam expleti. Contra Lambinum & alios multa emendata & explicata. Pœnuli locus ad exemplum Rudentis reſtitutus. Iuramentum malæ fidei & defectus argutum. Eius formula de nouo concepta & præita ex conſilio magni amici.

DIuerſæ vt ſcripturæ librorum, ſic ſententiæ virorum doctiſſimorum in hoc ioco ſunt ſequentis ſcenæ *Itera dum*, quæ quidem omninò ſic inchoanda, vt inter pauca rectè quidam correxit. Sed iocus, quem dicebam, is eſt:

PL. At ſume equidem, ne cenſionem ſemper facias, TR. cenſeo.

Lambinus eam quidem lectionẽ retinet, & ad Cenſorum morem trahit, equiti multam irrogare ſolitorum: qui quid huc faciat, aut quid hic eò, non video. Turnebus legit, *Adſum equidem*: & capit de alio ritu, quo abſentibus, cum citarentur, cenſus capiebantur. At neque hoc conuenit ſanè nimis. Immane enim quantum differunt *cenſum capere* & *cenſionem facere*. Ne aliorum nugas perſequar, Lipſii cenſura ſupereſt: cui vni adhæream, ſcribenti, *Abſume quidem*: explicantique de decoctoribus, qui eum bona ſua abligurriſſent, ſoluti erant neceſſitate quidquam eorum in cenſum dedicandi. Id enim eſt *Cenſionem facere*: in quo alia leuior etiam ambiguitas, vt ſit interim ſimpliciter pro *cenſere*. Nam talia alibi habuimus, Aſcenſionem & Reuorſionem facere, pro Adſcendere & Reuerti. Cenſet autem ſemper Trachalio, cum ſingulis heri ſententiis ſubiicit aſſenſum ſuum iſto ipſo verbo *cenſeo*. quod hic itidẽ addit eò, quia ſuaſus erat *abſumere*: quod, ludens perpetuo modo, faciundum ſanè ſibi & ipſe cenſet. id quod nulli ſẽtẽtiæ priorum aptè hæret, quocunque pacto coneris accommodare. Solum ergo Lipſium, quem vbique ducem agnoſcimus, & hic ſequamur. Deinceps verbulum iſti verſui deeſt:

PL. Etiamne eam aduenienes ſalutem? TR. cenſeo. PL. etiamne patrem?

Inſere, *PL. etiamne eius patrem?* vt in ſequente: *PL. Poſt eius matrem?* Sed in illo noſtro monoſyllabum erit *eius*: quam contrahendi rationem memini alibi & mihi, & ante me aliis non ſemel annotatam. SC. *Nunquam edepol*: editione Douſicâ,

LA. Quid refert, qui perijt? GR. tamen ſi non hoc, aliud fabulemur. malè omiſſum *nihil*, quod inſerunt veteres, & exſtat etiam in Lambini: *GR. nihil. tamen ſi non &c.* qui Interpres ſenſum tamen reliquorum nõ eſt aſſecutus. Atqui cum de iis quæ in vidulo fuiſſent, interrogaret Gripus; leno reſpondere non ſuſtinet. quid enim ſcire de illis referat, cum quibus vnà ipſe perierit? Tum ille iterum: Nihil ſanè referre; neque ſe verò aliâ cauſsâ quærere, niſi vt ſermonis ſit argumentum. nam ſi non hoc, tamen aliud ſe inter ſe fabulaturos. Potentialis, quem dicunt, modus eſt *fabulemur*: ne ſuaſionis in eo vim arbitreris. Deinceps eadem editio ſic exhibet:

LA. Dabo ſeptingentos. GR. os calet tibi, nunc git frigefactas? è veteribus quidem libris & Gulielmii noſtri reſtitutione, vt ad oram notat. Sed illi *num* voluerunt, non *nunc*. atque id neceſſarium conficiendo ſenſui, quem ſpectabant. Ait Grypus: os calet tibi. an ergo calidum pulmẽtum è git comediſti, quod frigefacias? Etſi eo amplius, non ad pulmenti tantùm calorẽ, ſed ipſius etiam git acrimoniam peculiarem alludi poteſt. Nota enim illius acredo in guſtu, ad piperis inſtar, vel ex Auſoniano verſiculo:

Eſt inter fruges morſu piper æquiperans git.

Quæ omnia veriſimiliter quidẽ dicuntur, ac maximã partem verè: neq; tamen inepta prorſus eſt vulgata lectio, *nunc id*: pro qua ſtare videatur geminus ille Pœnulo locus, ſi arctius contendas:

LA. Calidum prandiſti prandium hodie? dic mihi.
AG. Quid iam? LA. quia hoc nunc frigefactas, cum rogas.

Vt enim ibi, *hoc nunc frigefactas*: ita hîc, nunc id frigefactas. quamquam ibi quidem ſuſpicor nunc ac pæne credo, nõ legendum *hoc*, ſed id mutandum in *os*. Os enim rectius frigefactari dicitur, quàm prandium, aliquantò antè ſcilicet abſumtum, ex quo caleant adhuc fauces. Atque ita etiam hîc peruicerit vulgata lectio, *nunc id*: vt ad *os* æquè *id* referatur. quod ꝑfectò melius, vt aio. Nam os vndecunq; calens refrigerari dicitur: de *git* argutiuſculum eſt, neque ratio ſatis conueniens, illud frigefactari, cum os caleat. Ergo recipiamus illud vulgatiſſimum ſaltem abiecta nota interrogationis:

GR. os calet tibi: nunc id frigefactas.

Sequetur porrò:

Talentum magnum: non poteſt triobolum hinc abeſſe:
Proin tu vel aias, vel neges. LA. quid iſtuc neceſſum eſſe video,
Dabitur talentum.

Mutant alii nõ commodè: quos vellem libros veteres diligentius inſpexiſſe. Ex iis repono ego: *LA. quid iſtuc? neceſſum eſſe video. Dabitur tal.* Imperfecta oratio labaſcentis, *quid iſtuc?* quã ſuppleas variis

riis modis, ſed in eam planè ſententiam, qua ſimilem locum ſupra Bacchidibus emendabam, explicabam? Sc. *Atrida.*

Quid ego iſtuc? quod perdundum eſt, properem perdere.

Iam ad iuramẽtum peruenimus, quod lenoni conceptiſſimis verbis Gripus præit. In eo repetendos olim ſingulos verſus iudicabã, vt ordine leno ſubſequeretur. Nam pars illa præcipua deeſt, nec ſemper altera rectè præitur, vt in libris noſtris perſonæ digerũtur. Itaque ſic faciundum putabam, vt primis quatuor verſibus, *Venus Cyrenenſis &c.* poſtquam à Gripo eſſent pronunciati, ſubiicerentur iidem mox, iteratò ſcripti, & lenoni aſſcripti: tum deinde reliqui eodem modo alternarentur. De quo cum per occaſionem, vt de multis huius generis aliis, in familiari ſermone apud Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum Ioan. Matthæum Wackerum, cuius in laudes & titulos ambitioſiùs hìc diffundi non debeo, quamquã ęgrè ob merita eius in me tempero, nuper admodùm diſſeruiſſem; viſum eſt id paullò incommodius, quia pluſculos verſus vno tenore non ita facilè comprehẽdere memoriâ, & ſine titubatione ſubſequi leno potuiſſet: ac propterea ſatius eſſe, ſi ſinguli aut dimidii per vices præirentur ac redderentur, ad hodiernum Iurationum morem, à quo non diſſimilem fuiſſe priſcum, vero diſſimile nõ eſt. Ita ruentem vltrò me facilè traxit vir harum quoq; literarum præter grauiores callentiſſimus & ſtudioſiſſimus, vt nõ repetere quidẽ verſus omnes vellem, ſed perſonam vtramq; Gripi & Labracis pręfigere, quod indicio eſſet vltrò repetendos. Quamobrem ad hunc iam modum tanto auctore & approbatore locum integrum ipſe ſcribo, cunctiſq; reſcribendum ſuadeo, nemini poſthac auctoritatem ab illo mihi commodatam defugiturus.

LA. Quod tibi libet id mihi impera. GR. tange aram hanc Veneris.
LA. tango.
GR. Per Venerem hanc iurandum eſt tibi. LA. quid iurem? GR. quod iubebo.
LA. Prai verbis quiduis. id quod domi eſt, nunquam vlli ſupplicabo.
GR. Tene aram hanc. LA. teneo. GR. deiura te mihi argentũ daturũ
Eodem illo die, vidulũ vbi ſis potitus. LA. fiat.
GE. LA. Venus Cyrenenſis, teſtem te teſtor mihi,
Si vidulum illum, quem ego in naui perdidi,
Cum auro atque argento ſaluum inueſtigauero,
Iſq; in poteſtatem meam peruenerit:
GR. Tum ego huic Gripo dico, inquito, & me tangito.
LA. Tum ego huic Gripo dico, Venus, vt tu exaudias.
GR. LA. Talentum argenti magnum continuò dabo.
GR. Et ſi fraudaſſis, dicito, vti in quaſtu tuo
Venus eradicet caput atq; ætatem tuam.
Tecum hoc habeto tamen, vbi iuraueris.
LA. Et illum ego aduorſum ſi quid peccaſſo, Venus,

Veneror te, vt omnes miſeri lenones ſient.

Ita mero meridie ſunt omnia liquidiora, nec vſquam quis offenderit, cum & interpuncta ſimul adaptata magis, & vocula vna adiecta, vna abiecta: quod è comparatione vulgatorum quorumuis codicum rectiſſimè conſtabit. Nunc reliqua in ſcenam vltimam, quæ paucula ſunt, adiiciamus. In oblato certamine ſponſionis:

—— LA. cedo qui cum habeam iudicem,
Ni dolo malo inſtipulatus ſis, niue etiam dum ſiem
Quinq; & viginti natus annos.

omiſſa negatio eſt vbique, per ſenſum nequaquam omittenda. Is namque planè inſeri vult, *niue etiam dum haud ſiem Quinq; & viginti natus annos.* Niſi putes eundem æquè iuuari, repoſito *ſiue etiam.* quod nec ego negem: ſed certè formula ſtipulationis magis amat *Ni, niue.* itaque non hæc mutetur, ſed negatio addatur. Contendit enim, ſe nondum quinque & viginti annos natum: quibus minores, non maiores Lætoria lege gaudent. Paullo pòſt:

Promiſiſti huic argentum? LA. fateor &c.

Verſus cauſsâ potius *Promiſti.* Hinc longiuſculè:

—— LA. nempe pro meo
Iure oras. DÆ. mirum quin tuum ius meo periculo abs te expetam.

Sententia efflagitat, *pro tuo Iure oras.* quomodo & legunt veteres editiones, quaſcunque vidi. Turbauit eos, qui *meo* ſuppoſuerant, locutio Plauti *mirum quin:* à qua ſæpius, vt ſuo loco notauimus, eiuſmodi turbæ conflatæ. At quomodo ea capienda dictum etiam eſt alibi, ne ſim hîc prolixior denuò: qui iam feſtino, & tempus eſſe video, portu ex hac naufraga iactatione repetito, Rudentem aliquanto complicare.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI STICHVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nob. & doctiſſimum virum

IANVM GRVTERVM IVRISconſultum, Philologum & Poetam clariſſimum.

IN luctu viduertatis tuæ, cuius mihi triſtiſſimus accidit nuntius, CL. GRVTERE, *tum aliis nominibus, tum hoc meritò dolemus, quòd is ſtudiorum tuorum interceſſit laboribus, & inſtitutas doctiſſimarum vigiliarum operas interrupit. Abſque eo enim foret, iam lucem viſuros fuiſſe reliquos Suſpicionum plures libros nuper ad me ſcribis. Itaque communis hic eruditorum luctus eſt, qui ſcriptis tuis afficiuntur, quæ non eſſe quidem multorum ipſa res teſtatur. Ab illo verò tu te recollegeris iam paullatim, & à lacrimoſis, quas ipſe dicis, cogitationibus animum dehinc penitus abduces, vt abruptam lucubrationum telam redordiri & detexere porrò queas. etſi tantam quidem feciſti iacturam, quæ non tuo tantum, ſed noſtro quoque, ad quos fama vi[illegible] tutum præſtantiſſimæ tuæ coniugis peruenit, iudicio ſatis deplorari nunquam poſſe videatur. Sed humana tamen vt ferenda ſint, meminimus: neq; tu dolori ſapientiam omnem tuam condonâris: quem depones ac ſepelies in lectione noſtrorum Sapientum, vltróque luctus conſolationem à literis*

& ſcriptionibus aſſuetis petes. In quo vt amicè te, mi amiciſſime Grutere, iuuem, ſimulque & auocem à mœrore, & ad ſcribendi ſtudium rurſus incitem, mitto ad te mearum commentatiuncularum aliquid, & quidem in Plautum, quo præcipuè ſolitus es ſemper oblectari, & nunc commodiſſimè viſus es poſſe deleniri. Nam duplex iſta mihi ſanè mittendi potiſſima cauſſa. Neque enim his noſtris legendis curarum tantummodo tuarum obliuiſci te volui, ſed & oblitæ induſtriæ recordari, & ad meliora in hoc genere tua proferenda ſtimulari. quorum in alterum vſum maximè quidem hæc, neque tam tibi dicam tamen, quàm mihi & aliis poterunt ſeruire. Nobis enim profuerit, quod tu boni dederis: & vtilitati publicæ interim ſtudeo, cùm te ſic à luctuoſo otio ad iucundas occupationes priſtinas conor reuocare. Quod quidem non patrare & impetrare me facilius hoc tempore poſſe, quàm iſtâ Plautinorum meorum miſſione iudicabam: quorum tu ſcilicet ineptiis commotus, profectò non tenebis amplius te intra luctus hanc lentitudinem, & animo altius concitato rues ad tuorum perpolitionem ipſamque celeriorem publicationem. Age, commouère, ſume priſtinam alacritatem, & indigna hæc noſtra obrue tuorum maiore dignitate. quæ ita quidem eſſe cur non auguremur nobis & ſperemus? Exſpectamus etiam verò nihil niſi præclarum, in Plautum noſtrum maximè, cuius & nunc cauſſam maximè agimus: in quo nimirum ea habuiſti adiumenta & ſubſidia induſtriæ tuæ, quæ huius emolumenta maxima & profectum ſingularem pollicentur. Habuiſti enim & adhuc forſan habes in manibus optimos ac laudatiſſimos Plauti Manuſcriptos duos, illos antiquiſſimos Camerarii noſtratis, vnde tam multa bona ſenex ille doctiſſimus olim eruit, vt eorum ope primus velut ab Orco Plautum reduxiſſe, certè primus optimè de Plauto fuiſſe meritus, & ad benè merendum alios excitaſſe deinceps vſque plures, atque ita ſalutis adeò illius auctor ab omnibus exiſtimetur. Hos ad te nunc beneficio filii, clariſſimi viri, paternarumque virtutum & famæ in alio genere eruditionis æmuli, deuolutos tibi

ſeriò.

ſeriò, neq; tibi tamen magis, quàm & nobis & ipſi Plauto gratulamur. nec eam felicitatem multis hactenus, atq; etiam mihi negatam, vni tibi indultam inuidemus, qui te ſcim⁹ in tractandis eiuſmodi libris hominem benè verſatum, & variantes ſcripturas non minus cum diligentia colligere, quàm cum indicio ſeligere, & cum acumine. ſi opus ſit, corrigere peritum. vt quæ ex illis exſpectare Plauto amplius inſtaurando poſſumus, à te quidem poſſimus omnia, qui verò non niſi & multa & optima? ſperare. Certè enim bonitatis ſuæ laudem illi tuebuntur, nec à priori Cenſore ſic exhauſti fuerint, vt, quod in cenſum etiamnunc tibi deferant, reliqui parum habeant, dehinc in proletariorum ordinem redigendi. Quamquam tu ſanè ſpem eorum non nimis magnam facis, ab illo iam occupata & eruta eruenda pleraq; ad me proteſtatus. id quod ego niſi oculis coràm videam, credere vix poſſim. ac te modeſte magis hoc puto quàm verè dicere, ne nimiam tui commoneas exſpectationem, & verò vt minora pollicitus, maiora cum maxima laude præſtes. Sit ita, vt futurum planè credo: tu autem deſiderium noſtrum caue diutius moreris. Ego famam à meis his Diuinationibus nullam mihi ſpero, abominor tantùm & deprecor infamiam: à qua tu defendes illarum hanc præcipuè partem tibi dedicatam, & indicio politiſſimo tuo accuratè recenſitam in vulgus faſtidioſi noſtri ſeculi commendabis. quod ego te ſimul poſſe, ſimul velle meâ cauſâ ſcio, virum non doctum magis, quàm mihi beneuolentem & amicum: qui conſtanter manebis in perpetuum, atq; hoc etiam libello viciſſim quaſi ſponſoriâ tabellâ fidem & conſtantiam amoris mei tibi habebis oppigneratam.

Digitized by Google

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI STICHVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Saluéne amabo? Saluè agere: & de eius formulæ ſcriptura. Exangeri. Animum augere. Augeri, Creſcere, Foueri, Expleri, noua ſignificatione. Implere apud IC. Mureti verſificatio in prima Stichi ſcena non cum aliis approbata. Ibidem vnus alterq; locus excuſſus, & recens emendatus. Firmata vetus Palmerij in Terentium alibi, & hic in Plautum correctio: noua à nobis Panegyrico Nazarij imputata.

STichi ſcenam primam in ſenarios redegit Muretus, exemplo bono: ſed non bono, Lambinus in editione ſua prorſum eſt ſecutus. Neque enim ille ſic præiuit, vt pro legitimis Plauti verſibus agnoſci vellet: & vt poſſent, non vt deberent, reſtitui monſtrauit. adeoque nimis ambigua res eſt: ac ſunt permulta, in quibus ei nemo, ne Lambini quidem gratiâ, aſſentiatur. quippe qui non modò verba pleraque mirificè traiiciat, quod ſanè fuit hoc aggreſſo faciendum & a nobis permittendum, ſed & multa deleat audacter, & audacius non pauca de ſuo addat. Inter quæ vel minimum illud non procul initio, vbi ſic reſtituit:

Sed hic mea ſoror aſſis, multa dum volo
Tecum loqui de re viri. P A. ſaluane res?

Nam vt traductionem particulæ *dum* taceam, quam probare nequeo tamen, quia non ad illam, ſed priorem orationis pertinet partem, & verbo *aſſis* continenter adhæret, ne interpuncto quidem, vt in vulgatis, diuellenda: quî feram, quòd *amabo* abiecit, *res* ſuppoſuit, atque ita formulam elegantiſſimam inque percunctatione huiuſmodi ſolennem ac perpetuam deſtruxit, *Saluéne amabo?* Sic enim ea quoque ipſa ſcribenda, vt aduerbium agnoſcatur *Saluè*, non nomen *Salua*. quod diſputauit olim ad Auſonium probauitque, non magna tamen ratione, Vinetus: & pòſt tacitâ quaſi ſententiâ decîdit Briſſonius in arduo opere Formularum, qui & hanc & ſimiles ibi ceteras omnes ita plane concepit atque expreſſit. Illinc exemplorum theſaurum petes: at pro ratione habebis tibi potiſſimum, quòd verbum ad iſta talia ſuppreſſum intelligitur, aliud atque aliud pro ſententiæ flexu; plerumque tamen & ad pleraque verbum *agendi*, aptius omnibus & flexibile in quemuis habitum præ ceteris. quod ipſum diſertè adiungit Appuleius

huius

binis locis, vnde certum huic opinioni firmamentum. Metamor. lib. I. *Quàm ſaluè agit, inquit, Demeas noſter?* Apologiâ: *Interroga, Maxime, quatuordecim ſeruos quos exhibemus, Thallus puer vbi ſit, & quã ſalue agat.* Ita igitur ſecuri numerorum, ſententiæ curioſi reſcribamus in noſtris libris:

Sed huc (al. hic) mea ſoror aſſiſdum: multa volo tecum
Loqui de re viri. PA. ſaluène amabo?

Quamquam ſi curioſius in ſententiam loci totius inquirimus, videbitur omninò neſcio quid aliud ſubeſſe. Vide enim. Ait Panegyris, locuturam ſe de re viri. potius virorum dicere debuiſſet. Sed de iis neque *multa* dicit, quod facturam ait: imò pænè nihil. Nihil enim in ſequentibus deinceps, quod ad viros magnoperè ſpectet: ſed omnia ad ipſas & parentem, de cuius iniquitate in ſe conqueruntur & mutuò ſolantur. Hoc me, fateor, aliquando mouit, vt totam lectionem vulgatam mutandam arbitrarer, ſed facili modo, quem pudenter & cum venia apponam:

Sed huc, mea ſoror, aſſiſdum: mutua volo tecum
Loqui de re. PA. viri ſaluine (aut *ſaluène*) *amabo?*
PI. Spero quidem & volo: ſed hoc ſoror crucior,
Parentem tuum &c.

Cum adeſſe & attendere ſororem Panegyris iuſſiſſet, addidiſſetq; de communi re loqui cum ea velle; ſuſpicatur illa ex amore & timore, de viris id fore, quæritque ſtatim, anne mariti ſalui ſint, aut ſaluè agant? Quod aptiſſimum vt nemo negabit, ita verum non ego tamen affirmabo. Sit in medio: ac nos ad alia pergamus. Honeſtiſſimus ibidem ille ſermo:

PA. Ne lacruma ſoror, neu tuo id animo
Fac, quod tibi tuus pater facere minatur.

ac ſenſus elegans non minus: quem præ modeſtia & reuerentia in parentem Panegyris innuit obſcurè tantum, non exprimit diſertim. Pater ægre & malè facere minabatur: item ne ipſa vltrò ſibi faciat, hortatur. Sub finem etiamnunc legitur:

PI. Scio, atq; in cogitando mœrore augeor.

quod emendandum iam olim Palmerius monuit, *angeor*: rectiſſimè. Probat id apertè Colonienſis meus, in quo *angor*. Neque de Terentiano loco dubitandum, Heautontim:

Concurrunt multæ opiniones, quæ mi animum exaugeant.

quod idem, ni fallor, ille ſic reſcribit. Nam profectò *exaugeant*, non modò nihil ad rem, ſed planè contra. Neq; enim commodè, quod iſti in ſcholis volunt, ſubintelligitur vox *dolore*: nec *animum exaugere* id eſſe poteſt, quod alii putant, ſententiam firmare: & valet autem prorſus in mentem priori contrariam & loco alieniſſimam, animum exhilarare ſeu oblectare. Id adeò non vulgatum hactenus per occaſionem hanc paucis, ſed illuſtribus exemplis oſtendã. Primùm *Animus augetur* eſt ad verbũ Homericum ἀέξεται

εὐδὲν θυμὸς. Deinde apud Symmachum eſt eo ſenſu, loco qui memoriam nunc meam fugit & veſtigationem fruſtratur: *Quæ mihi animum augeant*. At Taciti ſimilem in numerato habeo, X V. Annal. *Neq; infamiâ Pæti augebatur (Corbulo:) quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operiri reliquias malæ pugnæ imperauit*. Perſpicuè *augeri* eſt hîc delectari. Eo amplius & lætari, alio Taciti loco I I. Hiſtor. *Titus aucto animo ad patrem pernectus*. Neque enim tantum de maiore atque erectiore, ſed & hilariore ſimul animo ibi interpretandum. Seneca *Creſcendi* verbum non diſſimiliter vſurpauit Epiſt. XXXIII. *Creſco & exſulto & diſcuſsâ ſenectute recaleſco*. Apud Auſonium *Fouere* itidem inueni, Parentalibus Seueri Cenſoris Iuliani:

Si quid apud manes ſentis, fouet hoc tibi mentem,
Quod fieri optaras, id voluiſſe Deum.

Denique & *Explere* eſt voluptate afficere, Panegyrico Nazarii, qui Conſtantino dictus: *Miſſum eiuſdem Tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quam maximè viuus afflixerat, laceratus expleret*. Quem ipſum ibi locum ſic emendamus per viam. nam vulgò malè, *vt quam maximè vnus*. Sed ad hoc quidem verbum ſubintelligi videtur aliquid oportere, vt ſit quaſi gaudio explere: quem in modum ſimpliciter in Iuriſconſultorum libris ſæpe ponitur *Implere*, cum ſenſus aſſumendum monet, argumentis implere. Eſt enim, pro certis & firmis probationibus euincere & obtinere. quod me monitum à magno amico, magnifico viro Io. Matth. Wachero teſtor.

CAPVT II.

Voluntate. Igitur deinde. Poſtidea igitur deinde. Illico, quot modis accipiatur. Penſior conditio. Alia quædam verborum notæ. Multa verò loca, & quædam contra Lambinum, emendata, explanata: interpunctis, verbis, numeris mutatis. Præter hoc perſonis ſæpius ſui verſus redditi, & ipſi aliter conſtituti. Plauti etiam inconſtantia notata. Et Nonius caſtigatus & expletus.

SEcundæ ſcenæ initium in plerisque libris non diſtinguitur rectè ſatis, in Lambinianis interpolatur inſertione particulæ *ſua*, pro voce *ſeruus*. Hæc autem ſcriptura & interpunctio germana:

Qui manet vt moneatur ſemper ſeruos homo officium ſuum,
Nec voluntate id facere meminit, ſeruos is habitu haud probuſt.

Quòd ſi Lambinus è libris inſeruit *ſuâ*, non debuit tamen eiicere vocabulum alterum, à Plauto minimè omiſſum. Et ferant vtrumque numeri ſanè, pede primo Amphimacro, vt ſolet haud rarò, conſtituto, & in monoſyllabum contracto ipſo *ſuâ*, quo frequentius nihil. Sed è libris hoc eſſe non equidem puto: magis, de ſuo Lambinum attuliſſe, qui neceſſariò id addi perſuaſerat ſibi. At otioſum

tioſum prorſus eſt. nec ille ſcibat aut meminerat, *voluntate* ſic vſurpari abſolutè ac velut aduerbialiter, vt vulgò *ſponte*. Res in noſtro multis exemplis clara, quorum vnum ſaltem aſſcribo. Milite:

Quin ſi voluntate nolet, vi extrudam foras.

Mox etiam interpunctio vacillat:

Iam ego domi adero, ad meam maiorem filiam inuiſo domum.
Si quis me quæret, inde vocatote aliqui, aut iam egomet hic ero.

& huc inclinat, vt *domum* ab *inuiſo* diſcriminetur, accenſeaturque ad *vocatote*. quò ego nec impello, nec retineo. *Aliqui* ibidem pro *aliquis* poſitum, ne multitudinis eſſe numerum putes. Inepta porro ſenis oratio:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm alio nubere,
Non faciam. quid mihi opuſt decurſo ætatis ſpatio cum eis
Gerere bellum?

Quid enim ſe facturum negat, qui diſputauit ſecum etiam nunc nihil, ſed deinceps deliberat primùm? Antiquiores libri *faciant* legunt, non *faciam*. Illud verum, ſed falſum nihilominus *non*. idq; aut delendum, aut traducendum, mutandumque ſic:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm aliò nubere,
Faciant. nam quid mihi opuſt &c.

Sententiam hoc efflagitare vides, quæ ipſa clarior omni declaratione. Liceat tibi tamen τὸ *nam* non recipere, & *non* ipſum penitus abiicere. Nihil hinc ad ſententiam damni, quæ in ſolo *faciant* ſita. Aliò non eſt pro *alij*, ſed aduerbium. Sic enim & aliquò nubere, & deſponderi in fortem familiam, aliis ſæpe locis. Statim interpuncta iterum, & verbula quædam leuiter errant quidem, ſed vt ſenſum grauiter tamen lędant. Totus autem locus, quem dico, ſic reſtituendus, ne bis aſſcribendi vanam operam ſumam:

Minimè volo turbas. ſed hoc mihi optimum factu arbitror,
Principium ego quo pacto cum illis occipiam, id ratiociner:
Vtrum ego perplexim laceſſam oratione ad hunc modum,
Quaſi nunquam quidquam in eas ſimulem, quaſi nihil inaudiuerim
Eas in ſe meruiſſe culpam, ac potius tentem leniter,
An minaciter?

Quidquid mutaui, quod eſt parum, ſententia iuſſit. Primò, nihil dum ſtatuerat, quid optimum ſibi factu eſſet ſenex, de re vniuerſa. Sed id optimum eſſe adhuc dicit, vt ratiocinetur ſecum prius, quomodo principium ſit occœpturus. Deinde duos init modos, vtrum leniter filias tractet, an minaciter: atque in priori includit iſtum, num perplexabiliter & ex obliquo. Sic enim leniter eas adoriatur. At contra minaciter, ſi directè & aperta incuſatione. Quamobrem peſſimè erat ſcriptum *an potius*, quaſi diuerſum hoc à præcedentibus caput deliberationis: vbi, vt idem videatur, *ac po-*

fuit: *Vbi facillimè ſpectatur mulier? &c.* cui melius hoc reſpondet, *Cum malefaciundi eſt poteſtas, &c.* Statim pergit quærere ſenex, & his verbis debet:

——age tu altera, vtra ſit conditio penſior,
Virginemne, an viduam habere?

quibus minimum quid à nobis acceſſit, verſus bono. At penſiorem conditionem non tam explicem, quæ ſit maioris ponderis, quàm quæ penſi magis ſit habenda: quamquam in eundem ſenſum ſic reuoluor. Paullò poſt ſuppleuit Lambinus defectum verſum, ex ingenio magis, opinor, quàm veſtigiis, vt ait, veteris ſcripturæ:

AN. Edepol vos lepidè tentaui, voſtrumq; ingenium duûm.

Aſperum hoc *duûm*, quod addidit. Et numeri de ſequente verſu poſſunt facilius expleri: quamquam illi non ſuperfluit quidem; ſed neque decedit quidquam, ita:

AN. Edepol vos lepidè tentaui voſtrumq; ingenium, ſed hoc
Eſt, quod ad vos venio, quodq; eſſe ambas conuentas volo.

Eadem adhuc ſcenâ:

AN. Quid illos exſpectatis, qui abhinc iam abierunt triennium?

Lambinus fecit *abſunt.* Malo vulgatum retinere, ſed eius ſenſum iuuare additione vocularum deperditarum:

—qui abhinc iam, cum abierunt, triennium eſt.

Non dubiè ſic Plautus ſcripſit: quod vel *abhinc* particula innuit, non commodè iungenda cum *abierunt* aut *abſunt.* At iàm triennium abhinc eſſe ait, cum abierint. Ad finem reconcinno perſonas vbique ferè turbatas:

Nunc ſoror nos abeamus intrò. PI. imò interuiſam prius domum.
Si à viro tibi fortè veniet nuntius, facito vt ſciam.
PA. Neq; ego te celabo, neq; tu me celaſſis quod ſcies.

Etiam primo verſu è veteribus inſerui *prius*: quo lædi numeros aliquis opinetur. At ipſum monoſyllabum ſit, & primus pes Amphimacer iterum, vt hîc alicubi ſuprà.

CAPVT III.

Inter. Ex vero, facili. Ex pictura. Paupertas ridicularia. Supellex paraſitica. Locus ab additamentis inquinatiſſimus, expurgat⁹. Mox verſus vnus tranſpoſitus: plures in numeros repoſiti. Iuuenalis cum Plauto compoſitus. Mutatæ diſtinctiones. Alius integer locus de paraſiticæ auctionis præconio diligenter examinatus. mirificè traiectus aliquot verſibus correctus, perſpicuè explicatus. Aliorum quædam approbata, quædam reſtituta.

FEſtiuiſſimè Gelaſimus paraſitus ridiculus eſt & nomen ſuum tuetur ſequentis ſcenæ principio: vbi nouo inauditoque exemplo Famem ſibi olim matrem & nunc filiam eandem argutatur: quam parere viciſſim nequeat tamen, & eò de ingratitudine

ipſius,

ipſius, ventriſque ſui inanitate pleni diutina verminatione queritur. cuius orationis tam venuſtæ principem partem inuenuſtiſſima interpolatione non inuenuſti alias homines quidam contaminarunt. Nam ex librariorum oſcitantia, qui iteratò pleraque verſus tertii verba ſcripſerant, exſtiterunt, qui verſum alium nouum iis verbis aliquot aliis adiectis concinnarunt, adeò ipſum plenum ruris, & ſententiæ tam inficetæ, vt nullum rus inficetius eſſe poſſit. Quos dicam, ſciunt, quibus Plautus & eius Cenſores noti. Parco enim alteri, ne lædere ſimul alterum cogar. atque nec ipſam eorum lectionem pono, ne vulgatam quidem alteram ponere dignatus, inque vnam ſolam intentus antiquarum editionum, quam literula minus vnicâ veram & germanam præſtare ſum paratus. Ea hæc eſt, additâ literula ibi deficiente:

GE. Famem fuiſſe ſuſpicor matrem mihi.
Nam poſtquam natus ſum, ſatur nunquam fui.
Sed quam ego matri mea retuli inuitiſſimus,
Eam mihi nunquam retulit mater gratiam
Nam me illa in aluo &c.

Quarto verſu *Ea* in veteribus erat, pro qua *Eam* ſenſus facere monuit: qui ſenſus omninò nihil ad alios homines porrigitur, ſolumque inter matrem & filium gratiæ relatæ inſtituit comparationem. Quod, qui non nimis ſupinè omnia legit, vltrò animaduertet, nec vllam poterit ab hac aliam lectionem approbare. Sed pergit porrò Paraſitus & de ipſo nomine ſuo diſputare:

Gelaſimo nomen mihi, indidit paruo pater,
Propter paupertatem hoc adeo nomen repperi.
Quia inde iam à pauxillo puero ridiculus fui,
Eo quia paupertas fecit ridiculus forem.

Quibus in verſibus manifeſta vnius eſt tranſpoſitio. Nam quantò melius & ſermo fluit, & ſententia cohæret, iſto ordine reſtituto!

Gelaſimo nomen mihi indidit paruo pater,
Quia inde iam à pauxillo ridiculus fui.
Propter paupertatem adeò hoc nomen repperi,
Eò, quia paupertas fecit ridiculus forem.
Nam illa omnes.

Veriſſima & ὀφθαλμοφανὴς reſtitutio. in qua præter ordinem legitimum, id boni quoque loco acceſſit, quòd ſuperuacua vox *puero* abſceſſit, a nobis in exſilium procul hinc ire iuſſa. quippe quæ nec ſenſum iuuerit, & numeris fuit moleſta. Nam traiectam ibidem & aliam voculam numerorum item cauſſa, leuius eſt, quàm vt debeam imputare. Sententiam autem procedere ſic vides: Gelaſimo paruo nomen inditum: quia a paruulo ridiculus. inditum autem propter paupertatem, quia ridiculus propter illam. Quò Iuuenalis hoc pertinet Sat. 3.

& ſcriptionibus aſſuetis petes. In quo vt amicè te, mi amiciſſime Grutere, iuuem, ſimulque & auocem à mœrore, & ad ſcribendi ſtudium rurſus incitem, mitto ad te mearum commentatiuncularum aliquid, & quidem in Plautum, quo præcipuè ſolitus es ſemper oblectari, & nunc commodiſſimè viſus es poſſe deleniri. Nam duplex iſta mihi ſanè mittendi potiſſima cauſſa. Neque enim his noſtris legendis curarum tantummodo tuarum obliuiſci te volui, ſed & oblitæ induſtriæ recordari, & ad meliora in hoc genere tua proferenda ſtimulari. quorum in alterum vſum maximè quidem hæc, neque tam tibi dicam tamen, quàm mihi & alijs poterunt ſeruire. Nobis enim profuerit, quod tu boni dederis: & vtilitati publicæ interim ſtudeo, cùm te ſic à luctuoſo otio ad iucundas occupationes priſtinas conor reuocare. Quod quidem non patrare & impetrare me facilius hoc tempore poſſe, quàm iſtâ Plautinorum meorum miſſione iudicabam: quorum tu ſcilicet ineptiis commotus, profectò non tenebis amplius te intra luctus hanc lentitudinem, & animo altius concitato rues ad tuorum perpolitionem ipſamque celeriorem publicationem. Age, commouêre, ſume priſtinam alacritatem, & indigna hæc noſtra obrue tuorum maiore dignitate. quæ ita quidem eſſe cur non auguremur nobis & ſperemus? Exſpectamus etiam verò nihil niſi præclarum, in Plautum noſtrum maximè, cuius & nunc cauſſam maximè agimus: in quo nimirum ea habuiſti adiumenta & ſubſidia induſtriæ tuæ, quæ huius emolumenta maxima & profectum ſingularem pollicentur. Habuiſti enim & adhuc forſan habes in manibus optimos ac laudatiſſimos Plauti Manuſcriptos duos, illos antiquiſſimos Camerarii noſtratis, vnde tam multa bona ſenex ille doctiſſimus olim eruit, vt eorum ope primus velut ab Orco Plautum reduxiſſe, certè primus optimè de Plauto fuiſſe meritus, & ad benè merendum alios excitaſſe deinceps [illegible] plures, atque ita ſalutis adeò illius auctor ab om[illegible]metur. Hos ad te nunc beneficio filii, clariſſim[illegible]e virtutum & famæ in alio gener[illegible]tos tibi [illegible] ſeriò,

ſeriò,neq; tibi tamen magis,quàm & nobis & ipſi Plauto gratulamur.nec eam felicitatem multis hactenus, atq; etiam mihi negatam, vni tibi indultam inuidemus,qui te ſcim⁹ in tractandis eiuſmodi libris hominem benè verſatum,& variantes ſcripturas non minus cum diligentia colligere,quàm cum iudicio ſeligere,& cum acumine.ſi opus ſit,corrigere peritum. vt quæ ex illis exſpectare Plauto amplius inſtaurando poſſumus, à te quidem poſſimus omnia, qui verò non niſi & multa & optima? ſperare. Certè enim bonitatis ſuæ laudem illi tuebuntur, nec à priori Cenſore ſic exhauſti fuerint, vt, quod in cenſum etiamnunc tibi deferant, reliqui parum habeant, dehinc in proletariorum ordinem redigendi. Quamquam tu ſanè ſpem eorum non nimis magnam facis, ab illo iam occupata & eruta eruenda pleraq; ad me proteſtatus. id quod ego niſi oculis coràm videam, credere vix poſſim.ac te modeſtè magis hoc puto quàm verè dicere, ne nimiam tui commoueas exſpectationem,& verò vt minora pollicitus,maiora cum maxima laude præſtes. Sit ita, vt futurum planè credo:tu autem deſiderium noſtrum caue diutius moreris. Ego famam à meis his Diuinationibus nullam mihi ſpero, abominor tantùm & deprecor infamiam: à qua tu defendes illarum hanc præcipuè partem tibi dedicatam,& iudicio politiſſimo tuo accuratè recenſitam in vulgus faſtidioſi noſtri ſeculi commendabis. quod ego te ſimul poſſe, ſimul velle meâ cauſſâ ſcio, virum non doctum magis, quàm mihi beneuolentem & amicum:qui conſtanter manebis in perpetuum, atq; hoc etiam libello viciſſim quaſi ſponſoriâ tabellâ fidem & conſtantiam amoris mei tibi habebis oppigneratam.

& ſcriptionibus aſſuetis petes. In quo vt amicè te, mi amiciſſime Grutere, iuuem, ſimulque & auocem à mœrore, & ad ſcribendi ſtudium rurſus incitem, mitto ad te mearum commentatiuncularum aliquid, & quidem in Plautum, quo præcipuè ſolitus es ſemper oblectari, & nunc commodiſſimè viſus es poſſe deleniri. Nam duplex iſta mihi ſanè mittendi potiſſima cauſſa. Neque enim his noſtris legendis curarum tantummodo tuarum obliuiſci te volui, ſed & oblitæ induſtriæ recordari, & ad meliora in hoc genere tua proferenda ſtimulari. quorum in alterum vſum maximè quidem hæc, neque tam tibi dicam tamen, quàm mihi & alijs poterunt ſeruire. Nobis enim profuerit, quod tu boni dederis: & vtilitati publicæ interim ſtudeo, cùm te ſic à luctuoſo otio ad iucundas occupationes priſtinas conor reuocare. Quod quidem non patrare & impetrare me facilius hoc tempore poſſe, quàm iſtâ Plautinorum meorum miſſione iudicabam: quorum tu ſcilicet ineptiis commotus, profectò non tenebis amplius te intra luctus hanc lentitudinem, & animo altius concitato rues ad tuorum perpolitionem ipſamque celeriorem publicationem. Age, commouère, ſume priſtinam alacritatem, & indigna hæc noſtra obrue tuorum maiore dignitate. quæ ita quidem eſſe cur non auguremur nobis & ſperemus? Exſpectamus etiam verò nihil niſi præclarum, in Plautum noſtrum maximè, cuius & nunc cauſſam maximè agimus: in quo nimirum ea habuiſti adiumenta & ſubſidia induſtriæ tuæ, quæ huius emolumenta maxima & profectum ſingularem pollicentur. Habuiſti enim & adhuc forſan habes in manibus optimos ac laudatiſſimos Plauti Manuſcriptos duos, illos antiquiſſimos Camerarii noſtratis, vnde tam multa bona ſenex ille doctiſſimus olim eruit, vt eorum ope primus velut ab Orco Plautum reduxiſſe, certè primus optimè de Plauto fuiſſe meritus, & ad benè merendum alios excitaſſe deinceps vſque plures, atque ita ſalutis adeò illius auctor ab omnibus exiſtimetur. Hos ad te nunc beneficio filii, clariſſimi viri, paternarumque virtutum & famæ in alio genere eruditionis æmuli, deuolutos tibi

ſeriò,

ſeriò, neq; tibi tamen magis, quàm & nobis & ipſi Plauto gratulamur. nec eam felicitatem multis hactenus, atq; etiam mihi negatam, vni tibi indultam inuidemus, qui te ſcim⁹ in tractandis eiuſmodi libris hominem benè verſatum, & variantes ſcripturas non minus cum diligentia colligere, quàm cum iudicio ſeligere, & cum acumine. ſi opus ſit, corrigere peritum. vt quæ ex illis exſpectare Plauto amplius inſtaurando poſſumus, à te quidem poſſimus omnia, qui verò non niſi & multa & optima? ſperare. Certè enim bonitatis ſuæ laudem illi tuebuntur, nec à priori Cenſore ſic exhauſti fuerint, vt, quod in cenſum etiamnunc tibi deferant, reliqui parum habeant, dehinc in proletariorum ordinem redigendi. Quamquam tu ſanè ſpem eorum non nimis magnam facis, ab illo iam occupata & eruta eruenda pleraq; ad me proteſtatus. id quod ego niſi oculis coràm videam, credere vix poſſim. ac te modeſtè magis hoc puto quàm verè dicere, ne nimiam tui commoueas exſpectationem, & verò vt minora pollicitus, maiora cum maxima laude præſtes. Sit ita, vt futurum planè credo: tu autem deſiderium noſtrum caue diutius moreris. Ego famam à meis his Diuinationibus nullam mihi ſpero, abominor tantùm & deprecor infamiam: à qua tu defendes illarum hanc præcipuè partem tibi dedicatam, & iudicio politiſſimo tuo accuratè recenſitam in vulgus faſtidioſi noſtri ſeculi commendabis. quod ego te ſimul poſſe, ſimul velle meâ cauſsâ ſcio, virum non doctum magis, quàm mihi beneuolentem & amicum: qui conſtanter manebis in perpetuum, atq; hoc etiam libello viciſſim quaſi ſponſoriâ tabellâ fidem & conſtantiam amoris mei tibi habebis oppigneratam.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI STICHVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Saluéne amabo? Saluè agere: & de eius formulæ ſcriptura. Exangeri. Animum augere. Augeri, Creſcere, Foueri, Expleri, noua ſignificatione. Implere apud IC. Mureti verſificatio in prima Stichi ſcena non cum aliis approbata. Ibidem vnus alterq; locus excuſſus, & recens emendatus. Firmata vetus Palmerij in Terentium alibi, & hic in Plautum correctio: noua à nobis Panegyrico Nazarij imputata.

STichi ſcenam primam in ſenarios redegit Muretus, exemplo bono: ſed non bono, Lambinus in editione ſua prorſum eſt ſecutus. Neque enim ille ſic præiuit, vt pro legitimis Plauti verſibus agnoſci vellet: & vt poſſent, non vt deberent, reſtitui monſtrauit. adeoque nimis ambigua res eſt: ac ſunt permulta, in quibus ei nemo, ne Lambini quidem gratiâ, aſſentiatur. quippe qui non modò verba pleraque mirificè traiiciat, quod ſanè fuit hoc aggreſſo faciendum & a nobis permittendum, ſed & multa deleat audacter, & audacius non pauca de ſuo addat. Inter quæ vel minimum illud non procul initio, vbi ſic reſtituit:

Sed hic mea ſoror aſſis, multa dum volo
Tecum loqui de re viri. P A. ſaluane res?

Nam vt traductionem particulæ *dum* taceam, quam probare nequeo tamen, quia non ad illam, ſed priorem orationis pertinet partem, & verbo *aſſis* continenter adhæret, ne interpuncto quidem, vt in vulgatis, diuellenda: quî feram, quòd *amabo* abiecit, *res* ſuppoſuit, atque ita formulam elegantiſſimam inque percunctatione huiuſmodi ſolennem ac perpetuam deſtruxit, *Saluéne amabo?* Sic enim ea quoque ipſa ſcribenda, vt aduerbium agnoſcatur *Saluè*, non nomen *Salua*. quod diſputauit olim ad Auſonium probauitque, non magna tamen ratione, Vinetus: & pòſt tacitâ quaſi ſententiâ decidit Briſſonius in arduo opere Formularum, qui & hanc & ſimiles ibi ceteras omnes ita plane concepit atque expreſſit. Illinc exemplorum theſaurum petes: at pro ratione habebis tibi potiſſimum, quòd verbum ad iſta talia ſuppreſſum intelligitur, aliud atque aliud pro ſententiæ flexu, plerumque tamen & ad pleraque verbum *agendi*, aptius omnibus & flexibile in quemuis habitum præ ceteris. quod ipſum diſertè adiungit Appuleius

binis locis, vnde certum huic opinioni firmamentum. Metamor. lib. 1. *Quàm ſaluè agit, inquit, Demeas noſter?* Apologiâ: *Interroga, Maxime, quatuordecim ſeruos quos exhibemus, Thallus puer vbi ſit, & quá ſaluè agat.* Ita igitur ſecuti numerorum, ſententiæ curioſi reſcribamus in noſtris libris:

Sed huc (al. hic) mea ſoror aſſiſdum: multa volo tecum
Loqui de re viri. P A. ſaluéne amabo?

Quamquam ſi curioſius in ſententiam loci totius inquirimus, videbitur omninò neſcio quid aliud ſubeſſe. Vide enim. Ait Panegyris, locuturam ſe de re viri. potius virorum dicere debuiſſet. Sed de iis neque *multa* dicit, quod facturam ait: imò pænè nihil. Nihil enim in ſequentibus deinceps, quod ad viros magnoperè ſpectet: ſed omnia ad ipſas & parentem, de cuius iniquitate in ſe conqueruntur & mutuò ſolantur. Hoc me, fateor, aliquando mouit, vt totam lectionem vulgatam mutandam arbitrarer, ſed facili modo, quem pudenter & cum venia apponam:

Sed huc, mea ſoror, aſſiſdum: mutua volo tecum
Loqui de re. P A. viri ſaluine (aut *ſaluene*) *amabo?*
P I. Spero quidem & volo: ſed hoc ſoror crucior,
Parentem tuum &c.

Cum adeſſe & attendere ſororem Panegyris iuſſiſſet, addidiſſetq; de communi re loqui cum ea velle; ſuſpicatur illa ex amore & timore, de viris id fore, quæritque ſtatim, anne mariti ſalui ſint, aut ſaluè agant? Quod aptiſſimum vt nemo negabit, ita verum non ego tamen affirmabo. Sit in medio: ac nos ad alia pergamus. Honeſtiſſimus ibidem ille ſermo:

P A. Ne lacruma ſoror, neu tuo id animo
Fac, quod tibi tuus pater facere minatur.

ac ſenſus elegans non minus: quem præ modeſtia & reuerentia in parentem Panegyris innuit obſcurè tantum, non exprimit diſertim. Pater ægrè & malè facere minabatur: item ne ipſa vltrò ſibi faciat, hortatur. Sub finem etiamnunc legitur:

P I. Scio, atq; in cogitando mœrore augeor.

quod emendandum iam olim Palmerius monuit, *angeor*: rectiſſimè. Probat id apertè Colonienſis meus, in quo *angor*. Neque de Terentiano loco dubitandum, Heautontim:

Concurrunt multæ opiniones, quæ mi animum exangeant.

quod idem, ni fallor, ille ſic reſcribit. Nam profectò *exaugeant* non modò nihil ad rem, ſed planè contra. Neq; enim commodè, quod iſti in ſcholis volunt, ſubintelligitur vox *dolore*: nec *animum exaugere* id eſſe poteſt, quod alii putant, ſententiam firmare: & valet autem prorſus in mentem priori contrariam & loco alieniſſimam, animum exhilarare ſeu oblectare. Id adeò non vulgatum hactenus per occaſionem hanc paucis, ſed illuſtribus exemplis oſtendã. Primùm *Animus augetur* eſt ad verbũ Homericum αὔξεται

εὐθὺ θυμός. Deinde apud Symmachum eſt eo ſenſu, loco qui memoriam nunc meam fugit & veſtigationem fruſtratur: *Quæ mihi animum augeant*. At Taciti ſimilem in numerato habeo, XV. Annal. *Neq; infamiâ Pæti augebatur (Corbulo:) quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operiri reliquias malæ pugnæ imperauit*. Perſpicuè *augeri* eſt hîc delectari. Eo amplius & lætari, alio Taciti loco II. Hiſtor. *Titus aucto animo ad patrem perſectus*. Neque enim tantum de maiore atque erectiore, ſed & hilariore ſimul animo ibi interpretandum. Seneca *Creſcendi* verbum non diſſimiliter vſurpauit Epiſt. XXXIII. *Creſco & exſulto & diſcuſſâ ſenectute recaleſco*. Apud Auſonium *Fouere* itidem inueni, Parentalibus Seueri Cenſoris Iuliani:

Si quid apud manes ſentis, fouet hoc tibi mentem,
Quod fieri optaras, id voluiſſe Deum.

Denique & *Explere* eſt voluptate afficere, Panegyrico Nazarii, qui Conſtantino dictus: *Miſſum eiuſdem Tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quam maximè viuus afflixerat, laceratus expleret.* Quem ipſum ibi locum ſic emendamus per viam. nam vulgò malè, *vt quammaximè vnus*. Sed ad hoc quidem verbum ſubintelligi videtur aliquid oportere, vt ſit quaſi gaudio explere: quem in modum ſimpliciter in Iuriſconſultorum libris ſæpe ponitur *Implere*, cum ſenſus aſſumendum monet, argumentis implere. Eſt enim, pro certis & firmis probationibus euincere & obtinere. quod me monitum à magno amico, magnifico viro Io. Matth. Wachero teſtor.

CAPVT II.

Voluntate. Igitur deinde. Poſtidea igitur deinde. Illico, quot modis accipiatur. Penſior conditio. Alia quædam verborum notæ. Multa verò loca, & quædam contra Lambinum, emendata, explanata: interpunctis, verbis, numeris mutatis. Præter hoc perſonis ſæpius ſui verſus redditi, & ipſi aliter conſtituti. Plauti etiam inconſtantia notata. Et Nonius caſtigatus & expletus.

SEcundæ ſcenæ initium in pleriſque libris non diſtinguitur rectè ſatis, in Lambinianis interpolatur inſertione particulæ *ſua*, pro voce *ſeruus*. Hæc autem ſcriptura & interpunctio germana:

Qui manet vt moneatur ſemper ſeruos homo officium ſuum,
Nec voluntate id facere meminit, ſeruos is habitu haud probuſt.

Quòd ſi Lambinus è libris inſeruit *ſuâ*, non debuit tamen eiicere vocabulum alterum, à Plauto minimè omiſſum. Et ferant vtrumque numeri ſanè, pede primo Amphimacro, vt ſolet haud rarò, conſtituto, & in monoſyllabum contracto ipſo *ſuâ*, quo frequentius nihil. Sed è libris hoc eſſe non equidem puto: magis, de ſuo Lambinum attuliſſe, qui neceſſariò id addi perſuaſerat ſibi. At otioſum

tioſum prorſus eſt. nec ille ſcibat aut meminerat, *voluntate* ſic v-ſurpari abſolutè ac velut aduerbialiter, vt vulgò *ſponte*. Res in noſtro multis exemplis clara, quorum vnum ſaltem aſſeribo. Milite:

Quin ſi voluntate nolet, vi extrudam foras.

Mox etiam interpunctio vacillat:

Iam ego domi adero, ad meam maiorem filiam inuiſo domum.
Si quis me quæret, inde vocatote aliqui, aut iam egomet hic ero.

& huc inclinat, vt *domum* ab *inuiſo* diſcriminetur, accenſeaturque ad *vocatote*. quò ego nec impello, nec retineo. *Aliqui* ibidem pro *aliquis* poſitum, ne multitudinis eſſe numerum putes. Inepta porro ſenis oratio:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm alio nubere,
Non faciam. quid mihi opuſt decurſo ætatis ſpatio cum eis
Gerere bellum?

Quid enim ſe facturum negat, qui diſputauit ſecum etiam nunc nihil, ſed deinceps deliberat primùm? Antiquiores libri *faciant* legunt, non *faciam*. Illud verum, ſed falſum nihilominus *non*. idq; aut delendum, aut traducendum, mutandumque ſic:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm aliò nubere,
Faciant. nam quid mihi opuſt &c.

Sententiam hoc efflagitare vides, quæ ipſa clarior omni declaratione. Liceat tibi tamen τὸ *nam* non recipere, & *non* ipſum penitus abiicere. Nihil hinc ad ſententiam damni, quæ in ſolo *faciant* ſita. Aliò non eſt pro *alij*, ſed aduerbium. Sic enim & aliquò nubere, & deſponderi in fortem familiam, aliis ſæpe locis. Statim interpuncta iterum, & verbula quædam leuiter errant quidem, ſed vt ſenſum grauiter tamen lędant. Totus autem locus, quem dico, ſic reſtituendus, ne bis aſſcribendi vanam operam ſumam:

Minimè volo turbas. ſed hoc mihi optimum factu arbitror,
Principium ego quo pacto cum illis occipiam, id ratiociner:
Vtrum ego perplexim laceſſam oratione ad hunc modum,
Quaſi nunquam quidquam in eas ſimulem, quaſi nihil inaudiuerim
Eas in ſe meruiſſe culpam, ac potius tentem leniter,
An minaciter?

Quidquid mutaui, quod eſt parum, ſententia iuſſit. Primò, nihil dum ſtatuerat, quid optimum ſibi factu eſſet ſenex, de re vniuerſa. Sed id optimum eſſe adhuc dicit, vt ratiocinetur ſecum prius, quomodo principium ſit occœpturus. Deinde duos init modos, vtrum leniter filias tractet, an minaciter: atque in priori includit iſtum, num perplexabiliter & ex obliquo. Sic enim leniter eas adoriatur. At contra minaciter, ſi directè & aperta incuſatione. Quamobrem peſſimè erat ſcriptum *an potius*, quaſi diuerſum hoc à præcedentibus caput deliberationis: vbi, vt idem videatur, *ac po-*

Inſere, *PL. etiamne eius patrem?* vt in ſequente: *PL. Poſt eius matrem?* Sed in illo noſtro monoſyllabum erit *eius*: quam contrahendi rationem memini alibi & mihi, & ante me aliis non ſemel annotatam. SC. *Nunquam edepol:* editione Douſicâ,

LA. Quid refert, qui perijt? GR. tamen ſi non hoc, aliud fabulemur. malè omiſſum *nihil*, quod inſerunt veteres, & exſtat etiam in Lambini: *GR. nihil. tamen ſi non &c.* qui Interpres ſenſum tamen reliquorum nõ eſt aſſecutus. Atqui cum de iis quæ in vidulo fuiſſent, interrogaret Gripus; leno reſpondere non ſuſtinet. quid enim ſcire de illis referat, cum quibus vnà ipſe perierit? Tum ille iterum: Nihil ſanè referre; neque ſe verò aliâ cauſsâ quærere, niſi vt ſermonis ſit argumentum. nam ſi non hoc, tamen aliud ſe inter ſe fabulaturos. Potentialis, quem dicunt, modus eſt *fabulemur*: ne ſuaſionis in eo vim arbitreris. Deinceps eadem editio ſic exhibet:

LA. Dabo ſeptingentos. GR. os calet tibi, nunc git frigefactas? è veteribus quidem libris & Gulielmii noſtri reſtitutione, vt ad oram notat. Sed illi *num* voluerunt, non *nunc*. atque id neceſſarium conficiendo ſenſui, quem ſpectabant. Ait Grypus: os calet tibi. an ergo calidum pulmentum è git comediſti, quod frigefacias? Etſi eo amplius, non ad pulmenti tantùm calorē, ſed ipſius etiam git acrimoniam peculiarem alludi poteſt. Nota enim illius acredo in guſtu, ad piperis inſtar, vel ex Auſoniano verſiculo:

Eſt inter fruges morſu piper æquiperans git.

Quæ omnia veriſimiliter quidē dicuntur, ac maximā partem verè: neq; tamen inepta prorſus eſt vulgata lectio, *nunc id* pro qua ſtare videatur geminus ille Pœnulo locus, ſi arctius contendas:

LA. Calidum prandiſti prandium hodie? dic mihi.
AG. Quid iam? LA. quia hoc nunc frigefactas, cum rogas.

Vt enim ibi, *hoc nunc frigefactas*: ita hic, nunc id frigefactas. quamquam ibi quidem ſuſpicor nunc ac pæne credo, nõ legendum *hoc*, ſed id mutandum in *os*. Os enim rectius frigefactari dicitur, quàm prandium, aliquanto antè ſcilicet abſumtum, ex quo calcant adhuc fauces. Atque ita etiam hic peruicerit vulgata lectio, *nunc id*: vt ad *os* æquè *id* referatur. quod ꝑfectò melius, vt aio. Nam os vndecunq; calens refrigerari dicitur: de *git* argutiuſculum eſt, neque ratio ſatis conueniens, illud frigefactari, cum os caleat. Ergo recipiamus illud vulgatiſſimum ſaltem abiecta nota interrogationis:

GR. os calet tibi: nunc id frigefactas.

Sequetur porrò:

Talentum magnum: non poteſt triobolum hinc abeſſe:
Proin tu vel aias, vel neges. LA. quid iſtuc neceſſum eſſe video,
Dabitur talentum.

Mutant alii nõ commodè: quos vellem libros veteres diligentius inſpexiſſe. Ex iis repono ego: *LA. quid iſtuc? neceſſum eſſe video. Dabitur tal.* Imperfecta oratio labaſcentis, *quid iſtuc?* quā ſuppleas variis

riis modis, ſed in eam planè ſententiam, qua ſimilem locum ſupra Bacchidibus emendabam, explicabam: Sc. *Atride.*

Quid ego iſtuc? quod perdundum eſt, properem perdere.

Iam ad iuramẽtum peruenimus, quod lenoni conceptiſſimis verbis Gripus præit. In eo repetendos olim ſingulos verſus iudicabã, vt ordine leno ſubſequeretur. Nam pars illa præcipua deeſt, nec ſemper altera rectè præitur, et in libris noſtris perſonæ digerũtur. Itaque ſic faciundum putabam, vt primis quatuor verſibus, *Venus Cyrenenſis &c.* poſtquam à Gripo eſſent pronunciati, ſubiicerentur iidem mox, iteratò ſcripti, & lenoni aſſcripti: tum deinde reliqui eodem modo alternarentur. De quo cum per occaſionem, vt de multis huius generis aliis, in familiari ſermone apud Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum Ioan. Matthæum Wackerum, cuius in laudes & titulos ambitioſiùs hîc diffundi non debeo, quamquã ęgrè ob merita eius in me tempero, nuper admodùm diſſeruiſſem; viſum eſt id paullò incommodius, quia pluſculos verſus vno tenore non ita facilè comprehẽdere memoriâ, & ſine titubatione ſubſequi leno potuiſſet: ac propterea ſatius eſſe, ſi ſinguli aut dimidii per vices præirentur ac redderentur, ad hodiernum Iurationum morem, à quo non diſſimilem fuiſſe priſcum, vero diſſimile nõ eſt. Ita ruentem vltrò me facilè traxit vir harum quoq; literarum præter grauiores callentiſſimus & ſtudioſiſſimus, vt nõ repetere quidẽ verſus omnes vellem, ſed perſonam vtramq; Gripi & Labracis pręfigere, quod indicio eſſet vltrò repetendos. Quamobrem ad hunc iam modum tanto auctore & approbatore locum integrum ipſe ſcribo, cunctiſq; reſcribendum ſuadeo, nemini poſthac auctoritatem ab illo mihi commodatam defugiturus.

LA. Quod tibi libet id mihi impera. GR. tange aram hanc Veneris.
LA. tango.
GR. Per Venerem hanc iurandum eſt tibi. LA. quid iurem? GR. quod iubebo.
LA. Prai verbis quiduis. id quod domi eſt, nunquam vlli ſupplicabo.
GR. Tene aram hanc. LA. teneo. GR. deiura te mihi argentũ daturũ
Eodem illo die, viduli vbi ſis potitus. LA. fiat.
GE. LA. Venus Cyrenenſis, teſtem te teſtor mihi,
Si vidulum illum, quem ego in naui perdidi,
Cum auro atque argento ſaluum inueſtigauero,
Iſq; in poteſtatem meam peruenerit:
GR. Tum ego huic Gripo dico, inquito, & me tangito.
LA. Tum ego huic Gripo dico, Venus, vt tu exaudias.
GR. LA. Talentum argenti magnum continuò dabo.
GR. Et ſi fraudaſſis, dicito, vti in quaeſtu tuo
Venus eradicet caput atq; ætatem tuam.
Tecum hoc habeto tamen, vbi iuraueris.
LA. Et illum ego aduorſum ſi quid peccaſſo, Venus,

Veneror te, vt omnes miſeri lenones ſient.

Ita mero meridie ſunt omnia liquidiora, nec vſquam quis offenderit, cum & interpuncta ſimul adaptata magis, & vocula vna adiecta, vna abiecta: quod è comparatione vulgatorum quorumuis codicum rectiſſimè conſtabit. Nunc reliqua in ſcenam vltimam, quæ paucula ſunt, adiiciamus. In oblato certamine ſponſionis:

—— LA. cedo qui cum habeam iudicem,
Ni dolo malo inſtipulatus ſis, niue etiam dum ſiem
Quinq; & viginti natus annos.

omiſſa negatio eſt vbique, per ſenſum nequaquam omittenda. Is namque planè inferi vult, *niue etiam dum haud ſiem Quinq; & viginti natus annos.* Niſi putes eundem æquè iuuari, repoſito *ſiue etiam.* quod nec ego negem: ſed certè formula ſtipulationis magis amat *Ni, niue.* itaque non hæc mutetur, ſed negatio addatur. Contendit enim, ſe nondum quinque & viginti annos natum: quibus minores, non maiores Lætoria lege gaudent. Paullo pòſt:

Promiſiſti huic argentum? LA. Jateor &c.

Verſus cauſſà potius *Promiſti.* Hinc longiuſculè:

—— LA. nempe pro meo
Iure oras. DÆ. mirum quin tuum ius meo periculo abs te expetam.

Sententia efflagitat, *pro tuo Iure oras.* quomodo & legunt veteres editiones, quaſcunque vidi. Turbauit eos, qui *meo* ſuppoſuerant, locutio Plauti *mirum quin:* à qua ſæpius, vt ſuo loco notauimus, eiuſmodi turbæ conflatæ. At quomodo ea capienda dictum etiam eſt alibi, ne ſim hîc prolixior denuò: qui iam feſtino, & tempus eſſe video, portu ex hac naufraga iactatione repetito, Rudentem aliquanto complicare.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI STICHVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nob. & doctiſſimum virum

IANVM GRVTERVM IVRISconſultum, Philologum & Poetam clariſſimum.

I*N luctu viduertatis tuæ, cuius mihi triſtiſſimus accidit nuntius*, CL. GRVTERE, *tum alijs nominibus, tum hoc meritò dolemus, quòd is ſtudiorum tuorum intercesſit laboribus, & inſtitutas doctiſſimarum vigiliarum operas interrupit. Abſque eo enim foret, iam lucem viſuros fuiſſe reliquos Suſpicionum plures libros nuper ad me ſcribis. Itaque communis hic eruditorum luctus eſt, qui ſcriptis tuis afficiuntur, quæ non eſſe quidem multorum ipſa res teſtatur. Ab illo verò tu te recollegeris iam paullatim, & à lacrimoſis, quas ipſe dicis, cogitationibus animum dehinc penitus abduces, vt abruptam lucubrationum telam redordiri & detexere porrò queas. etſi tantam quidem feciſti iacturam, quæ non tuo tantum, ſed noſtro quoque, ad quos fama virtutum præſtantiſſimæ tuæ coniugis peruenit, iudicio ſatis deplorari nunquam poſſe videatur. Sed humana tamen vt ferenda ſint, meminimus: neq; tu dolori ſapientiam omnem tuam condonàris: quem depones ac ſepelies in lectione noſtrorum Sapientum, vltròque luctus conſolationem à literis*

& ſcriptionibus aſſuetis petes. In quo vt amicè te, mi amiciſſime Grutere, iuuem, ſimulque & auocem à mœrore, & ad ſcribendi ſtudium rurſus incitem, mitto ad te mearum commentatiuncularum aliquid, & quidem in Plautum, quo præcipuè ſolitus es ſemper oblectari, & nunc commodiſſimè viſus es poſſe deleniri. Nam duplex iſta mihi ſanè mittendi potiſſima cauſſa. Neque enim his noſtris legendis curarum tantummodo tuarum obliuiſci te volui; ſed & oblitæ induſtriæ recordari, & ad meliora in hoc genere tua proferenda ſtimulari. quorum in alterum vſum maximè quidem hæc, neque tam tibi dicam tamen, quàm mihi & aliis poterunt ſeruire. Nobis enim profuerit, quod tu boni dederis: & vtilitati publicæ interim ſtudeo, cùm te ſic à luctuoſo otio ad iucundas occupationes priſtinas conor reuocare. Quod quidem non patrare & impetrare me facilius hoc tempore poſſe, quàm iſtâ Plautinorum meorum miſſione iudicabam: quorum tu ſcilicet ineptiis commotus, profectò non tenebis amplius te intra luctus hanc lentitudinem, & animo altius concitato rues ad tuorum perpolitionem ipſamque celeriorem publicationem. Age, commouêre, ſume priſtinam alacritatem, & indigna hæc noſtra obrue tuorum maiore dignitate. quæ ita quidem eſſe cur non auguremur nobis & ſperemus? Exſpectamus etiam verò nihil niſi præclarum, in Plautum noſtrum maximè, cuius & nunc cauſſam maximè agimus: in quo nimirum ea habuiſti adiumenta & ſubſidia induſtriæ tuæ, quæ huius emolumenta maxima & profectum ſingularem pollicentur. Habuiſti enim & adhuc forſan habes in manibus optimos ac laudatiſſimos Plauti Manuſcriptos duos, illos antiquiſſimos Camerarii noſtratis, vnde tam multa bona ſenex ille doctiſſimus olim eruit, vt eorum ope primus velut ab Orco Plautum reduxiſſe, certè primus optimè de Plauto fuiſſe meritus, & ad benè merendum alios excitaſſe deinceps vſque plures, atque ita ſalutis adeò illius auctor ab omnibus exiſtimetur. Hos ad te nunc beneficio filii, clariſſimi viri, paternarumque virtutum & famæ in alio genere eruditionis æmuli, deuolutos tibi

ſeriò.

ſeriò, neq; tibi tamen magis, quàm & nobis & ipſi Plauto gratulamur. nec eam felicitatem multis hactenus, atq; etiam mihi negatam, vni tibi indultam inuidemus, qui te ſcim⁹ in tractandis eiuſmodi libris hominem benè verſatum, & variantes ſcripturas non minus cum diligentia colligere, quàm cum iudicio ſeligere, & cum acumine. ſi opus ſit, corrigere peritum. vt quæ ex illis exſpectare Plauto amplius inſtaurando poſſumus, à te quidem poſſimus omnia, qui verò non niſi & multa & optima? ſperare. Certè enim bonitatis ſuæ laudem illi tuebuntur, nec à priori Cenſore ſic exhauſti fuerint, vt, quod in cenſum etiamnunc tibi deferant, reliqui parum habeant, dehinc in proletariorum ordinem redigendi. Quamquam tu ſanè ſpem eorum non nimis magnam facis, ab illo iam occupata & eruta eruenda pleraq; ad me proteſtatus. id quod ego niſi oculis coràm videam, credere vix poſſim. ac te modeſtè magis hoc puto quàm verè dicere, ne nimiam tui commoueas exſpectationem, & verò vt minora pollicitus, maiora cum maxima laude præſtes. Sit ita, vt futurum planè credo: tu autem deſiderium noſtrum caue diutius moreris. Ego famam à meis his Diuinationibus nullam mihi ſpero, abominor tantùm & deprecor infamiam: à qua tu defendes illarum hanc præcipuè partem tibi dedicatam, & indicio politiſſimo tuo accuratè recenſitam in vulgus faſtidioſi noſtri ſeculi commendabis. quod ego te ſimul poſſe, ſimul velle meâ cauſsâ ſcio, virum non doctum magis, quàm mihi beneuolentem & amicum: qui conſtanter manebis in perpetuum, atq; hoc etiam libello viciſſim quaſi ſponſoriâ tabellâ fidem & conſtantiam amoris mei tibi habebis oppigneratam.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI STICHVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Saluéne amabo? Saluè agere: & de eius formulæ ſcriptura. Exangere. Animum augere. Augeri, Creſcere, Foueri, Expleri, noua ſignificatione. Implere apud IC. Mureti verſificatio in prima Stichi ſcena non cum aliis approbata. Ibidem vnus alterq; locus excuſſus, & recens emendatus. Firmata vetus Palmerij in Terentium alibi, & hic in Plautum correctio: noua à nobis Panegyrico Nazarij imputata.

STichi ſcenam primam in ſenarios redegit Muretus, exemplo bono: ſed non bono, Lambinus in editione ſua prorſum eſt ſecutus. Neque enim ille ſic præiuit, vt pro legitimis Plauti verſibus agnoſci vellet: & vt poſſent, non vt deberent, reſtitui monſtrauit. adeoque nimis ambigua res eſt: ac ſunt permulta, in quibus ei nemo, ne Lambini quidem gratiâ, aſſentiatur. quippe qui non modò verba pleraque mirificè traiiciat, quod ſanè fuit hoc aggreſſo faciendum & a nobis permittendum, ſed & multa deleat audacter, & audacius non pauca de ſuo addat. Inter quæ vel minimum illud non procul initio, vbi ſic reſtituit:

Sed hic mea ſoror aſſis, multa dum volo
Tecum loqui de re viri. P A. ſaluane res?

Nam vt traductionem particulæ *dum* taceam, quam probare nequeo tamen, quia non ad illam, ſed priorem orationis pertinet partem, & verbo *aſſis* continenter adhæret, ne interpunctô quidem, vt in vulgatis, diuellenda: quî feram, quòd *amabo* abiecit, *res* ſuppoſuit, atque ita formulam elegantiſſimam, inque percunctatione huiuſmodi ſolennem ac perpetuam deſtruxit, *Saluéne amabo?* Sic enim ea quoque ipſa ſcribenda, vt aduerbium agnoſcatur *Saluè*, non nomen *Salua*. quod diſputauit olim ad Auſonium probauitque, non magna tamen ratione, Vinetus: & pôſt tacitâ quaſi ſententiâ decîdit Briſſonius in arduo opere Formularum, qui & hanc & ſimiles ibi ceteras omnes ita plane concepit atque expreſſit. Illinc exemplorum theſaurum petes: at pro ratione habebis tibi potiſſimum, quòd verbum ad iſta talia ſuppreſſum intelligitur, aliud atque aliud pro ſententiæ flexu, plerumque tamen & ad pleraque verbum *agendi*, aptius omnibus & flexibile in quemuis habitum præ ceteris. quod ipſum diſertè adiungit Appuleius

binis locis, vnde certum huic opinioni firmamentum. Metamor. lib. I. *Quàm ſaluè agit, inquit, Demeas noſter?* Apologiâ: *Interroga, Maxime, quatuordecim ſeruos quos exhibemus, Thallus puer vbi ſit, & quà ſaluè agat.* Ita igitur ſecuri numerorum, ſententiæ curioſi reſcribamus in noſtris libris:

Sed huc (al. hic) mea ſoror aſſiſdum: multa volo tecum
Loqui de re viri. P A. ſaluène amabo?

Quamquam ſi curioſius in ſententiam loci totius inquirimus, videbitur omninò neſcio quid aliud ſubeſſe. Vide enim. Ait Panegyris, locuturam ſe de re viri. potius virorum dicere debuiſſet. Sed de iis neque *multa* dicit, quod facturam ait: imò pænè nihil. Nihil enim in ſequentibus deinceps, quod ad viros magnoperè ſpectet: ſed omnia ad ipſas & parentem, de cuius iniquitate in ſe conqueruntur & mutuò ſolantur. Hoc me, fateor, aliquando mouit, vt totam lectionem vulgatam mutandam arbitrarer, ſed facili modo, quem pudenter & cum venia apponam:

Sed huc, mea ſoror, aſſiſdum: mutua volo tecum
Loqui de re. P A. viri ſaluine (aut *ſaluène*) *amabo?*
P I. Spero quidem & volo: ſed hoc ſoror crucior,
Parentem tuum &c.

Cum adeſſe & attendere ſororem Panegyris iuſſiſſet, addidiſſetq; de communi re loqui cum ea velle; ſuſpicatur illa ex amore & timore, de viris id fore, quæritque ſtatim, anne mariti ſalui ſint, aut ſaluè agant? Quod aptiſſimum vt nemo negabit, ita verum non ego tamen affirmabo. Sit in medio: ac nos ad alia pergamus. Honeſtiſſimus ibidem ille ſermo:

P A. Ne lacruma ſoror, neu tuo id animo
Fac, quod tibi tuus pater facere minatur.

ac ſenſus elegans non minus: quem præ modeſtia & reuerentia in parentem Panegyris innuit obſcurè tantum, non exprimit diſertim. Pater ægrè & malè facere minabatur: item ne ipſa vltrò ſibi faciat, hortatur. Sub finem etiamnunc legitur:

P I. Scio, atq; in cogitando mœrore augeor.

quod emendandum iam olim Palmerius monuit, *angeor*: rectiſſimè. Probat id apertè Colonienſis meus, in quo *angor*. Neque de Terentiano loco dubitandum, Heautontim:

Concurrunt multæ opiniones, quæ mi animum exaugeant.

quod idem (ni fallor) ille ſic reſcribit. Nam profectò *exaugeant* non modò nihil ad rem, ſed planè contra. Neq; enim commodè, quod iſti in ſcholis volunt, ſubintelligitur vox *dolore*: nec *animum exaugere* id eſſe poteſt, quod alii putant, ſententiam firmare: & valet autem prorſus in mentem priori contrariam & loco alieniſſimam, animum exhilarare ſeu oblectare. Id adeò non vulgatum hactenus per occaſionem hanc paucis, ſed illuſtribus exemplis oſtendã. Primùm *Animus augetur* eſt ad verbũ Homericum αὔξεται

εὐϑυϑυμῶς. Deinde apud Symmachum eſt eo ſenſu, loco qui memoriam nunc meam fugit & veſtigationem fruſtratur: *Quæ mihi animum augeant.* At Taciti ſimilem in numerato habeo, XV. Annal. *Neq; infamiâ Pati augebatur (Corbulo:) quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operiri reliquias malæ pugnæ imperauit.* Perſpicuè *augeri* eſt hic delectari. Eo amplius & lætari, alio Taciti loco II. Hiſtor. *Titus aucto animo ad patrem peruectus.* Neque enim tantum de maiore atque erectiore, ſed & hilariore ſimul animo ibi interpretandum. Seneca *Creſcendi* verbum non diſſimiliter vſurpauit Epiſt. XXXIII. *Creſco & exſulto & diſcuſsâ ſenectute recaleſco.* Apud Auſonium *Fouere* itidem inueni, Parentalibus Seueri Cenſoris Iuliani:

Si quid apud manes ſentis, fouet hoc tibi mentem,
Quod fieri optaras, id voluiſſe Deum.

Denique & *Explere* eſt voluptate afficere, Panegyrico Nazarii, qui Conſtantino dictus: *Miſſum eiuſdem Tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quam maximè viuus afflixerat, laceratus expleret.* Quem ipſum ibi locum ſic emendamus per viam. nam vulgò malè, *vt quam maximè unus.* Sed ad hoc quidem verbum ſubintelligi videtur aliquid oportere, vt ſit quaſi gaudio explere: quem in modum ſimpliciter in Iuriſconſultorum libris ſæpe ponitur *Implere,* cum ſenſus aſſumendum monet, argumentis implere. Eſt enim, pro certis & firmis probationibus euincere & obtinere. quod me monitum à magno amico, magnifico viro Io. Matth. Wachero teſtor.

CAPVT II.

Voluntate. Igitur deinde. Poſtidea igitur deinde. Illico, quot modis accipiatur. Penſior conditio. Alia quadam verborum notæ. Multa verò loca, & quadam contra Lambinum, emendata, explanata: interpunctis, verbis, numeris mutatis. Præter hoc perſonis ſæpius ſui verſus redditi, & ipſi aliter conſtituti. Plauti etiam inconſtantia notata. Et Nonius caſtigatus & expletus.

SEcundæ ſcenæ initium in pleriſque libris non diſtinguitur rectè ſatis, in Lambinianis interpolatur inſertione particulæ *ſua*, pro voce *ſeruus.* Hæc autem ſcriptura & interpunctio germana:

Qui manet vt moneatur ſemper ſeruos homo officium ſuum,
Nec voluntate id facere meminit, ſeruos is habitu haud probuſt.

Quòd ſi Lambinus è libris inſeruit *ſuâ*, non debuit tamen eiicere vocabulum alterum, à Plauto minimè omiſſum. Et ferant vtrumque numeri ſanè, pede primo Amphimacro, vt ſolet haud rarò, conſtituto, & in monoſyllabum contracto ipſo *ſuâ*, quo frequentius nihil. Sed è libris hoc eſſe non equidem puto: magis, de ſuo Lambinum attuliſſe, qui neceſſariò id addi perſuaſerat ſibi. At otioſum

tioſum prorſus eſt. nec ille ſcibat aut meminerat, *voluntate* ſic vſurpari abſolutè ac velut aduerbialiter, vt vulgò *ſponte*. Res in noſtro multis exemplis clara, quorum vnum ſaltem aſſcribo. Milite:

Quin ſi voluntate nolet, vi extrudam foras.

Mox etiam interpunctio vacillat:

Iam ego domi adero, ad meam maiorem filiam inuiſo domum.
Si quis me quæret, inde vocatote aliqui, aut iam egomet hic ero.

& huc inclinat, vt *domum* ab *inuiſo* diſcriminetur, accenſeaturque ad *vocatote*. quò ego nec impello, nec retineo. *Aliqui* ibidem pro *aliquis* poſitum, ne multitudinis eſſe numerum putes. Inepta porro ſenis oratio:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm alio nubere,
Non faciam. quid mihi opuſt decurſo ætatis ſpatio cum eis
Gerere bellum?

Quid enim ſe facturum negat, qui diſputauit ſecum etiam nunc nihil, ſed deinceps delibetat primùm? Antiquiores libri *faciant* legunt, non *faciam*. Illud verum, ſed falſum nihilominus *non*. idq; aut delendum, aut traducendum, mutandumque ſic:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm aliò nubere,
Faciant. nam quid mihi opuſt &c.

Sententiam hoc efflagitare vides, quæ ipſa clarior omni declaratione. Liceat tibi tamen τὸ *nam* non recipere, & *non* ipſum penitus abiicere. Nihil hinc ad ſententiam damni, quæ in ſolo *faciant* ſita. Aliò non eſt pro *alij*, ſed aduerbium. Sic enim & aliquò nubere, & deſponderi in fortem familiam, aliis ſæpe locis. Statim interpuncta iterum, & verbula quædam leuiter errant quidem, ſed vt ſenſum grauiter tamen lędant. Totus autem locus, quem dico, ſic reſtituendus, ne bis aſſcribendi vanam operam ſumam:

Minimè volo turbas, ſed hoc mihi optimum factu arbitror,
Principium ego quo pacto cum illis occipiam, id ratiociner:
Vtrum ego perplexim laceſſam oratione ad hunc modum,
Quaſi nunquam quidquam in eas ſimulem, quaſi nihil inaudiuerim
Eas in ſe meruiſſe culpam, ac potius tentem leniter,
An minaciter?

Quidquid mutaui, quod eſt parum, ſententia iuſſit. Primò, nihil dum ſtatuerat, quid optimum ſibi factu eſſet ſenex, de re vniuerſa. Sed id optimum eſſe adhuc dicit, vt ratiocinetur ſecum prius, quomodo principium ſit occœpturus. Deinde duos init modos, vtrum leniter filias tractet, an minaciter: atque in priori includit iſtum, num perplexabiliter & ex obliquo. Sic enim leniter eas adoriatur. At contrà minaciter, ſi directè & aperta incuſatione. Quamobrem peſſimè erat ſcriptum *an potius*, quaſi diuerſum hoc à præcedentibus caput deliberationis: vbi, vt idem videatur, *ac po-*

εὐδηθυμῶς. Deinde apud Symmachum eſt eo ſenſu, loco qui memoriam nunc meam fugit & veſtigationem fruſtratur: *Qua mihi animum augeant.* At Taciti ſimilem in numerato habeo, XV. Annal. *Neq; infamiâ Pati augebatur (Corbulo:) quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operiri reliquias mala pugnæ imperauit.* Perſpicuè *augeri* eſt hic delectari. Eo amplius & lætari, alio Taciti loco II. Hiſtor. *Titus aucto animo ad patrem pernectus.* Neque enim tantum de maiore atque erectiore, ſed & hilariore ſimul animo ibi interpretandum. Seneca *Creſcendi* verbum non diſſimiliter vſurpauit Epiſt. XXXIII. *Creſco & exſulto & diſcuſsâ ſenectute recaleſco.* Apud Auſonium *Fouere* itidem inueni, Parentalibus Seueri Cenſoris Iuliani:

Si quid apud manes ſentis, fouet hoc tibi mentem,
Quod fieri optaras, id voluiſſe Deum.

Denique & *Explere* eſt voluptate afficere, Panegyrico Nazarii, qui Conſtantino dictus: *Miſſum eiuſdem Tyranni ad permulcendam Africam caput, vt quam maximè viuus afflixerat, laceratus expleret.* Quem ipſum ibi locum ſic emendamus per viam. nam vulgò malè, *vt quammaximè unus.* Sed ad hoc quidem verbum ſubintelligi videtur aliquid oportere, vt ſit quaſi gaudio explere: quem in modum ſimpliciter in Iuriſconſultorum libris ſæpe ponitur *Implere,* cum ſenſus aſſumendum monet, argumentis implere. Eſt enim, pro certis & firmis probationibus euincere & obtinere. quod me monitum à magno amico, magnifico viro Io. Matth. Wachero teſtor.

CAPVT II.

Voluntate. Igitur deinde. Poſtidea igitur deinde. Illico, quot modis accipiatur. Penſior conditio. Alia quædam verborum nota. Multa verò loca, & quædam contra Lambinum, emendata, explanata: interpunctis, verbis, numeris mutatis. Præter hoc perſonis ſæpius ſui verſus redditi, & ipſi aliter conſtituti. Plauti etiam inconſtantia notata. Et Nonius caſtigatus & expletus.

SEcundæ ſcenæ initium in pleriſque libris non diſtinguitur rectè ſatis, in Lambinianis interpolatur inſertione particulæ *ſua*, pro voce *ſeruus*. Hæc autem ſcriptura & interpunctio germana:

Qui manet vt moneatur ſemper ſeruos homo officium ſuum,
Nec voluntate id facere meminit, ſeruos is habitu haud probuſt.

Quòd ſi Lambinus è libris inſeruit *ſuâ*, non debuit tamen eiicere vocabulum alterum, à Plauto minimè omiſſum. Et ferant vtrumque numeri ſanè, pede primo Amphimacro, vt ſolet haud rarò, conſtituto, & in monoſyllabum contracto ipſo *ſuâ*, quo frequentius nihil. Sed è libris hoc eſſe non equidem puto: magis, de ſuo Lambinum attuliſſe, qui neceſſariò id addi perſuaſerat ſibi. At otioſum

tioſum prorſus eſt. nec ille ſcibat aut meminerat, *voluntate* ſic vſurpari abſolutè ac velut aduerbialiter, vt vulgò *ſponte*. Res in noſtro multis exemplis clara, quorum vnum ſaltem aſſcribo. Milite:

Quin ſi voluntate nolet, vi extrudam foras.

Mox etiam interpunctio vacillat:

Iam ego domi adero, ad meam maiorem filiam inuiſo domum.
Si quis me quæret, inde vocatote aliqui, aut iam egomet hic ero.

& huc inclinat, vt *domum* ab *inuiſo* diſcriminetur, accenſeaturque ad *vocatote*. quò ego nec impello, nec retineo. *Aliqui* ibidem pro *aliquis* poſitum, ne multitudinis eſſe numerum putes. Inepta porro ſenis oratio:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm alio nubere,
Non faciam. quid mihi opuſt decurſo ætatis ſpatio cum eis
Gerere bellum?

Quid enim ſe facturum negat, qui diſputauit ſecum etiam nunc nihil, ſed deinceps deliberat primùm? Antiquiores libri *faciant* legunt, non *faciam*. Illud verum, ſed falſum nihilominus *non*. idq; aut delendum, aut traducendum, mutandumque ſic:

A N. Si manere hic ſeſe malint potius, quàm aliò nubere,
Faciant. nam quid mihi opuſt &c.

Sententiam hoc efflagitare vides, quæ ipſa clarior omni declaratione. Liceat tibi tamen τὸ *nam* non recipere, & *non* ipſum penitus abiicere. Nihil hinc ad ſententiam damni, quæ in ſolo *faciant* ſita. Aliò non eſt prò *alij*, ſed aduerbium. Sic enim & aliquò nubere, & deſponderi in fortem familiam, aliis ſæpe locis. Statim interpuncta iterum, & verbula quædam leuiter errant quidem, ſed vt ſenſum grauiter tamen lędant. Totus autem locus, quem dico, ſic reſtituendus, ne bis aſſcribendi vanam operam ſumam:

Minimè volo turbas. ſed hoc mihi optimum factu arbitror,
Principium ego quo pacto cum illis occipiam, id ratiociner:
Vtrum ego perplexim laceſſam oratione ad hunc modum,
Quaſi nunquam quidquam in eas ſimulem, quaſi nihil inaudiuerim
Eas in ſe meruiſſe culpam, ac potius tentem leniter,
An minaciter?

Quidquid mutaui, quod eſt parum, ſententia iuſſit. Primò, nihil dum ſtatuerat, quid optimum ſibi factu eſſet ſenex, de re vniuerſa. Sed id optimum eſſe adhuc dicit, vt ratiocinetur ſecum prius, quomodo principium ſit occœpturus. Deinde duos init modos, vtrum leniter filias tractet, an minaciter: atque in priori includit iſtum, num perplexabiliter & ex obliquo. Sic enim leniter eas adoriatur. At contrà minaciter, ſi directè & aperta incuſatione. Quamobrem peſſimè erat ſcriptum *an potius*, quaſi diuerſum hoc à præcedentibus caput deliberationis: vbi, vt idem videatur, *ac po-*

tius nunc ſubſtitutum. Sed nihil abſurdius totâ ſcenâ, quàm quod proximum verſum,

Exorando, haud aduerſando ſumendam operam cenſeo.

ſeni etiam adſcribunt, & quidem vbiq; librorum. Nec quiſquam adhuc attendit, patri non conuenire, vt ipſe de filiabus cogitet exorandis. Quâ enim cauſsâ, aut quid oret? vt aliò nubant, an vt maneant? Alienius nihil à conſilio eius, nec magis quidquam contra rationem. Quin filiarum alterius eſt verſus, & illius maximè, cuius proximè ſequens; ille quidem in eandem ſententiam cum hoc conſpirans. quo mirum magis eſt, nemini de tam craſſo & obuio mendo ſuboluiſſe. Deliberant inter ſe quoque filiæ, quomodo cum patre ſibi agendum, vt in coniugiis ſuis relinquantur. Id conſilium inſtituerant paullò ſuperius:

PI. Quid agimus, ſoror, ſi offirmabit pater aduerſum nos? PA. pati:

Nos oportet, quòd ille faciat, cuius poteſtas plus poteſt.

Nunc hoc conſtituunt, non aduerſandum parenti præfractiùs, ſed blanditer eum exorandum, vt cum gratia impetrent, quod volunt: id quod multo facilius ſit, & honeſtius, & in certa ſpe. Quæ omnia quibus verſibus dicuntur, ii à numeris alicubi exorbitantes in hunc modum omnes reſcribendi, primo illi, de quo agebam, contendebamque ſeni diſconuenire, ſub Pinacii perſona continuati:

PI. Exorando, haud aduerſando ſumendam operam cenſeo.
Gratiam ſi à patre petimus, ſpero ab eo impetrabere:
Aduerſari ſine dedecore & ſcelere ſummo haud poſſumus.
Neq; ego ſum factura, neq; tu vt facias, conſilium dabo:
Verùm vt exoremus. Noui ego noſtros, exorabiliſt.

Quæ vel poſtrema vox *exorabilis* poterat admonere primam *Exorando* oportere eſſe. Atque idem poterat etiam membrum hoc vltimum, *Noui ego noſtros, exorabiliſt:* quod reſpondet illi alteri in ſenis conſultatione: *Scio lites fore, ego meas noui optimè:* vt ſit æquè vltimum. in qua clauſularum ſimilitudine ſumma quoque conſiſtit elegantia & lepor ſingularis. Iam porrò ſenex decernit:

AN. Sic faciam. aſſimulabo quaſi aliquam culpam in ſe admiſerint:
Perplexabiliter earum hodie perpauefaciam pectora.
Poſt id agam igitur: deinde, vt animus meus erit, faciam palam.

Vbi dubium primò, *aſſimulabo* an *inſimulabo*. Sed recedit vtrumuis in eundem ſenſum. neque tamen vel aſſimulat vel inſimulat deinceps, vt hîc ſe ſtatuit facturum. de qua varietate & inconſtantia ſæpe notatur auctor. Sed verba, *Poſt id agam igitur*, quid ſibi volunt? Nam nunc quidem ſtatim hoc acturus erat. Omninò *Prius* ſuſtituendum τῷ *Poſt*, atque etiam interpungendum ita:

Prius

Prius id agam: igitur deinde, vt animus meus erit, faciam palàm.

Prius perplexabiliter eas pauefaciet: deinde animum ſuum liquidò patefaciet. *Igitur deinde* Plautinam locutionem cum reliquis cognatis ad primam Comœdiam copioſè perſecuti ſumus. Ex *Poſt* aliquanto facilius *Aſtu* fieri poterat: niſi prius ad ſenſum aptius: nec intercedo tamen, ſi quis illud malet. Nam vix fore arbitror, qui audaciorem coniecturam probet *Poſtidea igitur deinde*: quamquam ſic quoque Plautus potuit fortè, qui ſimili coniunctione ſæpè *Poſt igitur demum*. Sed certè durior hæc eſt: nec ſenſui ſatis opportuna. Sequitur:

PI. Salue mi pater. A N. & vos amba illico agite, aſſidite.

Diſtinguendum poſt *amba*: nam prius vtraſque reſalutat. deinde non hercle aſſidere iubet eas, ſed abſiſtere potius: quippe qui oſculum prohibet, quod offerebatur. Atque ita iam reponebam, *illico agite abſiſtite*: cum inſpexi demum veteres libros, & non hoc, ſed *abſcedite* reperi, quod non tamen melius eſt noſtro. Neque enim abſcedere prorſus eas iubet, ſed non accedere ad ſe, & adſtare tantum paullò remotius: id quod eſt *abſiſtere*. iuuatque particula etiam *illico*, quam non valere ſcies hîc, quod alias vulgò, ſed Plautinè & antiquè, eo loco. Non enim tantum χρονικὸν, ſed & τοπικὸν aduerbium eſt, & idem cum *eloco*. de quorum vtroque non nunc primum ego, ſed poſt alios moneo: quos tu ipſos & præcipuè Nonium vide. Qui Nonius ſub eius particulæ titulo caſtigandus, cùm eam & ad locum valere docet magna exemplorum congerie, quorum nullum tamen ea ſignificatione eſt præter vnicum primum ex Turpilio. Reliqua omnia non *illò*, ſed *illo loco* notant. Ac fortè verba illîc aliquot exciderunt, quibus nouam porrò & diuerſam ſignificationem indicarit: ad hoc inquam exemplum. *Illicò, illo. Turpil. Leucadia: Sed quam longè eſt cum iſti illicò? id eſt in eum locum. Illicò, illo loco. Naeuius Bel. Pun. lib. 6. Septimum decimum annum illico ſedens. &c.* Ceterùm è Plauto noſtro teſtimonii vicem nihil hîc, cum ſit tamen hoc ſenſu innumeris, quamquam & pauciſſimis aduertitur locis. Sed ſatis eſt attentionem lectorum ſemel ſic excitaſſe, nullis hîc adeò exemplis cumulatis. Statim ſic interpunge:

AN. Non ſedeo iſthîc, vos ſedete: ego ſedero in ſubſellio.

Et aliquo interuallo *eſt* inſere propter verſum:

PA. Nullus eſt præter nos teq;. A N. voſtrum animum adhiberi volo.

quamquam & ibidem ſcribere malim, *AN. vos tum adhibere animum volo.* Et enim duriuſculum eſt alterum; & in hoc, *tum* notat cauſſam. Quando, inquit, alienus nemo adeſt, loquar: & vos igitur animum adhibete. Inferius:

PA. Cui malefaciundi eſt poteſtas, quæ ne faciat id temperat.

Exiſtimē *Cum* potius legendum initio verſus, quia præcedente *Vbi*

fuit: *Vbi facillimè ſpectatur mulier? &c.* cui melius hoc reſpondet, *Cum malefaciundi eſt poteſtas, &c.* Statim pergit quærere ſenex, & his verbis debet:

——age tu altera, vtra ſit conditio penſior,
Virginemne, an viduam habere?

quibus minimum quid à nobis acceſſit, verſus bono. At penſiorem conditionem non tam explicem, quæ ſit maioris ponderis, quàm quæ penſi magis ſit habenda: quamquam in eundem ſenſum ſic reuoluor. Paullò poſt ſuppleuit Lambinus defectum verſum, ex ingenio magis, opinor, quàm veſtigiis, vt ait, veteris ſcripturæ:

AN. Edepol vos lepidè tentaui, voſtrumq; ingenium duûm.

Aſperum hoc *duûm*, quod addidit. Et numeri de ſequente verſu poſſunt facilius expleri: quamquam illi non ſuperfluit quidem, ſed neque decedit quidquam, ita:

AN. Edepol vos lepidè tentaui voſtrumq; ingenium, ſed hoc
Eſt, quod ad vos venio, quodq; eſſe ambas conuentas volo.

Eadem adhuc ſcenâ:

AN. Quid illos exſpectatis, qui abhinc iam abierunt triennium?

Lambinus fecit *abſunt*. Malo vulgatum retinere, ſed eius ſenſum iuuare additione vocularum deperditarum:

—qui abhinc iam, cum abierunt, triennium eſt.

Non dubiè ſic Plautus ſcripſit: quod vel *abhinc* particula innuit, non commodè iungenda cum *abierunt* aut *abſunt*. At iam triennium abhinc eſſe ait, cum abierint. Ad finem reconcinno perſonas vbique ferè turbatas:

Nunc ſoror nos abeamus intrò. PI. imò interuiſam prius domum.
Si à viro tibi fortè veniet nuntius, facito vt ſciam.
PA. Neq; ego te celabo, neq; tu me celaſſis quod ſcies.

Etiam primo verſu è veteribus inſerui *prius*: quo lædi numeros aliquis opinetur. At ipſum monoſyllabum fit, & primus pes Amphimacer iterum, vt hîc alicubi ſuprà.

CAPVT III.

Inter. Ex vero, facili. Ex pictura. Paupertas ridicularia. Supellex paraſitica. Locus ab additamentis inquinatiſſimus, expurgat⁹. Mox verſus vnus tranſpoſitus: plures in numeros repoſiti. Iuuenalis cum Plauto compoſitus. Mutatæ diſtinctiones. Alius integer locus de paraſiticæ auctionis præconio diligenter examinatus, mirificè traiectus aliquot verſibus correctus, perſpicuè explicatus. Aliorum quædam approbata, quædam reſtituta.

FEſtiuiſſimè Gelaſimus paraſitus ridiculus eſt & nomen ſuum tuetur ſequentis ſcenæ principio: Vbi nouo inauditoque exemplo Famem ſibi olim matrem & nunc filiam eandem argutatur: quam parere viciſſim nequeat tamen, & eò de ingratitudine ipſius,

ipſius, ventriſque ſui inanitate pleni diutina verminatione queritur. cuius orationis tam venuſtæ principem partem inuenuſtiſſima interpolatione non inuenuſti alias homines quidam contaminarunt. Nam ex librariorum oſcitantia, qui iteratò pleraque verſus tertii verba ſcripſerant, exſtiterunt,qui verſum alium nouum è verbis aliquot aliis adiectis concinnarunt, adeò ipſum plenum ruris, & ſententiæ tam inficetæ, vt nullum rus inficetius eſſe poſſit. Quos dicam, ſciunt, quibus Plautus & eius Cenſores noti. Parco enim alteri, ne lædere ſimul alterum cogar. atque nec ipſam eorum lectionem pono, ne vulgatam quidem alteram ponere dignatus, inque vnam ſolam intentus antiquarum editionum, quam literula minus vnicâ veram & germanam præſtare ſum paratus. Ea hæc eſt, additâ literula ibi deficiente:

Ego Famem fuiſſe ſuſpicor matrem mihi.
Nam poſtquam natus ſum, ſatur nunquam fui.
Sed qua n ego matri meæ retuli inuitiſſimus,
Eam mihi nunquam retulit mater gratiam
Nam me illa in aluo &c.

Quarto verſu *Ea* in veteribus erat, pro qua *Eam* ſenſus facere monuit: qui ſenſus omninò nihil ad alios homines porrigitur, ſolumque inter matrem & filium gratiæ relatæ inſtituit comparationem. Quod, qui non nimis ſupinè omnia legit, vltrò animaduertet, nec vllam poterit ab hac aliam lectionem approbare. Sed pergit porrò Paraſitus & de ipſo nomine ſuo diſputare:

Gelaſimo nomen mihi, indidit paruo pater,
Propter paupertatem hoc adeo nomen repperi.
Quia inde iam à pauxillo puero ridiculus fui,
Eo quia paupertas fecit ridiculus forem.

Quibus in verſibus manifeſta vnius eſt transpoſitio. Nam quantò melius & ſermo fluit, & ſententia cohæret, iſto ordine reſtituto!

Gelaſimo nomen mihi indidit paruo pater,
Quia inde iam à pauxillo ridiculus fui.
Propter paupertatem adeò hoc nomen repperi,
Eò, quia paupertas fecit ridiculus forem.
Nam illa omnes.

Veriſſima & ὀφθαλμοφανὴς reſtitutio. in qua præter ordinem legitimum, id boni quoque loco acceſſit, quòd ſuperuacua vox *puero* abſceſſit, a nobis in exſilium procul hinc ire iuſſa. quippe quæ nec ſenſum iuuerit, & numeris fuit moleſta. Nam traiectum ibidem & aliam voculam numerorum item cauſſa, leuius eſt, quam vt debeam imputare. Sententiam autem procedere ſic vides: Gelaſimo paruo nomen inditum: quia a paruulo ridiculus. inditum autem propter paupertatem, quia ridiculus propter illam. Quò Iuuenalis hoc pertinet Sat. 3.

Nil habet infelix paupertas durius in ſe,
Quàm quod ridiculos homines facit.

Sequitur non longè:

Hæc verba ſubigunt me, mores vt barbaros
Diſcam, atq; vt faciam præconis compendium,
Itaq; auctionem prædicem, ipſe veneam.

quod è veteribus ſcribes & diſtingues rectius:

Hæc verba ſubigunt nunc me, vt mores barbaros
Diſcam, atq; vt faciam præconis compendium;
Atq; auctionem prædicem ipſe, vt veneam.

Ita præconis compendium facit, dum ipſe auctionem prædicat, non dum ipſe venit. Atque illud ingerit iterum paullò pòſt, vbi cauſſam & auctionis & compendii huius dicit:

Ipſe egomet quamobrem auctionem prædicem.

Vbi contrà ſenſum apertè veteres alioqui bonæ editiones interſerunt negantem particulam *non.* quam temerè tamen irrepſiſſe non putarim. Et procliuis emendatio eſt: *quamobrem nunc auction. præd.* neque ea incerta: quando numeri inanimento medio quæritant eiuſmodi explementum. Mox:

Quà inter continuum perdidi triennium.

ſine cauſſa mutant *intra:* ſiquidem illud accipiendum pro *in continuo triennio.* quomodo vſurpari *inter* oſtendimus alicubi ſuprà, laudato præter alia Trinummi quoque è Fullonibus exemplo:

——*quæ inter decem*
Annos nequiſti vnam togam detexere.

Et ſtatim:

Præ mœrore adeo miſer atq; ægritudine
Conſenui, penè ſum fame emortuus.

labat alter verſus, cui fulcimentum dant priſci libri, *fame ipſa emortuus.* quod potius fortè ſit *ipſe.* Nam & mancipia ſibi periiſſe ait, & denique ſeipſum ab interitu patrum abfuiſſe per ægritudinem & famem. Niſi *ipſa* hoc innuit, non tantum mœrore, ſed & eſuritione ſe ad mortem propè acceſſiſſe. Iam verò ipſum præconium paraſiticæ auctionis audiamus.

Adeſte ſultis, præda erit præſentium.
Logos ridiculos vendo, agite licemini.
Qui cœnâ poſcit? ecqui poſcit prandio?
Hercules te amabit prandio? cœnâ tibi?
Ehem annuiſtin'? nemo meliores dabit.
Nullis meliores eſſe paraſitos ſinam.
Vel vnctiones græcas, ſudatorias,
Vel alias magis malacas crapularias,
Cauillationes vel aſſentatiunculas,
Ac periuratiunculas paraſiticas,
Rubiginoſam ſtrigilem, ampullam rubidam,

Paraſitum inanem, quò recondas reliquias.
Hæc veniſſe iam opus eſt, quantum poteſt,
Vti decumam partem Herculi polluceam.

Hîc primùm obſcurum illud, *Hercules te amabit prandio:* & qualiſcunque ſententiæ, ad rem non tamen aptæ: aut ſi huius aptæ, non plenæ rurſum orationis. Fortè enim ſic aliquis torqueat: Hercules te amabit, ſi prandio poſcis, aut ſi prandio tibi vendo. At imperfectus hic ſermo nimis, & interpretatio violenta. Mihi olim coniectanti legendum videbatur:

Hercule iſte iam. tibi prandio? cœnâ tibi?

Vt eum interrogaſſet, numquis cœna aut prandio poſcat, ſubiecerit quaſi bonæ ſpei plenus, immò emtoris certus, hercule iſte iam poſcit: ibique tum vrſerit magis illum quemcunque, vendone igitur tibi prandio? an magis cœnâ? & tandemne annuiſti planè? Quod nemo facile contemſerit: etſi nunc ipſe non admodum probo. Nam argutior emendatio ſubiit, dum retracto veteres cogitationes, & ſcripturam ipſam inſpicio accuratius: à qua minus, atque adeò minimum ſic recedam:

Hercules te ama. tibi prandio? cœnâ tibi?

Et ad genuinam Plauti lectionem proximè puto me acceſſiſſe. germanumque ipſum ſenſum non acu, quod dicitur, ſed ſtilo ferè tetigiſſe. Ridiculè hîc omnia paraſitus: itaque & ſuauis in numinis inuocatione: quam lepidè reliquis anxiis interrogationibus inſerit. Herculem enim precatur, vt in auctione ſibi præſtò ſit. ita autem precatur, quaſi non tam ſibi ab illo, quàm ipſi à ſemetipſo velit beneficium præſtari. ideoque ait, non me, ſed te ama. quorſum verò ita? Nempe decimam partem ex auctione vouerat Herculi, ꝙ è præconii extremo patet, & inferiore ſcenâ *Quiſnâ:*

Hercules decimam eſſe adauctam, tibi quam voui, gratulor.

Ibidemque:

Hercules ſanè, qui Deus ſis, diſceſſiſſes non malè.

Eam vt pollucere poſſit, opem ipſius ſic implorat, vt iubeat ipſum ſibimet non deeſſe. Ni iuuaret enim, polluctum non auferret. Amaret igitur ſeipſum & lucrum ſuum, ſibique daret operam, dum alii ferret opem. Id quod eſt tam profectò venuſtum, vt eo tota iſta auctio ſingulariter commendari, & ipſa ſcena mirificè colluſtrari videatur. Sed ibidem porrò non rectè multi accipiunt iſtum verſum:

Nullis meliores eſſe paraſitos ſinam.

idque facit ſcriptura non recta: quam tamen pridem Gulielmius noſter benè correxit, *paraſitis* legens; & melius nuper optimus editor & cenſor Plauti Douſa F. *Nulli meliores eſſe paraſito ſinam.* De logorum enim bonitate, non de ſe ipſo, quamquam & ita de ſe, promittit: quos nemini alii paraſito paſſurus eſt eſſe meliores, ipſe optimos omnium daturus. Ne iam & veterem Laro-

bini interpretationem, & nouitium docti alterius commentum pili facias: qui diligentiſſimus alioqui, & in Comicis bene verſatus, ad Theophraſtum exſtruere hinc morem ſolennem voluit antiquis, oſtentare ſolitis ſuum quoque paraſitum. id quod fieri potuit, huc tamen nihil ſpectat. Non autem nihil eſt amplius eodem in loco, de quo moneamus. Turbatus etiam poſtò verſuum ordo videtur mihi: certè confuſa oratio eſt, logos, cauillationes, periurationes, balnearia inſtrumenta, & ipſas vnctiones incerta ratione miſcens: has denique poſtremas non aptè in auctionem accerſens. Vide, in quem alium ſenſum quam aliam ſeriem ego cogitarim:

——nemo meliores dabit.
Nulli meliores eſſe paraſito ſinam
Cauillationes, aſſentatiunculas,
Ac periuratiunculas paraſiticas.

quibus inter ſe mutuò cohærentibus ſubditur aliud caput auctionis deinceps:

Rubiginoſam ſtrigilem, ampullam rubidam
Vel ad vnctiones Græcas ſudatorias,
Vel ad alias magis malacas crapularias:
Paraſitum inanem, quo recondas reliquias:
Hæc veniſſe opus eſt iam; quantum poteſt,
Vti decumam partem Herculi polluceam.

quæ & ipſa pendent à ſe inuicem, peculiari ſtructurâ ſermonis connexa. Itaq; nō ipſæ lauationes atq; vnctiones vēditātur, ſed ad eas inſtrumenta, ſtrigilis & ampulla: quæ ſolenniter a paraſitis geſtari ſolita docet locus ille Perſâ, ſic à nobis ibi reſcriptus:

Cynicâ eſſe è gente oportet paraſitum probum:
Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium,
Marſupium habeat &c.

itemque Pollux: τοῖς δὲ παρασίτοις ἀπέδοσαν καὶ στλεγγὶς καὶ λήκυθος. In hunc ſenſum nihil niſi *ad* præpoſitionem adiecimus, vitio traductionis amiſſam: cui indicio vel id quoque ſit, quòd mancus abſque ea verſus,

Vel ad alias magis malacas crapularias.

Etiam alibi numeros leuiter adiuuimus. Sed ſententiæ potiſſima mihi cura fuit: cuius hæc exacta quibus oſtendi modis ratio, non aliis potuit à me, vix ab alio etiam poterit iniri. Nunc leuiora ſcenæ eiuſdem attexamus. Proximo inde verſu:

C R. Ecaſtor auctionem haud magni pretij.

plena ſententia, & orationis formâ venuſta: numeri tamen appetunt verbum, quod in medio veteres addunt, *auctionem facit*. atq; ita vox *auctionem* in triſyllabam ipſa coit. Mox rectè à Lambino interpretatum, quod mireris:

Nunc

Nunc Miccotrogus nomine ex vero vocor.

addito Horatiano exemplo,

Cui canis ex vero ductum cognomen adhæret.

cui adſtruas multo ſimilius aliud Ouidii in Tibulli mortem:

Flebilis indignos elegeia ſolue capillos:

Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

Nomen eni n hic elegiæ ἐτυμολογῶ, quomodo Plautus Miccotrogi. Et formula ipſa cum particula *ex*, in aliis multis frequentata: vt *Ex facili, Ex tuto*, pro aduerbiis, facilè, tutò. Nec procul:

Rogare iuſſit te, multo opere maximo.

vel *multùm* ſcribe, vt ἀσυνδέτως ſic multùm & maximo opere: vel iunge verba ſic, multò maximo opere: quod potius erit. Geminanda autem ibi interrogatio in distinctum ſenſum:

Iamne exta cocta ſunt? quot agnis fecerat?

ne iunctim eum Lambino quæri putes, an exta cocta ſint agnorum eorum omnium, quotcumque fecerat. Nam qui & fecerit mutant, ii verò Bonæ Menti facere opus habent. Porrò exple verſum:

CR. Imo hercle vt abs te mutuum nobis dares.

è veteribus, in quîs & proxima leguntur aliter aliquanto:

GE. Negato eſſe quod dem nec mihi nec mutuum,

Neq; aliud quidquam, niſi hoc quod habeo pallium,

Linguam quoq; mihi etiam eſſe venditariam.

maximéque poſtremus verſus:

Præter vnam linguam quoq; etiam venditariam.

quomodo etſi non ſunt peſſimi numeri, ſi Amphimacrum initio iterum admittas: tamen verius eſt Plautum ſcripſiſſe:

Præterq; linguam vnam, etiam venditariam.

Nihil ſibi paraſitus ait eſſe, præter pallium & vnam linguam, ſed quæ ſit etiam ipſa venditaria. Cui ſine interrogatione reſpondere Crocotium debet:

CR. Hau, nulla tibi lingua eſt, quæ quidem dicat, dabo.

Nec enim quærit, an dataria ipſi nulla lingua ſit: ſed aiente illo, linguam ſibi eſſe; hæc contrà, nullam eſſe ait, ſed quæ dare quidem dicat. Antepenultimum verſum vnâ particulâ fac auctiorem ex antiquis: *Satin' vt facetè atq; ex pictura hic aſtitit?*

Vbi *ex pictura* eſt, quod alibi dicit graphicè & euſchemè.

CAPVT IV.

Confundere, an contundere alicuius facta. Contemnere pro contemni facere: & ad eum modum pluſcula, Intermittere, Reſultare, Decipere, Deſidere, Cohærere, Decidere, Recidere, ex noſtro & aliis. Inter, Intercidere, Interbibere, Intertrahere, Interſtringere, cum ſimilibus, ex noſtro. Contumelia, vnde. Contemtim conterere.

Spatium breue curriculo. In Plauto traiectio verborum, atq; alia plura in verſibus & verbis correcta. Contra alios quadam dicta, & explicata. Appuleius, Petronius, Manilius, Næuius emendati, aut illuſtrati.

HOneſtè quidem illa valdè tralatio ſequente ſcena:

Ripaſq; ſuperat mihi atq; abundat pectus lætitia meum:

quæ & apta rei non minus. ſed neque mala lectio veterum editionum, *Nimiſque* habentium pro *Ripiſq;*, ex quo *Ripaſq;* Lambinus fecit. Tamen hanc omninò præ illa ſpernimus: & mox verſum illum,

Heraq; egenti ſubueni, benefacta maiorum tuorum exauge:

transformamus in aliud genus, membris conuerſis,

Benefacta maiorum tuûm exauge, heraq; egenti ſubueni.

non tam vt vicinis ſuis ipſe aſſimiletur (miſcentur enim & ſuperius & inferius numeri totâ ſcenâ:) quam vt oratio rectè ſtruatur, & ſententia cohæreat cum proximo deinceps. Neque enim initio copula in *Heraq;* conuenit, & ab hoc membro diuelli non poteſt ſequens verſus, *Qua miſera &c.* inde dependens: vt peſſimè hîc interiectum appareat, *Benefacta maiorum &c.* Iam verò ſic plana erunt omnia:

Propera (ſic enim etiam malo, quàm *Propterea*) *Dinacium pedes hortare, honeſta dicta factis:*

Nunc tibi poteſtas adipiſcendi eſt gloriam, laudem, decus.

Benefacta maiorum tuûm exauge, heraq; egenti ſubueni,

Qua miſera exſpectatione eſt Epignomi aduentus viri.

Quam traductionem tam veram fatebuntur omnes, quàm neceſſariam vident. Inferius paullò continuos aliquot hos verſus ita ſcribes & interpunges:

An verò nugas cenſeat, nihilq; eſſe, quod ego nunc ſcio?

Tantum à portu apporto bonum, tam gaudium grande affero,

Vix ipſa vt domina hoc, niſi ſciat, exoptare à Diis audeat.

Nunc vltrò hoc deportem? haud placet: neq; id viri officium arbitror.

Sic hoc videtur mihi magis meo conuenire &c.

Nuſquam enim omnes rectè habent, ſed alii alibi melius, quod ex comparatione deprehendes: nec tamen aliunde id ſumtum vniuerſum, quod iiſcunque boni à nobis factum. Hoc quoque, ſi contendes, apparebit. Pergo cum Dinacio:

Non enim poſſum quin reuortar, quin loquar, quin ediſſertem,

Heramq; ex mœrore eximam, benefacta maiorum meum

Exaugeam, atq; illam augeam ex inſperato opportuno modo.

Quorum è medio verſu potuit error naſci in ſuperiore conſimili, vt vulgò ſcribebatur:

Heraq; egenti ſubueni, benefacta maiorum tuorum exauge.

Sed de illo ibi ſatis. In poſtremo horum delenda ſuperuacua præpoſitio

poſitio *ex*: & vltimâ pro voce *modo* legendum abſque dubio *bono*: quod Gulielmius olim cenſuerat: an autem & *ob portum* ex huiuſdem ſententia, non ſcio. Potius *à portu* ſit, niſi *opportuno* ipſum relinquimus: quod haud ægrè videmur poſſe. In proximo,

Contundam facta Talthybij, contemnamq; omnes nuncios.

audio eſſe, qui legere velit *Confundam*, iſta mente: Faciam vt Talthybii factis exæquem mea, populuſq; de me tâquam altero Talthybio loquatur, ac neſciat adeò diſtinctè, quæ ille fecerit, q ego Satis acutè, minus verè. Quod vulgatur, rectum eſt, & in eo is ſenſus. Superbam illam Talthybii famam ſe compreſſurum dicit, & facturum, vt præclara eius facta præ ſuis minora videantur, atque adeò omnes nuntii præ ipſo contemnantur. Ita enim lubido eſt interpretari *contemnam*, pro contemni faciam: quo genere nonnulla interdum vſurpantur. Afferam quædam, vt ſub manum venient in Aduerſariis meis hîc illic deliteſcentia. Primùm Petronius ſic videatur locutus, ibi: *Et quia repentina tranquillitas intermiſerat curſum.* Hac enim ſcriptura ſtante, quî aliter interpreteris *intermiſerat*, niſi intermitti fecerat? Sed alias & *tranquillitate* legi notarunt in librorum marginibus: quod ſi verius, cadit hoc: & ad *nauigium* præcedens, verbum id refertur. Quod ipſum, & in eodem loco aliud, alibi pluribus diſputabo. Certò ſic autem Appuleius *Reſultare* lib. 5. Aſini. *Feſtinantes adueniunt, ibiq; deflebant oculos, & plangebant vbera, quoad crebris earum eiulatibus ſaxa cauteſq; parilem ſonum reſultarent.* Idem alicubi *Decepit*, pro latere fecit: qui me locus iam planè decipit inueſtigantem. Fortè verò & idem *Deſidere* non aliter libro primo, vbi mirificè in ſcriptura variatur: *Et quoniam denſa habitantium ædificia locum nouo hoſpiti non dabant, ante portam proiectam domum deſedit.* id eſt, deſidere fecit. Verùm hac lectione reliquis non peſſimis etiam præiudicatum nihil volo. quamquam omnis ea diuerſitas ab hac rariore loquendi forma potuit oriri. Manilium ſic quoque accipere neceſſe eſt in voce *coharent* lib. Aſtronom. III. ſi ea ſincera:

Athla vocant Graij. quæ cuncta negotia rerum
In genera, & partes bis ſex diuiſa coharent.

Athla nempe cohærere faciunt illa quæ in partes duodecim diſtincta. Sed ibi quidem *cohercent* à nobis emendabitur ſuo loco. In Plauto noſtro pridem ita Coluius accepit *Decidere* Caſinâ, SC. *Omnibus reb.*

——vt ite bonus

Mercurius perdat myropola, qui hac mihi decidiſti.

vt ſit, decidere & ſtillare feciſti, nimirum vnguenta, de quibus agit. Idemque Coluius eodem modo *Recidere* apud Appuleium libro 5. Metam. *Sed quod alterius rei cauſſa facere iuſſa ſum, mala quadam mea ſors in tuam recidit iniuriam.* quod facilè ibi probo: non apud eundem ab eodem ſimiliter exauditum *Intercidere*, lib.

Google

V. II. *Nec acerba mortis meæ caſus fœdus caritatis intercidit.* Emendandum enim hîc *caſu*: quod certum eſt. etſi vel ſi *caſus* retineatur, aliter accipi tamen *intercidit* queat, penultimâ nempe longâ, vt intercidiſſe, id eſt rupiſſe dicatur, à cædendo. Ac valde ſignanter id dictum ita videri poſſit. Auget enim *inter* præpoſitio ſic verbis addita vim eorum, vt ſit pro penitus & planè. Frequens in hac forma Plautus: & paſſim habemus Interbibere, Intertrahere, Interſtringere, Interprimere, atque alia: ſed iſtorum hîc exempla ſingula ponam. Aulular.

Quæ mi interbibere ſola, ſi vino ſcatit,
Corinthienſem fontem Pirenen poteſt.

Amphitr.

Ne ego illi puteo, ſi occepſo, animam omnem intertraxero.

Aulular, iterum:

Ibo intro, atq; illi ſocienno tuo iam interſtringam gulam.

Rudent.

Qui ſacerdoti ſceleſtus fauces interpreſſerit.

Sed & apud alios paria multa: nec aliud aut aliunde vulgatiſſimũ illud *Interficere*: quod, nimio vſu tritum aures noſtras minus ferit, neque mentem huc aduertit. Eſt tamen quaſi penitus conficere. Atque indidem *Interfieri*, Trinummo:

Item iſtic oportet obſeri mores malos,
Si in obſerendo poſſint interfieri.

Quæ omnia per occaſionem dicere hîc licuerit: etſi in Appuleio *intercidere* non ſic adſtruimus, ſed emendationi noſtræ inhæremus. Neque verò, vnde primitus huc delapſi ſumus, in noſtro *contemnam* nouitio quo dixi intellectu propugno: ſit vulgato etiam poſitum, ac vel proprio, quo Gulielmius explicauit. etſi nec hinc Vlpianinã *contumeliæ* originationem acceptare poſſum quæ inde potius, vnde contumax. Sed *contemnere* ſic prorſus apud noſtrum, quomodo alias *conterere*, cui *contundam* optimè reſpondet. Atque inde iunxit idem noſter, *contemtim conterere*, Pœnulo:

Eſt domi, quod edimus, ne nos tam contemtim conteras.

quod eodem modo Næuius belli Pun. lib. 6. apud Nonium in Superbiter: *Superbiter & contemtim conterit legiones.* indidemque ſenſus petendus vexato Taciti loco de German. *Nec tributis conteruntur.* Sed nimium exorbitamus. In qua ſcena eramus, illud porro vix bene eſt:

Sed ſpatium hoc occidit, breue eſt curriculo, quàm me pœnitet.

peſſime quidem vir magnus & Plauti familiariſſimus interpretatur, quò nos ad marginem editionis optimæ remittunt: quaſi hoc dicatur: ſpatium ſiue curriculum iſtud citius a me celeriuſque decurſum eſt, quam me curſure porro longioris tędiũ aut ſatietas cepit. Atq; is addit, Lambinum ſe non morari. Ecquæ verò cauſſa eſt,

eſt, cur nos hîc ipſum? Equidem Lambino hîc ego defenſor: qui ſanè rectius, etſi, quin rectiſſimè, falsâ voculæ vnius ſcriptura fuit impeditus. *Occidi* enim, non *occidit* legendum, atque illud ἐν παρενθέσει:

Sed ſpatium hoc (occidi!) breue eſt curriculo. quàm me pœnitet!

Magna meditatione ad curſuram ſe inſtituerat, quaſi ad Olympiæ ludos, vt ipſe iam iam aiebat. At vix vbi currere incepiſſet, iam ſpatium deficiebat: atq; igitur Perii, inquit, vix cœptum curriculum abſolui nimis eius me pœnitet ſpatii, nimium breuis ad legitimam curſuram. id enim verba ſonant, *breue curriculo*. Finem ſcenæ conceptum verſiculis Anacreonticis affirmant quidam. Ego non auſim Anacreonticos dicere, qui plerique omnes aut longis ſyllabis aut longas æquiparantibus conſtent: tum quorum alius ſupra menſurâ deſtinatam amplius trahat, vt hic, *Vnde is, quid fers, quid feſtinas?* alius curtior extremo pede claudicet, vt iſte,

Cures. GE. quid iſtic ineſt?

CAPVT V.

Multo tanto vanius, impenſius. Nimio tanto plus. Nimio multo tanto plus. Nimio minꝰ multo parū. Perbibere & percipere. Vita & Genius paraſitorū, rex eorum. Ridiculiſſimus. Ilicet. Perſonarum crebri ac turpes errores pluribus & inſignibus quibuſdam locis caſtigati. Alia præter id multa correcta: & in ijs verſus traductio perſpicua. Sæpius alij refutati. Pluſcula interpretata & illuſtrata, ex alijs etiam fabulis, Curcul, Menæch. Captiu. Epid. Appuleius denique gloſſem. ate liberatus: & Seneca contra alium, non eiectione ſed traiectione emendatus.

SEquitur ſcena *Quiſnam obſecro*. Ibi ſub initium leuis perſonæ forſan error:

PA. Quiſnam hic loquitur tam prope nos? DI. Dinacium. PA. vbi is eſt?

Non enim videtur ipſe puer ſe, ſed illum Paraſitus indicaſſe, quoniam Panegyris ſubiicit, *vbi is eſt?* Alioqui certè ipſum vocatura fuerat directè, *vbi es?* Sed ita eſt. Pulſauerat puer, atq; vnà cum paraſito ſuperueniente ad fores adſtabat. Tamen ipſum hera non videt, cumq; paraſito de forium iniuria expoſtulat, hunc tata ſic tumultuatum. Ibi ipſe neſcio quid interfatus, ſono proditur: atque illâ quærente, quis tam prope ſe loquatur, eſſe ipſius Dinacium, reſpondet Paraſitus. cuius igitur perſona præſcribenda nomini *Dinacium*. Sed is error, vt dixi, leuis, ſi tamen adeò error. Deinceps non multo grauius, ſed erratur certò, tam hercule, quàm variatur, in ſcriptura:

——*PA. ecquid apportas boni?*

DI. Nimio impertior multo tanta plus, quàm ſperas.

In aliis *tanto*, rectius. ſed fœdè Lambinus interpū〈…〉tis ita diſparat,

Nimio impertior, multo: tanto plus quàm ſperas.

Cohærent omnes particulæ, quas tam multas non miraberis in vnum ſenſum conſtipatas. Iunctim inquam efferenda, *Nimio multo tanto plus.* in qua forma ſunt aliquot gradus augmenti. Plus, tanto plus, multo tanto plus, nimio multo tanto plus. Cuius non diſſimili Bacchidibus ſcriptum memini, *Nimio minus multo parum.* Sc. *Hunc hominem.*

MN. Chryſale occidi. CH. fort aſſis tu auri demſiſti parum.

MN. Qui, malùm, parum? imò verò nimio minus multo parum.

Alibi non tam multa iunguntur ſimul: frequentius hæc tantùm, *nimio multo* aut *tanto plus*: vt æquè Bacchid. Sc. *Iamdudum*:

Video nimio iam multo plus quam volueram.

Frequentiſſimè vero *multo tanto*, cum addito gradu, quem vocant, comparatiuo. Appuleius Apologiâ: *Accipe aliud, pari quidem ſtultitia, ſed multo tanto vanius & nequius excogitatum.* In quo alibi corrupta hæc formula ab imperitis: Aſin. lib. x. *Lumen propter adſiſtens, de ſtagneo vaſculo multo ſeſe perungit oleo balſamo, meque indidem largiſſimè perfricat: multo tanta impenſius cura etiam nares perfundit meas.* Non dubium, quin gloſſemate laboret is locus, & *cura* delendum ſit, ſcribendumque: *ſed multo tanto impenſius etiam nares perfundit meas.* Niſi tamen retento *cura*, flectendum potius *impenſius*, in hanc faciem: *ſed multo tanto impenſiore curâ etiam nar. per. m.* Alterum quidem certum: prius mihi magis acceptum. quod idem eodem ferè modo in Seneca turbatum, Epiſt. 72. *Beatus verò & virtutis exacta tunc ſe maximè amat, cum fortiſſimè expertus eſt: & metuenda ceteris non tantum fert, ſed amplexatur: multoque audire mauult tanto melior, quàm fortior.* Vbi vir doctiſſimus eiicere pridem molitus eſt ipſum *tanto*, vt gloſſema. Traiiciendum autem ego dico; *multoque tanto audire mauult melior, quàm fortior.* Hæc ipſiſſima veritas, omnem dubitationem excludens. In Plauto ſequuntur hi ſtatim verſus:

DI. At ego perij, cui medullam laſſitudo perbibit.

GE. Quid ego, cui miſero medullam ventris percepit fames?

quorum altero variè mutant verbum *percepit*: alius *peredit*, alius *perrepit.* etiam qui relinquunt, non commodè interpretantur. Aiunt enim, *percipere*, deguſtare, interdum eſſe, ideoque hic opponi τῷ *perbibere*. atque huc vocant è Menæchmis teſtimonium:

Quid ceſſas dare potionis aliquid, priuſquam percipit inſania?

Miror, quomodo hîc inſania & quid deguſtare dici poſſit. Vtrobique eſt *Percipere*, penitus capere & totum peruadere. idque idem ipſum Amphitruone quoque:

Nam mihi horror membra miſero percipit dictis tuis.

Percipit autem Stichi loco legendum, & præſentis vtraque temporis ſunt *perbibit* & *percipit*: in quis hoc etiam aſſentior, affecta-

tam

tam eſſe *παρεγχειρησιν*, nec inelegantem. Inferius aliquanto perſonæ confunduntur, ab ipſis etiam, qui confuſas digerere profitentur. non enim veris & peculiaribus ſuis notis omnes ſignant. Ita reſtitue integrum locum:

——— DI. factum oportuit.
Ego hinc araneas de foribus deijciam, & de pariete.
GE. Edepol rem negotioſam. quid ſit, nihil etiam ſcio:
Niſi forte hoſpites ſunt venturi. DI. alij lectos ſternite.
GE. Principium placet de lectis. DI. alij ligna cadite &c.

Mox pede toto mutilus verſus eſt:

PA. Tum tu igitur qua cauſſa miſſus es ad portum, expedi.

quem veteres integrum faciunt inſertione breuis particulæ, *mihi expedi*. Iam iterum perſonæ mutatæ loci elegantiſſimi ſententiam pulcherrimam obſcurarunt:

Interim Epignomum conſpicio tuum virum & ſeruum Stichum.
PA. Hem quid Epignomum elocutus? DI. tuum virum. PA. & vitam meam.
DI. Venit inquam.

Sanè vitam ſuam meritò & benè dicat vxor virũ ſuum: at hîc multo rectius Paraſitus ſuum regem. Et omninò ſic reſtituendum:

PA. Hem quid? Epignomum elocutus? GE. tuum virum, & vitam meam.

Occupat reſpondere Gelaſimus, quemnam rediiſſe Dinacium nuntiarit: qui poſtea ſtatim idem repetens confirmat. Nemo autem non viderit vel propter copulam iſtam vni neceſſario aſcribenda, *tuum virum & vitam meam.* cui autem, niſi Paraſito? quod genus paſſim reges ſuos, vitas & genios ſuos appellat. Ita Phædromum Curculio, fabulâ ab ipſo denominatâ. Sc. *Date viam.*

CV. Ecquis eſt qui mihi commonſtret, Phædromũ genium meum?

Et Menæchmum Peniculus Menæchmis Sc. *Ni mala:*

ME. Quis homo eſt? PE. ego ſum. ME. ô mea commoditas, ô mea opportunitas,
Salue. PE. ſalue. ME. quid agis? PE. teneo dextera genium meum.

Quin & Captiuis Ergaſilus Philopolemum, Sc. *Quanto:*

— ER. ita me amabit ſancta Saturitas,
Hegio, itaq; ſuo me ſemper condecoret cognomine,
Vt ego vidi. HE. meum gnatum? ER. tuum gnatũ, & genium meum.

Qui locus huic, de quo agimus, prorſum geminus eſt in germaniſſimum modum, & emendationem noſtram vnicè præclariſſimeque firmat. Addam autem non diſſimilem & huc omnino facientem alium è Menæchmis, vbi quomodo paraſitorum vita ſint reges, aut potius ipſa eorum vita ſit regum ipſorum, explicatur. Sc. *Edepol.*

——— ea omnia fecit palam
Paraſitus, qui me compleuit flagitij & formidinis,

Digitized by Google

Meus Vlyſſes, ſuo qui regi tantum conciuit mali.
Quem ego hominem, ſiquidem viuo, vita deuoluam ſua.
Sed ego ſtultus ſum, qui illius eſſe dico quæ mea eſt.
Meo cibo & ſumtu educatuſt: animâ priuabo virum.

Sed & porrò ibidem in noſtra Sticho perſonæ, ac verſus etiam ipſi ſunt turbati;

DI. Venit inquam. PA. tun' eum ipſum vidiſti? DI. ita ego lubens.
Argenti auriq; aduexit multum. PA. nimis factum bene.
GE. Hercle verò capiam ſcopas, atq; hoc conuerram lubens.

Primùm paraſiti ſunt verba, non Panegyridis, *Nimis factum bene.* Gelaſimus enim exſultabundus ſic interloquitur ſemper: vt præter alia poſt quatuor verſus in eandem ſententiam, *Hercle rem geſtam bene.* Quod Paraſiticum prorſus eſt: & ſimillimus locus Epidico exſtat, vbi verba etiam hæc eadem ab eiuſdem ordinis homine in rem eandem vſurpata. SC. *St. tacete.*

PE. Qui tu ſcis? EP. quia ego ire vidi milites plenis vijs.
Arma referunt, & iumenta ducunt. PE. nimis factum benè.
EP. Tum Captiuorum quid ducunt ſecum? pueros, virgines,
Binos, ternos, alius quinque: fit concurſus per vias.
Filios ſuos quiſque viſunt. PE. hercle rem geſtam benè.

Sic Plautus collatione Plauti corrigendus & illuſtrandus. Iam verſus poſteriores duo traiecti ſunt inuicem: quod, vt alia taceam, oſtendit iteratio vocis *lubens* in vltimo nunc verſu & primo, non ſeparãdis intermedio alio, ne illa ſeparata frigeat, & venuſtas eius euaneſcat. Sed nec *ipſum* in primo legendum, ſed *ipſus*: & inſerendæ particulæ binæ ex editionibus antiquis. Vnde hæc loci totius erit emendatio, non illa poſtrema inter optimas aliquot (nec vanè ſic iis me iacto) noſtras.

Interim Epignomum conſpicio tuum virum, & ſeruum Stichum.
PA. Hem quid? Epignomum elocutu's? GE. tuum virum, & vitam meam.
DI. Venit, inquam. PA. tun' eum ipſus vidiſti? DI. ita ego, & quidem lubens.
GE. Hercle verò capiam ſcopas, atq; hoc conuerram lubens.
DI. Argenti auriq; aduexit multum. GE. nimis factum benè!
DI. Lanam purpuramq; multam. GE. ehem, qui ventrem veſtiã &c.

Adhuc eadem ſcenâ paullò aliter quàm bene excuditur iſtuc:

DI. Poſt autem aduexit ſecum paraſitos. GE. heu perij miſer.
DI. Ridiculoſiſſi nos. GE. reuerram hercle hoc quod conuerri modo.

Vitium ſolus verſus indicat: alias falleret nos vocabulum *Ridiculoſiſſimos*, pro quo Plautus ſcripſit *Ridiculiſſimos*, paullo antè eodem hîc vſus:

Quando adhibebo, alludiabo, tum ſum ridiculiſſimus.

Mox etiam:

GE. Venales logi ſunt illi, quos negabam vendere,

Illico,

Illico, & meo malo eſt quod maleuolentes gaudeant.

Fortè emendandum, *Ilicet. meo male eſt &c.* Vt exclamatio ſit deſperantis, quæ in hoc & ſimili affectu frequens. Amphitr.

Ilicet. mandata heri perierunt vnà & Soſia.

Hoc autem totum hîc dicens paraſitus reſpicit ad iſta ſua priora:

——— *GE. non vendô logos.*

Iam non facio auctionem: mihi obtigit hereditas.

Maleuoli perquiſitores auctionum perierint.

CAPVT VI.

Plautus ſibi collatus. Reiecta aliquot aliorum coniectura & explicationes, melioribus ſubſtitutis. Præterea multa variè emendata. Augurium & auſpicium muſtela fecit. Quane? Obnoxius, obnoxioſius, & quæ alia inde omnia, quid ſint, quomodo vſurpetur. Diſputatū de ijs ad Gellij caput, quod totum illuſtratur, & in parte emedatur. De ijſdem ibidem exemplum Ennij correctum: reliquorum auctorū pleraq; explicata: maximè alia Plauti plura, & vnum eximium in Trinummi loco difficili aliàs & intricato, qui ſimul explanatur.

ANtiquiſſimum eſt reginæ Pecuniæ regnum, & ſumma perpetuaq; potentia, maieſtas, gratia: quam Epignomus hîc, SC. *Cum bene*, domum ſimul & in amicitiam affinis ſiue ſoceri, illa cōciliatrice, rediens breui dicto miratur:

Videte quæſo quid poteſt pecunia!

eandemq; perſimili triparcus ille Euclio in affinitatem appetitus, illiuſce cauſsâ, vt rebatur, Aulular.

Illic hinc abijt. Dij immortales obſecro, aurum quid valet!

Quæ in ſcena plauſibiliter iactabātur, ipſo toto theatro teſtimonium poëtæ ex affectu ſuo perhibente. Mox autem eâ, quam hinc ſumus orſi, ſcenâ legendum:

Age abduc hos intrò, quas mecum adduxi, Stiche.

non *adduc* aut *duc*: quorum hoc Lambinus, iſtud vulgus, illud noſtrum antiqui codices habent. Numeri iidem ſunt, qui in iiſdem verbis infra:

Age abduc eas intrò. hunc tibi dedo diem.

At ſtatim: *Quàm multas tecum miſerias multauerim.* miror virum doctum nugari ſic audere, vt quia Feſtus alicubi dicat *ærumnulas* à Plauto vſurpatum, id hîc fuiſſe cenſeat *ἀντὶ τοῦ miſerias*: quod minimè fuiſſe ſequens verſus oſtendit,

Nunc in hunc diem vnum ex illis multis miſerijs &c.

cuius principio malè Lambinus neceſſariā particulā *Nunc* demſit: tam inquam malè, q̄ benè *in* appoſuit: vtrumq; numeris libenter recipientibus, quia ſenſus cupidiuſculè adſciſcit. Magis verò cum ratione de verbo *multauerim* dubitem, ꝙ nimium inſolens noſtris auribus: & fortè non peſſimè olim pro eo coniectauimus *antlauerim*. quod abſit tamen vt ſuppoſitum ſtatim eam. Infrà certè:

Iam hercle ego per hortum amicam tranſibo meam:
inſerenda præpoſitio *ad amitam.* Et ibidem:

Licet hoc Athenis nobis. ſed cum cogito,
Pot iniquam in diuidiam veniam, eſt etiam hic oſtium
Aliud poſticum noſtrarum harunce ædium,
Poſticam partem magis vtuntur ædium,
Eà ibo obſonatum.

Non plenè explicatur *in diuidiam venire*, quaſi tantum in tædium & moleſtiam. Hoc ait ſeruus: etiamſi liceat ſeruis, quod dixit, metuere ſe tamen, ne in litem & contentionem incidat cum aliquo, qui licere id ipſis nolit: quapropter publicam viam & frequentiam hominum ſe nunc vitaturum, poſticoque ædium oſtio per hortum tutò ac quietè commeaturum. Abundare autem videri poſſit totus is verſus,

Poſticam partem magis vtuntur ædium.

quem ſtadeo parentheſi ſeorſim includendum. Vltimo:

Ite hac ſecundum vos me, ego hunc lacero diem.

peſſimè habēt optimi libri, *Ita:* quod cuiuis emendatu facillimū. *Secundùm* autem *ire* benè explicatur, ſequi. Amphitr.

AM. Age, i tu ſecundùm. SO. ſequor, ſubſequor te.

non benè, *lacerare diem*, pro excruciare, aut conterere potando, epulando, ſcortando: tantùm imò perdere garriendo. quo ſenſu perſpicuè idem eſt Aſinaria. Sc. *Vbi ego:*

Quin ego hanc iubeo tacere, quæ loquens lacerat diem.

vbi ſimpliciter etiam accipiunt conterere, non ſatis interiorem verbi vim aſſequentes. Sed inſpiciamus porrò ſcenam, vbi libros ſuos Paraſitus inſpexit. Exculditur:

——augurium hoc facit
Epignomus hic quidem, qui aſtat.

quod vt legitur, ſic capitur aliter aliquanto quàm rectè. Nō enim profectò augurium paraſito Epignomus faciebat nunc cōſpectus primùm, ſed fecerat antè muſtela, de qua narrauit:

Auſpicio hodie (inſeres, *hercule) optimo exiui foràs.*
Muſtela murem mihi abſtulit præter pedes:
Eam ſtrenuè obſonauit. ſpectatum hoc mihi eſt.
Nam vt illa vitam repperit hodie ſibi,
Item me ſpero facturum.

quomobrem his ſubiiciendum nunc, *augurium hac facit.* τελείᾳ στιγμῇ adiectâ, ne cum ſequenti verſu miſceatur; qui porrò ſic inſerto verbulo ex veteribus ſcribendus:

Epignomus hic quidem eſt, qui aſtat. ibo, atq; alloquar.

Dum ſecum augurium & auſpicium ſuum commentatur, interim aſtare procul Epignomum videt, quem noſcitans adit ſtatim & compellat. Planè auſpicium illi muſtela fecerat: Epignomus deinde conſpectus auſpicii fides & euentus erat, à quo ſcilicet vita &

victus

victus reperiendus. Ad idem auſpicium muſtelæ pertinent verſus ſub finem:

Quin ipſa decies in die mutat locum.
Eam ego auſpicaui in re capitali mea?

qui corrupti etiam nonnihil, ad hoc exemplum reſtituantur:

Quæne ipſa decies in die mutat locum,
Eam auſpicaui ego in re capitali mea?

Certa correctio vel ex ſenſu, de qua leuiter aurem mihi vellebant primùm antiqui libri, habentes *Quin &c.* atque iidem verba ſic digerunt alterius verſus, vt e numerorum ratione vides hîc à me collocata. De *Quæne* & ſimilibus alibi, quod ſatis. Sed in medio non prætereamus iſtum locum:

EP. Non edepol poſſum. GE. quid grauare? cenſeas?
Neſcio quid vero habeo in mundo. i modò.

Quid eſt nudum iſtud *cenſeas?* Fallor, an duæ ſunt voces, ita temerè coalitæ? Nam equidem *cenſeo eas* diuino corrigendum: quarum altera præfigenda verſui alteri, defecto alias toto pede. Sic inquam:

——*GE. quid grauare? cenſeo*
Eas: neſcio quid verò habeo in mundo. I modò.

Inſtanter ire ſuadet ad ſuam cœnam. etſi poſterius *i modò* non ineptè libri veteres Epignomo tranſcribunt.

——*EP. i modò,*
Alium conuiuam quærito tibi in hunc diem.

Sed nihil hoc noſtræ derogat emendationi. quæ alia tenuior requiritur iſtic:

Vin' ad te ad cœnam veniam? EP. ſi poſſim, velim.

Nam *ſi poſſis*, verum eſt. Deinceps ſcio quid ibi docti viri de medio lecto:

GE. Haud poſtulo equidem med in lecto accumbere.

Sed non contemnere queo penitus antiquiorem ſcripturam:

Haud poſtulo equidem ſummo in lecto accumbere.

ſiquidem venuſtè ſummo lecto mox opponitur imum ſubſellium.

Scis tu med eſſe imi ſubſellii virum.

cuius à verſus fine remouenda interrogatio, quæ in libris nuperis obrepſit. Illum autem ibidem:

GE. Perij hercle verò planè, non obnoxiè.

paullò citat aliter Gellius, vbi de ſignificatione vocis *Obnoxius* diſputat, nihil magis ipſe nos certi docens, quàm illum Grammaticus in id conſultus. Sed ita citat:

GE. Nunc ego hercle perij planè, non obnoxiè.

non peius, & verò paullò ἐμφατικωτέρως. *Obnoxiè* hîc autẽ eſt quaſi clementer: vt & *obnoxioſè* Epidico, Sc. *Satin'*:

PE. Cedo manus igitur. EP. morantur nihil, atq; arctè colliga,
Nihil verò obnoxioſè.

quod ad marginem ita explicant, ſed cum additamento non prorſus apto. Sic enim reſoluunt: cuius nomine tibi obnoxius eſſe debeam. Potius debebant: tamquã ipſe mihi ſis obnoxius, in obnoxii morem. *Obnoxius* propriè, qui ob noxiam aliquam ſuam alteri concedit, ſuo iure non vtens, animi conſcientia fractus. Ad quam originem Plautus alluſit Truculento, Sc. *Egone tibi.*

Scio equidem, quæ nolo, multa mihi audienda obnoxio:
Ego me tibi obnoxium eſſe fateor, culpa compotem.

Hinc ad alia trahitur: & obnoxii dicuntur à ſimilitudine quadam affectus & conditionis etiam, qui alicui aliquid debent, tanquam deuincti: Sic Aſinariæ loco:

Adeò vt ætatem ambo ambobus nobis ſint obnoxij,
Noſtro deuincti beneficio.

Et hinc Virgiliana ab eodem ibidem laudata. Qui autem tales, leniùs ſcilicet ac lentius agut plerumq; cum iis, quibus obnoxii, nec pro ſuo iure, cedentes & parcentes, ac planè velut ſecundas agentes. Inde iam iſtæ locutiones omnes: quas facillimum eſt huc μεταφορικῶς interpretari. Nec alius ſenſus Cæciliani loci è Chryſio, cui ſoli Gellius conuenire putauit Grammatici ſui finitionem:

——Quamquam ego mercede huc conductus tua
Aduenio, ne tibi me eſſe ob eam rem obnoxium
Reare, audibis male, ſi male dixis mihi.

putidiſſimè profectò. Quid enim abſurdius, quàm obnoxium ibi eſſe habentem culpæ ſuæ conſciū? Ita namq; referebat ipſe Grammaticum interpretatum: cuius verba leui correctione indigent, per hanc occaſionem hîc adiicienda. *Quis adeo tam linguæ latinæ ignarus eſt, qui neſciat eum dici obnoxiū, cui quid ab eo, cui eſſe obnoxius dicitur, incommodari & noceri poteſt ei, qui habet aliquem noxæ, id eſt culpæ ſuæ conſcium?* Verba malè vincta, & in parte obſcura, quibus nexum & lucem reddet copula reddita, quæ in *ei* degenerauit. Lege: *cui quid ab eo, cui eſſe obnoxius dicitur, incommodari & noceri poteſt: & qui habet aliquem noxæ, i.e. culpæ conſcium.* Apud Cæcilium mercenarius aliquis, fortaſſe an coquus cõductus ex more cum aſperius acciperetur verbis, & conuitiis in id genus hominum vulgatis exagitaretur; eadem ſe vſurum libertate dicit in reſpondendo, neque propterea parſurum alteri & ſecundas acturum, quòd mercedem ab eo accipiat, & hoc nomine deuinctus ei videatur: id quod eſt tribus verbis, nolle ſe mercedis cauſſa obnoxium eſſe. Idem planè ſignificatus, etſi paullo vberior in *Obnoxioſius*: vt iſta in *oſus* ferè omnia copiam aliquã notant. Id in Ennii verſibus fuiſſe, quos Gellius ibidem adducit, euincunt numeri ab altero lacunoſi.

Ea libertas eſt, ſi qui (ſic quoq; legi ſimul volo) *pectus purum & firmum geſtitat.*
Aliæ res obnoxioſæ nocte in obſcura latent.

Epi-

Epidicô noſtri diſertim ſuprà fuit: atque etiam pòſt Trinummo, St. *Staſime:*

ST. Mores leges perduxerunt iam in poteſtatem ſuam,
Magis queis ſunt obnoxioſi, quàm parentes liberis.

Qui etiam locus hîc enarrandus eſt contra Interpretem, hoc dici putantem: Mores dominari legibus imperiosè. nam obnoxiosos à Plauto vocari, qui alios ſibi velint habere obnoxios. Iam ad Epidici locum dicebam non ita eſſe: neque eſt. E diuerſo prorſus, Obnoxioſus, multùm obnoxius. Atque ibi peruerti iura omnia ſeruus queritur: & præter alia, leges à moribus iam in ſuam poteſtarem perductas, cum ipſi contra legibus obnoxii eſſe debeant magis, quàm hodie ſint parentes liberis ſuis, qui itidem parentibus eſſe potius debebant. Ita duplex eſt incuſatio, illa directa in mores, hæc obliqua in liberos: quæ occultior fefellit hactenus: ſed quò occultior, eò acrior eſt; & ex tranſuerſo vehementius mordet. Vtrumque contra naturam eſt: leges moribus, parentes liberis obnoxios eſſe. Quem ſenſum inuidit vſurpatio vocis eius, aut potius reliqua loquendi forma, forma duplex. Semel enim, de iure, vt vocant, accipitur; iterum, de facto: & prius in mores, alterum in parentes dictum. De cetero, Salluſtii locum etiam Gellius affert, qui ægrius accedere noſtræ ſuperius interpretationi videatur: *Minari etiam ferro, ni ſibi obnoxia foret.* At promtiſſimè accedit: quandoquidem obnoxia ibi eſt obediens ſiue gratificans, vt obnoxii ſolent. Ni ſe ſibi daret, nec aduerſaretur, ferro minabatur. Ita Gellii & Grammatici ipſius partes hîc egimus; & pro vtroque, vt opinor, ſatisfecimus de eo, quod ſoluere non potuit alter, alter noluit. Sic enim de Gellio potius ſentiamus.

CAPVT VII.

Apologum agere. Cibum contruncare, an contrucidare. Hercle quin. Habere rem factam, pactam. Ducere ſe eſſe pro adoleſcente, pro libero: facere ſe eſſe venuſtum, & ſimilia, in Plauto & Catullo. Perdere & dare interdum æquiparata. Ita vt occœpi dicere. Suſtentare ſedulo. Stas, pro ſtans. Obſtrudere. Contra Lambinum & alios correcta multa & explicata. Loci aliquot integri numeris & diſtinctionibus conſtituti. Scena cuidam principium eſſe oſtenditur. Perſona multoties permutantur. Tragœd. Hercul. Oet. emendatur. Alia ſparſim, vt res tulit, addita.

PErperam illud quoque Lambinus explicat proximâ ſcenâ, *Ita me Dij:*

EP. Iam redeo. nimia voluptaſt, ſi diu abfueris à domo.
Domum ſi redieris, ſi tibi nulla eſt ægritudo animo obuiam.

Quaſi Epignomus dicat, ſe domo ad Pamphilippum redire deſti-

Hh

natò, in quem forte fortunâ tamen incidit cum ſocero incedentem. Verba ſanè domò egredientis ſunt, *Iam redeo:* ſed ad familiares pronuntiata, quibus abiens mox adfuturum ſe rurſus affirmat. è qua notâ locum inſignem corrigebam Mercatoris vltimâ ſcenâ. cui hunc confer. Ceterùm à delendum priori verſu, quotquot in libris eſt: vt multi ſunt, quibus vltrò abeſt rectè. poſteriore legendum *ibi*, pro *tibi*. Malè enim hærent dandi caſus duo *tibi & animo.* Porrò:

AN. Priuſquam abis, præſente te huic apologum agere vnum volo.

Petiit archaica loquendi forma, *apologum me agere vnum volo.* Sic enim ea particula ſurſum inſerenda. Ridicule autem ait, Apologum ſe agere velle. & reuera agit, non narrat. Præſens enim ipſe erat totus Apologus, eleganter in rem præſentem confictus: quod ſentit & dicit paullò pòſt ipſe Pamphidippus:

Perge porrò: præſens hic quidem eſt apologus.

cui quidem Pamphidippo potiſſimum hæc quaſi fabula agebatur, in ipſum directa: quod & ſenex iam antè prodit, cum ait *huic* ſe acturum. Iam in ipſo apologo quædam non ſatis concinna: vt iſtud:

PA. Quis iſtuc quæſo? an ille, quaſi ego? AN. is ipſe, quaſi tu ſenex
Ille quaſi ego &c.

quod eum ſequenti legendum diſtinguendumque ita:

PA. Quis iſtuc quæſo? an ille, quaſi ego? AN. is ipſe, quaſi tu. tum ſenex
Ille, quaſi ego, ſi vis, inquit, quattuor ſanè dato,
Dum quidem hercle quod edint addas, meum ne cõtruncent cibũ.

Qui *contrucidant* ſuppoſitum eunt pro *contruncent*, eos ſi nõ exempla huius potiora de ſententiâ dimouere poſſunt, deiicere debent ipſi numeri, qui ſoli ſatis conuincant rectum, quod vulgatur. Sequentes etiam ſtatim verſus & pedibus nonnihil impeditis ceſpitant, & ſententiâ inæqualiore labant:

PA. Videlicet illum fuiſſe parcum ſenem, qui dixerit.
Quoniam ille illi pollicetur, qui eum cibum popoſcerit.

quamquam de pedibus res facilior: in ſententia ſcrupulus maior: quam explicatio Briardi facit etiam multo ſcrupoſiorem. Nõ difficillima autem emendatio eſt, ſi τὸ *Quoniã*, ſeu quod in aliis *Quando*, quorum neutrum aptum, meo mihi modo permittitur mutare. Muto autem minimè violenter, & totum ſcribo:

PA. Videlicet fuiſſe illum parcum ſenem, qui id dixerit.
Quid autem? an ille illi pollicetur, qui eum cibum popoſcerat?

Certò hæc ſententia eſt. Cum auaritiæ ſenem arguiſſet in cibo poſcendo, infit quærere, quid adoleſcens ille, an poſcenti illi ſit pollicitus? cui ſimili forma orationis alter peruenuſtè reſpondet:

AN. Vi-

AN. Videlicet fuiſſe illum nequam adoleſcentem, qui illico,
Vbi ille poſcit, denegauit ſe dare granum tritici.

vbi reſcribendum etiam fortaſſe *denegarit*, vt reſpondeat *nē dixerit*. Omnino autem argutia diſcriminis inter *promittere* & *polliceri* locum hic non habet: & poterat vir doctus alienæ allucinationi confirmandæ ſuperſedere. Proximo etiam verſu,

Hercule quia æquum poſtulabat ille ſenex &c.

ſcribes *Hercle quin:* magis ex Plauti formulâ. Et ſtatim:

Quia nequiuit, qua lege licuit, velle dixit fieri.

Veteres *nequit*, quod eſt idem alteri, ſed contractum numerorum cauſsâ quaſi *nequijt*. Et adhuc ſtatim:

Habeon' rem factam?

auſimne mutare? non profectò temerè, qui Plautiniſſimam locutionem agnoſco: ſed hîc tamen accommodatiorem opiner, *Habeon' rem pactam?* Ibidem mox vulgatur

Vt iam nunc ſceleſtus eſſe ducit pro adoleſcentulo!

In quo corrigunt *ſeſe*. benè quidem: at vide ne ſit ipſum tamen *eſſe* retinendum, ſimplici *ſe* inſerto. Prorſus autem legendum à me *Vt etiam nunc:* deinceps ita forſan, vt innui, *ſceleſtus ſe eſſe ducit pro adoleſcentulo*. Sic quidem Plautus etiam Captiuis. Se. *Quæ res:*

Tuq; te pro libero eſſe ducas, pignus deſeras.

affectatâ παρέλξει verbi *eſſe*: quod itidem abundat in Catulli verſu:

Hic futuit multas, & ſe facit eſſe venuſtum.

Nec aliter fortè in Tragico, cuius Hercules Oetæus. Ibi namque vulgò ſic:

Adhuc ferebas eſſe te Alcidæ parem.

Sed diuerſa eſt aliorum lectio, *fremebas*. melior illa quidem, non autem perſpicuè ſatis melior, niſi & alia ibidem alterius vocis melior vnà reponatur. Habent enim libri quidam *imparem*. quod planè verum, ipſo ſenſu in contrarium mutato. Hoc namque dicit Hercules in Iunonem: Ad hoc tempus ſoli Herculi te imparem eſſe fremuiſti: nunc ecce impar duobus es reperta. Sequitur enim, *Victa es duobus:* mihi ſcilicet & meæ Deianiræ. quod non hîc, ſed ibi ſuo propriè loco olim latius explicandi erit locus. Ad finem ſcenæ:

PA. Quin vocaſti hominem ad cœnam? EP. ne quid adueniens perderem.

oratio non plena, ſed quæ videatur explenda, ſubintellectâ negatione diſertá, quæ omiſſa: Non vocaui, ne quid perderem adueniens ſtatim. Mihi tamen elegantius perſuaſi fore, ſolum hoc ſi per interrogationem efferatur: *ne quid adueniens perderem?* quod valet, Perderemne quid adueniens ſtatim? Nam noua particulæ *ne* traiectio talis, de qua Gulielmius & nos alibi.

Perderet autem Epignomus, ſi quid Paraſito daret: quò trahat quod quidam ex Vlpiano notant *Perdere & dare* æquiparari in iure Romano, cum aiat, filiofamilias cui libera peculii adminiſtratio conceſſa eſt, nō licere donare alteri, quia nō in hoc conceſſa ſit, vt perdat. Sed magis eò faciat alter noſtri locus Aululariâ, *Sc. Fidei.*

Nimis hercle ego illum corrum ad me veniat velim,
Qui indicium fecit, vt ego illi aliquid boni
Dicam. nam quod edit; tam duim; quam perduim.

Sequentis iam ſcenæ principium manifeſtè vitioſum:

GE. Eſt ita vt occœpi narrare vobis; cum hic non affui.

Quando enim narrare occœpit? an cùm non adfuit? Ridiculè. Sed benè, ſi tantum vitioſum, quod quidem nōn purgant, qui *Si* ſ lentii notam pro *Eſt* ſubſtituūt: defectum etiam eſt & mutilum: ipſumque adeò Scenæ principium totum abeſt. Malè enim profectò ſic Paraſitus ordiatur, etiamſi reſpiciat ad finem alterius ſcenę *Libros inſpexi.* Quin ille verſibus aliquot hîc occœpit narrare conſilium de amicis conſultis: cui narrationi deinde ſubieciſſe videtur aliud neſcio quid pro ſermonis occaſione paullo hinc alienius: atque id mox relinquens, & rediens ad prius inſtitutum, ſic de integro rurſus opportunè orditur:

Sed ita vt occœpi narrare vobis.

quæ formula ſolennis ibi, cùm quid inſtitueris, atque ab eo digreſſus aut etiam auocatus, idem repetas poſtea, narrationi continuandæ. Trinummo Sc. *Huic ego.*

ST. Ita vt occœpi, ſi animum aduortas dicam.

Ea verò aliquoties apud noſtrum corrupta, nec alibi ſemel à nobis emendata. Nunc locus è Rudente ſubit, huc dilatus. Sc. *Seriò edepol.*

TR. Vt id occœpi dicere; ſenex; eam te quaſo ciſtulam
Vt iubeas hunc reddere illis.

Repone mea fide, *TR. Ita vt occœpi dicere.* quod ipſum eadem ſcena ſuperius etiam verſu 21.

Ita vt occœpi dicere, illum quem dudum &c.

Et exempla pluſcula alibi dedi. *Sed*, quod reſtitui, nititur auctoritate antiquitus excuſorum. Reliqua hinc ſeparata, ex iiſdem veteribus forte ſic ſcribenda:

—— cum hinc modò abſui;
Cum amicis deliberaui iam & cum cognatis meis:
Ii mihi auctores fuere, vt egomet med hodie iugulem fame.

Quæ tamen omnia, vt ſcripta vulgò ſunt, vulgo relinquo. Venuſta autem porrò formula reſponſionis, qua de valetudine interrogati peregrè redeuntes vtuntur:

GE. Valuiſtine bene? PA. ſuſtentaui ſeduló.

quam frequentat Poeta multis locis, & hac fabula dedit etiam fratri Epignomo, pariter ad Gelaſimum, ſuprà Sc. *Libros:*

Valu-

Valuiſtin' vſq.? EP. ſuſtentatum eſt ſedulò.

Deinde puerilis eſt in hac ſcena Lambini interpretatio ſuper iſto verſu;

GE. Quin tu ſtas, obſtru'ſero aliquid ſtrenuè.

Ariolatur de cubiti oppoſitione: quam refellere non opus eſt, ipſum exagitare non lubet. Fefellit hominem ἀ ἐδιάλειπτον, verbum *ſtas*: quod participium eſt omiſſo *n*, pro *ſtans*, antiqua conſuetudine. Tum nec *obſtrudere* cognouit paraſiticum verbum, auidam notans vorationem ipſamque adeo tuburcinationem. Cum negaret Epignomus accubationi locum ſupereſſe, Gelaſimus eo nequaquam abſterritus, & honorem ſedendi parum curans, dum fructum conſequatur edendi, ſe vel ſtantem ait aliquid obſtruſurum. Interpunctum igitur leuiter huc ita dirigatur:

GE. Quin tu. ſtas obſtruſero aliquid ſtrenuè.

Mox ibidem:

Quid agis Pamphilippe? PA. ad cœnam hercle aliò promiſi foras.

Dixi iam ante crebras eſſe in verbis *agis* & *ais* permutationes: quorum alterum hîc quoque reſtituendum. Nam *Quid ais?* ex perpetua formula eſt compellandi initium, cum quid aliud porrò ſubiungere volunt. Atque hîc paraſitus a cœnatica ſpe apud Epignomum abſolutus, ad Pamphilippum conuertit ſuos palpos: qui præſentiens æquè deludit hominem, cum quidem hoc vterque agerent de compecto. Forſan & inferius hac ſcenâ mendum idem, ſic quoque corrigendum:

EP. Quid ais, Gelaſime? GE. oratores tu accipis: habeas tibi.

A quo verſu ſtatim alii ſic ex mea opinione ſcribendi:

EP. Tua pol refert enim. GE. ſi quidem mea refert, opera vtere.
EP. Poſſe edepol tibi opinor etiam vni locum eſſe: conſpicor,
Vbi accubes.

Alii aliter flectunt; nemo, vt tam congrua exeat & ſententia & ſtructura. Opinatur Epignomus primùm poſſe adhuc locum vni eſſe: dein planè ſe conſpicari ait, vbi accubet: minimè tamen hoc ſeriò, ſed magis ludificandi hominis eſurioſi. quod mox patefit:

PA. Exorabo aliquo modo. EP. veni. GE. huccine? EP. imo in carcerem.

Vbi turpiter ego fallor, aut perſonæ fallunt. Neque enim aptè Pamphilippus aut fratrem ſe exoraturum dicit, quem nec orat quidem; neque conuiuas, quos non erat ipſe accepturus. Sed Epignomus conuiuator ab hoſpitibus ſuis aliquo modo ſe pollicetur impetraturum, vt arctius cubare velint, Gelaſimo recepto: ac ſimul eum venire vnà iubet. Sub illius igitur vnicam perſonam verba redigantur:

EP. Exorabo aliquo modo: veni.

Cui & mox adiudicandam fratris orationem cenſeo, iſtam porrò:

PA. Non ergo is tu apud me, ſatis ſpectata eſt mihi iam tua felicitas.

Dum paraſitus mihi atq; fratri fuiſti, rem confregimus.

Neque hic fallor: & ſupinam omnium negligentiam accuſare habeo, qui non attenderint, Pamphilippum iam abiiſſe, & ſolum reſtare cum paraſito Epignomum. Abibat enim ille cum iſtis ſuprà verbis:

PA. Deos ſalutabo modo, poſteà ad te continuò tranſeo.

Vnde per ſe liquet, alterius perſonam hîc præſcribendam. Neque id ſatis tamen ipſi loco, qui ſententiâ & verbis etiam laborat. Nam quid eſt, *Non ergo is tu apud me?* Ire apud aliquem, ſolœcum: niſi *ad* putes mutandum: aut *es*, pro edis. Quorum neutrum mihi probatur; ac ne Lambiniana quidem interpunctio, *Non ergo is tu? apud me ſatis ſp.* quæ ferri tamen videbatur poſſe. Sed malo certè, nec ſine cauſſa, reponi ad hoc exemplum:

EP. Noui ego iſta apud me: ſatis ſp. eſt i. m. t. f.

Cauſſa autem eſt, quia reſpicitur ad præcedentem paraſiti de ſe prædicationem:

Qui cum vis depugno multo facilius, quàm cum fame.

Id ſcilicet vetum eſſe reſpondet Epignomus: & ſe expertum domi ſuæ, quàm ſtrenuus ille ſit pugnator. quamquam interpunctio admitti & altera poteſt, nullam pæne mutationem huic ſententiæ inferens:

EP. Noui ego iſta: apud me ſatis ſp.

atque etiam tertia non omnino queat repudiari:

EP. Noui ego: iſta apud me ſatis ſp. e. m. i. t. f.

Omnes in hunc eundem ſenſum conſpirant. Malè denique ad finem illa ſcribuntur, diſtinguuntur:

GE. Iamne abiſti, Gelaſime? vide quid es capturus conſilij.

Egone? tune? &c.

In quibus non *abiſti* pro obiiſti poſitum aſſentiar viro docto: ſed mutandam interpunctionem, vt Gelaſimus ad ſe reliqua quidem, non autem priores binas dictiones: quibus hic non tamen Pamphilippum, quem iam antè diſceſſiſſe modò nos oſtendimus, ſed Epignomum hactenus reſtitantem, nunc quoque ipſum abeuntem proſequi exiſtimandus eſt. Atque hoc tibi non Lugduno aut aliunde, ſed Delphis reſponſum dicito, Lector: qui ſi oraculum accipis; & hæc & reliqua, in quibus alii fruſtrà neſcio quid variant, ita tibi reſcribe:

GE. Iamne abiſti? Gelaſime, vide, quid es capturus conſilij.

Egone? tune? mihine? tibine? vides, vt annona eſt grauis:

Vides benignitates hominum vt periere & prothymiæ:
Vides ridiculos nihili fieri atq; ipſos paraſitarier.

Neque enim interrogationes hic probarim: & abominor abolitionem verbi *vides* medio loco, in cuius iteratione perpetuâ conſiſtit vis & elegantia ferè potiſſima. cui ſuſtentandę particulam *vt* ibidem nunc ſuffultam vides.

CAPVT VIII.

Nimiò liquidò. Facetia. Satis eſſe alicui. Polluctum, polluctura. Verſus aliquot in numeris, plurimi interpunctis correcti. Verba quædam tranſpoſita, quædam inſerta. Somnia multorum diſcuſſa. Contra Lambinum & alios plura emendata, interpretata. Perſonæ loci totius ordinata. Verſus vnus traiectus, alter eiectus. Spectatores à Grege hiſtrionio ſub finem fabulæ huius ad cœnam ipſorum feſtiuitè remiſſi: alibi ad ſuam vltrò ridiculè vocati. Quæ reliqua in Stichum erant, diligenter emaculata, & ſi fas ita dicere, extenebrata.

POſtremus fabulæ huius Actus nunc ſpectandus: cuius primâ ſcenulâ verſum acceſſione leui augemus, vt numeris conſtet:

Qui hercle illa cauſſa nihilo citius aduenit.

Alterâ ſtatim:

Sed amica mea & conſerua quid agat Stephanium
Cura eſt, vt valeat.

voculas tranſponimus, vt concinnior oratio ſit,

——— quid agat Stephanium.
Vt valeat, cura eſt.

Cura & ſollicitudo ſeruulo eſt, ſua quid agat & quomodo valeat amica. A quo loco longiuſculè:

——— nam apud nos eſt conuiuium.
Ibi noſter cœnat cum vxore adeo & Antipho.
Ibidem herus eſt noſter.

Corrigo primùm, *Ibi voſter cœnat*. Nam quid dicat de ſuo hero? quem quidem neceſſe eſt apud ſe cœnaſſe, ſi conuiuiũ apud ipſum erat. Erat autem ipſum, Epignomum nempe: cuius iſte ſeruus Stichus. Tamen ecce idem iterum hic de eodem dicit: *Ibidem herus eſt noſter.* putidiſſimè. Corrigo id quoque, *Itidem herus es noſter.* Apud Epignomum herum ipſius erant in conuiuio Sagarini herus Pamphilippus cum vxore & ſene ſocero Antiphone. Contrà liber locus erat datus ſeruis apud Pamphilippum: vbi intereà vicem heri Sagarinum ſibi, & æquè dominum conuiuii fore Stichus ludibundus ait. Mira verò ſomnia multorum de proximo loco:

——— hoc mihi dono datum eſt.
SA. Quis ſomniauit aurum? ST. quid id ad te attinet?

Quidam *obſonauit*, alii aliud ſubſtituunt: ſunt qui retinent *ſomniauit*, & interpretantur, furatus eſt: quod rurſum alii non accipientes, in iſtum tamen ipſum ſenſum reponunt *ſummanauit*. Mihi quid in tanta diuerſitate videatur, aperiam. Id eſt verò ſimpliciſſimum. Non de obſonio vel auro puto quærere Sagarinum; ſed tantum, vnde id donum habeat Stichus, quod ſibi iactabat datum. atque id his omnino verbis: *SA. Quis id donauit autem?* quod ille tum nihil ad eum reſpondet attinere. Scilicet ſatis illi eſſe, à quocunque datum ſit, vnà frui: à quonam, ſcire ſimul, aut neſcire, id verò non intereſſe. Verſu ibidem penultimo:

SA. Sequor, & domum redeundi principium placet.

Emendo *redeunti*. Iam enim redibat, imò redierat; non redire incipiebat. Aduenienti principium placet, quia tam bonum auſpicium fecerat Stichus: id quod ſtatim vltimo verſu declaratur:

Bona ſcaua ſtrenaq; obuiam hic occeſſit mihi.

Tertiam porrò tranſilio: in quartâ ſententia iſtius non ſatis concinna:

Sat eſt ſeruo homini, modeſtè melius facere ſumtum, quàm ampliter.

diſtinctione debet hac expoliri:

Sat eſt. Seruo homini modeſtè melius f. ſ. q. a.

Gnomen poſteriora verba ſola continent: priora decernunt ſatis eſſe ſibi id quod habeant; nimirum nuculas, fabulas, ficulas cruſtulum oleæ interruptum, lupilli comminutum. Sed neq; ſequentia ſatis commodulè interpunguntur:

Suum quemque decet. Quibus diuitiæ domi ſunt, ſcaphio & cantharis,

Batiolis bibunt, nos noſtro Samiola poterio

Tamen viuimus, nos tamen efficimus pro opibus noſtra mœnia.

Siſtenda oratio in iſtis, *nos noſtro Samiolo poterio*, ſententiaque puncto finienda: cui ἀπὸ κοινοῦ aſſumitur præcedens verbum, & ſubintelligitur, *bibimus*. Nouam reliqua iam ordiuntur & abſoluunt, ſic diſtincta:

Tamen viuimus nos, tamen efficimus pro op. n. mœnia.

A verſus vnius interuallo quod legitur:

Atq; adeo vt tu ſcire poſſis, factum ego hoc tecum diuido.

forte etiam ipſum aliter diſtinguendum. Certè enim melius iſta cohæſerint:

Atq; adeo vt tu ſcire poſſis factum.

Quamquam dubitare licet, an non verba ipſa mutanda, *faciam ego hoc tecum diuiduum.* numeris iiſdem manētibus iuxtà cum ſenſu. Sed potius eſt, ſaltem aliter interpungi. Mox Lambinus ad illum locum malè:

SA. Quid iſtuc eſt prouincia? ST. vtrum Fontinali, an Libero

Imperium te inhibere mauis? SA. nimio liquido libero.

Liqui-

Liquido enim interpretatur, defecato: nec apparet *Libero* cepiſſe de vino: quæ vox grandiuſculâ literâ primâ ſic fuit ſcribenda. Sed *liquidò* aduerbium eſt, non nomen. Nimiò liquidò mauolo, id eſt, nimis liquidum & clarum eſt me malle Baccho præſidere quam Fontinali. Ex illo verſu,

Vide quot cyathos hos bibimus. ST. tot quot digiti ſunt tibi in manu.

numeri excludunt *hos*. De ſubſequenti cantione Græca præter Euſtathium & Athenæum, quos conſulere ab aliis in explicationem iuſſus es, adi & Plutarchum Sympoſiac. lib. 3. & vide iſtam ipſam ibi quæſtionem nonam. Ei proximus verſus:

Tibi propino decuma fonte, tibi tute inde ſi ſapis.

variè ab omnibus iactatus vix conſtituetur melius, quàm in hunc noſtrum modum, ſimul ſcilicet Sagarino adſcribendus:

Tibi propino d eccum: à fonte tibi tute inde ſi ſapis.

Sagarinus Liberi curator de Libero propinat Sticho: quem Fontinali præſidentem îndere & ſumere ſibi iubet a fonte. Quod diuiſum imperium in conſequentibus malè confundetur, niſi pluſculos verſus perſonis ita variabis, vt monſtrabo:

SA. Tibi propino d eccum: à fonte tibi tute inde ſi ſapis.
Bene vos, bene nos, bene te, bene me, bene noſtrum etiam Stephanium.
ST. Bibe, ſi bibis. SA. non mora erit apud me. ST. edepol conuiuij ſat eſt,
Modò noſtra huc amica accedat: id abeſt, aliud nihil abeſt.
Lepidè hoc actum eſt: tibi propino cantharum, vinum tu habes.
SA. Nimis vellem aliquid pulpamenti. ST. ſi horum quæ aſſunt pœnitet,
Nihil eſt: tene aquam. SA. melius dicis, nihil moror cuppedia.
Bibe tibicen, age ſi quid agis.

In qua Sagarini adhortatione porrò illud;

Age, ſi quid agis. accipe inquam, non hoc impendet publicum.

perperam explicatur de penſitando vectigali; quaſi dicat ſeruus, hoc poculum non pendit publicum. Corrige, *nõ impedit hoc publicum*. In publico conuiuium agitatur: in propatulo bibere tibicen iubetur: eoque ipſo nihil debere dicitur impediri. non enim eſſe ipſius, vt id reuereatur. nam in eandem quoque mentem, quod ſubiicitur, accipiendum:

Haud tuum iſtuc eſt vereri te.

Deinceps à vera ſcriptura leuiter aberrat optima editio, ex aliis ſic dirigenda:

——ST. hem tibi, hoc primum omnium,
Hæc facetia eſt, amare inter ſe riuales duos.

Vbi *primum* eſt præcipuum, primarium: *facetia*, res faceta: vt ſuperius: *——ST. feciſti here facetias,*

Cum hoc donauiſti dono tuum ſeruum Stichum.

Atque ibidem etiam amplius peccatur, ſed in libris, quos videam, omnibus:

Vnam amicam amamus ambo: mecum vbi eſt, tecum eſt tamen:
Tecum autem vbi eſt, mecum autem ibi eſt: neuter alteri inuidet.

Neque concinnitatem ſermonis ille omni ex parte ſatis iuuat, qui conatur: *Tecum autem mihi eſt, mecum autem tibi eſt.* Hæc germana Plauti venuſtas, ſibi vndique æqualis:

——mecum vbi eſt, tecum ibi eſt tamen:
Tecum autem vbi eſt, mecum tamen ibi eſt.

Sub finem:

Foras egredere, ſatis mihi pulchra es. ST. at enim pulcherrima.

Iteratò particula *mihi* inſerenda:

——ST. at enim mihi pulcherrima.

Certant laudibus amicæ riuales. Iam Quinta ſcena, vt diſponunt vulgo, rectius annexas ſibi complectatur vltimas binas, vt ex tribus vna conſletur, ſine ratione quidem diſcerpta in plures. Eā igitur, tamquam ſi vna ſit, hæc pauca notamus. Medium iſtorum verſum:

Age mulſa mea ſuauitudo, ſalta, ſaltabo ego ſimul.
ST. Nunquam edepol me iſtoc vinces, quin ego ibidem pruriam.
STE. Siquidem mihi ſaltandum eſt, tum vos date bibat tibicini.

ſuſpicor hinc ad finem propius reiiciendum, & vbi iam ſaltant, ibi collocandum iſto ordine:

SA. Qui Ionicus aut cinædicuſt, qui hæc tale facere poſſiet?
ST. Nunquam edepol me iſtoc vinces, quin ego ibidem pruriam.
SA. Si iſtoc me vorſu viceris, alio me prouocato.

Quod fortè probabit, qui certamen nunc demum ſaltantium cogitabit. Etſi non nego conuenire nonnihil etiam vulgato ſuo loco. Contrà autem prorſus eiiciendus videtur ille inferior:

Quid igitur? quamquam grauatu's, non nocuit tamen.

qui repetitus ex ſcena Actus huius quarta:

Quid igitur? quamquam grauatus fuiſti, non nocuit tamen.

Ibi tibicen bibere grauabatur: non hìc adeo: quod & per ſe liquet, cum ne verbo quidem vrgeatur, & apertè dictum paullò antè:

SA. Tene tu hoc educe. dudum placuit potio:
Nunc minus grauatè iam accipit. tene tu. interim
Meus oculus da mihi ſauium, dum illic bibit.

Quod & obiter ita præeo diſtinguendum. Ad finem iſta ſunt valde turbata:

SA. Nunc pariter ambo omnes voco cinædos contra.
Satis eſſe nobis non magis potis eſt quam fungo imber.

turbaturque valdius à correctoribus, Lambino, & quod pace doctorum

ſtorum liceat, ipſo Turnebo: qui tamen aliquid etiam ibidem bene. Sed quod *ſtaticulis ſtare* intruditur, id nullo modo ferri poteſt: cui etiam pugnat illud boni, quod attulerunt, *quàm fungus imbri*. Cur *Satis eſſe* damnarunt? phraſin elegantem, & à ſenſu requiſitam. Satis alicui eſſe, eſt parem eſſe, & propriè in certamine. Sic Perſæ initio.

TO. Quid ergo faciam? Diiſne aduorſer? quaſi Titani, cum Diis belligerem,

Quibus ſat eſſe non queam?

Quod quidem & Chariſius ſic exponit. Hîc autem cum omnes cinædos prouocaſſet ſeruus contra ſe, neminem eorum ſatis ſibi futurum eſſe ait: non magis, quàm & fungus reſiſtere imbri poteſt. Tam facile victurum ſe omnes innuens, quàm facilè imber fungum ſolet proſternere. Itaque ſine controuerſia locus à me ſic rectiſſimè emendatur:

SA. Nunc pariter ambo. nunc omnes voco cirados contrà:

Satis eſſe nobis nemo magis potis eſt, quàm fungus imbri.

ST. Intro hinc abeamus nunc iam. ſaltatum ſatis pro vino eſt.

Et poſtremum hoc ſic diſtinguitur etiam fortè melius ex antiquis. In ipſo fine:

Vos ſpectatores plaudite, atque ite ad nos comeſſatum.

dubiè memini ab alio monitum *ad vos* legi oportere. quod ſi monitum antè, non debuit ſperni. Certiſſima & faceti ſſima correctio eſt, ſiue alterius, ſiue mea. Ioco quippe fabula clauditur ita quidem eleganti, vt inſigniore quaſi gemma non potuerit ſignari. Plaudere ſpectatores finito ludo iubet Stichus, & comeſſatum ire, non tamen in hoc ſuum conuiuium, ſed ad ſemetipſos quemque & in proprias domos. quod inexſpectatum dictum omnes in alacrem plauſum excitaſſe certum eſt: quo languido vix dignati fuerint iſtud languidum *ad vos*. quo, ſi Diis placet, totum theatrum ſeriò inuitatur in apparatum vix ſeruulis duobus & ancillulæ vni ſufficientem. Ineptè & inficetè: ne quid amplius dicam. Etſi non me fugit interim, ſolere ſpectatores vocari interdum, ſed per iocum & obliquè, numquam ſeriò & nuncupatim: tum verò ſemper eludi vocationem illam reiectione in aliud tempus. Sic Pſeudolo:

PS. I hàc. BA. te ſequor. quin vocas ſpectatores ſimul? PS. hercle me iſti

Haud ſolent vocare: neque ergo ego iſtos. verùm ſi voltis applaudere

Atque approbare hunc gregem & fabulã, in craſtinum vos vocabo.

Sic Rudente:

DÆ. Sequimini intrò. Spectatores vos quoque ad cœnam vocem,

Ni daturus nihil ſim, neque ſit quidquam pelluci domi,

Niue adeo vocatos credam vos eſſe ad cœnam foras.

Verùm ſi voletis plauſum fabulæ huic clarum dare,

Comeſſatum omnes venitote ad me ad annos ſedecim.

Vbi præterea notabis ſic *polluctum* vſurpari, quomodo hac fabula ſuperius *polluctura*. SC. *Agite:*

——nam hinc quidem

Hodie polluctura præter nos iam dabitur nemini.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI TRINVMVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nobiliſſimum & Clariſſimum Virum

DANIELEM BVCRETIVM Philoſophum,& Medicum Vratiſlatienſem.

E Plautinis meis, CL. Bucreti inter amicos variè diſtributis, ſic tamen, vt indonatos prætermittere multos neceſſum habuerim, atq; inter eos potiſſimum Cornelium Martinum noſtrum; & meum Laurentium Wolffium, ſodales enim meos diuerſis in locis vitæ ſtudiorumq; ſuauiſſimos, quos in hoc velut Albo præter alios iuſtâ nuncupatione non comparere fero ipſe ægriùs, quàm quiuis reliquorum (nam hos quidem pro amore & candore ſuo non offenſum iri ſpero) neglectum ſui laturus eſt: ſed ex Plautinis illis meis, vtcunq; pro ratione temporis huius & conſilii mei neceſſitate diſtributis, cùm aliquid omninò tibi amicorum intimo, ſodalium præcipuo, minimè prorſus inſuper habendo, debere me intelligerem; vix aliud debere mihi potius viſus ſui, nihil certè repræſentare malui, quàm eam partem, quæ commentatiunculas ſuper Trinumo noſtras continet, ob memoriam primæ arctioris noſtræ coniunctionis & perpetui deinceps contubernii, cuius auſpicium ab eius ipſius Comœdiæ communi lectione mutuaq; conſideratione feciſſe nos (id quod ad ipſam fabulam à me commemoratur etiam opportuno ſuo

loco.) tu quoque meminiſti. Quam adeò ob cauſſam nec graniorem partem earum vllam à me potuiſſe adſignari tibi, nec ſi optio data eſſet, aliam potius electurum te fuiſſe exiſtimo: qui quidem nihil & ipſe iucundius habeas illius noſtri temporis & auſpicatiſſima conſuetudinis recordatione, tum inter omnia Plauti Dramata nullum ferè magis ames hoc iſto, quod ideò princeps eſſe tum volebas inchoandorum communium ſtudiorum & contubernij noſtri: vt hoc, & illa iſto velut auſpice inaugurarentur & teſte confirmarentur, ipſiq; noſtri animi per ipſum Plauti Genium in amorem ac mutuam rerum omnium ſocietatem congermaneſcerent, atq; intima iſta familiaritas illicio literarum huiuſmodi prius conciliata, viſo eodem mox arctius cohæreſceret, ac perpetuo porrò glutine conſolidaretur. Et felix omnino certumq; fuit auſpicium illud, cuius fidem anni iam plures in arctiſſima ſodalitate, neque tantùm vita & ſtudiorum, ſed & conſiliorum & facultatum ipſarum, ad hoc iocorum, ſeriorum; triſtium, lætorum; incommodorum, emolumentorum; denique & honorum communione per Italiam & Germaniam protelo in hunc vſque diem continuati comprobarunt. Sed idem auſpicium mihi fuit, quod vnà libens recordor, etiam huius in Plautum rectioris ſtudij mei, quem ante id tempus quaſi tranſiens & vulgi more ſupiniùs, oculo etiam animi vltrò cæcultante, nec in omnia vel inquirente vel penetrante legeram, tuo autem exemplo tum accuratius expendere, ſuiſque momentis eius & verba & ſenſa librare, iocos obſeruare, locutionum genera notare, compoſitionem ſuſpectare, modis omnibus omnia rimari incipiebam. quo quidem fiebat, quod hîc quoque pariter ibidem commeminiſſe & commemorare iuuat, vt idem auſpicium eſſet etiam ipſius meæ Criticæ, quam, ex illa intentiore contemplatione oborto mihi lucis aliquo radio liquidioris, ordiebar in mendoſis locis peruidendis, horumque ſimul emendationibus pauculis eruendis. à quo tenui initio deinde porrò in hoc auctore, & ab hoc ad alios paullatim, ſemperque vlteriùs progreſſus, adeò rei difficultate non deterritus, vt & ſucceſſu quodam magis incitatus,

tatus, ipſiuſque ſtudii amore penitus correptus, an corruptus, eò perueni diligentiâ, cuius tu mihi conſcius es, aſſiduâ, non illâ tam adiutâ ab ingenio noſtro, quàm ipsâ ingenium adiuuante, vt in varios ſcriptores multa paſſim obſeruata collegerim: quorum quantum me pœnitere debeat, aliorum iudicij & iam fuit, editis nonnullis ex hoc genere, quaſi in ſpecimen & exemplum, & porrò erit ex reliquis ſubſecuturis; & nunc autem eſſe maximè debet ex his ipſis Plautinis: cum interim me quidem ipſum, quod modeſtè mihi apud te licuerit, induſtria mea nuſquam dum planè piget. Sed tu inter ceteros, interque primos, de me meiſque videris: nunc tamen, vt dico, maximè de his Plautinis, & eorum de hac potiſſimum in Trinummum parte: quæ multis nominibus, & iis, quæ memoraui, & pluribus, quæ nec memorare potui voluiue, tibi mandanda præter omnes vnicè fuit, vniceq; commendata præter omnes eſſe debet, & profectò eſt, niſi, quod abeſſe procul arbitror, animum in me tuum priſtinum mutaſti ex hac nupera noſtra diiunctione, qua nec offenſum te vel leuiculè ſperabo. Moueri quidem non ſanè debes. neque enim hoc diſcidium eſt: & ſcis abitus mei cauſſas omnes ita graues & velut ſonticas, vt neceſſitatem earum neque potuerim declinare. Patere igitur, & fer animò non tantùm æquo, ſed indulgenti quoque, paulliſper ita nos diuulſos: vt tanto fortaſſe lætior ſit inſtaurata redintegrataque conſuetudo vetus, quam ego ſpero & volo interruptam eſſe paululum ſolummodo, non abruptam. Habe verò, & habe libens, vt habebis, hunc libellum monumentum primæ noſtræ coniunctionis à Plautina hac fabula non infeliciter inaugurata. Solius inquam huius iſtud accipe nunc monumentum. Nam contubernii deinceps in hunc diem perpetui aliud erit, ſi viuam: itemque aliud, ſi potero, meritorum per iſtud omne tempus in me tuorum: quæ multa & magna prædicandi non hic eſt, & nec attingendi quidem locus. Ego, mi Bucreti, gratum probare me ſtudebo tibi: ſin hunc minus, certè memorem probabo, neque per me ſcindetur vnquam ſanctiſſimi amoris noſtri vinculum aut laxabitur, officiis poti-

omnibus, ſi poteſt, arctius nectetur. quo tua pro parte tu quoq; curabis: & communem mecum addes operam, vt quando hactenus exemplum veræ Amicitiæ, multis admirantibus, cunctis collaudantibus, viſi ſumus, ab eo neuter in poſterum, quacunq; cauſsâ, vtrius tandem culpâ, demutemus: ſed idem ſimus ac videamur in perpetuum, dataq; ſemel fidei conſtantiâ, nobis, noſtriſq; conciliatricibus, Eruditionis & Virtutis altricibus literis dignâ, propter & rem honeſtiſſimam & famam pulcherrimam, ad extremum vitæ perſeueremus.

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI TRINVMVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Notum malum, optimum. Vt bene viuitur, diu viuitur. Vt diu viuitur, bene viuitur. Diſputatum accuratius de loci prolixioris initio Trinumi lectione, ſed magis diſtinctione in perſonas: quæ alia ex ordine rei in ordinem digeſta. In verbis tamen etiam quædam immutata.

INter primas auctoris fabulas TRINVMVS eſt: quam ridiculâ cauſsâ ſic indigetatam iure hercle ſtomachatur vir [illegible]ius qui THESAVRVM potius ex argumento, & Philemonis ex[illegible] contendit appellandam fuiſſe. Sed ingenium & poetæ [illegible] vt iocularе nomen ex ſuo perpetuo iocandi more & ſtu[illegible] præſeferret; & ſeculi illius, vt leuibus & ridiculariis, quam [illegible] magis afficeretur. Huius igitur non tribus nummis, ſed theſauro ipſo contra caræ fabulæ menda quæ ſuperſunt ab aliorum cenſuris, pleraque eluemus ordine inſtituto: & hinc ordimur ab initio ſecundæ ſcenæ. vbi lepidiſſima ſenum duorum contentio perſonarum diſtinctione videtur laborare. Nam ſic vbique vulgatur:

CA. O amice ſalue atq; æqualis mihi, vt vales
Megaronides? ME. & tu edepol ſalue Callicles.
CA. Valen', valuiſtin'? ME. valeo, & valui rectius.
CA. Quid agit tua vxor? vt valet? ME. plus quam ego volo.
CA. Bene hercle eſt illam tibi bene valere & viuere.
ME. Credo hercle te gaudere, ſi quid mihi mali eſt.

CA

CA. Omnibus amicis quod mihi eſt cupio eſſe idem.
ME. Ehò, tua vxor quid agit? CA. immortalis eſt.
Viuit, victuraq; eſt. ME. bene hercle nuntias,
Deoſq; oro, vt vita tua ſuperſtes ſuppetat.
CA. Dum quidem hercle tecum nupta ſit, ſanè velim.
ME. Vin commutemus, tuam ego ducam & tu meam?
Faxo haud tantillum dederis verborum mihi.
Numquam tu credo mihi imprudenti obrepſeris.
Na tu hercle faxo haud ſcies quam rem egeris.
CA. Habeas vt nactus. nota mala res, optuma eſt.
Nam ego nunc ſi ignotam capiam, quid agam neſciam.
ME. Edepol proinde vt bene viuitur, diu viuitur.
Sed hoc animum aduorte &c.

Neque tamen, aliquid hîc eſſe confuſionis, aliunde patet, niſi ex poſtremis. Etenim ſuperiora omnia ſic poterant ferri, ſatis inter ſe congruentia. Sed nimirum quando vltima mutationem requirunt, ea pertingit etiam ad media & prima. Cohærent autem & perſonæ vnius omnia eſſe debent extrema inde vſque ab his verbis, *Habeas vt nactus.* quod patebit ex iſta noſtra reſtitutione, qua rurſum omnia reſcribimus in ſuas perſonas ordine diſtributa, cum eius adiungendâ breui confirmatione.

Sic igitur repono:

CA. O amice ſalue atq; æqualis mihi: vt vales
Megaronides? ME. & tu edepol ſalue Callicles.
Valen'? valuiſtin'? CA. valeo & valui rectius.
ME. Quid agit tua vxor? vt valet? CA. plus quam ego volo.
ME. Bene hercle eſt, illam tibi bene valere & viuere.
CA. Credo hercle te gaudere, ſi quid mihi mali eſt.
ME. Omnibus amicis, quod mihi eſt, cupio eſſe idem.
CA. Ehò, tua vxor quid agit? ME. immortalis eſt.
Viuit, victuraq; eſt. CA. bene hercle nuntias,
Deoſq; oro, vt vita tua ſuperſtes ſuppetat.
ME. Dum quidem hercle tecum nupta ſit, ſanè velim.
CA. Vin commutemus? tuam ego ducam, & tu meam?
Faxo haud tantillum dederis verborum mihi.
ME. Neq; enim tu credo (f. crede) mihi imprudenti obrepſeris.
CA. Na tu hercle faxo haud ſcies quam rem egeris.
ME. Habeas, vt nactus: nota mala res, optuma eſt.
Nam ego nunc ſi ignotam capiam, quid agam, neſciam
Edepol. Proinde vt diu viuitur, benè viuitur.
Sed hoc animum aduorte, atq; aufer ridicularia.

Commutationem vxorum à Callicle oblatam reſpuit Megaronides, additâ cauſsâ, quia *Nota mala res, optima:* ex vulgari prouerbione magis, an veriuerbio? Cuius ſententiam porrò perſequitur breuiter quadam velut ἐξήγησιν. Diſcrimen enim ait anceps eſſe in

Digitized by Google

re veteri & notâ, quantumuis malâ, cum ignotâ & nouâ permutandâ: neque ſe ſcitutum profectò quid agar, ſi nunc alienam capiat, cuius mores non ſit doctus: proinde ſuam ſe retenturum.& claudit inſigni gnomâ, quæ in eiuſdem dicti prioris ſenſum conſentit: ità bene viui, vt diu viuatur: id eſt, optimam vitam eſſe eam, cui aſſueueris: optimè viui, quomodo diu vixeris. Quam tamen gnomen in contrarium planè detortam legis in omnibus libris, *Vt bene viuitur, diu viuitur.* Sed peſſimè. quam peius etiam explicat Interpres: *Non viuit, qui miſerè viuit: nedum diu viuat.* Enimuerò ſi ſit ea lectio vera, verior hæc interpretatio, & philoſophica quidem prorſus. Etenim Sapientiæ ſcitum eſt, longiſſimam etiam vitam, ſi malè agatur, breuem eſſe: contrà breuiſſimam etiam, ſi benè, ſatis longam. quod vnus Seneca multis locis egregiè diſputat, illuſtrans pluribus aliis hoc genus ſententiis. quibus non modo elegantius, ſed & ſanctius dici nihil poteſt. Et profectò quam optimè, tam diutiſſimè viuimus: quando non refert, quàm diu viuamus, ſed quam bene. Verùm grauis iſta & velut in cothurnis ambulans, Sententia nihil ad Soccum: minus etiam ad hunc locum. Eſt enim alieniſſima à mente Megaronidis & ipſa re: vbi non de longitudine vitæ aut breuitate agitur, ſed commoditate. Commodiſſimè autem viui affirmatur, vt dixi, diuturnæ & inueteratæ conſuetudinis, id eſt, aſſuetâ, & cum ſuetis, ratione: in qua vel non optimâ, tamen periculoſiſſimum ſit aliquid mutari: quippe cum metuendum ſemper, ne eueniat in peius. atque idcirco habendas vxores vtriſque decernitur, vt eas ſint nacti. Tranſpoſitione leui ſumus hoc conſecuti: qua minore tamen aſſequi poſſis etiam idem, ſi ſcilicet verba ſcribas,

Proinde benè viuitur, vt diu viuitur.

Sed alteram illam malui, quia ſic numeri ſimul niteſcere viderentur magis. Et tamen parum, aut etiam nihil intereſt, vtrum alteri præoptes. Ceterùm & alia ſunt quædam leuiora, quæ ſimul ibidem mutauimus. Namque non ſolum *Neq; enim* reſcripſimus pro *Numquam*, idque de certâ & iuſtâ veterum librorum auctoritate: ſed perſonis etiā porrò variauimus eos ſuperiores tres verſiculos,

Faxo haud tantillum dederis verborum mihi,
Numquam tu credo mihi imprudenti obrepſeris,
Na tu hercle faxo haud ſcies, quam rem egeris.

qui continenter vni vulgò aſſcripti, nulla cū elegantia, imò cum tædio iteratæ ter eiuſdem ſententiæ ab eodem. Quis autem non videt, alternatim quàm venuſtè proferantur, certantibus inuicem ſenibus, vtèr magis alterum ſit in permutando decepturus. Etſi non negarim, duos eorum poſteriores etiam non inuenuſtè coniungi. quod ſi cui placebit, erit ſcilicet vulgata perſonarum diſtinctio in prioribus reliquis omninò relinquenda, & hinc mutatio demum ordienda.

ME.

ME. Vin' commutemus? tuam ego ducam & tu meam?
Faxo haud tantillum dederis verborum mihi.
CA. Neq; enim tu, credo, mihi imprudenti obrepſeris.
Ne tu hercle faxo haud ſcies quam rem egeris.
ME. Habeas vt nactus &c.

Quod magis noto, ne quis me non ſatis omnia diligenter cogitaſſe putet, quàm quod ipſe putem multum adeò referre. In his dixi ab initio nulla magna ratio, paruumque momentum: in poſtremis momentum magnum, ratio maxima, & vim planè habens neceſſitatis. Omnino enim Megaronidis vltima ſunt: quò præcipuè reſpeximus hac diſputatione, & id euiciſſe nos ſperamus. De reliquis arbitrio ſuo quemque ſino ſtare.

CAPVT II.

Ægrotant artes, mores, fama. Quoniam. Aduerſum quod: præter quod: præ quod. Quidquid, pro quidq;. Similia Plauti loca. Eiuſdem oſcitantia notata in contrariis iiſdem perſonæ tribuendis. Perſonarum aberratio non ſemel & hic in viam reducta. Non pauci verſus fracti farciuntur, conſtituuntur: plurimi paſſim rectius interpunguntur ad verum ſenſum. Sententiæ contra Lambinum aliquoties, & ſæpè vltrò declaratæ. Multa loca contra alios, plura nouiter emendata. traductio inibi verſus vnius vſurpata.

INchoatam verò ſcenam inſigniore correctione, porrò ad finem purgemus aliis notæ inferioris quidem, at pleriſque nihilominus bonæ. Poſt illum locum ſtatim à perſona iterum verbula bina videntur aberrare:

ME. Malis te vt verbis multis multum obiurgitem.
CA. Men'? ME. numquis eſt hic alius præter me atq; te?
CA. Nemo eſt, quid igitur? ME. rogitas? tene obiurgitem?
Niſi tute mihi me cenſes dicturum male.

Nec eget verbis demonſtrare, ſic rectius eſſe:

CA. Nemo eſt. ME. quid igitur rogitas, tene obiurgitem?

Liquet à ſe. nam cum nemo adeſſet alius, & ad Calliclem alter dixiſſet, eum ſe obiurgaturum, iſque tamen interrogaſſet, an ſe? ille mirabundus rurſum quærit, quid ita rogitet, an ipſum ſit obiurgaturus? niſi ſemet ſibimet male dicturum putet. Captatus à Plauto iocus in pronunciatione τ͂ *Mene*. quod Callicles non dubitantis affectu profert, ipſene, an alius ſit obiurgandus, vt detorquet alter; ſed admirantis, ob quam adeò cauſſam reprehenſum eatur, qui ſibi quidem rei nullius conſcius ſit obiurgatione dignæ. Quod ante pluſculos annos etiam D. Bucretius, diuturno mihi contubernio & intima familiaritate homo coniunctiſſimus, Plautiq; iuxta mecū ſtudioſiſſimus olim, animaduertebat, cū hāc primā omniū Comœdiā, ſub initiū noſtræ ſodalitatis, vna le-

geremus, adſcito in ſocietatem optimo quoq; & eruditiſſimo iuuene Conrado Memmio, cuius amici paullò poſt abitũ noſtrum fato ſuo ante diem functi, magni quandoque viri futuri, ſi virtus & eruditio eius, tempus habuiſſent matureſcendi, γλυκυπικρὸς mihi eſt & erit perpetuò μνήμη.

Sed ibidem mox ita ſcriptum:

Nam ſi in te ægrotant artes antiquæ tuæ,
Siue immutare vis ingenium moribus,
Aut ſi demutant mores ingenium tuum,
Neq; eos antiquos ſeruas, aut captas nouos,
Omnibus amicis morbum tu incuties grauem,
Vt te videre audireq; ægroti ſient.

Non fortaſſe malè. quamquam traducendus videri poteſt vnus verſus, vt ſententia vaga nectatur, & ταυτολογὶα ſimul caſtigetur:

Nam ſi in te ægrotant artes antiquæ tuæ,
Ac ſi demutant mores ingenium tuum;
Siue immutare vis ingenium moribus;
Neq; eos antiquos ſeruas, aſi captas nonos.

Bimembris enim oratio nunc, & ſenſus ſic diſparatus: Siue ſeculi huius contagio malus euadis, ſiue ſponte à bonis deſciſcis. Cuius membrum prius priores duo verſus, alterum duo poſteriores complectuntur. Melior quidem hæc ſtructura: quam valdè probabilem præter alia facit coniunctio nunc verborum *vis* & *captas*. Hæc enim voluntariam vtraq; & ſpontaneam malitiam innuunt: præcedentia cauſſam corruptis ſeculi moribus aſſcribunt: qui peſtis inſtar omnes inficiant contagio vulgato: atque hoc nomine phraſi metaphoricâ vtitur, *ægrotant artes*: quâ eâdem magis allegoricâ vtebatur & primâ ſcenâ in apertiore de morbo & morte bonorum morum querela:

Nam hic nimium morbus mores inuaſit bonos:
Ita pleriq; omnes iam ſunt intermortui.
Sed dum illi ægrotant, interim mores mali,
Quaſi herba irrigua, ſuccrerunt vberrimè.

Sed & Lucretius eandem vſurpauit, *Ægrotat fama vacillans*: vt à Lambino tamen antè monitum.

Deinceps ſequitur:

Sunt quos ſcio eſſe amicos, ſunt quos ſuſpicor,
Quorum ingenia atq; animos non poſſum noſcere,
Ad amici partem, an ad inimici perueniant.

confuſo etiam ſenſuum diſcrimine: cuius tria membra faciunt libri veteres, repetito verbo ad caput verſus, *Sunt quorum ingenia atque an.* Vt conſtitui tria videantur amicorum genera: & quoſdam ſenex habere ſe amicos dicat, quos ſciat eſſe verè amicos, vt nomen poſſident; alios, quos eſſe tantùm putet; alios denique, quos planè neſciat, amicine potius ſint, an inimici. id enim verbis po-

ſtremis

ſtremis dicit, atque eâ phraſi, ad amici partem, an ad inimici perueniant: quam ita efferas aliter, amicis an inimicis propiores ſint: vt alibi loquitur: Moſtellar.

Plumâ haud intereſt, patronus an cliens propior ſiet
Homini, cui nulla in pectore eſt audacia.

Quamquam dubitaui olim, an non *pertineant* potius legeretur. Sed verbo eo *Sunt* recepto ibi, ægrotant numeri: quibus vix alia medicina ſubuenerit, quàm ſubſtitutio τ̃ *nequeo* ἀντὶ τ̃ *non poſſum*. quæ nimis tamen fortaſſis audax. At hanc temeritatem ſenſus elegantiâ & auctoritate codicum vetuſtiorum redemeris. Ibidem è veſtigio:

Si quid ſcis me feciſſe inſcitè aut improbè,
Si id non accuſas, tu ipſe obiurgandus es, ſcio.

Verbum horum vltimum reliquis non adhæret, interiectâ ſequẽti perſonâ proximis deinceps iungendum:

Si id non accuſas, tu ipſe obiurgandu's. ME. ſcio,
Etſi aliâ huc cauſſa ad te adueni, æquum poſtulas.

Pugnat autem Megaronidis hoc reſponſum cum ſuperiore ipſius affirmatione, quâ cum deſtinata obiurgatione ſe profitebatur ad amicum aduenire:

Nam ego deditâ operâ huc ad te aduenio. CA. quid venis?
ME. Malis te vt verbis multis multum obiurgitem.

Notes hîc quoque Plauti oſcitantiam, qui ſibi contraria loqui fecerit eundem: niſi de induſtria putabimus hîc nunc ſenem diſſimulare cauſſam aduentus ſui: cuius tamen nullam rationem video. & quomodo verò diſſimulare poſſit id quod ſemel antè palàm & apertè erat faſſus? Maiore interuallo:

ME. Emiſtin' de adoleſcente has ædes (quid taces?)
Vbi nunc tute habitas? CA. emi atque argentum dedi.

ſuperuacua parentheſis eſt, quæ & orationem eneruat. Abiice, vt vi interrogationum iteratarum roboretur:

ME. Emiſtin' de adoleſcente has ædes? quid taces?
Vbi nunc tute habitas?

Neque tam iacentis auris & ſurdi iudicii quemquam eſſe putem, qui erectius hoc & rectius vel ipſo auditu non dignoſcat. Subſiſtit poſt interrogationem primam Megaronides, exſpectans reſponſum ab altero: quo perculſo & hæſitante, iterum vrget, atque iterum: quo poſtremo etiam, ne poſſit negare factũ, occupat redarguere argumento habitationis: & acerbè quærit, in quibus ædibus colat: iſtis ipſis ſcilicet, quas incuſaretur emiſſe. Porrò:

ME. Mihi quod credideris, ſumes vbi poſiueris.

ſimile quodammodo Milite:

Dum in regionem aſtutiarum mearum te induco, vt ſcias
Iuxta mecum mea conſilia. PE. ſalua ſumes indidem.

Neque longulè:

Quoniam hinc eſt profectus peregrè Charmides,
Theſaurum mihi demonſtrauit in hiſce ædibus.

Traducito voces, *Quoniàm hinc profectus eſt peregrè Char.* verſus gratiâ. Lambinum autem, ſi inſanire cum illo cupis, tum audito mutantem *Cum iam ex Quoniam.* Itâ hoc ille non meminit eſſe, poſtquam, vt infinitis locis, & huius fabulæ ſuperiore, quem, malâ diſtinctione obſcuratum ibi, legas:

Is rem paternam me adiutrice perdidit.
Quoniam ei, qui me aleret, nihil video eſſe relliqui,
Dedi meam gnatam, quicum ætatem exigat.

Non datur ratio, cur adoleſcens rem perdiderit: ſed illâ perditâ, poſtquam nil ſuperfuit, ei filiam ſuam Luxuria ſe dicit iunxiſſe. Aliquanto inferius:

Gregem vniuerſum voluit tecum auertere.

Rectius antiqui ſcribunt *ſecum*: atque ita reſcribi volo. Non enim illud ſic dici poteſt, vt alia huius exempli, *Tecum oro, quæſo*, pro à te. Mox verſum leui traiectione voculæ corruperunt in optima editione, ſic reſtituendum:

Sed nunc rogare ego viciſſim te volo.

Et mox item:

Vtrum indicare me ei theſaurum æquum fuit
Aduerſum quàm eius me obſecrauiſſet pater.

Veteres omnes *Aduerſum quod*: & accipio, ſic dictum ſcilicet, vt *Præter quod, Præ quod*, & plura ſimilia ellipticæ formæ: Statim verò ſic diſtingue potius:

An ego alium dominum paterer fieri hiſce ædibus?
Qui emiſſet, eiuſne eſſet ea pecunia?

Parum hoc refert: non tamen nihil. Non enim id præcipuè cauebat, ne dominus ædium fieret, qui emiſſet: quod caueri non poterat, ſi quis emiſſet: ſed ne theſaurus veniret in eiuſdem poteſtatem, qui dominus ædium eſſet factus. Et theſauri, non ædium earum cauſsâ nolebat ædes alienari. Itaque ſic proponit quæſtionis iſtam partem: In alienumne dominium paterer ædes tr..n ſeri, vt pecunia ſimul ei cederet, qui emiſſet? Non multis etiam verſibus pòſt:

Sed quid ais? CA. quid? ME. nunc virgo nempe apud te eſt? CA. ita eſt.

melius diſtinguas: *CA. quid nunc? ME. virgo.* Iterum à paucis verſibus illorum fracti mutilatique ſunt quidam:

Qui omnia ſe ſimulant ſcire, nec quidquam ſciunt.
Quod quiſque in animo habet, aut habiturus eſt, ſciunt.
Id quod in aurem rex reginæ dixerit,
Sciunt. quod Iuno fabulata eſt cum Ioue,
Quæ neque futura, neque facta ſunt, tamen ij ſciunt.

Rem breuiter dicam. Singulis verſibus addiderat Plautus in fine verbum *ſciunt*: cuius iteratio tormoda ſummam gratiam loco conci-

conciliabat, quamdiu librarii non interceſſerant & contaminarant. Refingendi igitur à nobis ſic medii duo:

Quod in aurem rex reginæ dixit, id ſciunt:
Quod Iuno fabulata eſt cum Ioue, id ſciunt.

Deinceps mutatur illud fortè ſine cauſſa:

Omnes mortales hunc aiebant Calliclem
Indignum ciuitate hac eſſe, viuere.

Nam aut æquiualentia poſuit verba duo Plautus *eſſe* & *viuere*, ſine copulâ quidem, & diſtincta: aut ſine diſtinctione in diuerſum ſenſum accipi voluit *eſſe viuere*, pro eſſe vt viueret aut viuat. Commodè tamen mutabat noſter Gulielmius, *ciuitate ac ſeſe viuere*. quæ ratio ſi cui probatur, non maiore, minore etiam aliquantò mutatione fecerit, *ciuitate hac & ſe viuere*. Continuò in iſtis:

Ego de eorum verbis famigeratorum inſcius,
Proſilui amicum caſtigatum innoxium.

Lambinus interpretatione ſuâ iungit verba *de eorum verbis* cum nomine *inſcius*: non benè. debebat cum verbo *proſilui*. quæ forma loquendi non vulgata ſimilis iſti vulgatiſſimæ eſt, de alicuius ſententia aut conſilio aliquid facere. Quamobrem & comma extendum poſt ipſum τὸ *inſcius*. Denique minimò ante finem:

Quod ſi exquiratur vſque ab ſtirpe auctoritas,
Vnde quidquid auditum dicant, niſi id appareat,
Famigerator iure ſiet cum damno & malo.

Cenſeo rectius fore *quidque*, pro *quidquid*. quod idem tamen alteri ſuppoſitum quoque infra, SC. *Huic ego:*

Si vnumquidquid ſingillatim & placidè percunctabere.

Non dubiè & illîc mutari debet. Vltimum autem horum verſum ita pertinaciter iam omnes amplexi retinent ex Camerarii emendatione, quam ego veram nequeo mihi perſuadere. Quis enim venuſtiòr ſic loquatur, Ego ſum cum damno aut malo? Sed nec Gulielmianam probo, in qua iocus neque tam lepidus, vt videri ille vult, & intempeſtiuus. Veram tamen vnâ literulâ minus puto, quam addo non peiore iure, quam ipſe itidem adiecit vnam manuſcriptorum Camerarii lectioni. & quidem iſtam eandem prorſus ego addo. cumque ſcribat ille, *Famigeratori res ſit cum damno & malo:* porrò ego aſſcribo,

Famigeratoris res ſit cum d. & m,

quod vide tamen vt capias rectè. Non enim rem famigeratoris intelligi volo: ſed rem eam eſſe cum damno & malo famigeratoris. Res autem ea eſt idipſum totum, quod præceſſit. Niſi enim in exquiſitione auctoritatis ab vſque ſtirpe appareat, vnde quis auditum quidque dicat; id cum famigeratoris malo eſſe debere ſtatuitur. quæ locutio comica prorſus eſt, & paſſim frequentata.

CAPVT III.

Ars & pars. Pendentem ferire. Pendens habena. Pendere in verbera. Munire, munerari. Nox ducitur. Abhibere, procul habere. Expetere.. Per pietatem, obteſtatio. Conſident. Vtrum itane, tmeſis. Homo familiariter prædicatus. Neiuuare. Plauti quædam gemina. Interpunctiones ſæpius redditæ. Palmeriana loci vnius atque alterius emendatio firmata, ſed & amplius adiuta. Contra alios nonnulla correcta, explicata. Pleraq; alia recens obſeruata.

SCenâ *Multas res*, non liquet, nec ſatis cogitatum eſt, vtram potius harum lectionem expeteſſam, vtram veritati tuendæ arbitrer firmiorem: *artemne* an *partem* amplecti potius par ſiet, vtra in voce plus vtilitatis ſit ſcripturæ ad Plautum corrigendum. de hac re mihi ſatis haud liquet: niſi hoc ſic faciam opinor, vtramq; vocem ſimul exputem, iudex ſim, actorque ad eam rem. Sed pueriliter nugor amatoris hîc adoleſcentis exemplo & verbis in controuerſia vt non tanti momenti, ſic neq; tanto digna moli[illegible]to. Nam quantulo diſcrimine voculæ iſtæ diſtant? aut quid intereſt, vtram hîc legere malis?

Nec ſatis cogitatũ eſt, vtram potius harum mihi artẽ expeteſſam

Vtraque ſe defendit & notionis ſuæ vi accommodata, & exemplo vſurpationis. Etenim mox deinde altera legitur:

Vtra in parte plus voluptatis ſit vitæ.

Et paullò pòſt item altera:

——omnium primùm

Amoris artes eloquar.

Sed quod iſta præceſſit: *amori me, an rei*

Obſequi potius par ſiet.

non egeat etiam mutatione. Cur enim *me* hîc nolim? Tamen videatur ab auctore ſcriptum, *amorine, an rei.* Cui loco & ſenſu & ſermone ſimilis ferè Terentianus Hecyr.

——fecit animi vt incertus foret,

Pudorine, anne amori obſequeretur magis.

Ab interuallo pluſculorum verſuum;

Ibi ille cuculus, ocelle mi, fiat, & iſtuc, & ſi amplius vis dari,

Dabitur. ibi illa pendentem ferit: iam amplius orat.

Sæpe Plautus amatores ſtupidos cuculorum appellatione ferit. Exemplo ſit vnus Aſinariæ locus, vt aliis afferendis parcam. SC. *Agedum.*

At etiam cubat cuculus. ſurge amator i domum.

Pendentem hic autem quo ſenſu? an ſuſpenſum curâ & incertum, vt vult Lambinus? An alluſione imaginis quæ Rudente? SC. *Exi è fano:*

LA. Quid ſi attigero? TR. extemplo hercle ego te follem pugilatorium Faciam, & pendentem incurſabo pugnis, periuriſſime.

An

An ſimpliciore intellectu pendentium, dum virgis cæduntur? vt extremo Caſinæ:

Nulla cauſſa eſt, quin pendentem me vxor virgis verberes.

Sed ſimpliciſſimè potius eſt ex Interpretis opinione. Senſu autem alio *habenam* ſeu lorariam ſcuticam *pendentem* Horatius dixit, lib. 2. epiſtol. 1. de ſeruo ceſſatore:

In ſcalis latuit metuens pendentis habenæ.

Quo ferè aſpectu Virgilius, opinor, etiam aurigam quendã ipſum pendere ait, equorum tergis imminentem:

——*pronuſq; in verbera pendet.*

Continuò autem ſequitur: ——*non ſat,*

Id eſt mali, ni amplius etiam, quod ebibit, quod comeſt,

Quod facit ſumti, nox datur, ducitur familia tota.

quod niſi turbatum eſt in ordine verborum, ſic videatur emendandum:

Quod facit ſumti, nox datur. munitur familia tota.

Munire enim eſt muneribus afficere, munerari, vt Truculento:

Sc. *Quis illic.*

——*ST. ſuam non enim ille meretriculis*

Muniendis rem coegit.

ex diſertâ ibi lectione Venetæ editionis perantiquæ à Bucretio meo notatâ, non tantùm de Palmerii ſuſpectâ ſuſpicione: Sed verba potius hic turbata credam, & ſic traiicienda denuò:

Quod facit ſumti, datur. Nox ducitur. id eſt, ſi nox impetratur. Omiſſa enim particula conditionalis. Et *Ducere* ſic Plauto frequens. Truculenti initio:

Si raras noctes ducit, ab animo perit.

Ceterùm reliqua iam, quæ ſubiiciuntur, omnia pendent, neque ſat manifeſtò redditio ſermonis apparet, verbo deficiente:

——*familia tota,*

Veſtiſpica, vnctor, auri cuſtos, flabellifera, ſandaligerulæ,

Cantrices, ciſtellatrices, nuncij, renuncij, raptores panis & peni.

Subintelligi tamen ad poſtrema poteſt, ac credo debet, verbum *ſunt.* Nam ſi nox ducatur, totam familiam, quam particulatim enumerat, ait eſſe raptores panis & peni, id eſt, rapere ab amatore quidquid habeat: quod proxima declarant:

Fit ipſe, dum illis comis eſt, inops amator.

Vlterius porrò: ——*mille modis amor ignorandu'ſt,*

Procul adhibendus eſt atq; abſtinendus.

Scripſit Plautus *abhibendus*: quod ſententia, & alterum verbũ requirunt. Quin pugnat inuicem *procul* & *adhibendus.* Abhibere autem & Abſtinere venuſtè iunguntur in eundem ſenſum. quorum illud non facile alibi reperias eâ compoſitione. Simplici non diſſimiliter vſus eſt Salluſtius, ſi rectè memini, cùm in hiſtoria ſcribenda cauſſas inuidiæ procul habere ſe teſtatur. Ad finem:

—boni ſibi hæc expetunt, rem, fidem, honorem,
Gloriam & gratiam.

bene corrigit neſcio qui: *bonis ibi hæc expetunt, res, fides, honor, [illegible]leria & gratia.* malè tamē, quia numerorum nullam ducit rationē: qui non ſatis conſtant in pluribus ibidem verſibus: & tota ſcenæ pars extrema ſic fortaſſe concipienda.

——— Sunt tamen,
Quos miſeros (an miſerè) maleq; habeas, quos tibi feciſti obnoxios.
Certum eſt ad frugem applicare animum, quamquam ibi animo labos
Grandis capitur. bonis ibi expetunt hæc, res, fides, honor,
Gloria & gratia. hoc probis pretium eſt: eò mihi magis lubet
Cum probis potius, quàm cum improbis vanidicis viuere.

Verbum *expetendi* in euentus ſignificatione eſſe plures, & nos alibi oſtendimus: ac ſenſum hunc poſcit ac firmat ſibi, quod additur, *hoc probis pretium eſt.* Idem verò verbum non in aliam tantùm ſententiam, ſed & ſcripturam corruptum eſt ſuperius hac ipſa ſcena, vt à Palmerio pridem oſtenſum & correctum:

——— omnium primùm
Amoris artes eloquar quemadmodum expetant.

Proximâ ſcenâ quod vbique ſcribitur:

—PH. feceris par tuis ceteris factis, patrem
Tuum ſi percoles per pietatem. Nolo ego &c.

rectius diſtinguitur in veteri Colonienſi meo: *—patrem*

Tuum ſi percoles. Per pietatem, nolo ego cum improbis te viris,
Gnate mi, neq; in via, neq; in foro vllum ſermonem exſequi.

Tu non dubita ſequi. Nam obteſtantis eſt *Per pietatem.* Pro *percoles* autem non affirmauero legendum *piè coles.* Porrò deinde:

Cetera; rape, trahe, fuge latè.

poſtremum etiam verbum verbum eſt, non aduerbiū. Auf[illegible]que accentum, & commate à proximo interſtingue. Non [illegible] latam aut longam fugam præcipit, ſed fugam & latibulum. Forma ſermonis autem ſimilis Pſeudolo. Sc. *Exite:*

Qui hac habent conſilia, vbi data occaſio eſt, rape, clepe, t[illegible], harpaga,
Bibe, es, fuge.

Mox ibidem ſcripturam etſi non moueo:

Hæc tibi, ſi mea conſilia capeſſes, multa b[illegible] in pectore co[illegible],

ſollicito tamen. Nam quo ſenſu eſt, *bona in pectore conſidens?* Et an non auſim ſuſpicari, *bona in tempore conficient?* Certè, ſi imperiis & monitis ſuis obſequatur filius, vtilitates & commoda inde multa promittit ei pater ſuo deinceps tempore percipienda. Niſi credere debemus, *conſident* hîc poſitum pro conſidere faeient quomodo *Deſidere* in Appuleio, & in eodem, noſtroque, & aliis plura conſimilia vſurpari interdum ſolita ad Stichum ſupra notaui. Poſtea:

Virum-

Vtrum id ita ne eſſe mauelit, vt eum animus æquum cenſeat.

Poreſt eſſe tmeſis, *Vtrum itane*, pro Vtrumne ita. Sed eleganter etiam *ne* ipſum in *ſe* vertas. Pro *id* autem, plane *is* ſcribendum, vt quidam habent. Vt iam hæc ſit lectio:

Vtrum is ita ſe eſſe mauelit.

Omnino quoque mox *ſeruibit* ſcribes, pro ſeruiuit. A pluſculis deinde verſibus:

LY. Ob eam rem hæc, pater, autumaui, quia res quædam eſt, quam volo

Ego me abs te exorare. PH. quid id eſt? veniam iam dare geſtio.

Abuſus eſt hîc Plautus voce *venia*, ſi eſt vſus. Nullum enim hîc delictum: nec cò trahendum *exorare*. Credo corrigendum,

PH. quid id eſt? dic. enim iam dare geſt.

Quod ita ſe orare dicit filius vt velit exorare, id dicere pater iubet ſalrem, quid ſit, & continuò daturum ſe cum prolubio quodã pollicetur. Iterum à pluribus, videtur iſtorum medius vltimi locum, & medii vltimus occupaſſe:

PH. Edepol hominem prædicatum fermè familiariter.

Qui quidem nunquam per virtutem rem confregit, atq; eget.

Nihil moror eum tibi eſſe amicum cum eiuſmodi virtutibus.

Nam melius oratio ſenſum ſuum exſequitur hoc ordine:

Nihil moror eum tibi eſſe amicum cum eiuſmodi virtutibus,

Qui quidem nunquam per virtutem rem confregit, atq; eget.

etſi neq; mala altera ſtructura, ſi ad finem medii, nõ punctum colloces, ſed comma, vt indicetur, vltimo cohærere, qui quidẽ omnino nihil commercii debet habere cum primo. Prædicatum autem familiariter eò dicit, quia turpem decoctionem æqualis ſui valdè amicè & leniter & comiter extulerat adoleſcẽs, vt appareret, amiciſſimum & planè familiarẽ illi eſſe. Nam ſic interpretari malim, quam cum Lambino, *familiariter* eſſe liberè, vt familiares ſolent: etſi vocem eandem hoc ſenſu Epidici principio fuiſſe ſcio:

EP. Heus adoleſcens. TH. quis properantem me reprehendit pallio?

EP. Familiaris. TH. fateor, nam odio es nimium familiariter.

Minus id huc conuenit. Non enim liberè & ſine circuitione, ſed timidè & verecũda circumlocutione cauſſam egeſtatis amici ſui Lyſiteles protulerat, aſperam per ſe nec probam ſatis mitigans & fuco quodam excuſationis exornans. Sic enim aiebat:

——per comitatem edepol pater,

Præterea aliquantum animi cauſſa in delicijs diſperdidit.

Non longè inde eſt:

LY. Deſerere illum & deiuuare in rebus aduerſis pudet.

Neſcio quid verbi hîc reponũt ex Feſto, q̃ Plautus nunquam, nec alius fortè quiſquã, dum Latinè ſcriptum fuit, vſurpauit. Mihi aut vulgatum retinere ſedet, aut reſcribere mutatione literulæ vnius *neiuuare*: q̃ eſt non iuuare: formã compoſitionis in plurib, aliis fre-

quentatâ, quorum in noſtro creberrimum *neuelle*: atque idem hac ſcenâ: ſed ibidem porrò minus tritum aliud, *nemulta*, quod ſequenti capite oſtendemus. Nam & pluribus verbis & maiore medicina is locus eget.

CAPVT IV.

Nemulta, Poſt Muretum locus Trinumi valdè eximius aliâ adhuc traiectione verſus alterius nunc demum integratus & totus conſtitutus: eiuſdem ſententia inſignior hactenus Interpretes fallens, de ſapientia condimento & ætatis cibo, perſpicuè enarrata.

LAudem ſingularem Muretus inuenit apud doctos, qui verſum eadem ſcenâ iſtum:

PH. Agedum eloquere, quid dare illi nunc vis? LY. nihil quidquam pater.

traiectum oſtẽderit, & reuocarit in inferiorem ſuum locum. Quî minorem ego mihi ſperem, qui & alium ibidem,

Sapientia ætas condimentum eſt, ſapiens ætati cibus eſt.

æquè tranſpoſitum demonſtraturus ſim, & æquè in ſedem ſuam inferiorem reducturus: neque hoc tantum, ſed amplius emendaturus, atque etiam explicaturus, à nemine quidem in hunc diem, quod modeſtè liceat, quia verè licet, intellectum. Nam Lambinus, Dii boni! quæ, quot & qualia ſententiarum monſtra finxit? Sed non inſectemur alios: quod boni ipſi affetimus, proponamus. Ab eius autem verſus vnius ſenſu pendet intellectus totius prolixioris loci; ipſius autem à traductione. Prius exhibeamus ordinem & ſcripturam vulgatam. nam & in ſcriptura verborum, tum & perſonarum diſtinctione quædam erunt mutanda. Sic igitur vbique excuditur:

LY. Leſbonico huic adoleſcenti Charmidæ (huius) filio,
Qui illic habitat. PH. qui comedit quod fuit, quod non fuit?
LY. Ne opprobra pater: multa eueniunt homini quæ volt, quæ neuolt.
PH. Agedum eloquere, quid dare illi nunc vis? LY. nihil quidquam pater.
Sapientia ætas condimentum eſt, ſapiens ætati cibus eſt.
PH. Mentire edepol gnate, atq; id nunc facis haud conſuetudine.
Nam ſapiens quidem pol ipſe fingit fortunam ſibi.
Eóne multa quæ neuolt eueniunt, niſi fictor malus eſt.
Multa eſt operâ opus fictura, qui ſe fictorem probum
Vitæ eſſe agendæ expetit. LY. ſed hic admodum adoleſcentulus.
PH. Non ætate, verùm ingenio adipiſcitur ſapientia.
LY. Tu modo ne me prohibeas.

Cedò, quis hæc intelligere ſe commodè, aut intelligi poſſe, quamdiu ſic ſcribuntur, affirmabit? Ἀναγόλυθα ſunt, & cohærẽt vt funes ex arena nexi. Atq; hoc quis audebit negare? Contrà quis omnia apta inuicem & plana non fatebitur poſt hanc noſtram reſtitutionem?

LY. Ne

LY. Ne opprobra, pater. Multa eueniunt homini, quæ volt, quæ neuolt.
PH. Mentire edepol, gnate. atq; id nunc facis haud conſuetudine.
Nam Sapiens quidem pol ipſe fingit fortunam ſibi.
Eò ne multa, quæ neuolt, eueniunt, niſi fictor maluſt.
LY. Multa eſt operâ opus fictura, qui ſe fictorem probum
Vitæ agendæ eſſe expetit: ſed hic admodum adoleſcentuluſt.
PH. Non ætate, verùm ingenio adipiſcitur ſapientia.
Sapienti ætas condimentum eſt, ſapiens ætati cibuſt.
Agedum eloquere, quid dare illi nunc (ſ. nam) vis? LY. nihil quidquam, pater:
Tu modo ne me prohibeas accipere, ſi quid det mihi.

In eundem locum retractos eſſe vides vtroſque aberrantes verſus, qui quidem vulgato etiam ordine ſe conſequuntur, ſed illo inuerſo. Præcedit enim qui poſterior eſſe debet. quam commutationē eueniſſe in traductione mirum nihil eſt: illud valdè mirum, cum vnius ſedem legitimam vidiſſet Muretus, alterius ſimul nō vidiſſe. Sed non potuit, cum caligaret in ſententia verſus noſtri de condimento ſapientis & cibo ætatis. in quo ex *ſapiens* faciebat etiam *ſapientia*, cum contrà debuerit *ſapienti* ex *ſapientia*. Nam diphtongus vltima adhæſit fini prioris huius vocis à principio ſequentis *ætas*. Germanus autem ſenſus in eo hic eſt: Ætas ſapienti velut pro cōdimento eſt, qui ipſius ætati pro cibo. Sapiens non ab ætate ſapit, vt cibus à condimento non eſt cibus: ſed ætas accedens hoc ſapienti præſtat, quod condimentum cibo. Sapientia ab ingenio eſt: ætas autem illam mitigat, ad maturitatem perducit, meliorem molliorémque reddit, planè vt cibus à condimento perficitur, & gratior efficitur tantum, ipſe alias per ſe conſtans. Ita quod condimentum cibo eſt, id ætas ſapienti aut ſapientiæ. Nam non pugnem de mea ibi lectione contra Muretinam: & videri poteſt elegantius, ſi ipſa ſapientia cibus dicatur, & eius condimentum, non ſapientis, ætas. Verū males, ſententia manet eadem: & res ipſa clamat, hunc adeò verſum reſpicere ad iſtum, imo ex iſto duci:

Non ætate, verùm ingenio adipiſcitur ſapientia.

Quia enim ſic filius ſodalem ſuum excuſabat, adoleſcentulum adhuc eum eſſe, & proinde non ſapere ſatis; pater infert contrà, non ab ætate ſapientiam proficiſci, ſed eſſe ab ingenio: neque qui ſapiens ſit, ei quidquam ætatem cōferre præter aliquod condimentum. Atq; ibi comparationem hanc mutuam facit cibi ad ſapientiam, condimenti ad ætatem; ac rurſum ſapientiæ & ætatis ad cibum & condimētum. Sed breuiter etiam ſuperiora enarremus, vt totus locus ſimul illuſtretur, & appareat magis in aperto veritas emendationis, arctaq; & apta huius ordinis ſequela. Cum nomen elocutus eſſet Leſbonici Lyſiteles æqualis, erumpit ſtatim ſenex in conuitium gulæ illius, & hinc probroſæ egeſtatis. Id ille auertere nititur, & exprobrari nō debere ait, quia fortuna ſua homini nō

ſit in manu, multaque temerè eueniant tam quæ nolit, quàm quæ velit. Hoc ſenex rurſùm negat, & mentiri ait natum præter conſuetudinem. Non enim à fortuna, ſed ſapientia cuiuſque vitæ modum, & ſuæ queinlibet ipſum fortunæ eſſe fabrum. eóque non euenire cuiquàm multa, quæ nolit, niſi malus ſit fictor. Hic enim illud *nomulta* prorſus in hunc ſenſum & eam, quam dixi, formam: quod non animaduerſùm impulit eundem Muretum in temerariam mutationem: qua ſententiam quidem relinquit, verba tamen ſua eripit auctori, & verſum ipſum decurtat ac mutilato pede. Ceterùm ad ſenis illam ſeriam & Philoſophicam fortunæ refutationem, excuſatiunculam petit adoleſcens ab ætate. Nam difficilem & multæ operæ ficturam eam eſſe, neque niſi longo vſu & experientia probum aliquem exiſtere vitæ agendæ magiſtrum: illum autem amicum ſuum adhuc eſſe peradoleſcentem. Tum ſenex ætatis etiam obiectionem remouet, & oſtendit a ſemet & ingenio ſuo quemque ſapere, non ab annis: idque oratione figuratà illâ, quam ſatis expoſuimus modò. denique ne longius obnitatur filii deſiderio, iubet tandem tamen, vtcunque hæc ſint, eloqui, quid exorare ſe velit & æquali ſuo dare. qui non dare quidquam illi, ſed ab ipſo accipere velle ait, niſi prohibeatur: exemplo & ratione noua iuuandi alium, ſine ſuo impendio, & verò cum diſpendio ipſius. Hæc eò vſque ſic aguntur: quæ tam clara nunc & perſpicua, tamque elegantia & lepida, nihil vt in iis quiſquam vel non comprehendere ſatis, vel reprehendere poſſit vllo modo. Atque eo vno loco caput hoc conſtet, digno, qui ſolus integrum ſibi vendicet, nec cui debeant adſtrui alia leuiora, quibus deuenuſtetur.

CAPVT V.

Quaſi, pro Quamſi. Quaſi ſi. Quaſi vt. Tamquã ſi. Ibi [illegible] vnà trahere. Eodem & iuxtà ponere. Opino. Exigi rem aliquam. Conuenit me, vt decet me[illegible]. Trinumo verſus aliquot expleti, diſtincti: verba etiam nonnulla mutata. Simul aliæ leues emendationes, in Mercatorem & Militem noſtri, tum & in Martialem, ſingula.

NEmpe ſunt etiamnunc ibidem leuiora quædam, & tanti vix, vt notentur. Tamen duo apponamus.

Verſus iſte ſic plenus eſt:

PH. Egone indotatam te vxorem vt patiar? LY. patiundum eſt pater.

cui alibi *ne*, alibi *te* detraxerunt malè. Non autem male retinebitur illic ſanè lectio vulgaris:

Verùm ego quando te & amicitiam & gratiam in noſtram domum
Video allicere, etſi aduorſatus tibi fui, iſtac iudico.

Sit enim *iſtàc iudico*, in illam partem cenſeo. Tamen fortè mutaris melius & ſic diſtinxeris:

—*etſi*

——— et ſi aduorſatus tibi fui iſtoc ſedulò,

Tibi permitto: poſce, duce.

Concinnior ſententia eſt: nec ſcriptura nimis mutat ab antiquâ. Non enim eadem antiqua, quæ in libris nouis. Porro iam Sc. *Non optuma.* variatur in diſtinctione verſuum vltimorum:

Sed aperiuntur ædes, quò ibam commodè.

Ipſe exit Leſbonicus cum ſeruo foràs.

ſed æquè bene cum verbo *aperiuntur*, atque cum *exit* iungitur aduerbium *commode*: quod non debet cum *ibam*. Non enim eadem illud & alterum *commodum*: quod quidem huic verbo conuenerit magis. Scenâ *Minus quind.* non legit hoc Nonius, vt vulgò:

——— conſit citò,

Quam ſi tu obijcias formicis papauerem.

quòd tamen non abſurdum, omiſſo comparatiuo *magis*, vt ſolet, aut, quòd æquè ſolet, particulâ alterâ *tam*. Ille autem, *Quaſi obijcias*: vnde alius vult, *Quaſi tu obijcias.* Si quid mutandum, & Nonio fidendum, non equidem illud *tu* addiderim, quod infartũ aliunde apparet: ipſam potius poſteriorem ſyllabam τῦ *Quaſi* geminarim: *Quaſi ſi obyc.* cuius geminationis elegantis exempla dedimus quædam ad Aſinariam, vnde petatur. Eadem verò fuerit fortaſſe Mercatore Sc. *Profectò*:

Nam meo quidem animo vetulus decrepitus ſenex

Tantidem eſt, quaſi ſi ſignum pictum in pariete.

Vbi vulgò *quaſi ſit.* Fortè & Martialis epigrammate 8. lib. 2.

Iſta tamen mala ſunt: quæ ſi manifeſta negamus,

Hæc mala ſunt: ſed tu non meliora facis.

Etenim legerim.

Iſta tamen mala ſunt. quaſi ſi manifeſta negemus.

Prorſus hoc ita vſurpabant, vt *Niſi ſi.* Solent & alia in hanc faciem iungi, vt *quaſi vt*, de quo dicto prius loco; & *tanquam ſi*, quod vbique paſſim & apud Gellium lib. 7. cap. 18. *Commentitio conſilio regreſſi eodem die, tamquam ſi ob aliquam fortuitam cauſſam iſſent.* Sed Nonii lectionem poſſis aliter etiam aptare. *Quaſi* enim ſæpe reperias poſitum pro vulgato *Quam ſi*, vnde ipſum formatum videatur. Aulular. Sc. *Præſagibat.*

Tu me bos magis haud reſpicias, gnatus quaſi nunquam ſiem.

Et Curculionis initio:

PH. Tam à me pudica eſt, quaſi ſoror mea ſit.

Atque ita fortè potius & Caſinæ Prologo:

Quaſi ſi eſſet ex ſe nata, non multò ſecus,

Certò quidem ita corrigendũ Milite, ſcenâ quæ indidem incipit:

Satin' abijt ille, neque herile negotium

Plus curat, quàm ſi non ſeruitutem ſeruiat?

Propter numeros alii negantem particulam non tranſmutant in

haud. Potius ſcribe, *quaſi non.* Atq; id verba ſibi fieri plura non deſiderat. Trinumo noſtrâ & eadem ſcenâ ſequitur:

ST. Quid quod dediſti ſcortis? LE. ibidem vnà traho.

Quem loquendi modum & ſuperius habuimus, Sc. *Larem:*

Atq; egomet me adeò cum illis vnà ibidem traho.

Confer, vt collata loca facilius capias, & elegantiam magis notes, fugiaſque mutationem, quam Lambinus in Commentariis inuehit hoc loco, *totidem* legens: manifeſtò ſcilicet contra prius exemplum: atque ergo contra verum. Neque verò diſſimilis huic locutio iſta Curculione, Sc. *I tu pra.*

Eodem hercle vos pono & paro. pariſſimi eſtis ibus.

Iſti quidem gemina Val. Maximi lib. 3. cap. vlt. *Metu violenta mortis amicos inimicoſq; iuxtà ponere.* Deinde:

PH. Pol opinor affinis noſter ædes vendidit.

Obſeruant alii Plauto crebrum *opinio:* quod hîc quoque fuerit, numeris ſic nonnihil ſuadentibus. Et mox:

LE. Nempe quas ſpopondi. ST. imò quas dependi inquito.

Qua ſponſione pronuper tu exactus es.

Ambigunt inter ſe viri docti de germanâ lectione. *Quam ſponſionem* non accipio: non enim & *pronuper.* facilius *Qua ſponſione pro.* Sed id nondum plenæ germanitatis. Adde literulam vnam, à ſimili proxima interuerſam:

Quas ſponſione pro nuper tu exactus es.

quas minas nuper exactus es pro ſponſione. Locutio alibi eadem & ex Cæcilio affert Nonius,

Ego illud minus nihilo exigor portorium.

Multis interiectis, verba verſus ſic ordina:

ST. Verum hercle hic dicit. LE. oculum ego effodiam tibi.

Et poſt pauca:

PH. Quid tunc, ſi in ædem ad cœnam veneris.

Alibi *tum.* Tu facito, *Quid tu.* Poſt pluſcula:

——— verum nos homunculi

Salillum animæ, qui cum extemplo amiſimus.

Æquè mendicus atq; ille opulentiſſimus

Cenſetur cenſu ad Acherontem mortuus.

De *Salillo* non turbo: *quam* verò, non *qui* legendum putem, & forſan *emiſimus*, hoc tamen non tam neceſſe, nec item, vt *Æquo* ſcribatur & ad *cenſu* referatur. In ſententiam hanc ipſam multi multa ſimilia dixerunt. Sed cum iſtis & ſequentibus pulchrè Phocylidis verſus conſentiunt, aſſcribendos etſi vulgarios tamen:

Πλούτου μὴ φείδου· μέμνησ' ὅτι θνητὸς ὑπάρχεις.
οὐκ ἔνι ἐς ἅδην ὄλβον ἔχειν, καὶ χρήματ' ἄγεσθαι.
πάντες ἴσοι νεκύων. ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύει.
κοινὰ μέλαθρα δόμων αἰώνια καὶ πατρὶς ᾅδης,
ξυνὸς χῶρος ἅπασι, πένησί τε καὶ βασιλεῦσιν.

Inſe-

Inferius:

ST. Noſtramne nutricem, here, qua nos educat;
Abalienare à nobis?

Aut ipſum verbũ cum quibuſdam, *here vis, qua nos ed.* aut in paullo alium habitum flexo ſermone prouocabulum *te* inſere; vt verbum aliud ſubintelligatur:

Noſtramne te nutricem h. q. n. ed.

Mirum verò vbique *cuium* in iſtis retineri:

ST. Neque vnquam quiſquam eſt, cuius ille ager fuit,
Quin peſſimè ei res verterit, cuium fuit.

cum vix quidquã manifeſtius & certius, quàm *cuius*. Longè hinc:

ST. Quin hic quidem cupit illum ab ſe alienarier,
Si quidem reperire poſſiet, cui os ſublinat.

Ne bis vno loco ſit idem *quidem*; melius altero verſu feceris *Si quem*. Mox:

PH. De dote mecum conuenire nihil potes.

Veterum alii *poteſt*, vnus *conueniri*. Vtrumq; ſimul recipio: *mecum conueniri nihil poteſt*. Elegantius id vulgato. Statim autem illud bis interpunges interrogationis duplici nota:

Quid nunc? etiam conſulis?

Poſt aliquanta:

LE. Tu iſtuc cura quod iuſſi, iam ego hic ero.
Dic Callicli me vt conueniat.

Indecorè adoleſcens cupit ad ſe venire ſenem. Sed eam ſententiam non eſſe puto. Nam alia fuit fortaſſis additurus, niſi ſeruus interrupiſſet, in hanc mentem: Dic Callicli, vt ſeu quomodo me dotem ſorori quærere conueniat, atque vt ipſe de eadem videat: quod quidem diſertè ſubiungit. Quin imò nihil defuerit: & *vt me conueniat* valere poteſt, quomodo me deceat. Nam ſic noſter alibi verbum id cum accuſandi caſu iungit. Mercatoris vltima ſcena:

It idem vt tempus anni, ætatem aliam aliud factũ conuenit.

Atq; idem hic eſſe, iam mihi perſuaſi. Mox prouocabulum ἀρχαϊκῶς abundans extruſerunt, quod repono verſus etiam cauſsâ:

LE. Nam certum eſt me ſine dote haud dare. ST. quin tu i modo.

Breuior item is verſus:

LE. Meam negligentiam. ST. i modo. LE. ô pater.

quem facile expleueris; *ST. quin i modo.* Aut poteſt iteratò ſcriptũ fuiſſe alterutrum horum, *i modo*, vel *ô pater*. Vtrumque enim valdè ſeruierit vehementiæ affectus & orationis.

CAPVT VI.

Celeri, grandi, vegrandi gradu eſſe: Exignauero verbum nihili, interpolatum: Facileſt, pro facilis eſt. Grauis & leuis. Acer ad ſummos bellatores; Grammaticus ad Staurum; Rhetor ad Probum; & ſi-

milia. Mutata ſæpius perſonæ in illuſtribus alicubi locis, de quorum ſententia & diſputatum. Verba interdum tranſpoſita: diſtinctiones item concinnatæ. Fragmetum corruptum integrum in ipſa Comœdia monſtratum. Collatus Plautus ſibi, & Auſonio: qui eadem operâ emendatur.

SC. *Quomodo* nihil reliquerunt nobis, niſi quòd diuerſitatem lectionis prætererunt in phraſi vulgata, quæ rariore altera poterat mutari:

Neſcio quid non ſatis inter eos conuenit: celeri gradu
Eunt vterque.

Nam *Sunt* pro *Eunt* elegantius legitur. atque ita Plautus ſæpè. Sticho: *——ita celeri curriculo fui*
Properè à portu tui honoris cauſſa.

Epidico:

Dij immortales te infelicitent, vt tu es gradibus grandibus.

Idem Clitellariæ fragmento:

Nimium es vegrandi gradu.

Proximâ huic ſcenâ rectum poteſt eſſe:

LY. Egone? LE. tu næ. LY. quid malè facio? LE. quod ego nolo, cum id facis.

Sed rectius & venuſtius ſit detractâ literulâ, *qui malè facio?* non aliâ ratione, niſi quia reſponſio magis interrogationi tali apta. Mox perſonas video malè permutatas:

LY. Scio ego & ſentio ipſe quid agam, neq; à me officium migrat,
Nec tuis depellor dictis, quin rumori ſeruiam
LE. Quid ais? LY. nam retineri nequeo, quin dicam ea quæ promeres.

Non Lyſiteli quidquam Leſbonicus, ſed huic contrà ille conſulit & ſuadet, quod hic ſpernit & auerſatur, ipſe ſibi ſua opinione ſatis ſapiens, & officii ſui gnarus: quod ſcilicet idem & anteà de ſe prædicarat:

LY. Tuæ rei benè conſulere cupio. LE. tu mihi es melior, quam egomet mihi?
Sat ſapio, ſatis in rem quæ ſint meam ego conſpicio mihi.

Atque idem rumori ſeruire ſe nunc dicit, ne in crimẽ & infamiam apud populum veniat: quod infrà diſertius exponit:

LE. Nolo ego mihi te tam proſpicere, qui meam egeſtatem leues,
Sed vt inops infamis ne ſim, ne mihi hanc famam differant,
Me germanam meam ſororem in concubinatum tibi
Sic ſine dote dediſſe magis quam in matrimonium.

Sic nempe rumori ſeruit, cum hanc infamiam cauet. quamquam & alter ſeruire dici poſſit itidem rumori, qui pòſt metuit & præcauet aliam famigerationem:

Mea opera hinc proterritum te, meaq; auaritia autument,
Id me commiſſurum vt patiar fieri, ne animum induxeris.

Verùm in Leſbonicũ hæc cautio hîc magis cõuenit, & ratio prior de con-

de cōſilii & beneficii repudiatione prorſus euincit, illi verba iſtæc, & reliqua inter vtrumq; ſic tribuenda:

LE. Nullum beneficium duco eſſe id, quod cui facias, non placet.
Scio ego & ſentio ipſe quid agam, neq; à me officium migrat,
Nec tuis depellor dictis, quin rumori ſeruiam.
LY. Quid ais nam? retineri nequeo, quin dicam ea quæ promeres:
Itane tandem &c.

Quæ ſequens obiurgatio & ipſa validiſſimè ſententiam noſtram probat. Inſpice tantum & expende. In ea verò diſtinguenda ſic iſta porro cenſeo & legenda:

Tibi paterq; auoq; facilem fecit & planam viam
Ad quærendum honorem: tu feciſti vt difficilis foret
Culpa maximè & deſidia, tuis quòm ſtultis moribus
Præoptauiſti amorem tuum uti virtuti præponeres.

Et ſtatim deleri forte debet interiecta Leſbonici perſona, vt idem ille continuet ſermonem ſuum à reprehenſione in adhortationem delabens:

Nunc te hoc pacto credis poſſe obtegere errata? ah non ita eſt.
Cape ſis virtutem animo & corde expelle deſidiam tuo.

Et profectò, quamquam non importunè interrumpat orationem caſtigatoris ſui Leſbonicus, eamque partem accuſationis refutet: omnino tamen nihil interlocutus fuiſſe, nec antè locutus quidquam videtur, quam patienter auditis omnibus integram defenſionem orditur iſthinc:

LE. Omnia ego iſtæc, quæ tu dixiſti ſcio.

Vbi quod mox ſequitur *vel exſignauero*, quid ei verbo faciemus? Incorruptum eſſe, commodeq; explicari poſſe, non credo. Nā Lambinus quidē ineptiſſimè interpretatur. Mihi veniā eruditi dabunt, diuinationem animi mei propoſituro, quam non abſurdam neq; temerariam, etſi veram fortaſſe minus, eò vſq; amplectentur, dum alius eruerit veriorem. E literis *vel ex*, facio *vebex*, ſiue *vibex*: è reliquis aliud deinde, ſicq; audeo reſcribillare:

LE. Omnia ego iſtæc quæ tu dixiſti ſcio, vibex ignauiâ
Ego vt rem patriam & gloriam maiorum fœdarim meûm.

Quid? an abſimile verò eſt, Leſbonicum repetiſſe cōuitium ſui in ſe reprehenſoris? à quo *vibex* quidem ſuperius appellabatur:

Itane tandem maiores famam tradiderunt tibi tui,
Vt virtute eorum anteparta per flagitium perderes,
Atq; honori poſterorum tuorum vt vibex fieres?

Nam veram illic Camerarii coniecturam nemo dubitat hactenus aut negat. De *ignauia* pariter quadrat, literas, ſiue ſenſum ſpectes. Deſidia enim maximè illi pro culpa obiicitur, à qua fit omne deinceps malum. Præceſſit:

——tu feciſti vt difficilis foret
Culpâ maxime & deſidiâ.

Sed neutrubi illorum locorũ ſic planè eſſe contendo: ne hîc quidẽ affirmo. Aptior enim adhuc alia ſentẽtia, q̃ ſimplicior, omniumq́; vt cenſeo, veriſſima: Nunquã alienis moleſtus & odioſus erit, qui ſuis ſe tolerabilẽ præbet. Id in rem præſentem ita conuenit, vt non poſſit aliud magis. Nam nolle ſe ſorori iniquũ eſſe ait aut exoſum facere: & hoc qui ſtudeat in ſuos, eum idẽ facile cauere in alienos. Inferius porrò ſecus aliquanto, quam bene diſtinctum eſt:

LY. Scio equidem, te animatus vt ſis video, ſubolet, ſentio.

Certè enim concinnius:

LY. Scio equidem te, animatus vt ſis: video, ſubolet, ſentio.

Longius etiam:

Fulmentas iubeam ſuppingi ſoccis, non ſiſti poteſt.

Inter fragmenta collocarunt priorem verſus partem aliquantulũ corruptam, *Fulmentas iubeam ſupponi foco.* quam hinc correctam inde exime. Denique ibidem mox:

Credo ad ſummos bellatores acrem fugitorem fore,

Et capturum ſpolia, ibi illum qui meo hero aduerſus venerit.

Veteres quidam *ſibi*, pro *ibi*: æquè benè, & nullo diſcrimine, ſi comma præcedens deleatur. Nam ſpolia capturus dicitur non herus, ſed qui hero venturus ſit aduorsùm. Ac in prioribus non accipiam ſimplicem fugam ad bellatores, ſed acrem fugitorem adoleſcentem, comparatum ad ſummos bellatores. quæ loquendi forma & Captiuis:

Nam ad ſapientiam huius ille nimius nugator fuit.

Id eſt: Si Thaletem compares eum huius ſapientia, nugator ille fuiſſe videri poteſt. Imò enim paullò erit alius adhuc acutior ſenſus, ſi interpretemur *acrem ad ſummos bellatores*, qui ad ſummos bellatores acritudine ſua accedat, aut ipſos æquet. id quod pulcherrimum dictionis genus & hoc loco feſtiuiſſimum. Nam æquiparare ſeruus herum ſuum videtur velle bellatoribus ſummis arte & fortitudine bellica: cum præter exſpectationem ſubiicit, fugiendi ſtudio illos æquaturum, & laudem in contrariam partem poſſeſſurum. Similitudinem autem eiuſmodi notari illo *ad*, exemplis liquet. Auſonius, qui eâ formâ præcipuè delectatus, in Profeſſorib. de Staphylio:

Grammatice ad Scaurum, atq; Probum promtiſſime Rhetor.

vbi bis fortè fuit idem *ad*, ſcripſitque auctor etiam *adq; Probum.* Idem ibidem de Nepotiano:

Et diſputator ad Cleanthen Stoicon.

Cuius & illud ferè huiuſdem generis erit in Dedicatione operis ad Syagrium, ſi corrigatur:

Nec fora non celebrata mihi: ſed cura docendi

Cultior: & nomen Grammatici merui:

Non tam grande quidem, quo gloria noſtra ſubiret

Æmilium aut Scaurum, Beryſtiumq; Probum:

Sed quò noſtrates Aquitanaq; nomina multos
Collatus, non & ſubditus, aſpicerem.

Nam legendum equidem arbitror *Æmilium ad Scaurum.* etſi præpoſitio hîc magis ipſum reſpicit verbum *ſubiret*, quod eſt, adſcenderet. Non adſcendiſſe & extuliſſe ſe gloriã ſuam ait ad Scauri & Probi, quibus præcipuis plerumque comparare ſolet, quos eximiè vult laudare. Simul ibidem etiam *multis* verſu proximo ſcribe. Nõ enim noſtrates multos, inquit, aſpexi, ſed & hos & præterea Aquitanos, ita tamen, vt multis collatus, non etiam ſubiectus. id eſt, æquo gradu pleroſque vidi.

CAPVT VII.

Iurator, pro Cenſore. Multa in verbis mutata, neq; pauca in explicationibus aliorum, quæ reiectæ. Perſonæ aliter alicubi diſtributæ. De locorum aliquot inſignium emendatione, tum illuſtratione, ſi dulò agitatum & decretum.

SEquẽte ſcena *Vt mihi*, locis duobus mutarunt perſonarũ flexus in verbis, quorum bina ſecundâ, vnum primâ effertur in libris veteribus: in nouis vtrobiq; contrà, hoc ſecundâ, illa primâ. Quo diſſentiens fit inter ſenes collocutores ſenſus, & vices conſiliorum malè conuertuntur. Igitur quod hodie ſic ſcribitur:

ME. Vide ſi hoc vtibile magis atq; in rem deputas,
Vt adeam Leſbonicum, edoceam, vt res ſeſe habet.

ex olim cuſis reſtitui debet,

Vt adeas Leſbonicum, edoceas, vt res ſe habet.

Conſilium Megaronidæ eſt, non vt ipſe, ſed Callicles adeat & edoceat adoleſcentem. Ipſi enim cum illo nihil rei. Et huic ita ſuaſiſſe, patet ex eius reſponſione:

CA. Vt ego nunc adoleſcenti theſaurum indicem?

Contrà Callicles paullò pòſt in hodiernis libris orat alterum, vt argentum ab amico ſibi mutuum roget:

——— CA. clam dos depromi poteſt,
Dum occaſio ei rei reperiatur: interim
Ab amico aliquo alicunde argentum in dotem roges.

At antiqui *rogem* habent, & ipſum Calliclem faciunt hoc conſiliũ ſuum decernere ſibi exſequendum. Et rectè, patet ex ſequentibus, quæ adſcribere nihil opus. Eadem ſcenâ:

Ignota facies, quæ non vſitata ſit.

ſcribendum omnes videant, & παρεωράκασι tamen omnes, *facie.* Ibidem eſt alias *viſitata*, quod crediderim germanũ, ſimiliter ferè vſurpatum Pſeudolo, Perſa, Epidico, Curculione: quæ loca alii notarunt. Scenâ, quæ deinceps, *Salſipotenti:*

——— nam abſq; foret te, ſat ſcio in alto
Diſtraxiſſent diſq; tuliſſent ſatellites tui me miſerum fœdè,
Bonaq; omnia, item vnà mecum paſſim cæruleos per campos.

Scribe

Scribe, *Bonaq; omnia ibidem vnà mecum.* Ibidem:

Apage me ſis. dehinc certum eſt otio me dare: ſatis partum habeo.

Legendum aut *Apage te ſis*, aut inſerta præpoſitione *à me*. Vulgatũ nugatoriè Lambinus interpretatur. Abire Neptunum iubet, cum quo nihil deinceps ſibi futurum. Porrò ſcenâ *Huic ego*, malè Gulielmius noſter hic:

Dabo operam, vt me eſſe ipſum planè ſycophantam ſentiat.

mutabat *ipſus*. Alterius vim non perſenſit, quæ in hoc nulla. Dicit Sycophanta, ſe cõductorem ſuum ornamentis circumducturum, adeoq; facturum, vt ſentiat reuera Sycophantam eſſe ſe, quem ſimulare iubeatur: ipſum ſcilicet illũ ſe fore, pro quo ſit exornatus, verum, non fictum. Sequitur ab interuallo:

CH. Quid adoleſcens quæris? quid vis? quid iſtas pultas? SY. heus ſenex,

Cenſus coniuratori ſi rectè rationem dedi.

in quod mirificè contortuplicata exſtat interpretatio Lambini, cum Turnebo *cum iuratori* legentis. Hoc fortè non malè. *Iurator* omnino pro cenſore, non tam dictus ideo, quòd ipſe iuraret, ſed quòd alios ſub iuramento ex animi ſententia, cenſeret. Neſcio tamen ſi non hîc *coniuratorem* pro collega iuratoris ſiue vno ex iuratoribus auctor dixit. Ad cenſoriam quidẽ rem alludit ſimili prorſus modo, Pœnuli prologo:

Nomen iam habetis; nunc rationes ceteras
Accipite. nam argumentum hoc hic cenſebitur.
Locus argumento eſt ſuum ſibi proſcenium;
Vos iuratores eſtis: quæſo operam date.

Vbi iuratores in diuerſum ſenſum vir doctiſſim⁹ interpretatur teſtes, qui produci iurati ſolent. Cui nemo animum vel aures commodabit. Apertè luditur in cõparatione cenſionis. Argumentum fabulæ quaſi cenſetur: cenſendi locus proſceniũ eſt: Cenſores, ſiue iuratores populus & ſpectatores. Hi rationes accipiunt, ferente & dedicante Prologi actore. Pariter iam in Trinumo, cum rationes aduentus & petitionis à ſene poſceretur Sycophãta, velut indignè ferens in ſe inquiri, quid tu, inquit, me rationes poſcis? Cum cenſus ſum, tum iuratori rectè dedi. neque minus dat tamen ſtatim. Hæc loci germana ſententia eſt, quam facilè verba conficient, in hunc modum leuiter etiam correcta:

Cenſus cum ſum, iuratori rectè rationem dedi.

Quo iure *cum* alii fecerunt, eodem ego *ſum* addo. *Si* autem deleo ex veterum editionum auctoritate. Poſt plura:

SY. Pater iſtius adoleſcentis dedit has duas mihi epiſtolas
Leſbonici. CH. mihi eſt amicus. teneo hunc manifeſtarium.

Ambigo de verbis, *mihi eſt amicus*, vtrius ſint, Charmidis, an Sycophantæ. Illius eſſe videantur ex inferiore loco:

CH. Ne male loquare ei præſente amico.

Sic enim Lambinus edidit, cum vulgo *præſenti* vbique. Sed huius ſunt potius, & verior illic lectio vulgata. Quia enim hîc amicum ſibi eſſe dicit adoleſcentis illius patrem, id eſt, ipſum Charmidem; ideò, cum poſtea male illi diceret, ipſe Charmides præſens prohibet malè loqui amico præſenti, ſe deſignans. ibidemq; de ſe item hoc ait: *Si appellaſſes, reſpondiſſet nomine.* ſcilicet, quia præſens aderat, ipſo Sycophanta neſciente. Verum hoc eſſe, magis firmant alii duo infra loci, quibus apertè Charmides amicũ illum Sycophantæ appellat, à quo miſſum ille ſe dixerat: vnde, niſi quia ipſe amicum ſibi eum eſſe antea profeſſus fuit? Locus vnus:

CH. Quid eſt negotij? SY. deuoraui nomen imprudens modò.

CH. Non placet, qui amicos intra dentes concluſos habet.

Vbi *places*, & *habes* forte ſcribendum: etiamſi ſententia nõ ab hoc recedit, etiam per tertiam perſonam elata. Alter:

Te potius bene dicere æquum eſt homini amico, quàm malè.

Neceſſariò igitur hîc Sycophantæ profeſſio iſta adſignanda:

SY. Pater iſtius adoleſcentis dedit has duas mihi epiſtolas

Leſbonici. mihi eſt amicus. CH. teneo hunc manifeſtarium.

Diuinitus autem poſt hæc Palmerius illud ſic emendauit:

Quod ad exemplum eſt? coniectura ſi reperire poſſumus.

SY. Ad hoc exemplum eſt, Char. CH. an Chares? an Charmides? num Charmides?

Hem iſtic erit. qui iſtum Dij perdant.

in quo viſum mihi olim non bis repetendũ nomen Charmidis, ſed altero loco ſupponendum, *an Charidemus?* vt tertio demum ſuum ipſius nomen ſit elocutus, neq; ſe prodiderit ſtatim ſenex. Nũc iteratio illa venuſtiſſima videtur, qua deditâ operâ ſic reminiſcentiã iuuare ſtudeat hominis obliuioſi præter morem contraq; dictum vulgi, quo Mendacem Memorem eſſe oportere fertur: Ita igitur relinquatur. At *erat* iuſtius reſcribes forſan: etſi neq; *erit* ferri nequit. Inferius, *è* præpoſitio verſui inſerenda:

CH. Sub ſolio Iouis? SY. ita dico. CH. è cœlo? SY. atque è medio quidem.

Lepidiſſimus nugator etiam in cœlum perueniſſe ſe iactat, & ſubuectum quidem piſcatoriâ nauicula, & ad id aduorsâ ſemper aquâ, per illumque adeò amnem, quem ſub ſolio ipſo Iouis in cœlo medio exoriri vult ſibi credi. Tum igitur hominem confidentiſſimè ſic mentientem interrogat obſtupidus & attonitus in narrationis exitum ſenex, anne in cœlo ibi cum fuiſſet, etiam Iouem viderit. Et hîc ille:

SY. Callicli iſſe ad villam aiebant ſeruis depromtum cibum.

ſanè quam promtè, & appoſitè ad reliquorũ abſurditatẽ, ſe ipſum ridiculiſſimâ hac nugacitate vincens. Obturbat autem liquidã ceterã feſtiuitatẽ reſponſionis adiecta mentio *Calliclis*, cui nõ video quid hîc poſſit eſſe rei. Quid enim? an Callicli referebatur Iouem abiiſſe?

abiiſſe? Ergo is quoque in cœlo vnà fuerat? At nunc illum ignotum hîc Sycophanta quærit. Hoc verò abſurdum non ferendum. Suſpicêris, *Charmidi* reponendum: quaſi amicus ipſius, quem eſſe prædicabat, & à quo literas afferre ſe fingebat, in cœlo vna fuerit, atque huic dictum ibi ſit, iiſſe Iouem ad villam, cum forte non offenderetur. Nam ſanè itineris aliquem comitem fuiſſe, innuitur loquendi modo, cùm non de ſe ſolo, ſed vt de pluribus, numero multitudinis, Sycophanta ſemper narrat. Vt,

Omnium primum in Pontum aduecti ad Arabiam terram ſumus.

Et, *imò horiola aduecti ſumus.*

Imò verò ipſum Charmidem comitem fuiſſe non obſcurè colligitur ex his veri Charmidis de ſe verbis:

CH. Nimium graphicum hunc nugatorem. ſed ego ſum inſipientior,

Qui egomet, vnde redeam, hunc rogitem, quæ ego ſciam, atq; hic neſciat.

Vnde & aliud elicias, ipſum Charmidem, cum de Sycophanta ſolo quærit in libris noſtris vnitatis numero, forte de illo quoque gemino ſuo Charmide ſimul quærere ſemper, & flexum pluralem his aliquot locis pro ſingulari reſtituendum: *(tem?*

CH. Qui homo eſt me inſipientior, qui ipſe egomet vbi ſim quæri-

Sed nihil diſconducit huic rei. quid ais? SY. quid? CH. hoc quod te rogo,

Quos locos adiiſtis? SY. nimium miris modis mirabiles.

Et deinde: *Sed quid ais? quò inde iſtis porrò?*

Et poſtremò: *CH. Ehò an etiam in cœlum aſcendiſtis?*

Quæ qui conſiderabit omnia & collata inuicem diligentius expendet, ei non vana coniectura videri noſtra poterit: etſi non eam ego nimis aſſeuero, probabili profectò tamen, ſi non neceſſaria ratione ſuffultam. De ipſo Charmidæ nomine pro Calliclis ſubſtituendo quæ diſputauimus, ordine ac rectè diſputari ſic etiam ſanè poſſunt, & tam de remouendo altero, quàm altero reponendo firma ſunt vtrinque, ſi quis in illuſtrandis elaboret, argumenta. Tamen vtcunque tueri id poteram, aliud ſentio apud interiorem animum meum, aliterque & melius emendari locum manifeſti quidem vitii conuictum poſſe credo, ſiue ſcio. Quid ſuſpicari tu poſſis, anteà dixi: nunc, quid ipſe ſtatuam, habebis. Et confido in hanc ſententiam, relicta priori, eiuratiſq; aliis, quæ excogitari cunque poſſint, omnibus, omnes libenter mecum abituros. *Callicli* igitur corruptum affirmo ex *Alij Dij*: atque hoc reſcribendum quanta poſſum aſſeueratione contendo. Literas vide; & corruptionis originem, tum reſtitutionis facilitatem agnoſces. Quid enim ſimile inter ſe magis? Fons erroris inde, quod *d* literula in voce *dij*, diſſiliit in duas *cl*, vt locis innumeris factum: ibi mox *alij*

in *alli* facillimè degenerauit: & cum huc præcipitatum eſſet, quomodo tandem non laberentur in additionem literæ capitalis, vt exſiſteret iam totum nouum *Callicli?* Enimuerò quam f ci è hoc nothum ex legitimo natum, tam facilè ex ipſo legitimũ n ſtrum viciſſim nunc renatum. Par enim viciſſitudo permutationis: & per veſtigia erroris ipſa ad verum retroimus. Vna hæc ratio firmandæ correctionis à ſimilitudine ſcripturæ ſolius: altera & ab ipſius ſententiæ aptitudine, imò & elegantia ſingulari.. Ecquid enim lepidius fingi poteſt aut potuit à nugatore noſtro, quàm vt de Ioue interrogatus, cum non vidiſſe reſponſurus eſſet, ita diceret, abſente ipſo deos alios de eius abitu ſibi retuliſſe? Poſſem hîc plura emendationi commendandæ: ſed abſtinebo, ne iuueniliter vectare & venditare me videar, ipſiſq; lectorum iudiciis æſtimationem eius à valore nudo ſuo permittam.

CAPVT VIII.

Poſtquam pòſt. Memoriâ oblitus. Probare, pro æſtimare. Tutelam tergo aut foribus gerere. Ab re. Dignus cum gignendi caſu. Ius orare. Subitum eſt. Rectè: reſponſio ad interrogationem de ſalute. Vxores iuuentuti incontinentiori in pœnam aut caſtigationem data. Verſus plures variè corriguntur, numeris, interpunctis, verbis ipſis ſæpius interpolatis: ab vno mutilo Lambini additamentum reiectum. Difficilis locus facili emendatione reſtitutus. Perſonæ ordinatius digeſtæ. Contra alios quædam, plura nouiter vltrò dicta. Leuiter & Auſonius interpolatus.

TRinummus hîc quaſi cenſetur. Eius igitur reliquas rationes accipite vos vti iuratores: ego bona fide & ex animi ſententia dabo. Scenâ, quam proximo capite luſtrauimus, hæc etiam ſuperſunt. Verſui,

SY. Ego hercle, ſi eris moleſtus. CH. nam pudicum neminem &c.

inſerenda rurſum particula ablata, ne numeri vacillent,

Ego hercle verò, ſi eris.

Qui mox ſequuntur:

SY. Dimittam vt te velle video. ſed monſtra hoſce homines mihi.
Hos ego quæro, quibus me oportet has deferre epiſtolas.

legi diſtinguique ſe volunt:

——ſed monſtra hoſce homines mihi,
Quos ego quæro, quibus m.

Plautina deinde geminatio eſt particulæ *pòſt*:

Poſtquam ego me aurum ferre dixi, pòſt tu factus Charmides.

quæ iterum inferius hac ſcenâ:

CH. Poſtquam ille hinc abijt, pòſt loquendi liberè
Videtur tempus veniſſe.

ibi verò:

Dum

Dum ille ne ſis, quem ego eſſe nolo. ſis meâ cauſsâ quid lubet.

melius feceris, *qui lubet*. Sed ille obſcuræ ſententiæ & ambiguæ lectionis eſt:

CH. An (ſ. At) etiam maledicis? SY. imò ſaluus quandoquidem aduenis,
Dij te perdant, ſi te flocci facio, an perijſſes prius.

Nec alterutram iuuat Lambinus, vltrò verſum etiam corrumpens inſertione 𝔗 *poſt*. Mihi viſa vtraq;, & certa. Legendum enim literulis traiectis *etſi*, pro *ſi te*. Sic ſcriptura emendata eſt:

——SY. imò ſaluus quandoquidem aduenis,
Dij te perdant: etſi flocci facio, an perijſſes prius.

Sententia hæc porrò germana, ioco lepidiſſimo conſtans. Gratulaturus Sycophanta ſeni videbatur de proſpero aduentu, cum ita inciperet, *ſaluus quandoquidem aduenis*: at παρὰ προσδοκίαν ſubiicit, *Dij te perdant*. Quoniam incolumis, inquit, huc veniſti, percas: etſi meâ cauſſa ſeu per me perire potueras etiam prius, nec ego floccum interduim, ſi id factum. Scenâ *Staſime*, rectè credo vulgari:

ST. Quid homo nihili, non pudet te? tribuſne te poteriis
Memoriâ eſſe oblitum?

& fruſtrà mutari *Memoria*. Sic enim dicatur obliuiſci memoria, vt memoria meminiſſe. quod Captiuis:

Iſtuc ne præcipias, facile memoria memini tamen.

Etſi nec inuenuſtè ſeruus ex iſta emendatione iocetur de ipſa memoriâ oblitâ, non de condalio ſaltem ex memoria dimiſſo. Itaque non te pudet, inquiat, tribus te poculis memoriam omnem aboleuiſſe tibi, & ſimul cum vino ebibiſſe? Multò dein longiùs, leuiculum mendum:

CH. Lubet adire atq; appellare hunc, verùm auſculto perlubens.
Sed metuo, ſi compellabo, ne aliam rem occipiat loqui.

leuiter corrige, *verùm auſculto perlubens. Et metuo.* quamquam ſanè relinqui & vulgatum poteſt.

Pòſt ibi:

——illis quoq; abrogant etiam fidem,
Qui nihil meriti: quippe ex eorum ingenio ingenium horum probant.

non obuia notione eſt verbum *probant*, pro æſtimant ac pendunt. Ouidius ita tamen in verſiculo vulgari:

Vulgus amicitias vtilitate probat.

Et noſter verò etiam Perſâ: SC. *Satin hac.*

Tuo ex ingenio mores alienos probas.

qui locus huic planè gemellus. Illos porrò verſus in hunc modum interſtingue:

Sed ego ſum inſipientior, qui rebus curem publicis
Potius, quàm, id quod proximum eſt, meo tergo tutelam geram.

Et iocoſè ibi *tergo tutelam gerere:* quod ad alia ſæpe quoque trahit. Hac fabula ſuprà:

Aperite hoc, aperite, heus. ecquis foribus tutelam gerit.

Truculento: *Ecquis huic tutelam ianua gerit? ecquis intus exit?* Paullò pòſt:

ST. Emere meliuſt cui imperes. CH. pol ego emi, atq; argentum dedi.
Sed ſi non dicto audiens es, quid ago? ST. da magnum malum.

Quod dicam, Lambinus iam monuit: ſed dicam tamen. *audiens eſt* hic, & mox,

CH. Si bonus eſt, obnoxius ſum: ſin ſecus eſt, faciam uti iubes.

tertiâ perſonâ legendum, neque de hoc Staſimo, ſed de alio indefinitè capiendum. Id conuincit ipſius Staſimi proximus ſermo:

ST. Quid id ad me attinet, boniſne ſeruu tu vtare an malis?

Si enim de ipſo actum, quomodo alienum ſe nunc faciat? Ad verbum *emi* igitur non *te* ſubintelligendum, ſed *aliquem*. De vocabulo *Obnoxius* ad Stichum proximam ſatis à nobis dictum. Hac etiamnum ſcenâ:

——*ô mi here exoptatiſſime,*
Salue. CH. ſalue Staſime. ST. ſaluum te. CH. ſcio & credo tibi.
Sed omitto alia: hoc mihi reſponde.

Rectius in antiquis *omitte*, quod repono. Præcidit enim ſerui gratulationem ſenex, & hanc aliaque omittere iubet, de liberis autem reſpondere. Scenâ *Quid hoc hic:* verba & interpuncta verſuum ſic diſtribue:

ST. Nihil eſt moræ? CH. nihil. ambula. actutum redi.
ST. Illic ſum atq; hic ſum. CA. ſequere tu me intrò hac. CH. ſequor.

Vltima ſcenæ mutila ſunt, nec Lambini probum additamentum. Non enim de ſe ſuiſque laboribus ſeruus loquitur, ſed de Calliclis: vt apparet ex ipſo poſtremo verſu:

Ob rem laborem eum ego cepiſſe cenſeo.

Vbi ſententiam veram aperio emendatione, *Abre.* Non enim hic conuenit de re facienda: alii ſunt labores, quos eum cepiſſe indicat ab re, id eſt, fruſtrà, & non ex merito ipſius. Immerito enim calumniis exagitatum, & oneratum infamiâ innuit, quam ille fide ſua ſibi pepererat: vt ex ſuperioribus clarum. Atque igitur verborum defectorum, *Quamquam labores multos*, huc quoque ſenſus reſpexit: Etiamſi labores multos Callicles cepit & iniquis hominum maledicorum ſermonib. impetitus fuit, tamen ego ſeruaſſe eum fidem credo & firmum in amicitia perſtitiſſe. Scenâ *Hic homo*, aut ſuperfluit verbum *ſubeſt*:

Ita commoda quæ cupio eueniunt, quod ago, aſſequitur, ſubeſt
Subſequitur,

aut mutandum fortè *ſubit*. In *commoda* nihil cum aliis turbo: tamé poſſim velle *omnimoda*. Quod de delẽdo *ſubeſt* dixi, non temerarium eſt. Paſſim enim delicias Plautus facit in coniungendis ſic

verbis

verbis *ſequi, aſſequi, ſubſequi.* Amphitr.

A M. Age, i tu ſecundùm. SO. ſequor, ſubſequor te.

Fragmento Aſtrabæ:

Sequere, adſequere, Polybadiſce: meam ſpem cupio conſequi.
Sequor hercle quidem: nam libenter mea ſperata conſequor.

Scenâ *Neq; fuit*: conſtat ſua ſententiâ verſui:

Nam beneficium homini proprium quod datur, proprium ſumſerit.

ſed alio flexu efferendam, ſcribendumque *ſumſeris*, proximus ſuadet:

Quod datum eſt vtendum, id repetendi copia eſt, quando velis.

imò non ſuadet, ſed cogit. Niſi contrà *velit* in ipſo dicas ad illius exemplum faciendum. Vtrumque quidem verbum eodem terminatu eſſe debet: ſed potior is, vt ego cenſeo, perſonæ ſecundæ. Poſteà literula ſuperaddita ſenſum vulgò corrupit iſtic:

Neu quis rem ipſam poſſet intelligere, & theſaurum tuum
Me eſſe penes, atq; eum à me lege populi patrium poſceret.

Quis alienus obſecro repetere theſaurum poterat? imò verò ſolus filius: cuius ea propriè actio, ſi reſciuiſſet. atque id vltrò indicatur per vocem *patrium*. Detrahe igitur *s* à fine prouocabuli, & fac aduerbium, *Neu qui*, id eſt aliquo modo. De filio & hæc dicuntur, vt ipſa illa quæ præcedunt. Inde porrò potuit ſcribere Plautus, vt Nonius vult:

CA. Non ego ſum ſalutis dignus?

quâ loquendi formâ, ſiue caſuum metaplaſmus eſt, ſiue Græciſmus, ſed hic potius; alii quoque frequenter vſi, & ipſi, quos ſibi claſſicos noſtrum ſeculum facit & dicit. Virgil. in 12.

Deſcendam magnorum haud vnquam indignus auorum.

Ouid. 3. de Arte:

Curia concilij nunc eſt digniſſima tanti.

Suetonius Othon. *Vt iam vix vllus eſſet, qui non & ſentiret & prædicaret, ſolum ſucceſſionis imperij dignum.* Statim; ſi omnes ſcenæ verſus ad vnam exigis regulam, breuior eſt toto pede iſte:

CH. Deos volo conſilia voſtra rectè vortere.

Sed ego Iambicum trimetrum hunc eſſe & de induſtria miſtum fuiſſe aliis puto. Perſonæ deinceps non rectè mihi diſtributæ videntur:

CH. Spondeo, & mille auri Philippûm dotis. LY. dotem nihil moror.
CA. Si illa tibi placet, placenda dos quoq; eſt quam dat tibi.
CH. Poſtremò, quod vis non duces, niſi illud quod non vis, feres.
CH. Ita hic orat, LY. impetrabit te aduocato atq; arbitro.
Iſtac lege filiam tuam ſponden mihi vxorem dari?
CA. Spondeo. CA. & ego ſpondeo idem hoc.

Indecorum enim; vt nunc vicarius ad hoc tempus Callicles partes agat etiam præſentis Charmidis, qui ipſe pro ſe vt filiam ſuam deſpondet, ita de dote quoq; agere debet. Ergo ſic repone:

CH.Spondeo,& mille auri Philippûm dotis.LY.dotem nihil moror.
CH.Si illa tibi placet,placenda dos quoq; eſt quam dat tibi.
Poſtremò,quod vis,non duces,niſi illud quod non vis feres.

(atque hos binos verſus eiuſdem eſſe, præter alia, arguit particula *poſtremò*:quæ ſermonis continuationem Plauti more ſignat.)

CA.Ius hic orat.LY.impetrabit te aduocato atq; arbitro.
Iſthac lege filiam tuam ſponden mihi vxorem dare?
CH.Spondeo.CA.& ego.

Callicles aduocatus nunc tantum, primarius vir ipſe Charmides. & ſecundas ille rectè agit,cum ait *Ius hic orat.* quæ dictio creberrima Comicis, Auſonio alicubi reddenda in epiſtola ad Symmachum, id eſt Præfatione ſuper Gripho ternarii numeri. *Qui me ego verum dicere fatebor,iuſtè negabo.* Facito,*ius denegabo.* Etiamnunc Trinumo vix illud rectum:

Euocate:ita ſubitò eſt,properè quod eum conuentum volo.

Hoc autem rectum,*ita ſubitum eſt*. Frequens id,atq; item alterum geminum,*ita res ſubitaria eſt*. Nam Lambinus in diſtinctione,

Euocate ita ſubito:eſt properè quod e.c.v.

pueriliter ineptit. Noſtrum ſi recipis,facere potes etiam ibidem, *propter quod.* Ibidem adhuc perpera diſtinctio:

CA.Beneuolens tuus atq; amicuſt.LE.ſatin ſaluè?dic mihi.
CA.Rectè tuum patrem rediiſſe ſaluum peregrè gaudeo.

Non cohærere debent, *Rectè tuum patrem rediiſſe*: ſed *Rectè* ſolum ſeorſum accipiendum,commate à reliquis ſeparatum. Ea namq; reſponſio ad ſciſcitationem eiuſmodi ſolennis: de qua Formularium Briſſonianum vide. In fine notes in pœnam quaſi ſolitas olim iuuenibus luxurioſis vxores dari:

CA. Miſeria vna quidem homini eſt affatim. CH. imò huic parum eſt.
Nam ſi pro peccatis centum ducat vxores,parum eſt.

Iocosè quidem hoc hic ſenex:ſed omnino ſeriò olim & nunc iuuentus diſſolutior vxoriâ habenâ caſtigari & coerceri ſolet. idque vita communis, & huius ſpeculum Comœdia vbique exemplis aſſerit: & præcipit prudens Educationis magiſter Plutarchus in libelli extremo:Πειρατέον δὲ τοὺς τῶν ἡδονῶν ἥττους, καὶ πρὸς τὰς ἐπιτιμήσεις δυσηκόους, γάμῳ καταζεῦξαι. Δεσμὸς γὰρ οὗτος τῆς νεότητος ἀσφαλέστατος. idemque non inſipiens ſeruus Epidicus fabula ſibi cognomine conſulebat hero maiori in minorem, SC.*St.tacete:*

EP.Continuò arbitretur vxor tuo gnato.

quod hinc interpretandum. Penultimò deniq; hic verſu:

LE.Numquid cauſſa eſt,quin vxorem cras domum ducam? CH.optimum eſt,licet.

abeſſe vox vltima *licet*, & per verſum & per ſenſum poteſt. neutri tamen nimium grauis eſt,ſi ſcias commodè numeros metiri.

VALEN-

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI TRVCVLENTVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

AD

Nob. magnæ indolis ac ſpei adoleſcentem

IVLIVM CÆSAREM WACKHERVM Magnifici & Ampliſſimi viri IOANNIS MATTHÆI WACKHERI à Wackenfels, Conſiliarii Auguſtalis, & Epiſcopi VratisL. Cancellarij Filium.

MAGNAM *fuiſſe vim oportet, qua me nuper à cariſſimi ſodalis tam diuturno contubernio Vratiſlaniâ commouere, & Niſſam veſtram abſtrahere potuerit;* IVLI CÆSAR WACKHERE, *flos adoloſcentiæ nobilioris, & ſpes nobiliſſimæ maturitatis. Fuit ea verò permagna vis, ſed eadem & blandiſſima: prorſus adeò ipſa* πειθανάγκη. *Summa me ſcilicet præſtantiſſimi tui patris, ampliſſimi viri, beneuolentia in me & humanitas, ſimul auctoritas apud omnes meritò grauis, apud me grauiſſima, crebris inuitationib. huc & allicuit & abripuit: cuius iſtam mei cupiditatem neque morari debui longius, & minimè fruſtrari, conſuetudinem autem ipſam vltrò ipſe vehementius affectare. Quid enim optatius eſſe mihi poterat, quam eiuſmodi viri, tàm magni, tam docti, tam humani domeſtica familiaritate, & ſermonibus erudititiſſimis planeq; Muſicis, vt fruor quotidie, de hoc noſtro & omni litterarum genere frui? Quid autẽ fuerat indignius, quàm hominis adeò beneuoli & benefici,*

Digitized by Google

ſic amantis & cupientis, deſiderium contemnere? Quid deinde ſtultius, quàm oblatam ita comiter, ita prolixè delatam vitæ ſtudiorúmq; commoditatem repudiare? Quid inſanius denique quàm fortunam talem, ſponte ſe in amplexus dantem, ambabus, quod dicitur, manibus, excipiendam aſpernari? Ego verò neq; tam omni ratione carui, vt boni quid mihi imineret, non intelligerem; neq; tam humanitate, vt non complecterer: nec autem adeò fui barbar⁹, vt felicitatem velut ingeſtam tamen faſtidirem, quodq; votis omnibus & ſtudiis eſſet enixè cuiq; appetendum, ſine ambitu, ſine labore, inſperatam etiam mihi proueniens non dignarer acceptare. Agnoui & accepi: tantumq; auſpicem, ducem, & Auctorem ſum ſecutus; Cuius in me effuſiſſimam humanitatem, prolixiſſimam beneuolentiam, merita plurima & maxima non anguſto hoc loco poſſum, nec inſtitui prædicare ad te, mi IVLI CÆSAR: *non quidem alia cauſa literis his ab initio compellabam. Iam nunc non redordiar altius, ſed expediam breuiter, vt tempus & res ipſa monet. Poſtquam igitur, vt inceperam dicere, Vratiſlauia Nyſſam tranſii, iamq; hic vltra menſem domeſtica patris & veſtra iucundiſſimâ conſuetudine viuo, paternis ædibus & rebus omnibus tanquam meis vſus, debere mihi ſanè videor benigniſſimæ hoſpitationis quandam remunerationem: quam quia ipſam ipſi parenti præſtare dignam ex tenuibus reculis meis non poſſum; exhibeo ecce tibi paruum & leue muniſculum ex literariis noſtris copiolis depromptum: quod libenter accipies tu, & cum fratre etiam ſuauiſſimo puero,* CAROLO AVGVSTO; *patris deliciis, tuis & meis quoq; amoribus, commune facies, vobis quidem liberis communi meo nomine, patris vicem, debitum; tale autem, quo præcipuè vos vti aliquando per ætatis prouectum, ſtudiorumq; prouectum maiorem commodè nec infrugiferè poſſitis. Etſi tu quidem vti iam nunc potes, eò progreſſus in literis, vt ad Plauti lectionem rectè admouearis. à quo tamen ſi parenti & præceptori adhuc videris abſtinendus, paulò pòſt ad eum paratior & inſtructior accedes cum commentationibus his noſtris, vt mendoſa & obſcura multa rectius intelligas,*

olim

olim etiam illas vltrò examinaturus, & auctâ eruditione confirmatoq; iudicio de noſtra ſententia tuam inuicem laturus. Quod vt poſſis, annis tibi non ita multis opus eſt: opus autem eſt diligentiâ in ſtudiis plurimâ: cui ne parcas hac ætate, nec indolem præclariſſimam tuam neceſſario ſubſidio deſtituas, ipſiq; tibi ita deſis, vt exſpectationem tui tantam non impleas, vide. Nam alia abundè adſunt omnia, quibus à natura & fortuna cumulatiſſimè es inſtructus: ſola diligentia his addenda, & à te ipſo tibi aſſumenda. Ad quam non ego prolixius adhortari te debeo, quando multa acriora & plurima vndecũq; habes incitamenta: domi potiſſimũ ab exemplo magnifici parentis, cuius eximia virtus, doctrina, dignitas te fratremque ſollicitè in imitationem ſui & æmulationem ſtimulant: ſed & à te ipſo, tuiq; tam egregiâ ſpe, qua munificentiſſimã gratiam ipſius Auguſtiſſimi Imperatoris iam nunc tibi conciliauit. Is nempe, qui nuper ob virtutes & benemerita in Auguſtã domum, patrem tuum ampliſſimo honoris præmio, & illuſtri Cæſarei Conſiliarij titulo decorauit: idem ante iam ob inſignem tuam indolem te quoq; ſplendido Canonicatus Vratiſlavienſis munere donauit. Hæc alia non minus præclara cogitabis aſſiduè, & in oculis habebis, quantoq; magis indies intelliges, tantò maioris æſtimabis & ſequêris diligentius, vt ipſum patrem, & in eo quæcunq; ſunt, in quo ſunt omnia ſumma, feliciter aſſequaris. Cui proceſſui tuo faueo & fauebo ſemper ex animo, lætaq; omina perpetuò deprecabor: & nunc quidem in ſignũ etiam illius meæ beneuolentiæ & iſtius voti conteſtationem libellum hunc do dedicoq; tibi, quem anteà tantùm vt munuſculum hoſpitale deſtinabam, vel & quaſi ξένιον quoddam eſſe cupiebam. Meritò enim etiam hoc & idoneo iure conuenientiſſimaq; cauſa cupiebam. Nam cum hîc apud vos in ædibus veſtris extremam manum Plautinis totis in veteri contubernio Vratiſlauiæ affectis commentationibus impoſuerim; extrema pars earum aptè prorſus & iuſtè cedit vobis vt locarij titulo: niſi potius ipſum iſtum libellum tanquam vernulam accepturi eſtis, quem domi veſtræ Muſa noſtra pepererit, ſic quoq; vobis & reliquo omni iure debitum deditumq;. Tu ve-

rò quocunq; nomine peculiariter eum tibi, mi Iuli Cæſar, habe, & ſiue donariolum, ſiue οἰκίον*, ſiue adeò vernam pro peculio prorſus in ſolidum tuo poſſide: Fratri tamen, vt dixi, cum vti poterit ac volet, non inuide: patri autem oſtende, approbatamq; officij ratione & grato muniq; pro tam comi hoſpitatione animo meo, magis vt nos porrò amet, neq; fouere præſentem abſentemve deinceps deſinat, effice impetrabili amabilitatis tuæ gratiâ; noſtraq; ei ſtudia amplius commenda, & ipſe cum fratre non ingratum vobis hoſpitem, vt facitis, amate, ſimulq; omnes amati à me quiſq; pro veſtro merito & culti perpetuo ex meo voto rectiſſimè valete.*

VALENTIS ACIDALII IN PLAVTI TRVCVLENTVM

DIVINATIONES ET INTERPRETATIONES.

CAPVT I.

Parſimonia, res comparſa: Frugalitas, item. Potior, in amoribus. Alteri. Damnoſus. Accepti, nō expenſi ratio apud meretrices: inibi locus inſignis correctus. Senium ac odium. Verſus nuperis editionibus reſtitutus. Interpuncta mutata, verba eiecta. Alia diuerſimode emendata, explicata. Curculio & Epidicus illuſtrata.

VLtimus nobis in TRVCVLENTO labor ſupereſt, cuius vel ipſo nomine debuerant procul abſterreri Corruptores, ne quid ei nocere tentarent. Nunc adeò non abſtiterunt & abſtinuerunt, vt vltrò irritarint de proximo, & magis omniumque maximè efferarint. Sed enim nos malaciſſare viciſſim conabimur, & aliquid efficere ſanè confidimus, maximè poſt aliorum blandas iam diu palpationes, quibus non parum videtur iam tum mitior & tractabilior redditus: etſi deleniri prorſus quidem poſſe nulla, nec à me, nec à quoquam porrò ſpes eſt. Sed adeamus in tempore, & iam hinc experiamur. Argumento fabulæ, vbi ipſe Stratilax deſcribitur:

Vi magna ſeruus eſt ac trucibus moribus,
Lupæ ne rapiant domini parſimoniam.

non eſt pro violentia eius hic ſermo. Languet enim qui poteſt excitari interrogatione:

Lupæ ne rapiant domini parſimoniam?

Eſt

Eſt enim fortaſſe μιμητικῶς hoc dictum velut ex ipſius perſona, qui ſic ſtomachetur: Æquumne id eſt, & ego feram, à meretricibus diripi parſimoniam heri? Nimis autem pulchrè *parſimonia* poſita pro bonis ipſis comparſis & parſimoniâ quæſitis: vt ipſe infra Sc. *Quis illic*, interpretatur:

——ST. ſuam non enim ille meretriculis
Muniendis rem coëgit, verùm parſimoniâ
Duritiaq; quæ nunc ad vos iam exportatur, peſſumæ.

Ad eundem modum Apuleius alicubi *Frugalitatem* vſurpat, pro frugibus & habentiâ totâ: cum quo nunc neſcio libro ait, *Omni frugalitate conſumta.* Peſſimo verò facto in optima editione vltimum periochæ verſum omiſerunt? quem ex aliis appones:

Suumq; is repetit à meretrice ſubditum.

Scenâ primâ:

Sin alter alteri potitus eſt, itidem perit,

Benè Gulielmius noſter editionum veterum lectionem reduxit, *potior: alteri* cur ſic reliquit? Nam etſi quidem id omnibus in libris, ego non tamen ſatis fero. Sanè *altero* requiri videatur: niſi pro hoc illud ipſum eſt: vt auferendi caſus iſti per *i* ſolent efferri aliquando. Exemplo ſunt, Die craſtini, ſeptimi, quotidie, quî. Sed omninò vocis eius nihil hîc fuit; niſi prorſus erro, ac libido ſit velle potius ſcriptum, *Sin alter autem potior eſt.* Abſolutè enim *potior* in re amorum, pro potiſſimo amatore: neque tam Caſinâ noſtri, quem locum non nimis aptum Gulielmius laudat:

——hercle me ſuſpendio,
Quam tu eius potior fias, ſatiuſt mortuum.

ſed magis Horat. Epod. 15.

Non feret aſſiduas potiori te dare noctes.

Porrò autem in interpunctione vitium:

Atq; hac celamus nos damna vnâ induſtriâ,
Cum rem fidemq; noſq; noſmet perdimus,
Ne quid parentes neu cognati ſentiant.

quod facilè ſententia viſa docet tollere:

Atq; hac celamus nos damna, vnâ induſtriâ
Cum rem fidemq; &c.

Dum damna noſtra celamus, inquit, ne parentes aut cognati ſentiant, interim vnâ eademque operâ pariter, rem, fidem & noſmet ipſos perdimus. At ſi non celent ipſi, contrà lenones & ſcorta perituros ait ſtatim:

Quos cum celamus, ſi faximus conſcios,
Qui noſtræ ætati tempeſtiuè temperent,
Vnde anteparta demus poſtpartoribus,
Faxim lenonum & ſcortorum vt plus eſt minus,
Et minus damnoſorum hominum, quam nunc eſt, ſiet.

In quibus inconcinnum additamentum verbulorum, *vt plus eſt*: quæ quidem abeſſe debere videntur, vt abſunt à veteri meo Colonienſi. Verſus autem facillimè expleatur aliter:

Faxim lenonum & ſcortorum multo minus &c.

Certè, ſi *vt plus eſt* hîc fuit; inanis poſteà verſus idem dicens:

Nam nunc lenonum & ſcortorum plus eſt ferè.

Damnoſos autem homines ibidem vocat, qui damna faciant *παθητικῶς*, non qui inferant: & eodem intellectu ſe mox *damnoſiorem*:

Damnoſiorem me exinde amouit loco:

quod qui ita explicant, vt cenſeant reſpectu meretricis accipiendum, cui damnum ille det, quia nihil aut parum det; hos errare puto: pariter vt Lambinum Curculione *Dites damnoſos* interpretantem de locupletibus ſumtuoſis. Ita verò ſumtuoſis quidem, ſed olim, dum res ſupereſſet, vnde ſumtus fierent. Nũc enim damnoſos ideò dicit illos diuites, quia tot damnis vltrò factis è diuitiis in egeſtatem deuoluti ſint. Nec aliter Epidico *Damnoſus ſenex*, quam pro infelici & multis damnis confecto. Sed porro pergit Dinarchus de lenonum & ſcortorum multitudine:

Nam nuſquam alibi ſi ſunt, circum argentarias
Scorta & lenones quaſi ſedent quotidie.
Ea nimia eſt ratio: quippe qui certo ſcio,
Triplo plus ſcortorum eſſe iam quàm ponderum,
Quos quidem quamnam ad rem dicam in argentariis
Referre habere, niſi pro tabulis, neſcio,
Vbi æra perſcribantur vſuraria,
Accipiat ilico expenſa, neq; cenſeat.

Quos verſus omnes vnius extremi gratia aſſcripſi: quem corruptiſſimum eſſe, tum putidiſſimè ab Interprete exponi, *pignus* in omnes fortunas meas dare ſum paratus. Quis enim aut eſſe *poteſt* ſenſus? aut qualis eſt, quem Lambinus facit? Accipiat ilico, ait, Phroneſium quæ ſunt expenſa, neq; cenſeat tñ ſe accepiſſe. Idem verò eodem pignore contendam, rectiſſimè à me ſic emendari:

Accepta dico, expenſa ne qui cenſeat.

neq; minus explicari. Nihil enim ad Phroneſium iſta: ſed de ſcortis agunt etiam circum argentarias ſedentibus. Atque ait Dinarchus, neſcire ſe, quid in argentariis ſcorta haberi referat, & in quẽ vſum eſſe poſſint; niſi ſi forte pro tabulis vſurpentur, in quibus rationes & vſuraria æra perſcribantur: Sed æra quidẽ accepta ſe dicere, ne quis putet de expenſis loqui. dicto hoc magiſne argentarios, an ſcorta perſtringens? vtroſq; videtur. Nam & alibi trapezitæ inſimulantur accipere lubentius, q̃ expendere, & ſuum ſtrenuè repoſcere, alienũ nemini reddere. Magis tamen in meretrices hic hoc dictum putem, quæ accipiunt ſemper, nec vnquam capiunt ſatis, ſemel autem acceptum nunquam dimittunt poſteà: quod hac fabula & inferius ab Aſtaphio de ipſis prædicatur:

Nam

Nam itidem vt Acherunti hic ratio accepti ſcribitur.
Intrò accipimus:quando acceptum eſt,non poteſt ferri foràs.
Accepti igitur ratio apud ſcorta perpetuò ſcribitur, nulla expenſi. Quod ioco ſic innuit Dinarchus, cum æra in illis quaſi tabulis perſcribi poſſe ait, ſed accepta, non expenſa. Locum elegantiſſimum egregia emendatione à nobis reſtitutum exſpectare nemo debet, vt ipſe prædicent; ego contra poſſum, vt alii. Pòſt laborant interpunctis iſta:
Eadem poſtquam alium repperit qui plus daret,
Damnoſiorem me exinde amouit loco,
Quem infeſtum ac odioſum ſibi eſſe memorabat mala,
Babilonienſem militem.Is nunc dicitur
Venturus peregrè.
nec laborantibus illis rectè valet ſententia. Sed & verſus vnus iuſto longior eſt: in quo *infenſum* Lambinus volebat, non tamen aſſecutus quod volebat. Reſtituendum ita cenſeo:
Quem ſenium ac odium ſibi eſſe memorabat mala,
Detorta hinc ab imperitis iſta altera, qui ſenii ac odii vſurpationem iſtam ignorabant: non mutaturi, ſi Nonii principium ſaltem ipſum legiſſent. Ibi exempla plura vide: vnum atque alterum hîc ſtatim. Accius:
Mors amici ſubigit, quod mihi eſt ſenium multo acerrimum.
Turpil.
Quia enim odio ac ſenio mihi hæ ſunt nuptiæ.
Interpunctiones verò ſi nunc concinnandæ:
———*amouit loco.*
Quem ſenium ac odium ſibi eſſe memorabat mala
Babilonienſem militem, is nunc dicitur
Ventur. pereg.
Hoc quoque iidem antiquum loquendi genus non ceperant: ſed tam clarum iſto literarum ſeculo, vt inſcitia mera ſit exemplis docere. Ibidem mox:
Eum eſſe ſimulant militem puero patrem.
Cur non *ſimulat*? quo flexu reliqua ſunt omnia.
Diſtingues autem iſta ipſa:
Peperiſſe ſimulat ſeſe, vt me extrudat foras:
Atque vt cum ſolo pergræcetur milite,
Eum eſſe ſimulat militem puero patrem.
ac porrò ſimul lege:
Quid iſti ſuppoſitum puerum opus autem? peſſuma,
Mihi verba retur dare ſeſe?
Feci *opus autem* ex antiquo *optant*: vnde tota tamen oratio in alium ſententiæ habitum refingi poteſt, relictâ priſtinâ ſuperiorum interpunctione:
Eum eſſe ſimulant militem puero patrem.

Quem iſti ſuppoſitum puerum adoptant peſſume.
Cum me incertæ lectioni iudicem non interponam.

CAPVT II.

In voce Publicani latens obſcenitas. Alter pro alius. Longè alter. Obſecro, an & affirmantis. Recipiſſis. Proficiſci. Vrbicum petus. Quia tibin'. Suaſum. Ar, ad. Sanus ſi videare; Iierus ſi domi ſit; dicam: Plautina locutionum formula contra alios defenſa. Ne, pro nonne. Viuere pro eſſe. Mutata diſtinctiones: verba ablata alia, alia addita, quædam traiecta. Verſus concinnati. Diuerſa præterea correctiones. Militis locus retractatus. Corruptiſſimus hac fabula verſus poſt alios variè tentatus.

SCenâ *Ad fores*, perſpicuè vna vocula à ſententia aberrat & facit aberrare:

AS. An tute bene rem publicam aut amoris alia lege
Habere ſe poſtulas, quin tu otioſus fias?

Emendo *Habere te poſtulas*: id eſt tractare cupis, tractari poſſe putas. Rem amoris, ita dictam, vt alibi rem voluptatis, pro ipſa voluptate & amore, comparauit cum publica re: quæ vtraq; eadem lege ſeu conditione habeatur, vt otioſus, qui habeat, fiat, ſed otii longè diuerſâ vtrinq; ratione. Non longo hinc interuallo:

Hunc nos habemus publicum, illi alij ſunt publicani.

Legendum ſuſpicor, *Hic nos h. p. illi alibi ſ. publicani.* quandoquidem ſequitur mox *Vtrobidem*, & poſteà *& illic & hic.* Δεικτικὸν autem eſt *Hic*, muliebrem partem ſignans: *alibi* indefinitè de puerili poſitum, ſed quæ & ipſa clarè ſatis notatur in ſono *publicani.* Non enim temerè ſic hoc flexiſſe mihi Plautus videtur; ſed vt ſonum conficeret *publici.* (quod pace dicam honeſtiorum & verecundiorum aurium) *ani.* Porrò poſt plura:

DI. Ego fateor: ſed longè aliter eſt amicus atq; amator.

Non violo *τὸ aliter*, veram fortaſſe, certè bonam lectionem. Neſcio quis tamen mihi Genius inſuſurrat à Plauto ſcriptum *alter.* Alter, eſt alius, in ipſo Captiuorum limine: atq; ibi notauimus, vno tantum aliunde Claudiani exemplo allato: quod huc multò etiam magis quadrat:

Altera Romana longè rectoribus aula
Conditio.

Addo nunc ſimillimum ex Sidonio Apollinari:

Concretum gerat ipſe caput: longè altera noſtri
Gratia iudicii eſt: ſcit ſe, non lejus, amari.

Neque ſic Horatius abhorruit vti. Epiſt. vlt.

Permittet dominos & cedat in altera iura.

Neque Iuuenalis Sat. 3. ——*modo longa coruſcat*
Sarraco veniente abies, atq; altera pinum
Plauſtra vehunt.

Plautus

Plautus autem in hoc vſu creberrimus omnium: cuius illud nunc vnum etiam ſuccurrit ex Milite:

Atq; ego illi aſpicio oſculantem Philocomaſium cum altero
Neſcio quo adoleſcente.

Dehinc noua ſignificatione poſitum verbum:

Mala es atq; eadem quæ ſoles, illecebra. AS. vt exſpectatus
Peregrè aduenisti? nam, obſecro, cupiebat te hera videre.
Quæ tandem te vnum ex omnibus amat.

Nam affirmantis videtur eſſe obſecratio, quæ rogantium aliàs tantùm. Ac forte ſic in Terentii illo quoq; Phorm. Act. 5. Sc. 1.

Duaſne vxores is habet? SO. au, obſecro, vnam ille quidem hanc ſolam.

Tamen aliter ibi capi poteſt: & hic in noſtro tranſponi mihi rectiùs vox eadem videatur, ac Dinarcho geſtibundo & interrogabundo aſſcribi:

——A S. vt exſpectatus
Peregrè aduenisti! nam cupiebat te hera videre. DI. obſecro?
AS. Quæ tandem te vnum ex omnibus amet. DI. euge funde &c.

Quomodo noui & inſolentis in oratione nihil: in ſenſu verò apta omnia & expedita. qui quidem intricatus atque ineptus in iſtis ſcenæ extremis:

DI. Quàm mox tete recepiſti? iam hic eras? A S. prope eſt, profecta quò ſum.
DI. Redi verò actutum. ego interim te apud vos opperibor.

Nondum abiiſſe liquet Aſtaphium: & tamen ſic quaſi abierit redieritque, Dinarchus ad eam profert iſta prima: *Quàm mox te recepiſti? iam hic eras.* Manum porrigunt ad emendationem libri veteres, qui Aſtaphio dant partem horum paullo aliter lectam & cũ ſequentibus continuatam. Sed nos porrò manum alteram in auxilium tendamus, & illos conantes ſaltem plenè adiuuemus. Scribendum:

D I. Quàm mox te recipiſſis? A S T. iam hic ero: prope eſt, profecta quò ſum.
DI. Redi vero actut.

Turbauit non rectè intellecta locutio, *profecta quò ſum*, de qua nonnihil ad Rudentē. Eſt autem, quò inſtitui & incepi ire. Aulul.

Nunc, quò profectus ſum, ibo: poſtidea domum
Me rurſum, quantum potero, tantum recipiam.

Trinummo:

Potin' vt me ire, quò profectus ſum, ſinas?

Terent. Eunuch.

Detineo te fortaſſe: tu profectus aliò fueras.

Et hic Dinarchus interrogat, quàm citò ſe domum receptura ſit Aſtaphium: cui illa, quàm citiſſime ſcilicet: nam non procul eſſe, quò ire deſtinarit. Quòd ſi quid de *recipiſſis* etiam dicere velim, nugas agam. Norunt omnes, quàm id frequens in noſtra, cum ge-

minis eius *incipiſſis, occipiſſis*: quæ ſæpius alibi corrupta paſſim alii reſtituerunt. Etſi tamen hîc & *recepſis* ſcribi potuit, pro receperis: id eſt, quàm mox redieris? Idque parum abeſt quin verius eſſe dicam. Scenâ iam proximè ſequente:

Nugæ ſunt, niſi quod modo cum dederit, dare iam iubeat denuò.

Hic *qui*, ille *iubeat* corrigunt: Ego parum ab vtroq; diuerſus, *niſi quoi, modò cum dederit, dare iā iubeat denuò.* Dein ſic iſtud diſtinguo:

Æquo animo, ipſe ſi nihil habeat, aliis qui habent det locum.

Sequitur alia ſcena *Quis illic*: cuius ſecundum verſum:

AS. Ego ſum, reſpice ad me. ST. quid, ogo? nonne ego video? va tibi.

quia legunt alii aliter, aliter etiam lubet mihi: *ST. quid, ego? AS. non nego. ST. video: va tibi.* Indignatur violentus ſeruus, tam confidenter Aſtaphium reſpondiſſe, *Ego ſum*: & eò ſtomachabundus reddit, *quid? ego?* illa verò nihil ſe territam minaciori dicto ſimulans, ita dixi, inquit: ego ſum: non nego, neq; dixiſſe, neq; me eſſe. ibi Truculentus iſte: video te ipſam eſſe, quid, malum, autem huc tibi vētio eſt? &c. Porrò illic:

AS. Ecquid tibi ego autem dico? ST. quia enim truculentum nominas.

De conſilio veterum tollo duas literulas & à me dictionem integram aliam malè perditam reſtituo;

AS. Quid tibi ego autem male dico?

Vult ita verſus: & magis ſenſus, è præcedenti iſto ductus,

ST. Pergin male loqui, mulier, mihi?

Et deinceps:

AS. Rus merum hic quidem eſt. ST. pudendumne? tu verò clurinum pecus,

Aduenisti huc nos tentatum cum exornatis oſſibus.

Corruptiſſima ſunt, quîs variè varii medentur. Immedicabilis autem hactenus vox *clurinum*: pro qua olim ego, cum liberet & liceret allucinari, *vrbicum*; quaſi pecus vrbicum ruri oppoſuiſſet. At alterum verſum legi ſemper & lego;

Aduenisti huc te oſtentatum cum exornatis oſſibus.

quod vt non interpretationis, ita nec probationis eget. Non minus autem corrupta, quæ mox ſequuntur;

Quia tibi inſuaſo injeciſti propudioſa pallulam.

An eo bella es tu, quia accepiſti arme aduenias. AS. nunc places.

Sed ea facile quidem eſt ſanare, quamquam multorum curatio ibi vana. Priore verſu ſcripſit omninò Plautus, *Quia tibin' ſuaſo*. De *ſuaſo* Feſtus. *Quia tibin'* tmeſis eſt, pro *Quiane tibi*. Ceterùm diſtinctione iam hic cum altero nectendus, & ille meo iudicio ſic item emendandus:

Quia tibin' ſuaſo infeciſti propudioſa pallulam,

Aneo bella es tu? quim accedis ar me? aduenias. AST. nunc places.

Αρχαϊκῶς *ar* pro *ad*, vt alii monuerunt, libens retineo: in ſequentibus verò nunc verſibus obhæſi ſemper, neq; dum quidquam quod

placeat

placeat expedio, cum aliorum interim commenta video meis etiam vaniora. Sed fugio à deſperato iſto loco ad minus lethaliter affectos. Verba verſus huius ita ordinanda:

AS. Mulieres volo conuenire veſtras. ST. quas tu mulieres &c.

Atque illum defectum licet:

Peſſumæ eſtis. AS. quid eſt quod vobis peſſumæ hæc via.

ſic reſtitui tamen in integrum, vt ſpero:

Peſſumæ eſtis. AS. quid eſt quod vobis peſſumæ ſumus? ST. hac abi.

quod poſtremum eſt *abi.* *Sumus* iam olim in proximum *peſſumæ* correpſerat, vnde curſum nunc extraxi. Quærit Aſtaphium, quòd ita pro peſſimis habeant ipſas. at ille illam abire tantum, quod ſæpius antè, iubet: ſe enim quidem ſcire plus quam illa arbitretur. Mox elegantiſſimum Aſtaphii dictum:

AS. Sanus ſi videare, dicam.

cum magno culpæ ſuæ ſocio deprauat Lambinus, vt apud ipſum videre, ſi lubet, potes. Enimuero tam non dicam hic, ſed ille dormitauit, vt ſenſum vel conniuentibus oculis non videret? qui alias aquila videt omnia & peruidet, neque nihil non, quod captat, capit. Eſt illa Plauti formula, qua duram ſententiam molliter effert, aut alioqui circumloquitur, quod non lubet apertè proferre. Hic tantundem eſt, ac ſi dixiſſet, *Non es ſanus.* Ad eundem modum alibi, *Si domi ſit herus, dicam;* eſt, Non eſt domi. Itemque alibi, Si habeam, dem aut commodem tibi: pro Nihil habeo, quod dare queam. Poſt pauca deinde:

ST. Quin maceria illa ait, in horto quæ eſt, quæ in noctes ſingulas Latere fit minor.

Rectum eſt: ſed malim *Quid* cum interrogatione. Mox illud: *AST. Eſt ne ille violentus?* in mentem mihi reuocat locum Militis, *Ne id, quod vidit, viderit. Sc. Satin'.* de quo multa illic verba fecimus, & variè torſimus, in omnibus fortaſſe noſmet ipſos fruſtrati. Nam relicta ſede verborum & verſuum ordine vulgato ſic nunc commodiſſimè videtur accipi poſſe, vt per interrogationem ſecum admiretur, & per admirationem ſeipſum interroget Palæſtrio: Nonne id viderit, quod omninò vidit? *Ne* enim ita pro Nonne, vt hic, aliiſque plurimis locis. Moſtellar.

Sed ego ſumne infelix, qui non curro curriculo domum?

Pſeudol.

Sumne ego homo inſipiens, qui hæc mecum egomet loquor ſolus?

Perſa:

Sed ſumne ego ſtultus, qui rei curo publicæ?

Simpliciſſimum quidem id Milite quoque fit, & nihil loco deſit, niſi interrogationis nota. Sed Truculenti eadem adhuc ſcenâ leuiculum hoc mendum eſt.

Em tu es ſexungula, malè viuitis.

Scribe *malæ*. Nam *viuitis* valet, eſtis. quod paullò pòſt ibidem etiam fortè corruptum:

At pol hero beneuolens vt is eſt ſuo.

Suſpectum enim *eſt* habeo de gloſſa: quâ ſublatâ, ex *vt is* coniicio *viuit*. His autem qui interiacent verſus:

——— egone hac muſſitem?
Iam enim eccere ibo in forum, atq; hac facta narrabo ſeni.
Neq; iſtuc in ſe geſtit ergo coget exanimem mali.

eorum corruptiſſimus hic poſtremus, nec à viro magno ſatis ex arte ſanatur: etſi iam olim eius medicatio approbata. Benè ille facit *examen mali*, pro magna vi & quaſi theſauro mali. De *ſegeſtro* violentior eſt interpretatio, vt maximè ſcripturā ſimilem fateamur. Auſim ego ſic diuinare potius:

Neq; ego iſtuc meo geſtio tergo cogere examen mali.

Minatur ſeruus hero maiori ſe indicaturum flagitia filii, neq; cōmiſſurum, vt in ſuum tergum expetat examen illud mali, quod ille conficiat, in ſe quidē, niſi maturè indicio ſuo præueniat. redundaturum. Non mihi lubido eſt, inquiat, examē iſtuc mali meo tergo cogere: qua phraſi paullò ante dixit; rem & diuitias cogere: Niſi non de ſe libidinem hanc dicit, ſed filio tribuit, aliâ nō minus honeſtâ ſententiæ figurâ, & verò faciliori ſcripturæ mutatione:

Neq; iſte huic, vt ſe geſtit, tergo coget examen mali.

Neq; iſte filiusfamilias, proinde vt geſtit, huic meo tergo malum comparabit. *Se geſtit*, vt vbique ſe poſtulat, ſe vult, & talia. Quamquam etiamnunc minori ac pæne nulla mutatione poterat legi:

Neq; iſte huic in ſe geſti tergo coget examen mali.

Pleniſſimus ita fit ſenſus: non coget iſte huic tergo examen mali, in ſe geſti: id eſt; quod contra ſe geſſit. Sua ſuo ſibi malo commiſſa non in me faciet euenire. in quo poſtremo, dum rectius alii moneant, acquieſcam.

CAPVT III.

Varronis ad hanc fabulam obſcurus & corruptus locus, emendatus, explicatus. Illud, hoc vide. Bene ambulare. Dan'. Geſti. Præter alias correctiunculas varias, locus in ſe pugnans permutatione perſonarum extricatus.

DE principio conſequentis nunc ordine ſcenæ:

Piſces ego credo, qui, vſq; dum viuunt, lauant,
Minus diu lauare, quàm hæc lauat Phroneſium:

Varronis eſt locus lib. 8. LL. obſcurus ille mirū in modum & prorſus αἰνιγματώδης, vt Oedipo ei opus ſit, qui Sphyngi interpres fuit. Aſſcribam, & experiar, an Oedipi vicem ego illi eſſe poſſim. *Apud Plautum cum dicit,*

Piſces

Piſces ego credo, qui vſque dum viuunt adlauant, diu minus lauari, quàm haelauat Phroneſium.

Adlauant lauari non conuenit; vt T ſit poſtremum, ſed R, vt lauantur. Analogia adlauari reddit, quod Plauti aut librarij mendum fuit &c.

Quid Varro in *adlauando* tricatur? aut quid omninò dicit? In noſtris quidem libris *lauant* ſimpliciter eſt: nec aliter debet ille citare: vti profectò nec citauit. Diuerſam tamen lectionem in altero *lauari* ſecutus eſt: quam & cenſura ſuâ perſequitur: & id malè ſic vel à Plauto vel à librariis ſcriptum incuſat. *Lauere* verò noſtri libri: vt appareat, iam illo ſeculo multa in auctore noſtro mutata, quæ plura cognoſceremus & mitaremur, ſi Varronis eiuſdem Quæſtiones ſupereſſent. Nam in his non eum magis de interpretatione, quam de ſcriptura locorum iam tum controuersâ anquiſiſſe credo. Sed hîc quod agit, iam id eſſe colligo. Diſputat de analogiâ, & eius in verborum diuerſo flexu certâ ratione contra illos, qui analogiam ex incerta diuerſitate oppugnabant. Itaque cum hunc Plauti locum in exemplum aduocaſſet & repeſiſſet vtrumque flexum iungi *lauant* & *lauari*; arguit inconſtantiam Plauti, ſi ſic ſcripſerit; aut librariorum temeritatem, ſi mutarint. Non enim ea inter ſe vtraque conuenire, ſed in alterutro fuiſſe manendum, vt par pari redderetur. Hoc dicit verbis ita corrigendis: *Apud Plautum, cum dicit,*

Piſces ego credo, qui vſque dum viuunt lauant,
Diu minus lauari, quàm hac lauat Phroneſium:

Ad lauant lauari *non conuenit, vt T ſit poſtremum: ſed R, vt* lauantur, *analogia ad* lauari *reddit: quod Plauti &c.* Cum Plautus, inquit, *lauant* præmiſiſſet, non debuit ſubiungere *lauari*: nam ad illud hoc non conuenit: ſi autem *lauari* ſcripſit, analogia poſcebat præmittere *lauantur*. Quod cùm haud poſſit per verſus rationem, ſcilicet, concludit tacitè, non *lauari*, ſed *lauare* ſcriptum aut ſcribendum fuiſſe: quo loco noſtri tamen libri *lauere*, veteres *lauare* ipſum expreſsè habent. vt iſta diſputatione nihil opus fuerit: minimè quidem opus nunc ſit in loco plano, & re non nimis magna. Sed Varroni dandum hoc fuit, & ego libenter dedi, vt eius tantummodo mens in tenebris hactenus altiſſimis ſepulta per emendationem excitaretur & emicaret.

Sequitur nunc eâdem ſcenâ porrò:

Sed obſecro hercle, Aſtaphium, i intrò ac nuncia,
Me adeſſe, tu i properè, & ſuade iam vt ſatis lauerit.

literæ aliquot ſimiles perperam geminatæ. Nam Plautus, opinor, ita ſcripſerat:

i intrò, ac nuncia
Me adeſſe: tu i pra, & ſu. &c.

Quod dein ſtatim eſt:

Digitized by Google

Quæ tibi mille paſſuum peperit mora mora.

de eo memini ad Menæchmos, cum geminam ibi locutionem explicarem. Iam verò de ſcriptura dubito vocis alterius *mora*, quæ detorquenda videtur in *moras* aut *moram*, vt oratio commodius ſtruatur. Niſi tamen hæc de induſtria tam conciſa eſt, atque ſic explenda: quæ mora tantum moræ tibi peperit, quantum eſt mille paſſuum. Ibidem mox:

Neſcio quem præſtolata eſt, credo militem.
Illud eſt: vide vt iam quaſi volturij triduo
Prius prædiuinant &c.

Nemo ſanus id ſanum neget: non tamen inſanus ſit, qui deleto *eſt* iungendum ſuſpicetur *Illud vide:* quæ locutio peculiaris elegantiæ in tali ſenſu, & frequentiſſimi apud noſtrum vſus. Curculione:

Hoc vide, vt dormiunt peſſuli peſſimi.

Pſeudolo:

Hoc vide ſis, vt alias res agunt.

Mercatore:

AG. Hoc ſis vide, vt palpatur: nullus eſt quum occœpit blandior.

Hac Comœdiâ inferius:

—— hoc vide, dentibus
Frendit, icit femur.

Milite denique: *—— illuc ſis vide*
Quemadmodum aſtitit, ſeuera fronte.

Scenâ *Num tibi nam:*

Benè ne ambulauiſti? DI. huc quidem hercle ad te benè
Quoniam tui videndi copia eſt. PH. complectere?
DI. Libens. ah hoc eſt mel melle dulci dulcius.
Hoc tuis fortunis, Iuppiter, præſtant mea.
Dane ſuauium. PH. imo vel decem. DI. haud iſtoc pauper es,
Plus pollicere tu, quàm ego à te poſtulo.
Vtinam à principio rei item parſiſſem mea,
Vt nunc reparcis ſuauijs.

Formula *Benè ambulauiſti?* quærens de incolumitate peregrè venientis, pendet ab altera *Benè ambula*, qua abeuntes dimittebant, omnia felicia ſic precantes. In ceteris, quæ hîc attuli, perſonæ manifeſtiſſimè peruerſæ ſunt, & in ſeipſam multipliciter pugnare deprehenditur oratio, ſi non totum prorſus animum auertas: nō enim dicam, ſi vel leuiter aduertas. Vnum præcipuum contradictorium, *Plus pollicere tu*, & *Vt nunc reparcis.* Et quomodo autem parcebat illa, ſi vel decem obtulerat? Nolo in nugis refutandis vltrò amplius nugari. Veriſſimè reſcribo:

DI. Libens. ah hoc eſt mel melle dulci dulcius.
Hoc tuis fortunis, Iuppiter, præſtant mea.

PH. Dan'

PH. Dan' ſuauium? DI. imo vel decem. PH. haud iſtoc pauper es.
Plus pollicere tu, quàm ego à te poſtulo.
DI. Vtinam à principio rei item parſiſſem mea,
Vt nunc reparcis ſuauijs.

Phroneſium vltrò, vt ad complexum, ſic ad ſuauium inuitat. Dinarcho autem non vnum,ſed decem parato dare,finiſtram eius liberalitatem auara mulier perſtringit, & egeſtatem obiicit tacitè,cum à ſuauiis non eſſe pauperem ait,& hinc offerre plus, quàm poſcatur. Ibi contrà ille parſimoniam ſuauiorum in ipſa incuſat: & ad eius exemplum optat, olim rei item ſuæ ſe parſiſſe. Ceterùm *Dan'* etiam correxi,lectionibus aliis reiectis, quia id hîc verum ſcio. Eſt enim pro *Daſne*: qua facie vulgatiora ſunt, *viden' audin', abin', ſcin'*, & infinita. Deinceps quos verſus Gulielmius noſter à gloſſemate liberatos dedit,amplius ego ſic legam:

Sed quod ego facinus audiui adueniens tuum?
Quod tu hic abſente me noui negotij
Geſti, cumq; bene proueniſti, gaudeo.

Inæqualis alioqui oratio: & *Geſti*, pro geſſiſti, non inſolens Plauto. Idem noſter ibidem porrò:

Aliam aliorſum ire, præmandare & quærere
Puerum aut puellam qui ſupponantur mihi.

legebat olim *peruenari*, pro nihili verbo *præmandare*. Si tam longè abire licet à veſtigiis vulgarîbus, equidem *percontari* malim: ſed non hac via,metuo,verum aſſequemur. Altero verſu facio *ſupponatur*, & *qui* habeo pro particula aduerbiali. Non tam ſermo, quàm ſenſus ita concinnior. Vlterius:

——— *DI. ô merces mala!*
PH. Eum nunc non illa peperit, quæ peperit, prior.
DI. Sed tu poſterior. PH. ordine omnem rem tenes.

Antiquę editiones omittunt intermedias perſonas,& iunctim iſta Dinarcho vni tribuunt omnia.

——— *DI. ô merces mala!*
Eum nunc non illa peperit, quæ peperit, prior.
Sed tu poſterior. PH. ord.

quod ſequor, & ſequendum ſuaſerim. Mox interpunctis inter ſe diſparandi verſus hi duo, non in vnum ſententiæ nexum coeuntes:

Vbi ſine labore res geri pulcrè poteſt.
Ad ſuum quemq; æquum eſt eſſe quæſtum callidum.

Prior ſpeciatim ad puerperium refertur: alter generatim profertur de omni quæſtus genere & modo. cui ſententiæ non diſpari alius eſt fabulæ extremo:

Omnes homines ad ſuum quæſtum callent & faſtidiunt.

Vbi *faſtidiunt* verbum indubiè vitioſum, dubiè Palmerius mutat

in *ſatu vidant:* etſi magnis ſe viris eam coniecturám ait probaſſe. Sed aliquanto certius ego, *cati cluunt.* quod primò coaluit in *catoduunt*, mox in iſtud alterum ſibi proximum degenerauit.

CAPVT IV.

Male, pro aſtutè. Argutius. Munerigeruli. Frictio genuum in humili & blanda ſupplicatione. Quid eſt negotij? Manceris, pro manſeris. Comparatus aliquoties ſibi Plautus. Diſtinctiones mutatæ. Verſus vnus traiectus: plures aliter conſtituti. Perſona reddita. Corruptiſſimus locus emaculatus. Aliorum commenta quædam reiecta. Petronius à mala correctione defenſus.

SI incorruptè legitur ſcenæ proximæ initio,

Edepol commentum male:

non capiendum *male* trito ſignificatu, ſed pro vafrè, & aſtutè: quemodo *malus* & *malitia* cum hic ſtatim, tum alibi paſſim apud noſtrum ac Comicos omnes. Illa ſententia:

— nullam rem oportet doloſè aggrediri, niſi
Aſtutè accurateq; exſequare:

ſimiles habet in Plauto multas, ſimillimamque iſtam,

Doli non ſunt doli, niſi aſtu colas.

Sequentia hinc eueſtigio ſic diſtingues:

—— voſmet iam videtis,
Vt ornata incedo: puerperio ego nunc me eſſe ægram aſſimulo.

Nam ad *ægram, puerperio* pertinet, non ad *ornata.* Sic poſteà *puerperio cubare:*

Eumq; gero ornatum, vt grauida, quaſi puerperio cubem.

quod ſic ipſum quoque interpungo. τὸ *vt* enim non refertur ad verbum *cubem:* ſed cohærent, *eum ornatum, vt* ſiue tanquam *grauida.* In reliquis iam ſcenæ huius verſibus vnum eſſe traiectum ſuſpicor:

Date mihi huc ſtactem atque ignem in aram, vt venerem Lucinam meam.
Hic apponite atq; abite ab oculis. ô Pithecium,
Face vt accumbam, adiutare ſic decet puerperam.
Soleas mihi date pallium inijce in me huc Archilis.
Vbi eſt Aſtaphium? fer huc verbenam mihi & thus & bellaria.

Quos dum in ordinem redigo, ſimul alia ex priſcis libris aut certiore coniectura emendabo:

Hic apponite, atq; abite ab oculis. ehò Pithecium
Soleas mihi dato: pallium inijce in me huc, Archilis,
Face vt accumbam: accede, adiuta: ſic decet puerperam.
Vbi es, Aſtaphium? fer huc verben.

Cauſſam traductionis vncã, ſed ſatis mihi videor habere grauem. Rei ſcilicet ordo vult iſtum ordinem ſermonis. Prius enim, quæ

in aram,

in aram, poſcit mulier: deinde ſibi ſoleas, deinde pallium: tum adiutari cupit, vt commodè accumbat ad aram: mox, quæ prius oblita, verbenam & reliqua petit: denique aquam manibus, vt ſacrum ipſum iam ſuum orſura. Scenâ *Ne exſpectetis*, rarius iſtud eſt loquendi genus:

Et Homeronidam, & poſtilla mille memorari poteſt.

& cui idem alterum tantum in hoc obſeruaui, Pœnuli fine:

Trecentos nummos Philippos, credo, corradi poteſt.

Mox deinde ſcribitur:

Non placet cum illi plus laudant, qui audiunt, quàm qui vident.

Ineptiunt toto loco, in prouocabulis *qui* & *qua*, libri veteres: quos omnes ſatis refutat is verſus,

Pluris eſt oculatus teſtis vnus, quam auriti decem.

Ex quo vbique ſcribendum *qui audit, qui videt, qui audiunt, qui vident.* Sed hîc inſuper muto:

Non placet, quem illi plus laud. atque id ille verſus ſuadet,

Non placet, quem ſ[illegible]ra laudant.

Cenſoria porrò prorſus cenſura militaris hominis, in qua non temerè vox *argutus* toties iteratur, ac maximè vbi argutatores iſti præficis comparantur:

Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro Præfica.

Nam de Præficis ſolenniter id verbum noſter vſurpat: vt & Friuolar:

Superaboque omnes argutando præficas.

Illud, vtcunque tolerabile, non fero tamen ſic perpetuò legi:

PH. Vide quis loquitur. AS. iam propinquè miles, mea Phroneſium,
Tibi adeſt Stratophanes. Nunc tibi opuſt. &c.

Nam aliquando iam tempus eſt emendari:

PH. Vide, quis loquitur tam propinquè? AS. miles, mea Phroneſium,
Tibi adeſt &c.

Ibi verò ſupini omnes editores, neceſſariam Aſtaphii perſonam cum omittunt:

ST. Euge Aſtaphium eccam, it mihi aduorſum. AS. ſalue ecaſtor Stratophanes.
Venire ſaluum. ST. ſcio.

At mox:

AS. Peperit puerum nimium lepidum. ST. ecquid mihi ſimiliſt? AS. rogas?
Quin vbi natuſt iam macharam & clypeum poſcebat ſibi.

Fortè cum apoſtropho ſcribẽdum *Quin'*, aut integrum ipſum *Quine* cum addita pòſt nota interrogationis. Plautinum id vt alibi omnes ſciunt, ita hîc vix quiſquam dubitabit. Non longè verſum explebis ita:

PH. Vbi illa nam obſecro eſt, quæ me hic reliquit, atque à me abſtitit?

Etiam horum medio prouocabulum *mihi* inſerendum, quod fruſtrà numerorum gratiâ ab aliis eiectum:

PH. Salue, qui me interfeciſti penè & vita & lumine,
Quiq; vim magni doloris mihi per voluptatem tuam
Condidiſti in corpus, quo nunc etiam morbo miſera ſum.

Locus ipſe verò ſimilis illi ex Epidico, *Sc. Si quid eſt:*

—— MV. tune is es,
Qui per voluptatem tuam in me ærumnam obſeuiſti grauem.

Sed illo hic aliquantò elegantior. in quo videtur etiam tecta alluſio obſcenior eſſe ſub ambiguitate vocabuli *pene.* quod temerè tamen fortaſſe ſuſpicemur. Incipit alia ſcena:

Ite, ite hac ſimul mulieri damnigeruli, foras gerones.

Vir magnus hic pridem legit *muli aris.* Mihi ſuccurrit aliquando, *muneri-damnigeruli*: vna voce, compoſitione duplici. Nam *munerigerulos* etiam ſeorſim dixit Pſeudolo, *Sc. Exito:*

Manipulatim mihi munerigeruli facite ante ædes iam hic adſint.

In penitiore hac autem ſcena deprauatiſſimus iſte locus:

Meretricem ego item eſſe reor, mare vt eſt, quod des deuorat, nec vnquam
Abundat. at hoc ſaltem ſeruat me, quom illi ſubeſt, apparet, huic des
Quantum vis, nuſquam apparet neq; datori, neq; acceptrici.

cui medici multi: ab omnibus nulla adhuc ſalus. Mitto lectiones aliorum & explicationes. Ex antiquiſſima ſcriptura, quæ hæc: *at hoc ſaltem ſeruatu bi eſt va mecum apparet*: ex illo, inquam, monſtruoſiſſimo ſcripturæ monſtro poſt alios ita tento: *at hoc ſaltem intereſt. nam illi æſtuanti eiectū apparet.* Ad veſtigia non poſſis propius. Ex *tem ſer, intereſt*: ex *vatu bi, nam illi*: ex *eſt va m, æſtuanti*: ex *ecum*, eiectum. Quæ quomodo inuicem reſpondeant, iam hinc liquet cuiuis; & in his verſato, ſimul occaſio corruptionis. Quòd ſi non omnia omninò verba, quod tamen ſperamus; at ipſam ſententiam, vt confidimus, ſumus aſſecuti. Nam dum mare & meretricem comparat, hanc tamen voraciorem peioremque & damnoſiorem ſtatuit. Intereſſe enim hoc, quòd mari aliquandò abſorpta reddantur, & appareant ad littus eiecta per æſtum: at quæ meretrix abſumſerit ſemel, ea conſumpta penitus nunquā poſtea redeant aut reuideantur. Ibidem vlterius:

Ecquid auditis hæc quæ imperata ſunt? GE. ah. nolo auferant.
Deſiccari lubet. PH. impudens es mecaſtor. GE. tun bona ſide,
Tune ais impudentem me eſſe, quæ ſis ſtabulum flagitij?

Primùm nihil verius, quàm veriorem lectionem eſſe priſcam *Deſricari.*

Meus qui affinis fuit, ancillas duas conſtrictas duxere,
Alteram tonſtricem huius, alteram ancillam ſuam.
Pertimui, poſtquam vna cura cor meum mouit modo.

poſt illos inquam alio traductionis audacioris genere collocandus videtur vltimus ſequentis ſcenæ:

Ne illa ſtimulum longum habet, quæ vſq; illinc cor pungit meum.

qui inidoneus iſti loco, ſi conſideres; huic contrà, ſupra quàm dici poteſt, aptus. Ibi enim nihil Dinarchus à Phroneſio angitur aut turbatur, cuius opportunum ſibi occurſum gratulatur, eius quidem cupiens, & vltrò deſtinatóq; ad eam profectus. At hîc ad conſpectum ancillæ alterius reductus in memoriam facti ſui, quippe filiam eius herilem compreſſiſſe ſibi conſcius, pertimeſcit: atq; eò cùm cor ſibi moueri curâ dicat, aptiſſimè ſubiungat, id ipſum ſibi pungi ab hac ancillâ, quantumuis etiam longiuſculè abſente: cui ideo longum ſtimulum tribuat, ea loquendi ratione, qua & aculeus ad pectoris punctionem adhibetur Trinumo:

Iamdudum meum ille pectus pungit aculeus.

Hæc coiectura ſanè veriſimilis, ſi quod habet ius, à iudiciis tamen impetrare debet eruditiorum, non à mea teſtimonii dictione ſtatim obtinere. Poſtremus huius ſcenæ verſus:

Timeo ne malefacta antiqua mea nunc inueniam omnia.

variat in omnibus antiquis. Ex Aldina lectione *mea ſine inueniam omnia*, facio *mea ſint inuenta omnia*. liquidiſſimâ ſcripturâ & ſententiâ. Metuit, ne flagitium hactenus occultum ſuum, ſtuprum nempe virginis, planè iam ſit patefactum, proditum, & inuentum.

CAPVT VII.

Audere, pro velle, item poſſe, nouè. Paries, homo intermedius alios diſtinens. Vino carere, Scatere. Manſtutor reiectus. Confexim. Nuga interpretis ſpreta. Loca plura præterquam quod correcta poſt alios, etiam expoſita. Verſus quidam traductus. Numeri refecti. Perſona variata. Alia notata.

NOuam ſignificationem deprehendiſſe mihi videor in verbo *Audeo*, quo in eodem minus iam nouâ alii pridem notarût, oſtenſo, poni interdum pro *volo*: vnde *ſodes*, pro *ſis* frequentatum. Hîc verò ſcenâ proximâ *Egone*:

DI. Lapideus ſum, commouere me miſer non audeo.

videtur eſſe, *poſſum*. Potiùs enim, quia lapideum ſe dicit Dinarchus, non poteſt ſe commouere, quam non audet aut adeò vult. Idque in ſtupore & torpore proprium omninò. Eius tamen vſurpationis exemplum aliud nullum habeo: & video, quid obiecturi ſint, quibus hæc nouitas non placebit: eſſe vulgatiſſimo ſenſu tantùm, neque audere Dinarchum præ formidine, ne fortaſſis adeſſe perſentiatur. Hos tamen & aliter & ſic eludere poſſum: iam nunc perſenſum Dinarchi præſentiam, vt claret ex proximè priore verſu:

Digitized by Google

Quem iſti ſuppoſitum puerum adoptant peſſuma.
Cum me incertæ lectioni iudicem non interponam.

CAPVT II.

In voce Publicani latens obſcenitas. Alter pro alius. Longè alter. Obſecro, an & affirmantis. Recipiſſis. Proficiſci. Vrbicum petus. Quia tibin'. Suaſum. Ar, ad. Sanus ſi videare; Herus ſi domi ſit; dicam: Plautina locutionum formula contra alios defenſa. Ne, pro none. Viuere pro eſſe. Mutata diſtinctiones: verba ablata alia, alia addita, quadam traiecta. Verſus concinnati. Diuerſa præterea correctiones. Militis locus retractatus. Corruptiſſimus hac fabula verſus poſt alios variè tentatus.

SCenâ *Ad fores*, perſpicuè vna vocula à ſententia aberrat & facit aberrare:

AS. An tute bene rem publicam aut amoris alia lege
Habere ſe poſtulas, quin tu otioſus fias?

Emendo *Habere te poſtulas*: id eſt tractare cupis, tractari poſſe putas. Rem amoris, ita dictam, vt alibi rem voluptatis, pro ipſa voluptate & amore, comparauit cum publica re: quæ vtraq; eadem lege ſeu conditione habeatur, vt otioſus, qui habeat, fiat, ſed otii longè diuerſâ vtrinq; ratione. Non longo hinc interuallo:

Hunc nos habemus publicum, illi alij ſunt publicani.

Legendum ſuſpicor, *Hic nos h. p. illi alibi ſ. publicani.* quandoquidem ſequitur mox *Vtrobidem*, & poſteà *& illic & hic.* Δεικτικῶς autem eſt *Hic*, muliebrem partem ſignans: *alibi* indefinitè de puerili poſitum, ſed quæ & ipſa clarè ſatis notatur in ſono *publicani*. Non enim temerè ſic hoc flexiſſe mihi Plautus videtur, ſed vt ſonum conficeret *publici*, (quod pace dicam honeſtiorum & verecundiorum aurium) *ani*. Porrò poſt plura:

DI. Ego fateor: ſed longè aliter eſt amicus atq; amator.

Non violo τὸ *aliter*, veram fortaſſe, certè bonam lectionem. Neſcio quis tamen mihi Genius inſuſurrat à Plauto ſcriptum *alter*. Alter, eſt alius, in ipſo Captiuorum limine: atq; ibi notauimus, vno tantum aliunde Claudiani exemplo allato: quòd huc multò etiam magis quadrat:

Altera Romana longè rectoribus aula
Conditio.

Addo nunc ſimillimum ex Sidonio Apollinari:

Concretum gerat ipſe caput: longè altera noſtri
Gratia iudicii eſt: ſcit ſe, non leſus, amari.

Neque ſic Horatius abhorruit vti. Epiſt. vlt.

Permittet dominos & cedat in altera iura.

Neque Iuuenalis Sat. 3. ——*modo longa coruſcat*
Sarraco veniente abies, atq; altera pinum
Plauſtra vehunt.

Plautus

Plautus autem in hoc vſu creberrimus omnium: cuius illud nunc vnum etiam ſuccurrit ex Milite:

Atq; ego illi aſpicio oſculantem Philocomaſium cum altero
Neſcio quo adoleſcente.

Dehinc noua ſignificatione poſitum verbum:

Mala es atq; eadem quâ ſoles, illecebra. AS. vt exſpectatus
Peregrè aduenisti? nam, obſecro, cupiebat te hera videre.
Quæ tandem te vnum ex omnibus amat.

Nam affirmantis videtur eſſe obſecratio, quæ rogantium aliàs tantùm. Ac forte ſic in Terentii illo quoq; Phorm. Act. 5. Sc. I.

Duaſne vxores is habet? SO. au, obſecro, vnam ille quidem hanc ſolam.

Tamen aliter ibi capi poteſt: & hìc in noſtro tranſponi mihi rectiùs vox eadem videatur, ac Dinarcho geſtibundo & interrogabundo aſſcribi:

——AS. vt exſpectatus
Peregrè aduenisti! nam cupiebat te hera videre. DI. obſecro?
AS. Quæ tandem te vnum ex omnibus amet. DI. euge funde &c.

Quomodo noui & inſolentis in oratione nihil: in ſenſu verò apta omnia & expedita. qui quidem intricatus atque ineptus in iſtis ſcenæ extremis:

DI. Quàm mox te te recepiſti? iam hic eras? AS. prope eſt, profecta quò
ſum.
DI. Redi verò actutum. ego interim te apud vos opperibor.

Nondum abiiſſe liquet Aſtaphium; & tamen ſic quaſi abierit redieritque, Dinarchus ad eam profert iſta prima: *Quàm mox te recepiſti? iam hic eras.* Manum porrigunt ad emendationem libri veteres, qui Aſtaphio dant partem horum paullo aliter lectam & cũ ſequentibus continuatam. Sed nos porrò manum alteram in auxilium tendamus, & illos conantes ſaltem plenè adiuuemus. Scribendum:

DI. Quàm mox te recipiſſis? AST. iam hic ero: prope eſt, profecta quò
ſum.
DI. Redi verò actut.

Turbauit non rectè intellecta locutio, *profecta quò ſum*, de qua nonnihil ad Rudentẽ. Eſt autem, quò inſtitui & incepi ire. Aulul.

Nunc, quò profectus ſum, ibo: poſtidea domum
Me rurſum, quantum potero, tantum recipiam.

Trinummo:

Potin' vt me ire, quò profectus ſum, ſinas?

Terent. Eunuch.

Detineo te fortaſſe: tu profectus aliò fueras.

Et hìc Dinarchus interrogat, quàm citò ſe domum receptura ſit Aſtaphium: cui illa, quàm citiſſime ſcilicet: nam non procul eſſe, quò ire deſtinarit. Quòd ſi quid de *recipiſſis* etiam dicere velim, nugas agam. Norunt omnes, quàm id frequens in noſtra, cum ge-

minis eius *incipiſſis, occipiſſis*: quæ ſæpius alibi corrupta paſſim restituerunt. Etſi tamen hîc & *recepſis* ſcribi potuit, pro recepens id eſt, quàm mox redieris? Idque parum abeſt quin verius eſſe dicam. Scenâ iam proximè ſequente:

Nugæ ſunt, niſi quod modo cum dederit, dare iam iubeat denuò.

Hic *qui*, ille *lubeat* corrigunt: Ego parum ab vtroq; diuerſus, *niſi quoi, modò cum dederit, dare iā lubeat denuò.* Dein ſic iſtud diſtinguo:

Æquo animo, ipſe ſi nihil habeat, alius qui habent det locum.

Sequitur alia ſcena *Quis illic*: cuius ſecundum verſum:

AS. Ego ſum, reſpice ad me. ST. quid, ogo? nonne ego video? væ tibi.

quia legunt alii aliter, aliter etiam lubet mihi: *ST. quid, ego? AS. non nego. ST. video: væ tibi.* Indignatur violentus ſeruus, tam confidenter Aſtaphium reſpondiſſe, *Ego ſum*: & eò ſtomachabundus reddit, *quid? ego?* illa verò nihil ſe territam minaciori dicto ſimulans, ita dixi, inquit: ego ſum: non nego, neq; dixiſſe, neq; me eſſe. ibi Truculentus iſte: video te ipſam eſſe, quid, malum, autem huc tibi vētio eſt? &c. Porrò illic:

AS. Ecquid tibi ego autem dico? ST. quia enim truculentum nominas.

De conſilio veterum tollo duas literulas & à me dictionem integram aliam malè perditam reſtituo;

AS. Quid tibi ego autem male dico?

Vult ita verſus: & magis ſenſus, è præcedenti iſto ductus,

ST. Pergin male loqui, mulier, mihi?

Et deinceps:

AS. Rus merum hic quidem eſt. ST. pudendumne? tu verò clurinum pecus,

Aduenisti huc nos tentatum cum exornatis oſſibus.

Corruptiſſima ſunt, quîs variè varii medentur. Immedicabilis autem hactenus vox *clurinum*: pro qua olim ego, cum liberet & liceret allucinari, *vrbicum*: quaſi pecus vrbicum ruri oppoſuiſſet. At alterum verſum legi ſemper & lego;

Aduenisti huc te oſtentatum cum exornatis oſſibus.

quod vt non interpretationis, ita nec probationis eget. Non minus autem corrupta, quæ mox ſequuntur;

Quia tibi inſuaſô infeciſti propudioſa pallulam.

An eo bella es tu, quia accepiſti arme aduenias, AS. nunc places.

Sed ea facile quidem eſt ſanare, quamquam multorum curatio ibi vana. Priore verſu ſcripſit omninò Plautus, *Quia tibin' ſuaſo.* De *ſuaſo* Feſtus. *Quia tibin'* tmeſis eſt, pro *Quiane tibi.* Ceterùm diſtinctione iam hic cum altero nectendus, & ille meo iudicio ſic item emendandus:

Quia tibin' ſuaſo infeciſti propudioſa pallulam,

Anneo bella es tu? quin accedis ar me? aduenias. AST. nunc places.

Agnoſco *ar* pro *ad*, vt alii monuerunt, libens retineo: in ſequentibus verò nunc verſibus obhæſi ſemper, neq; dum quidquam quod

placeat

placeat expedio, cum aliorum interim commenta video meis etiam vaniora. Sed fugio à deſperato iſto loco ad minus lethaliter affectos. Verba verſus huius ita ordinanda:

AS. Mulieres volo conuenire veſtras. ST. quas tu mulieres &c.

Atque illum defectum licet:

Peſſumæ eſtis. AS. quid eſt quod vobis peſſumæ hæc via.

ſic reſtitui tamen in integrum, vt ſpero:

Peſſumæ eſtis. AS. quid eſt quod vobis peſſumæ ſumus? ST. hæc abi.

quod poſtremum eſt *abi*. *Sumus* iam olim in proximum *peſſumæ* correpſerat, vnde rurſum nunc extraxi. Quærit Aſtaphium, quòd ita pro peſſimis habeant ipſas. at ille illam abire tantum, quod ſæpius antè, iubet: ſe enim quidem ſcire plus quàm illa arbitretur. Mox elegantiſſimum Aſtaphii dictum:

AS. Sanus ſi videare, dicam.

cum magno culpæ ſuæ ſocio deprauat Lambinus, vt apud ipſum videre, ſi lubet, potes. Enimuero tam non dicam hic, ſed ille dormitauit, vt ſenſum vel conniuentibus oculis non videret? qui alias aquila videt omnia & peruidet, neque nihil non, quod captat, capit. Eſt illa Plauti formula, qua duram ſententiam molliter effert, aut alioqui circumloquitur, quod non lubet apertè proferre. Hic tantundem eſt, ac ſi dixiſſet, *Non es ſanus*. Ad eundem modum alibi, *Si domi ſit herus, dicam*; eſt, Non eſt domi. Itemque alibi, Si habeam, dem aut commodem tibi: pro Nihil habeo, quod dare queam. Poſt pauca deinde:

ST. Quin maceria illa ait, in horto quæ eſt, quæ in noctes ſingulas Latere fit minor.

Rectum eſt: ſed malim *Quid* cum interrogatione. Mox illud: *AST. Eſt ne ille violentus?* in mentem mihi reuocat locum Militis, *Ne id, quod vidit, viderit*. Sc. *Satin'*. de quo multa illîc verba fecimus, & variè torſimus, in omnibus fortaſſe noſmet ipſos fruſtrati. Nam relicta ſede verborum & verſuum ordine vulgato ſic nunc commodiſſimè videtur accipi poſſe, vt per interrogationem ſecum admiretur, & per admirationem ſeipſum interroget Palæſtrio: Nonne id viderit, quod omninò vidit? *Ne* enim ita pro Nonne, vt hîc, aliiſque plurimis locis. Moſtellar.

Sed ego ſumne infelix, qui non curro curriculo domum?

Pſeudol.

Sumne ego homo inſipiens, qui hæc mecum egomet loquor ſolus?

Perſâ:

Sed ſumne ego ſtultus, qui rei curo publicæ?

Simpliciſſimum quidem id Milite quoque fit, & nihil loco deſit, niſi interrogationis nota. Sed Truculenti eadem adhuc ſcenâ leuiculum hoc mendum eſt.

Em tu es ſexungula, malè viuitis.

Scribe *malæ*. Nam *viuitis* valet, eſtis. quod paullò pòſt ibidem e-iam fortè corruptum:

At pol hero beneuolens vt is eſt ſuo.

Suſpectum enim *eſt* habeo de gloſſa: quâ ſublatâ, ex *vt is* coniicio *viuit*. His autem qui interiacent verſus:

——— egone hæc muſſitem?

Iam enim eccere ibo in forum, atq; hæc facta narrabo ſeni.

Neq; iſtuc in ſe geſtit ergo coget examinem mali.

eorum corruptiſſimus hic poſtremus, nec à viro magno ſatis ex arte ſanatur: etſi iam olim eius medicatio approbata. Benè ille facit *examen mali*, pro magna vi & quaſi theſauro mali. De *ſegeſtro* violentior eſt interpretatio, vt maximè ſcripturã ſimilem fateamur. Auſim ego ſic diuinare potius:

Neq; ego iſtuc meo geſtio tergo cogere examen mali.

Minatur ſeruus hero maiori ſe indicaturum flagitia filii, neq; cõmiſſurum, vt in ſuum tergum expetat examen illud mali, quod ille conficiat, in ſe quidẽ, niſi maturè indicio ſuo præueniat. redundaturum. Non mihi lubido eſt, inquiat, examẽ iſtuc mali meo tergo cogere: qua phraſi paullò ante dixit, rem & diuitias cogere: Niſi non de ſe libidinem hanc dicit, ſed filio tribuit, aliâ nõ minus honeſtâ ſententiæ figurâ, & verò faciliori ſcripturæ mutatione:

Neq; iſte huic, vt ſe geſtit, tergo coget examen mali.

Neq; iſte filiusfamilias, proinde vt geſtit, huic meo tergo malum comparabit. *Se geſtit*, vt vbique ſe poſtulat, ſe vult, & talia. Quamquam etiamnunc minori ac pæne nulla mutatione poterat legi:

Neq; iſte huic in ſe geſti tergo coget examen mali.

Pleniſſimus ita fit ſenſus: non coget iſte huic tergò examen mali, in ſe geſti: id eſt, quod contra ſe geſſit. Sua ſuo ſibi malo commiſſa non in me faciet euenire. in quo poſtremo, dum rectius alii moneant, acquieſcam.

CAPVT III.

Varronis ad hanc fabulam obſcurus & corruptus locus, emendatus, explicatus. Illud, hoc vide. Bene ambulare. Dan'. Geſti. Præter alias correctiunculas varias, locus in ſe pugnans permutatione perſonarum extricatus.

DE principio conſequentis nunc ordine ſcenæ:

Piſces ego credo, qui, vſq; dum viuunt, lauant,

Minus diu lauare, quàm hæc lauat Phroneſium:

Varronis eſt locus lib. 8. LL. obſcurus ille mirũ in modum & prorſus αἰνιγματώδης, vt Oedipo ei opus ſit, qui Sphyngi interpres fuit. Aſſcribam, & experiar, an Oedipi vicem ego illi eſſe poſſim.

Apud Plautum cum dicit,

Piſces

Piſces ego credo, qui vſque dum viuunt adlauant, diu minus lauari, quàm haclauat Phroneſium.

Adlauant lauari non conuenit; vt T ſit poſtremum, ſed R, vt lauantur. Analogia adlauari reddit, quod Plauti aut librarij mendum fuit &c.

Quid Varro in *adlauando* tricatur? aut quid omninò dicit? In noſtris quidem libris *lauant* ſimpliciter eſt: nec aliter debet ille citare: vti profectò nec citauit. Diuerſam tamen lectionem in altero *lauari* ſecutus eſt: quam & cenſurâ ſuâ perſequitur: & id malè ſie vel à Plauto vel à librariis ſcriptum incuſat. *Lauere* verò noſtri libri: vt appareat, iam illo ſeculo multa in auctore noſtro mutata, quæ plura cognoſceremus & miraremur, ſi Varronis eiuſdem Quæſtiones ſupereſſent. Nam in his non eum magis de interpretatione, quàm de ſcripturâ locorum iam tum controuerſâ anquiſiſſe credo. Sed hîc quod agit, iam id eſſe colligo. Diſputat de analogiâ, & eius in verborum diuerſo flexu certâ ratione contra illos, qui analogiam ex incerta diuerſitate oppugnabant. Itaque cum hunc Plauti locum in exemplum aduocaſſet & repeřiſſet vtrumque flexum iungi *lauant* & *lauari*; arguit inconſtantiam Plauti, ſi ſic ſcripſerit; aut librariorum temeritatem, ſi mutarint. Non enim ea inter ſe vtraque conuenire, ſed in altérutro fuiſſe manendum, vt par pari redderetur. Hoc dicit verbis ita corrigendis: *Apud Plautum, cum dicit,*

Piſces ego credo, qui vſque dum viuunt lauant,
Diu minus lauari, quàm hac lauat Phroneſium:

Ad lauant lauari *non conuenit, vt T ſit poſtremum: ſed R, vt* lauantur, *analogia ad* lauari *reddit: quod Plauti &c.* Cum Plautus, inquit, *lauant* præmiſiſſet, non debuit ſubiungere *lauari*: nam ad illud hoc non conuenit: ſi autem *lauari* ſcripſit, analogia poſcebat præmittere *lauantur*. Quod cùm haud poſſit per verſus rationem, ſcilicet, concludit tacitè, non *lauari*, ſed *lauare* ſcriptum aut ſcribendum fuiſſe: quo loco noſtri tamen libri *lauere*, veteres *lauare* ipſum expreſsè habent. vt iſta diſputatione nihil opus fuerit: minimè quidem opus nunc ſit in loco plano, & re non nimis magna. Sed Varroni dandum hoc fuit, & ego libenter dedi, vt eius tantummodo mens in tenebris hactenus altiſſimis ſepulta per emendationem excitaretur & emicaret.

Sequitur nunc eâdem ſcenâ porrò:

Sed obſecro hercle, Aſtaphium, i intrò ac nuncia,
Me adeſſe, tu i properè, & ſuade iam vt ſatis lauerit.

literæ aliquot ſimiles perperam geminatæ. Nam Plautus, opinor, ita ſcripſerat:

i intrò, ac nuncia
Me adeſſe: tu i pra. & ſu. &c.

Quod dein ſtatim eſt:

Quæ tibi mille paſſuum peperit mora mora.

de eo memini ad Menæchmos, cum geminam ibi locutionem explicarem. Iam verò de ſcriptura dubito vocis alterius *mora*, quæ detorquenda videtur in *moras* aut *moram*, vt oratio commodius ſtruatur. Niſi tamen hæc de induſtria tam conciſa eſt, atque ſic explenda: quæ mora tantum moræ tibi peperit, quantum eſt mille paſſuum. Ibidem mox:

Neſcio quem præſtolata eſt, credo militem.
Illud eſt: vide vt iam quaſi volturij triduo
Prius prædiuinant &c.

Nemo ſanus id ſanum neget: non tamen inſanus ſit, qui deleto *eſt* iungendum ſuſpicetur *Illud vide:* quæ locutio peculiaris elegantiæ in tali ſenſu, & frequentiſſimi apud noſtrum vſus. Curculione:

Hoc vide, vt dormiunt peſſuli peſſimi.

Pſeudolo:

Hoc vide ſis, vt alias res agunt.

Mercatore:

AG. Hoc ſis vide, vt palpatur: nullus eſt quum occœpit blandier.

Hac Comœdiâ inferius:

——hoc vide, dentibus
Frendit, icit femur.

Milite denique: *——illuc ſis vide*
Quemadmodum aſtitit, ſeuera fronte.

Scenâ *Num tibi nam:*

Bene ne ambulauiſti? DI. huc quidem hercle ad te benè
Quoniam tui videndi copia eſt. PH. complectere?
DI. Libens. ah hoc eſt mel melle dulci dulcius.
Hoc tuis fortunis, Iuppiter, præſtant mea.
Dane ſuauium. PH. imo vel decem. DI. haud iſtoc pauper es,
Plus pollicere tu, quàm ego à te poſtulo.
Vtinam à principio rei item parſiſſem mea,
Vt nunc reparcis ſuauijs.

Formula *Benè ambulauiſti?* quærens de incolumitate peregrè venientis, pendet ab alterâ *Benè ambula*, quâ abeuntes dimittebant, omnia felicia ſic precantes. In ceteris, quæ hîc attuli, perſonæ manifeſtiſſimè peruerſæ ſunt, & in ſeipſam multipliciter pugnare deprehenditur oratio, ſi non totum prorſus animum auertas: nō enim dicam, ſi vel leuiter aduertas. Vnum præcipuum contradictorium, *Plus pollicere tu*, & *Vt nunc reparcis.* Et quomodo autem parcebat illa, ſi vel decem obtulerat? Nolo in nugis refutandis vltrò amplius nugari. Veriſſimè reſcribo:

DI. Libens. ah hoc eſt mel melle dulci dulcius.
Hoc tuis fortunis, Iuppiter, præſtant mea.

PH. Dan'

PH. Dan' ſuauium? DI. imo vel decem. PH. haud iſtoc pauper es.
Plus pollicere tu, quàm ego à te poſtulo.
DI. Vtinam à principio rei item parſiſſem mea,
Vt nunc reparcis ſuauijs.

Phroneſium vltrò, vt ad complexum, ſic ad ſuauium inuitat. Dinarcho autem non vnum, ſed decem parato dare, ſiniſtram eius liberalitatem auara mulier perſtringit, & egeſtatem obiicit tacitè, cum à ſuauiis non eſſe pauperem ait, & hinc offerre plus, quàm poſcatur. Ibi contrà ille parſimoniam ſuauiorum in ipſa incuſat: & ad eius exemplum optat, olim rei item ſuæ ſe parſiſſe. Ceterùm *Dan'* etiam correxi, lectionibus aliis reiectis, quia id hîc verum ſcio. Eſt enim pro *Daſne:* qua facie vulgatiora ſunt, *viden' audin', abin', ſcin'*, & infinita. Deinceps quos verſus Gulielmius noſter à gloſſemate liberatos dedit, amplius ego ſic legam:

Sed quod ego facinus audiui aduenienes tuum?
Quod tu hic abſente me noui negotij
Geſti, cumq; bene prouenisti, gaudeo.

Inæqualis alioqui oratio: & *Geſti*, pro geſſiſti, non inſolens Plauto. Idem noſter ibidem porrò:

Aliam aliorſum ire, premandare & quærere
Puerum aut puellam qui ſupponantur mihi.

legebat olim *peruenari*, pro nihili verbo *premandare*. Si tam longè abire licet à veſtigiis vulgatibus, equidem *percontari* malim: ſed non hac via, metuo, verum aſſequemur. Altero verſu facio *ſupponatur*, & *qui* habeo pro particula aduerbiali. Non tam ſermo, quàm ſenſus ita concinnior. Vlterius:

——— *DI. ô merces mala!*
PH. Eum nunc non illa peperit, quæ peperit, prior.
DI. Sed tu poſterior. PH. ordine omnem rem tenes.

Antiquæ editiones omittunt intermedias perſonas, & iunctim iſta Dinarcho vni tribuunt omnia:

——— *DI. ô merces mala!*
Eum nunc non illa peperit, quæ peperit, prior.
Sed tu poſterior. PH. ord.

quod ſequor, & ſequendum ſuaſerim. Mox interpunctis inter ſe diſparandi verſus hi duo, non in vnum ſententiæ nexum coeuntes:

Vbi ſine labore res geri pulcrè poteſt.
Ad ſuum quemq; æquum eſt eſſe quæſtum callidum.

Prior ſpeciatim ad puerperium refertur: alter generatim profertur de omni quæſtus genere & modo. cui ſententiæ non diſpario alius eſt fabulæ extremo:

Omnes homines ad ſuum quæſtum callent & faſtidiunt.

Vbi *faſtidiunt* verbum indubiè vitioſum, dubiè Palmerius mutat

in *ſatu vident*: etſi magnis ſe viris eam coniecturam ait proba. Sed aliquanto certius ego, *cati cluunt*. quod primò coaluit in *caduunt*, mox in iſtud alterum ſibi proximum degenerauit.

CAPVT IV.

Male, pro aſtutè. Argutus. Munerigeruli. Frictio genuum in humili & blanda ſupplicatione. Quid eſt negotij? Manceris, pro manſeris. Comparatus aliquoties ſibi Plautus. Diſtinctiones mutatæ. Verſus vnus traiectus: plures aliter conſtituti. Perſona reddita. Corruptiſſimus locus emaculatus. Aliorum commenta quædam reiecta. Petronius à mala correctione defenſus.

SI incorruptè legitur ſcenæ proximæ initio,

Edepol commentum male:

non capiendum *male* trito ſignificatu, ſed pro vafrè, & aſtutè: quemodo *malus* & *malitia* cum hic ſtatim, tum alibi paſſim apud noſtrum ac Comicos omnes. Illa ſententia:

— nullam rem oportet doloſè aggrediri, niſi
Aſtutè accurateq; exſequare:

ſimiles habet in Plauto multas, ſimillimamque iſtam,

Doli non ſunt doli, niſi aſtu colas.

Sequentia hinc eueſtigio ſic diſtingues:

——— voſmet iam videtis,
Vt ornata incedo: puerperio ego nunc me eſſe ægram aſſimulo.

Nam ad *ægram, puerperio* pertinet, non ad *ornata*. Sic poſteà *puerperio cubare*:

Eumq; gero ornatum, vt grauida, quaſi puerperio cubem.

quod ſic ipſum quoque interpungo. τὸ *vt* enim non refertur ad verbum *cubem*: ſed cohærent, *eum ornatum, vt* ſiue tanquam *grauida*. In reliquis iam ſcenæ huius verſibus vnum eſſe traiectum ſuſpicor:

Date mihi huc ſtactem atque ignem in aram, vt venerem Lucinam meam.
Hic apponite atq; abite ab oculis. ô Pithecium,
Face vt accumbam, adiutare ſic decet puerperam.
Soleas mihi date pallium inijce in me huc Archilis.
Vbi eſt Aſtaphium? fer huc verbenam mihi & thus & bellaria.

Quos dum in ordinem redigo, ſimul alia ex priſcis libris aut certiore coniectura emendabo:

Hic apponite, atq; abite ab oculis. ehò Pithecium
Soleas mihi dato: pallium inijce in me huc, Archilis,
Face vt accumbam: accede, adiuta: ſic decet puerperam.
Vbi es, Aſtaphium? fer huc verben.

Cauſſam traductionis vnicā, ſed ſatis mihi videor habere grauem. Rei ſcilicet ordo vult iſtum ordinem ſermonis. Prius enim, quæ

in aram,

in aram, poſcit mulier: deinde ſibi ſoleas, deinde pallium: tum adiutari cupit, vt commodè accumbat ad aram: mox, quæ prius oblita, verbenam & reliqua petit: denique aquam manibus, vt ſacrum ipſum iam ſuum orſura. Scenâ *Ne exſpectetis*, rarius iſtud eſt loquendi genus:

Et Homeronidam, & poſtilla mille memorari poteſt.

& cui idem alterum tantum in hoc obſeruaui, Pœnuli fine:

Trecentos nummos Philippos, credo, corradi poteſt.

Mox deinde ſcribitur:

Non placet cum illi plus laudant, qui audiunt, quàm qui vident.

Ineptiunt toto loco, in prouocabulis *qui* & *qua*, libri veteres: quos omnes ſatis refutat is verſus,

Pluris eſt oculatus teſtis vnus, quam auriti decem.

Ex quo vbique ſcribendum *qui audit, qui videt, qui audiunt, qui vident.* Sed hîc inſuper muto:

Non placet, quem illi plus laud. atque id ille verſus ſuadet,

Non placet, quem ſ[illegible]ra laudant.

Cenſoria porrò prorſus cenſura militaris hominis, in qua non temerè vox *argutus* toties iteratur, ac maximè vbi argutatores iſti præficis comparantur:

Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro Præfica.

Nam de Præficis ſolenniter id verbum noſter vſurpat: vt & Friuolar:

Superaboque omnes argutando præficas.

Illud, vtcunque tolerabile, non fero tamen ſic perpetuò legi:

PH. Vide quis loquitur. AS. iam propinquè miles, mea Phroneſium,
Tibi adeſt Stratophanes. Nunc tibi opuſt. &c.

Nam aliquando iam tempus eſt emendari:

PH. Vide, quis loquitur tam propinquè? AS. miles, mea Phroneſium,
Tibi adeſt &c.

Ibi verò ſupini omnes editores, neceſſariam Aſtaphii perſonam cum omittunt:

ST. Euge Aſtaphium eccam, it mihi aduorſum. AS. ſalue ecaſtor Stratophanes.
Venire ſaluum. ST. ſcio.

At mox:

AS. Peperit puerum nimium lepidum. ST. ecquid mihi ſimiliſt? AS. rogas?
Quin vbi natuſt iam macharam & clypeum poſcebat ſibi.

Fortè cum apoſtropho ſcribēdum *Quin'*, aut integrum ipſum *Quine* cum addita pòſt nota interrogationis. Plautinum id vt alibi omnes ſciunt, ita hîc vix quiſquam dubitabit. Non longè verſum explebis ita:

Meus qui affinis fuit, ancillas duas conſtrictas ducere,
Alteram tonſtricem huius, alteram ancillam ſuam.
Pertimui, poſtquam vna cura cor meum mouit modo.

poſt illos inquam alio traductionis audacioris genere collocandus videtur vltimus ſequentis ſcenæ:

Na illa ſtimulum longum habet, qua vſq; illinc cor pungit meum.

qui inidoneus iſti loco, ſi conſideres; huic contrà, ſupra quàm dici poteſt, aptus. Ibi enim nihil Dinarchus à Phroneſio angitur aut turbatur, cuius opportunum ſibi occurſum gratulatur, eius quidem cupiens, & vltrò deſtinatóq; ad eam profectus. At hîc ad conſpectum ancillæ alterius reductus in memoriam facti ſui, quippe filiam eius herilem compreſſiſſe ſibi conſcius, pertimeſcit: atq; eò cùm cor ſibi moueri curâ dicat, aptiſſimè ſubiungat, id ipſum ſibi pungi ab hac ancillâ, quantumuis etiam longiuſculè abſente: cui ideo longum ſtimulum tribuat, ea loquendi ratione, qua & aculeus ad pectoris punctionem adhibetur Trinumo:

Iamdudum meum ille pectus pungit aculeus.

Hæc cōiectura ſanè veriſimilis, ſi quod habet ius, à iudiciis tamen impetrare debet eruditiorum, non à mea teſtimonii dictione ſtatim obtinere. Poſtremus huius ſcenæ verſus:

Timeo ne malefacta antiqua mea nunc inueniam omnia.

variat in omnibus antiquis: Ex Aldina lectione *mea ſine inueniam omnia*, facio *mea ſint inuenta omnia*. liquidiſſimâ ſcripturâ & ſententiâ. Metuit, ne flagitium hactenus occultum ſuum, ſtuprum nempe virginis, planè iam ſit patefactum, proditum, & inuentum.

CAPVT VII.

Audere, pro velle, item poſſe, nouè. Paries, homo intermedius alios diſtinens. Vino carere, Scatero. Manſtutor reiectus. Confexim. Nuga interpretis ſpreta. Loca plura præterquam quod correcta poſt alios, etiam expoſita. Verſus quidam traductus. Numeri refecti. Perſona variata. Alia notata.

NOuam ſignificationem deprehendiſſe mihi videor in verbo *Audeo*, quo in eodem minus iam nouâ alii pridem notarût, oſtenſo, poni interdum pro *volo*: vnde *ſodes*, pro *ſis* frequentatum. Hîc verò ſcenâ proximâ *Egone*:

DI. Lapideus ſum, commouere me miſer non audeo.

videtur eſſe, *poſſum*. Potiùs enim, quia lapideum ſe dicit Dinarchus, non poteſt ſe commouere, quàm non audet aut adeò vult. Idque in ſtupore & torpore proprium omninò. Eius tamen vſurpationis exemplum aliud nullum habeo: & video, quid obiecturi ſint, quibus hæc nouitas non placebit: eſſe vulgatiſſimo ſenſu tantùm, neque audere Dinarchum præ formidine, ne fortaſſis adeſſe perſentiatur. Hos tamê & aliter & ſic eludere poſſum: iam nunc perſenſum Dinarchi præſentiam, vt claret ex proximè priore verſu:

CAPVT VI.

Secundare. Præſidere. Ne oblitus, oblituſne. Manum injicere aliquem. Hillum penſi. Calces ciere. Pectus aculeo aut ſtimulo punctum. In perſona erratum. In verſibus quibuſdam ordinandis diuerſi concurrerunt: vnus à nobis in locum multo ſuperiorem retractus: multi q.lij aduerſus alios emendati & explicati.

LEpida porrò ſcena eſt, incipiens à voce *Lepidè*: in qua cùm mala ancilla malam heram malè hortatur ad officium malum, non benè verba initio concepta ſunt:

— ama id quod decet rem tuam, iſtum exinani,
Nunc dum iſti lubet, dum habet, tempus ei rei ſecunda.

quæ magis etiam alibi confuſa. Sed in his ſi vltimum non diſtinguendum à præcedentibus, vt ad *tempus ei rei* ſubintelligatur *eſt*; equidem *ſecundat* cenſeo legẽdum. Tempus ei rei ſecundat, id eſt, operam dat, fauet, proſperat, ſiue adeò ſecundum eſt. quomodo apud neſcio quem poetam meminiſſe videor de nauigatione dictum, ventos illi ſecundare. Proximum hinc verſum velim, vt eſt vulgò, retineri, nec *amantiam* & *res copes* à viro magno acceptari. Dehinc item proximo, quidquid fiat incerto vocabulo *reſtricu*; verbum ipſum *præſid:bo* cum Lambino minimè mutandum. Præſidere, cuſtodiam notat, & quaſi cuſtodiæ præfecturam & præſidatum. Moſtellariâ ſic:

Hic ego tibi præſidebo, ne interbitat quæſtio.

Curtius lib. 4. *Quòd ſi perculſis Mazæus, qui præſidebat itineri, ſuperueniſſet; ingens clades accipi potuit.* Idem lib. 3. *Ex fœdere naues ſocijs imperat, quæ Helleſponto præſiderent.* Et omnes ſic vbique. Deinceps:

Tu perge vt lubet ludin iſtos.

fortè legas melius *ludi iſtoc*, id eſt iſtum ludum. Sequentia ſunt Dinarchi:

DI. Quis eſt iſte? eia Aſtaphium, indica.

vt libri quidem etiam priſci diſponunt. Longius hinc ludo literario comparatur amoris diſciplina:

Literas didiciſti: quando ſcis, ſine alios diſcere.
DI. Diſcant, dum mihi commentari liceat, ni oblitus ſiem
Quod dedi. AS. interea magiſter dum tu commentabere,
Volt interibi (ſic volo, non *interim*, verſus cauſſa) *illa itidem commentari.*

Vbi obſcurum, quid velint, *ni oblitus ſiem Quod dedi*: verba ſine dubio non in totum ſincera. Legerim, *ne oblitus ſiem Quod didici.* Commentari ſecum vult, ne, quæ didicerit, obliuiſcatur; aut, anne ſit oblitus. Ita *ne oblitus*, pro *oblituſne*, metatheſi frequenti. Vlterius:

Poſtidea ego te manum injeciani quadrupli veneſica.

ſtringere in cõmuni vitio mulierum, quæ omnes à filiorũ partione plerumq; animis fiunt elatiores. Idem igitur, inquit, facit amica mea, quod mulieres aliæ: quia filiolum peperit, ſuſtulit animos, & ſe facit ferociorē. Sc. *Rus mane*, diſtinctum hoc eſt non ſatis benè:

Poſt illuc veni, quàm aduenit (ſic Dijs placet)
Ad villam, argentum meo qui debebat patri.

Cohærent *Poſt illuc veni, quàm*. tmeſi, pro poſtquam illuc veni. Sic interpunge igitur, vt intelligas, poſtquam ipſe venerit, alterum ſtatim illum aduenisſe: non contra. Ibidem *Exponendi* verbum nota minus trito ſignificatu:

Nunc ego iſtos mundules vrbanos amaſios
Hoc ictu exponam, atq; omnes eijciam foràs.

quo fuit etiam Caſinâ, Sc. *Senſim:*

ST. Quid negotij eſt? OL. obſecro vt valentula eſt!
Pæne expòſuit cubito.

Eſt vtrobique, loco mouere, de gradu deiicere: & forſan à luctatoribus tranſlatum. Etiam ibidem:

——— *nunc hodie efferam Ad hanc argentum.*

Simplex repone *feram*. Iam enim extulerat, porrò laturus ad amicam. Literæ ſuperfluentes adhæſerunt à proximis vtrinq; vocibus: quarum in altera *e* poſtrema, in altera *f* prima. Scena *Mitum*, verſuum iſtorum alter:

ST. Nimio minus ſæuus iam ſum Aſtaphium, quàm fui.
Iam non ſum truculentus, noli metuere.

etſi ſtigmatias ab aliis factus, mutilus quidem non eſt tamen, ſi verbi vltimi literam mediam gemines, *metuuere*, quod crebro ſolet in ſimilibus, & paſſim apud noſtrum alioſque *fuuit*, *pluuere* &c. Quamquam nec hoc neceſſe: pleniquę numeri fient, particula *Iam* in duas ſyllabas tralatitiò more reſolutâ. Forſan autem ipſe verſus tranſponendus, & hoc ordine cum reliquis legendus:

ST. Nimio minus ſæuus iam ſum, Aſtaphium, quàm fui.
Quid vis? AS. quid? tuam exſpecto truculentiam.
ST. Tam non ſum truculentus: noli metuuere.
Dic, impera mihi.

Ibidem non malum:

Heu edepol hominem nihili! AS. aunc autem vt ſoles?
ST. Imo nihil dico.

ſed melius, *AS. iamne autem*. Iterumne iam, inquit, ſis truculentus, & ad ingenium denuò redis? In quo ſenſu *iamne* aptius: & libentius alibi Plauto ſic vſurpatum. Bacchidib. Sc. *Mitum:*

Scis tu vt confringi vas citò Samium ſolet.
PI. Iamne vt ſoles?

fricari. Frictio enim genuum adhibita in blandiore & humiliore ſupplicatione: quam ſibi quoq; ſeruus hîc fieri poſtulat, vt ille æquè ſeruus nequam Aſinariâ ab ipſomet hero ſuo requirebat & impetrabat. Sc: *Cur me:*

Atqui pol hodie non feres, ni genua confricantur.

AR: Quiduis egeſtas impetrat. fricentur. da nunc quod oro.

Et ibidem:

LE. Nunquam hercle facerem, genua ni tam nequiter fricares:

De ſiccatione munerum ridiculus eſt Lambinus, in qua facetum ipſe fuiſſe putat Getam. Deinde *iubet* an *iube* legas, non intereſt multò plus hilo. Sed verba ibidem etiam aliquot inſerunt antiquæ editiones:

PH: Impudens es mecaſtor: quantum eſt negotij?

Quæ putabimuſne temeraria, an recipi debere? Si hoc iudicetur, ego corrigi priùs debere cenſeam, ad iſtud exemplum:

—PH. impudens es mecaſtor. GE. quid eſt negotij? tun' bona fide, Tun' ais impud.

Sit ea formula indignantis, ſimilis alteri, quam habuimus perſæpe. *Quæ res?* & de qua diximus aliquoties, ad Pœnulum memini tamen potiſſimùm, & ad Perſam. Neq; indecenter excandeſcat Geta ſic, qui ſanè nonnihil ſtomachatur, impudentem ab impudentiæ ſtabulo ſe vocari. Mox:

Atque vt huc veniat, obſecra. GE. ilicet.

non tantum *obſecrare* è veteribus, ſed & *licet* ſcribendû: quæ eſt vox aſſentientis vbique. Et in ea ſæpiùs atq; ad omnia repetitâ iocus exſtat Rudente Sc: *Aliquando.* Hic porrò quod legimus:

—GE. quæſo hercle, meone hero tu improbe

Maledicere audes, fons vitij & periurij?

monet me Petroniani loci, qui à correctione viri docti hoc exemplo defendendus. Nam vt hîc *fontem* Plautus vitii dicit & periurii, ſic ille fontem vrbanitatis, in iſtis: *Compleſit illa tenerius manus: & ô, inquit, hominem acutum & vrbanitatis vernulæ fontem!* Vt frontem eius deſideres, qui *frontem* ibi iuſſit emendari. Propius ſcenæ finem diu quoque iactatum illud eſt:

——emoriere ocius, ſi manu niceris.

GE. Quid manu nicerim? ST. fac quod iuſſi. mane. iam ego te hic

Offatim conficiam.

Neque dum conuenit inter doctos, quid reponendû, quando non ipſum quidem retinendum per ſe conſtat. Alius fecit, *ſi manum iceris:* alius *ſi manum imbiteris:* alius neſcio quid aliud: Mihi rudis & ſimplex coniectura, ſuperfluere pauculas literulas malè iteratas ex ſimilitudine aliarû & vna voce reſtitui poſſe *manceris*, ac poſtea *mancerim:* quod eſt ſolenni vice τῶν c & s, *manſeris* ac *manſerim.* Abire enim hominem iubet: & ſi manſerit, mortem minatur. Hoc

Mm

tium Plauti repertum. Genere, contumeliis cædere. Retorſionem facere. Nec, pro Niue. Plauti Querulus & Aulularia, item Rudens & Vidularia argumento ſimiles aut eiuſdem Comœdiæ. Fragmenta alia, duo rariora, emendata & explicata. His omnibus alia quoq; nonnulla inſperſa.

ABſolutum a me Plautum, & ab illo me putabam, cùm excuſſis ad extremum ſchedulis meis video quædam inter commentandum ſuis paſſim locis me fugiſſe: quæ non abs re fuerit hic quaſi reprehendere & retractare. Non tamen omnia prorſus hîc dare conſilium eſt, ſed potiſſima: quando nec in omnia inquirere mihi nunc licet prolixius, & quæ nunc vel oblata prætereo, vel etiam latitantia non inueſtigo; quæq; adeò nondum obſeruata, porrò ſum in tam inexhauſto ſcriptoris ingenia omnia ſtudiaque abſorbentis velut mari notaturus, iis nouus Commentarius olim fortaſſe debetur. Quæ nunc vltrò occurrunt, monitu non indigniſſima, nullo ordine, vt ſub manum quæque temerè venient, pro corollario & mantiſſa ſuperiorum hîc appendam, aut velut communis ἐπιμυθίῳ fabularum omnium loco annectam. Epidici igitur ſcenâ *Si tacete*, cum locum inſignem de indumento impluuii corrigeremus, atque ad hunc verſum,

Quaſi non fundis exornatæ multæ incedant per vias.

ſimiles de fundis & cenſibus in veſtes abſumtis. Ouidii & Propertii notaremus Commentationum noſtrarum IV. capite; ſubterduxerunt ſe nobis hæc plura gemina eiuſdem rei & locutionis ex ſcriptoribus aliis exempla. Tertullian. de Habitu muliebri, in fine: *Breuiſſimis loculis patrimonium grande profertur. Vno lino decies ſeſtertium inſeritur. Saltus & inſulas tenera ceruix fert. Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt, & ſiniſtra per ſingulos digitos de ſaccis ſingulis ludit. Hæ ſunt vires ambitionis, tantarum vſurarum ſubſtantiam vno & muliebri corpuſculo baiulare.* Quo loco in inſaniam muliebris ambitionis vt nihil acrius aut elegantius, ſic nihil & Plautino ſimilius. Quem grauiſſimum & ſanctiſſimum ſcriptorem imitatus in eodem argumento magiſtrum diſcipulus, vt ſe ferebat, Cyprianus ſimilia dicit aliquot locis. vt de Bono pudic. *Mirum negotium; mulieres ad omnia delicatæ, ad vitiorum ſarcinas fortiores ſunt viris.* Et ibidem: *Quorum pretia etiam ſine artibus Kalendarium cuiuſuis excedunt.* Et adhuc ibidem: *Quid cum digiti tali* (an f. *digiti digitali*) *auro onerati nec intrare poſſunt nec egredi: vtrum vſus exposcitur, an patrimoniorum inanis pompa monſtratur?* Item Hieronymus in vita Pauli Eremitæ: *Qui vno filo villarum inſuunt pretia.* Sed in illis Patribus huius generis multo plura & ſeueriora, quàm pro noſtro & Plauti modo. Quibus remiſſiore modulo ſuccinit Columella lib. 12. Præfat. *Nunc pleraq; ſic luxu & inertia diffluunt, vt ne lanificij quidem curam ſuſcipere dignentur*

Pecua ad hanc collo in crumena ego obligata deſero.

Dederat miles Phroneſio talentum, prouocatus à Strabace, qui eum iuſſerat non minaciis, ſed minis ſecum certare:

Melius te minis certare mecum, quàm minaciis.

Iam cum ipſe dedit, paria facere viciſſim iubet Strabacem: & heus tu prouocator, inquit, vbi habes, quod tu des? ſolue zonas. quid verò turbatus hæres? Excuſat ille: illum peregrinum eſſe, neceſſariò pecuniis inſtructum: ſe hîc habitare, neque zonam ære grauidam circumferre: quòd autem timere dictus ſit; ſe quidem non negare, timeri à ſe ſuos: ſed clanculò ſe munera ſatis ampla ſolere tamen ad Phroneſium deferre: pecubus in crumena obligatis alludens ad illas viginti minas, quas pro ouibus acceptas ſupra memorabat & meretrici deſtinabat, Scenâ *Rus mane*.

Porrò hîc nec in illis iam multum ſani:

PH. I nunc intrò amabo, & tu erge hac mecum. ST. tu eris mecum quidem:

STRAB. Quid tu? quid ais? cum hoccine? ego poſterior dedi.

quos etiam benè reſtitui in hunc modum:

PH. I nunc intrò amabo & tu hac. ST. ergo mecum tu eris? PH. tecum quidem.

STRAB. Quid tu? quid ais? cum hoccine? ST. ego enim poſterior dedi.

Strabace iam antè recepto, poſt velitationem hanc ob recens donum iubet Phroneſium militem quoque introire: qui prius quærit, an ergo ſecum futura ſit: atque illa reſpondet, futuram. Dolet id Strabaci: & cum hoccine futura es, inquit, me deſtituto? Suſcipit miles, ita merito ſuo fieri: nam ſe poſteriorem dediſſe. Deniq; vt ad finem aliquandò veniamus, ſub finem nec ego ſcio, nec quiſquam ſcierit, quid ibi ſibi velint hi duo verſus:

Meamq; vt rem bene geſtam, veſtram rurſus benè geram.

Verum amabo, ſi quid animatum eſt facere, fac iam vt ſciam.

Sed docere poſſum, nec huc pertinere, & quò pertineant, monſtrare: ſimul corruptiſſimos emendare. Quod breuiter faciam, ne ſim diutius odioſus. Adiuuor autem paululum à priſcis editionibus, quæ altero horum verſuum pro *Meamq;* exhibent *Æque*: Quantumcunq; id auxilii; tamen eo animoſior in correctionem verborum fio: in verſuum traductione non niſi me ipſo & diuinationis meæ certitudine fretus. Aggredior vtrumque, & Muſis propitiis, perficiam; non ignobile faſtigium & colophonem laboribus his meis in optimum Comicum impoſiturus. Ita finem totum reſcribo:

PH. Tu dediſti, hic iam daturuſt. iſtuc habeo, hoc expeto.

Verùm vtriq; mos geratur amborum ex ſententia

Æquum, meâ vti re bene geſtâ veſtram rurſus bene geram.

Verùm amabò, ſi quid animatu's facere, fac iam vt ſciam.

STRAB. Fiat. vt rem gnatam video, hoc accipiendum eſt, quod datur

lubet agnoſcere ellipticam orationem, *atq; iſti etiam parum male volo:* quæ ſupplenda ſit, pro merito ſcilicet ipſius. Legam, *PH. egone iſti? atq; etiam id parum: Malè volo.* Succenſere dicebatur militi Phroneſium: at illa, parum eſſe ait hoc dictum de ira. nam ſe non ſuccenſere tantùm illi, ſed ad id malè etiam velle. Vltima putatur egregiè Turnebus reſtituiſſe, *ſi mihi rides, ſpice:* & in hoc Lambinus vectatur, qui viderit, *ſpece* rectius eſſe quam *ſpice.* Nam Muretus hîc nihil minus quàm Muretus: *minam puriſſimi auri, reſpice.* Sed enim qua vi ſententiæ eſt illud alterum probatum ab omnibus, *ſi mihi rides?* Mihi quidem non ridet, nec ſpecitur. Aliud aptius conieci, *niſi mihi credis, ſpece.* Ferre ſe ſupplicium minam auri dicebat miles ad meretricem auerſam: quæ cum haud etiam reſpiceret, addit, ſi verbis meis non credis, ipſam rem vide. Tum illa non oculis ſe videre, ſed oculatis manibus, reſpondet, nec quidquam antè, quam habeat penes ſeſe, credere.

PH. Manus vetat, priuſquam penes ſeſe habeat, quidquam credere.

Si igitur credi ſibi velit, dandum huc in manum innuit, quod ſe ferre dicat. Hinc longo ſatis interuallo eſt:

——*STR. ades amica, te alloquor.*

PH. At ego ad te ibam. STRAB. ad me, delicia? PH. hercle verò ſeriò.

Ruſtico Strabaci minus conuenire videtur illud delicatum *delicia:* nec ille ſat decorè hîc molliculus, qui aliàs vbique durus. Si idem iudicas, da vocem eam meretriculæ perpetuò blandienti: *STR. ad me? PH. mea delicia, hercle verò ſeriò.* Nam *mea* ſic quidem certò inſerendum numerorum cauſsâ. Et poteſt Strabaci tamen etiam blandimentum id relinqui. Quem quòd porrò mox vrbanum nobis Lambinus facit in iſtis:

Nequidquam es bella, malo tuo niſi ſimitu ego aliqui gaudeo.

quaſi *malo* dixerit pro *bono;* fallitur: & quod hoc vrbanitatis genus ſit, ego quidem non ſcio. Hoc ſcio, in aliam longè ſententiam verſum corrigendum:

Quamquam es bella, malo tuo es, niſi ſimitu ego aliqui gaudeo.

Libri veteres diſertè *quamquam* habent: quorum *nam* tamen pariter non recepi. Minaciter ac prorſus inurbanè, quamquam tu bella es, inquit, malo tuo es bella, niſi tecum ego ſimul aliquid inde fruor. Inconcinnum deinde illud eſt etiam, & nugis interpretis conſpurcatum:

STRAB. Nihil φλυαρεῖν ſatius eſt, miles, ſi te amari poſtulas.
Auro, haud ferro deterrere potes me. amet Stratophanes.

Cum in omnia animum verto, nihil videtur potius, quàm Phroneſio, non Strabaci (illam enim minabundus ille compellarat) attribui verſus hos ita correctos oportere:

——*Abſtine hoc mulier manum,*
Niſi ſi te meâ manubiâ macharâ & hunc vis emori.

Ea dixit, eum Dinarchi puerum eſſe inuentum filium.
Vbi id audiuit, quamquam penes eſt mea omnis res & liberi,
Video eccum, qui manſtutorem me adoptauit bonis.

Plautinã eſſe vocem hic *manſtutorem*, non credam, neq; ſi aliquot Turnebi affirment. Quid enim huc manu-tutela? Et eiecta eſt neceſſaria vox alia *ſuis*, quam vetuſtiores omnes habent. Eam inde mihi reponã, cum aliud monuero prius, quod momenti non paullo grauioris. Nam quî tandem ipſi verſus hi cohærent, nullo ſententiæ inter ſe nexu vincti? Medius ne ſententiæ quidem vllius eſt: qui tamen & hinc remotus reliquos coire faciet nõ incommodè, & alibi collocat⁹ ipſe accipiet aliquem ſatis tolerabilem ſenſum. Nam hîc ferri nullo quidem, vt mihi videtur, pacto poteſt. Duo extremi ſi ſic iungantur:

Ea dixit, eum Dinarchi puerum eſſe inuentum filium.
Sed video eccum, qui ſuis tutorem me adoptauit bonis.

nihil hîc amplius deſideres. Nam abrumpit narrationem ſuam Phroneſium, cum aduentantem ipſum Dinarchum videt. Tertius è medio illorum excluſus recipi poſt illum poterit, leuiter etiam emendatus:

DI. Dij immortales, vt planiloqua eſt! paucis vt rem ipſam attigit!
Vbi id audiuit? quam penes eſt mea omnis res & liberi.

Commodiore certè nuſquam loco erit: & ſi queat alibi eſſe, tamen eſt à Dinarcho pronuntiandus. Huius enim res omnis apud Phroneſium erat pridem, perpetuis donis ad eam tranſlata: nunc verò etiam erat filius, ab ipſa ſibi ſuppoſitus nuper, quem vnum liberos ſuos dicit pater pluralitatis numero, vulgatâ conſuetudine Latinæ linguæ. Quòd autem quærit, *Vbi id audiuit?* id commodè interpretandum. Non enim ſanè ignorare potuit, vnde de puero Phroneſium audiiſſet: ſed ſuſpicari facillimè, ex tonſtrice ſua audiiſſe, quam Callicles anteà conſtrictam duxerat & heræ ſuæ rem hanc ipſam iuſſerat nuntiare. Verùm gaudio & admiratione velut extra ſe poſitus nunc non cogitat hoc, quantumuis minimo antè geſtum. Præcedit hunc locum is verſus:

Me videre vis, & me te amare, puerum petis.

qui numeris defectus, eleganter ex antiquis ſuppleri poteſt, ac planè debet:

Me videre vis, & me te amare poſtulas, (&) puerum petis.

Sic totidem iiſdemque verbis reddit mulier, quod propoſuerat priore:

Scio mecaſtor, quid velis, & quid poſtules, & quid petas.

In illo etiam ſuperiore, ſententia hæret:

DI. Mulier aſſum, profectuſt. PH. quid agitur voluptas mea?

ni profectuſt retinent & interpretantur alii, alii mutant: illi ridiculè, hi non ſatis benè. Corrigendum ſic ſcio:

DI. Mulier, ad te ſum profectus. PH. quid igitur vol. mea?

interpretatur, & hanc intelligere ſe vltrò ac diſertè ſatis oſtendit, cum ait, *domum ire iuſſit.* Supremam dixerat, dum domum ire iuſſerat: id eſt, *Ilicet* pronuntiauerat. quæ quidem vox in funeribus tamen etiam adhibita, vt è Seruio pridẽ alii docuerunt, cuius huc maximè pertinentia verba ad illud VI. Æneid.

——— *Ferales ante cupreſſos:* .

Varro tamen dicit pyras ideo cupreſſo circumdari propter grauem vſtrina odorem, ne eo offendatur populi circumſtantis corona: quæ tamdiu ſtabat, reſpondens fletibus Præfica, id eſt planctuum principi, quamdiu conſumto cadauere & collectis cineribus dicebat nouiſſimum verbum ILICET, *quod ire licet ſignificat. Vnde eſt, Dixitq; nouiſſima verba.* Neq; tamen is locus hilum iuuat Scheckianam opinionem, tanquam ſolum hunc funebrem ritum Plautus aſpexerit: qui non magis in animo habuit hunc, quam & illum vel in Comitio, vel Iudicio, vel denique in Sacris, vbi eadem etiam voce populus dimittebatur. Non, inquam, peculiariter ad funera adſtringendum *Supremam dicere*, ſed communis ipſa illa vox *ilicet* communiter accipienda, quam omninò Plautus interpretatus ipſe eſt additiunculâ iſtâ ſuâ, domum ire iuſſit.

Aululariæ ſcenâ *Narraui:* de mulorum vſu & pretio pariter magno loquuntur verſus:

Ego faxim, muli, pretio qui ſuperant equos,
Sint viliores Gallicis cantherijs.

qui mihi præter alia loca non afferenda memoriam refricant Tertulliani ad vxorem lib. I. cap. 4. *Non quidem monilium pondera, non veſtium tædia, non Gallicos vultus, nec Germanicos baiulos &c.* vbi hac occaſione lectionem aliam marginalem affero *mulos*, pro *vultus.* Etſi enim hoc vocabulum tres pluresq; Vaticani manuſcripti habent, verius tamen eſt illud *mulos.* Muli namq; præcipui vſus in feminarum geſtatione, de qua Tertullianus ſentit, & in eadem baiulos ſtatim addit. De vultibus Gallicis non ita conuenit: at de mulis apud omnes conſtat, & maximè omnium conuincit atque illuſtrat hic Plauti noſtri locus. Sed & in partem Martialis venit, cuius æquè ambigua lectio epigr. 62. lib. 3. pariter in ea voce ſtabilienda: *Aurea quòd fundi pretio carruca paratur;*
Quòd pluris mula eſt, quàm domus, emta tibi.
Sic veteres. Vulgò *mulli:* quod præoptet, qui nec aptitudinẽ mulæ ad carrucam adiunctæ, neque mendacium apertum videt de Quincti illius domo, quæ totâ vrbe fuerit vna omnium maximo emta.

Eiuſdem Aululariæ ſcenâ primâ *Exi*, afferebam vocabulum *Emiſſitius:*

Circumſpectatrix cum oculis emiſſitijs.

allato pari *Demiſſitius* ex Pœnulo. Fugit monere, ad illum Aululariæ locum reſpexiſſe Tertullianum videri, qui quidem eodem

Nn

verbo vſus de Chamæleonte, libro de Pallio cap. 3. *Capitulum ſtatim à dorſo. Nam deficit ceruix. itaq; durum reflecti: ſed circumſpecti emiſſitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant.* Formâ verò inflexionis eadem *Perpeſſitium* dixit Seneca epiſt. 53. pro duro & omnia tolerante: *Leuis aliquem motiuncula decipit: ſed cum creuerit & vera febris exarſerit, etiam duro & perpeſſitio confeſſionem accepit.* Vbi nõ ſincerum vltimum verbũ: pro quo nihil aptius nunc ſuccurrit, quàm *exprimit*. niſi potius legendum, *etiam à duro & perpeſſitio confeſſionem accipit*.

CAPTIVIS Sc. *Inijcite*. veriſſimè Gulielmius noſter olim emendauit:

Vſq; offrenatum ſuis me ductarent dolis.

Sed vocis eius & phraſeos vnum affert ſaltem ex Appuleio exemplum lib. 6. Metam. *Hunc effrenatum vnius offula prædâ facilè preteribis.* Addo alterum ex Apologia: *Noua nupta illecebris offrenatum ſuo arbitratu de via deflectit.* Qui ſcriptor eam ſine dubio è Plauto ſingulari ſtudio fuit imitatus.

CASINÆ Scenâ *Omnibus rebus*, pulchrè poſitum *rugandi* verbum:

Id eſt mecaſtor: vide, palliolum vt rugat!

Sed idem eodem modo in fragmento noſtri:

Quid eſt hoc? rugat pallium: amictus non ſum commodè.

AD Epidicum cap. 2. hæſitaui in verbo *detegere*, quod primâ fabulæ ſcenâ:

Detegetur corium de tergo meo:

Etſi verò nulla cõiecturarum mearum ibi valdè improba, poſſim tamen hoc nunc relinquere: quamquam tergum potius dici debebat corio, non corium detegi de tergo. Voluit id in Appuleio quidam reſcribere, Apolog. *At tu piſcium inſimulator longè diuerſa inſtrumenta Magis attribuis: non frontibus teneris detergenda, ſed dorſis ſqualentibus exſcindenda.* Voluit inquã *detegenda*. Sed quã cauſsâ? Eodem iure contrà in Plauto poſſis dicere ſcribendum *Detergetur*. Turpilij verſus Pedio, in quibus id verbi, ſic in numeros recolligendi: ——*quæſo omitte ac deſere*

Illam, qua ſemel te nacta ſemper ſtuduit perdere,

Detegere, ſpoliare, opplereq; adeo fama ac flagitiis.

AD eandem fabulam cap. 3. dixi quædam de verbo *occupandi*, & ſimilibus, ſuper iſto verſu ſcenæ *St. tacete*:

Atque id non decem occupatum tibi erit argentum dies.

Quæ etſi non planè reuoco, vide tamen, an non *Occupatum* ſimpliciter ita Plautus dixerit, quomodo Columella lib. 11. cap. 1. *Pecuniam domini neq; in pecore nec in aliis rebus promercalibus occupet. Hæc enim res auocat villici curam, & eum negotiatorem potius facit, quàm agricolam.* Vt noſter non ad fœnebrem occupationem, nec aliò reſpexerit: ſed argentum in mercimonio & emta fidicina ſic occu-

occupatum ſentiat, vt pecuniam ſcriptor rei ruſticæ minimè ruſticus in quibuſuis promercalibus rebus. Scilicet in re emta pretium ita occupatur & hæret, quo minus ad alium vſum nummi transferri queant. De verbo ibidem *elocandi* manco in ſententia, maximè, cum meminerim & Iuriſconſultos interdum huiuſmodi verba permutaſſe, & in Seneca quoq; reperiam *locare* prorſus hoc modo collocatum: de Benef. lib. 3. cap. 22. *Quemadmodū ille (mercenarius) beneficium dat, qui plus præſtat, quàm quod operis locauit &c.* Apud quem eundem cùm alia, tum *credito* & *debitor* etiam inter ſe commutaſſe iam pridem ab aliis ſunt deprehenſa.

MOSTELLARIÆ ſecundâ ſcenâ, in verbis:

Vt & in vſu boni, & in ſpeciem populo Sint.

mutaui *ſpecimen*: cum quo tamen idem eſſe *ſpeciem* Nonius vult, cuius exemplum è Lucillio petitum hîc per cauſſam emendemus. Lucill. lib. XXX.

Sicuti ea, qui ea, quæ ſpeciem vitæ putamus eſſe.

Lego, *Secutiq; ea, quæ ſpec.*

EIVSDEM Comœdiæ ſcenâ *Iuppiter*, non interpolari debet:

PHILO. Perij. TR. habe bonum animum: ego iſtum lepidè medicabor metum.

Nam cum accuſandi caſu Appuleius etiam *medicandi* verbum ponit, & quidem actiuâ inſuper formâ. Apolog. *Nunquam apud eum marino aliquo & piſculento medicauit nec Proteus faciem, nec Vlyſſes ſcrobem, nec Æolus follem, nec Helena crateram, nec Circe poculum, nec Venus cingulum.* Atq; idem pòſt ibidem: *Dum ætatis aliquid ſuperſit, nuptijs valetudinem medicandum.*

ETIAM eiuſdem penultimâ quod hactenus variè vexatur:

Numquam edepol hodie inultus deſtinauerit tibi.

vide, num poſſit ita conſtitui:

Numquam edepol hæc hodie inultus deſignaueris mihi.

Vt *inultus* ſit pro impunitus. *Deſignare* & *Deſtinare* quàm facilè, quàm ſæpè ſibi inuicem ſubierint, oſtendi ad Curtium nuper. Ipſe verò vix quidquam huic coniecturæ hîc tribuo.

MILITE non vanam fortaſſe correctionem ſuppreſſi, quā maiore fiducia nunc reddo. Primâ ſcenâ:

PY. Facetè aduertis animum tuum ad animum meum.

AR. Nouiſſe mores me tuos meditatè decet,

Curamq; adhibere, vt præuolet mihi quò tu velis.

A *præuolando* capiunt *præuolet*: ego à *præuolendo* velim, atq; ita legam, *vt præuelim quod tu velis.* Nihil enim aliud paraſitus dicit, quàm ita ſibi mores militis cognitos eſſe oportere, atque ita animum iis aduertendum, vt quæcunq; ipſe velit, ipſe prius velit. Nouitas verbi mutationes poteſt inuexiſſe.

MERCATORIS Prologo Nonius aliter legit verſum,

Sed ea vt ſim implicitus dicam, ſi opera eſt auribus.

Stuporem hominis vide, qui duobus è verbis *ſim implicitus* vnam vocem nouam fecerit *ſimplicitus:* quam ſimpliciter hoc vno exemplo munitam auſus eſt producere. *Simplicitus* ait *ſimpliciter. Plaut. Mercat.*

Sed eam ſimplicitus dicam, ſi opera eſt auribus.

Præclarè ſe geſſit, & obtinuit omnino quod voluit. Ipſum tamen vocabulum probum eſſe & conſiſtere poteſt, etſi hoc Plautinæ auctoritatis tibicine non fulcitur.

EIVSDEM ſcenâ *Homo me*, elapſa mihi nota phraſeos:

Quæq; habeat cotidianum familiæ coctum cibum.

Eſt enim hæc circumlocutio coquæ: & *habere coctum cibum* nihil aliud, quàm cibum coquere. qua phraſi idem noſter vſus alibi eſt in fragmento, quod apud Varronem latens educo & primus fortaſſe monſtro. Varro lib. 6. LL. *Plautus Epeum fumificum coquum: ab Epeo illo, qui dicitur ad Troiam feciſſe equum Troianum Argiuis, & aptè cibum curaſſe. Ideò ait Epeum fumificū, qui legioni noſtræ habet coctum cibum.* Nam verba hæc poſtrema Plauti verſum eſſe credo:

Epeum fumificum, qui legioni noſtræ habet coctum cibum.

quibus coquus circumſcribitur, ac nomine Epei fumifici indigetatur. Quamobrem in Varrone non iunctim capienda *Epeum fumificum coquum*, tanquam à Plauto iunctim poſita; ſed vox *coquum* ſeparanda à præcedentibus, & habenda pro interpretamento. Nā *Epeum fumificum* notat Varro iocosè dictum à Plauto pro coquo, alluſione priſci illius ad Troianum bellum Epei, qui ſimul architecti, ſimul coqui munere functus ſit apud Argiuos. Ceterùm formæ ipſi loquendi ſimiles multæ ſunt vulgares, quæ ita nouæ non accidunt nobis ad animum vel aures. Talis *infeſtum habere*, pro infeſtare, Ciceronis de Rep. lib. 3. apud Nonium in *Infeſtum. Nam cum quæreretur ex eo, quo ſcelere compulſus mare infeſtum haberet.* Talis etiam fortè Plauti Rudente:

Tune hic ſceles virginalis liberos parentibus
Sublectos habebis?

quamquam ibi ſimplicius verba ſeorſim capi poſſunt.

ADHVC eiuſdem vltimâ ſcenâ tentatus aliis locus:

EV. Qui bono ſunt genere gnati, ſi ſunt ingenio malo,
Suapte culpa genere capiunt, genus ingenuum improbant.

neſcio ſi rectius ita corrigetur;

Suapte culpa genere cadunt, genus ingenuum ingenio improbant.

Vt *genere cadunt*, ſit pro excidunt: vt *cauſâ cadere* vulgò, & nouiter Appuleius *contumelijs cadere.* Apolog. *Imò enim, ſi audire verum velis Æmiliane, tu potius caducus, qui iam tot calumnijs cecidiſti.* Sed dicam & aliam in eundem locum coniecturam:

Suapte culpa culpam generi addunt, genus ingenio improbant.

Probandæ verò vtrique aut alterutri nullum verbum impendere auſim.

AD Pſeu-

AD Pſeudolum capite ſecũdo notaui locutiones, *Aſcenſionem, Reuorſionem facere:* quibus Varronis exemplum addatur apud Nonium in *Reditus:* *Ad milites facit reuorſionem.*

AD Rudentem cap. 3. negaui *Neu* pro *Niue* reperiri, & hoc illi ſuppoſititium feci. Feciſſe nunc videor imprudentius, qui nõ cogitarim, etſi exemplum quidem non in promtu ſit, rationem non deeſſe tamen, qua alterum defendatur. Vt enim à *Siue*, *Seu* frequentatur: quidni ſic etiam à *Niue*, *Neu* poſſit vſurpari? tantoque magis, cum & *Neue* pro ipſo *Niue* in noſtro hac ipſa ad finem Comœdiæ ſcriptum reperiamus:

——— *Spectatores vos quoq; ad cœnam vocem,*
Ni daturus nihil ſim, neq; ſit quidquam pollucti domi,
Neue adeo vocatos credam vos eſſe ad cœnam foras.

VLTIMO nunc loco fragmẽta afferam duo ex Comœdia noſtri, cuius neque nomen, adeò non fragmenta ipſa dederunt Fragmentorum Collectores. Citatur enim & *Querulus* ſiue *Querolus*, & ex ea ſub perſona Laris Familiaris:

Mihi theſaurum commendauit.

Vnde coniicias, eodem argumento, quo Aululariam, ſcriptam aliam quoque à noſtro Comœdiam hoc nomine, ducto ab Euclionis eiuſdem aut alterius gemini Querelis. Sic quidem eiuſdem prorſus argumenti duas fabulas nominibus diuerſis noſter fecit Rudentem & Vidulariam: è quarum hac verſus multi conſimiles laudantur iis, qui hodie leguntur in altera, & quos alias ex illa ipſa temerè excidiſſe queas opinari. Sed ex *Querulo* affertur alibi illud etiam: *Peierat ſæpe qui tacet. Tantum eſt enim verum, quantum & falſum dicere.* Quod vt abſurdiſſimam ſententiã continet (quomodo enim idem tantundem eſt, falſum dicere ac verum?) ita mutilum ego ipſum eſſe; & ſi integretur, illam inſtaurari multo aptiſſimam, elegantiſſimam, veriſſimam affirmo. Ac me quidem reparare confido etiam poſſe ipſiſſimam Plauti ſcripturam, in ſeſquiuerſum ita digeſtam ex facili nec infelici diuinatione:

——— *Peierat perſæpe, qui tacet.*
Tantum enim eſt verum tacere, quantum eſt falſum dicere.

Periurium ait etiam tacendo ſæpe committi. nam in pari eſſe, taceas verum, an falſum dicas. quod quidem puto illic dictum in inquiſitione perditi, ſiquidem fuit idem Queruli argumentum cum Aulularia, theſauri. A ſententia verò ipſa non longè diſſidet locus Ammiani Marcellini lib. 29. *Fallere non minus videtur, qui geſta præterit ſciens, quàm ille, qui nunquam facta fingit.* Quin & eòdem ſpectant Auſonii verba ex Præfatione in Epicedium parentis: *Falſum me autem, morte eius obitâ, dicere, & verum tacere, eiuſdem piaculi exiſtimo.*

HÆC ex pluribus pauca vicem Auctarii adieciſſe nunc ſatis ſit: quibus adeò prolubium erat vlterius ſubnectere, quæ confuſa &

deprauata circumferuntur aliàs mirificè, reliqua omnia Fragmenta Plauti fidelius collecta, diligentius ordinata, ſincerius caſtigata: ſed alia conſilii ratio ſuaſit iſtam opellam non planè neceſſariam vel omittere penitus, vel hoc quidem tempore prætermittere, atque in aliud ſtudiis ac reliquis rebus meis commodius vnà cum ceteris huiuſcemodi ſcitamentorum λειψάνοις differre.

Fuerit enim iſte Commentarius quaſi iuſta cœna, quam
forcè bellaria ac ſecundæ menſæ ſint
aliquando ſubſecu-
turæ.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IHS